قامووسی رستە
بەرگی یەکەم
أ * ب * ت * ث * ج * ح
نووسینی:
مەلا مەحموودی گەلاڵەیی
١
١٤٢٩ ك
٢٠٠٨ ز
دار المعرفة
بەیرووت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

* ناوی کتێب: «قامووسی رستە»

* دانراوی: مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

* تیراژ: ٢٠٠٠ دانە

* لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی (٦٢٨) ساڵی (٢٠٠٨)ی دراوەتێ.

* تایپو دیزاینی: (ڕوبار حسین / کۆمپیوتەری شانیا)

* ساڵی چاپ: ١٤٢٩ ك - ٢٠٠٨ ز

پێشەکی

بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

کاری لەبەرچاوو ئاشکرایە کە گرنگی فەرهەنگ بۆ نەمریی گەل و نەتەوە، بۆ پێشکەوتنی وڵات، لەپلەی یەکەم دایە، زمانە زیندووەکانی جیهان وەك عەرەبی و ئینگلیزی و فارسی و فەرەنسی و .... تاد، مان و نەمانیان بەستراوە بە فەرهەنگ و قامووسەوە، فەرهەنگ پاراستونی لەفەوتان و پەرتبوون و لەتلەت بوون هەرچۆن (نەحو) زمان دەپارێزێ لەهەڵەی زمانەوانیی، فەرهەنگیش زمان دەپارێزێ لەفەوتان و پاشا گەردانی.

جا لەم روانگەیەوە رۆشنبیرانی هەموو میللەتێك لەپلەی یەکەم دا هەوڵیان داوە کە فەرهەنگی شایان بۆ زمانی نەتەوەکەیان بەهەڵەمێکی پاراو بنووسن، لەم رێگەوە گەورەترین خزمەتیان بەگەل و نیشتمانی خۆیان کردووە. بەوێنە شێخ مارفی نۆدێ و مەلا عەبدوڵڵای زێوەر سەردەفتەرکێنی فەرهەنگی عەرەبی - کوردین و شێخی خاڵ و زەبیحی و هەژارو جگەرخوێن رەچەشکێنی فەرهەنگی کورد - کوردین و خزمەتێکی شایانیان بەگەلی کوردی خۆیان کردووە.

بەڵام رەورەوەی پێشکەوتن و بزافی گەشەکردن کاری وایان کردووە دەڵێی هەمیشە مرۆڤ لەگەڵ رۆژگاردا لە موسابەقەو کێ برکێ و پێشبڕکێ دایە.

لەلایەکی ترەوە بواری فەرهەنگ فرەلق و پۆپە، گەلە خودا پێداوەکان لەهەموو بوارەکان دا نەسیبی خۆیان تاوداوە قۆناغی باشیان بڕیوەو پێشکەوتنی بەرچاویان بەدەست هێناوە.

جا لەگەڵ رەچاوکردنی ئەم خاڵانەو تێڕوانینێکی سەرپێیی بەناو رۆشنبیری کوردی دا بۆمان دەردەکەوێ کە کتێبخانەی کوردی لەبواری فەرهەنگ دا زۆر هەژارە چ لەڕوی چەندییەتەوە، چ لە ڕوی چۆنیەتەوە! چونکە وێڕای ئەوەی نوسەرانمان کەمیان خۆیان لەم بوارەدا خەریك کردوەو بەرهەمیان کەمە، ئەوەی نووسیویشمانە زۆرکەم و کوڕی تێدایە! ئەوەی من بزانم تائێستا بەشێوەی لێبڕان و خۆتەرخانکردن کەسانێکی پسپۆڕو شارەزا خۆیان بەدانانی قاموسی (عەرەبی – کوردی)یەوە خەریك نەکردووە، ئەو بەرهەمانەی لەبەردەست دان تا پلەی کاڵ و کرچن و کەم و کورتییان تێدایە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە دانانی قاموس و فەرهەنگ کاری تاکەکەسی نییەو پێویستە

لیژنـەی پسـپۆڕ بـەم جـۆرە کارانـە هەڵسـیو چـەند جـارێکیش لەلایـەن پسـپۆڕانەوە بەرهەمەکە لەکەوو بێـژنگ بـدرێ. هەڵبەتـە تـا ئێستا ئـەم هـەڵو مەرجـە بۆ قاموسـی (عەرەبی – کوردی) نەڕەخساوە، هەتا ئەم بوارەش نەڕەخسێو بیرێك لەوکەلەبەرە زەقە نەکرێتـەوەو هـەوڵی جیـدی بـۆ نـەدرێ، ئەوکەلێنـەی کتێبخانـەی کوردی پڕنابێتـەوە. وەکی تـریش رونو ئاشکرایە کـە زمـانی عـەرەبی لەبەر چەند هۆیەك کەلای هـەموان زانـراون، دادەنـرێ بەباشـترین کـەناڵی پارێـدەری کاریگـەر، بـۆ زمـانی شـیرینی کوردی، کەلەرێگەی تەرجەمـەو وەرگێڕانـەوە بیکـەین بـەبوارو پـردێ بـۆ چوونە نـاو زۆرینـەی زانیارییەکانی جیهانو بۆ گەڕان بـەناو هـەموو کتێبخانـەکانی جیهان دا، چونکە زانینـی زمـانی هەرگەلـێ، کلیلـە بـۆ فێربـوونی هـەموو بەرهەمـە جـۆراو جۆرەکانی ئـەو گەلـە، لەئەدەبیو پیشەییو، زانستیو فەرهەنگیو، ....تاد.

جا بەنـدە پاش ئەوەی بەچاوی رەخنەی دۆستانەوە ئـەو فەرهەنگانـەم هەڵسەنگاند کەلەم بوارەی من دا دانراون هاتم وەك تەواو کردنی کاری پیرۆزی ئـەوان لـەپاش هـەوڵو تێکۆشانی بێ وچان تـوانیم دەسـتە سواڵەی خـۆم بخەمـە سـەر شاراو خـەرمانی هـەزاری بواری فەرهەنگی (عەرەبی – کوردی)، ئەم بەرهەمەم ئامادەکردو نـاوم لـێ نـا (قاموسـی ڕستە) لـەم روەوە کـە زوربـەی کـات وشـەکان خراونەتـە نـاو رستەوە هیـوادارم سـودم لەهەڵەو کەمو کورتی قاموسـە دانراوەکـانی پێش خـۆم وەرگرتبـێ، بەقـەدەر توانـا خـۆم لەهەنـدێ هەڵـەو کـەمو کـوڕی پاراسـتبێ! خـۆ هەڵنانـەوە نییـە گـەر بڵێم، هـەوڵم داوە کـوردی رۆشـنبیر شـارەزا بکـەم بـەزمانی عـەرەبی، بەشـێوەی گشـتی، بەشـێوەیەکی وا کەلەهەر بوارێك دا پێویستی بەزانینی زمـانی عـەرەبی هـەبێ ئـەم فەرهەنگـە بـۆی ببـێ بەفێرکارو مامۆستا.

ئەوەشمان لەبیر نەچێ ئێمەی کورد، پێویسـتی زۆرمـان بـەزمانی عـەرەبیو فارسـیو تورکی هەیە کە گەلی کورد دابەشکراوە بەسەر ئەم سێ نەتەوەیەدا.

هەڵبەتە زمانی عەرەبی زمانێکی (اشتقاقی)یە، ئەمەش کاری رێك خستنی وشـەکان لەناو قاموس دا بەشێوەی ئەلف بێ ئەستەم دەکا، هەر لەکۆنەوە زانایانی عەرەب لەبواری قاموس دا زۆر خۆیان مانـدو کـردووە زۆر رێبازیـان پـەیڕەو کـردون بـۆ تـەرتیب کردنـی وشە گەلی ناو قاموسەکانیان، بەناو بانگترینی ئەو رێبازانە دوو رێبازن:

(١) رێبازی یەکـەم: ئەوەیـە موجـەرەدو مەزیـد بەرچـاو نـەگیرێو وشـەگەلەکە بـەگوێرەی (تلفظ)و دەنگ ریزبەند بکرێن ئەوکاتە ئیسمو فیعل بـە موجـەرەدو مەزیـدەوە تێکـەڵاو دەکرێنو ریز بەند دەکرێن.

(٢) ڕێبازی دووەم: ئەوەیە کە پیتی زیادە بەرچاو نەگیرێو بەگوێرەی پیتە ئەصلییەکان وشە گەلەکە ڕیز بەند بکرێو وشە زیادەکان ناواخن بکرێن.

من بۆ خۆم ڕێبازی دووەمم پەسەند کردوەو بەوگوێرەیە وشەکانم ڕێك خستون لەبەر چەند هۆیەك کە لێرەدا جێگای ئاماژە بۆ کردنیانم نیە.

- شایەنی باسە من لەم نووسینەدا هاتوم کتێبی (المعجم الوسیط) لە دانانی کۆمەڵێ لە زاناو پایەبەرزانی وەکوو دوکتۆر (أحمد حسن الزیاد)و دکتۆر (ابراهیم مصطفی)و (حامد عبد القادر)و (محمد علی النجار)م کردوە بەسەر چاوەی سەرەکیو زۆربەی قاموسەکەم لەو راگواستووە، وە سودیشم لە کتێبی (قاموس المحیط)ی (فەیروز ئابادی)و کتێبی (المنجد)و کتێبی (المنجد فی اللغة العربیة المعاصرة)و (قامووسی دەریا) بینیوە.
- هەوڵم داوە زۆربەی وشەکان بخەمە ڕستەوە بۆ ئەوەی خوێنەر بتوانێ مانای مەبەست لەو وشەیەی گەرەکیەتی بەئاسانی بدۆزێتەوە.
- ئەو وشەیەی زیاد لەیەك مانای هەیە، ماناکان ڕیزکراونو نێوان ماناکانیش بەهێمای (٥) دیاری کراوە، هەر کاتێ ئەو هێمایە دانرا ئەوە یەکێك لەماناکانی وشەکە تەواو بووە.
- زوربەی جار بەدوا وشەکەدا چاوگی ئەو وشەیە یەك یێ یا زیاتر دیاریم کردوە بەبێ ئەوەی مانام کردبێ، ئەوەم هێشتۆتەوە بۆ خوێنەر خۆی بەگوێرەی شوێن مانای چاوگەکە بزانێ.
- زۆرجار صیغەی (أفعل فعلی)و (فعلان فعلاء)م بۆ وشەکان لەکەوانەدا دیاری کردووە، وەکوو (أهیف هیفاء)و (ندمان ندماء).
- هەروەها بەگوێرەی پێویست کۆی ئیسمەکانم دیاری کردوە بەم جۆرە لەدوا مانا کردنی ئیسمەکە پیتی (ك) دانراوە لەجیاتی کۆ ئەمجار دوخاڵ دانراوە لەسەریەكو صیغەی جەمعەکەم نووسیوە.

هیوادارم خودا پشتیوانم بێ بۆ تەواوکردنی کارەکەمو بەرهەمەکە جێگای خۆی لەدڵیخوێنەران دا بکاتەوەو لە کتێبخانەی کوردی دا شوێنی خۆی بگرێ.

محمود أحمد

٢٠٠٨/٣/١

أ: یەکەم پیتی (ئەلف و بێ یە) پێی دەگوترێ (هەمزە) و بۆ چەند مانایەك بەكار دێ.

- بۆ پرسیار کردن (أتسافر غداً؟) بەیانی سەفەر دەکەی؟
- بۆ بانگکردن (أ محمدُ انظر) ئەی موحەممەد بڕوانە.
- بۆ چونیەکی و یەکسانی ﴿وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ﴾ چونیەکە لای ئەو بێ بڕوایانە بیانترسێنێ یان نەیانترسێنێ ە (لا یهمنی أقرأت أم لم تقرأ) بخوێنی و نەخوێنی بەلامەوە گرنگ نییە.

آبَ: بڕوانە مادەی (أَوَبَ).

آب: مانگی یانزەی سالی سورە یانی و مانگی هەشتی زایینی یە.

الأب: نوقنـومی یەکەمـە لای مەسیحییەکان.

الأبنُوس: درەختێکە لە ولاتی حەبەشەو هیندوستان دەڕوێ دارەکەی رەش و پتەوە، هەندێ پێویستیاتی ناو مالی لێ دروست دەکرێ، بە کوردی پێی دەگوترێ ئەبەنوس، عەبەنوس.

الأبنُوسِيةُ: مادەیەکی رەشی رەقە، پێکدێ لەخلتەی گۆگردو مەطاطی پالفتە کراو، کارەبا ناگەیەنێ.

الآجُرُ: خشتی سورکراوە بۆ کاری بیناسازی.

آدم: بڕوانە مادەی (أَدَمَ).

آذار: مانگی شەشەمی سالی سورەیانیو مانگی سێیەمی سالی زایینی یە.

الآذريون: رووەکێکی گولە پایزەییە، گولەکانی زەردو سورو ئالتونی یە لە ناوەڕاستی دا خالێکی ڕەش هەیە.

الآس: درەختێکە هەمیشە سەوزە گەلاکەی هێلکەییە و گولەکەی سپی یە، بۆنی خۆشە، بەرەکەی ڕەشە، بە تەڕی دەخورێ و وشکیش دەکرێتەوە دەخورێ.

آمين: وشەیەکە دوای دوعاو پاڕانەوە دەگوترێ، واتە: خودایە داواکەم جێ بەجێ بکە.

الآنِسُون: رووەکێکە وەرزییە گولەکەی سپی و بچوکە.

الآنُكُ: رەصاصی ڕەشە.

الآيِنُ: دابو نەریتی کۆمەلێك یان هی دەفەرێك.

أَبَأَهُ: (أَبَأَهُ بسهم) تیرێکی تێگرت.

الأَبَاءُ: قەصەب.

الأَبَاءَةُ: بێشەلانی قەصەب، (ك: الأَبَاءُ)ە.

اَبَّ، (أبَّ للسير آبّاً، اباباً): خۆی بۆ سەفەر ئامادە کرد، (أبَّ اليه) حەزی لێ کرد، (أبَّ على أعدائه) هەڵمەتی مەردانەی بردەسەر دوژمنەکانی ٥ دەگوترێ:(آبَتْ آبابَةُ الشيء) رێگای خۆی کردەوە دامەزرا ٥ (أبَّ الشَّيْءَ) قەصدی کرد، دەگوترێ: (لبَّ أبَّهُ) هەڵوێستی ئەوی نواند ٥ (إستَأبَّ فلاناً) فلانکەسی کردە باوکی خۆی ٥ (تأبَّبَ بِه) شانازی پێوەکرد.

الأَبابُ: ئاوی زۆر

الأَبابَة: دەردێکە توشی ئادەمیزادی دوورە وڵات دەبێ.. واتە: کورکاندن و ناڵین بۆ نیشتمان ٥ (جۆرە نەخۆشییەکی دەروونییە).

الأبُّ: گژوگیا، لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿وَفَاكِهَةً وَأَبًّا﴾.

اِبِتَ (ابِتَ اليوم أبَتاً): رۆژەکە گەرم بوو.

اَبْجَدُ: یەکەم وشەی ئەو شەش وشانەیە کە پیتەکانی هیجای تێدا کۆکراوەتەوە لای سامییەکان، کە ئەمانەن (ابجد، هوز، حطي، كلمن، سَعفَص، قرشت) پیتەکانی هەردوو وشەی (ثخذ، ضظغ) کە خراونە پاڵ ئەو شەش وشانە هی زمانی عەرەبین ٥ پیتەکانی (ابجد) لە حیسابی (جُمَّل) دا بەم شێوە بەکاردێن، یەکان، دەیان، سەدان، هەزاران.

ا	ب	ج	د	هـ	و	ز
١	٢	٢	٤	٥	٦	٧
ح	ط	ي	ك	ل	م	ن
٨	٩	١٠	٢٠	٢٠	٤٠	٥٠
س	ع	ف	ص	ق	ر	ش
٦٠	٧٠	٨٠	٩٠	١٠٠	٢٠٠	٢٠٠
ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ
٤٠٠	٥٠٠	٦٠٠	٧٠٠	٨٠٠	٩٠٠	١٠٠٠

اَبَدَ، (أَبَدَ أُبوداً) لە ئادەمیزادان دابڕا، گۆشەگیر بوو (أَبَدَ الشَاعِرُ) مانای قوڵی خستە نێو شیعرەکانی ٥ (أبَدَ فلان بالمكان) فلانکەس لەوشوێنە مایەوەو بەجێی نەهێشت.

اَبِدَ (أبِدَ أبَداً): لە خەڵکی دابڕا، گۆشە گیر بوو (ابِدَ عليه) رقی لێ هەڵسا.

اَبَّدَ: (أبَّدَ الشيء) شتەکەی نەمرکرد (تأبَّدَ) بەمانا (أبَدَ) یە ٥ (تأبد المكانُ) ئەو شوێنە بوو بەچۆڵەوانی کەسی تێدانەما ٥ (تأبَّدَ الرَّجُلُ) پیاوەکە کوڕێتییەتەکەی درێژەی کێشاو ژنی نەهێنا.

الآبِدَة: کاری سەرنج راکێش و سەیرو سەمەرە ٥ بەڵای گەورەو لەبیر نەچووەوە! وەکوو ئەنفالکردنی کورد، کیمیابارانی هەڵەبجە، (ك: أوَابِدُ).. دەگوترێ:(أوابد الكلام) قسەی سەرنج راکێش ٥ (أوابدُ الطير) ئەو باڵندانەی زستان و هاوین لەیەك شوێن دەمێننەوە گەرمین و کوێستان و جێ گۆڕکێ ناکەن.

آوابِدُ الوَحْشِ: گیانلەبەری کێوی، ئەو حەیوانانەی لەگەڵ ئادەمیزاد هەڵئەکەن ە ماڵی کردنیان ئاسان نەبێ.

الأَبَدُ: زەمانە، رۆژگار، (ك: آباد وأُبُود)ە دەگوترێ: (لا افعلُ ذلِك أَبَدَ الآبَادِ) یان (أبَدَ الآبدِين) هەرگیزاو هەرگیزو هەتا هەتایە ئەو کارە ناکەم.

أَبداً: زەرفی زەمانی داهاتووە، بۆ کردن و نەکردن بەکار دەهێنرێ، هەمیشەیی دەگەیەنێ، بەهۆی نیشانێکەوە مانای هەمیشەیی لێ دادەڕنرێ، وەکوو لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا﴾.

الأَبدِيّ: ئەوەیە کۆتایی نەبێ.

الأَبدِيَّة: چاوگێکی دروست کراوە (مصدر صناعي) لەوشەی (الأَبَد) دەردەهێندرێ.

المؤبد: (الحكم المؤبد) سەپاندنی سزا بەسەر تاوانباردا بە درێژایی ژیانی.. وادەبێ ئەو سزایە سوك دەكرێ بۆ بیست ساڵ.

أَبَرَ: (أبَرَ النَّخلَ) دار خورماکەی تەلقیح کرد، موتوربەی کرد تۆوی نێرەکەی بەسەردا پرژاندن ە (أَبَرَ الزَرْعَ) کشتو کاڵەکەی پێك هێنا، چاکی کرد (أَبَرَ العَقرَبُ والنحلة فلاناً) دوپشك پێوەی دا، هەنگ پێوەی دا ە (أَبَرَ الحَيَوَانَ) لەگەڵ خۆراکدا دەرزی دەرخواردی ئاژەڵەکان دا بۆ ئەوەی بمرن (أَبَرَ فُلاناً) زیانی بەفلان گەیاند پاشە ملە غەیبەتی کرد.

أَبَرَ الزَرْعُ: کشتو کاڵەکە باش بوو پێگەیی.

أَبَّرَ النَخلَ – الزَرْعَ: باخە خورماکە، یان کشتوکاڵەکەی باش بەخێو کردو ڕەدامی هێنا.

إئْتَبَرَ فلاناً: داوای لە فلان کرد خورماکانی بۆ تەلقیح و موتوربە بکا ە بۆی بەخێو بکا.

تَأبَّرَ: کارلێکراو (مطاوع)ی (أَبَرَ)ە بە واتە بەخێو کردنەکەی پێکەوت ە (تأبَّرَ صغار النخل) واتە: ئەمامە خورماکان گەورە بوون و پێگەیین و کاتی موتوربەکردنیان هات.

الإِبَار: وەستایی کارامایی موتوربەکردنی خورمایە، یان وەستایی و لێزانی کشتیاری یە.

الإِبَارَة: وەستایی و کارامایی موتوربەکردنی خورمایە، یان وەستایی و لێزانی کشتیاری یە.

الأَبَّار: دروستکەری دەرزی یە.

الإِبرَة: دەرزی یە، ئامێرێکە سەرێکی تیژەو سەرێکی کونە، دوورومانی پێ دەکرێت، (إِبرَةُ العقرب) جەزوی دوپشك، (إِبرَةُ النحلة) جەزوی هەنگ ە (إِبرَةُ المرفق) سەری ئێسقانی ئەنیشك ە (بيت الإبرة): عولبەیەکی بچکۆلەیە دەرزییەکی موغناتیسی

پێویە سەرەکەی هەمیشە ڕووی
شیماله جیهاتەکانی پێ دەزانرێ.

الأبور: ئەو تۆوەیە خورمای پێ
موتوربە دەکرێ.

الَمأبُرُ: تویکلی تۆوێ موتوربەکردنی
خورمایە.

المِئبَرُ: دەرزی ئەستوران، دەرزی گەورە،
هەروا نێرکی ڕوەکی نێر، (ك:
مَآبِرَ).

المِئبَرَاۀ: فیتنەیی و دوو زمانی، (ك:
مَآبِرَ)، دەگوترێ: (فشت بینهم المآبِرُ)
فیتنەیی و ئاشوب لەناویان دا بلاو
بۆتەوە.

الأبرا: شانۆنامەیەکی شیعرییە لەگەڵ
مۆسیقادا ئەنجام دەدرێ (ئۆپێرا).

الأبَرَشیه: ناوچەیەکە لەوڵات کە
پایەندی دەسەلاتی ئاپینی
ئوسقوفێکە.

الإبریز: زێڕی ساغلەم و بێ غەل و
غەش.

الإبْرِیسِیمُ: باشترین جۆری حەریر
(ئاوریشم).

الإبْرِیقُ: مەسینە ٥ حەوجۆش،
حاجەتێکە قلفەو لولەیەکی هەیە
شلەمەنی لێوە دەکرێتە دەرەوە، (ك:
أباریق)ە.

إبریل: مانگی چواری زاینی (نیسان).

أبَزَ أبْزاً، و أبُوزاً: قەلەمبازی بوو،
لەڕاکردن دا بازی دا.

الآبَزَنُ: حەوزێکی مەعدەنییە خۆی
تێدا دەشۆرێت، وەکوو سوێنە وایە،
(ك: آبازِن)ە.

الإِبْزِیمُ: قولفەی قایش پشتێنە
(قولفەیەکی مەعدەنی بە سەرێکی
زمانەیەکی هەیە سەرەکەی تری
قایشەکە پێکەوە دەبەستێتەوە بۆنەوەی
سەرەکەی لەسەر ناوك بوەستێ).

أبَسَهُ: ڕقی لێ هەڵگرت ٥ ڕەخنەی
لێگرت.

إبیس: گوڵکێکی تایبەتی و خاوەن
ڕەوشتی تایبەتی بووە، میسرییە
کۆنەکان کردوویانە بە ڕەمزی هێزی
ئازەڵ و ڕێزیان بۆداناوە.

أبَشَ: (أبَشَ لأهلِه) تێکۆشا بۆ
دابینکردنی بژێوی ماڵ و خێزانی،
(أبَشَ کلاماً) قسەی بێ سەرو بەری
کرد ٥ (تَأبّش) کۆبوونەوە.

الأُباشَة: خەڵکی تێکەڵ و هەمەجۆر
(کۆمەڵگای هەمە جۆر).

أبَصَ أبْصاً: گورج وگۆڵ بوو، نیشاتی
پەیداکرد.

أبَضَ أبْضاً: وەزع و حاڵ شێوا، باری
ژیانی تێکچوو، (أبض البعیرُ) قاچی
پێشەوەی حوشترەکەی نوشتاندەوە
و بەگوریس بەستی (قاچی
هەڵبەست) بۆ ئەوەی نەڕوا، (أبض
الإنسانُ) ئەژنۆی نوشتاندەوە، قاچی
بەڕانیەوە جوت کرد، بەلەکە قاچی

نوساند بەرەڤیسکیەوە.

الأَبَاضِيَّة: تاقمێکی خەواریجن، لەئاخرو نۆخری خەلافەی ئەمەوی دا سەریان هەڵدا، دامەزرێنەرەکەیان عەبدوڵلای کوڕی ئوباضی تەمیمی بوو.

الأَبـــرَض: ئەسپی تیز ڕەو، ولاخەبەرزەی خۆش ڕۆ، (ك: أَبَض)ە ٥ (اَلمَأبِض) ڕەفیسك، دیوی ناوەوەی کەژکەنەژنۆو ئانیشك.

الإِبِط: بن هەنگڵ، دیوی ناوەوەی شانو باڵ ٥ لەبەلانی نەرم ٥ دامێنی چیا ٥ (تَأَبَّط الشيء): شتەکەی خستە بن باڵیەوە (تَـأَبَّطَ الثَّوْبَ) کراسەکەی لەژێر باڵی ڕاستیەوە هێناو بەسەرشانی چەپی دا دا ٥ (تَأَبَّطَتِ المرأة الطفل) ئافرەتەکە منداڵەکەی لەخۆگرتو سەرپەرشتی کرد ٥ (تَأَبَّط شراً) نازناوی (ثابت)ی کوڕی جابیرە کە پیاوێکی عەرەبی سەردەمی نەزانی بووە، ئەگەر (لەمی منسوب)ی لێ دروست بکەین دەڵێین: (تَأَبَّطيّ).

إِبِط الزُّهَرَة: ئەو تۆوە وردەیە کە لەنێوان لاسکی ڕوەکەکەو پەلکە گەلاکانی دا دەردەکەوێ ٥ لەهەندی پێشینانیدا دەگوترێ:(ضَرَب آباط الأُمُور) نهێنی کارەکانی زانیو مەبەستەکان حاڵی بوو.

أَبَقَ أَبْقاً، إِبَاقاً: هەڵات، یاخی بوو، (تَـأَبَّقَ) هەر بەمانا (أَبَقَ) هاتووە، (....الشيءَ) دژی وەستا، ڕقی لێ بوەوە، خۆی لێ بێ بەری کرد.

أَبِلَتِ الإِبِلُ أَبَلاً وأُبُولاً: حوشترەکان زۆر بون، کێوی بوون، بەهۆی خواردنی گیاو گژی تەڕو تازەوە، پێویستی بەئاو نەبوو، (أَبِلَ فلان) فلانکەس حوشتری زۆری بوو (أَبَلَ فلان إِبالَةً) فلانکەس جوان سەرپەرشتی حوشترەکانی کرد ٥ (أَبَلَ فلاناً أَبلاً) حوشتری دا بە فلان کەس کردی بەخاوەن حوشتر ٥ (أَبَلَت الرجل أبلاً وإبالة) کابرا چاودێری کرد.

أَبَّلَ إِيبالاً: حوشترەکانی زۆر بوو.

أَبِل الإِبِلَ: حوشتری ڕاگرت (إِتَّبَلَ) حوشتری بەخێو کردو قەڵەوی کردن ٥ (تَأَبَّلت الإِبلُ) بە مانا (أَبَلَت الإِبلُ)وە ٥ (اَلمَأبَلَة) زەوییەك حوشتری زۆر بێ.

الإِبَالَةُ: کۆمەڵو تاقم ٥ باش بەڕێوە بردنی ماڵو سیاسەت.

الأَبابِيلُ: دەستەو کۆمەڵی زۆرو یەك لەدوای یەك ٥ بۆ کۆمەڵی زۆرو سەرنج ڕاکێش بەکار دەهێنرێ، لە قورئاندا هاتووە ﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ﴾.

الإِبَالَةُ: باوەشێك چیلکەو چەوێڵ ٥ لە هەندی پێشینانی عەرەب دا

هاتووە (ضغث على إبالة) چیلکەو
چەوێڵ لەسەر چیلکەو چەوێڵ.
الأبَلَّةُ: هۆزو خێڵ ٥ (أبَلَّةُ الرَّجُلِ)
دۆستو هاوەڵانی پیاو، (الأبُلَّة)
شارۆچکەیەکە نزیك بەصرە.
الأيبُلُ: گۆچان، دار عەصا ٥ بە
کەشیشی مەسیحانیش دەگوترێ ٥
(الأيبلَةُ): باوەشە دارو چیلکە.
الإبْلِيزُ: ئەو قوڕو لیتەیەی چۆمی نیل
لەدوای خۆی جێی دێڵێ.
إبْلِيسُ: مامۆستاو ڕابەری شەیاتینی،
(ك: أبالس وأبالسة)یە.
أبَنَ: (أبن الدمُ في الجرح): خوێنەکە لە
برینەکە دا ڕەش بووە ٥ (أبَنَ فلاناً)
ڕەخنەی لە فلانکەس گرت.
ڕەوشتی ناشیرینی پاڵ دا ٥
گوتراویشە (أبَنَهُ بخير) واتە: ڕەوشتی
چاكو باشی پاڵ فلانکەس دا ٥ (أبَنَ
الشيءَ) شوێنی فلان شت کەوت
(أبَنَ الميت) مردوەکەی لاواندەوە ٥
(تأبَنَ الأثرَ) شوێن پێی هەڵگرت.
إبَانُ الشيءِ: کاتو وەرزی شت ٥
سەرەتای شت ٥ (إبَالَةُ الرجل)،
هاوەڵانی پیاو.
الإبْنُ: کوڕ
الإبْنَةُ: کچ.
الأُبْنَةُ: گرێی قامکی قاچ، گرێی دارو
شتی تر، پێشی دەگوترێ بزمارە
گۆشتینە ٥ عەیبو عار ٥ کینەو ڕق.
المَأبُونُ: تۆمەتبار

أبَهَ: (أبَهَ لە و بە): لێی حاڵی بوو بۆی
دەرکەوت، دەگوترێ: (هذا شيء لا
يؤبَهُ بە أو لە) واتە: ئەوە شتێکە
گرنگی پێ نادرێ، هەوڵی بۆنادرێ
لەبەرئەوەی هیچو پووچە.
أبَّهَ فلاناً لكذا: فلانکەسی ئاگادار کردو
سەرنجی ڕاکێشا بۆ ئەوشتە ٥ (تأبَّهَ
عليه) خۆی بەسەردا ڕانواند.
الأُبَّهَةُ: شکۆمەندیو ئەرخداری.
أبَا وإباوة و أبُوَّةً: بوو بەباوك
أبَّأهُ: پێی گوت بە باوك و دایکەوە
بەقوربانت بم.
تأبَّى: باوکی بۆخۆی پەیدا کرد ٥
(إستأبى) بەمانا (تأبَّى) یە.
الأبُ: باوك، باپیر، جاری وا دەبێ بە
مامیش دەگوترێ ٥ بۆ خاوەنی
ئیشو پڕۆژەو بەدیهێنانی شتیش
بەکاردەهێنرێت، وشەی (الـأب)
بەلای مەسیحییەکانەوە ئوقنومی
یەکەمە لەسێ ئەقنومەکانی (الثالوث
المقدس).
أبي إباءً و إباءةً: دژی ئەو شتە وەستا
پێی ڕازی نەبوو.
أبي الشيء: شتەکەی لێ قەدەغەکرد.
الــأبِيُّ: جوانمەردو دلێر، بەو کەسە
دەگوترێ خۆی لەشتی پڕو پووچ و
شەرم ئاوەر دوور بخاتەوە،
دەگوترێ: (نفسٌ أبِيَّةٌ) نەفسێکی
بەرزو شکۆمەند خواز، زۆر
دەستەپیو چەوسانەوە قبوڵ ناکا.

أَتَبَ، لأَتَبَ، وَائتَتَبَ: كراسی بێ قۆڵی لەبەرکرد.

الأَتابِكُ: فەرمانڕەوا، گەورە، لەبنەڕەتدا بەو کەسە گوتراوە کە سەرپەرشتی بەخێو کردنی منداڵی پاشاو خەلیفەی کردوە، وشەیەکی تورکی یە.

أَتَدَ: مانگاکەی بەستەوە بۆ دوشین (الإِئادُ) بەو گوریسە دەگوترێ کە قاچی مانگای پێ دەبەسترێتەوە لەکاتی دۆشینی دا.

الأُتْرُجُّ: لیمۆ، (الأُتْرُنجُ، الأُترُجَّة) هەر بەمانا لیمۆیە.

أَتَلَ: چاوگەکەی (أَتْلاً و إِتلاناً و إِتلالاً) بەمانا هەنگاو هەڵێنانەوەی خێرا خێرایە بەرق هەڵساوی، هەروا بەمانا رۆیشتنی تەمبەڵانەیە کە بەهۆی زۆر خواردن و زۆر خواردنەوەوە نەتوانێ بەخێرایی بڕوا.

أَتَمَ المَاءَ: کردنی دو مادە بەیەك، کۆکردنەوەی دوو شت تاوایان لێ بێ ببنە یەك، (أَتَمَ فلان بالمكان) فلانکەس لەو شوێنە مایەوەو جێگیر بوو، (أَتِمَ لي سيره أتماً) بەهێواشی رۆیشت.

الأَتَمُ: درەختێکە لە توێژی درەختی زەیتون، لەکێوو کەژ دەڕوێ پێی دەگوترێ زەیتونە کێویلکە، زۆر خۆڕاگرو تەمەن درێژە، (الْمَأْتَمُ) کۆبونەوەی کۆمەڵێك ئادەمیزاد بەبۆنەی ناخۆشی و بۆ تازیەباری ە بۆ شایی و گۆوەندیش بەکاردەهێندرێ، بەڵام بەزۆری بۆ بۆنەی ناخۆش بەکاردەهێندرێ.

أَتَنَ بالمكان أتناً وأتوناً: بە مانا (أَتَمَ بالمكان) هاتووە.

أتنَ فلان أتاناً: بەمانا (أَتِمَ) هاتووە واتە: تەمبەڵانە جوڵایەوە ە (آتَنَتِ الوالِدةُ) دایکەکە منداڵەکەی بە شێوەی ئاسایی نەبوو، لەپێش دا قاچی هاتن ئەمجار دەست و سەرو ملی هاتنە دەر (إستأتَنَ) فلانکەس ماکەری ڕاگرت.

الأَتانُ: دێڵەکەر، ماکەر، (ك: أَتُنٌ) و (أُتْنٌ)ە.

الأَتونُ: ئاگردانی گەورە، جەهەندەمی حەمام، جەهەندەمی کورەی قسڵ و گەچ.

أَتَا، أَتَا الشجر أتواً أتاءً و إتاءً: درەختەکە میوەکەی دەرکەوت، بەرەکەی زۆر بوو فورسایی خستە سەر قەدو لق و پۆپی درەختەکە ە (أَتَا الماشِيَةُ) ئاژەڵەکە گەشەی کرد زاوزێیان کرد زۆر بون. (أَتَا الحيوانُ أتواً) حەیوانەکان خۆشڕەوبون و خێرا رۆیشتن (أتَا فلاناً أتواً) بەرتیلی دایە.

آتى الشجرُ إيتاءً: درەختەکە میوەکەی دەرکەوت و بەرەکەی زۆر بوو.

الإيتاء: بەروبوم و دانەوێڵە ٥ (لَبَنٌ ذو إتاءٍ) شیری چەور.

الإِكَـاوَةُ: سەرانەو مەرانــە، خــەرجیو بــاج، بــەرتیل ٥ دەگــوترێ: (فــلان ضــرب علــى فـلان إتـارة) فلانکەس سەرانەی خستە سەر فلانکەس ٥ (شَكَمَ فاه بالإتاوَة) بە بەرتیل دەمــی ها خنی، بەرتیلی دایەو بێ دەنگی کرد، (ك: أتاوی) یە.

الأَتُوُ: پارمــەتیو بەخشش، ڕێبازو بیرو بۆچون.

اتی ایتـاً و إِیتاناً و مَـأتیً و مأتـاةً: واتـه: هات بە هاتن، دەگوترێ:(أتیتُ الأمـرَ من مأتاه و مَأتاتِهِ) لە ڕێگای خۆیــەوە بــۆ ئــەوکارە چــوم، پارەکــەیم دۆزییــەوەو کارەکــەم ئــەنجام دا ٥ (أتــی) نزیــك بــووە ٥ (أتــی علیــه) بەســـەری دا ڕۆیشـــت ٥ کارەکـــەی ئەنجام دا ٥ (أتی علیه الدهر) زەمانــە تێکیــەوە پێچاو فەوتانــدی ٥ (أتــی المكانِ) هاتە ئەو شوێنە (أتی الرَّجُلَ) هاتــە لای پیاوەکــە (أتـــی الأمـــرَ) کارەکــەی ئــەنجام دا ٥ (أتــی المرأةَ) چووە لای ئافرەتەکە لاقەی کرد ٥ (أتــی القَـوْمَ) خــۆی پــاڵ ئــەو هــۆزو خێڵە داو لەوانیش نیە ٥ غەوارەیە.

آتی فلانٌ الشَّیْءَ: فلانکەس ئەو شتەی هێنــا ئامــادەی کــرد ٥ لــە قورئانــدا دەفەرموێ: ﴿قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَـدَاءَنَا﴾ بەمانای تریش هاتووە یەکێ لەوانــە بەخشــینە (آتــی المــال) ماڵەکــەی بەخشی، (آتـی الزكـاة) زەکاتی دا ٥ (آتی فلانا علی كلما) ڕایان یەکدیگیر بوو لەسەر فلان شت.

آتــی الشَّیْءَ: ئــەو شتەی ئاسان کــرد، (آتی الماءَ و للماءِ) دەراوی بۆ ئاوەکــە ئاسان کردو ڕێی بۆ کردەوە بڕوا.

آتــی الیــه الأمــرُ: ئــەو کــارەی بــەبیردا هاتو وای بەباش زانــی بــەوجۆرەی بکا ٥ (أتّی للأمْرِ) لەڕێی خۆیەوە بۆ نیشەکە چوو (آتِیَةُ الجُرْحِ) پاشماوەی برینەکــەو ئــەو خــوێنو زوخــاوەی لێی دێ.

الإِتَاءُ: ئەو دارو چیلکەو چەوێڵەیە کە لــە دەراوی کانیــاوو جۆگــای ئــاودا دەبێتــە بەربەســتو ناهێڵێ ئاوەکــە باش بڕوا.

الأَتِـــیُّ: کــاری جــێ بــەجێ کــراوو ئەنجامدراو.

الأَتِــیُّ: بێگانــەی خــۆ هەڵواســەرو بــێ ئەصــڵو بنیچــە ٥ لافــاوی هــاتوو لەدوور.

الأَثَــابُ: درەختێ گەورەی توت کــە زۆر لقو پۆپی هەبن ٥ (الأَثَــبُ) بــەمانا (الأثابَ)دێ.

أث، اثاً واثاثاً واثاثةً: زۆر بوو، گەورە بــوو (اث النَّبَاتُ) گژوگیا کە تێك چڕزاو گەشەی کــرد (أث الشَّـعْرُ) قژەکانی

پڕ بون‌و درێژ بوون. (الشَعْرُ أث ر أثيث) قژەکان پڕو درێژن.

أثَّثَهُ: نەرمی کردو ڕێی بۆخۆش کرد، (أثث البيت) خانوەکەی بەناوماڵ ڕازاندەوە.

تَأثَّثَ فلان: فلانکەس خێرو خۆشی توش هات ◦ (تَأثَّثَ البَيتَ)، خانوەکەی بەفەرش‌و قالی ڕاخست.

الأثاث: کەل‌و پەل ناو ماڵ وەکوو قالی‌و قەنەفەو شتومەکی تر، (ك: أث)ە.

أثَرَهُ أثراً وإثارةً وأثْرةً: شوێن پێی هەڵگرت ◦ (أثَرَ الحديث) فەرمودەکەی گێڕایەوە، لەهی ترەوە ڕیوایەتی کرد ◦ (أثَرَ السَيفَ) نیشانەیەکی لە شمشێرەکە داکرد بۆ ئەوەی لەگەڵ شمشێری تر لێی نەگۆڕێ.

أثَرَ عليه أثراً و أثرَةً و أثْرى: بەرژەوەندی خۆی پێش خست، لە دابەشکردن دا زۆرینەی بۆ خۆی دانا.

آثَرَهُ إيثاراً: هەڵی بژاردو ڕێزی دایە ◦ دەگوترێ، (آثَرَهُ على نفسه) بەرژەوەندییەکانی پێش بەرژەوەندییەکانی خۆی خست.

تَأثَّرَ الشَيءُ: شتەکە نیشانەی تێدا دەرکەوت ◦ (تَأثَرَ بالشيء) ئەوشتەکاری تێکرد (التَرَهُ) شوێن پێی هەڵگرت.

استَأثَرَ بە: ئەو شتەی تایبەت بە خۆی کرد (استأثَرَ الله فلاناً) خودا فلانکەسی مراند.

الآثار: زانیاری دەربارەی شوێنەوار، زاراوەیەکە بەمانا زانین دەربارەی کۆن‌و ڕابردوی لەمێژینەیە.

الإثار: تورەکەی مەمك (مەمکدان) جۆرە تورەکەیەکە ئافرەت لەمەمکی دەکا بۆئەوەی شۆڕ نەبنەوەو قیت بنوێنن ◦ هەروا بەو تورەکەیەش دەگوترێ کە دەکرێتە هێشووی ترێ‌و میوەی لەو جۆرە بۆ پارێزگاری کردنی.

الأثارةُ: نیشانە، پاشماوەی شت.

الإثرُ: بریسکەو بریقەی شمشێر، تەڕو تازەیی دەم‌و چاو ◦ شوێن پێ‌و بەدوا دا هاتن، دەگوترێ:(جاء في إثرِه) بەشوێن ئەودا هات.

الأثرُ، الأُثُرُ: بریسکەی شمشێر (أثرُ الشيء) پاشماوەی شت ◦ شوێنەوار و نیشانەی شت ◦ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ، (لا تطلب أثراً بعد عين) ئەم پەندە دەهێنرێتەوە بۆ کەسێك بگەڕێ بۆ شوێنەواری شتی فەوتاو ◦ بەجێماوی ڕابردوان ◦ فەرمودەی ڕیوایەتکراو، حەدیثی پێغەمبەر (د.خ)، (ك: آثار، أثور)ە.

الأثر الرجعي: ناڕاستە بوونی قانونی تازە دەرچوو بەسەر ماوەی پێش دەرچوونی قانوونەکە.

الأثِرُ: ئەو پیاوەی خۆی پێش کەسانی تر دەخا ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە (ستـرون بعدی أثـرةً) لەوە بەولاوە دەبینن فەرمانڕەوا ستەمکارەکان شت بۆ خۆیان قۆرخ دەکەن.

الأثرَة: پلەو پایە ٥ دەگوترێ: (لفلان عندي أثرةٌ) فلانکەس لای من پلەو پایەی تایبەتی هەیە ٥ ئەوکەسە ی خۆی پێ لەکەسانی دیکە باشترە.

الأثرَةُ: شوێنەوارو شوێنەدەست لەسەر زەوی، ڕەوشتی بەرزو بۆماوە لەبنەماڵەکەی دا ٥ دەگوترێ: (هو ذو أثرةٍ عندي) ئەو ئادەمیزادە جێگای ڕێزو نرخە لام.

الأثِيرُ: شتی کۆنینە ٥ توێژەرو لێکۆڵەرەوە لەبواری شوێنەوار دا.

الأثیر: بریسکەی شمشێر ٥ بەلای زانایانی سروشتەوە (أثیر) ناوە بۆ شلەمەنی یەك کە بۆشایی پڕدەکاتەوە ٥ لەلای کیمیا گەران شلەمەنی یەکی بێ ڕەنگە ٥ مادە چەورایی یەکان دەتوێنێتەوە، لەبواری پزیشکی دا بەکار دێ.

الإیثار: ئەوەیە ئادەمیزاد بەرژەوەندی کەسانی دیکە پێش هی خۆی بخا.

الایثاریة: لەلای زانایانی ڕەوشت و ئەخلاق ڕێبازو بیروکەیەکە دژی خۆپەرستی و پێش خستنی بەرژەوەندی خۆت بەسەر هی کەسانی دیکەدا ٥ بانگەوازی بۆ ئەوە دەکا کە بەرژەوەندی کەسانی دیکە پێش بەرژەوەندی و دەستکەوتی خۆی بخا ٥ بەلای زانایانی دەروون ناسییەوە گرنگی پێدانی ئادەمیزادە بە کەسانی دیکە، بەرژەوەندی ئەوان پێش هی خۆی بخا جا ئەم ڕەوشتە سروشتی بێ یان بەکەسب و خۆڕام کردن بێ.

التأثرية: لە ڕەخنەدا ڕێبازو بیرو بۆچوونێکە پێی وایە ڕەخنەی ئەدەبی ئەوەندەی پابەندی زەوق و کارتێکردنی کەسایەتی دەبێ ئەوەندە پابەندی بنەما کارپێکراوەکان و قاعیدە عەقڵییەکان نابێ.

المأثور: میرات و جێماوی ڕابوردوان بۆکەسانی سەردەم ٥ فەرمودەی ڕیوایەتکراو، ئەو فەرمودانەی لە پێغەمبەری ئیسلامەوە گێڕدراونەوە.

ألِفَ ألفاً: جێگیر بوو، سەقامگیر بوو، (ألِفَ فلاناً) شوێنی کەوت، بۆی گەڕاو شوێن پێی هەڵگرت.

ألفَ القِدرَ ایثالاً: مەنجەڵەکەی خستە سەر سێ کوچکە.

ائتَفَ القدر: بەمانا (أثفَ القِدرَ)ە یە ٥ (تأثَّفَتِ القِدرُ): مەنجەڵەکە خرایە سەر سێ کوچکە.(تأثَّفتِ القومُ) خەڵکەکە هاریکاری یەکتربون ٥

(تألفتِ القومُ المكانَ) ئەو هۆزە لەوشوێنە جێگیربوونو تێیدا مانەوە، بەجێیان نەهێشت.

الأُثْفِيَّةُ: یەکێك لەوسێ کوچکە ئاگردانەیە کە مەنجەڵی دەخرێتەسەر، (ك: أثافي)یە (ثالثة الأثافي) سێیەمی سێ کوچکە ٥ بەمانا بەڵای گەورەش هاتووە ٥ دەگوترێ: (رماه بثالثة الأثافي) واتە: بەڵایەکی گەورەی توشکرد.

أثَلَ الرجلُ: جێگیر بوو چەسپا (أثل أثالة) شەرەفمەند بوو، وەجاخزادە بوو، شکۆمەندیی بەدەست هێنا.

اثّلَ: دەوڵەمەند بوو ٥ (أثّلَ الشيءَ) رەسەنایەتی ئەو شتەی چەسپاند، (أثّلَ مالاً) ماڵو سامانی بەزمەندە کرد بۆ ئەوەی بەرهەمی بێنێ.

اثّلَ مالاً: گەشەی بەماڵو سامانەکە کرد (أثّلَ أهلَهُ) پۆشاکی بۆ ماڵو خێزانی کردو رێزی لێ گرتن، (أثّلَ فلاناً بمالٍ أو برجالٍ) پشتگیری فلانکەسی کرد بەماڵو سامان یان بە پیاوو دارو دەستە بە هێزی کرد.

تأثّلَ: چەسپا، جێگیربوو، شکۆمەندی بەدەست هێنا.

الأثالُ: ماڵو سامان ٥ شەرەفو پیاوەتی ٥ وەجاخزادەییو کەسایەتی.

الأَثْلُ: درەختێکە لە بێری (طەرفاوی) بەرزو راست هەڵچوە بەتەمەنە، دارەکەی دڵری چاكو بەسودە، لقو پۆپی زۆرن، گەڵاکانی بارێکن.

الأُثْلَةُ: ئەصڵو رەسەن ٥ دەگوترێ:(لفلان أثلةُ مالٍ) فلانکەس ماڵی چاكو باشی هەیە.

الأثْلَةُ: کەلو پەلی ناوماڵ.

الأثيلُ: لە کیمیادا بەچەند تاکێکی هاوکێشەیی دەگوترێ کە پێك هاتوون لە دوو گەردیلەی کاربۆنو پێنج گەردیلەی ئیدرۆجین.

أثِمَ: تاوانی کرد چەند چاوگێکی هەیە: (أثماً، إثماً، آثاماً، مأثماً، آثِمَةً) إيثاماً): خستیە ناو تاوانەوە ٥ تاوانی پێ کرد ٥ (أثَّمَهُ) بە تاوانباری دانا ٥ (فلان يَتَأثَّمُ من الصغائر) فلانکەس خۆی لەتاوانی بچکۆلە دەپارێزێ ٥ (تأثّمَ) تۆبەی لەتاوان کردو پاڕایەوە خودا لێی خۆشبێ.

الآثام: سزای تاوان، بەمانا تاوانیش هاتووە.

الإثْمُ: گوناهو تاوان ٥ کە بکەرەکەی شیاوی سزادان بێ لەسەری، (ك: آثام).

الإثْمِدُ: کل ٥ مادەیەکی مەعدەنییە شێوەی بلوریو ڕەنگی قصدیرییە رەقە ورد دەکرێو چاوی پێ دەرێژرێ.

أثا: فیتنەیی کرد ٥ (آثاه مراثاة) دژایەتی لەگەڵ کرد، (تآثوا) کێشەیان لەناو

خۆیان بەرپاکرد، کێشەیان تێکەوت.
اجّتْ، اجَّتِ النارُ أجّاً واجیجاً واجّةً: بڵێسەی کرد کڵپەی کرد لرفەی هات. دەگوترێ: (مَرَّ یَئُجُّ في سیرِهِ) رۆیشت لە رۆیشتنەکەی دا لرفەو ورشەی هات ٥ (و سمعت اجَّةَ القوم) گوێم لە خشەی رۆیشتنەکەیان بوو ٥ (اجّتِ الشیءُ) ئەوشتە بریسکەی دا ٥ (أجّتِ النهار) رۆژەکە گەرم بوو ٥ (اجّتِ الأمرُ) کارەکە چەواشە بوو ٥ (اجّتِ الماءُ) ئاوەکە تاڵو سوێر بوو.
أجّجَ النار: ئاگرەکەی داگیرساند، (اجّجَ بینهم الشرَّ) شەڕو ئاژاوەی خستە ناویانەوە ٥ (اجّجَ الماءَ) ئاوەکەی سوێرو تاڵو تفت کرد ٥ (إتَجّجتِ النارُ) ئاگرەکە داگیرسا ٥ (إتَجّجتِ النهارُ) رۆژەکە گەرم بوو (تأجّجتْ النار) بەمانا (إتَجّجت)٥ دەگوترێ:(تأجّجَ فلان غضباً وذكاءً) فلانکەس ڕقی هەڵسا ٥ تورەبوو هەڵچو.
الأُجاجُ: ئەو ئاوە یە لەبەر تاڵیو سوێری دەمو زوبان دەگەزێ.
الأُجوجُ: چرای زۆر روناكو شوعلەدار.
أجَدَ البناءَ أجداً: دیوارەکەی پتەو کرد قایمو مەحکەمی کرد ٥ دەگوترێ:(الحمد لله الذي أجدلي بعد ضعف) سوپاس بۆ ئەو خودایەی جەستەی بێهێزو لاوازی ساغو پتەو کردم ٥ (آجَدَهُ إيجاداً) بەمانا (أجَدَه) دێ ٥ دەگوترێ: (إنه لَمُؤجَدُ الانیاب و الاظافر) ئەوە پتەوکەری کەڵبەو نینۆکە.
الأُجُدُ: حوشتری مێینەی تێك سمڕاوی جەستە داڕژاو.
اجَرَ العظمُ: اجراً واجوراً، وإجاراً: ئێسقانەکە پەکێکی گرتەوە بەناڕێکی ٥ (اجَرَ فلاناً) فلانکەسی بەکرێ گرت ٥ (اجَرَ العاملُ صاحبَ العَمَل) کرێکارەکە ڕازی بوو ئیش بۆ خاوەن کارەکە بکا بەکرێ ٥ (اجَرَ اللهُ عَبدَهُ) خودا پاداشی بەندەی خۆی دا یەوە.
اجِرَ فلان في ولده: کابرا منداڵەکەی مردو خودا پاداشی دایەوە.
آجَرَهُ ایجاراً: بەمانا (أجَرَهُ) یە ٥ (آجره من فلان الدارَ)، خانوەکەی لێ بەکرێ گرت ٥ (آجَرَهُ مُواجَرَةً) شتەکەی لێ بەکرێ گرت.
إئتَجَرَ: لەناکامی خێرو بەخشینی دا بەهیوای پاداش بوو ٥ (إئتجَرَ على فلان بکذا)، بەکرێ ئیشی بۆ فلانکەس کرد.
اِستَأجَرَهُ: کردی بەکرێکاری خۆی.
الإجارَةُ: کرێی ئیش، کرێ بەستێکە بەمەبەستی سود وەرگرتن لەپێناو عیوەزێکی تایبەتی دا.

الأَجْرُ: بەهای کارو کردەوە. (أجْرُ المهرِ) حەقی مارەیی، (ك: اجور)ە ٥ لەقورئاندا دەفەرموێ: ﴿فَـآتُوهُنَّ أُجُـورَهُنَّ فَرِيضَـةً﴾ مارەیی ئافرەتەکانتان بدەن کە مافێکی خۆیانە ٥ (الأجْرُ) لە زاراوەی ئابوری ناسان دا ئەو موچەو کرێیە بە بەشی بژێوی کرێکارەکە بکا ٥ (الأجر الحقیقی) بەو پارەیە دەگوترێ کە دەست کرێکارەکە دەکەوێو نرخو بەهای خۆی هەیە.

الأَجِيرُ: بەو کەسە دەگوترێ بە کرێ کار دەکا، (ك: أُجَرَاءُ)ە.

إِسْتَأْجَزَ علی الوسادة و نحوها: سنگی خستە سەر سەرینو رەپەورو کەوت ٥ (إستأجز عن الوسادة) لە پشتییەکە دوور کەوتەوە.

الإِجَازُ: ئەوەیە ئادەمیزاد سنگ بخاتە سەر سەرین رەپەورو بکەوێ ٥ واتە: لەسەر تەنیشتی چەپو راست رانەکشێ.

الأَجْزَخَانَةُ: دوکانی دەرمانخانە (صەیدەلی).

الإِجَاصُ: درەختێکە لە بنەڕی درەختە گوڵدارەکانە، میوەکەی شیرینو خۆشە ٥ لەوڵاتی سوریاو فەلەستین ناوە بۆ سێو.

أَجَلَ الشَّيْءَ أَجْلاً: ئەو شتەی قەدەغە کردو مەنعی کرد.

أَجَلَ فُلاَنًا: تیماری مل وەرگەڕانی بۆکرد، ملی چاك کردەوە.

أَجِلَ فُلاَنٌ: فلانکەس ئازاری مل وەرگەڕانی بوو.

أَجَّلَهُ: مەنعی کرد نەیهێشت ٥ (أَجَّلَ الشَّيْءَ) ئەو شتەی دواخست، کاتی بۆ دیاری کرد ٥ (أجَّلَ الماءَ) ئاوەکەی کۆکردەوە.

تَأَجَّلَ الشَّيْءُ: بەمانا (أَجَّلَهُ)دێ ٥ (تَأجَّلَ فلاناً) داوای لێ کرد کاتی بۆدیاری بکا.

إِسْتَأْجَلَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد کاتی بۆدیاری بکا ٥ (الأَجِلَةُ) قەرز.

الأَجْلُ: هۆکار. دەگوترێ: (من اجْلِكَ فعلت كذا) لەبەر خاتری تۆ ئەوەم کرد، بەهۆی تۆوە بوو هاتم.

الإِجْلُ: جەڵەبە گاکێوی و جەڵەبە ئاسك، (ك: آجال)ە.

الأَجِيلُ: کاری دواخراو بۆکاتی دیاریکراو ٥ (الأَجِيلَ مِنَ الماءِ) شوێنی کۆبونەوەی ئاو، ئەستێراو، ئەو ئاوەی کۆدەکرێتەوە بۆ ئاودانی درەختو باغچە.

المَأْجَلُ: ئەستێراوی گەورە ئاوی تێدا کۆدەکرێتەوە و پاشان بەرەڵا دەکرێ بۆ ئاودانی دێبەرو باخ، (ك: مَآجِلُ).

أَجَمَ أَجْمًا وأجوماً: بەرق هەڵساوی بێدەنگ بوو (أَجَمَ الماءُ) ئاوەکە بۆنی

كردو گۆڕا ٥ (أجَمَ الطعَامَ وغيره): لەخواردنی ئەو خواردنە وەڕز بوو ٥ (أجَمَ النارُ اجْماً و أجِيماً): ئاگرەكە بڵێسەی سەندو نێڵە نێڵەی كرد ٥ (أجَمَ فلاناً): زۆرە ملێی لێ كرد تا بە ناچاری كارێكی بەنابەدڵی بێ ئەنجام دا.

أجِمَهُ أجَماً أجَمَهُ، دەگوترێ: (داوم على طعام واحد حتى أجِمَهُ) بەردەوام بوو لەسەر یەك جۆر خواردن تالێی وەڕز بوو ٥ (أجَمَ النارَ) ئاگرەكەی هەڵگیرساندو خۆشی كرد.

تـأجَمَ النـارُ: ئاگرەكە بڵێسەی سەند ٥ (تـأجَّمَ عليه) رقی لێ هەڵسا، لێی توڕەبوو.

الأُجُمُ، قەصرو باڵەخانە، (ك: آجَامٌ)ە.

الأَجَمَةُ، درەختی گەورەو پڕگەڵاو لق و پۆپ، (ك: أجَمٌ، إجَامٌ، آجَامٌ)ە.

الأجوم، خەفەتبارو مەلول ٥ كەسێك زۆر رقی لە شتێك بێ.

أجَنَ الماء اجْناً وأجوناً: ئاوەكە تام و رەنگ و بۆنی گۆڕا ٥ دەگوترێ: (يُفْسِدُ الرَّجُلَ المجونُ كَما يُفْسِدُ الماءَ الأجـونُ) لـەهو لـەعبو بـێ رەوشـتی پیـاو دەفەوتێنێ وەكوو چۆن گۆڕان ئـاو بێ كەڵك دەكاو سودی سەرەكی لێ نابینـدرێ ٥ (أجَـنَ القَصـارُ الـثوبَ) جـل شۆرەكە كراسەكەی تـەڕكردو بەدار كوتای بۆئەوەی پاك بێتەوە.

أجَنَ الماء: ئاوەكە تامو بۆنو رەنگی گۆڕا ٥ (أجِنَ اجْناً) بەمانا (أجِنَ) یە، (أجُنَ أجُونَـــةً و أجَانَـــةً) هـــەر بـــەمانا (أجَنَ)دێ.

الإجَّانَةُ، سوێنە یـان گلێنـە تەشتێـكە پانكەڵەیە لەگڵ یان لـە ماددەی تـر دروست دەكرێ جلی تێدا دەشورێ، (ك: أجَاجِينَ).

الأجَنَّةُ، ئامێرێـكە لـە ئاسنی زۆر ڕەق بۆ شكاندنی ماددەی رەق بەكاردێ.

المِئْــجَنَةُ، ئـــەو دارە تایبەتیـەیـــە كـــەجل شـــۆر بـــەكاری دێنـــێ بـــۆ كوتانی جلە تـەڕەكانی كە دەیانشوا ٥ (الِمجَنَةُ) هەر بەمانا (المِئْجَنَة)یە.

أحْ، لاسـایی كردنـــەوەی دەنگـــی كۆكـــەو كەسێك سینگی بێشێ.

أحَّ احّـاً وأحَاحـاً واحِيحـاً: كۆكـەی گـرت كۆكە كۆكی هات ٥ ئازاری پەیدا بوو ٥ زۆری ئینو بوو.

أحَّـى: بـــەمانا (أحْ) دێ ٥ (الأحَــاحُ) ئینوایەتی ٥ رقو كینە.

الأحِيحُ: رقو كینە.

أحَّدَ الشيء: بـەتاكو تـەنهای ناسی تەوحیدی ئـەنجام دا ٥ (أحَّدَ العَشرةَ) دەیەكەی كردە یازدە.

إستَأحَدَ، تاك بووە.

أحَادَ، یـەك یـەك ٥ دەگوترێ: (جاءوا أحادَ، و جاءوا أحَادَ أحَادَ) هاتن یەك بەدوایەك دا.

أحَدٌ: بەشێوەی نەکیرەیی ناوە بۆ هەموو ئەوانەی دەکرێ خیطابیان ئاراستە بکرێ دەگوترێ:(لیس في الغرفة أحَدٌ) کەس لە ژوورەکەدا نیە ◦ لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ﴾ محمد باوکی هیچ کام لەئێوەنیە.

الأحدُ: یەك ◦ هەوەڵ ژمارەیە لە ریزی ژمارەکان ◦ دەگوترێ: یەك، دوو، سێ، چوار.... هەروا ناوێکە بۆ رۆژێکی هەفتە کە یەکشەممەیە، (ك: آحاد، أحدان، احَدُون) ◦ دەگوترێ: (فلان أحد الأحَدِينَ) فلانکەس یەکێکی ئەو کۆمەڵەیە ◦ بۆ مێینە دەگوترێ: (إحْدى) (إحدى عشرة) یانزە (إحدى و عشرون) بیستو یەك... هەروا (إحْدى) بەمانا کاری گەورەیە، کاری دزێوە ◦ دەگوترێ: (أتى بإحْدَى الأحَدِ) کارێکی گەورەی ئەنجام دا.

أحِنَ عليه اَحَناً وإحْناً: رقی لێ بووەوە، دژایەتی کرد ◦ دەگوترێ: (بینهما مضاغنة عظيمة و مؤاحنة لديمة) لە نێوانیان دا دوژمنایەتیەکی گەورەو رقو کینەیەکی کۆن هەیە.

الإحْنَة: کینەو رقو بوغض، (ك: إحَن)◦ دەگوترێ: (إن الإحَنَ تجر المِحَنَ) رقو کینە بەڵاو ناخۆشی دێنێ.

أخْ: دەنگێکە ئازارو نارەحەتی دەگەیەنێ.

إخْ: دەنگێکە حوشتری پێ پیخ دەدرێ.

الأخُ: برا، (الأخ الشقيق) برای باوكو دایکی (الأخ لأب) برای باوکی ◦ (الأخ لأم) برای دایکی.

الأخُ والإخُ: چڵکنو قێزلێکراو بەکوردی (قخ)ی پێ دەگوترێ ◦ بەزۆری ئاراستەی منداڵ دەکرێ.

الأخيخَةُ: خۆراکێکە لەئارد دروست دەکرێ ◦ کەمێك ئاوو زەیتی یا رۆنی بەسەردا دەکرێو دەخورێتەوە.

أخَذَ الشيء أخذاً وتأخاذاً ومأخذاً: ئەو شتەی وەرگرت پێی خەنی بوو ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا﴾ ئەی موحەممەد لەماڵو سامانی موسوڵمانان زەکات وەربگرە، لە چڵکی چروکیو دەست قوچاوی پاکیان بکەرەوە بامالّو سامانەکەیان گەشە بکا.

أخَذَ: قبوڵی کرد ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَلِكُمْ إِصْرِي﴾.

أخَذَ فلاناً: فلانکەسی بەند کرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ﴾ لەجیاتی ئەو یەکێك لەئێمە بەند بکە.

أخَذَ: سزای دا ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ﴾ سزای خودا

ئـاوا بـەو جۆرەیـە ە بـەمانای
كوشتنیش هاتووە قورئـان
دەفـەرموێ: ﴿وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ
بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ﴾ هەریـەك
لەوگەلانە هەوڵی دا پێغەمبەرەكەی
خۆیان بكوژن.

اخَذَ: بـەمانا دیلـی كـرد ﴿فَاقْتُلُوا
الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَخُذُوهُمْ﴾.

اخَذَ: بەمانا زاڵبوو ﴿لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ
نَوْمٌ﴾.

اخَذَ: بەهەر دو دەستی گرتی، (وَ أخذ
برأس اخيه يجره اليه).

اخَذَ فلاناً: پاداشتی فلانی دایەوە، سزای دا.

اخَذَ اللهُ فلاناً: خودا فلانكەسی لەناوبرد.

اخَذَ علی يد فلان: نەیهێشت فلانكەس
ئەوكارە بكا.

اخَذَ علی فَمِهِ: قسەكردنی لێ قەدەغە
كرد، نەیهێشت دەم بكاتەوە.

اخَذَ مَأخَذَ فلان: رێبازی فلانكەسی
گرتەبەر، رەوشتی ئەوی وەرگرت.

أَخَذَت فيه الخمرُ: مەی وشەرابەكە
كاری تێ كرد.

اخَذَ الشيءُ حَدَّهُ: ئەو شتە باری خۆی
گرت و جێی خۆی كردەوە.

اخَذَ اللَّبَنَ: شیرەكەی ترش كرد.

أَخَذَ في الأمرِ: دەستی بەكارەكە كرد.

(آخِذ) وەرگر ە (مَأخوذ:) وەرگیراو
(أخيذ) بەمانا (مَأخوذ) دێ ە (اخاذ و
تَبَاز) بەكەسێك دەگوترێ: هەڵپە بكا
بۆ بەدەستهێنانی شتێك و هەر كە
دەستی كەوت خێرا وازی لێ بێنێ.

اخِذَ الرضيعُ اخَذاً: شیرەخۆرەكە بەهۆی
شیر زۆری دایكییەوە قەڵەو بوو.

أخِذَت العينُ: چاوەكە هێشا، توشی
تراخوما بوو.

اخِذَ الحيوان: ئاژەڵەكە شێت بوو هار بوو.

أخُذَ اللَّبَنُ أخوذةً: شیرەكە ترشا.

آخَذَتهُ الساحرة: جادوبازەكە فێڵی
لێكردو داوی بۆنایەوە.

آخَذَهُ بِذَنبِهِ: لەسەر تاوانەكەی سزای دا.

أخَّذَ الجَمَلَ: حوشترەكەی بەستەوە.

أخَّذَت الساحرة: بـەمانا (آخَذَتهُ)
دەگوترێ: (هو مُؤَخَّذ عن النساء)
ئەوپیاوە بەستراوە، جادویان لێ
كردوە نابێ بەزاوا.

إتَّخَذَ القوم في القتال: خەڵكەكە
هەندێكیان هەندێكیانیان گرت
(إتَّخَذَ في المصارعة:) هەریەكەو
هاوشانی زۆرانبازی خۆی گرت و
پاشقوڵی لێ گرت و داوی بۆنایەوە
ویستی بیخاتە داوەكەیەوە.

إتَّخَذَ فلان لمرضه: فلانكەس
گەردنكەچی نەخۆشییەكەی بوو
نەیتوانی بەسەری دا زاڵ ببێ ە
باری بەنەخۆشییەكەوە گرت ە
(إتِّخَاذ) بەمانا (أخْذُهُ) دێ.

إسْتَأخَذَ فلانٌ: فلانكەس گەردنكەچ بوو،
لەبەرچاو ئێشەی سەری خۆی

رادەوەشێنێ (إستأخذ الشعرُ) مووی ریشی، مووی سەری درێژ بوون ناچار بوو کورتی کردنەوە.

الإخاذُ: زەوی یەکە ئادەمیزاد بۆخۆی دیاری دەکاو دەستی بەسەردا دەگرێ ٥ گۆماوی بچوک ئاوی پاشماوەی لافاو کەلە شوێنێك دا بمێنێتەوە ٥ دەسکی مەتاڵ، دەسکی دێو جامە.

الأخـــذ والإخــذ: رێو شوێن‌و رێبازو پەیرەوو پرۆگرام ٥ ئەو چاڵەیە ئادەمیزاد لەشێوەی حەوزدا هەڵی کەنێ، (ك: أخذان)ە.

الأُخذ والأخذ: چاو نێشە، (ك: إخاذ)ە.

الأُخـذة: ئەو فێڵ‌و پاشقولگرتنەیە زۆرانبـاز بـەکاری دەهێنێ دژی بەرامبەرەکەی ٥ ئەو فێڵ‌و چاو بەستەکییە یەکە لەجادودا دەکرێ.

الأخيـذ: دیـل، گـیراو لەشـەڕدا ٥ دەگوترێ:(هو أخيذ لي يد العدو) ئەو پیاوە دیلە لەژێر دەستی دوژمن دایە.

الأخيذة: ئافرەتی رفێندراو، گیراو داگیر کراو لەشەڕدا ٥ هەرشتێکی تر داگیر کرابێ‌و دەستی بەسەر دا گیرابێ.

المأخذ: پەیرەو مەنهەج ٥ هەروەها ئەو رەخنـەو عـەیبو علرانـەی لـەکاری نەنجامدراو دەگیرێ، (ك: مآخذ) ٥ (مآخذ الطير) شوێنە راوی باڵنـدە ٥ (مآخـذ الشيء) سەرچاوەو کانی ئەو شتە.

أخّر: دواکـەوت (أخّر الشيء) شتەکەی خستە دواکات‌و شوێنی خۆی ٥ (أخّر المعاذ) وادەکەی دواخست.

تأخّرَ عنه: دوائەو هات.

إستأخرَ: بەمانا دوا ئەوهات.

الآخـرُ: یـەکێك لـە دوشـت بەمـەرجێ لەیەك بنەماو رەگەزبن.

الآخِـرُ: دوایـین: پێنجـەوانەی یەکەمـە ٥ ناوێکیشـە لــەناوە جوانــە کـانی پەروەردگار.

الآخرةُ: رۆژی دوایی، بەرامبەر دونیا ٥ ژیـانی پـاش مـردن‌و زینـدو بونـەوە (الآخــرة) قولینچـکی چـاو بـەلای زوڵـف دا ٥ فرۆشـتنی شـت بەقـەرز (الآخـرَة و الأخـرَةُ) کۆتـایی شـت دواجار.

الأُخـرى: مێینـەی (الآخـر)ە ٥ رۆژی قیامەتە ٥ بەمانا هەرگیزاو هەرگیز ٥ دەگوترێ:(لا أفعَلهُ أخرى الليالي) واتە قەت ئەو شتە ناکەم، (ك: أُخر، أخرَيات)ە.

الأخيرُ: دوایین ٥ دەگوترێ: (لَقِيتُهُ اخيراً) دوایــین کــەس توشــی بــووم ٥ (المِئخــارُ) ئــەو کەســەی زۆر دوا دەکەوێ لەکارو وادەی دا ٥ (المِئخار مــن الشــجر) ئـەو درەختـەیـە میوەکـەی دەکەوێتـە دوای وەرزی خۆی، (ك: مآخير).

المؤخِرُ من العين: تیلەی چاو بـەلای زوڵف دا ٥ (المؤخَرَةُ من العين) بـەمانا (المؤخّرُ)ە.

اَلمؤَخِّرُ: کۆتایی شت لە دواوە ٥ دەگوترێ: (مُؤَخِّرُ السفينة) پاشینی کەشتی (مُؤَخِّرُ البناء) پاشی خانوو ٥ (مُؤَخِّرُ المهر) مارەیی قەرز.

اَلمُؤَخِّرُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

مُؤَخِّرَةُ الجَيْش: هێڵی دواوەی سوپا ئەرکەکەی ئەوە دەبێ ئەهێڵێ دوژمن بێتە پێشەوە تا هێڵی پێشەوە پاشە کشە دەکا.

الإِخْشِيدُ: ناز ناوی پاشاکانی فەرغانەیە ٥ بەمانا شای شایان، شاهنشا ٥ نازناوی موحەممەدی کوڕی طوغجە کە لەساڵی (٣٢٦ هـ - ٩٣٧ز) فەرمانڕەوای میصر بووە، ئەم نازناوە بۆ ئەو لەم رووەوە بووە کە ناوبراو لەنەوەی پاشاکانی فەرغانە بووە.

الأُخْطُبُوط: گیانلەبەرێکی ناودەریایە جەستەی بازنەیی هەیە هەشت قاچی هەیە هەرشتێکی گرت هەموو قاچەکانی تێوەردێنێ و بەری نادا.

أخا فلاناً أخوة، وإخاوةً: فلانکەسی کردە برای خۆی.

آخی فلاناً مؤاخاة وإخاءً: فلانکەسی کردە برای خۆی.

آخی بينهما: وەکوو دوبرای لێ کردن، هاوکوفیو هاوشانی خستە ناویانەوە.

آخی في فلانٍ آخِيَةً: چاکە یەکی لەگەڵ فلانکەس کرد ٥ شتێکی باشی لەلا ئەنجام دا.

أخّى فلاناً: پێی گوت براگیانەکەم ٥ (أخّى الدابة) قوڵفەی بەستنەوەی بۆ چوار پێیەکە دابین کرد.

تَأخّى فلاناً: فلانکەسی کرد بە برای خۆی ٥ (تأخّى الشيء) پشکنینی ئەو شتەی کرد.

الآخِيَّةُ: قوڵفەیەکە لەدیوار دەکوترێ یان بە زەوی دا دادە کوترێ بۆ ئەوەی وڵاغ، ئاژەڵ هەرچوار پێیەك بێ پێی دەبەستنەوە ٥ (الآخِيَّة) چاکەو پیاوەتی، (ك: أواخ)ە ٥ (الآخِيَةُ) عەهدو پەیمانو بەڵێن ٥ دەگوترێ: (له عندهُ آخِيَةٌ ترعى) لای فلان وادەو بەڵێنو پەیمانێك هەیە کاری پێ دەکرێ.

الأخ: برا ئەوکەسەیە تۆو ئەو سکێك یان پشتێك یان سكو پشت هەردوکیان ئێوەی کۆکردبێتەوە.

الأخ من الرضاعة: برای شیری ئەو کەسەیە تۆو ئەو هاوبەش بوبن لەشیر خواردنی مەمکی ئافرەتێك دا.

الأخ: دۆستو هاوڵی باش ٥ برا ئەو کەسەیە لە تەنگانەو ناخۆشی دا فریات بکەوێ ٥ یارمەتیت بدا ٥ هەر لە پەندێدا هاتووە دەڵێ (رب أخ لم تلده أمك) زۆر برا هەیە

دایکت بەوەلەدی نەهێناوە.

الأخ: هاوشان و هاوەڵ و هاوبەش، خاوەنی شت.

الأُخْتُ: خوشکی باوك و دایکی، خوشکی باوکی، خوشکی دایکی، خوشکی شیری.

الأُخْتُ: هاوشان و هاو وێنە ٥ دەگوترێ: (رماه الله بليلة لا أخت لها) خودا بەلایەکی بێ وێنەی بەسەردا دان.

أخت يوشع: كینایە یە لەخۆر.

أَدَبَ أدْباً: خواردەمەنی دروست كرد و خەڵكی داوەت كرد.

أَدَبَ القَومَ: بانگی خزم و دۆست ناسیاوەكانی كرد بۆ میوانداری و نانخواردن ٥ خواردنی بۆ دروست كردن.

أدَبَ فلاناً: فلانكەسی راهێنا لەسەر رەوشتی جوان و داب و نەریتی پەسەند ٥ بانگەوازی كرد بۆ رەوشتی جوان (أَدَبَ القَوْمَ على الأمر) قەومەكەی لەسەر فلان كار كۆكردەوە، هەڵینان بۆ كردنی.

أدَبَ فلانٌ أدباً: فلانكەس خۆی راهێنا لەسەر رەوشتی جوان.

أدُب فلانٌ: فلانكەس لەبوارەكانی ئەدەب دا پێشكەوت و شارەزابوو.

آدَبَ إيداباً: خواردەمەنی ئامادە كرد، دەعوەتی خزم و ناسیاوەكانی كرد ٥ بانگی كردن بۆ نانخواردن.

أدَّبَهُ: رایهێنا لەسەر رەوشتی جوان و بەرز، فێری بوارەكانی ئەدەبی كرد ٥ تەمبێ خواردوی كرد لەسەر خراپەكانی ٥ دەگوترێ: (أدَّبَ الدابَّةَ)، چوار پێیەكەی راهێنا و ژێرباری كرد، ژێر نیری خست، نیری خستە سەرمل، كورتانی كرد.

تَأَدَّبَ: فێری ئاداب و رەوشت بوو، لەبوارەكانی ئەدەب دا شارەزابوو ٥ (تأدّب بأدب القرآن) فێری ئەدەبی قورئان بوو، بەگوێرەی قورئان هەڵس و كەوتی كرد ٥ (تأدَّبَ بأدب الرسول): بەگوێرەی رەوشتی پێغەمبەر هەڵس و كەوتی كرد.

الآدِبُ: خاوەنی دەعوەت و نان و خوانەكە ٥ ئەوكەسەی میوانداری میوانەكانی كرد.

الأدَبُ: ریازە پێ كردنی نەفس و دەروونە بەفێركردن و پاڵفتە كردن و راهێنان لەسەر ئەو رەوشتانەی پێویستن ٥ كۆمەڵێك ئاكار و رەفتارن دەبێ پابەندیان بێ ٥ شیعر و پەخشانی جوان و سەرنج راكێش ٥ هەموو ئەوشتانەی عەقڵی ئادەمیزاد بەرهەمی هێناون ٥ (علوم الأدب) زانیارییەكانی ئەدەب (زمانەوانی، صەرف و نەحوو مەعانی و بەیان و بەدیع عورووض و قافیە و خۆشنوس و داڕشتن و موحاضەرەدان)، (ك:آداب)ە. لەم رۆژگارەدا (آداب) ناوە بۆ زانیاری

میـــژوو جوغرافیــــاو زانیـــاری زمانەوانیو فەلسەفە.

الآداب العامـة: داب‌و نەریتـە گشتییە پەسەند کراوەکان.

آداب البحـــث والمنـــاظرة: یاســـا ســـەرەکییەکانی گفـــت‌و گـــۆو راگۆڕینەوەو جەلەحانێ.

الأدبي: هەرشتێك پاڵ ئـەدەب بـدرێ (قیمـة أدبیـة)، (شـجاعة أدبیة، کسـب أدبي، موت أدبي...الخ).

الأدیب: ئـەو کەسـەی خاوەنی ئـەدەب بێ، رەوشتی ئـەدەب زانـی تێـدابێ ٥ رەوشتی جوان پەیڕەو بکا.

التأدیـب: پاڵفتـە کـردن، ئـەدەب دادان، تـەمبێ کـردن ٥ (مجلـس التأدیـب) ئەنجومەنێکــە دەشــوبهێنە هــۆڵی دادگا ٥ بەرژەوەندییـە گشتییەکانی تێدا بەرچاو دەگیرێ.

المأدُبة، المأدَبة: ئـەو خـواردن‌و سفرەو خوانەیــە کــە ئامــادە دەکــرێ بــۆ دەعوەتکراوەکان.

أدَّ لي سِرَّهُ: پەلەی کـرد لـە رۆیشتنەکەی دا.

أدَّ الإبـــل: حوشـــترەکە بـــارە بارەکـــەی گێڕایەوە ٥ دەنگی خۆی خواردەوە.

أدَّ الأمـــرُ فلانـــاً أدّاً: فلانـکـەس بەلاکـەی لەسـەر قـورس بـوو، ئیشـەکەی لـێ ئالۆزا ٥ (أدَّ الحَبْلَ) حەبلەکەی توند کرد.

تأدَّدَ: توند ڕەو بوو.

الأدَدُ: درێژایی رێگەو راستی رێگە.

الإدُّ: کاری خراپ‌و نەگلەوەت ٥ لـەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا﴾ بەڕاسـتی کـارێکی دزێـوو خراپتـان ئەنجام دا.

أدِرَ أدْراً وأدِرة: قۆڕ بـوو، (فهـو آدِرَ) ئـەو پیاوە قۆڕە.

الأدرة: گـون هەڵاوسـان ٥ گـون قـۆڕ بوون.

الإدْرَجین الأیدروجین: غازێکە بێ ڕەنگ‌و تـــام‌و بۆنــــە لەگــەڵ ئۆکســـجین بەئەندازەیــەکی تایبــەتی تێکــەڵ دەبێ ئاوی لـێ پێك دێ..

أدَلَ الجُـرْحُ أدْلاً: برینەکـە سـاڕێژ بـوو قەتماغەکـەی سـەری لاچـوو (أدَلَ اللَّبَنُ) شیرەکە ترشا، زۆر مزر بوو.

أدَلَ الحِمْـلُ: کۆڵەکە، بارەکە زۆر قـورس بوو بارە بەرەکەی بەتـەواوی مانـدو کرد.

أدَمَ بینهم أدْماً: نێوانیانی رێك خست‌و ئاشتی کردنەوە.

أدَمَ الصَّـانِعُ الجِلْـدَ: وەستاکە پێستەکەی خارانـدو هـەموو زیـادەو پیتکـەو پەڵەکانی لـێ لابردن ٥ دەباغی کرد.

أدَمَ الطعـــامَ: خواردنەکـــەی تێکـــەڵاوی پێخۆرەکە کرد.

أدَمَ فلانـاً بأهلـه: فلانکەسـی تێکـەڵ بـە خاوو خێزانی خۆی کردەوە.

أدِمَ أدْماً وأدَمةً: ئەسمەرییەکـە زۆر تۆخـە

دەگوترێ: (محمد أدَمُ): موحەممەد زۆر ئەسمەرە ٥ (كوہستان أدَماءُ) كوێستان زۆر سەوزەیە.

أدُمَ أدامة وأدومة: بەمانا (أدِم)یە.

أدَمَ بينَهُما: رێكی خستنەوە، ناوبژی كردن ٥ (آدَمَ الخبز و الجِلدَ) پەڕۆو پاڵو سووتوو پوشكەو شتی لەوجۆرەی لەنانەكە كردەوە، شتە زیادەو پڵو پرژەكانی لەپێستەكە لابردو سفتی كرد.

آدَمَ الشمس فلاناً: خۆر رەنگی پێستی فلانكەسی رەش هەڵگێڕا زۆر ئەسمەری كرد.

أدَمَ الخبز: نانەكەی زۆر لەپێخۆرەكە گوشی ٥ زۆری تێك هەڵدا ٥ (إئتَدَمَ العُودُ): ئاو بەناو بۆرییەكەدا رۆیی ٥ (إئتَدَمَ فلان) فلانكەس نانەكەی بە پێخۆرەكەوە خوارد.

استأدَمَ فلاناً: داوای پێخۆری لەفلانكەس كرد.

آدَمُ: باوكی ئادەمیزاد ٥ (الآدَميّ) ئادەمیزاد، وەچەی ئادەم.

الإدامُ: پێخۆر ئەو شلەمەنیو پێخۆرەی نانەكە والێدەكا بەخۆشی قوت بچێ.

الأُدمَةُ: تێكەڵاویو پێكەوە ژیان ٥ دەگوترێ: (بينهم أُدمَةٌ) لەنێوانیان دا پەیوەندیو تێكەڵاوی هەیە.

الأديم: پێست ٥ خۆراكی بەپێخۆرەوە ٥ (أديم كل شيء ظاهره) پێستی هەموو شتێك ڕووە دەرەكییەكەیەتی ٥ (أديم الليل) تاریكایی شەو ٥ (أديم الأرض) تونی زەوی ٥ (أديم النهار) سپیایەتی رۆژ ٥ (ليس تحت أديم السماء أكرم منه) لەژێر خێمەی ئاسمان دا لەو بەڕێز تر نیە.

أدا أدْوًا: بەهێواشی رۆیی ٥ رۆیشتنەكەی مام ناوەندی بوو.

أدا اللَّبَنُ: شیرەكە بزركا ٥ (أدَا الَّلبَنَ أدْواً و أُدِياً) ماستەكەی هەژاندو كردی بەدۆ ٥ (أدَا الظَّبيَ): فێڵی لە ئاسكەكە كرد بۆئەوەی نێچیری بكا.

أدا فلاناً: فێڵی لەفلان كرد، فێڵی بۆ كرد.

أدي اللبنُ أُدياً وأدْواً: شیرەكە بزركا.

آدي فلانٌ إيداءً: فلان بەهێز بوو (آدي للأمر) ئامادەباشی بۆكارەكە كردو هۆكارەكانی رەخساندن ٥ (آدی فلاناً على كذا) یارمەتی داو هاوكاری كرد بۆ ئەنجامدانی ئەوشتە.

أدّى الشَيءَ: ئەوكارەی ئەنجامدا (أدّى الدين) قەرزەكەی دایەوە، (أدّى الصلاةَ) نوێژەكەی لەكاتی خۆی دا بەجێ هێنا.

أدى الشهادة: شایەتیەكەی دا (أدّى اليه الشَيءَ) ئەو شتەی پێگەیاند.

تَأدّى للأمر: ئامادە باشی بۆكارەكە كردو خۆی بۆ حازر كرد.

تَـأدى إلى فـلانٍ: بەفلانكـەس گەيشـت (تأدّى لـه الأمـرُ) كارەكـەى بۆناسـان كـرد ٥ (تـأدّى الـدَّيْنُ) قەرزەكـە درايـەوە ٥ (تـأدّى الرجـلُ) كـابرا قەرزەكەى دايەوە.

إستأداه عليـه: فلانكەسـى بەسـەردا زاڵ كـرد ٥ (إستأدى فلاناً مـالاً) ماڵەكـەى لەفلانكەس داگير كرد.

الأداءُ: جێبەجێ كردن ٥ خوێندنەوە.

الأداةُ: ئـامێرێكى بچـوكە ٥ لـەزاراوەى نەحوييـــــەكان دا وشــــــەيەكە دەهێنـــــدرێ بـــۆ دروســـتكردنى پەيوەنـــدى نێـوان دوو وشـــە يـــان مانايەك لەوشەيەكى تـردا بگەيەنێ وەكـــوو (س، ســـوف) كـــە دەڵـــێن: ئـەداتى اسـتقبالن يـان (أل) ئـەداتى تەعريفە.

الإداوَةُ: جاميلكـــە، پـــەرداخ، كـــوپ ٥ كەبەكاردێن بۆ ئاو خواردنەوە.

أَذِنَ الحَبُ أذنـاً: دانەوێڵەكـە چرۆزەكـەى يان گڵۆكەكەى دەركەوت.

أَذَنَ فلاناً: گوێچكەى فلانى ئەنگاوت.

اذِنَ أَذَناً: گوێچكەى گەورەن، گوێچكەكانى مەيلەو درێژ بوون.

اذِنَ له، وإليه: گوێى بۆ ڕاگرت، قسەكانى بيستن.

اذِنَ لرائحة الطعام: حـەزى لەخواردنەكـە كرد.

اذِنَ لـه فيـه: رێگـەى پـێدا (أَذِنَ لـه علـى فلان) ئيزنى بۆ وەرگرت.

آذَنَ العُشْـبُ إيـذاناً: گيـاو گژەكـە وردە وردە خەريكە وشـك بێتـەوە ٥ (آذن بـه) بانگەوازى بەوەكردو رايگەيانـد، (آذن المؤذّنُ للصلاة) بانگـدەر بـانگى نوێـژى دا (آذن فلانـاً) گوێچـكەى فلانكـەس هەڵـكۆڵى ٥ (آذن الشـىء فلانـاً) ئەوشـتە فلانكەسـى توشـى سەرسوڕمان كرد.

أذّنَ فلانٌ تأذيناً وأذاناً: زۆر بانگـەوازى بـۆ ئەو شتە كـردو پڕوپاگەنـدەى زۆرى بـــۆكرد ٥ (أذّن بالصـــلاة) بـــانگى نوێژى دا ٥ (أذّن بالحج) كاتى چونە حەجى راگەياند.

تَـــأذّنَ فـــلانٌ: فـــلان ئـــەو هەواڵـــەى بڵاوكـــردەوە ٥ (تـــأذّن لي النـــاس) هەڕەشـەى لەخەڵـكەكە كـرد ٥ نـەى لـێ كردن، ترساندنى، (إستأذن على فـلان) داواى لـێ كـرد بچێتـە لاى و قسەى لەگەڵ بكا.

الآذَنُ: گوێ گەورە، گوێى مەيلەو درێژ.

الآذِن: بڕۆ.

الأذانُ: بانگ، بـانگى نوێـژ ٥ (الأذانـان) بانگ و قامەت.

الأُذُنُ: گوێچـــكە، ئـــامێرى بيســـتن لـەئادەميزادو گيانلەبـەرى تـردا ٥ هـــەروا نـــاوە بـــۆ قڵفـــەو دەســـكى مەسينەو گۆزەو سوراحى.

الأُذُنُ: (بطانة الرجل) دەستەو دايـەرەى پياو.

أذنُ الحمارِ: گوێ کەرە، گیایەکە لە باشوری ئەوروپاو دەوروێ جقلاوییە گوڵەکانی زەردە، ڕەگەکانی مادەیەکی سوری تێدایە.

آذانُ الأرنب: گوێ کەروێشکە، گیایەکە پەلکەکانی دەشوبهێتە گوێچکەی کەروێشك چقڵی زۆری هەیە ە گوڵەکانی شینی سپی واشەن ە بەروبومەکەی زبرە دەنووسێ بەپۆشاکەوە.

آذانُ الجَدي: گوێ کاریلە ە گەڵاکانی چروپرن لەناوەراستی دا خەڵفی درێژ دەردێن گوڵەکانی وردیلەن، بەرەکەی وشکە، تۆوی وردە.

آذانُ الدبُّ: گیا ورچە: لەولاتی شام و ولاتی سینا دەروێ نزیکەی دوو مەتر بەرز دەبێتەوە ە ریشاڵ و پەڕو پوڵێکی زەردی بەسەرەوەیە، بەکۆتایی لاسکەکەیەوە گوڵێکی مەیلەو درێژی زەردی عادەتی هەیە، بەرەکەی پێچراوەیە.

آذانُ الشاة: گوێ مەرە گیایەکە لەئەوروپاو حەوزی دەریای ناوەراست دەروێ، بۆ چارەسەری کوان و دۆمەڵ و زیپکە بەکاردەهێندرێ.

آذانُ العنز: گوێ بزنە گیایەکی ناوی یە، پێش دەگوترێ بلوێری شوان.

آذانُ الفيل: گوێ فیلە رومەکێکە بنەکەی وەکوو کەنگرە دەخورێ.

آذانُ الشيطان: فیتنەو قسە هێنەو

قسەبەر.

الإذْنُ: لابردنی حیجرو رێگەپێدانی بۆ ئەنجامدانی مامەڵەو گرێ بەستو شتی لەوجۆرە.

الأذَنَة: چرۆزەی دانەوێڵە لەسەرەتای دەرکەوتنی دا.

الأذَنَةُ: خۆش باوەڕ، ئەوکەسەی گوێ بۆقسەی هەموو کەس دەگرێ و پێی باوەڕ دەکا.

الأذينُ: کە فیل، بەرعۆدە بوو، بانگ.

الأُذَيْنُ: گوێچکەڵە ە لەزانیاری تەشریح دا بریتی یە لەیەکێك لەو دوو بۆریەی سەروی دڵ کەخوێن لەدەمارەکان وەردەگرن ە گوێچکەڵەی لای ڕاست و گوێچکەڵەی لای چەپ.

الأُذَيْنَةُ: ئامێری بیستن، بەشی خواروی گوێچکە.

المئذنة: منارە، شوێنی بەرز بۆ بانگدان.

المَأذونُ: ئەوکەسەی رێگەی پێ دەدرێ گرێ بەستی مارەیی و تەڵاق بنووسێ و جێبەجێیان بکا.

اذِيَ فلانٌ: توشی ئەزیەت بوو ە زیانی پێ گەیی.

آذاهُ، إيذاءً: ئەزیەتی پێگەیاند (لـأذى یە) لەوشتەوە زیانی پێگەیی.

أرَبَهُ أرَبَهُ أرَباً: گرێی دا قایمی کرد توندو تۆڵی کرد.

أرِبَ العضوُ: ئەندامەکە برا لێ بوەوە

ڕزی، کەوتە خواری بەهۆی گوڵو نەخۆشی لەو جۆرە ٥ (أرِبَ بالشَّيءِ) یان (أرِبَ لي الشَّيءِ) شارەزابوو لەو شتەدا ماهیرو لێزان بوو.

أرِبَ علیه بكذا: بەسەریا زاڵ بوو ٥ موحتاج بوو.

أرُبَ آرابة وإرْباً: لە لێزانیو سیاسەتو فەندو فێڵ دا سەرکەوتنی بەدەست هێنا.

أرَبَ علیه إراباً: سەرکەوت ٥ بەمرازگەیشت ٥ (آرَبَ فلاناً مُؤَارَبَةً) بەربەرەکانی فلانی کردو بەسەری دا زاڵ بوو (أرَّبَ الشَّيءَ) بەمانا (أرَبَهُ) دێ ٥ هەروەها بەمانا بەیدەستی کردو زۆری کرد، تەواوی کرد ٥ (أرَّبَ الأضحيةَ إرْباً إرْباً): گۆشتییەکەی پارچە پارچە کرد (أرَّبَ العضوَ) ئەندامەکەی لێکردەوە.

تأرَّبَ: توندو تۆڵ بوو پتەو بوو، (تأرَّبَ فُلانٌ) فلانکەس خۆی بەلێزانو سیاسەتمەدار نیشان دا ٥ بەتەکەللوف لێزانیو زیرەکی خۆی نواند ٥ (تأرَّبَ لي حاجتِه) لەکارەکەی دا لەداخوازی یەکەی دا توندڕەوی کرد (تأرَّبَ علیه) بەرەنگاری بووەوە توند ڕەوی کرد ئیشەکەی گران کرد.

إستأرَبَ: پتەوی کرد توند ڕەوی کرد ٥ (إستأرَبَ فلانٌ) فلان کەس لەهەموو لایەکەوە دەردو بەڵا دەوریان داوە ٥ قەرزو قۆڵە لەهەمولایەکەوە ڕویان تێ کردووە برستیان لێ بڕیوە.

الأرْبُ: زیرەکیو لێزانیو شارەزا لەکاروبار دا.

الإرْبُ: پێویستی، عەقڵو ئاوەز، زیرەکیو لێهاتوویی، ئەندامی تەواو ٥ دەگوترێ: (قطعه إرْباً إرْباً) ئەندام دوئەندامی لێ کردەوە پەلپەل کرد.

الأُرْبُ: بێچولەی ئاژەڵ لەوساتەی لەدایك دەبێ.

الأرَبُ: پێویستی، یان پێویستییەکی زۆر ٥ هیواو ئاوات.

الأرِيبُ: پیاوی شارەزاو لێزان لەکاروباردا ٥ بەڵای گەورەو کارەسات.

الأرَبانُ: عەرەبون، پێشەکی ئەو برە پارەیەی لەکاتی مامەڵەدا کڕیار دەیدا بە فرۆشیار وەکوو برێك لەو ئەندازەیەی لەسەری پێك دێن.

الأربَةُ الأُرْبةُ: گرێیەکە کە بەئاسانی ناکرێتەوە ٥ قوڵفەیەکە یان سینگێکە لەدیوار دا قایم دەکرێ وڵاغی پێ دەبەستنەوە ٥ ئەو گلادەو ملەوانکە گوێرەکە یە کە ئاژەڵی پێ ڕادەکێشرێ.

الإربَةُ: مەبەستو هیواو ئاوات ٥ ئارەزۆ لەسەلاقەت ٥ لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿غَيرِ أُولي الإِربَةِ﴾.

الأُربُونُ: عەرەبون.

الأُرْبِيَّةُ: ئەستوراییی ڕان نزیك بەورگ ٥ ئەوبەشـــــــەی لـــــــەكاتی خۆنوشـــــتاندنەوەدا بەورگـــــەوە دەنوسێ.

أُرْبِيَّةُ: (أهـل بيـت الرجـل): ئـامۆزاو خزمەنزیكەكانی ٥ (الفتـق الأُربـيّ) بـــەلای پزیشـكانەوە درانـــی ورگـــە تادەگاتە دەزوی (دەماری) مەنەوی.

مَـأرِب: شـارێكی ولاتـی یەمەنـە، كـاتی خـــۆی بەربەســـتی بـــەناوبانگی مەئریب لەوێ كراوە.

الْمَأْرَب: (ك: مأرب) بە مانـا پێویستی یان پێویستییەكی زۆر.

الْمَأرَبَـــةُ: هەربـــەمانا (مَـــأْرَبَ)ە، (ك: مأرب)ە.

آرثـــوذكس، وشـــەیەكی یۆنانییـــە بـــەمانا قسـەی راسـتو بـێ غـەلو غـەش ٥ ئێسـتا بـەو مەسـیحیانە دەگـوترێ كەڕایان وایە، مەسیح یەك تەبیعەتو یەك ویستو خواستی هەیە.

أرَثَ النـــارَ: ئاگرەكـەی هەڵـگیرساند ٥ دەگوترێ، (أرَّث بين القوم) پێكیـەوە نانو بەشەڕی دانو دژایەتی خستە ناویانـــەوە ٥ (أرَّث بـــين الأرَضـــين) نـاوانو سنووری خستە نێوان ئـەو دوو زەوییەوە.

تَأرثَـــتِ النـــارُ: ئاگرەكـــە هەڵـــگیرسا ٥ (الإراث) ئـــەو شـــتەیە ئـــاگری پـــێ هەڵدەبێ ٥ فیتنەییو دوو زمانی.

الإرْث، میرات ٥ باقی مانـدەی شت ٥ گڵو خۆڵ ٥ كارو كـردەوەی كـۆن ٥ دابو نەریتو شتی كۆنینە كە پاشینە لـە پێشینەی وەرگرتبێ.

الأُرْفَـةُ: سـوتەمەنی ٥ سـنوورو نێـوانی دووپارچە زەوی.

أرّجَ أرجاً: درۆی كرد (أرّجَ الحق بالباطـل) حەقو بەتاڵی تێكەڵاو كرد.

أرّجَ بَيْنَ الناس أرجاً و أرجاناً: خەڵـكەكەی لێك توندكردن هانی دان بۆئـەوەی پەلاماری یەكتری بدەن.

ارِجَ الطيب: بـۆ نەخۆشـەكە بڵاو بـۆوە ٥ (أرِجَ المكـــانُ) ئـــەو شـــوێنە بـــۆنی خۆشـــی تێـــدا بـــڵاو بـــۆوە ٥ (ارِجَ النـــاسُ) خەڵـــكەكە پشـــێوییان تێكەوتو دەستیان كرد بەگریان.

أرَّجَ النـــارَ: ئاگرەكـــەی هەڵـــگیرساند ٥ (أرَّجَ الطيـــبُ) بـــۆ نەخۆشـــەكە بڵاوبۆوە ٥ (أرَّجَ المكـانُ) ئەوشـوێنە بۆنی خۆشی تێدا بڵاو بۆوە.

الأَرِيجةُ: بۆنی خۆش، (ك: أرائِجَ)ە.

الأرجُونُ: عونصورێكی گازە بـێ ڕەنـگو بۆنە بەئەندازەیـەكی كـەم لەهـەوادا هەیـــە ٥ بەكاردەهێنـــدرێ بـــۆ پڕكردنـــەوەی گڵـــۆپو چـــرای كارەبایی.

الأُرْجُـــوانُ: درەختێكـــە گـــوڵێكی زۆر سـوری هەیـە بـێ بۆنـە، دیمـەنی تـا بڵـێی جوانـە ٥ هـەروا بـە بۆیـەی سوریش دەگـوترێ ٥ كراسـی ڕەنـگ كراو بەگوڵە نورجوانی.

إبرة
إبريق
إبزيم
آجرة
أتون
إجانة
أربة
إتب
أرض
الأرض
أنفية
أتية
إجاص بري
أرضي شوكي
آذريون
أرجوان
أرطماسيا
آذان الجدي
آذان الفأر
أبنوس
أترج
أرز
أخيليا
أروكاريا
أثلة
إجاص
آذان الدب
أرطنسيا
إبط
الأذين الأيسر
الأذين الأيمن
أذن
أخطبوط
أرضة
أرنب داجن
أرنب بري
إربيان
أروية

أرَّخَ الى مكانه: ئارەزوی شوێنی خۆی کرد، کورگاندی بۆ جێو ڕێی خۆیو یادی زێدی خۆی کردەوە ◦ (أرَّخَ الكِتابَ) کاتی نوسینی کتێبەکەی دیاری کرد ◦ مێژوەکەی دیاری کرد.

أرَّخَ الحادِث: ڕوداوەکەی دیاری کرد کاتی ڕوداوەکەی ڕون کردەوە.

التأريخ: کۆمەڵێك ڕوداوو ڕۆژگارن تاكو کۆمەڵ پێیدا تێپەڕ دەبن دیاردەکانی سروشتو کۆمەڵایەتی دیاری دەکا.

التأريخ: ئۆمارکردنی ئەو ڕوداوو دیاردانە یە.

المؤرخ: مێژوو نووسو زانا بەو ڕوداوو دیاردانە.

الأرَخبِيلُ: کۆمەڵێك دورگەی لێکەوە نزیك.

الإرْدَبُّ: پێوەرێکە بیستو چوار ڕبە دەگرێ، لە کوردستان دا تەغارو حەربەی پێ دەڵێن ◦ قەناتێکە ئاوی پێدا دەڕوا بۆ ئاودانی زەویو زار.

الإرْدَبّة: بەلوعەیەکی گەورەیە لە سوالەت دروست دەکرێ ◦ لەکوردستان پێی دەگوترێ گلێنە یان کونج.

الإرْدِواز: بەردەسوالەت یان سوالەتە بەردێکی تاریکی مەیلەو شین یان سەوزە، بۆ هەلاشی خانوو بەکاردێ ◦ وادەبێ تەختە لەوحی نوسینی لێ دروست دەکرێ، جاری وایش دەبێ بۆری ئاوی لێ دروست دەکرێ.

أرَّ – أريراً: دەنگی لێ هات ◦ (أرَّ الحيوانُ أرّاً): گیانلەبەرەکە سکی چوو گوفێرەی توشبوو ◦ (أرَّ النارَ) ئاگرەکەی هەڵگیرساند ◦ (أرَّ الحيوانَ): ئاژەڵەکەی دەرکرد، ڕاوی نا.

الإرَّةُ: ئاگر.

الأرِيرُ: دەنگ ◦ زرەی تەلەفۆن دەنگی تەلەفۆن لەکاتی بەرز کردنەوەی بیستەك دا.

أرَزَ (أرِزَ) أرزاً و أُرُوزاً: وێك هاتەوەو کۆبۆوە ◦ کۆمە کۆمەو گاگۆلکێی کرد لەبەر ماندوویی ◦ دەگوترێ:(ما بلغ أعلى الجَبَلِ الا آرِزاً) نەگەیشتە تۆپەلاکی کێوەکە مەگەر بەگرمۆڵەییو لەسەر چنگان.

أرَزَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە بەهێز بوو خۆی داپشت ◦ (أرَزَ الى المكانِ) پەنای بەو شوێنە برد، گەڕایەوە بۆ ئەوێ ◦ لەفەرمودەی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە (إن الأسلام لَيأرِزُ الى المدينة كما تأرِزُ الحيةُ الى جُحْرِهَا) بێگومان ئیسلام دەگەڕێتەوە بۆ مەدینە وەکوو چۆن مار دەگەڕێتەوە بۆ کونی خۆی.

أرَزَت الشجرا: درەختەکە لەزەوی دا ڕەگی داکوتان پتەو بوو.

ارزَ الأصابعُ مِن البرد: پەنجەکان لەسەرمان گرژ بون.

لرَزَت الليلةُ أرزاً وأروزاً وأريزاً: شەوەکە سەرماکەی بەهێز بوو.

الأرْزُ: درەختێکی گەورەی ڕەقە لە توخمی دار سنەوبەرە، هەمیشە سەوزە، زۆر بەرز دەبێتەوە، دارەکەی بۆ کەشتی دروستکردن بەکاردێنن ٥ بەناوبانگترین درەختی ئەرز درەختی ئەرزی لوبنانی یە.

الأُرْزُ: مەرمزە ٥ گیایەکی وەرزییە بێ ئاو نابێ زۆر حەزی لە ئاوە، گوڵەکانی چەند دەنکە چەڵتوکێك لەخۆ دەگرن مەیلەو زەردن کەپاك دەکرێو بەکرە دەگرێ دنکە برنجی بچوکی سپی لێ پەیدا دەبێ ٥ خواردنێکی جیهانییە لەزۆر وڵات دا خۆراکی سەرەکییە ٥ دەکوڵێندرێو دەکرێ بە چێشت.

الأريزُ: سەهۆڵ، ڕۆژی سەرماو سۆڵو زۆر سارد.

أرَسَ (اِرِسَ): بوو بە فەلاو وەرزێر، کشتیار ٥ (آرَس) بەمانا (آرَسَ)یە ٥ (الإرْسُ) بنەچە، ئەصڵ، بنەما.

أرَّسَ: فلانکەسی کرد بە فەلاو وەرزێر.

الإرِّيسُ: فەلاو وەرزێر، (ك: أراريس، أرارسة، أرَاسيُ).

الأرِيسُ: بەمانا فەلاو وەرزێرە.

الأرِسْتُقْرَاطية: حکومەت یان چین و توێژێکی کۆمەڵ کە خۆیان بەخانەدان بزانن و ڕانێکی خۆش و تایبەتییان هەبێ.

أرَشَ بینهم أرشاً: بەشەڕی دان و پێکیەوەنان ٥ لەیەکتری هان دان.

أرَشَ فلاناً: فلانکەسی برینداری کرد ٥ خوێنی برینداریيەکەی دا.

أرَّش بینهم الحرب: شەڕی نێوانیانی خۆش کرد.

إئتَرَشَ جُرْحَهُ: خوێنی برینەکەی وەرگرت.

الأرْشُ: برین و عەیب ٥ وەرگرتنی خوێنی برین ٥ ئەو برە پارەیەی کە کڕیار لەجیاتی دەرکەوتنی عەیبی فرۆشراوەکە لەفرۆشیاری دەستێنێتەوە، (ك: أرُش)ە.

أرِضَتِ الأرْضُ والرَّوْضَةُ أرَضاً: زەوییەکە ٥ باغەکە گیاو گژی زۆربوو ٥ دیمەنی ڕازاوەو جوان بوو، (أرِضَتِ القُرْحَةُ) برینەکە داوەشا، دەمی کردەوە، بوو بەخۆرەو چارە.

أرِضَت الخشبةُ: دارەکە مۆرانە خواردی ٥ خەمخۆرکە لێی دا.

أُرِضَتِ الأرْضُ: بەمانا (أرِضَت)ە ٥ (ر أرُض فلانٌ) فلانکەس بوو بە پیاوێکی خێر خوازو بێ فێز.

أرِضَ فلان: فلانکەس توشی نەخۆشی یەك بووە بەبێ ئیرادە سەری دەلەرزێو هەمیشە بەملاو بەولادا دەکەوێ.

أُرِضَ الأرْضُ: فێری ئەو خاکە بووە

هەمیشە هاتوو جۆی دەکا.
أَرِّضِ الشَّيءَ: ئەو شتەی چاك كردەوە، چاكسازی تێدا کرد.
أَرِّضِ السِّقاءَ: مەشکە یان گوندەکەی چاك کردەوە نەرمی کردەوە چەوری کرد.
تَأَرَّضَتِ النَّبْتُ: گژو گیاکە خۆی گرت لەخۆکەوت، راسا، جوان و پەرداخ بوو رەگی داکوتان.
تَأَرَّضَ فلانٌ: فلانکەس لەو شوێنە جێگیر بوو مایەوە، (تَأَرَّضَ المنزلَ) ئەو مەنزڵەی هەڵبژاردو تێیدا مایەوە.
إستأرَضتِ الأرضُ والقرحةُ: بەمانا (مجردەکەیەتی).
استأرَضَتِ الفَسِيلُ: نەمامەکە رەگ و ریشەی بەزەوی دا رۆچوون و بڵاو بونەوە.
إستأرَضَ السحابُ: هەور قورس بوو، بەری ئاسمانی داگیر کردو وادەبیندرێ دەڵێی وەستاوە.
إستأرَضَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوە.
الإِرَضُ: فەرش و راخەرێکی یان و پۆرە لەتوکی حوشترو موو خوری دروست دەکرێ.
الأرضُ: زەوی، یەکێکە لەهەسارەکانی کۆمەڵەی خوری ٥ پلەی سێیەمی هەیە لەفەلەکی خۆی دا بەدەوری خۆردا، ئەو هەسارەیە ئێمەی ئادەمیزاد لەسەری دەژین.

أرضُ الشيءِ: لای خواروی شت ٥ (علم الأرض) زانیاری زەوی ناسی زانیارییەکە لەزەوی دەکۆڵێتەوە، لەبارەی چینەکانی و پێکهاتەکانی و گۆڕانکارییەکانی بەسەری داهاتوون.
الأَرَضَةُ: دەعبایەکە سپییەو وەکوو مێرو وایە لەوەرزی بەهاردا دەردەکەوێ ٥ هەروا کرمێکە یان پیرۆیەکە داردەخوا بەکوردی پێی دەگوترێ مۆرانە، خەخۆرکە ٥ دەگوترێ:(خشبة مأروضة) دارێکی مۆرانە لێ دراوە ٥ (فلان أفسدُ من الأَرَضةِ) فلان لەمۆرانە وێرانکەر ترە.
الأرَضيّةُ: کرێی گرتنی پارچە زەوییەکە بۆماوەیەکی دیاریکراو.
أرِطَتِ الإبلُ أرطا: حوشترەکە ئەرطای خوارد، (أرَطَ الأديمَ) پێستەکەی بەئەرطا دەباغ کرد.
أرِطَتِ الإبلُ: بەخواردنی ئەرطا حوشترەکەی زانە سکی گرت ٥ (آرَطَتِ الأرضُ ايراطا) ئەو زەوییە رووەکی ئەرطای لێ روا.
الأرطى: رووەکێکی درەختە ئاسایە لە پێری پەتاتەیە ٥ لە لمەلان دا دەروێ و یەك رەنگی هەیە ٥ گەڵاکەی باریکە میوەکەی وەکوو عوننەب دەچێ.
الأُرغُنُ: ئامێرێکی مۆسیقایە فوی پێدا

دەكرێ، كۆمەڵێك بۆری‌و شوێنی
فوتێكردنی تێدان، لەبنەڕەت دا
وشەیەكی یۆنانی یە.
الأُرْغُولُ: ئامێرێكی دووفاقی مۆسیقایە
دوو بۆری كونكونی تێدان یەكیان
لەوی تریان كورت ترە.
آرَفَهُ مُؤَارَفَةً: هاوسێیەتی كرد، كەوتە
پەنایەوە.
أَرَّفَ الأَرْضَ: زەوییەكەی ئیفراز كرد و
دابەشی كرد، نیشانداری كرد.
الأُرْفَةُ: نیشانەیەكە دادەنرێ سنووری
پارچە زەوییەكانی نزیك یەكتری
پێ دیاری دەكرێ.
أَرِقَ أَرَقاً: خەوی لێ زڕا، بەشەو خەوی
لێ ناكەوێ.
آرَقَهُ إيراقاً: وای لێ كرد خەوی لێ
بزڕێ ٥ (أَرَّقَهُ) بەمانا (آرَقَه).
إِئْتَرَقَ: بەمانا (أَرِقَ)یە (كَـأَرَّقَ) بەمانا
(أَرِقَ)یە.
الأَرَقُ: خەو لێزڕان ٥ (الأُرَاقُ)
خەولێزڕانی لێ بوو بە عادەت.
الأَرَقَانُ: یەرەقان، نەخۆشی یەكە
تووشی زەرعات دەبێ‌و زەرد
هەڵدەگەڕێ.
أَرَكَتِ الإبلُ أُرُوكاً وَأَرْكاً: حوشترەكە
گەڵای درەختی ئەراكی خواردو
گەدەی ژانی لێ هات بەهۆی
خواردنی ئەو گەڵایەوە.
أَرَكَ الرجلُ بالمكان: پیاوەكە لەوشوێنەدا
جێگیر بوو بەجێی نەهێشت.
أَرَكَ الجُرْحُ: خەریكە برینەكە چاك
بێتەوە توێ بێنێتەوە.
أَرَكَ الأَمْرَ لِي عنقه: ئەوكارەی لە ئەستۆ
گرت‌و پێوەی پابەند بوو.
أَرَكَ الإبلَ: گەڵای درەختی ئەراكی
دەرخواردی حوشترەكە دا.
أَرِكَتِ الإبلُ: گەدەی حوشترەكە توشی
نەخۆشی بوو بەهۆی خواردنی
گەڵای درەختی ئەراك.
أَرِكَتِ الأَرَاكُ: درەختی ئەراك لقەكانی
تێك چڕژان‌و گەورە بوو.
الأَرَاكُ: درەختی ئەراك یان درەختی
سیواك ڕووەكێكی شێوە درەختییەو
لەبەری ئەراك ٥ لقەكانی زۆرو
پەلكەگەڵاكانی دوو دوو بەرامبەر
یەكن ٥ میوەیەكی سوری مەیلەو
ڕەشی هەیە دەخورێ ٥ لەوڵاتی
گەرم دا دەڕوێ، بۆ نموونە لەسارای
باشووری خۆرهەڵاتی میصردا
دەڕوێ.
الأَرِيكَةُ: قەنەفە، كورسی، (ك: أرائك) ٥
(أريكةُ الجُرْحِ) گۆشتە ساغەكەی
برین، كە گۆشتە سورەكەی دیاربێ‌و
كێم‌و زوخەكەی نەمابێ.
الأَرْكُونُ: سەرۆكی گوند، ڕیش سپی
گوند.
أَرَمَ علیه أَرْماً: گەستی ٥ (أَرَمَ الشَّيْءَ)
شتەكەی لە بێخ دەرهێنا ٥
دەگوترێ:(أَرَمَتِ السائمةُ المرعى)
ئاژەڵەكە لەوەڕەكەی ژێر پێدا،

بەسەریا هاتوو لەناوی برد (أَرَمَ الجَدْبُ الماشیةَ) گرانی و بێ بارانی ئاژەڵەکەی لەناوبرد ٥ (أَرَمَ الخَیلَ) ئەسپەکەی کوشت.

أرِمَ أَرَماً: فەوتاو لەناوچوو.

أرِمَ الأرض: زەوییەکە هیچی لێ نەڕوا بووە سوتەمەڕۆ.

الأُرَمُ: ددان ٥ دەگوترێ: (فلان یحرق علیك الأُرَمَ) فلانکەس ددانت لێ دەسوێ ئەوەندەی ڕق لێتە.

الإرَمُ: ئەو بەردانەن کەلەڕێگادا دەکرێنە نیشانەی ڕێگاکەو بەزۆری لەمبەرو ئەوبەری کوێرە ڕێدا دادەنرێن بۆئەوەی ڕێبوارەکان بزانن لەکوێوە برۆن.

إرَمُ: نەتەوەیەك بووە لەکۆن دا گەلی عاد لقێکی ئەوانن ٥ دەشڵێن، شارێکی گەورەی گەلی عادبووە.

الأرُومُ والأرُومَةُ: بنکی درەخت بەزۆری بۆ ریشەو نژاد بەکار دەهێندرێ ٥ دەگوترێ، (هو طیب الأرومة) ئەو ریشە و نژادی رەسەن و وەچاخزادەیە.

الأرمادا: ئوسطولی ئیسپانیا بوو لەسەدەی هەژدەدا ئینگلیز تێکی شکاند.

أرَنَهُ: کەستی (أرِنَ، أرَناً و إیراناً و أریناً): کەشەی کرد، کەیفخۆش بوو، باکی لەهیچ نییە.

آرَنَهُ مؤارَنَةً و إراناً: شانازیی بەسەردا کردو خۆی بەسەردا ڕانواند.

الإرَانُ: کەڵەگا کێوی ٥ رەشە وڵاخی نێری کێوی گیا خۆرو کاوێژ کەر.

الأُرنَةُ: پەنیری تەڕ یان تۆوێکە دەکرێتە ناو شیرەوە دەیکاتە پەنیر.

الأرنَبُ: کەروێشك ٥ گیانلەبەرێکی زۆر و بەربڵاوە لەزۆر شوێنی جیهان دا هەیە ٥ فەروەیەکی نەرم جەستەی داپۆشیوە، کێوی و ماڵی هەیە.

الأرنَبانی: ڕەنگی مەیلەو تاریك ٥ دەگوترێ: (کساء أرنبانی).

أرنَبَة الأنف: سەری لوت ٥ دەگوترێ: (جَدَعَ أرنبَتَهُ) سوکایەتی پێکرد ٥ (قوم شُمّ الأرانب) گەلێکی شکۆمەندن.

الأرَندَجُ: چەرمێکی ڕەشە پێڵاوی لێ دروست دەکرێ ٥ ڕۆنێکی رەشە پێڵاوی پێ ڕەش دەکرێ.

أرا النارَ أروًا: قوڵکە ئاگردانی بۆ ئاگرەکە دروست دەکرد.

أرِیَ النحلُ: هەنگەکە هەنگوینی کرد.

أرِیَ القِدرُ: دیزەکە، مەنجەڵەکە بەهۆی ئاگرەکەوە شتی بەبنەکەیەوە نووسا.

أرِیَ فلانٌ: فلانکەس ڕقی هەڵسا، توڕە بوو.

أرَی الدابة الی الدابة: ئاژەڵەکە، حەیوانەکە بەکیان گرت و پێکەوە لەسەر ئاخورێك لەوەڕان.

أرَى الريحُ السحابَ: با هەورەكەی رادا ٥ (أرى فـلانٌ الماءَ) فلانكەس وردە وردە ئاوەكەی پێداكرد.

أرِيَ اللبنُ ونحوه بالاناءِ أرْياً: شیرەكە سوتاو هێندێكی بە دیزەكەوە نووسا.

أرّى الدابـةَ الى الدابـةِ: ئاژەڵـەكانی تێكـەڵاو كـردن یـەك ئـاخوڕی بـۆ بنیات نان.

أرّى الشـيْءَ: ئـەو شـتەی جێگیركـردو لەشوێنی خـۆی چەسپاندی ٥ (أرّى الدابـةَ) ئـاخوڕی بـۆ حەیوانەكـە دروست كرد ٥ (أرّى فلاناً) فلانكەس فێڵـی لـەفلان كـرد ئـەو داوای ڕێ نیشاندانی لـێ كردبوو بـەڵام ئـەو خیانـەتی لـێ كـرد ئامۆژگـاری كردنەكەی بەفێڵ بوو.

أرّى عـن الشـيْءِ: قسەی پێچ و پـەنای دەربـارەی ئەوشـتەكرد بەتەورییـە دەربارەی دوا، ئـەوی مەبەسـت بـوو شتێكی تری دركاند.

إئترى النحلُ: هەنگەكە هەنگوینی كرد.

إئترى فلان بالمكان: فلانكەس لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.

إئـترى الأريُ بالخليـةِ: هەنگوینەكـە بەكوڵەسەكەوە نووسا.

الأرِيُّ: ئەوسینگە داكوتراوەیە یان ئەو قولفەیە كەلە دیوار قایم دەكرێ كە ئاژەڵی پێوە دەبەسترێتەوە.

الآريّ: ڕەگـەزی ئـاری ئـەو گـەل و نەتەوەیەیە كۆمەڵێك تایبەتمەنـدی زمانـەوانیو ڕەگـەزو دیاردە كۆیـان دەكەنەوە.

الآريّـةُ: تایبەتمەندییـەكانی ڕەگـەزی ئاری.

الإرْآ: قولكە ئاگردان ٥ گۆشتێك وشك بكرێتـەوە بـۆ ئـەوەی لەسـەفەردا كەڵكی لێ وەربگیرێ.

الأرْوِيةُ: حەیوانەكێوی نێرەی یان مێ، (ك: أراوى، أروى).

الأرْيُ: هـەنگوین ٥ شـەونم كەدەكەوێتـە سـەر گـەڵای درەخـت ٥ ئـەو بەشـە خواردەمەنییـەی بـەمبنك و ئـەملاو ئەولای دیزەو مەنجەڵەوە دەنووسێ.

الأرْيَحِـيُّ: ڕەوشـت بـەرزو سـەخی سروشتو نانبدە.

أزَبَ الماءُ أزبـاً: ئاوەكـە جاری بـوو، ڕەوان بوو.

أزّبتِ الماشية: ئاژەڵەكە كاوێژی نەكرد.

تـأزّبوا المـال بيـنهم: ماڵەكـەیان بەسەرخۆیان دابەشكرد.

الإزْبُ: كورتە باڵای ورگنی سمت گەورە ٥ ناكەس بەچەو خوێڕی ٥ فێڵ زان و چاوو راوكەر.

المِئزابُ: ئەو بۆرییەیە كەلەسەربانەوە یان لەشوێنێكی بەرزەوە ئـاوی پێدا دەهێنرێتە خوار، (ك: مآزيب).

أزَجَ في مشـيه أزراجـاً: بـەخێرایی ڕۆیـی تیـژ تێپـەڕی. (أزّجَ عنـه) تەمبـەڵی كرد دواكەوت.

ازِجَ أزجاً: بەمانا (أزَجَ)دێ.

أزِجَ العشبُ: گیاو گژەکە لەخۆکەوت و بەرز بۆوە.

أزَّجَ البناءَ: دیوارەکەی بەرز کردەوە، باڵەخانەکەی بەرز کردەوە.

الأزَجُ: بینایەکی لاکێشەیی بە کەسەقفەکەی قەوس بێ.

أزَجَ أزرجاً: وێك هاتەوە ٥ تەمبەڵی کرد، دواکەوت.

أزِجَ العِرْقُ: دەمارەکە پەلەپەل پێکەوت کەوتە هەڵپەڕین.

أزَجَ القدمُ أو النَّعلُ: قاچەکە خلیسکا ٥ نەعلەکە لەژێر قاچی دا سوڕاو خلیسکی برد.

الأزوُجُ: دوا کەوتو لە ڕەوشتی جوان ٥ ئەو وڵاخەی لە کاتی باری گران دا دەنرکێنێ، دەناڵێنێ.

الأزاذ: جۆرێکە لە خورمای باش.

أزَرَ الزرعَ: کشتوکاڵەکە تێکچڕژاو لە خۆکەوت و هەندێکی هەندێکی هەڵگرت.

أزَرَ فلاناً، ئیزاری لەبەر فلانەکەس کرد ٥ (أزَرَ الشيءَ) پشتگیری لەو شتە کردو بەهێزی کرد.

أزَرَ الحِصَانُ أزراً: ئەسپەکە سمت و کە فەڵ و دو قاچی دواوەی سپی بوو قاچی پێشەوەشی ڕەنگێکی ترە.

آزَرَ الزَّرعُ مؤازرةً: بەمانا (أزَرَ) بە ٥ (آزَرَ فلاناً) یارمەتی فلانی دا.

آزَرَ الشَّيءَ: هاوشانی ئەو شتەبوو بەرامبەری کرد.

أزَّرَه: بەمانا (أزَرَه)یە (أزَّرَ النَّبتُ الأرض) گژو گیا کە زەوی یەکەی داپۆشی ٥ (أزَّرَ الحائط) دیوارەکەی بە دیوارێکی تر بەهێز کرد (أزَّرَ الكِتابَ) بەرای خۆی پەراوێزی لەسەر کتێبەکە نووسی ٥ دەگوترێ: (نصره نصراً مؤزراً) یارمەتیەکی بە هێزی فلانکەسی دا.

إئتزَرَ وإتَّزَرَ: ئیزاری لەبەر کرد (تأزَّرَ) بەمانا (إتَّزَرَ) یە (تأزَّرَ الزرعُ): بەمانا (أزَرَ)ە یە.

الإزارُ: پۆشاکێکە نیوەی لای خواروی جەستەی ئادەمیزاد دادەپۆشێ ٥ پیاوانی موسوڵمان لەکاتی ئیحرام بەستن دا ئیزار دەپۆشن ٥ دەگوترێ: (فلانٌ عفیفُ الإزارِ) فلانکەس داوێنپاکە ٥ (إزارُ الحائط) ئەو چینە دیوارو خشتەیە لە لای خواروی دیوارەکەوە پێوەی دەنوسێنرێ بۆ پتەوبوونی یان بۆ پارێزگاری یان بۆ جوانی.

الأزْرُ: هێزو توانا ٥ دەگوترێ: (شدَّ أزْرَهُ) بەهێزی کرد پشتی قا یم کرد لە قورئان دا دەفەرموێ: (أشْدُدْ بە أزری)

الإزْرُ: بنەماو ئەصل ٥ (المِئزَرُ) بە مانا (الأزار)ە ٥ دەگوترێ: (شدَّ للأمر مِئزَرَه) خۆی بۆ ئەو کارە ئامادە

كردو پشتێنی بۆ بەست (وشدَّ مِئْزَرَه دون النساءِ) خۆی لە ئافرەت دور خستەوە ٥ (فلانٌ عفيف المِئزَر) فلان داوێنپاکە ٥ توخنی کاری حەرام ناکەوێ.

أزَّ أزيزاً، و أزازاً: جەو جۆڵی کرد کەوتە هەڵپەرکە ٥ لەبەر تیزڕەوی یان کوڵان دەنگی لێ هات ٥ دەگوترێ: (أزَّ الرعدُ والقِدر والطائرُ) هەورەکە کۆڵاندی ٥ دیزەکە گیزەی هات ٥ باڵندەکە ورشەی هات.

أزَّ النارَ أزّاً وأزيزاً: ئاگرەکەی داگیرساند (أزَّ القدرَ) دیزەکەی بەویزە ویز خست (أزَّ الشيءَ) ئەو شتەی بە جەو جۆڵ خست

أزَّ الشيءَ: شتەکەی راتەکاندو بەتوندی جولاندی.

أزَّ فلاناً: فلانکەسی هەڵناو سووری کرد لەسەر کردن یان نەکردنی شتێك.

أزَّ بينهما: نێوانی شێواندن لێکی کردن بە دوژمن، یان بەپێچەوانەوە.

إئتَزَّ: بەمانا (أزَّ) یە ٥ (إئتزَّ منه) لەی تۆرا ٥ رقی لێ هەڵسا.

تأزَّزَ: بەمانا (أزَّ) یە (تأززَ المكانُ) ئەوشوێنە دانیشتوانەکەی کەوتنە راپەڕین و بگرەو بەردە، پشێوی کەوتە ناویانەوە.

الأزُّ: لێدانی بەمێش لە کوان و دۆمەڵ.

الأزَزُ: کۆمەڵی زۆرو فەرمبالغ.

الأزَّة: دەنگ

الأزيزُ: ڕۆیشتنی بەپەلە ٥ خێرا ڕۆیشتن.

أزِفَ الوقتُ: کاتەکە نزیك بووە ٥ دەگوترێ: (أزِفَ التَرحُّلُ) سەفەرەکە نزیك بۆتەوە ٥ لە قورئان دا هاتووە (أزِفَتِ الآزفة) ڕۆژی قیامەت نزیك بۆوە ٥ (أزِفَ الرجلُ) پیاوەکە پەلەی کرد.

آزَفَهُ إيزافاً: پەلەی لێ کردو وای لێ کرد پەلە بکا.

تآزَفَ الخطوُ: هەنگاوەکانی لێك نزیك بوونەوە (تآزَفَ القومُ) خەڵکەکە لێك نزیك بونەوە

الآزِفةُ: ڕۆژی قیامەت.

الأزَفُ: دەستکورتی و ژیانی کولە مەرگی ٥ ژینتاڵی.

أزِقَ أزَقاً: تەنگە بەربوو ٥ (أزَقَ الشيءَ) ئەو شتەی تەنگ کردەوە (تأزَّق) بە مانا (أزِقَ) یە.

المأزِقُ: تەنگو چەڵەمە، تەنگژە، تەنگەبەرو شوێنی بەرتەسك، (ك: مآزِق)ە.

أزَلَ المكانُ أزلاً: شوێنەکە تەنگ بوو ٥ (أزِلَ الرجلُ) پیاوەکە کەوتە ژینتاڵی و چەرمەسەرییەوە ٥ توشی دەسکورتی و تەنگژە بوو ٥ (أزَلَ فلاناً) ٥ فلانکەسی حەبس کرد ٥ خستیە ناو چەورتەو تەنگژەوە ٥

(أَزَلَ الدابةَ) ئاژەڵەکەی بەند کرد، گوریسی بەستنەوەکەی کورت کردەوە، لەناو لەوەڕگا بەجێی هێشت.

أُزِلَ الناسُ: خەڵکەکە توشی گرانیو کەم دەرامەتی بوون ٥ دەگوترێ: (أُزِلوا حتى هزلوا) گرانیو نەبوونی وای لێ کردن کزو کۆڵەوار بوون.

أَزَلَتِ السنةُ: ساڵەکەی گرانیو قاتو قڕی بوو.

تَأَزَّلَ: تەنگ بوو، کەوتە ناڕەحەتیو نەبونیەوە ٥ (تَأَزَّلَ صَدْرُهُ) سنگی تەنگ بوو هەناسەی سوار بوو.

الآزِلُ: ئەو کەسەیە لەترسان یان لەبەر نەخۆشی نەتوانێ دەرکەوێ.

الأَزْلُ: ڕۆژگاری سەخت، ژیانی کولەمەرگیو ناڕەحەتی.

الأَزَلُ: کۆنی بێ سەرەتا، ئەو شتەی کۆنەو سەرەتای نییە.

الأَزَلِيُّ: کۆنی ڕۆچوو لەکۆنی دا کەسەرەتای نەبێ.

المأزِلُ: تەنگەبەر ٥ تەنگ ٥ تەنگل، (ك: مآزِلَ)ە.

أَزَمَ على الشيءِ أزماً: بەدەم گەستی زۆر بەتوندی گەستی ٥ دەگوترێ: (أَزَمَ الفرسُ على اللجام) ئەسپەکە لغاوەکە دەجوێ دەیگەزێ ٥ (و أَزَمَ فلان على كذا) فلانکەس پابەندی فلان شت بوو، بەردەوام بوو لەسەر ئەنجامدانی ٥ (وأَزَمَت عليهم السَّنَةُ) ساڵەکە زۆر قاتوقڕیو پڕ تەنگژەو چورتم بوو.

أَزَمَ الشيءَ: شتەکەی بڕیەوە (أَزَمَ عليه) بەمانا (أزم)ە یە.

تَأَزَّمَ: توشی ئەزمەو چورتم بوو (الآزِمُ) کەڵبە.

الأَزِمَةُ: قاتوقڕیو نەبوونیو تەنگژەو چورتم.

الأَزْمَةُ، الأَزَمَةُ: تەنگو چەڵەمەو قاتوقڕیو نەبوونی ٥ دەگوترێ ئەزمەی ئابوری ٥ ئەزمەی سیاسی ٥ ئەزمەی تەندروستی ٥ لەزانیاری پزیشکی دا بەناکامێکی چاوەڕوان نەکراوی کتوپڕ پەیدابوو کەلە نەخۆشییەکی توندا دێتە دی ٥ وەکوو ئیلتیهابی ڕیخۆڵە.

المأزِمُ: ڕێگەی تەنگەبەری نێوان دوکێو، (ك: مآزم)ە.

آزَا الظلُّ أزواً: سێبەرەکەی کەم بووە، هەڵکشایەوە (أَزَا اليومُ) ڕۆژەکە زۆر گەرم بوو.

أزى أزْياً و أُزِيّاً: وێک هاتەوە ٥ (أَزى الظلُّ) سێبەرە هەڵکشایەوە دەگوترێ: (أَزَى الثوبُ): کراسەکە تێ چوو، دواشتن تەسکو کورت بووە ٥ (أَزَى لە أزياً) ٥ لەڕێگای ئەمینەوە بۆی هات بۆنەوەی بەخۆی نەزانێ هەڵی خەڵەتێنێ.

أزِيَ أزِيّ: وێك هاتەوە، چووە ناو یەكەوە تێوەچو ٥ (أزِيَ اليومُ) ڕۆژەكەی زۆر گەرم بوو.

آزى الشَّيءَ ايزاءً: لەوشتەی خستە پاڵ فلان شت.

آزَى الحَوْضَ: سەرقاپی خستە سەر تەنكی ئاوەكە ٥ یان شتێكی خستە سەر زاركی حەوزەكە بۆ ئەوەی ئاوەكەی تێدا بمێنێ.

تآزيا: بەرامبەر بوون.

ئأزّى عنه: لێی زێوان بووەوە، پاشگەز بۆوە ٥ (تأزّى السهمُ) تیرەكە لەنیشانەكەی داو تێیدا لەریەوە.

الإزَاءُ: بەرامبەر ٥ هاوشان ٥ بەمانا لێزان و شارەزاش هاتووە ٥ دەگوترێ: (هو إزاءُ الأمرِ) ئەو لەوكارەدا شارەزاو پسپۆڕە ٥ هەروا بەمانا سەرقاپی تەنكی و بەرمیل و سەرقاپی حەوزی ئاو هاتووە.

الاسباناخ: گیایەكی سەوزی زستانەیە دەكولێندرێ و دەخورێ.

الاسبيداج: كاربۆنی رصاص ٥ مادەیەكی سپی یە بۆ بۆیاخكردن و طەلایی بەكاردەهێندرێ.

الاسبيرين: مادەیەكە بەكار دەهێندرێ بۆ چارەسەری سەرئێشەو رۆماتیزم.

الاستاج: ئەو خولخلۆكە یان ئەو دارەیە كە بەدەست ریسی لەسەر هەڵدەكرێ ٥ بۆ جۆلایی كردنی بۆ تەنین و چنینی.

الاستاذية: مەصدەرێكی صەناعییە واتە: مامۆستایەتی.

الإسْتَبْرَق: دێباجی ئەستور.

استراليا: بچوكترین كیشوەرە لەناو پێنج كیشوەرەكان دا كەو تۆتە نێوان دەریا لوشی هیندی و دەریا لوشی هادی یەوە ٥ باشوری مەیلەو خۆرهەڵاتی ئاسیایە ٥ نێوان دوهێڵی (١٠ - ٣٩) باشورین ٥ مەداری (جەدیی) روبەرەكەی دابەش دەكا بۆ دووبەشی وەكوو یەك ٥ زۆربەی وڵاتەكە ئاووهەوای مام ناوەندی یە.

أسِدَ: رەوشتی شێری گرت ٥ شێری چاوپێكەوت و لێی ترسا.

آسَدَ بين الكلاب مؤاسدةً: سەگەكانی تێك بەردان، وای لێكردن پەلاماری یەكتری بدەن، (آسَدَ بينهم) نێوانی تێكدان و فەسادو ئاشوبی خستە نێوانیانەوە.

أسَّدَ الكَلْبَ: سەگەكەی تێبەردا.

تأسَّدَ: دەگوترێ: (تأسَّدَ الكلبُ) واتە: سەگەكە پابەندی فەرمانی خاوەنەكەی بوو كە گیفیان كردەوە بۆ شەڕ ئەویش ئامادەباش بوو.

إستأسَدَ: خۆی بردە ڕیزی شێرو وەكوو ئەو ئازایەتی نواند.

الأسَدُ: شێر ج نێرو چ مێ ٥ بێچو یان گەورە ٥ درندەیەكی ئازاو چاونەترسە لەزمانی عەرەبی دا زۆر ناوی هەن، (ك: آساد، أسود، أسد).

الأَسَدُ: بورجێكە لەبورجەكانی ئاسمان.
(داء الأسد): جۆرێكە لەنەخۆشی
گولی ٥ ئەو ناوەیان لێ ناوە چونكە
دەم‌و چاوی توشبوو بەونەخۆشە
وەكوو دەم‌و چاوی شێروایە.
المَأسَدَةُ: ئەوشوێنەیە شێری زۆر لێ
بێ‌و پێیان خۆشبێ‌و وەگری ببن،
(ك: مَأسِدَ)یە.
أَسَرَهُ أَسْراً و إساراً: بەدیل گرتی
أسِرَ اَسَراً: میزی گیرا ٥ (اِسْتَأسَرَه) بەدیل
گرتی ٥ (اِسْتَأسَرَ لَه) پابەندی
فەرمانەكەی بوو، بەقسەی كرد.
الإِسَارُ: پێوەند، ئەوشتەی دیلی پێ
قۆڵبەست دەكرێ.
الأَسْرُ: جەستە تەواوی و لە شساغی،
رێك‌و پێكی ئەندام ٥ دەگوترێ:
(شَدَّ الله اَسْرَهُ) خوا جەستەیەكی
پتەوو رێك‌و پێكی پێداوە ٥ هەروا
بەمانا هەموو، گشت هاتووە
دەگوترێ:(جاء الأقرباء بأسْرِهم).
الأُسُرُ والأُسْرُ: میزگیران.
الأُسْرَةُ: زرێی قایم‌و پتەو، خزم‌و
كەسی پیاو، كۆمەڵێك ئادەمیزاد كە
كارێكی هاوبەش كۆیان بكاتەوە،
(ك: أُسَرْ).
الأَسِیرُ: بەدیل گیراوی جەنگ، (ك:
اَسَراء، اَسَاری، أُساری).
الأُسْرُبُ: رەصاص.
أسَّ بينهم اَسّاً: نێوانی تێكدان ٥ لێكی
دڕدۆم كردن ٥ (أَسَّ البناءَ) وەستاكە
بناغەی دانا ٥ (أسَّ فلاناً) رقی
فلانكەسی هەڵساند.
أسَّسَ: بەمانا (أسَّ)یە.
الأَسَاسُ: بناغەی دیوارو خانوو ٥
ئەوشتەی دەیكەیە بنچینە بۆ
شتێكی تر ٥ بنەمای هەموو شتێك‌و
سەرەتاكەی ٥ دەگوترێ:(أساس
الفكرة)، (أساس البحث) (التعليم
الاساسي) ٥ (النظام الأساسي):
دەستوری وڵات.
الأُسُّ الإسُّ الأَسُّ: بەمانا (الأساس) دێن
٥ ئەگەر لەگەڵ زەمان دا بەكار
بێندرێ بەمانا كۆن‌و دێرینە
دەگوترێ: (الأكراد يعيشون على
أرضهم من أسِّ الدَّهرِ) ٥ وشەی (أسّ)
ئەگەر لە حیساب دا بەكار هات،
مەبەست لەو ژمارەیە هێزی
چەندییەت دەست نیشان دەكات ٥
هێزی دووەم (أس ٢) هێزی سێیەم
(أس ٣)و بەوجۆرە.
التَّأسِیسُ: لە قافیەو سەرەوادا بریتیە
لە (ئەلفێك) بە سەرەوەوە دەنووسێ
لەنێوان ئەوو پیتی رەوی یەكەدا
پیتێكی تر هەبێ ٥ (الاطال هذا
الليل و اخضلَّ جانبهُ) ئەلفی
(جانبه) ئەلفی تەئسیسە.
المؤسسة: دام‌و دەزگایە كە مەبەستی
بەرهەمهێنان یان بازرگانی‌و كالا

گۆڕینەوە بێ بەمەبەستی سودو
قازانج.

الأسْطبَّة: پاشەڕۆك‌و خلتەو پلتەی
دروستکردنی کاڵاکەتانی‌و
لۆکەییەکان.

الأسْطرلاَبُ: ئامێرێکە لەکۆن دا زاناکان
بەکاریان هێناوە بۆ زانینی بەرزی
قەبارە ئاسمانی یەکان‌و زانینی
کات‌و شەش لایەنەکان (جهات
الست).

الأسطبل: تەویلەی ئەسپ‌و ولاغی
بارەبەر.

الأسْطورة: ئەفسانەو چیرۆکی بێ سەرو
بەرو بێ‌بناغە.

الأسطول: کۆمەڵێك کەشتی جەنگی یان
کەشتی بار هەڵگرو گواستنەوە.

الأسطول الجوي: کۆمەڵێك تەیارە و
باڵەفرە، جەنگی یان هی
گواستنەوە.

الأسطوَانة: کۆڵەکە ◦ ئەو قورصەیە
کەدەنگ و مۆسیقای لەسەر تۆمار
دەکرێ، (ك: أساطين)ە.

أساطين العلم والأدب: ئەوزاناو زیرەك‌و
لێهاتوانەن کەلەزانیاری دا ناویان
دەرکردوەو خەڵکی بتمانەیان پێ
دەکەن.

أسِفَ عليه أسفاً: پەرۆشی بوو ◦ غەمی بۆ
خوارد (أسِفَ له) دڵ ناڕەحەت بوو.
پەشیمانی دەربڕی ◦ (آسَفَهُ) وای لێ
کرد غەمباربێ ◦ (تأسَّفَ عليه)
بەمانا (أسِفَ)ەیە.

الأسِيفُ: کرێکار ◦ ئەوکەسەی بەهیچ
شتێك قەڵەو نابێ ◦ داڵگۆشت،
دڵنەرم‌و گرینۆك ◦ خاتۆ عائیشە
دەربارەی باوکی بە پێغەمبەری
گوت: (إن أبا بكر رجل أسيفٌ فمتى
مايقم مقامك يغلبه البكاء) ئەبوبەکر
پیاوێکی دڵنەرم‌و سۆزاوی یە
هەرکاتێ بچێتە شوێنی جەنابت
کوڵی گریانی هەڵدەستێ.

الأسفاناخ: بەمانا (الأسباناخ)ە ◦ واتە
(السبانخ) بەکوردی سپیناخ.

الأسفَلْتُ: قیر؛ خلتە پاشەڕۆکی
بەرهەمی نەوتی خامە لەکاتی
پالاوتن دا بەرهەم دێ‌و
بەکاردەهێندرێ بۆ جادەو بان..

الإسْفَنْجُ: گیانلەبەرێکی دەریایی رومکی
یە، جەستەی نەرمە کونی ورد
وردی تێدان ◦ بەزۆری لەدەریاکانی
میصردا هەیە ◦ هەروەها
جەستەیەکی نەرم‌و نیانە کونکونە
لەگیانلەبەری دەریا وەردەگیرێ زۆر
ئاو هەڵدەمژێ.

الإسْفيداج: کاربۆنی رەصاص.

الأسفين: هۆرە ◦ سینگێکە بۆ زۆر شت
بەکاردێ یەکێ لەوانە
پەیوەستکردنی قەبارەیەك
بەقەبارەیەکی ترەوە ◦ یان مانەوەی
دوو قەبارە یان زیاتر لەسەر حاڵی

خۆیان و نەگۆڕانی بۆشایی نێوانیان.

الإسْقَالَةُ: ئەو دارو حەبلانەیە کە ئەندازیارەکان لێکیان دەبەستن بۆئەوەی دەستیان بگاتە شوێنی بەرزی بینا، (ك: أسالیل). ئێستا کورد پێی دەڵێن: ئەسکەلە.

الأسْقَرْبُوط: نەخۆشی یەکە توشی جەستە دەبێ بەهۆی کەمندە خۆری یەوە ٥ یەکێ لەدیاردەکانی زیعفی گشتی و ئازاری دەست و قاچە.

الأسْقُفُ: پلەو پایەیەکی ئایینی یە بۆ کەشیش و پیاوە ئایینی یەکانی مەسیحی یە لە ژوور قەسیس و لەخوار مەترانەوەیە.

الأُسْكُرُجَة: قاپێکی بچوکە لەسەر سفرە دادەنرێ زەڵاتە و ئەو جۆرە شتانەی تێدەکرێ.

الإسْكيم: کراسی رەبەنەکانە.

الإسْكيمو: جینێکی ئادەمیزادن لەناوچەی قوتبی باکور ژیان بەسەردەبەن.

أَسُلَ إسَالَةً: لووس بوو، راست و رێک و پێک بوو ٥ دەگوترێ: (خَدٌّ أسِيلٌ) کوڵمی رێک و جوان (كَفٌّ أسِيلَة الأصابع) دەستێکە پەنجەکانی رێک و پێکن ٥ (أسَّلَهُ) رێک و پێکی کرد ٥ ئاسنەکەی تیژ کرد، شمشێرەکەی تیژ کرد.

تَأَسَّلَ أباه: لەباوکی چوو لەخلاق و رەوشتی باوکی پەیرەوکرد.

الأَسَلُ: روەکێکە لق و پۆپی زۆرن چڵاوییە لەپێری (أسَلِية) لەناو ئاوو زەوی تەڕدا دەڕوێ، حەصیرو حەبلی لێ دروست دەکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ چڵی درێژ ٥ بۆ رمب بۆ تیر بۆ هەرشتێك لەئاسن بێ و تیژ بکرێ، شمشێربێ یان کێرد بێ یان سەر رمب بێ.

الأسَلَةُ: هەموو قەبارەیەك درێژو راست بێ ٥ هەروا ناوە بۆ سەروبنی قەبارەی باریك، جا تیژوك بێ، سوژن بێ، شیشی توتن بێ.

الإسْمَنْت: چیمەنتۆ.

إسمنجوني: رەنگی شینی کاڵ.

أَسَنَ الماءُ أسناً وأسوناً: ئاوەکە گۆڕاو بۆگەنی کردو بەکەڵکی خواردنەوە نایەت.

اسِنَ الماءُ والهواءُ: هەربەمانا (أسَنَ)یە (أَسِنَ فلان) فلانکەس بەهۆی پیسی هەواوە بێ هۆش بوو.

آسَنَتْهُ الرائحة المنتنة ايساناً: هەوای بۆگەن ئاوەکەی گۆڕی (تَأَسَّنَ الماءُ) بەمانا (اسَنَ)یە (تَأَسَّنَ عهد فلان) پەیوەندی و دۆستایەتی فلانکەس گۆڕا.

أسَا بينهما أساً وأسواً: چاکسازی نێوانی کردن ٥ (أسَا الجرحَ) برینەکەی چاك کردەوە ٥ (أسا فلاناً) چاکسازییەکانی لابردن ٥ (أسَا فُلاناً

بفـلان) وابكـرد فـلان شـوێن پـێی فلان هەڵبگرێ.

الأُسْوَارُ: سەرکردە، پاڵەوان، سوارچاك لەبنەڕەت دا وشەکە (فارسی)یە.

أسى الجُرْحَ أو المرض أو المريض: چاکی کردەوە.

أسِيَ عليه: پەرۆشی بوو، خەمی بۆخوارد.

آساه: غەمباری کرد ٥ (تآسوا) خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیانی خەفەتبار کرد.

آسى فلاناً بمصيبته: تەعزیەی لەفلان کرد بەهۆی کارەساتەکەیەوە دڵخۆشی دایەوە دڵنەوایی کرد.

إئتسى به: کردی بە پێشەنگو رابەری خۆیو شوێنی کەوت.

تأسّى به: بەمانا (ائتسی به)یە.

الآسي: پزیشك، دکتۆر.

الآسِيَةُ: کۆڵەکە ٥ بینای پتەو بناغەدامەزراو.

الأُسْوَةُ: پێشەوالو رابەر ٥ هاوشانو هاو وێنە.

المأساة: تراژیدیا، شانۆیەکی توندو تیژو کاریگەرە، بەزۆری لەمێژوو چیرۆكو ئەفسانە وەردەگیرێو کۆتایی یەکەشی خەماوییە.

آسیا: گەورەترین کیشوەرە لەجیهانو پڕو فراوانی دا کەوتۆتە نێوان دوو هێڵی پانی باکوری (١،٥- ٧٨،٥) جگە لە دوورگە خۆرهەڵاتیە هیندییەکان ٥ ئەم کیشوەرە لەناوچەی گەرمەڵانە وە تاناوچەی بەستەڵەکی باکور دەڕوا ٥ نیوەی دانیشتوانی سەرزەوی تێدا دەژی.

الأسيتون: شلەمەنی یەکی گازاوی بێ ڕەنگە بۆنێکی تایبەتی هەیە.

أشَبَ الأشياءَ أشْباً: شتەکانی کۆکردنەوەو تێکەڵاوی کردن ٥ أشَبَ فلاناً بكذا: فلانکەسی بەوشتە بەوتاوانە لەکەدار کرد.

أشِبَ الشَجَرُ أشَباً: درەختەکە لقو پۆپەکانی تێك چرژانو لێك هاڵان ٥ (أشِبَ الأمر بينهم) خەڵکەکە نێوانیان تێکچوو ئاشوبو فەساد کەوتە بەینیانەوە ٥ دەگوترێ: (أشِبَ ما بيني و بينه) دۆستایەتی نێوان منو ئەوی تێك دا.

التأشُّبُ: کۆبونەوەو تێکەڵاوبوون ٥ (تأشَّبَ) بە مانا (أشِبَ)یە (تأشَّبَ القومُ) کۆبونەوەو تێکەڵ بوون ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا دەڵێ کاتێك پێغەمبەر (د.خ) ئایەتی ﴿يا أيها الناسُ اتقوا ربكم إن زلزلة الساعة شيءٌ عظيمٌ﴾ی دەخوێندەوە (فتأشَّبَ أصحابه اليه) واتە هاوەڵانی لەدەوری کۆبونەوەو تێکەڵاو بون ٥ لە فەرمودەی عەباس دا هاتووە دەڵێ: ڕۆژی غەزای حونەین عەباس بانگی تێکشکاوو هەڵاتوەکانی کرد

(حتى تأشّبوا حول الرسول) هەموویان لەدەوری پێغەمبەر گردبونەوە.

الأشابة من الناس: خەڵکی تێکەڵو هەمەجۆر ٥ (الإشابة من الكسب) ئەو ماڵو سامانەیە حەرامی تێکەڵ بوو بێ، (ك: أشالب)ە.

الإشابةُ: لەزانیاری کیمیادا بریتییە لەبەیەك گەیشتنی دوو (مەعدەن) کانزا یان بەیەکگەیشتنی کانزایەك بەشتی تر.

أشَرَ الخشبة أشراً: درەختەکەی بڕیەوە (أشَرَ الأسنان) ددانەکانی بڕینەوە، ئەم لاو ئەولاکانیانی تاشی‌و تەنکی کردن.

أشِرَ أشراً: کەیفخۆش بوو نیشاتی پەیدا کرد ٥ خۆی بەزلزانی‌و لەخۆی بایی بوو ٥ لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿بَلْ هُوَ كَذّابٌ أشِرٌ﴾، (ك: أشاری و أشری)، (أشِرَ البرقُ) هەورە بریسکەکە، روناکایی گلۆپەکە لایتەکە لەمەعانی کردو لەشوێنێك ئەوەستا هاتوچۆی کرد ٥ (أشِرَ النباتُ) زەرعاتەکە گەشەی کرد ٥ (أشَرَة) بەمانا (أشرَة) دێ ٥ دەگوترێ: (ثغرٌ مؤشَّرٌ) ددانەکانی رنلراون راستەو پاستەکراون شاش و پاشییان نەماوە.

الإشارة: ئاماژە بۆکردن‌و دەست بۆراکێشان.

الأشُرُ: تیژی ددان بەسروشتی یان بەدەستکاریکردنی پزیشك.

الْأُشْرَةُ: گرێیەکە بەسەری کلکی کوللەوەیە وەکوو گاز وایە پێی دەگەزێ.

المِئْشَارُ: مشار.

الإشْرَاسُ: سرێش ٥ گیایەکە تۆوێکی درێژکۆڵەی هەیە، ورد دەکرێ‌و دەکرێتە ناو ئاوەوە وەکوو غەرەو سیکوتین‌و کەتیرە دومادەی پێ لێك دەدرێن ٥ بەزۆری بۆ جزوبەندو تەجلیدی کتێب بەکاردەهێندرێ.

اشَّ أشاً وأشاشاً وأشاشة: بۆش‌و بێناوك بوو گەشەی کردو حەسایەوە ٥ (أشَّ ورق الشجر) بەعاساو گۆچان لەدرەختەکەی دا بۆ ئەوەی گەڵاکانی هەڵوەرن.

الأشُّ: نانی وشك.

الإشْفِي: دەرزی پینەچی.

تَأشَّنَ: دەستی یان شتی تری بە ئەسپۆن شت.

الأُشْنَانُ: رووەکێکە یان درەختێکە لەلیەلان دا دەڕوێ گەڵاکەی وشك دەکرێ‌و وەکوو صابون دەست‌و دەم‌و چاوو پۆشاکی پێ دەشۆرێ.

الأُشْنَةُ: ڕووەکێکە بێ گوڵ لەدو نەبات پێك دێ ٥ یەکیان قەوزو ئەوی تریان فیطریاتە ٥ پێکەوە گونجاون لەسەر شێوەی تونکڵ‌و لق‌و پۆپی

باريك و وردیله لهسهر بهردو دركه
شاخ يان لقى دار دهروێ بهپرچه
پرژێن ناوزهد دهكرێ.

اصَدَ الباب اصْداً واصاداً: دهرگاكهى
داخست ٥ گالى دا.

آصد إيصاداً: بهمانا (اَصَدَهُ) هاتووهو
لۆغهتێكه له (أَوْصَدَهُ) له قورئان دا
دهفهرموێ: ﴿إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾.

أَصَّدَ الثوبَ: كراسهكهى بێ قۆڵ كرد ٥
(اصَّدَ الجارِيةَ) كراسى بێ قۆڵى
لهبهر جهتيوهكه كرد.

الأَصَدَةُ: كراسى بچوكى بێ قۆڵه.

الإِصْدَةُ: شوێنى كۆبونهوهى خهڵك،
(ك: إِصَدٌ)ه.

الأَصِيدُ: حهوشهى ماڵ.

أَصَرَهُ أَصْراً: گرێى داو قايمى كرد ٥ باى
داو خوارى كرد، حهبسى كرد.

إِئْتَصَرَتِ الأرضُ: گژوگياكهى بهردهوام
بوو گياكهى باڵاى كردو تێك هاڵاو
چرو پڕ بوو (ائْتَصَرَ الْقومُ) زۆربون،
ژمارهى ئهو هۆزو گهله زيادیان
كرد.

الآصِرَةُ: ئهو پاڵنهرهيه كهوات لێ دهكا
ههندێ خزمو كهسو كارت خۆش
بوێ ٥ جائهو پاڵنهره خزمايهتى بێ
يان زاوابهندى يان چاكهو پياوهتى
بێ.

الإِصارُ: قهدوباڵاى پياو.

الإِصْرُ: پهيمانى جهخت لهسهر كراو،
له قورئان دا دهفهرموێ: ﴿قَالَ
ءَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَٰلِكُمْ إِصْرِي﴾
ههروهها بهمانا كۆڵى قورس هاتووه
قورئان دهفهرموێ: ﴿وَلَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن
قَبْلِنَا﴾.

الأَصِيرُ: رووهكى ئهصير گيايهكى
درێژهوه بوو لێك هاڵاوه ٥
دهگوترێ: (شعر أصير) قژێكى درێژ.

المَأْصِرُ: زنجيرێكه بهسهر روباردا رايهڵ
دهكرێ بۆ لهمپهر دانان لهبهردهم
كهشتييهكان دا ٥ لهمپهرێكه
دادهنرێ لهسهر رێگه لهبهردهم
رێبواران، (ك: مآصِرٌ)ه.

أَصَّتِ النَّاقَةُ، أَصّاً وأَصِيصاً: حوشترهكه
گۆشتهكهى توندو پتهو بوو خۆى
داپۆشتو تێك سمرا، (ك: أَصُص)و
(أصائص).

أَصَّ القَوْمُ بعضهم بعضاً أَصّاً: كۆبوونهوه و
قهرهباڵغیان كردو شانيان لێك داو
كرديانه كهڵهكه تره ٥ (ائْتَصُّوا)
كۆبونهوهو ئيزدیحاميان كرد.

الأَصَّاصُ: مهركانه دروستكهر.

الأَصِيصُ: قهبارهيهكى ناو بهتاڵه
لهشێوهى جهرهدا دوو قولفهى بهم
لاو ئهولايهوه ههن، قورى تێدا
دهگوێزرێتهوه ٥ مهركانهيهكه
(زهرفێكه) لهشێوهى جهرهدا له

سوالّەت دروست دەكرێ بەمزۆری گوڵو رەوەكی تایبەتی تێدا دەروێندرێن.

الأَصَصَة: خانووی لەیەك نزیكو بەپەنایەكەوە.

الأُصْطُبَّة: بنشەو خلتەو پلتەو پاشماوەی پێشەسازی كەتانو لۆكەیە مانای وشەی (الأسطبة) دەگەیەنێ.

الإِصْطَبْلُ (الإسطبل): تەویلەی وڵاغ.

الأَصْطَفْلِينُ: گێزەر، رووەكێكە دەخورێ.

الإِصْطِيْلُ: كوێر ٥ شەریفی مورتەضا بەم نازناوە خیطابی ئاراستەی ئەبوعەلای مەعەری كرد.

الأَصَفُ: گیایەكە چەقڵدارە گەڵاكەی سەوزو ناسكە، چرۆكەی بەكوڵاوی و بەكاڵی دەخورێ ٥ ترشی پێ دەكرێ یان خوێ.

أَصَلَ الشَيْءَ أَصْلاً: شوێن ئەوشتە كەوت تا گەیشتە بنجو بناوانی.

أَصِلَ اللحمُ أَصَلاً: گۆشتەكە گۆڕاو بۆنی كرد.

أَصُلَ أَصالةً: جێ گیربوو دامەزرا بەهێز بوو ٥ (أَصُلَ الرأيُ) رایەكەی پەسەند بوو بەهێز بوو.

أَصُلَ الأسلوبُ: ئوسلوبەكەی تازەو تازەگەری تێدا بوو (أَصُلَ النسبُ) بنەچەو بنەماڵەكەی رێزدارو وەجاغزادەن.

آصَلَ إيصالاً: لەكاتی دەمەوئێوارە (زەردەپەر)دا داخڵی ئەو شوێنە بوو.

أَصَّلَ الشَيْءَ: بناغەی ئەوشتەی چەسپاندو شوێنی خۆی گرتو پتەو بوو.

إِسْتَأْصَلَ الشَيْءَ: لەبناغەوە ئەوشتەی دەرهێنا.

الأَصالَةُ في الرأي: رای جوانو پەسەند (الإصالَة في الأسلوب) راهێنانی رێبازو شێواز (الأصالة في النسب) وەجاغزادەیی و خانەدانی لەبنەچەو خێزان دا.

أَصْلُ الشيءِ: ئەو بناغەو بنەمایەی شتەكەی لەسەر بنیات دەنرێ ٥ سەرچاوەی ئەوشتە لەچییەوە هاتووە لەكوێوە هاتووە.

الأَصْلُ: حەصڵزادەو خانەدان ٥ دەشگوترێ (ما فعلته أصلاً) قەت ئەو شتەم نەكردوە ٥ (ولا أفعَلُهُ أصلاً) هەرگیز شتی واناكەم.

الأَصْلِيُّ: ئەوەتا بناغەو بنەمای شت بێ ٥ بەرامبەرەكەی پێی دەگوترێ: (الفرعي، الأحتياطي، المقلد).

الأَصَلَةُ: ماری قوتە هۆیپاب ٥ ماری زەهراوی پیس پەردەبێو دەتۆپێ.

الأُصُولُ: بنەمای زانیارییەكان ئەو قاعیدە یاسایانەیە كە زانستەكەیان لەسەر بنیات دەنرێ، ئەحكامەكانی لەسەر دادەمەزرێ.

الأصِيلُ: کاتی دەمەو ئێوارە زەردەپەڕ ە کاتی خۆرئاوابوون، (ك: أُصُل، أُصْلان، آصال، أصائل).

الأَصِيلَةُ: شتی چەسپاو ثابت (أصيلة الرجل) دەست مایەی پیاو ماڵە سەرەکییەکەی ە بەمانا (هەموو)ش هاتووە.

أَضَّتْ إضاضاً: ئافرەتە دوگیانەکە لەئازاری منداڵبوون دا تلاو تلی کرد ە (أضَّ الأمرُ فلاناً) فلانکەسی غەمبارکرد ناڕەحەتی کرد.

أضَّ الشيءَ: شتەکەی شکاند.

آضَ فلان مؤاضة: فلانکەس دەست پێشخەری بۆ ئەو شتە کرد.

إئتضَ فلان: فلانکەس توشی ناڕەحەتی بوو، ناچاربوو (إئتضَ الشيءَ) داوای ئەوشتەی کرد ە (إتّضَ فلاناً) لەفلانکەسی دا.

الإضُّ: بناغەو بنەما.

أَضِمَ علیه أضماً: رق و قاری خۆی خواردەوە، دانی بەخۆیا گرت.

أَضِمَ به: لەزیەتی دا چونکە رقی لێ بوو.

الإضاءُ: درەختی لق و پۆپداری پڕ گەڵا.

الأضاةُ: زەلکاو، زۆنگاو شوێنێك چاڵ بێ و ئاوی تێدا کۆبێتەوە.

أَطَرَ الشيءَ أطراً: چوارچێوەی بۆ ئەوشتە دروست کرد ە (أطَرَ العودَ) شوڕکەکەی خوار کردەوە.

إئتَطَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە لە رۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد ە (إئتَطَرَ بالمکان) لەو شوێنەدا حەوق بوو، گیری خوارد.

الأَطْرَةُ: بەمانا (الآصرة)ە.

الإطارُ: هەرشتێك لەدەرەوە دەورەی شتێکی تربدا ە وەکوو چوارچێوەی وێنە، چوارچێوەی دەرگاو پەنجەرە ە چوارچێوەی دەف.

الأَطِيرُ: تاوان ە دەگوترێ: (أخذني بأطير غيري) بەهۆی تاوانی کەسانی دیکەوە منی سزادا.

المَأطُورَةُ: قەوسی کەوان.

أطَّ أطاً وأطيطاً: دەنگی لێ هات، ناڵەی کرد، دەگوترێ:(شجاني أطيط الرکاب) دەنگ و عەلبەغەڵبی قەتار چیەکان ناڕەحەتی کردم (أطَّ البطن من الجوع) سکی قوڕەی دێ لەبرسان ە یان لەبەر زۆرناو خواردنەوە.

أطَّ الظهرُ: پشتی قرچەقرچی لێ هات لەبەر کۆڵگرانی ە (أطَّت الإبل) حوشترەکە لەبەر باری گرانی سەرپشتی نرکەو ناڵەی لێ هات، نرکاندی ناڵاندی.

الإطِلُ: کەلەکە، (ك: آطال)ە.

الأيْطَلُ: کەلەکە، (ك: أياطل)ە.

الأطْلَسُ: کۆمەڵێك وێنەی جوغرافین لەشێوەی کتێب دا کۆدەکرێتەوە.

أَطَمَ أطوماً: ئەوەی لەدڵیدا بوو شاردیەوە دەری نەخست.

أطمَ بيده: دەستی خۆی گەست ە بەدەستی خۆی ڕۆگەزی.

أطــمَ علــى البــت: پــەردەی ماڵەكـەی دادایەوە.

أطمَ أطماً: میزی گیرا، یان قەبز بوو (أُطمَ فلانٌ) فلانكەس ئەوەی لەدڵی دا بوو دەری نەبڕی.

آطـمَ البَـابَ: دەرگاكـەی داخست (آطـمَ فلانـاً) ڕقـی فلانكەســی هەڵســاند، توڕەی كرد.

أطمَ الْمَـرْدَجَ: كەژاوەكـەی داپۆشی، (أَطـمَ الأُطمَ) باڵەخانە، یان قەڵاكەی بـەرز كردەوە.

تَــأطمَ: ئـــەوەی لـــەدڵی دا بـــوو دەری نەبڕی (تَـأطمَ عَلَـيَّ) زۆر تـوڕە بـوو، بەرامبەرم سنووری بەزاند.

تـأطمَ الليـلُ: شـەوەكە زۆر تاریـك بـوو (تـأطَّمَ السـیلُ) شـەپۆلی لافاوەكـە بەرزبوونـەوە ە هەنـدێكیان بەسـەر هەنـدێكیان دا شـكانەوە (تأطَّمَـــتِ النـارُ) بڵێسـە ئاگرەكـە بـەرزبۆوە ە (تأطمَ البولُ او البزازُ) میزی گیرا یان قەبز بوو.

الأُطامُ: گیرانی میز بەتەواوەتی.

الأُطمُ – الأُطمُ: قەڵاو شورا، خانووی بەرز، (ك: آطام، أطوم)ە.

الأُطوم: سولەحفاتی دەریایی ە قرژاڵ ە ژیشك، گیانلەبەری ئاویی كەئێسقان لە لەشی دا نەبێ، (ك: أطمّ).

أفـطس: مـانگی ئاب مـانگی هەشـتەمی ساڵ.

أَفَخَـهُ أَفخـاً: مستەكۆڵەی لـەلوتی دا ە بەتونـدی لـەیافوخی دا ە (اليَـأفُوخُ) بۆشـــایی یەكـــە بەپەردەیـــەك داپۆشراوە ە بەوشوێنە دەگوترێ كە ئێســـقانەكانی جومجومەیـــەك دەكەون.

أفِـدَ أفـداً: نزیـك بۆوە، دەگوترێ: (أفِدَ موسـمُ الحج) كاتی حـەج نزیـك بـووە ە پەلەی كردو بەتاو هات ە (إستأفَدَ) بەمانا (أفِدَ)یە.

أفَــرَ أفــراً وأفــوراً: نیشـاتی پەیـداكرد ە لەڕۆیشتنی دا بازی دا.

أفَرَ القِدْرُ: مەنجەڵەكـە دیزەكە بەتونـدی دەكوڵـێ ە (أفَــرَ الحیــوان) ئاژەڵەكـە دوای لەڕی قەڵەو بوو.

أفَرَ الخـادمُ: خزمەتكارەكـە كەمتـەر خـەم بوو لە ئەركی خۆی دا.

أفِرَ: نیشاتی پەیداكرد، دوای لەڕی قەڵەو بوو.

الأفُـرَةُ: تێكـەڵاویو گـوریس كێشـەكە، توندو تیژیو جورتم.

الأَفَّارُ: ئەوكەسەی لەڕاكردن دا ئازابێو بازی چاك بدا.

المِئفَرُ: خزمەتكارو شاگردو بەردەست.

الإفرِنـــجُ والأفرنـــجَةُ: تونـــژێكی ئادەمیزادن لەئـەوروپا دا دەنیشن ە كورد پێیان دەڵێ فەرەنگ.

الإفْرِيزُ: ديكۆرى خانوو ئەو زيادەو بەرزىو نزميانەن كەلەديوار دەردەچن.

إفْرِيقِيَّةُ: يەكێكە لەحەوت كيشوەرەكانى جيهان زۆربەى روبەرەكەى دەكەوێتە ناوچەى گەرمەلآنەوە ٥ لەنێوان هێڵى پانى (٣٧)ى نيمچە باكورو (٣٥) نيمچە باشور ٥ دەرياى سپى ناوەراستو دەرياوشى ئەتڵەسىو دەرياووشى هيندىو دەرياى سور دەوريان داوە ٥ عەرەب ناوى ئەفريقايان تايبەت كردبوو بۆ وڵاتى تونس.

أفَّ أفّاً: لەنارەحەتىو خەمو خەفەت ئاخو ئۆفى كرد ٥ (أُفّاف، أفُوف) بەوكەسە دەگوترێ كە زۆر ئاخو ئۆف بكا.

أفّفَ: بەمانا (أفَّ)يە ٥ (أفّفَ فلاناً) لەفلآنكەس ورز بوو جاڕز بوو بەخەى خۆى لەبەردادڕى.

أفْ: هەمزەكەى بەسەرۆژێر دەخوێندرێتەوە (ف)كەشى بەهەموو دووسەر دوژێر دوو بۆر يان بەتاك بزوێن دەخوێندرێتەوە.

الأفَّةُ: ترسنۆك، فێزەون و پيس و بۆخەڵ.

اليَأفُوفُ: ترسنۆكى لەخۆڕازىو فشەكەر ٥ خواردەمەنى تاڵ ٥ بێچوە دوراج.

أفَقَ أفْقاً: بەدونيادا گەڕا ٥ (أفَقَ فلاناً) بەسەر فلآنكەس دا زاڵ بوو.

أفِقَ أفَقاً: لەسەخاوەتىو زانيارى دا گەيشتە پلەيەكى بەرز زۆر زاناو سەخى سروشتە.

تأفَّقَ فلان باللوم: فلآنكەس چووە ناو قەومەكەوەو هيچ گرنگى پێ نەدان.

الأفَقَة: كەلەكە ٥ (الأفَاقُ)، ئەوكەسەى زۆر بەدونيادا دەگەڕێ ٥ كەسێك كەزێدى دياری كراوى نەبێو كەس نەزانێ خەڵكى كوێيە.

الأُفُقُ: ئاسۆ ٥ هێڵێكى كەوانەيى بە بينەر وئاسمان دەبينێ كەبەزويەوە نوسابێ، لەسەر وشكانى هێڵەكە خوارو خێچ خۆدەنوێنێ ٥ لەناو دەريادا هێڵەكە بەكەوانەيى تەواو دێتە بەرچاو.

الأُفُقِي: ئەوكەسەى زێدى ديارىكراوى نەبێ ٥ هێڵێكى راست بەرامبەر بەسەطحى زەوى ٥ (الأفُقِي من الصحيفة) لەراستەوە بۆ چەپ.

الأفِيقُ: پياوى ئازاو بەجەرگ.

أفَكَ فلانٌ أفْكاً وإفْكاً وأفُوكاً: فلآنكەس درۆى كردو شتى هەڵبەست.

أفَكَ فلاناً: درۆى بەدەم فلآنكەسەوە هەڵبەست ٥ فێڵى لێ كرد.

أفَكَ فلاناً عن الشيْءِ أفْكاً: فلآنكەسى زێوان كردەوە، لەوهەڵوێستەى لاى

دا، (أَفَكَ الأمْرَ عن وَجْهِهِ) كارەكەی هەڵگێڕایەوە لەڕوی خۆی لای دا.

اَفِكَ أَفْكاً وإِفْكاً: درۆی کرد، (أُفِكَ عنه) لێی گوم بوو.

آفَكَهُ إيفاكاً: هەڵێنا بۆ بوختانکردن ٥ (أَفَّكَ) درۆی کرد.

أَفَّكَ فلاناً: فلانکەسی بەدرۆ خستەوە.

إِئْتَفَكَتِ الأرضُ: زەوی بەهەمووسەرنشینەکانیەوە هەڵگەڕایەوە وەرگەڕا ٥ (إِئْتَفَكَتِ الرياحُ) لەهەموو لایەکەوە با هەڵی کرد.

إِئْتَفَكَتِ القومُ: ئەو قەومە باری ژیانیان گۆڕا توشی جورتەمو ناخۆشی بوون، لەحاڵەتی خۆشیو هەرزانیو ئاسایشەوە کەوتنە ناوژیانی تەنگو جەڵەمەو گرانیو ترسو لەرزەوە.

تأَفَّكَ: درۆی هەڵبەست.

المُؤْتَفِكاتُ: بای هەمەلایەن کەلەهەرچوارلاوە روبکاتە شوێنێك ٥ ئەوشارو گوندانەی قەومی لوط کەخودا غەزەبی لێ گرتنو ژێرو زەبەری کردن.

اَفَلَ النجم أفْلاً وأُفُولاً: ئەستێرەکە ئاوا بوو، لەمێش چاو گوم بوو، (ك: أُفُلْ)ە ٥ (أَفَلَ المرضعُ) شیردەرەکە شیرەکەی نەما، وشکی کرد.

اَفِلَ: بەمانا (أَفَلَ)ەیە.

الأفيلُ: بێچووە حوشتر یان کارێلەو بەرخۆلە.

أَفِنَ الرجلُ أَفْناً: پیاوەکە عەقڵی سوك بوو بێ عەقڵ بوو.

أَفَنَ اللهُ فلاناً: خودا عەقڵی فلانکەسی کەم کرد ٥ لەپەندیدا گوتراوە (البِطْنَةُ تأفِنُ الفِطنَةِ) زۆر خۆریو ورگ زل عەقڵ کەم دەکا ٥ (أَفَنَ الناقَةَ) لەکاتێك دا حوشترەکەی دۆشی کە وەختی دۆشینی نەبوو.

اَفِنَ أَفَناً وأَفْناً: بێ عەقڵ بوو ٥ حوشترەکە شیری کەم بوو.

اَفِنَ الطعامُ: خواردنەکە بەرواڵەت جوانو ڕازاوە بوو وەلێ بێ کەڵك بوو تامی نەبوو.

تَأَفَّنَ: ڕەوشتێکی دەرخست کە تێیدا نەبوو.

أَفَنْدي: وشەیەکی توركی نەژادە بۆ ڕێزلێنانە بەمانا گەورەو ڕێزدارە.

الأفيون: تلیاك، گوشراوی روەکی خەشخاشە بۆ بێهۆشکردنو خەولێ خستن بەکاردێ.

أَقَّتَهُ: کاتی بۆدیاری کرد.

الأُقحوانُ: گوڵە ئوقحوان ٥ گوڵێکی زەرد یان سپی یە گەڵاکانی کەلکەلو چین چینە وەکوو ددانی مشار، لەئەدەبی عەرەبی دا زۆرجار تەشبیهی ددان کراوە بەگەڵای گوڵە ئوقحوانی سپی، (ك: أقاحِ و أقاحيُّ) فەلا میسرییەکان پێی دەڵێن: (خوان).

الأقِط: کەشك ە دۆی ترشاو دۆیەکە دەکوڵێندرێ‌و ئاوەکەی لێ دەگیرێ ئەمجار رەق دەکرێ‌و دەکرێ بەچێشت‌و لێ دەدرێ دەکرێتە دۆکوڵیو دۆو رۆن‌و چەم سوتەکە.

الأَقّةُ: حوقە؛ ئامێرێکی کێشانە وەزنەکەی چوار سەد دیرهەمە، یان هەزارو دووسەدو چل‌و هەشت گرامە.

الإقليدُ: کلیلە، (ك: أقاليد).

الإقليمُ: بەشێکە لەزەوی چەند تایبەتمەندی سروشتی‌و کۆمەلایەتی‌و نەتەوایەتی تێدا بەدی دەکرێن ئەم تایبەتمەندیانە ئەو بەشە زەوییە دەکەنە یەکەیەکی تایبەتی وەکوو ئیقلیمی کوردستان، ئیقلیمی باسك.

الأُقنوم: جەوهەر، کەسایەتی ە بنەماکان ە مەسیحییە عەرەبەکان بەکاری دێنن بۆ ئاماژەکردنی ئالوثی نەقدس.

الأُقيَانوس: دەریالووش، دەریای گەورە کەدەورەی کیشوەرەکانی داوە.

أکتوبر: مانگی دەیەمی ساڵی زایین تشرینی یەکەمی سورەیانی.

أَکَّدَ الشَيْءَ: جەختی لەسەر شتەکە کردەوە ە پتەوی کرد ە بنەوانی شێلا.

أکَّدَ إیکاداً: چەسپاندی، تەئکیدی لەسەر کردەوە.

أکَّدَ تأکیداً: بەمانا (أکَّدَهُ)دێ.

تَأکَّدَ: چەسپا، توندو تۆڵ بوو.

الإکافُ: پشتێنێکە شتی پێ دەبەسترێ‌و قایم دەکرێ.

أکَرَ الأرض: زەوی کێلا و چاندی، کشت‌و کاڵی تێدا کرد ە (أکَرَ النَهرَ) شوێنی روبارەکەی هەڵکەندو قوڵی کرد، (أکَرَ البِئرَ) بیرەکەی هەڵکەند.

آکَرَهُ مؤاکرةً: زەوییەکەی کرد بەکشت‌و کاڵ بەومەرجەی نیوەی یان سێیەکی (بەشێکی دیاریکراو) لەبەرو بوومەکە بۆ ئەوبێ.

الأُکرَةُ: چاڵێکە، بیرێکە قوڵ دەکرێ بۆئەوەی ئاوی ژێرزەوی دزەی بۆ بکاو تێیدا کۆببێتەوە.

الأکّارُ: فەلا، وەرزێر، (ك: أکَرَة)ە.

الأکّارَةُ: ئامێرێکە جۆت‌و جۆگاو جۆباری پێ هەڵدەکەندرێن.

الأُکسِجِين: عونصرێکی گازییە لەپێکهاتەکانی هەوا ە بێ رەنگ‌و تام‌و بۆنە، بەئەندازەیەکی کەم لەئاودا دەتوێتەوە بۆ هەناسەدان و هەڵمژینی گیانلەبەرو روەك‌و درەخت پێویستە ە بێ ئەو ژیانیان نابێ.

الأُکسِيدُ: ژەنگ لەسەر قەبارە دیاری دەدا هەرکاتێك لەگەڵ ئۆکسجین دا یەکی گرت ە سەیری مادەی (صَدَأ)بکە.

الإكْسِيرُ: مادەیەكی تێكەڵە، پێشینان پێیان وابوو بەهۆی ئەوەوە مادەی هەرزان بەها دەگۆڕدرێ بۆ زێڕ، هەروا بەمانا شەرابێكە هەركەسێك بیخواتەوە تەمەنی درێژ دەبێ، واتە: (ئاوی حەیات).

أكَفَ الحِمَارَ و البَغْلَ: كورتان یان سەرجلەكەی لێ قایم كرد ◦ (أكَّفَ الإِكَافَ) كورتانی دروستكرد یان سەرجلی بۆ دروستكرد.

الإكافُ: كورتانی ولاخ یان سەرجل.

الأكّاف: كورتاندرو.

أكَّ اليومُ أكّاً وأكَّةً: رۆژەكەی زۆر گەرمو شێدارو بێهەوا بوو (أُكَّ فلان) فلان كەس تەنگەتاو بوو، بێ چیكڵدانە بوو، تورەبوو، رەوشتی خراپ بوو ◦ (إئتَكَّ اليوم) بەمانا (أكّ)یە ◦ (إئتكَّ فلان من الأمر) فلانكەس ئیشەكەی لێ گەورە بوو بۆی هەڵناسوڕێ ◦ هەرئاخو ئۆفیەتی و تەواو جارس بووە (إئتكَّ الجَمْعُ) قەرەباڵغ بوونو كردیانە ئیزدیحام.

أكَلَ الطعام أكْلاً: خواردەمەنییەكەی جوو قوتی دا ◦ (أكلته النار) ئاگر لەناوی بردو سوتاندی ◦ (أكَلَهُ السُوسُ) مۆرانە كرمۆڵی كرد بێ كەڵكی كرد.

أكَلَ عليه الدهر وشرب: لەشێوەی پەنددا دەگوترێ واتە: تەمەنی درێژ بوو ◦ (أكَلَ مالَهُ أو حَقَّهُ) بەرەوای زانی ماڵەكەی بۆخۆی بەرێ مافەكەی زەوت بكا.

أكَلَ لَحْمَ فلان: پاشملە باسی فلانكەسی كرد، غەیبەتی كرد ◦ (أكَلَ عُمْرَهُ): پیر بوو ددانی لەدەمی دانەما ◦ (أكَلَهُ رأسُهُ، أو جِلْدُهُ) خرۆیەكی زۆر كەوتە سەریەوە یان لەشی خرۆی تێكەوت ◦ هەردەیخورێنێ و خرۆی ناشكێ.

أكِلَ أكَلاً: هەندێكی خوارد (أكِلَ أسنانُهُ) ددانەكانی كەوتن هەڵوەرین.

آكَلَ الشجرُ إيكالاً: درەختەكە بەروبوومەكەی پێگەیاند ◦ (آكَلَ بين القوم) فیتنەیی و دوزمانی لەنێوان خەڵكەكەدا كردن و لێكی دڕ دۆم كردن ◦ (آكَلَهُ مؤاكلةً) خواردەمەنی لەگەڵ خوارد.

أكَّلَ بين القوم: بەمانا (آكَلَ)یە ◦ (أكَّلَ فلاناً الشيءَ) شتەكەی خستەبەر دەستی فلان، وای كرد بتوانێ ئەوشتە بخوا.

أكَّلَ الماشيةَ: ئاژەڵەكەی بەرەڵڵای ناو لەوەڕگاكە كردن بەئارەزوی خۆیان بلەوەڕێن.

إئتَكَلَ الشيءُ: ئەوشتە هەندێكی هەندەكەی تری خوارد (إئتَكَلَتْ النارُ) ئاگرەكە بڵێسەی بەرز بۆوە ◦ دەڵێی هەندێكی هەندێكی دەخوا ◦

(تأكَّلَ الشيءُ) بەمانا (التَكَّلَ)ەیە ٥
(تأكَّلَ راسُهُ) سەری گڕوێ بوو
خروی تێکەوت.
إستأكَلَ فلان فيه: فلانکەس ماڵەکەی
خوارد (استأكَلَ فلاناً الشيءَ) داوای
لەفلانکەس کرد خواردنی بۆ دابنێ.
الإتكال: لەزاراوەی زانستی دا بریتیە
لەو گۆڕانکاریانەی دێنەدی لەناکامی
تێچوون و یەکتر خواردنەی مادەکان
لەناوخۆیان دا جا یەکتر خواردن و
تێچوونەکە سروشتی بێ یان
کیمیاوی بێ یان شتی تر بێ.
الأكِلَةُ: خوراندن.
الأكَّالُ: هەرشتێك بخورێ.
الأُكال: خوراندن، گڕوێ بی.
الأكّالُ: زۆر خۆر ٥ قورئان دەفەرموێ:
﴿أكّالون لِلسُحْتِ ..﴾.
الأُكْلُ والأُكُلُ: میوەو بەروبوم، رزق و
رۆزی زۆرو زەبەندە، (ك: آكال)ە.
الأكْلَةُ: ژەمە خواردنێك ٥ (الأُكْلَةُ) زۆر
خۆر مانای (الأكّال) دەگەیەنێ.
الأكِلَةُ: خرو خۆو لەش خوران.
الأكُولَةُ: ئەو ئاژەڵەی قەڵەودەکرێ
بۆسەر بڕین ٥ (دابەستە)، (ك:
أكائل).
الأكيلُ: زۆر خۆر ٥ (الأكيلَةُ) بەرماوەی
شێر لەنێچیر ٥ کەمەندێکی
خواردبێ و هەندێکی مابێتەوە.

المِتْكالُ: کەوچکی چێشت خواردن ٥
کەسب و بژێوی.
المَأكَلَةُ: هەرشتێك بەکەڵکی خواردن
بێ.
إستأكَمَ الموضعُ: شوێنەکە بەرزبووە بوو
بەتەپۆڵکە.
الأكَمَةُ: تەپۆڵکە، (ك: أكَم، إكام،
آكام).
المأكِمُ المأكَمُ، المأكَمَةُ: کەفەڵ سەرسمت،
(ك: مآكم)ە.
الأُكْنَةُ: هێلانەی باڵندە ٥ خلانە، (ك:
أُكَن).
أكونتين: مادەیەکی سرکەرو بێهۆشکەرە
لەرووەکی گورگ خنکێنە بەرهەم
دەهێندرێ.
ال: حەرفی تەعریفە ٥ هەمزەکە
هەمزەی وەصڵەو وایش دەبێ
دەچێتە سەر فیعلی موضاریع و
ئامادەباشی دەگەیەنێ، وەکو
(اليُؤكَلُ): ئامادە باشی خواردنە،
(اليُذابُ)، ئامادەباشی توانەوەی
هەیە.
ألا: ئامرازێکی ئاگادار کردنەوەیە.
إلى: حەرفی جەرە.
أولى، أولاءِ، أولئك: ئیسمی ئیشارەن بۆ
کۆبەکاردێن بۆ نێرو بۆ مێ.
الأُولى: کۆیەو تاکی لەوشەی خۆی نیە
بەمانا (اَلَّذين)ەیە.

أولاتِ: بەمانا (ذوات)ە ٥ دەبێ ئیزافە کرابێ ٥ وەکوو لە قورئان دا هاتووە: ﴿و إن کنَّ أولاتِ حمل﴾.

أولو: بەمانا (ذو)ە ئەویش دەبێ ئیزافە کرابێ.

ألَبَ القومُ ألَباً: خەڵکەکە کۆبونەوە ٥ (ألَبَ السَّمَاءُ) ئاسمان بەردەوام بوو لەباران بارین دا ٥ (ألَبَ الزرعُ) زەرعاتەکە چروزەی کرد ٥ (ألَبَ الجُرْحُ)برینەکە دیوی دەرەوەی قەتماغەی کردوە بەلاّم ناوەوەی چاك نەبۆتەوە ٥ (ألَبَ القومُ الیه) لەهەمو لایەکەوە خزمو کەسو کار هاتن بۆلای (ألَبَ فلانٌ القومَ) فلان خەڵکەکەی کۆ کردنەوە (ألَبَ علیه الناسَ) خەڵکی هەڵنا بۆسەری.

ألِبَ الجُرْحُ ألَباً: بەمانا (ألَبَ)ە (ألَّبَ القَوْمَ) خزمو کەسو کاری کۆکردەوە (ألَّبَ بینهم) نێوانی تێکدان (ألَّبَ علیه الناسَ) خەڵکی هاندا کەلە کۆمەکی لێ بکەن (تألَّبُوا) خەڵکەکە کۆبونەوە (ألَّبُوا علیه) خەڵکەکە دژی ئەو یەکیان گرت هەوڵەکانیان یەك خست.

الأُلْبُ: بەکۆمەڵێك دەگوترێ یەکیان گرتبێ لەسەر دژایەتی کردنی ئادەمیزادێك ٥ هەروا بەمانا مەیل کردنی نەفسە بۆ هەوەسبازی ٥ بەمانا گەرمای زۆرو تینوایەتی کوشندەش دێ ٥ هەروا تای بەشیدەت.

الإلْبُ: برسیەتی، برسیایەتی توندو زۆر ٥ (المِئْلَبُ) گورجو گوڵ، تیژڕەو، (ك: مَآلِبُ).

ألَتَ الشَّیْئَ ألَتاً: ئەوشتەی کەم کردەوە ٥ (ألَتَ فلاناً) لەرێزی فلاّنکەسی داشکاند ٥ فلاّنکەسی لەمەبەستی خۆی دا لادا ٥ (ألَتَ فلاناً یمیناً) داوای لەفلاّنکەس کرد سوێندی بۆ بخوا، یان شایەتی بۆ بدا.

الألْتَةُ: بەخشینی کەم، بەخشراوی کەم ٥ سوێندێك بەئەنقەست درۆی تێدا بکا.

ألَسَهُ ألْساً: غەشی لێ کرد، دزی لێ کرد ٥ (ألِسَ فلان ألَساً): فلاّنکەس عەقڵی تێك چوو ٥ (ألَسَهُ مُؤَالَسَةً) بەمانا (ألَسَ)ە یە ٥ دەگوترێ: (فلان لا یُؤَالِسُ ولا یُدالِسُ) فلاّنکەس نە غەش دەکاو نەدزی دەکا.

تَألَّسَ: ئازاری لێ پەیدا بوو ٥ (....المَدِینُ) قەرز دارەکە دانەوەی قەرزەکەی دواخست ٥ (الألُوسُ) خۆراکی کەم.

ألَفَهُ: هەزاری پێدا ٥ (ألِفَهُ إلْفاً و الفاً والافاً) ٥ هۆگری بوو خۆشی ویست ٥ دەگوترێ:(هو آلِفٌ) ئەو گونجاوو

هۆگره لەگەڵ ئادەمیزاد دا، (ك: أَلَافٌ)، ه هەروەها دەگوترێ: (هو إِلفٌ) ئەو گونجاوو ماڵی یە وەگری ئادەمیزاد دەبێ، (ك: أَلَفَاءُ وآلافٌ) ه لەپەندو مەتەڵی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (هو آلَفُ من الكلب) فلان دەعبا لەسەگ باشتر وەگری ئادەمیزاد دەبێ.

آلَفَ الجَمْعُ ايلافاً: هەمووی بوو بە هەزار (آلَفَ الجَمْعَ) کۆیەکەی کرد بەهەزار (آلَفَ فلاناً)وای کرد فلان وەگری ببێ.

آلَفَهُ مؤالفةً: مامەڵەی لەگەڵ کرد لەسەر هەزار (أُلِفَ فلان) ماڵو سامانی فلان بوو بەهەزار دەگوترێ:(فلان من المؤلِّفين) فلان هەزار لێرە، ملێۆنێرە (آلَفَ بينهما) بەیەکی گەیاندن کۆی کردنەوە ه (أَلَّفَ الكتاب) مادەی کتێبەکەی کۆکردەوەو ڕێکی خستو دایهنا (أَلَّفَ العدد)، ژمارەکەی گەیاندە هەزار.

أَلَّفَ قَلْبَهُ: دڵی کێش کردو وەگری خۆی کرد.

إِئتَلَفَ فلاناً: فلانکەسی وەگری خۆی کرد لەگەڵی گونجا.

الإِلافُ: پەیمانو بەڵێن ه جۆرێکە لەعەهدو پەیمان وەردەگیرێ لەبازرگان کە لەوڵاتێکەوە دەچێ بۆ وڵاتێکی تر.

الألفُ: هەزار (دەچار سەد).

الأَلِفُ: یەکەم پیتی هیجایە (الإِلْفُ) رەگێکە لەناو قۆڵی ئادەمیزاد دایە ئادەگاتە باسکی.

الأُلفَةُ: گردبوونەوەو پێکەوە گونجانو خۆشەویستی بۆ یەکتری ه لەزاراوەی دەروونناسی دا (الأُلفَةُ) بریتیە لە تایبەتمەندییەك کەدیاردە دەروونییەکان لەبواری هەست دا بۆلای یەکتری کێش دەکاو پێکیانەوە دەگونجێنێ ه لەزاراوەی ئەخلاق دا (الأُلفَةُ) بریتیە لە پەیوەندی نێوان دوو کەس یان زیاتر کەبەهۆی کێشکردنی ئارەزووە دەروونیەکان بۆلای یەکتری پەیدا دەبێ ه وەکوو صیلەی رەحمی دۆستایەتی و خزمایەتی.

الآلُوفُ: ئەوکەسەی زۆر دیاردەی ئولفەتکردنو گونجانی تێدابێ.

المُؤَلِّفُ: دانەری کتێب ه (المُؤَلَّفُ) ئەوکتێبەی زانیاری تێدا کۆدەکرێتەوەو تۆماردەکرێ.

ألَقَ البرقُ ألقاً: بریسکەی داو روناکی دایەوە ه (ألَقَ أَلقاً وإلاقاً) هەورەکە بریسکەی داو بارانی بەدوانەبوو.

ألَقَ فلان ألقاً: فلانکەس درۆی کرد.

ألِقَ فلان ألَقاً وألالاً: فلانکەس شێت بوو ه (إئتَلَقَ البرقُ) بریسکەی داو روناکایی دایەوە.

تَألَّقَ البرقُ: بەمانا (إئتلَقَ)یە ٥ (تألقت المرأة) ئافرەتەکە خۆی ئارایش داو درەوشایەوە ٥ یان خۆی ئامادەکرد بۆ شەڕو جەنگ و کێشەو دوبەرەکی.

الإلاقُ: هەورەبروسکەی درۆزنە ئەوەی بارانی بەدواوە نەبێ ٥ هەروەها پیاوی درۆزن و بێ بارو فێڵاوی.

الألاقُ: شێتی

الإلقُ: پیاوی درۆزنی بێ رەوشت ٥ گورگە نێرە.

الإلقَةُ: ئافرەتی درۆزنی بێ ڕەوشت ٥ دێلە گورگ ٥ ئافرەتی ئازا.

الألقَةُ: هەورە بریسکەو درەوشانەوە.

الألق: هەورە بریسکەی بێ باران.

الأولَقُ: شێت، نەحمەق و نەزان و گێل.

المئلُوقُ: شێت و نەحمەق، (ك: مَألِقَ)ە.

ألَكَ بين القومِ ألكاً وألُوكاً: بوو بە نێردراو، پەیامبەر لەناو گەلەکەدا (ألك فلاناً ألكاً) پەیامی خۆی گەیاند بەفلانکەس ٥ دەگوترێ: (ألِكْني برسالة الى فلان) ببە بە نوێنەرو پەیامێکم بۆ بگەیەنە بەفلانکەس.

ألَكَ الفرسُ اللجامَ: ئەسپەکە لغاوەکەی خۆی جوو ٥ (إستألك الى فلان مألُكةً): نامەیەکی بۆ فلانکەس برد.

الألُوكُ: نامە، پەیامبەر ٥ هەرشتێك بەکەڵکی جوون و خواردن بێ ٥ (المألُكُ والمألُكةُ) نامە، (ك: مآلِكَ).

المَلَكُ: تاکی فریشتە، (ك: ملائك، ملائكة).

الإلكْترُونُ: شتێکی زۆر وردە، هێزێکی کارەبایی (سالب)ی تێدایە ئەو (شحنة) کارەباییە جوزئێکە لەبەربچوکی کەرت ناکرێ وەکوو دەگوترێ، جوزئی (لایتجزی)یە.

ألَّ في سيره ألاً: لەرۆیشتندا پەلەیکرد، تیژرەو بوو ٥ (ألَّ اللون)، بریسکەی داو روناکی خستەوە (ألَّ فلان ألاً وألَلاً): بەدەنگی بەرز دوعاو پاڕانەوەی کرد ٥ لەبەر ئازار هاواری کرد.

ألَّ الفرسُ: ئەسپەکە هەردو گوێی قوت کردن (ألَّ الصقر) بازەکە راوی نەکردو نێچیری نەگرت ٥ (ألَّ عليه)، هەڵیکوتایە سەر، (ألَّ فلاناً): فلانکەسی دەرکرد ٥ کێردێکی لێدا ٥ (ألَّ الثوبَ) کراسەکەی دوری.

ألِلَ السقاءُ ألَلاً: بۆنی دۆڵچە ئاوەکە گۆڕا (ألِلَ اسنانُه) ددانەکانی کرمۆڵ بون.

ألَّلَهُ: قەمراخەکەی تیژ کرد.

إئتلَّ: بەکاڵەخۆ کارەکەی ئەنجام دا ٥ (تألَّلَ) قەمراخەکەی تیژ بوو.

الإلُّ: وادەو بەڵێن و پەیمان ٥

خزمایەتی، قارو دوژمنایەتی، بنەماو بنەچەی باش ٥ کانی چاك.
الأَلُّ: دەمی کێرد، هەموو پانی یەك ٥ (الأَلَّةُ) حەربەی دەم پان، پان بریسکەدار، هەر ئامێرێکی شەڕ.
الإِلَّةُ: خزمایەتی، (ك: إِلٌّ).
الأَلِيلُ: زرینگەی بەردە ورد ٥ هاوارو ڕۆڕۆ ٥ دڵە ڕاوکێی ئادار، ناڵین.
أَلِمَ أَلَماً: ئازاری بوو، دەگوترێ: (أَلِمَ بطنُهُ) سکی هێشا.
آلَمَهُ إِيلاماً: ئازاری پێ گەیاند.
الأَلَمُ: لەزاراوەی فەلسەفەدا هەستکردن بەشتێك دژی لەزەت بێ ٥ چاهەستکردنەکە دەروونی بێ یان جەستەیی بێ، (ك: آلامٌ).
الأُلُومَةُ: خوێڕیەتی و هیچ و پوچی.
الأَلْمَاسُ: بەردێکی بەنرخی شەفافە، بریسکەدارە، چەند ڕەنگێکی هەیە ٥ لەهەموو بەردێك بەنرخترە، لەهەمووشتێك رەقترە، کار لە هەموو شتێك دەکاو هیچ شتێك کار لەو ناکا.
الأَلَمِنْيُومُ: کانزایەکی وەزن سوکە ٥ سپی و زیوی هەیە ژەنگ ناکات ٥ بەکەڵکی توانەوە دێ، تێکەڵ بەمس دەکرێ قاڵبی لێ دروست دەکرێ دەشوبهێنە ئاڵتون بۆ زۆر شت بەکار دەهێندرێ.
أَلَهَ فلان إِلاهة وأُلُوهة وأُلُوهية: فلانکەس بەندایەتی کرد.
أَلِهَ فُلاناً: پەنای فلانکەسی داو لەخۆی گرت و پارێزگاری لێکرد.
أَلِهَ، بەمانا (أَلِهَ)یە ٥ سەرسام بوو (أَلِهَ الیه) پەنای بۆبرد.
أَلِهَ علیه: زۆر هاوارو دادو فیغانی بۆ کرد (أَلِهَ بالمکان) لەوشوێنە جێگیر بوو مایەوە.
أَلَّهَهُ: کردی بەخوداو پەرستشی بۆکرد، بەخودای داناو بەندایەتی بۆکرد (تأَلَّهَ) خەڵوەی گرت و خودا پەرستی کرد، لافی خودایەتی لێ دا، خۆی بەخودا زانی.
الإِلَـهُ: هەرشتێك بەخودا بزانرێ و بەندایەتی بۆ بکرێ (ك: آلِهَةٌ) ٥ (الحق الإلهی) بنەمایەك بوو لەسەدەکانی ناوراست دا مەلیك و پاشاکانی ئەوروپا پەنایان بۆدەبرد ئەو بنەمایە بریتی بوو لەوە کە دەسەڵاتی پاشا لەخوداوەیەو خودا ئەو مافەی پێداوە، بەهۆشیار بوونەوەی ئەوروپا ئەو دیاردەیە نەما.
الإلاهیات: هەرشتێك پەیوەندی بەزات و صیفاتی خوداوە بێ.
الإِلاَهَةُ: خۆر ٥ ماری گەورە، هەژدیها ٥ (الألیهة) خۆر.
التألیهُ: دان نان بە هەبوونی خودایەك کەبەدیهێنەرو هەڵسوڕێنەری بوونەوەرە.

الله: ناوی خودای حەق و تاک و تەنهاو پەرستش بۆکراوو بەدیهێنەرە.

اللّهمّ: وشەیەکە بەکاردەهێندرێ بۆ پارانەوەو هاوار کردنە خودا.

ألا ألواً وأُلُوّاً وإلِيّاً: کۆششی کرد ٥ لاواز بوو، کەمتەر خەمی کرد، تەمبەڵ بوو (ألا الشئ ألوّاً) توانی شتەکە ئەنجام بدا ٥ (ألا فلاناً الشئَ) ئەوشتەی دا بەفلان.

ألِيَ ألْياً وألى: سمتی گەورە بوون دەگوترێ: (هو آلْيَانٌ وهي ألْيَا).

آلى إيلاءً: سوێندی خوارد (إئتلى) سوێندی خوارد.

تألّى: هەوڵی دا ٥ تێکۆشا، سوێندی خوارد.

الإلى – الألى: نازو نیعمەت، (ك: آلاءُ)ە.

الألاء: درەختێکە لەلبەلان دا دەروێ ٥ دیمەنی جوانەو تامی تاڵە هەمیشە سەوزە، بەلتەری دەخورێ کەوشک بوو پێستەی پێ خۆش دەکرێ.

الألْوُ: نیعمەت ٥ (الإلْوَةُ – الألْوَةُ) سوێند ٥ (الألْوَةُ) داری بخورد ٥ قاوەلتی، کاتی نێوان بەرەبەیان و خۆرهەلاتن.

الألْيَةُ: سمت، یان هەموو گۆشت و بەز کە کۆدەبێتەوە لەکەفەڵ دا هەروا (ألْيَةُ القدمِ) و(ألْيَةُ الساق) ئەو گۆشتەی لێیان بەرز بۆتەوە ٥ بەکوردی پاژنە پێ، سینگە پێ، (ك: آلايا)یە.

الألِيُّ: ئەوکەسەی زۆر سوێند دەخوا.

الأليّةُ: سوێند ٥ کەمتەر خەمی.

المِئْلاةُ: دەسرۆکەیەکە ئافرەت لەکاتی شین و واوەیلادا بەدەستیەوە دەگرێ و ئاماژەی پێ دەکا ٥ ئەو پارچە قوماشەیە کە ئافرەت لەکاتی بێنوێژیدا لەخۆی قایم دەکات.

الأمْبِيرُ: یەکەی هێزی سەیال کارەبایە.

أمَتَهُ أمْتاً: مەزەندەی کردو خەرساندی، ئەندازەکەی دیاری کرد ٥ (أمَتَ فلاناً بشرٍّ)، فلانکەسی عەیبدار کرد، تۆمەتباری کرد.

الأمْتُ: شوێنی بەرز، سەرتەپۆلکە، بەرزو نزمی گردۆلکەو تەپۆلکە ٥ رەقی و پتەویی ٥ بێ هێزی و لاوازی ٥ گومان ٥ عەیب ٥ خوارو خێچی.

أمِجَ أمَجاً: تیژ تێپەری (أمِجَ) أمَجاً: گەرماو تینوەتی تینی بۆ هێنا ٥ (أمِجَ الصيف) هاوین گەرماکەی تینی پەیداکرد.

أمِجَ الجُرحُ أمَجاناً: برینەکە دەستی بەئازار کرد.

أمِدَ أمَداً: رقی هەڵسا ٥ دەگوترێ: (أمِدَ عليه) رقی لێ هەڵسا.

الأمَدُ: رق و قینی خۆی بۆ دەربڕی ٥ (أمَدُ السقاة) ناوی لەکوێندەکەدا

نەهێشت ٥ (أَمِدَ) نارازی بوونی دەرکەوت.

الآمِدُ: کەشتی پڕ لە کاڵا ٥ هەروا هەرشتێك پڕ بێ لەچاك و لە خراپ، لەخێرو لەشەڕ.

الآمِدَةُ: کەشتی پڕ لەکاڵا، (ك: أَوَامِدُ).

الأَمَدُ: ئامانج و کۆتایی ٥ دواکات و دوا شوێن ٥ دەگوترێ: (ضرب لە أمداً) کاتێکی دیاری کراوی بۆ دانا، (ك: آمَادٌ).

أَمَرَ علیهم أمراً وإِمَارَةً: بوو بە فەرمانڕەواو کاربەدەستیان.

أمَرَ اللهُ القومَ: خودا وەچەو نەوەی زۆرکردن، ئاژەڵی بۆ زۆر کردن ٥ دەگوترێ: (مُهْرَةٌ مأمورة) حوشترێکی بەزاوو زێیە زۆری بێچوو لێ کەوتونەوە.

أمِرَ علیهم امراً: بوو بە فەرمانڕەوایان (أَمُرَ علیهم) بوو بە فەرمانڕەوایان.

آمَرَ اللهُ القومَ إيماراً: خودا وەچەو نەوەی قەومەکەی زۆر کردن، ئاژەڵیان بەزاوو زێ بوو.

آمَرَ فلاناً في الأمر: راوێژی بەفڵانکەس کرد لەکارەکەدا.

أمَّرَ فلاناً إمارةً: نیشانەی دانان، فڵانکەسی کرد بە فەرمانڕەوا.

أمَّرَ السِّنَانَ: سەرە رمبەکەی تیژ کرد.

أمَّرَ القناةَ: سەرە رمبەکەی لەرمبەکە بەست و قایمی کرد.

إئْتَمَرَ: فەرمانەکەی ئەنجام دا ٥ (إئْتَمَرَ القوم) قەومەکە لەناو خۆیان دا راوێژیان کرد، هەندێکیان فەرمانیان بەهەندێکیان کرد.

إئْتَمَروا بفلان: راوێژیان کرد بۆئەوەی زیان بەفڵان بگەیەنن.

إئْتَمَرَ فلان برأيه: فڵانکەس سوربوو لەسەر رای خۆی.

تَآمَرُوا: راوێژیان کردو بیرو بۆچونی خۆیان ئاڵوگۆڕکرد ٥ پیلانیان دانا بۆ کودەتاو زیان گەیاندن بەکەسانی دی.

استأمَرَهُ: داوای فەرمانی ئەوی کرد. راوێژی پێکرد.

الأَمَارَةُ: نیشانە ٥ وادەو کات ٥ (الإِمارة) مەنصەبی فەرمانڕەوا ٥ بەشێك لەولات فەرمانڕەوایەك بەسەری رادەگا.

الأَمْرُ: شەن و حاڵ، ئیش. قورئان دەفەرموێ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ﴾ ئەوە ئیشی تۆ نیە، تۆلەوە بەرپرسیار نیت.

الأمْرُ: داواو طەلەب یان کاری پێویست، قورئان دەفەرموێ: ﴿وقُضِيَ الأَمْرُ﴾ کاری پێویست ئەنجام درا، ئەوەی داواکرابوو جێبەجێ بوو ٥ (أولوالأمر) پیاو ماقوڵ و ریش سپی، زاناو سەرکردە.

الإِمْرَةُ: فەرمانڕەوایی.

الأمَـــرَا: زيــده بــون و گەشــەكردن، نيشانەو گەواهيدەر.

الإمْرُ، الأَمْرُ: ئادەميزادى بێ هەڵوێست، هــاوڕاى هــەموو كــەس بێ و لەبــەر لاوازى خۆى هيچ رايەكى نەبێ.

الإمَّرَة: ئــافرەتى بــێ هەڵوێست كــەبۆ خۆى هيچ رايەكى نەبێ.

الأمــــيرُ: فــــەرمانڕەوا، كاربەدەســـت لێپرسراو.

أمــير المؤمنين: نازنــاوى خەليفــەكانى ئيسلامە.

التَّــــامورُ التَّــــأمورُ: كەنيشـــتە، خەڵوەتخانە، لانـەى شێر ە وەزيـرى مەليك. نەفس، دڵ، خوێن، مەى.

التَّــــامورة والتّــــأمورة: كەنيشـــتە، خەڵوەتخانە، پەرستگا ە لانەى شێر، شەراب، (التُؤْمُرِيُّ) ئادەميزاد.

التُّــأمُورُ: نيشـانەدانان بـۆ شـارەزايى كردنــى نەشــارەزايان، (ك: تــأمير). هــەروا دەگـوترێ: (مابالـدار تؤمـوراً) واتە لەو خانوەدا كەسى تێدانيە.

المؤتمر: كــۆنفراس: كۆبونــەوەى چــەند كەســانێكى تايبــەتى بــۆ راوێــژو لێكۆڵينــــەوە دەربــــارەى كارێــــك، روداوێــك وەرگرتنــى هەڵوێســت، پلانـدانان...هتد.

ألمِئْمَرُ: راوێژو پرس و ڕا.

المأمور: فرمـان پـێ كـراو، راسپێردراو فەرمانبەر.

الأمريكيـة الجنوبيـة: بەشێكە لەحـەوت كيشــوەرەكانى جيهــان، لــەكۆتايى چــەرخى پــانزەى زايينــى دا ئــەم كيشوەرە دۆزرايەوە، كەوتۆتە نێوان دەريا لووشى ئەتڵەسى و دەرياى لووشى ئارامــەوە، لــەنێوان دوو هێڵــى پــانى (٨)ى باكورى و (٥٥)ى باشورى دايە. روبەرەكــەى شــێوە ســێ گۆشــەيەكى گــەورەى لــەخۆگرتووە لايــەكى بــۆ باشــور دەڕوا بەشـــە باكوريەكــە دەكەوێتە ناوچەى گەرمەوە.

الأمريكية الشمالية: ئەمەريكاى باكورى يەكێكــە لەحــەوت كيشــوەرەكانى جيهـان، ئــەميش وەكــوو ئــەمريكاى جنــــوبى لــــەكۆتايى ســــەدەى پانزەهــەمى زايينــى دا دۆزرايــەوە ە ئـەم كيشـوەرە كەوتۆتـە نێـوان دوو دەريـا لووشـى ئەتڵەسـى و ئارامــەوە. لەشيماليشـــــيەوە دەرياى لووشـــــى بەســـــتەڵەكى شــــيمالى هەيــــە ە روبەرەكــەى نيمچــە سێگۆشــەيە دەكەوێتــە نێــوان دوو هێڵــى پــانى (١٠)و (٨٢) شــــيمالى لەناوچـــــەى گەرمــەوە دەست پێدەكــا تــا دەگاتــە ناوچەى بەستەڵەكى شيمالى.

أمْـــسِ، دوێنــــێ، رۆژى پــــێش رۆژى كەتێيــداى ە واش دەبــێ بـۆ رابــردو بــــەرەهايى بەكاردەهێنــــدرێ، (ك: أموسُ، آمُس، آماس)ە.

أمِض أمَضاً: سوربوو لەسەر کارەکەی‌و گوێی بەرخنەی کەسانی دیکەنەدا ٥ قسەی لەدەم دەرپەڕی وتەیەکی وت بەدڵ مەبەستی نەبوو بەسەر زاری دا هات.

الإمَّعُ: ئەوکەسەی بە هەموو کەس دەڵێ من لەگەڵ تۆم و لەسەر هیچ شتێك بەردەوام نابێ‌و بۆخۆی هەڵوێستی نیە ٥ چاولێکەرو لاسایی کەرەوە لەئایین دا ٥کەسێکی ڕاڕاو دوو دڵ کەلەسەر هیچ شتێك بەردەوام نەبێ ٥ جاری وا دەبێ بۆ موبالەغە تایەکی خڕی پێوە دەلکێنن، دەگوترێ: (إمَّعَة).

أمَقُ العین: قولینچکی چاو بەلای لوتەوە، (ك: آمَاقٌ).

أمَلَهُ أمْلاً وأمَلاً وإمْلاً: چاوەڕوانی لێ کرد بەتەمای بوو.

تَأمَّلَ: تێی فکری‌و هەڵوێستەی لەسەر کرد، لێی ورد بووەو سەرو ناوی کردو بڕیدا چۆوە ٥ بۆئەوەی ڕاستی بۆدەربکەوێ.

الآمِلُ: پارمەتیدەری پیاوو بەردەستی، (ك: أمَلَةٌ).

الأمَلُ: هیواو ئاوات، (ك: آمالٌ) بەزۆری بۆ شتێك بەکاردەهێندرێ کەهاتنەدی دوور بێ.

أمَّتِ المرأةُ: ئەوئافرەتە بوو بەدایك، منداڵی بوو، وەکوو دایکی لێ هات (أمّ فلانـــاً أمـــاً) لەتۆقەسەری فلانکەسی ڕاکێشا ٥ (أم الیە) بەمانا بۆلای چوو قەصدی لای ئەوی کرد ٥ دەگوترێ:(خَرَجوا یؤمّون البلدَ) ڕۆیشتنە دەرەوە بۆ شارچوون.

أمَّ القَومَ، أمَّ بِهِم: بوو بە ئیمام‌و پێش نوێژیان ٥ پێشیان کەوت‌و نوێژی بۆ کردن.

أمَّمَهُ: قەصدی کردو چو بۆلای ٥ (أمَّمَ الشركة أو المشروع) کۆمپانیەکە یان پرۆژەکەی کرد بەموڵکی گەل‌و هاوبەش.

إئتَمَّ بالرجل: شوێنی کەوت، لەپاشیەوە نوێژی کرد (إئتَمَّ الشيءَ) قەصدی کرد.

تَأمَّمَ بە: کردی بەپێش نوێژی خۆی، نوێژی لەدواوە کرد.

تَأمَّمَ بالتراب: تەیەمومی کرد ٥ (تأمَّمَ إمرأة) ئافرەتێکی کردە دایکی خۆی ٥ (تأمَّمَ الشيءَ) قەصدی ئەوشتەی کرد (إستَأمَّ إمرأةً) ئافرەتێکی کردە دایکی خۆی.

الأمَّةُ: بڕینی تۆقە سەر کە قوڵ بێ.

الإمام: ئەوکەسەی خەڵك لەپاشیەوە نوێژ دەکەن ٥ هەرکەسێك خەڵك شوێنی کەوێ ٥ خەلیفەی موسوڵمانان، قورئان، سەرکردەی سوپا ٥ مەلای مزگەوت ٥ شارەزایی کەری ڕێبواران، حودیە خوێنی حوشتران ٥ ئەوبەشە زانیاریەی

قوتابی ڕۆژانە لە قوتابخانە فێری دەبێ ٥ دەگوترێ: (حفظ الصبي إمَامَهُ) قوتابیەکە وانەکەی لەبەرکرد ٥ ڕێگای پان و پۆڕو ئاشکرا.

الإمَامَةُ: سەرکردایەتی موسوڵمانان، پلەو پایەی خەلیفە.

الإمَامِيَّةُ: تاقمێکی شیعەن پێیان وایە ئیمامی عەلی کوڕو نەوەکانی شیاوی خەلافەتن و کەسی تر ڕایەی ناکەوێ ئەوپلەو پایە بگرێتە ئەستۆ.

الأُمُّ: ئالای پێشمەنگی سوپا (الأُمُّ) بنەمای هەموو شتێك ٥ دایك، بەنەنکیش دەگوترێ دایك، دەگوترێ: (حواء ام البشر) حەوا دایکی ئادەمیزادە.

أُمُّ الشيء: ئەوەی دەوروو بەری شتەکە ٥ ئەوەی سەر بەئەون.

أمَّات: بەمانا (أمَّهَات)ە، دەگوترێ: (هو من أُمَّهَاتِ الخير) ئەو بنەماو کانی خێرە، دەگوترێ: (لا أمَّ لك) خێرت تێدا نیە، ئەصڵ زادەنی ٥ جاری وادەبێ ئەو ڕستە بۆ مەدح بەکاردێ، یان بۆسەر سوڕمان.

أُمُّ القرآن: سورەتی فاتیحەیە ٥ (أمُّ الكتاب) لەوحولەحفوظە.

أُمُّ النجوم: مەجەرەی ئەستێرەیە ٥ (أم الطريق) ڕێگەی گەورەو شەقامەڕێی وەها کەلەم لاو لەولای ڕێگای تر هەبن.

أُمُّ المثوى: ڕێکخەری ناوماڵ، ئافرەتی ناوماڵ ٥ دەگوترێ: (من أمّ مثواك؟) کێ ناوماڵت بۆ ڕێك دەخا؟ ٥ (أم القرى) مەککە هەموو شارێکی گەورە دەتوانرێ بڵێی (أمُّ ماحولها من المدن).

أُمُّ الراس: دەماغ ٥ مێشك.

أُمُّ الدماغ: پێستی دەماغ ئەوپێستە تەنکەی دەماغەکەی کۆکردۆتەوە ٥ (أمُّ الخبائث) مەی، عەرەق ٥ (الأمُّ الحنون) لەزاراوەی تەشریح دا بریتییە لەو پەردە تەنکەی بەدەوری مێخ و دەزوو نوخاعی شەوکی دایە.

أُمُّ قَشْعَم: مردن.

الأمَمُ: بەرامبەری شت، نزیك، شتی کەم ٥ دەگوترێ: (ماطلبت الأشيا أمَمًا) شتێکی کەم و بەپەدەستم داواکردووە.

الأُمَّةُ: دایك ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد زۆربەیان لەیەك نەژاد بن چەند ڕەوشتێکی بۆماوەو بەرژەوەندیو هیواو ئاوات کۆی کردبنەوە ٥ یان شوێن، یان ئایین، یان ڕۆژگار کۆی کردبنەوە ٥ دەگوترێ: (الأمَّة المصرية، الأمَّة العربية، الأمَّة الكردية) ٥ یان پیاوێك کە هەموو ڕەوشتە باشەکانی تێدابن وەکوو قورئان

دەفەرموێ: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا﴾.

الأُمَّةُ: ڕێبازو بەرنامە، وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ﴾ بەمانا کات و ماوەش دێ ە وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ ....﴾.

الأُمَّةُ: پیاو ماقوڵانی وڵات ە دەگوترێ: (مجلس الأمة) پەرلەمان.

الأُمُومَةُ: یاسای دایک سالاری ە بەپێچەوانەی باوک سالارییەوە.

الأُمِّيُّ: نەخوێندەوار (الأمة) چاوگێکی (صەناعی)یە بەمانا بێ ئاگاو نەفامە.

الأمِيمُ: کەسێک لەسەری درابێ و تێک چووبێ وڕێنە بکا ە هەروا بەمانا بەژن و باڵا ڕێک و پێک دێ.

الأُمَيْمَةُ: دایکۆکە، دایکیلە، باجیلە ە چاکوچی ئاسنگەر.

الِمُّ: شارەزایی کار، ڕێ نیشاندەر، وشتری پێشەنگ.

أمِنَ أمْناً وأمانةً وأمناً: دڵنیابوو نەترسا، خۆفی نەما.

أمِنَ البلدُ: دانیشتوانی وڵات لەئارامی دان ترسیان لێ ڕەوییوەتەوە.

امِنَ الشّرَّ: لەشەڕو نەگبەتی دڵنیابوو (أمِنَ فلاناً علی کذا) فلانکەسی دڵنیاکرد لەوکارە لەداهاتووی خۆی.

أمُنَ أمانةً: ئەمیندار بوو.

آمَنَ إيماناً: بوو بە خاوەنی ئەمن و ئاسایش (آمَنَ بِهِ) بڕوای پێ کرد بەڕاستی زانی ە (آمَنَ فلاناً) وای کرد فلان دڵنیا بێ.

أمَّنَ على دُعائه: کە ئەو دوعای کرد ئەمیش ئامینی لەسەرکرد.

أمَّنَ على الشيء: تەئمیمی دانا بڕێکی ماڵ پێشەکی لەصندوقی فەرمانگەیەکی دیاریکراودا دانا بۆئەوەی لەدوا ڕۆژدا خۆی یان ماڵ و خێزانی بەشێوەیەکی ترو ئەندازەیەکی تر وەری بگرنەوە بەمەبەستی قەرەبووکردنەوەی ئەو زیانەی لێی کەوتووە ە دەگوترێ: (أمَّنَ على حياته)، (....على داره)، (....على سيارته ... الخ).

إئْتَمَنَ فلاناً: بەمانا (أمِنَهُ)ە ە (ائْتَمَنَ فلاناً على الشيءِ) فلانکەسی کردە ئەمینداری ئەوشتە.

إسْتَأمَنَ اليه: پەنای بۆ بردو داوای پارێزگاری و پارمەتیدانی لێ کرد.

إسْتَأمَنَ الحربيُّ: کابرای دوژمن و حەربی لەوڵاتی کوفرەوە هاتە ناو وڵاتی ئیسلامەتی و داوای پارێزگاری و ئەمانی کرد.

إسْتَأمَنَ فلاناً: داوای ئەمانی لەفلانکەس کرد.

الأمانةُ: سپاردە، ئەمەک و وەفا.

الأَمَنَةُ، والأَمَنَةُ: ئەوکەسەی بڕوا بە هەموو شتێك دەکاو هەرچی دەیبیسێ بەڕاستی دەزانێ خۆش باوەڕە، لەهەموو کەس ئەمینە.

الأُمَنَةُ: ئەوکەسەیە هەموو کەس دەتوانێ قەناعەتی پێ بکا.

الأَمُونُ: وڵاغی سواری مەندو خۆشڕەو.

الأَمینُ: پارێزگارو چاودێر (المأمون) ئەوکەسەی چاودێری شتێك لەئەستۆ دەگرێو پارێزگاری دەکا، (ك: أُمَناء)ە.

الایمان: بڕوا کردن لەناخەوە ە لەشەرع دا بریتییە لە بڕوا کردن بەدڵو دان پێدانانو ئیعتیراف بەزوبان.

التَّأمینُ: گرێ بەستێکە لەنێوان تەئمین کارو تەئمین کراو یان خاوەنی تەئمین کراودا، تەئمین کار بەرعودەی ئەوە دەبێ هەرکاتێ مەرجو ماوەی ئاوگرێ بەستەکە هاتنەدی ئەو مەبلەغەی بڕیار دراوە، بیدا بەلایەنەکەی تر.

أَمَّ الیه: پێی سپارد.

أَمِهَ أَمَهاً: لەبیری چو، عەقڵی لەدەست دا.

أَمِهَ الغَنَمُ: مەڕو بزنەکە توشی گرێنی بوون، ئاوڵەیان تێکەوت.

تَأَمَّهَ إمْرَأَةً: ئافرەتێکی کردە دایکی خۆی ە وەکوو دایکی مامەڵەی لەگەڵ کرد.

الأُمَهُ: ئاوڵە، گرێنی.

الأَمِیهَةُ: ئاوڵەی ئاژەڵ.

أَمَتِ المَرأَةُ أُمُوَّةً: ئافرەتەکە بوو بە ئەمەتە، جارییە.

أَمَتِ الهِرَّةُ: پشیلەکە میاوە میاوی کرد.

تَأَمَّتِ المرأةُ: ئافرەتە ئازادەکە بوو بە کۆیلە، بوو بە ئەمەتە.

بنو أُمَیَّة: لقێکن لە هۆزی قورەیش دەچنەوە سەر (أمیه)ی کوڕی عەبدو شەمس.

اناضول (أناطول): واتە خۆرهەڵات ە ئێستا بەو زەویو خاکە دەگوترێ کە کەوتۆتە خۆرهەڵاتی دەریای سپی ناوەڕاستەوە بەشێکە لە حکومەتی تورکیا.

الأنام: هەرچی ئادەمیزادی سەرزەوی هەیە.

الأَنَانَاسُ: گیایەکی هەمیشەکاتە بەئەندازەی مەترێك بەرز دەبێتەوە گەڵاکانی درێژن، بەرەکەی دەشوبهێنە ترێ تامو بۆنی خۆشە، لەهەموو وڵاتە ئیستیوائیەکان بەرهەم دەهێندرێ ە بەتایبەتی لەدورگەکانی نۆهایوی ئەسپانی.

أَنَّبَهُ: سەرزەنشتی کرد، توند رەوی کرد لە لۆمەکردنی دا.

الأَنَابُ: میسك یان عەترێك بشوبهێتە میسك.

الأَنَبُ: بازنجان.

الأَنْبَجُ: درەختی مانجۆ (مەنجە) ئەم

درەختە زندی سەرەکی ولاتی هیندوستانە ، ئێستا لەزۆر ولاتی تریش هەیە، زۆرجار بەبەرو بومەکەیو ئەو شتانەی لێی دروست دەکرێ دەگوترێ ئەنبەج واتە ئەو وشەیە دەمێك ئاوە بۆخۆدی دارەکەو دەمێکیش بۆ بەرو بومەکەی.

الإنبق: ئامێرێکە شلەمەنی پێ دەپاڵێورێ.

أنتَ أنتاً: ئالاندی (أنتَ فلاناً أنتاً) حەسودی پێ برد، (أنتَ الشئَ) ئەندازەی گرت.

أنتارکتکا: کیشوەرێکە لەحەوت کیشوەرەکانی جیهان کیشوەری بەستەڵەکی باشورە ، لەسەردەمی تازەدا دۆزراوەتەوە، دورگەیەکی پانو گەورەیە، روبەرەکەی لەروبەری هەموو ئەوروپا گەورەترە ، دەورەی جەمسەری بەستەڵەکی باشوری داوە، بەرێ لقو شێوو دۆڵی درێژ دەبنەوە بەرەو باکور تا دەگاتە هێڵی پانی (٦٣)ی باشورو لەئەمەریکای جنوبی نزیك دەبێتەوە ، تێکڕا دەڵێی بانوێکی گەورەیە، هەمیشە بەستەڵەك داپۆشیوە ، جگە لەقەراخو بیجاخەکانی کەلەهاوین دا هەندێ لەخاکەکەی دەردەکەوێ.

الأنتیمون: کلە سوبحانی.

أنُث الرجلُ وأناثةً: پیاوێکی ژنانی یە، کورێکی کچانی یە، ئەرمە.

أنّث الحاملُ إيناثاً: ئافرەتە دووگیانەکە کچی بوو.

أنّث في الأمرِ: لەکارەکەدا نەرمی نواند (أنّث الكلمةَ) نیشانەی مێینەی بەوشەکەوەنا ، (تأنّث) قبولی کچایەتی کرد، ئامادە باشی تێدا بوو نەرمی بنوێنێ ، بەعەرەبی دەگوترێ فیعلەکە مەعنای (مطاوعەی تێدایە) ، هەروا بەمانا (أنّث) هاتووە هەروا بەمانا ئەوە هاتووە کە خۆی شوبهاندوە بەئافرەت.

الأنثى: مێینە پێنجەوانەی نێرینە لەهەموو شتێك دا.

إمرأة أنثى: ئافرەتێکی تەواو مێینەیە هەموو رەوشتێکی ئافرەتانە یە، (ك: إناث وأنالى)یە ، (الأنثيان) دوگون، دوو گوێ.

الأنیث: ئاسنی نەرم، ئاسنی نارەق ، دەگوترێ(سيف أنيث) شمشێرێکی نەرمە لیقە، شمشێرێك ئاسنەکەی رەق نەبێ ، (مكان أنيث) شوێنێکە گیای جاك لی دەروێ ، (رجل أنيث) پیاوێکی قسە نەرمو ژنانی یە، وەکوو ئافرەت لارو لەنجە دەکا.

أكارينا
أكورديون
إزوة
أوتوبوس
أسطوانة
إسار
ألماس
إنبيق
إطار
ماسورة
أنجر
أسطرلاب
أسطوانة
الأفق
خط أفقي
أفسنتين
أكيدنيا
أقحوان الحدائق
أسطر الصين
أسطرك
أشنان أصفر
أسلة
أناناس
أسطراغالس
أشنة
أفنثا
أفوكاتو
أزدرخت
إسقمري
أبيس
أقحوان
أقاقيا
أمانيت
أطوم
إسقنقور
أم أربع وأربعين
ابن آوى
أيل
آكل النمل
أسد
إوزة
ألبكة
أيل
إسفنجة
أنثى الأيل

المِنْثَاثُ: ئافرەتێکە زۆر کچی دەبێ، هەرکچی دەبێ هەروا پیاوێک کە خێزانەکەی کچی زۆر ببێ پێی دەگوترێ:(رجل مِئْناث) پیاوێکە کچی زۆرن ٥ (أرض مِئْناث) زەوییەکی بەپیتو بەرەکەتە گیاو گژی زۆری لێ دەروێ ٥ (سیف مئناث) شمشێرێکی نەرمە، (ك: مآنیث)ە.

المُؤَنَّثُ: مێینە (رجل مؤنث) پیاوێکە دەشوبهێتە ئافرەت ٥ (عطر مؤنث) بۆنی خۆشی تایبەت بە ئافرەت کەلەخۆی دەدەن رەنگی ئەو شوێنەی رێی دەکەوێ دەیگۆڕێ بەزەعفەرانی.

الإِنْجَاصُ: قۆخ، یان میوەیێکە لەشێوەی سێودا.

الأَنْجَرُ: شوێنی راگرتنی کەشتی لەبەندەر.

الإِنْجِيلُ: نامەی ئاسمانی کەنێردراوە بۆسەر حەزرەتی عیسا ٥ وشەیەکی یۆنانییە بەمانا موژدەیە.

أَنَحَ أَنْحاً وأَنِيحاً وأُنُوحاً: بەناڵە ناڵو نوزە نوزەو هەناسەی دا، بەهانکە هانک بەهۆی نەخۆشیو ماندو بونەوە هەناسەی دا.

الأَنْزِيمُ: دەرهاتەیەکە لەخانە زیندوەکان دەردێو گۆڕانکارییەکی کیمیاوی لەتێکەڵاوەکان دا پەیدا دەکا.

أَنَسَ بە واتە أَنَساً: ئارامی پێ گرتو دڵی پێوە نووساو وەگری بوو، بەهاوڕێیەتی ئەو دڵ خۆش بوو (أَنَسَ) بەمانا (أَنِسَ)ەی.

أَنِسَ بە واتە أُنْساً وأَنَسَةً: کەیف خۆش بوو.

آنَسَ فلاناً إيناساً: دڵنەوایی فلانکەسی کردو غەمو خەفەتی لەدڵی رەواندن هەروا بەمانا هەستکردنە ٥ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿آنَسْتُ ناراً﴾ ئاگرێکم بەدی کرد، هەستم بەئاگرێك کرد ٥ (آنَسَ صوتاً) دەنگێکی بیست.

آنَسَ الأَمْرَ: کارەکەی زانی لەمەسەلەکە حاڵی بوو.

أَنَّسَهُ: دڵنەوایی کرد وەحشەتی لەسەر لابرد، چاوی پێکەوت لەدوورەوە بینی.

آنَسَهُ: دڵنەوایی کردو وەحشەتگەرییەکەی لابرد ٥ دیتیو هەستی پێ کرد ٥ (تآنَسَا) ئەو دووە وەگری بەیەکتری بوونو پێکەوە گونجان ٥ (تأنَّسَ بە) بەمانا (أَنِسَ)یە.

تأَنَّسَ البازيُّ: هەڵۆکە چاوی گێڕاو دەوروبەری خۆی بەتاقی کردەوە.

إسْتَأْنَسَ: بەمانا (أَنِسَ)یە (استأنس الوحشيُّ) گیانلەبەرە کێوییەکە هەستی بەهەبوونی ئادەمیزاد کرد ٥ لەپەندو مەتەڵدا هاتووە دەڵێ:

(اذا جاء الليلُ استأنس كل وحشي واستوحش كل إنسي).

إستأنسَ الزائرُ: دیـدهنی کـهر داوای روخسـهتی کـرد بچێتـه ژور ٥ (إستأنسَ الشيء) چاوی بـهو شتـه کهوت.

الأنِسةُ: پێچهوانهی (الآنِس)ه بـهمانا کچۆڵهی خۆشهویستو عاقڵو رهزان ٥ کهرهوشت جوانو قسه خۆشو رهزا شیرین بێ.

الآنِسةُ: ئافرهتێك شوی نهکردبێو هێشتا گهنج بێ، (ك: أوانِس)ه.

الأُنسُ: گفتو گۆ لهگهڵ ئـافرهت داو دڵداری کردن لهگهڵی دا.

الإنسُ: ئادهمیزاد ٥ دۆستی گیانی خاوهن وهفاو ئهمهك، (ك: آناس)ه.

الإنسانُ: بونـهوهرێکی زینـدوو بیرکـهرهوه، (ك: أناسيُّ) (انسان العَين) بیلبیلهی چاو (انسان السیف والسهم) تیژیـهکانیان ٥ (الانسان) ئادهمیزادی تـهواوو نمونـهیی‌و بـێ عـهیب کهلـه ئـادهمیزادی ئاسایی جیابـێ بـههۆی ئـهوهی خـاوهنی رهوشتی بهرزو نمونهیی یه.

الإنسانیةُ: پێچهوانهی ئاژهڵێیه چهند رهوشتێکی تێدان ئـادهمیزاد لهرهگـهزهکانی کـه جیا دهکاتـهوه ٥ مرۆڤایهتی.

الإنسِيُّ: نیسبهته بۆلای (إنس) ٥ لای چهپی ههموو شتێك.

الأنوسُ: بـهمانا (آنسة)یـه (الكَلبُ الأنوسُ) سهگی بـهوهفاو ماڵی، زێنه خرۆنهبێ.

الأنیسُ: ههرشتێك ئادهمیزاد ئولفهتی پێوهبگرێ ٥ دهگوترێ: (هو انیس وجلیس) فلانکهس یان فلان شت غهمرهوێنو هاونشین مه ٥ یان دهگوترێ: (ما بالدارِ انیس) لهخانوهکـه کهسی تێدا نیـه غـهمرهوێنم بـێ، هـهروا بـهمانا کهڵهشێر دێ.

الأنیسة: بۆ مێینـه بهکاردههێندرێ بهزۆری بۆ ئافرهت.

المؤنسات: چهكو سیلاح.

الأنسولین: هۆرمۆنێکه، دهرمانێکه بۆ نهخۆشی شهکره بهکاردێ.

الأنیسون: روهکێکه بۆنێکی خۆشی ههیه، دهنکو بهرهکهی بهکاردههێندرێ بۆ دروستکردنی مهشروباتو شیرنی ٥ زوربهی خهڵك به (بانیسون) ناوی دههێنن.

الأنشوجة: رهگـهزی ماسی بچوکه له بنی (صابونیات) ههڵدهگیرێو بهعولبهکراوی دهفروشرێ.

أنض اللحمُ أیضاً: گۆشتهکه گۆڕاو بۆگـهنی کـرد بهکهڵکی خـواردن نهما.

أنُض اللحمُ أناضةً: گۆشتەکە نەکوڵی‌و پێی نەگەیی.

آنَض اللَّحْمَ إيناضاً: گۆشتەکەی نەکوڵاندو پێی نەگەیاند.

أنَفَتِ الماشِيَةُ أنفاً: ئاژەڵەکە چووە ناو لەوەڕی تازەو زۆرپێیدا.

أنف فلاناً: لەلوتی دا ٥ (أنِفَ الماءُ فلاناً) ئاوەکە گەیشتە لوتی فلانکەس.

أنِفَ البعير: حوشترەکە بەهۆی لغاوو ریشمەیەوە لوتی هێشا.

انِفَ أنفاً وأنَفَةً: لوتبەرزی نواندو تەکەببوری کرد ٥ (أنِفَ الحامِلُ)؛ خواردەمەنی لەوەپێشی حەز لێ‌نەبوو، ئەو ژنە دووگیانە ئەوخوردەمەنییەی لەوەپێش حەزی لێ‌بوو پێش چاوی کەوتووە ٥ بەکوردی (بێزو دەکا) ٥ (أنِفَ المسالُ): کاتی بەهانی رێبوارەکە بەرێکەوت ٥ یان سەرەتای شەو کەوتە رێ ٥ (أنِفَ الشَيْءَ)؛ خۆی لەوشتە دوورگرت‌و لای ناخۆش بوو ٥ (أنِفَ) لوتی هێشا.

آنَفَهُ: وای لێ‌کرد لوتی ژان بکا ٥ (آنَفَ امْرَهُ) پەلەی پێ‌کرد ٥ (آنَفَ الماشِيَةَ) ئاژەڵەکانی برد بۆ لەوەڕی تازە.

أنَّفَ الشيئ: قەراخەکانی شتەکەی تیژ کردن، دەگوترێ:(نصلٌ مؤنَّفٌ) تیرێکی سەر تیژە ٥ (سكين مؤنَّفٌ) کێردێکی تیژە ٥ (أنَّفَ الماشِيَةَ) وای لەئاژەڵەکە کرد لوتی ژان بکا.

إئْتَنَفَهُ: دەستی پێ‌کرد، پێشوازیی لێ کرد.

تَأنَّفَ الكلأ وغيره: هیچی لە لەوەڕەکە نەخوارد بۆزۆوی کرد ٥ حەزی لێ‌نەبوو پێش چاوی کەوت ٥ دەگوترێ: (هو يَتَأنَّفُ الإخوان) دەگەڕێ برادەری وا پەیداکا کەلەوەپێش برادەری کەسیان نەکردووە.

تَأنَّفَتِ المرأةُ الشهواتِ: ئەو ئافرەتە جار دواجار حەزی لەو شتەیە چونکە بێزو دەکا ٥ (اِسْتَأنَفَ) بەمانا (أتَنَفَ)یە.

إسْتَأنَفَ الحُكمَ: داوای کرد جارێکی تر چاو بەبڕیارەکەدا بخشێننەوە داوای پێداچوونەوەی حوکمەکەی کرد.

الإسْتِئنافُ: رەخنەگرتنە لەبڕیاری دادوەرو داوای چاوپێداخشانەوە کردنە لەلایەن دادگایەکی بەرزتر لەودادگایەی حوکمەکەی دەرکردووە ٥ بە پوچکردنەوەی یان تەعدیل کردنی.

الآنِفُ: رابردوی نزیك ٥ یان سەرەتای ئەوساتەی تێیدای.

الآنِفَةُ: بۆ مێینەی بەرامبەر (آنِف) بەکار دەهێنرێ ٥ سەرەتای هەموو شتێکە دەگوترێ: (مَضَتْ آنِفَةُ

الشباب) سەرەتای گەنجی بەسەر
چوو.

الأُكَالِيُّ: لوتزل، لوتگەورە.

الأَنْفُ: ئەندامێکی دەم‌و چاوە ٥ ئەرکی
سەرەکی هەناسەدان‌و بۆنکردنە،
هێندە ئاشکرایە پێناسەی ناوێ ٥
دەگوترێ: (حَمِيَ أَنْفُهُ) رقی هەڵساو
خۆی گیف کردەوە، (رجل حَمِي
أنف): پیاوێکە قبوڵ ناکا ستەمی
لێ بکرێ ٥ (رَغِمَ أَنْفُهُ)، ژێردەستە
بوو، چەوسایەوە، (مات حَتْفَ أَنْفِهِ)
بەمردنی خۆی مرد، نەکوژرا ٥
(أَنْفُ القَرْمِ) گەورەی نەتەوە،
سەرەك خێڵ ٥ ریش سپی بنەماڵە ٥
(أَنْفُ الجَبَلِ) لوتکە بەرزەکانی
توێەڵاکی کێو.

الأُنُفُ: بەشتی تازە دەگوترێ، دەکرێتە
ناوەڵناوی نێرو مێ ٥ دەگوترێ:
(كَلأٌ أُنُفٌ) لەوەرگایەکی تازەیە
(روضة أُنُفٌ) باخێکی تازەیە.

الأَنَفَةُ: شکۆمەندی‌و خاوەن شکۆو
شەهامەت.

الأَنُوفُ: ئافرەتی بۆنخۆشی سروشتی،
خۆی لەخۆی دا بۆنی خۆش بێ ٥
یان پیاوی ئازاو شکۆمەند.

الأَنِيفُ: ئاسنی نەرم ٥ شوێنێك تازە
گژوگیای تێدا رسکابێ.

الأَنِيفَةُ: بۆ مێینە بەکاردێ، دەگوترێ:
(أرض أنِفَةٌ) زەوییەکە تازە گژوگیای
تێدا رسکاوە.

المُئْنِفَانُ: بەکەسێك دەگوترێ لەوەڕی
تازە بدا بە ئاژەڵەکانی ٥ هەروا
بەکەسێك دەگوترێ سەرەتای رۆژ
یان سەرەتای شەو سەفەر بکات.

الإِنْفْلُوَنْزَا: پەتایەکە دەتەنێتەوە،
بەهۆی ڤایرۆسەوە پەیدا دەبێ ٥
کۆئەندامی هەناسەدان یان
هەزمکردن، یان جیهازی (العصبي)
تێك دەچێ، وادەبێ کۆکەو خەو
زڕاندنیشی پێوە دەبێ.

أَنِقَ أَنَقاً: هەندامی ڕێك‌و پێکن،
جەستەیەکی جوانی هەیە ٥ کەیف
خۆش‌و دڵتەڕە ٥ (أَنِقَ بە و لە) پێی
موعجەب بوو سەرنجی راکێشا ٥
(أَنِقَ الشَّيءَ) ئەوشتەی خۆشویست ٥
(روضة أَنِقَ) باخێکی ڕێك‌و پێکە
(وروضة أنِقَةٌ).

آنَقَهُ الشيءُ إيناقاً: ئەوشتە سەرنجی
راکێشاو تووشی رامانی کرد.

أَنَّقَ الشَّيْءَ: شتەکەی والێکرد ڕێك‌و
پێك بێ ٥ (أَنَّقَ الشيءُ فلاناً) شتەکە
سەرنجی فلانی راکێشا.

أَنَّقَ الروضةَ: باغەکەی هەڵبەرداوت‌و
ڕێکی خست ٥ (أَنِقَ لي الروضة)
لەزەت‌و خۆشی وەرگرت بەجوانی
باغەکە.

الأَنُوقُ: باز، هەڵۆ.

الانقليس: جۆرە ماسییەکە شێوەی لەمار دەچێ لەناوی چۆم و دەریاکانی سەر بەدەریای ناوەراست دا دەژین ٥ (الانكليس) بەمانا (الانقليسە).

الأُنموذج: نموونە ٥ نموونەی شت.

أنّ المريض: نەخۆشەکە نالاندی.

أنَّتَهُ: رازی کرد.

الأَنُّ: باڵندەیەکە وەکوو کۆتر وایە وەلێ شێوەی رەشە قاچ و دەنوکی سوورن دەنگی وەکوو نالین وایە.

الأنّانُ: ئەوکەسەی زۆر دەناڵێنێ ٥ زێدەرۆیی دەکا لە نالین دا.

الأنَّةُ: ئاسێنێکی سەرکۆچانی و چەماوەیە بۆ دەرهێنانی دۆڵچە لەبیر بەکاردەهێندرێ.

الأنَّةُ: بەمانا (الأنان)ە.

الْمَئِنَّةُ: شوێنی شت و جێگای هەرشتێك پالی بدرێ ٥ دەگوترێ: (هوَ مَئِنَّةُ الخير) ئەوجێگای خێرو بێرە.

أنـى أنيـاً إلـىً: نزیك بووە، کاتی ئەوە هاتووە تۆ ئەوە بکەی... مۆلەتی دا، لەگەڵیا لەسەرەخۆ بوو،

أنـى السالُ: شلەمەنییەکە گەیشتە ئەوپەری پلەی گەرمی.

أنـى الشَّيئُ أنياً: شتەکە دواکەوت و تەمبەڵی کرد.

أنِيَ أنياً وإنىً: مۆلەتی پێدا، لەگەڵی دا لەسەرە خۆ بوو، دواکەوت، تەمبەڵی کرد.

آنـاه إيناءً: لەکاتی خۆی دواکەوت، دەگوترێ: (لاتُؤنِ فُرصَتَكَ) هەڵی هەلکەوتوی خۆت دوامەخە هەلت لەکیس مەدە.

أنَّى: دواکەوت، تەمبەڵی کرد (أنّى الشَّيئَ) شتەکەی دوا خست، ئەمەیشت لەکاتی خۆی دا نامادەبێ.

تأنّى: بەمانا (أنِيَ)یە دێ ٥ (تأنّى فلاناً) مۆلەتی فلانکەسی دا ٥ لەگەڵی دا هێدی و لەسەرەخۆ بوو.

إستأنى: بەمانا (تأنّى)یە ٥ دەگوترێ: (إستأنى بە حولاً) ساڵێك مۆلەتی دا ٥ هەروەها دەگوترێ: (هو يَستأني بالجراحة) ٥ چاوەڕوانی سەرەنجامی نەشتەرگەرییەکەی دەکا.

الآنـاءُ: ساتەکانی شەو ٥ دەگوترێ: (فلان يقوم آناء الليل).

الإناءُ: قاپ و قاپاغی کە خواردن و خواردنەوەیان تێ دەکرێ، (ك: آنية)ە، کۆی (ك: أواني)یە.

الأناةُ: لەسەرە خۆیی و عاقڵمەندی و دامەزراوی ٥ دەگوترێ: (فلان لذو أناة ورفق) فلانکەس لەسەرە خۆو هێدی و هێمنە ئەگەر بۆ ئافرەت بەکار هێندرا مەبەست ئافرەتی بەناز پەروەردەو خاوەن ئەدەب و رێزە، (ك: أنوات).

الأنيلين: شلەمەنییەکی زەیتی

هەڵچــووە، ڕەنگــی نیــە، بــۆنی کەسکونی هەیە، تامی سوتێنەرە وەکوو بیبەر ٥ هەرکاتێ بەر هەواو روناکی بدرێ رەق دەبێ لەگەڵ و بەنزین دا دەتوێتەوە صبغێکی کیمیاوییە لەگوشراوی روەکی نیلی کە لە میصر زۆرەو پێی دەڵێن (نیلیــة) لەگەڵ (بۆتا ساکاویە) وەردەگیرێ.

الأنیمیا: نەخۆشییەکە دەبێتە هۆی کەمخوێنی، یان رێژەی پێکهاتەکانی تێک دەچێ، لەرێ و لاوازی لێ پەیدا دەبێ.

أهَبَّ للأمر: خۆی بۆ کارەکە ئامادەکرد.

تأهب لـە: خۆی بۆ ئامادە کرد ٥ دەگوترێ، (تأهَّبَ للسفر والأمر) خۆی بۆسەفەر ئامادەکرد، یان بۆ فلانکار خۆی حازرکرد.

الإهاب: پێستی گیانلەبەر پێش ئەوەی دەباغ بکرێ ٥ دەگوترێ، (كاد الفرس يخرج من اهابه) ئەسپەکە ئەوەندە بەنیشاتو خۆشرۆ بوو خەریك بوو لە پێستی خۆی بچێتە دەر ٥ هەروا دەگوترێ، (جاع القوم حتى أكلوا الأُهُبَ) خەڵکەکە ئەوەندەیان برسی بوو پێستەیان خوارد.

الأُهْبَةُ: توێشوو پێداویستی کار.

أهَلَ اهْلاً وأُهولاً: ژنی هێنا، هاوسەر گیری ئەنجام دا.

اَهَلَ المكانُ أُهولاً: ئەوشوێنە بەخەڵکی خۆوەڵاتی ئاوەدان بۆوە ٥ (أهَلَ فلانةً)، فلان ئافرەتی مارەکرد ٥ (أهل بە) وەگری بوو.

أهِلَ المكانُ: شوێنەکە ئاوەدانی تێ کەوت، قەرباڵغ بوو.

اهِلَ الطعامُ: خواردەمەنییەکە (چێشتەکە) بەزی تێکرا ٥ دەگوترێ، (ثريدة مأهولة) تشریبێکی بەزتێکراوە.

آهَلَهُ ايهالاً: کردی بەهاوسەری خۆی ٥ (آهَلَ فلاناً للأمر) فلانکەسی والێ کرد بە کەڵکی ئەوکارە بێ ٥ یان پێی وا بوو بەکەڵکی ئەو ئیشە دێ ٥ (أهَّلَ بە) پێشوازی لی کرد.

أهَّلَ فلاناً: ژنی لەفلانکەس مارەکرد.

إتَّهَلَ: ئافرەتی مارەکرد، بوو بەخاوەن خێزان.

تأهَّلَ: بەمانا (إستَهَلَ)ەیە ٥ (تأهَّلَ للأمر) شیاوی ئەوکارەیە.

استأهَلَ: بەزەکەی بردو کردی بە پێخۆر.

استأهل الاهالة: پیوەکەی خوارد.

استأهل الشَّيْءَ: شیاوی ئەوکارەیە.

الآهِلُ: گیانلەبەری مالی ٥ (الاهالة) بەزو پیو، زەیت، هەر شتێك بکرێتە پێخۆر.

الأَهْلُ: خزم‌و كەس‌و كارو هۆزو خێڵ ٥ (أَهْلُ الشَّيءِ) شیاوی شت، خاوەنی گونجاو بۆی ٥ (أَهلاً وسهلاً) وتە هاتیتە شوێنێكی ئاوەدان‌و خۆش‌و دڵگیرو پڕ دۆست‌و خزم‌و كەس‌و كار.

الأَهْلِيُّ: پاڵدراو بۆلای ئەهل، گیانلەبەری خانەگی‌و ماڵی.

الأَهْلِيَّةُ: بۆ مێینە بەكار دەهێندرێ بەرامبەر (الأهلي)

الأَهْلِيَّة للأمر: گونجاو بۆئەو كارە.

الإِهْلِيجُ: درەختێكە لەولاتی هیندو ئەفغانستان‌و صین رواوە، بەرەكەی لەشێوەی، سنەوبەری گەورە دا یە.

الإِهْلِيجِيُّ: پاڵدراو بۆلای ئیهلیج، یان ئەو درەختەی بەرەكەی وەكوو بەری ئیهلیج وایە.

أَهَّ أَهّاً وَأَهَّةً: ئازاری هەبوو هاواری كرد وتی: (ئاه).

آبَ إليه أوباً وأوبةً وإياباً ومآباً: گەڕایەوە، (آبَ الى الله) تۆبەی كرد لەتاوانەكانی‌و وازی هێنا، ملی لەخودا پەرستی نا.

آئب، آیب، أوّاب: بەمانا گەڕاوەو پەشیمان بوو.

آبتِ الشمسُ: خۆرئاوا بوو (آب يده الى السيف) شمشێرەكەی بۆ گەڕاندەوە بۆئەوەی لێی بدا بە شمشێر لێی راسا.

آبَ الماءَ: بەشەو چووە سەر ئاوەكە ٥ دەگوترێ: (أُبْتُ بني فلان) بەشەو چوومە لای فلان بنەماڵەو دیدەنیم كردن.

آوبَهُ في السير: پێشبڕكێی لەگەڵ كرد لەرۆیشتن دا.

أوَّبَ: گەڕایەوە، یان گەڕانەوەی دەنگە ٥ سەرانسەر رۆژ بەرێگادا رۆیشت تا شەو داهات ٥ (أوّب القومُ) ئەو كۆمەڵە لەرۆیشتن دا پێشبڕكێیان كرد ٥ (تآوَبا في السير) ئەو دوكەسە لەرۆیشتن دا پێشبڕكێیان كرد.

تأوَّبَ: گەڕایەوە، یان سەرەتای شەو گەڕایەوە یان بەشەو بۆ ئەو جێگایە چوو، دەگوترێ: (تأوَّبْتُ بني فلان) بەشەو چوومەلایان.

تأوّبَ الشيءُ فلاناً: ئەوشتە بۆ فلانكەس گەڕایەوە.

الأَوْبُ: پەلەكردن، با، هەور، كۆمەڵێك هەنگ ٥ قەصد كردن‌و بەردەوام بوون لەسەر كار، رێبازو عادەت، ئەملاو ئەولا ٥ دەگوترێ: (جاءوا من كل أوْبٍ) لەهەمموو لایەكەوە هاتن.

الأوّابُ: ئەوكەسەی زێدە رۆیی بكا لە پەشیمان بوونەوە ٥ ئاودەر، ئاوگێر.

الأَوْجُ: بەرزی ٥ دوورترین خاڵ لەمەداری مانگ لەزەوی را ٥ لەحنێكی مۆسیقایە.

آدَ – أَوْداً وأوروداً وإياداً: دوولا هاتەوەو

خواربوو (آدَعَلَيه) بۆی گەڕایەوە ٥ (آدَ العودَ) خۆی بەسەرداریەکەدا دا.

آدَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەکوڵ کرد ٥ قورسایی کەوتە سەرو ماندو بوو.

أوِدَ أوَداً: خوارو خێچ بوو، دەگوترێ: (الـام أوَدَهُ) خوارو خێچی یەکەی راست کردەوە، (أوَّدَهُ) خواری کردەوە، دولای هێنایەوە.

تَأوَّدَ: خوارو خێچ بوو (تـأوَّد الشَّيْءُ) شتەکە خوار بوو.

الأرِيد: هەستو شعور (أرِيدُ الناس) هەستی خەڵك.

اسْتَأوَرَ: ترسا، هەڵسلەمییەوە، تەرەبوو، (استَأوَرَ البَعِيرُ) حوشترەکە خەریکی هەڵسان بوو (استَأوَرَ القوم غضباً) جەماوەرەکە رقیان هەڵسا زۆر توڕە بوون.

الأرُ: عەیبو عار.

الأوَارُ: گەرمایی خۆر، گەرمایی ئاگر ٥ دەگوترێ: (لفَحَني أوَارُ النار)گەرمای ئاگر داخی کردم، (لَفَحَني أوَرُ الشمس) تیشکی خۆر گەستمی ٥ هەروا (الأوار) بەمانا تینوێتی دێ ٥ دەگوترێ: (کـاد يغشى عليه من الأوَار) نزیك بوو لەتینوان بێ هۆش ببێ ٥ هەروا بەمانا دوکەڵو بڵێسەی ئاگر دێ.

الأوَارِيّ: ئادەمیزادێك زۆری تینوبێ.

أورانس: یەکێکە لە نۆ ئەستێرەکانی کۆمەڵەی خۆریی ٥ یەکەم ئەستێرەیە کە لەسەردەمی تازەدا دۆزرایەوە هەموو هەشتاو چوار ساڵ جارێك بەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوە.

أوروبة: یەکێکە لەحەوت کیشوەرەکانی جیهان، جگە لە کیشوەری ئوستراليا لە هەموو کیشوەرەکان بچوکترە ٥ کەوتۆتە نێوان دوو هێڵی پانی (٣٧-٧١)وە ٥ کێوەکانی ئۆراڵو قەوقازو دەریای رەش لە ئاسیای جیادەکاتەوە لەنێوان کیشوەری ئەوروپاو ئەفەریقادا دەریای سپی ناوەراست هەیە ٥ لەخۆرئاواوەیە وە دەریالوشی ئەتڵەسی هەیە ٥ لەباکوریەوە دەریالوشی بەستەڵەك هەیە ٥ زۆربەی خاکەکەی ئاوو هەوای مام ناوەندییە بڕێ بەشی باکوری دەچێتە ناوچەی بەستەڵەکەوە.

الأورُطِي: شادەماری سەرەکی لەجەستەی ئادەمیزاد کە بەوخوێنەی لەدڵەوە دەردێ جەستە پاراو دەکا.

الإرُزُّ: جۆرە باڵندەیەکە دەشوبهێنە مراوی وەلێ لەو گەورە ترو مل درێژ ترە ٥ کورتو تۆکمەو توندو تۆڵ ترە.

الأرْزِي: زەویەکە زۆری باڵندەی نیومزە تێدابێ، (ك: مَأرِز)ە.

أرزوريس: پەرستراوێکی میصرییە کۆنەکانە، پێیان وایە مردووەکانیان دەپارێزێ.

أسَهُ أوساً وإياساً: پێی بەخشی، قەرەبووی ئەوەی بۆ کردەوە کەلەکیسی چوبوو، یارمەتی دا.

إسْتَأسَهُ: داوای بەخششی لێ کرد.

الأوْسُ: گورگ ٥ هۆزێکی قەحطانیشە کە بەشێکن لەیارمەتیدەرانی پێغەمبەر لەسەرەتای هاتنی ئیسلام ٥ ئەنصارەکانی پێغەمبەر بریتی بوون لە هۆزی ئەوس‌و هۆزی خەزرەج.

الأويس: هەربە مانا گورگە ٥ هەروا بچووککرنەوەی (أوس)یشە.

آلت البلاد أولاً وآلةً: ولات توشی ئافەتی گرانی‌و نەخۆشی بوو ٥ (آلت الطعام) خۆراکەکە لەکەڵك کەوت.

إيفَ الزرع: کشت‌و کاڵەکە توشی ئافەت بوو.

الآفَةُ: ئەوشتەیە توشی هەرشتێك بێ لەکەڵکی بخا، جا نە خۆشی بێ قات‌و قڕی بێ هەرشتێ؛ ئەوتێنەری سودبێ ٥ دەگوترێ: (آفة العلم النسيان) بەڵای زانیاری لەبیر چونەوەیە.

آقَ أوقاً: بەهۆی قورسایی خۆیەوە خوار بۆتەوە، (آق عليه) خوار بۆوە بەسەریا کۆمبۆوە.

أوَّقَهُ: زۆر بەنارەحەتی هەڵی گرت ٥ زەلیلی کرد، خواردنی کەمکردەوە.

الأوَاقي: قەصەبی جۆلا کە داوە رایەڵەکانی پێدا رۆیشتون.

الأوْقُ: قورسایی، نەگبەتی.

الأوقَةُ: پیرو کۆمەڵ.

الأُوقَةُ: چاڵایی یە کە وەکوو بەلوعە ئاوی پێدا دەڕوا، هەروا شوێنی حەوانەوەی باڵندەیە لەسەر کێوان.

الأُوقِيَة: بەشێکە لەدوازدە بەشی رەطلی میصری، کێشێکە شتی پێ مەزندە دەکرێ.

آلَ اليه أولاً وإيالةً وأيلولة ومآلاً: گەڕایەوە بۆلای ٥ (آلَ عنه) پاشگەز بووە ٥ (آلَتِ الماشية) ئاژەڵەکە لەڕو لاواز بوو (آلَ اللَّبَنُ) شیرەکە خەست بوو بوو بە فرۆ ٥ (آلَ اللَّبَنَ) شیرەکەی خەست کردەوە ٥ (آلَ على القوم) بوو بەگەورەو رێش سپیان ٥ (آلَ الرعيةَ) بوو بەفەرمانڕەوای جەماوەر (آلَ المالَ) ماڵەکەی چاك کردەوە، رێکی خست.

أوِلَ أولاً: پێش کەوت ٥ (أوَّلَ الشيءَ اليه) شتەکەی بۆلای خۆی گێڕایەوە لەدوعا کردن دا دەگوترێ، (أوَّلَ الله

علیك ضالتك) خودا شته هونبوەكەت بۆ بگێڕێتەوە.

أوّل الكلامَ: قسەكانی شی كردنەوە، مەبەستی سەرەكی لە دەقەكە دیاری كرد ٥ خەونەكەی لێك دایەوە.

إئتال المالَ والرعیة: سەروكاری ماڵو دارودەستەكەی خۆی كردو پێكی هێنان.

تأوَّل الكلامُ: مانا راستەقینە شێراوەكەی لەدەقەكە دەرخست.

تأوّل لي فلان الأمرَ: وای مەزندە كرد كە فلان ئەو ڕەوشتەی تێدایە.

الآلُ: تراویلكە، یان سەرەتای رۆژو كۆتایی ٥ (آلُ كلُ شيء شخصه) ئالی هەموو شتێك كەسایەتی ئەوشتەیە ٥ (آلُ الرجلِ) خاوو خێزانو كەسو كاری.

الآلة: ئامێری خۆشیو هەڵپەركێ ٥ كۆڵەكەی خێوەت ٥ تفەنگو جەڵەمە ٥ (الآلة الحدباء) دارە مەیت (الآلة) ئامێری ئیش یا ئامێری هەرشتێك بێ.

الآلاتيُّ: مۆسیقا ژەن ٥ دانەری لەحنەكانی مۆسیقا.

الآليّ: یان (اللالي) ئەو جەمو جوڵەیە كە لەجەستەكە پەیدا دەبێ بەبێ ئاراستەكردنی هەستێك یان بەبیرەوە جونی كاریگەرییەكی دەرەكی.

الإيالُ: قاپێكە شیری تێدا دەمەیەندرێ دەكرێ بە ماست.

الإيالة: شیو ٥ یان بەشێك لەولاتێك فەرمانڕەوایەك بەسەری رابگا كە سوڵتان (خەلیفە) دایناب‌ێ.

آمَ أوماً: تینوایەتی تینی بۆهێنا ٥ (آمَ فلاناً) روخساری شێواند، ناشیرینی كرد ٥ (آم النحلَ) هەنگەكەی فانگ دا ٥ (آمَ علی النحلِ) دوكەڵی بەسەر هەنگەكەدا كرد بۆ ئەوەی كۆڵەسەكە چۆڵ بكەنو هەنگوینەكە دەربێنێ٥ (أوَّمَهُ) تینووی كرد روخساری شێواند، قەڵەوی كرد.

الآمةُ: هەرزانیو ساڵی هاتو باراناویو بەپیت.

الأوامُ: گەرمایی تینوایەتی، دەگوترێ: (لي جرفه أوام وأوّار) لەناو سكی دا گەرمایی تینوایەتی هەیە ٥ دوكەڵ ٥ ژێی كەوان.

آنَ أوناً: ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی باش بوو حەسایەوە.

أوَّلتِ الحاملُ: ژنە دوگیانەكە وركی بەرز بووە لەمندالبون نزیك بۆتەوە.

أوَّنَ الرجلُ والدابةُ: ئاژەلەكە ئەوەندەی خواردو خواردەوە تا هەلاوسا كەلەكەی بەرز بوونەوە، دەلێ دوتای لەخۆی باركردون ٥ مۆڵەتی دا.

تأوّن: بەمانا (أوّن)يە ە (تأوّن في الأمر) هەڵوێستەی لەکارەکەی دا کردو کەمێك راوەستاو بیری لێ کردەوە.

الأوان: وەرزو کات ە دەگوترێ: (جاء أوان البرد) کاتو وەرزی سەرما هات ە لاتاو هاوسەنگ، کۆڵەکە، لاکەلەکە ە لایەکی تێرەو خورجی.

آهَ أوهاً وآهاً وآهةً: ئاهو ناڵەی کرد ە (تأوّهَ) لە ترسی خودا ناڵەو ئاخو ئۆفی کرد ە دەگوترێ: (فلان مُتأوِّهٌ) فلانکەس زۆر ئاهو ئۆی کرد لەترسی خودا.

آه آه: وشەیەکە لەکاتی هەبوونی ئازارو ئێش‌و ناخۆشی دا دەگوترێ.

الآهَةُ: نەخۆشی ئاوڵەو سورێژە.

الأوّاه: ئەوکەسەی زۆر لەخودا دەپاڕێتەوە ە بەرەحم‌و خاوەن بەزەیی‌و دڵنەرم.

أوِيَ الجرحُ: برینەکە نزیکە چاك بێتەوە.

أوِيَ لە وإليه أوياً ومأويةً ومأواةً: دڵی بۆ سوتا بەزەیی پێدا هاتەوە (أوِيَ المكانَ) لەشوێنەکەدا نیشتە جێ بوو ە دەگوترێ: (أنا آوي الى ظلال لك): من خۆ دەخەمە ژێر سێبەری تۆوە ە پەنا بۆ لای تۆ دێنم (أوى فلاناً اليه) فلانکەسی لای خۆی جێکردەوە، یان جێگای لای فلان کەس بۆ کردەوە.

آوَى الجرح: برینەکە نزیکە چاك بێتەوە ە (آوى الى المكان) خۆی خستە ئەو شوێنەوەو تێیدا نیشتە جێ بوو.

إئتوى إليه: گەڕایەوە بۆلای، پەنای بۆ برد، (إئتوى لفلان) بەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە (إئتوى المكان) لەوێ دابنا لەوێ مایەوە.

تآوَوا: خەڵکەکە هەندێکیان پەنایان بردە بەرهەندێکیان ە (تآوى الجرح) برینەکە خەریکە چاك بێتەوە (تآوى الناسُ او الطيرُ) ئادەمیزادەکان یان باڵندەکان کۆبونەوە، گردبونەوە، (تآوى المكان) بەمانا (أوى)یە.

استأوى فلاناً: داوای رەحم‌و بەزەیی هاتنەوەی لە فلانکەس کرد.

المأوى: پەناو شوێنی دانە دان دەگوترێ: (فلان مأوى المحاويج) فلانکەس پەنای ئاتاجانە.

ابن آوى: گیانلەبەرێکە لەپێری سەگ لەگورگ بچوکترە.

أيْ: پیتی بانگکردنە (أي محمدُ، أي عليُّ) حەرفی تەفسیرو شیکردنەوەیە ە دەگوترێ: (رأيت غضنفراً أي أسداً).

إي: حەرفی وەڵامە بەمانا (بەڵێ) یە ە (قل إي وربي...).

أيا: حەرفی نیدایە بۆ دوور، دەگوترێ: (أيا صاعِدَ الجبلِ).

آبَ أيباً وإياباً وأيبةً وإيبةً: گەڕایەوە، تۆبەی کرد.

الأيّابُ: ئاوگێڕ ئەوکەسەی زۆر ئاودەدا بەخەڵك.

الآحُ: سپێنی هێلکە ە ئەوەی دەخورێ.

آدَ أيداً وآداً: بەهێز بوو بتەو بوو

دەگوترێ: (هو ایدٌ) ئەو خاوەن هێزو توانایە قورئان دەفەرموێ: ﴿والسماءَ بنیناهَا بأیدٍ﴾ ئاسمانمان بەهێزو دەسەلات دروستکردوە لەپەندی پێشینانیدا هەیە دەڵێ: (الکیدُ ابلغ من الأیدِ) فێڵو پیلان لەهێزو توانا کاریگەرترە.

آیَدَ بەمانا (آدَ)یە ٥ (آیدَ فلاناً) بەهێزی کرد پشتگیری کرد ٥ (آیَدَهُ مؤایدة) بەپشتگیری کردن بەهێزی کرد.

أیَّدَ: پشتگیری کرد (تأیَّدَ) بەهێز بوو.

الإیادُ: هەرشتێك پشتگیری پێ بکرێ ٥ پەردە ٥ پەنا ٥ بەستەرەوە ٥ لای راستو چەپی سوپا.

الأیِّدُ: خاوەن هێزو توانا.

المُؤیِّدُ: کاری گەورەو گرنگ، بەلاو کارەساتی سامناك.

الأیْرُ: ئەندامی نێرایەتی لەنادەمیزاددا ٥ (الأیارُ): مسی زەرد.

أیّار او أیارُ: مانگی هەشتەمی سورەیانی یە مانگی پێنجەمی رۆمی یە ٥ (الأیارُ): هەوا.

ایزیس: پەرستراوێکی میصریە کۆنەکانە، مێردی (أوزوریس)ە.

آسَ ایساً: گەردنکەچ بوو ملی دا ٥ (أسَ فلاناً) بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو.

ایِسَ منه: لەوێ هیوا براو بوو هیچ هومێدی پێ نەما.

آیَسَهُ: هیوا براوی کرد.

أیَّسَ فیه: کاری تێکرد ٥ (أیَّسَ فلاناً) ملکەچی کردو خستیە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە ٥ (تأیَّسَ) نەرم بوو خۆی بە بچوك نیشان دا.

الأیَسَةُ: ئەوئافرەتەیە کە نەکەوێتە عادەی مانگانەی خۆیەوە.

الإیَاسُ: سیل ٥ هەروا کاتو رۆژگارێکی حەریجە لەژیانی ئادەمیزاددا، بۆ ئافرەت لەتەمەنی چل بۆ پەنجا ساڵی رودەدا ٥ بۆ پیاو دوا ئەو تەمەنە، هۆکارەکەشی کەمبونی ئیفرازاتی گەرایە.

أیْسَ: ماناکەی پێچەوانەی مانای (لیس)یە ٥ دەگوترێ: (إئتِ بە من حیث أیسَ ولَیسَ) بەبونو بە نەبوون ئەو شتەم بۆ بێنە.

ایش: لەرستەی (ای شیء) وەرگیراوەو هەمان ماناشی هەیە.

آضَ أیضاً: گەڕایەوە دەگوترێ: (آضَ الثلجُ ماءً) بەفرەکە بووە بەناو.

أیِكَ: درەخت ٥ (أیِكَ ایکاً) درەختەکە لقو پۆپو گەڵای زۆر بونو تێك چرژان.

إستأیكَ الشجرُ: درەختەکە لقو پۆپو گەڵای زۆر بوو.

الأیکةُ: درەختێکی لقو پۆپ زۆر تێك چرژاوە ٥ جۆرە درەختێکیشە.

ایل: لەزمانی عیبریدا ناوی خودایە.

إیلیا: بەیتولمەقدیسە.

الأیِّلُ: کەڵەکێوی، (ك: اءبل، اءبال)ە.

أیلول: مانگی دوانزەی سورەیانیو مانگی نۆی رۆمی یە.

آمَتِ المرأة أيْماً وأيوماً وأيمةً: ئەو ئافرەتە لەو ولاتە جێ گیربوو مایەوە بێ ئەوەی مێرد بکا جالەوەپێش کچ بوو بێ یان بێوەژن و هەروا بەمانا ئەوەش دێ: ئەو ئافرەتە مێردەکەی مردو بێوەژن بوو.

آمَ المرأة: ئافرەتەکەی بە بێوەژنی مارەکرد (أيم النخلَ) و (آيمَ على النحل) هەنگەی قانگ دا دوکەڵی بەسەردا کردن بۆئەوەی لەهەنگەلانەکە دوور بکەونەوەو هەنگوینەکە دەربێنێ.

أيَّمَ المرأةَ: ئافرەتەکەی بێوەژن کرد.

إئتامَتِ المرأةُ: بەمانا (آمَتِ المرأة)ە و (إئتام فلانٌ المرأةَ) فلانکەس ئافرەتەکەی مارەکرد بەبێوەژنی.

الأمَةُ: عەیب و لەکە.

الأيِّمُ: نێرەمار.

أيْمُ الله: وشەیەکە بۆ سوێند بەکاردەهێندرێ.

الأيِّمُ: عازەب چ کوڕبێ چ کچ بێ، دەگوترێ: (ترکوا النساء أيامى والأولاد يتامى).

المَأيَمَةُ: ئافرەت بەبێوەژن کردن و دەگوترێ: (الحَربُ مَأيَمَةٌ للنساء) جەنگ بێوەژن کردنی ئافرەتانە چونکە مێردەکانیان دەکوژرێن.

المُؤيِّمَةُ: ئافرەتی ساماندای بێ مێرد.

آنَ: کاتی هات و ماندوو بوو شەکەت بوو.

الآنُ: ئەوکاتەی تێیدا ژیان بەسەر دەبەی و قسەکە دەکەی و دەگوترێ: (حضرت الآنَ) یان (الآن آنَكَ ان تفعلَ) کات کاتی خۆتە ئەگەر ئەوئیشە بکەی.

الأيْنُ: بەمانا (الأيْمَ) کەبەمانا مارە.

أيْهَ بِهِ: بانگی کرد، لێی توڕە بوو (إيهِ) وشەیەکە بەکار دەهێندرێ بۆ درێژەدان بەقسە لەلایەن قسەکەرەوە یان بۆ ئەنجامدانی کرداری زیاتر.

أيْهَاتَ أيْهاتِ: بەمانا (هيهات)ە واتە، دوورە.

الأيوان: باڵەخانە، کۆشک.

آيَا بالمكانِ: مایەوە، گیری خوارد لەوشوێنە.

الآيَةُ: نیشانەو پەندو عیبرەت و موعجیزەی سەر ئاسا.

إيَّا: خۆر، روناکی یەکەی، تیشکەکەی، جوانی یەکەی.

الأيُونُ: گەردیلە یان کۆمەڵە گەردیلەیەك پێکەوە نووسا بێ شوحنەیەکی موجەب یان سالبی هەبێ و بەئەلکترۆنیش دەگوترێ: (ایون).

أيٌّ: حەرفی شەرتە، حەرفی ئیستیفهامە، حەرفی مەوصولە.

أيَّانَ: زەرفی زەمانی داهاتووە وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿أيان يبعثون﴾ و جاری وا دەبێ بەمانا شەرت بەکاردەهێندرێ.

ب: پیتی دووەمە لە زنجیرەی پیتەکانی هیجا ٥ حەرفێ مانادارە ئیسمی دوای خۆی مەجرور دەکا.

البابا: سەرکردەی کەنیشتەی کاثولیکی، وەلێ ئێستا بەسەرۆکی کەنیشتەی ئارثوذکسیەش دەگوترێ.

البابرية: پلەو پایەی ئایینی پاپا.

بابـة: مانگی دووی قیبتییەکانە دەکەوێتە وەرزی پایزەوە.

البابوج: پابوج (بە فارسی پێی دەگوترێ پاپوش).

البابونج: رەگەزو بێری ئەو گیاو گژانەیە کە تێکەڵ دەکرێنو بۆ رەنگو چارەسەری نەخۆشی بەکاردەهێنرێت.

البـاذق: گوشراوی ترێ کەکەمێك بکوڵێنرێو بێتە سرکەو سەر خۆشکەر بێت.

الباذنجان: باینجان (رەش و سپی درێژو خڕی هەیە).

البارود: تێکەڵیەکە لە خوێی بارودو کبریت خەڵوز بۆ گوللە تۆپ و قومبولە بەکار دەهێنرێت ٥ هەروەها بۆ تەقاندنەوەی شاخ وبالەخانەو شتی تر.

البازلت: جۆرە بەردێکە زادەی بورکانو تەقینەوەکانی ناو زەوییە رەنگەکەی رەشە لە پلنوی حەبەشە و ناوچەی ئەبوزەعبەلی وڵاتی میصردا هەیە ٥ بۆ رەصیف کردنی رێگاوبان بەکاردەهێنرێت چونکە پتەوو قایمە.

الباسليق: رەگێکە لە قۆڵدا بەسەر ماسولکەوەیە.

الباسور: مایەسیری، نەخۆشیەکە لە کۆمدا پەیدا دەبێت.

الباشا: پاشا نازناوێکە تورك دایان هێنا و لەو وڵاتانەی لەژێر دەسەڵاتیاندا بوون بڵاو بووە.

البالية: جۆرە رانوانـدنێکی شانۆییە، بەزۆری بە کۆمەڵێ ئەنجام دەدرێو سەمای تێدایە لەسەر شێوەی مۆسیقایەکی تایبەتیو جۆرە لیباسێکی تایبەتی تێدا لەبەردەکرێ، روداوێك دەگێڕێتەوە یان فکرەیەك دەردەبرێ.

بَأْبَأَ: لە قسەکردندا پیتی(ب)ی دوبارەو سێ بارە کردەوە.

بَأْبَأَ الصبيُّ: منداڵەکە وتی بابا ٥ (بَأْبَا فلانـا): بەفلانکەسی گوت: باوك و دایکم بەقوربانت بن.

البُؤْبُؤُ: ئەصڵ و رەسەن، ناوەراستی شت، بیلبیلەی چاو.

البَأْجُ: شتی یەکگرتو و یەکسان ٥ ڕێگای ڕاست و تەختکراو ٥ منداڵی قەڵەو ٥ جۆرێك خواردن.

بَـأْدَلَ: بەهێواشی ڕۆیشت و لەنجەی کردو سمتی لەرییەوە.

البَأْدَلَـةُ: گۆشتێکە لـە نێوان گـردن و چـوڵەمەدایە یـان لـەژوور گـۆی مەمکەوەیـە یـان لـە نـاوران دا بـەزۆری لـەمنادەمیزادی قەڵـەودا دیاری دەدا.

بَأَرَ بَأْراً: چاڵی هەڵکەند، بیری هەڵکەند، بَـأَرَ الشـيءَ: شـتەکەی شـاردەوە، پەزمەنـدەی کـرد،(بَـأَرَ الخَـيرَ): بـەنهێنی خێـری کـرد، نەیویسـت کەس بزانێ.

ابْتَأَرَ الشيءَ: شتەکەی شاردەوە.

البَأَّرُ: ئەو کەسەی زۆر بیر لێ دەدا

البُـؤْرَةُ: چاڵ ٥ قوڵکـە ئـاگردان ٥ ئـەو شـتەی پەزمەنـدە دەکـرێ و هەڵدەگیرێ.

البِئْـر: بیر ٥ چـاڵێکی قوڵـە ئـاو یـان نـەوتی لێ دەردەهێنـرێ، (ك: أبـؤرٌ، آبآر، آبار، بِئار)

بِئْرُ السُّلَم: کونی مەصعەد ٥ بۆشاییەکە لـەناو بینـادا قالدرمـەی پێـدا سەردەکەون.

البِئْرُ الإرتوازية: بیری ئێرتیوازی.

البِئرَةُ بـو ألبَئيرَةُ: شـتی هـەڵگیراوو پەزمەندە کراو.

البَأزُ: بەمانا بازە، (ك: أبْؤُز، بئوز، بئزان).

بَئِسَ بَأساً: هەژاربوو، پێویستیاتی زۆربون خۆی پێ بەرێوە ناچێ.

بَؤُسَ بَأساً: بەهێزبوو ئازابوو دەگوترێ(هو بَئيس) قورئان دەفەرموێ: ﴿بعذابٍ بَئيسٍ﴾.

بِئْسَ: خـراپ ٥ فیعلـی ذەمـە ٥ (بِئْسَ الشراب) شەرابێکی خراپ.

أَبْأَسَ: خراپەی توش بوو، توشی بـەڵاو کارەسات بوو.

إبْتَأسَ: غەمناك بوو، خەفەتبار بوو.

البَـأسُ: زەبـرو زەنگـی جـەنگ، سـزای بەشیدەت، ترس وبیم.

البَأسـاءُ: مانـدوبوون و نارەحـەتی ٥ البؤسی بەمانای(البؤس)ە.

بَأشَ فلاناً بأشاً: فلانکەسی بـەغافڵگیری کوشت.

تباطَ: ڕاکشا، لەسەر تەنیشت خۆی درێژکرد، کـە شـەوی لێ داهـات خەم وخەفـەتی وەلانا و بێ خەم لێی ڕاکشا.

بَؤُلَ بالَـةً وَبَؤولَـةً: زەعیف و بـێ هێزبوو و دەسەلاتی نەما.

باتَ الدابةُ بَأواً: لەڕۆیشتندا پەلەی کـرد بازی باشی هاویشتن خۆشڕۆ بوو.

بَأيَ فلان: فلانکەس شانازی کـرد بـەخۆی نازی و خۆی بەزل زانی ٥ دەگوترێ: (بَأيَ عليه)شانازی بەسەردا کرد (بأيَ

نَفسَهُ) خۆی بەسەردا هەڵتایەوە.

الَبــبُ: منـداڵی قەڵـەو، گـەنجی بـەناز پەروەردەو شۆخ‌وشەنگ.

البَبَّانُ: شتی یەکگرتوو، رێگای راست‌و تەختکراو، جۆرێك خواردن

البَبَّــةُ: ئەحمــەق‌و تەمبــەڵ‌و قــونگ گران.

البَبرُ: بـەور، درندەیەکی گوانـدارو گۆشت خـۆرە لـە بێـری پشیلەیە ٥ قـەبارە گەورەو درندەو بەسام‌و هەیبەتە

البَبَغـــاء: باڵندەیەکـــە لـــە پێـــری بەبەغاوییـەکان بـەنێرو مێیانـەو، دەنـــوکێکی ئەســـتوری کەوانـــەیی هەیـــە، هـــەموو قاچـــێکی چـــوار پەنجـەی پێـوەن، زمـانێکی گۆشـتی ئەستورو خەپەلۆسەی هەیە لاسایی قسەی ئادەمیزاد دەکاتەوە.

بَتّاً بالمكان بَتّاً وبتوءً: مایـەوە ٥ جێگیر بـو لەو شوێنە

بتَّ الشـئُ بتوتـاً: ئـەو شتە پچـڕا ٥ (بَـتَّ فلانٌ): فلان کزو لاواز بوو، ئەحمەق بـوو ٥ (بَـــتَّ الـــيمينُ): ســـوێندەکە پێویست بوو.

بــتَّ الشــئُ بتــاً وبتــةً: لـە رەگ‌و ریشـەوە بڕییـەوە ٥ (بــتَّ الســـفرُ فلانـــاً): سەفەرەکە فلانە کەسی مانـدو کـرد برستی لێ بـڕی ٥ (بتَّ طلاقُ إمرأته): ژنەکـەی وا تـەلاق دا گەڕانـەوەو ژنوان بوونەوەو مارەکردنەوەی تێدا نەبێ ٥ (بتَّ الحكـم): بـەبێ جـەندو چـون بڕیارەکـەی دەرکـرد ٥ (بـتَّ الأمـر): بڕیـاری ئـەو کـارەی داو سوربوو لەسەر کردنی ٥ (بتَّ الصِّيَامَ مــن اللــيل): لەشــەودا بڕیــاری بەڕۆژوبونی دا، نییەتی هێنا ٥ (بتَّ الــيمين): ســوێندەکەی رۆیانــدو ئیمزای لەسەر کرد.

أبتَّ: دابڕا، دواکەوت.(أبتَّ الشَّئَ) شتەکەی بڕیـەوە پچڕاندی ٥ (بَتَّتَ فلانــاً): بەســور بــوون‌و جەختــەوە پێی بەخشی، بەدڵنیایی بەشی دا.

إنبَتَّ: دابڕا، دواکەوت ٥ (إنبتَّ الرجل في السير) قەتار جییەکە زەختی لـە وڵاغەکەی کرد تا ماندو بوو وەستا نـــەیتوانی رێ بکـات ٥ پێغەمبـــەر (د.خ) فەرموویەتی: (إن هـذا الـدين متين فأوغل فيه برفق فإن المنبتَّ لا أرضا قطع ولا ظهرا أبقى) ئەم ئاینە قایم‌و پتەوە بەهێدی‌و لەسەرەخۆو شـارەزایانە بچـۆرە نـاوی چـونکە کاروانچـــی دابـــڕاوو وڵاغ وەســـتاو ئەگەر هەرزەخت لەوڵاغەکە بکا نـە قۆناغەکــە دەبــڕێ‌و نـــە پشـــتی وڵاغەشی بەساغی دەمێنێتەوە.

تَبَتَّتَ: کەل‌و پەل ناومالی پێکەوە نا ٥ (البَتَات) پێداویستی موسافیر، کەل‌و پەل پێویست بۆ سەفەر، دەگوترێ: (لا أهله بتاتاً) هەرگیز شتی وا ناکەم ٥ (البــتُّ): پۆشــاکێکی ئەســتورە

لەخوری و کوڵك دروستدەکرێ، (ك: بتات وبتوت) ٥ (البَتّات): ئەوکەسەی زۆر پۆشاکی بەت دروستبکا یان زۆر بەت بفرۆشێ.

البَتَّةَ: شتێك بە جەختەوە ئەنجام بدرێ ٥ دەگوترێ: (لا أفعلە بتةً): هەرگیزاو هەرگیز ئەو شتە ناکەم ٥ ئەوە شتێکە سورم لەسەری و ژێوان بوونەوەی تێدا نییە.

البتی: واتە (بتّات).

بَتَرە بتراً: لەرەگو ڕیشەوە بڕیەوە(بتر العمل) پێش تەواو کردنی کارەکەی ڕاگرت.

بَتِرَ بتراً: دابڕا.

أبترَ: ناتەواو و بڕ کەم و کوڕیی بوو ٥ وەجاخ کوێر ٥ (أبْتَرَ اللهُ فلاناً): خودا فلانکەسی وەجاخ کوێرکرد ٥ (إنبَتَرَ): دابڕا ٥ وەستا درێژەی نەکێشا.

الأبتَرُ: کلك بڕراو، ماری کولە هۆیباب کلك کورتی زەهراوی ٥ ئادەمیزادی وەجاخ کوێر ٥ پیاوی بێ خێرو بێ کەلك ٥ ئادەمی هیچ و پوچ و زەلیل.

الأبتران: کۆیلەو گوێدرێژ.

الباتر: (سیف باتر): شمشێری برندە، (ك: بَواتِر، بتّار) ٥ (صیغة مبالغة)ی برندەیی یە.

البَتْرُ: لە نەشتەرگەریدا بریتیە لە بڕینی ئەندامێك یان بەشێك لە جەستە.

البتراء: بۆ مێینە بەکاردەهێنرێت لە شوێنی (الأبتر) بۆ نێرینە ٥ (الحجج البراءُ) بەڵگەو دەلیلی بەهێزو جودا کەرەوە ٥ (الخطبة البتراء) ئەو وتارەیە کە حەمدو سەنای خودای تێدا نەکرێ.

البتور: بەمانای (البتّار)ە.

البترولُ: زەیت بۆ سوتەمەنی و روناکی لە قوڵایی زەوی لە هەندێ وڵات دەردەهێنرێ، لە هەموو شوێنێك ئەو مادەیە دەست ناکەوێت ٥ بەشێك لەپێکهاتەکانی ئەوتە ٥ واتە: زەیتی بەرد.

بَتَعَ في الأرض بتوعاً: دورکەوتەوە.(بتع من الأرض) لەزەویەکە دابڕا.

بَتَعَ العسل بتعاً: هەنگینەکەی کرد بە سرکە.

بَتَعَ الخمر والنبيذ: لە هەنگوین خەمرو سرکەی دروستکرد.

بَتِعَ الأنسان بتعاً: ئادەمیزادەکە درێژ بوو(بتع الحيوان) جومگەکانی بەهێزو پتەو بوون ٥ (بتع عنقه) ئەستۆی دامەزراو ملی درێژ بوو ٥ دەگوترێ: (هو بتعٌ وهي بتعةٌ)، (هو أبتع وهي بتعاء).

بَتعَ فلان عَلَيهِ بأمر: بەبێ راوێژکردن لەگەڵیدا ئیشەکەی براندوە.

أبتَعُ: دەگوترێ: (رسغ أبتعُ): قوڵی ئەستورو پتەور ماسولکەی بەهێز.

أبتعَ: وشەیەکە بۆ جەختکردنەوەی کۆ دەهێنـــــرێ، دەخرێتـــــە دوای وشەی(اجمع)ەوە ٥ دەگوترێ: (جاء القوم اجمع أبتع).

البتّاعُ: فرۆشیاری سرکەی هەنگوین.

بتکەُ بتکاً: بڕییەوە ٥ (بتك الشعرَ) مووەکانی لە ریشەوە هەڵکەند.

بتّکە: بڕی دوولەتی کرد لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿فَلَيُبَتِّكُنَّ آذانَ الأنعام﴾

إنبَتَكَ: بڕایەوە ٥ دوو کەرت بوو، (ابتَكَ) بەمانا (انقَطَعَ)یە.

الباتِكُ: بڕنـدە، (السیف الباتِكِ): شمشێری بڕنـدە ٥ (البتاكُ): (صیغة مبالغة)ی بڕندەیی یە.

البِتكَةُ: بەشـێك لەشـتی بـڕراو و کـەرتبوو ٥ (البتكة من الليل): بەشێك لە کۆتایی شەو.

بَتَلَهُ بتلاً: بڕییەوە، کەرتی کردو لێکی جیاکردنەوە.

بَتِلَ بتلاً: ناوشانی پان بوون، دەگوترێ: (هو أبتل وهي بتلاء).

بتَّل الشيءُ: شتەکە بڕدرایەوە. (بتّل لله) بۆ لای خودا گەڕایەوە، سەرگەرمی خودا پەرستی بوو ملێبڕا بۆ خودا پەرستی.

بتّل الشيءَ: شتەکەی بڕییەوە ٥ (بتّل عمله لله): بەبێ ریا بازی راستاڵانە بۆ خودا کارەکەی ئەنجام دا.

إنبتَل (انقطع): لێبڕا، دابڕا، گۆشەگیر بوو.

أبتلَتِ الفسيلة من أمها: بێچووەکە لە دایکی دابڕا.

تبتّلَ (انقطع): دابڕا، لێبڕا ٥ (تبتّلَ عَنْ الزواج) خۆی کرد بە رەبەن و ژنی نەهێنا، (تبتّلَ إلى الله) بۆ لای خودا گەڕایەوە و خۆی تەرخانکرد بۆ خودا پەرستی.

البَتلُ: شتی دەگمەن و کەموێنە، زۆر و سەرنج راکێش، دەگوترێ(عطاء بَتلٌ) بەخششێکی بێ وێنەیە.

البتلاءُ: عەزیمەت و سووربوون ٥ دەگوترێ: (هذا عَلى بتلاء من رأيه) ئەوە سوورە لەسەر رای خۆی هەڵوێستی نەگۆڕە.

البتلةُ: یەکلاکەرەوە ٥ دەگوترێ: (يمينٌ بتلةٌ): سوێندێکی قاطیع و یەکلاکەرەوەیە ٥ (وصدقة بَتلَةٌ) بەخششێکە لەبەر خاتری خودا ئەنجام دراوە ٥ (البتلةُ): بەمانا پورە هەنگ هاتووە کە هەنگ پورە دەداو لەهەنگە سەرەکییەکە جیا دەبێتەوە.

البتول: ئافرەتێك کچ بێ و شوی نەکاو رووبکاتە خودا پەرستی.

البتيلُ: ئەگەر بۆ ئافرەت بەکارهێنرا بەمانای (بتول)ە ٥ ئەگەر بۆ خورما بەکارهات بەمانا ئەو ئەمامە خورمایەیە کە لەدرەختە سەرەکییەکە جیا دەبێتەوەو بۆ

خـۆی پـێ دەگـات ٥ ئەگـەر بـۆ
درەختی تر بەکارهات بەمانای ئەو
درەختانەیـە کـە میوەکانیـان شۆڕ
دەبێتەوە ٥ هەروەها(البتيل) بەمانا
کەلەکەی باریك و زەعیفە ٥ بەمانا
پاشماوەی لاقاوە کـە لـە خـوار
شیوەکانەوە دەمێنێتەوە.

البَتيلَةُ: بۆ خورما بەمانا(البتلة)یە ٥ لە
جەستەدا بەو ئەندامانە دەگوترێ کە
لە جەستەکە بەرزبینەوەو جیابینەوە.

بَثّه بثاً: بلاوی کردەوە (بثّ التراب)
خۆڵەکەی بلاوکردەوە تەپوتۆزی
کرد ٥ (بثّ المتاع) ناوماڵەکەی
ڕێکخست و نوێن و شتەکانی بلاو
کردەوە ٥ (بثّ الله الخلق) خوداوەند
دروستکراوانی خۆی بەناو زەویدا
بلاو کردەوە ٥ (بثّ السرّ)
نهێنیەکەی ئاشکرا کرد ٥ (بثّ
حاجتهُ): پێویستیاتی خۆی
راگەیاندو دەرکاندنی.

أبَثّهُ: بەمانا (بَثّهُ) ٥ هاتووە ٥ (أبثّ
فلاناً سرّهُ) فلانە کەس خەڵکانی
تری بەسەر نهێنیەکانیدا ئاگادار
کرد (باثّهُ)بەمانا (أبثّهُ)یە.

إنبَثّ: بلاوبۆوە، بەهەوادا چوو ٥ (مُنبثّ)
تەپو تۆزی بلاوە بوو، قورئان
دەفەرموێ: ﴿فكانت هباءً منبثاً﴾.

إستَبَثّهُ السرّ: داوای لێکرد کە
نهێنیەکەی بۆ ئاشکرا بکات.

البَثّ: حاڵ و بارو دۆخ، خەم و خەفەتی
گران کەنەتوانرێ تەحەمول بکرێ،
کابرا نەتوانێ بیشارێتەوە ناچار
سکاڵای خۆی بکا، نەخۆشییەکە
نەتوانرێ خۆی بۆ ڕابگرێ.

بَثِرَ جلدَهُ بَثراً: بلۆق و دومەڵی تەڕو ئاودار
لەپێستی پەیدا بوون

الباثِر: ئاوێك هەڵقوڵێ بێ ئەوەی بیری
بۆ لێبدرێ.

البَثْرُ: زیبکەو بلوقی ورد ورد ٥ هەروا
زەوی نەرمەڵان و دەشت، (ك: بثور).

بَثِعَت الشَفَةُ بثعاً وبثوعاً: گۆشتی لێوی
ئەستووربوو رەنگی خوێنەکەی
دەرکەوت ٥ لەکاتی پێکەنینـدا لێوی
هەڵگەڕانەوە.

بَثِعَ الدَّمُ: رەنگی خوێنەکەی لە پێستەوە
دیاربوو.

بَثِعَتِ اللثةُ: پوکی ئەستووربوو بەرز
بووە دەڵێی هاوساوە.

بَثِعَ الجرحُ: برینەکە پارچە گۆشتی بەرزو
نزمی تێدا پەیدا بوون کەلکەل و
پیتکە پیتکە بوو خەریکە
گۆشتەوەزون بینێتەوە.

بَثَّعَ الجرحُ: بەمانای (بثِع)یە.

تبَثَّعتِ الشفةُ: بەمانا(بَثِعت)ە.

البَثْعَةُ: گۆشتێکی سوورە قەبارەی
لەشێوەی ددان لەسەر لێوو پوك و
لەناو بریندا بەرز دەبێتەوە
بەئەندازەی دەنکە نیسکو گەورەتر،
وەکو زیبکە وەهایە.

بَثَقَ الماء بثوقاً: لەناكاو ئاوەكە هەڵقوڵی‌و سەر ڕێژی كرد.

بَثَقَ البئرُ: بیرەكە پەیدا بوو ئاوەكەی سەر ڕێژی كرد.

بَثَقَ العینُ: چاوەكە خێرا فرمێسكی ڕشتن.

بَثَقَ السَّدَّ بَثقاً: بەربەستی ئاوەكەی كونكردو قەڵشی پێ بردو ئاوەكەی بەتەوژم لێ هاتە دەرەوە ٥ دەگوترێ: (بَثَقَ النهرُ) قەراغی جۆمەكەی دادڕی‌و شكاندی ئاوی لێ ڕابەست ٥ (بَثْقَةُ) بەمانا (بَثْق)ە.

إنبَثَقَ أنثَقَبَ وانشَقَّ: كونی تێ بوو شەقی برد.

إنبثقَ السیلُ علیهم: لافاو لەناكاو سەریان گەڕا.

إنبثقَ الأرض: زەویەكە بەپیت‌و بەرەكەت بوو.

إنبثقَ فلان علیهم: فلانكەس بەقسە دایگرتن، زۆری چەنە بازی لەگەڵ كردن.

البَثَقُ: شوێنی ئاو لێ ڕابەستن، شوێنی ئاو لێ وەرگرتن لەچەم‌و جۆگا، (ك: بثوق)ە.

البَثَنَةُ: زەوی نەرمەڵان و بەپیت‌و باش بۆ شت تێدا ڕواندن.هەروەها بەمانا باغ‌و ڕۆنەكەرەو ئافرەتی جوان‌و پێست ناسك دێت.بۆ تەصغیرەكەی دەوترێ: (بُثَینة)

البِثْنَةُ: زەوی نەرمەڵان‌و گونجاو بۆ كشتوكاڵ، بەبرشت‌و پیت‌وبەرەكەت، (ك: بِثَن)

البَثَاءُ: زەوی دەشت‌و نەرمەڵان.

البَثِيُّ: شایەرو ماستاوكەر كەسێك زۆر وەصف‌و ئەنای كەسانی تر بكات.

بَجبجَ الصبيُّ: منداڵەكەی ژێركردەوە بەگۆرانی‌و هەیت‌وهوت.یاری لەگەڵدا كردو قەنەی داو بخەبخەی لەگەڵدا كرد.

تَبَجْبَجَ لَحمُهُ: گۆشتی جەستەی زۆربوو شۆڕبۆوە ئەستوربوو هەڵاوسا.

البَجباجُ: گۆمەڵە لیی زۆرو گەورە، پیاوی قەڵەوی ناڕێكو پێك ئادەمیزادی ئەحمەق، زۆربڵێ‌و چەقەچەناو ، ئادەمیزادی لەڕو لاوازی وا عەرەق زۆر بكا، زوو ئارەق بكا.

البجباجةُ: پیاوی قەڵەوی ناڕێكو پێك، زۆربڵێ‌و خوێڕی.

بَجَّهُ بجاً: قەڵاشتی شەقی كرد ٥ (بَجَّ القرحةَ) برینەكەی دەركرد نەشتەرگەری كرد ٥ (بجَّ فلاناً بالرمح) بەرمب لە فلانكەسی دا ٥ (بجَّ بمكروه): بوختانی بۆ كردنەقەی لێ كردبێیەوە نا.

بَجَّهُ لِي المبارزة: لە كێبركێدا بەسەریدا زاڵ بوو.

باجَّهُ: بەرامبەری كردو كێ بركێی لەگەڵدا كرد.

تباجا: ئەو دوانە كێبركێیان كرد شانازیان بەسەر یەكتریدا كرد.

البِجّةُ: پەڵەی ناوچاو، خاڵی سووری ناوچاو.

البُجّةُ: خوێن، مەبەست ڕەگی حەیوانە کە خوێنی لێ دەمژرێ

بَجّحَ بِهِ بَجحاً: شادمان بوو پێی، شانازی پێوەکرد.

بَجّحَ الشيءَ: ئەو شتەی بەگەورە زانی بە پیرۆزی راگرت.

بَجِحَ بِهِ بجحاً: بەمانا (بَجَحَ)دێ.

أبجَحَهُ: کەیف خۆشی کرد.

إبـتَجَحَ: کەیف خۆش بوو، شانازی کرد(تباجحوا)شانازیان کردو خۆیان هەڵدایەوە.

تَبَجّحَ: بەمانا (ابتَجَحَ)دێ.

بَجَدَ بالمکانِ بجوداً: لەو شوێنە مایەوەو جێی نەهێشت ە دەگوترێ: (بجدت الماشیة بالمرتع) ئاژەڵەکە لە پاوانەکەدا مایەوە.

البِجادُ: قوماشێکی خەت خەتە، (ك: بُجُد).

ذو البجادین: ئازناوی عەبدوڵلای کوڕی عەبدنوهمە کە لە غەزایەك چاوساغی پێغەمبەر(د.خ)بوو.

البَجْدُ من الناس: کۆمەڵە خەڵکێك(البجد من الخیل) جەڵەبە ئەسپێك سەدو زیاتر واتە لە سەد کەمتر نەبن.

البَجْدةُ: ساراو چۆڵەوانی، حەقیقەتی شتەو نهێنیو ناوەڕۆکی ە دەگوترێ: (عندهُ بُجدَةُ ذلك)زانیاری ڕاستەقینە دەربارەی ئەو شتە لای ئەوە ە هەروەها دەگوترێ: (هو ابن بُجدَتها): ئەو ئاگاداری ئەو شتەیەو دەیزانێ‌و دەیناسێ ە لە بنەمادا (بُجدة)بە چاوساغو شارەزایی کەری سارا دەگوترێ. هەروا بەکەسێکیش دەگوترێ کەلو ولاتی خۆی جێ نەهێڵێ.

بَجِرَ بَجراً: گەدەی زل بوو، سکی هاوسا، هەربۆیە دەگوترێ(بَجِرَت الحَقیبةُ)جانتاکە هەڵاخنرا.

بَجِرَ: لمباوبوو کەچی تێری نەخواردەوە، ناوکی دەرپەڕیو بەرز بووەوە.

بَجِرَ عَن الأمر: تەمبەڵی لەکارەکە کرد، (هو باجر وهي باجرة).

أبْجَرَ: دوای هەژارییەکی کوشندە زۆر دەوڵەمەند بوو.

تَبَجّرَ الشرابَ: زۆری لەشەرابەکە دروستکرد، زۆری لێ خواردەوە.

الأبجَرُ: حەبلی کەشتی، (ك: أباجر)ە.

البُجْرُ: شەڕو نەگبەتی، سەرسوڕمان ە کاری گەورە، (ك: أباجر).

البَجراء: بۆ مێینە بەکاردەهێنرێ واتە ئافرەتێك ئاوی زۆر خواردبێتەوە لمباو بووبێ، سکی هەڵئاوسابێ ە هەروەها بەمانا زەوی بەرزو رەقەنیش دێ ە واتە ئاخی تورکەتورکەو تەپۆڵکاوی ە دەشگوترێ: (حقیبة بجراء) جانتای هەڵخنراو بە شتومەك.

البجرَةُ: ناوك ٥ گرێی هەناو ٥ یان گرێی دەموچاو و مل ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتوومەدەلێ: (أفضيت اليه عجري وبجري): هەرچی کەمو کوڕی و نهێنی خۆم هەیە پێم گوتو بۆم درکاند چونکە متمانەم پێیەتی.

البجيُ: ماڵو سامانی زۆر، کەسوکاری زۆر، شوێنکەوتوی زۆر.

بَجَسَ الماء بجوساً: هەڵقولا ٥ (بَجَسَ السّد والجرح): بەربەستی ناوەکە یان دومەڵو برینەکە شەق بوو و ناوی لێ ڕژا ٥ ناوی لێ چوو، کیمو خوێن لە برینەکە هات.

بَجَّسَ الْماءَ: ناوەکەی هەڵقولاند ٥ (بجّس فلاناً) جوێنی بەفلانکەس دا ٥ (بَجّسَ) بەمانا (بَجَسَ)یش هاتووە.

إنبَجَسَ: ناو هەڵقولا، فوران دەفەرموێ: ﴿فانبجست منه اثنتا عشرة عيناً﴾.

تَبَجَّسَ: هەڵقولا ٥ (البجاسُ)خلتەو پلتەی قسەبە دوای گوشینی.

البجيسُ: ناوی زۆر ٥ بیر ناوی زۆری تێدابێ.

البَجَقَةُ: باڵندەیەکی ناوییە لە کەنار دەریاکاندا دەژی قاچ درێژو ملدرێژو دەنوك درێژە، توانای هەیە زۆر بفڕێ و بەحەواوە بمێنێتەوە، چەند جۆرێکی هەیە، بەناوبانگو باویان جۆرە سپییەکەیەتی.

بَجَلَ بجلاً وبجولاً: جەستەی گەورەو زەبەلاح بوو، وەزعی ژیانو باری گوزەرانی باش بووکەیف خۆش بوو، (هو باجل).

بَجُلَ بجالة وبجولاً: ڕێزو حورمەتی زیادی کرد، ناودارو بوو بەپیاو ماقوڵو کاربەدەست.

ابجلهُ: کەیف خۆشی کرد، جاکەی دایەوە.

بَجّلهُ: بەگەورەی داناو ڕێزی لێگرت ٥ پێی گوت: (بَجَلْ) واتە: تەواو چیتر پێوە مەڕۆو شوێی لێ هەڵمەکێشە.

الأبجلُ: ڕەگێکە لەقاچی حوشترو ئەسپدایە.

البَجال: ڕێز لێ گیراو کەتەو قەبارە گەورە.پیری بەساڵا چووی ڕەنگوڕوو جوانو شێوە ماقوڵ.

بَجَلْ: بەمانا بەڵێ ٥ بەسە.

البَجلةُ: شێوەو روخسار جوانو ماقوڵ ٥ وەجاغ زادەو ڕەنگ پیاو ٥ درەختی بچوك.

البَجيلُ: بەمانا (البجال)ە ٥ هەروەها ئەستورو گەورە ٥ کاری ناشیرین ٥ نیشی زۆر.

بَجَمَ بجماً وبجوماً: بەهۆی زمانگیرانەوە بێدەنگ بووزمانی گیرا یان لە ترسو هەیبەتدا واقی وڕماو قسەی پێ نەکرا ٥ بەخۆی دا شکایەوەو تەریق بووەوەو بێدەنگ بوو ٥ تەمبەڵی کرد، چاوی تێبڕیو زۆری سەیرکرد.

البَجَامة: پۆشاکێکه لەدوو پارچه پێك دێ لەسەر شێوەی پۆشاکی فەرەنگی لەماڵەوه لەبەردەکرێ.

البَجْمُ: کۆمەڵ و دارو دەستەی زۆر، بەری درەختی نەبق.

بَجْبَجَ فلان: فلانکەس گوزەرانی خۆش بوو ٥ (بَجْبَجَ لي الشيء): ئەوشتەی فراوان کرد بەرەی پێدا (بَجْبَجَ الدار) توانی لەخانوەکەدا نیشتەجێ بێ و بمێنێتەوه، لەناوەراستی خانوەکەدا دایکوتا.

تَبَجْبَجَ: بەمانا (بَجْبَجَ)ـه دەگوترێ: (تَبَجْبَجَ في المجد) لەمیاوەتی و شکۆمەندی دایەو رۆژ بەرۆژ لێی زیاددەکا.

بَجْبَاجٌ: وشەیەکه مانای تەواوبونی شت و نەمانی دەگەیەنێ.

البَجْبَاجُ: شتێکه پانی و درێژی وەکوو یەك وابێ ٥ بەمانا چاوپۆش و لێبۆردوش دێ.

البَجْبَجِيُّ: کەسێکه مەسرەف و خەرجی زۆربێ و ماڵ و حاڵی بەرفراوان بێ ٥ خان و بەرەی گوشادبێ.

البحبوحة: لەهەموو شتێك دا مەبەست ناوەراست و چاك و هەڵبژێردراوه، (ك: بَحَابِحَ)٥.

بَحَتَ الشيءَ بحوتةً وبَحتاً: پاڵفته بوو هیچ شتێکی تێکەڵاو نەبوو.

باحــت فــلانٌ الــودٌ: فلانکەس خۆشەویستی دڵسۆزانەی بۆناشکرا کردو بەراستی خۆشی ویست.

باحت فلاناً ما عنده: چی لابوو بۆ فلانکەسی دەرخست و ناشکرای کرد.

البَحْتُ: پاڵفتەو بێ غەل و غەش ٥ شتێك شتی تری تێکەڵاو نەبێ ٥ دەگوترێ: (شراب بُحْتٌ) شەرابی خالیصەو هیچی تری تێکەڵاو نەبووه ٥ (خبز بُحْتٌ) نانی بێ پێخۆر (عربي بحت) عەرەبێکی رەسەن (ظلم بحت) ستەمێکی ناشکراو بێ بیانوو پاساوه ٥ (أكَلَ اللَّحْمَ بحتاً) گۆشتی بێ نان خوارد.

البُحْتُرُ: کورته باڵای تێکسمڕاو.

بَحَثَ الأرض وفيها بحثاً: زەوی هەڵکۆڵی و پشکنینی ئەنجام دا لەشت گەڕا هەوڵی دا شتی شێردراوه بدۆزێتەوه.

بَحَثَ الشيءَ: لەناو گڵ و خۆڵ دا لەشت گەڕا هەوڵی دۆزینەوەی شتی دا ٥ (بحث الأمر) لەشتەکەی کۆڵیەوه هەوڵی دا حەقیقەتی شتەکه بزانێ.

باحثه في الشيء: لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دا کرد هاوکاری کرد بۆ دۆزینەوەی راستی و واقیع.

ابْتَحَثه وعنه: بەمانا (بَحَثَ عنه) دێ.

البُحَاثَةُ: ئەوگڵەیە پشکنینی تێدا دەکرێ بۆشته مەبەستەکه.

البَحْثُ: هەوڵدان و تێکۆشانه لەبوارێکی تایبەتی داو کۆکردنەوەی هەموو

زانیاری و مەعلوماتێکی پەیوەست بەو بوارەیە کە تێکۆشانەکەی تێدا ئەنجام دەدری ٥ هەروا بەو ئاکام و دەرەنجامەش دەگوتری کە بەحثە کە لەکۆتایی هەوڵدانەکە دەیهێنێتە کایەوە ٥ بەوکاتەش دەگوتری: (بحث) کەدەتەوێ مەعدەنی تێدا بدۆزیەوە ٥ بەماری گەورەش دەگوتری: (بحث).

البُحْثَةُ: یارییەکی منداڵانە ٥ شتێك لەناو گڵدا دەشێرنەوە ئەمجار کۆمەڵێکیان دەست دەکەن بەهەوڵدان و پشکنین بۆ دۆزینەوەی.

البحوثُ: لە پێرۆیان دا بەو دەعبایانە دەگوتری کەبەفاچیان گڵ هەڵدەدرن و بۆ دواخۆیان هەڵیدەدەن.

البحوث: ناوە بۆ سورەتی (البراءة) بۆیە ئەم ناوەی بۆ دانراوە چونکە لێکۆڵینەوەی دەربارەی دوو ڕووەکان هەیەو نهێنییەکانیان دەردەخا.

البَحیثُ: نهێنی ٥ دەگوتری: (بدا بَحیثُهُمْ) نهێنی یەکەیان ئاشکرابوو.

بَحْثَرَ الشیئ: شتەکەی پەرت و بڵاو کردەوە.

تَبَحْثَرَ: پەرت و بڵاو بووەو بەهەولدا چوو.

بَحَّ بَحَحاً وبُحَاحَةً وَبُحوحَةً وبُحاحاً: دەنگی گڕو ناخۆش بوو.

أَبَحَّهُ الصیاحُ: هاوارو قیرە قیر دەنگی گڕ کردوە دەگوتری: (مازلت أصیحُ حتی أبحنی ذلك) هێندەم قیراند دەنگم گڕبووە.

الأَبَحُّ: قەڵەوو بەخۆوە ٥ ژێی دەنگ گەورە (عظمٌ أبحُ) واتە ئێسقانێك مۆخی زۆربێ.

البُحَاحُ: دەنگ گڕی و دەنگ زڕی بەهۆی نەخۆشییەوە یان بەهۆی زۆر قیراندنەوە ٥ یان بەنەنقەست وابکا دەنگی زڕبێ.

بَحْدَلَ: شانی باداو بەگورجی کەوتە ڕێ ٥ بەتیژی ڕۆیی.

بَحَرَ الأرضَ: زەوییەکەی هەڵدڕی (بَحَرَ الحُفْرَة) چاڵەکەی فراوان کرد ٥ (بَحَرَ الناقة أو الشاة) گوێی حوشترەکە یان مەڕەکەی قەڵاشت.

بَحِرَ بَحَراً: دەریای بینی و لێی ترسا ٥ (بَحِرَ) لەترسان سەرسام بوو ٥ بەهۆی نەخۆشییەوە زۆری تینوو بوو تینوایەتی نەشکا ٥ زۆری ئاو خواردەوە توشی نەخۆشی دەریا بوو ٥ هەوڵی دا هەنگاوی گورج و گۆڵ بهاوێ نەیتوانی هێزی لێ بڕاو وەستا.

أَبْحَرَ الماءُ: ئاوەکە وەکوو دەریا سوێر بوو بەکەڵکی خواردنەوە نەهات.

أَبْحَرَ الأرضُ: زەوییەکە زەلکاوی زۆری تێدا پەیدا بوون.

أَبْحَرَ فلانٌ: فلانكەس لوتی سوربووە، سورایی لوتی زۆر بوو ٥ فلانكەس بەناو دەریادا سەفەری كرد.

تَبَحَّرَ المكانُ: شوێنەكە بەرفراوان بوو، تەخت بوو چاڵو كەندی تێدا نەما.

تَبَحَّرَ فلان في العلم والمال رغيهما: فلانكەس زانیاری زۆری پەیدا كرد، ماڵو سامانی زۆر بوو (تَبَحَّرَ الخبرَ) بەدوا هەواڵەكەدا رۆیی‌و لێی كۆڵیەوە.

اسْتَبحَرَ المكانُ: شوێنەكە بەرفراوان بوو تەخت بوو كەندی تێدا نەما.

إسْتَبْحَرَ الشاعرُ أو الخطيبُ: قسەی جوان‌و باشی بۆهاتن‌و درێژەی بەقسەكانی دا.

الْبَاحِرُ: نەحمەق‌و بێ عەقڵ هەركاتێك قسەبكا والی وریمێنێ ٥ خۆرەپێشكەرو زمانلوس‌و درۆزن ٥ سورە شڵەیەكی ناشرین.

الباحِرة: مێینەی (الباحِرُ) هەروا بەملنا وشترێكە شیری زۆربێ.

البــاحور: مانگ ٥ گەرمای بەتینی تەموز (الباحوراء) شیدەتی گەرمای مانگی تەموز.

الْبَحَارَةُ: میهنەی كەشتیەوانی.

البَحَّــارُ: كەشتیەوان بـەمتاقمی كەشتیەكەش، دەگوترێ: (البَحَّارَة).

البحــرُ: ئاوی زۆر (دەریا) بەمزۆری ئاوەكەش سوێرە.

البَحْرُ مـن الرجـال: پیاوی بەخشندەو سەخی سروشت ٥ هەروا خاوەنی زانیاری زۆرو بەفراوان.

البَحْـرُ مـن الخيـل: ئەسپی خۆشڕەوو بەهەناسەت‌و بازهاوێژ، (ك: أَبحـر وبحور وبحارة).

البَحْــرُ: سیل ٥ هـەروەها دەردێكیشـە كەدەبێتـە هـۆی تینوایـەتی زۆرو ئاوخواردنەوەی زۆر.

البُحْــرانُ: گۆڕانكارییەكـە لـەنكاو بـۆ نـەخۆش پەیـدا دەبـێ بەتایبـەتی لەنەخۆشـی لـەرزو تـادا ٥ وادەبـێ نەخۆشـەكە ئـارەقی زۆر دەكـاو رێـژەی گـەرمی لەشـی دادەبـەزێ‌و لەرزی دێتێ.

البَحْــرَةُ مـن الأرض: زەوی پـان‌و پـۆڕ زەوی چـاڵ‌و زەلكـاو، گونـدی گـوێ چەم، باخ‌و حەدیقەی پان‌و پۆڕ.

البَحْــرِيُّ: كەشتـیەوان‌و هەرشـتێك پەیوەنـدی بـەدەریاوە هـەبێ ٥ (درەختـی بـەحری ٥ گیانلەبـەری بەحری...هتد).

البَحْرِيَّـــةُ: كـەل‌و پـەلی حكوومـەت لـەناودەریادا (كەشتی، غەواصـە، بالفرە، سوپا، ...هتد).

البُحَيْرَةُ: دەریاچە ئاوی كۆبووە كەلە هەموولایەكەوە زەوی دەورەی دابێ.

البَحِيرَةُ: حوشتر، لەسەردەمی نەزانی دا ئەگەر حوشتر پێنج سكی بكردنایە، گوێچكەیان دەقەڵشت‌و بەرەڵلایان دەكردو ئیشیان پێ نەدەكرد، لەهیچ

لەوەرگایەك نەیان دەگێڕایەوە، لەهەرشوێنێك ئاوی بخواردایەوە کەس مەنعی نەدەکرد، ئایینی ئیسلام ئەم داب و نەریتەی پوچ کردەوە ٥ هەروەهاوە بۆ حوشترێك شیری زۆربێ.

بَحشَلَ: سەمای کرد وەکوو سەمای زنج.

البَحْشَلُ: پیاوی رەش پێستی کەتەو ناشیرین.

بَخْ: وشەیەکە لەکاتی دیتنی شتی سەرنج راکێش و بەدی هاتنی مەرام و خوازیار دا دەگوترێ ٥ نیشانەی رەزامەندی و پێخۆشبوونە، هەروا لەکاتی مەدح و شانازی کردنیش دا ئەو وشەیە بەکاردێ ٥ بەدوبارەکراویش دەگوترێ ٥ بەم دووو شێوە بەکاردەهێندرێ ٥ (بَخ بَخْ، بخ بخ).

بَخْبَخ بَخْبَخَةً: خۆی لەگەرما پاراست و لەکاتی گەرمای نیوەڕۆدا سەفەری نەکرد (بَخْبَخَ لَحمُهُ) دوای لاوازی قەڵەو بوو گۆشتی لەشی داجۆڕا.

تَبَخْبَخَ الحَرُّ: گەرما تینی کەمبووە ٥ (تَبَخْبَخَ الغنمُ): ئاژەڵەکان لەشوێنی خۆیان دا مانەوە.

تَبَخْبَخَ لحمه: گۆشتی زۆر بوو داجۆڕا.

البَخْبَاخُ: ئەوکەسەیە ورگی داجۆڕابێ و پێستی گەورە بوو بێ.

البَخْتُ: شانس، (لە: بَخْت)، (البُخْتُ) جۆرە حوشترێکە پێی دەگوترێ حوشتری خوراسانی.

البُخْتَاتُ: بەخێوکەری حوشتری خۆراسانی، ئەوکەسەی چێوداری ئەو جۆرە حوشترە دەکا ٥ شوان و سەرپەرشتیاریان دەبێ.

البَخِيتُ: بەختەوەر (المبخوت) بەختەوەر.

بَخْتَرَ فِي مَشْيِهِ: بەفیزەوە ڕۆیشت و بەدەعیەو شانازییەوە پیاسەی کرد ٥ لارو لەنجەی کرد.

تَبَخْتَرَ: بەمانا (بَخْتَرَ)یە ٥ (البَخْتَرِيّ) لەخۆرازی و بەفیز.

البَخْتَرِيَّةُ: مێینەی (البختری)یە ٥ ڕۆیشتنی بەلارو لەنجەو لەخۆرازی یە.

بَخْدَجَ فِي مشيته: لەرۆیشتن دا قاچەکانی پان هاویشتن و هەنگاوی گەورە گەورەی هەڵێنان.

البَخْدَجُ: قەڵەوو گۆشتن.

بَخَرَ الماءُ: ئاوەکە هەڵمی کردو بەرز بووە، بوو بەهەڵم و بەحەوا دا چوو.

بَخِرَ الفَمُ: دەمی بۆنی ناخۆشی لێهات، بۆگەنی کرد ٥ دەگوترێ: (هو أبخَرُ وهي بَخْرَاء): ئەوپیاوە یان ئەو ئافرەتە دەمی بۆنی لێ دێ.

أبْخَرَهُ: وای لێ کرد دەمی بۆنی لێ بێ، (أبخَرَ الماءَ) ئاوەکەی کرد بەهەڵم.

بَخَّرَ له: بۆنی خۆش کرد (بَخَّرَ عليه) بۆگەناوی کرد.

بَخَّرَ الشَّيْءَ: بوخارەکەی دەرهێنا ٥ بەبخوور بۆگەنەکەی لابرد ٥ (بَخَّرَ ثياب المريض والأشجار ونحوها) بەکتریاو پیس و بۆخەڵی لەجل و پۆشاکی نەخۆشەکەو درەختەکان کردەوەو پاکی کردنەوە.

بَخَرَ السائلَ: شلەمەنیەکەی بەکوڵاندن کرد بەهەڵم.

تَبَخَّرَ السائلُ: شلەمەنییەکە بوو بەهەڵم.

الباخرة: کەشتی گەورەو زەبەلاح کە بەبوخار بڕوا.

البُخارُ: هەرشتێك لەشێوەی دوکەڵ دا بەرز بێتەوە لە شلەمەنی گەرم.

البَخَرُ: هەوری تەنکە تەنکەی سپی کەپێش وەرزی هاوین دەردەکەون.

البَخَرُ: بۆگەنی ناخۆشی دەم.

البُخورُ: داری بوخورد یان هەر شتێك وەکوو بخور بسوتێندرێ و بۆنی خۆشی لێ بێ.

بخور مريم: روەکێکی بەتەمەنە بەزۆری لەئەورووپاو خۆرئاوای ئاسیاو باکوری ئەفریقادا هەیە، قەدەکەی کورت و گەڵاکەی گەورەیە لەشێوەی دڵ دایە، گوڵەکەی سورە هەموو گوڵەکانی ملێکی درێژی هەیە، دیمەنێکی جوان دەبەخشێتە باغچەو مەزراکان.

المَبْخَرَة: هەرشتێك ببێتە هۆی دەم بۆگەن بوون ٥ شوێنی بوخورد سوتاندن.

بَخَسَ الكيلَ والميزانَ: تەرازوو بازی و گەزەدزی کرد ٥ لەنرخ و بەهای کەم کردەوە، مافی خۆی نەدا ٥ (بَخَسَ فلاناً) ستەمی لەفلانکەس کرد ٥ رەخنەی لێ گرت ٥ (بَخَسَ عينَهُ) چاوی هەڵکۆڵین.

بَخَسَ فلاناً حقه: مافی فلانکەسی نەدا لەحەقەکەی کەم کردەوە.

بَخَسَ مخ العظم: مۆخی ئێسقانی بەهۆی کزی و لاوازیەوە کەمی کرد.

تباخسَ القومُ: خەڵکەکە هەرکەسە لەعاست خۆیەوە مافی ئەوی تری خواردو بەتەواوەتی مافی یەکتریان نەدا ٥ فێڵیان لەیەکتری کرد.

الأباخسُ: پەنجە، بنەمای پەنجەکان، دەماری پەنجەکان.

البَخْسُ: کەم و داشکاندن لەنرخ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾ فرۆشتیان بەنرخی کەم.

المبيعُ البخيسُ: فرۆشراوێك کڕیارەکە تێیدا زەرەرمەند بووبێ.

البخسُ من الزرع: ئەوکشت و کاڵەیە بەباران ئاوبدرێ، (ك: بُخوس).

بَخَصَ عينَهُ: چاوی هەڵکۆڵی و کوێری کرد.

بَخِصَ بَخَصاً: لەسەر چاو یان لەژێر چاوی گۆشتی زیادە دروست بوو ٥ دەگوترێ: (هو أبخص وهي بخصاء)، (ك: بُخص).

البَخَصُ: گۆشتی قاچ ٥ بنی پەنجە لای

لەپەدەست ە هەروا ئەوگۆشتە زیادەی لەسەرچاو یان لەژێر چاو دا پەیدا دەبێ ە گۆشتی رزیوی برین کەسپی هەڵگەڕابێ ە گۆشتی دوو باسك، گۆشتی چاو.

بَخَعَ له بَخعاً وبُخوعاً وبَخاعةً: گەردنکەچی بوو ە بەگوێی کرد دانی پیانا، دەگوترێ: (بَخَعَ له بالحق) مافەکەی بۆ سەلماندا دانی بۆ پیانا ە (بَخَعَ الذبيحة وبها) قوڕتەمەی کوشتییەکەی هەڵبڕیو بڕینەکەی گەیاندە پشتە ملی ە (بخع نفسه) بەخەمو خەفەت خۆی کوشت قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ ....﴾.

بَخَعَ الوجدُ فلاناً: عەشقو خۆشەویستی فلانکەسی نەخۆش خست.

بَخَعَ الأرضَ بالزراعة: هەموو زەوی یەکەی بەکار هێنا بۆ کشتو کاڵو ساڵ بوێری نەکرد (بخع البئرَ) بیرەکەی هەڵکەند هەتا ئاوەکەی دەرکەوت ە (بَخَعَ له نُصحَهُ) بەڕاستاڵیو دڵسۆزی ئامۆژگاری کرد.

بَخِقَتْ عينهُ بَخقاً و بَخَقاً: چاوی کوێر بوو (بَخِقَ عينَهُ) چاوی کوێر کرد پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (في العين القائمة اذا بَخقتْ مائة دينار) چاوی ساغ ئەگەر کوێر کرا خوێنەکەی سەد دیناری زێڕە.

بَخِقَتْ: چاوی زۆر خراپ کوێرکرا کەلکی لێ بڕا (هو أبخقُ وهي بخقاء)، (ك: بُخْق)ە.

أبْخَقَ عينَهُ: چاوی کوێرکرد (ابخقتْ عينُهُ) چاوی کوێر بوو.

بَخِلَ بَخَلاً وبُخلاً: رژدو چروك بوو، لەو ماڵەی هەیبوو نەیبەخشی.

بَخُلَ بَخَلاً وبُخلاً وبُخولاً: رژدو چروك بوو.

أبْخَلَهُ: بەئادەمیزادێکی رژدی بینی، واهاتە بەرچاوی کەزۆر چرۆك بێ، خێری لێ هەڵنەوەری ە فێری رژدی کرد.

بَخَّلَهُ: تۆمەتباری کرد بەوە کەرژدو چروکە (بَخَّلَ) بەمانا (بَخِلَ)ە ە

استَبْخَلَهُ: بەرژدی لەقەڵەم دا (البَخالُ) ئادەمیزادی زۆر رژد ە (البَخّالُ) دوبارە بەمانا ئادەمیزادی زۆر رژدە.

البَخَلُ: رژدو چروك (چاوگەو دەکرێتە ناوەڵناو)، دەگوترێ: (رجلٌ بَخَلٌ).

المَبْخَلَةُ: ئەوشتەی ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ چروکیو رژدی ە دەگوترێ: (الولَدُ مَبْخَلَةٌ) منداڵ باوكو دایك والێ دەکا رژدو چروك بن.

بَخْنَقَ المرأةُ: روبەندی بەناقرمتەکە دادەیەوە وای لێ کرد دەمو چاوی خۆی بەروبەند دابپۆشی.

تَبَخْنَقَتْ: بەروبەند دەمو چاوی خۆی داپۆشی.

البُخْنُقُ: پارچە قوماشێکە ئافرەت دەم و چاوی خۆی پێ دادەپۆشێ.

المُبَخْنَقُ مِنَ الخَيلِ: بەو ئەسپە دەگوترێ کە سپیاتی ناوچاوانی درێژ بووبێتەوە بۆ بناگوێی.

بَخَا غَضَبُهُ بَخواً: رق و قاری نیشتەوە هاتەوە سەر حاڵەتی ئاسایی خۆی ٥ (أبخى غَضَبَهُ) رق و تورەبوونی هێدی کردەوە.

البَخْوُ: شلبوونەوەو نەرمی نواندن، خورمای تەڕی خراپ.

بَدَأَ بَدءاً و بداءةً: پەیدابوو، دەستی پێکرد، دروست بوو.

بَدَأَ مِن مكانٍ الى آخر: لەشوێنێکەوە گواستیەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ دەستی بەکارەکە کرد، جارێکی تر قسەی تێدا کردەوە.

بَدَأَ البِئرَ: بیرەکەی هەڵکەند ٥ (بدأ الشيءَ) شتەکەی هێنایە دی، دروستی کرد ٥ (بدأ الشيءَ وبه) پێش کەسانی دی ئیشەکەی کرد، یان ئیشەکەی پێش ئیشی تر خست ٥ (بُدِئَ) ئاوڵەی توش بوو، سورێژەی لێ هات ٥ نەخۆش کەوت.

أبْدَأ: شتی سەیرو سەمەرەی هێنایە پێشێ ٥ منداڵەکە دوای کەوتنی ددانی حەوتساڵە ددانی هاتنەوە ٥ لەشوێنێکەوە گواستی یەوە بۆ شوێنێکی تر.

بَدَّأ الشيءَ: شتەکەی پێش خست و شتەکەی بەسەر شتی تردا پاساودا.

إبْتَدَأَ الشيءَ وبه: بەمانا (بَدَأ)یە.

البادِئُ: راو بۆ چوونی سەرەتایی ٥ بیرو بۆچوونی ئادەمیزادی هەڵە شەو بەعەجەلە پێش ئەوەی تێ فکرێ و ورد بێتەوە ٥ دەگوترێ: (فعلته بادیَ الرأی) ئەوئیشەم بەهەڵەشەیی و بێ لێ ورد بوونەوە ئەنجام دا.

البَدْأُ: سەرەتای هەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (فعلته بدءاً وبدأً بَدْءٍ واوَّلَ بدءٍ).

البَدْءُ: پیاوی یەکەمی وڵات، قسە رۆیشتوی سەرەکی هۆزو بنەماڵە ٥ گەنجی عاقڵی راپەسند ٥ بەشەگۆشتی باشی ئاژەڵی سەربڕاو.

البُدَائي: ئەوەی نیسبەت دەدرێ بۆ سەرەتایی و هەوەڵی.

البُدَائي: قۆناغی یەکەمی دروست بون و بەدی هاتن ٥ لە قۆناغەکانی (نشوء)دا.

البُدَائیة: لە زانستی کۆمەڵناسی دا بریتییە لە قۆناغی یەکەم لە قۆناغەکانی دروستبون و وەدی هاتن.

البَدِیءُ: بیری تازە، تازە هەڵکەندراو ئەو بیرەی تازە هەڵکەندراوە ٥ سەرەتای هەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (فعله بادیَ بدیَ) ٥ دروستکراو بەدی هاتوو ٥ شتی سەیرو عەجیب ٥ کەسی یەکەم لەناو گەل دا.

المَبدأ: سەرەتای شت، ئەومادەیەی

شتەکەی لێ پێك دێ ٥ وەکوو دەنکە خورما کە بەرواڵەت ئەوشتەیە کە دارخورمای لێ پەیدا دەبێ ٥ یان ئەوشتانەی شتەکەی لێ پێك دێ ٥ وەکوو پیت‌ووشە کە رستەیان لێ پێك دێ، (ك: مبادئ)ە مبادئ العلم، مبادئ الفن، مبادئ الدستور، مبادئ القانون ٥ ئەو قەواعیدو یاسا بنەڕەتیانەن کە ئەوشتانەی لەسەردا دەمەزرێ.

بدحت المرأةُ بدحاً: ئافرەتەکە بەلەنجەو لار رۆیی، بەشێوەیەك رۆیشت سەرنجی بینەرانی راکێشا.

بدح بالسِّر: نهێنی‌یەکەی ئاشکرا کرد (بدح الشيءَ بَدحاً): ئەوشتەی هاویشت، (بدح فلاناً): بەشتێکی نەرم لەفلانکەسی دا، (بدح بالعصا): بەگۆچان لەفلانکەسی دا ٥ (تبادحوا): شەرەکاڵەك یان شەرەتەماتەیان کرد، واتە: ئەوکۆمەڵە بە شتێکی نەرم‌و شلی وەکوو تەماتەو کاڵەك شەڕیان کرد ٥ لەفەرموودەی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ: (کان أصحاب محمد صلی الله علیه وسلم یتمازحون ویتبادحون بالطبیخ فاذا جاء الحق کانوا هم الرجال).

بدّه بدّاً: پەرت‌و بڵاوی کردەوە، دووری خستەوە ٥ (بَدَّ فلاناً) فلانکەسی دوورخستەوە لەوشوێنەو نەیهێشت ویستی خۆی بهێنێتەدی ٥ (بدّ الشَّرْجَ او القَتَبَ) لەژێر زینەکە یان کورتانەکە پارچە قوماشێکی نەرمی بەکارهێنا بۆئەوەی پشتی ئەسپەکە یان حوشترەکە بریندار نەبێ.

بَدَّ بدَدَاً: لەبەر قەڵەوی‌و گۆشتنی دوڕانی لێك دوور کەوتنەوە ٥ جەستەی زەبەلاح بوو.

أبَدَّ بینهم بالعطاء: هەریەکەو بەشی خۆی پێ بەخشی‌و بۆی جیاکردنەوە ٥ هەرلەم مانایەدایە کەلە حەدیثی (أم سلمة)دا هاتووە دەفەرموێ: (یا جاریة أبدیهم تمرة تمرة).

أبَدَّ یَدَهُ الیه: دەستی یارمەتی بۆ درێژ کرد ٥ (أبَدّ بصره نحو الشيء): چاوی لەوشتە بری‌و چاوی لێ لانەدا.

بَادَّ القومُ في السفر مبادَّةً: هەریەکە لەگەشتیارەکان بەشی خۆی دەرهێناو تێکەڵاویان کردو پاشان لەناوخۆیان دا دابەشیان کردەوە ٥ (بادَّ الشيء) ئەوشتەی فرۆشت بەشتێکی تر بەگۆڕینەوە کالاّ بەکالاّ ٥ (بدّد الشيء) شتەکەی بڵاوە پێ کردو دابەشی کرد.

إبْتَدَّ التومان أمَّهما: ئەو دوانکە هەریەکەیان لەمەمکێکی دایکیان شیریان خوارد ٥ (ابتدَّ الرجلان فلاناً) دووپیاوەکە کەوتنە وێزەی

فلانکەس هەریەکەیان لەلای
خۆیەوە تێی سرەواند.
تبادَّ القومُ: ئەوقەومە دو دو بەرێکادا
ڕۆیشتن، یان هەریەکەیان
بۆهاوشانی خۆی چووە مەیدان.
تَبَدَّدَ: بڵاوەیان لێ کرد ٥ تَبَدَّدَ القوم
الشیءَ) ئەو شتەیان بەش بەش
کردو هەرەیەکەیان بەشی خۆی برد
٥ (تبدَّ الحليُ صدرَ الجاريةِ) خشڵەکە
سەرسینگی ئافرەتەکەی هەموو
داپۆشی.
استَبَدَّ بە: بۆخۆی قۆرغ کرد، تاکڕەوانە
هەڵسوکەوتی کرد.
استَبَدَّ الأمر بفلان: فلانکەس نەیتوانی
کۆنترۆڵی ئیشەکە بکاو لەدەستی
چوو ٥ (استَبَدَّ بأمره) کارو باری
ئەمیری خۆی لەدەست گرت و رای
خۆی بەسەر رای فەرمانڕەواکەی دا
فەرز کرد ٥ پاشا تەنها قسەی ئەو
دەبیستێ.
أباديدُ: کۆمەڵ کۆمەڵ و جیا جیا.
الأبَدُّ: تەونکەر.
البادّ: ناوڕان ئەوبەشەی ڕان کەلەکاتی
سواری دا لەزینەکە دەکەوێ.
بَدادِ: فەرمانکردنە بەروبەرو بونەوەو
بەرامبەریکردن ٥ دەگوترێ: (یاقوم
بَدادِ بَدادِ) ئەی خەڵکینە
هەریەکەتان پەلاماری یەکێك لەوان
بداو تێی سرەوێنێ.
البِدادُ: بەش و بار لەهەموو شتێك.

البَدَدُ: پێویستی و ئاتاجی ٥ هێزو توانا.
البُدُّ: بەش لەهەر شتێك بێ ٥ قەرەبو،
بت یان بتخانە ٥ جودا بونەوە،
دەگوترێ: (لابُدَّ منه) هیچ چارنیە
هەردەبێ وابێ.
البَدَّةُ: ماندوبوون ٥ بەش و بار
لەهەرشتێك.
البِدُّ: بەش و بار لەهەر شتێك، هاوشان و
بەرامبەر.
البَدَّةُ: هێزو توانا.
البُدَّةُ: بەش و بار لەهەر شتێك بێ ٥
ئەوسەری شوێن و کات، ماوە، (ك:
بُدَدٌ)ە.
البَديدُ: هاوشان و بەرامبەر ٥ تێرە،
خورج، جەواڵێکە دوو دەمی هەیە
بۆ سەرەوە کراوەتەوەو دەخرێتە
سەر پشتی وڵاغی بارەبەرو شتی تێ
دەکرێ.
البديدةُ: بەمانا (بَديد) هاتووە، هەروا
ناوە بۆ سارایەك کەسی تێدانەبێ.
التَّبْديدُ في القانون: بەودەستکاری و
تەصەروفانە دەگوترێ کە کابرای
ماڵ بەندکراو ئەنجامی دا لەماڵە
بەندکراوەکەدا پێش فرۆشتنی
ماڵەکە بۆئەوەی خاوەن مافەکان
هیچیان دەست نەکەوێ و بەمرادی
خۆیان نەگەن.
بَدَرَ القَمَرُ بدراً: مانگ تەواو بوو، خشت
بوو، گەیشتە شەوی چواردە.
بَدَرَ الى الشيء بدوراً: پەلەی کرد بۆ

شتەکە ٥ دەگوترێ: (بَدَرَ الی الزرع) بەیانی زوو دەرکەوت لەماڵو ڕۆیی بۆسەر کشتوکاڵەکەی.

بَدَرَ الأمر فلاناً: فلان کار زوو پەخەی فلانکەسی گرت.

أبْدَرَ: مانگی لی هەڵهات ٥ بەمانگە شەو سەفەری کرد (أبْدَرَ الْوَصِيُّ في مال اليتيم) سەرپەرشتیار ماڵی هەتیوەکەی خوارد پێش ئەوەی ڕەسیدە بێو بالغ بێ.

بادر الیه مبادرة وبداراً: پەلەی کرد ٥ (بادر فلاناً الغایة) فلانکەس پەلەی کردو پێش فلانکەس گەیشتە ئەومەبەستو ئامانجە.

ابتدرت عیناه: چاوەکانی فرمێسکیان ڕشتن.

ابتدر فلاناً: پەلەی لەفلانکەس کردو بۆی چوو.

ابتدر القومُ الشیئَ: خەڵکەکە پەلەیان کرد بۆئەوەی بگەنە ئەو شتە ئەومەبەستە.

تبادر القومُ: خەڵکەکە بەپەلە ڕۆیشتنو دەست پێشخەرییان کرد.

البادر: مانگی شەوی چواردە.

البادرة: بۆ مێینە بەکاردەهێندرێ ٥ ئەوهەڵسو کەوتەیە لەکاتی ڕق هەڵسان دا لە پیاو دیاری دەدا ٥ ڕق هەڵسانی خێراو زوو هەڵچون، وتنی وشەی ناشایستەو بێ سەروبەر، بۆیە لەوەصفی عاقڵ دەڵێن

دەگوترێ: (فلان لاتخشی بوادره) فلانکەس ترسی ئەوەی لێ ناکرێ قسەی ناشیرینی لەدەم بێتەدەرەوە ٥ هەروا (البادرة) بۆ ڕومەتو گزوگیا بەو قوناغەی دەگوترێ کەسەرەتا چەکەرە دەکاو سەردەر دێنێ ٥ بۆتیرو کەوان بەلایەکی تیرەکە دەگوترێ کەدەکەوێتە لای قونداخەکەی ٥ گێزەرەی مل، ئەو پارچە گۆشتەی نێوان ملو ناوشان.

البدارة: ئامێرێکی ئاسنینی گەورەیە زێرەکەی کونی تێدان گەنمی تێ دەکرێ بۆ تۆو کردن.

بدر: گێوو دۆڵێکە لەنێوان مەککەو مەدینەدا بە شەڕی (بەدر) کەلەنێوان قورەیشو موسوڵمانەکان دا ڕوی دا لەوشوێنە کراوە.

البدرُ: مانگی شەوی چواردە، لاوی ڕەسیدەو پێگەیشتوو، (ك: بدور وأبدار).

البَدَرَى: دەست پێشخەر.

البدرة: کیسە باخەڵ، کیسە پارە، کیسەیەکە هەندێ پارەی تێدەکرێ بۆمامەڵە پێوەکردن ٥ لەسەردەمی هەندێ لەخەلیفە موسوڵمانەکاندا پارە خراوەتە ناو ئەو جۆرە کیسانەوەو بەخشراوە، بەگوێرەی ڕۆژگار ئەوکیسانە گۆڕانیان بەسەردا هاتووە.

البُدْرَا: کوتراوو وردکراوێکە لەهێست دەدرێ بۆسارد بوونەوەو پندر

بوونەوەو جوانکردنو ئارایش دان ٥ هەموو وردکراوێك پێی دەگوترێ: بودرە.

البَدْرِيُّ: کەسێکە لەخزمەت پێغەمبەردا درودی خوای لەسەربێ هاوبەشی غەزای بەدری کردبێ ٥ هەروا بەبارانی پێش وەرزی زستانیش دەگوترێ ٥ بەنازەڵێکیش دەگوترێ کەسەرەتای وەرزی زاوزێ لەدایك بووبێ، بەکشتوکاڵیش دەگوترێ سەرەتای وەرز پەیدا بووبێ.

المُبْدِرُ: شێر.

البَدْرُونُ: ژێرزەمین، خانوێکە لەژێر زەوی بۆتێداحەوانەوەو گەنجینە بەفارسی پێی دەگوترێ: (بیدون) بەعەرەبی (السَّرَب)ی پێ دەڵێن.

البَیْدَرُ: خەرمان

بَدَعَهُ بَدعاً: ئەوشتەی بەدی هێنا بەشێوەیەك کەلەوەپێش دەونەی نەبووە.

بَدَعَ البئرَ: بیرەکەی هەڵکەندو تەواوی کرد.

بَدُعَ بداعة وبدوعاً: لەورەوشتەدا گەیاندیە ئەوپەری جاباش یان خراپ.

أَبْدَعَ: شتێکی نایابو سەرنج راکێشی هێنایە کایەوە، یان بیدعەتی داهێنا ٥ ولاغی سواریو تێشو هەڵگری وەستاو ماندو بوو نەیتوانی رێ بکا ٥ دەگوترێ: (أبدع الراکبُ) سوارەکە ولاغەکەی ماندوو بوو وەستا ٥ بەڵگەکەی پوچ بووە، (أبدع برە بشکرە) چاکە لەسوپاسی زۆرتر بوو(أبدع فلان بفلان) فلانکەس فلانی ریسوا کردو بەبێر داخوازی یەکەیەوە نەچوو ئەوهومێدەی پێی بوو نەهاتە دی (بەگوێی گوێ بڕیو بەدێڵ دەرچوو).

أُبدِعت حجّتُهُ: بەڵگەکەی پوچ بووە (أُبْدِعَ بفلانٍ) فلانکەس ولاغەکەی ماندو کراو وەستاو لەهاوەڵانی دابڕا.

إبْتَدَعَ: بیدعەتی داهێنا ٥ (إبْتَدَعَ الشَّيْءَ) شتێکی ناوازەی داهێنا.

تَبَدَّعَ: بیدعەی داهێنا، بوو بە بیدعەچیو تازە قەڵلا خواز.

اِسْتَبْدَعَهُ: بە شتی ناوازەو بێ وێنەی لەقەڵەم دا.

الابداع: بەلای فەیلەسوفەکانەوە بەدیهێنانی شتە لەنەبوو.

الابتداعیة: بریتیە لەگەڕانەوە بۆ سروشتو پاساودانەوەی هەستو سۆز بەعەقڵو مەنطیق دا تایبەتمەندی ئەم ڕێڕەوە ئەوەیە خۆلەشێوازی پێشینان رزگار بکەیو شێوازی تازە بێ نیە کایەوە.

البادعُ: کاری جوانو عەنتیکە.

البِدْعُ: ئەوکارەی یەکەمجار ئەنجام دەدرێ ٥ لەقورئان دا هاتووە دەفەرموێ:

﴿قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ هەروا
غایەو تۆپەڵاك‌و ئەوپەڕی هەموو
شتێك.

البِدْعُ: پیاوی پیاوانەو ناودار بەهۆی
زانست‌و زانیاری یان مەردایەتی‌و
قارەمانی‌و سەخاوەت ... (ك: أبداع،
بُدَع).

البِدْعَةُ: بریتییە لە داهێنانی شتی تازە
بابەت لەئایین دا یان لەشتی تردا،
(ك: بِدَعْ).

البدیعُ: بەدیهێنەری دەست رەنگین
کەهیچ عەیب‌و لەککەیەك
لەکارەکانی دا نەبێ ٥ قورئان
دەفەرموێ: ﴿بَدِیعُ السَّمَاوَاتِ
وَالأَرْضِ﴾ خودا بەدیهێنەری
ئاسمان‌و زەوییە بەوپەڕی دەست
رەنگینی و تواناوە هیچ عەیب‌و
عارێك، کەم‌و کوڕییەکیان تێدا
بەدی ناکرێ، (ك: بدائع)ە ٥
دەگوترێ: (هذا من البدائع) ئەم کارە
لەوپەڕی دەست رەنگینی دا ئەنجام
دراوەو هیچ کەم‌و کوڕییەکی پێوە
نیە.

البدیع: جۆرە زانیارییەکە لەعیلمی
بەلاغەو رەوانبێژی دا لایەنە
جوانکاری‌و شێوازە پەسەندەکانی
رستەی پێ دەزانرێ.

بَدِلَ بَدَلاً: جومومزگەکانی ئازاریان دا، یان
ئێسقان‌و دەست‌و قاچی ئازاریان
بوو ٥ دەگوترێ: (بَدِلت مفاصلُهُ)
جومزگەکانی ئازاریان پەیدا کرد.

أَبْدَلَهُ: گۆڕی ٥ (أبدل الشئ بغیره)
ئەوشتەی گۆڕی بەشتێکی تر ٥
لەجیاتی ئەوشتە فلان شتی
وەرگرت.

بادَلَ الشَّیْءَ بغیره مبادلة وبدالاً: فلان
شتی گۆڕییەوە بەفلان شت ٥
لەجیاتی ئەوە ئەمەی هەڵگرت.

بادَلَ فلاناً: فلان شتی دا بەفلانکەس
لەجیاتی ئەوە.

بَدَّلَ الشَّیْءَ: شێوەی شتەکەی گۆڕی،
شێوەو دیمەنی گۆڕین ٥ دەگوترێ:
(بَدَّلَ الکلامَ) گۆڕانکاری لەقسەو
باسەکەدا کرد، رستەکانی گۆڕین.

بَدَّلَ الشَّیْءَ شیئاً آخرَ: ئەوشتەی خستە
شوێنی شتێکی تر وەکوو لەقورئان
دا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا بَدَّلْنَا
آیَةً مَّکَانَ آیَةٍ﴾.

تبادلا: هەریەکە لەدوو مامەڵەکارەکان
کالای خۆی وەرگرت.

تبدَّلَ: گۆڕا، گۆڕانی بەسەردا هات ٥
(تبدّل الشئ بالشئ) ئەوشتەی
لەجیاتی ئەوشتە وەرگرت.

الأَبْدالُ: دونیا نەویست‌و سۆفی‌و رەبەن
٥ لەزاراوەی سۆفیان دا نازناوێکە بۆ
ئەو کەسانە دەگوترێ کەچەند
قۆناغێکی سۆفیانەیان بڕیبێ.

البدالُ: بەرزکەرەوەیەکە بەقاچ
مامەڵەی لەگەڵ دل دەکرێ بۆ
جولاندنی بەرداشی ئاش یان

پایەدەری پایسکیل و ماتۆڕو ئەوجۆرە شتانە ٥ بەوتامێرەش دەگوترێ کە ئاوازی مۆسیقای پێ دەگۆڕدرێ.

البَدّالُ: ئەوکەسەیە هەرنەوەندەی ماڵ و سامان هەیە کەشتێکی پەسیتی پێ بکڕێ بۆ پێداویستی خۆی ٥ یان بۆ مامەڵەکردن ئەگەر ئەوشتەی فرۆشت دەبێ بیکڕێتەوەو بیخاتە شوێنی ٥ فرۆشیاری خۆراك و شتی هەڵگیراوی وەکوو صابون و شەکرو چا، بەکوردی (بەقاڵ).

البَدَلُ من الشيء: جێنشین و بارمتەو بارتەقاو بەهاو نرخ ٥ پیاوی خانەدان و شکۆدار، (ك: أبدال)ە ٥ لەزاراوەی نەحوییان دا ناوێکە بەشوێن ناوێکی تردا دێو ئەومەبەستە ٥ وەکوو سەرۆکی هەرێمی کوردستان، مسعود بارزانی.

البَدْلَةُ: ئەو پۆشاکەیە بەڕواڵەت بۆدەرەوەی ماڵ دەپۆشرێ.

البديلُ: جێنشین و بەرامبەرو نرخ (ك: أبدال)ە لای صوفیەکان ٥ لەزاراوەو زانستی سینەمادا ٥ بەوکەسە دەگوترێ کەبەزمانی خۆی قسەی شانۆکارێکی بیگانە دەردەبڕێ لەرپوایەتێکی سینەمائی دا.

البديلة: کەرەستەی سپێرو بەدیل، ئەوشتانەی دروست دەکرێن.

بۆئەوەی جێگەی کەرەسە سروشتییەکان بگرنەوە.

التَّبَدُّلُ: لەزاراوەی زانایانی گیانداری و پزیشکی دا گۆڕانی ماددەیەکە بۆ ماددەیەکی تر بەگۆڕانێکی کیمیائی و سروشتی وەکوو گۆڕانی سوکەری قەصەب بۆ سوکەری ترێ.

بَدَنَ بَدْناً وبُدْناً وبدوناً: قەڵەوبوو، زەبەلاح بوو، دەگوترێ: (هو بادِنٌ) و(هي بادنة)، (ك: بُدَّنٌ).

بَدَّنَ: بەمانا (بَدَنَ) هاتووە، هەروا بەمانا (کەوتە ساڵەوەو پیر بوو لاواز بوو) ٥ (بَدَّنَ الحيوانُ) ئاژەڵەکەی قەڵەو کردو گەورەی کرد ٥ (بَدَّنَ فلاناً) زرێی لەبەر فلانکەس کرد.

البَدَنُ: ناوە بۆ جەستە جگە لەسەرو دەست و قاچ ٥ هەروا ناوە بۆ زرێ یان بۆ زرێی کورت، لەپۆشاکیش دا بەفانیلەی عەلاگە دەگوترێ، یان هەرکراس و چاکەتێك کەقۆڵ و یەخەی نەبێ.

البَدَنَةُ: حوشتری قوربانی، حوشترێکە قەڵەو بکرێ بۆئەوەی لەمەککە سەر ببڕدرێ و بکرێتە قوربانی ٥ پۆشاکێکە یەخەی بۆ خوارەوە دادڕابێ بەبێ ئەوەی قۆڵی هەبن.

المِبْدانُ: ئەوکەسەیە زوو بەرەو قەڵەوی بچێ بەبێ ئەوەی خواردنی زۆر بخوا.

بَدَهَهُ بَدْهاً وبداهةً: لەناكاو گوزو گومەت و دەست بەجێ ئەوشتەی ئەنجام دا.

بادَهَهُ مبادهةً وبداهاً: بەمانا (بَدَهَهُ)دێ.

بَدُهَ: قسەی جوان و رێك و پێكی كردن بەسەلیقەو بێ خۆ بۆ ئامادەكردن

اِبْتَدَهَ الخُطبةَ: یەكەندەردو وتارێكی داو مەبەستەكانی خۆی ئاراستە كردن.

تباده القوم الخطبَ والاشعارَ: هەریەكە وتاری ئیرتیجالی خۆی ئاراستەی بەرامبەر كرد.

البداهةُ: سەرەتای شت ٥ هەرشتێك كەیەكەمجارو سەرەتا دەبیندرێ یان ئەنجام دەدرێ ٥ لەهزارەوەی فەلسەفەدا بەو بیرو بۆچونانە دەگوترێ كەئاشكراو دیاریان زوو خۆیان لەزیهن دا دەچەسپێنن.

البديهة: بەمانا (البداهة)یە، بەمانا سەرەتاو یەكەمجار ٥ بیرو بۆچونی راست و دروست لەكاتی روداوی چاوەروان نەكراودا ٥ زانیاری و بیرو بۆچونێك كە لەدروونی ئادەمیزاددا سەر هەڵدەدا بەبێ تێفكرین و لێ وردبونەوە.

البديهية: شتی سەلمێنراوو چەسپاو كەپێویست بەبەڵگە نەكا.

اَلْبِدَه: وڵام لەمشت و حازر جواب بەبێ تێفكرین و بیركردنەوە.

بدا بدواً وبداءً: دەركەوت ٥ (بداله في الأمر كذا) رای لەسەر ئەو چەسپاو جێگیر بوو ٥ لەبەندی پێشینانەدا هاتووە دەڵێ: (ماعدا مما بدا) لەرای خۆی نەهاتە خوار.

بدا فلان بَدْواً وبداوةً: لەشار چووە دەرو بوو بەسارا نشین ٥ دەگوترێ: (بدا الى البادية) لەسارادا نیشتەجێ بوو مایەوە.

أبدى الشيئَ و به: شتەكەی ئاشكرا كرد ٥ (أبدى صفحتَهُ) نارەزایی خۆی دەربڕی ٥ (أبدى الرجلَ) پیاوەكەی لەشار دەرپەڕاندو بەرەو چۆڵەوانی و سارا رەوانەی كرد.

أبدى في منطقه: قسەی رەق و ناخۆشی كردن و لەسنوردەرچوو.

بادى بينهما: پێكی گرتن و بەرامبەری یەكی كردن (بادى فلاناً) زۆرانبازی مەیدانبازی لەگەڵ دا كرد ٥ (بادى فلاناً بأمر) كارەكەی بۆ فڵان ئاشكرا كردو بۆی رونكردەوە.

اِبْتَدى: چوو بۆ لادێ بەرەو سارا كەوتە رێ ٥ (تبادى القوم بالعداوة) هەندێكیان بەئاشكرا دوژمنایەتی هەندێكیان راگەیاند.

تبدى: ئاشكرابوو، لەساراو چۆڵەوانی و لادێ دا مایەوە.

البادي: نیشتەجێی لادێ و سارا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ﴾.

بادي الرأي: رای سەرەكی و بێ لێ ورد

بوونەوە، رای هەڵەشەو بێ سەرو بەرە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِلاَّ الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ﴾.

بادي بدأ، بادي بَدٍ، بادي بدي: سەرەتای شت.

البادیـة: مێینـەی (البـادي)یـە جۆڵەوانیەکی پان و پۆرە ئاوو لەوەری تێدایە بۆ ئاژەڵ بەخێو کردن.

البـداة: قاچـك ٥ رای پەسندو باش، دەگوترێ: (فلانٌ بدوات) و (أبو البدوات) ئەگەر بیرو رایەکانی پەسەندو باش بوون.

البـداءُ: دەرکەوتنی راو بۆچـوونە، کەلـەوە پـێش ئـەوراو بۆچـوونە نـەبووە ٥ پەسەندکردنی شـتێکە زانراوی پاش نەزانی یە.

البَدائية: کۆمەڵو تاقمێکن بەلایانەوە وایە کە دەشێ خودای مەزن لەهەندێ‌بواردا زانیاری نەبێ دوایی زانیاری بۆ دەستە بەر ببێ ٥ (أستغفرالله)؟ یان سەرەتا جۆرە زانیارییەکی هەبێ‌و دوایی زانیاری راست‌و پەسەندی لادروست ببێ؟

البداوة: ژیانی سارانشینی‌و گوندنشینی بە زۆری بۆ کۆچەری‌و دەوار نیشینەکان بەکاردێ.

البـدو: سـاراو لادێ ٥ دانیشتوانی ساراو لادێ کان.

بَـذَأَ بَـذْءاً: قسەی ناشیرینی گوتن ٥ پێغەمبەر (د.خ) فەرمووویەتی: ﴿البذاء من الجفاء﴾ قسەی ناشیرین جۆرێکە لەستەم‌و زۆر.

بَـذَأَ الأَرْض: رەخنەی لەزەوییەکە گرت (بَـذَأَ فلاناً) گلەیی لەفلان کرد ٥ هەڵس‌و کەوتێکی لێ بینی ناڕەزایی خۆی بەرامبەر دەربڕی ٥ دەگوترێ: (بَذَأَتْهُ عینی) لەپێش چاوم هیچ‌و پوچ‌و خوێڕی دیارە ٥ (بَذِيَ) بەمانا (بَذَأَ)دێ.

بَذُوَ بذاءة: بەمانا (بَذِيَ)یە.

أَبْذَأَ: قسەی ناشیرین‌و جوێن ئامێزی گێڕایەوە.

بَاذَأَهُ بِذاءً ومباذاة: جوێنی پێداو قسەی ناشیرینی ئاراستە کرد.

البَذَجُ: کۆڵ‌و بار، (ك: بذجان).

بَذَحه: هەڵی دڕێ ٥ دەگوترێ: (بذح لسـان الفصـیل) زوبـانی بێچوووشترەکەی قەڵاشت بۆئەوەی شیری بۆنەخورێ.

بَذَحَ الجلد عن اللحم: پێستەکەی کەوڵ کرد.

بَـذَحَ الـرأيَ: رایەکەی پەسەند کردو بڕیاری لەسەردا ٥ دەگوترێ: (لو سـألتهُمْ مـا بـذحُوا بشيء) ئەگەر پرسیار یان لێ بکەی رای خۆیان یەکالا ناکەنەوە.

تَبَـذَّحَ الـرأيَ: رایەکەی پەسەند کردو بڕیاری لەسەردا ٥ دەگوترێ: (تَبَذَّح

السحابُ): هەورەکە بارانی باراند (البَذَخ) هەڵترپین.

بَذَخَ الجَبَلُ ونحوه بذوخاً: کێوەکە بەرز بوو بەرزایی یەکەی دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (هو باذخ)، (ك: بواذخ و بُذّخ) دەگوترێ: (شرف باذخ).

بَذَخَ الرجلُ: ئەوپیاوە گەورەو رێزدار بوو ٥ بەخۆی نازی‌و شانازی کرد، خۆی هەڵنایەوە و لوتبەرزی نواند.

باذخَهُ: شانازی بەسەر دا کرد.

تَبَذَّخ: بەمانا (بَذَخ)دێ.

بَذَّ بَذاً: بەسەری دا زاڵ بوو، پێشی کەوت ٥ تیری پەڕاند، تەواو بوو پیکەیی، حاڵ‌و وەزعی خراپ بوو، شێوەو شێوازی ناشیرین بوو تێک چوو دەگوترێ: (هو بَاذ وَبَذّ).

بَاذَّهُ: زاڵ بوو بەسەریا، پێشی کەوت ٥ دەگوترێ: (باذاه الشئ) بۆ گەیشتن بەوشتە پێشبرکێی لەگەڵ دا کردو پێشی کەوت ٥ (إبْتَذّهُ منه) بەزۆر ئەوشتەی لێ ستاند.

بَذَرَ الحَبَّ بذراً: تۆوەکەی وەشاند بۆ کشت‌و کاڵ ٥ دەگوترێ: (بَذَرَ الأرض) زەوییەکەی بۆکشت‌و کاڵ بەکارهێنا.

بَذَرَ الشئَ: شتەکەی پەرت‌و بڵاو کردەوە ٥ (بَذَّر مالَهُ) بەدەست بڵاوی ماڵەکەی خەرج کرد (بَذَر الحديث) قسەکەی بڵاوکردەوە.

بَذِرَ الزرعُ بَذَراً: گەشەی کردو راسا ٥ (بَذِرَ فلان في النفقة) فلانکەس لەخەرجی‌و نەفەقەکێشان دا زێدە رەوی کرد.

بَذِرَ فلان: فلانکەس زۆری قسەکردو زیاد لەپێویست چەنەی دا ٥ نهێنی یەکانی ئاشکرا کرد ٥ هەر لەم مانایەدا یە کە عائیشە داوای لە فاتیمە کرد ئەونهێنی یەی لایەتی بۆی بدرکێنێ ٥ فاتیمە وتی: (انی اذاً لَبَذِرةٌ).

بَذَّر المالَ: بەدەست بڵاوی پارەکەی خەرج کرد ٥ زێدە رۆیی کرد لەسەرفکردنی ماڵەکەی دا ٥ لەم مانایەدا قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾.

بذّر فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە ٥ دەگوترێ: (لو بَذَّرت فلاناً لوجدته رجلاً) ئەگەر فلانکەس بەتاقی بکەیتەوە دەزانی چ پیاوێکی پیاوانەیە.

تَبَذَّر الشيئ: ئەوشتە پەرت‌و بڵاو بۆوە.

استبْذَرَ السحابُ: هەورەکە زوو بارانەکەی باراند.

البَذارة: وەچەو نەوە، گەشەوەنماکردن‌و راسان ٥ زەنوێربون.

البَذْرُ: هەر دەنکە تۆوێك لەزەوی دا بچێندرێ ٥ روەك لەکاتی سەرهەڵدان‌و چەکەرەکردنی دا ٥

وەچەو نەوەو گەرا ٥ دەگوترێ: (ان هـؤلاء لَبَذْرُ سـوءٍ) ئەوانـە وەچەی خـراپ‌و خـوێڕی‌و بـێ نـرخن، (ك: بذور، بذار).

البَذُورُ: فیتنەو ئاشوبگێڕ، (ك: بُذُرٌ).

البُذَيْرَةُ: لەزانستی روەکناسی دا بریتیە لـەو دەنکـە تۆمـەی هێشـتا کـامڵ نەبوەو پێ نەگەیشتوە لەروەکێکی وادا گوڵەکـــەی دیاربـــێ ٥ ئەوجەستەیەی خانـەی جـرثـومـی پێش موتوربەکردنی لەخۆ گرتووە، جاکە موتوربە کرا دەبێتە تۆو.

البَيْذارُ: زۆر بڵێو چەقە چەناو.

التِّبْذارَةُ: ئەوکەسـەیە بەنـەزانی مـاڵ‌و سامانی خۆی خەرج دەکا.

بَذْرَقَ: حەرەسیاتی گرت‌و پارێزگاری لـێ کـــرد ٥ موتەنـــەبی لـــەکاتی ســـەفەرکردنی دا پێیـــان گـــوت: خەفەرو پارێزەر لەگەڵ خۆت بـەرە وتـی (أبَذْرَقُ ومعي سيفي؟) شمشێری خـۆمم پێیـەو حـەرەسـیات لەگـەڵ خۆم بەرم؟؟.

البَذْرَقَـةُ: ئەوحـەرەس‌و پارێزەرانـەن کەبەچەکەوە پێش کاروان دەکەون، کرێـی حەرەسی‌و پارێزگاری کـردن وەردەگـرن، حـەقی دڵنیـا بـونی گەشتیارو پارێزگاری کردنی.

اِبْذَعَرَّتِ الخَيْلُ: ئەسپەکە کەوتە غـاردان بەرەو ئەو شتەی دەیەویست بیگاتێ ٥ (اِبْذَعَرَّ القـومُ) ئەوقەومـە پـەرت‌و بڵاو بونەوەو هەڵاتن.

اِبْذَقَرَّ القـومُ: ئەوقەومـە پـەرش‌و بـڵاو بونەوە هەریەکەیان بەرەو شوێنێك هەڵاتن ٥ دەگوترێ: (ما ابـذقرَّ الـدم في المـاء) خوێنەکـە لـەناو ئاوەکـەدا بڵاو نەبوەو هەربەتۆپەڵی مایەوە.

بَذَلَـــهُ بـــذلاً: بـــەدڵ ئـــەوکارە خۆبەخشی‌یەی ئـەنجام دا.. ئیسمی فاعیلەکـەی (بـاذِل، بـذّال، بَـذُول، مبذال).

بَـــذَلَ الثـــوبَ: لـــەکاتی ئیشـــکردن‌و خزمـــەتکردن دا ئـــەو پۆشـــاکەی پۆشی.

ابْتَذَلَ الرجـلُ: پیاوەکـە بەدڵـەی کـار کردنی لەبەرکرد ٥ دەگوترێ: (کلام مُبْتَذَلٌ) قسەیەکی سواوو بازاڕی یـە (سیـف مبـتذلٌ) شمشـێرێکی تیـژو بڕندەیە.

تبـــذَّلَ الرجـــلُ: پیاوەکـــە وازی لەخۆشاردنەوەو خۆپەنادان هێنـا ٥ دەســـتبەرداری خۆڤـــۆزکردن‌و خۆنازاندن دان بـوو ٥ پۆشاکی شـڕو کۆنەی پۆشی.

اسـتَبْذَلَهُ: داوای بەخشینی لـێ کـرد ٥ (اِسْتَبْذَلَ فلانـاً شـيئاً) داوای لـەفلان کرد شتێکی پێ ببەخشێ.

البَـــذْلُ: بەخشـین بـەگوێرەی توانـا ٥ دەگوترێ: (سألتهُ فاعطاني بذل يمينه)

داوام لی کرد ئەوەندەی لەتوانای دا بوو پێی بەخشیم ◦ هەروا دەگوترێ: (صوله خیر من بذله) ناوەرۆکی باشترە لەروالەتی.

اَلْبِذْلَةُ مِنَ الثِیاب: ئەو پۆشاکەیە بۆ ئیش لەبەردەکرێ خەڵکی هەرسەکی پێی دەڵێن: بەدلەی ئیش.

المِبْذَلُ: بەمانا (بِذْلَة)یە پۆشاکی کۆن و جلی ئیش، (ك: مباذل) دەگوترێ: (خَرَجَ علینا فی مَبَاذِلِهِ) بەجلی ئیشەوە یان بە پۆشاکی ناوماڵەوە هاتە دەرەوە بۆ لامان.

اَلْمِبْذَلَةُ: بەمانا (المِبْذَل)ەی، (ك: مَباذل)ە.

بَذُمَ بَذامَةً وبذماً: پتەوو قایم بوو، دەگوترێ: (ثوب بذم) پۆشاکێکی پتەوو رەختەیە، ریسەکەی باش رێسراوە سفت و سافە.

بَذِمَ فلان: فلانکەس خۆ گربوو، رایەکەی پەسەند بوو دەگوترێ: (فلان ذو بذم) واتە: فلانکەس خاوەن راو بۆچوونی خۆیەتی و پابەندە پێیانەوە.

بذا بَذْواً وبذاءً: رەوشتی خراپ بوو، لەقسەکردن دا وشەو رستەی ناشیرینی بەدەم دا هات.

بَذُوَ بَذارةً وبذاءً وبذاءةً: بەمانا (بذا)یە ◦ دەگوترێ: (هو بَذِيٌّ) ئەوپیاوە رەوشتی ناشیرینە ◦ (أبذی) بەمانا (بَذَا)یە.

بَرَأَ اللهُ الخلق بَراءً وبَرءً: خودا بوونەوەری دروست کردووە.

بَرِئَ المریضُ بَرءاً وبراءةً: نەخۆشەکە چاکبۆوەو نەخۆشی یەکەی نەما ◦ (هو بارئٌ).

بَرِئَ من فلان براءةً: لەفلانکەس دوور کەوتەوەو وازی لێ هێنا ◦ (بَرِئَ من الدین والعیب والتُهَمَةِ) لەقەرز لەعەیب و لەککە لەتاوان رزگاری بوو، هیچی لەسەری نەچەسپا (هو بارئٌ)، (ك: براءٌ).

بَرُؤَ بُرْءاً وبروءاً: بەمانا (بَرِئَ) یە دەگوترێ: (بَرُءَ فلان) فلانکەس دڵی پاک و نیازی خاوێن بوو (هو بَريءٌ) هەروا دەگوترێ: (عملٌ بريءٌ) کردارێکە بێ خەوش و عەیب غەل و غەشە ◦ (فلان بريء الساحة) فلانکەس لەوتاوانەی پاڵی درابوو بێ تاوان دەرچوو ◦ هیچی لەسەر نەچەسپا (بَريء الذمة) ئەستۆی خاڵی یە لەقەرز، قەرزدار نیە، (ك: براء، بُراء، بُرآء، أبراء، أبرياء)ە.

أبْرَأَ فلان: فلانکەس کەوتە یەکەم رۆژی مانگەوە.

أبْرَأَ الله فلاناً: خودا شیفای نەخۆشی فلانکەسی دا.

أبْرَأَ فلان فلاناً: فلانکەس گەردنی فلانی لەقەرزەکەی ئازاد کرد.

بارَأَ شريكه مباراة براءً: لەهاوبەشەکەی جیابووە.

بَارَ الرجلُ زوجته: پیاوەکە لەگەڵ ژنەکەی رێک کەوت لێک جیاببنەوە.

بَرِّئَه من كذا: بەمانا (أبرأه)دێ (برأه من العيب أو الذنب او التهمة) بڕیاری دا بەبێ عەیبی ئەوکابرایە یان بە بێتاوانی یان ناراستی تۆمەتی ناراستە کراوبۆی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَبَرَّأَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوا﴾ ٥ (بارأ الشريكان) ئەو دوو شەریکە لێک جیابونەوە.

تَبَرَّأَ من كذا: خۆی لێ رزگار کردو لێی دوورکەوتەوە قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا﴾.

استَبْرَأَ من النجس والبول: خۆی لەپیسایی‌و میز پاك كردەوە، (استبرأ من الدين والذنب): داوای کرد قەرزەکە، تاوانەکەی لەسەر لابەرن.

استَبْرَأَ الشَّيْءَ: توێژینەوەی لەوشتەدا کردو ویستی بگاتە ئاکام‌و راستی بۆدەربکەوێ.

البَرَاءُ: جاوگە وشە: (مصدر)ەو دەکرێتە خەبەرو صیفەت بەمانا دوورە پەرێزی‌و خۆپاراستن دێ وەکوو لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ﴾ ٥ هەروا وشەی (البراء) بۆ ئەم مانایانەش دێ: شەوی یەکەمی مانگ ٥ شەوی کۆتایی مانگ ٥ یەکەم رۆژی مانگ دوا رۆژی.

البَرَاءَةُ: بیانوو نەهێشتن‌و هەرەشە لێ کردن ٥ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ....﴾.

براءة الاعتماد: ئەو فەرمانە رەسمییەیە کەدەوڵەت دەری دەکا بۆ سەفارەت‌و قونصولییە بیانییەکان بۆئەوەی لەولاتەکەی دا دەست بەکارەکانیان بکەن هەریەکەو لەبواری تایبەتی خۆی دا.

براءة الأختراع: شەهادەیەکە دەدرێ بەوانەی داهێنان ئەنجام دەدەن‌و بەرهەمە داهێنراوەکانیان لەفەرمانگەی تایبەت تۆمار دەکەن.

البُرْأَة: کۆختە ٥ ئەوشوێنەی نێچیرەوان خۆی تێدا حەشار دەدا بۆئەوەی نێچیرەکەی نەیبینێ تادەستی لێ دەوەشێنێ.

البرِيئَة، البَرِيَّةُ: مەخلووقات دروستکراوەکان.

بَرْأَلَ الديكُ: کەڵەشێرە کەخۆی گیف کردەوەو پەڕی ملی فش کردن وەکوو ئەوە خۆی ئامادەبکا بۆ شەڕە کەڵەشێر.

بَرْأَلَ الرجلُ: پیاوەکە خۆپارێزی کرد لەشەڕو سورنەبوو لەسەر تێوەگلان.

ابْرَأَلَّ: بەمانا (بَرْأَلَ)یە هەروا (تَبَرْأَلَ) بەمانا (بَرْأَلَ)یە.

أَلْبُرائِلُ: پەڕو پۆڵی ملی کەڵەشێر ٥ ئەوپەڕانەی بەدەوری ملی یەوەن.
بُرائِلُ الأرض: گیاو گژی زەوی ٥ (أبو برائل) کونیەو نازناوی کەڵەشێرە.
اَلْبَرْنَخُ: دەراوی ئاوو ڕێڕەوی، بەلوعەی ئاو لەسوالەتو شتی تر، (ك: بَرابِخ)ە بەعەرەبی (الإزْدابَة) شی پێ دەگوترێ.
بَرْبَرَتِ الدلو: دۆڵچەکە لەناوەکەدا دەنگی لێوەهات.
بَرْبَرَ التيسُ أو الأسدُ: نێرییەکە یان شێرەکە لەکاتی رق هەڵسان دا دەنگی لێ بەرزبووە.
بَرْبَرَ فلان: کابرا بەدەنگی بەرزو نەرەورق هەڵساوی قسەی کرد.
البَرْبارُ: شێر.
بِرْبِرْ: ئاوە بۆنەو دەنگەی بانگی ئاژەڵی پێ دەکرێ بۆسەر ئالیك.
البَرْبَرُ: نەتەوەیەکە لەناو چیاکانی باکوری ئەفریقادا دەژین زوربەیان خێڵو هۆزن زۆریشیان تواونەتەوەو بوونە عەرەب، (ك: برابر، برابرة) یە (البربريُّ) تاکی بەربەر.
البَرْبَطُ: ئامێرێکی مۆسیقایە، (ك: بَرابِطَ)ە.
البُرْت: شەکری سپی.
البَرْت — البُرْتُ: چاوساغی شارەزاو گورجو گۆڵ ٥ بیوری داربڕینەوە.
البُرْتُقالُ: درەختێکی بچوکی هەمیشە سەوزە لەبەیێری درەختە سوێرییەکانە، گوڵەکەی سپی یە بۆنێکی خۆشی هەیە بەرەکەشی زۆر بەسودەو زۆرجۆریشی هەیە.

البُرْثُن: چنگو نینۆکی درندە یان باڵندەی خاوەن دەنوكو نینۆکی شەڕانی لەجۆری بازو هەڵۆ، (ك: بَراثِن)ە.
بَرَجَ بُرُجاً: بەرز بووەو دەرکەوت.
بَرِجَت العينُ: سپێنییەکەی چاو بەرەشایی داپۆشرا ٥ دەورەدرا.
بَرِجَ فلان: نێوان برۆکانی فراوان بوو، زێدەڕەوی کرد لەخواردنو خواردنەوەدا ٥ (هو أَبْرَجُ)، (هي برجاءُ)، (ك: بُرْجٌ).
أَبْرَجَ: بورجی بنیات نا.
أَبْرَجَ الله السماءَ: خودا ئاسمانی کردوە بەخاوەن بورج.
تَبَرَّجَتِ السماءُ: ئاسمان بەئەستێرەکان رازایەوە.
تبرجتِ المرأة: ئافرەتەکە جوانیو مەحاسینی خۆی بۆ بێگانە دەرخست ٥ (جوانی خۆی نیشانی غەیری مێردەکەی دا).
الإبْرِيجُ: مەشکەی دۆ (لەپێستی ئاژەڵو لەتەنەکەو لەمایلۆن دروست دەکرێ)، (ك: أباريج).
البارجة: کەشتی شەڕ کەشتییەکی زۆر گەورەو زەبەللاحە، جۆرەها چەكو

تەقەمەنی تێدایە ٥ (بەنوسطول جەنگی بەناوبانگە).

البُـرْجُ: قوللەو قەلا ٥ خانویەك لەسەر شورای شار دروست بکرێ.

بُـرج المدینـة: روکن و سەنتەری شار ٥ یەکێکە لە دوازدە بورجەکانی ئاسمان ٥ باڵەخانەی بەرزی بەهەوادا چوو ٥ (بُـرْجُ الحمام) باڵەخانەیەکی تایبە تییە.

البَـرَجُ: جوانخاس روخساری جوان، (ك: أبراج)ە.

التباریج: (تباریج النبات): گوڵو گوڵزاری رووەك.

البُرْجُدُ: پۆشاکێکی خەتخەتی ئەستورە وەکوو جاجم وایە بە کەڵکی ئەوەدێ بکرێ بەچادر، (ك: براجِدُ).

البُرْجاسُ: هەدەفێکە بەسەری رمەوە یان بەسەرداری ئالاوە دەچەسپێندرێ (گۆیەکە لەمزێریان لەمزیو) سوارچاکەکە لەسەر پشتی ئەسپەکەوە دیهاوێژێتە هەدەفەکەی.

البِرْجَاسُ: جۆرێکە لەمزین (زینێك کەناو داربێ وەکو لیفە) دەکرێتە سەرپشتی ئەو ولاغانەی رێشمەو لغاویان دەکرێتە سەر.

البَرْجَلُ: پرگار ئامێرێکە دوقاچی هەن یەکێکیان دەچەقێندرێو ئەویتریان بەدەوری دا دەسورێتەوە بۆئەوەی هێڵی کەوانەیی دروست بکا ٥ پێشی دەگوترێ: (بُرْکار).

بَرْجَمَ الكلامُ: قسەکە رەق و زبر بوو.

البُرْجُمَـةُ: جومزگەی قامکەکان، (ك: براجم) (اَلْبراجِمُ) تیرەیەکن لەهۆزی تەمیم ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە (إنَّ الشَّقِيَّ وافد البراجم) بەدبەخت کەسێکە دەبێتە شاندی بەراجیمەکان بناغەی ئەم پەندە لەوەوە هاتووە: کەعەمری کوڕی هیند ئەوەدو نۆکەسی لەتیرەی (دارم) کوشتو ئاگری تێبەردان، لەوەپێش سوێندی خواردبوو دەبێ لەتۆڵەی ئەسعەدی برای دا سەد کەس لەوهۆزە بکوژێ، جالەو کاتەدا کابرایەك لەبەراجیمەکان بۆنی گۆشتی برژاوی ئەو کوژراوانەی کرد رۆیی تا گەیشتە شوێنی روداوەکە، عەمر لێی پرسی ئەتۆ لەچ تیرەیەکی وتی لەبەراجیمە، ئیتر عەمر ئەویشی گرتو کوشتی، سەدەکەی تەواو کرد، ئەوروداوە بۆتە پەند بۆهەرکەسێك خۆبخاتە خەتەرەوە بەهۆی تەماعەوە.

البرجوازیّة: چین و توێژێکی کۆمەڵگایە لەسەردەمی راپەڕینی ئەورووپادا سەری هەڵدا، ئەندامەکانی پیاو ماقوڵو وەرزێرەکان بوون، دوایی ئەم توێژە بوونە پاڵپشت و دامەزرێنەری پاسای پەرلەمانی ٥

پاشـان لەسـەدەی نۆزدەیـەم دا ئەوچـین و توێـژە بوونـە خـاوەنی کارگـەو ئـامێری بەرهـەمهێنان و لەبەرامبـەریان چـینی کرێکـاریش پەیدا بـوو بـەم جـۆرە کۆمـەڵگای ئەوروپاو خۆرئاوا بـوو بەدووچین و دوو کـەمپی دژ بەیـەك چـینی سەرمایەدارو چینی کرێکار.

بَرِحَ بروحاً وبَرْحاً: لەشوێنی خۆی لاچو، ئەما، (بَرِحَ فلان) رقی هەڵسا.

بَـرِحَ الظبـي والطـائرُ: ئاسـکەکە یـان باڵندەکـە لـەلای راسـتی بینـەرەوە رۆیـی بـۆلای چـەپی ٥ (عـەرەب بـەبینینی ئـەم دیاردەیـە رەشبینییان لەلای دروست دەبێ).

بَرِحَ بَرْحاً وبراحاً وبروحاً: لەشوێنی خۆی لاچوو ٥ بۆ بەردەوامی لەشتێکیش دا دەگوترێ: (ما بَرِحَ يفعل كذا) هەمیشەو ئێستاشی لەگەڵ دابێ خەریکی ئەونیشەیە.

بَـرِحَ الخفـاءُ: ئیشـەکە رون بـووەو تـەم و مژی لەسەر رەوییەوە.

بَرِحَ مكانهُ: لەشوێنی خۆی لاچوو بەجێی هێشت.

أبْرَحَ بِهِ: زۆری ئەزیەت دا، جارسی کـرد ٥ هەرکاتێ یەکێك زێدەرەوی بکا لـە سەرزەنشـت کـردن و سـەخاوەت دادەگـوترێ: (أبْرَحْـتَ لومـاً) و (أبْرَحْتَ كرماً).

أبْـرَحَ الشَّـيْئَ: رێـزی لـێ گـرت و

بەگەورەی زانی.

بارَحَ براحاً: پەردەی لەسەر هەڵدایەوە ٥ (بارَحَ المكانَ مبارحة)، ئەوشوێنەی جێ هێشت.

بَرَّحَ الله عنه: خودا چورتەم و تـەنگ و چەڵەمەو ناخۆشی لەسەر لابرد.

بَـرَّحَ بـه: بـەمانا (أبْـرَحَ)ەێ، (بَـرَّحَ بـه الضَّـرْبُ): بەتونـدی لـێی دا.. دەگوترێ: (ضربه ضرباً مبرحة) (بَرَّحَ بفلان الأمر) ئەوکارە فلانکەسی زۆر مانـدوکردو ئەزیـەتی دا ٥ هەرلـەم بارەیە کەدەگوترێ: (بَرَّحَتْ به الحمى) لەرزوتاکە زۆر ئـازاری فلانکەسی دا ٥ هاڵاوی گەرمی تا لێی دا.

تَبَرَّحَ: لاچوو، وازی لێ هێنا.

البـارِحُ: گـرەی گـەرمای هـاوین ٥ رەشەبای گەرمی هاوین.

البارِحَـةُ: بـۆ مێینـەی (البـارح)ە نـزیکترین شـەوی رابـردو ٥ هەرلـەو بـوارەدا پەنـدێکی پێشـینان هەیـە دەڵێ: (ما أشبه الليلة بالبارحة).

بَـراحِ، بـراحَ: نـاوە بـۆ خـۆر ٥ کـە دەگوترێ: (لابَـراحَ ولابُـراحَ) واتـە: هیچ گومان و گۆڕانکاری نیە.

البَـرَاحُ: پانتـایی یەکـە لـەزەوی روتـەن نـەدرەختی تێدابێ نـە گیـاو گـزو سـەوزایی ٥ (البَراحُ من الأمر) کاری رون و ئاشکرا ٥ راوو بـەرو بۆچـونی ناپەسەند.

البَرَحُ: تەنگانەو سزای بەئێش و ئازار، دەگوترێ: (لقي منه بَرَحاً بارحاً وبَرَحاً مبرحاً) لەوەوە زۆری ئازارو ناخۆشی پێ گەیی (ولقي منه بناتِ بَرَح) چورتەو ناخۆشی لەوەوە توش هات.

بَرَحى: وشەیەکە ئاراستە دەکرێ ئامـاژەی ئارەزامەنـدی دەکـا بەپێچەوانەی (مَرَحى) کە بۆ پەسەندی و پشتگیری دێ.

البُرَحاءُ: چورتەو تەنگانەو ئازار (بُرَحاء الحُمى) ئازاری تاو نەخۆشی.

البُرْحَةُ: سەرپشکی کردن لە هەموو شتێك دا.

الْبَريحُ: ماندوبون (التباريحُ) ناخۆشی جۆراو جۆر.

تباريح الهوى: ئازاری عەشق و ئەوین.

بَرَدَ بَرداً وبروداً: پلەی گەرمی دابەزی دەگوترێ: (هو بارد وبَروداً)

بَرَدَ حقّهُ على فلان: مافی خۆی لەسەر فلان چەسپاند ٥ هەر لەم مانایەدا بە ئیمامی عومەر دەفەرموێ: (وددت أنه بَرَدَ لنا عملُنا).

بَرَدَ فلانٌ: کەمتەر خەمی کرد، لێی سارد بۆوە ٥ دەگوترێ: (جِدَّ في الأمر لم بَرَدَ): لەسەرەتاوە بەجیدی دەستی دایە بەڵام پاشان لێی سارد بۆوە.

بَرَدَ: مرد، ساردبووە، گیانی تێدانەما، (بَرَدَ الأمر) کارەکە ئاسان بوو گیروگرفتی نەهاتە پێش.

بَرَدَ السيف: شمشێرەکە کول بوو، نەیبڕی.

بَرَدَ الشيئَ: ساردی کرد، یان بەمطری تێکەڵ کرد.

بَرَدَ الخُبزَ بالماء: نانەکەی بەئاو تەڕکرد، ڕشاندی.

بُرِدَ النَّبلُ القوم وعليهم: خەڵکەکە سەرمای شەویان توش هات.

بَرَدَ العينَ: چاوی ڕشت ٥ (بَرَدَ بريداً) ڕەوانەی کرد.

بَرُدَ برودةً: سارد بوو ٥ (بَرُدَ الأرضُ) زەوی ساردو سەرمای بەسەردا هات، وەرزەکەی سارد کرد.

بُرِدَ القومُ: خەڵکەکە سەرمایان بوو، سەرما لێی دان.

أبْرَدَ: چووە کاتی فێنکی و سەرما ٥ کەوتە دەمەو ئێوارە ٥ لەئێوارە دا چووە ئاوەوە.

أبْرَدَ لَهُ: ساردی دەرخواردا (أبْرَدَ برسالة) نامەکەی لەرێگەی بەریدەوە بۆنارد.

أبْرَدَ الشيئَ: شتەکەی بەساردی هێنا ٥ ساردی کردەوە.

أبْرَدَ خُبْزَهُ: نانەکەی بەئاو تەڕکرد (أبْرَدَ الشيئَ فلاناً) ئەوشتە برستی لەفلانکەس بڕی بێ هێزی کرد ماندوی کرد.

بَرّدله: بەمانا (أبرد)دێ ٥ (بَرَّدَ عنه بارەکەی لێ سوك کرد ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ:

(لأَبـرَدوا عـن الظـالِم) سزای تـاوانی ستەمكار سوك مەكەن بەوە جنێوی پێ بدەن یان دوعای لێ بكەن.

بَرَّدَ الشَّيْءَ: شتەكەی سارد كرد ٥ (بَـرَّد طعامـه وشـرابه) خـواردن‌و خواردنەوەكـەی خسـتە نـاو سەلاجەوە بۆئەوەی ساردببێ ٥ (بَرَّدَ الشَّيْءَ فلاناً) بەمانا (أَبْرَدَهُ)دێ.

إِبْتَرَدَ: بەئاوی سارد خۆی شت ٥ ئاوی ساردی خواردەوە بۆئەوەی ناوسكی فێنكی بێتەوە.

إِسـتَبْرَدَ عليـه لسـانه: زمـانی لـێ بەرەڵلاكرد وەكوو برمەند.

الأبردان: ئێوارەو بەیانی.

الإِبْرِدَةُ: سەرمایێ كە لەناوسك دا پەیدا دەبێ.

البارِدُ: زیانی خۆشی‌و بێمەینەت.

البـاردة: مێینـەی (البـارد)ە هـەروەها قازانجی بازرگانی دەستەو بەخەیـە، خێرا بیكڕی‌و بیفرۆشی‌و خێـر بكا ٥ دەگـوترێ: (غنیمـة بـاردة) دەستكەوتی بێ ماندوو بوون ٥ بۆیە پێغەمبەر فەرموویەتی: (الصـوم في الشتاء الغنیمـة البـاردة) بـەرۆژووبون لـەوەرزی زسـتان دا دەسـتكەوتێكی بێ ماندوبوونە.

الحـرب البـاردة: جـەنگی سـارد، شـەڕی پروپاگەنـدەو جـاوو راو بـەبێ بەكارهێنانی چەك‌و تەقەمەنی.

البُرادةُ: وردە ئاسن ئەو خشت‌و خـاك‌و وردە ئاسـنەی لـەكاتی بڕینـەوەی ئاسن دا دەكەوێتە خوار.

البِرادةُ: مێهنەی ئاسن بڕینەوە.

البَـرْدُ: بەسـیوی‌و بەتایەكـە توشـی داپۆشـەری (أغشـية)ی كۆئەنـدامی هەناسەدان دەبێ.

البُرْدُ: پۆشاكێكی خەتخەتە وەكوو جاجم ولێفـە بـەخۆدادەدرێ یـان وەكـوو عەبا لەبەردەكرێ، (ك: أبْرَاد، أبْـرُد، بُرود).

البَرَدُ: تەرزە ٥ ئاوی بەستو كەلەهـەورەوە دێتـەخوارەوە ٥ دەنكـە دەنكـە لەبیچمی دەنكە نۆك‌و نیسك دا ٥ پێشی دەگوترێ دەنكی هەور.

البَـرِدُ: هـەوری تـەرزاوی، هـەوری خـاوەن تەرزە.

بَرَدَی: جۆمێكە سەرچاوەكەی لەگوندی (الزَبدانی) هەڵدەقوڵێ، گەورە چەمی دیمەشـقە پێـنج فرسـەخ لـە دیمەشـقەوە بـۆلای بەعلەبـەك دوورە.

البُرَداءُ: لەرزو تای زۆر سەرما ئاوەر.

البَرْدان: بەمانا (الأبردان)ە.

البُـرْدَةُ: پۆشـاكێكی خەتخەتـە وەكـوو عەبا لەبەردەكرێ یان وەكوو جاجم بەخۆ دا دەدرێ، (ك: بُرْد، بُرَد).

البَرَدة: قەڵەوی.

البَرْدِيُّ: رووەكێكی ئـاوی یـە لاسكەكەی

مەترێك و زیاتر بەرز دەبێتەوە، زوو پێ دەگاو گەشە دەكات... بەزۆری لەزەلكاوەكانی لای سەروی چۆمی نیل دا دەڕسكێ، میصرییە كۆنەكان لەو رووەكە كاتی خۆی وەرەقی بەرەدیان دروست كردوە.

البَرْدِيُّ: جۆرە خورمایەكی پەسەندە.

البَرّادُ: صیغە موبالەغەیە ، كەسێكە جەرەو گۆزە دروست دەكا بۆئەوەی مەی تێدا سارد بكات.

البَرّادة: مێینەی (البَرّادُ)ە ، مەكینەی ئاو سارد كردن (ثلاجة).

البَرودُ: هەرشتێك فێنك كەرەوە بێ ، وەكوو شەراب كە دەروونی پێ سارد دەكەیەوە، كل كەچاو فێنك دەكاتەوە ، بەقوماشێكیش دەگوترێ نەنەرم بێ نەتەنك.

البريدُ: لەبناغەدا بەو ولاغە دەوترێ كەنامەكانی لێ باردەكرێ ، نامەبەرو نێردراوی دەست رۆیشتو یەك بۆلای یەكێكی تر ، مەسافەی نێوان دوو قۆناغە رێ لەقۆناغە رێگاكانی كاروان كەقۆناغ بریتییە لەچەند میلێك راجیایی هەیە لە چەندییەتەكەدا ، نامەو پەیام.

التَبْرِيدُ: لەزانیاری سروشت ناسی دا بریتییە لەرێگا چارەیەك بۆبەدەستهێنانی جۆرە گەرمییەك بەهۆی شلەمەنیەكەوە.

لِلبُرَةُ: برمەندا ئامێرێكە گرن گرنە بۆ رێكخستن و راستەو پاستەكردنی قەبارەیەك.

البَرْذَعةُ: كورتانی گوێدرێژ یان هێستر كەلەپشتی دەكرێ بۆ ئەوەی باری لێ بنرێ یان سواربوونی خۆش بێ، (ك: برادع)ە.

اَلْبَرْذَعةُ: بەمانا (البردعە)یە، (ك: براذع)ە.

بَرْذَنَ الفَرَسُ: ئەسپەكەرۆیشت بەشێوەی رۆیشتنی بارگیر.

بَرْذَن الرجلُ: ئەو پیاوە سواری بارگیر بوو یان بوو بە خاوەنی بارگیر ، زمانی گیراو نەیتوانی وەلام بداتەوە.

البِرْذَونُ: ولاغە بەرزەیەكە جیا لە هێسترو ئەسپی عەرەبی بەكوردی پێی دەگوترێ بارگیر، جەستەیەكی گەورەی هەیە قاچ ئەستوورو سم گەورەیە، (ك: برازین)ە.

بَرَّ حَجُّهُ بِرّاً: حەجەكەی وەرگیراو قبوڵ بوو.

بَرَّ اليَمِينُ: سوێندەكە راست بوو ، (بَرَّ السلعةُ) كالاكە رەواجی بوو.

بَرَّ البَيعُ: مامەڵەیەكی بێ غەل و غەش بوو، درۆو خیانەتی تێدا نەكرا.

بَرَّ اللهُ حَجَّهُ: خودا حەجەكەی لێ قبوڵ كرد ، (بَرَّ اللهُ قَسَمَهُ) خودا نیازەكەی بۆ هێنایەدی.

بَرَّ فلانٌ رَبَّهُ: فلانكەس زۆر جۆر خودا

پەرستی ئەنجام دا (بَرَّ فلان والدیه) فلان زۆر چاکەی لەگەڵ باوك و دایکی داکرد ٥ دەگوترێ: (هو بار)، (ك: بَرَرَة)ە ٥ (هوبَرٌّ)، (ك: أبرار)ە.

بَرَّ فلاناً: بەقسەیان بەکردەوە بەسەر فلان دا زاڵ بوو.

بَرَّ فلانٌ: فلانکەس راستاڵو بەخۆ چاراو بوو (دژی خراپەکار).

أبَرَّ: بەوشکانی دا سەفەری کرد ٥ دەگوترێ: (أبَرَّ وأبْحَرَ) زۆر سەفەر دەکا ٥ هەمیشە بەوشکانیو بەدەریادا لەهاتوو چۆ دایە.

أبَرَّ الرجلُ: پیاوەکە منداڵی زۆر بون ٥ (أبَرَّ القومُ) ئەونەتەوە زۆر بون.

أبَرَّ القومَ: بەسەر خەڵکەکەدا زاڵ بوو (أبَرَّ العملَ) مەبەستی بە کردەوکانی بەدەستهێنانی رەزامەندی خودایە، کاری کرد بۆئەوەی لەخودا نزیك بێتەوە.

أبَرَّ اللهُ: بەراستیو راستگۆیی سوێندەکەی ئەنجام دا.

أبَرَّ اللهُ یَمینِه: خودا ئاواتەکانی دوعاکانی بۆهێنایەدی ٥ پێغەمبەر (د.خ) فەرمویەتی: (ربَّ اشعثَ أغْبَرَ ذی طمرین لا یؤبَهُ له لو أقسم علی الله لأبَرَّهُ) زۆر ئادەمیزادی قژ ژاکاوو تەپوتۆزاوی پۆشاك دڕاوو پینەکراو کەکەس گرنگی پێنەداو لای خودا زۆر رێزدارە ئەگەر داوا لەخودا بکا ئاواتی بێتەدی خودا داواکەی رەت ناکاتەوە.

بَرَّ عَمَلَهُ: پاساوی بۆکارەکەی هێنایەوە، پاکانەی بۆخۆی کرد.

ابْتَرَّ: لەهاوەڵانی جیابووە، گۆشەگیر بوو.

تَبَارُّوا: ئەوانە هەندێکیان لەگەڵ هەندێکیان پێشبڕکێیان کرد.

الأبَرّ: (اسم تفضیل)ە گوتراوە: (اصلحُ العرب أبَرُّهم اصلحهم في الفصاحة أبعدهم في البَرّ): بەخۆچاراوترین عەرەب ئەوانەیانن زۆر چاکە کارو چاك خوازو خوداپەرستن رەوانبێژترینیان ئەوانەن لەقوڵایی سارادا نیشتە جێنو ژیان بەسەردەبەن.

البَرّ: ئەو وشکانی بە ناو داینەپۆشیبێ، (ك: برور)ە ٥ هەروا ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

البِرُّ: خێرو چاکە ٥ دڵو دەرون ٥ دەگوترێ: (فلان لایعرف هرّاً من برّ) ٥ فلانکەس گێلو نەفامە فەرقی دۆستو دوژمنی خۆی ناکات ٥ نازانێ کێ خۆش دەوێو کێی دەدزێ.

البُرُّ: گەنم (ابن بُرَّة) نانە (البّرانی) دەرەکی.

بُرَّة: ناوە بۆچاکەو نیسمێکی غەیرە مونصەریفە.

البَرِّیّة: سارا، (ك: براراي)یە.

البریر: بەروبوومی داری ئەراك.

المَبرّا: شوێنی چاکە کردن‌و بەهاناوە چونی لێقەوماوان وەکوو پەناگەو خەستەخانە.

بَرَزَ بروزاً: دەرکەوت‌و ئاشکرابوو پاش ئەوەی ج دیار بونێکی نەبوو.

بَرَزَ لە: بۆی تاق بووە بۆئەوەی زۆرانبازیو بەرامبەری لەگەڵ بکا.

بَرَزَ فلان: دوای گێلی‌و نەفامی تێگەیشتو عاقڵ بوو.

بَرَزَ: چوو بۆ دەست بەناو گەیاندن.

بَرَزَ الأرضُ: زەوییەکە بوو بەشوێنی دەست بەناو گەیاندن.

بَرَزَ الی المکان: چوو بۆ ئەوشوێنە.

بَرُزَ برازةً: عەقڵی تەواو رای پەسندی هەبوو، رەوشت جوان‌و داوێنپاك بوو.

بَرُزَت المرأة: ئافرەتەکە پۆشاکی بالاپۆشی وەلا ناو خۆی سفور کردو تێکەڵاوی پیاوانی بێگانە بوو.

أبرَزَ: بریاری سەفەرکردنی دا ٥ (أبرَزَ الشَیئَ) ئەوشتەی دەرخست‌و ئاشکرای کرد ٥ رونی کردەوە.

أبرَزَ الکتابَ: کتێبەکەی بلاو کردەوە، کتێبەکەی لەچاپ داو بلاوی کردەوە.

بارَزَهُ مبارزة: بەشمشێرو شتی وا بەرامبەری کرد.

بَرَّزَ: چوو بۆسەر ئاو (بَرَّزَ الفرسُ علی الخیلِ) ئەسپەکە لەراکردن دا پێش ولاغەبەرزەکان کەوت.

بَرَّزَ الرجلُ: پیاوەکە بەسەر هاوەڵانی دا بالادەست بوو دەگوترێ: (بَرَّزَ علیهم) بەسەریان دا زاڵ بوو.

بَرَّزَ الشَیئَ: بەمانا (أبرَزَهُ)دێ ٥ (بَرَّزَ الفرسُ راکبَهُ) ئەسپەکە سوارەکەی رزگار کرد.

تبارَزا: هەریەکە لەو دوو کەسە لەگۆرەپان دا کەوتنە بەرامبەری کردن لەگەڵ یەکتر‌داو هەریەکەیان هەوڵی دا دەستی خۆی لەبەرامبەری بوەشێنێ.

تَبَرَّزَ: چوو بۆسەر ئاودەست ٥ بۆشوێنی دەست بەناو گەیاندن.

الإبرازُ: لەزانستی ئاژەڵداری دا بریتییە لەهاتنەدەرەوەی هەندێ ماددەی تایبەتی لەناو لەشی ئاژەڵ بەبێ ئەوەی کارلێکی یاسایی لەگەڵ جەستەکەدا بکا وەکوو هاتنە دەرەوەی میزو عەرەق‌و فرمێسك.

البَرازُ: دەشت‌و سارایەکی بەرلەفراوانی بێدارو درەخت‌و گزوگیا ٥ هەروا ئەو ماددانەی لەریخۆڵە دێنە خوار لەکاتی چونە سەر ئاودەست دا.

البَرزَةُ: لوتکە شاخ‌و دوندی کەژ ٥ ئافرەتی بێ چاوو رو کەلەگەڵ پیاوی بێگانەدا دانیشێ‌و بکەوێتە گفت‌و گۆ.

البَریزَةُ: ئەوشوێنەی کارەبای لێ وەردەگیرێ ٥ لەهێڵی سەرەکییەوە.

البارِزَةُ: جۆرێکە لەیاری وەرزش و جۆرە چەکێکی تێدا بەکاردەهێندرێ.

البَرْزَخ: لەمپەرو پەردەی نێوان دووشت ٥ ئەوماوەیەی نێوان مردن و زیندو بوونەوە ٥ هەرکەسێ دەمرێ دەچێتە ژیانی بەرزەخەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ ٥ لەزانیاری جوگرافی دا بەرزەخ بریتییە لەپارچە زەوییەك تەنگەبەری نێوان دووئاوی وا کە دوو زەوی لێك جیادەکەنەوە ٥ لەزانیاری پزیشکی دا بەرزەخ بریتییە لەپارچەیەکی گرژبوی غودەی دەرەقی.

بَرِسَ الأرض: زەوییەکەی کێڵاو شەندی کردەوە.

البِرْسُ: لۆکە.

البُرْسانَةُ: غودەیەکە دەوری ملی کیسەی میزەڵدانی داوە.

بُرْسِمَ: نەخۆشی بیرسامی توش بوو، کە بریتییە لە (التهاب) هەوکردنی پێستی سییەکان یان پەردەی نێوان جەرگ و دڵ.

البِرْسِيمُ: گیایەکی ساڵانەیە بەزۆری لەوڵاتی میصردا بەرهەم دەهێندرێ گەڵاکانی سێ پەلکەیەو گوڵەکانی سپی و تۆوەکەی زەردێکی مەیلەو سووره، دەکرێتە ئالفی ئاژەڵ بەتەڕی و بە وشکی.

بَرِشَ بَرَشاً وبُرْشَةً: رەنگی جۆراو جۆرو خاڵخاڵە هەندێ خاڵی سورو هەندێکی رەش یان بۆرو خۆڵاوی و بەو جۆرە ٥ دەگوترێ: (جلد أبرش) و (فرسٌ أبْرَشُ ورروضٌ أبْرَشُ).

أبْرَشُ: بەمانا (بَرِش)دێ.

البُرْشُ: حەصیرێکی بچکۆلەیە لەپرژی دارخوما دروست دەکرێ بۆ لەسەر دانیشتن.

بَرْشَقَ اللحمَ: گۆشتەکەی کەرت کەرت کرد.

إبْرَنْشَقَ: کەیف خۆش و تەڕدەماخ بوو.

بَرْشَمَ برشَمَةً وبِرْشاماً: دەمو چاوی گرژ کردو خەمباری خۆی دەرخست ٥ چاوی تیبڕی و زۆری سەیرکرد ٥ لەحەدیس دا هاتووە، دەفەرموێ: (کان الناسُ یسألون رسولَ الله صلی الله علیه وسلم عن الخیر وکنت أسأله عن الشرّ فبرشموا له) واتە: چاویان تێ بڕی.

بَرْشَمَ فِي الشَّيْءِ: ئەو شتەی خاڵخاڵ کردو وای لێ کرد رەنگاو رەنگ بنوێنێ.

بَرْشَمَ المِسْمَارَ: بزمارەکەی داکوتا پاش رۆچونی بۆئەوەی سەرەکەی پان ببێتەوە.

البِراشِمُ: ئەوکەسەیە چاوی تیژ بێ.

البِرْشامُ: بەرگێکە دەرمانی تێوە دەپێچرێ.

البُرْشُمُ: سەرپۆش، لەچکە.

بَرِصَ بَرَصاً: بەڵەکی لەجەستەی پەیدا بو، مارێکی بەڵەك کە خاڵخاڵی سپی تێدابێن.

بَرِصَ الأرضُ: زەوییەکە هەندی شوێنی گیاوگژەکەی خوراوەو بەڵەبەڵەبووە.

أبْرَصَ اللهُ فلاناً: خودا فلانی توشی نەخۆشی بەڵەکی کرد.

بَرَصَ المطر الأرض: زەوییەکە پێش ئەوەی بکێڵدرێ بارانی لێ باری.

بَرَصَ الرأسَ: سەری تاشی.

تَبَرَّصَ الأرض: هەرچی گیاوگژی ناوزەوییەکەیە ئاژەڵەکانی خواردی‌و هیچی تێدانەهێشت.

الأبْرَصُ: دەعبایەکی ناوی زەهراوییە، وەکوو مارمێلکە وایە جەستەی بەڵەکە بەکوردی پێی دەگوترێ بوکە خاتونکە ٥ سەرمازەڵە ٥ قۆڕی.

البَرَصُ: سپیایەتیەکە لەپێست دا پەیدادەبێ لەبەر نەخۆشی یەك.

البُرْصَةُ: دەلاقەو کەلێنێکە لەهەوردا پەیدادەبێ لێوەی ئاسمان دەبیندرێ ٥ پەڵە زەوییەکی لەبەلانە کە هیچی تێدانەڕوێ.

البَرِيصُ: بریسکەو بریقە.

البُرَيصُ، أبو بريص: ئازناوی سەرمازەڵەیە.

البُرْصُومُ: ئەوپەڕۆو قوماشەیە کە دەمی دیزەی پێ دەبەسترێ ٥ دەمی سەتڵەو مەنجەڵی پێ دەگیرێ.

بَرَضَ الماءُ بَرْضاً وبروضاً: ئاوەکە کەم بوو، هاتە دەرەوە بەکەمی.

بَرَضَ النبات: گژوگیاکە چەکەرەی کردو سەری لەزەوی دەرهێناو بەدەرکەوت.

بَرَضَ له من ماله بَرْضاً: کەمێکی لەماڵی خۆی پێدا.

بُرِضَ: ئەوسامانەی لای بوو تەواوبوو لەبەر ئەوەی زۆری لێ بەخشی.

أبْرَضَتِ الأرض: زەوییەکە گژوگیاکانی بەزۆری سەریان دەرهێناو لەخۆکەوتن.

بَرَّضَتِ الأرضُ: بەمانا (أبْرَضَ)یە.

بَرَّضَ الرجلُ: پیاوەکە هەموو سامانی خۆی لەبەخشین دا خەرج کردو هیچی نەهێشتەوە.

إبْتَرَضَ الماءُ: ئاوەکە کەم بوو، بەکەمی هاتەدەرەوە.

إبْتَرَضَ فلان في عيشه: فلانکەس بۆدەستەبەر کردنی بژێوو پێداویستی ژیانی هەموو ئەم لاو ئەولایەك دەکاو هەمیشە خەریکە.

تَبَرَّضَتِ الأرضُ: بەمانا (أبْرَضَت)ە.

تَبَرَّضَ فلانٌ: فلانکەس کەمێکی پێداویستی ژیان بۆدابین بوو.

تَبَرَّضَ صاحبه لوماله: وردەوردە ماڵو سامانەکەی لێ کێشایەوە ٥ کەم کەم لێ ستاندەوە.

تَبَرَّضَ الماءَ: کەم کەم ئاوەکەی هەڵێنجا

٥ هەر كەتۆزێك لەبنكى بيرەكەدا ئاوەكە كۆبوەوە ئەو هەڵى هێنجا.

تَبَرَّضَ الشرابَ: شەرابەكەى هەڵقوڕاند، خواردیەوە.

تَبَرَّضَتِ الماشيةُ النباتَ: ئاژەڵەكە گژوگیاكەى بەناسكى خوارد، پێش ئەوەى بەرزبێتەوەو لەخۆبكەوێ خواردى.

البارِضُ: گژوگیایەكە تازە دەرسكێ‌و سەر دەردەهێنێ‌و هێشتا جۆرەكانى بەباشى لێك جیاناكرێنەوە.

البُراضُ: شتى كەم ٥ (البُراضَةُ) بەمانا (البَرَاضَ)دێ.

البَرْضُ: بەمانا (البُراضُ)دێ.

البَرْضُ من الآبار: ئەو بیرانەى ئاویان كەمە، (ك: بُرُضُ، براض، أبراض)ە.

البُرْضة: ئەوشتە كەمەیە كەوردە وردە بەهەوڵدان دەست دەكەوێ ٥ بەزەوییەكیش دەگوترێ گیاى لێ نەڕوێ.

بَرْطَلَ: لەبەرامبەر حەوزەكەى بەردێكى گەورەى چوار گۆشەى دانا.

بَرْطَلَ راسَهُ: سەرى درێژ بوو دەڵێى بیرطیله.

بَرْطَلَ فلاناً: مێزەرى لەسەر كرد، فێس‌و عەمامەى خستەسەرى یان بەرتیلى پێدا.

تَبَرْطَلَ: فێسى لەسەر كرد، بەرتیلى وەرگرت.

البُرْطُلُ: شتێكە سەرى پێ دادەپۆشرێ وەكوو مێزەرو جامانەو فێسو گوترەو عەگاڵ.

البُرْطُلَةُ: چادرى هاوینە.

البِرطِيلُ: ئاسنێكى درێژە یان بەردێكى درێژى رەقە بەرداشى ئاشى پێ بیراز دەكرێ، یان بەردێكى چوار گۆشەى گەورەیە بەئەندازەى نیومەترێك، خانووى پێ دروست دەكرێ، یان بەمانا بەرتیلە، (ك: براطيل)ە.

بَرْطَمَ الليلُ: شەو داهات‌و جیهان زۆر تاریك بوو ٥ (بَرْطَمَ فلان) فلانكەس رقى هەڵسا ٥ سووربووەو هەڵچو ٥ لەخەم‌و خەفەتبارى لیچى دا ژەنین.

بَرْطَمَ فلاناً: فلانكەس توڕەى كردو رقى هەڵساند.

تَبَرْطَمَ: لەقسەكە توڕەبوو.

البُراطِمُ من الرجال: پیاوى لچ‌و لێو ئەستور.

البَرْطَمُ: ئەوكەسەیە لاڵ بێ، زمانى بگیرێ، قسەى بۆنەكرێ.

البَرْطمانُ: قاپێكى گەورەیە لەشوشە یان لە سواڵەت مورەباو شتى لەوجۆرەى تێدا هەڵدەگیرێ.

البُرطُومُ: دینگە، پالو، دارێكى گەورەى ئەستور وپتەوە دەكرێتە دینگەو سەقفى خانووى دەخرێتە سەر، (ك: براطيم)ە.

بَرَعَ بُروعاً: بەسەر هاوەڵەكانی دا باڵادەست بوو، لەكارەكەی دا پێش ئەوان كەوت.

بَرَعَ الجَبَلَ: چووە سەر لوتكەی كەژەكە (بَرَعَ صاحبَهُ) بەسەر هاوەڵەكەی دا باڵا دەست بوو.

بَرُعَ براعةً: بەسەر هاوەڵەكانی دا باڵا دەست بوو پێشیان كەوت.

تَبَرَّعَ بالعطاء: بێئەوەی داوای لێ بكرێ ماڵی بەخشی، بەخشینو پیاوەتیەك كەلەسەری پێویست نەبوو خۆبەخشانە ئەنجامی داو داوای قەرەبوو كردنەوەشی نەكرد ٥ بەتەما هیچ نەبوو لەبەرامبەر پیاوەتییەكەی دا.

البارع (سعد البارع): ئەستێرەیەكە.

البَرَاعةُ: پیاوەتیو مەردایەتیو رەوشت جوانی تەواو زمانڕەوانیو قسە شیرینی وەها كە لەهاوەڵەكانی جیا بكرێتەوە.

بَرْعَمَ الشجرُ: درەختەكە چرۆی كرد ٥ (تَبَرْعَمَ الشجر) بەمانا (بَرْعَمَ)یە.

البُرْعُمُ: میوەی درەخت لەناو توێكڵەكەی دا ٥ گوڵی درەخت (خونچە) پێش ئەوەی بپشكوێ ٥ لەزانستی روەكناسی دا بریتییە لە پرزێك كەلە چەند پەلكە گەڵایەكی كەم هێزو سیس دا پەیدا دەبن ٥ یان بریتییە لەچەند پەرگوڵێكی كەوتبنە سەر یەك.

البُرْعُمة والبرعوم والبرعومَة: هەموویان بەمانا (البرعُمُ)ن.

البُرعُومةُ: بەمانا تۆپەڵاكی كێو هاتووە.

بَرَغَ بَرْغاً: نازپەروەر بوو ژیانی خۆش بوو.

البَرْغ: تف، لیك.

البَرْغَشَةُ: رەنگێكە لەنێوان خاكیو رەش دا كەمێك سپی تێدایە.

البُرْغُوثُ: مێشووله، جۆرە مێشێكی بچوكی گەزندەی گورجو گۆڵە.

اِبْرَغَشَّ: لەنەخۆشینەكەی چاك بووەو هەڵسا رۆیی.

البَرْغَشُ: مێشوولەی گەزندە.

بَرْغَلَ: لەزەوی نزیك ئاو دانیشتەجێ بوو.

البُرْغُلُ: ساوار، گەنمی هاڕاو، گەنمی كرمكراو.

البِرْغِیلُ: زەوی نزیك ئاو، زەوی دەم چەم ٥ شارۆچكەی نێوان ساراو گوندو هۆبە، (ك: براغیل).

بَرَقَ البَرْقُ بَرْقاً: چەخماخەو بریسكە دیاری دا.

بَرَقَ السحابَةُ أو السماءُ: هەورە بریسكەی لێ دا.

بَرَقَ الشَيءُ: درەوشایەوە، دەگوترێ: (بَرَقَ الصبحُ) بەیانی گزنگی دا (بَرَقَ أساريرُ وجهِهِ) دەمو چاوی گەشایەوە ٥ (بَرَقَ السیفُ) شمشێرەكە

بریسکەی دا ٥ (بَرَقَ فلان) فلانکەس هەڕەشەی کرد ٥ (بَرَقَ البَصَرُ) چاوی تاساو لەترسان نەیتروکاندن ٥ (بَرَقَتِ المرأة) ئافرەتەکە خۆی جوان کردو خۆی ئارایش دا (بَرَّقَت بِوَجهِها) روخساری خۆی بەئەنقەست دەرخست ٥ (بَرَقَ الطعامَ بزیت أو سمن) کەمێك زەیتو رۆنی کردە ناو خۆراکەکەوە.

بَرِقَ بَرَقاً: ترساو واقی وڕماو لە ترسان هیچی نەبینی.

بَرِقَ البَصَرُ: بەمانا (بَرَقَ)ە.

بَرِقَ الشَیْءَ: دوو ڕەنگی تێدا کۆبونەوە رەشو سپی ٥ دەگوترێ: (هو أبرق وهي برقاء)، (ك: بُرْق).

أبْرَقَت السماءُ: بەمانا (بَرَقَ)ە.

أبْرَقَ: تیشکی بەرق لێیدا ٥ بەرقیەی بۆنارد ٥ هەڕەشەی کرد (أبْرَقَ السحابُ) هەورەکە بارانی باراند بەسەر ولات دا.

أبْرَقَ فلانٌ البرقَ: فلانکەس بەرقی بینی (أبْرَقَ بالسیف) شمشێرەکەی هەڵسوڕاند بۆئەوەی بریسکەی ببیندرێ.

أبْرَقَ بالشیء: بریسکەو ورشەی لەوشتەدا دەرخست.

أبْرَقَتِ المرأة بوجهها وبعینها: ئافرەتەکە بەروخسارو چاوی جوانیو بریسکەی لێ دەرکەوت.

بَرَّقَ بصره وبَصَرِهِ: چاوی تێبڕیو زۆری سەیرکرد.

بَرَّقَ فلانٌ: فلانکەس هەڕەشەی کردو وادەی شەڕی بەبەرامبەرەکەیدا لەهەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (بَرِّق لمن لایعرفُك) هەڕەشە لەوانە بکە کەناتناسن.

بَرَّقَ: سەفەری دورو درێژی ئەنجام دا (بَرَّقَ لي المعاصي) چووە زەلکاوی تاوانەوەو نوغرۆبوو ٥ (بَرَّقَت المرأة بوجهها) بەمانا (بَرَقَت)ە (بَرَّق منزلَهُ) مەنزڵو شوێنو جێگای خۆی جوان کرد.

الأبْرَقُ: شوێنێکی بەرداویو رەقەنو بێ گژوگیا ٥ خاکەکەی پێك هاتووە لەخڕکەبەردو لمو گڵ، (ك: أبارِق).

الإبْرِیقُ: شمشێری بریسکەو ورشە دار، ئافرەتی جوانو روخسار تەڕو تازە کەجوانی خۆی بە ئەنقەست بۆ پیاوی بێگانە دەربخا ٥ مەسینەو لوولێنە.

البارِقَةُ: مێینەی (الابارق)ە ٥ هەروەها بریسکەی چەكو شمشێرە ٥ لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ: (کفی بارقة السیف علی رأسه فتنة).

البَرْقُ: روناکییەکە لەئاسمان دیاری دەدا بەهۆی تەقینەوەی کارەبایی لە هەوردا ٥ ئامێرێکە نامە

دەگوێزرێتەوە لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تری دوور بەهۆی چەند نیشاراتو جەوجوڵێکی تایبەتییەوە، (ك: بُرُوق)ە.

البَرْقُ: کاوڕ، بێچوی مەڕ، (ك: أبراق، بُرْقان)ە.

البَرَقاءُ: زەوییەکی توندو پتەوە کەمێك هاتبێ لەبەردو لمو گڵی جیاجیا، (ك: براقي).

البُرْقَةُ: بەمانا (الأبراق)ە هەروەها بەمنا کەمێك لە چەوری (ك: بُرَق، براق).

البَرْقِيةُ: نامەیەکە لەشوێنێکەوە دەنێردرێ بۆشوێنێکی تر بەهۆی نامێری تەلغوراڤەوە.

البَيْرَقُ: ئاڵاو عەلەم، (ك: بيارِق).

البیرقدار: هەڵگری ئاڵا.

بَرْقَشَ الشَّيْءَ: ئەوشتەی بەجۆرەها رەنگ نەخشاند ٥ جوانی کرد، رازندییەوە.

بَرْقَشَ الکلام رفیه: قسەکانی تێکەڵاو کرد.

تَبَرْقَشَ: بەجۆرە هارەنگ رازێندرایەوە ٥ (تَبَرْقَش البَتُ) کژوکیاکە بەجۆرەها شێوە خۆی ئارایش دا.

إبْرَنْقَشَتِ الأرض: زەوی سەوز بوو سەوز هەڵگەڕا.

بَرْقِش (أبو بَراقش): باڵندەیەکە بەجۆرە هارەنگ رەنگی دەگۆڕی کەسێك زۆر ئەمبەرو ئەوبەربکاو هەر رۆژە راو بۆچونێکی هەبێ پێی دەگوترێ: (أبو براقش) هەروا بۆسەگیش بەکاردەهێندرێ.

البِرْقِشُ: باڵندەیەکی بچوکە وەکوو چۆلەکەوایە پەڕەکانی سەرەوەیان خاکیو ناوەڕاستیان سورو خوارەوەیان رەشە.

بَرْقَطَ فلان: فلانکەس لەسەر قاچی دانیشتو ئەژنۆی بڵاو کردنەوە.

بَرْقَطَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڵاو کردەوە.

بَرْقَطَ الكلامَ: قسەکانی بەبێ سەروبەر گوتن.

تَبَرْقَطَ: بەسەر پشتە ملی دا کەوت.

تَبَرْقَطَ الماشِيةُ: ئاژەڵەکان لەکاتی لەوەڕان لەپاوان دا هەریەکەیان روی لەشوێنێکە.

بَرْقَعَت وَجْهَهَا: بەقیناع دەمو چاوی خۆی داپۆشی.

بَرْقَعَ الرجُلَ بالعصا: بەگۆچان لەنێوان دوگوێی پیاوەکەی دا.

البُرْقُعُ: قیناعی ئافرەت یان هی ئاژەڵ ٥ پارچە قوماشێکە یان چەرمێکە خولەوەی ریشاڵ ریشاڵ کراوەئافرەت لەهەندێ وڵاتی دواکەوتوو دەمو چاوی خۆی پێ دادەپۆشێ ٥ هەروا لەناوچاوانی وڵاغیش قایم دەکرێ بۆئەوەی بە راوەشاندنی مێشو مەگەز لەدەمو چاوی خۆی دووربخاتەوە ٥ هەروەها

نیشانەیەکە لەسەمتی ئاژەڵ دا دەکرێ.

البَلُّوع: بەمانا (البرقُع)ە، (ك: براقِعَ).

المُبَرْقَعُ: ئەسپێکە هەموو دەم و چاوی سپی بێ ٥ جۆرێکیشە لە مۆسیقا.

المُبَرْقَعَةُ: مێینەی (المُبرقَع) هەروا مەڕێکە سەری سپی بێ.

البَرْقُوقُ: درەختێکە لەمێوەی گوڵدارەکانە، لەوناو جانە دەڕوێ کە ئاوو هەوای مامناوەندی بێ ٥ گوڵەکەی سپی یە، میوەکەی رەنگی جۆراو جۆرە، (کۆخ، قۆخ).

بَرْقَلَ: درۆی کرد، قسەی کردو کردەوەی لەگەڵ نەبوو.

البِرْقِيلُ: ئەوکەوانەیە کە گوللەی پێ دەهاوێژرێ.

بَرَكَ البَعيرُ بروكاً وَتَبْراكاً: وشترەکە بەسەر سینگی دا کەوت ٥ لەشوێنێك پیخی خواردو نەجولا ٥ (بَرَكَ فلان) فلانکەس جێگیر بوو مایەوە، تێکۆشاو هەوڵی دا، (بَرَكَ على الأمر) لەسەر ئەوکارە بەردەوام بوو.

بَرَكَ السماءُ: ئاسمان بارانەکەی بەردەوام بوو.

بَرَكَ للقتال: چوکی دا دا بۆشەڕ، لەسەر ئەژنۆ هەڵتروشکا بۆ شەڕ.

بَرَكَتِ المرأة: ئافرەتەکە کوڕی گەورەی هەیەو شوی کردەوە! دەگوترێ: (هي بروك).

أَبْرَكَ في عَدْوِهِ: لەرۆیشتن دا بەگورجی هەنگاوی هەڵێنا.

أَبْرَكَ البَعيرَ: حوشترەکەی پیخ دا.

بارك على الشَّيْءِ: بەردەوام بوو لەسەر ئەوکارە.

بَارَكَ اللهُ الشَّيْءَ وفيه وعليه: خودا خێرو بەرەکەتی خستە ئەو شتەوە.

بَرَّكَ البَعيرُ: بەمانا (بَرَكَ)یە.

بَرَّكَ السحابُ: بارانی هەورەکە هێندە زۆرو توند بوو هەموو روی زەوی پەستاوت.

بَرَّكَ فيه وعليه: دوعای خێرو بەرەکەتی بۆکرد ٥ لەحەدیثی (أم سليم)دا هاتووە دەفەرموێ: (لحنكه وبرَّك عليه).

إِبْتَرَكَ البَعيرُ: بەمانا (برك)یە.

إِبْتَرَكَ القوم في القتال وله: لەسەر چوك دانیشتن بۆ شەڕ لەشەڕدا لەسەر ئەژنۆ دانیشتن.

إِبْتَرَكَ الدَّابَّةُ: ولاغەکە لەرۆیشتن وراکردن دا خۆی بەسەر لایەك دا دا، بەلاسەنگی غاری دا.

إِبْتَرَكَ الصَّيْقَلُ: شمشێرەکە بەلایەکی دا خوارببوو.

إِبْتَرَكَ في العَدْوِ: بەمانا (أبرَكَ)یە.

ابْتَرَكَ السماءُ: ئاسمان بەرەکەتی رشت ٥ رژاند.

إِبْتَرَ مُصارِعَهُ: زۆرانبازی بەرامبەری خستە سەر زەوی و خۆی بەسەردادا، خستیە ژێر سنگیەوە.

برغي
إبريق
بارجة
بردعة
بئر ارتوازية
بارودة
بابوج
بؤبؤ
بالطو
برّاد
بانطلون
مبرد
بالون
برطاش
باخرة
مبخرة
بادرة
مرسلة البرقيات
بابور
برسكوب
برزخ
بؤرة
باوباب
بان
بتولا
بربريس
بابونج
برديّ
برواق
باميا
باذنجان
برعم
برتقال
بيلسان
بيدر
بنّ
بخور مريم
بجعة
برقش
برغشة
برغوث
برغوث البحر
بير
سام أبرص
باشق
ببغاء
باز

ابتَرَكَ الرَّجُلَ في عرضه وعليه: پیاوەکەی سەرزەنشت کردو زێدەڕۆیی کرد لەزەمکردنیو شکاندنی دا.

تبارَكَ: بەرز بووە پیرۆز بوو، (تبارك الله) خودا پاكو خاوێنو بەرزو پیرۆزە لەوەی کەمو کوڕی هەبێ.

تبارَكَ بـه: خێرو بەرەکەتی لێ چاوەڕوان کرد بەپیرۆزی زانی.

بَراكِ: (اسم فعل أمر) بەمانا جێگیر بە بوەستە بسەکنە.

البراكاء: گۆڕەپانی شەڕ، خۆڕاگریو ورەبەرزی لەشەڕدا.

البَـرْكُ: سینگ، ئەوشوێنەیە حوشتر لەکاتی پاڵکەوتن دا دەیخاتە سەرزەوی ٥ کۆمەڵە حوشتری زۆر.

البَـرْكُ مـن الرجـالِ: پیاوی بەردەوامو کۆڵنەدەر لەسەر شت ٥ ترسنۆك ٥ مۆتەکەو کابوس ٥ دێوەزمە.

البَرَكَةُ: خێرو فەڕو گەشەو نەشو نما ٥ خۆشبەختیو بەختەوەری.

حَبَّةُ البَرَكـة: گیایەکی ساڵانەی دەنك ڕەشە، لەوڵاتی میصرو ولاتانی حەوزی دەریای ناوەڕاستو وڵاتی هیند دەڕوێ پەلکە گەڵاکانی وردو گوڵەکانی شینو بەروبومەکەی لەتوێکڵ دایە دەنكو تۆوەکەی بچوكو بەکوردی پێی دەگوترێ ڕەشکە، بۆچارەسەری نەخۆشی بەکاردەهێنرێ، زۆرجار تێکەڵ بەهەویر دەکرێ بۆتام خۆشکردنی نانو کولێرەو بۆن خۆشکردنی، دەشگوترێو ڕۆنی ڕەشکەی لێ دەردەهێنرێ بەعەرەبی پێی دەگوترێ: (الحبة المباركة، الشونيز، حبة الشونيز، الحبة السوداء).

البِرْكَةُ: زەلکاو، ئەستێر، ئەستێل.

البُرْكَة: باڵندەیەکی ئاوی بە شێوە مراوی یە.

بُرَك: کرێی ئاشەوانو فڕنچی.

البُرُوكُ: حەڵوا ٥ دۆشاوو ئارد تێکەڵاو دەکرێو دەخورێ.

البَرِيك: پیرۆزو بەفەڕ ٥ خورمای تەڕو تازە لەگەڵ ڕۆنەکەرەدا تێکەڵ دەکرێو دەخورێ.

اَلْبَرِيكَةُ: حەڵوا.

المَبْرَك: شوێنی پێخ دانی حوشتر.

البَرْكـارُ: پەرگاڵ ٥ سەیری وشەی (برجل) بکە.

البُرْكـانُ: بریتیە لەشەقبونی توێکڵی زەویو دەرپەڕینی ماددە تواوە غازو بوخارەکان لێیەوە ٥ هەروا بەوکێوەش دەگوترێ کەلەو ماددانە پێك دێ.

بَرْكَعَ: بەسەر ئەژنۆدا کەوت ٥ بەگاگۆلکێ ڕۆیشت.

بَرْكَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕیەوەو پارچە پارچەی کرد.

تَبَرْكَـعَ الشَّيْءُ: شتەکەی بڕایەوەو پارچە پارچە بوو.

اَلْبِرْكَـعُ: کورتە باڵا (حوشتری کورتە

بالاّ، ئادەمیزادی کورتەبالاّ).

اَلْبَرْلَنْتُ: بەرزترین‌و بەنرخترین جۆری ئەڵماس لەورشەداری‌و سفت‌و لووسی دا.

بَرَمَ الحَبْلَ: لەهەردو سەرەوە حەبلەکەی گرێدا.

بَرَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی قایم‌و پتەوی کرد دەگوترێ: (برم الأمر والعَقْدَ).

بَرِمَ بالشيءِ بَرَماً: بەوشتە جاڕزبوو، پەڕێ نارەحەت بوو.

بَرِمَ بِمَنْطِقِهِ: زمانی گیراو قسەی پێ نەکرا ٥ دەگوترێ: (بَرِمَ بالحجة والجواب).

ابْرَم: برمەی دروست کرد ٥ (أبْرَمَ الكَرْمُ) میوەی مێوەکە بەئەندازەی برمەکەبوو.

أبْرَمَ الحَبْلَ والشيءَ: حەبلەکەو شتەکەی پتەوو قایم کرد.

أبْرَمَ الثوبَ: ریسەکەی دوقات بادا، بەکرەکەی گشت بادا.

أبْرَمَ الحکمَ: بڕیارەکەی پشت راستکردەوە ٥ (أبْرَمَ الأمر) کارەکەی بنج پتەو کردو بنەوانی شێلا.

تَبَرَّمَ بالشيءِ: بەمانا (بَرِمَ)ەیە.

اَلْبَرّامةُ: ئامێرێکی لەولەبی یە بۆ کونکردنی شت‌و بۆدەرهێنانی سەدادەو شتی وا بەکاردێ بەکوردی (برێنەی پێ دەڵێن).

البَرِّيمةُ: بەمانا (اَلْبَرّامَة)دێ.

البَرَمُ: بەوکەسە دەڵێن: کەلەگەڵ خەڵك‌و هاوەڵانی دا ناچێتە قومارخانەو مەیخانەوە لەبەر رژدی ٥ کلی تواوە ٥ بۆڵە بەرسیلە لەسەرەتای دەرکەوتنی دا.

البُرْمَة: دیزەی بەردین، (ك: بُرَمٌ، بُرَمٌ، برام).

اَلْبَريمُ: هەرشتێك لەدەزووشتی تر دروست بکرێ کەدوو رەنگی تێکەڵاوی تێدابن ٥ هەروا بەحەبلێك دەگوترێ دورەنگی تێدابن، بەجەوهەر رازێندرابێتەوە، ئافرەتان لەقۆڵی دەکەن یان لە پشتێنی دەبەستن ٥ هەروا بەنوشتەیەك دەگوترێ بەمناڵ دا دەکرێ بۆ چاوەزار ٥ هەروا بەحەبلێك دەگوترێ: دوو حەبل تێك باهەڵدرابن وپاشان لەگەڵ حەبلێکی تر ولتە هەرسێك حەبلەکە بەیەکەوە بادرابن ٥ کۆمەڵێك لەخەڵك ٥ سوپای پێکهاتولەچەند نەتەوەو چین توێژێك ٥ کۆمەڵێك ئاژەڵ تێکەڵاو لەمەڕو بزن ٥ فرمێسکی تێکەڵاو بەکل ٥ روناکی خۆر لەبەیانی دا ٥ تاوانبار.

البَيْرَمُ: پارچە ئاسنێکە دارتاش دەمی برینی مشارەکەی پێ فراوان دەکا.

المِبْرَمُ: تەشی، (ك: مبارم).

المُبْرِمُ: قورس ٥ کەسێك قسەی پڕوپوچ بکا.

البَرْمـائي: گیانلبەر یان روەك كەلەناو وشكانیو ئاودا بژیا.

البرمیل: زەرفێكە لەدار دروست دەكرێ ترشیاتو مەیو سركەی تێدا هەڵدەگیرێ، ئێستا لەئاسن و شتی تر دروست دەكرێ.

بَرْمَهَـاتُ: مانگی حەوتەمی مانگی قیبطیە، لەو مانگەدا وەرزی بەهار دەست پێدەكا.

بَرْمودة: مانگی هەشتەمی مانگی قیبطیە دەكەوێتە ناوەڕاستی وەرزی بەهارەوە.

البَرْنِـيُّ: جۆرێكی باشی خورمایە، دەنكەكانی خڕو سوورەو مەیلەو زەردە، دەگوترێ: (لحلً بَرْنيّ وحَلِلة برنية).

اَلْبَرْنِيَـةُ: زەرفێكی دەم پانە (سوێنە یەكە) لەسواڵەت یان لە شوشەی ئەستور دروست دەكرێ ٥ كەڵەشێرێكی بچوكی گەنجو تازە پێگەیشتووە.

البَرْنامجُ: دەفتەری حیساب، یان تۆماری ئەوكاڵایەی لەوڵاتێكەوە بۆ وڵاتێكی تر دەنێردرێ (مەنەفێس) ٥ یان ئەو دەفتەرەی حەدیس گێڕەوە، ناوی راویو رشتەی كتێبەكانی تێدا تۆمار كردوە ٥ پلانێكی نەخشە كێشراوە بۆ نیشی رۆژانە یان سەعاتی، وەكوو بەرنامەی رادیۆو تەلەفزیۆنو وانە گوتنەوە ٥ بەكوردی پێی دەگوترێ بەرنامە، (ك: برامج)ە.

البُرْنُزُ: تێكەڵەیەكە لەمسو قەصدیر، جاری وادەبێ ماددەی تریشی تێكەڵ دەكرێ، وەكوو مادەی زەنكو فسفۆر.

تَبَرْنَسَ: كراس یان رۆبی خاولی سەر بەكڵاوی لەبەركرد.

البُرْنُسُ: هەرلیباسێك سەر كڵاوی پێوە لكێندرابێ ٥ فێسو كڵاوی قوچ ٥ پۆشاكێكە دووقۆڵی هەیە دوای خۆشتنو حەمام كردن لەبەر دەكرێ، (ك: برانس).

البَرْنـوفُ: روەكێكە لەمێرى (الفصيلة المركبة) تەمەنی درێژە لەكەنار چۆمو روبارەكانی میصر دەڕوێ، بۆنێكی كەسكونی قورسی هەیە دەعباو حەشەراتی پێ راودەنرێ.

البُرْنَيطـة: پۆشاكی سەر لای فەرەنگییەكان، (ك: بَرانيطَ).

بَرْنَقَ الشئَ: شتەكەی بەرەنگی بەرنەقی بۆیەی كرد.

اَلْبَرْنِيقـي: رەنگێكە لەمتۆوی كەتان دروست دەكرێ رەسمو شتی وای پی چەور دەكرێ ٥ ئەم ماددەیە نسبەت دەدرێ بۆ وڵاتی برنیقا لەئیسپانیا.

بَـرِهَ الرَّجُـلَ بَرَهـاً: پیاوەكە جەستەی پڕكردوە دوای ئەوەی كەلاواز بوو بەنەخۆشی، لاشەی وەكوو خۆی لێ هاتەوە.

أبْرَهَ: بەڵگەی سەرسوڕهێنەری خستە بەرچاو و بەسەر جەماوەردا باڵادەست بوو.

اَلْبُرْهَةُ: ماوەیەکە لەزەمان (اَلْبَرْهَة) بەمانا (اَلْبُرْهَة)دێ.

بَرْهَمَ: چاوی تێ بڕی بەبێ ئەوەی چاوی بتروکێنێ ، دەشتگوترێ (بَرْهَمَ الیه).

اَلْبَراهِمَةُ: پێڕو تایەفەیەکی هیندین پێیان وایە دروست نییە بۆ خودا پێغەمبەر بنێرێ بۆسەر ئادەمیزاد ، خواردنی گۆشتیشیان بەلاوە حەرامە ، بەتاکەکانی ئەم تایەفە دەگوترێ: (برهمی).

اَلبَرْهَمَةُ والبُرْهمَةُ: چرۆی درەخت.

بَرْهَنَ: بەڵگەی هێنایەوە لەسەرداواکەی ، دەشگوترێ (برهن علیه).

البُرْهانُ: بەڵگەی یەکلاکەرەوە ، لەزانستی مەنطیق دا بریتیە لە قاعیدەو قیاسێك کەلەچەند پێشەکی (مقدمات) پێك دێ ، بەلای ریاضییەکانەوە بورهان ئەوەیە (قەضییە یەك) بچەسپێنێ کەپێك هاتووە لەچەند پێشەکی یەکی سەلێندراو.

بَرا البُرَةَ بَرْواً: لوتەوانەکەی دروست کرد.

بَرا الجملَ وغَيرَهُ: لوتەوانەی لەلوتی حوشترەکە کرد.

بَرا القَلَمَ أو السَّهمَ: قەلەمەکە یان سەرەتیرەکەی تاشی.

برا الله الشَّيئَ: خودا ئەوشتەی بەدی هێنا، دروستی کرد.

أبرى الجَمَلَ وغيره: لوتەوانەی لەلوتی حوشترەکە کرد.

اَلْبُرَةُ: ئەڵقەیەکی بچوکە لەزەرد یان لەشتێکی تر دروست دەکرێ لەلایەکی لوتی حوشتر دەکرێ بۆ ئەوەی رێرباربێ، یان ئافرەت لەلوتی خۆی دەکا بۆ جوانی وەکوو چۆن گوارە لەگوێ دەکا ، هەروا (اَلْبُرَةُ) ناوە بۆ هەموو ئەڵقەیەکی وەکوو بازنەو خرخاڵو گوارەو ئەوجۆرە شتانە.

اَلْبَرْوَةُ: لۆغەتێکە لە (اَلْبُرَة) هەروا ناوە بۆلاداراوی قەڵەم و دارو صابونو ئەو جۆرە شتانە ، بەو بلیسکە صابونەش دەگوترێ: کەدوای بەکارهێنان دەمێنێتەوە.

اَلْبَرِيَّةُ: بونەوەر، خەڵك.

البروليستنية: رێبازێکی مەسیحی یە لەئاکامی چەو جۆڵو هەوڵدان بۆ چاکسازی لەئایینی مەسیحی دا سەری هەڵدا ئەم راپەڕینو چەو جۆڵە بەرابەرایەتی (لوثر) ئەنجام درا بانگەوازیی ئەوەی دەکرد کەتاك لەدەسەلاتی کەنیسە رزگاری بێو بەرامبەر بەخودا بەرپرسیار بێ هەرکەسەو خودای خۆی ، لەبەرامبەر ئەمەدا رێبازو بیرو بۆچونی (کاثۆلیك) یش هەبوو کە (ئەرثوذکسیە) شی پێدەگوترێ.

بروتستو: بەلگەنامەیەکی رەسمی یە لەسەر داوای خاوەن مەبەست دەنوسرێ بۆ سەلماندنو چەسپاندنی ئەوەی کابرای بەرامبەر پابەندی کۆمپیالەی نێوانیان نیەو وەفا بەوەعدو بەڵێنی خۆی ناکا ٥ بروتون بەشێکە لە پێکهاتەی ئەو قەبارە هەرە بچکۆلەیەی پێی دەگوترێ زەرە.

بَرْوَزَ الصورة ونحوها: چوار چێوەی بۆ رەسمەکە دانا ٥ چوارچێوەی بۆئەو شتە دروست کرد.

البُرُوَةُ: پراوە پێکردنی شتێك پێش ئەوەی بۆجەماوەر نمایش بکرێ بۆدڵنیایی بوون لەگونجاوی.

البَرْزَقُ: ئەو سەوزایی یە کە لەسەرەتادا زەوی دادەپۆشێ ٥ بەهەمموو ئەو روەکانەش دەگوترێ کەبالا ناکاو بەسەر زەوی دا پەل دەهاوێو پان دەبێتەوە.

بَرَيَ العودَ أو الحَجَرَ ونحوهما: دارەکە یان بەردەکەی تاشی، دەگوترێ: (هرباړ) ئەوە سەنگتراشە، دارتاشە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (أعط القوس باريها) کارەکە بخەرە دەستۆی خاوەن کار.

بَرَى القَلَمَ: لایەکی قەڵەمەکەی دادا بۆ پێنووسین.

بَرَى السفرُ والجوعُ الانسان والجَمَلَ: سەفەرو برسایەتی ئادەمیزادو حوشتری لاواز کرد.

انْبَرَى الشَيْئُ: ئەوشتە توشی لاوازی بوو.

باراه في الأمر: بەربەرەکانی کرد چاوی لەئەوکرد چی کرد ئەویش هەمان شتی رەچاو کرد.

بَارَى إمرأته: لەگەڵ ژنەکەی رێك کەوتن کەلێك جیاببنەوە.

إنْبَرَى العودَ والحجر: بەمانا (بَرَاه)ی.

تبارى الرجلان: دووپیاوەکە پێشبڕکێی یەکتریان کرد، هەریەکە یان هەڵس‌و کەوتی وەکوو ئەوی تری کرد.

تَبَرَّى لە: خۆی بۆتەرخان کردو بەدڵسۆزی هەوڵی دا کارەکەی بۆ ئەنجام بدا.

اَلْبَرَى: گڵ‌و خۆڵ ٥ مەخلووقات.

البُراء: هەمموو ئەو وردەو خشت‌و خۆڵەی لەئاکامی تاشین‌و برینەوەی شت دەکەوێتە خوار.

البُرَايَةُ: بەمانا (البُراء)ی ٥ پڕوپوچی ناوکۆمەڵ ٥ حوشتری لوتەوانە لەلوت کراو ٥ حوشتری قەڵەو، حوشترێك بەردەوام بێ لەسەر رۆیشتن.

البِرَايَةُ: دارتاشی، سەنگتراشی.

البَرَّاءُ: ئەوکەسەی کارەکەی برینییە لەدارتاشی یان سەنگتراشی.

البَرَّاءَةُ، اَلْبَرَّايَةُ: قەڵەم دادەر، هەرشتێك قەڵەمی پێ دابڕدرێ یان دابروشتی وای پێ داتاشرێ وەکوو تەشوێ.

البِري بِري: نەخۆشی یەکە بەهۆی کەمبوونی (ڤیتامین ب)وە پەیدا دەبێ دڵ لاواز دەکاو ئیلتیهابی ئەعصاب دەخاتەوە.

المباراة: کێ بڕکێی وەرزشی یە لەنێوان دوو تاقم دا یان لەنێوان دوکەس دا، (ك: مباريات)ە.

المِبْراةُ: بەمانا (البَراءة) واتە قەڵەم تاش.

بَزْبَزَ: لەرۆیشتندا پەلەی کرد ە لێشکاو هەڵهات ە زۆری جم و جۆڵ کرد.

بَزْبَزَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی بەهێز راپسکاوت.

بَزْبَزَ الدابَّةَ: ولاغەکەی بەتوندی راکێشاو لێی خوڕی.

بَزْبَزَ الشيءَ: ئەوشتەی چارەسەرکردو رێکی خستەوە ە لێی ستاندو لێی داماڵی ە فڕێی داو نەیدایەوە.

البُزابِزُ: تیزرەو، ئەوکەسەی بەپەلە بەرێگادا دەڕوا ە کەسێك گورج و گۆڵ و هەمیشە لەجم و جۆڵ دابێ ە منداڵی تازە پێ گەیشتوو سوکەڵە لەسەفەردا.

اَلْبَزْبازُ: بەمانا (البُزابِزُ) وە (البَزْبَزُ) بەمانا (البُزابِزُ) وە.

بَزَجَ بَزْجاً: خۆی هەڵکێشا، خۆی هەڵنایەوە.

بَزَجَ عليه: گێچەڵی پێ کرد.

بَزَجَ الشيءَ: شتەکەی جوانکردو رازاندیەوە.

بَازَجَ في الشيءِ: شانازی پێوەکردو خۆی پێوە هەڵکێشا.

بَزَّجَ الشيءَ: بەمانا (بَزَجه)دێ.

تبازج الرجلان: ئەو دووپیاوە خۆیان بۆیەکتر هەڵکێشا.

البَزيجُ: پاداشدەرەوەی چاکە.

بَزَخَه بَزْخاً: لەسێبەندەی دا ە سێ بەندەی چاڵ کردو ناوکی دەرپەڕاند ە بەگۆچان کەوتە وێزەی ە لێیدا تا گرمۆڵەی کرد.

بَزَخَ القَوْسَ: کەوانەکەی چەماندەوە.

بَزَخَ الرَّجُلَ: ئابڕوی پیاوەکەی برد قەزحی کرد.

بَزِخَ بَزَخاً: پشتی چووە ناوەوەو سنگی دەرپەڕی.

بَزِخَ الفرسُ: پشتی چاڵ بوو دەگوترێ: (هو أبْزَخ وهي بَزْخاءُ)، (ك: بُزْخ).

بُزِّخَ: ملکەچ بوو.

إنْبَزَخَ ظهرُ الفرس: بەمانا (بَزَخَ)یە.

تبازَخَ: رۆیشت بەشێوەی رۆیشتنی کەسێك پشتی چاڵ بوو بێو ناوکی دەرپەڕی بێ ە وەکوو دانیشتنی ئەو دانیشت.

تبازخت المرأةُ: ئافرەتەکە سمتی دەرپەڕاندن ە (تبازخ الفَرَسُ) ئەسپەکە دەستەکانی بۆلای ورگی جۆڵاندنەوە بۆئەوەی دەمی بکاتە ئاو.

تبازَخَ عن الأمر: دواکەوت لەکارەکە.

البِزْخُ: لەبەلانی نزم، شوێنی چاڵ و نەوی لەلەبەلان.

البَزْدَرَا: میهنەی وەرزێڕیو جوتیاری.

بَزَرَ الحَبَّ: تۆوەکەی وەشاند، بەمانای زەوییەکەدا بڵاوی کردەوە بۆئەوەی بڕوێ.

بَزَرَ القِدْرَ: دەنکە تۆمەکانی فرێدایە ناو دیزەکەوە.

بَزَرَ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانکەسی دا.

بَزَرَ القصارُ الثوبَ: جل شۆرو جل کوتەکە بەگۆچان لەکراسەکەی دا بۆ ئەوەی پاك بێتەوە ٥ جل دەبرێتە سەر ئاوو تەڕ دەکرێو ئەمجار لەسەر تاتەبەردێك بەدار پێی دەکێشرێ بۆئەوەی پاك بێتەوە.

بَزَّرَ القِدْرَ: بەمانا (بَزَرَها)دێ.

بَزَّرَ الطعامَ: خۆراکەکەی رازاندەوەو وای لێ کرد هەوەسی بچێتێ.

البازِر من الرجال: پیاوی گوماناوی، دڵ پیس.

البَـــزْرُ: ئەوتۆوە کەبەزەوی دەکرێ بۆئەوەی بڕوێ ٥ منداڵو وەچەو نەوە ٥ زرویت، (ك: بُزُورٌ).

البِزْرُ: ئەو تۆوەی بەزەوی دا دەچێندرێ بۆئەوەی بڕوێ (ك: بُـزُورٌ) ٥ ئەومیوەو دەنکە زەیتونو ئەوشتانەیە لەگەڵ خواردن دادەنرێ.

بِزْرُ قطونا: تۆوی گیایەکی ساڵانەیە لەهێڕی (لسان الحمل)ە ٥ لە لیەلانی ولاتی میصرو ولاتانی حەوزی دەریای ناوەڕاست دەروێ ٥ کەسێك زۆر قەبز بێو پیسایی بۆنەکرێ لەبەرەوبوومی ئەوگیایە دەخوا بۆرەوان بوون.

البَزْراءُ: ئافرەتێك زۆری منداڵ بووبێ.

البِزْرَاءُ: هەرتۆوێك لەزەوی دا بچێندرێ بۆ زەراعەت ٥ لەوڵاتی میصر تایبەتیان کردوە بەتۆوی پەمبۆ ٥ لەزانیاری زەراعەت دا بەودانەوێڵەیە دەگوترێ کە تایبەت دەکرێو هەڵدەگیرێ بۆ تۆو کردنو داچاندن.

البَزَّارُ: تۆو فرۆش.

البَیْزَرُ: جوتیار ٥ هەڵگری بازی راو، (ك: بیازِرة).

البَیْزَارُ: ئەوداره ئەستورەیە کەجل شۆر پۆشاکەکانی پێ دەکوتێ بۆ پاکبونەوە.

البَیْزَرُ: بەمانا (البَیْزارة).

البَیْزَرَةُ: زانیارییەکە لەحاڵو جۆنیەتی ئەو درندانە دەکۆڵێتەوە کە بۆ راوکردن بەکاردەهێندرێن.

المِبْزَرُ: بەمانا (البَیْزارَةُ)دێ.

المِبْزَارُ: پیاوێکە منداڵی زۆر هەبێ.

بَزَّ قرینه بَزَّاً وبِزِّیزی: بەسەر بەرامبەرەکەی دا زاڵ بوو روتی کردەوە، لەپەندی پێشینان داهاتووە (من عَزَّ بَزَّ) هەرکەسێك بالادەست بێو سەربکەوێ چەكو سیلاحی ژێرکەوتوەکە وەردەگرێ.

بَزَّ الشيءَ: شتەکەی دەرکێشا، بەتوندو تیژی ڕای پسکاندو کێشی کرد.

اِبْتَزَّ قرينه: بەمانا (بَزَّهُ)دێ.

اَلْبِزازة: کۆتاڵفرۆشی ٥ میهنەی کوتاڵفرۆشی.

اَلْبَزُّ: جۆرێکە لە پۆشاک ٥ جۆرێکە لەچەك.

البِزُّ: گۆی مەمك.

البَزَزُ: چەك.

البَزَّازُ: کوتاڵ فرۆش.

اَلْبِزَّةُ: چەكو سیلاح ٥ شێوەو ڕوخسار ٥ نیشانە.

بَزَغَ الصَبيُّ بَزاغة: منداڵەکە قسەخۆش بوو عاقڵو زیر بوو ٥ ئازایە بۆ قسە کردنو لەکەس ناخواتەوە ٥ لەوپەڕی شۆخو شەنگی بەدەست هێنا.

بَزَغَ الرجلُ: ئەوپیاوە بوو بە گەورەو دەمڕاستی نەتەوەکەی ٥ دەگوترێ: (هو بَزيغ، وبُزاغ).

تَبَزَّغَ الصَّبِيُّ: بەمانا (بَزَغ) هاتووە.

تَبَزَّغَ الشَّرُّ: شەڕ بەرپا بوو تا ئێستا دانەمرکاوەتەوە.

بَزَغَتْ السِّنُّ بَزْغاً وبزوغاً: ددانەکە گۆشتی پوکەکەی قەڵاشتو دەرکەوت.

بَزَغَتِ الشمسُ أو القمرُ أو النجم: خۆر یان مانگ یان ئەستێرە لەئاسۆ دەرکەوت ٥ لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا﴾.

بَزَغَ الطبيبُ الجلدَ بَزْغاً: پزیشکەکە پێستەکەی هەڵدڕیو خوێنەکەی ڕەوان بوو.

بَزْغَةُ: بەمانا (بَزَغَهُ) دێ.

بَزَغَ البيطارُ الدابَّةَ: بەیتارەکە بەمەبەستی چارەسەرکردن دەرزی یەکی سوکی لەزۆر سمتی ئاژەڵەکە دانەیگەیاندە دەماری.

اِبْتَزَغَ الربيعُ: سەرەتای بەهار پەیدابوو.

البازغة: ددان.

المِبْزَغُ: کێردی پزیشك تێغی عەمەلیاتکردن.

بَزَقَ بَزْقاً وبُزاقاً: تفی لێ کرد (بَزَقَ الشمسُ) بەمانا (بزغ) یە.

البُزُقُ: ئامێرێکی مۆسیقایە، جۆرێکی بچوکە لەتەنبور دەشوبهێتە عود.

البُزاقُ: بەمانا (البُصاق) واتە: تف.

بَزَلَ النابُ بزلاً وبزولاً: کەڵبەکە دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (هو بازِلٌ).

بَزَلَ البعيرُ: حوشترەکە کەڵبەی دەرهاتن، ئەمەش کاتێکە تەمەنی دەگاتە هەشت نۆ ساڵی.

بَزَلَ الرجلُ: پیاوەکە ئەزموونی تەواو بوو، بەمنێو زۆر ئەزمونو جەورتم دا تێپەڕی.

بَزَلَ الرأيُ والأمرُ: ئیشەکە جێگیر بوو کارەکە سەقامگیر بوو.

بَزَلَ الشيءَ: شتەکەی هەڵدڕی.

بَزَلَ الشرابَ: کوپە شەرابەکەی کون کرد

بۆئــەوەی شــەرابەکە بێتــە دەرو برژێ ٥ شەرابەکەی پاڵاوت‌و صافی کرد.

بَزَلَ الأمر والرأيَ: بڕیاری لەسەر کارەکە داو بڕاندیەوە.

بَزَلَ الرأي: بیرو بۆچونی تازەی داهێناو بیدعەتی خستە وڵاتەوە.

بَزَلَ الحاجَةَ: ئیشەکەی جێبەجێ کرد.

بَزُلَ الرأيُ والأمـر: کارەکـە سەری گـرت‌و سەقامگیر بوو.

بَزَّلَ الشَّيْئَ: بەمانا (بَزَلَهُ)دێ.

انْـبَزَلَ: شـەق بـوو، قەڵشـا، دڕا، درزی برد ٥ دەگوترێ: (انْـبَزَلَ الجِلْـدُ بالـدَّمِ والسِّـقاء بالمـاءِ): پێستەکە هەڵدڕاو خوێنی لـی هاتـەدەر، کونەکە دڕاو ئاوی لـێ چو.

تَبَـزَّلَ الشـرابُ: کوپەکـە قەڵشـاو درزی برد مەیەکەی لـێ ڕژا.

البـازِلُ: ددان کـاتی ڕوانـی کەلـەبوك دەردەکەوێ.

البازِلَــةُ: برینێـك لەپێسـت دەکـرێ‌و خوێنی لـێ دێ ٥ هـەر کەل‌و پەل‌و مــاڵ‌و ســامانێك پێداویســتی دەستەبەربکا.

البُــزالُ: ئەوشــوێنەیە قەڵشـاوە یــان دڕاوەو شلەمەنیەکەی لـی دێتەدەر.

البِـزالُ: ئامێرێکـە کوپـەو بـەرمیل‌و بـۆری‌و شـتی لـەوجۆرەی پـێ کـون دەکرێ.

المِبْــزالُ: ئالەتێکــە شــەرابی پــێ دەپاڵێوری، شـەراب پاڵێوێـك، (ك: مَبازِلُ).

المِبْزَلَــةُ: شــەراب پاڵێوێــك وەکــوو (چاپاڵیوك).

بَزَمَ القولُ: قسەکە ڕەق‌و زبر بوو.

بَـزَمَ علیـه: بـەددانی پێشـەوە (کەڵبـە)ی گەستی.

بَـزَمَ علـى الأمـر: لەسـەرکارەکە بـەردەوام بوو سوور بوو لەسەرکردنی.

بَزَمَ بالعِبءِ: بەوئەرکە قورسە هەڵسا.

بَزَمَ الرَّجُلَ بازِمة: ڕۆژگار ئەوپیاوەی توشی چـورتم‌و نەهامـەتی کـردوە هـەزار دەردی سەری بینیوە.

بَزَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی شکاند.

بَــزَمَ الناقَــةَ: بــەدو پەنجــە (پەنجــەی شــایەتومان‌و قامکــە گــەورە) حوشترەکەی دۆشی.

بَزَمَ الوَتَرَ: بەپەنجەی شایەتومان‌و قامکە گــەورەی وەتــەری ئــامێری مۆسیقاکەی گرت.

بَـزَمَ فلانـاً الشَّـيْئَ: شتەکەی لەفڵانکەس ستاند.

الإبْزِيمُ: بڕوانە وشەی (إبـزیم) لـەپیتی (ألف)دا.

البازِمَةُ: تەنگانەو چورتم‌و ناخۆشی.

البَزْمَـةُ: تەنگانـەو ناخۆشـی ٥ یەکـژەم نـان خـواردن لەشـەوو ڕۆژێـك دا ٥ کێشی سی دیرهەم.

البَزِيمُ: لقی شلکی دارخوما کەشتی پـێ

ببەستڕێ یان پاڵەی پێ گورزە بکرێ ٥ گورزە پاڵە ٥ تێشوی زێدە، پاشماوەی تێشوو، (ك: بُزَم)ە.

البَزِمَةُ: بەمانا (البَزِيمَ)، (ك: بَزَائِم).

بَزا بَزْواً: گوێی هەڵخستو سەرنجی دا بۆئەوەی قسەکە ببیستێ یان شتەکە ببینێ.

بَزا الرجلُ: پیاوەکە سنگی دەرپەڕیوەو پشتی چاڵ بووە.

بَزا بَزَواناً: بازی دا، گوڕی بەست.

بَزا الرجُلَ بَزْواً: پیاوەکەی ملکەچ کردو هەڵمەتی بۆ برد.

بَزِيَ بَزاً وبَزاءً: سنگی دەرپەڕ بوە سکی بەناودا چووە.

أبْزى بە: زۆربازی کرد، هەڵمەتی بۆبرد.

أبْزى بالأمر: بەسەرکارەکەدا بالادەست بوو کۆنترۆڵی کرد.

تبازى: سنگی دەرپەڕاندو پشتی چاڵ کرد.

تَبازى الرجُلُ: پیاوەکە هەنگاوەکانی فراوان کردن، شەقاوی درێژی هاویشتن، خۆی هەڵکێشا بەشتێك کەلای نەبوو، لافی هەبوونی شتی زۆر لێ دەداو هیچی نیە.

البازي: پێری بازی بچوکە یان بازی مامناوەندی کەمباڵیان مەیلەو کورتن، قاچیو کلکی مەیلەو درێژن، لە جۆرەکانی باشوو بەیەحق هەیە.

ألبَزْو: هاوتا هاوشان ٥ (بَزْو الشَّيء) هاوشانو هاوتایەتی.

بَس: واتە بەسە لەبنەڕەت دا وشەکە فارسیە.

بِسْ: دەنگێکە پشیلەی پێ دەردەکرێ.

بِسْ بِسْ: دەنگێکە حوشتری پێ بانگ دەکرێ بۆ دۆشین هەروا مەڕو بزنی پێ بانگ دەکرێ بۆ دۆشین ٥ دەنگێکە بانگی پشیلەی پێ دەکرێ بۆئەوەی دەستەمۆبێ.

بَسَأ بە بَسْأً وبُسُوءاً: وەگری بوو، خوی پێوە گرت.

بَسَأ بالأمر: بەوکارە راهاتو فێری بوو ٥ بەهیچو پوچی لەقەڵەم دا ٥ سوکایەتی پێ کرد.

بَسِيءَ بَسْأً وبَسَاءً: بەمانا (بَسَأ)یە.

أبْسَأَ: ئولفەتی پێوەگرت وەگری بوو.

بَسْبَسَ: خێرا رۆیی ٥ (بَسْبَسَ بالناقة أو الشاة) بانگی کرد بۆ دۆشین.

بَسْبَسَ بينهم: هەوڵی دا دوبەرەکی بخاتە نێوانیان.

تَبَسْبَسَ الماءُ: ئاوەکە بەسەرزەویەکەدا بڵاو بووە.

البَسْبَاسَةُ: درەختێکە لەپێری گوێزی (الطیب) تۆو توێکڵە تۆوی بۆنخۆشی هۆشیارکەرەوەی هەیە.

البَسْبَس: سارای چۆڵو هۆڵ، (ك: بَسابِس) ٥ (الترهات البَسابِسِ): قسەی پڕوپوچو بێ سەروبەر.

بسبوسة: حەڵوایەکە کەلەناردی گەنمو شەکرو رۆن دروست دەکرێ.

بَسْتَرَ اللّبَنَ: شیرەکەی لەسەر رێبازی زانای فەرەنسی باستۆر تەعقیم کرد.

البَسْتَرة: تەعقیم کردنی شیرە لەسەر رێبازی باستۆر.

البُستانُ: باغچەیەکە درەختە خورمای پەرت بڵاوی تێدان کەدەکرێ لەنێوان دارخورماکان دا کشتوکاڵ بکرێ.

البُستاني: باخەوان.

البَستَنَة: زانیاری بەخێوکردنی باغو باغچەکانو چۆنیەتی وەبەرهێنانیان.

بَسَرَ بَسْراً وبُسُوراً: پەلەی کرد، روگرژی نیشان دا.

بَسَرَ بالشيء: بەوشتە دەستی پێکرد.

بَسَرَ فلان النَخلَةَ بَسْراً: فلانکەس تەلقیحی دارخورماکەی کرد پێش ئەوەی کاتی بێ (پێش وەخت موتوربەی دارخورماکەی کرد).

بَسَرَ النَباتَ: گژوگیاکەی شین خواردو کرد، هەربەناسکی سەری تێدا لەوەڕاند.

بَسَرَ القَرْحَةَ: برینەکەی هەڵاشتەوە پێش ئەوەی چاك بێتەوەو گۆشتەوەزون بێنێتەوە.

بَسَرَ الدَّيْنَ: قەرزەکەی وەرگرتەوە پێش ئەوەی کاتی بێ.

بَسَرَ السِقَاءَ: شیرەکەی خواردەوە پێش ئەوەی ببێتە فرۆ یا بمەیێ.

بَسَرَ البُسْرَ: خورما کاڵەکەی تێکەڵ کرد بەخورمای تەڕو سرکە.

بُسِرَ: توشی نەخۆشی مایەسیری بوو.

أبْسَرَ النَّخلُ: دارخورماکە خورماکانی بوونە بەرسیلە ٥ خورماکاڵەکانی خۆش بوون.

أبْسَرَ المركبُ في البحر: کەشتییەکە لەدەریادا وەستا.

بَاسَرَتِ الدابةُ: ئاژەڵەکە پێش وەخت بەکەڵ هات.

إبْتَسَرت الرِّجْلُ: قاچی تەزیو ئاڵ بووە، قاچەکە لەکارکەوت.

إبْتَسَرَ بالشَّيْءِ: بەوشتە دەستی پێکرد لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ هەرکاتێ پێغەمبەر لەسەفەردا هەڵبستایە دەیفەرموو: (اللهُمَّ بك ابْتَسَرْتُ).

إبْتَسَرَ النخلةَ والحاجةَ: پێش وەخت تەلقیحی خورماکانی کردن پێش وەخت کارەکەی ئەنجام دا.

إبْتَسَرَ الفاكهةَ: بەتەڕو ناسکی میوەکەی لێ کردەوە، دەگوترێ: (ابْتَسَرَ الرأيَ) رای خۆی دەربڕی پێش ئەوەی جوان بیری لێ بکاتەوە.

ابْتُسِرَ لونُهُ: رەنگی گۆڕا، رەنگی بزرکاو روی ترش بوو.

تَبَسَّرَ: داوای خورمای نەگەیوی کرد.

تَبَسَّرَ الرجلُ: قاچی تەزی.

تَبَسَّرَ النباتُ: زەوی هەڵکۆڵی بۆدەرهێنانی روەکەکە پێش ئەوەی بەناسایی سەردەربێنێ ٥ وەکوو ئەوەی کەخاکە لێوەی بەهار کەنگرکەر بەبێ‌ی لێزانی خۆیان زەوی هەڵدەکۆڵن کەنگرەکە دەدۆزنەوە هێشتا سەری دەرنەهێناوە.

الباسور: مایەسیری.

البَسْرُ: روگرژی ٥ دەگوترێ: (وجه بسر وباسِر) ٥ هەرواناوە بۆ ئاو کەتازە بەتازە لەئاسمانەوە دێتە خوار.

البُسْرُ: خورما پێش ئەوەی پێبگاو شیرین ببێ ٥ میوەی تەرو تازە لەهەرجۆرێك بێ ٥ هەرشتێك تازە پێبگاو سەرەتای بێ ٥ هەروا ئاو کەتازە لەهەورەوە دەبارێتە سەرزەوی.

البُسْرَةُ: تاکی (البُسْر) هەروا ناوە بۆ هەموو روەکێك کە تازە سەردەردێنێ.

للِبْسَارُ: ئەودرەختە خورمایەیە کە خورما بەرسیلەکانی نابنە روتەب‌و شیرین نابن.

المُبْسِرَةُ: بای وادە، بایەکە دەبێتە نیشانەی ئەوە کەباران بارین نزیکە ٥ (المُبَشِّرَة) بەمانا (المُبْسِرَة)دێ.

بَسَّ الرَّجُلُ بَسّاً: پیاوەکە داوای کردو هەوڵی داو تێکۆشا ٥ قاوتی دروست کرد ٥ قاوتی پەیدا کرد.

بَسَّ الشَّيْءَ: شتەکەی وردو خاش کرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسّاً﴾.

بَسَّ الشَّيْءَ وفيه: ئەوشتەی بڵاوە پێکردو زۆری لێ رۆیی زۆری لێ فەوتا ٥ دەگوترێ: (بَسَّتْ منه الأيامُ) رۆژگار کاریگەریی خۆی تێدا کرد، پیرو لاوازی کرد، کۆنی کردبوو ٥ لەحەدیثی موتعەدا هاتووە دەڵێ: (ومعي بردة قدبُسَّ منها) بوردەیەکم پێ بوو کۆن بو بوو.

بَسَّ عليه عَقارِبَهُ: دوژمنەکانی ناردنە سەر، نۆکەرو پاساوڵەکانی ناردنە سەر بۆئەوەی زیانی پێ بگەیەنن، ئەزیەتیان دا.

بَسَّ له من يَتَخَبَّرُ بِخَبَرِهِ: کەسێکی کردە جاسوس بەسەریەوە بۆ ئەوەی هەواڵەکانی پێ بگەیەنێ‌و لەهەڵس‌و کەوتی ئاگاداری بکا.

بَسَّ الابلَ وبها: بەهێواشی حوشترەکانی ئاژوتن ٥ یان لەکاتی رۆیشتنی بەپەلەدا هێواشی کردنەوە بەوشەی (بس بس).

بَسَّ بالناقة: بەوشەی (بَسْ بَسْ) حوشترە شیردەرەکەی هێواش کردەوە بۆئەوەی رابوەستێ‌و بیدۆشێ.

بَسَّ الرَّجُلَ: پیاوەکەی دەرکرد دوری خستەوە ٥ (أَبَسَّ الابل) بەمانا (بَسَّ) دێ ٥ لەهەندێ پێشینانذا هاتووە

دەڵێ: (الابناس قبل الابساس) نەرم‌و
نیانی کردن پێش داواکردن‌و
پرکێشی کردن.

اِلْـــتَبَسَ: رۆیی رابورد ٥ دەگوترێ:
(اِنْبَسَّتِ الحَيّةُ على وجه الأرض) ٥
مارەکە بەسەر زەوی دا رۆیی کشا ٥
بەمانا بڵاو بونەوە دێ، دەگوترێ:
(اِنْبَسَّ الماء على وجه الأرض) ئاوەکە
بەسەر زەوی دا بڵاو بووە.

اَلْبَاسَّةُ: مێینەی (اَلْبَاسُّ)ە ٥ ناوێکە
لەناوەکانی شاری مەککە.

اَلْبَسُّ: پشیلەی خۆماڵی.

البَسَّاسَةُ: ناوێکە لەناوەکانی شاری
مەککە.

البَسُوسُ: شوان ٥ حوشترێ شیرنەدا
مەگەر بەلاواندنەوەو هەوڵ
لەگەڵدان‌و پشی پشی بۆکردن، (ك:
بُسُسٌ)ە ٥ هەروا ناوی ئافرەتێکە
بووەتە هۆی هەڵگیرسانی شەڕی
بەسوس کە لە نێوان دوو هۆزی
گەورەی عەرەب دا زیاد لەسی ساڵ
بەردەوام بوو، لەدەست رەشی‌و
خراپەکاری دا بووەتە دەونە ٥
لەهەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ:
(أشأمُ من البسوس).

البَسِيسُ: خۆراکی کەم.

البَسِيسَةُ: قاوت، یان ئارد تێکەڵ
بەمزەیت یان رۆن یان شتی
ترکرابێ‌و دوای کوڵاندن بخورێ ٥
نان وشك بکرێتەوەو ورد بکرێ‌و
تێکەڵ بەئاو بکرێ‌و بخورێتەوە.

بَسَطَ الشَّيْءَ بَسْطاً: شتەکەی بڵاو کردەوە
٥ (بَسَطَ يده او ذراعه) دەستی خۆی
راخست باسکی راخست ٥ هەروا
دەگوترێ: (بسط كفه ونشر أصابعه)
لەپی دەستی کردەوە، پەنجەکانی
بڵاو کردنەوە.

بَسَطَ يَدَهُ في الانفاق: دەست بڵاوی کرد،
زیاد لەپێویست ماڵ‌و سامانی خەرج
کرد.

بَسَطَ يده اليه: دەستی یارمەتی یان
خراپکاریی بۆ درێژ کرد.

بَسَطَ لِسانه اليه: بەخراپە یان بەچاکە
باسی کرد.

بَسَطَ اللهُ الرزقَ: خودا رزق‌و رۆزی
بۆبەندەکانی زۆرکرد.

بَسَطَ فلاناً: فلانکەسی کەیف خۆش کرد ٥
پێغەمبەر (د.خ) دەربارەی فاتیمەی
کچی دەفەرموێ: (يَبْسِطُني
ما يَبْسِطُها) ئەوشتەی فاتیمە دڵخۆش
بکا منیش پێی دڵخۆش دەبم.

بَسَطَ المكانُ القَومَ أو الفِراشُ النائمَ:
شوێنەکە یان جێگەی نوستنە کە
بەرفراوان بوو بۆیان زیادەی
هەبوو.

بَسَطَ فلاناً على فلان: فلانکەسی بەسەر
فلانکەس دا بالا دەست کرد، رێزو
شکۆمەندیی پێدا.

بَسَطَ العُذرَ: پاساوو بیانوەکەی لێ قبوڵ
کرد.

بَسَطَ مِن فُلان: شەرمو حەیای لێ هەڵگرت.
بَسَطَ لِسانَهُ: زمانی کرایەوەو بەرەوانی کەوتە ئاخاوتن.
بَسَطَ يَدَهُ: دەستی یارمەتیو بەخشندەیی بۆ ئاتاجان درێژکرد.
بَسَطَ وَجْهَهُ بَساطة: دەمو چاوی درەوشایەوە.
بَاسَطَهُ: دڵنەوایی کرد
بَسَّطَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڵاو کردەوە، ئاسانی کردو گرێ گوێرکەی تێدا نەما.
اِنْبَسَطَ الشَّيْءَ: شتەکە بڵاو بۆوە، (انبسطت يَدُهُ) دەستی بیاوەتیو یارمەتیدانی درێژکرد.
اِنْبَسَطَ لِسانُه: زمانی کرایەوە کەوتە قسەکردن.
اِنْبَسَطَ فلان: فلانکەس کەیف خۆش بووە شەرمو حەیای وەلانا.
اِنْبَسَطَ النهار: رۆژگار درێژبوون.
تَبَسَّطَ: بڵاوبووە، دەگوترێ: (تَبَسَّطَ فِي كلامه) قسەکانی رونکردنەوەو گوزارشی لەبیرو رێکانی خۆی دا ە خۆی پاراست.
تَبَسَّطَ فِي البلاد: بەهەموو وڵات دا گەڕاو هەموو شوێنێکی پشکنی.
الْبَاسِطُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار.
الباسِطة: قامەتی پیاو بەجۆرێك دەست هەڵبڕێ بۆ حەوا.
الْبِسَاطُ: زەوی پانو پۆر.
البِسَاط: هەرشتێك رابخرێو بڵاو بکرێتەوە ە هەروا بەمانا زەوی پان دێ ە دیبزەو مەنجەڵی گەورە ە جۆرێکە لەراخەر لەخوریو دەزو دروست دەکرێ.. بەکوردی پێی دەگوترێ: قاڵی، فەرش، (ك: بُسُط).
البَسْطُ: لەزانیاری حیساب دا ژمارەی هەرەبەرزی کەرتی ئاسایی یە.
الْبَسْطاءُ مِن الآذان: گوێچکەی پانی گەورە، (ك: بُسْطٌ).
البَسْطَةُ: زیدەو بەشی زۆر ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ﴾.
البَسْطَة مِن النساء: ئافرەتی جوانو نەرمو ئاسك ە نان کەلەئاردو شیرو هێلکەو شەکر دروستکرابێ.
البَسِيطُ: پێنجەوانەی مورەکەبە ە شتێك ئاسان بێو گرێو گۆڵی تێدانەبێ ە یەکێکە لەبەحرەکانی عەروز ە زەوی پانو بەرفراوان.
الْمُتَبَسِّطُ: رووبەری تەختو پانو پۆر.
بَسْطِرْمة: گۆشتی رێن تەوابیلو سیری تێکەڵ دەکرێ پاشان دەهەنجندرێ.
بَسَقَ الشَّيْءُ بسوقاً: شتەکە بەرزبووەوە گەیشتە شوێنی خۆی.
بَسَقَ الرجلُ: پیاوەکە ناوو شۆرەتی بڵاوبووە، دەگوترێ: (بَسَقَ أَصْحَابُهُ)

(وبَسَقَ علی اصحابه) بەسەر
هاوەڵانی دا لەناو هاوەڵانی دا بەرز
بووەو ناوو شۆرەتی پیاوەتی ئەو
دەنگی دایەوە ٥ لەحەدیثی (ابن
الحنیفة) دا هاتووە دەفەرموێ: (کیف
بَسَقَ ابوبکر أصحاب رسول الله).

بَسَقَ في الشيء: لەوشتەدا کارا مابوو
لێزان‌و کار دروست بوو ٥ (أبسَقَتِ
الناقةُ والجاریةُ ونحوهما) شیر لەگوانی
حوشترەکە یان لەمەمکی ئافرەتە
کە هاتە دەرەوە بەبێ ئەوەی
بێچوی بووبێ، منداڵی بووبێ.

بَسَقَ علیه: بەسەریدا بەرزبووە گەورەو
شکۆمەند بوو.

بَسَقَ فلان: ناوو شۆرەتی پیاوەتی بەرز
بووە.

الباسِقَةُ: هەوری سپی‌و بێ خەوش‌و رەنگ
رون ٥ پێغەمبەر لەوەصفی هەوردا
دەفەرموێ: (کیف ترون بواسقها).

بَسَاقَةُ القمر: بەردێکی سپی صافە
هەمیشە دە درەوشێتەوە بەکوردی
پێی دەگوترێ بەردە سیخرۆ.

البَسْقَةُ: زەوی یەك کەبەردی رەشی
تێدابن.

بسکویت: بسکیت، لەئاردو شەکرو هێلکەو
رۆن دروست دەکرێ.

بَسَلَ بسولاً: لەناکامی رق هەڵسانی روی
گرژ بوو یان لەروی ئازایەتی‌یەوە ٥
(هو باسِلٌ)، (ك: بُسْلٌ وبواسل)ە ٥
(هو بَسِلٌ)، (ك: بُسَلاء)ە.

بَسَلَ الطعامُ أو الشرابُ: خواردنەکە یان
شەرابەکە گۆڕانی بەسەردا هات‌و
بەکەڵکی خواردن‌و خواردنەوە
نەهاتە تێکچوو گۆڕا.

بَسَلَ الیومُ والقولُ: رۆژەکە توندو تیز بوو
قسەکە زبرو ناخۆش بوو.

بَسَلَ فلاناً: سەرزەنشتی فلانی کرد ٥
(بسل عن حاجته) پەلەی
لەئیشەکەی کرد.

بَسَلَ الشيءَ: کەم کەم لێی وەرگرت (بَسَلَ
الدقیق) ئاردەکەی لە هێلەك دا.

بَسُلَ بسالاً وبَسَالَةً: ئازاو بەهەڵمەت بوو
چاونەترس‌و بێ منەت بوو ٥ لەکاتی
شەڕدا گرژو مۆن بوو (هو باسل).

أبسَلَ الشيءَ: شتەکەی قەدەغە کرد.

أبسَلَ نفسَه للموت والضرب: ملی دا
بۆمردن‌و لێدان‌و هیچ پەلە قاژەی
نەکرد، خۆی راهێنا لەسەر
ئازارەکانی‌وچاوەڕوانی ئاکام بوو.

أبسَلَ الشيءَ وفلاناً: شتەکە یان
فلانکەسی کردە بارمتە.

أبسَلَ فلاناً للهلكة: فلانکەسی تەسلیمی
تێداچون‌و هیلاکەت کرد ٥ قورئان
دەفەرموێ: ﴿أن تُبسَلَ نفسٌ بما
كسبت﴾.

أبسَلَ فلاناً لعمله: ئیشەکەی
بەفلانکەس سپاردو خستیە
ئەستۆی.

باسَلَهُ: لەشەڕدا بەربەرەکانی کرد.

بَسَّلَ وَجْهَهُ: دەم و چاوی خۆی زۆر گرژو مۆن کرد.

بَسَّلَ الطعام او الشراب: خواردەمەنییەکە یان شەرابەکەی ترشاندو لەکەڵکی خست.

ابْتَسَلَ فلان للموت: فلانکەس خۆی تەسلیمی مردن کرد.

تَبَسَّلَ الرجلُ: پیاوەکە ڕوی گرژ کرد لەئاکامی رق هەڵسانی و ئازایەتی خۆی ئازاکردو ورەی بەخۆی دا.

تَبَسَّلَ الوجهُ: دیمەنی ناشیرین بوو، گرژو مۆن بوو.

اسْتَبْسَلَ فلانٌ: فلانکەس پرکێشی شەڕی کردو خۆی خستە ناوی و گیانی خۆی بۆمردن داناو لەگیانی خۆی بورد.

إسْتَبْسَلَ للموت او الحرب: بەمانا (أبْسَلَ) هاتووە.

الباسِلُ: شێر ٥ شیری ترشاو ٥ سرکەی تام گۆڕاو ٥ قسەی تونذو زبری ناخۆش.

بَسَلْ: بەڵێ.

اَلْبَسْلُ: شتی حەرام و نەشیاو، قەدەغەکراو، گوشراوی رومکی عوصفورو خەنە ٥ پیاوی دەم و چاوناشیرین، نەکلەوەت و رەزا گران.

بَسْلاً لَهُ: هاوار بۆئەو (بسلاً بَسْلاً) ئامین ئامین.

اَلْبِسِلَّةُ: رومکێکی پاقلە ئاسایەو ساڵانەیە لەهێری قەرنیاتی پەپولە شێوەیەو جۆرەکانی زۆرن گەڵاکەی و تۆوەکەی دەکوڵێندرێ و دەخورێ.

اَلْبِسِلَّى: بەمانا (اَلْبِسِلَّة)یە.

اَلْبَسُولُ: صیغة موبالەغەیە ٥ ناوێکیشە بۆ شێر.

اَلْبَسِيلُ: پاشماوەی شەراب کەلەبنکی پەرداخ دا بمێنێتەوەو شەوی بەسەردا تێپەڕێ.

اَلْبَسِيلَةُ: بەمانا (اَلْبَسِيلُ)ە ٥ تالی تامی هەندێ خۆراك ٥ ترمس.

اَلْمُتَبَسِّلُ: شێر.

بَسَمَ بَسْماً: دولێوی لێك کردنەوەو ددانی بەباشی دەرکەوتن ٥ واتە پێکەنینی بێدەنگ، ئەوەش سوکترین جۆری پێکەنینەو جوانترین شێوەیەتی، زەردەخەنە.

تَبَسَّمَ: بەمانا (اِبْتَسَمَ)ە ٥ چرۆو غونچە کە بکرێتەوە.

اَلْبَسِيمَةُ: جۆرێکە لەحەڵوا کەلە گوێزی هیندی و شەکرو کەمێك ئاردو رۆن دروست دەکرێ.

اَلْمَبْسِمُ: پوك ٥ هەروا لولەیەکە لە دار یان لەمەعدەن یان لەوجۆرە ئاگردان (دەمەقەلەی) نێرگەلەی دەخرێتە سەر (ك: مَبَاسِمَ)ە.

بَسْمَلَ: (بسم الله الرحمن الرحيم)ی کرد ٥ یان نوسی.

اَبْسَنَ: شێوەو روخساری جوان بوو، پێستی جەستەی نەرم بوو.

الباسِنَةُ: جەواڵێکی ئەستورە کەلە (بن شەی) کەتان دروست دەکرێ ٥ زەمبیلەیەکە بەرچنەیەکە بەبێ دەسك لە لقی دارخورما دروست دەکرێ ٥ گاسنی جوت، (ك: بواسن).

بَسَن: بەمانا جوان دێ ٥ دەگوترێ: (حسنٌ بَسَنٌ) جوانو شۆخ.

البِشتُ: کولە بالٌ پەستەك ٥ پۆشاکێکە لەخوری دروست دەکرێ ئەستورە قۆڵی نین ٥ لادێییەکان زستان لەبەری دەکەن.

بَشَرَ بە بُشراً: کەیف خۆش بوو (بَشَرَ فلاناً بالأمر) فلانکەسی بەکارەکە دڵخۆش کرد (بشر فلاناً بوجه طلقٍ) بەرویەکی خۆشەوە فلانکەس بەرەو روی بووە.

بَشَرَ الأدیم وغیرە بشراً: پێستەکەی کوڵ کرد ٥ هەڵاشتییەوە.

بَشَرَ الشاربَ: سمێڵی کورتکردنەوە هەتا وای لێ هات پێستی ژێرەوی سمێڵەکانی دەرکەوتن ٥ لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە (أمر ان نبشُرَ الشوارب بَشراً).

بَشَرَ الجَرادُ الأرضَ: کولە جی رووەك لەزەوی دا هەبوو خواردی.

بَشَرَ بالشیِ: هیوای موژدەی لێ کرد.

بَشِرَ بالخبر بشراً: بەهەواڵەکە دڵی خۆش بوو.

بَشَرَ بَشارَةً: جوانو شۆخ بوو (هو بشیر)، (ك: بُشَراء)ە، (هي بشیرة)، (ك: بشائر).

أبْشَرَت الأرضُ: زەوی سەرەتای روەکی لی هاتەدەرەوە.

أبْشَرَ الرَجلُ: پیاوەکە کەیفخۆش بوو دەگوترێ: (أبشره) پێی دڵخۆش بوو ٥ لەقورئان دا هاتووە: ﴿وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾.

أبْشَرَ الناقة: حوشترەکەی بەکەڵ دا ٥ یان حوشترەکە کەڵی گرت.

أبْشَرَ فلاناً: فلانکەسی کەیف خۆش کرد.

أبْشَرَ الفَرَحُ وَجْهَهُ: کەیفو شادی دەمو چاوی گەش کردەوە.

أبْشَرَ الأدیمَ: پێستەکەی جوان کرد.

أبْشِرَ الرجلُ: ئەزمونەکەی تەواو بوو (هو مُبْشَرٌ).

باشَرَ زَوْجَهُ مباشرة وبشاراً: پێستی لەپێستی ژنەکەی کەوت ٥ لەگەڵی جوت بوو ٥ لەقورئان دا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾.

باشَرَ الأمرَ: بۆخۆی سەروکاری ئیشەکەی کرد ٥ (باشَرَ الفعلَ) بەبێ ناوەندو واسیتە، خودی خۆی کارەکەی ئەنجام دا.

باشَرَ النعیمُ فلاناً: کاریگەریی نازو نیعمەت لەسەر فلانکەس دەرکەوت.

باشَرَ الشَّيْءَ بالشيء: دوشتەکەی خستنە پەنایەکـەوەو بەیەکیـەوە نوسـاندن ٥ پێغەمبـەر (د.خ) لەپاڕانـەوەو دوعـای دا فەرموویـەتی: (اللّـهُمَّ إنـي أسـألُك ايماناً باشر به قلبي).

بَشَّرَت الناقة او النخلة: حوشترەکە یـان دارخوماکە نۆبەرەکەی دەرکەوت.

بَشَّـرَتِ الـريحُ بالغيث: بایەکـە لەگـەڵ خـۆی دا هـەورێکی باراناوی هێنـا ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَمِـنْ آيَاتِـهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾.

بَشَّـرَ فلانـاً: هـەواڵێکی دڵخۆشـکەرەی پەفلاّنکـەس ڕاگەیانـد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يَـا زَكَرِيَّـا إِنَّـا نُبَشِّـرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى﴾.

بَشَّـرَ صـاحب الـدِّين النـاسَ: خـاوەنی شەریعەتو بـانگخوازی ئـایین وادەی پاداشـتی خودایـان دا بەخـەڵك ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَبَشِّـرِ الَّـذِين آمَنُـواْ وَعَمِلُـواْ الصَّـالِحَاتِ أَنَّ لَهُـمْ جَنَّاتٍ﴾.

إبْتَشَـرَ الشـيءَ: تـوێكڵی لەشـتەکە کردەوە، کەوڵی کرد، پێستەکەی لـێ داڕنی.

تَباشَـرَ القـومُ: خەڵکەکـە مـزدەی خۆشییان دەدا بەیەکتری.

تَبَشَّـرَ: کـەیف خـۆش بـوو هەڵهەڵـەی کێشا.

إسْتَبْشَرَ: کەیف خۆش بوو ٥ دەگوترێ: (اسْتَبْشَرَ بالشيء) موژدەی خۆشی بـە وەدیهـاتنی شـتەکەدا ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿يَسْتَبْشِـرُونَ بِنِعْمَـةٍ مِّـنَ اللّهِ وَفَضْلٍ﴾.

اسْتَبْشَرَ فلاناً: بەمانا (بَشَّرَهُ)دێ.

الْبُشارُ: (الْبُشارُ مِنَ النـاس) ئـادەمیزادی هیچو پووچو خوێڕی.

الْبِشـارَةُ: هـەواڵی دڵخۆشـکەر کەلـەوە پێش موژدە پێدراو ئاگای لـێ نەبوە ٥ هـەروا ئەوخـەڵاتو موژدانەیـە کەموژدەپێدراو دەیداتـە مـوژدەدەر، (ك: بشائر) ٥ (بشـائر) بـەمانا دەفـو تەپڵو ئەوجۆرە شتانەیە.

بَشـائِرُ الصبحُ: بەرەبـەیانو سـەرەتای ڕۆژبوونەوە.

بَشـائِرُ الوجـه: دیـاردە جوانـەکانی روخسار.

بَشائِرُ الفاكهة والزرع: نۆبەرەو باکورەی میوەو بەروبوومی کشتوکاڵ.

الْبِشْرُ: گەشانەوەی روخسار.

الْبَشَرُ: ئادەمیزاد.

الْبَشَـرَةُ: روی دەرەکـی پێست ٥ (بَشَـرَةُ الأرض) ئەو گژوگیایەی یەکەم جار دەردەکەوێ.

الْبُشرى: موژدە، موژدانە.

الْبَشَـرِيَّةُ: کۆمـەڵێکن لـە موعتەزیلـە لەسـەر ڕێبـازی بیشـری کـوڕی موعتەمیرن.

الْبَشُـورُ مِـن الريـاح: ئـەو بایەیـە کـە موژدەی بارانی پێیە.

التباشير: تەباشیری هەموو شتێك سەرەتاو نۆبەرەکەیەتی ○ وەکوو سەرەتاو دیاردەی بەرەبەیان، نۆبەرەی میوەو گوڵ ○ نۆبەرەی خۆرماو میوەی تر ○ ئەو ڕێگەو دیاردانەی بەهۆی ڕەشەباوە لەسەر زەوی دیاردەکەوون.

التَّبْشِيرُ: بانگەوازی بۆ ئایین.

المِبْشَرَة: نامێری ڕازاندنەوە.

المُبَشَّرَة من النساء: ئافرەتێك کەلەهەموو ڕویەکەوە جوان و بێ عەیب بێ.

المَبْشُورَةُ من النساء: بەمانا (المُبَشَّرَة)دێ.

البَشْرَفُ: پێشەکی ئاوازی مۆسیقا.

بَشَّ وجهُهُ بَشّاً وبَشَاشَةً: دەم و چاوی جوان و گەش و روناك بوو، روخۆش بوو ○ (بَشَّ فلان بفلان) فلانکەس بەپێکەنین روی گەشەوە بەرەو ڕوی فلان بووە.

بَشَّ له بخير: بەشی دا، خێری پێکرد.

أبَشَّتِ الأرضُ: زەوی یەکەم روەکی خۆی رواند، سەرەتای گژوگیای دەرخست ○ گژوگیاکەی راساو تێك هالا.

تَبَشْبَشَ به: بەمانا (بَشَّ)دێ.

البَشِيشُ: دەم و چاو، روخسار.

بَشِعَ الطعامُ بَشَعاً وبَشَاعَةً: خۆراکەکە تامەکەی ناخۆش بوو، دەگوترێ: (بَشِعَ بالطعام) خواردنەکەی بۆ قوت نەچوو.

بَشِعَ الطعامُ والكلامُ: خواردنەکە ناخۆش بوو قسەکە زبرو ڕەق بوو.

بَشِعَ حَلْقُهُ: لەبەر وشکی و ناخۆشی خواردنەکە قورگی تەسك بووە خواردنەکەی پێدا ناچێ.

بَشِعَ الرجُلُ: بۆنی دەمی گۆڕا، دەگوترێ: (بَشِعَ فَمُهُ).

بَشِعَ خُلُقُهُ: ڕەوشتی ناشیرین بوو، دڵ و دەرونی پیس بوو.

بَشِعَ وجهُهُ: روخسارو دیمەنی ناشیرین بوون.

بَشِعَ الوادي: دۆڵەکە بە ئادەمیزاد یان بەئاو تەنگەبەر بوو.

بَشِعَتِ الخَشَبَةُ أو العودُ: دارەکە گرێی زۆر بون.

بَشِعَ بالأمر: بەکارەکە تەنگەتاو و جاڕس بوو.

بَشِعَ بعدوه: هەڵمەتی بۆ دوژمنەکەی برد، بەتوندی پەلاماری دایە.

أبْشَعَهُ الطعامُ أو الشرابُ: خۆراکەکە یان شەرابەکە هێندە ناخۆش بوو لێی تۆراو بۆی نەخورا.

اسْتَبْشَعَ الشيءَ: شتەکەی بەناشیرین دایە قەڵەم و لێی ناڕازی بوو.

بَشَقَ بَشْقاً: چاوی تیبڕی و زۆری سەیرکرد.

بَشَقَ الشيءَ: شتەکەی هەڵگرت.

بَشَقَ الثوبَ: بەهێواشی کراسەکەی بڕی.

بَشَقَ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانکەسی دا.

البَاشَقُ: باشوو، جۆرێکە لەبازو هەڵۆ گورج و گۆڵەو باڵندەیەکی بەتوانای بەزەبرە گۆشت خۆرە جەستەی درێژەو دەندوکی کورت و چەماوەیە، (ك: بواشق).

البَشِقُ من الرجال: ئەوکەسەیە خۆدەخاتەکاری وەهاوە لەی رزگار نابێ.

بَشِكَتِ الدابَّةُ بَشْكاً: وڵاخەکە بەخێرایی لەغاردان دا هەنگاوی هەڵێنا.

بَشَكَ فلان: فلان درۆی کرد (هو باشك وبشّاك).

بَشَكَ الشيءَ: شتەکەی بڕی، لێکی کردەوە، پارچە پارچەی کرد.

بَشَكَ الدابَّةَ: بەخێرایی وڵاخەکەی لێی خوڕی، ئاژوی.

بَشَكَ الثوبَ: قوماشەکەی درو بە دروانێکی خراپ، تەقەڵەکانی لێك دووربوو.

بَشَكَ العِقالَ: عەگاڵەکەی کردەوە، شلی کردەوە.

بَشَكَ الكلامَ: قسەکانی تێکەڵ بە درۆ کردن، (بَشَكَ العملَ) کارەکەی خراپ ئەنجامدا.

بَشَكَ الشيءَ: شتەکەی تێکەڵ بە شتی ترکرد.

أبْشَكَ الكلام: بەمانا (بَشَكَه)دێ.

إبْتَشَكَ الخيطُ وامرّه: دەزوەکە پچڕا، دوولەت بوو.

إبْتَشَكَ فلانٌ: فلانکەس درۆی کرد.

إبْتَشَكَ الكلامَ: درۆی تێکەڵ قسەکانی کرد ٥ بەسەر دەستەکی و سەفەری قسەی کرد ٥ (إبْتَشَكَ عرض فلان) ناموسی فلان کەسی شکاند.

البُشْكي: گورج و گۆڵ و جەستە سووك: دەگوترێ: (ناقةٌ بَشَكي وإمرأة بَشَكي) خێرا ڕۆ و جەستە سوکە.

البُشْكُورُ: ناسنێکی درێژی سەر گۆچانییە نان و سەمموونی پێ لە تەندوورو فڕن دەردەهێندرێ.

بشكور العسل: ئەو قەڵانگەیە شانە هەنگوینی پێ لەهەنگەڵان دەردەهێندرێ.

البَشْكيرُ: خاولییەکی گەورەیە لەگەرماودا بەکار دەهێندرێ.

بَشِمَ من الطعام بَشَماً: زۆری لەو خواردنە خوارد تالێی وەرز بوو نیتەلای کرد.

أبْشَمَهُ الطعامُ: زۆر خۆری کۆنەندامی هزری تێك داو تەبیاتی گۆڕی.

البشامةُ: درەختێکی بۆنخۆش و تام خۆشە، سیواکی پێ دەکرێ، گەڵاکەی وردە، بێبەرە، کە گەڵاکەی ببڕی یان لقێکی ببڕی شیری سپی لێ دێ.

البُشْمَلَةُ: درەختێکی بەردارە، لەبێری دار گوێڵەکانە ٥ لە وڵاتی میصرو قەراخەکانی وڵاتی شام دەڕوێ.

بَشْنس: ناوی مانگی نۆیەمی سالی قیبطییەو دەکەوێتە وەرزی بەهار.

البَشْنینُ: روەکێکی ئاوییە لەپێری نیلۆفەرە، بەروالەت لە چەڵەو زەلکاودا دەروێ، لەناو حەوزی ئاودا دەروێنرێ.

بَصْبَصَ الکلبُ: سەگەکە کلکی لەقاند بەتەمای ئەوەبوو شتێکی بەلوتەوە بچێ، یان بۆ خۆبردنە پێشەوەو رازی کردنی خاوەنی.

بَصْبَصَ الابلُ: حوشترەکە لەکاتی حودیە بۆ خوێندن کلکی باداو بەپەلە رۆیی.

بَصْبَصَ لي دعالە: لەکاتی دوعاو پاڕانەوەدا ئەنگوشتی شایەتومانی بەرز کردنەوەو رای وەشاندن.

بَصْبَصَ بسیفِهِ: شمشێرەکەی راوەشاند.

بَصْبَصَ الجِرْوُ: بێچووەکە چاوی هەڵێنان.

بَصْبَصَ الأرضُ: یەکەم روەکی رواوی زەوی دەرکەوت.

بَصْبَصَ الرجلُ للمرأة: پیاوەکە فشەی بۆ ئافرەتەکە کردو دڵداری لەگەڵ دا ئەنجام دا.

تَبَصْبَصَ: بەمانا (بَصْبَصَ)یە.

البُصَابِصُ: ئەسپێکی شێیە، شینایی زۆر پێوە دیاربێ.

البَصْبَاصُ: حوشتری قەد باریکی گرژو لاواز. لەوەڕو گەڵایەك بەپێوە مابێ ٥ ئاوی کەم ٥ رۆژی گەرم ٥ شیر ٥ نان.

بَصِرَ بَصَراً: بینی ٥ (بَصِرَ بە) پێی زانی.

بَصُرَ بَصَراً وبَصَارةً: زانی، ئاگاداربوو، ناسی.

بَصُرَ بە: پێی زانی، دیتی، تێی روانی بۆئەوەی ئاخۆ دەیناسێ.

أَبْصَرَ فلان: فلانکەس بەچاو سەیریکردو بینی ٥ بەچاوی دڵو عەقڵ شتەکەی زانیو رێگای راستی دۆزییەوە ٥ هاتە شاری بەصرە.

أَبْصَرَ النهارُ: رۆژی روناك پەیدابوو شەو ئەما وای لێهات هەموو شتێکی تێیدا دەبینیندرا ٥ (أَبْصَرَ الطریقُ) رێگاکە ئاشکراو دیاربوو، نیشانەکانی بەباشی دەبیندران.

أَبْصَرَ الیە: روی تێکرد (أَبْصَرَ الشَّيءَ:) شتەکەی بینی ٥ بۆی روانی ئاخۆ دەیبینێ.

تباصَرَ القومُ: جەماوەرەکە یەکتریان بینی ٥ هەندێکیان هەندێکیانی دی.

تَبَصَّرَ: تێفکریو لێی وردبۆوە، (تَبَصَّرَ الشَّيءَ:) لەشتەکەی کۆڵیەوە بزانێ چییەو چی بۆدەردەکەوێ ٥ سەیری کرد بزانێ ئاخۆ دەیبینێ.

إستَبْصَرَ: بەمانا (أَبْصَرَ)یە (إستَبْصَرَ الطریقُ والأمر) رێبازەکە ئاشکرابوو دەرکەوت، زاندرا ٥ (إستَبْصَرَ من أمره ودینه) بوو بەخاوەن عەقڵو فامو لەناپینی خۆی حالی بوو تێگەیی ٥ (إستَبْصَرَ الشَّيءَ) شتەکەی رون کردەوە.

البَاصِرُ: چاوی تیژو بینا ٥ (الباصِرة) بۆ مێینە بەکاردێ.

البِصَارةُ: تۆێکڵی فول و گیای (ملوخی) یان پنگە بکوڵێ و ببێتە گیا برژانە بۆ خواردن.

البَصَرُ: چاو، هێزی دیتن لەکاتی تێکەڵبوونی تاریکی و رووناکیدا لەسەرەتای شەوو کۆتایدا.

صلاة البَصَر: نوێژی شێوان یان نوێژی بەیانی ٥ دەگوترێ: (لعلە بین سمع الأرض وبصرها) لەشوێنێکی چۆڵەوانی ئەوەم کرد، کەس نەیبینیم.

البَصْرُ: بەردی سپی نەرم ٥ قوڕی لینج و بەرداوی.

البِصْرُ: بەردی سپی نەرم.

البُصْرُ: زەوی باشی گڵە سوور ٥ تۆێکڵ ٥ بەرزی و ئەستووری هەموو شتێك ئەملاو ئەولای.

البَصْرةُ: زەوی رەق و بەست ٥ بەردی نەرم کە سپی تێدابێ ٥ قوڕی لینج کە بەردە وردەی تێدابێ ٥ شارێکی گەورەیە لە عێراق لەسەر کەنداوی فارس ٥ (البصرتان): بەصرەو کوفە.

البُصْرَا: زەوی باشی گڵە سوور ٥ تارمایی و پاشماوەی شیر.

البصریون: ئەوانەی پاڵ شاری بەصرە دەدرێن ٥ نەحوییەکانی بەصرە.

البصیرُ: ناوێکە لەناوەکانی خودا ٥ کوێرو نابینا.

البَصیرةُ: هێزی هەست پێکردن ٥ زانیاری و ئەزموون ٥ بەڵگە ٥ چاودێری و جاسوس ٥ پەند وەرگرتن و تەمێ بوون ٥ پەردەیەك هەموو دەرگا دابگرێ ٥ هەرشتێك بکرێتە مەتاڵ و پارێزەر ٥ کەمێك لە خوێن کە نیشانەبێ لەسەر برینداربوونی نێچیر، (ك: بَصائِر، وبِصارٌ).

المُبْصِرُ: چاودێری و سەرپەرشتیاری و پارێزەری شت.

بَصَّ بَصیصاً وبَصّاً: درەوشاوەیە.

بَصَّ العینُ: بەتیلەی چاوروانی ٥ (بصَّ الماء) ئاوەکە پرژا.

بصّصت الأرضُ: زەوی سەرەتای گژو گیاکەی دەرکەوت.

بَصّصَ الجِرْوُ: بێچووەکە چاوی کردەوە.

تَبَصّصَ الرجل: پیاوەکە مەرایی کردن (ماستاوی کرد).

بَصَعَ الماءُ بَصْعاً: کەم کەم ئاوەکە پرژا.

بَصَعَ العرقُ بصاعةً: عارەقەکە لەبن مووی جەستەی هاتە دەر.

تَبَصّعَ العرقُ: بەمانا (بَصَعَ)دێ.

البَصَعُ: کونی بچووك بچووك کەئاوی پیا نەیە.

البَصیعُ: عەرەقی چۆڕاو، عەرەقی زەنگوڵ زەنگوڵ.

بَصَقَ بَصْقاً: ئەوەی لەناو دەمیدابوو تفی کردەوە.

بَصَقَ الشاةَ: مەرەکەی دۆشی و بێچوو لەسکیدا بوو.

البُصَاقُ: تف کەرۆبکرێ ٥ هەروا ئەو خلتەو پڵتە کە کۆئەندامی هەناسە لەکاتی نەخۆشیدا دەری دەدا.

البُصَاقَةُ: (بصاقة القمر) بەردە سیخرو بەردێکی سپییە دەدرەوشێتەوە.

بَصَّلَهُ مِن ثیابه: روتی کردەوە ٥ پۆشاکەکەی لەبەردا رنی.

تَبَصَّلَ الشیءُ: توێکڵەکەی وەکوو توێکڵە پیاز سواری یەکتر بوون.

تَبَصَّلَ فلاناً: فلانکەسی لەپۆشاك رووت کردەوە ٥ دەگوترێ: (تَبَصَّلُوهُ) زۆریان پرسیار لێکرد تا هیچی پێنەما.

البَصَلَةُ: قەبارە رووەکێکە بنکەکەی کەوانەییە لەژێر گڵدا پێدەگا، رەگی ورد وردی هەن لەژێریەوە بە گڵەکەدا رۆدەچن، لق و پۆپیشی هەن، کەمێك لەزەوی بەرز دەبنەوە ٥ هەیە پێچراوەیەو دەخورێ، هەیە پێچراوە نییە ناخورێ وەکوو بنکی سەوسەن ٥ خرایی سەر، هێلکەی سەر، (ك: بَصَل).

البُوصَلَةُ: ئامێرێکە: دەوروبەری پێ دیاری دەکرێ.

بَصَمَ بَصْماً: بە سەرە پەنجەی مۆری کرد.

البَصْمُ: چاوە قامك.

البُصْمُ: ئەستوورایی پۆشاك ٥ جلی زۆر.

الْبَصْمَةُ: شوێنەواری مۆر بە چاوە قامکەوە.

بَصَا بصواً: زێدەڕەوی کرد لە لێکۆڵینەوەی ئەوەی لای دوژمنەکەی یان قەرزدارەکەی هەیە.

بَصَا الحیوانُ بصواً: زۆر هەوڵیدا گونی ئاژەڵەکە سەرەو ناوبکا.

البَصْوَةُ: پشکۆ ئاگر.

تَبَضْبَضَ فلاناً: هەموو ماڵێکی بۆ فلان وەرگرت.

الْبَضَابِضُ: من الناس والحیوان: خاوەن هێزو توانا.

البَضْبَاضَةُ: ئەوکەسەی جەستەی تێرو پڕو رەنگی پێستی صاف و بێگەرد بێ ٥ پێستی تەڕو ناسك بێ.

بَضَّ البَدَنُ: بضاضة وبضوضة: جەستەی تێروپڕ بوو تەڕو ناسك و گەش بوو ٥ دەگوترێ: (بَشَرةٌ بَضَّةٌ وبضیضة:) پێستی تەنك و تەڕو تازە.

بَضَّ الماءُ بضاً وبضوضاً: ئاوەکە پڕژا، لە جەرەکەوە دڵۆپ دڵۆپ تکەی کرد.

بضّض الحجرُ: بەردەکە ئاوی لێ رەوان بوو ئاوی لێ هاتە دەر وەکو عەرەق.

بَضَّ عینُه: فرمێسکی باراند.

بَضَضَ: تەڕو تازەبوو، پێستی ناسك و تێرو پڕ بوو.

ابْتَضَّ الشیءَ: شتەکەی لە ریشە دەرکێشا.

تَبَضْبَضَ حَقَّهُ: مافی خۆی وردە وردە وەرگـرت، کـەم کـەم قەرزەکـەی وەرگرتەوە.

البُضَاضَةُ: پاشماوەی کەم لە ناو کەلە پیالـەو حاجەتـدا دەمێنێتـەوە ٥ دەگوترێ: (مالی السقا بضاضة) لە کوندەکەدا چوڕ ئاوی تێدا نەماوە.

بَضَّ الدمع بضاً: فرمێسکەکە لەچاو تـزاو قەتیس مان، هەڵنەوەرین، نەڕژان.

بَضَّ من الماء وبه: تێر ئاو بـوو، گەدەی پڕبوو لە ئاو.

بَضَعَ من فلان: لەفلان جاڕز بـوو لـە دوبـارەو سـێبارە کردنـەوەی ئامۆژگـاری بۆیـە ئامۆژگارییەکانی پێ بڕین.

بَضَعَ فلان: بازرگانی کرد.

بَضَعَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد.

بَضَّعَ الجِلْدَ: پێستەکەی هەڵدڕی و شەق کرد.

أبْضَعَ الشيء: شتەکەی کرد بـە کاڵای بازرگانی.

باضَعَ الزوجة: سەر جێی ژنەکەی خۆی کرد، لەگەڵی جووت بوو.

بَضَعَ الجلد واللحم وغيرهما: بـەمانا (بَضَعَهُ)ـیە.

إنْبَضَعَ الشيءُ: شـتەکە کـەرت بـوو، لێبووەوە، هەڵدڕا.

تَبَضَّعَ العرقُ: عارەق لەبنکی مووەکانی لەشـیەوە کـەم کـەم هاتـەدەر ٥ دەگـوترێ: (تَبَضَّعَت الجبهـةُ) ناوچەوانی عارەقی کرد.

اسْتَبْضَعَ الشَيْءَ: شتەکەی کردە کاڵای بازرگانی ٥ هەر لەم بارەوە پەندێك هەیە دەڵێ: (كَمُسْتَبْضِعِ التَمْرَ الى هجر) خورمای برد بۆ هەجەر بۆ فرۆشـتن ٥ (دۆشـاوی بـرد بـۆ شینکایەتی).

الباضِعَةُ: برینێك پێستەکەی بڕابێ خوێنی لێنەیە.

البِضَاعَةُ: ئـەو کـاڵاو سـامانەیە کـە بازرگانی تێدا بکرێ، (ك: بَضَائِع).

البِضْعُ: لە ژمارەدا (لە سێوە تا نۆ) دەکا، دەگوترێ: (بضعة رجال وبضع نساء) لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿فلبث في السجن بِضْعَ سنين﴾.

البُضْعُ: هاوسەر گیری ٥ گرێبەستی مارەبڕین ٥ مارەیی ٥ بیلامانەی ئافرەت، (فەرج)، (ك: بضوع وأبضاع).

البِضْعَةُ من اللحم: پارچە گۆشت ٥ دەگوترێ: (هو بضعةٌ مني).

البَضِيعَةُ: ئەوشتەیە کاڵای دەخرێتە سەر.

المِبْضَعُ: مقەست.

بَطَؤَ بُطأً: بـە سستی ڕۆیی، تەمبەڵ بـوو (أبطأ) دواکەوت.

بَطَّأَ: ژنـوانی کـردەوە لـە کارێـك کـە سووربوو لەسەر ئەنجامدانی.

تباطا: بەمانا (بَطُؤَ)دێ.

تَبَطا: بەمانا (تَباطا)یە ◦ (اسْتَبْطاه): داوای لێکرد خۆی دوا بخا، تەمبەڵی بکا ◦ بە تەمبەڵی لەقەڵەم دا.

بُطْآنَ: دەگوترێ: (بُطْآن ما فعل كذا بُطْآن ما كان كذا): تەمبەڵی نەکرد، دوانەکەوت.

بَطْبَطَ البَطُّ: مراوییەکە دەستی کرد بە قیڕەو قاژە ◦ لەناو ناوەکەدا خۆی نقوم کردو مەلەی کرد.

بَطْبَطَ رأيُ فلان: بیرو بۆچوونی فلان لاوازبوو.

بَطَحَ الشيَ بَطْحاً: شتەکەی بڵاو کردەوە، رای خست ◦ (بَطَحَ المكانَ) شوێنەکەی تەخت کرد، رێکی خست.

إِنْبَطَحَ: فراوان بوو ◦ (إنبطح فلان) بەڕەو دەم راکشا، لەسەر سکی پاڵکەوت ◦ (تَبَطَّحَ) بەمانا (إنْبَطَحَ)یە.

تَبَطَّحَ السيلُ: لافاوەکە بە پانتایی دۆڵەکە هات ◦ (تبطح فلان) فلان کەس دابەزی بۆ لیبەلانی خوار مەککە.

اسْتَبْطَحَ المكانُ: شوێنەکە بەرفراوان بوو، تەخت بوو.

الأَبْطَحُ: شیوی پان و پۆر کە لافاوی پێدا بڕواو هەندێ زیخ و لم و بەردە وردە بەجێ بێڵێ ◦ شوێنێکە لەخوار مەککە چونکە هەمان دیاردەی پێوە دیارە، (ك: أباطح)ە.

البُطاحُ: بزرکاندن و ورێنەیەکە لەمتاکامی لەرزو تاوە لە نەخۆش دیاری دەدا.

البَطْحاءُ: بەمانا (الأَبْطَحَ)ە.

البَطْحَةُ: مەسافەیەکە بە ئەندازەی قامەتی ئادەمیزادی راکشاو.

البَطيحةُ: بەمانا (الأبطح)ە.

ابْطَخَ: کاڵەکی لەلا زۆر بوون ◦ کاڵەکی خوارد.

تَبَطَّخَ: کاڵەکی خوارد ◦ لەخوارەزەم دابەزی و نیشتە جێبوو ◦ دەگوترێ: (التبطّخ خير من التبطّح) نیشتە جێبوون لە مەککە باشترە لە نیشتە جێبوون لە خوارە زم.

البِطِّيخ: کاڵەك ◦ رووەکێکی ساڵانەیە بەسەر زەویدا بڵاو دەبێتەوە لەبەری کولەکەیە ◦ بەرەکەی خڕ یان درێژ یان مەیلەو درێژە ◦ جۆری زۆرن ◦ حیجازییەکان پێی دەڵێن: (الطِّبّيخُ).

المَبْطَخَةُ: شوێنێ زۆری کاڵەك لێ بڕوێ، (ك: مباطخ)ە.

بَطَرَ الشيءَ: شتەکەی دڕاند، شەقی کرد (هو مبطور) (هو بطير).

بَطِرَ فلان بَطَراً: فلانکەس جوست و چالاك بوو، زێدە رەویکرد لە کەیف و شادیدا (بَطِرَ بالأمر) بەوشتە بارگران بوو، لەسەر شانی قورس بوو ◦ سەری سوڕماو حەیران بوو ◦ (هو بَطِرٌ).

بَطِرَ النعمةَ: نازو نیعمەتەکانی بەکەم‌و بێ نرخ زانی‌و کوفرانی نیعمەتی کرد ٥ لە قورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا﴾.

بَطِرَ الحَقَّ: حەق‌و راستییەکانی پاش گوێ خستن‌و پەسەندی نەکردن بە ناحەقی لەقەڵەم دان.

بَطِرَ الشيءَ: ئەوشتەی دزاو رقی لێی هەڵسا بەبێ ئەوەی شیاوی ئەو رق لێبوونە بێ.

أَبْطَرَ: کەیف خۆشی کرد ٥ (أَبْطَرَ فلاناً ذرعَهُ) ئەرکێکی خستە سەر شانی فلان کەنەتوانێ ئەنجامی بدا.

البِطرير: جەفە جەناوی دەمدرێژی بێ حەیاو رۆچوو لە گومراییدا.

البَيْطَر: پزیشکی ئاژەڵ.

البَطاريَة: پیل، باتری ٥ خەزانێکی بچووکەو چەن شتێکی تێ هاخنراوە کیمیا ئاسا کاری خۆیان دەکەن لەبارى کارەبائی وەبەر دەهێنن‌و لەکاتی پێویستدا هەڵدەگرێ ٥ چەند جۆرێکی هەیە.

تَبَطْرَقَ: بە لارو لەنجەو مراوی ئاسا رۆیشت.

البُطارِق: پیاوی درێژ داوەڵ.

البطريق: لوت بەرزو لەخۆ رازی‌و بەفیز ٥ باڵندەی قەڵەو گۆشتن ٥ سەرکردەیەکی رۆمانەکان بووە ٥ لێزان‌و کاراما لەشەردا ٥ سەرۆکی سەرەك ئوسقوفەکانی مەسیحی ٥ زانای جولەکە ٥ جۆرە باڵندەیەك باڵی کورتن‌و گۆشتنە، لە دەشتەکانی باشورو لەدەم دەریاکان زۆرە.

البَطْرَكُ: پێشەوای نەصرانییەکان ٥ سەرۆکی سەرانی ئوسقوفەکان ٥ زانای جولەکە، (ك: بطارك، بطاركة).

بَطَشَ بە بَطْشاً: بەشێوەی توندو تیژ پرکێشی کردێ. قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾.

بَطَشَ بالشيء: بە توندو تۆڵی گرتی ٥ لە ریوایەتدا هاتووە (فاذا موسی باطش بجانب العرش).

بَطَشَ علیه: هەڵمەتی بردە سەر.

بَطَشَ في العلم باع بسط: بوو بە دەریای زانیاری‌و زانست (هو باطِشٌ وبطاش وبطيش).

باطَشَ فلان فلاناً مباطشة وبطاشاً: فلانکەس‌و فلان هەریەکەیان بەلاماری ئەوی تری دا، هەریەکەیان لە عاست خۆیەوە دەستی درێژکرد بۆئەوەی پەلاماری ئەوی تر بدات.

بَطَّ الدمل ونحوه: کوانەکەی دری، دومەڵەکەی دەرکرد.

بَطَّطَ: بازرگانی بە مراوی کرد، مراوی کردنە کاڵای کرین‌و فرۆشتن ٥ ئەومندە ماندوو بوو برستی لێبرا.

بَطَّطَ العجينَ: هەویرەکەی پان کردەوە، درێژی کردەوە.

البَطّاطُ: ئەو کەسەی مەنجەڵی رون تێدا هەڵگرتن دروست دەکا ٥ ئەوکەسەی بازرگانی بەوجۆرە قاپو قاچاغەوە دەکا.

اَلْبَطَّةُ: جۆرێکە لە باڵندەو دەشوبهێنێتە مراوی وەلێ لەو باڵ‌و ملی درێژترە ٥ کورتەو تۆکمەیە.

البَطِيطُ: درۆزن، سەرسوڕمان ٥ پێڵاو بەبێ مل.

المِبَطُّ: ئەو کێردو چەقۆیە کە دومەڵی پێ شەق دەکرێ، (ك: مِباط).

المِبَطَّةُ: بەمانا (المِبَطُّ)دێ.

البطاقة: پارچە وەرەقەیەکی بچووکە لە کاغەز یان لە شتی تر هەندێ شتی تایبەتمەندی لەسەر دەنووسرێ.

البطاقة الشخصية: پەرِەیەکە یان (پەڕاویلکەیەکە) ناوی تاکەکانی خێزانی تێدا دەنووسرێ یان هی هەندێکیان‌و بەگوێرەی پێویست‌و بەڵگە نامەیەکی رەسمی بڕوا پێکراوە، (ك: بطائق، بطاقات.)ە.

بَطَلَ الشيئُ بُطْلاً وبُطولاً وبُطلاناً: شتەکە بەفیڕۆ چوو، فەوتاو وەرنەگیرایەوە، دەگوترێ: (بَطَلَ دمُ القتيل) خوێنی کوژراوەکە بەفیڕۆ چوو هەرکاتێ تۆڵە لەبکوژەکەی نەکرایەوە بە کوشتنەوە یان بەخوێن وەرگرتن ٥ ئەوشتە فاسید بوو، بڕیارەکەی هەڵوەشایەوە، حوکمەکەی پوچ بووە ٥ دەگوترێ: (بَطَلَ البيعُ) (بطل الدليلُ) (هو باطل).

بَطَلَ العاملُ: کرێکارەکە بێ کار مایەوە ئیشی دەست نەکەوت.

بَطِلَ حديثه بطالةً: قسەکانی قەشمەری‌و گاڵتە بوون.

بَطُلَ بَطولةً: ئازابوو، پاڵەوانییەتی نواند ٥ (هو بَطَلٌ)، (ك: أبطالٌ)ە.

أبْطَلَ: شتی بەتاڵ‌و بێ بناغەی هێنایە ئاراوە.

أبْطَلَ في حديثه: بەمانا (بَطِلَ)ەیە.

أبْطَلَ الشيئَ: شتەکەی پوچ کردەوە، هەڵیوەشاندەوە ٥ دەگوترێ: (أبْطَلَ البيعَ، والحكمَ والدليلَ والعملَ) لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿ولا تبطلوا أعمالَكم﴾.

بَطَّلَ العاملَ: کرێکارەکەی لەکار خست ٥ (بَطَّلَ العملَ) وازی لێ هێنا.

تَبَطَّلَ: خۆی ئازاکرد، خۆی بە ئازاو ورە بەرز نیشان دا ٥ شوێن رێبازی پوچ‌و سەرگەردانی کەوت.

تَبَطَّلَ القومُ: شتی بەتاڵ‌و پوچیان خستە ئاراوەو کاریان پێکرد.

الأُبْطُولَةُ: ئەوشتەیە لە پشکنین‌و فەحص کردندا دەرنەچێت (ك: أباطيلُ).

الباطلُ: بەمانا (الأبطولة)دێ ٥ لەزاراوەی شەرع زان‌و یاسا ناساندا شتێکە بناغەی نەبێ‌و لەبنەڕەتدا

بوچ بێ بە پێچەوانەی (فاید) کە بناغەی هەموو هەندێ مەرجی پێویستی تێدانین.

السُّطْمُ: قەزوان ٥ دەنکە سەوزە ٥ لە پێری فستەقە ٥ درەختەکەی لە چوار مەتر بۆ هەشت مەتر بەرزدەبێتەوە ٥ لە کێوو کەژ دەروێ، قەزوانەکەی بەناسکیو بەرەطی دەخوورێ درەختەکەی بەکوردی پێی دەگوترێ: دارەبەن، بنێشتیشی لێ دەگرێ، لە کوردستانو ولاتی شامو گەلێ شوێنی تر دەروێ.

بَطَنَ الشَّيءِ بطوناً: شتەکە نهێنی بوو ٥ (بَطَنَ من فلان وبه) بوو بە پێری ئەوو پشتگیری لەو کرد، (بَطَنَ الوادي وَالبَيتَ بَطناً): کەوتە ناو قەدی دۆڵەکە یان ناوەڕاستی ماڵەکەوەو هاتوچۆی تێدا کرد ٥ (بَطَنَ الأمر والرجلَ) لەکارەکەی کۆڵیەوە پیاوەکەی پشکنیو ناوەڕۆکی زانی، کابرای ناسیو نهێنییەکەی زانی ٥ لە ورگی کابرای دا ٥ دەگوترێ: (بَطَنَهُ الداءُ) ورگی تووشی نەخۆشی بوو.

بَطَنَ بَطْناً: سک ئێشەی تووش بوو.

بَطِنَ: کەیفخۆش بوو، تەڕ دەماخ بوو، ماڵو سامانی زۆر بوو دەوڵەمەند بوو.

بَطُنَ: ورگی گەورە بوو ٥ (بطُنَ المكانُ) شوێنەکە دوور بوو.

بُطِنَ: سکی نەخۆش کەوت، سک ئێشەی گرت، (هو مبطون).

أَبْطَنَ الثوبَ: گورفانی بۆ کراسەکە کرد ٥ دەگوترێ: (أَبْطَنَ فلاناً): فلان کەسی بەسەر نهێنییەکانی دا ئاگادار کردەوە.

بَطَّنَهُ: لەورگی دا، (بَطَّنَ الثوبَ) گیرفانی بۆ کراسەکە کرد.

تَبَطَّنَ الواديَ والكلأَ: چووە ناو شیوەکە ناو پاوانەکەو پێیدا گەڕا ٥ (تَبَطَّنَ الأمر وفلاناً) لە شتەکەی کۆڵیەوەو ناوەڕۆکی زانی، ئاگاداربوو بەسەریدا.

استَبْطَنَ الوادي وغيره: چووە ناو شیوەکە.

استَبْطَنَ أمر: نهێنی ئیشی خۆی زانی.

استَبْطَنَ الأمرَ: کارەکەی لە دڵی خۆیدا شاردەوە.

الأَبْطَنُ: دەمارێکە لە قاچی پێشەوەی ئەسپدا.

الباطنُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا، واتە زاناو ئاگادار بەسەر هەموو نهێنیو شاردراوەکاندا.

الباطن من كل شيء: ناوەڕۆکی ئەوشتە (الباطن من الأرض) شوێنی نەویو چاڵ، (ك: أبطنة وبواطن)ە.

الباطنة من الرجل: نهێنییەکانی پیاو.

الباطنية: گروپێکن لە شیعە پێیان وایە شەریعەت ڕوی ئاشکراو دیوی نهێنی هەیە، بەتەئویلو ڕاستەو پاستەکردن دەزانرێ.

البِطانُ: پشتێنێکە لەسەر گۆشتی سك دەبەسترێ ٥ دەگوترێ: (فلان عريض البطان رخي البال) فلان کەس پشتێنی پانەو دڵی ئارامە.

البِطانة: دیوی ناوەوەی پۆشاك، پێچەوانەی دیوەکەی دەرەوەی ٥ نهێنی ٥ دۆست و نزیکی پیاو کە نهێنی و پەنا مەکیەکانی ئاشکرا بکا ٥ لە زانیاری پزیشکیدا (البطانة) بریتییە لەو پەردە (طلائية): کە هەموو (أوعية) خوێنییەکان و لەمفاوییەکانی داپۆشیوە لە ناوەوە، (ك: بطائن)ە.

اَلبَطنُ من كل شيء: دیوی ناوەوەی شت ٥ سك ٥ یەکجار منداڵبوون، هێلکەکردن، بەروبووم دەرکردن ٥ دەگوترێ: (نثرت المرأة بطنها) ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون.

اَلبَطَنُ: سك ئێشە.

البِطْنان من الشيء: ناوەڕاستی شت.

البِطْنَةُ: زۆر خواردن و گەدە پڕبوون لە خۆراك.

البَطِينُ: پڕبوو، دەگوترێ: (كبش بَطِينٌ).

البُطَينُ: مەنزڵێکە لە مەنزڵەکانی مانگ ٥ سێ کوچکەی سێ ئەستێرەی بچووك: کە سێ گۆیەك پێك دێنن ٥ کلۆرایی بچوك ٥ ئەو دوو کلۆراییە بچووکەی لای خوارووی دڵ کە خوێنیان تێدا کۆدەبێتەوەو لەوێوە پاڵی پێوە دەنرێ بۆ ناو دەمارەکان.

المِبْطان: ورگ زل ٥ زۆر خۆر.

اَلمُبَطَّنُ: ئەوەی گەدەی بچووك بێ ٥ سك بچکۆلە ٥ قەد باریك ٥ ئەسپێك سك و پشتی سپی بێ باقی جەستەی هەر رەنگێك بێ.

الباطية: کوپەی گەورە لە شوشە یان شتی تر کە بۆ مەیی و شەراب بەکاربێ، (ك: بواطي).

بَظِرَ بَظَراً: لە ناوەڕاستی لێوی سەروی لویەکی لێ هاتبێ ٥ دەگوترێ: (هو أبظَرُ وهي بَظْراءُ).

البُظَارة: ئەو لوومیە کەلە گوانی مەڕدایە ٥ میتکە، قیتکە لە شەرمگای ئاژەڵدا هەروا لەهی ئافرەتیش دا.

اَلبَظْرُ: بەمانا (البُظارة)دێ.

تَبَظْرَمَ: لێوی سەروی بەرزکردەوەو لە رقا جرچاندی.

تَبَظْرَمَ: بەمانا (بَظْرَمَ)دێ ٥ هەروا بەمانا لەحمەقی و نەفامییە.

بَظَّ العازفُ العودَ بظّاً: کەمانچە ژەنەکە دەستی دایە کەمانچەکەی بۆئەوەی بیژەنێ.

أبَظَّ فلانٌ: فلان قەڵەو بوو، (بظّ اللحمُ بَظّواً وبُظّواً) گۆشتی گرت گۆشتن بوو.

بَعَّ الماءُ: ئاوەکە قڵپە قڵپی کرد لەکاتی هاتنە دەرەوەی لە گۆزەو تەنەکەو

شتی وا ٥ (بَعْبَعَ الرجل) پیاوەکە خێرا قسەکانی کردن‌و پێوەڕۆیی.

البَعْبَعُ: لاسایی کردنەوەی ئاوە کەلە زەرفەکەی دێتەدەرەوە.

بَعَثَهُ بَعْثاً وبِعْثَةً: بەتەنیایی ناردی ٥ دەگوترێ: (بَعَثَ الیه له) ناردی، رەوانەی کرد.

بَعَثَ فلاناً من نومه: فلانکەسی بەخەبەر هێنا، لەخەو راستی کردەوە.

بَعَثَ الله الخلق بعد موتهم: پەروەردگار دوای مردن ئادەمیزادەکانی زیندوو کردنەوەو بلاوەی پێکردن بۆ بەهەشت‌و دۆزەخ.

بَعَثَ البعیرَ: گوریسی پێ بەستنەوەکەی کردەوەو حوشترەکەی بەرەڵا کرد.

بَعَثَ فلاناً علی الشیءَ: فلانکەسی هەڵنا بۆکردنی ئەوشتە.

بَعَثَ علیهم البلاءَ: بەلای بەسەردا دان.

ابْتَعَثَهُ: بەمانا: (بعثه)ی ٥ لە حەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (أتانی اللیلةَ آتیان فابتعثانی) لەخەو راستیان کردمەوە.

انْبَعَثَ: هەڵساو راپەسکوت ٥ (انبعث فی السیر) بەخێرایی رۆیی.

انْبَعَثَ لحاجته: بۆی راپەسکوت.

تباعث القومُ علی کذا: خەلکەکە هەندێکیان داوایان لە هەندێکیان کرد بۆ کردنی فلان شت. یەکتریان هەڵنا بۆکردنی.

تَبَعَّثَ: راپەسکوت، سور بوو لەسەر ئەنجامدانی فلان کار.

الباعث: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا.

بُعَاثُ: شوێنێکە لە نزیک شاری مەدینە، دوا شەڕی نێوان ئەوس‌و خەزرەج لەو شوێنە کرا لەسەردەمی جاهیلیدا.

البَعْثُ: بوژانەوە، زیندو بوونەوە، رۆژی قیامەت‌و ژیانەوە.

البَعْثُ: نێردراو، شاندو رەوانەکراو ج تاك بێ ج کۆ.

الْبَعْثَةُ: کۆمەڵێکی پێکهێنراوە بۆ ئەنجامدانی کارێکی تایبەتی کاتێ رەوانە دەکرێن، هەیە بیعثەکەی سیاسییە، هەیە بۆ مەبەستی خوێندنە... هتد.

بَعْثَرَ الشیءَ: شتەکەی پەرت‌و بلاوە پێکرد (بعثر المتاعَ) هەندێکی هەڵدانەوە بەسەر ئەوانی کەی دا دان.

بَعْثَرَ المخبوءَ: شتە شاردراوەکەی دەرهێنا ٥ لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿اذا بعثر مافی القبور﴾.

بَعَجَ البطنَ بعجاً: سکی هەڵدڕی‌و ریخۆڵەکانی دەرکەوت.

بَعَجَ الأرض: زەوی هەڵدڕی ٥ دەگوترێ: (بَعَجَ الأرض اباراً) بیری زۆری لە زەوییەکەدا لێدا (بَعَجَ المکان) لە ناوەڕاستی زەوییەکەدا رۆنیشت، وەستا ٥ (هو باعج وبعیج).

بَعَّجَ البطنَ: بۆ موبالەغەیە واتە زۆری هەڵدڕی یان زۆری هەڵدڕین ٥ (بَعَّـجَ المطـرُ الأرضَ) بـاران زەوی هەڵـدڕی، چونکە زۆر بە لێزمە باری.

إنْبَعَجَ: بەرفراوان بوو، ئەملاو ئـەولای ئاوەڵا بوون ٥ شەق و پەق بوو.

إنْبَعَجَ السحابُ: هـەور بـارانێکی زۆری بارلند ٥ (انْبَعَجَ فلان بالحديث): فلان کـەس کەوتـە قسـەو درێـژەی بـە قسەکانی دا.

تَبَعَّجَ: بەمانا (إنْبَعَجَ)دێ.

بَعِدَ بَعَداً: پێچەوانەی نزیکە ٥ لەناو چوو ٥ لـە لاوانـەوەدا زۆری گـوت دوور مەکەوەرەوە.

بَعُدَ بُعْداً: بەمانا (بَعِدَ) هـاتووە ٥ (هو بعيد) ٥ (بَعُـدَ بِـه) دووری خسـتەوە ٥ بەهیلاکی برد، تێداچوو.

أبعَـدَ فـلانٌ: زۆر دوور کەوتـەوە ٥ لەسنوور دەرچوو، زێدە رەویکرد.

أبعَـدَ في الأمـر: لەکارەکـەدا رۆچـوونی ئەنجامدا.

أبعَدَ الشَيْءَ: شتەکەی دوور خستەوە.

باعده مباعدة وبعاداً: بەمانا (أبْعَدَهُ)دێ، هـەروەها بـەمانا خـوای لێ دوورخستەوەو سلەمی لێکرد.

باعـد بين الشيئين: دوو شتەکەی لێک دور خستنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فقالوا ربنا باعد بين أسفارنا﴾.

بَعَّدَه: بەمانا (أبْعَدَهُ)دێ.

ابْتَعَدَ: بەمانا (بَعُدَ)دێ.

تباعد: بەمانا (أبْعَدَ) هاتووە دەگوترێ: (تَباعَدَ عنه ومنه).

تَبَعَّدَ: بـەمانا (تباعَـدَ) دێ ٥ دەگـوترێ: (تَبَعَّدَ منه وعنه).

استَبْعَدَ: دوور کەوتەوە، (إستَبْعَدَ الشَيْءَ) شـتەکەی بـە دوور لەقەڵـەم دا ٥ دووری خستەوە.

ألأَبْعَدُ: وشەیەکە لەجیاتی ناوە لەکاتی زەم کردنـدا دەگـوترێ: (أهلـك الله الأَبْعَـدَ) لـە حـەدیـث دا هـاتووە دەفـەرموێ: پیاوێـك هاتـە خزمـەت پێغەمبەر (د.خ) وتـی: (ان الأَبْعَدَ قد زنى) مەبەستی خۆی بوو.

بَعْـدُ: پێچـەوانە (قَبـلُ)یـە ٥ زەرفێکـی ناسنوور دارەو موبهەمـە تـائیضافـە نەکرێ ماناکەی دیاری نادا.

اما بَعْدُ: وشەیەکە بـەزۆری لـە وتـاردا بەکار دەهێنـرێ ٥ نیشانەی ئەوەیـە وتاربێژ لە باسێکەوە دەچێتە سـەر باسێکی تر، هـەر بۆیـە بـەم وشـەیە دەگوترێ: (فصل الخطاب) ٥ (وبَعْـدُ) بـەمانا (أمّـا بَعْـدُ)وە ٥ وەلێ بەئەندازەی (أما بعد) بەهێز نییە.

البُعْـدُ: نێـوان دووری شـتێك لـە شـتێکی دیکە ٥ دەگوترێ: (بُعْداً لـه:) دووری لـە رەحمـەت بـۆی و هـیلاکـو تێـدا چـوون بەشـی ئـەوبێ ٥ دەگـوترێ: (انـه لـذو بُعْـدٍ) واتـە خـاوەن راوو

بۆجوونێکی قووڵو حەزمو خۆگرییە.

بَعْدَك: وشەیەکە بۆ ئاگادار کردنەوە، واتە: ئاگاداری دواوەت بە.

البعید: دوور: دەگوترێ: (أَلم غیر بعید) کەمێك مایەوە.

بَعَرَت الشاة والناقة بَعْراً: کشپلی کرد ە مەڕەکەیان حوشترەکە کشپلی کرد.

بَعَرَ الشيْءَ: کشپلی پێدادا، بۆی هاویشت.

أَبْعَرَ الأمعاءَ: جێی لەریخۆڵەیدا بوو دەری هێنا.

باعَرَت الدابةُ حَالِبَها مباعرة: ئاژەڵەکە کشپلی بە دۆشەرەکەدا کرد.

البُعَارُ: نەبڕی گەورە.

البَعَرُ: کاوێژ کراوەی ئاژەڵ ە قشپلی ئاژەڵی کاوێژکەرەوە، جگە لە رەشە ولاخی ماڵی.

البعیر: هەر حوشترێك بەکەڵکی سواری بێ، بەکەڵکی ئاوسبوون بێ، ئەمەش کاتێکە تەمەنی بگاتە چوار ساڵ.

المِبْعَرُ، المِبْعَرَا: شوێنی هاتنە دەرەوەی کشپل.

بَعْزَقَهُ بعزقةً: لەشوێنی نەگونجاو لێکی بڵاوکردەوە، وردو هاری کرد.

تَبَعْزَقَ: پەرتو بڵاوبۆوە.

بَعَصَ الشيءُ بعصاً: شتەکە تێکچوو، پەلەقاژەی کرد.

تَبَعْصَصَ: لەناو باوەش و دەستدا پەلەقاژەی کردو ویستی خۆقوتار بکا وەکوو ئەوە کەرۆێشك کە دەیگری دەیەوێ خۆرزگار بکا.

البُعْصُوصُ: لە ئادەمیزاددا ئێسقانێکی بچووکە لەنێوان دوو سمتیدا.

بَعَضَهُ البَعُوضُ بعضاً: مێشوولە گەستی.

بَعَضَ الشيءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.

بَعِضَ المكانُ بَعَضاً: شوێنەکە مێشوولەی زۆر بوو.

أَبْعَضَتِ الأرضُ: زەوییەکە مێشوولەی زۆر بوو.

بَعَّضَ الشيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.

تَبَعَّضَ الشيْءُ: شتەکە کەرت کەرت بوو.

بَعْضَ الشيءِ: بەشێك لە شتەکە جا زۆربێ یان کەم.

البعوضُ: مێشوولەو مێش و مەگەزی تری زیانبەخش.

بَعَقَ: زیندەرۆیی کرد لە نەفامیو کاری خراپەو هەڵس و کەوتی ناشیرین.

بعقَ الحیوانَ: گیانلەبەرەکەی سەر بڕی.

أبْعَقُهُ: ئەرکێکی خستە سەر شانی کە ناتوانێ ئەنجامی بدا.

بَعِقَ المطر والسحابُ بَعْقاً: ئاوی باران و هەورەکە بە ڕێژنەو لنگێزە رژایە سەر زەوی.

بَعِقَ الماءُ بَعْقاً: زۆری ئاو پێدانکرد (البُعَاقُ) زۆرینەی ئاو لە هەورا ە کاڵاو کەرسە.

بَعَقَ الوابلُ بعقاً وبُعاقاً: ڕێژنەبارانی دڵۆپە

گەورە لەناكاوێك كرابەوە ٥ (بعق الحیوان والإنسان بُعاقاً): گیانلەبەرەكە یان ئادەمیزادەكە دەمی كردەوە، تا هێزی تێدا بوو نەڕاندی.

بَعَقَ عن الشيء: پەردەی لەسەر هەڵمالی ٥ (بَعَقَ المطرُ الشدید الأرضَ) بارانەكە بە خوڕەم و لێزمەكە زەوییەكەی دڕی.

بَعَقَ البَعیرَ: بیرەكەی هەڵكەند ٥ (بَعَقَ الجَمَلَ) حوشترەكەی سەربڕی.

بَعَّقَ: بۆ موبالەغەیە.

ابتَعَقَ في الكلام: لە قسەكانیدا توڕەو سەر كێش بوو.

إنبَعَقَ: شەق بوو (انبعق السحاب بالمطر) هەورەكە بە بارینی باران شەق بوو ٥ (انبعق في الكلام) بەمانا (ابتعق) هاتووە.

تَبَعَّقَ المطرُ: بە خوڕەم بارانەكە باری، (تبعّق في الكلام) بەمانا (ابتعق) هاتووە.

الباعِقُ: بارانی ناوەخت و چاوەڕوان نەكراو كەبە ڕێژنەو دڵۆپەی گەورە ببارێ ٥ هەروا بەمانا لافاوی هەرەسهێن دێ.

بَعَكَهُ بالسَّیفِ بَعْكاً: بەشمشێر لەملاو لەولای دا ٥ (بَعِكَ جسمه بَعَكاً): جەستەی ئەستوورو ئەكڵەوەت بوو.

البعكوكاء: بەكتر هێنان و بردن و شەڕو هەرا.

البَعْكوكة: كۆمەڵێك لە ئادەمیزاد یان حەڵەمبێك حوشتر لە فەرمبالقی و تێكرژاندا بێن و بچن ٥ شوێنەواری خێڵ و هۆز لە هۆبەو گوندو هەوارەكانیاندا ٥ ناوەڕاستی خانوو كەپرو سابات و ڕەشماڵ ٥ (بعكوكة الصیفَ والشتاء) گەرمەی گەرمای هاوین یان كاتی سەهۆڵ بەندان و جەرگەی سەرمای زستان، (ك: بعاكیك)ە.

بَعَلَ بعلاً وبعولةً: هاوسەرگیری كرد، ژنی هێنا یان شوی كرد، دەگوترێ: (بَعَلَ الرجل وبَعَلَتْ المرأة).

بَعَلَ علیه: فەرمانی پێكرد، لێی توڕەبوو خۆی بەسەرەوە بادەدا.

بَعِلَ بأمره بَعَلاً: بە كارەكەی واقی وڕما توشی سەر سوڕمان بوو.

باعَلَ مباعلة وبعالاً: ژنی هێنا، هاوسەری پەیداكرد ٥ یاری و دەستبازی لەگەڵ ژنەكەیدا كرد.

باعَلَ القومُ قوماً آخرین: هەندێك لەو هۆزو قەومە ژنیان لە هەندێكیان خواست.

ابتعلت المرأة: ئافرەتەكە گوێڕایەڵی مێردەكەی بوو.

تباعل الزوجان: ژن و مێردەكە یاری و دەستبازیان كرد.

تبعلت المرأة: ئافرەتەكە ئەركی سەرشانی بەرامبەر مێردەكەی

بـەجێهێنا ٥ دەگـوترێ: (بعلـت زوجها).
اسْتَبْعَلَ: ژنی هێنا.
اسْتَبْعَلَ النباتُ: ڕووەکەکە بەبێ ئەرك و ماندوو بوون لـە ڕەگەکانیـەوە ئـاوی خـواردەوە پێویسـتی بـە ئـاودانی خاوەنی نەکرد.
البَعْلُ: مێرد ٥ ژن ٥ ئەمۆڵکەو بـەرزایی زەوی کە ئـاوی جۆگا نەیگرێتـەوە، تـەنیا بـە ئاوی باران ئاوبدرێ ٥ کشتوکاڵێك بەبێ ئـاودێریکردنی لـە ڕەگەکانیـەوە ئـاو بخواتـەوە ٥ خـاوەن شـت و لێپرسـراوی (ك: بِعَالٌ وبُعولٌ وبعولة).
بَعْل: ناوی بتێکە عەرەبەکان لەپێش هـاتنی ئیسـلامدا پەرستشـیان بـۆکردوە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿أَتَدْعُونَ بَعْلاً وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ﴾.
البَعْلَةُ: ژن ٥ خێزان.
البَعِيمُ: پەیکەری لەدار تاشراو، پیاوێك زمـانی تێکـەڵ و پێکـەڵ بـێ و لـە دەمەدەمێ و جەلەحانێ دا تێبشکێ، نەتوانێ بەجوانی وەڵام بداتەوە.
بَعَـا الشـيءَ: بـە ئەمانـەت و خـوازراو ئەوشتەی وەرگرت.
أبْعَاهُ: بە ئەمانەت پێیدا.
استبعاه: بە ئەمانەت وەریگرت.
بَغَـبَغَ النـائمُ: نوسـتووەکە پرخـە پرخـی هات، هەناسەی لە لوتیەوە دا.
بَغبَـغَ في الكـلام: لـە قسـەکردندا ڕەوان نـەبوو قسـەکانی تێکـەڵ و پێکـەڵ و بێ سەرو بەربوون.
بَغبَغَ في السير: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد (بَغبَغَ الشيءَ) شتەکەی زۆر پێیدا.
البَغْبَاغ: لاسایی کردنەوەو گێڕانـەوەی دەنگە.
البُغَـيْبغُ: بیرێـك ئاوەکـەی نزیـك بـێ لـە لێوارەکەی.
بَغَتَـهُ بَغْـتاً وبَغْـتَةً: لـەنکاو ڕووبـەڕوی بووەو تەریقی کردەوە.
باغَتَـهُ مباغَتَـةً وبغاتـاً: موفاجەئـەی کردو لەنکاو ڕووبەڕوی بووە.
بَغِثَ لونه بَغَثاً وبُغْثةً: پەڵـەی سپی و ڕەشـی تێدا بوون ٥ (هو أبْغَثُ وهي بَغْثاء).
البُغَـاثُ: باڵندەیەکـە ڕەنگـی بەڵەکـە قـەبارەی بچـوکە لـەپێری بـازو هەڵۆیە بەڵام لە فڕیندا تەمبەڵە.
البَغْـثاء: ڕەشـە خـەڵك و کۆمەڵـگای ئادەمیزادو هەمەجۆر.
البَغِيثُ: گەنمی خراپ.
تَبَغْدَدَ: خۆی کرد بـە بەغـدایی، خـۆی پاڵ بەغداد دا ٥ خۆی وەکوو ئـەهلی بەغدا لێکرد.
تَبَغْدَدَ علیـه: خـۆی بەسـەردا ڕانوانـد، خۆی بەسەردا ڕاوەشاند.
بغداد: پایتـەختی حکومـەتی عێراقـەو پێشی دەگوترێ: (مدينة السلام) لەسەر شەتی دیجلـە هەڵکـەوتووە، ئـەبو جەعفـەری مەنصوری عەباسی بنیاتی ناوە.

بَغَرَ الريحُ بغوراً: رەشەبا هەڵیکردو باران باری.

بَغَرَ الماءُ الأرضَ بَغْراً: ئاوەکە کەمێك زەوییەکەی پاراو کرد ٥ بورەی کرد بۆئەوەی نەرم بێتەوەو بیکێڵێ.

بَغِرَ بَغَراً: تینووی بوو ئاوەکە تێراوی نەکرد.

البَغَرُ: دەردێکە تینوایەتی زیاد دەکاو بەمناو تینوایەتییەکەی کەم نابێتەوە ٥ ئاوی پیس بوو.

البَغْرَةُ: کشتو کاڵ کەدوا باران باریبن بکرێ، گڵەکەی بەتەڕیو شێداری دەمێنێتەوە هەتا لەزەوی دەردێ.

بَغَزَت الدابةُ بغزاً: وڵاغەکە سمکۆڵی کردو لە ڕۆیشتندا گورج بوو.

بَغَزَ فلان الدابةَ: فلانکەس ئاوزەنگی لەوڵاخەکە دا ٥ بەمقاچ لێیدا بۆئەوەی خێرا بڕوا ٥ (بَغَزَ الشئَ بالسکین) شتەکەی بەکێرد هەڵدڕی.

بَغَشَت السماءُ بَغْشاً: ئاسمان بارانێکی کەمی باراند ٥ دەگوترێ: (بَغَشَت السماءُ القومَ والأرضَ) ئاسمان ریشنە بارانێکی بەسەر خەڵكو زەویدا باراند.

بَغَشَ الماءُ ونحوه في الكرة: ئەمو تۆزو شتی وەها لە کولانەکەوە هاتە زوورەوە.

بَغَشَ الصبي إلى أمه: منداڵەکە گریا بۆلای دایکیو هانای بۆ برد.

البُغاشة: حەلوایەکە لە ئاردو رۆنو پەنیر یان قەشدە دروست دەکرێ.

البَغْشَةُ: بارانی کەمو نم نم.

بَغَضَ الشئَ بُغضاً: شتەکەی بوغزاندو رقی لێبوەوە ٥ (هو باغض وبغوض).

بَغِضَ الشئَ بَغَضاً: شتەکە بوو بە بوغزێندراو رق لێ هەڵساو.

بَغُضَ الشئَ بَغاضةً وبغاضةً: بەمانا (بَغِضَ)یە.

أبْغَضَهُ: رقی لێ هەڵسا، ناخۆشی ویست.

باغَضَهُ: پاداشی دایەوە بە رق لێبوونو بوغزاندن لە تۆڵەی بوغز.

بَغَّضَهُ اليه: وای لێکرد ناخۆشی بوێو زۆری رق لێبێ.

تباغَضَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیانی ناخۆش ویست.

تَبَغَّضَ اليه: رقو قاری خۆی بۆ دەربڕی.

البَغْضاءُ: لەوپەڕی رقو قینو قار.

بَغَضَ الدم: خوێن ورووژاو سەر رێژی کرد.

بَغُلَ بُغولَةً: بێ عەقڵ بوو.

بَغَّلَ القَومَ: ژنی لەوقەومە هێناو زیانی بە نەژادو نەوەیان گەیاند.

البَغّالُ: ئەو کەسەی سەرپەرشتی وڵاغ بکا.

البَغْلُ: هێستر، دایکی ماینەو باوکی گوێدرێژە، (ك: أبْغالٌ).

بَغَمَت الظبية بُغاماً وبُغوماً: ئاسکەکە بە دەنگێکی نەرم بۆ بێچووەکەی

بارانـدی، بەهەمـوو خـاوەن دەنگێـك دەگـوترێ: (بَغَـمَ صَـوتُه) ە دەنگـی نەرمو لەسەرخۆ بوو.

بَغَـمَ الحـديث لفـلان: قسەكەی بۆ فلان كـەس روون نـەكردەوە (هـو بـاغم)، (ك: بواغم).

البُغامُ: دەنگی ئاسك ە بارانەدنی ئاسك، كارمامز.

البَغـنُوُ: میـوە پـێش گەیشـتنی ە گـوڵی درەختـی جـەقلاوی وەكـوو زیو شـیلانو درو درەختـی تـری لەوجۆرە.

بغـی فـلان بغيـاً: فلانكـەس لـە سـنوور دەرچـوو ە لـە قورئانـدا دەفـەرموێ: ﴿فَإِن بَغَـتْ إِحْـدَاهُمَا عَلَـى الْـأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ﴾ فێتنەو ئـاژاوەی نایـەوە، پابەنـدی یاسـاو قانوون نـەبوو ە بـە ئـافرەتی داوێـن پـیس دەگـوترێ: (بغـت المـرأة) ئافرەتەكە بەد رەوشت بوو.

بغـی الشـئَ بُغيـةً: داوای ئەوشـتەی كـرد، خواستی ە دەگوترێ: (بَغيتُ لك الأمر) و (بغيتـك الأمـر) بـەزۆری كـەبۆ داواكـردنو خواسـتن بـەكاربێ دەگوترێ: (إبتغی) وتە: دەبرێتە بابی (افتعال)و فەرمانی لێ دروست دەكرێ.

أبْغاهُ الشَّئَ: یارمەتیدا لەسەر داواكەی ە دەشگوترێ: (أبْغِنی ضالتی): یارمـەتیم بدە بۆ دۆزینەوەی گومبووەكەم.

باغت المرأة مباغاة وبغاءً: بەمانا (بَغَتْ) دێ.

ابْتَغـی الشَّـئَ: داوای شـتەكەی كـردو هـەوڵی دەسـتەبەر كردنـی دا ە قورئان دەفـەرموێ: ﴿يبتغـون فضـلاً من الله ورضواناً﴾.

إنْبَغی: وا پێویست بوو، وا بـاش بـوو ە دەگـوترێ: (ينبغـی لفـلان ان يفعـل كذا) واباشە فلانكەس ئەو كارەبكا ە (مـا ينبغـي لفـلان أن يفعـل كـذا): پێویست ناكا فلان كەس ئەوە بكا ە جوان نییە وابكا ە نابێ بیكا وەكوو قورئان دەفەرموێ: ﴿ما كان ينبغی لنا أن نتخذ من دونك من أولياء﴾.

تباغی القومُ: خەڵكەكە هەندێكیان بەسەر هەندێكیاندا دەست درێژی كرد.

تَبَغّـی الشَّـئَ: زێـدەڕەوی كـرد لـە داواكردنی شتەكە دا.

الباغة: مادەیەكی صەناعییە لە وردەی سلیلۆزی كافور دروست دەكرێ، لـە دروسـتكردنی فلیمـی فوتوغرافیـدا بـەكاردێ ئامـادە باشـی لـەرادە بەدەری تێدایە بۆ سوتان.

البـاغی: ستەمكاری بـەفیزو لوتبـەرز، سنور شكێنو یـاخی بـوو، (ك: بغـاة) دەگـوترێ: (فئة باغيـة) لـە حـەدیثی پێغەمبەردا دەفـەرموێ: (وَيْلَ عمار، تقتله الفئة الباغية).

البَغـیُ: سـتەم ە دەرچـوون لەیاسـا ە

لوتبەرزیو خۆ بەزلزانی ٥ زیدەڕۆیی سنور شکاندن ٥ ڕزینی برینو هەوکردنو تێکچوونی ٥ دەگوترێ: (بغیء الجرحُ علی بغی) برینەکە لەسەرەوە گۆشتەوەزوونی هێنایەوەو لەناوەوە پیس بووە کێمی کردووە.

البَغِیُّ: ئافرەتی داوێن پیس کە لەشفرۆشی بکا.

البُغْیَةُ والبِغْیَةُ: داخوازیو ئاوات ٥ دەگوترێ: (لَکَ بُغْیَتُكَ لثواب الآخرة) یان (لَکَ بُغْیَتُكَ الحق) ٥ هەروا دەشگوترێ: (هو ابن بَغِیَّة) ئەوە لە تۆوی حەرام وەدی هاتووە.

بَقْبَقَتِ القِدرُ بقبقةً: دیزەکە قلپە قلپی کرد، دەنگی قلپە قلپی کوڵینی دیزەکە هات.

بَقْبَقَ الماءُ عند نزوله في القلة ونحوه: ئاوەکە لەکاتی هاتنە دەرەوەی لە جەڕەکە قلپە قلپی کرد.

بَقْبَقَ الرجلُ: پیاوەکە زۆری قسە کرد ٥ (بقبق علینا الکلامَ) قسەی پڕو پوچو بێماناى بەسەردا فڕێ داین.

البَقْباقُ: دەمو لێو.

بَقَّرَ البطنَ ونحوه: ورگی هەڵدڕی.

بَقَّرَت الفتنة القومَ: فیتنەو ئاشووب ئەو هۆزەی پەرتو بڵاو کرد ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (ستأتي علی الناس فتنةٌ باقرةٌ تدع الحلیم حیران).

بَقَرَ الأرضَ: زەوییەکەی پشکنیو شوێنی ئاوەکەی دۆزییەوە.

بَقَرَ المسألة: لە مەسەلەکەی کۆڵیەوە ٥ دەگوترێ: (بقر لي بني فلان) لەکارو باریانی کۆڵیەوەو حاڵو وەزعی ئەوانی زانی.

بَقِرَ البطنُ: سکی هەڵدڕا ٥ هەروا دەگوترێ: (بَقِرَ الرجلُ) پیاوەکە گا کێوی بینیو لەنکاو چاوی پێکەوتنو واقی وڕماو عەقڵی تێك چوو.

البَقَرُ: هەڵدڕا (انْبَقَرَ) هەڵدڕا.

تَبَقَّرَ في الکلام: زۆری قسە کردنو زۆری درێژە پێدا.

تَبَقَّرَ في العلم والمال: زانیاریو ماڵو سامانی خۆی پەرەپێدا، زۆری کرد.

الأُبَیْقِرُ: پیاوێکە نە خێری هەیە نە شەڕ نە پیاوەتی پێ دەکرێ نە شەڕی لێ چاوەڕوان دەکرێ ٥ ڕەگێکە لە سۆقی چاودا ٥ کۆمەڵی حوشترو شوانەکانیان.

البَقَرُ: ڕەشە وڵاخ بەهەموو جۆرەکانیەوە بە ماڵیو کێوییەوە.

بَقَرُ الماء: ماسییەکە دەشوبهێنە ڕەشە وڵاخ.

البَقّار: بەخێوکاری ڕەشە وڵاخ (شوانی گاران).

البَقُوُّ: حوشتری ئاوسی وەها سکی هەڵبدری و بێچووەکەی دەربکەوێ ٥

بێچوەکە بێتەدەر بەهێز دانەوە ٥ کراسێکە پەخەکەی سەرانسەر دەکرێتەوە، قۆڵی نییە.

البَقْسُ: درەختێکە دەشوبهێتە درەختی ئاس دارەکەی رەقو سەختە بری ئامێری جۆرو جۆری لێ دروست دەکرێ.

بُقْسُمَاط: ناوە بۆ جۆرێك نان.

بَقَطَ متاعَهُ بَقْطاً: کەلو پەلەکانی کۆکردنەوەو بەستنی.

بَقَطَ الرَّجُلَ: باغێکی دا بە پیاوەکە بۆئەوەی بە سێیەك یان بە چوار یەك بەخێوی بکا.

بَقَّطَ: پەلەی کرد ٥ (بَقَّطَ الجبلَ) چووە سەر کێوەکە.

تَبَقَّطَ الخَبَرَ: وردە وردە هەواڵەکەی وەرگرت.

البُقْطُ: کەلو پەل ناومال ٥ کۆمەڵێك لە خەڵك.

السَّقْطُ: ئەو میوەیەیە لەکاتی رنینو چنینی درەختەکەدا هەڵدەوەری و دەکەوێتە سەر زەوی.

بَقِعَ الجلدُ بَقَعاً: پێستی جەستەی پەڵە پەڵە بوو، رەنگێکی تری تێکەڵاو بوو ٥ دەگوترێ: (هو أبقعُ وهي بقعاء).

بَقِعَ المُسْتَقي: ئاوی بەسەر جەستەی خۆیدا کرد ٥ چەند شوێنێکی لە جەستە تەڕبوو.

بَقَّعَهُ: جەستەی پەڵە پەڵە کرد ٥ دەگوترێ: (بَقَّعَ المطرُ الأرضَ) بارانەکە هەموو وڵاتی نەگرتەوە پەڵە پەڵە لێی باری.

بَقَّعَ الصَّبغُ الثوبَ: بۆیەکە هەموو کراسەکەی رەنگ نەکرد.

تَبَقَّعَ: پەڵە پەڵاوی بوو.

الأَبْقَعُ: بەڵەك ٥ بەردە سیخوڕ.

البالِعَةُ: بەڵای گەورە، زۆرزانو وریا ٥ دەگوترێ: (رجل بالِعَة) پیاوێکی وریاو فێڵزانو هەمیشە بەئاگاو حەزمرە. (طائر بالِعَة) باڵندەیەکی وریا کە ئاو دەخواتەوە خێرا خێرا بۆئەم لاو لەولای خۆی دەڕوانێ.

البَقْعاء: زەوی کە بەردی بچوك بچوکی تێدا بن ٥ دەگوترێ: (سنة بَقْعاءُ): ساڵێکە هەندێ بەروبوومی باشەو هەندێکی خراپە ٥ هەم هەرزانییە هەم گرانی.

البُقْعَةُ: پارچە زەوییەکە بەهەندێ تایبەتمەندی لە زەوییەکانی دەوروبەری جیابکرێتەوە ٥ پارچەیەك لە رەنگ پێچەوانەی رەنگەکانی دەوروبەری بێ.

البقیع: وڵاتێکی مەزراو بەر فراوانو درەختی جۆراو جۆری تێدا بێ ٥ گۆڕستانێکە لە مەدینە نزیك مزگەوتی پێغەمبەر (د.خ).

بَقَّ الرجل بقّاً: پیاوەکە زۆری قسەکردن بە چاكو بەخراپ.

بَقَّ المرأة: ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون ٥ (بَقَّتِ السماءُ): ئاسمان بارانی باراند بە خوڕەمو لێزمە.

بَقَّ المكان: شوێنەکە مێشوولەی زۆربوو.
بَقَّ الجراب: کوندەکەی دڕی، چی تێدابوو دەری هێنا.
بَقَّ الکلام: بە دەنگی بەرز قسەی کرد ٥ (بَقَّ الخبر) هەواڵەکەی بڵاو کردەوە.
بَقَّ المالَ: ماڵو سامانەکەی بڵاوە پێکردو لەدەستی دا.
أَبَقَّ الرجلُ والمرأةُ والسماءُ والمکان: بەمانا (بَقَّ)ەیە.
بَقَّ خیراً أو شراً: زۆری خێر یان شەڕ.
بَقَّقَ المکانُ: بەمانا (بَقَّ)ەیە.
البَقَّاقُ: کاڵای خراپی ناو ماڵ.
البَقُّ: پانو پۆرو بەرفراوان ٥ ئاشکراو عەیان ٥ مێشولەو هەر باڵندەیەکی لەو جۆرەبێ.
البَقَّاق: زۆر بڵێ.
المِبَقُّ من الرجال: پیاوی زۆر بڵێو چەقە چەناو.
المِبَقَّةُ: ژنی زۆر بڵێو چەقە چەناو.
بَقَلَ الشیءُ بقلاً: دەرکەوت (بقلت الأرضُ): زەوی گژو گیای خۆی رواند ٥ (بقل المرعی) پاوانو لەوەڕگاکە سەوز بوو.
بَقَلَ وجه الغلام: دەمو چاوی ئەو کوڕە مووی لێ دەرکەوتن، ریشی هات.
بَقَلَ الماشیةَ: گژوگیای بۆ ئاژەڵەکان کۆکردەوە.
أبقَلَ: بەمانا (بَقَلَ) هاتووە.
أبقَلَ القومُ: خەڵکەکە گژوگیایان دەست کەوت ٥ ئاژەڵەکانیان لەناو گژوگیادا لەوەڕاند.
بَقَّلَ الشجرُ: لە ئەملاو ئەولای درەختەکەدا گەڵای سەوزی بەهار دەرکەوت کە دەشوبهێتە نینۆکی باڵندە ٥ (بَقَّلَ الماشیةَ) گژوگیای دەرخواردی ئاژەڵەکانیدا ٥ (بَقَّل النبات) ئەو روەکەی بە بەقل حیساب کرد.
ابتَقَلَتِ الماشیةُ: لە گژوگیادا ئاژەڵەکانی لەوەڕان.
ابْتَقَلَ القومُ: ئەو هۆزە بەقلیان دا بە ئاژەڵەکانیان، ئاژەڵەکانیان لەناو گیای بەقلدا لە وەڕاند.
تَبَقَّلَتِ الماشیةُ: ئاژەڵەکان بەقلیان خواردو قەڵەو بوون.
تَبَقَّلَ الرجلُ: پیاوەکە چووە دەر بۆ بەدەستهێنانی بەقل.
الباقلاء: باقلە (گیایەکە بەرەکەی دەکوڵێندرێو دەخورێ).
الباقلی: بەمانا (الباقلاء)ە.
الباقول: گۆزەیەکە بێ دەسک، (ك: بواقیل)ە.
البَقْلُ: روەکێکە ئادەمیزاد دەیکاتە بژێوی خۆی یان بەشێکی لێ هەڵدەبژێرێو خواردەمەنی لێ دروست دەکا، (ك: بقول)ە.
البَقَّالُ: بەقاڵ، سەوزەو میوە فرۆش.
المَبْقَلَةُ: شوێنی بەقل.
بقلاوة: باقلاوە.

تَبَقَّمَتْ الغَنَمُ: مەڕوبزنەکان بێچوەکانیان لە سکیانا زل بوون‌و قورس بوون‌و نەیانتوانی لە ئاغەڵ‌و شوێنی خۆیان هەڵسن.

أَلبَقَّمُ: گیایەکی دەرمانییە پزیشك سوودی لێوەردەگرن، لە بنەڕەتدا گیایەکی هیندییە.

بَقِيَ الشَّيءُ بَقاءً: بەردەوام بوو جێگیربوو (بَقِيَ من الشَّيءِ) زیادەبوو لێی ٥ لێی مایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وذَرُوا مـابَقِيَ مِـن الرِبـا﴾ ٥ ئەو سوودەی وەرتان نەگرتووە وازی لێ بێنن.

أَبْقى على الشَّيءِ: پارێزگاری شتەکەی کرد ٥ دەگوترێ: (أَبْقـى علـى فـلان) بەزەیی بە فلان کەسدا هاتەوەو سۆزی بۆ دەربڕی ٥ هەروا دەگوترێ: (أَبْقَتِ الخيلُ): ئەسپەکەی هەندێ توانای ڕۆیشتنی خۆی هێشتەوە هەموو هێزو توانای خۆی بەکارنەهێنا ٥ (أبقـت الأرضُ) زەوییەکە هەموو ئاوەکەی هەڵنەمژی (أَبْقـى الشَّيءَ) شتەکەی وەکوو خۆی هێشتەوە.

بَقّاه: وازی لێ هێناو تەرکی کرد.

تَبَقّى منه: لێی مایەوە، لێی زیادبوو ٥ (تَبَقّـى الشَّـيءَ) هەوڵیدا ئەوشتە بهێڵێتەوە.

استبقاه: ویستی بیهێڵێتەوە ٥ دەگوترێ: (اسـتبقى أخـاه) چاوپۆشی لە هەڵەی براکەی کرد بۆئەوەی برایەتی‌و خۆشەویستییان بەردەوام بێ.

الأبقى: بەردەوام‌و بەردەوام تر: لە قورئان دەفەرموێ: ﴿والآخرة خير وأبقى﴾.

الباقي: بەردەوام‌و نەگۆڕاو ٥ ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

الباقيـة: ماوەو بەزمەندە ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿فَهَلْ تَرَى لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ﴾ ٥ (الحياة الباقية) ژیانی دواڕۆژ.

البُقْيا: هێشتنەوە.

البَقِيَّـة: پاشماوەی شت ٥ ماوەو بەزمەندە کراو.

بَكَأَتِ البئرُ بَكْئاً: بیرەکە ئاوەکەی کەم بوو ٥ (بَكَـأَ الحيـوان الحلـوب): ئاژەڵەشیردەرەکە شیری کەمبوو.

بَكُؤَ الرجُلُ بكـاءةً وبُكْئـاً: پیاوەکە قسەی کەم بوو، قسەی کەمی کرد ٥ (هـو بكـيءٌ)، (ك: بكـاءٌ) ٥ (هـي بَكـيءٌ وبكيئة).

أبكأَ فلانٌ: فلان کەس خێرو بێری کەم بوو.

بَكْبَكَ الشَّيءُ: شتەکە هەژاندی ٥ هەندێ لەشتەکانی بەسەریەك دا دا.

البَكْبَكَة: هاتن‌و ڕۆیشتن‌و قەرەباڵغی.

بَكَتَهُ بَكْتاً: لێیدا، بە هەڵس‌و کەوتێکی ناجوان بەرەنگاری بووە ٥ بەبەڵگە بۆی دا، سەری کوتایەوەو سەرزەنشتی کرد.

بَكِّتُهُ: بۆ موبالەغەیە لە (بَكَتَهُ).

بَكَرَ بكوراً: بەیانی زوو لەماڵ دەرچوو ٥ پەلەی کرد زوو رۆیی.

بكرت الشجرةُ: درەختەکە زوو بەری پێگەیاند.

بَكِرَ بَكَراً: پەلەی کرد ٥ (أَبْكَرَ) بەمانا (بَكَرَ)ەیە.

باكَرَهُ: دەست پێشخەری بۆکردو بەیانی زوو چوو بۆی.

إبْتَكَرَ: زۆری لەخۆی کرد بەیانی زوو دەرچوو.

إبتكَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە یەکەم منداڵی کوڕ بوو.

ابتكر الفاكهة: نۆ نوخشەی میوەکەی وەرگرت ٥ (إبتكر الشئ) شتەکەی داهێنا.

الابكار: سەرەتای بەیانی تاکاتی رۆژهەڵاتن.

الباكور، الباكورة: نۆ نوخشەی میوە ٥ عەجەلەکاری لە هەموو شتێکدا.

البكارة: پەردەی کچێنی ئافرەت پێش ئەوەی شوبکا.

البَكْرُ: حوشتری تازە پێگەیشتوو جوانوە حوشتر، (ك: أبكر)ە ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (البَكْرَة) لەهەندێ پێشینانندا هاتووە دەڵێ: (جاءوا على بَكرةِ أبيهم) واتە: هەموویان هاتن.

البِكْرُ: نۆبەرەی هەموو شتێك ٥ یەکەم منداڵ بۆ باوك‌و دایك چ نێر چ مێ ٥ کچۆلە ٥ کوڕ کەژنی نەهێنابێ ٥ هەر کردەوەیەك کە لەوەپێش نەکرابێ‌و دەوونەی نەبێ ٥ دەگوترێ: (نار بكر) ئاگرێك لە ئاگری تر وەرنەگیرابێ ٥ (وطعنة بكر) برینێکی بێ وێنە ٥ (خل بكر) سرکەیەکی بەهێزو کەسکون.

البكرة: غەرغەرە ٥ پارچە دارێکی خڕی ناو کلۆرە کندرو دەزوی لەسەر هەڵدەکرێ.

البُكرةُ: سەرەتای رۆژ ٥ بەیانی تا رۆژهەڵات ٥ رەشە خەڵکی عەرەب بە سبحەینێ هەمووی دەڵێن: (بكرة) (باچر).

المِبْكارُ: کەسێك خوی بەوە گرتبێ هەموو رۆژێ بەیانی زوو لە ماڵ دەربچێ یان کارێك ئەنجام بدا.

بَكَسَ خصمَهُ: دوژمنەکەی خۆی بۆڕدا بەسەریدا زاڵ بوو.

بَكَشَ العقدة: گرێکەی کردەوە ٥ دەگوترێ: (بكش عقال بعيره) گرێی گوریسی حوشتر بەستنەوەکەی کردەوە.

البَكّاشُ: چاو بەستکارو فێڵەزان‌و دەستبڕ.

بَكَمَهُ بَكْماً: بە توندی لێیدا، بەهەڵس‌و کەوت‌و قسەی ناشیرین روبەڕوی بۆوە.

بَكَّ الشئ بكاً وبكّةً: کوتایی‌و ونجڕ ونجڕی کرد، دەگوترێ: (بَكّ عنقه)

ملی شکاند، (بك الرجلَ) پیاوەکەی چەماندو زۆرباری کرد لەپۆتی داو شکاندی، کەسایەتی روشاند ٥ (بَكَّ الدابةَ) باری قورسی لەولاخەکە بارکردو بەزەحمت لێی خوڕی.

تَبَاكَ الجمعُ: هەندێکیان پاڵە پەستۆی هەندێکیاندا.

اَلْبَاكُّ: ئەحمەق و زۆر بلێ و چەقەچەناو کەسێك جوداوازی نێوان چاك و خراپ و راست و ناراست نەکا.

بَكَّةُ: مەککە، (شاری مەککەی پیرۆز).

بَكَلَ الشيءَ بَكْلاً: شتەکەی تێکەڵ و پێکەڵ کرد، قسەکەی بە پێچەوانەوە گێڕایەوە.

بَكَّلَ: بۆ موبالەغەی (بَكَلَ)یە ٥ دەشگوترێ: (بَكَّلَ علینا حدیثَه) قسەکانی لێ چەواشە کردین و تێکەڵ و پێکەڵی کردن.

تَبَكَّلَ في الكلام: قسەکانی تێکەڵ و پێکەڵ کردن (تَبَكَّلَ في مشیه) لەرۆیشتن دا خۆی راوەشاند و فیزی کرد.

البَكَّالَةُ: خواردەمەنییەکە لە ئاردو قاوت و ئاوو رۆن دروست دەکرێ.

البَكْلُ: دەسکەوتی شەڕ.

البِكْلَةُ: شێوەو روخسارو سەرو شکڵ.

البكیلة: بەمانا (البكالة) هاتووە.

بَكِمَ الرجل بَكَماً: پیاوەکە نەیتوانی قسە بکا، لاڵە، بە سروشت زمانی ناخاوتنی نیە ٥ وادەبێ بە کەسێك دەگوترێ: (بَكِمَ) کە ناتوانێ بەجوانی رای خۆی دەربڕێ ٥ (هو أبكم وهي بكماء).

بَكُمَ بَكامةً: لە قسەکانی بڕییەوە جا بەئەنقەست یان نەیتوانی درێژە بە وتارەکەی بدا.

بَكَى بَكْيٌ وبُكَاءٌ: دوو چاوی بەهۆی خەمەوە فرمێسکیان باراند ٥ دەگوترێ: (بَكى الميتَ وعليه وله.) بۆ مردووەکە گریا، لاواندیەوە ٥ کەسێکیش زۆر بگری پێی دەگوترێ: (بَكِيٌّ) و (بَكّاء).

أبْكاه: وای لێکرد گریا (بَكّاه) گریاندی.

تَباكى: خۆی گریاند.

إستَبْكاهُ: وەکولی گریانی هێنا.

التَّبْكَاءُ: زۆر گریان.

البلاتين: مادەیەکە فلزی بەنرخەو رەنگی زیوی هەیە.

البلازما: بەشێك لەخوێنی رۆیشتوو.

بَلْبَلَ المتاعَ بلبلةً وبلبالاً: کاڵاکەی پەرت و بڵاو کردەوەو تەفرو توناى کرد.

بَلْبَلَ القومَ: هۆزو خێڵەکەی خستۆتە نێو تێکرو تێکوشیوەوە هەریەکەیان رایەکی هەیەو لە ئاوازێك لێدەدا.

بَلْبَلَ فلاناً: فلان کەسی خستە ناو خەفەت و دڵە راوکێ و بەزارەوە.

بَلْبَلَ اللهُ الألسِنةَ الخَلْقِ: خودا زوبانی خەڵکی جودا جودا کردووە.

بوقال
مبضع
برنيطة
برواز
مبشرة
برميل
برمانيّة
برنيّة
بركان
مبراة
بارومتر
بطّة
البطين الأيسر
البطين الأيمن
بكرة
بطّاريّة كهربائيّة
مبرومة
بزرة
برنس
بريمة
بزال
بكرة
بركار
بكلة
بقس
بطاطا
بطباط
برديّة
بقدونس
بطاطا صينيّة
بسلّ
بغونيا
بصل الفار
بطّيخ
بطاطا حلوة
بقّم
بصلة
بطّيخ اصفر
بعوضة
بطّة
باشق
بزّاقة
بقر الماء
بطريق
بقّة
بقرة
بقر هندي

تَبَلْبَلَ: بۆ موطاوعەیە.

اَلْبَلْبَالُ والْبَلْبَالَةُ: ئەوپەڕی غەمو ناڕەحەتیو دڵە ڕاوكێ.

اَلْبُلْبُلُ: بولبول باڵندەیەكی بچوكو دەنگ خۆشە دەنگ خۆشییەكەی بە نموونە دەهێندرێتەوە ٥ بە لولەی مەسینەش دەگوترێ: بولبول، (ك: بَلابِل).

اَلْبُلْبُولُ: باڵندەیەكی ئاوییە لەبەرێ وەرزی ساڵدا لەشاری (دمیاط)ی میصر زۆر دەبێ.

بَلَتَ بَلْتاً: دابڕا.

بَلَت الرجلُ: پیاوەكە لە قسەكردن كەوت ٥ (بَلَتَ الشَّيْءَ) شتەكەی بڕیەوە، پچڕاندی، دایبڕی.

بَلِتَ: بەمانا (بَلَتَ) دێ.

بَلُتَ بَلاتَةً: فەصیح بوو (هو بلیت وهي بلیتة).

اَبْلَتَ الرجلُ: پیاوەكە بەبەڵگە دەم كوتی كردو نەیهێشت قسە بكا.

اَبْلَتَ فلاناً یمیناً: فلانكەسی سوێندا.

تَبَلْتَعَ: خۆی بە لێزانو نەجیبو وەجاخزادەو قسە ماقوڵ زانیو لافی هۆشیاری عاقڵمەندی لێدا.

بَلَجَ الصبح بلوجاً: بەیانیدا، گزنگی بەیانی دەركەوت ٥ (بَلَجَ الحقُّ) حەقو ڕاستی دەركەوت ٥ (بَلَجَ الباب) دەرگاكەی كردەوە.

بَلِجَ وَجْهُهُ بَلَجاً: لە خۆشیاندا دەمو چاوی گەشایەوە.

بَلِجَ صدرُهُ: سنگی فراوان بوو ٥ (هو ابلج وهي بلجاء).

اَبْلَجَ: بوو بەخاوەنی ڕوناكی ٥ (أبلج الصبح) بەیانی دەركەوت.

اَبْلَجَ الحقُّ: حەق ئاشكرا بوو.

اَبْلَجتِ الشمسُ: خۆر دەركەوت ٥ (أبلَجَ الأمر): ئیشەكەی ڕون كردەوە.

اِبْتَلَجَ، اِنْبَلَجَ، تَبَلَّجَ: بەمانا (بَلَجَ)یە.

اَلْبُلْجَةُ: ڕوناكی خۆر لەكاتی گزنگی بەیاندا ٥ سپایەتی نێوان دوو برۆ، سپایی نێوان زوڵفو گوێچكە.

بَلَحَ بَلْحاً وبلوحاً: ماندوو بوو عاجزبوو.

بَلَحَ البئرُ: ئاوەكەی نەما ٥ (بَلَحَ بشهادته:) شایەتییەكەی شاردەوە.

اَبْلَحَت النخلة: دارخورماكە خورماكانی پێوەبێنی مزربوو.

اَبْلَحَ الأمر فلاناً: فلانكەسی ماندوكرد، دەسەوەستانی كرد.

بالَحَ القومَ: بەربەرەكانی كردن بەناحەق بەسەریاندا زاڵ بوو.

بَلَّحَ: ماندوو بوو لەكارەكە دابڕا.

تبالَحَا: ئینكاری یەكتریان كرد.

اَلبَلَحُ: بەروبوومی خورما هەتا سەوز بێو پێنەگەیشتبێ.

بَلَخَ بَلَخاً: فیزی نواند، خۆی بەمزلزانی، شانازی كرد بە خراپەكاریو بێدینی ٥ (هو اَبْلَخُ وهي بَلْخاءُ).

تَبَلَّخَ: تەكەببوری كرد.

تَبَلَّخَ: قەبە بوو، گۆشتی زۆر بوو.

بَلَّدَ بالمكان بَلوداً: ئەو شوێنەی کردە نیشتمان و وڵاتی خۆی.

بَلِدَ بَلَداً: تێگەیشتنی کەم بوو، نیشاتو هێزی لاوازبوو ○ گەردن کەچ بوو ستەمی قبوڵ کرد.

أبْلَدَ: پاڵی لێدایەوە کارێکی بۆخۆی ئەنجام نەدا ○ بێ عەقڵ و کاڵفام بوو ○ (أبْلَدَ بالمكان) ئەو شوێنەی کردە وڵاتی خۆی.

ابْلَدَ فلاناً البَلَدَ: ئەو وڵاتەی خستە ئەستۆی فلان کەس ○ بە تۆپزی لەوێندەرێی نیشتەجێی کرد.

بَلَّدَ: لەکارەکەیدا کەمتەرخەم بوو وازی لێ هێنا ○ لەبەر لاوازی کەوتە سەر زەوی ○ (بَلَّدَ الفرسُ) ئەسپەکە لە غاردانێدا پێش نەکەوت.

بَلَّدَ السحابُ: هەورەکە بارانی نەباراند ○ (بَلَّدَ فلان) فلان کەس نەجوڵا.

تَبَلَّدَ: گێل و کاڵفام بوو ○ خۆی بەگێل خستە ناوەوە.

البَلَدُ والبَلْدَةُ: شوێنێکی سنوردار (شارەوانی دیاربێ) شوێنی بەرفراوان پێی دەگوترێ: (البَلَد) لە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالْبَلَدُ الطيب يخرجُ نباته باذن ربه﴾.

البَلَديّ: ئەوکەسەی پاڵ شار دەدرێ، واتە: شارستانی.

البلدية: شارەوانی (دەزگایەکی رەسمی دەسەڵات پێدراوە کارو باری شارو سنورەکانی لەئەستۆ دەگرێ).

البليد: کەسێکە لە زیرەکی بێ بەش بێ و کارو باری خۆی پێ هەڵنەسورێ.

بَلْدَحَ: ماندو کول بوو نەیزانی رێبازی راستی خۆی بگرێتە بەر ○ وادەی داو نەیبردە سەر، خۆی تەمبەڵی هەڵبژاردو پاڵی لێ دایەوە.

تَبَلْدَحَ: وادەی داو نەیبردە سەر.

البَلْدَحُ: ئافرەتی قەڵەو زەبەللاح.

بَلْدَمَ: لەترسان خوستی لەخۆی بڕی.

البَلْدَمُ: گەروو هەرچی پەیوەندی بە گەرووەوە هەیە لە بۆری هەناسەو ئەوشتانە ○ شمشێری کول و نەبڕ.

بَلْوَرَهُ: کردی بە بلورات ○ مەسەلەکە یان فکرەو بۆچوونەکەی پاڵفتە کردو گرێ کوێرەکەی تێدا نەهێشت.

تَبَلْوَرَ: بۆ موطاوعەی (بَلْوَرَ) هاتووە.

البَلُّورُ، البِلَّوْرُ: بەردێکی سپی شەففافە ○ جۆرێکە لە شوشە.

البِلاَسُ: پەلاس؛ جۆرە پۆشاکێکی زبری ئەستوورە.

أبْلَسَ: لەبەر شەرم کردن و واق وڕمان یان بێ بەڵگەیی زمانی گیراو قسەی پێنەکرا.

البَلَسُ: جۆرە هەنجیرێکە.

البُلُسُ: نیسک.

البَلَسَانُ: درەختێکە گوڵێکی سپی بچوکی لە شێوەی هێشوو هەیە ○ لە

پێڕی درەختە بخوورییەکانە، لەبەرێ جۆرەکانی ئەو درەختە رۆنێکی بۆنخۆش دەردەهێندرێ لەناوچەی (عین شمس)ی قاهیرە دەروێ.

بَلْسَمَ: سەری داخست، دەمو چاوی گرژو مۆن بوو.

تَبَلْسَمَ: بەمانا (بَلْسَمَ)ەیە.

البَلَسَمُ: جۆرە درەختێکە (یان بلێ پێڕی ئەو درەختانەیە) کە لەلق و قەدەکانیان بریندار بکرێ بنێشت و لینجاییەك دەردەدەن بۆ بواری پزیشکی سودی لێ وەردەگیرێ، ئەم جۆرە درەختە بە زۆری لە وڵاتە گەرمە سێرەکاندا دەروێ ٥ درەختی دارە بەمن دار قەزوان لەو پێڕەیە.

البُلْسُنُ: نیسك.

البَلْشَفِیة: رێبازێکی شیوعییە پێی وایە محاڵە کۆمەڵگا یەکسەر لە باسای سەرمایەدارییەوە بازبدا بۆ باسای شیوعی، بەڵکو پێویستە قۆناغێکی گواستنەوەو (إنتقالی) هەبێ تێیدا باسای هەرەوەزی پەیڕەو بکرێ.

بَلْصَةٌ من المال: هیچی ماڵ و سامان بۆ نەهێشتەوە هەمووی بۆخۆی برد.

بَالَصَهُ: هەڵمەتی بۆ برد.

بَلَّصَهُ: بەمانا (بَلَصَهُ)دێ.

تَبَلَّصَ الشَّیْءَ وله: بەنهێنی داوای لێکرد بە نهێنی بەدوایدا گەڕا بۆئەوەی بیدۆزێتەوە.

البَلاَّصِیُّ: جەرڕەیەکە دوو قوڵفەی هەیە بۆئەوەی ئاوو شلەمەنی تری پێ بگوێزرێتەوە ٥ وا دەبێ وشەکە سوك دەکرێ (یا)کەی لێ دەکرێتەوە دەگوترێ: (البَلاَّصُ).

بَلَّطَ الدارَ بَلْطا: خانووەکەی رەصیف کرد (بەردی لە تەختی خانووەکەدا ریزبەند کردوو رایخست).

بَلَّطَ الأرضَ أو الحائِطَ: تەختی زەوییەکە یان دیوارەکەی رێك خست، راستەو باستەی کرد.

أبْلَطَ الرجلُ: پیاوەکە پاڵی لێ دایەوەو تەمبەڵ و تەوەزەل بوو دەستی بۆ کارێك نەبرد ٥ مایە پوچ بوو ئیفلاسی کرد هیچی نەما.

أبْلَطَ الدارَ: بەمانا (بَلَطَ)دێ.

أبْلَطَ المَطَرُ الأرضَ: بارانەکە زەوییەکەی شتەوە تەپ و تۆزی پێوە نەهێشت گەیاندییە سەر ساخی و رەقایی.

أبْلَطَ اللِّصُّ فلاناً: دزەکە هیچی بۆ فلان کەس نەهێشتەوە هەمووی برد.

بَالَطَ في أمرِهِ: لەکارو باری خۆیدا زێدە رۆیی کردو زۆر تێکۆشا.

بَالَطَ فلاناً: وازی لەفلانکەس هێناو هەڵات ٥ زۆرانبازی لەگەڵ کردو چەمبەرەیان تێك وەرهێنا ٥ شەڕی لەگەڵ کرد.

بَلَّطَ: لە رۆیشتندا ماندوو بوو.

بَلَّطَ الدارَ والأرضَ والحائطَ: رەصیفی کرد، رێکی خست.

بَلَطَ أذَاهُ: پەلە پیتکەی لە گوێچکەیدا ئازاری پێگەیاند.

تَبالطوا بالسیوف: بەپێوە شەڕە شمشێریان کردو بەرەنگاری یەکتر بونەوە.

السَبَلاَطُ: جۆرە بەردێکە زەوی پێ دادەپۆشرێ دیواری پێ رێك دەخرێ دیکۆری پێ دەکرێ ٥ (بەردی حەلان بەردی مەڕ مەڕ) جۆرێکە لەو بەردە.

السَبَلاَطُ من الأرض: زەوییەکی ساغو رەق کە بارانو لافاو تەپو تۆزی پێوە نەهێشتبێ.

السَبَلاَطُ: بالەخانەی پاشاو دارو دەستەکەی.

البَلطُ: برەمەند، ئاسنێکە، کارتێخێکە کاری تیژکردنەوەو خرکردنو راستەو پاستەکردنی پێ ئەنجام دەدرێ.

البَلطَةُ: جۆرە پاچێکە داروشتی لەوجۆرەی پێ دەبڕدرێ.

البُلطِيُّ: ماسییەکە لە پێری (بولتیەکان) بە تونکلێکی برژانگی یان شانەیی جەستەی داپۆشراوە ٥ لە روباری نیلو هەندێ دەریاچەی میصردا و ئاوە شیرینەکانی شامدا هەیە.

البلوط: دار بەڕو دار وێل (وێول) درەختێکی گەورەیە قەد ئەستورە لە پێری درەختی بەڕووییە، لەکوێستانی گەلاڵەی شینکایەتی زۆرە.

بَلطَحَ: لەسەر پشت لەسەر زەوی راکشا.

بَلَعَ الماءَ والریقَ – بَلعاً: ئاوەکەی خواردەوە، تفی قوت دا.

بَلِعَ: بەمانا (بَلَعَ)ەیە.

أبلَعَهُ الشَيْءَ: وایکرد پیاوەکە شتەکە قوت بدات، تینی بۆ هێنا بەزۆر خواردنە تاڵەکەی پێ قوتدا.

أبلِعني ریقي: کەمێك مۆلەتم بدەرێ.

بَلَّعَ الشیبُ في رأسه: پیری لەسەرو ریشیدا دەرکەوت.

ابتَلَعَهُ: بەمانا (بَلَعَهُ)دێ.

تَبَلَّعَهُ: بەمانا (بَلَعَهُ)دێ.

تَبَلَّعَهُ الشیب في رأسه: پیری لەسەریدا دەرکەوت.

البالوعه: بەلوعەی ئاو، (ك: بوالیع وبلالیع).

البُلَعُ من الناس: زۆر خۆر ٥ (وسعدُ بَلَعٍ) مەنزڵێکە لە مەنزڵەکانی مانگ.

البُلعَةُ: قومە ئاو ٥ وەجبە دەرمان.

البَلاَّعَة: بەلوعەی ئاو.

البَلوعُ: حەبو دەرمانێك قوت بدرێ ٥ زەرفو حاجەتی پانو پۆر هەرچی تێی بهاوی قوتی دەدا.

البُلعُمُ والبُلعُومُ: رێڕەوی خۆراك لە گەرووەدا ٥ رێڕەوی ئاو لەناو زەویدا، (ك: بلاعم وبلاعیم).

بَلَغَ الشجرُ بُلوغاً وبلاغاً: وەختی رنینو چنینی بەروبوومی درەختەکە هات ٥ (بَلَغَ الغلام) کوڕەکە بالغ بوو، پێگەیی.

بَلَغَ الأمر: کارەکە بە کۆتا گەیی.

بَلُغَ بلاغةً: زمانی رەوان بوو قسەو وتاری

شیرین و خۆش بوو دەگوترێ: (هو بلیغ وهي بلیغة)، (ك: بُلغاء) ٥ وادەبێ دەگوترێ: (بَلُغَ الكلامُ) قسەكەی بەلیغ و ڕەوانە.

أبْلَغَهُ الشيْءَ: ئەوە شتەی گەیاندە شوێنی خۆی.

بَالَغَ فیه مبالغةً وبلاغاً: هەوڵی تێكۆشانی تێدا كردو زێدەڕەوی لەهەوڵ و تەقەلاكانیدا كرد.

بَلَّغَ الشیب في رأسه: پیری لەسەر دەركەوت.

بَلَّغَ الفارسُ: سوارەكە دەستی جڵەوی درێژكرد بۆئەوەی ئەسپەكە زیاتر غاربدا.

تَبَالَغَ فیه الهمُّ والمرضُ: غەم و نەخۆشی ئەو گەیشتە ئەوپەڕی.

تَبَالَغَ في كلامِهِ: بەزۆر ویستی زمان ڕەوان بێ و وتەكانی بەلیغ بن.

تَبَلَّغَ بكذا: ئیكتیفای پێكرد ٥ (تبلّغ الشيءَ) بەزۆر ناڕەحەتی و هەوڵدان بۆی پێگەیی ٥ كۆڵی نەدا تا بەدەستی هێنا.

البلاغ: پێ ڕاگەیاندن وەكوو: (هذا بلاغ للناس) یان ئەوشتەیە كە بەهۆیەوە دەگەیە مەبەست ٥ دەگوترێ: (في هذا الأمر بلاغ) لەم كارەدا كیفایەتە چیدی پێویست نییە ٥ هەروا وشەی (البلاغ) بریتییە لە بڵاوكراوەیەك بەیانێك كە دەخوێندرێتەوەو خەڵك پێی دەزانن.

البلاغة: ئەوەیە مەبەستەكە جوان ڕابنوێنێ و قسەكانیش كاریگەربن ٥ لەلای زانایانی بەلاغە ٥ ئەوەیە وتارەكە لەگەڵ داخوازی حاڵ و مەقام یەك بگرنەوەو ڕستەكانیشی فەصیح و ڕەوان بن.

البُلْغَةُ: ئەوەیە پێداویستی جێبەجێ بكاو لێی زیاد نەبێ ٥ جۆرە پێڵاوێكە لە وڵاتی مەغریب.

التَبْلِغَةُ: حەبلێكە لە دۆڵچە دەبەسترێ تا دەگاتە ئاوی ناوبیرەكە.

البلوغ: باڵقی ٥ پێگەیشتنی كۆئەندامی زاوزێ لە پیاوو ئافرەتدا.

الْمَبْلَغُ: سەرەنجام و كۆتایی، دەگوترێ: (بَلَغَ مَبْلَغَ فلان، بلغ مبلغ الرجال) ئەندازەیەك لە ماڵ و سامان.

السَبْلَغَمُ: بەڵغەم، تێكەڵەیەكە لە تێكەڵەكانی جەستە، ئیفرازاتێكە لە ڕێگەی قورگەوە دێتە ناو دەم.

بَلَقَ السیلُ الأحجار بلْقاً وبلوقاً: لافاوەكە بەردەكانی ڕادان.

بَلَقَ البابَ: دەرگاكەی هەموو كردەوە.

بَلِقَ الفرسُ ونحوه بَلَقاً وبُلْقة: ئەسپەكە بەڵەك بوو توكی جەستەی پەڵەی ڕەش و سپی تێدان دەگوترێ: (هو أبْلَقُ وهي بلقاء).

الْبَلَقَ: خێمە، ڕەشماڵی دروستكراو لە موو.

بَلِقَ الرجلُ: سەرسام بوو نەیزانی چی بكا.

بُلِقَ الفرسُ، بُلقاً وبُلْقَة: بەمانا (بَلِقَ) دێ.

أبْلَقَ النخلُ: ئەسپەکە وەچەو ئەوەکانی بەڵەك بوون.

بَلَّقَ ظهره بالسوط: پشتی بە گورزو شورك دابڕی.

إنْبَلَقَ البابُ: دەرگاکە کرایەوە.

إبْلَوْلَقَ لَوْنُهُ: ڕەنگی بەڵەك بوو.

البَلَقُ: ڕەش و سپی لە ڕەنگدا.

بَلْقَعَ البَلَدُ: وڵات چۆڵ بوو هیچی تێدا نەما لە دیاردەی ئاوەدانی.

البَلْقَعُ: وڵات و زەوی خاڵی لە هەموو شتێکی دیاردەی ژیان ٥ دەگوترێ: (مكان بلقع) و (طريق بلقع)، (ك: بلاقع).

بَلَّ من مرضه بلاً وبَلَلاً وبلولاً: لەنەخۆشییەکەی چاك بۆوە تەندروستی هاتەوە باری جارانی.

بَلَّ الريحُ بلولاً: بایەکە شەوەنمی لەگەڵ خۆی هێنا.

بَلَّ الشيءَ بالماء ونحوه بلاً وبَلَلاً وبلالاً: شتەکە شەوەنمی لێدا شەوەنماوی کرد.

بَلَّ الرجل بلَلاً: پیاوەکە لە کێشەو ململانێدا زمان پیس و جنێو فرۆش بوو.

أبَلَّ العودُ: چڵە دارەکە ئاوی لێ هاتە خوار (أبَلَّ المريضُ) نەخۆشەکە چاك بوو.

أبَلَّ فلاناً: ڕێکەوتی فلانی کرد بەشێوەی زمان پیس و جنێو فرۆش.

بَلَّلَهُ بالماء: شەوەنماوی کرد.

ابْتَلَّ: تەڕ بوو، فلان کەس لە نەخۆشییەکەی ڕەها بوو ٥ وەزع و حاڵی باش بوو.

تَبَلَّلَ: بەمانا (ابْتَلَّ)یە.

البالَّةُ: شەوەنم و خێرو فەڕ.

البالول: ناو (البِلاَلُ) بەمانا ئاوە ٥ هەرشتێك گەرووی پێ تەڕبکرێ.

البُلاَلَةُ: شەوەنم (البُلَّةُ) بەمانا (البلالة)یە ٥ تەڕو تازەیی ڕوخساری گەنجی ٥ دەوڵەمەندی دوا هەژاری ٥ دەگوترێ: (ريح بَلَّة) واتە: بایەکە شێدارە، تەڕی پێوەیە.

البُلَّةُ: خێرو فەڕ ٥ تەندروستی خۆشگوزەرانی ٥ زمانڕەوانی و قسە شیرینی.

البَليلَةُ: گەنمە کوتاو (گەنم یان زورات دەکرێتە ئاوەوەو دەکوڵێندرێ و دەخورێ.)

بَلِمَ بَلَمَةً: لێوی ئەستوور بوو.

أبْلَمَ الرجلُ: پیاوەکە بێ دەنگ بوو ٥ لچی ئەستوور بوو.

بَلَّمَ: بەمانا (أبْلَمَ)یە ٥ (الأبْلَمُ) لێو ئەستوور.

البِلامُ: لغاو، (ئاسنێکە دەکرێتە دەمی ئەسپەوە بۆ ژێر بارکردنی.)

البَلَمُ: بەلەم ٥ (البَلاّن): حەمام، گەرماو، ئاتری گەرماو.

البَلاّنَةُ: ئەوکەسەی لە گەرماودا خزمەت دەکا (ئاتری گەرماو).

أَلْبَلَنطُ: بەردێکی روخامییە وەلێ ئەوەندە قورس و پتەو نییە.

بَلِهَ بَلَهاً وبَلاهةً: عەقڵی زەعیف و کەمە ٥ بێ ئاگای و کەم هۆشی بەسەریدا زاڵە ٥ دەگوترێ: (هو أبله وهي بلهاء).

تَبالَهَ: خۆی بەبێ عەقڵ و گێل نیشاندا.

تَبَلَّهَ: بەمانا (بَلِهَ)یە ٥ رێگای لێ گووم بوو توشی ناخۆشی بوو.

الأبلَه: دەگوترێ: (عيش أبلَه) ژیانی خۆش و ناز پەروەردەیی، (شباب أبله) گەنجی نەغامی ناز پەروەردە.

بَلْهَ: (اسم فعل) فەرمان دەگەیەنێ، واتە: وازی لێ بێنە.

البلهارسيا: نەخۆشییەکە تووشی ئادەمیزادو ئاژەڵ دەبێ لە کیسە خوێنییەکاندا دەژی و دەچێتە میزەڵدانەوە، زانایەکی ئەڵمانی کەناوی (بلهارس) ئەو فایرۆسەی دۆزیوەتەوە.

بلاه بلواً وبلاءً: بەتاقی کردەوە ٥ (بلاه السفرُ) سەفەرەکە ماندووی کرد، بڕستی لێ بڕی.

بَلِيَ الثوبُ وبلاءً: کراسەکەی (پۆشاکەکەی) رزی ٥ (بلي الدارُ) خانوەکە قەوتاو شوێنەواری نەما.

أبْلى في الأمر: هەوڵ و تەقەلای تێدا داو زۆری زێدە رۆیی لەکارەکەی دا کرد.

أبْلى فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە ٥ دەگوترێ: (أبلاه عذراً) زۆری عوزروبیانووی بۆهێنایەوە هەتارازی کردە (أبلى الثوبَ)کراسەکەی کۆن کرد.

بالى فلاناً وبه: زۆر گرنگی دایە فلانکەس.

بَلّى الثوبَ: کراسەکەی کۆن کرد ٥ (بَلّى السفرُ فلاناً) سەفەرەکە فلانکەسی ماندوکرد.

إبْتَلاهُ: بەتاقی کردەوەو ناسی.

البلاءُ: ناخۆشی و جۆرتمێکە تووشی ئادەمیزاد دەبێ بۆئەوەی دەربکەوێ تاچەند خۆڕاگرو پشوو درێژە ٥ هەوڵ و تێکۆشانی زۆرو لەرادەبەدەر لەکارێك دا.

البلوى: بەمانا (البلاء) هاتووە.

البَلِيُّ: کەسێکە بەلای گەورەی بەسەردا هاتبێ.

أَلْبَلِيَّةُ: بەلا ٥ لەسەردەمی پێش ئیسلام دا بەوحوشترەش گوتراوە (أَلْبَلِيَّة) کەخاوەنەکەی مردبێ و بردبێتیان لەسەر قەبرەکەی بەسبیتیانەوە تامندار بۆتەوە.

أَلْبَمُّ: ژێی ئەستوری عودو کەمان.

بَنَّجَهُ: بەنجی کرد.

أَلْبَنْجُ: گیایەکە لەهێری گیاو گژی دەرمانە خواردنی ئادەمیزاد گێژدەکات، لەهێری بازنجانەکانە.

أَلْبَنْدُ: ئاڵای گەورە ٥ لەزاراوەی پاساناسان دا خاڵێکی تەواوو سەر بەخۆیە لەقانون.

اَلْبَنْدَرُ: شوێنی راوەستانی گەمیێ لەمینادا بۆئەوەی باری لێ دابگیرێ یان لێی باربکرێ ٥ بەشارێکی گەورەش دەگوترێ کەهەندێ گوندو شارۆچکەی پێوە بەسترابنەوە.

بَنْدَقَ الشَّيْءَ: ئەوشتەی کردە بوندوقیە.

الْبُنْدُقُ: جۆرە درەختێکە لەمێری درەختە بتولیەکانە، هەندێ جۆری دەروێندرێن بۆبەرەکەی، هەندێکی دەروێندرێ بۆ جوانکردنی باخو رێگاو بان ٥ هەروا (الْبُنْدق) ناوە بۆگوللەو ساچمە لەقەبارەی دەنکە بوندق دا لەشەرو راوەشکاردا دەهاوێژرێ.

الْبُنْدقيّ: زێری ولاتی بوندەقە ٥ (جۆرە ئالتونێکە لەولاتی بوندوقەی ئیتاڵیا دەردەهێندرێ).

الْبُنْدقِيَّةُ: لولەیەکی ناو کلۆرە وەکوو لوولە تاپرو ساچمە زەن بوندقی پێ دەهاوێژرێ بۆراوە پەلەوەرو ئەو جۆرە شتانە ٥ ئامێرێکی ئاسنینە گولەی رەصاصی پێ دەهاوێژرێ.

البندولُ: بەندۆڵ (بەندۆڵی سەعات).

بنزهير: لەولاتی میصر بەلیمۆی ترش دەگوترێ.

البِنْزِينَ: بەنزین (شلەمەنییەکی گرگرتووە بەهۆی پالاوتنی نەوتەوە پەیدا دەبێ، بەزۆری بۆکارپێکردنی ئەومەکینانە بەکاردێ کەلەناوەوە ئاگرەکەیان گەشەیکەن بۆ زۆر نەخۆشی کیمو زوخاوی سودی هەیە).

البنسلينُ: دەرمانێکە ئاهێڵی جەراثیم گەشەبکەن بۆ زۆر نەخۆشی کێمو زوخاویی سودی هەیە.

الْبِنْصَرُ: قامکی نێوان قامکی ناوەراستو قامکە بچکۆلە.

الْبَنْطُ: یەکەیەکی دیاریکراوە لەمزارەوەی چاپو چاپەمەنی دا ئەندازەی حەرفەکانی پێ دیاری دەکرێ ٥ لەمزاراوەی بازارو بازرگانەکانی ولاتی میصردا بەشێکە لەسەد بەشی پارەی ریال.

الْبَنَفْسَجُ: رووەکێکی گوڵاوی یە لەمێری (فیولا) بۆجوانیو بۆگوڵەکانی دەچێندرێ، بۆنی خۆشو عەتراوی یە.

بَنَّقَ عَمَلَهُ تَنْقاً: ئیشو کاری خۆی بەشێوەی رێکو پێکو پلان بەرێوەبرد، دەگوترێ: (بَنَّقَ الفَرْسَ) بەریز ئەمامەکانی چەقاند.

بَنَّكَ الخَدمُ: خزمەتچی یەکە ئەینی یەکانی ناوماڵی بلاو کردنەوە بۆخەڵکانی دەرەوەی خێزانی باس کردن.

تَبَنَّكَ بالمكان: لەوشوێنە نیشتەجێ بوو جێگیر بوو، دەگوترێ: (تَبَنَّكَ فِي عزّه) لەعیززو شکۆمەندی خۆی دا راوەستا.

البَنكُ: بانق، فەرمانگەیەکە هەڵدەستێ بەپارەوەرگرتن‌و پارەدان بەچەند شێواز مامەڵە لەگەڵ خەڵك دەكا.

بنكنوت: بریتییە لەوپارچە كاغەزانەی خەڵك مامەڵەیان پێدەكەن لەشوێنی زێرو زیو ٥ وەكوو ئێستا باوە خەڵك‌و حكوومەت زێرو زیو پەزمەنـدە دەكەن‌و دایدەنێن لەجیاتی ئەوان دینارو لیرەو ریاڵ‌و تمەن‌و دۆلار ..هتد بەشێوەیەكی تایبەتی‌و نموونەیی چاپ دەكەن‌و مامەڵەی پێ دەكەن.

البنكامُ: سەعاتی رەمل.

بَنَّ بالمكان بَنّاً: لەوشوێنە مایەوە وەگری بوو.

أبَنَّتِ الدابةُ: كارو باركێشی حوشترەكەی ماندو كردو لەشوێنی خۆی كەوت.

أبَنَّتِ السحابة: هەورەكە چەند رۆژێك بارانەكەی بەردەوام بوو.

بَنَّنَ الماشية: ئاژەڵەكەی بەستەوە دایبەست بۆئەوەی قەڵەوبێ.

البنان: چاوە قامك ٥ ناوی باخێكە لە (الزّهر).

البِنُّ: جینی بەزو پیو ٥ هەركاتێ ئاژەڵێك قەڵەو بوو دەگوترێ: (تراكبَ جسمها بناً على بنٍ): تەبەقە لەسەر تەبەقە بەزو پیو لەجەستەیدا سواری یەك بووە.

البُنُّ: دەنكی درەختێكە كەلەحەبەشەو چەند شوێنێكی تر دەروێ، ئەو دەنكانە دەبرژێن‌و دوایی دەهاردرێن‌و شەرابی بەناگا كەرەوەیان لێ دروست دەكرێ پێی دەگوترێ: (قاوە).

البُنِّيُّ: جۆرێكە لەماسی سپی بەزۆری لەروباری نیل دا هەیە ٥ پشتی زەردی مەیلەو زەیتونی یە، سكی رەنگی زیوی یە، باڵەكانی رەنگ پرتەقاڵی مەیلەو سوورە، پێشەوەی خڕو دەمی بچكۆلەیە لەهەردو تەنیشتی زەیدەیی یەك هەیە بۆزێدە هەست كردن ٥ جەستەی زۆری چەڵ تێدان.

بَنَى الشَّئَ بَنياً وبناءً وبنياناً: دیوارەكانی بەرز كردنەوە.

بنى مَجْدهُ: شكۆمەندی‌و پیاوەتی خۆی بنیات نا.

بنى السفينة: كەشتی یەكەی دروست كرد.

بنى بزوجته: زنەكەی گواستەوە لەگەڵیا چووە پەردەی زاواو بۆكێنییەوە.

بنى على كلامه: پشتی بەقسەكەی بەست‌و شوێنی كەوت.

أبْنى فلاناً: دەسەڵاتی پێدا بۆئەوەی خانوەكەی دروست بكا.

أبْنى بزوجته: زنەكەی گواستەوەو لەگەڵی دا چووە پەردەی زاواو بوكێیەوە.

إبْتَنى: بەمانا (بنى) یە.

إبْتَنى الرجلُ: ئەوپیاوە کوڕی بوون، چەند کوڕێکی هەیە.

إنْبَنَى: خانومکە دروست بوو ٥ (بۆ مطاوعەی (بنی) هاتووە).

تَبَنِّيَ الجسمُ: جەستەی تێکسمڕاو گۆشتن بوو (تبنی فلاناً) فلانکەس فلانی کردە کوڕی خۆی.

استَبْنَتِ الدارُ: خانومکە روخاو پێویستی بەتازە کردنەوە هەیە.

الإبن: منداڵی نێرینە.

إبن الحرب: پیاوی ئازا ٥ (ابن اللیل وابن الطریق): دزو جەردە ٥ (ابن السبیل): رێبوارو کاروانچی ٥ (ابن آوی) چەقەڵ ٥ هەروا (ابن عرس)و (ابن لبون)و (ابن مخاض) ... هتد.

الأبناءُ: کورەکان، کورگەل ٥ وەچەو نەوەی هۆزێکی فارس کەلەیەمەن دا ژیاوە و لەگەڵ عەرەب دا ژنو ژنخوازییان کردوە.

إبْنُمُ: لۆغەتێکە لە (ابن) پیتی نونەکە بەسەرو ژێرو بۆر دەخوێندرێتەوە.

البانیة: پەراسویەکە لەپەراسوی سنگ ٥ بناغەی خانوو ٥ یەك قاچی ئاژەڵ ٥ دەگوترێ: (ألقی فلان بوانیه) لەو شوێنە مایەوەو جێگیر بوو، داسکناو جەسپا ٥ (ألقی البَلَدُ بوانِیَهُ) ولاتەکە خێرو بێری خۆی بەسەر دانیشتوانەکان دا رشت.

البِناءُ: خانوو باڵەخانە، (ك: أبنیة) یە ٥ بەلای نەحوییەکانەوە بریتیە لەوە کۆتایی وشە یەك جۆر سەرو ژێرو بۆری هەبێو گۆڕانی بەسەر دانەیە، هەرچەندە هۆکاری گۆڕانیش هەبن.

البَنَّایَةُ: وەستایی دیوار دانان ٥ خودی باڵەخانەو دیوارەکە.

البنتُ: کچ، منداڵی مێینە، (ك: بنات).

بنات الصدر: غەمو نارەحەتی ٥ (بنات الدهر) بەڵاو چورتم ٥ (بنات النعش) دوو کۆمەڵە ئەستێرەن کۆمەڵێکیان گەورەو کۆمەڵێك بچوك.

اَلْبَنَّاءُ: کەسێکە پیشەکەی وەستایی دیوارکردن بێ.

البَنَّاءون الأحرار: رێکخراوو کۆمەڵێکی نهێنی بوون، پەیڕەوو پرۆگرامێکی وردی ناوخۆیی خۆیان هەبوو، ئەندامەکانیان زۆر هاوکاری یەکتریان دەکردو بەتەنگ یەکەوە بوون هەرچەندە گەلو نەتەوەو زێدو بنەماڵەیان جیاواز بوو، ئەمانە لەسەدەی چواردەهەم دا رێکخراوێکی توندو تۆڵیان پێکەوە ناو بەجیهان دا بیرو باوەڕی خۆیان بڵاو کردەوە، رێکخراوەکەیان ناو نا (الماسون)و پرۆگرامەکەیان بریتی بوو لە (ماسونیەت).

البنوة: چاوگی (ابن)ە واتە کوڕیەتی، کوڕبوون.

البُنْیان: دیوار، بناغەی دیوار.

البُنْيَةُ: ديوار، بناغەی ديوار، پێکهاتەی ديوار، ئەو پەيکەرەی خراوەتە سەريەك ٥ (البِنْيَة) هەمان مانای هەيە.

البَنِيَّةُ: هەرچی ديوار بێ، هەرکەرەسەيەك بکرێ بەديوار ٥ کەعبەی پيرۆز.

البُنَيَّةُ: رێچکەو لارێ کەلەرێگەی گەورە دەبنەوە.

اَلْمَبْنَاةُ: بەمانا (البِناء)ە ٥ حەصير يان پارچە خێمەو لبادێکە کە بازرگان کاڵاکانی خۆی پێ دادەپۆشێ ٥ (حروف المباني) ئەوپيتانەی وشەی لێ پێك دێ.

بَهَأَ بە بَهْئاً وبُهُوءاً: وەگری بوو پێوەی راهات، ئارەزوی نزيکبوونەوە بوو لێی.

بَهِئَ بە بهئاً وبهاءً: وەگری بوو بەديتنی گەشايەوە.

البهائيـة: تاقمێکن درێژە پێدەری رێبازی (البابيه)ن لەسەردەستی ميرزا حسێن کەناسراوی (بهاء الله)يە، دروست بوون ٥ لافی جيهانگەری لێ دەدەن لەبيرو باوەڕو دينداری دا، ئارەزوی يەکی ئاينی مەسيحييان پێوە ديارە.

بَهَتَهُ الشَّيْءُ بَهْتاً: شتەکە سەرسامی کرد توشی سەرسوڕمانی کرد.

بَهَتَ فلاناً بهتاً وبَهَتَةً وبُهتاناً: بوختانی بۆ فلانکەس هەڵبەست.

بَهِتَ الرجلُ بَهتاً: پياوەکە بە بەڵگە بۆڕدراو رەنگی گۆڕا، رەنگی سپی بوو.

بُهِتَ الرجلُ: بۆڕ دراو بەبەڵگە سەری سوڕماو هيچی بۆنەگوترا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ﴾.

باهَتَ فلاناً: بەبوختان پێکردن روبەڕوی فلانکەس بووە ٥ دەگوترێ: (فلان يباحث لِيُباهِتُ) فلانکەس قسەدەکا هەموی بوختانە.

تباهت القومُ: خەڵکەکە هەندێکيان بۆ هەندێکيان بوختانی هەڵبەست.

البَهْتُ والبُهتانُ: درۆی هەڵبەستراو.

اَلْبَهِيتَةُ: بەمانا (اَلْبُهتان)ە.

بَهْتَرَ بَهْتَرَةً: درۆی کرد.

بَهَتَ إليه بهتاً: بەرو گوشادييەوە بەرەو پيری چوو.

اَلْبُهْثَةُ: روخۆشی و جوان بەپيرەوە چون ٥ گای کێوی.

بَهَجَهُ الشَّيْءُ بَهْجاً: شتەکە کەيف خۆشی بەسەردا رژاند.

بَهِجَ الشَّيْءُ بَهَجاً وبَهَجَةً: جوان و قەشەنگ بوو، کەيفخۆش و تەرەدەماخ بوو (بَهِجَ فلانٌ) کەيف خۆش بوو، خۆی رازاندەوە ٥ گەشاوەو جوان بوو.

اِبْهَجَتِ الأرضُ: گژوگياکەی جوان خۆی نواندو رازايەوە ٥ (وابْهَجَ فلاناً) بەمانا (بَهْجَة)يە.

باهَجَهُ: قسەی خۆشی لەگەڵ کردو

شادمانی پڕبەخشی ٥ لەجوانیو رازاوەیی دا بەرامبەری کرد دەگوترێ: (باهجت المرأة ترِبّها) ئافرەتەکە لەجوانیو رازاوەیی دا هاوشانی هاوەڵەکەیەتی.

بَهُجَ الشَّیْئُ: شتەکەی جوان کردو رازاندییەوە.

إِبْتَهَجَ بالشیئ ولَهُ: بەوشتە تەواو دڵخۆش بوو کەیفی هاتێ.

تَبَاهَجَ بفلان: بەروخۆشیو پێکەنینەوە پێشوازیی لەفلان کرد.

اسْتَبْهَجَ بە: بەدیتنی کەیف خۆش بوو گەشایەوە.

المِبْهاجُ: دڵخۆشکەرە ٥ فێنکایی هێنەر بۆ دڵو دەرون، ئافرەتی تازەپێگەییشتوی جوانو رازاوە.

بَهْدَلَ لِي مشیە: بەگورجی رۆیی، گۆشتی سەر سنگی وەلەرزەکەوت.

البَهْدَلُ: بێچوی کەمتیار ٥ باڵندەیەکی سەوزە.

البَهْدَلَةُ: بناغەی مەمك ٥ پارچە گۆشتێکە لەمل دا لەژور بینەقاقا.

بَهَرَهُ بهراً وبهوراً: ماندوی کرد تاتوشی هەناسە برکێ کرد.

بَهَرَ الاناءَ: پری کرد (بَهَرَ الشَّیئُ فلاناً) ئەوشتە فلانکەسی سەرسام کرد.

بَهَرَ القمر النجومَ: مانگ بەڕوناکی خۆی ئەستێرەکانی داپۆشین.

بَهَرَتِ الشمسُ الأرضَ: روناکی خۆر هەموو زەوی داگرت.

بَهَرت فلانةُ النساءَ: فلان ئافرەت لەجوانی دا باڵا دەست بوو بەسەر هەموو ئافرەتەکان دا.

بَهَرَ فلان نظراءَهُ: فلانکەس هاوەڵەکانی خۆی سەرسام کردو بەسەریان دا زاڵ بوو.

بُهِرَ: هەناسە برکێ پێکەوت بەهۆی ماندو بوونەوە.

أَبْهَرَ: کەوتە نیوەڕۆ ٥ ژنێکی جوانو ئەجیب زادەی مارەکرد ٥ شتێکی سەیری خستە ئاراوە ٥ رەوشتو ئەخلاقی گۆڕا ٥ هەر رۆژەو جۆرە هەڵسو کەوتێکی هەیە ٥ دوای هەژاری دەوڵەمەند بوو.

باهَرَهُ مباهرةً وبهاراً: شانازی بەسەراکرد.

إِبْتَهَرَ: هەناسە برکێ پێکەوت ٥ بەدرۆ لافی شتێکی لێ دا.

إِبْتَهَرَ لِي الشَّیْئِ: زێدەڕەوی لەشتەکەدا کرد ٥ هەموو توانای خۆی تێدا بەتاقی کردەوە.

إِبْتَهَرَ: بۆ موطاوعەی (بَهَرَه) هاتووە.

تَبَهَّرَ: روناکی کرد (تَبَهَّرَ الإناءُ) زەرفەکە پڕ بوو.

إِبْهارَّ النهارُ أو الليلُ: کات بوو بەنیوەڕۆ یان نیوەشەو.

ابهارَّ علینا اللیلُ: شەومان درێژ بوون.

الأَبْهَرُ: جۆرێکە لەپەڕی باڵندە ٥ پارچە زەوییەك لاڤاو نەیگرێتەوە.

الأبهران: دوشا ڕەگە دەماری سەرەکی

خوێن کەخوێن دەبەن بۆ (أذين)ی لای راستی دڵ.

البَهَارُ: هەرشتێك کەجوان و درەوشاوەبێ ٥ پەڵەی سپی لەنەسپ دا ٥ گوڵە بەهارە کەلەوەرزی بەهاردا دەڕوێ.

البُهَارُ: کوڵ و بار ٥ زەرفێکە وەکوو مەسینە ٥ چۆلەکە بەهەشتی ٥ جۆرە ماسییەکە لەپێری (القرضية) درێژە جەستەی بە توێکڵی شانە ئاسایی بچوك داپۆشراوە.

البَهْرُ: فەوتان ٥ سەرسوڕمان ٥ دەگوترێ: (بَهْراً له) واتە: داوەشان و تێداچون بۆ ئەو ٥ سەر سوڕمان بۆ ئەو.

البُهْرُ: هەناسە بڕکێ لەبەر ماندوبون ٥ پارچە زەوی پان و پۆر (ليلة البُهر) شەوێکە روناکی مانگ ئەستێرەکانی داپۆشیبێ.

البُهْرَةُ: ئاشکرا ٥ دەگوترێ: (فعل ذلك بُهْرَة) بەئاشکرا ئەوەی کرد.

البُهْرَةُ: ناوەراستی شت ٥ پێڕێك لەشیعەی ئیسماعیلین لەخۆرئاوای هیندوستان و خوارووی پاکستانی خۆرهەلات دا دەژین.

البَهِيَةُ: ئافرەتی رەسەن و خانەدان ٥ دەگوترێ: (فلانة بَهِيَرَة لهيرَة).

بَهْرَجَ الشَيْءَ: شتەکەی والێ کرد هەموو کەس بتوانێ سودی لێ وەرگرێ، دەگوترێ: (ماء مُبَهْرَج) ئاوێکە هەموو کەس دەتوانێ بچێتە سەری و بەشی خۆی لێ هەڵێنجێ ٥ (مكان مُبَهْرَج) شوێنی گشتی و هەموانی ٥ هەرکەسێ بیەوێ دەتوانێ بچێتە ناوی (واتە پاوان نیە).

بَهْرَج فلاناً: تاوانی خراپەکاری لەسەر فلانکەس لابرد.

بَهْرَجَ الكلامَ وغيرَهُ: قسەکەی بەهەڵبەستراو لەقەڵەم دا.

تَبَهْرَجَ: بوو بە موباح بۆ هەموو کەس.

البَهْرَجُ: شوێنی گشتی یان شتی بەرەڵا بۆ هەموو کەس ٥ شتی بەتاڵ و بێ بناغەو ناشەرعی.

بَهْرَمَ الشَيْءَ: بەرەنگی گوڵە عوصفور (کە رەنگێکی سورە) رەنگی کرد.

تَبَهْرَمَ: رەنگی گوڵە عوصفوری گرت.

بَهْرامُ: مەریخ.

اَلْبَهْرَمُ: روەکی گوڵە عوصفور ٥ کەنیسبەتی بۆلادەدەن دەڵێن (لون بهرماني).

بَهْزَهُ بَهْزاً: مستە کوڵەی لەسنگی دا ٥ بەهێزو زەخت پاڵی پێوەنا پاشەو پاش کشاندیەوە.

اَبْهَزَهُ: بەمانا (بَهَزَه) یە.

باهَزَهُ الشَيْءَ: پێشبرکێی بۆلاشتەکە کرد.

تَبهَّزَتُ اشياءَ كثيراً: زۆرشتم بەدی هێناون.

بَهَسَ بَهْساً: نازابوو، وەری بەرزبووە.

تَبَيْهَسَ: لەرۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد.

الْبَهْسُ: دەومی تەڕو تازە؛ دەوم میوەیەکە بەئەندازەی سێوێکی گەورە، پێستێکی ئەستوری سوری هەیە درەختەکەی لەبێڕی درەختی خورمایە پێی دەگوترێ: (شجرة الدوم).

الْبَيْهَسُ: شێر ٥ پیاوی ئازا ٥ ئادەمیزادی لارو لەنجەکەر ٥ دەگوترێ: (رجل بَيْهَسٌ وامرأة بَيْهَسٌ)، (ك: بياهِسُ).

الْبَيْهَسِيَّةُ: تاقمێکن لەخواریجەکان شوێن ڕێبازو بیرو بۆچونی ئەبوبەیهەسی کوڕی هەیصەمی کوڕی جابیر کەوتون.. وتویانە ئیمان بریتیە لەدان پیانانی زانیاری دەربارەی خوداو پەیامی پێغەمبەر (د.خ) وەلێ لەگەڵ تاقمی (قەدەری) یەکان یەکدەگرنەوە لەوەدا کەدەڵێن: ئادەمیزاد بۆخۆی کردەوەی خۆی بەدی دێنێ.

بَهَشَ بَهْشاً: خۆی ئامادەکر بۆپێکەنین، خەریکە پێبکەنێ.

بَهَشَ الى الشَّئَ وبه: شتەکەی پێ خۆش بوو، بەویستی ئەوبوو.

بَهَشَ عنه: لێی کۆڵیەوە.

ابْتَهَشَ: کەیف خۆش بوو دەمو چاوی گەشایەوە.

تباهَشَ الرجلان: هەریەکە لەو دوپیاوە کاکۆڵی یەکتریان گرت.

تباهَشَ الرجلان بعصا ونحوه: ئەو دوو پیاوە خۆیان ئامادەکرد بۆ شەڕو بەرامبەری بەقەڵانگ و گۆچان.

الْبَهْشُ: روخساری گەشاوە ٥ دەومی تەڕو تازە ٥ (دەوم: جۆرە میوەیەکە لەوڵاتی میصرو هەندێ وڵاتی تر هەیە) سەیری وشەی (الدوم) بکە.

بَهِصَ بَهصاً: تینوی بوو (أبْهَصَهُ عن كذا) لەوشتە گێڕایەوە.

بَهْصَلَ الرجلَ: پیاوەکەی روت کرد، ماڵ و سامانەکەی لێ ستاند.

تَبَهْصَلَ: روت بوو پۆشاکی لەبەر دا نەما ٥ جلەکانی داکەندن کردنی بەقومار.

بَهَضَهُ الحملُ بَهْضاً: بارەکەی قورس بوو برستی لێ بڕی.

ابْهَضَهُ الحِملُ: بەمانا (بَهَضَهُ)یە.

الْمَبْهُوضُ: کەسێکە زیاد لەتوانای خۆی ئەرکی خرابێتە سەر.

بَهَظَ: قورس و گران و ناخۆش بوو.

بَهَظَهُ بَهْظاً: بارەکەی گران بوو برستی لێ بڕی (بَهَظَ قِرْنَهُ) بەسەر بەرامبەرەکەی دا زاڵ بوو.

ابْهَظَهُ الحِملُ: بارەکە قورس بوو برستی لێ بڕی.

أبْهَضَ حوضَهُ: حەوزەکەی پڕکرد.

الباهظ من الأمور: کاری گران و ناخۆش و لەتوانادا نەبوو.

بَهِقَ بَهَقاً: ئەخۆشی بەڵەکی توشی پێستی بوو دەگوترێ: (هو أبْهَقُ وهي بَهْقاءُ)، (ك: بُهْقٌ).

أَلْبَهَاقُ: نەخۆشییەکە ڕەنگی سروشتی پێست لادەباو پەڵەپەڵەی سپی تێدا دەردەکەون.

أَلْبَهَقُ: بەمانا (البهاق)ە.

تَبَهْكَنَتِ المرأة في مِشيتها: ئافرەتەکە بەئەسپایی و لەسەرەخۆ ڕۆیی، بەنازو فیزەوە هەنگاوی هەڵێنا.

أَلْبَهْكَنُ: لاوی تازەپێگەیشتوی جەستە نەرم و نیان ٥ (إمرأة بَهْكَنَةٌ) ئافرەتی نەرم و شل و تازە پێگەیشتوو.

بَهَلَهُ بَهْلاً: ئیهمالی کرد، وازی لێ هێنا ٥ دەگوترێ: (بَهَلَ الناقة) وازی لەسەرپەرشتی کردنی لەوەڕانی حوشترەکە هێنا ٥ بەرەڵای کرد بۆخۆی بلەوەڕێ.

بَهَلَهُ: نەفرینی لێ کرد ٥ لەحەدیثی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە دەفەرموێ: (من ولي من أمور الناس شيئاً فلم يعطهم كتاب الله فعليه بهلة الله).

بَهِلَ بَهلاً: بەبێکارو ئیش ڕۆییشت، بێ چەك بوو چەکی نەما ٥ (بَهِلَتِ المرأةُ) ئافرەتەکە بێوەژن بوو مێردی نەماو منداڵیشی نییە.

أبْهَلَهُ: بەمانا (بَهَلَهُ)یە ٥ دەگوترێ: (أبْهَلَ الراعي رعيته) شوانەکە ئاژەڵەکانی ئیهمال کردن لێیان گەڕا بۆخۆیان چۆن دەلەوەڕێن و لەکوێ دەلەوەڕێن کاری بەسەریانەوە نەبوو ٥ یان فەرمانڕەواکە وازی لەجەماوەرەکە هێناو گوێی نەدانێ هیچ ڕێنومایی و لێ پێچینەوەی لەگەڵ نەکردن.

بَهَلَ الأرْض: دوای ئەوەی زەوییەکەی تۆو کرد ئاوی تێگرت.

باهَلَ بعضهم بَعْضاً: خەڵکەکە کۆبوەوە بۆ موباهەلەکردن و داواکردنی ئەوە کە خودا نەفرینی بکا لەوانەیان کەستەمکارن لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (من شاء باهلته، ان الحق معي). ئەوەی دەیەوێ و ئامادەیە، شەرمەنفرینی لەگەڵ دەکەم، بێگومان حەق لەگەڵ منە.

إبْتَهَلَ الى الله: لەخودا پاڕایەوە، زۆری دوعا کردن ونوزایەوە.

إبْتَهَلَ القومُ: خەڵکەکە شەرمەنفرینیان کرد.

تباهَلَ القومُ: بەمانا (ابتهلوا)دێ.

تَبَهَّلَ القوم: بەمانا (تَبَاهَلُوا)دێ.

إستَبْهَلَهُ: بەمانا (بَهَلَهُ)دێ.

أبْهَل: درەختێکی بچوکی هەمیشە سەوزە دەشوبهێتە درەختی عەرعەر.

ألْبَهَلُ: شتی بەرەڵاکراو بێ شوان و سەرپەرشتیار ٥ کوژراوی بێ ڕێز ٥ دەشگوترێ (سارَتْ على البَهْلِ) واتە: بەردەی حەیاو حورمەتی دڕاند، ئەوئافرەتە سنوور شکێنی کردو ئەولو خۆی بەرەڵا کرد.

البَهْلُولُ: پیاوماقوڵی ڕێزدار کە هەموو

رەوشتی جوانی تێدان ٥ پیاوی قسە خۆش‌و دەم بە پێکەنین‌و قسە نەستەق.

البهلـوان: پاڵەوان‌و یاریزان لەجۆرە یارییەك دا وەكوو رۆیشتن بەسەر حەبلی راپەڵكراودا.

أَبْهَمَ الأمـر: کارەکە لێڵ‌و نادیار بوو، رون‌و ئاشکرا نییە.

أبهـمَ الأمــر: کارەکـەی چەواشـەکردو شێواندی راستییەکانی شاردنەوە.

أَبْهَـمَ القفـلَ واغره: قفڵەکەی داخست‌و ناتوانـدرێ بکرێتـەوە کـەس نازانـێ بیکاتەوە.

أَبْهَـمَ فلانــاً مـــن الأمـــر: فلانکەسی لەسـەرکار لابـردو لەوئیشـە دووری خستەوە.

تَبَهَّمَ علیه الأمر: ئیشەکەی لـێ شێواو ئاڵۆز بوو.

اسْـتَبْهَمَ لـلانٌ: فلانکـەس کارەکـەی لەسەر تێکەڵ‌و پێکەڵ بوو.

اسْتَبْهَمَ الأمر: کارەکەی لێ شێواو لێی عاصی بوو.

اسْتَبْهَمَ علیه الکلامُ: قسەکردنی لێ‌عاصی بوو زمانی گیراو هیچی بۆنەهات.

الإبهامُ: قامکە گەورەی دەست‌و قاچ.

الأَبْهَمُ: ئادەمیزادی بێدەنگ‌و کەم دوێ ٥ بێزمان، ئاژەڵ، گیانلەبـەر جگـە لەئادەمیزاد.

البَهْمَـةُ: بەرخۆلـە چ نێـر چ مـێ، (ك: بِهَامٌ).

البُهْمَـةُ: بـەردی رەقـی لـوس‌و پتـەو ٥ کاری ئاڵۆزو تـەم‌و مـژاوی ٥ پیـاوی ئـازاو سـەرکەوتو کـەوا بکـا دوژمنەکـەی هـۆی سـەرکەوتنەکانی نـەزانێ ٥ ئـەو شـەوانەی مانگیـان تێدا دەرناکەوێ (ك: بُهَمٌ).

اَلْبَهِیمُ: رەش ٥ (لیل بهیم) ئەوشەوانەیە لەنێوارێوە تاپـەیانی مانگیـان تێـدا دەرناکەوێ ٥ (لـون بهـیم) رەنگێکە رەنگی تری لەگەڵ نەبێ (یەکڕەنگی سـادەبێ) (صـوت بهـیم) دەنگێکـە رەجعەو لەرانەوەی تێدانەبێ.

البَهِیمَـةُ: هـەموو گیانلەبـەرێکی چـوار پـێ لەوشـکانی‌و دەریـادا جگـە لەدرندە، (ك: بَهَائِم).

المُبْهَمُ: ئەوشتەیە بەهەستەکان هەستی پێ نەکرێ ئەگەر لەهەست پێکراوان بـێ، بیروهـۆش نەیدۆزێتـەوە ئەگـەر لەبواری عەقلکاری دا بێ.

المُـبْهَمُ مـــن الأشــیاء: ئەوشــتەیە نیشانەیەکی پێـوە نـەبێ پـێی جیا بکەینەوە لەشتی تر.

المُبْهَمُ من الأجسام: بێدەنگ‌و بێ قسە.

المُـبْهَمُ مـن الکـلام: قسـەو رستەیەك ماناکەی رون‌و ئاشکرا نەبێ.

المُبْهَمَـــةُ مـــــن الأســـــاء: بــەلای نەحوییەکانــەوە ئــەو نیســمانەن بەتەنیا بۆخۆیان ماناکەیان دیارنیە وەکــوو ئیســمی ئیشـارەو ئیســمی موصول‌و ضەمیرەکان.

البَهْنَانة: ئافرەتی قالب سووکی قسە خۆش و لەسەرەخۆ.

بَهْنَسَ فی مشیه: لارو لەنجەی کرد، خۆی بادا.

تَبَهْنَسَ: بەمانا (بَهْنَسَ)ە.

اَلْبَهْنَسُ: شێر، (ك: بهالس)ە.

بها الشَّیْءُ بهاءً وبهاءةً: شتەکە جوان بوو قۆز بوو (بها فلاناً) بالا دەست بوو بەسەر فلان دا.

بَهِيَ بهاً وبهاءةً: بەمانا (بَهَا)یە.

بَهِيَ البَیْتُ: ماڵەکە خاڵی بوو، خانوەکە کەسی تێدا نەما.

بَهُوَ بَهاءةً وبَهَاءً: شوێنەکە بەرفراوان بوو.

أَبْهی: جوان و قۆز بوو (أَبْهی الشَّیْءَ) شتەکەی جۆڵ کرد دەگوترێ: (أَبْهی البَیْتَ) خانوەکەی جۆڵ کرد (أَبْهی الخیل) پشتی ئەسپەکەی جۆڵ کرد.

باهاه: شانازی بەسەردا کرد.

بَهَّی البَحْرَ: ئیشەکەی بەرفراوان کرد.

اِبْتَهی: شانازی کرد.

تباهی القومُ: خەڵکەکە شانازییان کردن هەریەکەیان بەجۆرێك خۆی هەڵدەنایەوەو خۆی هەڵدەکێشا.

البَهْوُ: گوشادی و ویسعەت لەهەمر شتێ دا بێ ٥ دەگوترێ: (هو من بهو من العیش) لەگوزەرانی خۆش دایە.

بَهْوَ البیت: پێش ماڵ ٥ بەردەرگا ٥ شوێنی تایبەتی بەپیرەوە چوونی میوان، (ك: أَبْهَاءٌ).

البها والبهاءُ: جوانی و شۆخی و شەنگی ٥ دیمەنی جوان ٥ بریسکەی بۆیەو بۆیاخ.

باءَ بالشیء والیه بوءً وبواءً: شتەکەی گێڕایەوە، گەڕانەوە، بۆ لای گەڕایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَبَآؤُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ﴾ دەگوترێ: (باءَ به والیه وعا علیه) هەڵی گرت، دانی پێدا نا ٥ درکاندی، (باءَ فلان بفلان): فلانکەس لە شوێن فلان کوژرایەوە.

أباءَ الشیءَ: گێڕایەوە، شتەکەی گەڕاندەوە بۆ شوێنی خۆی

أباءَ فلاناً منزلاً: شوێن و جێگای بۆ فلان ئامادە کردو دایمەزراند.

اباءَ فلاناً: فلانکەسی هەڵنا بۆ ئەوەی دان بەڕاستی یەکان دابنێ.

اباءَ فلاناً بفلانٍ: لە تۆڵەی فلانەکەس دا فلان کوژرایەوە

باوَأَهُ: خوێنەکەی فلان هاوشانی خوێنی فلان بوو

بَوَّأَ الرجلُ: پیاوەکە هاوسەری بۆ خۆی پەیدا کرد

بوَّأَ فلاناً منزلاً: فلانکەسی لە مەنزڵ دا نیشتەجێ کرد.

بوَّأَ المنزلَ: مەنزڵ و شوێنی حەوانەوەی بۆ ئامادەکرد

بَاوَأَ القتیلان فی القصاص: ئەو دوو کوژراوە لە تۆڵەدا هاوشان بون.

تَبوَّأَ المکانَ وبه: ئەو شوێنەی کردە

نیشتمانی خۆی، تێیدا دابەزیو
جێگیر بوو.

استباءَ المكانَ: بە مانا (أبوأ) هاتووە.

استباءَ فلاناً بفلان: فلان لە شوێنی
فلان کوژرایەوە.

اَلْبَاءُ: مارەبڕین، گرێبەستی مارەبڕین
٥ جوتبوون ٥ (جماع).

الباءَةُ: گرێبەستی مارە بڕین ٥ جوتبون
(جماع) ٥ لە حەدیث دا هاتووە ٥
دەفەرموێ: (من استطاع منكم الباءة
فَلْيَتَزَوَّج) هەرکەسێ لە ئێوە توانای
ژنهێنانی هەیە بازن بێنێ.

البَوَاءُ: هاوشان، دەگوترێ: (فلان بواء
فلان) فلان هاوشانی فلانە لە تۆڵە
ستاندنەوەدا ٥ وەڵام، دەگوترێ: (بواء
واحد) یەك وەڵام، تەنها وەڵامێك.

البيئة: شوێن و دەوروبەر، حاڵ و وەزع
دەگوترێ: (بيئة طبيعية، بيئة اجتماعية،
بيئة سياسية).

المُبَاءَة: مەنزڵ و شوێنی حەوانەوە ٥
دەگوترێ: (هو رحب المباءة)
دەست و دڵ فراوان و چاکە کارو
ناسراوە.

بَابَ لە بَوَباً: بوو بەدەرگەوانی.

بَوَّبَ البَابَ: دەرگای بۆ دروست کرد (بَوَّبَ
الكِتَابَ) کتێبەکەی باب باب کرد.

تَبَوَّبَ الباب: بەمانا (بَوَّبَهُ)دێ.

البَابُ: دەرگا، ئەو شوێنەی لێوەی
دەچیە ناومالّ.

البابُ مِنَ الكتاب: بەشێك لە
کتێبەکە، کۆمەڵێك مەسەلەوباس
کە پەیوەندییان بەیەکترەوە هەبێ.

البابي: پاڵدان و نیسبەتدانە بۆ لای (باب)
هەروا ناوە بۆ (الوريد البابي) کە
شادەمارێکی گەورەیە لە هەموو قەناتە
هەزمییەکانەوە خوێنی بۆ دەکاو لێیدا
کۆدەبێتەوەو دەچێتە ناو جەرگەوە
ئەمجار لەوێوە دابەش دەبێتەوە.

البابية: سەیرو سەمەرە ٥ گروپێکی
بەناو موسوڵمانن زۆر شتی تازە
قەلاّو بیدعەتیان خستۆتە ناو
ئایینەکەیانەوە ٥ لەسەدەی
سیانزەهەمی زایینی دا لە وڵاتی
فارس گروپەکەیان دامەزراوەو پاڵ
میرزا علی محمد دەدرێن.

البواب: پیشەی دەرگاکردن.

البَوَّاب: دەرگەوان، پارێزەرو چاودێری
دەرگا ٥ ئەو کونەی لە نێوان ریخۆڵە
گەورەو ریخۆڵەی دوانزە گرێ دا هەیە.

البَوَّابَةُ: دەرگای سەرەکی باڵەخانەو
مزگەوت و ئەو جۆرە شتانە.

البوتاسيوم: بوتاسیوم، (عونصورێکی
فلزی نەرمە).

البُوتَقَةُ: بۆتە، ئەو ئامێرەیەی ئالتونی
تێدا دەتوێننەوە.

باثَ بوثاً: ل ی ی کۆڵیەوە ٥ دەگوترێ: (باثَ
عنه) وردوهارو تەفرو تونای کرد
(باثَ التراب) گڵ و خۆڵەکەی
دەرهێنا ٥ (باثَ المكانَ) زەوییەکەی

هەڵکەندو گڵی تری تێکرد.

أباثَهُ: لێی کۆڵییەوە: (أَبَاثَ عنه) بەهەمان مانا.

ابتاثهُ: بەمانا (أباثه)یە دەشگوترێ (ابتاث عنه).

استباثه: دەرییهێنا، خستیە ڕو ە دەگوترێ: (استباث فلاناً) ئەوەی لەدەرونی فلان دا بوو وروژاندی.

باجَ البرقُ بَوْجاً وبَوَجاناً: بروسکە ڕوناکی دا یان جار دواجار ڕوناکیەکەی دوبارە بۆوە.

باجَ فلانٌ: دەمو چاوی گەشایەوە، پاش ئەوەی روخساری چرچ و چرژا بوو سەر لەنوێ ئەو ئازەیی لێوە دەرکەوتەوە ە هاواری کردو قیژاندی ە دەگوترێ: (هو بالج وبَوّاج): ماندو بوو برستی لێ برا.

باجَ فلاناً بائجة: فلانکەس بروسکە لێی دا ە بەلای توش بوو دەگوترێ: (باجت عليه بالجة) بەلای بەسەر هات.

باجَ الشرُّ الناسَ: شەڕو نەگبەتی هەموو خەڵکی گرتەوە.

بَوَّجَ البرقُ: بەمانا (باجَ)دێ ە (بَوَّجَ فلان): هاواری کرد.

انباجَ البَرْقُ: بەمانا (باجَ)دێ ە (انباجت البالجة) بەلانازڵ بوو ە دەگوترێ: (الباجت عليهم البوائجُ) بەلایان بەسەردا باری.

تبَوَّجَ البرق: بەمانا (باج البرق)دێ.

البائج: ئارەقی ناوەوەی ران و رەفیسکە یان ئارەقی هەموو جەستەیە.

البائجة: بۆ مێینە بەکاردێ ە هەروا بەمانا پانتایی لمبەلانە ە بەلاو ناخۆشی و چورتەو، (ك: بوائج).

الباجُ: ڕێگای راست ە دەگوترێ: (جعل الكلامُ باجاً واحداً) یەك مانای بۆ رستەکە دیاری کرد ە (الناس باج واحد) ئادەمیزاد یەکسانن، جوداوازییان تێدانیە، (ك: أبواج).

بَاجَ بوجاً: دەرکەوت ە (بَاجَ فلانٌ بالسِرِّ) فلانکەس نهێنییەکەی ئاشکرا کرد ە دەگوترێ: (هو بائج وبئوج).

باجَ خصمَهُ: بەرامبەرەکەی بۆڕداو بەسەری دا زاڵ بوو.

أباحَهُ: دەری خست ە حەلالی کردو رەهای کرد ە دەگوترێ: (أباحَهُ الشيء) بڕیاری دا ئەوشتە رەوایە بکرێ بخورێ.

استباحَهُ: بەلای زانایانی ئوصولی فیقهەوە حوکمێکە داخوازی ئەوەیە ئادەمیزاد سەرپشکە لەنێوان کردن و نەکردنی دا.

الإباحية: رەهابوون لەسنووری یاساو رەوشت ە گروپێکن ئەوەرەت دەکەنەوە کە ئادەمیزاد توانای ئەوەی هەبێ خۆی بپارێزێ لەشتە نەی لێ کراوەکان و ئەنجامدانی فەرمان پێکراوەکان ە ملکایەتی

تاكە كەس رەت دەكەنەوەو داخوازی ئەوەن ملكایەتیو ئافرەت هەموانی بێ ژنو مێردایەتی نەمێنێ.

الباحة: گۆڕەپان، پانتایی ٥ خورمای زۆر ٥ (باحة الماء): زۆرینەی ئاو، ئەستورایی ئاو.

باخَ بَوْخاً وبُؤوخاً وبَوَخاناً: هێندی بۆوە داسكنا.

باخت النار، وباخ الحَرُّ والغضب والحمی والحرب: دامركایەوە.

باخ فلان: فلان ماندو بوو برستی لێ برا، رقو قینی نیشتەوە.

باخ اللحمُ: گۆشتەكە بۆنی كرد، بەكەڵكی خواردن نەما.

أباخَ النارَ: ئاگرەكەی كوژاندەوە ٥ (أباخ الفتنة والحر) فیتنەو شەڕو ئاشوبەكەی كوژاندەوە.

أباخ عن نفسه من الظهيا: مایەوە تاگەرما كز بوو، سێبەر داهات.

البَخ: تێكەڵ بونو بەسەریەكدا ترشان.

البوذية: بۆنەی لەقاڵب دانی ئاڵتون.

البوذيـــة: ئـــاینێكی بـــەربڵاوە لەهیندوستانو خۆرهەڵاتی دووردا (بوذای هیندی) سالی (٥٦٤ پ.ز- ٤٨٣ پ.ز) دایهێناوە.

بَارَ الشيءُ بَوْراً وبواراً: شتەكە تێداچوو فەوتا ٥ بێ نرخ بوو لەكاركەوت ٥

بارتِ الأرضُ: زەوییەكە ئاوەدان نەبوو ٥ یان بەبەهاری مایەوە، بۆئەوەی لەسالی داهاتوودا زەرع بكرێ.

بار العملُ: كارەكە جێی خۆی نەگرت، مەبەستەكەی نەهێنا، دەگوترێ: (هو بائر)، (ك: بُوْر وبُور).

بَارَ الشيءُ: بەتاقی كردەوە.

أبارَه: فەوتاندی لەناوی برد ٥ (ابتاره) بەمانا (بَارَه)دی.

الباريـاء: حەصیر (الباري) بەمانا (الارياء)دێ.

البارِيّة: بەمانا (البارياء)دێ.

البَوارُ: زەوی بەهار نەكێڵدراییو زەرع نەكراوی ٥ یان زەوییەك بە بەهاری هێڵدرابێتەوە بۆئەوەی لەسالی داهاتوودا زەرع بكرێ.

البُورُ: زەوییەك بەكەڵكی هیچ نەیە.

البوريّ: حەصیر ٥ جۆرە ماسییەكە بەزۆری لەنزیك گونی بورەی ولاتی میسر هەیە.

البُورقُ: خوێیەكە زۆر بەئاسانی لەناوی گەرمدا دەتوێتەوە بەلام لەناوی ساردا درەنگ دەتوێتەوە.

بازَ بَوْزاً: لەشوێنێكەوە گواستییەوە بۆ شوێنێكی تر.

البـاز: جۆرێكە لەهەڵۆ بۆ راوكردن بەكاردەهێنـدرێ، دوای ئەوەی لەسەر ئەوكارە رادەهێنـدرێ، (ك: أبواز، وبيزان)ە.

البُوز: دەمو دەوروو بەری دەم (ك: أبواز).

باسَهُ بَوْساً: ماچی كرد.

بَـاشَ الرجـلُ بَوْشـاً: پیاوەکـە هاوکـاری دەنگە دەنگو هاتو هاواری کرد.

بَـاشَ القـومُ: جەماوەرەکـە زۆر بـوو تێکیانـەوە هاویشتو دەستیان کرد بەهاتو هاوارو قیرەو هەرا.

بـاشَ الشَّـیْءُ: شـتەکەی تێکـەڵاوی شـتی ترکرد.

باوَشَهُ: بەشتێك ئاماژەی بۆکرد.

بَوَّشُوا: زۆربونو تێکەڵ بەیەکتر بون.

إنبـاشَ مـن کـلا: قێـزی لـەوجۆرە شتانەکردەوە.

تهاوشا: بەردو تیریان لەیەکتر گرتن.

تَبَوَّشُوا: بەمانا (بَوَّشوا)دێ.

الْبَـوْشُ: کۆمـەڵێك خـەڵك تێکـەوەبهاونو بێنو بچن ٥ غـەوغاو قیرەو هـاتو هاواربکەن، (ك: أبواش)ە.

البَوْشيُّ البُوشيُّ: هەژاری خێزان زۆر.

بَـاصَ بَوْصـاً: دورکەوتـەوەو بەناخۆشـی پێی گەیشت.

بـاصَ فـلان: فلانکـەس هـەڵاتو خـۆی حەشاردا.

بَـاصَ فِي الشِّعرِ: زێـدەڕۆیی کـردو زۆری هەوڵدا زوو بگاتە جێ.

باصَ فلاناً: پێش فلانکەس کەوتو بۆی دەرچوو ٥ پەلەی لێ کرد نەیهێشت لەکارەکە وردبێتەوە بزانێ چۆنە.

بَـوَّصَ: رەنگـی رون بـووە ٥ (بَـوَّصَ الفَـرَسُ) ئەسـپەکە لەمەیـدانی غارکردن پێشکەوت.

إنْبَاصَ: وێنك هاتەوەو قەبارەی بچوك بووە.

إسْتَبَاصَهُ: پێشی کەوت.

البَوْصُ: رەنگو روخسار، (ك: أبواص).

البُـوصُ: بـەمانا (البَـوْصُ)دێ ٥ روەکێکـە لەروەکـەکانی زەلکاوەکـان قـەرەبالغ موعەمـەر لەشـێوەی قەفـەزلزو جەنگەڵ دا، (ك: أبواص).

البُوصيّ: جۆرێکە لەکەشتی.

باضَ بَوْضاً: دەمو چاوی جوانو رازایـەوە دوای ئـەوەی پەڵـە پەڵـەی رەشـی پێوەبوون.

باضَ بالمكـان: لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.

بَـاطَ بَوْطـاً: دوای دەسـەڵاتداریو شـکۆمەندیی زەلیـلو دامـاو بـوو، دوای دەوڵەمەندیی هەژار بوو.

بـوط: روەکێکـە لـەزەلکاوە قـەرەباڵغو ئاوەدانکراوەکان دا هەیە ٥

بَاعَ الرجـلُ بَوْعـاً: پیاوەکە دەستی بڵاو کـردەوە ٥ دەگـوترێ: (بـاعَ بمالِـهِ) لـەماڵو سـامانی خـۆی بەخشـیو دەستبڵاویی کرد.

بَـاعَ فِي سـيره: لـە رۆیشـتنەکەی دا هەنگاوەکانی درێژ کردنەوە.

بَـاعَ الشَّـيْءَ: شـتەکەی بـەباڵ پێـواو مەزنـدەی کـرد ٥ هـەروا دەگـوترێ: (بـاعَ الطريـقَ) بەهـەنگاوی درێـژ رێگاکەی بڕی.

بَوَّعَ في سيرِه: هەنگاوی درێژو خێرای هاویشتن.

إنْبَاعَ: درێژ بووه، دەگوترێ: (انباعت الحَيَّةُ) مارەکە دوای ئەوەی پاپۆکەی بەستبوو خۆی راست کردو خۆی درێژ کرد بۆئەوەی هێرش بەرێ.

إنْبَاعَ الرجلُ: پیاوەکە بازی هاویشت (انْبَاعَ المُقاتِلُ مِنَ الصف) پێشمەرگەکە هێرشی برد ٥ (إنْبَاعَ لَه في السلعة) لەمامەڵە کردن و فرۆشتن دا چاو پۆشی کرد.

إنْبَاعَ الماءُ: ئاوەکە بوو بەپرژو تکەو بڵاوبووە.

تَبَوَّعَ: درێژ بووە ٥ (تَبَوَّعَ الرجلُ) پیاوەکە دەستی یارمەتی درێژ کرد ٥ (تَبَوَّعَ للخير) بۆخێرکردن و بەخشین بەدڵسۆزی یەوە لێ برا.

البائع: کار ناسک، بێچوە ناسک ٥ فرۆشیار.

الباعُ: مەسافەی نێوان هەردو بەرەدەستەکە رایان دێری بۆراست و چەپ ٥ دەگوترێ: (فلان طويل الباع) واتە باڵای بەرزە ٥ (وطويل الباع في كذا) لەوشتەدا دەست رۆیشتوو باڵادەستەو گەیشتۆتە ئەوپەڕی سنوور.

الباعة: بەردەم دەرگا، بەردەرگا ٥ (البَوْع)و (البُوع) بەمانا (الباعَ)ە ٥ ئێستانێکە لەدوالامکە گەورەی دەستەوە دەست پێ دەکا.

البَوَّاعُ: صیغە موبالەغەیە.

أبَاعَ على فلان: هێرشی ناڕەوای کردە سەر فلان.

تَبَوَّعَ: وروژاو هەڵچوو، تورەبوو دەگوترێ: (تَبوَّعَ به الدمُ) خوێنی راساو زەختی بەرزبووەو مرد.

تَبَوَّعَ الشَّرُّ: شەڕو ئاژاوە کە بەربڵاو بوو زۆر شوێنی گرتەوە.

تَبَوَّعَ بِخصمه: بەسەردوژمنەکەی دا زاڵ بوو.

البَوْغَاءُ: گڵ و خۆڵ بەگشتی ٥ گڵێکی هێندە ورد کە دەستی بۆبەری وە حەواکەوێ ٥ ئادەمیزادی خوێڕی و هەتیو مچەو نەحەمەق ٥ بۆنی خۆش.

بَاقَ بَوْقاً وبُوقاً: فاسید بوو فەوتا ٥ گوم بوو.

باقَتِ السفينة: کەشتی یەکە نقوم بوو.

باقَ الرجلُ: پیاوەکە درۆی کرد، فیتنەو ئاشوبی هێنایە ولاتەوە، کێشەو نیزاعی خستەوە.

باقَ بفلان: بەنهێنی سەرەتاتکەی لەفلانکەس کردو لەشوێنێکی نادیارەوە چاودێری کرد.

باقَتِ الداهيةُ فلاناً: فلانکەس بەڵاو کارەساتی توش بوو.

باقَ فلاناً وعليه: غەدری لەفلانکەس کرد ٥ دەگوترێ: (باقوا عليه) واتە گەلەکۆمەکێیان لێ کردو بەناحەق

كوشتيان ٥ (باق الشيئَ) شتهكهى دزى.

بَرَّقَ في البرق: فوى بهكهڕهنا (زوڕنا)دا كرد.

بَرَّقَ الكلامَ: قسهكانى ڕازاندهوه.

انباق: بهتهوژم ههڵقولا ٥ (انباق عليهم الدهرُ) زهمانه ستهمى لىَ كردن.

تَبَرَّقَ الوباء في الماشية: نهخۆشييهكه بهناو ئاژهڵهكان دا بڵاو بووه.

تَبَرَّقَ الرجلُ: پياوهكه درۆى كرد، بوختانى ههڵبهست.

الباتق من المتاع: كالاّى خراپو بىَ نرخ.

البائقة: بهلاّو كارهسات ٥ شهڕو ههرا، (ك: بوائق).

الباقة: دهسكێك لهگياو گژ، سوالێك لهگهنمهمو وێنجهو گوڵهگهنمو حۆ.

التبرقُ من كل شيئ: بههێزو تهوژم، دهگوترىَ: (هذا بَرْقٌ من المطر) ئهمه تاوهبارانێكى بهلێزمهو خوڕهمو بههێزه.

البُوق: ئامێرێكى كلۆره فوى پێدادهكرىَو دهنگى لىَ دى وهكوو سهشاڵو بلوێرو زوڕنا .. ٥ هتد ٥ دهگوترىَ: (هذا بُوق فلان) ئهوه پروپاگهندهكهرى فلانه، بهنارهوا مهدحى چاكهو پياوهتى ئهو دهكا، بووهته زوڕنا زهنى خهڵك ٥ شتى بهتاڵو بىَ بناغهو ههڵبهستراو، شايهتى بهدرۆ ٥ كهسێك نهێنى نهپارێزىَ، (ك: أبواق، وبيقان).

البُوقَةُ: تاوهبارانى بهخوڕهو لێزمه، (ك: بُوَق، بوقات).

البَوّاقُ: زوڕنا ژهن، كهڕهنالێدهر.

بَاكَ البعيرُ بَوْكاً وبؤوكاً: حوشترهكه قهڵهو بوو ٥ (باك الأمر) كارهكه تێكهڵو چهواشه بوو.

بَاكَ فلاناً بَوْكاً: خۆى تێههڵخوشاندو پاڵهپهستۆى لهگهڵ كرد.

بَاكَ القومُ رأيهم: ئهو كۆمهڵه بيرو بۆچونهكانيان بهبنبهست گهيشتو ڕێگه چارهى كێشهكهيان بۆنهدۆزرايهوه.

بَاكَ الشيئَ: نهخشكارى لهشتهكهدا كردو ههڵيكۆڵى.

بَاكَ المتاعَ: كالاّكهى كرى.

بَاكَ عَيْنَ الماءِ: ئاوى كانيهكهى بهداروشتى وا شلهقاند بۆنهوهى بێتهدهر.

بَاكَ بُنْدُقَةَ المسك: پارچه ميسكهكهى لهناو دهستهكانى دا ههڵگلۆفت بۆئهوهى بۆنهكهى بلاّوبێتهوه ٥ دهگوترىَ: (هو بائِك)، (ك: بُوَّك، وبُيَّك) (وهي بائكة)، (ك: بَوائك).

بَاوَكَهُمْ: بههۆى هاوسێيهتىو هاوڕێتى يهوه تێكهلاّويان بوو.

انباك الأمر عليه: كارهكهى لىَ چهواشه بوو نهيتوانى ڕێگا چارهى بۆ بدۆزێتهوه.

البائكة: دارخورماى گهورهو رهگه داكوتراوى بههێز.

البَرْكاء: تێكەڵ بون.

البِركة: ئادەمیزادی قسەخۆش، قۆز ٥ لارو لەنجەكەرو بەفێر.

بال بَوْلاً: میزی كرد، هەرچی میزی ناومیزەڵدانی هەیە دەری كرد ٥ (هو بائل، وبَوّالٌ).

بالَ فلان: فلان گەرای خستەوە، منداڵی بوون.

بَالَ الشَحْمُ: بەزەكەتوایەوە.

أبَالَهُ: میزی پێكرد ٥ میزی پێ بەخودا كرد.

بَوَّلَ: بەمانا (بالَ)هاتووە ٥ (تَبَوَّلَ) بەمانا (بَالَ)دێ.

استبالَهُ: میزی پێكرد، وای لێ كرد میز بكا ٥ دەگوترێ: (استبالَ الطبیب المریض) پزیشكەكە داوای میزی نەخۆشەكەی كرد بۆ پشكنین.

البالُ: حاڵو وەزع ٥ شتی گرنگو بەنرخ ٥ دەگوترێ: (أمر ذوبال): كارێكی گرنگەو بەهەمند وەردەگیرێ ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان رخي البال، ناعم البال): فلانكەس گوزەرانخۆشو دڵ ئارامە.

البالُ: هیوای ئاوات ٥ پاچ ٥ ماسی سەرگەورە.

البالة: شریف یان گونێنییەكی گەورەیە بەپەستان لۆكەو پۆشاكو شتی وای تێ دەهاخنن و بەتەلو قەید دەپێچرێتەوە.

البُوَالُ: نەخۆشییەكە نەخۆشەكە زۆر میزدەكا ٥ میزەچڕكە.

البَوْلُ: میز، شلەمەنییەكە گورچیلە دەری دەداو لەمیزەڵدان كۆدەبێتەوە ئادەمیكاتە دەرەوە.

البُوَلَةُ: كەسێك زۆر میز بكا ٥ (المبال) ئەوشوێنەی میزەكەی لێوە دەردەچێ.

المَبْوَلةُ: هەرشتێك ببێتە هۆكاری میزكردنی زۆر وەكوو خواردنەوەی بیرەو خواردنی شوتی ...هتد.

المِبْوَلَةُ: ئەوشتەی میزی تێ دەكرێ ٥ ئاودەست.

البُومَةُ: كوندەبەبو، باڵندەیەكە زۆرتر بەشەو دەردەكەوێ، بەنیشانەی نەگبەتیو شوم دادەنرێ، بەزۆری حەزی لەوێرانەو چۆڵەوانی یە ٥ روخسارو رەنگی ناشیرینو دەنگی ناخۆشە.

بالَهُ بَوْلاً: لەپیاوەتی مەردایەتی دا بەسەری دا باڵا دەست بوو.

البانُ: جۆرە درەختێكە قەدەكەی مام ناوەندیە نەرمو شلكە ئافرەتی قیتو قۆزو جوانی پێ دەشوبهێنرێ لەبالابەرزیو شلكی دا.

البُوَانُ: كۆڵەكەی رەشماڵ، ستونی خێمە، (ك: أبونة، بون بُوَن)

البَوْن والبُونُ: نێوانی دوشت دەگوترێ: (بینهما بون بعید) مەسافەی نیوانیان دورو درێژە.

باهَ فلان بَراهاً: فلأن جارز بوو (باه الحيران) ئاژەڵەكە كزبوو.

باهَ لَهُ بَوْهاً: وەهەژش خۆهاتەوەو تێی گەیی.

باه فلاناً: نەفرینی لەفلانكەس كرد.

استبان السيلُ الشجرة: لافاوەكە درەختەكەی لەشوێنی خۆی جولاند.

أُستُبيهَ الرجلُ: پیاوەكە شێت بوو.

البَاهُ: مارەبڕین ٥ جوتبوون ٥ (الباهة) بەمانا (ألباهَ)دێ.

البُوهُ: باڵندەیەكە لەكوندە بەبو بچوكترەو لەو دەچێ، هەروا بە (باز) دەگوترێ كەپەری باڵەكانی هەڵوەرن.

البوهة من الرجال: پیاوی لاوازی بەتەماع وتەرزل ٥ (البوهة) ئەوپەڕوپە یان ئەو خوریەی بەشەدەكرێ بۆئەوەی بكرێتە لیقەی ناو شوشە مەرەكەب ٥ هەروەها ئەو پەڕۆو پوش و پەڵاش و خۆڵەوردەی با ڕایدەدا.

البَوُّ: بێچوە حوشتر ٥ پێستی بێچوە حوشتر پڕدەكرێ لەكاو پوش و پەڵاش لەحوشترەكە نزیك دەكرێتەوە بۆئەوەی شیر بداو بدۆشرێ.

البَوِيَّة: بۆیە، مادەیەكە خانوو دەرگاو پەنجەرەو شتی وای پێ بۆیە دەكرێ.

بَابَ فلان بَيباً: فلانكەس جۆگای هەڵكەند.

البيبُ: جۆگای ئاو تا دەگاتە ئەستێرو حەوزەكە ٥ هەروەها ئاوە بۆ ئەو كونەی لەلای خواروی حەوزەكە دروست دەكرێ بۆئەوەی ئاوەكەی لێوە بڕوا بۆدەرەوە.

ألبيبةُ: بەمانا (ألبيبُ) هەروا ئامێرێكە گیا طیبیاتی تێدا قانگ دەدرێ بۆئەوەی بەدوكەڵەكەی مێشولە بتەكێنەوە.

بات فلانٌ بَيتاً وبياتاً ومبيتاً ومباتاً وبَيتوتةً: فلانكەس شەوی بەسەرداهات و مایەوە، جانوستبێ یان نەنوستبێ.

بات الشيءُ: شەوی بەسەردا تێپەڕی ٥ دەگوترێ: (خبز بائت وشراب بائت).

بات فلانٌ: فلانكەس ژنی هێنا ٥ (بات في مكان كذا) شەو لەوشوێنە مایەوە.

بات يفعل كذا: بەشەو ئەوكارە دەكا.

أباته: شەو هێشتیەوە ئیزنی نەدا.

بَيَّتَ البَيتَ: خانووی دروست كرد ٥ (بيَّتَ الشيءَ) شەو هێشتیەوە ٥ بەشەو دروستی كرد، شەوبیلانی بۆ دارشت ٥ شەو نیازی كردنی كرد ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (لاصيام لمن لم يبيت الصيام).

بَيَّتَ رأيَهُ: بیرو بۆچونەكەی لەكەوو بێژنگ دا.

بَيَّتَ القومَ: شەو لەناكاو هێرشی بۆ بردن و چووە سەریان زیانی پێگەیاندن.

بَيَّتَ النخلةَ: لق و پۆپ و چڵ و هەژگەڵی لەدارخورماکە لێ کردەوە.

ثَبَيَّتَ: بۆ موطاوەعەی (بَيَّتَ) هاتووە.

ثَبَيَّتَ الطعامَ: خواردنەکەی بەشەو پێش نوستن خوارد.

ثَبَيَّت الرَّجلَ عن حاجته: نەیهێشت پیاوەکە بەشەو پێداویستی خۆی جێبەجێ بکا، بووە لەمپەر لەبەردەمی دا.

البَيَاتُ: نیوەشەو، دەگوترێ: (أتاهم الأمر بياتاً) لەناکاو لە کاتی نیوەشەودا بەڵایەخەی گرتن.

البَيَاتُ الشتوي: حاڵەتێکە بارەمەتی روەك و گیانلەبەر دەدا بۆئەوەی لەوەرزی ساردی زستان دا بتوانن بەهێدی و ئارامی هەڵبکەن.

البَيْتُ: خانوو ماڵ، شوێنی تێدا حەوانەوە ٥ تەختی ماڵ ٥ کەعبەی پیرۆز، (بيت الله) : مزگەوت (بيت الرجل) خێزانەکەی (بيت الشعر) شیعری خاوەن وەزن و قافیە کەپێك هاتبێ لەصەدرو عەجز (بيت القصيد) جوانترین دێری قەصیدە ٥ مەبەستی سەرەکی لەقسەو گفت و گۆ ٥ دەگوترێ: (جاري بيت بيت) جیرانەکەم ماڵم بەماڵیەوەیەتی، (ك: أبيات وبيوت).

البيتُ: بزێو (البيتةُ) شێوەی مانەوە، خانوو.

البُيُوتُ: ئەوکارەی خاوەنەکەی گرنگی پێ دەداو شەونخونی بۆدەکا.

البَيُّوتَةُ: ئەوەدانەن کەناکەون.

بَيَّحَ بالأمر: بەمنهێنی هەواڵی پێ گەیاند.

البيحانُ: ئەوکەسەی نهێنی خۆی دەدرکێنێ.

باد بيداً وبياداً وبيوداً وبيدودة: تێداچوو کۆتایی پێ هات.

بادت الشمس: خۆرئاوابوو.

أباده: لەناوی برد، فەوتاندی.

البَيْدُ من الطعام: خواردنی خراپ.

البيداء: ساراو چۆڵەوانی، (ك: بيد).

البَيْدانةُ: کەرەکێوی.

بَيْدَ: ئیسمە بەمانا (غير) هاتووە بەمانا (من اجل)یش هاتووە ٥ پێغەمبەر فەرمویەتی: (أنا افصح العرب بيداني من قريش ونشأت في بني سعد).

المُبِيدُ: فەوتێنەری جرو جانەوەر ٥ مادەیەکە جرو جانەوەر دەکوژێ و بەکتریاو جەراثیمەکان لەناودەبا.

بَيْدَرَ الحنطة ونحوها: گەنمەکەی لەسەر خەرمان دا کۆکردەوە.

البَيْدَرُ: خەرمان، کۆمەڵە گەنمی سوورکراو دوای گێرەکردن، (ك: بيادر).

البيدق: شارەزاو چاوساغی رێبواران ٥ سەربازی پیادە.

البَيْذَقُ: بەمانا (البيدقُ)دێ.

البَيْرَقُ: ئالآى گەورە، (ك: بيارق).

البيرقراطيــة: فــەرمانڕەوايى كــردن لەرێگــەى فەرمانبــەرە پلــەو پايــە بەرزەكانەوە.

باز يــزاً وبــرزاً: لەناوچــوو فــەوتا ٥ (بــاز عنه) لــێى لادا.

البَيْزارُ: راهێنەرى باڵندە گۆشت خۆرو بەچنكو دنوكە درندەكان لەسـەر راوكردنى نێچير ٥ وەرزێرو جوتيار، (ك: بيازرة).

البيزارة: بۆمبينـە بـەكاردێ ٥ عەصـاى ئەستور.

البَيْزرُ: عەصاى ئەستور ٥ داركوتى حل شتن.

البيزرةُ: پێشەى راهێنـانى بـازو هـەڵۆو ئــەو جــۆرە باڵندانــە بــۆ كــارى نێچيرى.

بَاسَ بَيْساً: تەكە ببورى بەسـەر خـەڵك دا كردو ئەزيەتى دان.

باضــت الدجاجــة وغيرهــا بيضــاً: مريشــكەكە هێلكــەى كــرد ٥ يــان هەرباڵنــدە هێلكەكــەرێكى تــر ٥ دەگوترێ: (هي بالض)، (ك: برالض).

باضــت يــده أورجلــهُ: دەستى يــا قاچــى هاوسا، لــرى وەكــوو هێلكــەى لــێ پەيدا بوو.

بَاضت الأرضُ: زەوى هەرچى روەكى تێدا بوو هەمووى وەدەرناو شين بوو.

بَاضَ الســحاب: هەورەكە بـارانى باراند، (باض الحرّ) گەرما تاوى سەند.

بَاضَ العــودُ: شورِكە دارەكـە وشـك بـوو ٥ (باض فــلان بالمكــان) فلآنكەس لـەو شــوێنە جــێگير بــوو (بــاض منــه) لەبەرى هەڵات.

بَاضَ القَوْمَ: چووە پـەناى ئـەو قەومـەوە ٥ ئەوگەلەى لەبێخ دەرهێنا.

بَاضَ فلاناً: لەسپيەتى رەنـگ و روخساردا بەسـەرفلآنكەس دا بـاڵآ دەسـت بـوو ئەو لەفلآن سپى پێست تر بوو.

أَبَاضَ الشَّيْءُ: شتەكە سپى بوو، (أَبَـاضَ الرجلُ والمرأةُ): ژن و پياوەكە منداڵى سپى پێستيان بوون ٥ (أَبَاضَ الكَلَأُ): گياو گژو لەوەڕەكە وشك بوو بەرى.

أَبْيَضَ الرجل والمرأةُ: ژن و مێردەكە سپى پێست بوون.

بَايَضَــهُ: لەســپى پێســتى دا شــانازى بەســەردا كــرد ٥ بــەدەنگى بــەرز روبەروى بووە.

بَيَّضَ: پۆشاكى سپى لەبـەركرد (بَيَّضَ العَيْنُ) چاو بينايى نەما.

بَـيَّضَ الشَّـيْءُ: سـپى كـرد، شـتەكەى بەرەنگى سپى بۆيەكرد ٥ دەگوترێ: (بَيَّض النحـاسُ) بـەمادەى قصـدير مســەكەى روكــەش كــرد ٥ (بَــيَّضَ الرســالة ونحوهــا) نامەكــەى (كتێبــە دەستنووسەكە)ى پاكنووس كـردەوە ٥ جــارێكى تــر ســەرلەنوێ رەشنووسەكەى نووسيەوە.

ابتـاضَ: كـلاو خـودەی ئاسـنی لەسـەر کرد.

ابْيَضَّ: سپی بوو ٥ دەگوتری: (ابْيَضّ الوجهُ) دەم‌و چاوی گەش بووە، نیشانەی کەیفخۆش‌و شادی لێ بەدەرکەوت.

ابْيَاضَّ: وردە وردە سپی بوو.

الأبْيَضُ: ئەوشتەی رەنگی سپی تێدا بێ هەمووی سپی بێ ٥ زیو ٥ شمشێر ٥ دەگوتری: (وجه أبْيَضّ) رەنگی روخساری جوان‌و بێگەردە پەڵەو رەشایی پێوە دیارنییە ٥ (فلان أبْيَضُ): فلانکەس داوێنپاک‌و ناموس پارێزە ٥ (موتٌ أبْيَضُ) مەرگی موفاجەات ٥ مردنی لەناکاو کەلەوەپێش نەخۆش نەبووبێ.

الأبيضان: ئاووشیر، ئاوونان بەزو گەنجی.

البياضُ: رەنگی سپی ٥ شیر ٥ ماسییەکە لەرووباری نیل دا هەیە، جەستەی هیچ توێکڵی پێوە دیارنییە دوو شتی شێوە باڵی بەهشتی پەوە هەن ٥ کاغەز ٥ دەگوتری: (آتني دواة وبَياضاً) هەڵەم‌و کاغەزم بۆبێنە ٥ پێستی بێ موو ٥ زەوی یەك ئاوەدانی تێدا نەبێ ٥ دەگوتری: (لايزايل سوادي بياضه) قەت من‌و ئەو لێك جیانابینەوە.

البيضاءُ: مێینەی (الأبيض)ە ٥ خۆر ٥ گەنم ٥ دیزە ٥ داوی نێچیر ٥ شەوی مانگە شەو ٥ واتە ئەوشەوانەی لەمێژوارەوە تابەیانی مانگ بەدەرەوەیە ٥ کەلەمانگێك دا سێ شەو وادەبێ ٥ (الكتيبة البيضاء) بەو پۆلە سەربازەی دەگوتری کەکلاو خودیان لەسەر کردوە ٥ (الأرض البيضاء) زەوییەك گیای تێدانەبێ ٥ (الحجة البيضاء) بەڵگەی بەهێز ٥ (اليد البيضاء) نیعمەتی گەورەی بێ ماندووبون‌و منەت ٥ دەگوتری: (كلمتُهُ فمارَدَّ علي سوداء ولا بيضاء) قسەم لەگەڵ دا کرد نە بەخراپ نە بەچاك وەڵامی نەدامەوە ٥ (أبو البيضاء) کونیەی ئادەمیزادی رەش پێستە ٥ (ام البيضاء): دیزەیە.

البَيْضَةُ: هێلکەی باڵندە ٥ کلاو خودە ٥ هاوسان‌و پەیدابوونی لو لەناو جەستەدا ٥ بەمەرجێ (لو)هکە بشوبهێتە هێلکە، وادەبێ عەرەب ئەلفرەت دەشوبهێنن بەهێلکە لەسپییەتی جەستەیی‌و پارێزراوی دا.

بَيْضَةُ الشيء: بنەماو بناغەی شت.

بَيْضَةُ القوم: بەناو لەخۆگرتن‌و پارەمتیدانیان بۆئەوانەی هانایان بۆدەبەن.

بَيْضَةُ الدار: ناوەراستی خانوو ٥ دەگوتری: (افرخَتْ بَيْضَتُهُ) نهێنییەکەی ئاشکرا بوو (فلان بيضة البلد): فلانکەس پیاوماقوڵی شارە.

بَيْضَةُ الديك: ئەوشتەیە تەنها یەك جار روبدا.

بَيْضَةُ النهار: روناكایی رۆژ.

بَيْضَةُ السنام: دوگی حوشتر.

بَيْضَةُ الصيف: گەرمای هاوین.

البَيّاضُ: وەستای سپیكاری ٥ كەچ فرۆش ٥ هێلكە فرۆش.

المبيِّضُ: تاقمێكن لە (الثنويّة) شوێنكەوتووی هاوەڵانی (المقنع)ن ٥ ئەم ناوەیان لەوە وەرگرتووە كە جلی سپی لەبەردەكەن ٥ بەپێچەوانەی ئەوانەی لە عەباسیەكان كە پۆشاكی رەشیان دەپۆشی ٥ هەروا هەرتاقم و گروپێك ملكەچی خەلافەی عەباسی نەبووبن ئەوناوەیان بەسەردا دابڕیون.

بيطرَ الدابّةَ: سمی ئاژەڵەكەی هەڵاشتەوە بۆئەوەی تیماری بكا.

تَبَيْطَرَ: بەزۆرە ملیێ خۆی كردوە بە پزیشكی ئاژەڵ.

البيطار: پزیشكی ئاژەڵ ٥ دەگوترێ: (هو عالم بيطار) زانا و شارەزایە لەچارەسەركردنی نەخۆشیەكانی ئاژەڵدا، (ك: بياطير).

البَيْطَرُ: بەمانا (البيطار)ە، (ك: بياطرة)یە.

البَيْطرة: پیشەی بەیتەركاری میهنەی پزیشكی ئاژەڵ.

باظ بَيْظاً: دوای كزی و لاوازی قەڵەو بوو.

البيظ: بەتایبەتی ناوە بۆ هێلكەو گەرای مێرو.

باعَهُ الشيئ وباعه منه وله بَيْعاً ومبيعاً: شتەكەی پێ فرۆشت.

باع عليه القاضي ضيعتَهُ: دادوەرماڵی كابرای فرۆشت بەبێ ئەوەی رازی بێ.

باع على بيع أخيه: خۆی خزاندە ناو مامەڵەی فرۆشیارو كڕیارەوە بۆئەوەی مامەڵەكەیان تێك بداو بۆخۆی ببێتە فرۆشیار یان كڕیار.

أباعَه: شتەكەی رانواند بۆ فرۆشتن.

بايَعهُ مبايعةً وبِياعاً: گرێ بەستی كڕین و فرۆشتنی لەگەڵدا كرد ٥

بايَعَ فلاناً على كذا: وادەی دایەو گرێبەستی لەگەڵ دا مۆر كرد بۆ ئەوكارە.

ابتاعَهُ: ماڵەكەی كڕی ٥ (ابتاع له) ماڵەكەی بۆ كڕی.

انباعَ: بەمانا (بيع) فرۆشرا، رەواجی بوو.

تبايعا: گرێبەستی فرۆشتنەكەیان مۆر كرد.

استباعَهُ: داوای لێ كرد كە ماڵەكەی لێ بكڕێ.

البَياعَةُ: كاڵاو شت و مەك.

البَيعُ: گۆڕینەوەی ماڵی نرخدارە بەماڵی نرخدار.

البَيْعَةُ: سەرپەرشتی كردنی مامەڵە یان گرێبەستەكەی.

البِيْعَةُ: عیبادەتخانەی مەسیحیەکان (کەنیسە).

البَیُوعُ: ئەوکەسەی باش بزانێ شت بفرۆشێ ٥ دەلالی فرۆشتن.

البَیِّعُ: فرۆشیار، مامەڵەچی، لێزان لە فرۆشتنی شت دا.

باغَ الدمُ بَیْغاً: هەڵچوو هروژمی هێنا ٥ (باغ فلان) فلانکەس تێداچوو.

تبیَّغ الدمُ بفلان: زەختی بەرز بووە تا بەسەری دا زاڵ بوو چاری بۆ نەکرا.

تَبَیَّغَ الماءُ: ئاوەکە بەتەوژم لەشوێنی هاتنەدەرەوەی فیچقەی کرد، هەڵقوڵا.

تَبَیَّغَ اللبنُ: شیرەکەی زۆر بوو ٥ (تَبیَّغ علیه الأمر) کارەکەی لێ شێوا.

البَیْغُ: سورایی لێو بەهۆی هەڵچون و بەرزبونەوەی خوێن.

بَیْقَرَ: لەشوێنێکەوە گواستی یەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ لەلادێ و ساراوە گواستیەوە بۆ شار ٥ ماندو بوو برستی لێ برا ٥ فەوتاو تێداچوو ٥ فاسید بوو کەڵکی نەما ٥ دەگوترێ: (بَیْقَرَ فی ماله) بەزویی ماڵ و سامانی خۆی لەناوبرد ٥ زۆربەتەنگەوە بوو بۆ ماڵ کۆکردنەوە ٥ گومانی لەوشتە پەیداکردو سەرسام بوو ٥ (بَیْقَرَ الفرسُ) ئەسپەکە قاچی پێشەوەی هەڵنا نووکی سمی لەزەوی چەقاند (بَیْقَرَ الفرس فی العدو)

ئەسپەکە لەغاردان دا تیژڕۆ بوو، سەری بەرزو نەوی دەکردەوە.

بَیْقَرَ المکانَ: ئەوشوێنەی کردە مەنزڵ و شوێنی حەوانەوەی خۆی.

تَبَیْقَرَ: جۆلا، (ك: باقر).

البَیْقَراءُ: دەزەی گەورەو بەرفراوان، کۆلینە.

البَیْلَمُ: وردەگیاو گژی ناو قەفەزازو بیشەلان و زۆنگاو ٥ کارتیخی دارتاش.

البیمارستان: خەستەخانە.

بان منه وعنه بَیْناً وبیونةً: دورکەوتەوە، لێی جیا بووە ٥ دەگوترێ: (بانت المرأة عن زوجها) ژنەکە لەمێردەکەی جیابووە لێی دورکەوتەوە (بَانت المرأة من زوجها) ژنەکە لەرێگەی تەلاقەوە لەمێردەکەی جیابووە ٥ (هی بائن).

بانت الفتاةُ: کچەکە شوی کرد ٥ (بان فلان): فلانکەس سەفەری کرد.

بانت النخلةُ ولدها: دارخورماکە زربەرزو قوچ بۆوە.

بان الولدُ بالبائنِ بوناً: منداڵەکە خرایە ژێر سەرپەرشتی ئافرەتە تەلاقدراوەکەوە، بەتەنها بەخێوی دەکا.

بان الشیءُ بیاناً: شتەکە ئاشکرابووە رون بووە.

بان الشیء: شتەکەی ئاشکرا کردو رونی کردەوە.

بان الشيء بيناً: جياى كردەوە لـێى دابـڕى ٥ دەگـوترێ: (بـان صـاحِبَهُ) لەهاوەڵەكەى جيابۆوەو لـێى دابڕا.

أبـانَ: ئاشـكرابوو رون بـووە ٥ (أبـان فلانٌ) هەستى خۆى دەربڕى ئـەوەى ويستى بيڵێ گوتى.

أبَانَ إبْنَتَهُ: كچەكەى خۆى بەشوودا.

أبـانَ وَلَـدَهُ بـمال: ماڵەكـەى (هەنـدێ لەماڵەكەى) لەهەبەڵى كوڕەكەى كرد.

بايَنَهُ: لـێى جيابووەوەو جيێ هێشت ٥ دژايـەتى كـردو پێچـەوانەى ئەوجولايەوە.

بَيَّنَ: ئاشكرابوو رون بـووە ٥ دەگوترێ: (بَيَّنَ الشجرُ) درەختەكە چرۆى كـرد سەرەتاى گەڵاكەى دەركەوت.

بَيَّنَ القرنُ: شاخى ئاژەڵەكـە ديـارى داو دەركەوت.

بَـيَّنَ الشـيءَ تبيينـاً وتبيانـاً: شـتەكەى ئاشكرا كردو رونى كردەوە.

بَيَّنَ البنتَ: كچەكەى بەمێردا.

تبايَنـا: ئەودوكەسـە هەريەكـەيان بەلايـەك دا رۆيـى و لێـك دوركەوتنـەوە ٥ دەگـوترێ: (تبـاين مابينهمـا) لێـك جيابوونـەوەو لێـك دووركەوتنەوە.

تبـايَنَ اللفظـان: ئـەو دوو وشـەيە هەريەكـەيان ماناىـەك دەبەخشـێ وەكـوو دوو لـەفظـى (الانسـان)و (الفرس).

تَبَيَّنَ: بۆ موطاوعەى (بَيَّنَ) هاتووە.

تَبَيَّنَ الشيءُ: ئاشكرا بوو رون بوو.

تَبَـيَّنَ الشـيءَ: لەشـتەكە وردبـووە تابەتـەواوى مەسـەلەكەى بـۆ رون بـووە دەگـوترێ: (تَبَـيَّنَ لي أمـره) دڵنيايى لەكارەكەى خۆى دا پەيدا كرد.

استبان: دەركەوتو رون بووە ٥ (إستَبَانَ الشـيءَ): شـتەكەى رون كـردەوە ٥ ناسى، زانى.

البائن: جۆرە تەلاقدانێكە كەپياوەكە ناتوانـێ ژنەكـەى بخاتـەوە ژێـر نيكـاحى خـۆى مەگـەر بـەگرێ بەستێكى تازەو دواى بڕينى چەند قۆناغو هەبوونى چەند مەرجێ.

البائنة: ماڵو سامانێكە تايبەت دەكرێ بەيـەكێ لـەكوڕى ئەوماڵـە ٥ لەهەندێ وڵاتو لاى هەندێ نەتەوە بريتيە لـەوماڵو سامانەى تايبـەت دەكرێ بەكچ لەكاتى بەشودانى دا.

البَيَـانُ: بەڵـگە ٥ دەمو قسـەى رەوانو شيرين ٥ قسەو باسێ: كەحەقيقەتى وەزع رون بكاتـەوە ٥ يـان لـەدوتوێى خۆى دا پەيامێك بگەيەنێ ٥ عيلمو زانسـتێكە بـەهۆى زانـينو كارپێكردنى ئەو عيلمەوە دەتوانرێ يەك مانا بەچەند شێوازى جياجيا دەربڕێ بەشێوەى تەشبيهو مەجازو ئيستيعارەو كينايە.

البَيَـانُ: ئـامێرێكى مۆسـيقايە چـاوە

قامكى سپى و رەشى هەن بەپەنجە
لێ دەدرێ ٥ پێى دەگوترێ:
(پيانۆ).

البيانلا: ئامێرێكى مۆسيقايە گۆرانى
بێژى گەڕيدە لەكۆڵى خۆى دەنێ و
بەدەست هەڵيدەسوڕێنێ.

البيانية: گرووپێكن لەشيعە توند
ڕەوەكان شوێن ڕێبازو بيرو باوەڕى
بەيانى كورى سەمعانى تەميمى
كەوتون لە كۆتايى سەردەمى
خەلافەى ئەمەوييەكان دا پەيدا
بوون ئەوەيان پاڵ دەدرێ كەدەڵێن:
گيانى خودا نازڵ دەبێتە
سەرجەستەى هەندێ ئادەميزادو
بەخودايان لەقەڵەم دەدەن.

بَيْنَ بَيْنَ: حاڵەتێكە لەنێوان دووشت دا ٥
دەگوترێ: (هذا الشئ ليس بجيد ولا
ردئ ولكنه بَيْنَ بَيْنَ).

البَيْنُ: بۆ دركاندنى وێرانى و تەفرەقە
خوازى و شوم و نەگبەتى
بەكاردەهێندرێ.

البَيْنُ: بۆشايى نێوان زەوى و
ئەستێرەكان ٥ مەسافەى دوور تاچاو
هەتەربكا.

البَيُونُ من الآبار: بيرى پان و قوڵ.

البَيِّنُ: رون و ئاشكرا ٥ زەمانڕەوان و
قسەجوان، (ك: أبيناء وبُيَناءُ وأبيان).

البَيِّنَةُ: بەڵگەى رون و ئاشكرا.

بَاهَ له بَيْهاً: تێگەيى و سەرنجى راكێشا.

بَيَّاه تَبْيِيَاً: رونى كردەوە، ئاشكراى كرد
٥ كەيفخۆش بوو پەلەى كرد
بۆبەدەستهێنانى ئەوشتەى حەزى
لێ بوو شوێنى جوان و لەبارى بۆ
ئامادەكرد.

البَيُّ: كەسێكە هەتيو مجەبێ و بێ
ئەصڵ و فەصڵ بێ ٥ كەسێك
نەناسراو بێ پێى دەگوترێ: (هو
بن بيّ) ٥ هەروا كەسێك نەناسراو
بێ پێى دەڵێن: (هو هيّان بن بيّان).

بليار
بوق
بيانو
بيضة
بيرق
بيدق الشطرنج
بنكرياس
بلطة
الصغرى
الكبرى
الأبهران
بنات نعش
بنفسج
بندق
بلوط
بوري
بوم
بلطي
بنت وردان
بلشون

ت: پیتی سێیەمە لە پیتەکانی هیجاء ٥ دەبێتە نیشانەی مێینە وەکوو (کاتب - کاتبة، کتب - کتَبَتْ) ٥ لەگەڵ فعلدا بە گراوەیی بە تێی درێژ دەنووسرێ. لەگەڵ ئیسمدا بە خڕی دەنووسرێ ٥ پێیشی دەگوترێ: (هاء التأنیث) چونکە کە لەسەری هەڵوێستە دەکرێ وەکوو پیتی (ه) دێتە گوتن. جاری وا دەبێ ئەو جۆرە (ت) خڕانە بۆ موبالەغە بەکاردەهێنرێن (علاّمة) و (فهّامة). وا دەبێ (ت)ی خڕ دەکرێتە نیشانەو جیاکردنەوەی تاك و کۆ ٥ وەکوو (شجر) و (شجرة). (ت) دەکرێتە پیتی سوێند خواردن لەگەڵ دوو ناوی پەروەردگاردا (تالله) (تَرَب الکعبة).

تَأتَأ تأتأةً: (پیتی) تێی لە قسەکانیدا زۆر دوبارە کردەوە بەهۆی هەبوونی عەیبێك لە زمانیدا ٥ خۆی باداو فێری نواند خۆی بە نازاو نەبەرد لە قەڵەم دا.

تاتـا الطفُـل: منداڵەکە کەوتە گاگۆڵکە کردن.

التأتـاءُ: کەسێکە لە قسەکردنیدا زۆر پیتی (ت) دوبارە بکاتەوە.

تَأَرَ علی العمل تأراً: بەردەوام بوو لەسەر ئیش کردن پاش ئەوەی ماوەیەك لێی دابڕا.

أتأرَهُ البَصَرَ: چاوی بە دودا گێڕا (أتأرَ إلیه البصرَ) چاوی تێبڕی‌و لێی ورد بووەوە (أتأرَ فلاناً بالعصا) بە گۆچان لەقلانکەسی دا.

التـأرَةُ: جارێك، ماوەیەك، (ك: تِـرٌ و تِار)

تـأزَ الجـرحُ تـأزاً: برینەکە گۆشتەوزونی هێنایەوە.

تأزَ القومُ فی الحـرب و غیرهـا: لێك نزیك بوونەوە.

تَئِـقَ الوِعـاءُ تأقـاً: زەرفەکە پڕبوو ٥ دەگوترێ: (تَئِقَ فلان) هەرکاتێ تێر خۆراك بێ، تێر ئاوبێ، یان زۆر کەیف خۆشبێ یان خەفەتبار بێ، یان رقی هەڵسێ.

تَئِقَ الصَّبیُّ: منداڵەکە لەکاتی گریانیدا جار جار مەمکی دایکی دەگرت.

تَئِقَ الفرسُ: ئەسپەکە نیشاتی پەیداکردو تیژڕەو بوو ٥ لە پەندی پێشینانیدا هاتووە دەڵێ: (أنت تَئِقٌ وأنا مَئِقٌ فکیف نتفق)؟ ئەتۆ زوو رقت هەڵسێ‌و من زوو بگریم ئیتر چۆن پێکەوە هەڵبکەین؟

أتأقَ الوعاءَ ونحوه: زەرفەکەی پڕکرد ٥ (أتأقَ القوسَ): ژێـی کەوانەکەی زۆر توند کرد.

المِتْـآقُ: ئـادەمیزادی تـووڕەو زوو هەڵچوو ئامادە بۆ شەڕ.

أتأمَتِ الحامل: ئافرەتە سك پڕەکە بە سکێك زیـاد لـە منـداڵێکی بـوو. دەگوترێ: (هي مُتْئِم)

تـآمَ الفـرسُ ونحـوه: ئەسـپەکە لێکـدان لێکدان بازی هاویشت.

تآمَ أخاه: لەگەڵ براکەیدا لەدایك بـوو (دوو لانەیە).

تآمَ الشـوبَ و نحوه: قوماشـەکە بـە دوو دەزو چنی (رایەڵ و پۆیەکەی لیـك جودا بوو).

التُّوامُ: مرواری، سەدەف.

التُّوامیه: دڕو مەرجان.

التَّوْءَمُ: دوو لانە، منداڵێك لەگەڵ برای یا خوشکی لەدایك بووبێ.

التَّئیم: بەمانا (التَّوْءَمُ)ە (التَّوْءَمُ) بـەمانا (التُّوءَمُ)دێ ٥ دەگوترێ: (هما تـوءم) (وهما توءمان)، (ك توائِم).

تـوائم النجـوم و الـلآلی: ئـەو ئەستێرە مرواریانەن کە تێك چڕ ژاین.

التُّوءَمـة: شتێکە لـە کـەژاوە بچوکترە سەقفی نیە ئافرەت سواری دەبێ.

المِتْئامُ من النساء: ئـەو ئافرەتەیـە کە هەموو جارێ بەسکێك دوو منـداڵی ببن، (ك: متائم).

تَأتَنَ الصَّیْدَ، ولـه: داوی بـۆ نێچیرەکە نایەوە فێڵی لێکرد بۆئەوەی نێچیری بکـا دەگـوترێ: (تـأءنَ فلانـاً) فێڵـی لەفلانکەس کرد.

تَأْنَ: بەمانا (تَأْمَنَ)دێ.

تَبَّ الشَّیءُ تَبّـاً وتَبَـاً وتَباباً وتبیبـاً: شتەکە بڕایەوە، ئەما کۆتایی هات.

تَبَّ فلانٌ: تێیدا چوو بە کوشت چوو فـەوتا خەسـارەو مەنـد بـوو ٥ دەگـوترێ: (تَبَّتْ یده تبّا له).

تَبَّ: لاوازبوو پیربوو داهێزا.

تـبَّ الحمـارُ ونحـوه: گوێدرێژەکـە پشـتی جەدو بوو، برینداربوو.

تَبَّ الشيءَ: شتەکەی بڕییـەوە کۆتـایی پـێ هێنا.

أتَـبَّ اللهُ قوَّتَـهُ: خـودا هێـزو توانـای کەمکردەوە زەعیفی کرد.

تَبَّبَهُ: فەوتانـدی ٥ مـافی خـۆی نەدایـە، زیـانی پێگەیانـد ٥ دوعـای لێکـرد گوتی یاخودا بە کوشت چێ.

تَبَّـبَ المشـاةُ الطریـقَ: ڕێبوارەکـان ڕێگەکەیان تەخت کرد بـەهۆی زۆر پێدا هاتو چۆکردنەوە.

استتبَّ الطریقُ: ڕێگاکە ئاشکراو دیارە بۆ کەسێك پێیدا بڕوا.

اسْـتَتَبَّ الأمـرُ: ئیشـەکە بـاری خـۆی گـرت و ڕێـك کـەوت و دامـەزراو جێگیربـوو ٥ دەگـوترێ: (اسـتتبَّ الأمـن والنظـام) ئاسایش و یاسا بـالا

دهستن ٥ کاروباری هاولاتیان بەشێوەی ئاسایی دەڕۆن.

تَبَّبَ: پیربوو ئادەمیزادەکە کەوتە ساڵەوە.

التَّابُوتُ: ئەو بەغدان و سندوقەیە کە کەلوپەلی تێدا هەڵدەگیرێ ٥ بەمانا سینگیش دێ دەگوترێ: (ما أوْدعتُ تابوتي شيئاً ففقدتُه) هەر شتێکی خستبێتمە سینگمەوە نەفەوتاوە هەر لەبەرمەو لەیادم نەچۆتەوە ٥ لە ئامێری ئاعوریشدا (تابوت) ئەو پارچە ئاسنە یا دارەیە کە لەبیرەکە ئاوی پێ هەڵدەهێنجن ٥ لەلای میصرییە کۆنەکان (تابوت) بریتی بووە لە سندوقێك لە بەرد یا لەدار دروستکراو لاشەی مردووی تێخراوە زۆر وێنەو نەخشی تێدا کراوە کە رەنگدانەوەی بیرو باوەڕی میصرییەکان بووە دەربارەی ژیانی قیامەت.

التَّبُوت: بەمانا (التابوت)ە.

تَبَرَ الشَّيْءُ تَبراً: شتەکە تێدا چوو فەوتا (تَبَرَ الشَّيْءَ) شتەکەی فەوتاند شکاندی لەناوی برد.

تَبِرَ تَبْراً و تباراً: فەوتا لەناوچوو.

تَبَّرَ الشيءَ: بەمانا (تَبَرَ)دێ.

التِّبْرُ: وردە ئاڵتون و زیو پێش ئەوەی بتوێنرێتەوەو بکرێ بە قالب یان خشڵ.

التِّبْرِيرِ: شت: دەگوترێ: (ما أصَبْتُ منه تِبْريراً) هیچ شتێکم لەو دەست نەکەوتووە ٥ (هەر لە نەفیدا بەکاردەهێندرێ).

تَبِعَ الشَّيْءَ تبعاً وتبوعاً وتباعاً وتباعة: شوێن شتەکە کەوت بەدو ئەودا هات ٥ دەگوترێ: (تَبِعَ فلاناً حقّه) داوای مافی خۆی لێکرد ٥ (تَبِعَ المصلي الامامَ) نوێژ خوێنەکان شوێن پێش نوێژەکەیان کەوتن و ئیقتیدایان پێکرد ٥ (وتَبِعَتِ الأغصانُ الريحَ) لقە دارەکان لەگەڵ بایەکەدا شکانەوەیان کرد.

أتْبَعَتِ الماشيةُ وأمرها: ئاژەڵەکە بووبە خاوەن بێچوو ٥ بێچووەکەی دوای کەوت.

أتْبَعَ فلان في كلامه: فلان کەس لە قسەکانیدا دوو وشەی هێنان یەك کێشیان هەبوو وشەی دووەمیان مانای یەکەمیانی جەخت دەکردەوە ٥ جا وشە دووەمەکە هەمان مانای وشەی یەکەم ببەخشێ یان بێ مانا بێ ٥ وەکوو (قسيم وسيم) (حسن بسن).

أتْبَعَ الدائنَ على فلان: خاوەن قەرزەکەی حەواڵەکرد بۆسەر کابرایەکی تر.

أتْبَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە تابیع و پەیوەست بە ئەوەوە، لەوی بەست و بە ئەویەوە هەڵواسی.

تابَعَهُ مُتابَعَةً وتباعاً: بەدویدا گەڕاو لێی کۆڵییەوە.

تابَعَ فلان العَمَلَ أو الكلامَ: فلانکەس سەرپەرشتی کارەکەی کرد، باشی جێبەجێ کرد، جوانی ئەنجامدا.

تابَعَ بين الأمور: بە بەردەوامی شوێن کارەکانی کەوتو بە رێكو پێکی هەوڵی ئەنجامدانیانیدا.

تابَعَ فلان بمال له عليه: فلان داوای ماڵەکەی خۆی لێ کردەوە.

تابَعَ فلاناً على كذا: رەزامەندی دەربڕی بۆ فلان کەس لەسەر فیسار شت.

تابَعَ فلاناً على الأمر: یارمەتی فلان کەسی دا لەسەر کارەکە.

اتَّبَعَ الشيءَ: بە دوی شتەکەدا رۆیشتو شوێن پێی هەڵگرت ٥ دەگوترێ: (اتَّبَعَ الامام) شوێن ئیمامەکە کەوت وەکوو ئەوی کرد.

اتَّبَعَ القرآن والحديث: بە گوێرەی فەرموودەی قورئانو حەدیث هەڵسو کەوتی کرد.

اتَّبَعَ فلاناً بالدين: داوای قەرزەکەی لە فلان کردەوە.

تَتابَعت الأشياءُ: شتەکان بە زنجیرە بەدووی یەکدا هاتن ٥ دەگوترێ: (تابَعَ الفرسُ): ئەسپەکە رەوتی کرد بە شێوەیەکی وا سوارەکەی ئەشەمزێنێ هیچ هەڵبەزو دابەزی نەکرد.

تَتَبَّعَهُ: بەهێدیو لەسەرخۆ بەشوێنیدا گەڕاو هەوڵی گەیشتن بە حەقیقەتو واقیعی دا.

إستَتبَعَهُ: داوای لێکرد شوێنی کەوێ.

الاتِّباعية في الأدب: رێبازێکە لاسایی رێبازی شاعیرە پێشووەکان دەکەنەوە.

التابِعُ: شوێنکەوتوو، خزمەتکار، هەر کەسێك شوێن یەکێکی تر بکەوێ، (ك: تُبَّعُ، تُبَّاع، تَبَعَة، تَبَع)ە لە زاراوەی ئەحوییەکاندا تابیع بریتییە لە وشەیەك ئیعرابی وشەی پێشووی وەربگرێ.

التابعة: بۆ مێینەی (التابع) بەکار دەهێندرێ (ك: توابع)ە دەگوترێ: (دولة تابعة لدولة أخرى) ئەو وڵاتە سەربەخۆ نیە شوێنکەوتووی دەوڵەتێکی ترە.

التَّابِعِيّ: ئەو کەسانەن بە موسوڵمانی هاوەڵانی پێغەمبەریان دیتبێو بە موسوڵمانیش مردبن.

التَّبَاعَةُ: (تباعة الأمر) سەرەنجامی کارو ئەو دەر ئەنجامەی لێی دەکەوێتەوە دەگوترێ: (لي قِبَلَ فلان تِبَاعَة) لەلایەن فلانەوە ستەمێکم لێی کراوە.

التُّبَّعُ: شوێن کەوتوو لاسایی کەرەوە دەگوترێ: (هو تُبَّعُ نساء) ئەو پیاوە ژنانییە لاسایی ئافرەت دەکاتەوە یان زۆر شوێن راو بۆچوونی ئافرەت

دەگــەوێ ٥ بیچــووی ئــاژەڵ، (ك: أتباع)ە.

التُّبَّعُ: بەمانا (التابع)ە بۆ تاك و بۆ كۆ بەكاردێ، (ك أتباع).

التُّبَّعُ: سێبەر ٥ شازنی هەنگ، (ك: تبابع وتبابیع وتُبَّعُ) ٥ نازناوی پاشاكانی یەمەنە، (ك: تبابعة)یە.

التَّبِعَةُ: ئەوەیە شتێك شوێن كەوتووی شتێكی تربێ.

التبیع: بەمانا (التابع)ە ٥ خوێنكرو تۆڵە وەستێن ٥ خزمەتچی داواكاری ماف ٥ گوێرەكە، (ك: تِباع، وتبائع وأتبعة).

التَّبغ: توتن، لە ڕێگەی جگەرە كێشان و هەڵمژینەوە بەكاردێ.

التَّبغینُ: دەرمانێكە بۆ قەلاچۆكردنی جڕو جانەوەر بەكاردێ.

تَبَلَ فلاناً تبلاً: تۆڵەی لە فلان كەس كردەوە.

تَبَلَ الدهرُ القومَ: زەمانە بەلاو كارەساتەكانی خۆی ناڕاستەی ئەو گەل و نەتەوەیە كرد.

تَبَلَ الحبُّ فلاناً: سۆزو خۆشەویستی فلان كەسی نەخۆش خستووە عەقڵ و هۆشی لێستاندووە ٥ دەگوترێ: (هو متبول وتبیل).

تَبَلَ الطعامَ: بەهارات و زەردە چەوەو ئەو جۆرە شتانەی لە چێشتەكە كرد ٥ دەگوترێ: (تَبَلَ كلامَهُ) قسەی خۆش و نوكتەی تێكەڵ بە وتارەكەی كردو تام و خوێی تێكردو وەڕزی و ماندوێتی لەسەر گوێگرەكانی لابرد ٥

اتَّبَلَهُ: بەمانا (تَبَلَهُ)دێ ٥ (توبّل الطعامَ) بەمانا (تَبَلَهُ)دێ. دەگوترێ: (توبّل كلامَهُ).

التابِلُ: ئەو دەرمان و هاڕاوەو تامانەی تێكەڵ بە چێشت دەكرێ، (ك: توابل).

التَّبَّالُ: فرۆشیاری دەرمانی چێشت و زەردە چەوەو بەهارات.

التَّبْلُ: دوژمنایەتی ٥ تۆڵە ستاندنەوە، (ك: تُبُولَ).

التربال: ئەو تەپ و تۆزو وردەو خڵتەو ژەنگ و چڵكەیە كە لەمەعدەن هەڵدەوەرێ لەكاتی كوتان و سوركردنەوەیدا.

التَّوْبَلُ: بەمانا (التابل)دێ، (ك: توابل)ە.

تَبِنَ تَبَناً وتبانةً: تێكەیی و جوان لە كارەكانی وردبۆوە.

تَبَّنَ الماشیةَ تبناً: كای كردە ئالفی ئاژەڵەكان.

تَبُنَ: بەمانا (تبِنَ)دێ.

تَبَّنَ فلاناً: دەرپێی كورتی لەپێی فلان كەس كرد.

اتَّبَنَ: دەرپێی كورتی لەپێ كرد.

التَّبَّانُ: كا فرۆش، (ك تَبَّانَةُ:)

التُّبَّان: دەرپێیەكی كورتە دەگاتە سەر ئەژنۆو شەرمگا دادەپۆشێ.

التِّبْنُ: کا ٥ وردکراوی لاسکی گەنمو جۆ، کە گێرە دەکرێو ورد دەبێ ٥ بە سوراحی یان قاپە ئاوێک دەگوترێ کە نزیکەی (٢٠) کەس تێر ئاوبکا، (ك: أتبان).

التَّبِنُ: کەسێکە دەست نەگریس بێو دەست لەهەموو شتێك بدا.

التِّبْنِيُّ: کایی، رەنگ کایی ٥ دەگوترێ: (ثوبٌ تِبْنِيٌّ) واتە: رەنگەکەی رەنگی کاییە.

اَلْمَتْبَنُ: کادێن، (ك: متابن) ٥ (اَلْمَتْبَنَةُ) کادێن.

التِّجَابُ: ئەوەی دەتوێنتەوە لە بەردە زیو ئەو خلتەو پلتەی لێی دەمێنێتەوە.

التِّجْبَابُ: عەرەقی زیو کە دەتکێ لە بەردی مەعدەن.

تَجَرَ تجْراً وتِجَارةً: خەریکی کاری بازرگانیو ئاڵو وێرە ٥ کڕینو فرۆشتنی ئەنجامدا.

تَاجَرَ فلان فلاناً: بازرگانی لەگەڵ دا کرد.

إتَّجَرَ: بەمانا (تَجَرَ)دێ.

التـاجر: ئەو کەسەیە خەریکی کاری بازرگانیو کڕینو فرۆشتنو شارەزایی باشی لەو بوارەدا هەبێ ٥ عەرەب بە مەیفرۆش دەڵێن: (تاجر)، (ك تُجْرٌ، تِجار، تُجّار).

التـاجِرَة: بۆ مێینە بەکاردێ ٥ دەشگوترێ (سِلْعَةٌ تاجِرَة) کاڵایەکی رەواجدارە.

التِجارة: ئەو کاڵاو شتو مەکانەیە کە ئاڵو گۆڕیان پێ دەکرێ بە مەبەستی قازانج.

اَلْمَتْجَرُ: شوێنی بازاڕو بازرگانیکردن ٥ دوکان ٥ دەگوترێ: (بلد مَتْجَرٌ) وڵاتێکە شوێنی بازرگانی کردنە، شارێکە بازرگانی تێدا زۆرو رەواجە.

أرض مَتْجَرةٌ: خاکێکە بازرگانی زۆری تێدا دەکرێ، کاڵای زۆرو بێ شماری بۆ دەگوێزرێتەوە، (ك: تاجر)ە.

تحتُ: ژێر، پێچەوانەی (فوق) سەرو ئەگەر نیسبەتی بۆ لابدەی دەگوترێ: (تحتيّ)و (تحتانيّ).

التَّخُتُ: گەنجی شێر دراوە، (ك: تحوت).

تَحْتَحَهُ: جولاندی، رای وەشاند.

تَحْتَحَ: جولا، بزوت، کەوتە جمو جوڵ.

التَّحْتَحَةُ: دەنگی جمو جوڵی رۆیشتن ٥ تەقە تەقو خرمە خرمی رۆیشتنی کاروانو کاڕانو ئاژەڵ ٥ خشەو خشەی پێخواس.

التَّحْتُرِيَة: جێنی زەوی کە گاسنی جوتیار نایگاتێ، جێنی خوار کێڵدراوەکە.

أتْحَفَهُ: دیاری پێدا، دیاری بۆ نارد.

إتَّحَفَهُ: بەمانا (أتحفه)دێ.

التُحفَةُ: عەنتیکەو نایاب ، هەر شتێ نرخــــی فـــەنیو شـــوێنەواری کۆنینەبێت پێی دەگوترێ: (تحفة).

المتحــف: مۆزەخانــە، شــوێنێ تێــدا هەڵگرتنی شتی عەنتیکەو کۆن.

التَّختُ: کانتوری جل تێدا هەڵـگرتن، سیسەمی لەسەر نووستن ، جۆقـەی مۆسیقارو گۆرانی بێژەکان.

التَّختــة: سـبورەی قوتابخانــە ، کورسـی لەسەر دانیشتنی قوتابی.

تَختَخَ تَختخــةً: قسەکانی بێ مانابوون لەبەر لاڵــە پەتــەیی لێــی حــاڵی نــەدەبووی، وشەکانی وەکوو پێویست بۆ دەرنەبڕان.

التَختَــــروانُ: کەژاوەیەکــە دوو دەســـکی لەپێشــەوەو دوو دەســـك لــە دواوە لەشێوەی دارە مەیتــدا بــەڵام پانترە دوو ولاخ هەڵی دەگرن.

تَخَّ العجین ونحوه: هەویرەکە هەڵات ، شـل بووە چونکە ئاوی زۆر بوو.

تَخَّ فلان: ئارەزووی خواردنی نەما.

أتـــخَّ العجـــین ونحـــوه: ئـــاوی زۆر لەهەویرەکـەدا تـا نـەرم بـۆوە شـل بۆوە.

التَّخُّ: هەویری ترشاو، هەویری شل.

تَخِذَ المالَ: ماڵو سامانی پێکەوە نـا (تَخِذَ فلاناً صدیقاً) فلانی کردە هاوڕێی خۆی.

تاخمَ الموضعُ الموضعَ: شـوێنەکە جیرانـی ئەو شوێنەیە.

التَّخمُ: سنورو بەرزێنی نێوان دوو ملك دوو وڵات ، نیشـانەی ڕێگاوبـان بـۆ ئــەوەی ڕێبــوار ڕێگاکــەی لێ تێـك نەچێ، (ك: تخوم)ە.

تُــذرُجُ: باڵندەیەکــە لــە پێــری پەلــەوەری مریشـك ئاسـا لــە وڵاتــی فـارس دا هەیە.

التُّذرَةُ: بەرگریکردن ، دەگـوترێ: (هـو ذوتُذرَةٍ) هێـرش بـەرو بـە دەسـەڵاتە بەسەر دوژمنەکانیدا.

تراجیدیا: تراژیدیا.

تراخوما: چاو هێشە.

تَــرِبَ الشَّــيءُ تَرَبــاً: گڵـی خسـتە سـەر، دەگوترێ: (تَرِب الجلـد) گڵی خستە سەر پێستەکە بۆئەوەی دەباغ ببێ.

تَرِبَ تَرَبـاً: گڵو خـۆڵی ڕێکەوت ، (تَـرِب المکان) گڵو خۆڵی زۆر بوو.

تَرِبَ الریحُ: بایەکە گڵو خۆڵی هێنا.

تَرِبَ فلان تَرَباً ومَترَبَةً: فلان کەس هەژار کەوت ، لـە دوعـا کردنـدا دەگـوترێ: (تَرِبَـت یداه) توشی خەسارەتمەندی بێ.

أتـــرَبَ: مـــاڵو ســـامانی زۆربـــوو، دەوڵەمەنـدبوو ، (أتـربَ الشَّيءَ) گڵـی بەسەردا کرد، (تارَبَهُ) هاوڕێیەتی کرد.

تَرَّبَ: بـەمانا (أترَبَ)دێ ، (تَرَّب الشَّيءَ) گڵی خستە سەر شتەکە ، دەگوترێ: (تَرِّب الکتـاب): گڵو خـۆڵی خستە سەر کتێبەکە.

تَتَـرَّبَ: خـۆی لـە قـوڕو خـۆڵدا وەردا، قوڕو چڵپاوی پێوە نووسا

التَرائِبُ: ئێسقانی سینگ، لە خوار قوڵکەی گەردندا.

التُرابُ: زەوی نەرمەڵان ٥ هەر جێیەک لە زەوی گڵاوی‌و نەرمەڵان بێ.

التُربُ: گڵ‌و خۆڵ ٥ لاسکی تەشی، ئەو شوێنەی ڕێسراوەکەی لەسەر هەڵدەکرێ.

التَربُ: هاوتەمەن (بەزۆری بۆ مێیینە بەکاردێ)، (ك: أتراب)ە.

التَرباءُ: گڵ‌و خۆڵ ٥ زەوی.

التُربَةُ: گڵ ٥ سروشتی زەوی ٥ دەگوترێ: (أرض جيدة التربة): زەوییەکە سروشتی خاکەکەی باشە. گۆڕ ٥ بەشێک لە ڕووی سەرەوەی زەوی ئەوەی گاسنی جوتیار دەیگاتێ، (ك: تُرَبٌ).

التُربِيُّ: ئەو کەسەی کاروباری گۆڕستان بەڕێوە ببا.

التُربِيَّةُ: گەنمی سوور، گوڵە گەنم.

ترَبَسَ البابَ: دەرگاکەی داخست.

التِرباسُ: جۆرە ئاسنێکە لە ناوەوە دەرگای پێ دادەخرێ ٥ جا سورگی بێ یاشکۆڵ بێ، کیلۆن بێ، (ك: ترابيس)ە.

التُربَسُ: جۆرێکە لە جرو جانەوەرو حەشەراتی زۆر وردیلەن کە گژوگیاو ڕووەک دادەوەشێنن.

التُربینُ: تۆربین، ئامێرێکە هەڵدەخولێ بۆئەوەی هێزی هەوا یان بوخار یان ئاوی بە تەوژم بگۆڕێ بۆ هێزێکی میکانیکی.

تَرتَرَ: جەستەی شل بووە ٥ یان قسەکانی نەرم‌و نیان بوو.

تَرَجَ تَرَجاً: خۆی پەنهان کرد.

تَرِجَ تَرَجاً: کارەکەی لێ ئاڵۆزبوو، ئیشەکەی لێ شێوا.

تَرَّجَ الثوبَ: قوماشەکەی بە ڕەنگی سوور ڕەنگ کرد.

التُرُج: نارنج.

التَريجُ: کەسێک ئەعصابی بەهێزی هەبێ.

تَرجَمَ الكلامَ: کەلامەکەی ڕونکردەوەو ئاشکرای کرد.

تَرجَمَ كلامَ غيرِه: لە زمانێکەوە ئاخاوتنی یەکێکی تری وەرگێڕا بۆسەر زمانێکی تر.

ترجَمَ لفلان: ژینامەی فلان کەسی نووسی، باسکرد.

التُرجُمانُ: وەرگێڕ، (ك: تراجم، وتراجمة).

الترجَمَةُ: ژینامە، مێژووی ژیان‌و هەڵس‌و کەوتی ئادەمیزادێک.

تَرِحَ تَرَحاً: خەفەتبار بوو، خێرو خۆشی کەم بوو.

أترَحَهُ: خەفەتباری کرد.

تَرَّحَهُ: بەمانا (أترَحَهُ)دێ ٥ (تَترَّح) بەمانا (ترِحَ)هاتووە.

المتارح: هۆکاری خەم‌و خەفەت ٥ دەگوترێ: (ترحه المَتارِحُ).

المُترِح: ژیانی کوڵە مەرگی ٥ لافاوی کەم‌و بچڕ بچڕ.

التَرحُ: لەبرین پێچیدا بریتییە لە هەڵدڕین و کردنەوەی برینێك کە زۆر قوڵ نەبێ.

تَرَّ العضوُ ونحوه ترّاً وترورا: ئەندامێکی جەستەی لێ بووە بڕایەوە.

تَرَّ فلان عن بلاده: دوور کەوتەوە، دەگوترێ: (ترّ عن قومه) لەنەتەوەکەی دابڕاو گۆشەگیر بوو.

تَرَّ الرجلُ: پیاوەکە خۆی داڕشت و جەستەی پڕبووە، ئێسقانی تێراو بوو ٥ لەبرسا لەشی داهێزاو برستی لێ بڕا ٥ (ترّ الحِران): ئاژەڵەکە هەرچی لە گەدەیدابوو فڕێی دایە دەرەوە ٥ (ترّ العُضْوَ): ئەندامەکەی بڕییەوە.

تَرَّ تَرارةً: جەستەی خۆی داڕشت و تێکسمراو پتەو بوو.

أترَّ العُضْوَ: ئەندامەکەی بڕییەوە (أترَّ الشَّيءَ) شتەکەی دوور خستەوە.

الأتْرورُ: کوڕی بچکۆلە، (ك: أتارِير).

التُرُّ: بەنی تەناف، کەرادە هێڵدرێ و بە ئاستی ئەو جێنی دیوار رادەبەسترێ ٥ دەگوترێ: (لأُقِيمَنَّكَ على التُرِّ) دەتخەمە سەر ڕێگای ڕاست و بێ کۆسپ و تەگەرە.

تَرَزَ تَرْزاً وتروزاً: وشك بووە چرچ بوو ٥ دەگوترێ: (ترَزَ لحمُهُ) گۆشتی جەستەی وشکەڵ بوو ڕەق بوو.

تَرَزَ فلان: فلان برسی بوو ٥ مرد ٥ (ترز أذناب الإبل) بەهۆی نەخۆشییەوە گوێچکەی حوشترەکان توکی پێوە نەما.

تَرَزَ فلاناً تَرْزاً: فڵانکەسی خست، بە زەویدا دا.

ترِزَ اللحمُ تَرْزاً: گۆشتەکەی وشکەڵ بوو بەزی تێدا نەما.

ترِزَ الماءُ ترزاً: ئاوەکە بوو بە سەهۆڵ.

أترزه: وشکی کردەوە.

التَرازُ والتُرازُ: مردنی کتوپڕ، مەرگی ناگەهان موفاجات.

التُرزِيُّ: خەیات، جل دروو.

تَرِسَ: بەتیر وێکەوتن مرد (إترَسَ) بەمانا (ترِس)ە ٥ (تَتَرَّسَ) بەمانا (ترِس)هاتووە.

التارِسُ: خاوەن تیر، تیر فرۆش.

التَرَّاسُ: تیرکەر ئەو کەسەی پیشەی دروستکردنی تیرە.

التِراسُ: خاوەن تیر، تیر دروسکەر.

التُرْسُ: تیر ئەوەی لەشەڕدا خۆی لێ دەپارێزرێ بە مەتاڵ و زرێ و سەنگەر و ئەوجۆرە شتانە، (ك: أتراس، تِراس وتِرَسة وتُرُس).

التُّرْس: (دووبارە) ناوە بۆ سورگی، پاشکۆڵ کەلە دواوە دەرگای پێ قایم دەکرێ و داخستنەکەی پێ پتەوتر دەبێ جالە ئاسن بێ یان لە دار بێ ٥ لە ئامێردا ناوە بۆ پارچە ئاسنێکی کەوانەیی ددانەدار وەکوو مشار لەشێوەی قورسی سەعات یان ئاعوروو ئەو شتانە.

التُّرسَة: سولەحفاتی دەریا، کیسەڵی ناو ناو.

المِتْراسُ: ئەو کۆسپەو تەگەرانەن کە لەبەردەم پێشڕەوی دوژمن دادەنرێن بۆئەوەی نەتوانێ بەئامانج بگا ٥ (ك: متاريس)ە بە کوردی مەتەریز.

المِتْرَسُ: ئەو شتەی لە ناوەوە دەرگای پێ دادەخرێ وەکوو سورگی‌و پاشکۆڵ، (ك متاريس)ە.

تَـرُصَ الشَّيءُ تراصةً: شتەکە قایم کراو زەبت کرا ٥ (هو تارص وتريص) دەگوترێ: (میزان تریص) تەرازوویەکی زەبت کراوو ورد خوێنەوەیە دزی‌و فزی تێدا ناکرێ ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (لو وزن رجاء المؤمن وخوفه بميزان تريص مازاد أحدهما على الآخر) واتە: موسوڵمان ئەوەیە ترس‌و هیوای لەخودا بەرامبەربن.

أتـرَصَهُ: قایمی کردو رێکی خست (ترّصَهُ) بەمانا (أترصَهُ)یە.

المُتْرَصات: رمی راست‌و تەعدیل کراو.

تَرَعَـهُ عـن قصـده تَرْعـاً: لە ویست مەبەستی خۆی لایداو روی پێ لەشتێکی ترکرد.

تَرِعَ الإِناءَ: قاپەکەی پرکرد (ترع إلى كذا) پەلەی کرد بۆئەوە.

أتـرَعَ الانـاءَ: قاپەکـەی پڕکـرد بەرمیلەکە، گۆزەکە، مەنجەڵەکەی پڕکرد.

تَرَعَ البابَ: دەرگاکەی داخست.

إِتَّرَعَ الاناءُ: زەرفەکە پڕ بوو.

تَتَرَّعَ: پەلەی کرد ٥ دەگوترێ: (تترّع اليه بالشرِّ) پەلەی کرد بۆ شەڕ لەگەڵ کردنی.

الأَتْرَعُ من السيول: لافاوێك پڕاوپڕی شیوەکە بێ ٥ (سيل أترَعُ) رۆیشتنی بەپەلە.

التَّرِعُ من الآنية: قاپی پڕ لە ناوو شتی وا.

التُّرْعَـةُ: دەمی جۆگا، لێواری جۆگەی ئاو، قەناتی پان‌و بەرفراوانی ئاو بۆ ئاودێری یان بۆ هاتوچۆکردنی بەلەم ٥ دەرگای خانوو ٥ پلیکانەی پەیژەو قادرمە ٥ باغچە لە شوێنێکی بەرزایی.

التُّراعُ من السيول: ئەو لافاوەی شیوەکە پڕ بکا.

تَرِفَ النباتُ: گیاو گژو رووەکەکە تەڕو تازە ناسك بوو، ئاودارو بەرموئەق بوو.

تَـرِفَ فـلان: فلانکەس بەناز پەروەردەو گوزەران خۆش بوو (هو تَرِفٌ) ٥ فلان کەس لەسەر لێوی پیتکەو زێدە گۆشتێکی سروشتی هەیە ٥ (هو أترف وهي ترفاء)، (ك: ترف).

أتـرَفَ فـلانٌ: فلان سوربوو لەسەر بەغی‌و گومڕابوون‌و خراپەکاری.

أتْرَفَ فلاناً: نازو نیعمەتی بەسەر فلان دا رشتو بەناز پەروەردەیکرد.
أتْرَفَ النعمةُ فلاناً: نازو نیعمەت وای لە فلان کەس کردووە لەخۆی بایی بێ.
تَرَّفَهُ: بەمانا (أترفه)دێ ٥ خۆراکو بژێوی باشی بۆ دەستەبەر کرد.
تَتَرَّفَ: کەوتە ناو نازو نیعمەتەوە.
استَتْرَفَ: لەخۆی بایی بوو طوغیانی کرد لەبەر دەوڵەمەندی خۆی لە خۆگۆڕا.
التُرفَةُ: نازو نیعمەت ٥ شتی جوانو ناسك کە پێشکەشی هاوەڵەکەتی دەکەی ٥ خواردنی خۆشو بەتام ٥ زێدە گۆشتێك کەبە سروشت لەناوەڕاستی لێوی سەروو پەیدا بووبێ ٥ پەرداخو گلاسێك ئاوی پێ بخورێتەوە، (ك: تُرَفٌ).
التُرفاسُ: زوربەی جۆرەکانی کارگ.
تَرْقاً فلاناً ترقاةً: لەگەردنی فلانی دا ٥ بەلاملی کێشا.
التَرْقُوَةُ: بینە قاقا، ئێسقانێکە لەنێوان قورقوڕاگەو سنگدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾.
تَرَكَ الشَّيْءَ تركاً وتركاناً: شتەکەی وەلاناو وازی لێ هێنا ٥ دەشگوترێ: (ترك الميتُ مالاً): مردووەکە ماڵو سامانی جێهێشت.
تركه يفعل كذا: وای کرد ئەوە بکا ٥ (هو تارك ومتارك).
ترك فلانٌ تركاً: فلان کەس ئافرەتێکی کەس نەویستی مارەکرد ٥ ئافرەتێکی مارە کرد کەس داخوازی نەکردبوو.
تاركه البَيْعَ وغيره وفيه: صوڵحی لەگەڵ کرد لەسەر ئەوەی وازلە معامەلەکە بێنێ ٥ (إتَّرَكَ الشَّيْءَ) بەمانا (تركه)دێ.
تتاركوا الأمر بينهم: وازیان لە ئیشەکە هێنا.
التُرك: تائفێکن لە مەغۆلەکان ٥ بە تاکەکەیان دەگوترێ: (تُركي)، (ك: أتراك)ە.
التُّرْكة: هێلکە دوای ئەوەی بێچووەکەی لێ دێتە دەر.
التِّرْكَة: میرات ٥ ئەو ماڵو سامانەی ئادەمیزاد دوای مردنی لێی جێ دەمێنێ (التِّرِكة) بەمانا (التِّرْكة)دێ.
التَّرِيك: هێشووە خورما ٥ هێشووە ترێ پاش ئەوەی میوەکەیان لێ چنرا.
التَّريكة: گەورە کچی قەیرەو خوازبێنی نەکراو ٥ کچە عازەب کەلە ماڵی باوکیدا بمێنێتەوەو شوی بۆ نەکرێ ٥ پاشماوەی لافاو ٥ ئەو داشکاندنو باج کەمکردنەوەیەیە کە سالانە فەرمانگەی باجو دەرامەت بۆ ئەو کەسانەی تووشی زەرەرو زیان بوون برێ لە باجەکە کەم دەکاتەوە، (ك: ترائك، تريك، تُرُك)ە.

التَّرام: شەمەندەفەر.

تَرَمَّسَ: خۆی لەشەڕو ئاژاوە شاردەوە، خۆی پەنادا.

التُّرمُسُ: درەختێکە دەنکە بەرێکی زۆر تاڵی هەیە ٥ جۆرە ترمزێکە شتی سارد یان گەرم بۆماوەیەك تێیدا هەڵدەگیرێو ساردییەکەی یان گەرمییەکەی لەدەست نادات.

التُّرمُسَةُ: ژێر زەمین، سەرداب.

ترموجراف: لاپەڕەیەکە روبەرێکە بە رەسمی بەیانی پلەی گەرمی لەسەر دیاری دەکرێو تۆمار دەکرێ.

ترمومتر: ئامێرێکە پلەی گەرمیو ساردی هەوای پێ تۆمار دەکرێ.

تَرِهَ تَرهاً: کەوتە ناو توڕەهاتەوە.

التُّرَّةُ: شتی بەتاڵو پوچ.

التُّرَهَةُ: ساراو چۆڵەوانی، رێبازی بچوكو لارێ کەلە رێگای سەرەکی دەبنەوە ٥ شتی پوچو بێ بناغە ٥ قسەی بێ سوودو بێ کەڵك.

تَرِیَ تَرْیاً: لە کارکردندا تەمبەڵو لەسەرە خۆبوو، تەمبەڵی کرد.

أتری: کاری یەك لەدوای یەکی ئەنجامدان، لەنێوان کارەکانیدا پشوویەکی دا.

التِّریاقُ: ئەوەیە بەشێوەیەکی میکانیکی ناهێڵێ ژەهر لە گەدەو ریخۆڵەوە هەڵبمژرێ.

تَسَعَ القَومَ: بەهۆی خۆیەوە خەڵکەکەی کرد بە نۆکەس، واتە ئەوان هەشت بوون بەخۆیەوە بوون بە نۆ ٥ دەگوترێ: ئەو نۆیەمی هەشت کەسەکانە.

تَسَعَ الشَّیَ: نۆیەکی هەڵگرت ٥ دەگوترێ: (تَسَعَ القَومَ) نۆیەکی ماڵەکەی لێ ستاندن (تَسَعَ الحَبلَ) حەبلەکەی کرد بە نۆ بەش ٥ نۆلا.

أتسَعَ القومُ: قەومەکە بوون بە نۆ ٥ نۆ رۆژ حوشترەکانیان چوونە سەر حەوزەکە بۆ ناو خواردنەوە (أتسَعَ العدد) ژمارەکەی کرد بە نۆ.

التاسوعاء: رۆژی نۆیەمی مانگی موحەرەم.

التُّسْعُ: بەشێك لەنۆ بەش، (ك أتساع)ە.

التِسعَةُ: ژمارەی دوا ژمارە هەشتو پێش ژمارە (دە).

التَّسیعُ: بەمانا (التسعة).

تشرین: ناوە بۆ دوو مانگ لە مانگەکانی ساڵ (تشرین)ی یەکەمو (تشرین)ی دووەم، (ك: تشارین).

تَعِبَ تَعَباً: ماندوو بوو، برستی لێ بڕا، توشی چورتمو نارەحەتی بوو.

أتعَبَ القَومُ: خەڵکەکە ئاژەڵەکانیان ماندوو بوون.

أتعَبَ الانسان والحیوانَ: وای کرد ئادەمیزادەکان، ئاژەڵەکان ماندوبێن ٥ دەگوترێ: (أتعَبَ رکابَهُ) پەلەی لێ کردن لە رۆیشتندا خێرا برۆن.

تَعْتَعَتِ الدابّةُ في الرَّمْلِ: ولاغەکە، پەرۆکە قاچی لە لبەلاّنەکە چەقین‌و حەوق بوون.

تَعْتَعَ فلان في کلامە: فلاّن کەس لە قسەکردندا زمانی گیراو هەرچی کردی قسەکەی بۆ نەهات.

تَعْتَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی راتەکاندو بەتوندی خستییە جولە.

تَتَعْتَعَ في کلامە: (تعتع في کلامە).

تَعُسَ تَعْساً: هەڵەنگوت‌و رەپەورِو کەوتە سەر زەوی.

تَعَسَ اللهُ فلاناً: خودا فلاّن کەسی لەناوبردو فەوتاندی ◦ دەگوترێ: (هو تاعس وهي متعوس) ◦ پێغەمبەر (د.خ) فەرمووبەتی: (تَعِسَ عبدالدينار والدرهم) فەوتاوەو بە هیلاك چووە ◦ ئەو کەسەی بەندەی دینارو دیرهەم بێ ◦ لەپەندی پێشینانندا هاتووە دەڵێ: (تَعِسَت العجلة) پەلەکردن فەوتێنەرە ◦ پەلەکردن لەناوی برد.

أتْعَسَهُ: فەوتاندی.

التَّعْسُ: شەرِو نەگبەتی ◦ دەشگوترێ (تَعْساً له) خودا لەناوی بەرێ.

التَّعَلُ: گەرمی قورِگی هێڵنجاوی.

تَغِبَ الشَّيْءُ تَغَباً: شتەکە عەیب‌و خەوشی تێدا پەیدا بوو، گوراو بۆگەنی کرد، چلکن بوو، بەهیلاك چوو.

تَغِبَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە بێ زمانەکە برسی بوو.

اَتْغَبَهُ: عەیبداری کرد.

تَفتَغَ المتكلمُ: قسەکەرەکە چونکە ددانی کەوتبوون قسەکانی نەدەبیسران.

تفتغ کلامَهُ: قسەکانی دووبارە کردنەوەو رونی نەکردنەوە.

تَفَتَّغَ الضَّحْكَ: ویستی پێکەنینەکەی بشارێتەوە بۆی نەکراو لە پرمەی پێکەنینی دا.

تَفَرَ تُفوراً: هەڵقولا، هەڵرِژا، دەگوترێ: (تَفَرَ السحابُ والعرقُ) هەورەکە بارانی زۆری هەڵرِژاند، دەمارەکە خوێنی زۆری لێ هات ◦ (تَفَرَ القِدْرُ) دیزەکە مەنجەڵەکە هەڵچوو ◦ (تَفَرَ الجرحُ) برینەکە خوێنی لێ هات.

تَفِئَ تَفَأً: رقی هەڵساو سوور بۆوە.

التِفِئَةُ تَئِفَةُ الشيئ: وەرزو کاتی شت.

تَفْتَفَ: چلکن بوو دوای ئەوەی خاوێن بوو.

تَفْتَفَ الرجلُ: پیاوەکە قسەی ژنانی وەرگرتن‌و حیکایەتی ژنانی کۆکردنەوە.

التفتافُ: کەسێك قسەو رووداوی ئافرەتان کۆبکاتەوەو گرنگیان پێبدا.

تَفِثَ تَفَثاً: ریش تاشین‌و رۆن لەخۆدان‌و خۆ ئارایشدانی واز لێ هێنا چلکن بوو دەگوترێ: (هو تَفِثٌ).

تَلَّثَ الدم المكانَ: خوێنەکەی لەو شوێنە هەڵسوا.

التَّفَثُ: ئەو حاڵ‌و وەزعەیە توشی ئیحرام بەستوی حەج دەبێ وەکوو

ئـەوەی وازلـە ریـش تاشـینو رۆن لەخۆدانو خۆ شۆشتن دێنێ.

أتــفحَةُ: سـێوێکی دایـە ٥ دەگـوترێ: (الحَفَك من التفحَك).

التّفاحُ: سێو (جۆرەکانی سێو زۆرن).

التفاحـة: واتـە سـێوێك ٥ لـە زانیـاری تەشریحدا بە سەری ران دەگوترێ، واتــە ئــەو ئێسـقانە خـڕەی نـاو حـەوزی سمت ٥ دەگوترێ: (ضـرب علی تفاحته) لە هەردوو تۆپی سمتی دا.

المَتْفَحَةُ: باغی سێو، (ك: مفالح)ە.

أتــفَرَ الطلــعُ: سـەرەتای چـرووزەی خورماکە دەرکەوت.

التّفرةُ: سەرەتای پەیدابوونی رووەك، ئەو گیاوگژو گارکو شتانەی لەژێر درەختدا دەڕوێ.

التّفرة: ناوەراستی لێوی سەرو.

تفّ تفّاً: تفی کرد، تفی لێکرد: (تَفَّفَهُ) پێی گوت: تف.

التّـفُ: چـڵکی ژێـر نینـۆك ٥ لـەکاتێکا ئـادەمیزاد شـتێکی زینـە خـرۆ یـان قێزەون دەبینـێ دەڵێ: (تـف)، (ك: تِفِفَة)ە.

التّفّــافُ: جـۆری ئـەو رووەکـە گـوڵ لوســـەینیانەن کەلـــە زەلکـــاودا دەرسـکێن ٥ لـە میصـر پێـی دەڵێن (الجُفضِیض).

التِّفافَة: تف.

التّفّال: پیاوی خوێڕیو ناکەس بەچە.

التِّفّانُ بِتفّان الشَّيْء: کاتو وەرزی شت ٥ دەگوترێ: أتيتك بتفّانه وعلى تفّانِهِ.

التُّفّــةُ: گیانلەبەرێکــە بــە ئەنــدازەی پشـیلەو لـە پێـری پشـیلەیە هـەر گیانلەبەرێکی بۆ هەڵبکەوێ نێچیری دەکاو دەیخوا جگـە لـە گۆشت هـیچ شتێکی تر ناخوا.

تَفَلَ تفـلاً: تفی کـرد (تَفَـلَ فـي أذنـه) بـە گوێیــدا چــرپاند ســرکاندی بــە گوێچـکەیدا ٥ (تَفَـلَ المـاءَ) ئاوەکـەی لەناو دەمیدا هێنـاو بـرد بـۆی قـوت نەچوو.

تَفِــلَ تَفَــلاً: بــۆنی جەســتەی گــۆڕا ٥ دەگـوترێ: (تَفِلَ فلان) بۆنی خۆشی لەخۆ نەداو جەستەی بۆگەنی کـرد ٥ دەگـوترێ: (هو تَفِلٌ، هي مِتفال).

أتْفَلَهُ: بۆنی جەستەی گۆڕی.

التّتْفُـلُ والتُّتْفُــلُ: رێـوی یـان بێچـووە رێوی.

التُّفّالُ: تف ٥ کەف.

التُّفْلُ: بەمانا (التفال) دێ.

التِّفْلُ: کەم ٥ دەگـوترێ: (ما أصاب منه الا تِفْــلاً) شـتێکی کـەم نـەبێ لـەو دەستی نەکەوتووە.

المَتْفَلَةُ: قاپێکە تفی تێدەکرێ ٥ وەکوو ئـەوەی بـۆ نـەخۆش دادەنـرێ تـفو بەڵغەمی تێ فڕێ بدا، (ك متافل)ە.

تَفَنَهُ تَفْناً: دەری کرد.

التَّفَان: (تِفَان الشَّيْءِ): كاتو وەرزی شت.

التُّفْنُ: چڵكو دزێنی.

تَفِهَ تَفَهاً وتفوهاً وتفاهةً: كەم بوو بێ نرخ بوو ریسوا بوو.

تَفِهَ الرَّجُلُ: پیاوەكە هیچو پوچو ئەحمەق دەرچوو، بێ نرخ بوو.

تَفِهَ الطعامُ: خواردنەكە بێ تامو لەززەت بوو.

أتـفَهَ في العطـاءِ: لە بەخشش دا كەم بەخش بوو.

أتْقَنَهُ: قایمو پتەویكرد.

تَقْـنَ أرضـهُ: ئاوی لە زەوییەكەی گرت بۆئەوەی بەپیت بێو خێرو فەڕبدا.

تَتَقَّنَتَ البِئرُ: بیرەكە قوڕێكی لینجی بێ بەردی لێ هاتەدەر.

الـتِّقْنُ: پیـاوی عـاقڵو زیـرەك ٥ تەبیعـەتو سروشـت ٥ قـوڕی بـێ بەردو چەوو تێكەڵ بە قوڕە شین كەلـە بنكـی بـیر دەردەهێنـرێ ٥ پاشماوەی ئاوو تەرسوبات، كلسو زەنگی قوڕە لیتەو گلێك ئاوەكەی سـەری نـەمابێو شـەقار شـەقار بووبێ.

التُّقْنَةُ: كلسو تەڕسوباتی ئاو.

تكتَـكَ الفـرسُ: ئەسپەكە رۆیشت وەكوو ئەوەی بەسەر ئاگرو چقڵو دڕكا پێ هەڵێنێ.

تكتَـكَ البطـيخَ: پێـی لـە كاڵەكەكـە نـاو پڵیشاندیەوە.

التكتيـك: شـارەزایی لـە دانـانی پلانـی شـەڕ لەمەیـدانی شـەڕدا بـۆ سـوپاو هێزی جەكدار.

تَـكَّ الرجـلُ تكوكـاً: پیاوەكـە ئەحمـەقو ناپیاو بوو، بوو بە گاڵتەچی خەڵك لەناوچوو، (هو تاكّ)، (ك: تُكّاك)ە.

تَـكَّ الشـيءَ: شـتەكەی بڕیـەوە، لێكـی جیاكردەوە ٥ (تكَّ البطيخَ ونحوه): پێی لێناو پڵیشاندیەوە.

اسـتَتكَّ التكّـةَ ربهـا: دوخێنـی لـە دەرپێكە هەڵكێشا.

استَتكَّ بـالحرير: دوخێنـی لـە قوماشـی حەریر دروست كرد.

التَّكّ: ئەقرەیەكی مۆسیقایە.

التِّكَّةُ: دوخێنی دەرپێ، (ك: تِكَك).

التَّكيّـــك: ئەوكەســـەی هـــیچ راو بۆچونێكی نەبێ.

المِتَكّ: ئەوشتەیە دوخێنێ پێ لەدەرپێ هەڵدەكێشرێ، (ك: متاك).

التَّكيَّةُ: خانوویەكە تایبەت دەكرێ بـۆ كۆبوونەوەو زیكری دەرویشان.

التَّلْـبُ: خەسـاربوونو فـەوتانو تێـدا چوون ٥ دەگوترێ: (تبّاً له وتلباً).

التَولَبُ: بێچووی ماكەری كێوی ئەگـەر تەمـەنی سـاڵێك بـێ ٥ جاشـە كـەر، (ك: توالب).

التِّلْبـــانيّ: رابـــوونی دوو فكـــرەو وێچونیانە كە بەسەر دڵی دووكەسی لەیـــەك جیـــاو لەیـــەك دووردا رادەبووری لەیەك كاتدا.

تَلتَلَ: بەگورجی رۆیی، بە زەحمەتو تواپزی جەلە بە ئازەلەکەی لێخوڕی.

تَلتَلَ الشَیْئَ: بە توونـدی شـتەکەی راپسکاوت.

تَلتَلَ فلاناً: فـلان کەسی خستە قەلەقو نارەحەتیەوە.

التلاتل من الرجال: پیاوی کەمتەو گۆشتن‌و دەست‌و قاچ ئەستوور.

التُّلْتُلَةُ: هێزو توانا، تونێکلی دلر دەکرێ بە قاپی ئاو خواردنەوە، (ك: تلاتِل).

تَلَدَ الشَیْئَ تلوداً: شتەکە کۆن بوو ە (تَلَدَتْ ماشیة فـلان) ئـاژەلی فـلان لـەلای خـۆی زاوزێیان کـرد ە بە میرات بۆی مانەوە.

تَلَدَ الرجلُ بالمکان وفی القوم تلوداً: پیاوەکە مایەوە، جێگیر بـوو، نیشتەجێ بوو.

تَلِدَ: بەمانا (تَلَدَ)دێ.

اَتْلَدَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بەخاوەن مـاڵ‌و سـامانێکی بـاش‌و رەسـەن ە دەگوترێ: (مـال تالِدٌ ومـال متلد وخلق متلد) واتە کۆن‌و لە مێژینە.

تَلَّدَ الرجلُ: پیاوەکە مـاڵ‌و سـامانی کۆکردەوەو لێی نەبەخشی.

التِّلاَدُ: ماڵ‌و سامانی کۆنینەو رەسەن‌و ساغ‌و بێ عەیب.

التُّلْدُ: بـەمانا (الـتِّلاد)دێ، (ك: تلـود وتلاد)ە.

التُّلْدُ: بێچووی هەلۆ، (ك: أتلاد وتلاد.)

التَّلِیدُ: بەمانا (الـتِّلاد)دێ ە دەگوترێ: (امرأة تلید) ئافرەتی خاوەن رەوشتی بەرز.

التِّلِسکوب: ئامێرێکە شتی دوور نزیـک دەخاتـەوە بەکاردەهێنـدرێ بـۆ دیـاریکردن‌و زانینـی چـۆنیەتی ئەستێرەکان.

تَلَعَ الانسان والحیوان تلعاً وتلوعاً: ئادەمیزادەکە سەری دەرهێنا لەبەینا شتێکەوە کە خۆی لەبەینایا مەلاس دابوو ە دەگوترێ: (تَلَعَ رأسَهُ وتَلَعَ رأسُه).

تَلِعَ الرجلُ تلعاً: پیاوەکە ملی درێژبوو، بـاڵای بـەرزبوو ە دەگوترێ: (تَلِـع عنقه)، (هو أتلع وهي تلعاء).

تَلُعَ الرجلُ: بـەمانا (تَلِـعَ)ە هـاتووە دەگوترێ: (تَلَعَ عُنُقُهُ).

اَتْلَعَ الحیوانُ والانسانُ: بـەمانا (تَلَـعَ) هاتووە.

اَتْلَعَ الرجلُ: پیاوەکە ملی درێژکرد (اَتْلَعَتْ المـرأة الحسناء): ئافرەتـە جوانەکـە سـەری بـەرزکردەوە بۆئـەوەی تەماشاکەران چاویان پێ بکەوێ دەگوترێ: (هي مُتلِعٌ).

تَتالَعَ في مَشْیِهِ: لەرۆیشتن دا ملـی درێژکردو سەری بەرزکردەوە.

تَتَلَّعَ في مشیه: بەمانا (تتالَعَ) هاتووە

تَتَلَّعَ السبعُ: ملـی درێـژکرد بـۆ راستبوونەوەو هەستان.

رَادِيُو تلسكوبْ
تلسكوب
ترمُومتر كجولي
جهاز تلغراف لاقط
تلفون يُستعمل في السُفن
ترمُومتر زئبقي
تلفون
ترمُومتر زئبقي
جهاز تلغراف مُرسِل
تلفزيون

تَتَلَّعَ فلان: سەری بەرز کردەوە بۆ هەلسان ە پێشکەوت.

تَتَلَّعَ للأمر: کارەکەی دیاریکردو چووە بنج و بناوانی.

اسْتَتْلَعَ لِلْخَبَرِ: چووە بنج و بناوانی هەواڵەکە.

التَّلْعَةُ: تەپۆلکە، ئەوەی لەزەوی بەرز بووبێتەوە، شوێنی هەلڕژانی ئاو لە بەرزاییەوە بۆ نزمایی ە دەراوی دۆڵ و شیو.

التلغراف، بروسکە.

تَلِفَ تَلَفاً: فەوتا، تێکچوو، لەکارکەوت ە دەگوترێ: (هو تَلِفٌ وتالفٌ).

أتْلَفَهُ: فەوتاندی، لەکاری خست ە دەگوترێ: (أتْلَفَ مالَهُ) بە دەستبلاوی ماڵ و سامانی خۆی لەناوبرد ە دەگوترێ: (فلان مُخْلِف مُتْلِف) فلان کاسبکاری چاکەو دەست و دڵ فراوانە.

التُّلْفَةُ: گردو بانوی قایم و دژ.

المِتْلافُ: فەوتێنەرو ماڵ و سامان سەرفکەر، (ك: متالف) دەگوترێ: (فلان مخلاف متلاف: مخلف متلف).

المَتْلَفُ: چاوگی میمییە ە سارایەکی کاکی بەکاکی کە زۆرجار ئادەمیزادی تێدا تووشی مەرگ ببێ، (ك: متلف)ە.

التَّلَفُ، بەمانا (المتلاف) دێ، (ك: متالف).

المِتْلَفَةُ: بەمانا (الْمَتْلَف) دێ، (ك: متالف).

تِلِفِزيون: ئامێرێکە دەنگ و رەنگ دەگوازێتەوە بەهۆی مەوجەکانی کارەبایی.

التِّلِفون: تەلەفون ە ئامێرێکە دەنگ دەگوازێتەوە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

تلك: ئیسمی ئیشارەیە بۆ تاکی مێینەی دوور.

تَلَّ فلان تلاً: فلانکەس کەوتە خوار.

تَلَّ الماءُ العَرَقُ وَنحوهما: ئاوەکە دڵۆپە دڵۆپە هاتە خوارەوە داچۆڕا.

تَلَّ فلاناً تلاً: فلانکەس بە عەرزیداداو خستی، کوشتی ە رەپەو روو بەسەر دەمدا خستی ە قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾.

تَلَّ النَّاقَةَ: حوشترەکەی پێخدا، بەسەر ئەژنۆدا خستی.

تَلَّ الماءَ: ئاوەکەی دڵۆپە دڵۆپە پالاوت ە ئاوەکەی بەسەردا هەلڕشت.

تَلَّ الشَّيْءَ في يد فلان: شتەکەی خستە دەستی فلان کەسەوە ە شتەکەی دایە دەست فلان ە دەگوترێ: (هو متلول وتليل).

أتَلَّ الْماءَ ونحوه: بەمانا (تَلَّه) دێ.

تَلَّلَهُ: خستی، کوشتی.

التَّلالُ: گومڕا، دەگوترێ: (الضلال ابن التلال) لەکاتێکا بتەوێ زێدەڕۆیی بکەی لە دەربڕینی گومڕایی یەکێکدا.

التَّلاَّلَـةُ: گـومرایی: دەگـوترێ: (جـاء بالضلالة والتلالة).

اَلتَّـلُّ: ئـەو گـردو گردۆڵکانـەن کـە لەناسـتی روبـەری زەوی دەورووبـەریان بـەرزترین ە لـەکێو نزمترین، (ك: تلال وتلول وأتلال)ە.

التُّـلُّ: چـنراوێکە تێـوەی را ئـەودیوی ببینرێ.

التَّلَلُ: تەڕی ە تەڕوبڕی، شێدار.

التَّلَّـةُ: چـاوگەو یـەکجار دەگەیـەنێ ە راکشـانو تلاوتـل کـردن ە تـوێکڵی درەختـی خورمـا کـەدەکرێ بـە ئامێری ئاوخواردنەوە.

التُّلَّـةُ: چـاوگەو شـێوە دیـاری دەکـا ە تەمبەڵی ە حاڵو وەزعێکی ئالەبار.

التُّلِّي: مەڕی سەربڕاو.

التلـول: هەرشـتێك بەئاسـانی کۆنترۆڵ نەکرێ.

التَّلِيـلُ: گـەردن، مـل، (ك: اَتِلَّـة وتُلُـلٌ وتلائِل).

المِتَلُّ: بەهێزو توانا ە رمبی چەقێنراو ە ئادەمیزادی خـاوەن برسـتو هێـز، یان ئاژەڵی بەهێزو توانا.

المتلـول: ئەوکەسـەی بـە سروشـت تێکسمڕاوو پتەوبێ.

التَّلِيسَـةُ: تێلـیس، تێـڕە، شـریف، جەواڵو خەراری گەورە.

الـتِّلام: هـەر درزو هەڵـدڕینێك لەزەویـدا بکرێ وەکوو خەتی جوتـو گا (ك: تُلُمٌ)ە.

التِّلْمُ: بەمانا (التِّلام) دێ، (ك: أتلام).

الـتِّلْمُ: جوتیـار، سـەپانو وەرزێـر ە ئاڵتون چی، موشە دەمەی درێـژ کە ئاڵتونچی بەکاری دەهێنێ ە شاگردی ئاڵتونچی.

التلمـود: کۆمـەڵێك تـەعلیماتو دابو نەریتی ئایینی جولەکەیە کە دەمـاو دەم لە ماڵەکانیانەوە گێڕدراوەتەوە.

تَلْمَذَ لفلان وعنده: لای فلان کەس بووەتـە شاگرد.

التِّلْمِيذُ: خزمەتکاری مامۆستای ئایینی یان پیاوی گـەورەو شارەزا لەفـەنو زانستدا ە قوتابی زانست ە وەلێ لـەم رۆژگـارەدا تایبـەتکراوە بـە قوتـابی بچـوك کەلـە قوتابخانەکانـدا دەرس دەخوێنن، (ك: تلاميذ وتلامِذَة).

تَلِهَ تَلِهـاً: فـەوتا، لەناوچـوو ە (تَلِـهَ فـلان) سەرگەردان بوو، کەوتـە دڵەڕاوکێوە ە عـەقڵو هۆشـی لەدەسـتدا بـەهۆی تـرس یـان غـەمو پـەژارەوە یـان بەهۆی عیشقو سۆزەوە ە دەگوترێ: (رجـل تالِـه العقـلِ) پیاوێکە عـەقڵی نیە، (ك: تُلَّهٌ)ە ە (رجل تالِـه الشـيِّ) پیـاوی شـت لێگـوم بـوو یـان شـت لەبیر چۆوە.

تَلِهَ: عەقڵی نەماوە ە دەگوترێ: (هو متلوه ومتلوه العقل).

اتْلَهَ الشَّيءَ: شتەکەی فەوتاند، (اَتْلَهَ فلاناً) فلانکەسـی سـەرگەردان کـرد ە عەقڵو هۆشی برد.

أتْلَهَ فلاناً الشَّيْءَ: شتەکەی لەبیر فلان کەس بردەوە لێی گوومکرد.

تَلَّهَهُ الهمُّ أو الخوف أو العِشقُ: غەمو پەژارە یان ترس و بیم یان عەشق و خۆشەویستی سەرگەردانی کردوەو عەقڵ و هۆشی بردوە.

إتْتَلَّهَ: سەرگەردان بوو دڵە راوکێی تووش بوو.

تَتَلَّهَ: بەمانا (إتْلَهَ) دێ.

المَتْلَهَةُ: بیابانی سامناک و فەوتێنەر، (ك: مَتَالِهُ).

تَلا تُلُوّاً: شوێنی کەوت ٥ دواکەوت ٥ بێچووە ئاژەڵێکی کرێ.

تلا فلاناً: شوێن فلان کەس کەوت لەئیش و کاردا.

تَلا الابلَ وغيرها: حوشترەکەی ڕاونا، دەریکرد (تلا فلاناً) وازی لێهێنا، دەنگی لێ دابڕی، ڕیسوایکرد.

تلا الكتاب وغيره تلاوة: خوێندییەوە (تلا الكتاب والسُّنّة) پابەندی ناوەرۆکی قورئان و حەدیث بوو بەگوێرەی ئەوان رەفتاریکرد.

تلا الخَبَرَ: هەواڵی دا، ئەو هەواڵەی ڕاگەیاند.

تلاه تُلِيّاً: شوێنی کەوت.

تَلِيَ تَلىً: دواکەوت ٥ (تَلِيَ من الشهر والدَّيْنِ وغيرهما) بەشێك لەمانگ یان لە قەرزەکە ماوە.

أتْلَتِ المرضعُ: ژنە شیردەرەکە منداڵەکەی لەکاتی لەشیر بڕینەوەیدا شوێنی کەوت دەگوترێ: (هي مُتْلٍ ومُتْلِيَة)، (ك: مَتَالٍ).

أتلى فلاناً: پێش فلان کەوت و پاش خۆی دا.

أتْلى الشَّيْءَ شَيْئاً: ئەو شتەی شوێن ئەو شتە خست.

أتلى الشَّيْءَ: شوێنی شتەکە کەوت و لەئەستۆی خۆی گرت.

أتلى فلاناً على فلان بِحق: فلان کەسی حەواڵەی سەر فلان کرد بۆ وەرگرتنی حەقەکەی.

أتْلى الشَّيْءَ ومن الشَّيْءِ: هەندێکی لەوشتە هێشتەوە.

تالاه في عَمَلِهِ: شوێن فلان کەوت لەکارو کردەوەدا، هاوبەشی کرد، بوو بە شەریکی.

تالى فلانٌ المُغَنِّيَ: گۆرانی لەگەڵ گۆرانی بێژەکەدا گوت بەدەنگێکی نزمتر، یان بەدەنگێکی جوداواز.

تَلّى: ڕاست بووە بۆ ئەنجامدانی نوێژ ٥ ئەزرەکەی خۆی بەجێ هێنا ٥ کەوتە گیانەڵاوەوە ٥ مرد.

تَلّى الشَّيْءَ: شوێن ئەوشتە کەوت.

تَلّى الشَّيْءَ شَيْئاً: ئەوشتەی خستە دوا ئەوشتە ٥ دەگوترێ: (تَلّى الفريضة النافلةَ) بەشوێن ئەنجامدانی فەرزدا سوننەتی کرد ٥ لەدوا بەجێ هێنانی فەرز سوننەتی ئەنجامدا.

تتالَتِ الأمور والأشياء: رودلوەکان بەشوێن یەکدا هاتن، شتەکان ریزبوون.

تَتَلّی: شوێنی کەوت ە ماڵو سامانێکی زۆری پێکەوەنا.

تتلّی حَقّهُ حتی استوفاه: بەشوێن مافی خۆی دا گەڕاو وازی لێنەهێنا تا وەریگرت.

تَتَلّی الشَیْءَ: هەندێکی لەشتەکە هێشتەوە ە دەگوترێ: (تَتَلّی حقه عند فلان) برێکی لە هەقەکەی لای فلان هێشتەوە.

إستَتْلی: داوای دڵنیایی‌و زەمانەتی کرد.

استَتْلی فلاناً: داوای لە فلان کەس کرد شوێنی بکەوێ ە قورئانی بۆ بخوێنێ ە مۆڵەتی داو وای لێکرد شوێنی بکەوێ. داوای لە فلان کەس کرد کارتی زەمانی بداتێ، مۆڵەتی داو وای لێکرد کارتی زەمانی پێبدا.

استَتْلی فلاناً شیئاً: فلان کەسی بەدوو شتەکەدا نارد.

التّالی: بەشی دووەم لە (قضیە شرطیە) بەلای مەنطیقییەکانەوە.

التِّلی: باقی ماندەی قەرز یان شتی تر.

التُّلاءُ: بریتییە لە ضەمانەتێك لەشتێك دەنووسراو دەدرا بە ڕێبوار بۆئەوەی کەس ڕێگری نەکا.

حەواڵەکردنی قەرز یان شتی تر.

التُّلاءُ: بەمانا (التِّلی) دێ ە بەمانا حەواڵە کردنیش دێ.

التِّلْوُ: هەرشتێك دوا شتێك بکەوێ ە بێچووی ئاژەڵ کاتێك لەشیر دەبڕێتەوەو بەشوێن دایکەکەیەوەیە.

التُّلُوُّ: هەر کەسێك شوێنکەوتوو بێ‌و بۆخۆی سەربەخۆ نەبێ.

التَّلِیُّ: کەسێك زۆر سوێند بخوا ە زۆر دەوڵەمەندبێ.

التَّلِیَّةُ: بەمانا (التَّلی) دێ ە دەگوترێ: (وقع کذا تلِیَّةَ کذا) ئەوە کەوتە پاش ئەوەوە.

التّوالی: سمت‌و پاشوو ە بۆهی ئەسپ‌و حوشتر ڤاچی دواوەو کلك ە (کلك‌و پاشوو) ە لەکەژاوەو ئەستێرە بەشی دواوە ە یان بەشی دواوەی خێڵی کۆچبەر ە تاکەکەی (تال) و (تالیَة).

تُمباك: توتنێکە دەگرێتە نێرگەلەوە بۆ کێشان.

تَمَّمَ الکلامُ: قسەکانی بەپیتی (ت)ی یان (میم) کۆتایی پێ هێنا.

تَمَرَهُ تَمراً: خورمای دەرخوارددا.

تَمِرَت نفسه بکذا تَمراً: ئەوشتەی بەلاوە خۆشبوو.

أتمَرَ الرطبُ: بەرسیلەکە بووبە خورمای گەییوو پێکەیشتوو.

أتمرت النخلةُ: دارخورماکە خورمای پێوەبوو.

أتمَرَ فلانٌ: فلان کەس خورمای زۆر بوو.

أتْمَرَ فلاناً: خورمای دەرخواردی فلان کەس دا.

تَمَّرَ الرطبَ والنخلُ: بەمانا (أتمر) دێ.

تَمَّر الرطب: خورما تەڕەکەی وشك کردەوە، مشتاخی نایەوە.

تَمَّرَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کردوو وشکی کردەوە.

تَتَمَّرَ: خورمای خوارد (تتمّرَ الرُّطبُ) روتابەکەی وشك کردەوە.

تَتَمَّرَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد.

التَّامِرُ: خاوەن خورما.

التِّمارِيّ: درەختێکە لە درەختی نەبع دەچێ.

التَّمْـــرُ: بـــەری دارخورمـــا بـــە وشکەوەبوویی.

تُمور وتُمران: جۆرەکانی خورما.

التَّمـر الهنـديّ: بەری درەختێکـە لـە بێـــری (القرنیـــة) لـــە ولاتـــی گەرمەســـێردا دەڕوێ ٥ بەرەکـــەی بەکـەڵکی خـواردن دێو بـزێوە، بـۆ حاڵـەتی قـەبزبوونو گیرانـی گـەدە نەرمکەرەوەیە ٥ شەربەتی لێ دروست دەکرێو مـزرو خـۆش و بەسـوودە ٥ پێی دەگوترێ: (الحُمَرُ).

تمر الحناء: گوڵە خەنە.

التَّمَّارُ: خورما فرۆش.

التُّمَّـــرُ: باڵندەیـــەکی جـــوانو شـــیرین روخســـارە لـــە چـــۆلەکە بچـــوکترە، زۆری حەز لەخواردنی خورمایە.

التِّمْسَـــاحُ: گیانلەبـەرێکی (بـەرمائی)یـە لـــەپێری خشـــۆکەکانە لەشـــێوەی کەمتیاردایە جەستەو قەبارەی زلو زەبەللاحە، کلك درێژو قاچ کورتە، لەسەر پشتیو سەریو کلکی جەقڵی تیـزوو پتـەوی پێـوەن وەکـوو هـی کیسەڵ.

تَمَــكَ الســـامُ تَمْكـــاً وتُمُوكـــاً: دوگـی حوشـــترەکە بـــەرزبووە درێـــژبووە دەگوترێ: (تَمَكَتِ الناقة) حوشترەکە دووگەکەی بەرزبووە ٥ (تَمَكَ البناءُ) باڵەخانەکـــە بـــەرزبووە بڵنـــدبوو هەروا دەگوترێ: (تَمَكَ شرفُ فـلان) کەسـایەتیو شـەرەفی فـلان نـاوی کـردوو بـەرزبووە ٥ (تَمَـكَ الحُسـنُ) جوانییەکەی تـەواوبوو گەیشـتە دوا پلەی شۆخو شەنگی.

التامِــكُ: قەبوجـکی دوگـی حوشـتر: حوشـترێك دوگەکـەی زل بـێ، (ك: توامِك).

التَّامُولُ: روەکێکە وەکوو کولەکە، یان روەکێکە بۆنی خۆشە، وەکوو روەکی لۆبیـا دەڕوێ، تـامی وەکـوو تـامی قـەرەنفول وایـە دەجـورێو بـۆنی هەناسـە خـۆش دەکـا ٥ لـە ولاتـی عومەمان زۆرە.

تَمَّ تَمّاً وتَمَاماً: تەواوبوو، پتـەوو بـەهێزبوو ٥ دەگـــوترێ: (تَمَّ خَلْقُـــهُ) خـــۆی دارشتو کامڵ بوو.

تَمَّ على الأمر تماً: بەردەوام بوو لەسەر کارەکە ٥ (لَمْ الْعَيْنَ عنه) بە نوشتە چاوەزاری لەسەر لابرد.

أتَمَّتِ الحَامِلُ: ئافرەتە سك پڕەکە کاتی منداڵبوونی نزیك بووە ٥ مانگ‌و ڕۆژی سکپڕی تەواوکرد (هي متمٌّ).

أتَمَّ النَّبتُ: ڕووەکەکە بەرزبووە گوڵەکانی دەرکەوتن.

أتَمَّ القمرُ: مانگ بوو بەمانگی شەوی چواردەو خشت بوو خۆی ڕازاندەوە.

أتَمَّ الى موضع كذا: بۆلای فلان شوێن چوو کردی بەئامانجی خۆی.

أتَمَّ الشَّيْءَ: شتەکەی تەواوکرد.

أتَمَّ فلاناً: پاچی دابە فلان بێڵی دابە فلان.

تَمَّمَ على الجريح: بریندارەکەی کوشت.

تَمَّمَ على الجند والطلاب: سەربازو قوتابیەکانی سەرژمێر کردن بۆئەوەی بزانێ ژمارەیان چەندەو کێ ئامادەیەو کێ نادیارە.

تَمَّمَ الصبيَّ: نوشتەو جادووی بەسەر منداڵەکەوە کرد.

تتامَّ القومُ: خەڵکەکە هەموویان هاتن‌و تەواو بوون.

إسْتَتَمَّ الشَّيْءَ: شتەکەی تەواوکرد.

اسْتَتَمَّ النعمة بالشكر: داوای کرد بەشوکرو سوپاس نیعمەتەکانی تەواوبکا.

التَّتِمَّةُ: تەواوکەر، هەر شتێك شتێکی تری پێ تەواوبێ.

التَّمَامُ: تەواوی شت ٥ (ليلة التمام) شەوی چواردە لەمانگی قەمەریدا کە مانگ خشت دەبێ‌و کامڵ خۆی دەنوێنێ‌و دەبێتە (بدر) دەگوترێ: (بدر تَمَامٌ).

ليل التمام: درێژترین شەو لەساڵدا کەشەوی یەلدایە.

التَّمَامَة: باقی ماندەی شت ٥ (تِمَامَة الشَّيء) تەواوکەری شت.

التُّمُّ: شتی تەواو ٥ پاچ ٥ بیل‌و پێمەڕە، (ك: تِمَمٌ تِمَمَةٌ).

التَّمَمُ: نەوشتەی کامڵ‌و تەواوبێ.

تميم: خێڵێکی عەرەبن لە خێڵەکانی وڵاتی نەجد.

التَّمِيمَةُ: نوشتەو دوعایە دەکرێتە مل بۆ بەرگری لە چاوەزار، (ك: تمائم).

المُتَمِّمُ: کۆتایی دەماری ناوك.

تموز: مانگی دەی حیسابی سوریانی‌و مانگی حەوتی ڕۆمی.

تَمِهَ اللَّحمُ واللبنُ ونحوهما تَمَهاً وتَماهةً: گۆشتەکە یان شیرەکە بۆگەنی کرد، کەڵکی نەما.

المُتَمَاهُ من الماشية: ئەو ئاژەڵەیە کە دوای دۆشین شیرەکەی دەبزرکێ.

تَنَّا بالمكان تنوءً اوتناءةً: لەو شوێنە مایەوە ٥ دەگوترێ: (تنا على الأمر وفيه) بەردەوام بوو لەسەر کارەکەی‌و تێیدا کارابوو.

التانبُولُ: ڕوەکێکە لەپێری فولفول،

گەڵاکەی دەجوری پێی دەگوترێ: کولەکە هیندی.

التِّنْبالُ: کورت، (ك: تنابیل وتنابلە)یە.

التِّنْبالَةُ: بەمانا (التِّنبال) دێ.

التِّنْبَلُ: تەمبەڵ و تەوەزەل.

التُّنْبُولُ: بەمانا (التِّنبال) دێ.

تَنْبَلَتِ البیضةُ: هێلکەکە پەس بوو، کەڵکی ئەما خوێنی تێکەوت.

تَنْتَلَ الرجلُ: پیاوەکە چڵکن بوو دوای ئەوەی خاوێن بوو. دوای ئەوەی بە عاقڵ و زیر دەهاتە پێش چاوو خۆی نەحمەق کرد.

التُّنْتالُ: کورت، (ك: تنابیل)ە ە (التنتالة) بەمانا (التِّنتال) دێ.

التُّنْتُلُ والتُّنْتِیلُ: بەمانا (التِّنتال) دێ.

تَنْتَنَ: وازی لە دۆستەکانی هێناو کەوتە گەڵ خەڵکانی تر.

التُّنْتُنَةُ: ئاشقبەندێکە چەند جۆرێکی هەیە ئافرەتان بۆ جوانی بەسەر جلەکانیاندا دەیدوورون.

التُّنُوبُ: درەختێکە لە بەرِی درەختی سنەوبەر.

التُّنُّـوج: جۆرە درەختێکە لە بەرِی سنەوبەرەکان.

تَـنَخَ بالمکـان تنوخـاً: لەو شوێنە مایەوە، دەگوترێ: (تَنَخَ علی الأمرِ ولیه) لەسەر ئەو کارە بەردەوام بوو تێیدا قاڵ بوو.

تَنِخَ تَنَخاً: تووشی بەدخۆراکی بوو گەدەی ترشاو تەبیعەتی تێکچوو خەریک بوو برشێتەوە.

أَتْنَخَهُ الطعامُ: زۆرخۆری تووشی توخمەو ئینتەلای کرد.

تالتَخَهُ فی الحرب ولوحها: ورەی بەرزکردەوەو لەشەڕدا دامەزراوی کرد.

تَنَّخَ بالمکان: بەمانا (تَنَخَ) دێ.

التنانیر: تەنوور دروستکەر.

التنور: فرنی نان تێیدا برژاندن تەندووری نانکردن، (ك: تنانیر).

التُّنُسُ: یاری تێنس، یارییەکە لەنێوان دووکەسدا دەکرێ لە نێوانیاندا شەبەکەیەك هەیەو تۆپە ریشەکە لەنێوان هەردووکیاندا دەهاوێژرێ بەشێتێکی تایبەتی.

التُّنُوفَةُ: ساراو بیابانێك کە بێ ئاوو بێ هاو دەنگ بێ، (ك: تنائف).

التُّنوفِیَّةُ: بەمانا (التنوفة) دێ.

التُّنكَةُ: تەنەکە، زەرفێکە لە صەفیح ە جۆرێکی تری حەوجوشێکە قاوەی تێدا دەکوڵێندرێ.

التَّنُّـومُ: درەختێکە بەردارە بەرەکەی بەزۆری ئاسك و نوعامە دەیخۆن.

أَتَنَّ: دوورکەوتەوە، (أتَنَ المرضُ الصبيُّ) نەخۆشی نەیهێشت منداڵەکە گەشە بکا.

تـانٌ بَیْنَهُما: بەراوردی کرد لەنێوانیاندا، بەیەکی گرتن و بەرامبەری کردن.

التِّنُ: هاوشان‌و بەرامبەر، کەس، (ك: أتنان)ە.

التِّنِينُ: گیانلەبەرێکی ئەفسانەییە هەم بیرۆ و خشۆکە هەم باڵدارە، چنگی گیانلەبەری شێری هەیە، باڵی هەڵۆی هەیە، کلکی ماری هەیە ٥ لەهەندێ لە وڵاتان دەکرێتە رەمزێکی نەتەوەیی لە قاچ‌و دەستیدا چوار نینۆکی تیژو رێك هەیە نینۆکی پێنجەم لە لەپی دەستیدایە ٥ سەری توکنە ٥ ماری گەورە، ئەژدیها.

تُهْ تُهْ: لاسای کردنەوەی دەنگێکە ٥ تێرا خورینی حوشترە، بانگکردنی سەگە.

تَهْتَهَ: لەقسەکانیدا (تُهْ تُهْ)ی دووبارە کردەوە بەهۆی زمان تورییەوە ٥ لەچوار جێوەی شتی بەتاڵ‌و پوچدا سوڕایەوە.

التَّهَاتِهُ: هەرشتێك بێبناغەوتورەهات بێ.

التُّهْتُهَةُ: تاکەکەی (تُهاتِهَ) ٥ یان زمانی تور بێ‌و کەم لەقسەی حالی بێ.

التَّيْهُورُ: شەپۆلی بەرزبوەوەی دەریا ٥ نێوان سەرانسەری کێوو دۆڵ‌و لای خوارووبان ٥ هەر شوێنێك بێ دەشت بێ ٥ هەر شوێنێك بەهۆی گێژەلوکەو زریانەوە لافاوە زیخ‌و لمی تێدا پەیدا ببێ ٥ پیاوی سەرگەردانی خاوەن ترو فیز، (ك: تياهير، تياهر).

تَهِمَ اللَّبَنُ واللحمُ تَهَماً: گۆشتەکە بۆگەنی کرد، شیرەکە بزرکاو بۆنی کرد، (تَهِمَ الرجلُ): پیاوەکە بۆنی ناخۆشی لێهات ٥ نەتوانایی‌و تەمبەڵی لێ دیاریدا.

تَهِمَ البعيرُ: حوشترەکە لەوەری پاوانەکەی بەلاوە خۆش نەبوو بۆزۆ بوو ٥ تووشی نەخۆشی (حەرون) بوو کزو لاوازبوو.

تَهِمَ الحَرُّ: گەرما تاوی ساندو هەوای شەماڵ کەم بوو.

أتْهَمَ: هاتە وڵاتی تیهامە (أتْهَمَ البَلَدَ) شارەکەی پێ ناخۆش بوو ئاوو هەواکەی پێ نەکەوت.

تاهَمَ: هاتە وڵاتی تیهامە.

تَتَهَّمَ: بەمانا (تاهَمَ) دێ.

تِهَامَةُ: زەوی وڵاتێکی نزماییە، کەوتۆتە نێوان کەناری دەریاو کێوەکانی حیجاز بەلای یەمەندا، (ك: تهائم)ە.

التَّهَمُ: ئەو زەوییەی رووی لەدەریایە.

التُّهْمَةُ: شاری تیهامە ٥ گومان.

المِتْهَامُ: ئەو کەسەیە زۆر هاتووچۆی شارو وڵاتی تیهامە بکا.

تَابَ تَوْبَةً ومَتاباً وتابَةً: لەتاوان پەشیمان بۆوە.

تَابَ اللهُ على عبده: خودا یارمەتی بەندەکەی خۆی دا بۆ تۆبەکردن‌و وازهێنان لە گوناه، (العبد تائب) (والله توّاب).

استتابَهُ: داوای تۆبەکردنی لێکرد.

التَّوبَةُ: دان پیانان‌و پەشیمان بوونەوەو وازهێنان لەتاوان‌و سووربوونە لەسەر ئەوە کەلە داهاتوودا ناگەڕێتەوە بۆسەری.

توت: یەکەم مانگی ساڵی قیبطییەکانە.

التُّوتُ: جینسی درەختێکە کەلەپێری (القراصة)یە بۆ مەبەستی سوود وەرگرتن لەبەرەکەی دەڕوێندرێ‌و بەخێو دەکرێ، بەرەکەی خۆراکی ئادەمیزادە، سوود لەگەڵاکەشی وەردەگیرێ ٥ کرمی ئاوریشمی پێ بەخێو دەکرێ ٥ جۆرەکانی زۆرن.

التوتیاءُ: بەردێکە دەهاڕدرێ‌و دەکرێ بەکل‌و چاوی پێ دەڕێژرێ.

المَتْوَتَةُ: زەوییەکە درەختی تووتی زۆر لێ هەبێت.

تُوْجَــةُ: تــاجی لەســەرکرد ٥ رەشــی کــردەوە، (تَتــوَّج) بـۆ مـوطـاوعـەی (تَوْجَهُ) دێ.

التائج: خـاوەن تـاج ٥ دەگوترێ: (إمام تائج) واتە پێشەوایەکی خاوەن تاج.

التَّــاجُ: جۆرە کڵاوێکە دەخرێتـە سـەری پاشـاو مەلیکـەکان بەروالەت لـە زێـڕو جەواهیرات‌و شتی بەنرخی تـر دروست دەکرێ (ك: لیجان) و (أتواج)ە.

التّاجیّ: شـاڕەگ‌و دەمـاری تـاجی ٥ کـە دەمارێکـــە لەشـــێوەی تاجـــدا تەغزییەی دڵ دەکا.

التّـــریح: لـە زانیـاری رووەك دا تـوێکڵی ناوەوەی گوڵە.

التریحیـــة: پارچـــەیەکە لـــە تـــوێکڵی ناوەوەی گوڵ.

تاحَ له الشَّیُ تَوْحـاً: بـۆی دەسـتەبەر بـوو بۆی هەڵسوڕا.

تارَ الماءُ تَوراً: ئاوەکە رەوان بوو، جاری بوو.

تیر الرَّجُلُ: تار لێیدا.

أتـــار الیـــه الرّمَـــی: چـــەند جارێـــك تیرەکــــەی بــــۆ ئاراســــتە کــــردەوە دەگوترێ: (أتـار الیـه النظـر) دوبـارە سەیری کردەوە.

تـارۃ: جـار لـەدواجار بـۆی گەڕایـەوەو سەیری کردەوە.

التارا: کات‌و زەمان.

التـــورُ سـەفەرو دەمێنـــدە لـەنێو گـەل‌و نەتـــەوەدا ٥ قاپێکـــە ئـــاوی تێـــدا دەخورێتەوە، (ك: أتوار)ە.

التوراة: نامەی ئاسمانی کەبۆ حەزرەتی موسـا نێـردراوەو تایبەتـە بـە بـەنو ئیسرائیلییەوە.

التورة: ئـافرەتی خزمـەتچی‌و کارەکـەر کەبەناو شەیدا یان دڵبگەڕێ.

تـــاف بَصَـــرَهُ تَوفـــاً: هەمیشـــە ســـەیری ئەوشتەی کرد.

تـــاف بصـــرە عنـــە: چـــاوی لێلاداو چـیدی سەیری نەکرد.

التائـــة: عـــەیب ٥ زێـــدە ٥ پێویســـتی ٥ دواکەوتن.

التَّوفَـةُ: بـەمانا (التافـة) دێ ٥ بـەمانا تاوان‌و هەڵە دێ.

تـاقَ تَوْقـاً وتوقاناً وتَتَوقـاً وتياقـةً: حـەزی لێکرد، سۆزی بۆیبوو.

تـاق الی الشـيء توقانـاً: ویسـتی ئەوشـتە بکات.

تـاق علیـه: سـوربوو لەسـەر رێـك‌و پێـك کردنـی ئـەوکارەو چاکسـازی لـە ئیشەکەیدا.

تاق منه: لێی ترسا ٥ (تاق مـن المـرض) لـە نەخۆشییەکە چاك بووە.

تـوّق الی الشيء: حەزی لەوشتە کرد.

تَالَ تَوْلاً: چارەسەری سیحرو جادووەکەی کرد.

تَـالَ بِـهِ: تێشـکا، ئـازارو مەینـەتی پێگەیەندرا.

التّالُ: بێچووە هەنگ، پورە هەنگ.

التِّوَلَـةُ: سیحرو جادو، مورونکە ئـافرەت بـەکاری دەهێنـێ بۆئـەوەی لای مێردەکەی خۆشەویست بێ.

التُّولَـة: بـەمانا (التِّوَلـةُ) دێ ٥ بـەلاو کارەساتی سامناك.

التَّویلَـةُ: کۆمـەڵێك ئـادەمیزاد بـەماڵ‌و خانوو منداڵەکانیانەوە.

تَوّمَ الصَّبِيَّ: گوارەی لەگوێی منداڵەکە کرد.

التُّومَـةُ: گـوارەی گـوڵ گـەورە ٥ دانـەی لوئلوئی بچکۆلە کەلە زیو دروست بکرێ ٥ هێلکەی نوعامە، (ك: تُوَم وتوم)ە.

أُمُّ تُومَةَ: بە صەدەف دەگوترێ.

تـاهَ الصَّـيدَ ولَـه: چاوبەسـتی لـە نێچیرەکە کرد، جارێك لەم لاوە بۆی چوو جارێکیتر لەولاوە بۆی هات.

التُّونـة: ماسـییەکی گەورەیـە، وادەبـێ شەش مـەتر درێـژدەبێ گۆشتەکەی بەتازەیی‌و بەخوێ کراوی دەخـورێ ٥ وادەبێ لەناو رۆن زەیت دا سـوور دەکرێتەوە.

تَاهَ في المفازة تَوْهاً وتوهـاً: رێگای لێ گووم بوو.

تـاهَ في الأرض: بـەناو زەوی دا رۆیـی بەسەر گەردانی ٥ لەناوچوو ٥ خـۆی بـەزل زانـی ٥ عـەقڵ‌و هۆشـی تێکچوو.

تَوَّهَهُ: رێگای لێ گووم کـرد ٥ فەوتانـدی ٥ سەرگەردانی کرد.

التَّـوَّةُ: سـەر لێ تێکـدەر ٥ دەگـوترێ: (فلاةٌ تَوّةٌ)، (ك: أتواه).

التَّوُّ: تاك، تەنیا ٥ دەگوترێ: (وجْهَ مـن خيله بألف تَوٍّ) واتـە بەهـەزار کـەس: بەهەزار تاك ٥ دەگوترێ: (جاء تـوّاً) راستەوخۆ هات‌و هیچ پێچ‌و پـەنای نـــەکردن ٥ گوریســـێك کـــە پەتەوییەکەی دوو چەندانە ببێتەوە.

التَّوَّةُ: ساتێك لەشەو یان لە رۆژ.

تَوِيَ البَعيرَ تَيّاً: بەداخ حوشترەکەی نیشانە کرد.

تَوِيَ المالُ تَوىً: ماڵەکە بەفیڕۆچوو هیـوای گەڕانەوەی لێ ناکرێ.

تَوِيَ الانسان: ئادەمیزادەکە لەناوچوو فەوتا.

أتْوى مَالَهُ: ماڵو سامانەکەی بەفیرۆداو فەوتاندی.

التَّوِي: داخێکە سور دەکرێتەوە بە رانی ئاژەڵەکە یان بەملی یان بە گوێچکەیدا دەنرێ ٥ لەسەر شێوەی صەلیبە.

الثَّواءُ: بەمانا (التَّوى) دێ.

المَتْوَاةُ: شوێنی بەهیلاکچوون و فەوتان ٥ هۆکاری فەوتان هەر بۆیە دەگوترێ: (الشُّحُ مَتْواة) بەخیلی فەوتێنەرە.

تي: ئیسمی ئیشارەیە بۆ تاکی مێینە.

تَاحَ لَهُ الشَّيْءُ تَيْحاً: شتەکە بۆی دەستەبەربوو.

تَاحَ لَهُ الأمْرُ: بەسەر کارەکەی باڵا دەست بوو ٥ (تَاحَ فِي مِشْيَتِه) لارو لەنجەی کرد.

أتَاحَهُ: ئەندازەی گرت و خۆی بۆ ئامادەکرد.

التَّيِّحانُ والتَّيَحّان من الرجال: پیاوێکی وایە خۆ لەشت هەڵدەقورتێنێ و لەناکاما تووشی بەڵاو کارەسات دەبێ ٥ کەسێکە تووشی زۆر کاری گەورەو سامناك دەبێ ٥ بە ئەسپی خۆشرەویش دەگوترێ.

التَّياحُ من الخيل: ئەسپێکە لە رۆیشتندا سەر کەش و خاوەن نیشاتە خۆ بەملاو بەولادا دەدا.

المِتْياحُ: پیاوێ کە زۆر عەجول و جەو جولکەربێ، خۆ تێهەڵقووتێن بێ خۆ لەو کارانە هەڵقورتێنێ کە هیچ پەیوەندییان بەوەوە نییە ٥ هەر وابەکاری مەزنەدکراویش دەگوترێ.

المِتْيَحُ: کەسێك خۆ لەکاری لابەلاو شتی وا هەڵقورتێنێ کە پەیوەندی بەوەوە نییە ئیتر دەکەوێتە ناوکێشەو سەر ئێشەو جورتمەوە ٥ هەروا بە ئەسپی سەرکەش و تەپاحیش دەگوترێ.

اَلتَّيْدُ: هێدی و هێمن ٥ دەگوترێ: (تَيْدَكَ يا هَذا) لەسەر خۆبە پەلە پەل مەکە ٥ دەگوترێ: (تَيْدَ كَ فلاناً) لەگەڵ فلان کەس هێدی و هێمن بە.

اَلتَّيرُ: نیرگە ٥ ئەو دارە ئەستوورەیە کە ئەمسەرو ئەوسەری دەخرێتە سەر دیوارو ئەمجار لایەکی دارەکان دەخرێتە سەرئەو.

التَّيَارُ: جەو جوڵێکی سەرانسەرییە لە ناوی دەریا لوشەکاندا بە رێرەوی هەڵکردنی جۆرەکانی (با) کاریگەری تێدەکەوێ ئاوی گەرم دەبا بۆلای ئاوە ساردەکان و بە پێچەوانەوەش ٥ تەوژمی هەڵرژانی ناو لە بەرزاییەوە بەرەو خوار ٥ دەگوترێ: (فرس تَيّارٌ) ئەسپێکە لە رۆیشتندا وەکوو شەپۆلی ناو دەروا ٥ هەروا سەرگەردانی بە فیزو تڕ زل ٥ لە زانستی سروشتدا: سەیالێکی

کەھرەبایيە لە قەبارەی کارەبا گەیەنەردا دێوو دەچێ.

تاز تَیزاً وتَیزاناً: توندو پتەو بوو (تاز السهمُ في الرميةِ) تیرەکە لە کەوانەکەدا وەلەرزەو جمەو جوڵ کەوت.

تـاز فلاناً تيزاً: بەسەر فلان کەسدا باڵا دەست بوو.

تایزە: بەسەریدا باڵا دەست بوو.

تَیَّزَ في مشيتهِ: لە رۆیشتندا هەڵبەزو دابەزی کرد.

تِـسْ تِـسْ: دەرکردنی نێریە فەرمیەو تێراخوڕینیەتی.

تاس الجَدْيُ تَیْساً: بێچوە بزنەکە بوو بە نێریە فەرە.

تیستِ العنز تَیْساً: بزنەکە شاخەکانی وەکوو شاخی نێریە کێوی لێهات لە درێژیدا.

تایَسَهُ: پاڵە پەستۆی دا.

تَیَّسَ فَرَسَهُ: جوانو ئەسپەکەی راهێناو زێرباری کرد، (تَیَّسَ فلاناً عن كذا) رەدی دایەوەو قسەکانی پوچ کردنەوە.

تَـایَسَ الماء: شەپۆلی دەریا کە شەرە قۆچیان کرد.

استَتْيَسَتِ العنز: بزنەکە وەکوو نێریە فەرەی لێهات.

التَّـیْسُ: نێرینەی بزن و ئاسک و حەیوانە کێوی ئەگەر تەمەنی لە ساڵێک تێپەڕی (ك: تُيوس وأتياس وأتْيُس وتِيَسة) ◦ (لِحية التيس) ریشە نێری: گیایەکە رەگەکانی دەکوڵێندرێ و دەخورێ.

المَتْیُوساءُ: کۆمەڵی نێریە فەرەکان.

تـاعَ الجَمَدُ ونحوه تَیْعاً وتَیَعاً وتَیَعاناً: بەستەڵەک و سەهۆڵەکە توایەوەو ڕۆیی.

تـاعَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە بەسەر زەویدا بڵاوبۆوە.

تاعَ الدمُ والقيءُ: خوێنەکە یان رشانەوەکە هاتە دەر.

تاعَ السنبل: سونبولەکە هەندێکی وشك بووەو هەندێکی بەتەڕی مایەوە.

تـاعَ بالشيءِ: ئەوشتەی بەدەستی خۆی گرت.

تاعَ الی الشيءِ: حەزی لەوشتە کرد (تاع الی فلان): پەلە لە فلان کەس کراو بەرەدرا ◦ (تاع السمنَ ونحوه) رۆنەکەی بە پارچە نانێك هەڵگرت.

تاعَ الطریقَ: رێگاکەی بڕی.

أتـاعَ فلان: فلانکەس رشایەوە، (أتاع قَیْئَهُ ودَمَه): خوێنەکە یان رشـوەکەی هێنایە دەرێ ◦ (أتاع القيءَ): خواردنەکەی هێنایەوە.

تایع على الشرِّ: پەری بەشەڕدا کردوو بەپەلە بوو بۆ هەڵگیرسانی.

تَیَّعَ بالشيءِ: شتەکەی بەدەست گرت.

تَیَّعَ السمنَ: رۆنەکەی توانەوەو رەوان بوو.

تتايَعَ الجملُ في مشيته: حوشترەكە لە رۆیشتن دا شانەكانی خۆی جولاندن.

تتايَعَ السكرانُ: سەرخۆشەكە خۆی لێ فڕێدا.

تتايَعَ فلان: بە سووربوونەوە بەرەو پەری شەڕچوو حەزی لێ بوو.

تتايَعَ في الأمر: لەكارەكەدا ڕۆچوو، ئیلحاحی زۆری كرد.

تتايَعَ للقيام: خۆی ئامادەكرد بۆ هەڵسان.

الأتْيَعُ: ئەو كەسەی پەلەبكا بۆ ئەحمەقی و ئەفامی ٥ (الأتيع من الأماكن) ئەو شوێنەیە تراوێلكە بەسەریا رابورێ.

التّاعةُ: كڵۆ فرۆ (كڵۆ فرۆی گەورە).

التَّيْعُ: ئەو شلەمەنییەیە كەبەسەر زەویدا رەوان ببێ.

التَّيعَةُ: چل سەر بزن و مەڕ، ئەندازەی زەكات (نیصابی زەكات).

التَّيِّعُ: ئەوكەسەی پەلە بكا بۆ شەڕو ئاژاوە.

التَّيِّعانُ: بەمانا (التيع) دێ.

التَّيْفُودُ: گرانەتا ئەخۆشییەكی گواستراوەیە، واتە ئەخۆشییەكە لەم ئەخۆشەوە دەگوێزرێتەوە بۆ یەكێكی تر.

التيفوس: تایەكە (ئەخۆشییەكە) پلەی گەرمی جەستە بەرز دەبێتەوە، جارجار ئەخۆشەكە بێ هۆشی بەسەردا دێ ٥ هەندێ پەڵە لەسەر پێست دروست دەكا.

تيل: رووەكێكە لەمێرى (الخبازية)یە لە لاسكەكەی حەبل و گوێنی دروست دەكرێ.

تام لَماً: گۆشە گیربوو وازی لەخەڵك هێنا.

تام الهوى والحبيب فلاناً: عەشق و سۆزو خۆشەویستی دڵ و دەروونی فلانكەسی داگرت و كردی بەبەندەی خۆی و عەقڵ و هۆشی برد.

أتامَ: مەڕێكی سەربڕی.

تَيَّمَهُ الهوى والحبيب: عەشق و خۆشەویستی و دڵداری، عەقڵ و هۆشی بردووە ٥ (أتامَ) بەمانا (أتام) دێ.

التَّيْمُ: كۆیلە ٥ بۆیە عەرەب دەڵێن: (تيم الله، تيم اللات).

التَّيْماءُ: سارای پان و پۆڕ، دەگوترێ: (أرض تيماء): ساراو چۆڵەوانییەكی كوشندەو بەهیلاكبەرە ٥ ناوێكیشە بۆ ئەستێرەی (الجوزاء).

التَّيْمَةُ: مەڕێك لەماڵەوە بەخێو بكرێ و شیرەكەی لەماڵەوە بدۆشرێ ٥ نوشتەو مووروی شین بۆ دەفعی چاوەزار ٥ مەڕێك لەكاتی برسیایەتیدا سەر ببڕدرێ ٥ هەر مەڕێك لە چل سەر زیاتر بێ.

التين: هەنجیر.

الـتين الشـوكي: هـەنجیری درکـاوی (شەوکی).

التيّان: هەنجیر فرۆش.

المتانة: زەوییەك هەنجیری زۆربێ.

المَتْيَنَةُ: بەمانا (المتانة) دێ.

تاه تَيْهاً وتيهاناً: فیزو لوتبەرزی نواند.

تـاه في الأرض: ڕێگـای لێ گوومبـوو، بەسەرگەردانی ڕۆیشت.

تـاه بَصَـرُهُ: بـەردەوام سـەیری ئەوشتەی کرد.

تاهَ بَصَرُهُ عنه: چاوی لێ هەڵبوارد.

أتاهَهُ: ڕێگای لێ گووم کرد.

تَيَّهَهُ: بەمانا (أتاهه) دێ.

تيّهه الشيئ: شتەکەی لێ گووم بوو.

تيّهه نفسـه: خۆی سەرگەردان کرد.

الأتيه (بلد أتيه): وڵاتێکی نەدۆزراوەیە کەس شارەزای نابێ.

التِّيـهُ: سـاراو بیابانێـك نیشـانەی تێدا نـەبێ ە دەگـوترێ: (أرض تيـه) زەوییەکی سەر گەردانکەرە.

التيهاء: بەمانا (التيه) دێ.

التَّيْهان: من الرجال: پیاوی ئازاو چاو نەترس.

التيهان من الجمال: وشتری سەر ڕەق کە لغاو نەدا.

التَّيِّهان: پیاوی ئازا واتە بەمانا (تيهان) دێ.

المتاهة من الأرض: بەمانا (التيه) دێ.

المَتْيَهُ من الأرض: بەمانا (التيه) دێ.

المتيه مـن الرجـال: پیـاوی زۆر گومڕاو سەر لێ شێواو.

التيوقراطيـة: جۆرێکـە لەیاسـای بـەڕێوە بـردن کـە فـەرمانڕەوا دەسـەڵاتی ئاینیو دونیایی هەبێ.

الثــاء: پیتی چوارەمە لـە ریزبەنـدی پیتەکانی هیجاء.

ثَـأَبَ: باوێشکی دا.

تَثــأَّبَ: بـە ئەنقەسـت باوێشـکی دا ٥ لێکۆڵینەوەی لە هەوڵەکەدا ئەنجام دا.

الثُّؤَبَـاءُ: باوێشـك، جـەو جـوڵێکی دەموچاوە بـەبێ ئیختیـار لـەکاتی لـەش داهێـزان و تەمبـەڵی و خەوهاتندا توشی ئادەمیزاد دێ.

الأَثْأَبُ: درەختێکە لە شێوەی درەختی هەنجیردا، لەشێوەو دۆڵەکانی بادیەدا دەروێ.

ثَـأْثَـأَ الغضـبُ: رق و کینەکەی نیشتەوە (ثَأثَأَ عن الشيء) هەوڵیدا ئەو شتە دەستەبەربکا دوایی بۆی دەرکەوت و وازی لێ هێنـا ٥ (تَثَأْثَـأَ) بـۆ موطاوعەی (ثأثأ) هاتووە.

ثَأثَأَ مِنهُ: لێی ترسا.

ثَئِـدَ النبـتُ وَالمكـانُ ثَـأَدًا: روەکەکە یان شوێنەکە شەودماوی بوو.

ثَئِدَتِ اللیلةُ: شەوەکەی سارد بوو (ثَئِدَ الإنسـان) ئادەمیزادەکـە سـەرما خوردەبوو (ثَئِدَ الفخذُ)، سمتی خڕ کردن و بەگۆشت پڕ بوونەوە.

الثَّأْدُ: سەرما ٥ شەونم ٥ خاك ٥ روەکی تەڕو تازەو ناسك.

الثَّأْدَاءُ: ئافرەتی گێل و نەحمەق.

الثَّأْدَأُ: ئافرەتی گۆشتن و قەڵەو.

ثَأَرَ القتیلَ وبهِ ثأرًا: تۆڵەی کوژراوەکەی ستاند ٥ دەگـوترێ (ثـأَرَ ثَـأرَهُ)، فریـای تۆڵەسـتاندنەکە کـەوت ٥ (ثَـأَرَ القاتِـلَ) تۆڵەی لە بکوژەکە کردەوە ٥ (ثأرَ بفلان) رازی بوو تۆڵە لـە فلان بسێنێتەوە ٥ دەگوترێ (ثأرَ حَمِیمَهُ وبحَمِیمِهِ) بکوژی خزمەکـەی کوشتەوە ٥ (مَثْـورَ وَمَثْـور بهِ): تۆڵە لێسەندراوەیە ٥ (مَثْور وَمَثْور بهِ) تۆڵە بۆکراوەیە.

أَثْأَرَ: فریای تۆڵە ساندنەوەکە کەوت.

إِثَّأَرَ: بەمانا (أَثْأَرَ) دێ.

اسْتَثْأَرَ: هانای بردو داوای کرد تۆڵەی خزمە کوژراوەکەی بۆ بسێننەوە.

الثَّائِـرُ: کەسـێکە هـەموو هـەوڵ و تەقەلایـەکی بخاتـە گـەڕ بـۆ تۆڵـە ستاندنەوە لە بکوژ.

الثَّـأْرُ: خـودی ئـەو خوێنـەی کـە وەردەگیرێ ٥ بکوژی خزم.

الثَّـأرُ المُنِیمُ: ئـەو تۆڵەیەیـە یـان ئـەو خوێنەیە کە بۆ خوێنگرەکە دەستە بـەر بـوو پێـی رازی دەبـێ و دادەمـەکێ و وازدێنـێ (ك: أثـآر وثـارات) وا دەبێ هەمزەکە سوك دەکرێ دەبێتە (ثارات).

ثَأِلَ لَهُ المرضُ: نەخۆشی بالوکەی تووش بوو.

تَثَأْلَلَ جَسَدُهُ: بالوکە لەسەر جەستەی دەرکەوت.

الثُؤلُولُ: بالوکە، بلۆقی بچوکی رەقو خڕەخڕەن لەسەر پێست پەیدا دەبن بە ئەندازەی نۆکو بچوکتر، (ك: ثآليل)ە.

ثَأَيَ الخرزَ ثأياً: مورووەکەی کون کرد، دەگوترێ، (ثأيَ الأديمَ) پێستەکەی کون کرد.

ثَئِيَ الخرز ثأي: نێوان کونی موروەکان هەڵوەشاو ئاوەڵا بوو، کوونەکە فراوانتربوو.

الثَّأْيُ والثَّأي: پێوە چوون لێک هەڵوەشان ە زەعیف بوون، شوێنەواری برین، دەگوترێ: (رَأَبَ الثَّأيَ ورَتَقَهُ) شوێنی برینەکەی سارێژکردو گۆشتە رزیوەکەی لێ بووە.

إثْبَاجَّ السقاء وامره: کۆزەکە، کوندەکە، تەمنەکەکە پڕ بوو

إثْبَاجَّ الرَّجُلُ: پیاوەکە قەڵەوو کەتە بوو گۆشتەکەی داچۆڕا.

ثَبَّ ثَبّاً: لە سەرئەژنۆ دانیشت وەکوو چۆن بۆ تەحیات دادەنیشێ.

ثَبَتَ ثَبَاتاً وثُبُوتاً: جێگیر بوو، دەگوترێ: (ثبت بالمكان) تێیدا جێگیربوو.

ثَبُتَ الأمرُ: کارەکە راست دەرچوو چەسپا.

ثَبُتَ ثَباتةً وثُبولةً: دامەزراو خۆڕاگربوو ە دەگوترێ: (فلان ثابت القلب) فلانەکەس دڵ دامەزراوو وره بەرزە (فلان ثابت القدم).

أثْبَتَ الجرادُ: کوللەکە کلکی لە زەوی چەقاند

أثْبَتَ الأمرَ: کارەکەی چەسپاندو رێکی خست.

أثْبَتَ الكِتَابَ: کتێبەکەی تۆمارکرد (أثبتَ الحقَّ) بەڵگەی راستی خستەڕوو.

أثْبَتَ الشَّيْءَ: ئەو شتەی بەتەواوەتی زانی راستییەکەی پێکا.

أثْبَتَ فلاناً: فلانەکەسی بەندکرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ ..﴾ ە لە چیرۆکی وتوێژی قورەیشدا دەربارەی پێغەمبەر هاتووە (اذا اصبحَ فأثبِتوه بالوثاق).

ثَبَّتَ الشَّيْءَ: بەمانا (أثبته) دێ.

ثَبَّتَ فلاناً: لەکاتی تەنگانەدا ورەی فلانکەسی بەرز کردەوە لەسەر مەبەستو ئامانجی خۆی جێگیری کرد ە قورئان دەفەرموێ: ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾.

تَثَبَّتَ في الأمر والرأي: لەسەرەخۆ بۆ کارەکە چوو پەلەی لە ئەنجامدانی دا نەکرد.

استَثْبَتَ في الأمر والرأي: بەمانا (تَثَبَّتَ) دێ.

الثَّبَات: لەگڵو گۆکەوتن، دەگوترێ: (داء ثبات) دەردێکە ئادەمیزاد لەگڵو گۆدەخا.

الثِّبَاتُ: ئەو حەبلو پەتەیە بارو بارگەنەی پێ دەبەسترێ زینو کورتانی ولاغی پێ قایم دەکرێ.

الثَّبْتُ: پیاوی ئازای ورە بەرزو خۆڕاگرو چاونەترس ٥ ناقلمەندی راستگۆو خاوەن وادەو پەیمان ٥ دەگوترێ: (فلان ثبت الخصومة) واتە لەکاتی کێشەو شەڕیش زمانی هەڵەناکاو قسەی ناشیرینی لێ نابیسترێ.

الثَّبَتُ: بەڵگەو دەلیل ٥ پەڕەیەک بەڵگەی تێدا تۆماربکرێ.

ثَبَتُ الحَدَث: ئەو دەفتەرو پەڕاوەیە کە ریوایەتو مەتنی ئەو حەدیثانەی تێدا تۆمار کراوە کە حەدیث گێرەوەکە ریوایەتی کردوون، هەروا ناوی مامۆستاکانیشی تێدا تۆمار کراوە ٥ پێرستی کتێب ٥ (رجل ثَبْتٌ): پیاوێکە بڕوایپێکراوە، قسەکانی وەردەگیرێن، (ك: أثبات)٥.

المُثْبَتُ: کەلامێکی موثبەتە نەفی نییە. رجل مُثْبَتٌ: پیاوێکە نەخۆشی لەقاچی خستووە لەسەرجێ کەوتووە.

ثَبَجَ الرَّجُلُ ثَبجاً وَثَبَجَاً: پیاوەکە لەسەر نوکە پەنجەی قاچەکانی هەڵتروشکا.

ثَبَّجَ السَّلَامَ وَالخَطَّ: قسەو نووسینەکانی تێکەڵو پێکەڵ کردو رونی نەکردنەوە.

ثَبِجَ ثَبَجَاً: ناوقەدی نەستور بوو، دەگوترێ: (هُوَ أثْبَجُ، هي ثَبْجَاءُ)

ثَبَّجَ الرَّاعِي بالعَصَا: شوانەکە گۆچانەکەی خستە دوا خۆیەوەو هەردوو دەستی خستنە سەری.

الثَّبَجُ: ناوقەدی شت کە نەستور بێو بەرز بێتەوە، (ك: أثْبَاج)٥ ٥ هەر لەم بارەوەیە دەگوترێ: (ثَبَجُ البَحر وثَبَجُ الصَّدر وثَبَجُ الظهر) ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەك کە شەوانە دەناڵێنێ.

الثَّبَجَةُ: مام ناوەندی لە نێوان باشو خراپدا.

إثْبَجَرَّ الرَّجُلُ: پیاوەکە هەڵسڵەمییەوەو بەشۆکا لەکاتی ترسانیدا.

ثَبَرَ فلان ثَبْراً وَثُبُوراً: فلانکەس فەوتاو لەناو چوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾.

ثَبَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەناو برد (ثَبَرَ فلاناً): ناهومێدی کردو دەری کرد.

ثَبَرَ عَنِ الشَّيْءِ: لەو شتە حەبسی کردو نەیهێشت دەستی بیگاتێ ٥ دەگوترێ: (هو مثبور) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا﴾.

ثَبَرَ البحرُ: دەریا شەپۆلی هاویشت.

ثَبِرَت على الأمر: بەردەوام بوو لەسەر کارەکەو وازی لێ نەهێنا.

ثَبَّرَه عَنْ الأمر: لەو کارەی مەنع کرد و نەیهێشت خەریکی بێ.
تثابروا في الحرب: تێکرا هێرشیان بردو شان بەشانی یەکتر جەنگان.
الثَّبَارُ: دەگوترێ (هو علی ثبار أمر) ئەو لەسەر چاودێری فەرمان و حوکمەکانیەتی.
الثُّبْرَةُ: جۆرە گڵێکە وەکوو قسڵ وایە، لە نێوان دوو توێی چینەکانی زەوی دایە ٥ هەرکاتێ رەنگی دار خورما گەیشە ئەو توێژە دەوەستێ و جێ دێ رۆناچێ. ٥ هەروا ناوە بۆ عەمباراوێك لە کێودا ئاوی زۆری تێدا کۆدەبێتەوە.
ثَبَطَ علی الأمر ثَبْطاً: لەسەری وەستاو نەیتوانی چیدی هەنگاوبنێ ٥ دەگوترێ (ثَبَطَ علی الأمر) لەسەر ئەو کارە وەستاندی.
ثَبَّطَ فلاناً عَنْ الشيء: فلانەکەسی دەستەوەسان کردو هێواشی کردەوە، تەمبەڵ و تەوەزلی کرد، لاوازو قونگرانی کرد نەیتوانی کارەکە ئەنجام بدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ﴾.
تَثَبَّطَ: مۆڵەتی داو چاوەڕوانی کردو گیرو گرفت هاتنە پێشی.
ثَبَقَتِ العَيْنُ ثَبْقاً: چاوەکە فرمێسکی هاتنە خوار (ثَبَقَ النهرُ) چەمەکە لێوان لێو بوو لە ئاوو ئاوەکەی بەخێرایی پێدا رۆی.
ثَبَنَ الثَّوْبَ: فەراغی کراسەکەی نوشتاندەوەو دووری.
ثَبَنَ في الثوب: هەندێکی لە کراسەکەی هەڵدایەوە بەدەستی گرتی و کردی بە بەرکۆش و هەندێ شتی تێکرد.
ثَبَنَ الشيءَ: شتەکەی کردە بەرکۆشەکەیەوەو هەڵی گرت.
أثْبَنَ في ثوبه: لە کراسەکەی بەرکۆشی دروست کرد.
الثِّبَانُ: ئەو بەشەی لە کراسەکە دەکرێ بە بەرکۆش و شتی تێدا هەڵدەگیرێ.
الثُّبْنَةُ: ئەو سوزگی و سەلەو بەچنەیەیە کە میوەی تێدا هەڵدەگیرێ.
الثَّبِنُ: بە مانا (الثِّبان) دێ.
المَثْبَنَةُ: کیسەیەکە ئافرەت ئاوێنەو ئامێری ئارایشی خۆی تێدا هەڵدەگرێ.
ثَبِيَ الشيءَ ثَبْياً: شتەکەی کۆکردەوە.
ثَبِيَ المرأ: پیاوەکە پابەندی پلانی باوکی بوو شوێن پێی ئەوی هەڵگرت.
ثَبَّى الجمعَ أو الجيشَ: خەڵکەکە یان جەیشەکەی پۆل پۆل کرد.
ثَبَّى المالَ: پارێزگاری ماڵ و سامانەکەی کردو کۆی کردەوە، گەشەی پێ کرد.
ثَبَّى الشخصَ: چەند جار وەصف و ئەنای ئەو شەخصەی لە ژیانی دا دووبارە کردەوە.
ثَبَّى الله النعمَ للشخص: پەروەردگار ناز و نیعمەتی خۆی بەسەر ئەو شەخصەدا رشت.

الثُّبَةُ: کۆمەڵو بێرێک ٥ بەتایبەتی کۆمەڵێك سوارچاك، (ك: ثُبون، ثُبات) ٥ لە قورئاندا دەفەرموێ، ﴿فَانفِرُواْ ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُواْ جَمِيعًا﴾.

ثَتَّ بِما فِي بطنه ثَتّاً: ئەوەی لە سکیدا بوو دەری هاویشت.

ثَتَّ الخَرْزَ: مورووەکەی شکاندن لەکەلکی خستن.

اِنْثَتَّ: بۆ موطاوەعەی (ثَتّ) هاتووە.

اِنْثَتَّ الرجلُ: پیاوەکە بە وتەی ناشیرین دەمی کرایەوە.

تَثَثَّتَ: بەمانا (انْثَتّ)دێ.

ثَثَّتَ الثوبُ: کراسەکەی دڕا شیتاڵ شیتاڵ بوو.

ثَثَّتَ اللحمُ: گۆشتەکە دڕزاو هەڵوەری.

الثَّتى: تویکڵەخورماو خورمای خراپ، وردەکاو خشتو خۆڵو خاشاك ٥ هەموو شتێك کە دەکوترێو ورد دەکرێ.

الثَّتَاءُ: تونکلی خورماو خورمای خراپ.

ثَجْثَجَ الماءُ: ئاوەکە رەوان بوو هەڵڕژایە خوارێ.

ثَجَّ الماءُ ثُجوجاً: ئاوەکە رەوان بوو هەڵڕژا.

ثَجَّ الماءَ ثَجّاً: ئاوەکەی ڕژیاندو رەهای کرد.

الثَّجّاجُ: ئاوی بەخوڕەو هەڵڕژاو لەبەرزاییەوە، قورئان دەفەرموێ، ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا﴾.

الثَّجَّةُ: باغو باخچەیەك حەوزی ئاوی تێدابێو شوێنی وای تێدابێ ئاویان تێدا پەزمەندە بکرێ ٥ چاڵو چوێڵییەك بارینی باران بەخوڕەم دروستی بکا.

الثَّجُوجُ: بەمانا (الثجاج) دێ ٥ دەگوترێ، (عين ثجوج).

الثَّجِيجُ: لافاو ٥ دەگوترێ: (اكتظ الوادي بثجيجه).

المِثَجُّ مِنْ المطر: بەمانا (الثجاج) دێ ٥ وتار بێژی دەمو گفت جوانو شیرینو قسە رەوان ٥ (الحسن دەربارەی ئیبنو عەبباس دەڵێ، (انه كان مِثَجّاً).

ثَجَرَ التمرَ ثَجْراً: خورماکەی تێکەڵاو بە تلپە دۆشاوی خورمای کاڵو نەگەییو کرد.

ثَجِرَ الشيءُ ثَجَراً: شتەکە ئەستوورو پان بوو ٥ دەگوترێ، (هولجر والجرُ).

ثَجُّرَ الشيءَ: شتەکەی پان کردەوە، بەرفراوانی کرد ٥ دەگوترێ: (في لحمه تَثجير): لە گۆشتەکەیدا نەرمییەك هەیە.

الأَثْجَرُ: تیری ئەستوری بنك کورت، (ك: ثُجْرٌ).

الثَّجْرُ: شتی ئەستوورو پان (خەبەلۆسە).

الثُّجْرَةُ: ناوەڕاستی شت ٥ دەشتاییەکی نزم لە زەوی (چاڵایی) دەوروبەری قوڵکەی گەردن ٥ پەڵە پەڵە گیای لێرەو لەوێ.

الثَّجِيرُ: تلپەی هەرشتێك كە بگوشرێ وەكوو تلپەشوكی ترێ.

الثُّجْـرُ: لـە خـەیزەران ئـەو جـۆرە خەیزەرانەیە كە ناوەكەی كلۆربێ.

ثَجِلَ ثَجَلاً: كـەدەی گـەورە بـوو، وزگـی داچۆڕاو شوڕ بۆوە.

ثَجِلَتِ المزادة: كوندەكە كشاو بەرفراوان بوو (هو اثجلُ وهي ثجلاء).

ثَجَّلَ الشَّيْءَ: شتەكەی گـەورە كـرد فەبارەی پێ دا.

الاثْجَلُ مِنْ الليل والوادي: ناوەڕاست، بەشی زۆری شەوەكە، بەشی زۆری دۆڵەكە.

ثَجَمَهُ ثَجْماً: خێرا سەرفی كردو پاڵی پێوە نا ٥ گەڕاندییەوە.

ثَجِمَ ثجماً: بەگورجی گەڕایەوە.

الثَّجْمُ: (الجمت السماءُ) ئاسمان بەخوڕەم بارانی باراندو بەردەوام بارانی باراند.

ثَجَّمَتِ السماء: بەمانا (أثجمت) دێ.

ثَخْثَخَ: دەنگی گڕبوو فرخەفرخی هات.

الثَّخْثَخَةُ: دەنگێكە گڕو ناخۆشە.

ثَخُنَ ثخونةً وثخانةً: ئەستورو رەق و نەكلەوەت بوو دەگوترێ: (هو ثخينٌ).

اثْخَنَ في الأمر: زێدەرەوی لە كارەكەدا كرد، دەگوترێ: (اثخن في العدوّ) زێدەرەوی كرد لەشەڕكردن و زیانگەیاندن بە دوژمن.

اثْخَنَ في الأرض: زێدەڕۆیی كرد لەشەڕكردن لەگەڵ دوژمنەكانی دا.

أثْخَنَ فلاناً الأمرُ: كەلەكۆمەكی لە فلانە كەس كردو بەسەریدا زاڵ بوو ٥ دەگوترێ: (أثخنَتهُ الهم والمرض والجراحُ).

اثخَنَ الشيءَ معرفةً: ئەو شتەی بەتەواوی زانیو بەباشی بۆی ئاشكرا بوو.

استَثْخَنَ مِنهُ الشيءُ: بەمانا (أثخنَ) دێ ٥ دەگوترێ: (استثخَنَ مِنهُ النوم والمرضُ والاعياءُ).

الثَّخَنُ: لەش داهێزران و تەمبەڵی و فونگرانی بەهۆی نوستنەوە یان ماندوبوونەوە یان نەخۆشی.

الثَّخنَةُ: بەمانا (الثخَنُ) دێ.

ثَدَقَ المطرُ ثدقاً: بارانەكە بە خوڕەم هەڵرژاو باری ٥ دەشكوترێ: (ثدَقَ السَّحابُ): هەورەكە بارانی بەخوڕەمی باراند.

ثَدَقَ الوادی: شیوەكە ئاوی پێدا جاری بوو. (ثدَقَ بَطنَ الشاة): وزگی مەڕەكەی هەڵدڕی.

ثَدَقَ الخَيْلَ: ئەسپەكەی بەرەڵا كرد.

إنْثَدَقَ بَطْنُهُ: وزگی داكەوت، شۆڕ بۆوە.

ثَـدَّمَ الابريقَ: جـاپاڵێوی لەسەر مەسینەكە (قۆریەكە) دانا.

الثِّدامُ: جاپاڵێو (پاڵێوەر).

ثَدِنَ اللَّحْمُ ثدناً: گۆشتەكە بۆنی گۆڕا.

ثَدِنَ فلان: فلانكەس گۆشتی زۆر بوو فەڵەو بوو، فورس بوو.

ثَدِنَ الرَّجلُ: پیاوەکە گۆشتی زۆر بوو، قەڵەو بوو ٥ گۆشتەکەی داچۆڕا (هو مُثدَّن).

ثُـدِنَت المـرأة: ئافرەتەکـە گۆشـتن بـوو قەڵەو بوو بەشێوەیەکی ناقۆلا.

ثَدِيَ ثَدْياً، ثَدواً: تەڕی کرد ئاورشێنی کرد.

ثَـدِيَ ثَـدًى: تـەڕ بـوو ٥ (ثـديت المـرأة) ئافرەتەکـە مـەمکی گـەورە بـوو، دەگوترێ: (هي ثدياء).

ثـدّاه: خـۆراکی پێـدا، شیری مـەمکی دەرخوارد دا.

الثَّـديُ: بـەرز بوونـەوەی دو مەمکـە لەسـەر سینگی پیـاو یـان ژن ٥ بـە سروشت مەمکی ئافرەت شیری تێـدا کـۆ دەبێتـەوە وەکـوو چـۆن گـوانی ئـاژەڵو هەنـدی گیانلەبـەری تـری شـیردەر شـیر لـەگوانیان دا کـۆ دەبێتەوە، (ك: أثدٍ وثُدِيّ).

ثَرَبَـهُ ثَرْبـاً: سەرزەنشـتی کـردو بەتاوانەکانی لەکەداری کرد.

ثَـرَبَ المـريضَ: کـراسو پۆشـاکی لەبـەر نەخۆشەکە داکەند.

أثْـرَبَ الکـبشُ: بەرانەکـە پیـوو بـەزی زۆر بوو

اثْـرَبَ فـلان: فلانکـەس بەخشـشو عـەطـای کـەم بـوو ٥ بەشـوێن بەخشینەکەیدا منەتی کرد.

أثـرَبَ فلانـاً: لۆمـەی فلانکەسـی کـرد بەهۆی تاوانەکانیەوە لەکەداری کرد.

ثرَّبَ: شتەکەی لە کەڵك خستو تێکەڵ بەشتی تری کرد

ثـرَّب فلاناً، وعليـه: لۆمـەی فلانکەسـی کرد بە تاوانەکانی لەکەداری کـرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لاَ تَثْرِيـبَ عَلَيْكُمُ﴾

الثَّـرْبُ: بـەزو پیـوێکی تەنکـە کـەدەو ریخۆڵـەکان دادەپۆشـێ، (ك: أثـرب وثروب).

ثَرْثَرَ في الشيء: شتەکەی زۆر تێك هەڵداو تێکەڵاوی کـرد ٥ دەگوترێ: (ثرثـرَ في الأكل والكلام وهو ثرثار).

ثَرْثَرَ الشيءَ: شتەکەی تەڕو لونا کرد.

الثرثار: زۆر بڵێ، کەسێکە زۆر قسـەبکا بەبێ پێویست

ثَـرَدَ الخُبـزَ ثـرداً: نانەکـەی کـەرت کـەرت کردو بەشورباو تـەڕی کـرد (نانەکـەی تێکوشی) ئاشپەزەکە پێـی دەگـوترێ: (ثارد) نانەکە (مثرود) یان (ثريـد) بـە کوردی (تێکۆشاو یان تریت).

ثَـرَدَ الذبيحـةَ: ئاژەڵەکـەی بـە بـەرد یـان نێسقان یـان شتێکی کول سـەربڕی، گیـانی دەرچـواند بـەبێ ئـەوەی قورگی هەڵبڕێ.

ثَـرَدَ الثـوبَ: کراسـەکەی لـەخم هەڵکێشا رەنگکـی کـرد (عائشـە (خ) دەگێڕێتەوە، دەڵێ: (فأخـذت خِمـاراً لها قد ثردته بزعفران).

ثَـرد المطـرُ الأرض: بارانەکـە کـەم بـاری

کەمێك زەوی رشاندو وەستایەوە.

ثرِدت شفتُه: لێوی قەڵشت قەڵشت بوو.

ثـرد الرجـل مـن المعركـة: پیاوەکـە بـە برینـداری لەشـەڕەکە هاتـەدەرو گیانی تێدا مابوو.

الثرد الخبز: بەمانا (ثردە) دێ.

الثرد: بارانی کەم نمە باران.

الثَّريدُ: تێکوشاو (نانی وردکراو بکرێتە ناو شورباوە) کەفی مەی‌و شەراب.

المِثـراد: ئامێرێکـە ئـازەڵی پـێ دەکوژرێتەوە..

المثردة: کاسەو قاپی تێکوشاو (تشریب).

ثَرَّ السـائل ثـرّاً وثـروراً: شلەمەنییەکەی زۆر بوو لێشاوی هێنا ٥ دەگوترێ: (ثرّت البئرُ والسَّحابة والعين) ئـاوی بیرەکە زۆر بوو، هەورەکە بەخوڕەم بارانی بارانـد، چاو فرمێسکی زۆری هەڵڕشتن.

ثَرَّت الشاة والناقة: مەڕەکە حوشترەکە شیری زۆر بوو.

ثـرَّ الطعنـة: برینەکـە خـوێنی زۆر لێ هات.

ثَرَّ الشَّيَ: شتەکەی وردکـردو لەناوی بـرد دەشـگوترێ: (ثرّتِ السـحابة ماءَها)، هەورەکە بارانەکەی رژاند.

ثَرَّ المكان: شوێنەکەی ناو رشـێن کـردو شێ دار بوو

الثَّرُّ من الخيل: ئەسپی خۆشڕو بەرابەر.

الثُرعُلَةُ: پەرو پۆڵی ملی کەڵەشێر

الثرغامة: کەپرو کۆخێلکەی رەزەوانو باخەوان.

ثَرَمَـهُ ثَرمـاً: بـەدەمی کێشـاو ددانـی شکاند، لەریشەوە ددانی دەرهێنا.

ثَرِمَ ثرماً: ددانی شکا ٥ لەبنەوە دەرهات ٥ (هـو ألـرم)، ئـەو پیـاوە ددان کەلـە ددان شکاوە (هـي ثرمـاء) بـۆ ژن. لـە حـەدیـثـدا هـاتووە دەڵـێ، (نهـى أن يضـحى بالثرمـاء)، پێغەمبـەر (د.خ) نەهی کردووە کە ئاژەڵی ددان کەل‌و ددان دەرهاتوو بکرێتە قوربانی.

الثَرَمَةُ: بەمانا (ثرمە) هاتووە.

إثثَرَمَ: بوو بە ددان کەل.

إثْـرَمَ ثنيتـهُ: هەنـدێ لـە ددانـی شـکاو کەل بوو.

الأثـرم: لـە عیلمـی (عـروض)دا ئەوەیـە قەبض‌و خەرمی تێدا کۆبێتەوە.

الأثرَمانِ: شەوو رۆژ، زەمانەو مردن.

ثَرَمَـدَ الطعـامَ: خواردنەکـەی بـەخراپی ئامادەکرد نەیزانی چاکی لێنێ.

ثَرمَـلَ الطعـامَ: خواردنەکـەی بـەجوانی‌و رێـك‌و پێکـی نـەخوارد دەسـت‌و پەنجەی خۆی تێ هەڵکێشان.

ثَرمَلَ عَمَلَـهُ: کارەکەی بـەخراپی ئـەنجام دا دڵسوزی‌و دەست رەنگینی تێدا نەکرد.

الثُرمُلَةُ: دێڵەڕێوی ٥ چاڵایی ناوەڕاستی لێوی سەرەوە.

ثریـوم: عونصـورێکی فلزییـە رەنگـی سەنجابییە.

ثَـروا المـالُ ثـراءً: ماڵەکـە گەشـەی کـرد زیادبوو.

ثرا القومُ لظراءهم: ئەو كۆمەڵو تاقمە بەسەر هاوشانەكانیاندا سەركەوتن لە ژمارەو دەوڵەمەندیدا بالادەست بوون.

ثرى المطرُ التراب ثرياً: باران زەوییەكەی تەڕو شێدارکرد.

ثرى الأمرُ فلاناً: ئەو كارە فلانەكەسی تەمبێ خواردو كرد لەسەر رەقی خۆی وازی هێنا.

ثَرِيَ ثراءً، ماڵو سامانی زۆر بوو (هو ثر وثريّ وثروان).

ثَرِيَ بكذا، ماڵو سامانی بەو شتە زۆر بوو، لە خەڵكی بێ ئاتاج بوو.

ثَرِيَ الأرض ثرىً: زەوییەكە شێی هێنایەوەو نەرم بوو، (هي ثريةٌ وثرياء).

ثَرِيَ بالشيء: بەشتەكە كەیف خۆش بوو.

أثرى: دەوڵەمەند بوو.

أثرى الأرض: زەوییەكە گڵی زۆر بوو.

أثرى المطرُ: بارانەكە زەوییەكەی شێدار كردو شەونمی لێ پەیدا بوو.

أثرى مابين الرجلين: ئەو دوو پیاوە پەیوەندی دۆستایەتییان بەردەوام بوو.

ثرّى الرجلُ: پیاوەكە دەستی لەسەر گڵ دانا.

ثرّى فلاناً: فلانكەسی ئاوپرژێن كرد.

كثّرى الله القوم: پەروەردگار ئەو قەومەی زۆركرد

كثّرى الرجلُ المالَ: پیاوەكە ماڵو سامانەكەی زۆر كرد.

الثَّرَى: زەوی ٥ شەونم ٥ گڵ ٥ بەخشش.

الثراء: زۆر بوونی ماڵو سامان.

الثروة: زۆری ماڵو سامانو زۆری ئادەمیزاد ٥ پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی (ما بعث الله نبيا بعد لوط الا في ثروة في قومه).

الثروة (في علم الاقتصاد): هەر ماڵو سامانێك بكرێتە مڵكو نرخدار بێو چەندییەتی دیاربێ.

الثَّروة القومية: كۆمەڵی هێزە بەرهەم هێنەرەكانی دەوڵەت.

الثُّريا: كۆمەڵێك ئەستێرە لە شكڵی كەڵەكادا خۆ دەنوێنن وشەی النجم بوەتە ناو بۆیان ٥ جۆرە گڵۆپێكی كارەباش هەیە پێی دەگوترێ (ثريا).

المثراة: زۆركەر، دەگوترێ (هذا مثراة للمال) ئەوە ماڵو سامان زۆر دەكا.

ثَطَّ ثطا وثططا: موی ریشی یان موی برۆی تەنك بوو ٥ ورگی گەورە بوو، جەمو جوڵی كەم بوو (هو ثطٌّ).

ثطا الصبيّ ثطا وثطاءً: منداڵەكە بەنەسپایی یەكەم هەنگاوی هەڵێنا ٥ دەگوترێ (هو يمشي الثطا) ئەوە وەكوو منداڵ دەڕوا.

ثَعَبَ الماءَ والدمَ ونحوهما ثعباً: فیچقەی بە ئاوەكەیان بەخوێنەكە كردو جاری بوو ٥ پێغەمبەر دەفەرموێ: (يجيء الشهيد يوم القيامة وجرحه يثعب دماً).

إثْعَبَ الماءُ والدَّمُ وانثعبا: ئاوەکە ڕژی، فیچقەی کرد ٥ خوێنەکە هەڵڕژا.

إثْعَبَ المطرُ: باران بەخوڕەم باری.

الأثعُوبُ: هەرشلەمەنییەك بە تەوژم بڕوا بەسەر زەویدا.

الثَّعْبُ: شوێنی پێدا ڕژیشتنی ئاو لەناو شیودا، ڕێڕەوی ئاو، (ك: ثعبان).

الثعبان: ئاوێکی گشتی یە بۆ هەموو گیانلەبەرێکی خشۆك درێژ بێ و بێ قاچ بێ.

ثعبان السمك: جۆرێکە لەبێڕی خشۆکەکان.

الثُّعْبَةُ: جۆرێکە لەسەر مارمێلە یان قۆری پێیدەگوترێ (سام أبرص) سەرو ملی سەوزە، چاوی دەربەرپون، توشی هەرکەسێك بێ دەم دەکاتەوە ٥ لە گازندە زەهراوییە پیسەکانە ٥ هەر شوێنێك بگەزێ زۆر بەزەحمەت چاك دەبێتەوە، (ك: ثُعَبٌ)٥

الثعوب: سفرا، تێکەڵەیەکە جەستە دەری دەدا، جۆرەکانی زۆرن.

المَثْعَبُ: پلوسك، شوێنی ئاوپێدا ڕۆیشتن لە حەوزو عەمباراو، (ك: مثاعب).

ثَعْثَعَ الرجلُ: پیاوەکە لە قسەکانیدا پیتی (ث)ی زۆر بەکارهێنا، زمان قسك بوو ٥ چەند جارێك یەك لەدوای یەك ڕشایەوە.

الثَّعْثَعُ: لوئلوو ٥ صەدەف ٥ خوری سوور.

ثَعَجَرَ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی بەسەردا ڕشت ٥ ئاوی ڕشت.

اِثْعَنْجَرَ الماءُ والمطر والدمعُ: ئاو هەڵڕژا، باران هەڵڕژا فرمێسك دابارین ٥ دەگوترێ: (اِثْعَنْجَرَتِ العين دمعاً والسحابة قطراً).

اِثْعَنْجَرَتِ الجَفْنَةُ: مەنجەڵەکە پڕبوو لە تریت ٥ مەنجەڵەکە ڕۆناوەکەی لەسەرەوە ڕژاوە ٥ بیرەکە پڕبوو ئاوەکەی سەرڕێژی کرد.

المُثْعَنْجِرُ: لافاوی گەورە ٥ ناوەڕاستی دەریا ٥ پێغەمبەر لە حەدیسێکدا دەفەرموێ: (يحملها الأخضر المثعنجر).

الثَّعْدُ: خورمای تازەپێگەیشتوو ، ئەو هێشوە خورمایەی سەرانسەری پێگەیشتبێ و زۆرەوەی بەرسیلەبێ ٥ پاقلەی تەڕو تازە ٥ کەف و ڕۆن ٥ دەگوترێ: (ثرى ثعدٌ)، هەروا دەگوترێ: (ماله ثعدٌ ولا معدٌ) نەکەم نە زۆر هیچی نیە.

ثَعِرَ ثَعَراً: پێستی بالوکەی زۆر لێ پەیدا بوو ٥ شوێن هەواڵەکان کەوت و لەگێڕانەوەکەیاندا درۆی کرد.

الثَّعَرُ: بە دوو هەواڵەکان داچوو لەگێڕانەوەیان دا درۆی کردن.

الثُّعْرُ: ئەو شلەمەنیەیە کە لە درەختی (السمر) دەچۆڕێ وەکوو بنێشت، کەڵە دارەبەن دەچۆڕێ، ئەو شلەمەنیە داچوڕاوە زەهرێکی کوشندەیە، ئەگەر بکرێتە چاوەوە

ئـــازارێکی وای لێ پەیـــدا دەکـــا دەیکوژێ، (ك: ألعار).

ثَعِرَ الأَنفُ: لـوت شـەقار شـەقار بـوو ٥ لـە لـوتی دا پیتکـە پیتکـەی سـپی لێ پەیدا بوو.

الثعاريرُ: قەڵشان‌و شەقار بونێکە لەناو لوتدا پەیدا دەبێ ٥ رەوکێکە وەکوو هیلیون دەچێ.

الثُعـرُورُ: پیـاوی کورتـە بـاڵای ئەسـتور (کوڵەبنە) ٥ دەنکی سپی کە لەلوتـدا پەیدا دەبن ٥ جۆرە کاڵەکێکی مەیلەو درێـژە، (ك: ثعـارير)ە ٥ لـە حـەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ: (يخرج قـوم من النار فينبتون كما تنبت الثعارير).

ثَعِطَ الماء واللحم ثَعَطاً: ئاوەکە ، گۆشتەکە تام‌و بونیان گۆڕا.

ثَعِطَ الجلدُ: پێستەکە بۆگەنی کردو شـەقار شەقار بوو.

ثَعِطَ الشفةُ: لێوەکە هەڵاوساو قەڵشا (هـو ثعِـطٌ وهـي ثعِطـة) ٥ هێلکەکە پیس بوو پێی دەگوترێ: (ثَعِطَةٌ).

ثَعَّطَهُ: شکاندی‌و وردی کرد.

الثَعِيطُ: وردە لم‌و وردە گڵ کە (با) دەیهێنێـ‌و لـە پـەناو پاسـاردا کـۆ دەبێتەوە.

ثَعَّ ثَعّاً: رشایەوە.

انثعَّ القَيْـءُ مـن فيـه: رشـولە دەمـی بـە تەوژم دەرچوو

انثعّ الدمُ مـن الأنـف والجُرْح: خـوێن لـە لوتی یان لە برینەکە دەرچوو.

ثَعِلَتْ اسـنانُه ثَعَـلاً: ددانـی سـواری یـەکبوون‌و کەوتنـە سـەریەك ٥ دەگوترێ: (هي ثعلاء)، (ك: ثُعْلٌ).

ثَعِلَ السِنُّ: ددانی ناڕێك‌و پێك بوون.

ثَعِلَ ذات الضرع: ژمارەی گوانەکانی زیـاد لە ئاسایی بوون.

اثعَلَ القوم علينا: خەڵکەکە پێچەوانەی مەبەست‌و ویستی ئێمە جوڵانەوە.

اثعَلَ الأمرُ: کارەکە ئاڵۆز بوو وای لێهات نازانرێ چۆن چارەسەری بکرێ.

الأثعَلُ: کەسێکە ددانـی سـواری یـەك بووبن‌و ددانی رێك نەبن ٥ پیاوێکی گـەورەو نـاودار کـە زۆر پیـاوەتی لێ بووەشێتەوە، (ك: ألاعل).

ثُعَالَةُ: عەلـەمی جنسە بۆرێـوی ٥ تـری رێویلە ٥ لەوەڕی وشك.

الثَعْـلُ: ددانـی زێـدە کـە لـە پشت ددانـە ئاسـاییەکەوە هاتبـێ. گوانی زێـدە لـە گوانـدێنی حوشـترو ئـاژەڵی شیر دەری تـر ٥ ئـادەمیزادی بـەخیل‌و چـروکی هەتیوەچە ٥ گیانلەبەرێکی بچکۆلەیە کرمێـك لـە حـەوزو بـەرمیلی ئـاودا پەیـدا دەبـێ کـە بۆگـەن دەکـاو پـیس دەبێ، (ك: ثعلول)ە.

الثُعلـولُ: ددانـی زێـدە ٥ گوانـدارێك گوانی زێدەی هـەبێ ٥ پیاوی تـوڕەو تەوسن، (ك: ثعاليل)ە.

الثُعلـولُ مـن الجيـوش: کـە ژمـارەی تاکـەکانی زۆر بـێ ٥ گیانلەبـەری

گواندار كه گوانی زێدەی هەبێ.

اَلْمَثْعَلَةُ: خاك و وڵاتێك ڕێوی زۆربێ، (ك: مثاعل).

ثَعِلَ المكانُ ثَعَلَةً: ئەو شوێنە ڕێوی زۆر بووە.

ثَعْلَبَ الرجلُ: ئەو پیاوە ترسنۆك بوو وەكوو ڕێوی ڕەفتاری كرد هەر خۆهەڵكێشان و فرت و فێڵی هەبوو

تَثَعْلَبَ الرجلُ: بەمانا (ثَعْلَبَ) دێ.

الثَّعْلَبُ: پێری گیانلەبەری ڕێوی ئاسایە، وەكوو نموونە دیاری دەكرێ بۆ فرت و فێڵ ٥ قەراخی ڕەمب خوار تیزایی نووكەی ٥ بەچكە كە لەدایكی دابڕێ ٥ پلوسك و شوێنی دەرچوونی ئاو لەحەوزو عەمباراو، (ك: ثعالب)٥.

الثَّعْلَبَةُ: دێڵە ڕێوی ٥ نەخۆشییەك كە تووكی جەستەو قژی سەر بڕوتێنێتەوە.

الثُّعْلُبانُ: نێرە ڕێوی ٥ پیاوی ئازاو زیرەك و لێهاتوو.

الثَّعْلَبِيَّةُ: باز هاویشتنی ئەسپە بەشێوەی ڕێوی.

ثَغَبَ الشاةَ ونحوها ثَغْباً: مەڕەكەی سەربڕی ٥ حوشترەكەی سەربڕی.

ثَغَبَ الرجلَ بالرمح: بەرمب لەپیاوەكەی داو برینداری كرد.

تَثَغَّبَتِ اللثةُ بالدم: پوكەكە خوێنی لێ هات، خوێنی بەربوو.

الثَّغْبُ: هەر شتێك توندبێ و بتوێتەوە وەكوو سەهۆڵ، ڕۆن، ئاسن، زیو ٥ ئاوی پاشماوەی لافاو كە لەچاڵ و چۆڵێدا دەمێنێتەوە لە سێبەری كێودا بێ، (ك: أثغاب وثغبان)٥

ثَغَّغَ الطفل في الشيء: منداڵەكە پێش ئەوەی ددانی بڕوێن بە پوكەكانی ئەو شتەی گەست، پێی ڕۆگەزی.

ثَغْثَغَ المتكلم كلامه وفي كلامه: قسەكەرەكە قسەكانی بەرەوانی نەكرد ٥ زمانی تێكەڵ پێكەڵ بوو، پاسای قسەكردنی ڕێك و پێك نەبوو.

ثَغَرَ الجدارَ ونحوه ثَغْراً: كەلێنێكی لەدیوارەكەدا كرد.

ثَغَرَ فلاناً: ددانەكانی فلانی شكاندن (ثغر سِنَّهُ) ددانی كێشا.

ثُغِرَ الغلام ثَغْراً: ددانی پێشەوەی منداڵەكە كەوتن

أَثْغَرَ الغلامُ: منداڵەكە ددانی حەوت ساڵەی كەوتن ٥ ئیبراهیمی نەخەعی دەڵێ: موسوڵمانانی پێشوو وایان پێ باش بوو (أن يعلموا الصبي الصلاةَ إذا إثَّغَرَ): منداڵەكانیان فێری نوێژبكەن كاتێ ددانی حەوت ساڵەیان دەكەوت.

الثَّغْرُ: كەلێنێكە لەسەرلنسەری كێوەكاندا بەدی دێ ٥ شوێنێكە ترسی ئەوە هەبێ دوژمن لێیەوە هێرش بێنێ ٥ بۆیە بەوشیارەی دەكەوێتە سەردەریا دەگوترێ: (ثغر)، (ك: ثغور)٥

الثُّغْرَةُ: كەلێن، كەل، بەندەن ٥

کەلەبەری کێو ە قولکەی گەردن.

ثَغِمَ اللَّون ثَغماً: رەنگەکە سپی بوو وەکوو گوڵی درەختی ثوغام.

ثَغِمَ الكلبُ: سەگەکە هاربوو زیانە خرۆبوو.

أثغَمَ الوادي: دۆڵەکە درەختی ثوغامی لێ ڕوا.

أثغَمَ الرأسُ: مووی سەری وەکووگوڵی درەختی ثوغام سپی بوو.

أثغَمَ الطعامُ الآكِلَ: خۆراکەکە بخۆرەکەی توشی قەڵەوی و تەمبەڵی کرد.

ثاغَمَها: سەرزەنشتی کرد.

الثَّغامَةُ: درەختێکە بەرەکەی و گوڵەکەی سپین لەبەرزایی کێوەکان دەڕوێ ە کەوشك دەبێ زیاتر سپی دەبێ، (ك: ثغام)ە.

ثَغَتِ الشاةُ ونحوها ثُغاءً: مەڕەکە باڕاندی.

أثغى الشاةَ ونحوها: مەڕەکەی واێ کرد بارە بار بکا.

الثّاغي: مەڕ ە دەگوترێ: (ماله ثاغٍ ولا راغٍ) نەمەڕی هەیە نە حوشتر ە هیچی نییە.

الثّاغية: مەڕ، دەگوترێ، (ماله ثاغية ولا راغية) نە مەڕی هەیە نە حوشتر.

ثَفا القِدرَ ثَفْواً: هەڵچوونی مەنجەڵەکەی دامرکاندەوە، کوڵەکەی شکاندەوە.

الثُّفَاءَةُ: دەنکە خەردەل.

ثَفَدَ الثَّوبَ وغيره، ناواخنی لە پۆشاکەکە کرد.

الثَّفائِدُ: ناواخنی کەواو چاکەت ە هەوری سپی کە هەندێکیان دەکەونە سەر هەندێکیان.

أثفَرَ الدابَّةَ: وڵاغەکەی بە پاڵوەکەی بەستەوە، لە دواوە لێی خوڕی، دەگوترێ: (أثفَرَهُ بَيْعَةَ سوءٍ).

ثَفَّرَ الدابةَ: لەدواوە وڵاخەکەی لێ خوڕی.

إسْتَثفَرَ ثوبَهُ، وبه: داوێنی کراسەکەی کۆ کردەوەو لەناوڕاستی خۆی قایمی کردو بە پشتێنەکەیەوە بەستی خۆی ئامادەکرد بۆ زۆرانبازی.

إسْتَثفَرَتِ الحائض: بەرۆیەکی پانی لەنێو ڕانی خۆی رابردوە بەپشتێنەکەیەوە بەستیەوە، لە حەدیث دا هاتووە: (أنه أمر المستحاضة أن تستثفر) پێغەمبەر فەرمانی بە ئافرەتی بێ نوێژکرد کە بەرۆیەك بە ناوڕانی خۆیان بەرن و بەپشتینەکەیانەوە قایمی بکەن وەکوو دایبی.

الثَّفَرُ: قایشێکە لەلای دواوەی زین شەتەك دەدرێ و بەبن کلکی وڵاغەکەدا دەبرێ و لە هەردوو سەرەوە بەزینەکەوە بە کورتانەکەوە قایم دەکرێ، بەکوردی پێی دەگوترێ پاڵو.

الثُّفْرُ: بۆ درندەو خاوەن چنگ و نینۆك، زێیە (فەرجییەتی)، (ك: الثفور وأثفار).

الثُّفروقُ: قونچکی دەنکە خورما، ئەوشتەی پەیوەندی ناوکە خورماکەو قونچکەکە دەستەبەردەکات ٥ ئەو لقە دارخورمایەیە کە دوای رنین چنینی هێشوە خورماکان هەندێ دەنکە خورما وەکوو پاشەڕۆک بەسەر درەختەکەوە دەمێننەوە، (ك: الفاریق)٥.

ثَفَلَ الماءُ وغيره ثُفولاً: قوڕاوو خەستایی ئاوەکە ژێرکەوت و ئاوە صافەکە سەرکەوت.

ثَفَلَ الرحى: کەوڵە ئاردی بۆ ئاشەکە راخست لەخوار بەرداشەکەوە کەوڵەکەی راخست بۆ ئەوەی ئاردەکە بچێتەسەری.

ثَفَلَ الشَّيَ: یەکجار ئەو شتەی بڵاو کردەوە، پەرتەوازەی کرد.

أثفَلَ الماءُ وغيره: بەمانا (ثَفَلَ) دێ.

ثافَلَ القومُ: خەڵکەکە گەیشتن بە خواردەمەنیەکە.

ثَفَّلَ الرحى: لەخوار بەرداشەکەوە کەوڵە ئاردەکەی راخست.

تَثَفَّلَ الشَّيءَ: شتەکەی وەکوو کەوڵە ئارد لەخوار خۆیەوە راخست.

تَثَفَّلَ فلاناً عرقُ سوءٍ وبه عرقُ سوءٍ: دەمارێکی خراپی تێدا بوو بەهۆی ئەو دەمارە خراپییەوە لەخلاقی جوان و سەخاوەت و بەخشندەیی لەدەستدا.

تَثَفَّلَ فلاناً: سەر فلانە کەس کەوت و بەسەریدا زاڵ بوو

تَثَفَّلَ المصارعُ قِرنَهُ: پاڵەوانەکە هاوشانەکەی خۆی بۆڕ داو ژێر خۆیدا.

الثّافِلُ: ئەو کەوڵەیە ئەو پارچە قوماشەیە لەژێر بەرداشی ئاشدا لەکاتی باراش هاڕیندا رادەخرێ بۆ ئەوەی ئاردەکەی لەسەر کۆ ببێتەوە ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (وتدقهم الفتنُ دق الرحى بثفالها): فیتنەو ئاشوب بەسەریاندا دەبارێ و دەیانکوتێ وەکوو چۆن ئاش هاڕاوی خۆی دەکوتێ و بەسەر کەوڵەئاشەکەدا دایدەبارێنێ ٥ بەرداش و دەستاڕی ژێروی ئاش، (ك: ثُفَلَ).

الثِّفَالُ من الدواب وغيرها: پیرۆی تەمبەڵ ولاغی گرانڕۆ ٥ کە بەزەبرو زەنگ نەبێ رانەپەڕێ.

الثُّفْلُ: ئەو کەوڵ و قوماشەیە لەژێر دەستاڕو بەرداشدا رادەخرێ لەکاتی هاڕینی گەنم و جۆدا ٥ ئەو خشت و خۆڵەیە لەژێر ئاودا کۆدەبێتەوە ٥ تڵپە شوک و تڵپی هەرشتێک بگوشری ٥ لەلای عەرەبە سارنشینەکان بەخواردنێک دەگوترێ، شیرو ماست نەبێ ٥ وەکوو دانەوێڵەو نان و خورما ٥ پێغەمبەر فەرمووی، (من کان معه

لِفُـــلْ فَلْيَمْضَـــغْ) هـــەر كەســـێك دانەوێڵەی هەیە یان نانی هەیە یان خورما با خواردن ئامادە بكا.

ثَفُنَتْ يَدُهُ ثَفْناً: دەستی هاوسانو وازی لە كاركردن هێنا.

ثَفُنَتْ الدابةُ: ولاغەكە بندەستیو ئەو شوێنەی دەكەوێتە سەرزەوی لەكاتی پاڵكەوتنو پیخدانی دا ئەستور بوو خاراو رەق بوو.

أَثْفَـــنَ العمـــلُ يَـــدَهُ: كـاركردن دەســـتی خارانـــدنو پێســـتی بـــەری دەســـتی ئەستوركردو وشكی كردەوە.

ثـافَنَ الرَّجُـلَ: خۆی لـە پیاوەكـە نزیـك كردەوەو هاوڕێیەتی كـرد تـا نهێنـی نیشـــو كارەكـــانی زانـــیو لـــەنیازو مەبەستەكانی حاڵی بوو.

الثَّفِنَـةُ: ئـەژنۆ، ئـەو بەشـەی لـە جەسـتەی ولاغ لـــەكاتی پاڵكـــەوتنو پیخـــدانی دا دەكەوێتـــــە ســـــەر زەویو دەخـــاریو ئەستور دەبێ ٥ بە عەلی كوڕی حوسەین دەگـــوترێ: (ذو الثَّفِنـــــات) چـــونكە ناوچەوانی بەهۆی سوژدەبردنی زۆرەوە خارابوو رەق بوبوو.

ثَفَاه ثَفْياً: بەشوێنی داهات، شوێنی كەوت (ثَفَا القومَ) خەڵكەكەی دەركرد.

أَثْفَـــى القِـــدْرَ: ســـێ كوچـــكەی بـــۆ مەنجەڵەكە ئامادەكرد.

ثَقَبَـتِ النـارُ ثَقوبـاً وثَقابـةً: ئاگرەكـە هەڵگیرسا، كڵپەی كرد.

ثَقَبَ الزندُ وغيرُه: چەرخەكە، ئەستێیەكە بریسكەی لێ دەركەوت.

ثَقَبَ الكوكبُ ونحوه: ئەستێرەكە روناكی دا، تاریكی شەوی كونكرد.

ثَقَـــبَ الـــذِكرُ: باسـەكە دەنگـی دایـەوەو مەشهوربوو

ثَقَبَـتِ الرائحـةُ: بۆنەكـە بـڵاو بـووەوە مونجی دایەوە

ثَقَـــبَ رأيُـــهُ: رایەكـەی پەســـەند بـــوو، مەبەستەكەی پێكا.

ثَقَبَ العودُ، پەلە دارەكە ناوی تێچوو نەرم بوو.

ثَقَبَ الناقةُ، حوشترەكە شیری زۆر بوو.

ثَقَبَ الشيْءَ ثَقْباً، شتەكەی كونكرد دڕاندی.

ثَقُبَ الشيْءُ واللونُ: ئەو شتەی دەرەوشایەوە سورایی زۆر بوو سورهەڵگەڕا.

أَثْقَـبَ النـارَ: ئاگرەكـەی هەڵـگیرساند (أثقـب الزنـدَ) چـەخماخەی لێ داو پریشكی دەركەوت.

ثَقَبَ العُودُ: دارەكە ناوی هەڵمژی ناوی تـێ زیپا.

ثَقَـبَ الطـائرُ: باڵندەكـە لـە هـەوادا بـەرز بووەوە بۆ حەوا.

ثَقَبَ النار، ئاگرەكەی هەڵگیرساندو خۆشی كرد.

ثَقَبَ الشيبُ فلاناً وفيه: فلانەكەس پیری لێ دەركەوت ٥ دەگوترێ: (ثَقَبَ الشـيبُ الشَّـــعْرَ): پـــیری لـــە مووەكـــانی جەستەی دیاری دا.

الثَّقْبُ: بەمانا (إنخرَقَ)دێ ٥ كونی كـرد دڕاندی.

تَثَقّبَ: بەهۆی رزین و بێ کەڵك بوونی
دڕاو هەڵوەری.
تَثَقّبَ النار: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.
الأثقـوب: بـەو کەسـە دەگـوترێ: خـۆ
لەهەموو شتێك هەڵقورتێنێ
الثُّقابُ: دەنکە شقارتە کە ئاگری پێ
دەکرێتەوە.
الثَّقْـبُ: کـونی ئەمـدیواودیو، (ك: أثقـب
وثقوب وأثقاب).
الثُّقْبَةُ: بەمانا (الثقب)دێ، (ك: ثُقَبٌ)ە.
الثُّقّابَـةُ: ئامێرێکە بـۆ کـونکردنی شت
بەشێوەی کونی کەوانەیی (درێل).
الثُّقوب: بەمانا (الثقاب) دێ.
المَثْقَـبُ: رێبـازی گـەورە کـە خـەڵکی
بـــەهۆی پێداڕۆیشـــتنی زۆر بـــە
پیادەڕەویی دروستی دەکەن.
المِثْقاب: ئامێرێکە ددانی تیـژی پێچاو
پێچـی بەقەراغەکانیـەوە هـەن بـۆ
ئەنجامدنی کونی کەوانەیی.
المِثْقَبُ: ئـامێری کـونکردن ە رێبـازی
نێوان کوفەو مەککە، (ك: مثالب).
ثَقِفَ ثَقْفاً: زیرەك و وریا بوو.
ثَقِفَ الخلّ: سرکە کـە تیـژی و ترشییەکەی
زیاد لەئەندازە بوو زمان دەسوتێنێ
ە (ثَقِـفَ العلـمَ والصـناعةَ) زانیـاری و
پیشەسازی چاك فێربوومو بەجوانی
ئەنجامیان دەدا.
ثَقِـفَ الرجـلَ في الحـرب: لەشـەڕا فریـای
پیاوەکە کەوت.

ثَقِـفَ الشـيءَ: فرسـەتی لەوشـتە هێنـا ە
قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
ثَقِفْتُمُوهُمْ﴾
ثَقُفَ الخلّ ثقافةً: بەمانا (ثَقِفَ) دێ.
ثَقُـفَ فـلان: فلانەکـەس لێهـاتوو کارامـا
دەرچوو.
ثاقَفَهُ مثاقفة وثِقافاً: کێشەی لەگەڵدا کردو
بەچـەك بەرامبـەریی کـرد ە بەکاڵتـەو
سـوحبەت بەربـەرەکانی کـرد بـۆ ئـەوەی
دەری بخا کە لێهاتوو کارامایە.
ثَقّـفَ الشـيءَ: خـوارایی و ناڕاسـتییەکانی
لەو شتە ڕاست کردەوەو رێکی خست.
ثَقّفَ الانسان: ئادەمیزادەکەی پەروەردە
کردو تەربیـەی داداو فێـری زانستی
کرد.
تَثاقَفُوا: ئـەو کۆمەڵـە یـەکتریان فێـری
زانین و دەست رەنگینی کرد.
تَثَقّفَ: بۆ موطـاوەعـەی (ثَقّفَهُ) هـاتووە
دەگـوترێ: (تَثَقّـفَ علـی فـلان وفي
مدرسة كذا).
الثَّقافَـةُ: زانـین و زانیـاری و کارامـایی
لەهونەرەکاندا.
الثِّقافَةُ: ئامێرێکە لە دار یان لـە ئاسن
رمبـی پـێ راستەوپاسـتە دەکـرێن،
چـاڵایی کەڵکـەکانی پـێ راسـت
دەکرێنەوە، (ك: الثِقَفْ وثُقَفْ)ە.
الثِّقافة: یاریکردن بە شمشێر.
ثَقَلَ الشيءَ بيده ثَقْلاً: شتەکەی بە دەست
هەڵسەنگاندو کێشەکەی دیاری کرد

ە (ثَقَلَ غيره في الوزن) لە کێشدا لەکەسانی دی قورس تربوو، ئەوشتە لەشتی تر قورس تربوو.

ثَقُلَ ثِقَلاً وثقالةً: پارسەنگی درایەوە، قورسایيەکەی لەوی تر زیاتر بوو.

ثَقُلَ الأمرُ: کارەکە زۆر گران‌و ناخۆش بوو.

ثَقُلَ الرجلُ: پیاوەکە عاقڵ‌و دامەزراو بوو.

ثَقُلَ المريض: نەخۆشەکە نەخۆشییەکەی تینی بۆ هێناو کوشندەبوو.

ثَقُلَ يده، ثَقُلَ سمعه، ثَقُلَ لسانه: دەستی، گوێچکەی، زوبانی گزو لاواز بوو وەکوو پێویست کاریان نەکرد.

ثَقُلَ عن حاجتي: لەکارەکەی مندا تەمبەڵی کرد.

ثَقُلَ الشيء أو الأمر على النفس: نەفسی ئەوشتە یان ئەوکارەی بەلاوە ناخۆش بوو.

ثَقُلَ الحامل: ئافرەتەکە سکپڕیەکەی دیارپێداو دەرکەوت.

ثَقُلَت النبات: رووەکەکە لاسکەکانی تێراوبوون.

أَثْقَلَتِ الحامل: ئافرەتەکە سکپڕیەکەی دیارپێداو دەرکەوت ە (هي مثقلٌ) ە قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا﴾.

أَثْقَلَ فلاناً: کۆڵێکی گرانی لەکۆڵی فلانەکەس نا ە دەگوترێ: (أثقلَهُ الغرمُ) و(أثقلَهُ الوزر) و(أثقلَهُ النوم) و(أثقلَهُ المرضُ فلاناً): سواری شانی بوو بەسەری دا زاڵ بوو.

ثَقَّلَهُ: قورسی کرد (ثَقَّلَ الحرف في الكلمة): پیتەکەی قورس کرد لە وشەکەداو تەشدیدی خستەسەر.

ثَقَّلَ على فلان: لەسەر فلانەکەس گران‌و ناخۆش بوو.

تثاقَلَ عليه: بەقورسایی خۆی خۆی خستەسەر

تثاقَلَ عن الأمر: لەکارەکەدا تەمبەڵی نوانەدو قونگران بوو زوو ئەنجامی نەدا.

تثاقَلَ الى المكان: لەو شوێنە پالی لێدایەوەو پێی راهات‌و تێیدامایەوە.

اثّاقَلَ: بەمانا (تثاقَلَ) دێ ە قورئان دەفەرموێ: ﴿ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الأرض﴾.

استثقَلَ الشيءُ: شتەکە قورس بوو

استثقَلَ في نومه: خەوی لێ کەوتوو خەوی خۆش بوو

استثقَلَ فلاناً: فلانکەسی بەرەزا قورس لەقەڵەم دا.

الثاقل: قورس ە کەسێك نەخۆشی لەجێی خستبێ.

الثقال: قورس، (ك: ثَقَلٌ)ە.

الثَّقالة: ئەو شتە قورسەیە دەخرێتە سەر کۆمەڵێ پەڕەو کاغەزی سەرمێز لە فەرمانگەکاندا بۆ ئەوەی پەرت‌و بڵاو نەبنەوە.

الثِقْلُ، ثِقلُ الشيء: قورسایی شت‌و کێشی ە باری قورس ە هەرشتێك لەسەر دڵ

گران بێ وەکوو قەرزو تاوان و ئەو جۆرە شتانە، (ك: أثقال)ە ٥ (أثقال الأرض) ئەوەی لەناو سکیدا حەشاردراوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَخْرَجَتِ الأرض أَثْقَالَهَا﴾.

الثَّقَلُ: کالاو شت و مەك ٥ شتی بەنرخ و عەنتیکەو گرنگ، پێغەمبەر دەفەرموێ: (أني تارك فيكم الثَّقَلَين كتاب الله وعترتي).

الثَّقَلانُ: بەرەی ئادەمیزادو جندۆکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ﴾.

الثِّقْلَةُ: قورسایی ٥ ئالۆشی و ناڕێکو پێکی تەندروستی جەستە ٥ کالاو شت و مەك.

الثَّقِيلُ: قورس و گران، (ك: ثقلاء وثقال) ٥ جۆرێکیشە لە دەنگو ئاوازی گۆرانی.

المِثْقالُ: ئەندازەیەکی زۆر بچووك (مثقال الشيء) ئەوەندەی شتەکە لەکێشدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ لە زاراوەی کێش و تەرازودا کێش و چەندییەتی میثقال درهەمێك و سێ بەش لە حەوت بەشی دیرهەمێکە (٣/٧)، (ك: مثاقيل)ە.

مثاقيل: ئەرك و خەم و خەفەت ٥ دەگوترێ: (ألقى عليه مثاليله) ئەرك و خەم و خەفەتی خستە سەرشانی.

المُثَقَّلَةُ: ئەو ئامێرەی زەوی پێ دەکوترێتەوەو دەپەستێورێتەوە.

ثَكِلَ الوَلَدَ أو الحَبيبَ ثَكِلاً وثُكْلاً: منداڵەکەی یان خۆشەویستەکەی لەدەست داو بۆی گریا (بەزۆری بۆ ئافرەت دەگوترێ) ٥ لە رستەدا بەم جۆرە فەرقی نێرینەو مێینە دەکرێ ٥ بۆ پیاو دەڵێی (هو ثكل وثكلان)، بۆ ئافرەتیش: (هي ثاكلة وثكلى) ٥ لە میانەی دوعاکردن لە یەکێك دەگوترێ: (ثكلته أمُّهُ).

أثكلتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بەردەوام بوو لە گریان و شین و رۆرۆدا.

أثكلــها الله: خــودا منداڵەکەی لێ ستاندەوە.

الثُّكلُ: لەدەستدانی خۆشەویستە.

الثُّكولُ: ئەو ئافرەتەیە شین بۆ منداڵە مردووەکەی بکا.

الثُّكْنَةُ: لیواو سوپای جەنگاوەران ٥ شوێن حەوانەوەی سوپا، (ك: ثُكَن وثكنات).

ثَلَبَ الشَّيءَ ثَلْباً: دەلاقەی لەشتەکە کرد کونی تێکرد.

ثَلَبَ فلاناً: رەخنەی لە فلانەکەس گرت بە کەم بایەخی دانا.

ثَلَبَ المَتاعَ: کالاکانی هەڵەوگێڕکرد

ثَلَبَ جلدُهُ ثَلْباً: پێستی وێك هاتەوە تێچوو

ثَلَبَ القدمُ: قاچەکە قڵیشی تێکەوت

ثَلَبَ الثوبُ: پۆشاکەکە چڵکن بوو.

ثَلَبَ الرجلُ: پیاوەکە بەعەیبو لەکە تۆمەتبارکرا، زینامەی خۆی پیس ناشیرین کرا ٥ (الثَّلَبُ والثَّلِبُ) عەیبدار.

المِثْلَبُ: رەخنەگر، عەیبگر.

المَثْلَبَةُ: عەیبو لەکە، (ك: مثالب).

ثَلَّثَ الحَبْلَ ونحوه: حەبلەکەی سی لۆ کردەوەو بای داو کردی بە حەبلێکی ئەستوری پتەو.

ثَلَّثَ العَمَلَ: سێ جار کارەکەی ئەنجام دا.

ثَلَّثَ الشَّيْءَ: سێیەکی شتەکەی وەرگرت ٥ دەگوترێ: (هو مثلوث).

ثَلَّثَ الأثنين ثلثاً: سێیەکەی تەواو کردو بوو بەسێی ڕاست.

أثْلَثَ الشَّيْءَ: شتەکە سێیەکی مایەوەو دوبەش لەسێ بەشی ڕۆیی.

أثْلَثَ القَومُ: قەومەکە بوون بەسێ پێرو تاقم.

أثْلَثَت الحامِلُ: ئافرەتە سکپڕەکە مندالی سێیەمی هێنا، سێیەم زارۆکی بوو (هي مثلث).

أثْلَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی کرد بەسێ بەش.

ثَلَّثَ: سێیەمجار هات.

ثَلَّثَ البُسْرُ: هێشوە خورماکە سێیەکی بوو بە خورمای ڕوطابو شیرین.

ثَلَّثَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە سێ بەش ٥ سێ جار دابەشی کرد.

ثَلَّثَ الشَّرَابَ: شەرابەکەی کولاند تا دوبەش لە سێ بەشی ڕۆیی.

الثالوث: ئەو شتەی لەسێ پێك هاتبێ.

الثـالوث الأقـدس: سێ ئوقنـومی سـەرەکی مەسـیحییەکانە (بـاوكو کوڕو مەریەم).

ثُلاثَ: سێ سێ، دەگوترێ: (جـاء القـوم ثـلاثَ) واتـە سـێ سـێ هـاتن ٥ (الثلاثاء): سێ شەممە.

الثلاثـة: سێ ٥ بـۆ نێرینـە دەگـوترێ، (ثلاثـةٌ) بـۆ مێینـە (ثـلاثَ).. (ثلاثـة رجال وثلاث نسـاء).

الثلاثون: سی، (سێ جار دە).

الثلاثـيّ: ئـەو شـتەی نیسـبەت بـدرێ بـۆلای (ثلاثـة) ٥ هەرشـتێك لەسـێ بەش پێك هاتبێ ٥ دەگـوترێ: (رسم ثلاثي، تقسيم ثلاثي، كلمة ثلاثية).

الثُّلُثُ والثُّلْثُ: بەشێك لەسێ بەش، (ك: أثلاث).

خط الثلث: جۆرێکە لەخـەتی عـەرەبی، قاعیدەو یاسای خۆی هەیە.

الثِّلْـثُ: جـاری سـێیەم ٥ لـەو شـتانەی دوبـارە دەبێتـەوە، (ك: أثـلاث) ٥ دەگـوترێ: (حـمىّ الثلـث) ئەگـەر نەخۆشـەکە عـادەتی وابـوو نەخۆشییەکەی بـۆ دەگەڕایـەوە لـە ڕۆژی سێیەم.

مَثْلَثَ: سـێ سـێ، دەگـوترێ: (جـاءوا مَثْلَثَ) سێ سێ هاتن.

المُثَلَّثُ: ڕووبەرێکە سێ هێڵی ڕاست دەوری دەدەن ٥ شەربێکە ئەوەندە کولابێ تا دوبەشی ڕۆیشتبێ

ثَلَجَ الماءُ ونحوه ثلوجا: ئاوەکە سارد بوو.

ثَلَجَ صدرُهُ: ڕازی بوو دڵنیابوو.

ثَلَجَ الماءَ وغيرَهُ ثَلْجاً: بەفرو سەهۆڵی خستە ناو ئاوەکەوە.

ثَلَجَ السماءُ القومَ: ئاسمان بەفری بەسەر ئەو قەومەدا باراند.

ثَلَجَ الماءُ ثَلْجاً: ئاوەکە سارد بوو.

ثَلَجَ نفسُهُ بالشيءِ: نەفسی بە شتەکە ڕازی بوو (ثَلِجَ قَلْبُهُ) دڵی ڕازی بوو چونکە یەقینی پەیداکرد.

أَثْلَجَتِ السَّماءُ: ئاسمان بەفری باراند.

أَثْلَجَ الرجلُ: پیاوەکە بەناو بەفردا ڕۆیشت.

أَثْلَجَ فلاناً: فلانکەسی دڵنیاکردو متمانەی تەواوی پێ داو کەیف خۆشی کرد.

الثلاجي: شتی زۆر سپی ڕەنگ ٥ دەگوترێ، (نصل ثلاجي) ئاسنێکی سپی ڕەنگە.

الثَّلْجُ: سەهۆڵ (ئاوی بەستوو)، (ك: ثلوج).

الثلاج: سەهۆڵ فرۆش.

الثلاجة: ئامێری ئاوساردکردن و شوێنی تێدا هەڵگرتنی خۆراك و پارێزیکردنی لە خراپبوون.

المَثْلَجَة: شوێنی سەهۆڵ.

ثَلَغَ الحيوانُ ثَلْغاً: ئاژەڵەکە تۆڕاندی.

ثَلِغَ ثَلَغاً: جەستەی ڕیخاویی بوو پیس بوو.

ثَلَّغَهُ: پیسی کرد، ڕیخاوی کرد بەپیسایی ئاژەڵ پیسی کرد.

ثَلَطَ الحيوانُ والصبيُّ: ئاژەڵەکە، منداڵەکە پیسایی شلی کرد تۆڕاندی.

ثَلَطَ الشيءَ: شتەکەی بەڕیخ و پیسایی پیس کرد، ڕیخی تێهەڵسوو.

الثَّلْطُ: ڕیخ و پیسایی شل، چ هی ئادەمیزاد بێ چ هی گیانلەبەری تر.

ثَلَغَ الرأسَ ونحوه ثَلْغاً: سەری بریندار کرد قرنجاندی.

ثَلَغَ المطرُ والريحُ الرُّطَبَ والبُسْرَ: باران و بای بەهێز لە خورما گەییوو لە خورما نەگەییوەکانی دا وەراندی بریندار کردن.

ثَلَّ الكثيبَ ثَلاًّ: گڵی تەپۆڵکەکەی داڕوخاند.

ثَلَّ الدارَ: خانوەکەی ڕوخاند

ثَلَّ عَرْشَهُ: دەسەڵاتی لێ ستاند لەفەرمانڕەوایی خست.

ثَلَّ الوعاءَ: هەرچی لە قاپەکەدا بوو لە زەرفەکەدا بوو بردی.

ثَلَّ ثَلَلاً: فەوتا لەناو چوو.

ثُلَّ أسنانُهُ: ددانەکانی کەوتن ٥ ددانی هەڵوەرین.

أَثَلَّ الرجلُ: پیاوەکە مەڕو ماڵاتی زۆر بوو، خوری زۆر بوو.

أثلّ فَمُهُ: ددانی کەوتن.

أثلّ الشّيَ: شتەکەی روخاند.

اثلّ البناءُ: بیناکە روخا.

انثلّ الناسُ عليه: خەڵك لەسەری کۆ بوونەوە.

تَثَلّلَ البناءُ: باڵەخانەکە روخا.

تَثَلّلَ التُرابُ: تەپو تۆز هەڵساو لەگەڵ رەشەبا رۆیی.

الثُلّةُ: خوری ٥ دەگوترێ: (فلان كثير الثُلّةِ) فلانکەس جەستە توکنە ٥ جەڵەبە مەڕوبزن ٥ ئەو گەلەی دەردێ لەبەرو کۆمەڵ دەکرێ، (ك: ثِلال)٥.

الثُلّةُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُلّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ، وَثُلّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾.

الثُّلّ: بەهیلاکچوون.

ثَلِمَ الجِدارَ ثَلْماً: درزێك شەبەقێکی لەدیوارەکە کرد.

ثَلَمَ الإناءَ: قاپەکەی شکاند، قەراخی قاپەکەی شکاند ٥ دەگوترێ: (ثُلِمَ في مالِه وفي عرضه) ماڵو ناموسی لەکەدار بوو.

ثَلَمَ السيفَ: شمشێرەکەی کول کرد وای لێکرد شت نەبڕێ.

ثَلِمَ الشيءُ ثَلْماً: ئەو شتە درزی تێ بوو کونی تێ بوو ٥ دەگوترێ: (ثَلِمَ الوادي) واتە قەراغەکانی روخانە ناو شیوەکەوە.

ثَلِمَ الطريقةُ: ڕێگاکە هەڵکەندرا ٥ (ثَلِمَ السكينُ): کێردەکە تیژایی نەماو کول بوو ٥ (ثَلِمَ الرجلُ): پیاوەکە بێ عەقڵو گەوج بوو سروشتی ناشیرینو نەفام بوو.

ثَلَّمَهُ: بەمانا (ثَلَمَهُ)دێ ٥ (إثلَّمَ) بەمان (ثَلِمَ) دێ.

إثْلَمَ اللومُ على فلان: لە هەموو لایەکەوە خەڵکەکە بۆ فلانکەس هاتنو لێی خڕبوونەوە.

ثَلَّمَ: بومطاوعەی (ثَلَمَ) هاتووە.

الثُلَمُ: بەلای زانایانی عەروزەوە فڕاندنی (ف)یە لە (فَعُولن).

الثُلْمَةُ: ئەو شوێنەیە درزی تێ بووەو شەقی بردووە.

ثَمَأَ الخُبزَ ثَمْأً: نانەکەی وردکرد ٥ (ثَمَأ رأسَهُ) سەری فرنجاند.

ثَمَأَ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی فڕێدایە ناو رۆنەکەوە.

ثَمَأَ فلاناً: چەوری دەرخواردی فلانەکەس دا.

ثَمْثَمَ فلان: فلانکەس لە قسەکردندا زمانی گیراو نەیتوانی قسە بکا.

ثَمْثَمَ الشيءَ: شتەکەی چەڕاندو بەتەوژم رایتەکاند

ثَمْثَمَ قِرْنَهُ: قاری لەهاوشانەکەی گرتو بەسەریدا زاڵ بوو

ثَمْثَمَ نصلَ السيفِ ونحوه: تیرەکەی دولاهێنایەوە.

ثَمْثَمَ الاناءَ: قاپەکەی داپۆشی.

ثَمْثَمَ العملَ: کارەکەی چەواشەکرد بەباشی ئەنجامی نەدا.

ثَمَّ فلاناً: فلانەکەسی راگرت لەنێش بۆ ئەوەی پشوبداو بحەوێتەوە ٥ دەگوترێ: (ثُمُّوا بنا ساعةً): سەعاتێك وازیان پێ لەنێش هێنایین بۆئەوەی بحەوێینەوە.

ثَمَّ عن الشَّيْءَ: لە ئەنجامدا نیشەکەی راوەستاو وازی لێ هێنا.

الثَّمّامُ: کەسێکە دوژمنەکەی بۆربداو بیشکێنێ.

الثَّمْثَمُ: سەگ، سەگی راو (سەگ جۆرو رەنگو قەبارەی زۆر هەیە).

ثَمَجَ الأشياء ثمجاً: شتەکانی تێکەڵاو کردن.

أثْمَجَ الثيابَ رقمها: پۆشاکەکەی نەخشاند گوڵو نەخشی تێدا کردنو رەنگاو رەنگی کرد.

الثَّمِيجُ: ئەو کەسەیە دەست رەنگین بێ لە پەراوێز دروستکردن بۆ کراسو عەباو نەخشاندنیان.

ثَمَدَ الماءُ: ئاوەکە کەم بوو.

ثَمَدَ المكانُ: شوێنەکەی ئامادەکرد وەکوو حەوزو عەمبارلو بۆ ئەوەی ئاوی تێدا کۆببێتەوە.

ثُمِدَ الماءُ: ئاوی لەزەوی پەیداکرد ٥ زۆربەی ئاوەکە بەفیڕۆ چوو.

ثَمَدَ الناقةَ: حوشترەکەی دۆشی.

ثَمَدَ فلاناً: هەرچی ماڵو سامان هەبوو لەفلانکەسی ستاندو هیچی بۆ نەهێشتەوە.

ثَمِدَ الماءُ: ئاوەکە کەم بوو، دەگوترێ: (ثَمِدَ فلان): فلانکەس نیشاتو جمو جوڵی کەم بوو.

الثَّمَدُ: بەمان (ثَمَدَه)دێ.

الثَّمَدُ العَيْنُ: چاوی رشت بەکلە سوبحانی.

إثَّمَدَ: چووە سەر گۆلاوەکە ٥ (إثَّمَدَ الماءَ) بەمانا (ثَمَدَه).

إسْتَثْمَدَ الماءَ: بەمانا (ثَمَدَه) دێ.

استَثْمَدَ فلاناً: داوای خێرو چاکەی فلانەکەسی کرد.

الإثْمِدُ: جۆرە کانێکە مادەیەکی بلوری رەنگ قەسدیری هەیە رەقو ناو هەڵۆلە ٥ ورد دەکرێو دەکوترێو چاوی پێ دەڕێژرێ.

الثَّمْدُ: ئاوی کەمو راوەستاو کە ئاوی تری نەیەتەسەرو ئاویشی لێ نەڕوا ٥ شوێنێك ئاوی تێدا کۆببێتەوەو وەکو حەوزو عەمباراو.

الثَّمَدُ: بەمانا (الثَمْدُ) دێ.

ثَمُود: هۆزێکن لە عەرەبە دوابراوەکان کە حەزرەتی صالح پێغەمبەریان بوو، بەهۆی ئاوانو سەرپێچییان خودا سەرلەبەر لەناوی بردن.

ثَمَرَ الشَجَرُ ثَمراً: درەختەکە میوەکەی دەرکەوت.

ثَمَرَ الشَّيْءُ: شتەکەی پێگەییو کامل بوو ٥ دەگوترێ: (ثَمُرَ مالُهُ) ماڵەکەی زۆر بوو.

ثَمَرَ لە: میوەی بۆ کۆ کردەوە

أثْمَرَ الشَجَرُ: درەختەکەی گەیشتە کاتی بەرگرتن.

أَثْمَرَ المالُ: ماڵو سامانەکە زۆر بوو.

أَثْمَرَ القَوْمَ: میوەی دەرخواردی قەومەکەی دا.

ثَمَّرَ الشَجرُ: بەمانا (ثَمَرَ) دێ.

ثَمَّرَ اللبنُ: ماستەکە رۆنەکەی لێ دەرکەوت.

ثَمَّرَ مالَهُ: ماڵو سامانەکەی گەشەپێدا.

الاستثمار: بەکارهێنانی ماڵو پارەو پول لە پرۆژەی بەرهەمهێنان دا بەیەکێك لەبوارەکانی بەرهەمهێنان.

الثَّامِرُ: لۆبیا.

الثمرا: بەری دەرەخت.

الثَّمرةُ من الشَّيْئِ: سودو قازانجی ئەوشتە ە دەگوترێ: (خَصَّني فلان بثمرة قلبه) خۆشەویستی خۆی بۆتەرخان کرد، (ك: ثَمَرَ وثُمُر وثِمار وأَثمار)ە ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ﴾.

ثِمارُ المال: ئەو بەرو بومەیە لەکاتی وەرزەکاندا دێتە بەرهەم.

الثَّمِيرُ: بەمانا درەختی بەردار دێ ە (ابن ثُمير) شەوی مانگە شەوە.

ثَمَغَ الألوانَ ثَمْغاً: رەنگەکانی تێکەڵ کرد.

ثَمَغَ الثَّوْبَ ونحوه: بە ئێرو تەسەل کراسەکەی رەنگ کرد.

الثَّمِيلَةُ: برینداربوونی پێستی سەر، قرنجاندنی گۆشتی سەر تاسەر ئێسقان.

ثَمَلَ ثَمْلاً وثُمُولاً: مایەوە جێگیر بوو ە دەگوترێ: (ثَمَلَ في داره) لە خانوەکەدا مایەوە (ثَمَلَ الماءُ في الحوض) ئاوەکە لە حەوزەکە مایەوە.

ثَمِلَ الشَّيْئ ثَمَلاً: شتەکەی هێشتەوە دایپۆشی، شاردییەوە.

ثَمَلَ الطَّعَامَ، خۆراکەکەی رێك و پێك کرد.

ثَمَلَ فلاناً، هەڵسا بەنێش و کاری فلانکەس و سەرپەرشتی کرد.

ثَمَلَ الإناءَ: بنکرێ قاپەکەیشی خواردەوە.

ثَمِلَ ثَمَلاً: شەراب کاری تێکردو سەرخۆش بوو.

ثَمِلَ الى كذا: مەیلی بۆ ئەوشتە کردو خۆشی ویست (هو ثَمِلٌ).

أَثْمَلَ المكانُ: شوێنەکە خۆش و سازگار بوو، دڵگربوو ئادەمیزاد زوو وەگرێ دەبێ و دڵی لێ دەکرێتەوە بۆتێدامانەوە پەسەندی دەکا.

أَثْمَلَ اللبنُ وغيره: شیرەکە توێکەی زۆر بوو.

أَثْمَلَ الشرابُ فلاناً: شەرابەکە فلانکەسی سەرخۆش کرد ە دەگوترێ (أَثْمَلَهُ النُّعَاسُ): هەنەوز لاڵ و باڵی کرد.

أَثْمَلَ الاناءَ: بنکرەکەی هێنایە دەرێ و خواردیەوە.

ثَمَّلَ الشرابَ: شەرابەکەی هەڵقوڕاند هەتا سەرخۆش بوو.

اثْمَلَ الشرابُ فلاناً: شەرابەکە فلانکەسی سەرخۆش کرد.

تَثَمَّلَ: بۆ مطاوعەی (ثَمَّل)ە.

تَثَمَّلَ الشرابَ: شەرابەکەی هەڵقوڕاند، هەڵی لوشی.

الثِمالُ: بەمناو بەهاوار هاتوو ٥ ئەبوتالیب لە مەدحی پێغەمبەرا دەڵێ: (وأبيض يُستسقى الغمام بوجهه - ثِمال اليتامى عصمةٌ للأرامل).

الثُمالُ: ژەهری پاڵێوراو

الثُمالَةُ: بەرماوەی بنکی پیاڵە شەراب‌و شلەمەنی تر ٥ بەڵغ‌و فەوز ٥ (ك: ثمال)٥.

الثَمَلَةُ: بەمانا (الثمالة) دێ ٥ خوری یان پارچە قوماش لەرۆن هەڵکێشرێ‌و شتی پێ جەور بکرێ، (ك: ثمَلٌ).

الثُمْلَةُ: بەمانا (الثَمَلة) دێ.

الثِملَةُ: بەمانا (الثَمالَةُ) دێ ٥ باڵە خانەیەك فەرشی تێدا راخرابی‌و هەموو هۆکاری تێدا حەوانەوەو خۆشی ژیانی تێدا دەستەبەر بووبێ ٥ بەربەستی ئاو، بەنداو ئاوگە بەندێکا، (ك: ثمائل وثُمل).

المَثْمَلَةُ: شوێنێکە ئامادەکرێ بۆ ئاو تێدا کۆکردنەوە (عەمبارئاو)، (ك: مثامل).

المِثْمَلَةُ: شیر پاڵێونێك قاپێکە بەکاردێ بۆ پالاوتنی شیر.

ثَمَّ الشيءَ ثَماً: بە ڕووەکی ئەمام پاراستی.

ثَمَّ يدَهُ: بە ڕووەکی ئەمام دەستی مەسح کرد.

ثَمَّ الشيءَ: شتەکەی ریك خست

ثَمَّ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی خوارد بەچاك‌و خراپیەوە.

ثمَّتِ الدابةُ النباتَ: بێرۆکە بەدەم ڕومکەکەی هەڵکێشا.

ثَمَّ العَظْمَ: ئێسقانەکەی دەرخست.

إثْمَّ: کزو لاواز بوو (إثْمَّ عليه) لەسەری کۆ بونەوە

الثُمامُ: رومکێکە لەپێری (ئەرجیلی) مەترو نیوێك بەرزدەبێتەوە لقەکانی پروچرن، خونچەکانی گوڵی شۆڕەوە بوون‌و بەیدەستن ٥ بۆیە دەگوترێ: (هو منك على طرف الثُمام) واتە: نزیك‌و بەیدەستە بەئاسانی دەستت دەیگاتێ ٥ هەروەها دەگوترێ: (الغريق يتشبث بالثمام) ئەو کەسەی خەریکە بخنکێ ئەگەر دەستی بگاتە رومکی ئومامەش دەستی پێ دەگرێ.

ثُمَّ: حەرفی عەطفە بۆ تەرتیب بەکاردێ، وا دەبێ (تێ-ی خێ) بە کۆتاییەکەیەوە دەلکێندرێ دەگوترێ: (ثُمَّةَ ثُمَّتَ).

ثَمَّ: ناوە بۆ شوێنی دوری ئاماژە بۆکراو بەمانا (هناك) دێ ٥ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ﴾.

الثُمَّةُ: چەمکێك پاوەشێك لەگیای ئومام، (ك: ثُمَم).

الثِمَّةُ: پیری کە نەفت، دەگوترێ: شێخ ثِمَّةٌ، (ك: ثمم).

المِثَمُّ: سەری ناوك (ئەو شوێنەی بڕدراوە لەناوك)، (ك: مَثامّ).

المَثَمَّةُ: بەمانا (المَثَمّ) دێ.

لَمَنَ الشَّیءَ لَمْناً: هەشت یەکی شتەکەی برد.

لَمَنَ القومَ وغیرهم لَمْناً: هەشتەم کەسی قەومەکەی بوو.

ثَمُنَ الشَّیءَ ثَمانةً: شتەکە نرخی بەرز بووە، گران بوو (هو ثَمین)

أثمَنَ القومُ: قەومەکە بوون بە هەشت.

أثمَنَ السلعةُ: کالاکە نرخی بەرز بۆوە.

أثمَنَ الشیءَ: نرخی بۆ شتەکەی دانا.

أثمَنَ فلاناً، ولفلان سِلعَتَهُ: نرخی کالاکەی دایە فلان.

ثَمَّنَ السِلعَةَ: مەزندەی نرخی کالاکەی کرد.

ثَمِن الشَّیءَ: بۆ ئەو شتە هەشت کۆلەکەو پایەی بۆ دانا.

الـثَّمَنُ: نـرخ و بەهایـەک کـە کڕیـارو فرۆشیار بەرزەمەندی وەری دەگرن ە جانرخ بێ یان کالابێ، (ك: أثمان)ە.

ثامَنَهُ في السلعة: لەنرخی کالاکەدا مامەلەی لەگەڵ کردو موناقەشەی کرد.

الـثَّمِینُ: بـەنرخ ە بـەمانا (الـثُّمنُ)دێ، دەگوترێ: (هـذا ثُمنُ ذاك وَثَـمِینُهُ)، (ك: أثمان)ە.

الثَّندُوَةُ: گۆمەمکی پیاو ە قەراخ لوت ە پێشی لوت، (ك: ثناد)ە.

الثَّنطُـــبُ: شیشــە ئاســنێکە لقــە دارخورمــاو شــتی وای پــێ کــون دەکـرێ بـۆ دوسـتکردنی قەفـەس و کورسی جەهەر.

أثَنَّتِ الأرضُ: زەوییەکـە گیامردەڵـەو گەنەگیای زۆر بوو

أثَنَّتِ الهَرِمُ: لادیوارەکە هەڕەمەکە لاواز بوو تێك روخا.

الـثَّنُّ: گەنـدەگیای خـوارد لـەناو پـۆش و گیا مردەڵەدا لەومرا.

ثَنَّ الفرسُ: ولاخەکە باری قورس بـوو خەریك بوو ورگی بگاتە زەوی.

الثُّنُّ: گیاوشکەڵەی کەم هێزو گەنـدە گیا کە ئەش و نمای نەبێ، (ك: ثِنان).

الثُّنَّـــةُ: لای خـــواروی گـــەدەی ولاخ ە تالتاڵـە مـوی پاژنـە قاچی ولاخ کـە خەریکە لەزەوی بدا، (ك: ثُنَنٌ).

ثَنَـی الشَّیءَ: شـتەکەی دوو لـۆ هێنایـەوە هەندێکی بەسەر هەندێکی دادایەوە (ثَنَی صدرَه علی کـذا) سنگی خـۆی بەســـەرداداو داپۆشـــی ە قورئـــان دەفــەرموێ: ﴿الا انهــم یثنــــون صـدورهم لیـستخفوا منه﴾.

ثَنی فلاناً عن کـذا: فلانەکەسی والێکرد واز لە فلان شت بێنێ.

ثَنَی عـانَ فرَسِـهِ: لغاوی ئەسپەکەی باداوە، جڵەوی توندکرد بـۆ ئـەوەی نەهێڵێ ئەسپەکە خێرا بڕوا.

ثَنَی عنانَهُ عنّی: ڕوی لێ وەرگێڕام.

ثَنَّی فلاناً علی وجهه: فلانکەسی بـەڕێی خۆیدا ناردەوە هیچی بۆ نەکرد.

ثَنَـی عِطفَـهُ: لوتبـەرزی نوانـدو خـۆی بـەزل زانـی ە قورئـان دەفـەرموێ: ﴿ثانِيَ عِطفِهِ لِيُضِلَّ عَن سَبيلِ اللَّهِ﴾.

ثَنیٌ فلاناً: بووە دووەم کەسی فلانکەس.

اثّنى الحيوانُ: ئاژەڵەکە ددانی کەوت‌و بوو بە دوو ساڵە.

اثّنى على فلان: باسی فلانکەسی کرد بە باشەو پیاوەتییەکانی خستنەڕو.

ثَنّى الشّيْءَ: شتەکەی کرد بە دوو.

ثَنّى فلاناً: بەمانا (ثَنى) هاتووە.

ثَنّى بالأمر: کارەکەی خستە دوا کارێکی تر.

ثَنّى الكلمة: نیشانەی تەثنیەی بە وشەکەوە نا.

ثَنّى الحرفَ: دوو خاڵی خستە سەرپیتەکە.

انْثَنى الشّيْءُ: شتەکە بەسەر یەکدا هەڵدرایەوە هەندێکی کەوتەر سەر هەندێکی.

اثّنى الشّيْءُ: بەمانا (انْثَنى) دێ.

اثّنَى في مشيته: لە ڕۆیشتنندا لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.

تَثَالوا عليه: باسی پیاوەتی‌و مەردایەتییان کرد.

تَثَنّى: بەمانا (انْثَنى) دێ.

تثنىَ في صدره كذا: دڵە ڕاوکێی کردو دوو دڵ بوو لە ئەنجامدانی کارەکەدا.

إسْتَثناء: لەپاسا گشتییەکە جەرتی کردو بڕیارە گشتییەکە نەیگرتەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إذْ أقْسَمُوا لَيَصْرِمُنّهَا مُصْبِحِينَ. وَلَا يَسْتَثْنُونَ﴾.

الاثنان: ناوی ژمارەی دووە بۆ نێرینە.

يوم الاثنين: ڕۆژی دوو شەممە.

الاثنتان: ناوی ژمارەی دووە بۆ مێینە.

الثاعشر: دوو ژمارەی تێکەڵکراون (٢+ ١٠)، دەگوترێ: (جاء الثاعشر رجلاً).

الثناعشرة: دوو ژمارەی لێکدراون (الثنا + عشرة) بۆ مێینە بەکاردێ دەگوترێ: (جاءت الثناعشرة امرأة).

الاثناعشري: ڕیخۆڵەی دوانزە گرێ ٥ ڕیخۆڵە بەگشتی.

الثانوي: شتێك كە لە دوا شتی پلەیەکەوە بێ ٥ دەگوترێ: (أمر ثانوي) واتە ئەوە کارێکی پلە دووە زۆر گرنگ نیە.

التعليم الثانوي: قۆناغێکە بۆ خۆئامادەکردن بۆ چوونەناو زانکۆوە.

الثانية: چرکە، بەشێکە لە شەصت بەشی دەقیقە، (ك: ثوان).

الثنائي من الاشياء: لەو شتەیە دوولایەنەبێ.

الحكم الثنائي من الأشياء: بڕیارێك دوو کۆمەڵ دەریان کردبێ.

المعاهدة الثنائية: پەیمانێکە لە نێوان دوو گەلدا بەسترابێ.

الثِّنى، بەمانا (الثّنى) هاتووە ٥ کارێك دوجار ئەنجام بدرێ.

الثّناءُ: پێوەندی ولاخ، زنجیرێکە هەر سەرەی دەکرێتە قاچێکی ولاغەکەوە (ك: أثنية)ە.

ثُناءَ: دوو دوو، دەگوترێ: (جاؤوا ثُناءَ) دوو دوو هاتن.

الثنوية: مانەوییەکانن بەبڕوکاری مانی کە بڕوایان وابووە دوو خودا هەن (خودای خێرو خودای شەڕ) بەروناکیی‌و تاریکی ئاماژەیان بۆ دەکەن.

الثِّنْيُ مِنَ النساء: ئافرەتێك دووجار منداڵی ببێ ٥ منداڵی دووەم.

الثنيُ من الجبل والحَيَّةُ ونحوهما: کە خوارو خێچ بێ‌و دولاو سێ لاببێتەوە.

الثِّنْيُ من الجبل والوادي: نزمایی‌و چاڵ‌و چوێڵەکانی کێوو دۆڵ.

الثِّنْيُ من الثوب: ئەوەیە دوولۆ بکرێتەوە لە قەراخەکانییەوە هەڵبدرێتەوە ٥ دەگوترێ، (مضى ثِنْيٌ من الليل) سەعاتێك لەشەو رۆیی، (ك: أثناء)، ٥ دەگوترێ: (جاء في أثناء الأمر) واتە: لەناوەندی کارەکەدا هات.

الثَّنِيُّ: هەر حەیوانێك کەڵبەی کەوتبن، (ك: ثناء وثُنيان).

الثَّنِيَّةُ: ددنێك لەچوار کەڵبەی پێشەوە (دوو ددانی خوارو دوو ددانی سەرو) ٥ رێبازی ناوکێوو کەژ ٥ دەگوترێ: (فلان طلاع الثَّنايا) فلانکەس ئازاو بەجەرگ‌و چاونەترسە، خۆ بۆ ناخۆشی‌و جورتم رادەگرێ ٥ هەوڵ دەدا پیاوەتی بکاو کاری مەردانە ئەنجام بداو ناوو شۆرەت بۆ خۆی دەستەبەر بکا.

الاستثناء: شتی جەرتکراو ٥ دەگوترێ: (هو ثُنْيَتي) واتە: دڵسۆزی من‌و دۆستی پەسەندکراوم.

الثُّنْيَانُ: ئادەمیزادی بێ هەڵوێست‌و بێ راوبۆچون ٥ شوێنکەوتەی کەسانی دیکەو ماستاوچی.

الْمَثَانِي: ئەو ئایەتە قورئانییانەی دەخوێندرێن‌و دووبارە دەکرێنەوە.

المَثْنَى من الأوتار: ئەو ژێیەی دوازێی یەکەمە ٥ دەگوترێ، (جاء القوم مثنى) قەومەکە دوو دوو هاتن.

الْمَثْنَوِي من الشعر: ئەوەیە هەردو شیعرەکە قافییەکەیان سەرمواکەیان یەك بیت بێ ٥ هەروا ناوە بۆ دیوانی مەولانا جەلال الدین رۆمی بەزمانی فارسی لەبواری (تصوف)دا.

ثابَ ثوباً وثوباناً: گەڕایەوە (ثاب الى الله) تۆبەی کردو بۆلای خودا گەڕایەوە.

ثابَ الماءُ: ئاوەکە لە حەوزدا کۆ بووە.

ثابَ مالُهُ: ماڵەکەی زۆر بوو، کۆمەڵ بوو

ثاب القومُ: قەومەکە بەشوێن یەکتردا هاتن.

الثَّابَةُ: گەڕانەوە، گێڕانەوە.

أثابَ فلاناً: رێزی لە فلانکەس ناو رێزلێنانی بۆ دیاریکرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي...﴾ ٥

ثاوبَهُ: بۆی گەڕایەوە ٥ لەرزو تاکەی بۆ هاتەوە ٥ دەگوترێ، ﴿ثاوبته الصحة وثاوبه المرض﴾.

ثَوَّبَ: گەڕایەوە ٥ بانگی کرد، بانگ لێ کردنەکەی دووبارە کردەوە.

ثَوَّبَ الصلاة: بانگەوازی کرد بۆ بەجێهێنانی نوێژ ٥ دوای ئەنجامدانی فەرزەکان نوێژی سوننەتی کرد.

ثَوَّبَ: بە کراسەکەی ئاماژەی کرد بۆ ئەوەی ببیندرێ،

ثَوَّبَ فلاناً: رێزی لە فلانکەس ناو موکافەئەی دایەوە

ثَوَّبَهُ عَمَلَهُ: لەسەر کردەوەکەی پاداشی دایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾.

ثُيِّبَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بێوەژن بوو، بێ مێرد مایەوە.

تَثَوَّبَ: خوای تەرخان کرد بۆ خێرو چاکە.

تَثَيَّبَت المرأة: ئافرەتەکە بێوەژن بوو.

استثابَهُ: داوای پاداشی لێ کرد.

الثائِبُ: ئەو بایە بەهێزەیە پێش بارینی باران هەڵدەکا.

ماء ثائب: ئەو ئاوەیە کە شەپۆلی دەریا دەیهاوێ بۆ قەراغو لەچاڵو چوڵدا دەمێنێتەوە.

الثوابُ: پاداش ٥ بەخشش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوابُ﴾.

الثَّوْبُ: پۆشاک ٥ هەر شتێک ئادەمیزاد بیکاتە پۆشاکی خۆی ٥ دەگوترێ: (رجل طاهر الثوب) پیاوێکە داوێنپاکو بێ عەیبو خەوشە).

ثَوب الماء: ئەو پێستەیە کۆرپەڵە لە منداڵدانی دایکی دا تێیدا دەمێنێتەوە تا لەدایک دەبێ ٥ تۆپە قوماشێکە بەئەندازەی جودا جودا.

الثَّوّاب: کراس فرۆش.

الثيِّب: ئافرەتێکە کچ نەبێ ٥ کچێنی نەمابێ.

المَثابُ والمثابة: خانوو ماڵو پەناو شوێنی حەوانەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْناً﴾ ٥ کۆمەڵگای ئادەمیزاد ٥ پاداش.

المَثوبَةُ والمثوبَةُ: پاداش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ﴾.

ثارَ ثَوَراناً وثَوْراً وثَورةً: راپەڕیو وروژا، پەرتو بلاو بۆوە ٥ دەگوترێ: (ثار الدخانُ والغُبارُ وثار الدم بفلان وثار به الحصبة وثار به الشرّ والغضبُ وثار الماء من بين كذا): بە تەوژمی ئاوەکە هەڵقوڵا ٥ (وثار به الناسُ) خەڵکەکە هێرشیان بۆ کردو لە دەوری گرد بوونەوە.

أثاره إثارةً وأثاراً: وروژاندی، بڵاوی کردەوە، پەرتەوازەی کرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعاً﴾.

اثارَ الأمرَ: کارەکەی خستە بەرباسو

لێکۆڵینەوەو گرنگی پێ دا ٥ بۆیە لە ئەثەردا هاتووە: (أثيروا القرآن فان فيه خبر الأولين والآخرين): لە قورئـان تێفکـــرن‌و ورد ببنـــەوە بیخەنـــە بەرباس‌و لێکۆڵینەوە بێگومـان خێرو چـاکەی پێشینان‌و ئەوانـەی لـەوەدوا دێنە کۆڕی ژیانەوەی تێدایە.

ثاورَ مثاورةً وثِواراً: قەڵەمبازی بۆیەو پەلاماری دا.

ثُوِّرا: بەمانا (أثارَه) هاتووە.

تَثَوَّرَ: بەمانا (ثار) هاتووە.

تَثاوَرا: قەڵەمبازی یەکتر بوون‌و پەلاماری یەکیان دا.

استثارَهُ: بەمانا (أثارهُ) هاتووە.

الثَّوْرُ: کەڵەگا، (ك: ثیران)ە ٥ بورجێکە لە بورجەکانی ئاسمان.

الثورة: شۆڕش‌و راپەڕین دژی دەسەڵات ٥ راپەڕین‌و بەرخودانە لەلایەن جەماوەرەوە بۆ بەدیهێنانی گۆڕانکاری بنەڕەتی لە بارودۆخی سیاسی‌و کۆمەڵایەتیدا.

المَثْوَرَة: زەوییەك زۆری کەڵەگا لێ هەبێ، (ك: مثاور)ە.

ثـالَ ثولاً: شێتی لێ دەرکەوت وەلێ زۆر بەزەقی نا ٥ گێل‌و نەفام بوو.

ثالَ الشيءَ: شتەکەی هەڵڕژاندو ترساندی.

ثَوِلَ ثولاً: جەواشە بوو، شێتییەکەی تێدا بەرجەستە بوو ٥ دەگوترێ: (هو أثول وهي ثولاء)، (ك: ثول).

انْثالَ: هەڵڕژاو پالی پێوەنرا، رادرا.

انثال علیه الناسُ: خەڵك لێی کۆبووەوەو لە هەموو لایەکەوە هاتنە سەری.

انثالت علیه الأفكار: زۆر بیرو بۆچوونی جیاجیای بۆپەیدابوو نەیزانی بەکامەیان کاربکا (وانثالت علیه العبارات) وشەو رستەی جۆراو جۆری بۆ هاتن نەیزانی کامەیان بڵێ‌و کامەیان بنووسێ.

تَثَوَّلَ: بەمانا (انثال) دێ.

الأثْوَلُ: گێل‌و خێر تێدا نەبوو، تەمبەڵ‌و خوێڕی‌و هیچ لەدەست نەهاتوو ٥ دەگوترێ: (شیخ أثولُ من شیوخ أثاوله).

الثَّوْلُ: کۆمەڵی هەنگ (پورە هەنگ).

الثُّومُ: سیر، گیاییەکە لە پێڕی (زەنبەقییەیە) نزیکەی دوو سێ بست بەرز دەبێتەوە، بنکەکەی لەزەوی دا ڕەگ‌و ڕیشەی باریکی هەیە ٥ بۆنێکی کەسکونی ناخۆشی هەیە، لەئامادەکردنی خواردەمەنیدا بەکاردەهێنرێ، هەروا لەبواری پزیشکیشدا بەکار دەهێنرێ.

الثُّومِيّ: ئاردە کە دەکرێتە زۆر

گوێتکەهەوێر بۆ ئەوەی بکرێ بەنان.

ثوى بالمكان (ثواءً): لەو شوێنە جێگیر بوو مایەوە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ...﴾.

أثوى بالمكان: لەو شوێنە مایەوەو تێیدا نیشتەجێ بوو.

أثوى فلاناً بالمكان: فلانکەسی لەو شوێنە جێگیر کرد.

ثواء بالمكان: بەمانا (الثواء) دێ.

ثُوّاة: داوای لێکرد کە لەخانوێکدا نیشتەجێی بکا.

الثّايـة: شوێنی لێدا کردبوونەوە ە چەند بەردێك دەخرێنە سەریەك بۆ نیشانەی کوێرە ڕێگا لەکێوو کەژدا ە بۆ ئەوەی ڕێبوار شارەزا بێ ە خێمەیەکە لە چەند چڵە دارو کراس و پەڕۆ دروست دەکرێ.

الثُّوَّةُ: تەپۆلکەو گردۆلکە ە جاری وا دەبێ لەسەر ئەم جۆرە تەپۆلکانە چەند بەردێك دەخرێنە سەر یەك بۆ نیشانەی تولەڕێی شوێنی چۆڵ

الثَّويُّ: نیشتەجێی جێگیربوو ە میوان، (ك: الثوياء)ە ە هۆدەو ماڵێك ئامادەکرابێ بۆ میوان، (ك: الثويّة)ە.

الثويَّة، بۆ مێینە بەکار دێ، (ك: ثوايا)یە.

المثوى: مەنزل و شوێنی حەوانەوەو تێدا مانەوە ە قورئان دەفەرموێ: ﴿أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ﴾.

أبو مثوى: خاوەن ماڵ.

أم مثوى: ئافرەتی خاوەن ماڵ و لێپرسراوی ناوماڵ (ربة البيت).

ثُيِّبت المرأة: ئافرەتەکە بێوەژن بوو.

ثَيِّبَتِ المرأة: ئافرەتەکە بێوەژن بوو.

الثيب: ئافرەتێك کچێنی نەمابێ.

الثَّيل: گیایەکی تەمەن درێژە، بەسەر زەویدا بڵاو دەبێتەوە هەندێ شوێن پێی دەڵێن (زەمیج).

مثاب البئر
ثقال
مثلجة
ثغرة
مثلث متساوي الأضلاع
مثلث متساوي الساقين
مثلث قائم الزاوية
ثقوب
مثلث منحرف
طريقة رسم مثلث متساوي الأضلاع
ثنة
اثني عشري
ثقاب
ثفر
مثقب
ثدام
مثمن
طريقة رسم مثمن
ثريا
عشب الثعلب
الثمرة وأقسامها
ثيل
ثعلب
ثوم
ثور
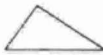
جیم: پێنجەم پیتی ڕیزبەندی پیتەکانی هیجایە.

الجـازولین: جۆرێکـە لـە بەرهەمـەکانی نەوت.

جِئْ جِـئْ: بانگکردنی حوشترە بۆ سەر ئاو.

جَأْ جَأَ الابلَ: بەوتنی (جئ جئ)ە بانگی حوشترەکەی کرد بۆ ئاو خواردنەوە.

الجؤجـؤ: شوێنی بەیەکگەیشتنی سەرە ئێسقانی سینگە ٥ پێشی کەشتی، لەفەرمایشـتێکی ئیمـامی عەلیـدا هاتووە دەڵێ: (كأني أنظر الى مسـجد كجؤجؤ سفينة أو نعامة جاثمـة)، (ك: جآجئ).

جَأَبَ جَأْباً: گلە سورەکەی فرۆشت ٥ ماڵو سامانی پێکەوەنا.

الْجـأبُ: گلـە سورێکە ڕەنگـی پـێ دەکرێ ٥ نـاوك ٥ ئـادەمیزادی دەمو چاو گرژ ٥ کەرە کێوی ٥ شێر.

الْجأبَةُ: بۆ مێینە بەکاردێ.

جَأبَةُ البطن: نێوان ناوك‌و بەر.

جـأثَ بِحَمْلِـهِ: بەقورسـی بەکۆڵەکەیـەوە توانی بڕوا.

جَـأثَ الرجـلُ: پیاوەکـە هەواڵـەکانی گواستەوە ٥ (هو جَأثٌ وجَائِثٌ).

جَئِثَ جأثاً: بە تەمبەڵی هەڵسایە سەرپێ ٥ کـە شـتە قورسـەکەی هەڵـگرت زۆر بەزەحمەت هەڵسایە سەرپێ.

جُئِثَ جُؤثاً: ترسا، (هو مجؤوث)، پێغەمبەر (د.خ) دەربـارەی جارێـك بینینـی جوبرائیل دەفەرموێ: (فجُئِثتُ منه فرقاً).

أجأثَـهُ الحِمْـلُ: کۆڵەکە ماندووی کـردو بڕستی لێ بڕی.

إنْجَـأثَ النخـل: درەختـە خورماکـە کەوتە سەر زەوی.

الجؤذُرُ: گوێلکەڵەی مانگای کێوی، (ك: جآذر).

جَأرَ جأراً وجُؤاراً: دەنگی بـەرز کـردەوە ٥ دەگـوترێ: (جَـأرَ البَقَـرُ) مانگاکـە بۆڕاندی ٥ (جَأرَ الى الله) هاوارو دادو فیغانی بۆلای خودا کـرد لالایـەوەو پاڕایەوە ٥ لـە قورئانـدا دەفـەرموێ: ﴿إذا هُـمْ يَجْـأرُونَ﴾ ٥ پێغەمبـەر (د.خ) دەفـەرموێ: (كـأني أنظـر الى موسى له جُؤارٌ الى ربّه بالتلبية).

جَـأرَ النبـت جَـأراً: ڕووەکەکە درێـژ بـوو، بەرز بووە.

جَأرَ الأرض: زەوییەکە گژوگیاکەی بـالای کردو بەرزبووەوە.

جَئِـرَ جَـأراً: لەسـنگی دا گـیرا، پاروەکـە، ناوەکـە لـە سـنگی دا گـیرا.

الجُوارُ: رشانەوەو سکچون کە توشی ئادەمیزاد دەبێ.

الجَارُ: لەپیاوان مەبەست پیاوی کەتەو چوارشانەیە ٥ لە باران: بارانی زۆرو بەخورەو لێزمەیە ٥ لە گژوگیا: روەکی تەرو تازەو ناسکو تێر ئاوە.

الجَائِزُ: شت لەبین گیرانو بەناخۆشی قوتدانی خواردەمەنییە ٥ جوزانەوەو خورانو پەیدابوونی ترشاییە لە قورگدا.

جَئِزَ بالماءِ جَأزاً وَجَأزاً: قورگی بەئاو گیرا، ئاوی لەبینی گیرا، (هو جئِزٌ وَجَئِزٌ).

اجْأزَهُ: لەبینی گیراند، وای لێ کرد خۆراکەکە لەقورگی بگیرێ.

جَأشَتْ نفسُهُ: خەمو نارەحەتی، ترسو بیمی رولەزیادی بوو.

جَأشَ اليه: روی تێکرد.

الجَأشُ: نەفس یان دڵ، دەگوترێ: (هو رابطُ الجَأشِ): دڵ قایمو ورە بەرزە، لەتەنگانەدا خۆراگرو پشو درێژە.

الجُؤشُوشُ: سینگ ٥ پیاوی کەتەو چوارشانەیە ٥ بەشێکی شەو یان کۆمەڵێک خەڵکە.

جَأَلَهُ جَألاً: بەعەرزی دادا، خستی، ترساندی.

جَأفَ الشجرةَ: لە رەگو ریشەوە درەختەکەی هەڵکەند.

جَئِفَ الرجلُ جَأفاً وجُؤافاً: پیاوەکە ترسا ٥ بەرسی بوو.

جَأَفَهُ: ترساندی، (هو مُجَأف)، دەگوترێ: (رجل مُجَأفٌ): پیاوێکی ترسنوکە.

اجْتَأفَهُ: خستی، بەزەوی دا دا.

إنجَأفَتِ الشجرةُ: درەختەکە لەرەگەوە هەڵکەندرا.

جَيْئَلُ: کەمتیار ٥ ئەم وشەیە واباوە (الـ)ی ناخرێتە سەر ناگوترێ: (الْجَيْئَلُ).

جَيْئَلةُ: کەمتیار.

الْجَيْئَلُ: هەرشتێک کەتەو زەبەلاح بێ.

جَأى عليه جَأياً: گەستی.

جَأى الشيءَ جأواً وجأياً: بەندی کرد ٥ گلیدایەوە ٥ بەستییەوە ٥ لە بەندی پێشینیاندا هاتووە دەڵێ: (أحمقُ لايجأى مَرْغَهُ): گێلو نەفامێکە تف لەدەمی دا ناوەستێ، واتە: ناتوانێ نهێنی لەدڵی خۆیدا بهێڵێتەوە.

جَأى الثوبَ: کراسەکەی دوریو رێکو پێکی کرد.

جَأى السقاءَ والنعْلَ: کوندەکەو نەعلەکەی پینەکرد.

جَأى القِدْرَ: سەکۆڵکەی بۆ مەنجەڵەکە دانا.

جَأي الغَنَمَ: پارێزگاری مەرو ماڵاتەکەی کرد.

جَئِيَ الفرسُ ونحوه جأى وجُؤوَةً: سوراییەکەی مەیلەو لێڵ بوو، دەگوترێ: (كتيبة جأواءُ): کەتیبە یەك رەنگ لێڵو ژەنگاوییە.

اجْأى القِدر: سەکولکەی بۆ مەنجەڵەکە دانا پارچە پێستێك یان شتێکی لەو جۆرە دەخرێتە ژێرمەنجەڵەوە.

الجِنَاوَةُ: پارچە پێستێکە یان پارچە قوماشێك یان دارێکی تەخت دەخرێتە ژێر مەنجەڵەوە، (ك: جناءٌ).

الجُنُوَّةُ: پینە.

جَهَأَ السيف والبصر جَهْئاً وجهوءاً: شمشێرەکە کول بوو نەیبڕی، چاو کزبوو نەیبینی.

جَبَأَ عن الشيءَ: لێی ترساو خۆی شاردەوە.

جَبَأ عليه: گۆزو گومبەت لێی دەرکەوت ٥ لەحەدیثی ئوسامەدا هاتووە دەڵێ: (فَلَمّا رأونا جَبَئوا من أخبيتهم).

جَبَأت الحيّة: مارەکە بەئەسپایی کشاو خۆی شاردەوە.

جَبَأت الأرض: زەوییەکە قاچکی زۆر بوو.

أجْبَأ عَلَيهم: لە بەرزاییەوە بەسەریدا روانین

أجْبَأ الزرعَ: بەروبوومی کشتوکاڵەکەی شیندرو کرد، پێش ئەوەی بەرەکەی پێ بگا فرۆشتی، خواردی.

أجْبَأ الشيءَ: شتەکەی شاردەوە، دەگوترێ: (أجْبَأ مآلَهُ): ماڵو سامانەکەی لە لێپرسراوانی زەکات کۆ کردنەوە شاردەوە.

الجُبَأَة: عەمباراوێکە لەکێودا ئاوی تێدا کۆ دەبێتەوە، (ك: أجْبُؤ، جِبَأَة).

الجُبَاءُ: قارچك، کارگ ٥ تەختەداری قاپقاپ ٥ تەختەیەکە دەکرێتە بنکی نەعل.

الجُبْأى: ئافرەتێ مەمکی قیت بووبن.

الجُبّأ: ترسنۆك (الجُبّاءُ) بەمانا (الجُبّأ) دێ.

جَبَّهُ جَبّاً وجِبَاباً: بڕی، کۆتایی پێ دێنێ ٥ هەر لەم مانایەوەیە کە پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (الإسلام يجب ماقبله) واتە: ئیسلام هەموو داب‌و نەریتێکی پێش خۆی لەکوفرو بێدینی قەڵاچۆدەکاو نایانهێڵێ.

جُبَّ الخصية: گونی دەرهێنا ٥ (جَبَّ فلاناً) بەسەریدا زاڵ بوو.

جَبَّ النَخلَ: درەختی خورماکەی موتوربەکرد تۆوەکەی بەسەردا رشت.

جَبَّ البعيرُ جَبَباً: حوشتر دوگەکەی پوکایەوە بڕایەوە (هو اجَبُّ، هي جَبّاءُ)، (ك: جُبُّ) ٥ دەگوترێ: (إمرأة جَبّاء) ئافرەتێکە سمتی نین، گۆشت بەرانیەوە نیە، یان سنگ‌و مەمکی گەورە نین.

أجَبَّ اللَّبَنُ: ماستەکە رۆنی لێ وەدی هات، رۆنی هەبوو.

جَابَهُ مُجابةً وجِباباً: بەسەری دا زاڵ بوو، دەگوترێ: (جابَّهُ في القِرى) لەمیوانداری‌و سەخاوەت دا لەو باشتر بوو ٥ (جابت المرأة صاحبتها): ئافرەتەکە لەجوانیدا زاڵ بوو بەسەر دەستە خۆشکەکەیدا.

جَبَّبَ: بەگورجی رۆیی قاچاندی ٥

لەحەدیسێک دا کە (مورَّق) ریوایەتی کردووە دەڵێ: (المتمسك بطاعة الله اذاجُبِّبَ الناسُ عنها كالكار بعد الفار).

جَبَّبَ الفرسُ: بەڵەکی قاچی ئەسپەکە تانەژنوی بوو.

إجْتَبَّ: جبەی لەبەرکرد ٥ (إجْتَبَّ الشَّئ) شتەکەی بڕیەوە.

اِنْجَبَّ: بۆ موطاوعە هاتووە، دەگوترێ: (جَبَبْتُهُ فانجبّ).

تَجابَّ الرجلان: ئەو دوو پیاوە ژن بەژنیان کرد هەریەکەیان خوشکی ئەوی تریانی مارەکرد.

الجَبابُ: گرانی کوشندەو قاتو قڕی (الجُباب) بەمانا (الجَباب) دێ ٥ شتی بێ نرخو بێ بایەخ ٥ شتێکە دەکەوێتە سەرماستاوی شیری حوشتر وەکوو رۆنە کەرە دەچێ.

الجُبُّ: بیری ئاوکە پانو پۆڕ بێ، (ك: أجباب ، وجباب وجِبَبَة).

الجُبّائية: بیرێکن لە موعتەزیلەکانی بەصرە، کە رێبەرەکەیان ئەبو عەلی موحەممەدی کوڕی (عبد الوهاب)ی جوبائییە ساڵی ٣٠٢ ك مردووە نیسبەتی ئەبو عەلی بۆلای گوندی جوبەیە کە هەرێمێکە لە خوزستان.

الجُبّة: کەوایەکی ئاو دامانی فۆڵ فش و فۆڵە، پەخەکەی سەرلەبەر لەسەرەوە بۆ خوارەوە کراوەیە، لەسەر پۆشاکەوە لەبەردەکرێ.

الجُبّةُ: زرێ ٥ ئەملاو ئەولای چاوە یان برۆکانیەتی ٥ بۆ خانوو: ناوەڕاستی یەتی بۆ شیرو رەب: کالانەکەیەتی ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو شوێنەی قاچو ران پێك دەگەیێنێ، (ك: جُبَبٌ رجباب)٥.

الجُبوب: زەوی رەقو پتەو ٥ گڵو خۆڵ.

المَجَبَّةُ: ناوەڕاستی رێگە.

الجِبْتُ: هەرشتێك جگە لەخودا پەرستشی بۆ بکرێ ٥ کاهینو کولەوەنانی ساحیرو جادوباز، خودی سیحرەکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ﴾.

جَبْجَبَ: قەڵەوبوو (جَبْجَبَ الرجلُ): پیاوەکە بەمەبەستی خوداپەرستی بە جیهان دا گەڕا.

تَجَبْجَبَ: دۆڵچەی ئاوتێدا خواردنەوەی حوشتری پەیداکرد.

الجَبْجَبَةُ: قاپێکە دیزەیەکە: گۆشتی کوتکوتکراوی تێ دەکرێو تێیدا دەکولێنرێو دەکرێتە قاورمەو لەسەفەرو کاروان کردندا دەکرێتە تێشوو، (ك: جاجب).

الجُبْجُبَةُ: بەمانا (الجَبْجَبة) دێ ٥ زەرفێکی چەرمینە (دۆڵچەیەکە) حوشتری تێدا ئاو دەدرێ ٥ زەنبیلەیەکی چەرمینە گڵی تێدا دەگوێزرێتەوە، (ك: جاجب) لە حەدیثی عوروەدا هاتووە دەڵێ: (ان

مات شيء من الابل فخذ جلده فاجعله جباجب يُنقلُ فيها).

الجُبْخَانـــة: ئـــەو شـــوێنەیە چـــەك و تەقەمەنی تێدا هەڵدەگیرێ.

جَبَذَ العِنَبُ جَبْذاً: ترێکە بۆڵەکانی بچوك بوون و وشکەڵ بوو.

جَبَذَ الشيءَ: شتەکەی بۆلای خۆی راتەکاندو کێشی کرد ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (فَجَبَذَني رجل من خلفي): لەدواوە پیاوێك پۆشاکەکەمی راتەکاندو بۆلای خۆی کێشی کردم.

اجتَبَذهُ: بەمانا (اجتذبه) دێ.

الجَبَذ: بەمانا (الجذب) دێ.

جَبَرَ جبراً وجبوراً: چاك بۆوە چاکی کردەوە، رێکی خست، وای لێ کرد بهێنێتەوە شوێنی خۆی یەك بگرێتەوە، دەگوترێ: (جَبَرَ العَظمُ الكسيرُ).

جَبَرَ جبراً وجبوراً وجبارة: چاکی کردەوە، شەپکەو موشەممای لێ بەست.

جَبَرَ الفقيرَ وَاليَتيمَ: پێویستیانی خۆی بۆ هەژارەکە یان بۆ هەتیوەکە دابین کرد.

جَبَرَ عَظمَهُ: ئیسقانەکەی بردەوە شوێنی خۆیو لەفافو شەپکەی پێویستی لێ پێچا.

جَبَرَ ماافقده: بارتەقای ئەو شتەی لە دەستی داوە (لەکیسی چوو)، پێی بەخشی.

جَبَرَ الأمر جَبراً: کارەکەی رێك خستەوەو هەڵی سەنگاند.

جَبَرَ فلاناً علی الأمر: فلانکەسی ناچارکرد ئەوکارە ئەنجام بدا.

أجْبَرَهُ علی الأمر: بەمانا (جَبَرَهُ) دێ.

اجْتَبَرَ العَظمُ: بەمانا (جَبَرَ)دێ.

اجْتَبَرَ فلان: دوای هەژاریی دەولەمەند بوو داراییەکەی گەشەی کرد.

إنْجَبَرَ العَظمُ: بەمانا (جَبَرَ) دێ.

تَجَبَّرَ: فیزی کردو خۆی بەزلزانی.

تَجَبَّرَ العظمُ الكسيرُ والفقيرُ واليتيمُ: بەمانا (جَبَرَ) هاتووە.

تَجَبَّرَ الشيءَ: شتەکە خەریکە باری خۆی بگرێ و رێك بکەوێ ٥ دەگوترێ: (تَجَبَّرَ النبتُ والشجرُ): روەکەکە درەختەکە دوای سیس بون و لاوازی ئاهێکیان تێگەڕایەوە سەرلەنوێ سەوز بوونەوە ٥ (تَجَبَّرَ الكَلَأُ): لەوەڕەکە گژوگیاکە دوای ئەوەی مەڕو ماڵات خواردو بویان سەرلەنوێ هەڵیدایەوە شین بووە.

تَجَبَّرَ المريضُ: نەخۆشەکە بارو دۆخی تەندروستی بەرەو باشی دەڕوا خەریکە چاك ببێتەوە.

تَجَبَّرَ فلان: فلانکەس هەندێ لەو ماڵو سامانەی لەدەست دابوو دەستی کەوتەوە ٥ (تَجَبَّرَ الرجلُ مالاً): پیاوەکە ماڵی دەست کەوت.

اسْتَجْبَرَ الفقيرُ: هەژارەکە بەهۆی باربوکردنی خێرخوازان وەزعی ئابوری باش بوو.

جرّارة
جبين أو جبهة
جارور أو جرّار
جعبة
جراب
جرس
جزدان
مجرد
جبّة
جبّة
جسر
مجداف
مجدار
جرموق
جحش
جرّة
جزع
مجزّ
جرن
مجرفة
جديلة
جراب
جرجير
جريان
جبّارة
جزمة
مجثّة
جاروش
مجس
جريس
جزر
جلدة
جربيّة
جلذر
جذل
جرّيّ
جحش
جرادة
ذات الأجراس
جلاجل
جدجد

استجْبَرَ فلاناً: زێده ڕەوی کرد لەچاکەکردن و یارمەتیدانی فلانکەس و زۆر هەوڵی دا کەم و کوڕی هەژارەکە چارەسەربکا.

التَّجْبَارُ: تەکەببورکردن و خۆبەزلزانین

الجُبَارُ: بەفیڕۆچوون، خوێن و برینێکە تۆڵەستاندنەوەی تێدا نیە، قەرەبوو ناکرێتەوە، دەگوترێ: (حرب جبار) خوێن وەرگرتن و تۆڵە ستاندنەوەی تێدا نییە ٥ بەمانا (بێ تاوانی) هاتووە، دەگوترێ: (أنا منه جُبَارٌ) ٥ هەروا لەپێش ئیسلامدا ناو بوو بۆ ڕۆژی سێ شەممە.

الجِبَارَةُ: کاری هەڵبەستنەوەی ئێسقانی شکاو، وەستایی و دەست ڕەنگینی لەو بوارەدا ٥ هەروەناوە بۆ ئەو شەپکەو لەفاف و موشەممایەی دەخرێتە سەر برینەکەو شوێنە شکاوەکەوە، (ك: جبائر).

الجَبَّارُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ بەمانا خۆبەزلزان و فیزکەر هاتووە ٥ باڵادەستی چەوسێنەرەوەی بێ بەزەیی، دەگوترێ: (قلب جبار) دڵێکی بێ ڕەحم و بێ بەزەییە، پەندو ئامۆژگاری هەڵناگرێ (ك: جبابرة) هەروا ناوە بۆ درەختی خورما کە بەرز دەبێتەوەو لەوەدا نامێنێ دەستی بگاتێ.

الجبير: ئەو کەسەیە زۆر بێ بەزەیی و بێ و سەر ڕەق و خود پەسەندبێ.

الجَبْرُ: پیاوی ئازاو بەجەرگ، ئەو شەپکەی ئێسقانە شکاوەکەی پێ هەڵدەبەسترێتەوە، (ك: جبار)ە.

وەسلەب الجَبْر: ئەو ڕێبازو بیرو بۆچوونەیە پەیڕەوکارانی پێیان وایە بەندەکان ناچارن لەسەر کردنی کارەکانیان و بۆ خۆیان هیچ دەسەڵاتێکیان تێدا نیە.

علم الجبر: بەشێکە لە بەشەکانی زانستی ڕیاضە (ماتماتیك).

الجَبْرِيّ: نرخ دانانی تەوزمی، دیاریکردنی بەهای کاڵا لەلایەن دەسەڵاتی فەرمانڕەواو نابێ بەهیچ جۆرێك لەو نرخە لابدەین.

الجبرياء: شکۆمەندی و کیبریاء.

الجَبْرِيَّة: تەکەبورو خۆبەزلزانی ٥ ڕێبازی ئەوانەیە پێیان وایە کە هەرچی دێتە سەر ڕێی ئادەمیزاد لەژیانیدا لە ئەزەلدا بۆی دیاری کراوەو بەندە هیچ دەسەڵاتێکی نیە لە ئەنجامدانی کارەکانیدا.

الجبروت: قارو قەهر.

الجَبِيرَةُ: ئەو شەپکەو لەفاف و موشەممایەیە کە لەسەر ئێسقە شکاوەیە.

جبريل: فریشتەی نیگا هێنان، هەروا، دەگوترێ: (جوبرئيل): جیبرین.

جَبَسَ العظمَ الكسيرَ: ئەندامە ئێسق شکاوەکەی گرتە گەچ.

تَجَبَّسَ في مشيته: لەڕۆیشتن دا خۆی باداو فیزو نازی کرد.

الأَجْبَسُ: پیاوی لاوازو ترسنۆك.

الجَبّاس: ئەو کەسەی جیبس دروست دەکا ٥ لەفاف‌و گەچەکە ئامادە دەکا بۆ تێگرتنی لەشوێنە شکاوەکە ٥ گەچ فرۆش ٥ سروشت‌و شك‌و تەبیات توندو رەوشت ناشیرین.

الجِبْسُ: گەچ، کەرەستەی بیناو بیناسازی ٥ ماددەیەکە لە کبریتاتی (کالیسیوم)ی هاڕاو وردکراو ٥ پیاوی وشك‌و رەزا گران، پیاوی لەئیم‌و گێل‌و فشەکەر ٥ بێچووە ورچ، (ك: اجباس وجبوس).

جَبَلَ الله الخلقَ جَبلاً: خوداوەند دروستکراوانی بەدیهێناون.

جَبَلَهُ على كذا: لەسەر ئەوە رای هێنا، دەگوترێ: (جبلت القلوب على حبّ من احسن اليها).

جَبَلَ الشيءَ: شتەکەی توندو پتەوکرد ٥ (جبل فلاناً على الشيءِ والأمر): فلانکەسی لەسەر فلان شت‌و فلان کار راهێناو وای لێ کرد پابەندی بێ‌و لێی لانەدا.

جَبِلَ جَبَلاً: کە تەو زەبەللاح بوو، ناقولاو نەکلەوت بوو (هو جَبِلٌ وجَبْلٌ).

أَجْبَلَ: بەرەو کێو رۆیی ٥ کێوێکی توش هات ٥ بیری هەڵکەندو گەیشتە دەمارە خاکی پتەو ٥ دەگوترێ: (أجبلَ الشاعرُ): شاعیرەکە قسەی بۆ نەکراو نەیتوانی هەستی خۆی دەربڕێ.

أَجْبَلَ فلان: فلانکەس لەکارەکەیدا تێ شکاو سەرکەوتونەبوو ٥ چروك‌و دەست قوچاو بوو بەخشش‌و عەطای نەبوو.

أَجْبَلَ فلاناً: فلانکەسی بە چروك‌و بەخیل بینی.

أَجْبَلَ فلاناً على الشيءِ والأمر: فلانکەسی لەسەر فلان شت‌و فلانکار راهێنا.

جَابَلَ: لە کێوەکە نەهاتە خوار، کەوتە کێوو لەوێ نیشتەجێ بوو.

جَبَّلَهُ: بڕییەوە دولەتی کرد.

تَجَبَّلَ: چووە کێو ٥ (تَجَبَّلَ فلان مال فلان): فلانکەس هەموو مالی فلانکەسی بۆخۆی برد.

الجَبْلُ: نەتەوە، کۆمەڵێك لە ئادەمیزاد، گۆڕەپان، (ك: اجْبُل: وجبول).

الجِبْلُ: گەل‌و نەتەوە، کۆمەڵێك ئادەمیزادی زۆرو زەبەندە.

الجُبْلُ: بەمانا (جِبْلُ) دێ ٥ درەختی وشکەوە بوو.

الجَبَلُ: هەر شتێك لەرووبەری زەوی بەرز بێتەوەو لە بەرزایی گردۆلکەو تەپۆلکە تێپەڕبکا، (ك: اجبل وجبال واجبال) ٥ دەگوترێ: (فلان جبل) فلان خۆگرو چەسپاوە هیچ شتێك نای لەرزێنێ ٥ ریش سپی نەتەوەو پیاو ماقوڵ ٥ زاناو لێهاتوو.

اِبْنَةُ الجَبَلِ: مار ٥ بەلاو کارەسات.

دەنگدانەوە، دەگوترێ: (ما أنت الا كابنة الجَبَلِ مهما يُقَلْ تَقُلْ): تۆ وەكوو دەنگدانەوەی شاخ وەهای هەرچی بگوترێ دەیڵێیتەوە، ئەمە بەكەسێك دەگوترێ كە شوێنكەوتەی خەڵك بێ‌و هیچ راو بۆچوونی نەبێ‌و جەماعەتی (ئەشمەدو بیلا) بێ!.

الْجَبْلَةُ: زەوی قایم‌و پتەو كە پاچ‌و قولینك كاری تێ نەكەن ٥ هێزو توانا ٥ سروشت ٥ عەیب‌و عار ٥ دەم‌و چاو ٥ پێستی دەم‌و چاو.

الجِبْلَةُ: بەمانا (الْجَبْلَةُ)دێ ٥ گەل‌و نەتەوە ٥ كۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ لە زانستی ژیانداری دا مادەیەكی لینجی پێكهاتەیەكی موعەقەدی كیمیاوییە ئەم مادەیە بنەماو ئەساسێكی سروشتییە بۆ گیانلەبەرو دەرخت‌و رووەك.

الجُبْلَةُ: پێكهاتەی شت‌و سروشتی شت ٥ گەل‌و نەتەوە ٥ كۆمەڵێك ئادەمی.

الجِبِلُ: نەتەوە ٥ كومەڵێك ئادەمیزاد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا﴾.

الجُبُلُّ: بەمانا (الجِبِلُّ) دێ.

الجِبِلَّةُ: دروستكردن‌و پێكهاتە ٥ نەتەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ﴾.

الجِبِلِّيَّةُ: جم‌و جوڵی سروشتی ٥ ئەم جم‌و جوڵەی بەهێزی سروشتی خودی شتەكە دێتە كایەوە، هیچ هێزێكی دەرەكی كاری تێ نەكا.

الجَبِيلُ: كۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ پیاوی دەم‌و چاو ناشیرین‌و رەزاگران.

الجَبِيلَةُ: هۆزو خێڵ‌و سروشت.

لِلجَبَالُ: نەكلەموت ٥ دەگوترێ: (إمرأة مجبالٌ) ئافرەتی جەستە زەبەلاح‌و ناقۆلا.

جَبَنَ جُبْناً: ترسا لە شتێك كە شیاوی لێ ترسان نییە.

جَبُنَ جُبْناً وجُبُناً وجبانة: بەمانا (جَبَنَ) دێ ٥ (هو جبن وجبان وهي جبين وجبان) ٥ دەشگوترێ: (هي جَبَانَةٌ).

أجْبَنَهُ: بەترسنۆكی لەقەڵەمدا ٥ وای لێ كرد بترسێ.

جَبَّنَهُ: بەترسنۆكی حیساب كرد، وای لێ كرد بترسێ.

إجْتَبَنَهُ: بەمانا (أجبَنَهُ) دێ ٥ شیرەكەی كرد بە پەنیر.

تَجبَّنَ اللَّبَنُ: شیرەكە وەكوو پەنیری لێهات.

التَّجَبُّنُ: لە زاراوەی پزیشكاندا گۆڕانی ئەنسیجەی داهێزراوو كرمۆڵ بۆ پارچەیەكی هەویر ئاسای رەنگ گەنمی، یان رەنگ زەردێكی كاڵ لە پەنیر بچێ.

الجبان: ترسنۆك پێچەوانەی ئازاو نەبەرد.

جبان الوجه: روتەنك، بەحەیاو شەرم

جبان الكلب: میواندارو سەخی سروشت، (ك: جبناء).

الجَبَّانُ: ساراو بیابان ٥ گۆڕستان.

الجَبَّانَةُ: بەمانا (الجبّانُ) دێ، (ك: جبابن).

الجُبْنُ: شیریك توند بووبێ بوبێتە پەنیر بەتێكەولێكەیەكی تایبەتی.

الجبین: بەشێك لە ناوچەوان پشتی زولف لای راست و لای چەپی ناوچەوان هەرچەندە لە كتێبی ئەحمەدیدا دەڵێ: (جەبین و جەبهە) تەوێڵە.

المُجْبَنَةُ: هەرشتێك پیاو هەڵبنێ بۆ رژدی و چرۆكی، دەگوترێ: (الولد مَجْبَنَةٌ): منداڵ وادەكا باوك و دایك رژدی لەژیانی خۆیاندا بكەن.

جَبَهَهُ جَبْهاً: بەناوچەوانی خۆی كێشا ٥ بەشتێك روبەروی بووەوە كە پێی ناخۆش بوو ٥ پێویستیاتی بۆ جێبەجێ نەكرد بە نائومێدی گێڕایەوە.

جَبَهَ الشَّيْءَ فلاناً: شتەكە بە شێوەیەكی چاوەڕوان نەكراو توشی فلانكەس بوو بەبێ ئەوەی خۆی بۆ ئامادەبكا.

جَبَهَ الماءَ: چووە سەر ئاوەكە بۆ ئاوخواردنەوە وەلێ جامی ئاوی ئاو خواردنەوەی لێ نەبوو.

جَبِهَ جَبَهاً: ناوچەوانی پان بوو روخساری شیرین بوو (هو أجبه وهي جبهاء).

جُبِّهَ: ریسوای كرد و سەری پێ شۆڕكرد.

اِجْتَبَهَ الماءَ رضِيَهُ: تامی ئاوەكەی پێ ناخۆش بوو بۆی قوت نەچوو.

الأَجْبَه: شێر: بۆیە ئەم ناوەی لێ نراوە چونكە ناوچەوانی پانە.

الجابە: باڵندە یان ئاژەڵی كێوی كەتوشی ئادەمیزاد دێ و روبەروی دەبێتەوە ئەویش رەشبینی لێ بەدی دەكا.

الجُبَّهُ: ترسنۆك.

الجَبْهَةُ: ناوچەوان (نێوان دو ئەبرۆ و قژی پێشەسەر)، (ك: جباه) ٥ بەكۆمەڵێك ئادەمیزاد دەگوترێ رێكخراو و ئاقم و پێرێك پێكهاتبێ بۆ دەستەبەركردنی خێر یان رەواندنەوەی شەڕ لەگەڵەكەیان.

جَبْهَةُ القوم: ریش سپی و رابەری ئەتەوە ٥ (جَبْهَةُ القبیلة أو المدینة): پیاو ماقوڵی هۆز یان هی شار ٥ (جَبْهَةُ الأسد): چوار ئەستێرەن وێنەی شێر یان لێ دێتە بەرچاو و دەیەم مەنزڵی مانگە ٥ لەمزاراوەی مۆسیقادا: بەشی لای زووری كەمانچەیە كەبەشێكێكی حەلەزۆنی خۆی دەنوێنێ.

جَبَا الخراجَ والمالَ جَبْواً وجبارة: خەراجی كۆكردەوە.

جبا الماء: ئاوەكەی لە حەوزدا لە عەمباراودا كۆ كردەوە.

جبی جبیاً وجبایة: بەمانا (جَبَا) دێ.

جَبَّی: بەسەردەمدا رەبە و ڕو كەوتە سوجدە ٥ هەردوو دەستی خستە سەر ئەژنۆی و چووە روكوع.

اجتباه: هەڵی بژاردو كردی بەدۆست و خۆشەویستی خۆی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَذَلِكَ یَجْتَبِیكَ

رُتْبَكَ﴾ ٥ بەمانا هەڵبەستن دێ وەکوو لە قورئاندا هاتووە: ﴿وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا﴾.

الجابي: ئەو کەسەی پارەی خەراج و فەرمانگەو ئەو جۆرە شتانە کۆدەکاتەوە، (ك: جباة) ٥ بەمانا کوللەش دێ.

الجابية: بۆ مێینە بەکاردێ ٥ حەوزێك عەمباراوێك ئاوی تێ بکرێ، (ك: جواب) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ﴾.

الجبا: ئاوی کۆکراوەی ناو حەوزو عەمباراو ٥ قەراخی گلێنی بیرو حەوزی ئاو، (ك: أجباء).

اجثألّ الشعرُ والريش: قژەکە فش بووە، قژ بوو.

اجثألّ الطائرُ: باڵندەکە پەڕو باڵی خۆی فش کردنەوە.

اجثألّ النباتُ: روەکەکە بەرز بووەو لێك هالا.

اجثألّ فلان: فلانکەس رقی هەڵساو خۆی ئامادە کرد بۆ شەڕ.

اجثألّ الشيءَ: شتەکە رانوێندرا.

جَثَّ النحلُ جَثّاً: هەنگەکە ویزەی هات و دەنگی دایەوە.

جَثَّ الشيءَ: شتەکەی هەڵکەند ٥ بڕیەوە.

جَثَّ العَسَلَ: هەنگوینەکەی بەکەرشانەوە دەرهێنا، شانە هەنگوینەکەی هەمووی بڕی و دەری هێنا.

جُثَّ: ترسا.

اجْتَثَّ: دابڕا، لەریشەوە هەڵکەندرا ٥ (اجتثَّ الشيءَ) شتەکەی بڕی هەڵی کەند.

إنْجَثَّ: دابڕا، کۆتایی هات ٥ هەڵکەندرا.

الجَثُّ: کەرشان ٥ شانە هەنگوین ٥ هەرشتێك تێکەڵ هەنگوینەکە بووبێ لە باڵەهەنگ و هەنگی مردو.

الجُثُّ: هەر بەرزاییەك لە زەوی جیابووبێتەوە کەمێك لەروبەرەکەی بەرز بوبێتەوە وەکوو تەپۆڵکە.

الجُثَّةُ: لاشە، (ك: جُثَث واجثاث).

الجَثيثَةُ: پورە هەنگ، (ك: جَثّ).

المُجْتَثُّ: یەکێکە لە بەحرەکانی عەروز، هەر لەسەردەمی عەباسییەکانەوە شاعیران بەوە راهاتون شیعرەکانیان بە زۆری لەسەر ئەم کێشە وتووە.

المجثاث: ئاسنێکە ئەمامە خورمای پێ هەڵدەکەندرێ، (ك: مجاثیث).

المِجَثَّةُ: بەمانا (المجثاث) دێ.

جَثْجَثَ البَرْقُ: بروسکە کە درێژەی کێشا.

تَجَثْجَثَ الشعرُ والنباتُ: مووەکان روەکەکان زۆرو پڕ بون.

تَجَثْجَثَ الطائر: باڵندەکە خۆی راوەشاند.

الجُثاجِثُ: قژو موو ٥ گژوگیای پڕوچڕ.

الجَثْجَاثُ: بەمانا (الجثاجث) دێ ٥ گیایەکە لەدەشتا دەڕوێ گوڵەکەی زەردو بۆنی خۆشە.

جَثَلَتْهُ الريح جَثْلاً: رەشەبایەکە بردیو فڕاندی.

جَثُلَ الشجرَ والنباتُ والشَّعْرُ جثالةً وجثولة: درەختەکە رووەکەکە قژەکە درێژ بوو تێك هالا.

الجُثالَةُ: گەلای هەلوەریوی درەخت.

الْجَثْلَـةُ: مێـروە رەشـەی گـەورە، (ك: جَثَلَ).

الجـاثليق: بـەلای هەنـدێ تـائفەو پـەیری مەسـیحییە خۆرهەلاتییەکانـەوە پێشەوای ئوسـقوفو کەشیشـەکانە، (ك: جثالیقة).

جَـثَمَ الحيـوانُ والانسـانُ جثومـاً: گیانلەبەرەکـە یـان ئادەمیزادەکـە وەکـری شـوێنەکەی خـۆی بـوو بـەجێی نەهێشـت، بەزەوییەکـەوە نووساو دلی بڕوای نەدا جێی بێلێ ٥ (فأصبحوا في دراهم جاثمين).

جَـثَمَ صـدره بـالأرض: سنگی بەزەوییەکە نووسا.

جَثَمَ الطعام على المعدة: خواردەمەنییەکە لەسەر مەعیدە قورس بوو.

جَثَمَ الليلُ: شەو بوو بەنیوە شەو.

جَـثَمَ العِـذقُ: بەرسیلە خورماکـە گـەورە بوو.

جَـثَمَ الـزرعُ: گـژو گیاکـە لـەزەوی بـەرز بوەوە وەستا.

جَثَمَ فلان الـتراب وغـره جثمـاً: فلانکـەس گلەکەی گرد کردەوە.

جَثَمَـةُ: بەنـدی کـرد هـەتا مـرد ٥ نیشانەیەکی داکردو تیری تێگرت ٥ لـە حـەدیثـی پێغەمبـەردا هـاتووە دەفـەرموێ: (نهـی عـن المجثَمـةِ) پێغەمبـەر (د.خ) نـەهی کـردووە لەوەی مەرێك بزنێك مریشکێك ٥ بکرێ بەنیشانەو بەردی تێ بگیرێ.

ئجَـثَمَ الطـائر أنثـاه: بالنـدە نێرەکـە سواری مێینەکە بوو.

الجاثوم: موتەکەو کابوس.

الجُثام: بەمانا (الجاثوم) دێ.

الجُثامـة: گیلـی گـەوج کـە هـەرگیز بیاوەتی لێ نەوەشێتەوە ٥ تەمبەلی تـەوەزەلێکی وەهـا کـە هـەرگیز نایەوێ جولەبکا ٥ مۆتەکە

الجُثَم: موتەکە.

الْجُثْمـانُ: لاشـەو جەسـتە، شـەخصو کەسایەتی

الْجَثْمَةُ: تەپۆلکە، گردۆلکە.

الجُثَمَةُ: تەمبـەلو تـەوەزەل کەهـەرگیز مەیلی جەو جولی نیە ٥ مۆتەکە.

جثا جثواً وجُثُواً: لەسـەر ئـەژنۆی دانیشت ٥ یا لەسەر سـەرەپەنجەی راوەستا ٥ دەگـوترێ: (هـو جـاث) ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَـةً﴾، (ك: جثـيّ وَجُثـيّ) ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لَـمْ لَنُحْضِـرَنَّهُمْ حَـوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّـا﴾ بـە قیرائـەتێك (جُثِيـاً) خوێندراوەتەوە.

جثـا الإبـلَ ونحوهـا جثـواً: حوشـترەکانی
کۆکردەوە.

جاثی فلان فلاناً: فلانەکەس بەتەنیشت
فلانەوە دانیشت.

جـاثی رکبتـه الی رکبتـه: ئـەژنۆی بـە
ئەژنۆیەوە نوساند.

جَثاهُ: بەمانا (أجثاه) دێ.

تَجـاثَوا مُجاثـاةً وجِثـاءً: لـەکاتی کێشـەو
دەمەدەمێ دا بۆیەکتر هەڵسانە سەرپێ،
یان هەڵسانە سەرچۆك بۆیەکتری.

الجُثـاء: پاداشـت، ئەنـدازە، هێنـدە ٥
دەگوترێ: (عددهم جثاء مئة).

الجُثاء: بەمانا (الجَثاءُ).

الجُثوَةُ: کۆمەڵە گڵ، گۆڕ، جەستە، پشکۆ
ئاگر، (ك: جِثیً وَجُثی).

جَخجَـخَ: پەلـەی کـردو بـەگورجی بـۆ
کارەکـە چـوو ٥ شـانازی بـەپیاو
مـاقوڵ و گـەورە پیـاوانی
نەتەوەکەیەوە کرد.

جَخجَخَـتْ فلانـةُ: فـلان ئـافرەت پیـاو
ماقوڵێکی کەم وێنەی لێ بووە.

جَخجَخَ فـلان: فلانکەس سەروەرییەکانی
خۆیـانی هـەژمارکردن ٥ گەڕانـەوەو
پاشەکشەکردن ٥ دەگوترێ: (حَلـوا
ثـمّ جَخجَخـوا): هەڵمـەتیان بـردو
پاشان گەڕانەوە.

جَخجَخَ عن الشَّیءِ: وازی لەشتەکە هێنـاو
دواکەوت.

الجَخجَـاحُ: گـەورە پیـاوو سـەروەرو
بەخشندەو خاوەن کەرەم.

الجُخجُخُ: بەران.

جَحَّهُ جَحّاً: رایکێشایەوە، رای خست

أجحَّتِ السَّبُعَةُ والکلبة: درندەکە یان
سەگەکە ئاوس بوو سکی زل بوو
نزیك بوو بزێ و بێچوی ببێ ٥
دەگوترێ: (اجَحَّتِ المَرأةُ) ئافرەتەکە
دوگیان بوو، سکی گەورە بوو نزیك
بوو منداڵی ببێ ٥ لە حەدیثی
پێغەمبەردا هاتووە ٥ کە تەشریفی
(مَرَّ بامرأة مُجِحٍّ فَسَأل عنها) بەلای
ئافرەتێکی دووگیانی نزیك منداڵ
بووندا تێپەڕی پرسیاری کرد ئەمە
کێیە؟ عەرزیان کرد ئەمە
کەنیزەکی فلانکەسە.

الجَحُّ النباتُ علی الأرض: گیاوگژە
کەبەپاش داچۆوە، بەرز نەبووەوە،
بەسەر زەویدا بڵاو بووە.

الجُحَّةُ: درەختێك کە بەسەر زەویدا
بڵاو بێتەوەو بەرز نەبێتەوە.

جَحَدَ الأمرَ وبه جحداً وجحوداً: وێڕای
زانیاری بەشتەکە رەتی بکاتەوەو
بڕوای پێ نەکا ٥ لە قورئاندا
دەفەرموێ: (وجحدوا بها
وَاستَیقَنَتها).

جَحَدَ فلاناً حَقَّهُ وبحقِّهِ: ئینکاری مافی
فلانکەسی کردو دانی پیانەنا.

جَحِدَ جَحَداً: خێرو بێری کەم بوو لەبەر
نەبوونی یان بەهۆی چروکی و رژدییەوە
٥ (هو جَحِدٌ، اجْحَدُ وهي جحداء).

جَحِدَ العامُ: ساڵێکی کەم باران بوو (جَحِدَ الأرض) زەوی وشك هەڵات و بێ خێرو بێر بوو ٥ (جَحِدَ النبات) گژو گیاکە کەم بوو بەردەوام نەبوو (جَحِدَ العیشُ): ژیانی تەنگ و کولەمەرگی بوو.

اجْحَدَ: ماڵ و سامانەکەی بەفیڕۆ ڕۆیی ٥ خێرو بێری کەم بوو.

أجْحَدَ فلاناً: فلانکەسی بەرزدو چرۆك لەقەڵەمدا.

الجحود: نینکاری کردن ٥ (لامُ الجُحود) لەزاراوەی نەحوییاندا بەو (لام)ە، دەگوترێ بچێتەسەر فیعلی موضاریعی نەفی کراو وەکوو دەفەرموێ: (وماكان الله ليعذبهم وانت فيهم) و (لم يكن الله ليغفر).

جَحْدَرَ: خستیە سەرزەوی و تێکیەوە گلاند.

تَجَحْدَرَ: تەپڵ بوو تێکەوە گلا ٥ (تجحدر الطائر) باڵندەکە کەوتە جم و جوڵ و فڕی.

الجَحْدَرُ: پیاوی کورتە باڵا، (ك: جحادر)ە.

جَحْدَلَ فلان: فلانکەس دوای هەژاریی دەوڵەمەند بوو.

جَحْدَلَ المالَ وغیرَه: ماڵ و سامانی کۆکردەوە ٥ (جَحْدَلَ الوعاءَ) زەرفەکەی پڕ کرد.

جَحْدَلَ فلاناً: فلانکەسی خستە سەر زەوی، یان کە لەبچەی کرد.

جَحْدَلَ الدابةَ: ولاغەکەی بەکرێ گرت.

الجَحْدَلُ والجُحْدُلُ: مندالی قەڵەوو تێکسمڕاو.

جَحَرَ الضبُّ ونحوه: سوسەمار، بزن مژەکە چووە کونەوە.

جَحَرَ الحیوانُ: ئاژەڵەکە دواکەوت (جَحَرَ الخیر) خێر دواکەوت.

جَحَرَ العامُ: ساڵەکە بێ باران بوو ٥ (جَحَرَ عینهُ) چاوی بە قوڵاچون.

جَحَّرَ الحیوانَ: ئاژەڵەکەی کردە ناو کونەکەیەوە.

أجْحَرَ القومُ: نەتەوەکە کەوتنە گرانی و نەبوونیەوە.

أجْحَرَ العامُ: ساڵەکە بارانی نەبوو.

أجْحَرَ الضَّبَّ: سوسەمارەکەی خستە کونەکەوە ٥ دەگوترێ: (اجْحَرَتِ السنةُ الناسَ): ساڵەکە خەڵکەکەی خستە ژیانێکی کولەمەرگی و نەبوونی بژیوییەوە.

اجْحَرَهُ الیه: ناچاری کردو پەنای پێ بردە بەر فلان....

اجْتَحَرَ جُحْراً: ژوری بنیاتنا، کردی بەشوێنی تێدا حەوانەوە

إنْجَحَرَ: چووە ناو کونەوە، چووە کولانەوە.

تَجَحَّرَ: بەمانا (انجَحَرَ) دێ.

الجُحْرُ: چاڵێکە، کولانەیەکە، کونێکە دەعباو گیانلەبەری بچوك دەیکەنە شوێنی تێدا حەوانەوەی خۆیان، (ك: جُحور، اجحار، جِحَرَة).

الجَحْرَةُ: سالی بێ بارانی‌و گرانی‌و ژیانتاڵی.

المِجْحَرُ: پەناو پاسارو شوێنی تێدا حەوانە، (ك: مجاحر).

جَحَشَ عنه: لێی گۆشەگیربوو، تەنها کەوت (هو جاحِش وجحیش).

جَحَشَ الجِلْدَ: پێستەکەی روشاند، برینداری کرد، لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (سقط من فرس فجَحِشَ شِقّهُ) لە ئەسپەکە کەوتە خوارەوە لایەکی روشا.

جاحَشَ عن نفسه وغیره مجاحشةً وجحاشاً: بەرگری لەخۆی‌و غەیری خۆی کرد شەڕی کرد، دەگوترێ: (فلان یجاحش عن خیط رقبته) فلانکەس بەرگری لەگیانی خۆی دەکا ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا دەربارەی شایەتیدانی ئەندامانەکانی جەستە لە رۆژی قیامەتدا هاتووە دەڵێ: (بعداً لکنّ وسُحقاً فعنکنّ کنت أجاحش).

جاحش اللهومَ: پاڵەپەستۆی کۆمەڵەکەی داو فەرمانڵی کردن.

جاحش الأمرَ: دەستی لەکارەکە وەرداو رێك‌وپێکی کرد.

الجَحْشُ: جاشەکەر، (ك: جحاش)ە ٥ کەسێك لەراو بۆچوونی خۆی لانەدا پێی دەگوترێ (هو جُحَیْشُ وحده).

الجَحْشَةُ: جاشولکەکەری مێ ٥ گورزەیەك خوری یان مو لەباسك دەرهاتێندرێ‌و دەرێسرێ، (ك: جِحاش)ە.

جَحَظَتْ عینه وجحوظاً: چاوی زەق بوو، چاوی دەرپەڕی (هي جاحظة وهو جاحظ)، (ك: جحظ)ە.

جَحَّظَ الیه عمله جحظاً: سەیری کردو خراپەکانی پێ نیشان دان.

جَحَّظَ: چاوی تێ بڕی (جَحَّظَ الیه بصره) چاوی تێ بڕی.

تجاحَظَ في کلامه: لەقسەکردنی دا لاسایی جاحیظی کردەوە (جاحظ) زانایەکی عەرەبە خەڵکی بەصرایە ناوی عەمری کوڕی بەحرەو ساڵی (٢٥٥ی ﻫ) مردووە.

الجاحِظة: گلێنەی چاو.

الجاحِظِیَّة: تاقمێکن لەزانایانی عیلمی کەلام‌و بەموعتەزیلە بەناوبانگن جاری واهەیە پاڵیان دەدەن بە جاحیظەوە.

الْجَحَاظُ: دەرپەڕینی گلێنەی چاو: دەوروبەری گلێنەیکە ٥ گلێنە چاوی زەق.

جَحَفَ فلان مع فلان جَحْفاً: فلان لەگەڵ فلان مەیلی بەکتریان کرد، روی تێکرد.

جَحَفَ الشَّيْءَ: تویکڵی لەشتەکە داماڵی ٥ شتەکەی هەڵگرت‌و بردی.

جَحَفَ الکرة من وجه الأرض: بە نامێری سەولەجان تۆپەکەی فڕاند.

جحف الشَيْءَ برجله: شتەکەی بەقاچ هێناو برد بۆ ئەوەی بیهاوێ
جُحِفَ الرجلُ: پیاوەکە سکی چوو، تووشی نەخۆشی سکچون بوو.
جَحَّفَ الشَيْءَ: شتەکەی هەڵگرتو رای دا.
جاحف الرَّجلَ بِه: پاڵە پەستۆی داو وەگێری هێنا.
جاحف عنه: بەرگری لێ کرد.
اجحف به: بردی ٥ زۆری هەوڵدا زیانی پێ بگەیەنێ.
اجحف بهم الفقر: هەژاری هیچی پێ نەهێشتن هەموو ماڵو سامانی فەوتاندن ٥ ئیمامی عومەر لەبارەی زەکاتەوە بەعەمدی گوت (انما فَرَضْتُ لقَوْمٍ اجحفت بهم الفاقة) زەکاتم داناوە بۆ کەسانێك هەژاریی برستی لێ بڕیبن
اجحف بهم فلان: فلانکەس زیاد لەتوانا ئەرکی خستە سەرشانیان
اجحف ماء البِئْرِ: ئاوی بیرەکەی هەڵێنجا.
اجتحف الكرة من وجه الأرض: تۆپەکەی فڕاند.
اجحَفَ الشَيْءَ: شتەکەی لێ ستاند.
تجاحفوا الكرة بينهم: تۆپەکەیان لەنێوان خۆیاندا هێناو برد، بە صەولەجان لەیەکتریان فڕاند ٥ لە حەدیثدا هاتووە دڵێ: (خذوا العطاء ما كان عطاءً فاذاتجاحفت قريش الملك بينهم فارفضوه).
تجاحفوا في القتال: بەگۆچان و عەصاو شمشێر پەلاماری یەکتریاندا.
الجُحَافُ: سکچون بەهۆی زۆر خواردنی شتێکەوە ٥
موت جحاف: ئەمانی هەموو شتێك ٥ (سيل جحاف): لافاوێك هەموو شتێك رادا.
الجحفة: پارچەیەك لە رۆن ٥ جۆرێك لە سکچوون پاشماوەی ناو بە فەراخی حەوزەکەوە ٥ پڕ بەمستی ئادەمیزاد لەخۆراكو شتی تر ٥ جێگایەکە لە نێوان مەککەو مەدینەدا.
جحفَلَهُ: خستیو تێری تێکرد
تجحفَلَ القومُ: خەڵکەکە کۆبونەوە
الجحفل: سوپای زۆرو فەرمانگ، (ك: جَحَافِل)
الجحْفلة: بەگیانلەبەری سمداری وەکوو گوێدرێژو ئەسپو هێستر دەگوترێ، (ك: جحافل).
جَحَلَهُ جَحْلاً: بەزەویدا داو خستی.
جَحَّلَهُ: زێدەرەوی کرد لە بەزەویدادانی دا زۆر بەتوندی خستی.
الجحالُ: ژەهری کوشندە.
الجَحْلُ: هەرشتێك کەتەو زەبەللاح بێ ٥ باڵندەی حیرباء یان جۆرێك لە حیرباء ٥ شای هەنگ، (ك: جحول جحلان).

جَحَمَ النار جَحْماً: ئاگرەکەی کردەوە.

جَحَمَ الرجل عينه: چاوی کردنەوەو ئاقوچەینەوە ە دەگوترێ: (عـین جاحمة).

جحمت النـار جَحْماً وَجُحُماً، وجُحوماً: ئاگرەکە زۆر بوو پەرەی سەندوە بڵێسەیدا.

جَحَمَتِ العينان: وێـرای گـەورەیی چاوەکان سوراییان زۆر بوو ە (هـەر أجْحَمُ وهی جَحماء)، (ك: جحم).

أجْحَمَ عنه: وازی لێ هێنا ە (أجحم الرَّجلُ وغيرُهُ): خەریك بوو بیاوەکە بفەوتێنێ.

جَحَّمَهُ بعينه: چاوی تێ بڕێن و زۆری سەیر کردو چاوی لێ لانەدا.

تجاحَمَ: تەنگی پێ هەڵچنراو کەوتە تەنگانەوە ە بەخـەم و خەفـەت و رژدی و چـروکی خـۆی خـواردەوەو ناوسکی هەڵقرچا.

تَجحَّمَ: بەمانا (تجاحم) دێ.

الجاحمُ: پشکۆ ئاگری زۆر گەش و زوو هەڵگیرساو ە شـوێنی زۆر گـەرم (جاحم الحرب) ناو جەرگەی شەڕ ە گەرمەی جەنگ لەپەندی پێشینانا هاتووە (بين الرَّغيف وجاحم التنور).

الجحـام: نەخۆشـییەکە توشـی چـاوی ئـادەمیزاد دەبێ چـاوی دەئاوسێ ە هـەروا دەردێکـە سـەگ دەیگـرێ دەردە سـەگی پـێ دەگـوترێ، چارەسـەری ئەوەیـە نـاو چـەوانی سەگەکە داغ دەکەن.

الجُحْمَـةُ: ئـاگری بڵێسەدار قرچەقرچ گـەرو سـامناك (الجُحْمَـةُ) بـەمانا (الجَحْمَةَ) دێ.

الجَحيمُ: بـەمانا (الجَحْمَـةَ) دێ ە ناوێکـە لـەناوەکانی دۆزەخ ە قورئـان دەفـەرموێ: ﴿قَـالُوا ابْنُـوا لَـهُ بُنْيَانًـا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ﴾.

الجَحْمَرِشُ مـن النسـاء: ئافرەتی کەتـەو زەلام ە پیرەژنی بەساڵاچو ە وشـتری بەساڵاچو، (ك: جحامر)ە.

جَحَنَ جَحْناً: پێداویستی ماڵ و منداڵەکانی دەستەبەر نـەکرد جـا یـان لەبـەر هەژاریی یان لەبەر رژدی.

جَحِنَ جَحَناً وجحانـةً: خوراکەکـەی خـراپ بـوو، توشـی بـەدخۆراکی بـووە، گەشـەکردنی زۆر سسـتە ە (هـەر جَحِنٌ) ئەو کورتە باڵایە ە لە پەندی پێشینانا هاتووە دەڵێ: (عجب مـن ان يَجيءَ من جَحِنٍ خَيرٌ) زۆر سەیرەو جێگـای سەرسـوڕمانە کـە خێـر لەکورتە باڵا دەست بکەوێ.

أجْحَنَ على عياله: بەمانا (جَحَنَ) دێ.

جَحَّنَ: بەمانا (جَحَنَ) دێ.

الجَحِنُ: شەتڵەگیای تینوی لاواز.

جحا بالمكـان جَحْـواً: لـەو شوێنە مایـەوە (جَحَـا الشـيءَ): لـە بـێخ شتەکەی دەرهێنا.

اجتحى الشيئ: شتەكەی لە بیخ دەرهێنا.

جُحَا: پیاوێکە زۆر روداوی سەیری پاڵ دەدرێن و بۆ پێکەنین دەیانگێڕنەوە ناوەکەی (أبو الغصن دجين بن ثابت)ە.

جَخَّ برجلِهِ جَخاً: بەقاچی تەپو تۆزی بەرپاکرد.

جَخَّ في صلاته: لەسوژدەدا گەدەی لە رانی جیاکردەوە دوو باڵی لەکەلەکەی خۆی دوور خستنەوە ە لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (أنه كان اذا سجد جَخَّ).

جَخَّ برجله جَخواً: بەقاچی تەپو تۆزی بەرپاکرد

جخا الكوزَ: گۆزەکەی قلب کردەوە.

جَخَّى الشَيخ: پیرەمێردەکە پشتی کۆم بوو.

جخَّى الرجل في سجوده: پیاوەکە لەسورژدەکەیدا هەردوباڵی لەکەلەکەی دوور خستنەوە.

جَخَّى على المِجْمَرِ: لەسەر ئاگردانەکە بوخاری پەیداکرد ە لەبەردەوامبوون لەسەرکارەکەی وازی هێناو لای دا.

جَخَّى الليلُ: شەوەکە رۆیی ە (جَخَّى النجوم) ئەستێرەکان بەرەو ئاوابوون رۆیشتن.

جَخَّى الكوزَ: گۆزەکەی لارکردەوە.

تَجَخَّى الكوزُ: گۆزەکە لاربووە ە (تجخّى الرجل على المِجْمَرِ): پیاوەکە لەسەر ئاگردانەکە بوخاری دروست کرد.

جَدَبَ المكانُ جدباً: شوێنەکە وشك بووە چونکە ئاوەکەی لێ لادرا ە ئەو ئاوەی لەوەپێش دەهاتە سەری لێی برا.

جَدَبَ الشَّيئَ: رەخنەی لە شتەکە گرت و زەمی کرد.

جَدِبَ المكانُ جَدَباً: بەمانا (جَدَبَ) دێ ە (هو جدب وجدبة وجَدُوبٌ).

أجْدَبَ المكانُ: شوێنەکە وشك بوو ە دەگوترێ: (أجدبت السنة) ساڵەکە قات و قڕی بوو (أجْدَبَ القومُ): ئەتەوەکە توشی بەڵای گرانی و قات و قڕی هاتن ە لەهەندێ پێشینانەدا هاتووە دەڵێ: (من أجْدَب إنتجع).

أجْدَبَ الأرض: زەوییەکەی بەوشکی و بێ ئاوی بینی.

أجْدَبَ فلاناً: فلانکەسی لەو شوێنە دانا بەلام دڵی نەیگرت و پێی خۆش نەبوو هەرچەندە زەوییەکە بەپیت و بەرەکەت بوو.

جادبت الأبلُ العامَ: ساڵ ساڵی گارانە حوشتر نەبوو، وشك بوو لەوەڕنەبوو وای لێهات حوشترەکان چیلکەو چەوێڵی لەوەڕی کۆنیان دەخواردو پوش و پەلاشی پەناو پاساریان دەخوارد.

تجدّبَهُ: بەناخۆشی زانی و پێی ناخۆش بوو.

الأجْدَبُ من الأمكنة: زەوی وشك کە ئاوی بۆ نەیەو بارانی لێ نەباری، (ك: جُدُبٌ).

المِجْدابُ: زەوییەك كە چاوەڕوانی ئەوەی لێناكرێ بەروبوومەو دانەوێڵەی لێ بەرهەم بهێنرێ، (ك: مَجَاديب).

اجْتَدَثَ: گۆڕی دیاریكرد، هەڵی كەند

الجَدَثُ: گۆڕ، (ك: أجداث) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ﴾.

الجَدْجَدُ: زەوی تەختی سەخت.

الجُدْجُدُ: گیانلەبەرێكە وەكوو كوللە بەشەو دەجریوێنێ ٥ بالوكەیەك لەچاو بێتەدەر، (ك: جَداجد).

جَدَحَ السَّويقَ وغيره في الماء ونحوه جَدْحاً: ئاوەتەكەی تێكەلاوی ئاو كردو تێكی هەڵدا بە كەوچكی دوفاقە.

جَدَحَ الشَّرابَ: شەرابەكەی بە كەوگیر تێك هەڵدا.

جَدَّحَهُ: بەمانا (جَدَحَهُ) دێ.

المِجْدَحُ: تەختە دارێكە بەسەرەكەیەوە دوو پارچە داری تێكگیراو پێوەی پەیوەست كراوە ٥ ماستاوو شەرابو ئەو جۆرە شتانەی پێ تێك هەڵدەدرێ، (ك: مجاديح)ە.

جَدَّ جَدّاً: گەورەو شكۆمەندە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا﴾.

جَدَّ في الأمر: كۆششی كرد هەوڵی دا.

جَدَّ الشَّيْءَ جَدّاً وجداداً: شتەكەی بڕیەوە ٥ دەگوترێ: جَدَّ النَّخْلَ: بەری دار خورماكەی لێ كردەوە، هێشووەكانی بڕین.

جَدَّ بالشَّيْءِ جداً: پێی گەیی.

جَدَّ الثديُ والضرع جدداً: مەمكەكە یان گوانەكە وشكی كرد شیری تێدانەما ٥ دەگوترێ: (جَدَّت الشاةُ ونحوها: مەڕەكە شیری كەم بو گوانەكانی وشك بوون، (هي جَدّاءُ)، (ك: جُدٌّ).

جُدَّ: بەختو شانسی هەبوو (هو مجدود).

أجَدَّ فلان: فلانكەس كەوتە هەوڵدانو تێكۆشانو گرنگی دان بە كارەكانی ٥ ڕێگای دەشتو ڕاستی گرتەبەر ٥ (أجَدَّ في الأمر) لەكارەكەدا دڵسۆزی نواندو كۆششی كرد.

أجَدَّ الطريقُ: ڕێگاكە تەخت بوو، كۆسپو تەگەرەی تێدانەمان.

أجَدَّ النخلُ: خورماكە كاتی ڕنینی هات.

أجَدَّ الشَّيْءَ: شتەكەی هێنایە دیو بەرهەمی هێنا.

أجَدَّ ثوباً: كراسی تازەی لەبەركرد ٥ لە پەندی پێشینانندا هاتووە: (أبْلِ وأجِدَّ واحمد الكاسي) پۆشاك كۆن دەكەمو تازە لەبەر دەكەمو سوپاسی خودا دەكەم.

أجَدَّ السَّيْرَ: پەلەی كرد لە ڕۆیشتندا.

أجَدَّ أمره: كێشەو نیزاعی لەگەڵدا كرد.

جَدَّدَ الشَّيْءَ: شتەكەی تازە كردەوە دەگوترێ: (جَدَّدَ العهدَ) پەیمانو بەڵێنی تازە كردەوە.

جَدَّدَ ثوباً: كراسەكەی بە تازەیی لەبەر كرد.

تَجَدَّدَ الضرعُ: گوانەکە شیری لەبەر رۆیی، شیری تێدانەما.

إستَجَدَّ الشَّيْئُ: شتەکە تازە بووەوە.

إستجدَّ الشَّيْئَ: شتەکەی پەیدا کردو تازەی کردەوە.

الأجدُّ من الأعوام: وشکەسال، سالی بێ بارانی.

الأجَدَّان: شەوو رۆژ.

الجادة: ناوەراستی رێگاو شەقامەڕێ، رێگای سەرەکی، ئەو رێگایەی تولەرێی دێنەوسەر، (ك: جَوَادّ).

الجَدَادَ: کاتی رنینی خورما.

الجُدَادة: تێك هاڵاوو تێك چرژانی لق‌و پۆپی دارخورماو شتی تر.

الجَدُّ: باوکی باوك (باپیر) باوەگەورە ٥ باوکی دایك، (ك: أجداد وجدود وجدودة) ٥ رزق‌و رۆزی ٥ پلەو پایەو رێزی لای ئادەمیزاد ٥ قەراخی چەم‌و روبار ٥ شانس‌و بەخت ٥ لەپەندی پێشینانداهاتووە (جدّك يرعى نَعَمَكَ) شانس‌و بەختت چاو دێری نیعمەتەکانت دەکا.

جدّ الحِنطة: رووەکێکە شکڵ‌و شێوەی لەمەی گەنم دەچێ ٥ دەڵێن: ئەم رووەکە لەبنەڕەتدا گەنم بووەو گۆڕانی بەسەردا هاتووە.

الجِدّ: روبەری زەوی ٥ کەناری روبار ٥ ئەوپەڕی شتە دەگوترێ: (فلان محسن جِدّاً)، (هذا خطر جد عظيم).

الجُدُّ: لایەکی شت ٥ قەراخی روبار.

الجُدُّ من الرجال: پیاوی خاوەن شانس‌و بەخت، (ك: جُدُّون).

الجَدَدُ: زەوی تەخت‌و بێ کەندو لەند.

الجَدّاء من الأبل والغنم: ئەو حوشترو مەڕەیە گوێی بڕابێ.

الجداء من السنين: ئەو ساڵە بە کەم بارانبێ.

الجَدَادُ من المفاوز: ئەو دەشت‌و سارایەیە بێ ئاوبێ.

الجُدَّادُ: هەرشتێك تێکهاڵی‌و باوەش بەیەکدا کا لەلق‌و پۆپی درەخت‌و لەگوش‌و حەبل.

الجُدَّةُ: کەناری روبار ٥ بەشێك لەشت کە رەنگی جیا بێ لەبەشەکانی تر ٥ دەگوترێ: (جُدَّة السماء) و (جدّة الجبل) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (جَدَّة الحمار): بەرزۆری ئەو پەڵەی جەستەی گوێدرێژ کە رەنگی جیادەبێ دەکەوێتە پشتی.

الْجِدَّةُ: روبەری زەوی ٥ ملەوانکەیە کە دەکرێتە ملی سەگ، (ك: جِدَدٌ).

الْجُدِّيُّ من الرجال: پیاوی بە بەخت‌و شانس.

الْجَدِيدُ: روبەری زەوی، (ك: أجدة وجُدُد وجُدَد).

الجديدان: شەوو رۆژ.

الجديدة: بۆ مێینەیە.

جديدتا السَّرج والرَّحل: ئەولبادو قوماشە نەرمەیە بەبەری زینەکە یان کورتانەکەوە دەلکێنرێ.

اَلْمُجَدَّدُ من الثياب: ئەو پۆشاکەیە خەتی جیا جیای تێدابن.

جَدَر الجُدريُّ في البدن جَدْراً: ئاولەکە لەجەستەی دەرکەوت.

جَدَر النبتُ: روەکە کەسەری لەخاک دەرهێنا سەرەتای بەهار.

جَدَر عُنُق الحمار جدوراً: ملی گوێدرێژەکە هاوسا.

جَدَرَ الرّجل: پیاوەکە خۆی پاڵ دیواردا، خۆی لەپەنادیوارەکە شاردەوە.

جَدَر الشيءَ جَدْراً: دیوار (شورای) بۆ شتەکە کرد.

جَدِرَ جَدَراً: ئاوڵەی توش بوو.

جَدِر ظَهْرُهُ: پشتی ئاوڵەی لێ دەرکەوت.

جَدِرَت يَدُهُ: بەهۆی کارکردنەوە دەستی بلۆقیان کرد.

جَدُرَ بكذا وله جدارةً: شیاوی ئەوەیە، جێی خۆیەتی ئەوە بۆ ئەو بێ ٥ (هو جدير)، (ك: جدراء).

جَدَّرَ النبتُ: روەکەکە سەری دەرهێنا.

جُدِر: ئاوڵەی توش بوو (هو مجدور).

أَجْدَرَ النبتُ: بەمانا (جَدَرَ) دێ ٥ دەگوترێ: (أجدرت الأرض) زەوییەکە گیای لێ روا.

أَجْدَرَ الشجرُ: درەختەکە بەرو بوومەکەی دەرکەوت بە ئەندازەی دەنکە نۆک دەبێ.

جَدَّرَ النَّبْتُ: بەمانا (جَدَرَ) دێ.

جَدَّرَ البناءَ: بالەخانەکەی رابەست.

جُدِّرَ: ئاوڵەی لێ هات، توشی نەخۆشی ئاوڵە بوو ٥ (هُوَ مُجَدَّرٌ).

اجْتَدَرَ الجدار: دیوارەکەی هەڵچنی.

الجِدارُ: دیوار، (ك: جُدُرٌ)، لەقورئان دا هاتووە: ﴿أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ﴾.

الجَدْر: دیوار، (ك: جدران) ٥ بناغەی دیوار ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەڵێ: (اسقِ أرضَك حتى يبلغ الماء الجَدْرَ) زەوییەکەت ئاوبدە تا ئاوەکە دەگاتە دیواری سیاجەکە ٥ یان بناغەی دیوارەکە.

الجَدْرُ والجُدَرُ: هاوسانێکە لە قورگدا پەیدا دەبێ ٥ یان بەهۆی لێدان و برینداربوونەوە پەیدا دەبێ.

الجَدَرَةُ: دەنکی ئەو مادەیەی کە خورمای پێ موتوربە دەکرێ ٥ تەویلەو ئاغەڵی مەڕو بزن.

الجُدَرِيُّ: نەخۆشییەکی پێستە لەم نەخۆشەوە دەگوێزرێتەوە بۆ هی تر، پێستەکە بلۆق بلۆق دەوستێ و کێم دەکاو دوایی تۆێکڵەکەی رەق هەڵدێ.

الجدير: شوێنێك بە دەوریدا دیوار دەکرێ.

الجديرا: ئاغەڵو گەوڕ کە بە وشکە کەڵەك بکرێ ە سروشت.

المِجْدَارُ: دار ئاوەڵ، دانانی باڵتۆیەك یان هەرشتێکی تر لەناو کشتوکاڵدا هەڵدەدرێ بۆ ئەوەی درندەو گیانلەبەران سڵی لێ بکەنەوە.

الْمَجْدَرَةُ: زەوییەکی ئاوەڵاوی ە شیاوو لایەق ە دەگوترێ: (هذا الأمر مجدرة لذلك) و(مجدرة منه) شیاوی ئەوەیە.

المجدور: شیاو ە دەگوترێ: (انه لَمَجْدُورٌ ان یفعل کذا) ئەو شیاوی ئەوەیە فلان کاربکا.

جَدَسَ الأثرُ جدْوساً: لەنەو روداوە یان ئەو باسەی کۆڵیەوە.

جَدَسَ الشَّیْءُ: شتەکە وشك بووەوە رەق هەڵهات و پتەو بوو.

جَدَسَ الأرض: زەوییەکە بە بەیاری مایەوەو بەکشتوکاڵو ئەمام تێدا چەقاندن ئاوەدان نەکرایەوە (هو جادس وهي جادسة)، (ك: جوادس).

جَدَعَهُ جَدْعاً: لوتی بڕی، یان لایەکی لوتی بڕی ە لە پەندی پێشینانا هاتووە (لأمر ماجَدَعَ قصیرٌ أنفه) بەنموونە دەهێندرێتەوە بۆ کارێك هۆکارەکەی شاردراوەبێ.

جَدَعَهُ: بەندی کردو خستیە چوار چێوەی بەندیخانەوە.

جَدَعَ عالَهُ: پێداویستی ژیانی ماڵو منداڵی کەم کردەوە، بەباشی بەخێوی نەکردن.

جَدَعَ الصَّبِيُّ: خوراکی خراپی دا بە منداڵەکە.

جَدِعَ جَدْعاً: ئەندامێك لە ئەندامەکانی جەستەی بڕدرا (هو أجدع وهي جدعاء)، (ك: جُدْعٌ).

جَدِعَ الغلامُ: منداڵەکە خۆراکەکەی خراپ بوو.

أجْدَعَهُ: بەمانا (جَدَعَ) دێ ە (جَدَّعَ فلاناً): بەفلانکەسی گوت لوتت بەبڕێن چی.

جَدَّعَ النَّبات: رووەکەکەی هەڵپاچی رێکی خست، وەچەی کردو وشکەڵی کرد.

تجادعا: ئەو دوو کەسە دژایەتی یەکتریان کردو کەوتنە بەربەرەکانی یەکتری.

الجُدَاعُ مِنْ الکلأ: لەوەڕو ئالفی قورس و خراپ.

الجَدَعَةُ: شوێنی بڕینی ئەندامی جەستەکە، ئەو بەشەی ماوەتەوە لە ئەندامە بڕاوەکە.

جَدَفَ الطائر جدفاً وجدوفاً: باڵندەکە فڕی، باڵە کورتیلەکانی بۆ دواوە جوڵاند.

جَدَفَ الرجل في سیره جَدْفاً: پیاوەکە لەرۆیشتنەکەیدا باڵی هاویشتن، دەستی هێنان و بردن.

جَدَفت المرأة: ئافرەتەکە هەنگاوی کورتی هەڵهێنا، لەرۆیشتندا شەقاوی پانی نەهاویشتن.

جَدَفَ الظَّبيُ: ئاسكەكە بازى كورتى دا.

جَدَفَ الحادى: گۆرانى بێژى حوشترەكان (حودیـــە خوێنەكـــە) لـــەكاتى گۆرانییەكەدا دەنگى نووسا.

جَـدَفَ الســماءُ بـالثلج: ئاسمـان بـەفرى باراند.

جـــدف المـــلاحُ الســـفينة وبالســـفينة: كەشـتییەوانەكە كەشـتییەكەى بـە سەولەكە لێخوڕى

جدف الشَّئَ: شتەكەى بڕى، بڕییەوە لێى كردەوە.

جُدِفَتْ يـده: دەسـتى بڕایـەوە ٥ (فـلان مجدوف عليه عيشه): فلانكەس ژیانى كولەمەرگییە، ژیانى تەنگى هەیە.

أجدفوا: گرد بوونـەوە كردیانـە هـاوارو دەنگە دەنگ.

جَدَّف بالنعمة: كوفرانى نیعمەتى كـرد ناشـكورى كـرد ٥ پێغەمبـەر (د.خ) فەرموویـەتى (لاتجـدفوا بنعمـة الله) بەرامبـــەر نیعمەتـــەكانى خـــودا ناشكورى مەكەن.

الأجدف: كورتە باڵا.

الجدافُ: ناوهەڵـكێش نامێرێكـە نـاوى پـێ بـەرز دەكرێتـەوە بـۆ زرعـاتو كشتوكاڵ (ناعور).

المَجـــدَفُ: شـــەرابى دانەپۆشـــراو، یـــان هەرشتێك دەمى زەرفەكەى قەپات نـــەكرابێ ٥ خشـــتوخاڵو كـــەفو تڵپەى لەشەراب گیرابێ‌و فڕێ درابێ ٥ گۆڕ ٥ كویەكەى (أجداف)٥.

الجَدْفَـــةُ: جەڵـــەب ٥ دەنـــگو خشـــەو خرمەو تەپەى كاتى راكردن.

المِجْـــدافُ: بـــاڵى باڵنـــدە، ســـەولەى بەلەمـــەوان (دارێكـى درێـژە، بـەلاى سەرییەوە شەپكە دارێكى پـان هەیـە، كەشتى پێ لێ دەخوڕدرێ.

جَدَلَ الغلام وولد الظبية وغيرها جدولاً: منداڵەكـە هێـزى پەیـداكرد سـەرپێ كەوتو دواى دایكى كەوت.

جَدَلَ الشَّئَ: شتەكە پتەو بوو.

جَدَلَ الحَبلَ جدلاً: پەتەكەى بادا‌و گشتى كرد زۆر تێـك باڵـدرا ٥ دەگـوترێ: (رجـل مجـدول الخلـق): پیاوێكى تونـدو تۆڵـە (جاریـة مجدولـة الخلـق) كـەنیزەكێكى ئەندام جوان‌و رێك پێكە.

جَدَلَ الرجلَ: پیاوەكەى خستو بـە زەوى دادا ٥ لـــە دەمـــەدەمێ‌و كێشـــەدا بەسەریدا زاڵ بوو ٥ دەگوترێ: (هـو جَدِل ومِجدلٌ ومِجْدال).

جَدِلَ الشَّئَ: شتەكە باش بەسـتراو تونـدو قـایم‌و قـوڵ كـرا، پتـەوبوو ٥ (هـو اجْـدَلُ وهـي جـدلاء) ٥ دەگـوترێ: (ساعد أجدل) و(ساق جدلاء) و(درع جدلاء)، (ك: جدل).

أجْدَلَت الظبيـة: ئاسكەكە بێچووەكەى لەتەكدا رۆیى.

جادلَـه مجادلـة وجـدالاً: كێشـەى لەگەڵـدا كـردو موناقەشـەى كـرد ٥ قورئـان

دەفەرموێ: ﴿وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾.

جَدَّلَهُ: کوشتی، خستی، شەهیدی کرد (الْمُجَدَّلُ) شەهیدکراو.

إجْتَدَلَ الغُلامُ: منداڵەکە گەورە بووەو لەگەڵ دایکیدا دەڕوا.

إنْجَدَلَ: شەهید بوو کوژرا ٥ (بۆ مطاوعەیە).

تَجادلا في الأمر: نیزاعیان بەرپاکرد کەوتنە کێشەو نیزاعەوە.

تَجَدَّلَ: کوژرا، شەهید بوو (بۆ مطاوعەیە).

الأجْدَلُ: بازو هەڵۆ، (ك: أجادلَ) ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (یهوی هوی الأجادل) وەکوو هەڵۆ دادێتەشت.

الأجدليّ: بەمانا (الأجدل) دێ.

الجَدَالُ: خورما کە دەنکەکانی سەوزدەبن و خڕۆکەدەبن.

الجَدَالَةُ: زەوی، یان زەوییەکە لی وردی تێدا بێ.

الجدّالُ: ئەو کەسەی خورمای کاڵ و نەگەییو دەفرۆشێ ٥ ئەو کەسەی کۆتر لە قەفەسدا بەند دەکا.

الجَدَلُ: ڕێبازێکی موناقەشەو دەمە دەمێیە لە نێوان دولایەن و زیاتردا هەریەکەیان بەڵگەی خۆی دێنێتەوەو دەیەوێ بەڵگەی بەرامبەری پوچ بکاتەوە، لەلای زانا مەنطیقیە موسوڵمانەکان بریتیە لە قیاس و بەرامبەریکردنێك کە پێکدێ لەشتی سەلێندراوو مشهور.

الجَدْلُ: ئەندامی جەستە ٥ ئێسقانی ساغ، (ك: أجدال وجُدُول)٥ ٥ لە حەدیثی عائیشەدا هاتووە دەفەرموێ: (العقیقة تُقْطَعُ جدولاً لایکسر لها عظمك).

الجِدْلُ: بەمانا (الجَدْل) دێ.

الْجَدْلَةُ: دەسکەوان ٥ ئەو ئامێرەی لەناو شتێکی قوڵدا لەناو سندوقدا شتی پێ ورد دەکرێ.

الْجَدَلِي: ئەو کەسەی نیسبەت بە جیدال و موناقەشە بدرێ ٥ لەلای زانایانی عیلمی مەنطیق ئەو کەسەیە جەدەل بەکار دێنێ ٥ هەرواناوە بۆ کوترێك تازە پەرو باڵی لێ هاتبێ نەتوانێ باش بفڕێ.

الجدلیون: ئەوانەی کە لەجەدەل و دەمەدەمێدا بەناوبانگن وەکوو سەوفەسطائییەکانی یۆنان موعتەزیلەکانی موسوڵمانان.

الجدیل: هەوساری توندو پتەو لەچەرم یان لەموو ٥ ڕێشمەو مێش ئەڕێن.

الجدیلة: قەفەزێکە لە دار دروست دەکرێ بۆ کۆترو کەمو ٥ هۆزو عەشیرەت ٥ ناوچە ٥ حاڵ و ڕێبازو بیرو بۆچوون ٥ دەگوترێ: (رکب جدیلة رأیه): بەبیرەوی بۆچوون و عەزیمەتی خۆی کرد.

المجادلة: لەزانستی دانوسانو گوفتوگۆدا، موناقەشەو دەمەدەمێیە بۆ دەرخستنی راستیو بۆژدانی بەرامبەر.

المِجْدَلُ: بالەخانەی بەرز، (ك: مجادل)ە.

الجُدام: بنکی لقە دارخورما.

الجُدامـة: ئـەو گولـە گەنمـەی ورد نەکرابێ.

الجُداميـةُ مـن النخـل: ئـەو دەرەختـە خورمایەیە کە لقو پۆپی زۆر بن.

الجَدَمـة: (الجَدَامَـةُ) ئـافرەتو پیـاوی کورتـە بـالا، (ك: جَـدَمٌ) ە تـوێکڵی سەرموەی دەنکە دانەوێلە.

الجَدْوَلُ: جۆگای ئاو (جۆگەو جۆبارێکی بچوکە لـەزەوی هەڵئەکەنـدرێ بـۆ ئەوەی ئاوی پێدا بـڕوا بـۆ ئـاودێری زرعاتو باغ ە چەند هێڵێکی راست بکێشرێنو ئەوجا بەچەند هێڵێکی تـر بـبڕدرێن بـۆ ئـەوەی چـەند خانەیـەکی چـوار گۆشـە پێـك بـێ لەمجار لەناو چوار گۆشەکاندا شتی مەبەسـت بنووسـرێ دەگـوترێ: جـەدوەلی زەرب، جـەدوەلی کـار، جەدوەلی حسیاب، جەدوەلی دەرس.

جدا فلاناً وعليه جدواً وجداً: بەشی فلانـی دا، داوای خێرو سوودی لێ کرد.

جداه جدياً: داوای سودو نەفعی لێ کرد.

أجدى الشّيْءُ: شتەکە سوودی هەبوو.

أجدى فلان: فلان باران لێی دا، بە باران تەڕ بوو.

أجدى الجرحُ: برینەکە خوێنی لێ هات.

أجـدى هنـه: بـێ ئاتـاجی کـرد ە پێداویستیەکانی بۆ دابین کرد

أجْدى فلان: بەشی فلانکەسی دا.

جـدّى الرَّحْـلَ والسَّـرْجَ: زێـر زیـنو بەشتەمالی بـۆ ولاغەکـەی دروست کرد، بە مەبەستی پارێزگاریکردنی پشـتی ولاغ قوماشـێکی نـەرم دەخرێتە ژێر زینو کورتانەوە.

اجتـداه: داوای بـارانی کـرد ە داوای بەخششو عەطای لێکرد.

استجداه: بەمانا (اجتداه) دێ.

الجادي: کوللە، کە هەوڵو کۆشش دەکا بۆ دەستکەوتنی هەموو شتێك بـۆ ئەوەی بیخوا.

الجاديّ: زەعفەران.

الجادياءُ: بەمانا (الجادی) دێ.

الجدا: بەخششو عەطا ە بارانی گشتی ە لەکاتی دوعاکردنی پێغەمبەر (د.خ) بۆ بارینی باران فەرمووی: (اللـهم اسـقناغيثاً غـدقاً وجـداً طبقـاً) ە دەگوترێ: (خيرُ فـلان جَـدا) خێـری فلانکەس گشتییە بۆ هەموو کەسە.

الجَداءُ: دەوڵەمەندیو سوودو قازانج.

الجُـداءُ: ئەنـدازەی حیسـابی زەرب، دەگوترێ ە (جداء ثلاثه في ثلاثة تسعة): ئاکامو ئەندازەی سێ جار سێ نۆیە.

الجَداية: ئێرو مێ لـە بێچوی ئاسك کـە گەیشتە شەش مـانگو بـەرەو ژوور، (ك: جدايا).

الجِدايَة: بەمانا (الجَدايه) دێ.

الجَـدْوى: بـارانی گشـتی ٥ بەخشـش ٥ دەگوترێ: (شغلتني النفقة على عيـالي عن الافضال على غيري).

الجَدْيُ: گیسکە نێر ٥ کار، بێچوی بـزن، (ك: أجْدٍ، جِداء، جِدْيان) ٥ بورجێکی ئاسمانە لە تەنیشت بورجی دەلو.

الجَدِيَّةُ: پارچە قوماشێك لـەژێر زیـن‌و کورتان دەکرێتە پشتی ولاغ.

الجُـدَيُّ: ئەسـتێرێکە نزیـك قیبلـە بـە ئەستێرەی قیبلە بەناوبانگە.

الجَدِيَــةُ: خـوێنی رەوان ٥ رەنگـی دەم‌و چاو ٥ پارچە میسك ٥ ناوچە ٥ ژێـر زین‌و ژێر کورتان.

إجْذَأَرَّ النبتُ: رووەکەکـە روا وەلێ بـالای نەکرد.

إجْذَأَرَّ فـلان: فلانکـەس هەڵسایە سـەر جۆکان بۆ جنێودان.

جَــذَبَ الشــهرُ جــذباً: زوربـەی مانگەکـە رۆیی.

جَــذَبَ الشَّـيْءَ: شـتەکەی درێـژکردەوە ٥ لەشوێنی خۆی لایدا.

جَـذَبَ المـاءَ مـن الإنـاء: بـەدەم ئاوەکـەی هەڵلوشی لەجامەکەوە.

جَذَبَ الرَّضيعَ: شیرەخۆرەکەی لەشیر بڕییەوە.

جَذَبَ فلان حبـل وَصْـلِهِ: فلانکـەس پـەتی پەیوەنـدی نێـوان خـۆی‌و خـزم‌و دۆستی پچڕاند.

جَــذَبَت المــرأةُ خاطِبَهَــا: ئافرەتەکــە خوازبێنی کەرەکەی خۆی جوابکرد داواکەی رەتکردەوە.

جَذَبَت الناقةُ والاتانُ لبنهـا مـن ضـرعها جذاباً: حوشـترەکە یـان ماینەکەرەکـە شیرەکەی هەڵگرتەوە، شیری نـەدا ٥ (هي جاذِبُ وجـاذِب)، (ك: جـواذب) و (هي جذوب)، (ك: جذاب).

جاذَبَ الشَّيْءَ: لە شوێنی خۆی شتەکەی لادا.

جــاذَبَ فلانــاً الشَّـيْءَ: لەسـەر شـتەکە کێشەی لەگەڵ فلانکەس دا کرد.

اجتذَبَ الشَّيْءَ: کێشەی لەگەڵدا کرد.

اجتذَبَ: درێژ بووە (بۆ مطاوعەیە).

إنجـذَبَ القـوم في السـير: خەڵـکەکە پەلەیان کرد لە رۆیشتندا.

تجاذَبُوا الشَّيْءَ: کێشەیان تێدا کرد.

تَجَذَّبُ الشَّيْءُ: شتەکە درێژ بووە.

تَجَذَّبَ اللبَنَ: شیرەکەی خواردەوە.

الجاذِبِــةُ: لەزانســـتی رووەکناســـیدا رووەکێکــە رونێکــی بۆنخۆشــی لێ دەردێ، گەڵاکەشـــی دەچـــوێ ٥ لەزانستی ماتماتیك دا بریتییە لـە هێزێـــك کاردەکاتـــە قەبارەیـــەکی خـاوەن جوڵــە لەســـەر ئاسـتێك‌و خێراییەکی عەمودی پێ دەدا.

الجاذِبِيــةُ: حاڵەتێکــە بــەهۆی هێــزی کێشـــــندییەوە قەبارەیـــــەك قەبارەیەکی تر کێش دەکا.

الجَـذْبُ: لـە زاراوەی صـوفیان دا دیـاردەو حاڵەتێکــە بەســـەر نەفســـی

ئادەمیزاددا دێ بەو هۆیەوە دڵ ئاگای لە وەزعو حاڵی خەڵق نامێنێو پەیوەندی دەکا بە عالەمی باڵاوە ٥ بەلای ئەفلاتونەوە (جەزبە) خێرو بێری باڵایە ٥ هەندێ لە صوفیەکان دەڵێن: بریتیە لە سۆزو وەجد ٥ لە زانستی ریاضەدا (جەزب) بریتییە لە هێزێك بەهۆی ئەو هێزەوە ئەبارەیەك کار دەکاتە سەر ئەبارەیەکی تر بەبێ ئەوەی لە نێوانیاندا پەیوەندییەکی ئاشکرا هەبێ.

الجَذَبَةُ: دڵی خورما، پەوی خورما، (ك: جَذَب وجِذاب).

الجِذْبَةُ: پارچە، (ك: جِذَابٌ).

الجُوذَابُ: خواردەمەنییەکە لە گۆشتو برنجو شەکرو بونەوق دروست دەکرێ.

المجذُوبُ: لە زاراوەی صوفیاندا کەسێکە حەق کێشی کردبێ بۆ خزمەت خۆیو بەهەرەو شکۆمەندی خۆی بەسەردا رشتبێ بەبێ ماندووبوونو خەڵوەکێشان ئەو بەهرەیەی دەست کەوتبێ.

جَذَّ جَذّاً: شکاندنی، بڕیەوە، دەگوترێ: (هو جذید ومجذود) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَطاء غَيْرَ مَجْذُوذٍ﴾.

جَذَّ الحَبْلَ وجَذّا الشَّيْءَ: حەبلەکەی بڕی لێکی جیاکردەوە.

جَذَّ النخلَ جَذّا وجِذاذاً: هێشووە خورماکانی هەڵبڕینو چنینی.

جُذَّ: بەمانا (جَذَّ) دێ.

جُذَّ القومُ: داوای لە نەتەوەکەی کرد شوێنی بکەون بەڵام کەسیان بەگوێیان نەکردو بەپیر بانگەوازییەکەوە نەچوون.

إنجَذَّ: بڕایەوە، شکا، دووکەرت بوو، کەرکەرت بوو ٥ (بۆ مطاوعەیە).

تَجَذَّذَ: بڕایەوەو شکا (بۆ مطاوعەیە).

الجُذاذُ: بڕاوە، شکێنراوو کەرتو پەرت کراو، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَجَعَلَهُمْ جُذاذاً إِلّا كَبِيراً لَهُمْ﴾.

الجِذاذ: بەمانا (الجُذاذ) دێ.

الجُذاذةُ: وردە پارچە، ئەو پارچانەی لە بڕینو بڕینەوەی شتێك پەیدا دەبن وەکوو پارچە کاغەزو پارچە مقەباو پارچە قوماش. ٥ بەردە وردەی زێڕ، پارچە وردەی زیو ٥ ئەو پارچە وەرەقانەی کە وردە زانیاری کاتیان لەسەر تۆمارە تا دەخرێنە سەر حیساب یان دەخرێنە ناو دەفتەری سەرەکی نووسینەوەی باسەکە، (ك: جُذاذ).

الجِذّاءُ: دەدانی شکاو ٥ دەگوترێ: (ید جذاء) و (رحم جَذّاءُ) دەستی بڕا.

الجُذَّةُ: پۆشاکێك جەستەداپۆشێ ٥ دەگوترێ: (ما علیه جُذَّة) کراسێکی لەبەردا نییە لەشی داپۆشێ.

الجَذِيذ: پارچەیەك لە کەلو پەل بێ کەلکی شکاوو فرێ دراو، (ك: جُذاذ).

الْمِجَذُّ: لایەکی کلچێوك، (ك: مَجَاذّ)ە.

جَذَرَ الشَّيْءَ جذراً: لە بێخ دەری هێنا.

أَجْذَرَ الشَّيْءَ: بەمانا (جَذَرە) دێ.

إِنْجَذَرَ: بڕایەوە، كۆتایی هات.

الجِذْرُ: بنەچەو بنەماو بناغەی هەموو شتێك.

جِذْرُ النبات: ئەو رەگو ریشەیە بەزەویدا ڕۆدەچێو خۆراك وەردەگرێ.

جَذْرُ العدد: لە ژمارەدا بەو ژمارەیە دەگوترێ: زەربێ خۆی یان زەربی هێزی دووەمی دەكرێ ، بۆ نموونە جەزری (١٠٠) سەد ژمارە (١٠)یە ، جەزری (٢٥) ژمارە پێنجە، جەزری ژمارە (٥) دوجار زەرب بكرێ (١٢٥) سەدو بیستو پێنجە.

الجُذَيرُ: لە گیانلەبەرو رووەكا، پێكهاتەیەكی (عضوی) زۆر وردو باریكە ، ریشاڵە كلۆرێكە كەڕەگە لەرووەكدا پێوەی پەیوەستە یان دەمار لەگیانلەبەردا.

المجذور: لە زانستی ریاضەدا ئەو ئەندازەیەیە كە دەكەوێتە ژێر نیشانەی جەزرەوە.

جَذَعه جَذعاً: شێلای، دەستی پێدا هێنا، (جذع الدابةَ) ئاژەڵەكەی لە شوێنێكی بێ لەوەڕ بەندكرد.

جَذَعَ الرجُل عيالَهُ: پیاوەكە خێرو بێری خۆی لەماڵو منداڵەكەی گرتەوە.

جذع بين البعيرين: هەردوك حوشترەكەی بەپەتێك بەستەوە.

أَجْذَعَ الفصيلُ وغَيْرُهُ: حوشترەكە بوو بە جەزەعە، واتە: لە چوار ساڵییەوە پێی نایە پێنج ساڵییەوە.

تَجَاذَعَ: خۆی بەخەمبار نیشان دا.

الجَذَعُ من الرجال: گەنجێك تازە پێگەیشتبێ ، لە حوشترێشدا ئەوەیە چوار ساڵی تەواو كردبێو چوبێتە ساڵی پێنجەمەوە ، لە وڵاخەبەرزەو رەشە وڵاخدا ئەوەیە دوو ساڵی تەواو كردبێ، ئەمەنی چوبێتە ساڵی پێنجەمەوە ، لە مەرو بزندا ئەوەیە: هەشتو نۆ مانگی تەواو كردبێ ، دەگوترێ: (اعدْتُ الأمر جذعاً) كارەكەم گێڕایەوە بۆ سەر حاڵەتی پێشووی و سەر لەنوێ دەستم پێ كردەوە.

أم الجذع: بەلاو كارەسات ، رۆژگارو زەمانە ، شێر.

الجِذْعُ: قەدی دار خورماو قەدی درەختی تر، (ك: أجذاع، جذوع).

الجِذْعُ: پەرتو بڵاو ، دەگوترێ: (ذهَبَ القومُ جِذَعَ مِذَعَ) واتە: بەهەموو لایەكدا پەرتو بڵاوبوونەوە.

الْمُجَذَّعُ: هەر شتێك بناغەو بنەمای نەبێو جێگیر نەبێ.

جَذَفَ الانسان في مشيه والطائر في طيرانه جذفاً: واتە: پەلەی كرد ، (جَذَفَتِ المرأة): ئافرەتەكە لە رۆیشتندا هەنگاوی كورتی هەڵێنا.

جَذَفَت السماء: ئاسمان بەفری باراند.

جَذَفَ الشَّئَ: شتەکەی بڕییەوە.

أجْذَفَ: پەلەی کرد ٥ (أجْذَفَ) بەمانا (اجذف) هاتووە.

المِجْذاف: (مجذاف السفينة): سەوڵەی لێخوڕینی کەشتی، (ك: مجاذیف).

جَذَلَ الشَّئُ جُذولاً: شتەکە ڕاست بۆوەو خۆی گرت ٥ دەگوترێ: (جَذَلَ للقوم یحاربهم) لە قەومەکە ڕاست بۆوەو شەڕی دژکردن.

جَذِلَ جذلاً: کەیف خۆشبوو (فهو جَذِلٌ وجذلانُ وهي جَذْلَى)، (ك: جُذالَى، جُذْلانُ).

أجْذَلَهُ: کەیف خۆشی کرد.

اجْتَذَلَ: کەیف خۆش بوو.

تَجاذَلُوا: ئەو کۆمەڵە خەڵکە ڕقیان لێك هەڵگرت و دژایەتی یەکتریان کرد.

اسْتَجْذَلَ: ڕاست بۆوەو خۆی گرت.

الجِذْلُ: قەدی درەخت بنکی شت دوای لێبونەوەی لقەکانی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (یبصر أحدکم القذى في عين أخيه ولا يبصر الجِذْلَ في عينه) یەکێك لە ئێوە پوشکە لەچاوی براکەیدا دەبینێ وەلێ بەرەدار لەچاوی خۆی دا بەدی ناکا ٥ هەروەها دەگوترێ: (عاد الشيء الى جِذْلِهِ) شتەکە هاتەوە سەر بنەمای خۆی ٥ هەروەها بەمانا سەری کێو هاتووە ٥ بەمانا ئەو درکە شاخ و دوندانەی لێی بەرز بوونەوە هاتووە ٥ هەروەها ناوە بۆ بڕە دارێك دەچەقێنرێ بۆ ئەوەی وشتری گڕوێ خۆی پێ بخورێنێ ٥ دەگوترێ: (انه لجِذْلُ حِكاكٍ) ئەوە بەرەداری خۆپێخوراندنە ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان جذل إبلٍ أو غنم) فلانکەس بە باشی حوشتر یان مەڕو بزن بەخێو دەکا، (ك: أجذال، جذال، جُذول)٥.

جَذَمَهُ جَذْماً: بڕیەوە، (هو مَجْذوم وجذیم).

جُذِمَتْ يَدُهُ جَذْماً: دەستی بڕایەوە، یان پەنجەکانی نەماون ٥ (هو أجْذَمُ وهي جَذْماءُ)، (ك: جُذْم)٥.

جُذِمَ: نەخۆشی دالێزانی توش بووە واتە: گوڵ، (هو مجذوم).

أجْذَمَ يَدَه: دەستی بڕیەوە.

أجْذَمَ عن الشيئ: وازی لەوشتە هێنا.

أجْذَمَ علیه: سور بوو لەسەر ئەو شتە.

اجْذَمَ السَّيْرَ: بەپەلە ڕۆیشت.

جَذَّمَهُ: بڕیەوە.

إنْجَذَمَ: بڕدرایەوە.

الجُذامُ: گوڵ، نەخۆشییەکە گۆشت و پێستی ئادەمیزاد دادەرزێ و هەڵدەوەرێ.

الجُذامَةُ من الزرع: ئەو پنجك و بڕزو باڵەیە کە لە پاش دروێنە دەمێنێتەوە.

الجِذْمُ: بنەماو ئەصل، دەگوترێ: (جِذْمُ الشجرة وجِذْمُ القوم) بنکی درەخت، بنێچەی نەتەوە ٥ (جِذْمُ الرجل) هۆزو عەشیرەتی پیاو ٥ لە فەرموودەی پێغەمبەردا هاتووە (لم يكن رجل من قريش الا له جذم بمكة) هەموو پیاوێکی قورەیش بنیچەکەی لە مەککەوە بووە.

جِذْمُ الاسنان: بنکی ددان ٥ پوك ٥ (جِذْمُ الحائط) بناغەی دیوارو کەلاوە، (ك: أجذام، جذوم).

الْجَذْمَة: جومگەی دەست.

الْجِذْمَةُ من الشيء: پارچەیەك بەشێك لەشت ببڕدرێ و بنکەکەی بمێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (رأيت من يده جِذمة حب).

المِجْذامُ: ئەو کەسەی کێشەکان یەکالا دەکاتەوە ٥ دەگوترێ: (رجل مجذام) پیاوێکە کێشەکان یەکالا دەکاتەوە ٥ زوو خزمایەتی تێك دەداو پەیوەندییەکان دەپچڕێنێ ٥ هەروا دەگوترێ: (رجل مجذام الركض في الحرب) پیاوێکە لەشەڕدا گورج و گۆڵە.

المجذامة: بەمانا (مجذام) دێ.

الْمُجَذَّمُ: بەمانا (المجذوم) دێ.

جذا جَذْواً وجُذُوّاً: جێگیربوو راوەستا.

جذا الرجلُ: پیاوەکە لەسەر ئەژنۆی دانیشت ٥ لەسەر پەنجەی قاچی راوەستا.

أجْذَىَ الفَصِيلُ: بێچوەکە لە دوگەکەی دا زۆری چەوری هەڵگرتووە.

تَجاذَى القومُ الحَجَرَ: ئەو کۆمەڵە دارەیان لەبن بەردەکە گیر کردوە بۆئەوەی لەشوێنی خۆی لایبەرن.

إجْذَوْذَى: راست بووەوە، راوەستا ٥ لەماڵەوە مایەوە دەرنەچوو ٥ لەگەڵ خێڵ کەوت و لەخێزانەکەی دابڕا ٥ گەردن کەچ بوو.

الْجاذي: دەست کورت ٥ (الجاذية): بۆ مێینە بەکاردێ ٥ هەروەها حوشترێکە کە بێچوی دەبێ شیری کەم بێ.

الْجَذَاةُ: بنکی درەختی گەورە.

الجِذْوَةُ: پشکۆی ئاگری بڵێسەدار، (ك: جِذاء وَجُذَا) ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿لعَلّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ ٥ هەروەها دەگوترێ: (جِذْوة شرٍّ): فلانکەس ئاگری شەڕە (ئاگری بن کایە).

الجِذِيُّ: بنەما ٥ بناغە.

المِجْذاءُ: (مِجْذاء الطائر): دەندوکی باڵندە.

جَرُؤَ على الشيء جُرْأة وجراءةً: بەلاماری ئەوشتەی دا ٥ (هو جريء)، (ك: جُرَآءُ وأجْرِئاء).

جَرَّأَهُ: هەڵینا.

إجْتَرَأ عليه: بوێربوو.

تَجَرَّأَ: بوێر بوو.

الجَرِيئَةُ: گەرو ٥ چوڵەکە گر ٥ تەڵەو داو بۆ گرتنی باڵندە.

الجَرَّةُ: گەرو.

الجَرِيئَةُ: ئافرەتی بوێر ٥ تەڵەو داو بۆ درندە (زوڕنکە لەبەرد دروست دەکرێ، بەردێك دەخرێتە سەر دیواری دەرگاکەی‌و پارچە گۆشتێك لە ژوورەکەدا دادەنرێ کە درندەکە دەچێتە ژوورەوە دەم دەکاتە گۆشتەکە بەردەکە بەرد دەبێتەوە دەرگاکە دەگرێ.

إجْرَأَشَّ: جەستەی بەرەو تەندروستی گەڕایەوە دوای ئەوەی بێ هێزو لاواز بوو.

إجْرَأَشَّ الابلُ: حوشترەکە سکی پڕ بوو قەڵەو بوو.

الجُرائِضُ: شێر ٥ ئەگەر بۆ حوشتر بەکار هێنرا مەبەست حوشتری گەورەو بەهێزە، (ك: جرائض).

جرانيت: کانێکی خەڵوزی ئاسنینە مادەی قەڵەم رەصاصی لێ بەرهەم دەهێندرێ.

الجَرَانِيتُ: بەردێکی رەق‌و رەنگاو رەنگە، عەمودو کۆڵەکەی لێ دروست دەکرێ ٥ گرانيت، کاشی گرانیت.

جَرِبَ جرباً: توشی گەرو گول بوو خروخۆی تێکەوت، (هو أجرب وهي جرباء)، (ك: جراب وجربى)

جَرِبَ السيف: شمشێرەکە ژەنگی هێنا.

جَرَّبه تجريباً وتجربة: چەند جارێك یەك لەدوایەك بەتاقی کردەوە خستیە ژێر ئەزمونەوە.

رجل مُجرَّب: پیاوێکی بەتاقی کراوە لەکارەکانیدا (رجل مُجَرِّب) پیاوێکی بەتاقی کەرەوەیە، رووداوەکانی بینیوەو پێیان دا تێپەڕیوە دەزانێ کارەکان چۆنن.

التجربة في العلم: بریتییە لە ئەزمونگەرییەکی رێك‌و پێك شێوەیەکی تایبەتی‌و لەرێگەی نەخشەو پلانێکی داڕێژراوە وە بۆ دەرخستنی ئاکام‌و گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو.

الجِرابُ: هەمبانە ئەو شتەی تێشووی تێ دەکرێ، (ك: أجربة و جُرُب)٥.

الجَـرَبُ: نەخۆشییەکی پێستە پێی دەگوترێ گەرێ.

الجُراب: کەشتی بەتاڵ.

الجَرْبَاءُ: مێینەی (أجرب)٥ ٥ زەوییەکە هیچ سەوزایی تێدا نەڕوێ، بەروبومێکی تێدا نەبێ.

الجِرِبّانُ: گیرفانی کراس ٥ کالانی شمشێر، تیزی شمشێر.

الجَرِبَةُ: شوێنی کشتوکاڵ ٥ چەرمێکە لەسەر لێواری بیر دادەنرێ بۆ ئەوەی ئاوەکەی سەرڕێژنەکا، یان دەخرێتە ناو جۆگاوە بۆ ئەوەی ئاوەکە بەرزو نزمی تێدابێ.

الجربياء: بای شەماڵی سارد.

الجَرِيبُ: شوێنی کشتوکاڵ ٥ پێوەرێکە بە ئەندازەی چوار قەفیز بەکوردی پێی دەگوترێ: تەغار ٥ چەوو بەرد گڵی تێکەڵ بێ، (ك: أجْرِبة وجُرْبان).

الجُرَيْبُ: لە زانستی ئەحیادا تویکلێکە لەسەر شێوەی قوڵکە قوڵکە لە پێستی ئاژەڵدا.

تَجَرثَمَ الرجلُ: پیاوەکە وێك هاتەوە، لە شوێنی خۆی دانیشت ٥ لە بەرزاییەوە بەربۆوە.

تَجرثَمَ الشَّیْئَ: زوربەی زۆری شتەکەی برد.

اجْرَنْثَمَ القومُ: خەڵکەکە کۆبوونەوەو لەشوێنێکا جێگیربون.

إجْرَنثَمَ الرجلُ: پیاوەکە لە بەرزاییەوە کەوتە خوار

الجُرثومة: بنەما ٥ ئەو پەردەیەی لەلای بنی زمانەوەیە لەکاتی شت قوتداندا ناهێڵی خواردنەکە بچێتە بۆری هەناسەوە ٥ ئەوگڵو خۆڵەیە کەلە دەوروبەری بنکی دەرختە ٥ گوندەمێرو ٥ جورثومە لە زانستی ئەحیادا بەشێکە لە زیاندار یان روەك کەبگونجێ زیاندارێکی تریان روەکێکی تری لێ بەرهەم بێ ٥ وەکوو هێلکوکەی زیندەوەر دەنکە تۆمی روەك.

جَرَجَت الابِلُ الْمَرعى: حوشترەکە پاوانەکەی خوارد.

جَرِجَ جرجاً: دڵەڕاوکێو پەلە پەلی بێ کەوت ٥ هاتوچۆی کرد هەڵسورا.

جَرِجَتِ الأرض: زەوییەکە رەق بوو.

جَرَّجَهُ: توشی قەلەقیو دڵەڕاوکێی کرد.

الجُرْجَةُ: کیسەیەکە لە پێست دروست دەکرێ لای خواروی پانو پۆرە دەمی ئەسکە تێشووی تێ دەکرێ (ك: جُرَج)ە.

جَرْجَرَ البعیرُ: حوشترەکە لەگەروی خۆیدا دەنگی دووبارە کردەوە ناسازەی بەنارەحەتی خۆی کرد ٥ (هەر جرجار وجرجر وجراجر)

جَرْجَرَ الماءُ: ئاوەکە قلپە قلپی کرد ٥ دەگوترێ: (جرجر الشراب فی الحَلْقِ).

جَرْجَرَت النار: ئاگرەکە لرفەلرفی هات ٥ دەنگی لێوە هات.

جَرْجَرَ الشرابَ: شەرابەکەی قوم قوم خواردەوە یەك لەدوایەك.

جَرْجَرَ فلاناً الشرابَ: قوم قوم ئاوی بەقورگی فلانکەسدا کرد یەك لەدوا یەك ئاوەکە قوڵتە قوڵتی هات.

الجُراجِرُ: کلۆر، (ماء جراجر): ئاوێك زۆر خورە خورِی بێ.

الجرجارُ: دەنگی هەورە تریشقەو گۆڵە گۆڵی هەور.

الجَرْجَرُ: جەنجەڕ، ئامێرێکە دوای درونە دانەوێڵەی پێ لەپۆشو پەلاشەکەی جیا دەکرێتەوە ٥ کرشەکەی پێ ورد دەکرێ.

الجِرْجِرُ: دانەوێڵەیەکە لە پێری رەقەکانە وەرزانە لە شوێنی ئاوو هەوای مام ناوەندیدا دەروێ.

جَرْجَمَ الطعام: خواردەمەنییەکەی هەموو خوارد، (جَرجَمَ الشراب) هەموو شەرابەکەی خواردەوە.

جَرْجَمَ الرجلَ: پیاوەكەی خست بە زەویدا
جَـرْجَمَ البَيْـتَ: خانووەكـەی هەڵوەشـاند، روخاندی.
تَجَـرْجَمَ: بـۆ مـوطاوەعـەی (جـرجم) هاتووە.
تجرجم الشَّيْءُ: شتەكە كەوتە خوارەوە (تجرجم في الأكل والشرب) زۆری لێ خواردو خواردەوە
تَجَرْجَمَ في مكانه: لەشوێنی خۆی وێك هاتەوەو دانیشت.
جَرَحَهُ جَرْحاً: برینداری كرد ٥ (هو رجـل جريح) بۆ نێرو مێ، (ك: جرحى).
جَرَحَهُ بلسانه: جنێوی پێ دا دژی دوا.
جـرح الشـاهِدَ: شـایەتەكەی رەدكـردەوە پێی رازی نەبوو.
جرح الشَّيءَ: شتەكەی بەدەست هێناو كەسبی كرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُـوَ الَّـذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ﴾ ئەوەی بەرۆژ كردوتانە ٥ (فلان يَجْـرَحُ لعيالـه) فلانكـەس كاسـبی بـۆ مـاڵو منداڵی دەكا.
جَرّح جرحاً: جیراحـەی تـوش بـوو شایەتیو ریوایەتەكەی رەت كرایەوە.
جَرَّحه: زۆری برینـدار كرد.
جَرَّحوه بأنيـاب وأضـراس: جنێویـان پـێ داو رەخنەیان لـێگرت.
اجترح الشَّيْءَ: شتی خراپـی ئـەنجام دا ٥ تـاوانی كـرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ﴾

استجرحَ الشاهدُ: شایەتەكە شیاوی ئەوە بـوو تانـەی لێ بـدرێو شایەتییەكەی رەت بكرێتـەوە ٥ دەگـوترێ: (كثـرت هــذه الاحاديـــث واســـتجرحت): حـەدیثـەكانی رەخنـەیان لێ دەگیرێو راستەكانی كەمن.
الجـارح: كاسـبكار: دەگـوترێ: (فـلان جـارح أهلـه) فلانكـەس كاسـبكاری ماڵو منداڵی خۆیەتی
الجارحة: دەست، قاچ ٥ سەگو تاژیو باز كـە بـۆ راوكـردن راهێنـدرابن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ﴾.
الجراحـةُ: بـڕین ٥ میهنـەی ئێـسك راپەسـتنەوە ٥ بەشێكە لـە زانیـاری تەندروستی كە پزیشك عەمـەلیات دەكا.
الجُـرْح: برینـداری جەسـتە، هەڵـدرانی پێست، (ك: جروح).
جَـرَدَه جـرداً: روتـی كـردەوە، تـوێكڵی سـەرەوەی لابـرد، سـپی كـرد دەگـوترێ: (جـرده مـن ثوبـه) پۆشاكەكەی لێ داڕنی.
جَـرَدَ الجلْـدَ: مـوو تـوكی پێستەكەی لێ كردەوە پێستەكەی سپی كرد.
جَرَدَ الجرادُ الأرض: كوللە بێتـان هەرچـی لەســەر روی زەوی هــەبوو لــە شـیناوەردو دەغـڵو دان هـەمووی خوارد هیچی نەهێشتەوە.

جرد السيفَ من غمده: شمشێری لەکالان دەرکێشا.

جَرَدَ القُطنَ: پەمۆکەی هەڵەجکرد، پاکیکرد.

جَرَدَ القومَ: داوای لەخەڵکەکە کرد سواڵی لێ کردن بەشیان نەدا یان بەنارەزایی شتێکیان پێدا.

جرد ما في الخزن أو الحانوت: سەرژمێری شتومەکی ناوگەنجینەو حانووتەکەی کردو نرخەکەی دیاری کرد.

جَرِدَ جَرَداً: تووک بەجەستەیەوە نەما هەمووی هەڵوەری دەگوترێ: (هو أجرد)، (ك: جُرْدٌ)ە ٥ لە حەدیسدا هاتووە: ئەهلی بەهەشت (جرد مردمکحلون).

جرِدَ المكانُ: ئەو شوێنە شیناییی تێدا نەما، دەگوترێ: (سماء جرداء): ئاسمانێکی بێ هەورە.

جَرِدَ شعر الفرس: تووکی ئەسپەکە کورتەو تەنکە ٥ (فرس أجرد) ئەسپی تووک کورت.

جَرِدَ الرجلُ: ئەو پیاوە بەهۆی زۆر خواردنی کوللە پێستی لیری لێ پەیدابوو.

جَرِدَ الثوبُ: کراسەکەی کۆن بوو.

جَرَدَ الشهرُ أو اليومُ: مانگ تەواو بوو رۆژ کۆتایی هات ٥ (هو اجرد وجريد).

جُرِدَ: بەهۆی کوللە خواردنەوە سکی ژانی کرد.

جُرِدَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە کوللەی پێوەبوو (هو مجرود) (أرض مجرودة): زەوی‌و زاری کولاوی ٥ کوللەی زۆرە.

جَرَّدَهُ: رووتی کردو توێکڵی لەسەر لابرد ٥ دەگوترێ: (جرَّد فلان الثوبَ ومن الثوب): کراسەکەی لەبەر داکەند.

جَرَّدَ الكتابَ: ئاماژەو نیشانەکانی لەکتێبەکە کردەوە.

جَرَّد الجِلْدَ: پێستەکەی کەندو مووەکانی لێ کردنەوە.

جَرَّد السَّيْفَ مِنْ غمده: شمشێرەکەی لە کالان دەرهێنا.

جَرَّدَ القَحْطُ الأرضَ: بێ بارانی‌و قاتو قڕی زەوی رووت رەقەن کرد.

إنجردَ من ثوبه: پۆشاکی لەبەردا نەما رووت‌و قووت بوو.

إنجردَ الابلُ من أوبارها: حوشترەکە کوڵکی پێوەنەما هەمووی لێ هەڵوەری.

إنجردت السنبلة: گوڵەگەنم لەقەف دەرچوو.

إنجرد الثوبُ: کراسەکەی کۆن بوو.

إنجرد شعر الفرس: تووکی ئەسپەکە کورت بوو.

إنجرد في سيره: لە رۆیینەکەیدا پەلەی کرد.

إنجرد به السير: رۆیشتنەکەی درێژەی کێشاو پەرەی پێدا.

انجرد الفرس: ئەسپەکە لەحەلەبە دەرچوو.

تجرد من ثوبه وعنه: روت بوو پۆشاكی لەبەر نەما.

الأجردُ: (فرس أجرد) ئەسپی خۆشڕەو پێشڕەو ◦ (لبن أجرد) ماستەكە توێژی لەسەرنیە ◦ (قلب أجرد) دڵ و دەرونی بێ غەل و غەش.

التجريد: روتكردنەوە ◦ لێ وەرگرتنەوەی دەسەلات.

الجارود: ساڵی گرانی و قات و قڕی.

الجارودية: تاقمێكی شیعە مەزهەبی زەیدی و توند رەون؛ خۆیان پاڵ (ابو الجارود زیادی كوڕی المنزری هەمەدانی) دەدەن.

الجرادُ: كوللە، (جرادة) بۆ تاكی نێرو مێیان بەكاردێ.

الجُرادُ: توێكڵی لێ كراوە.

الجرداء: مێینەی (الأجرد) ◦ (صخرة جرداء) بەردی لوس و سواوە ◦ (ناقة جرداء) حوشتری زۆرخۆر.

الجَرَدُ من الأرض: سارایەكی پان و پۆڕی بێ گیاوو گژ.

الجَرْدُ: مەتاڵ ئەو شتەیە لەشەرداخۆی پێ لەچەكی دوژمن دەپارێزرێ ◦ پاشماوەی ماڵ و سامان.

الجَرْدَةُ: بوردەی كۆن (عەباكۆن) ◦ بەڕوی رزیو.

الجَرَدُ: چەمتە، رێگرێك كە رێبوارێن روت بكاتەوە ◦ مزگەمر؛ سپیكەرەوەی حاجەتی مس.

الجُرُودُ: حوشتری زۆر خۆر

الجريدة: لقی دارخورماكە توێكڵەكەی لێ بكرێتەوە ◦ باقی مانەوەی ماڵ و سامان، دەفتەرو تۆمارگەی خۆراك و بژێوی سوپا كە لە دیوانەدا هەڵدەگیرێ ◦ رۆژنامەیەكی رۆژانەیە هەواڵ و رووداوەكانی ناوەوەو دەرەوەی وڵاتی تێدا تۆماردەكرێ، (ك: جرائد)ە.

المَجْرَدَةُ: شوێنی لۆكە پاككردن.

المُجَرَّدُ: ئەوشتەی بەزمین هەستی پێدەكرێ نەك بەحەواسەكان.

جَرَّدَبَ الطعام وعليه: خۆراكەكەی هەموو خوارد ◦ بەدەستی راستی خواردی و بەدەستی چەپی خەڵكی لێ دور خستەوە ◦ (هو جردبان) لەپەندی پێشینانیدا هاتووە (لا تجعل شمالك جردباناً) بەكەسێك دەگوترێ كە خۆپەرست بێ و هەر بەرژەوەندی خۆی مەبەست بێ.

الْجَرْدَقُ: نانی ئەستور (خەپلە) ◦ كولێرە.

الجردلُ: سەتڵ، (ك: جرادل)ە.

جَردَمَ فلان: فلانكەس پەلەی كرد ◦ زۆری قسەكردن.

جردَمَ في الطعام: بەمانا (جردب) هاتووە.

جردم الستين: لەتەمەنی شەصت ساڵی تێپەڕی.

جردم ما في الاناء: هەرچی لە قاپەکەدا هەبوو خواردی.

الْجَـرْدَمُ: کوللەیەکـە سـەری سـەوزو رەشە.

جَرَدَت القرحةُ جَرَداً: برینەکەی شێوا هەوی کرد.

جَرَدَ الفرسُ: ئەسپەکە توشی نەخۆشی هاوسانی شارەگی پاشوی بوو.

أجْرَدَهُ الى الشَّيْءِ: ناچاری کرد پەنا بۆ ئەو شتە بەرێ.

اجْـرَدَ فلانـاً: فلانکەسـی دەرهێنـاو ناچـاری کـرد پەنا بـۆ شـوێنی تـر بەرێ.

جَرَّدَ الشجرةَ: لق و پۆپی درەختەکەی کرد ٥ هەڵیپاچـی ٥ دەگـوترێ: (جَـرَّدَهُ الدهرُ) زەمانە لە بۆتەی داوە.

الأجْـرَدُ: فـەیزەن، قاچـی خـوارو خـێچ پێششەوەیان ئەستورو دوایان پان.

الجَرَدُ: هاوسان و ئەستور بوونی شادەماری پاشوی ئاژەڵ.

الجُرَذُ: جرج (مشکی گەورە)، (ك: جُرْذان).

الجَرِذَةُ: زەوییەك مشکی زۆربێ.

جَرَتَ الماشية جرّاً: ئاژەڵەکە بەرویشتنەوە لەوەڕی خوارد.

جَرَّت الحاملُ: ئافرەتە دوو گیانەکە ماوەی سك پڕبوونەکەی درێژەی کێشا.

جَرَّ الناقةَ: سواری حوشترەکە بـوو لـەکاتی لەوەڕانی دا.

جَـرَّ الابـل: هێـدی هێـدی حوشـترەکەی لێ خوڕی.

جَـرَّ الفصـيل: سـەری زمـانی بێچـووەکەی قەڵاشتەوە بـۆ ئـەوەی شـیری دایـکی نەخوا.

جَـرَّ الجمـلُ الأرض بسـنابكها: ئەسـپەکە بەقاچـی کـاری لەزەوییەکـە کـرد ٥ سمکۆڵی کرد.

جَرَّ على نفسه جريدة: تاوانی ئەنجامدا.

أجَـرَّت البئـرَ: بیرەکـە ناوەکـەی کـەمی کرد زۆر داچوو بۆ قولایی.

أجَـرَّ البَعِيـرَ: رێشـمەی حوشـترەکەی خسـتە سـەر ملـی حوشـترەکەو بـەرەڵای کـرد ٥ (أجَـرَّ الفصيـل) بێچوەکەی راکێشا.

اجَرَّ لسانَهُ: قسەکردنی لێ قەدەغە کرد.

اجرَّ فلاناً الـرمحَ: رمبێکـی لەفلانکـەس دا رمبەکەی تێدا جێهێشت.

اجرَّ فلاناً اغانيـهُ: گۆرانییـەکانی فێـری فلانکـەس کـرد، بـەدەنگێك بـۆی دەگـوت ئـەمجار بـەدەنگی تـرو شێوازی تر بۆی دەگوتەوە.

أجـرَّ فلانـاً الـدين: قەرزەکـەی بـۆ فلانەکەس دوا خست.

جـارَّه: مـاتڵی کـرد، دەستی دەستی پـێ کرد.

جرَّره (به): رایکێشا، کێشی کرد.

انجرَّ: راکێشرا.

اجترَّ الـبعيرَ: حوشـترەکە کاوێـژی کـرد (اجتر الشَّيءَ) شتەکەی راکێشا.

إِسْتَجَرَّ الفصيلُ عن الرضاع: بێچووەکە قومێکی شیر مژی‌و راوەستا.

إسْتَجَرَّ لفلان: ژێرباری فلآنکەس بوو.

استجرّ الشَّيْءَ: شتەکەی راکێشا

الأجـــرّان: ئـــادەمیزادو جندۆکــە ٥ دەگوترێ: (جاء بجيش الأجرّين).

الجارَّةُ: رێگای سەر ئاو ٥ رێباز بۆ سەر کانی‌و بیر.

الابل الجـارّة: حوشتری بارهەڵگر ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (لا زكاة في الابل الجــارة) حوشـتری بـار زەکـاتی لێ ناکەوێ ٥ دەگـوترێ: (لا جـارّة لي في هــذا) هـیچ بەرژەوەندییـەکم لـەم ئیشەدا نییە کێشم بکا بۆی.

الجارور: چەمێکە لافاو هەڵی درێ.

الجِرارة: میهنەی جەرە دروستکردن.

الجَرّ: (هلم جرّا) قسەیەکە دەگـوترێ: بـۆ درێـژە پێـدانی شـتەکەو بـەردەوام بوونی دەڵێی ساڵی یەکەم ئەوە بـوو ئــەوە روویدا هــەروا پێــدا بــڕۆ ٥ هــەروەها وشــەی (الجــرّ) نــاوە بــۆ حــەبلێك هـەوجارو مـژانی پـێ لێـك قایم دەکرێن ٥ (حەبلی جەرەبابە).

جَــرٌ: جـالآییەك لـەزەوی ٥ لـە زاراوەی ئەحویانـــــدا جـــۆرە ئیعرابێکـــە (بزوێنێکە).

الجِــرّاء: خــاترو خــوێش ٥ دەگــوترێ: (فعلت هذا من جرّائك).

اَلْجَـــرّارُ: ســـوپای زۆر ٥ جەنجـــەر دروســـتکەر وەســـتای جەنجـــەر ٥ ئوتوموبێلێکە شتی تر رادەکێشێ.

الجــرّارة: دووپشــکێکی زەردی کلکیــە پیسترین ژاری هەیە.

الجَرَّةُ: جەرەی ئاو لـەگڵ دروست دەکرێ سـەری تەسك‌و بنـی پـان ٥ تەڵەیـەك بۆ گرتنی ئاسك‌و دەعبای لەو شێوە ٥ ئاوێکـە حوشـتر لەسـکی خـۆی دەری دێنێ‌و جارێکی تر قوتی دەداتەوە.

الجُرَّةُ: کۆمەڵێك ئـادەمیزاد لـە شـوێنێك بـــار دەخـــەن‌و دوایـــی دەڕۆن. کیسەیەکە بۆ ئـازەڵی کاوێـژکار وەکو مەعیـدەی ئـادەمیزاد وەهایـە ٥ ئـەو خۆراکەیە کە حوشتر لەگـەدەی خـۆی دەری دەهێنێتــــەوەو کاوێـــــژی دەکاتەوەو ئـەمجار سـەر لـەنوێ قوتی دەداتــەوە ٥ لەپەنــدی پێشــینانـدا هاتووە دەڵێ (هو لایكظم علـى جِرّتـه) واتە نهێنی خۆی ناپارێزێ.

اَلجُــرَّةُ: دولـك: دارێکـە لای سـەرەوەی دووقاقێکی هەیە ئاسکی پێ دەگیرێ ٥ کڵــگرێکی ئاســنینە لای خــواروی کونکونـە، گـەنم‌و جـۆی تێـدەکرێ‌و دەخرێتـە دوا ئـامێری زەوی کـێڵآن بـۆ ئــەوەی وردە وردە دانەوێڵەکــە بکەوێتە ناو زەوییە کێڵدراوەکەوە.

الجرير من الدواب: ئـەو ولاغ‌و ئاژەڵەیـە چـەموش‌و سـەرکەش بـێ ٥ هـەروا نـــاوە بـــۆ بەرێـــك ئاوەکـــەی زۆر رۆچووبێ ئاوەکەی داکەوتبێ.

الجَرِيرُ: حەبلێکە شتی پێ ڕادەکێشرێ، (ك: أجِرَّة).

الْجَرِيرَةُ: تاوان و گوناه ٥ لەپەندی پێشینانندا هاتووە (الجريرة تشرك العشيرة) ئەم پەندە بەمەبەستی هەڵنان بۆ ئەنجامدانی هاریکاریکردنی یەکتری لێ دەدرێ ٥ بەمانا خاتر و خۆیش هاتووە دەڵێ: (فعلت هذا من جريرتك) واتە: لەبەر خاتری تۆ ئەم کارەم ئەنجامدا.

المِجَرُّ: دیرەك ، دینگە.

الْمَجَرَّة: کۆمەڵە ئەستێرە.

جَرَزَ جَرْزاً: بەخێرایی خواردنەکەی خوارد.

جرز الشيءَ: شتەکەی بڕییەوە، لەبێخی دەرهێنا.

جَرَزَ الشجرة وجَرَزَ العَدُوَّ: درەختەکەی لەبێخ دەرهێنا دوژمنی دوابڕاو کرد.

جرز الجرادُ الأرض: کوللە بێتان هەموو شیناوەردی سەرزەوی خوارد

جرَّزهم الزَّمانُ: زەمانە لەبێخی دەرهێنان.

جرّز فلاناً بالشتم: جنێوی پێدا.

جــرِزَت الأرض: زەوییەکە بوو بەسوتەمەرو شینایی پێوە نەما.

جَرُزَ جَرازَةً: زۆر خۆر بوو یان بەخێرایی نانی خوارد.

أجْــرزت الأرض: زەوییەکە بوو بەسوتەمەرۆ.

جَرِّز اللوم: ئەو قەومە کەوتنە وڵاتێکی روت و بێ کشت و کاڵ.

جَرُزَتِ الناقة: حوشترەکە لاواز بوو.

تجارزا: ئەو دوو کەسە خراپەکارییان لەگەڵ یەکتر کرد.

الجارز: ئافرەتی ئەزۆك (سعال جارز) کۆکەی توند.

الجارِزَةُ: (أرض جارزة) زەوی وشك و سوتەمەرۆ و رەقەن.

الجُرَزُ من السيوف: تیغی بڕندە ٥ شمشێری تیژ ٥ (الجرز من الإبل): حوشتری زۆر خۆر.

الجَرَزُ: ساڵی وشك و بێ باران.

الجِرزُ: پۆشاکی ئافرەت لەخوری و موو پێستی مەڕ ٥ فەرو.

الجُــرُزُ: زەوی روت و سوتەمەرۆ و بێ شیناوەرد ٥ لەقورئاندا دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الأرض الْجُرُزِ﴾ ٥ هەروەها ناوە بۆ کۆڵەکەی ئاسن (شێلمانی ئاسن).

جَرَسَ الطائر جَرْساً: باڵندەکە دەنگی لێوە هات.

جَرَسَ الكَلامَ: گۆرانی گوت و قسەی کرد.

جَرِسَــت البقــرة وَلَــدَهَا: مانگاکە بێچووەکەی لستەوە.

جَرَسَ النحلُ نور الشجرة: هەنگەکە گوڵی درەختەکەی لستەوە بۆ ئەوەی هەلالی لێ وەرگری.

جَــرَسَ الثــورُ البقــرة: کەڵەگاکە بە شاخەکانی لە مانگاکەیەوە ژەنی.

جَرَّسَ الدهرُ فلاناً: زەمانە فلانکەسی لە بۆتەداوە.
ناقة مُجَرَّسَةٌ: حوشترێکی رام کراوە بۆ بارو بۆ سواری.
الجارِسُ: زۆر خۆر.
الجَرْسُ: دەنگ یان نزمتر لە دەنگ واتە: سرتە.
الجَرَسُ: جولەو دەنگ: ئامێرێکە لەمس یان شتێکی لەو جۆرە، کلۆربێ کە بیجولێنی، پارچەیەکی بچوکی تێدایە لێی دەدات دەنگی لێ دێ.
الجُرْسةُ: هەرەشەکردن و بەسەر دانەراندن یەکەسێك کارێکی خراپی کردبێ.
جَرَشَهُ جَرْشاً: سپی کرد، تویکلەکەی لێ کردەوە ٥ خوراندی ٥ دەگوتری: (جَرَش رأسه بالمشط): سەری بەشانە خوراند تا هەموو چلکەو کرێژەکەی ورووژاند.
جَرَّش الجلدَ: پێستەکەی سووەوە بۆ ئەوەی لوس ببێ.
اجترش لعیالە: کاسبی بۆ ماڵ و مندالەکەی کرد.
اجترش الشَّيْءَ: شتەکەی دزی.
الجُراشةُ: ئەو خشت و خوڵەیە لەکاتی خواردن دا هەڵئەوەری.
الجَرْشُ: دەنگێکە لە ئاکامی خواردنی شتی رەق و زبردا پەیدا دەبێ.
الجِرْشَی: دەرون، دڵ و دەروون.
الجریش: دانەوێڵەی کەرت و پەرت کراو، هاڕاو ٥ (رجل جریش): پیاوێکی ورە بەرزو کاراو لێ هاتووە.
جریشام: (قانون جریشام في الاقتصاد السیاسي) یاسایەکە ئەوە دەسەپێنێ: کە پارەی قەڵب پارەی باش لەبازاڕ وەدەر دەنێ.
جَرَضَهُ جرضاً: خنکاندی (جَرَضَ فلان بریقه جرضاً): قوتی دا.
جَرِضَ بریقه جَرَضاً: بە نارەحەتی و خەفەتەوە قوتی دا ٥ لە قورگی گیرا.
جَرَضَ علیك ریقه: بەرقەوە تفەکەی قوتدا.
جَرَضَ بنفسه: خەریکبوو خۆی بخنکێنێ ٥ (هو جریض)، (ك: جَرْضی).
أجْرَضَهُ بریقه: لەخەم و نارەحەتی دا تف لەقورگی گیرا.
الجُراضُ: حوشتری گەورە ٥ یان دەم خواربوونی کاتی مردن کە مردووەکە دەمی دادەچەقێ ٥ لەهەندی پێشینانەدا هاتووە: (حال الجریض دون القریض): لەکاتی ناخۆشی و تەنگانەدا نەك لەکاتی شایی و کەیفخۆشیدا.
جَرَعَ الماءَ جَرْعاً: ئاوەکەی قوت دا.
جَرِعَ الحَبْلُ جَرَعاً: لایەنێك لە هێزەکان زاڵ بوو بەسەر هێزەکانی تردا.
جَرِعَ الماء ونحوه جَرْعاً: ئاوەکەی خواردەوە ٥ (جَرَعَ الغَیْظَ): رقی خۆی خواردەوە.

أجْرَعَ الحَبْلَ والوتر: هەندێ لە هێزەکەی زیادکرد.

جَرَّعَــهُ المــاءَ: ئــاوی دەرخــواردداو دەگوترێ: (جرَّعَهُ غُصَصَ الغيظ): جار لە دواجار رقو کینی خۆی خواردەوە.

اجْتَرَعَ الماءَ: ئاوەکەی قوت دا بەناچاری قومقوم خواردییەوە ٥ لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿يَتَجَرَّعُــهُ وَلاَ يَكَــادُ يُسِيغُهُ﴾ ٥ دەگوترێ: (تجرَّعَ غُصَصَ الغيْظِ): رقی خۆی جار لەدواجار خواردەوە.

الأجْرَعُ: زەوی رەقەڵانو درکاوی، واتە: چەوو گڵ تێکەڵاوبێو سەخت بێو شیناوەردی تێدانەبێ، (ك: أجارع)٥.

الرجعاء: زەوی رەقەڵانو سوتەمەرق، (ك: جَرْعاوات)٥.

الجَرَعَةُ: بەمانا (الأجرع) دێ، (ك: جَرَعٌ).

الجُرْعَةُ مِنَ الماء: قومە ئاوێك پڕ بەدەم، (ك: جُرَعٌ).

جَرَفَ الإنسان جرفاً: ئادەمیزاد خواردنی زۆربوو.

جَرَفَ الشيءَ: هەموو شتەکەی رادا یان زوربەی راماڵی.

جَرَفَ السيلُ الوادي: لافاو قەراغی شیوەکەی خوارد.

جَرَفَ الدهرُ القومَ: زەمانە ئەو قەومەی بەهیلاك برد.

جَرَفَ الطين: خۆڵەکەی ماڵی

جَرَفَ البَعِيرَ: بە داخکردن حوشترەکەی نیشانە کرد.

أجْرَفَ المكانُ: ئەو شوێنە لافاوی بەهێز لێی داو شتەکانی راماڵی.

اجْرَفَ الرجل: پیاوەکە حوشترەکانی لەگیای زۆردا لەوەراند.

جَرَّفه، اجترفهُ: هەموویان بەمانا (جَرَفَهُ) دێ.

انْجَرَفَ: هەموو شتەکان رادران ٥ (الجاروف): ئامێرێکە کەناسەکانی شارەوانی بەکاری دێنن بۆ ماڵینی جادەو کۆڵان.

الجُراف: ئەو شتەیە هەموو شتێك راداو لەناوی بەرێ ٥ دەگوترێ: (سیل جرَّاف)، (موت جرَّاف).

رجُلٌ جراف: پیاوی زۆر خۆر.

الجَرْفُ: ماڵو سامانی زۆر لە هەموو جۆرێك ٥ پاوانی جەنگە ڵاوی.

الجُرْفُ: لاشیو کە لەخوارییەوە ئاو هەڵی کۆڵیبێ ٥ بن هەڵۆڵ بوبێ.

الجُرُفُ: بەمانا (الجُرْف) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَلَىَ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ﴾، (ك: أجراف، جروف)٥.

الجُرْفَةُ: نیشانەیەکە لە جەستەی حوشترو ئاژەڵدا.

المِجْرَفَةُ: ئامێری داخکردن ٥ (بنان مجرف) دەستو پەنجەیەك خواردنی زۆر هەڵگرێ.

المِجْرَفَةُ: بەمانا (المِجْرَف) دێ.

جَرَمَ جَرْماً: تاوانی کرد ٥ دەگوترێ: (جَرَمَ

نَفْسَهُ ولَوْمَهُ، وجرم عليهم): تاوانی ئەنجامدا.

جَرَمَ فلان لأهله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی کرد.

جَرَمَ الرجلَ: پیاوەکەی هەڵنا بۆ..

جَرَمَ الشَّيءَ: شتەکەی بڕییەوە.

جَـرَمَ النخـلَ ونحـوه جَرْمـاً وجِرامـاً: خورماکەی چنی، میوەکەی چنی.

جَرَمَ النخلُ والتمر: کاتی چنینی خورماکە هات.

جَرُمَ السنة: ساڵی تەواو کرد.

اجترم لأهله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کرد (اجترم الشَّيءَ) بەمانا (جَرَمـه) دێ (اجْتَرَمَ الذنبَ) تاوانی کرد.

تَجـرَّمَ: تـەواو بـوو، بەسەرچـوو دەگوترێ: (تجرَّمـت السـنة) ساڵەکە تەواو بوو.

تَجَرَّمَ عليـه: تـاوانێکی پاڵدا کـە نـەی کردووە.

جَرَم: دەگوترێ: (لاجَرَمَ) هیچ شکی تێدا نیە، (لاجَرَمَ لآتِيَنَّ).

الجَرامُ: دەنکە میوە، ناوکی میوە، دەنکە خورمای وشك.

الجِرامُ: غـرام، بەشێك لـە هـەزار بەشی کیلۆیەك.

الجُرامـة: ئـەو خورمایانـەی لـەکاتی لێکردنەوەی هێشوەکان دەکەونە خوار ٥ خورما وشکەڵو خورمای خراپ.

الجِرْم: جەستە، قەبارە، (ك: أجرام وجُرُومٌ وجُرُمٌ)ه.

جرم الصوت: بەرزی دەنگ.

الجُرْمُ: تاوان.

الجُرْمَـةُ: خورمـای ئەگـەییو کـە لێ دەکرێتەوە ٥ ئەو کۆمەڵە خەڵکەی خورما دەچنن.

الجـريم: خورمـای چـنراو، خورمـای وشکەڵ ٥ ئەو شتەی دەنکە خورمای پێ دەکوترێ ٥ تاوانی گەورە.

الجريمـة: بەشـێوەی گشـتی کـارێکی ناشایستەی وەهایە کە سزای لەسەربێ ٥ بـەمانا کاسبو تێکۆشـەر هـاتووە ٥ دەگـوترێ: (فـلان جريمـة اهلـه) فـلان کاسبکاری ماڵو منداڵی خۆیەتی.

جَرْمَـزَ: وێـك هاتـەوەو بەسـەریەکدا کەوتەوە ٥ روی لێ وەرگێراو خـۆی لێ گێل کـرد ٥ دەگـوترێ: (جَرمَـزَ عـن الجـواب) لـە وەڵامدانـەوە هـەڵاتو خۆی لێ گێل کرد.

إجْرَمَّزَ: بەمانا (جرمز) دێ ٥ دەگـوترێ: (أجْرَمَّزَ العامُ) ساڵەکە وەها بوو باران کەوتە ناوەڕاستییەوە ٥ لە ئەوەڵەوە نەباری.

تَجَرْمَـزَ: کۆبـووە، (تجرمَـزَ الليـلُ) شـەو رابـورد (تجرمَـزَ علـيهم) بەسـەریاندا کەوتە خوار.

الجراميـز: دەسـتو قاچـی ئـادەمیزاد ٥ دەگـوترێ: (جمـع جَرَاميـزَهُ) خـۆی کۆکردەوەو گوڕی گرتو ویستی باز

بدا ٥ له حەدیثی عومەردا هاتووه: (أنه كان يجمع جرامیزه ويثب على الفرس) ٥ هەروا دەگوترێ: (أخذ الشيءَ بجرامیزه) شتەكەی هەموو وەرگرت.

الجُرمُوزُ: حەوزێکە لەناو حەوشە یان لەناو باخ و لەبەرزییەوەیە ئاوی لەبەر دەڕوا بەملاو بەولادا، (ك: جرامیز)٥ ٥ بیری هەڵچنراو ٥ خانووی بچووك ٥ بێچوە گورگی نێر.

الجرمقانی: تاكی (الجرامقة)یە نەتەوەیەكی غەیرە عەرەبن لەسەرتای هاتنی ئیسلامدا دابەزیونە ناو موصڵەوه.

الجُرمُقُ: گۆرەوی ٥ (خوفف) كە لەسەر خوففی تر لەپێ كرابێ.

جَرَنَ جروناً: بەو كاره راهات و باری پێوه گرت ٥ دەگوترێ: (جَرَنَ الكتابُ): كتێبەكە كۆن بوو.

جَرَنَ الحَبُّ: دانەوێڵەكەی هاڕی.

أجْرَنَ الحَبُّ أو التَمرَ: دانەوێڵەكە یان خورماكەی خستنە سەر خەرمان.

جَرَّنَ السوط: شوڕكەكەی نەرم كردەوه.

اجْتَرَنَ: خەرمانی دروست كرد ٥ شوێنەكەی كردە خەرمان.

الجارِنُ: رەنگای كونێر بووه ٥ ئامێرو كالای بەكار هاتوو پەككەوتە.

الجِرانُ: دیوی ناوەوەی ملی حوشترو ئاژەڵی تر، (ك: أجرِنةٌ وجُرُن) هەوەها بەمانا دڵ و دەرون دێ دەگوترێ: (ألقى فلان على هذا الأمر جِرَانَهُ): دڵ و دەرونی خۆی بەوكاره راهێناو باری پێوەگرت هەروا دەگوترێ (ضرب الإسلام بجرانه): ئیسلام جێگیر بوو چەسپا ٥ لە حەدیثی عائیشەدا هاتووه: (حتى ضرب الحَقُّ بجِرَانِهِ): هەتا حەق بە قورسایی خۆی خۆی چەسپاند.

الجُرْنُ: ئەو شوێنەی دانەوێڵەی تێدا گێره دەكرێ واتە: خەرمان یان شوێنی وشك كردنەوەی میوه واتە: مشتاخ.

الجَرينُ: خەرمان ٥ مشتاخ.

جَرَه، جَرْهَدَ، اجرهَدَ: بەپەلە ڕۆیی.

الجَرهَدُ والجُرْهُدُ: بەپەلە ڕۆیشتو.

جَرَى أجرى اجراءً:

أجرَتِ الشجرة: میوەكەی خڕه كەبوو.

اجرَتِ الكَلْبَةُ: دێلە سەگەكە بێچوی بوون، ترمكی.

الجِرْوُ: هەموو شتێك بەساوایی تەنانەت هەنارو هەنجیرو كالەكیش: وەڵ بەزۆری ناوه بۆ تولكە سەگ ٥ بێچووه شێر.

الجِروا: مێنەی (الجِرْو)یە ٥ حوشتری كورتە ٥ هەروا بەمانا رامبوون و خوپێوه گرتنە.

جرى الفرسُ ونحوه جرياناً: ئەسپەكە لە رۆیشتندا رەوتی خۆی وەرگرت.

جرت السفينة والشمس والنجوم جرياً: رۆیشت.

جرى الماءُ ونحوه جرياً وجرياناً: ئاوەکە هەڵڕژا، خێرا ڕۆیی، لوس ڕۆیی.

جرى الوادى قَطَمٌ على القرى: بەمنەیەکە لێ دەدرێ بۆ ڕوداوێك کە زۆر سامناك بێ، شتێك لەسنور تێپەڕی بێ.

جرى إلى كذا: بۆ لای فلانکەس، بۆ فلان شوێن، چوو.

جرى له الشيءَ جرياً: ئەو شتەی بۆ بەردەوام بوو.

جرى فلان مجرى فلان: حاڵو وەزعی فلانکەس وەکوو حاڵی فلانکەس لێ هات.

أجْرَى الماءَ: ئاوەکەی بەردایەوە ڕۆیاندی.

اجْرَى السَّفينةَ: کەشتییەکەی ڕۆیاند.

اجرى فلاناً في حاجته: فلانکەس ناردی بۆ ئیشی خۆی ە وتو وێژی لەگەڵ کرد.

تجاروا في الحديث: وتو وێژیانکرد، چەلەحانێیان کرد.

تجاروا في أهوائهم: لەگەڵ هەواو ئارەزوی خۆیاندا یەکانگیر بوون.

استجراه: داوای ڕۆیینی لێ کرد.

الإجْرِيّا: شێوەو سروشت ە دەگوترێ: (الكرم من جِرِيّاه): دەستو دڵ فراوانی لە سروشتو ڕەوێتی دایە، بەشێکە لە ڕەوشتو پێکهاتەی.

الجَرِيُّ: ڕۆیشتن ە دەگوترێ: (فرسٌ ذو أجاريّ): ئەسپێکە جۆرەها شێوە ڕۆیشتنی هەیە.

الاجرِيّاءُ: بەمانا (الإجريّا) دێ.

الاجْرِيَّةُ: ڕەوەشتو سروشت.

الجاري: بەهای وەخت، نرخی ڕۆژانە ە (الحساب الجاري) ڕێکەوتن نامەیەکە لەنێوان دوو لایەندا بۆ سنوردانان لەنێوان مافو ئەرکی هەر دولایەن داو دیاریکردنی تەصفییەی حیساب لە کۆتاییدا.

الجارية: کەنیزەك، چەتیو، ئافرەتی کۆیلە با پیرێژنیش بێ ە با ە خۆر ە کەشتی ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ﴾.

الجرى: بای صەبا.

الجَرَاءُ: خاترو خوایشا دەگوترێ: (من جرالِكَ فعلت كذا) لەبەر خاتری تۆ فلانکارم ئەنجامدا.

الجَرَايَةُ: منداڵی، تەمەنی بچوك، دەگوترێ: (جارية بَيِّنةُ الجَرَاية): کەنیزەکێکە دیارە منداڵە ە بەمانا (وەکالەت)یش دێ.

الجِرَايَةُ: وەکالەتە بریکاری ە حیسابی بەردەمی موچەی موچەخۆران، (ك: جرايات).

الجرايات: لەزنستی (التصادا) یاساو ڕێسایەکە ئەندازەی کاڵای سەرف بوو دیاری دەکا بۆ هەموو کەسێك ە (بطاقات الجرايات) لەزنستی (التصاد)دا چەند کارتێکن لەوە دیاری دەکا کە هەرکەسە چەند کاڵا بکڕێ.

الجِرْياءُ: ڕەوشتو سروشت.

الجَرِيُّ: وەكیل ٥ بۆ تاكو كۆو نێرو مێ بەكاردێ ٥ هەروا بەمانا (نێردراو) دێ ٥ بەمانا (كرێكار)یش دێ، (ك: أجرياء).

المجرى من النهر: دەراوی چەمو ڕوبار ٥ لەشیعردا بریتییە لە بزوێنی پیتی (ڕەویی ڕەها) ٥ لە زاراوەی نەحوییاندا بریتییە لەحالاتو جۆنیەتی كۆتایی وشەو ئەحكامی ئەو حالاتو چونیەتیانە.

الجِرْيالُ: ڕەنگو بۆیەی سور.

جَزَأت الابلُ جَزْءاً وجزوءاً: حوشترەكە لەجیاتی ئاو بەشێو تەڕی قنیاتی كرد.

جَزَأ بالشيءِ: بەو شتە قنیاتی كرد.

جَزَّأَ الشَّيْءَ: ئەو شتەی دابەشكردو یەكسان پارچەپارچەی كرد.

أجْزأ القومُ: خەڵكەكە حوشترەكانیان دابەشكرد.

اجـزأت المـرأةُ: ئافرەتەكـە منـداڵی مێینەی بوون.

اجْـزَأ الشَّـيْءُ فلاناً: شتەكەی بەشی فلانكەسی كرد.

اجْزَ مَجْزئٌ: كرێیەكی گونجاوە كیفایەتە.

أجْزَأَ الابلَ: لەجیاتی ئاو شتی شێدارو تەڕی دابە حوشترەكانی.

أجْزَأَ السكينَ: دەسكی بۆ كێردەكە دروستكرد.

أجْزَأَ من الشَّيْءَ جزءاً: بەشێكی لەو شتە بۆ خۆی برد.

أجزأ الخاتم في أصْبُعِهِ: ئەنقەی لەپەنجەی خۆی كرد.

جَزَّأَهُ: بەشبەشی كرد.

جَزَّأَ الابلَ: بەمانا (أجْزَأَ الأبلَ) هاتووە.

جَزَّأَ الشَّعرَ: بەمانا (أجْزَأه) دێ.

جزَّأَ السكينَ: بەمانا (أجْزَأه) دێ.

إجْتَزَأ به: كیفایەتی بوو.

الجازئـةُ مـن النَّخْـلِ: ئـەو درەختـە خورمایەیە ئاودانی پێویست نەبێ

الجُـزْءُ: بەشێك لەشت ٥ ئـەو مادەیەیـە شـتەكەی لێ پێـك دێ ٥ (جـــزئی لایتجـــزی): بـــەلای زانایـــانی موتەكەلیمینـــەوە ئـــەو كەرتەیـــە ئەوەنـــدە بچـوك بوتـــەوە قبـوڵی كەرت كردن نەكا.

الجُـزْأة: بنكی كلك ٥ دەسكی كێـرد ٥ دارێكە تولەمێوی لەزەوی پێ بڵند دەكرێتەوە.

الجُزئـي: شـتێك نیسبەت بـدرێ بـۆلای جوزء ٥ جوزئی ڕاستەقینە ئەوەیە تەصەور نـەكرێ هاوبەشی هـەبێ ٥ وەكوو عەلی، حەسەن.

جـــزئی لیطـــالی: ئەوەیـــە لـــەخۆی ڕەهـــاتر هـــەبێ وەكـــوو ئـــادەمیزاد كەبەشێكە لـە مـەفهوومی حـەیوان وەلێ بۆ خۆشی ئەفرادی هەن.

جَزَحَــت الظبـــاء جَزْحـــاً: ئاســكەكان چوونەوە ناو لانەی خۆیان.

جَــزَحَ فـــلان: فلانكـەس بـەپێی نیشـی خۆیەوە چو چاوەڕوانی نەكرد.

جَزَخَ لـه: بەخششى باشى پێدا ٥ بەبێ
پرس كردن بەكەس بەخششى دايە.
جَزَخَ الشجرةَ: درەختەكەى راوەشاند بۆ
ئەوەى گەلاكەى بوەرێ.
جَزَرَ الماءُ عن الأرض جَزْراً: ئاوەكە رۆچوو،
حەوقى خواردەوە ٥ دەگوترێ: (جَـزَرَ
البَحْرُ والنهرُ): ئاوەكەى حەوق بوو.
جَزَرَ الشَّيءَ: شتەكەى بڕيەوە.
جَزَرَ الجَزورَ: گوشتييەكەى سەربڕى (هەر
جازر، جزار، جزير) دەگوترێ: (جَزَرَ
العَسَلَ) هەنگوينەكەى بڕى.
جَزَرَ النَّخلَ جزراً وجِزَاراً: خورماكەى بڕييەوە.
أجْـزَرَ البعيرُ: حوشترەكە كاتى ئەوەى هات
بيبڕنەوە واتە كوڵكەكەى بيبڕنێتەوە.
أجْزَرَ النخلُ: خورماكە كاتى لێ كردنەوەى
هات ٥ دەگوترێ: (أجْـزَرَ الشَّـيْخُ):
پيرەمێردەكە زۆر بەساڵاچوو كاتى
مردنى هاتووە.
أجْزَرَ فلاناً: مەڕێكى دا بەفلانكەس بۆ
سەربڕين ٥ لە حەديسدا هاتووە:
(بَعَثَ بعثاً فمروا بأعرابي لـه غـنم
فقالوا اجزرنا).
اجتَزَرَ الجزورَ: گوشتى يەكەى سەربڕى.
اجتَـزَرَ القـومَ جـزوراً: گوشتى بۆ
خەڵكەكە سەربڕى
إنجَـزَرَ البَحـرُ والنهـرُ: شەپۆلەكەيان
كشانەوە.
الجِزَارَةُ: ميهنەى قەسابى، كارى حەيوان
سەربڕين.

الجُزارة: سەروپێى حوشترى سەربڕاو كە
دەدرێ بە كابراى قەساب لە جياتى
حوشتر سەربڕينەكە ٥ لە حەديثى
پێغەمبەردا هاتووە دەربارەى
قوربانى دەفەرموێ: (لا أعطي منها
شيئاً لي جُزرالها) هەروا دەگوترى
(فرس ضَخمُ الجُزارة) ئەسپێكى
دەست و پەل قەوييە دەمار
دەماراوييە).
الجَـزْرُ: ئـاژەڵ سەربڕين ٥ كشانەوەى
شەپۆلى ئاوى دەريا بەهۆى
كاريگەرى فەراخەكانييەوە.
جَزْرُ السباع: ئەو گۆشتەيە كە درەندەكە
دەيخوا ٥ يان ئەو گۆشتەى لەبەرى
دەمێنێتەوە ٥ ئەو زەوى و
شوێنانەيە كە نزيك دەريان و
درندەى تێدا دەژى و شەپۆلى
دەرياكە نايانگاتێ.
الجـزير: ئەو حوشترەيە بەكەڵكى
سەربڕين بێ.
الجزيرة: ئەو پارچە زەوييەيە ئاو
دەورەى بداو ئاوەكە داى نەپۆشێ،
(ك: جزائر، جُزُرٌ)٥.
المَجْزَر: شوێنى ئاژەڵ سەربڕين، (ك: مجازر).
المَجْزَرَةُ: بەمانا (المَجْزَر) دێ، (ك:
مَجازِر)٥.
جَـزَّ النحلُ ونحوه جزّاً: دارخورماكە كاتى
ئەوەى هاتووە ميوەكەى لێ بكرێتەوە.
جَـزَّ النَّخلَةَ جَزّاً وجزازاً: خورماكەى لێ
كردەوە.

جَزَّ الصُّوفَ جَزّاً: خورییەکەی بڕییەوە.

أجَزَّ التمرُ جزوزاً: خورماکە وشك بوو.

أجَزَّ النخلُ ونحوه: بەمانا (جَزّ) دێ.

أجَزَّ القومُ: کاتی بڕینەوەی مەڕەکانیان هات.

أجَزَّ التَّمْرُ: خورماکە وشك بوو.

إجتَزَّ الصوفَ ونحوه: بەمانا (جَزَّهُ) دێ.

إستَجَزَّ التمرُ والصوفُ: خورماکە، خورییەکە: کاتی بڕینەوەو لێکردنەوەیان هات.

الجِزَازُ: کاتی دروێنەو بڕینەوەی خوریو لێکردنەوەی میوە.

الجُزَازُ من کل شيئ: ئەو شتەیە لێکراوەتەوە ٥ ئەوەی زیادەیەو لەکاتی بڕینەوەدا هەڵدەوەرێ.

الجُزَازَةُ: بەمانا (الجُزاز) دێ.

الجَزَزُ: خوری بڕدراوەو لێکراوە.

الجِزَّةُ: بەرگن: بەرگی کاوڕ لەساڵێکدا ٥ لەپەنددا هاتووە (رب جِزَّة على شاة سوء).

الجَــزَزُ: ئەو خوریو موو کوڵکو بەرگنەیە لە ئاژەڵ دەکرێتەوە.

الجَزُوزَةُ من الغنم: ئەو ئاژەڵەیە خورییەکەی لێ کرابێتەوە. (ك: جزائز).

المِجَزُّ: مقەست، بڕینگ ئامێری ئاژەڵ بڕینەوە، (ك: مَجَازّ)ە.

جَزَعَ الحَبْلَ: گوریسەکەی لە ناوەڕاستەوە دوکەرت کرد.

جَــزَعَ الــوادي: دۆڵەکەی بڕی لەباری پانییەوە.

جَــزَعَ لــه مــن مالــه جُزْعــةً: لەماڵی خۆی بەشێکی بۆ بڕدا.

جَــزِعَ جَزَعــاً وجُزُوعــاً: خۆی بۆ بەڵاکە نەگرتو هاوارو دادو فیغانی کرد بەصەبرو خۆگر نەبوو.

أجْزَعَهُ: هەڵێنا بۆ گریانو هاوارکردنو صەبر نەگرتن.

جَزَّعَ البُسْرَ والرُّطَبَ: خورماکە ئاڵو بۆڵی تێکەوت ٥ هەندێکی گەیی.

جَزَّعَ الحَوْضُ: حەوزەکە چۆڕێکی ئاو تێیدا ماوە.

جَزَّعَ النوى: دەنکەکانی پێك کێشان هەتا شوێنی لێکدانەکەیان سپی بوو دەنکەکان خاڵخاڵ بوونو وازی لێ هێنان.

جَزَّعَ فلاناً: غەمو ناڕەحەتی لەسەر دڵ لابرد.

اجتزعَهُ: پارچە پارچەی کرد.

انجزَعَ: لەناوەڕاستەوە کەرتی کرد دەگوترێ: (انجزع الحبْلُ وانجزعت العصا).

تَجزَّعَ الشَّيْئُ: شتەکە کەرت بوو.

تَجزَّعَ البسرُ والرطب ونحوهما: خورماکە ئاڵو بۆڵی تێکەوت هەندێکی گەیی.

تَجَــزَّعَ الســيف والســهم ونحوهمــا: شمشێرەکە شکا.

تَجزَّعَ القومُ الشَّيْئَ: خەڵکەکە ئەو شتەیان بەشبەش کرد ٥ لە حەدیث دا هاتووە: (فطرق الناسُ إلى غُنَيمةٍ فتجزَّعوها).

الجازع: نەرگە.
الجُزّاعُ: گیایەکە ئاژەڵ دەکوژێ.
الجَزْعُ: جۆرێکە لە عەقیق ە هێڵی بەرامبەرو کەوانەیی رەنگاو رەنگی تێدان ە قولایی شیو ە ناوەڕاستی شیو.
الجِزْعة والجُزَعَةُ: بەشێك لەشەو ە قەدە دار (بنکی درەخت).
المجَزّع من اللَّحْمِ: ئەوەیە رەش و سپی تێکەڵاو بێ.
المُجَزَّع من اللحم: ئەوەیە بەزو گۆشت تێکەڵاو بێ ە ئەگەر وەتەری عود بێ، ئەوەیە هەندێ لەوەتەرەکان باریك و هەندێکیان ئەستوربن.
جَزَف له في الكيل ونحوه جَزْفاً: زۆری بۆ پێوا.
جازف: شتەکەی فرۆشت نازانێ پێوانەو کێشانی چۆنە.
جازف بنفسه: خۆی خستە خەتەرەوە.
جازف في كلامه: بەبێ تێفکرین قسەی کرد.
إجْتَزفَ الشَّيْءَ: بەگۆتەرەکاری شتەکەی کڕی.
الجُزاف: کاڵایەکە نە بزانرێ بە پێوان چەندە نەبە ئەژمارە.
الجُزافَةُ: بەمانا (الجُزاف) دێ.
الجِزْفَةُ: پارچەیەك لەشت ە دەگوترێ: (جزفةٌ من النعم وجزعفة من الشَّعْرِ): جەڵەبە ئاژەڵێك ە پارچەیەك لە مو.
جَزَلَهُ جزلاً: بڕیەوە ە لە حەدیثەکەی خالیدی کوڕی وەلیدا هاتووە دەڵێ: خالید کە چو بۆ شکاندنی بتی (العزی) ە (فَجزَلَها باثنين) کردی بە دوو پارچە.
جَزَلَ البعيرَ: جەدەوی حوشترەکە برینی لێ پەیدا بووە چاك نابێتەوە.
جَـزِلَ الـرأيُ: راو بۆچـونەکە پوچ و بـێ کەڵك بوو.
جَزُلَ جَزالةً: گەورەو بەنرخ بوو.
جَزُلَ اللفظ: وشەکە کاریگەربوو.
جَزُلَ فلان: فلانکەس بوو بەخاوەن رەئی پەسندو جوان.
أجْزَلَهُ: بەمانا (جَزَلَهُ) دێ.
أجْزَلَ له العطاء: بەخششی چاك و باشی بۆ دیاری کرد.
استجزلَهُ: داوای بەخششی لێکرد.
الجَزالُ: لێکردنەوەی هێشووی خورما.
الجَزْلُ: شتی بەنرخ و زۆر لە هەرشتێك بێ ە داری گەورەی وشك ە لەحەدیثدا هاتووە: (اجمعوا لـه حَطَباً جـزلاً) ە هەروەها بـەمانا سەخت و بەخشندە هاتووە.
الجزلُ من الكلام: قسەی رەوان و فەصیح و پڕ مانا، (ك: جِزالٌ).
الجَزْلةُ: پارچەیەك ە دۆدان، مەشکە.
الجِزْلَةُ: پارچە، (ك: جِـزَلٌ) لـە حەدیثدا هـاتووە لـەبارەی دەجالـەوە دەڵێ: ﴿يضرب رجلاً بالسيف فيقطعه جزلتين﴾.
جَزَمَ جزماً: خواردنێکی خوارد تێر بوو، لە شەوو رۆژێکدا یەکجار نانی خوارد.
جَزَمَ عليه: لێی بێدەنگ بوو ە سوور بوو

لەسەر ئەنجامدانی و ترسا و نەیتوانی ئیشەکە ئەنجام بدا.

جَزَمَ الامْرَ: بتمانەی تێدا پەیدا کرد.

جزم الیمینَ: سوێندی خواردو کارەکەی ڕۆیاندو گەڕانەوەی تێدا نیە.

جَزَم علیه بکذا: لەسەر خۆی جەسپاند، بەرعودەی بوو.

جزم النخلَ: خورماکەی مەزندە کرد، هەر بەسەرنجدانی، ئەندازەکەی دیاریی کرد.

جزم الکلمةَ: کۆتایی فیعلەکەی زەنەدارکرد، پیتی لێ فرتاند.

جزم علیه وعنه: بەمانا (جَزَم) دێ.

إجْتَزَمَ النَّخْلَ: بەروبوومی باخە خورماکەی کڕی.

إجْتَزَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە.

إجْتَزَمَ جِزمةً من المالِ: هەندێکی لەماڵەکە هەڵگرت.

الجَزْمُ: لەمزلراوەی نەحوییاندا بریتییە لە زەنەدارکردنی پیتی کۆتایی فیعلی موضارع یان کرتاندنی پیتی کۆتایی.

الجِزمُ: بەشێك لە خورما یان شتی تر.

الجَزْمة: ژەمە خواردن.

الجَزَمة: پارچە و (الجَزَمَةُ من الحیوان) جەڵە بە ئاژەڵ لە (دە) بەرەو ژوور.

الجَزْمیة: ڕێبازێکی فەلسەفییە پشت بە هێزی عەقڵ دەبەستێ بۆ گەیشتن بە مەبەست.

جَزَی الشيءَ جَزاءً: شتەکەی بەس بوو پێویستی بەهیچی تر نەبوو و قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا﴾ و دەگوترێ: (جزی مجزی فلان): لەشوێنی فلانکەس جێگیر بوو.

جازاه: پاداشتی دایەوە و سزای دا.

تجازی الدَّیْنَ: قەرزەکەی دایەوە، یان قەرزەکەی وەرگرتەوە.

الجازیة: پاداش و سزا.

الجَزاءُ: بەمانا (الجازی) دێ و لە هەندی پێشیناندا هاتووە و دەڵێ: (جزاء سنمار) ئەم پەندە بۆ کەسێك دەگوترێ: لەجیاتی خراپەکاری چاکەی بەرامبەر بکا.

الجِزْیَةُ: سەرانە؛ بڕە پارەیەکە فەرمانڕەوای ئیسلامی وەری دەگرێ لە هەندێ لەوانەی موسوڵمان نابن لەجیاتی ئەو خزمەتگوزارییەی پێشکەشیان دەکرێ و قورئان دەفەرموێ: ﴿حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾، (ك: جِزَيٌ وجزی وجزاء).

جَسَأَ جَسْأً وجسوءاً وجُسأةً: وشك بووە و ڕەق بوو، زبر بوو، دەگوترێ: (جَسَأَ النَّبتُ، جَسَأَتْ یده من العمل، جسا الماءُ).

جَسَا الشیخُ: پیاوە پیرەکە گەیشتە کۆتایی تەمەنی، (هو جاسي).

الجاسي في الرِّیاضة: (جسم جاسيٌ): جەستەیەکە مەسافە گۆڕانکاری نەخاتە نێوان پارچە جیاوازییەکانییەوە.

الجاسياء: رەقبوون و پتەوی.

جَسَدُهُ جَسْداً: لە جەستەی دا.

جَسِدَ الدم: خوێنەکە وشك بوو.

أجْسَدَ الثوبَ ولغوه: بەرەنگی زەعفەران کراسەکەی بۆیەکرد ٥ لە حەدیثی ئەبو ذەڕدا هاتووه دەڵێ: (أن أمر الله ليس عليها ألر الجاسد).

جَسَّدَ الثَوْبَ: بەمانا (اجْسَدَهُ) هاتووه.

تَجَسَّدَ: بۆ موطاوەعەی (جَسَّدَ) هاتووه.

الجِسادُ: خوێنی پیس ٥ زەعفەران ٥ هەرشتێك رەنگی زۆر سور یان زەرد بێ.

الجُسادُ: ئازارێکە لە جەستەدا هەمووی، یان هەر لەسکدا.

الجَسَدُ: جەستە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا﴾: لەخوار.

المِجْسَدُ: پۆشاکێك زۆر بەجەستەوە بنووسێ.

المُجَسَّدُ: دەنگێکە لەسەر شێوەی ئاوازو گۆرانی قەبارەی خۆی وەردەگرێ.

جَسَرَ جُسُوراً وجَسَارَةً: ئازابوو، ئازایە ٥ چاونەترس، بێ پەروا ئەرکی سەرشانی ئەنجام دا.

جَسَرَ القومُ: ئەو قەومە پردیان رابەست.

جَسَرَ فلان على الشئَ: فلانکەس پرکێشی ئەو شتەی کرد.

جَسَرَ الركابُ المَفازَةَ: کاروانچییەکان ساراکەیان بری.

اجتَسَرَت الركابُ المفازةَ: بەمانا (جسرتها) دێ ٥ دەگوترێ: (اجتَسَرَت السفينة البحر): کەشتییەکە دەریاکەی بڕی.

تَجاسَرَ: بێ پەرواکارەکەی ئەنجامدا ٥ ملی خۆی بەرزکردەوەو خۆی هەڵبڕی بۆ ئەوەی چاوی لەشتەکە بێ.

تَجاسَرَ عليه: خۆی بەسەردا رانواندو لوتشکێنی کرد ٥ پەلاماری دا

تَجاسَرَ له العصا: بەگۆچان بۆی چوو.

الجِسْرُ: پرد، هەرشتێك بەسەریدا بپەڕیتەوە ٥ کەناری جۆگا ٥ هەرشتێك بکەوێتە نێوان دوو زەوییەوە، (ك: أجسر وجسور)ە.

الجَسْرُ: ئەندامی گەورەی جەستە.

الجَسْرَةُ: بۆ مێینەی (الجَسْر) بەکاردێ ٥ کە نیزەکی دەستو پەل قەوی و گۆشتن.

جَسَّ الأرض جَساً: پێی لەزەوی نا.

جَسَّ الخَبَرَ: لەهەواڵەکەی کۆڵیەوەو تاووتوێی کرد.

جَسَّ الشئَ بيده: دەستی لە شتەکەدا بزانی چیەو چۆنە.

جَسَّ الشخصَ بعينه: زۆر بەوردی سەیری ئەو کابرایەی کرد بۆ ئەوەی بزانێ کێیەو خەریکی چییە.

اجْتَسَّهُ بيده: بەمانا (جَسَّهُ)دێ.

جَسَّ الابلُ الكلأَ: حوشترەکە دەمی بۆ لەوەڕەکە برد منەی کرد.

تَجَسَّسَ الخَبَرَ: بەمانا (جَسَّهُ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ﴾.

الْجَاسَّةُ: هەستێکە لە پێنج هەستەکان.

الجاسُوسُ: کەسێکە بەدوا هەواڵو رووداودا بگەڕێ بۆ ئەوەی زانیاری بدا بەکەسانی دی، (ك: جواسیسَ).

الْجَسَّاسُ: صیغە موبالەغەیە ٥ شێر چونکە بەجەنگی کوشتنی یەکەی شەتاڵ دەکا.

الْجَسِیسُ: بەمانا جاسوس.

الْمَجَسُّ: شوێنی دەست لێدان ٥ دەگوترێ: (فلان ضیق المَجَسِّ): فلانکەس تەنگە تیزەیە.

المِجَسُّ: ئالەتی پشکنین.

المجسَّة: بەمانا (المَجَسّ) دێ ٥ هەروا بەمانا (المِجَسّ)٥.

جَسُمَ جَسَامة: گەورەو زەبەلاح بوو (جسیم) زلو کەتە.

جَسَّمَ الشَّيْءَ: قەبارەی پێدا.

تَجَسَّمَ: بۆ موطاوعەی (جَسَّمَ)دێ.

تَجَسَّمَ الشَّيْءَ في العين: ئەو شتە لەبەر چاوەو وێنەی لەچاودا هەیە.

تَجسَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی قەبارە دارکرد ٥ روی تێکردو بۆی چوو هەڵی بژارد.

الْجُسَامُ: جەستە گەورە دەستو پەل قەوی ٥ (الجُسامة) بەهەمان مانا هاتووە بەڵکوو زوربەی کات بەم شێوە دەگوترێ کە (ت) پێوەیە.

الجِسْمُ: جەستە؛ هەرشتێك پانیو قوڵیو درێژی هەبێ ٥ هەرشتێك لە ئادەمیزادو ئاژەڵو رووەك هەستی پێ بکرێ ٥ هەر جەوهەرێکی مادی شوێنێ بگریو قورسایو درێژی هەبێ.

الجسمان: بەمانا (الجسم) دێ ٥ (الجسمانی) پاڵدراو بۆ لای جیسم.

الجُسْمُ: کاری گەورە روداوی سەرنج راکێش ٥ پیاوی عاقڵ

الْمُجَسَّمُ: شتێك پانیو درێژیو ئەستووری هەبێ.

الْجُسَّانُ: دەف لێدەرەکان تاکەکەی (جَاسِن)٥.

الْجُسْنَةُ: ماسی خرو کاڵەکی.

جَسَا جَسْواً وجُسُواً: وشك بوو، رەق بوو، ئەستور بوو، زبر بوو ٥ ئاوەکە بوو بەسەهۆڵ ٥ پیرەمێردەکە زۆر بەساڵا چوو گەیشتە کۆتایی تەمەنی.

جَسِيَ جسِواً: بەمانا (جَسَا) دێ.

جَشَأت نَفْسُه جشوءاً وَجَشْئاً: بەڕقی هێناوە بەڕقی هاتەوە ٥ لەترسا یان لەغەمو ناڕەحەتیدا هەڵچوو ٥ یان ڕاپەڕینو کەوتنە جمو جوڵو هاتوچو ٥ دەگوترێ (جَشَأت البلادُ باهلها، جَشَأت البحارُ بأمواجها، والرياض برباها والليالي بظلماتها) دەری هاویشت، پاڵی پێوە نان، بڵاوی کردەوە.

جَشَأت للمعدة: مەعیدەی لەتێریدا بەڕقی هاتەوە.

جَشَأت الغَنَمُ: ئاژەڵەکە قۆڕە قۆڕی لە قورگی هات.

جَشَأت الأرض: زەوی هەموو روەکی خۆی دەرخست.

جَشَأ البحر: دەریا ئاوەکەی بەرزبووە.
جَشَأ اللَّيْلُ: شەو تاریك بوو.
جشا الوَحْشُ: درنـدە کێوییەکە رایەڕیو بازی دا.
جشا العدو: دوژمن رایەڕی بۆمان هات.
جشـا القـوم: ئـەو قەومـە لەوڵاتێکـەوە گواستیانەوە بۆ وڵاتێکی تر.
جَشا علی نفسه: لەخۆیا دڵتەنگ بوو.
جشا عن الطعام: تێری لەخواردەمەنییەکە خواردو پێش چاوی کەوت.
جَشَا علینا النِعَمُ: نازو نیعمەتمان بۆ پەیدا بوو.
جَشَأت المعدةُ: بەمانا (جَشَأت) دێ.
إجشأته البلادُ: ئاوو هەوای ئەو وڵاتـەی پێ نەکەوت.
تَجَشَأت المعدةُ: بـەمانا (جشـأت) دێ ە دەگوترێ: (تَجَشَّأ الرجلُ): پیاوەکە بـــەقی هێنایـــەوە ە لەپەنـــدی پێشینانـدا هاتووە دەڵێ:
تَجَشَّأ لقمانُ من غیر شبع: لوقمان بەبێ ئەوەی تێربێ بەقی هێنایەوە ئـەم پەنـدە بـۆ کەسـێك لێ دەدرێ لافـی رەوشتێك لێ بداو تێیدا نەبێ.
تَجَشَّـأ الفجرُ: لـەکاتی بەرەبەیانـدا بـا هەڵی کرد.
الجَشْـــءُ: زۆر ە کەوانەیـــەکی ســوك کەزۆر بلەرێتەوە.
الجُشاءُ: دەنگێکـە لـەدەم دێتـە دەرەوە لـەکاتی تێـر خواردنـــدا، بـەکورتی بەقلێنەوە، قرقێنە.
الجُشاءُ مـن البحـر والليـل وغيرهما: پـاڵ پێوەنان، راکشان.
الجُشَـــأةُ: بــەمانا (الجُشـــاءُ) دێ ە هەڵکردنی با لەبەرەبەیاندا.
الجُشـأة وَالجُشَـأة: کەسـێك زۆر غـەمو خەفەت بخواو ئاخو ئۆف بکا.
جَشَبَ جَشْباً: ئەستور بوو، زبر بوو.
جَشَبَ الطعامُ: خواردنەکە بێ پێخۆر بوو.
جَشَبَ الحَبُّ: دانەوێڵەکەی هاڕی کردی بـە بروێش.
جَشَبَ شبابُهُ: گەنجییەتی خۆی بەڕێ کرد.
جَشِبَ الشـيءُ والطعـامُ ونحـوه: بـەمانا (جَشَبَ) دێ.
جَشِبَ الرَّجُـلُ: خـواردنو خـۆراکی زبـرو کـەمو کـوڕ بـوو ە لەحـــەدیـثدا هاتووە: کـە پێغەمبـەر (د.خ) (کـان یأکل الجَشِبَ من الطعام).
جَشُبَ جَشوبَةً وجشابةً: بەمانا (جَشِبَ) دێ.
جَشُبَ الكـلامُ: قسەکەی وشكو بـێ تـامو زبر بوو.
الجَشوبُ من النساء: ئافرەتی ناقۆڵای کەتە.
المِجْشابُ: جەستە گەورەی ناقۆڵا.
المِجْشَبُ: پیاوی کەتەو نازا.
المُجَشَّـبُ: ئـادەمیزادی ژیـان زبـرو دەستکورت.
جَشَرَ الصُّبحُ جُشوراً: بـەیانی دەرکـەوت بەیانی گزنگی دا.
جَشَـرَ الـدوابُ جَشْـراً: ئاژەڵەکـە لـە پاوانەکەدا مایەوە.

جَشَرَ عن أهله: لەخزمو خزێنشی خۆی دوورکەوتەوە.

جَشَرَ الدواب: ئاژەڵەکەی بردن بۆ لەوەرگا ٥ لەمنزیك ماڵەوە لەوەڕاندنی.

جَشَرَ الشئَ: وازی لە شتەکە هێنا.

جَشِرَ الاناءُ جَشَراً: قاپەکە، مەنجەڵەکە پیس بوو

جَشِرَ الساحِل جَشَراً: قەراخ دەریاکە قوڕەکەی رەق هەڵهات وەکوو بەرد رەق بوو.

جَشِرَ الرجل والبعيرُ: پیاوەکە یان حوشترەکە توشی کۆکەیەکی وشك بوون.

جَشَّرَ: وازی لێ هێنا.

جَشَّرَ الاناءَ: قاپەکەی بەتاڵ کرد.

جَشَّرَ الدوابَ: بەمانا (جَشَرَ) دێ.

تَجَشَّرَ: بۆ مطاوعەی (جَشَّرَ) دێ.

تَجشَّرَ بَطْنُهُ: سکی هەڵاوسا.

الجاشِرُ: ئاژەڵی بەرەڵا بۆ کوێ دەچێ بچێ.

الجاشِرِيةُ: نیوەڕۆ ٥ بەرە بەیان ٥ خواردنەوە لەبەرەبەیاندا ٥ دەگوترێ: (شربة جاشرية، وشربت الجاشرية).

الجُشَارُ: کۆکە، یان سینگ خورانو نیخە نیخ ٥ دەنگ گری.

الجَشَرُ: بەردێکی زبرە لە دەریادا لەچەوو صەدەف پێك دێ.

الجَشَرُ: بەمانا (الجَشَرُ) دێ ٥ هەروەها ئاژەڵێکە لەپاوان دەلەوەڕێو ناگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە ٥ یان کۆمەڵێك ئادەمیزاد لە لەوەڕگادا بمێننەوە نەیەنەوە بۆ ماڵی خۆیان ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزادی خوێڕی ناکەس بەچە ٥ دانەوێڵەی بەهار ٥ توێکڵی دەنکە گەنم ٥ سۆ.

الجُشْرَةُ: بەمانا (الجُشار) دێ ٥ کۆکەو هەلامەت.

الجَشَّارُ: خاوەنی ئاژەڵی وەها کە لەکێوو کەژ دەلەوەڕێن.

الجَشِيرُ: تەوردان، کەشکۆڵ ٥ هەمبانە ٥ جەواڵو هۆڕی گەورە.

المِجْشَرُ: حەوزێك کە ئاوەکەی بەکەڵکی خواردنەوە نەیە لەبەر پیسو بۆخەڵی، (ك: مجاشر)٥.

جَشَّ القومُ جَشّاً: خەڵکەکە رۆیشتن بە کۆمەڵو بەپەلە.

جَشَّ الحَبُ: دانەوێڵەکەی کردە بەرێش ٥ (هو مجشوش وجشيش).

جشَّ الحيوان وغيرها بالعصا: لە ئاژەڵەکەی دا بەگۆچان.

جشَّ الباكي دمعَهُ: گریاوەکە فرمێسکی هەڵوەران.

جَشَّ المكان: شوێنەکەی ماڵیو پاکی کردەوە.

جَشَّ البئر: بیرەکەی لە قوڕو لیتە پاککردەوە.

جَشَّ الصوتُ جشاً وجشةً: دەنگی گڕ بوو دەنگی زل بوو.

أجَشَّت الأرض: گیاو گژەکەی لێك هاڵاو تێکچڕژا.

إجْشَشْتِ الأرض: بەمانا (أجش) دێ.

الجَشَشُ: دەنگی گەورەو گڕ.

الجَشُّ: شوێنی رەقەڵان‌و بەرداوی.

الجَشُّ من الشَّيءِ: ناوەڕاستی شت.

الجُــشُّ: بــەمانا (الْجَــشُ) دێ ٥ بەشێك لەشەو، (ك: جشاش).

الْجَشَّـاءُ: زەوی دەشت‌و نەرمـەڵان کـە بــەردە وردەی تێــدابن بەکەڵــکی ئــەوەدێ درەختــی خورمــای تێــدا بڕوێندرێ ٥ سپێ، لەحەدیثی ئیبنو عەبباسـدا هـاتووە دەفـەرموێ: (مـا آكُلُ الجَشّاء من شهوتها، لكـن لِيَعْلَمَ اهل بيتي انها حلال).

الْجُشَّان: بەمانا (الجش) دێ.

الْجَشَّـةُ: کۆمـەڵێك ئـادەمیزاد بەکۆمـەڵ بەرەو شوێنێك دەڕۆن.

الْجُشَّـةُ: بــەمانا (الجَشَّــة) دێ ٥ دەنگــی بەهێز ٥ دەنگێك لە لوتەوە بێتەدەر بەمەیلەو گنی.

الْجَشِيشَــةُ: بــەمانا (الجشــــيش) دێ ٥ شــتێکە گۆشــت یــان خورمــای دەخرێتــە سـەرو دەکوڵێنــدرێ لــە حـەدیـثدا هـاتووە کـە پێغەمبـەر (د.خ) (أوْلَــمَ علــى بعـض أزواجـه بجشيشة).

المِجَــشُّ: بــەمانا (المِجَــش) دێ، (ك: مجاش)٥.

جَشِعَ جَشَعاً: تـەماعی زۆر بوو هەڵپەی کرد ٥ داوو فیفانی کرد لەئەنجامی لەدەستدانی خۆشەویستی دا ٥ ترسا ٥ لەحەدیثی (ابن الخصاصية) دا هاتووە دەفەرموێ: (أخـاف إذا حضـر قِتـال جَشِـعَتْ نفسـي فكرهـت الموت) ٥ کۆیەکـەی (جشـاعي، وجُشَـعاء، وجشـاع)٥.

تَجاشعوا الشَّيْءَ: لـەو شتە کۆبوونـەوەو چەپاویان کرد.

تَجشَّعَ عليه: زۆر بەخەمیەوە بوو سور بوو لەسەر ئەنجامدانی.

الْجَشِــعُ: ئـەو کەســەیە مــاڵ‌و ســامان کۆدەکاتــەوە لێــی نابەخشــێ دڵــی بڕوانادا شتێکی لێ زایە بکا ٥ بـەمانا (شێر)یش هاتووە.

جَشِمَ جَشَماً: قەڵەو بوو، قورس بوو، (هـو جَشْمٌ وجَشِيمٌ).

جَشِمَ الأمْرَ جَشْماً: بەنابەدڵ ئەو کارەی لە ئەستۆ گرت ٥ (هو جاشم وجشوم).

اجْشَمَهُ أمراً: کارێکی خستە سەرشانی.

جَشَّمَهُ أمراً: بەمانا (أجْشَمَهُ) دێ.

تَجَشَّمَ الأمْرَ: بەمانا (جَشِمَهُ) دێ.

تَجَشَّمَ فلاناً بين القوم: لە نێوان ئەو گەل‌و تائەمەدا رێ‌و شوێنی ئەویان گرتەبەر.

الْجُشَــمُ: قورسـایی، دیرهـەمی تـەزوێرو ساختەچی، (ك: جُشُوم)

الجُشَمُ: قورسایی ٥ دەگوترێ: (ألقـى عليـه جُشَـمَهُ) ٥ هـەروەها بـەمانا سینگ‌و پەراسوش دێ.

جَشِنَ جَشَناً: قەڵەو بوو، زەبەللاح بوو.

الْجُشْنَةُ: باڵندەی بچوك.

جَصَّ لي الرباط جصاً جصيصاً: ئاخ و نۆفی کرد لەبەر شەتەکدانی توندی پێی و پەیوەندی پێیەوە.

جَصَّصَ الجرْوُ: بێچووە گورگەکە چاوەکانی کردنەوە و گێڕانی.

جَصَّصَ النبتُ والتمر والزهر: روەك، خورما، گوڵ سەرەتایان دەرکەوت گڵۆکیان کرد.

جَصَّصَ البناءَ: باڵەخانەکەی گەچکاری کرد.

جَصَّصَ الاناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

الْجِصُّ: گەچ ٥ جۆرێکە لە کەرەسەی خانوو دروستکردن.

الْجَصَّاصُ: گەچکار، ئەو کەسەی گەچەکە بەرهەم دێنێ ٥ فرۆشیاری گەچ.

الْجَصَّاصة: ئەو شوێنەی گەچی لێ بەکار دەهێندری.

الجصيصةُ: روەکێکە لە بێری قەرەنفەل.

جَضَّ فلان جضاً: فلانکەس بەشێوەی فیزەوە هاتوو چۆی کرد.

جَضَضَ عليه بكذا: ئەو شتەی خستەسەر.

جَضَضَ: بازێکی توندی هاویشت.

جَضَضَ عليه: بەمانا (جَضَّ) دێ.

الجِيَضَّى: رۆیشتنێکە جۆرە لەنجەو لارو خۆ بادانێکی تێدایە.

جَعَبَ الجَعْبَةَ - جَعَبَ جَعْباً: تیردانی دروستکرد، پرێسکەی دروستکرد

جَعَبَ الشيءَ: شتەکەی کۆ کردەوە، هەڵی گێڕایەوە.

جَعَبَ فلاناً: فلانکەسی خستە سەر زەوی ٥ (جَعَّبَ) هەمان مانای هەیە

إنْجَعَبَ: بۆ موطاوعەی (جَعَبَ) دێ.

الجِعَابَةُ: دروستکردنی تیردان و فیشەکدان حرفەو میهنەی جوعبە دروستکردن.

اَلْجَعْبَةُ: تیردان، فیشەکدان، (ك: جِعَاب)٥.

المِجْعَبُ: ئەو کەسەیە خەڵك بەزەویدا دەدا بەڵام کەس ناتوانێ ئەو بخاتە سەر زەوی.

اَلْجُعْبُوبُ: کورتە باڵای ناشیرین، لاوازی بێ هێزی بێ خێرو فەڕ، (ك: جعابيب)٥.

جَعْبَرَةُ: بەعەرزی دادا خستیە سەر زەوی ٥ پیاڵەی لێو ئەستوری کوڵەبنەی وەها کە هێشتا رێك و پێك نەکرابێ.

الجَعْبَرِيِ: کورتە باڵای ناشیرین و نەکلەوەت.

تَجَعْثَنَ: وێك هاتەوەو کۆ بووەوە.

الجِعْثِنُ: قەدی درەخت و رووەك، (ك: جعاثن)٥.

الجِعْثِنَةُ: ترسنۆکی تەمبەڵ (ك: جَعَاثِن)٥ ٥ (جَعْجَعَ الجَمَلُ): حوشترەکە خرمە خرمی رۆیشتنی زیادی کرد.

جَعْجَعَ الرحى: ئاشەکە تەقە تەقی لێ هات ٥ جەقەقەی لێ دا ٥ لەبەهەندی

پێشینانـدا هـاتووه دەڵـێ: (أسـمَعُ جَعجعـةً ولاأرى طحنــا) بەکەسـێك دەگـــوترێ بــــە قســــە هیچـــی نەهێشــتبێتەوە هــیچ کردەوەشـــی نەبێ ٥ (هو جعجاع).

جَعْجَـعَ المكـان: لـەو شوێنە دانیشت بـە شێوەیەکی دڵەڕاوکێو نادڵنیایی.

جَعْجَعَ بـه: نارەحـەتی کـرد، جاڕزی کـرد، دەری کرد، پەندی پێ دا.

جَعْجَعَ الابل وبها: حوشـترەکانی جوڵانـدن بۆ ئەوەی پیخیان بدا یان بۆ ئـەوەی بیانکا تە تەویلەوەو دایانبکا.

جَعْجَعَ الجذور: کوشتی یەکەی سەربڕی.

تَجَعْجَعَ: بۆ مطاوعەی (جَعجَع) هاتووە ٥ خـۆی بەئـەرزدادا خـۆی لـە گڵ‌و خۆڵ وەردا تلاوتلی کرد لەبەر ئازار یان فێ لێهاتن یان لێدان.

الجعجـاعُ: شـوێنی تەنگەبـەرو نـاخۆش‌و رەقــەن‌و بــەردەڵان ٥ بەندیخانــە ٥ ناوو هەوا یەك کە ئادەمیزاد نـەتوانێ خۆی تێدا بگرێ‌و ژیانی تێدا بەسـەر بەرێ ٥ شوێنی شەڕو هەرا.

الْجَعْجَـعُ: شـوێنی تەنگەبـەرو نـاخۆش‌و بـەردەڵان، شـوێنێك لـەزەوی چـاڵ بووبێ.

جَعِدَ الشَّعْرُ وغـيره جعـوداً وجعـادةً: قـژی کۆبۆوەو تێکباهەڵدرا ٥ قـژی کـورت بــووە ٥ دەشـگوترێ: (جعــد الخــدُّ) کوڵمی جرچی تێکەوتن.

جَعَّدَ الشَّعْرَ وغيه: مووەکانی کۆکردنەوە.

جَعَّدَ الشَّعْرَ وغيه: بەمانا (جَعَدَ) دێ.

الجُعَـادةُ: (أبــو جَعـادة): نـاوی گورگـە، کونیەی گورگە.

الجَعْدُ: خڕ، دەگوترێ: (وجـه جَعْـدٌ) دەم‌و چاوی خڕو کەم گۆشتە (بعیر جَعْـدٌ) حوشترێکی کوڵکنە، هەروەها بەمانا پیاوی خراپ‌و دەست قوچاویش دێ ٥ دەگـوترێ: (فـلان جعـد الیـدین) و (جَعْد الأنامل) ٥ (رجـل جعـد القفـا) هەتیو مچەو ناکەس بەچە.

الجَعْـدَةُ: دانەوێڵەیـەکی خۆرسـکە (أبــو جعدة) ناوی گورگە.

جَعَـرَ جَعْـراً: تـەبیاتی وشك بـووە ٥ (هـو مجعــار): لــە حــەدیثــی ئیمــامی عومـەردا هـاتووە دەڵێ (إنـی مجعـار البطن).

جَعَـرِ السَّبُعُ وكـل ذي مِخْلَـب: درندەکـە پیسایی کـرد یـان هـەر درندەیـەکی چنگو نینوکدار بێ.

تَجَعَّـــرَ: حەبلەکـەی لەپشـتی خـۆی شەتەك داو چووە ناو بیرەکە.

الجـاعِرةُ: کـونی پاشـەوە (قـنگ) گـوو پیسایی هەموو دڕندەیەك ٥ لاسمت کــە بەســـەر ڕانــدا دەڕوانـــێ ٥ (جاعرتان) لاسمتەکان، کلۆتەکان.

جَعَـارِ: نـاوی کـەمتیارە ٥ (أم جعــار) کونیەی کەمتیارە.

الجِعَارُ: جەبلێکە کەسێك دەڕواتە نـاو بیر لە پشتێنی خۆی شـەتەکی دەداو

سەرەکەی تری بەدەست پیاوێکی ترەوەیە یان لە سینگێك بەستراوە بۆ ئەوەی کابرای بیرەوان نەکەوێتە خوار هەروا ناوە بۆ داغ و نیشانەکردنی ئاژەڵ لەکلاوێی دا.

الجَعْوُ: قشپل ٥ گوو پیسایی درندەی خاوەن جنگ.

الجعراء: کونی پاشەوە.

الجُعْرانُ، (أبو جعران): قالۆنچە ٥ (ام جعران): بازو هەڵۆ ٥ لەلای میصرییە کۆنەکان پەیکەرێکە بۆ حەشەرەیەکی رەشکەڵە لەپەری خەنافیسەکان میصرییەکان بەپیرۆزیان داناوە، پاشان تەمیمەو نوشتەیان پێدا کردووە.

الجُعْرةُ: ئەو داسپین و نەخش و شوێنکارەیە کە حەبلەکە لەناو قەدی کابرای بیرەوانی دەکا کە دەچێتە ناو بیرەکەوە ٥ جۆرێك قەصەبەکەی ئەستوربێ، گوڵەکەی گەورە بێ دەنکە جۆیەکە درێژو گەورەو سپی بێ.

الْجِعِرَّى: کونی پاشەوە ٥ جۆرە یارییەکی منداڵانە بەدوانیان منداڵێك هەڵدەگرن.

الْجَعْرُ: کونی پاشەوە.

الجُعرور: جۆرە خورمایەکی بچوکی بێ کەڵکە ٥ دەعبایەکی بچوکە.

جَعَسَ جَعْساً: دایهێنا، هێنایە کایەوە.

تَجعَّسَ: بەمانا (جَعَسَ) دێ ٥ قسەی ناشیرینی کردن و جوێنی دا.

الجَعْسُ: زبڵ و زاڵ سەرەنگیوێلك.

الجَعِيسُ: کەلەو زەلام

الجُعْسُوسُ: کوڵەبنەو ناشیرین ٥ بێ رەوشت و نەگلەوەت ٥ (بۆ نێرو مێ بەکاردێ)، (ك: جعاسیسَ)٥.

الْجَعْشَمُ: مام ناوەند، (ك: جعاشِم)٥.

الْجُعْشُمُ: کورتە بالای شان و مل قەوی گردەبڕ، (ك: جعاشیم).

الجُعْطِيضُ: رووەکێکە سالانەیە، بەکالی دەخورێ. بڕوانە وشەی (الْتِفافُ).

جَعَظَ عليه جَعْظاً: لەژێر کۆنترۆلی ئەودا نەماو یاخی بوو کارو باری خۆی بەشێوەیەکی تر دامەزراندەوە.

جَعَظَ فلاناً عن الشَّيْءَ: فلانکەسی لەو شتە گێڕایەوە پالی پێوەنا.

جَعظَ جَعَظاً: رەوشتی ناشیرین بوو، رقی هەڵسا.

اجْعَظَ الرجلُ: پیاوەکە هەلات و بۆی دەرچوو.

اجْعَظَ فلاناً عن الشَّيْءَ: شتەکەی لەسەر فلانکەس لابرد.

جَعَّظَ عليه: بەمانا (جَعَظَ) دێ.

الْجَعَظُ: کەلەو زەلام، لوتبەرزو خۆبەزلزان لەخۆرازی و لەخۆبایی بوو ٥ لە حەدیسدا هاتووە: (ألا أنبئكم بأهل النار كل جَعْظٍ جَعْظٍ).

جَعَّ فلان جَعّاً: فلانکەس گڵی خوارد.

جَعَّ فلاناً: گڵی تێگرت گڵی پی دادا.

جَعَفَهُ جَعْفاً: هەڵی گێڕایەوە هەڵی کەند.

جَعَفَ فلاناً: بە عەرزی دادا، ماڵی بەزەوی دا.

أجْعَفَهُ: خستی.

اجْتَعَفَ الشجرةَ: درەختەکەی هەڵکەند.

إنجَعَفَ: بۆ مطاوعەی (جَعَفَ) هاتووە.

الجعِف: راماڵەر دەگوترێ: (سيل جاعف) لافاوێکی وەهایە هەموو شتێك رادەدا.

الجُعَافُ: بەمانا (جاعف) دێ و دەگوترێ: (سيل جعاف).

الجَعَفُ: کەم، دەگوترێ: (ماعنده من المتاع الاجْعَفَ).

الجَعْفَرُ: جەم، روبار و جۆگەڕێك شەری زۆر بێ، (ك: جعافِر).

اَلجَعْفَرِية: تاقمێکن لەشیعەی ئیمامی، شوێنکەتووی جەعفەری صادقن و هەروەها هێزێکن لە موعتەزیلەکان.

اَلْجَعْفَلُ: جینسی گیایێکە لای خواروی بەناو روەك و درەختی تردا بڵاو دەبێتەوەو تیایاندە دەماڵێ تەڕاییەکەیان دەمژێ لە میصر پێی دەڵێن: (هالوك) بە کوردی خۆمان رەنگە تڕترە بێ.

جَعَلَ: (جَعَلَ اللهُ الشَّيْءَ): خودا ئەو شتەی دروستکرد و لە قورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ﴾: تاریکی‌و روناکی بەدیهێناون، بەمانا پاشگوێ خستن دێ و دەگوترێ: (لم اجْعَل حاجتك وراء ظهري) ئیشەکەتم پاشگوێ نەخستووە.

جَعَلَ القِدرَ: مەنجەڵەکەی بە جیعال لەسەر ئاگرەکە داگرت.

جعل للعامل: بۆ کرێکارەکە کرێی دیاریکرد.

جَعَلَ: دەستی پێکرد دەگوترێ: (جَعَلَ يفعل كذا).

جَعِلَ الماءُ جَعَلاً: ئاوەکە قالۆنچەی زۆری تێکەوت یان زۆری قالۆنچە تێدا مردار بوونەوە.

جَعِلَ الغلامُ: منداڵەکە کورتە باڵاو قەڵەو دەرچوو

اَجْعَلَ القِدْرَ: مەنجەڵەکەی بەجیعال داگرت.

جَعَلَ فلاناً ولە: کرێی بۆ فلانکەس دیاریکرد.

جاعلە مجاعلة وجعالاً: کرێی بۆ دیاریکرد.

اجْتَعَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی دروست کرد، دەگوترێ: (اجْتَعَلَ لي الخشب سريراً) لەدارو تەختە قەرەوێڵەی دروستکرد.

تجاعلوا الشَّيْءَ: شتەکەیان لەناو خۆیاندا بەشکرد.

الجِعَالُ: ئەوکرێ‌و پاساوەیە لەبری کاروەردەگیرێ یان بەرتیلە هەروەها ئامێرێکە مەنجەڵی پێ لەسەر ئاگر دادەگیرێ، دەستگرە، (ك: جُعُل).

الجَعَالَةُ: ئەو كرێیەیە یان بەرتیلە کە لەجیاتی کارکردن دەدری، (ك: جَعَائِلَ).

الجِعَالَةُ: بەمانا (الجِعَال) دێ، (ك: جَعَائِلَ)ه.

الجُعَلُ: بەمانا (الجعالة) دێ، (ك: جعول)ه.

الجُعَلُ: گیانلەبەرێکە وەکوو خونفوساء لە شوێنی شێدارو دماویدا دەژی.

الجُعَلُ من الناس: ئادەمیزادی کوڵمەبنەی رەش و زۆر بلێ و نیزاعکار.

الجِعْلَةُ: دارخورمای کورت کە دەست دەیگاتێ.

الجعيلة: بەمانا (الجُعَلُ) دێ.

جَعَمَ الرجلُ جَعْماً: پیاوەکە تەماعکاربوو زۆری هەڵپەکرد.

جَعَمَ الى الطعام: ئارەزۆی بۆ خۆراکەکە پەرەی سەندو زۆری حەز لێ کرد.

جَعَمَ البعيرَ: دەمبەستی لە دەمی حوشترەکە کرد قەپاڵی بۆ لەهیچ ناگیرێ.

جَعِمَ الرجلُ جَعَماً وجَعَامَةً: بەمانا (جَعَمَ) دێ.

جَعِمَت الإبلُ: حوشترەکە هیچی دەست نەکەوت بیخوا ئیسقانی کرۆشتن.

جَعِمَ: قسەی زبرو ناخۆش بوو، دەنگی گرو زڕ بوو.

أجْعَمَ المكانُ: شوێنەکە گژوگیاکەی خوراو تەواو بوو.

اجْعَمَ القومُ: ئەو قەومە حوشترو ماڵاتیان توشی دەردبووە.

اجْعَمَ الشيءَ: ئەو شتەی لەبێخ دەرهێنا.

تَجَعَّمَ: تەماعی زۆر بوو، زۆری هەڵپەکرد.

الجُعامُ: دەردێکە تووشی حوشتر دەبێ.

الجِعْمُ: بڕسیەتی.

الجِعْمِيُّ: ئادەمیزادی بەتەماع و چاوبرسی و بەهەڵپە بۆ ماڵ پەیداکردن.

الجَعُومُ: تەماعکار لەشتێک کە تەماعی تێا بەکار نایە ٥ ژنی برسی.

الجَيْعَمُ: برسی ٥ چاو چنوکێک هەرچی ببینێ حەزی لێ دەکا بیخوا.

المَجْعَمُ: بەناگا، (ك: مجاعم).

جعا الجِعَةَ جعْواً: بیرەی دروستکرد.

جَعَا البَعْرَ ونحوه: قشپلی کۆکردەوە تا بوو بە کۆمەڵێکی گەورە.

الجِعَةُ: بیرەی دروستکراو لەگەنم و جۆ.

الجَعْوُ: قوڕ ٥ ئەوەی کۆبکرێتە لە قشپل و تەپاڵە تا دەبێتە کۆمەڵێک.

الجعو: بەمانای (الجِعَةُ)دێ.

الجَعْوَلُ: بێچوی نەعامە، (ك: جعاول)ه.

الجغرافية: زانیارییەکە تێیدا لێکۆڵینەوە دەکرێ دەربارەی دیاردە سروشتییەکانی روبەری زەوی، باسی کێوەکان دۆڵەکان دارستانەکان دەشتاییەکان، گیانلەبەرانی ماڵی و کێوی ٥ باسی ئادەمیزدەکان، هەروەها باسی دیاردە ئادەمیزادییەکانیشی تێدا دەکرێ.

جَفَأَ الزَّبَدُ جَفْواً: كەفەكە بەرز بوو.
جَفَأَ القِـدْرَ: مەنجەڵەكە لەكاتی كوڵین دا كەفەكەی فرێ دا.
جَفَأَ الوادي غثاءَهُ جَفْـأً: شیوەكە خشتەو خۆڵی خۆی فرێداو هەمووی راماڵی.
جَفَـأَ القِـدْرَ والـواديَ: خشتـەو خـۆڵو خاشـاكی مەنجەڵەكـە یـان هـی شیوەكەی لابرد.
جَفَـأَ الرجـلَ: پیاوەكـەی بـەزەویدا دا تەراحی كرد.
جَفَأَ القِدْرَ: مەنجەڵەكەی سەرە نقون كردو بەتاڵی كرد ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (أنه حـرم الحمـر الأهليـة فجفئـوا القـدور): پێغەمبەر (د.خ) گۆشتی كەری ماڵی یاسـاغ كــرد، ئـیتر خەڵــكەكە مەنجەڵەكانیان سەرەو نقون كردن.
جَفَـأَ البَقْـلَ والشَّـجَرَ جَفْـأً: لـە بێخـەوە رووەكـــەكانو درەختـــەكانی هەڵكەندنو فرێی دان.
جَفَأَ البابَ: دەرگاكەی داخست.
اجْفَــأَتِ الأرضُ: خێــرو بێــری زەوی رۆیی و تێدا چوو.
اجْفَـأَ الـواديُ والقِـدرُ: خـۆڵو خاشـاكی شیوەكە یان مەنجەڵەكە سەركەوتو سەر رێژی كرد.
أجْفَأَ القِدرُ الزبدَ ربه: مەنجەڵەكە كەفو جڵكی خۆی دەردا.
اجْفَأَ الرجُلَ: بەمانا (جَفَأَهُ) دێ.
اجْفَأَ ماشِيَتَهُ: بـە لێخوڕینو رێگا بڕینی زۆرو ئـاڵف بـۆ نـەدان، ئاژەڵـەكانی خۆی ماندووكردن.
اجْفَأَ البابَ: بەمانا (جَفَأَ) دێ.
إجْتَفَأَ البَقْلَ والشَّجَرَ: بەمانا (جفأهما) دێ.
الجُفَــاءُ: ئـەو كـەفو خشـتو خـۆڵو خاشاكەیە لافاو یان مەنجەڵ دەری دەدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَـذْهَبُ جُفَــاءً﴾ ٥ هـەروا وشـەی (جفـاء) بـەمانا كەشتی خاڵی دێ ٥ هـــەروەها پێڕێكـــی ڕیـــڕەوی موعتەزیلـەكانن ٥ دەگـوترێ: (نبـذه جُفَــاءً) گۆشـەگیری كـردو لـەناو هاوڕێیانی خۆی وەدەری نا.
الجِفْتُ: ئامێرێكی عەمـەلیاتی پزیشكییە دوو دەسكی هەیە.
جفجف الثوب الجديدُ ونحوه: كراسە تازەكە خـزی و خشـەی هـات ٥ كراسـەكە وشـك بۆتـەوە هەنـدێ شـەی تێـدا ماوە.
جَفجف المركـبُ: كاروانەكە بـەرێ كـەوت خرمەخرمی قاچەكانیان دەبیسترا.
جفجــف الـنَّعَمَ: ئاژەڵـەكانی بەتونـدی لێخوڕین كەوتنە گورگە لوقە.
جفجف الماشيةَ: ئاژەڵەكانی كوكردنـەوە ٥ حەوقی كردن.
تَجَفْجَفَ الطـائر: باڵندەكـە خـۆی فـش كــردەوە ٥ بەســەر هێلكــەكانی دا كڕكەوتو باڵی بەسەردا هێنان.
الجفاجِفُ: شێوەو پۆشاك.
الجفجف من الأرض: چاڵایی نـاو زەوی چاڵی

قولّی پانو پوڕ ٥ رەشەبای بەهێز کەبەسەر هەرشتێکدا بڕوا وشکی بکا ٥ ئافرەتی زۆر بڵێو چەقەچەقاو.

جَفَخَ جَفْخاً: بەخۆی نازیو تەکەبوری کرد، (هو جفاخ).

جَالخَهُ: خۆی بەسەردا بادا، شانازی بەسەردا کرد.

جَفَرَ جفوراً: وازی لەناو فرێدان هێناو جیماعی بۆ نەکرا.

جَفَرَ الجديُ: کاریلەکە یان بەرخۆلەکە زل بوو ورگی گەورە بوو.

جَفَرَ من المرض: لەنەخۆشییەکەی رزگاری بوو چاکبۆوە.

أَجْفَرَ: بەمانا (جَفَرَ) دێ ٥ گوەو بوو ٥ بۆنی جەستەی گۆڕا ٥ کەلەکەی پان بوون.

اجْفَرَ عنه: وازی لێ هێنا تەرکی کرد.

اجْفَرَ الركية وغيرها: بیر یان هەر شتێکی لەو جۆرە بێ پانو پۆڕی کرد.

اجْتَفَرَ: لە ناو فرێدانو جیماعکردن کەوت.

تَجَفَّرَ: بۆ مطاوعەی (جَفَرَ) هاتووە.

اجتَفَرَ الجَفْرُ: خۆی دارشت قەڵەو بوو واتە: کاریلەکە یان بەرخۆلەکە گۆشتی گرت قەڵەو بوو، توانای لەوەڕخواردنی پەیدا کردو پێویستی بەخواردنی شیری دایکی نەما.

اسْتَجْفَرَ: بەمانا (تَجَفَّرَ) دێ.

الجَفْرُ: کاریلە یان بەرخۆلەکە پێ بگاو ورگی پان ببێ ٥ منداڵ کە گوشتن ببێو ورگ پەیدا بکا ٥ بیری ناو کە پانو پۆڕبێو ئەم لاو ئەولای بەبەرد هەڵنەچنرابێ، (ك: أجفار، جِفار، جُفرَة)٥.

هەروەها ناوە بۆ کتێبێک کە ئیمامی عەلی یان جەعفەری صادق: روداوی داهاتووی پێشبینی کردووەو لەو کتێبەدا تۆماری کردون.

علم الجَفْر: زانیارییەکە دەربارەی پیتەکان لەروی مانایانەوەو ئامازەکردنیان بۆرووداوی رۆژگار.

الجُفْرة من كل شيء: ناوەڕاستی شت یان زوربەی شت ٥ یان چاڵی گەوانەیی گەورە ٥ دەرزی دینگەو کۆڵەکە کە لەزەوی دا چەقێندرابێ ٥ ناوەوەی سینگ، (ك: جفر، جفار).

الجفير: تیردان، یان کەشکۆڵێک لەتیردان گەورەتربێ لە پێست یان لە دار دروستکرابێ ٥ لەهەندی پێشیناندا هاتووە (ليس لي جفيره غير زندين) بە کەسێك دەگوترێ: خێروبێری بۆ کەس نەبێ.

الجَفيرَةُ: بەمانا (الجفير) دێ.

المِجْفَرُ من الطعام: جۆرە خواردەمەنییەکە هێزی جیماعکردن لەو کەسەدا کەم بکاتەوە کە دەیخوا.

المُجْفَرُ: نەسەبو حوشتری ورگ زل ٥ یان هەر گیانلەبەرێك کە کەلەکەی پانو گەورە بن.

جَفِسَ من الطعام جَفَساً وجفاسةً: خواردەمەنییەکەی پێش چاو کەوت ئارەزۆی ناکا.

الجِفْسُ من الناس: پیاوی خراپو بەد لەگەڵ ئەوەشدا هیچی لەبارانەبیو خوێری و تەمبەڵ بێ ٥ پیاوی کەتەو زەبەلاحو وشك تەبیات.

جَفَشَهُ جَفشاً: کۆی کردەوەو کەمێك گوشی.

جَفَشَ الناقةَ: بەسەری پەنجەکانی حوشترەکەی دۆشی.

جَفَظَه جَفْظاً: پڕیکرد.

إجْفَاظَ: بەهۆی نەخۆشی یان ئەو زەبرەی پێی کەوت خەریکە بمریو وا لەگیانەلاودایە.

اجْفَأَظَ الجيفةُ: لاشەکە هاوسا.

الجَفْظُ: حەبلی کەشتی.

الجفيظُ: کوژراوی هەڵاوساو.

جَفَّ الشيءُ جفوفاً وجفافاً: وشك بووە.

جَفَّ الرَّجُلُ: پیاوەکە بێ دەنگ بوو ورتەی نەکرد.

جَفَّ الشيءَ جفاً: شتەکەی کۆکردەوە.

جَفَّفَ الشيءَ تجفيفاً وتجفافاً: شتەکەی وشك کردەوە.

جَفَّفَ الانسانَ أو الفرسَ: زرێی لەبەرکرد، یان شتێکی خستە سەرپشتی ئەسپەکەی بۆ ئەوەی بیپارێزی لە بریندار بوون.

اجْتَفَّ ما في الاناء: هەرچی لە قاپەکەدا بوو خواردییەوە.

تَجَفَّفَ: بۆ مطاوعەی (جَفَّفَ) هاتووە.

تَجَفَّفَ الطائر: باڵندەکە خۆی فش کردەوە ٥ بەسەر هێلکەکانی دا خۆی کڕکردو باڵەکانی بەسەردا دان.

التَّجْفَاف: ئەو شتەیە شەڕکەر لەبەری دەکاوەکوو زرێ، هەروا سەرجلو شێوە کورتانو زینێکە دەخرێتە سەرپشتی ولاغە بەرزە بۆ ئەوەی لەبریندداربوون بپارێزرێ، (ك: تجاليف)ە.

الجُفَاف: ئەوەی وشك بێتەوە لەو شتانەی وشك دەکرێنەوە.

الجُفَافَةُ: ئەو گیاو گژەی وەکوو حەشیشە وایەو بڵاو دەبێتەوە.

الجَفَفُ: زەوی وشکی رەقەڵان ٥ پێداویستی.

الجَفُّ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الجُفُّ: شتی کلۆر ٥ ئەو پەردەیەی بەسەر جرووزەی خورماوە هەیە ٥ دۆڵچەی بە ئەندازەی نیوە دیزە پێك بێ ٥ پیرەمێرد ٥ تەپۆڵکە زەوی ئەزۆر رەق ئەزۆر نەرمەڵان بێ ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ کەسایەتی هەموو شتێك.

الجُفَّةُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ دوڵچەی بچوك کە دیزەیەك پڕبکا.

الجليف: گیای وشکەوە بوو پوش و پەلاش.

المُجَفِّف: مادەیەکی زەیتی لینجە لە کەتان یان لەخەشخاش دەروست

دەكــــرێ ئـــەمجار كـــــەمێك
لەخۆشــكراوی مەغنيســی تێكــەڵ
دەكرێ ئەمجار رەنگی زەيتی تێكەڵ
دەكرێ بۆ ئەوەی زوو وشك ببێتەوە.
جَفَلَ جفولاً: هەڵات، هەڵسلەمييەوەو هەڵات
٥ بەگورجی رۆيی ٥ جاڵز بوو ترسا ٥
دەگوترێ: (فلان جافل القلب).
جَفِلَ الشَعَرُ: قژەكە ژاكاو تێكچوون.
جَفِلَ الفيلُ: فيلەكە پيسايی خۆی توردا.
جَفَـلَ الشَـيْءَ جفـلاً: شـتەكەی رامـاڵیو
رايدان دوری خستنەوە.
جَفَلَ البحـر السـمكَ: دەريـا ماسييەكانی
هەڵدايە كەنار.
جَفَلَ الريحُ السحابَ: با هەورەكانی رادان.
جَفَلَ الشيءَ عـن الشـيْءَ: ئـەو شتەی لـەو
شتە دور خستەوە.
جَفَلَ الطيرَ وغيره: باڵندەكەی تەرەكرد.
جَفَلَ فلاناً: رۆيشتو پەلەی كرد.
جَفَّلَهُ: دەری كرد ٥ رای ماڵی ٥ (اِنْجَفَلَ)
بۆ مطاوعەی (جَفَلَهُ) دێ.
تَجَفَّلَ: بۆ موطاوەعەی (جَفَلَهُ) هاتووە.
تَجَفَّلَ الـديكُ: كەڵەشـێرەكە خـۆی فـش
كـردەوە پـەروتوكی گـەردنی راسـت
بوونەوە.
الأجْفَـلُ: كۆمـەڵێك ئـادەميزاد ٥ دەگـوترێ:
(دعاهم الاجفل) هـەموو ئادەميزادەكانی
بانگ كردن بۆ نانخواردن.
الأجْفَلَةُ: بەمانا (الأجفل) دێ.
الإجْفيلُ: ئەو كەسەی لە هەموو شتێك
دەترسێ.
الجُفَالُ: زۆرينە لە هەموو شتێك.
الجُفَالَةُ: بەمانا (الجفالُ) دێ.
الجَفَـلُ: ترسـنۆك: كەسـێكە لـە هـەموو
شـتێك بترسـێ ٥ هـەوری بارانـاوی ٥
جۆرە مێروييەكە رەشو گەورەن.
الجِفْلُ: شياكەی فيل.
الجَفَلُ: كۆمەڵێك ئادەميزاد.
الجُفْلَـةُ مـن الشـجر: درەختێكـە گـەڵای
زۆری بی ٥ خوری براوە.
الْجُفُولُ من النسـاء: پيرەژنو ئـافرەتی
بەساڵا چوو.
الجَفيلُ: خوری زۆر ٥ ئەو سەرفرتاندنو
هەڵپاچـينو فوناركردنەيـە كەلـە
رووەكو زرعـات دەكرێتـەوە كاتـێ
زۆر پرو چڕ دەبێ.
جَفَنَ الطعامَ جَفْناً: خۆراكەكەی خستە نـاو
تەشتەكەوە (ناو قەسعەكەوە).
جَفَـنَ نَفْسَـهُ عـن الشـيْءَ: خـۆی لـە
خراپەكاری گێڕايەوە.
جَفَّـنَ: تەشـت (سـوينە)ی دروسـتكرد ٥
سـوينەيەكی پێشكەشـكرد، خـۆراكی
تێدابوو ٥ دەگـوترێ: (إنّـا نُجَفِّـنُ لـك)
وەرە لامان سوێنەت بۆ دروست دەكەين.
تَجَفَّنَ: خۆی پاڵدايە خێڵی جوفنە، خۆی
بەيەكێ لەو هۆزە حيساب كرد.
الْجَفْنُ: پێڵوی چاو ٥ لەپەهنـدی پێشـيناندا
هـاتووە (انـە لشـديد جفـن العـين)
بەكەسێك دەگوترێ: كـە بۆ شـەوبە

خەبەری ئازایی‌و بەشەو کەم بنوێ ◦ کالانی خەنجەرو شمشێر، (ك: أجْفُن اجفان جُفون).

جَفْنُ الماء: هەور.

جفنا رغیف: هەردوو دیوی کولێرە.

الجَفْنَةُ: تەشت، سوێنە ◦ بەری پەڵوك، (ك: جِفان، جِفَن)◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ﴾ ◦ لە زانستی کیمیادا بە قاپێك دەگوترێ: لەسوالەتی چینی دروست دەکرێ بۆ گەرمکردنی شت بەکاردێ.

جَفَا الشَّيءَ جفاءً وَجَفْواً: ئەمە بوو دوورکەوتەوە ◦ رەق بوو.

جفا فلان: فڵانکەس تەبیاتی توندو تیژی بوو، رەوشتی ناشیرین بوو.

جفا الشَّيءُ علیه: شتەکەی لەسەر قورس بوو.

جفا الشَّيءَ: شتەکەی دوور خستەوە توڕی دا.

جفا فلاناً وعلیه: روی لەفڵانکەس وەرگێڕاو دەنگی لێ دابڕی.

جَفَا البَقْلَ: لە رەگو ریشەوە روەکەی هەڵکەند.

جفي البَقْلُ: روەکەکەی دورخستەوە.

جفي فلاناً: خستی.

أجْفَتِ الأرض: زەوییەکە خێرو بێری نەما وەکوو کەفو خاشاکی سەر لافاو بێ سوودە.

أجفى الماشیةَ: ئاژەڵەکانی لێ خوڕین بێ رەحمانە راوی نان.

جافى الشَّيءَ: شتەکەی دوور خستەوە.

اجتفاهُ: بەمانا (جفاه) دێ.

تجافى: بۆ مطاوعەی (جافاه) دێ ◦ (تجافى عنه) لێی دورکەوتەوە.

تجافى في سجوده: لەکاتی سوژدە بردندا قۆڵەکانی لەکەلەکەو ورگی‌و لەڕانی دورخستەوە.

استجفاهُ: بەوشك تەبیاتی لەقەڵەمدا.

الجافي في علم الرسم: ئەوەیە وێنەکە بەپێچەوانەی سروشتی خۆی بەرزێتە بەرچاو ◦ وەکوو ئەوە دەونەکە نەرم بێ وێنەکە وابێتە بەرچاو کە رەق‌و تەقە.

الجُفَاءُ: ئەو کەفو خشت‌و خاڵەیە مەنجەڵ یان لافاو بەملاو بەولای خۆیدا دەیهاوێ.

الجُفايَةُ: کەشتی بەتاڵ.

جَلَبَ جَلْباً وَجَلَباً: هەراو هوریای بەرپاکرد.

جَلَبَ الجُرحُ: برینەکە گۆشتە وەزونی هێنایەوەو قەتماغەی بەست.

جَلَبَ الدمُ: خوێنەکە وشك بۆوە.

جَلَبَ علیه: تاوانی کرد ◦ (جَلَبَ لأهلِه): کاسبی بۆ ماڵ‌و منداڵی خۆی کرد.

جَلَبَ الشَّيءَ: شتەکەی لە شوێنێکەوە گواستەوەو بۆ شوێنێکی تر ◦ لەپەندی پێشینانا هاتووە: (رب أمنية جلبت منية): زۆر هیواو ئاوات هەیە مردن دێنێ.

جَلَبَ فلاناً: هەرەشەی لەفڵانکەس کرد بەسزادان‌و گەلە گۆمەکی لێکردن.

جَلَبَ علـى الفـرس: كـەمێ ئەسـپەكەی هێواش كردەوە بۆ ئەوەی بازبدا.

جَلِبَ الشَّيءُ جَلَباً: شتەكە كۆبووەوە.

أجْلَـبَ القـومُ: هۆزەكـە كۆبونـەوەو گەلەكۆمەكییان كرد.

أجْلَبَ الجرحُ: بەمانا (جَلَبَ) دێ.

أجْلَبَ الدمُ: خوێنەكە وشك بووە

أجْلَـبَ فـلان لاهلـه: كاسبی بـۆ مـاڵو منداڵی خۆی كرد.

أجْلَبَ عليه: كۆبۆوە لەسەری.

أجْلَـبَ الرجـلَ: هەڕەشـەی لێكـرد بەسزادانو گەلە كۆمەكی لێكرد.

أجْلَبَ: یارمەتی داو كۆمەكی پێ كرد.

أجْلَبَ الشَّيءَ: بەپەڕوی تەڕشتەكەی داپۆشی.

أجْلَبَ على الفرس: لە ئەسپەكەی تـۆزێ هێواش كردەوە بۆ ئەوەی بازی پێ بدا.

جَلَّبَ القومُ والرعدُ والغيثُ: خەڵكەكە، هەورەكە، بارانەكە: دەنگیان لێ هات.

جَلَّبَ على الفرس: بەمانا (جَلَبَ) دێ.

انجلب: بۆ موطاوعەی (جلب) هاتووە.

تَجَلَّبَ: بەشوێن لەوەڕی خۆشدا گەڕا.

استَجْلَبَ الشَّيءَ: داوای كرد ئـەو شتەی بۆ بێنن.

الجالِبة: بەڵاو كارەسات، (ك: جوالب).

الْجَلَب: جەڵەب: كۆمەڵە خوشتر یان رەشە وڵاخو مەڕو زن كە دەیبرێن بۆ فرۆشتن هـەروەها كاڵاو شتی تـر كـە بەكۆمـەڵ بیرێ بۆ فرۆشتن، (ك: اجلاب)٥.

الجِلْبُ من كل شـيء: بـەمانا پـەردەی ئـەو شـتەیە كـە لەگـەڵیا دەگـوترێ ٥ لەگـەڵ شـەودا بـەمانا تاریكییەكەیەتی ٥ دەگوترێ: (جِلب الليـل) ٥ هـەروەها بـەمانا هـەوری گـەواڵ گـەواڵو چـڕو پـڕە بابـێ بارانیش بێ، (ك: أجلاب)٥.

الجُلُبَّـانُ: هەمبانەیەكـە كیفێكـە لـە پێسـت دروسـت دەكـرێ بـۆ ئـەوەی شمشێری ناو كالانی تێدا هەڵگیرێ ٥ یان سوار شمشێرو پێداویستییەكانی دەخاتە ناوی ٥ رووەكێكی وەرزییە لە پێڕی (قورنییە) تۆوەكەی دەخورێ.

الجُلْبَان: بەمانا (الجُلُبَّان) دێ ٥ هـەروەها بەمانا (جەڵەبچی) دێ.

الجُلْبَـةُ: ئـەو توێكڵەیـە لـەكاتی چاكبونەوەی برینـدا دەكەوێتـە سـەر برینەكە ٥ پێستێكی تـەڕە دەخرێتـە سەرشت بۆ ئەوەی ناوەكەی هەڵمژێو وشـك بێتـەوە ٥ پەڵـە هـەور ٥ پەڵـە پەڵەی لەوەڕگا ٥ رۆژگاری نـاخۆشو كارەساتاوی (ك: جُلَب)٥.

الجُلاَّبُ: ئاوی گوڵاو.

الجلوبَةُ: هەرشتێك لە دەرەوەی وڵاتـەوە بهێنـدرێ بـۆ بازرگانی پـێ كـردن ٥ حوشـتر ئەگـەر بـاری لێ بنـرێ، (ك: جلائب)٥.

الجَلِيبُ: شـتی هێنـراو، بـۆ (نێـرو مـێ) دەبێ.

الجليبةُ: شتی هێنراو.

جَلْبَبَهُ: جیلبابی لەبەرکرد.

تَجَلْبَبَ: بۆ مطاوعەی (جلبب) هاتووە.

الجِلْبَابُ: کراس ٥ کراسی ناودامان، جزدانە ٥ سەرپۆش ٥ کەوا ٥ بالتۆ ٥ عەبای ئافرەت، (ك: جلابيب)٥.

جَلْجَلَ السحابُ وَالرَّعْدُ: هەورەکە گرمەو لەرەی کرد.

جَلْجَلَ الرجلُ: پیاوەکە زەنگەکەی جولاند.

جَلْجَلَ الفرسُ: ئەسپەکە حیلەی خۆش بوو گڕی تێدانەما.

جَلْجَلَ الشيءَ: شتەکەی جولاند لەناکامی جولاندنەکەیدا دەنگێکی بەهێزی لێهات ٥ ئەو شتەی تێکەڵ بەشتێکی تر کرد لەناکامی تێکەڵاو بوونەکەدا دەنگێکی گەورەی لێ پەیدا بوو ٥ زەنگی بەشتەکەوە بەست ٥ شتەکەی لەبیزنگدا.

تَجَلْجَلَ: بۆ مطاوعەی (جلجلە) دێ ٥ دەگوترێ: (تجَلْجَلَ القوم للسفر): خەڵکەکە کەوتنە جمو جوڵ بۆ سەفەر.

الجُلاَجِلُ: دەنگی بەهێزی بێ گرێو گۆڵ ٥ منداڵی روح سوکی وریا لەنێشی خۆیدا.

الجَلْجَالُ: دەنگی بەهێز

الجُلْجُلاَن: کونجی کە لە توێکڵەکەی دابەهێش درووێنەکردنی٥ دانەوێڵەی گزنیژە ٥ ناخی دڵ.

الجُلْجُلُ: زەنگی بچوك ٥ کاری گەورەو بچوك.

المُجَلْجِلُ: پیاوی ئازاو رەکابەرو زیرەك و بەدەمو پل ٥ فەرمانڕەوای بەهێز ٥ پیاوی رێك و پێك و نەجیب زادە.

المُجَلْجَلُ: وە جاخزادەو نژاد پاك و خاوێن و پاڵفتە.

جَلَحَ الحيوانُ النبتَ والشجرَ جَلْحاً: ئاژەڵەکە روەکەکەی خوارد درەختەکەی خوارد ٥ سەرەتەرزەو سەرانسەرەکەی خوارد.

جَلِحَ جَلَحاً: ئەملاو ئەولای سەری توکی پێوە ماوە ٥ توکی سەری لەو دوجێگەیەدا کۆبۆتەوە.

جَلِحَ اليومُ: رۆژەکە سامناك بوو زۆر ناخۆش و پڕ کارەسات بوو.

جَالَحَهُ: بەر بەرەکانی کرد لێی هەڵگەڕایەوە ٥ (جَالَحَهُ بالعداوة): دژایەتی خۆی بۆ ئاشکرا کرد.

جَلَعَ الذئبُ: دێڵە گورگەکە بێچوی بوو.

جَلَحَتِ السَّنَةُ: ساڵەکە هەموو سامانەکەی برد.

جَلَّحَ فلان: فلانکەس رۆیشت بەخێرایی.

جَلَّحَ في الأمر: لەوکارەدا هەرای خۆی پەسەند دەکاو بەقسەی کەسی تر ناکا ٥ لەسەر کارەکەی بەردەوام بوو.

جَلَّحَ على القوم: هێرشی کردە سەر ئەو قەومەو پێشڕەوی کرد.

جَلَّحَ الحيوانُ النبتَ والشجرَ: بەمانا (جَلْحَهُ) دێ.

الأَجْلَحُ: تازەڵی کۆڵ، حەیوانێك شاخی نەبێ ٥ بانێك سیاجی نەبێ ٥ کەژاوەیەك سەری نەبێ، (ك: أجلاح)٥.

الاِجْلِيحُ مِن النبت: ئەو گیاو گژەیە سەرەکەی خورابێ.

الجَالِحَةُ: ئەو پرزو پەرو گلوك و تۆوەیە کە لە رووەك و درەخت هەڵدەوەرێ بەهۆی رەشەباوە.

الجُلاَحُ: لافاوی بەهێز کە هەموو شتێك رادەماڵێ.

الجَلْحَاءُ: تازەڵی کۆڵ (بێ شاخ) ٥ گوندێك شوورەی نەبێ زەوی بێ درەخت، (ك: جُلْحٌ)٥.

الجَلَحَةُ: شوێنی کۆبونەوەی قژ لەسەردا.

المُجَالِحُ: شێر.

المِجْلاَحُ: ساڵێکی گرانی کە هیچ ماڵ و سامانێك ناهێڵێ، (ك: مجالح).

جَلَخَ بفلان جَلْخاً: فلانکەسی خستە بەزەوی دا دا.

جَلَخَ السيلُ الوادي: لافاوەکە قەراخەکانی شیوەکەی دابڕی و پڕی کرد.

جَلَخَ الشيءَ: شتەکەی درێژکردەوە ٥ توێکڵەکەی لێ داماڵی.

جَلَخَ فلاناً بالسيف: بەشمشێر پارچەیەکی لەجەستەی فلانکەس بڕی و لێی کردەوە.

جَلَّخَ الشيءَ: بەمانا (جَلَخَهُ) دێ.

جَلَخَ الموسى ونحوها: تیژی کردەوە.

اجْلَخَ: بێ هێز بوو، ئێسقانی جەستەی پۆلکان توانای هەڵسانی نیە ٥ لەکاتی سوژدە بردندا قۆڵی بڵاوکردن.

الجُلاَخُ: لافاوی شت رادەر ٥ شیوی قوڵ.

الجَلْخَ: بەردە هەسان ٥ بەردی چەقۆ تیژکردنەوە.

الجلخ: دەنگی ئاو خورەخوڕی ئاو.

جَلَدَ جَلْداً: لەپێستی دا ٥ بەپێست لێی دا.

جَلَدَت الحيةُ فلاناً: مارەکە بەفلانکەسیەوە دا.

جَلَدَ به الأرض: پێستەکەی بەزەوی کێشا.

جَلَدَ فلاناً على الأمر: بەزۆر ئەو کارەی بەفلانکەس کرد.

جَلِدَت الأرض: زەوییەکە سەهۆڵبەندانی تێدا پەیدا بوو.

جَلُدَ جلادةً وجلودةً وَجَلَداً: بەهێز بوو ٥ لەسەر ناخۆشی خۆی گرت ٥ (هو جَلْدٌ) کۆیەکەی (أجلاد)٥.

اجْلِدَ: بەمانا (جَلَدَ) هاتووە.

اجْلَدَ فلاناً اليه: وایکرد فلان پەنابەری بۆ فلانکەس و موحتاجی بێ.

أُجْلِدَ: بەمانا (جُلِدَ) دێ.

جَالَدَهُ بالسيف ونحوه مجالدةً وجِلاداً: بەشمشێر لێی دا ٥ لەپەندی پێشینانندا هاتووە: (لولا جلادی غنم للادی) ئەگەر بەرگری نەبوایە خۆم و ماڵ و سامانەکەمیان لێ دەستاندم.

جَلَّدَ الشيءَ: شتەکەی بەپێست داپۆشی

٥ دەگوترێ: (هذا الكتاب في مجلدين وفي مجلدين).

جَلَّدَ الذبيحةَ: کوشتییەکەی کەوڵکرد ٥ پێستەکەی لێ داماڵی.

اجتلدوا بالسيوف ونحوها: بەشمشێر لێکیان راکێشا.

اجتلد ما في الاناء: هەرچی لەقاپەکەدا بوو خواردیەوە.

تجالدوا بالسيوف ونحوها: بەمانا (اجتلدوا) هاتووە.

تَجَلَّدَ: بۆ مطاوعەی (جَلَّدَه) هاتووە ٥ خۆراگری و ئازایەتی خۆی رانواند ٥ خۆی بەئازاو نەبەرد نیشاندا.

الأَجْلَدُ: زەوی رەق و سەخت.

التجاليد: (تجاليد الانسان): کۆڵەکەی جەستەی ئادەمیزاد.

الجِلْدُ: پێست، (ك: أجلاد ، جلود)، دەگوترێ: (لَبِسَ فلان لفلان جلد النمر): فلانکەس دژایەتی خۆی بۆ فلان دەرخست.

الجَلَدُ: شتێکە لە پەڕۆ یان دروست دەکرێ لەسەر شێوەی بێچوە حوشتر حوشترەکەی پێ هەڵدەخەڵەتێنن بۆ ئەوەی شیر بدا.

الأَجْلَدُ من الإبل والغنم: ئەوەیە ئەبێچوی هەبێ ئەشیر، (ك: أجلاد، جلاد).

الجِلْدَة: پارچەیەك لە پێست.

جِلْدَة الرجل: هۆزو عەشیرەتی پیاو.

الجَلاَّد: جەلاد؛ ئەو پاسەوان و دەستەو پێوەندانەن کە هەڵدەستن بەکاری لێدان و کوشتنی ئەوانەی دژی ئاغاکەیانن ٥ پێست فرۆشی.

الجليد: سیخوار.

المِجْلادُ: شوڕك، گورز ٥ پارچەیەك پێست یان پەڕۆ کە ئافرەتی شین و شەپۆڕکەر پێی لەخۆدەدا.

المِجْلَدُ: بەمانا (المِجْلاد) دێ، (ك: مجالد)٥.

المُجَلَّدُ: جەستەی بێ گۆشت ٥ جەستەیەك پێستی بە ئێسقانەوە نووساوە گۆشتی پێوە نەماوە.

المُجَلَّدُ: (حيوان مُجَلَّدٌ): ئاژەڵێکە لە لێدان ناترسێ.

الجُلاَّذِيّ: پتەو توندو سەخت ٥ بەردوشاخ ٥ وەستا ٥ رەبەن.

الجلذاء: زەوی رەق و پتەو ٥ بەردو شاخ.

اجْلَوَّذَ: رۆیی و پەلەی کرد لە رۆیشتنەکەیدا.

اجلوّذ المطرُ: تێپەڕی و کاتی دواکەوتنی بارینی باران بەردەوام بوو.

اجْلَوَّذ به السيرُ: رۆیشتنەکەی بەشێوەی خێرایی بەردەوام بوو.

جَلَزَ في الأرض جَلْزاً وجلوزاً: بەخێرایی رۆیی.

جَلَزَ الشيءَ جَلْزاً: شتەکەی پێچایەوەو توندی کرد.

جَلَزَ الشيءَ إلى الشيءِ: خستیە پاڵی.

جَلَزَ الشيءَ بالشيءِ: ئەو شتەی بەم شتە بەست.

جَلَزَ على الأمر نفسه: لەسەر ئەنجامدانی کارەکە ورەی بەرخۆدا.

جَلَزَ في الأرض: بەمانا (جَلَزَ) دێ ٥ (جَلَزَ الشَّيْ) بەمانا (جَلَزَ) دێ.

جَلْوَزَ الشرطيُ: پۆلیسەکە بەهێواشی هاتو جۆی کرد.

الجِلاَزُ: هەرشتێك بەسەر شتێکی تردا خوار بکرێتەوەو تێوەی بپێچرێ.

الجَلَزُ: بازنەیەکە دەکرێتە لای خواروی دەسکی رمبو شمشێرەوە.

الجِلْوَزُ: پیاوی کەتەو ئازا: درەختی بندوق ٥ پۆلیس.

الجِلْوازُ: پۆلیس، (ك: جلاوزة)٥.

المُجْلُوزُ: پیاوی گۆشتنو شانو مل قەوی ٥ رابەسەندو ئاقڵ.

جَلَسَ جلوساً: دانیشت ٥ (جلس الطائرُ): بالندەکە هەڵنیشت.

جَلَسَ الشّيْ: شتەکە مایەوە.

جَلَسَ فلان جَلْساً: فلانکەس هاتە شوێنێکی بەرزایی‌و پتەو ٥ دەگوترێ: (جلس السحابُ): هەورەکە بەرەو بەرزایی رۆیشتن.

أجْلَسَهُ: دای نیشاند.

جَالَسَهُ: لەگەڵی دانیشت (هو مجالس، جليس) ٥ دەگوترێ: (هو جليس نفسه) ئەگەر لەخەڵك گۆشەگیر بوو.

تَجالَسُوا: خەڵکەکە هەندێکیان لەگەڵ هەندێکیان دانیشتن.

استَجْلَسَهُ: داوای لێکرد دابنیشێ.

الجَلْسُ: ئافرەتێك دانیشێ لە حەوشەو بەردەرگاو جێی نەهێڵێ ٥ ئافرەتی رەزان‌و خاوەن رەوشت ٥ شتی ئەستورو درێژو پتەو ٥ شەرابی کۆن، (ك: اجلاس، جلاس).

الجِلسُ: هاونشین، گێلی تێنەگەیشتوو.

الجَلْسَةُ: یەك دانیشتن، کۆبوونەوەی کۆمەڵێك خەڵك بۆ قسەکردن‌و بڕیاردان لەسەر پرۆژەیەك ٥ دانیشتنەکە بەکراوە دادەنرێ ئەگەر رێگا هەبوو هەموو کەس ئامادەی بێ، بەداخراو حسێب دەکرێ ئەگەر تایبەت بو بۆ ئەندامەکانی ئەو کارەو سەربەو حیزب‌و لایەنە.

الجِلْسَةُ: کەسێك زۆر دانیشتبێ.

الجِلْسِيُّ: دەوروبەری گلێنەی چاو.

الجُلُسَانُ: گوڵی سپی، یان گوڵی هەڵوەریو.

الجَلِيسُ: هاونیشین ٥ زۆر دانیشتو.

المَجلِس: شوێنی دانیشتن ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزادی تایبەتی بۆ تێڕوانین‌و لێکۆڵینەوەو بڕیاردان لەسەر شتێك.

مجلس الشعب: یانەو ئەنجومەنی گەل.

مجلس العموم: یانەو ئەنجوومەنی گشتی.

مجلس الاعیان: ئەنجوومەنی پیران.

جِلسِرين: شلەمەنییەکی لینج‌و لەزگەیە تامی شیرینەو بێ رەنگە.

جُلاَّش: جۆرێکە لە خۆراك، شیرینی لێ دروست دەکرێ.

جَلَطَ الرجلُ جَلْطا: درۆی کرد ٥ سوێندی خوارد.

جَلَطَ الشَّيْءَ عن الشَّيْءَ: شتەكەی لەو شتە داماڵی، روتی كرد ٥ كوشتی یەكەی كەوڵ كرد ٥ سەری تاشی ٥ شمشێرەكەی روت كرد لە كالان دەری هێنا.

تَجلَّطَ الدمُ: خوێنەكە لەنێو دەمارەكاندا یان لە دەرەوە خەست بووە.

إجْتَلَطَهُ: پاشقولی دا، دزی.

اجْتَلَطَ ما فِي الاناء: چی لەقاپەكەدا بوو خواردییەوە: دەگوترێ: (إجتَلَطَ الاناءَ): قاپەكەی خواردەوە.

إنْجَلَطَ: بۆ موطاوعەی (جَلَطَ) هاتووە.

إنْجَلَطَ الشَّيْءَ عن الشَّيْءَ: ئەو شتە لەو شتە روت بووە.

الجُلْطَةُ: باقی ماندەی ماست لەقاپدا ٥ پارچەیەك لەخوێن.

جَلَعَ جلوعاً: بێ شەرمو حەیابوو قسەی ناشیرینی كرد.

جلعت المرأةُ: ئافرەتەكە خۆی سفور كردو خۆی بۆ بێگانەو نامەحرەم دەرخست.

جَلَعَ الشَّيْءَ: شتەكەی دەرخست، ئاشكرای كرد.

جَلَعَ الثوبَ: كراسەكەی داكەند.

جَلِعَ جَلَعاً رجلاعة: بەمانا (جَلَعَ) دێ ٥ بەمانا هەڵگەرانەوەو دەركەوتن دێ ٥ بەمانا دەم داپچڕینو كلبەتیژكردنەوە دێ.

جَلِعَتِ الشفتان: لێوەكان هەڵقرچانو یەكنەكەوتنەوە ٥ دەگوترێ: (جَلِعَ الفم – واللثة): لێوەكان هەڵگەڕانەوەو پوكەكەی دەركەوت.

جَالَعَ: بەمانا (جَلَعَ) دێ ٥ (جالعت المرأة): بەمانا (جَعَلَت المرأة) دێ.

جَالَعَ فلاناً: كێشەی لەگەڵ فلانكەس كرد بەشێوەی ناشیرین ولامی دایەوە.

إنْجَلَعَ: بۆ مطاوعەی (جَلَعَهُ) هاتووە.

تجالَعُوا: بەمانا كێشەیان تێكەوتو یەكتریان بەجوێن داشت لەكاتی دابەشكردنی ماڵو ساماندا یان لەكاتی خواردنەوەدا یان لەكاتی قوماركردندا.

الجَلِيعُ من النساء: ئەو ژنەیە لەلای مێردەكەی خۆ دانەپۆشێ ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە: (جليع علی زوجها حصان من غيره).

جَلَفَهُ جَلْفاً: بەمانا رماڵینو رادان دێ ٥ سپی كردو توێكڵی لێ داماڵی گروی پێستەكەی لێ كردەوە ٥ لە بنێخ دەری هێناو هەڵی كەند.

جَلَفَ اللحية: كوشتییەكەی گرو پێستەكەی كەند.

جَلَفَ الجُلاَفَ: سەری كۆڵینەو كۆپەكەی لابرد.

اجْلَفَ الرجلُ: پیاوەكە سەرقاپی كۆڵینەو كوپەكەی دوور خستەوە.

جَلَفَ الدهر فلاناً: زمانە ماڵو سامانی بێ نەهێشت.

اجْتَلَفَهُ: بەمانا (جَلَفَهُ) دێ.

تَجَلَّفَ: بۆ (مطاوعة)ی جلف دێ ٥ کزو لاواز بوو.

الجالِفَة: ئەو ساڵەیە ماڵو سامان بفەوتێنێ ٥ برینێك گۆشتەکە بدرێو نەگاتە ناوەوە.

الجُلاف: قور ٥ (جلاف الدن): ئەو قورەیە دەمی کۆلێنەو کوپەی پێ سواغ دەدرێ ٥ بەخیلو چروك، گێلو ئەحمەق ٥ کوپەی بەتاڵ ٥ جەستەی بێ سەر ٥ گوشتییەك ناوسكو سەروپێی پاککرابێ ٥ ئانی ئەستوری بێ پێخۆر، خەپلەو کولێرە رەقە ٥ لە حەدیثی عوسماندا هاتووە: (کل شیء سوی جلف الطعام وظلّ ثوب وبیت یستر فضل)، (ك: أجلاف، أجلف جلوف).

الجِلْفَةُ: چاوگی وشەی (جَلَفَ)ەیە. ٥ یەکجار دەگەیەنێ.

الجُلْفَةُ: ئەو شتەیە سپی کرابێ کەوڵ کرابێ توێکڵی لێ کرابێتەوە.

جُلْفُ القلم: ئەو شوێنەیە کە دادراوە لەقەڵەمەکە.

الجَلِيفُ من الرجال: پیاوی چروك، (ك: جلفاء)ە.

الجَلِيفَةُ: بەمانا (الجلوفة) دێ ٥ بەمانا (الجلوفة)ش دێ.

جَلْفَطَ السفينةَ: لەوحەی کەشتییەکەی لێك بەستنو درزەکانی بەقیروشتی واپرکردەوە ٥ لە حەدیثی عومەردا هاتووە: (لا أحمل المسلمين على أعواد نجرها النجار وجلفطها الجلفاط)

الجلفاط: ئەو کەسەیە نێوانو درزی تەختە دارەکان پڕ دەکاتەوە بە قیرو شتی وا کون بریان دەکا، (ك: جلافِطة).

الجَلْفَقُ: ئەو ئاسنو دارەیە لەملاو لەولای پەیژەو قالدرمە دەچەسپێنرێن بۆ ئەوەی کەسیان لێ بەرنەبێتەوە (محەجەرە).

جَلَقَ الشيءَ جَلْقاً: پەردەی لەسەر لادا (جَلَقَ رأسه) سەری تاشی.

جَلَقَ الحصن: بەمەنجەنیق ئاگر بارانو بەردبارانی قەڵاکەی کرد.

جَلَّقَ الحصنَ: بەمانا (جَلَقَ) دێ.

تَجَلَّقَ: پێکەنی بەجۆرێك کە دوا خرنی ناودەمی دەرکەوت.

الجُلاّقَة: تۆزقاڵێك، دەگوترێ: (ما عليه جُلاّقة لحم): تۆزقاڵێك گۆشتی پێوە نەماوە.

الجَلَقَةُ: ئەو کۆئەندامانەی ئادەمیزاد پێکەنینیانی پێ ئەنجام دەدا.

جِلَّقُ: ناوێکی کۆنی شاری دیمشقە.

الجِلِّقُ: دانەوێڵەیەکە وەکوو گەنم وایە لەولاتی یەمەن دەروێ.

الجَوالِقُ: جەوال، (ك: جوالیق وجوالقات)ە.

الجِوالِقُ: بەمانا (الجَوالِق).

المَنْجَلِيقُ: مەنجەنیق ئامرێکی شەڕە بەردی پێ هەڵدەدرێ بۆ شوێنی دوور، (ك: مَجَالِيق)ە.

جَلَّ عن موطِنِه جلالاً: دەرچوو لە وڵاتی خۆی.

جَـلَّ الشَّـيْءَ جـلاً: زۆربەی شتەکەی وەرگرت.

جَـلَّ الدابَـةَ: جلی خستە سەرپشتی وڵاغەکە.

جَلَّ الجِلَّةَ: هەڵی گرتەوەو کۆی کردەوە.

جَلَّ الدابَةُ الجِلَّةَ: وڵاغەکە کشپل‌و شیاکەی خوارد.

جَلَّ الشَّيْءَ عليه: رایکێشاو جنی.

جَـلَّ جـلالاً وجَلالَـةً: گەورەو شکۆ مەنـد بوو، (ك: أجلةٌ اجلاّء): هەروا بەمانا تەمەن درێژی دێ ٥ بەمانا (قاڵ بوو ئـەزموون‌و تەجرەبـە لەبیـژینگی داوە) ٥ بـەمانا: (پـاك‌و بێگـەردو بەرزو پیرۆزە).

أجَـلَّ فـلان: فـلان گـەورە بـوو، هێـزی پەیدا کرد.

أجَلَّ فلاناً: فلانی بەگەورە دناو رێزی لێگرت ٥ بە پیاوێکی گەورەی بینی.

أجَلَّ الشَّيْءَ: گشتگیری کرد ٥ هەموانی بوو ٥ لە دوعای نوێژە بارانـەدا دەگـوترێ: (وابـلاً مُجَلَّـلاً): بـارانی دڵۆپە گەورەو گشتگیر.

جَلَّلَ الدابَةَ: جلی لە وڵاغەکرد.

اجْتَلَّ الجِلَّةَ: بەمانا (جَلَّهَا) دێ ٥ (اجتـلَّ الدابَّة الجلة) جلی لە وڵاغەکە کرد.

تَجالَّ فـلان: فلانکـەس کەوتـە سـاڵەوە پیربوو.

تَجالَّ عنه وعليه: خۆی بە بەرز گرت‌و خۆی بەزل زانی.

تَجالَّ فلاناً: فلانکەسی بەگەورە دانـاو رێزی لێ گرت.

وتَجالَّ الشَّيْءَ: زوربەی زۆری شتەکەی ورگرت.

تَجَلَّلَ بـه: خۆی پێ داپۆشی ٥ (تَجَلَّـلَ الشَّيْءَ) زۆربەی شتەکەی وەرگرت ٥

إجـلال: خـاترو خـواهش، دەگـوترێ: (فعلت كذا من اجلالك)، (ومن أجـل اجلالك): ئەو ئیشەم لەبەر خـاتری تۆ ئەنجامدا.

التَّجِلَّةُ: بەمانا (اجلال) دێ ٥ هەم بـەمانا (الجـلال) دێ ٥ دەگـوترێ: (هـم قـوم ذوتَجِلَّةٍ) و(فعلت هذا من تجلتك).

الجالـة: کۆمەڵـە خەڵـکێك کـە تـازە هاتبنە وڵاتێك ٥ ئێستا هـەر بەوشـە عەرەبیەکـــە نـــاوزەد دەکـــرێ، دەگوترێ: (جالية كذا).

الجَـلال: بـەمانا خـاترو خـواهش دێ ٥ دەگـوترێ: (فعلت كذا من جلالـك): ئەوەم کرد لەبەرخاتری تۆ.

الجُلالُ: زۆرینەی هەموو شتێك.

الجِـلالُ: پـەردە، کـۆی (جُـلّ)٥ (الجلائـل) کۆی (جليلة)یە.

الجُلُّ: سـەرجل‌و پەشمـەك‌و خێمەیـە کە وڵاغی پـێ دادەپۆشرێ، (ك: جلال، اجلال) ٥ هـەروا بەشـراعی کەشتی دەگـــوترێ ٥ ئەوکاتـــە کۆیەکـــەی

(جُلُـولُ، اجـلال)ە ە لاسکی روەك و قەدەکەیـەتی کاتێ گوڵەکەی پێوە نەمێنێ ە گوڵی (عُرْفُ الدیك)ە.

الْجُـلُّ: بـەمانا (الجَـلُّ) دێ ە لـە هـەموو شتێك زۆرینـەو زۆری دەگەیـەنێ ە لــە خــانوو: دیــوارو هۆدەکــانی دەگەیـەنێ ە هـەروا بـەمانا خـاترو خوایش دێ، دەگوترێ: (فعلت کـلـا من جُلِكَ).

الجِلُّ: گەورەو مەزن ە پێچەوانەی (الدِقّ) دێ ە لە حـەدیـثدا هـاتووە: (اللـهم إغفـر لِـي ذنبــي كِلِـهِ دِقِـهِ رجِلِهِ) هـەرواناوە بـۆ قـەدو لاسـکی روەك کاتێ گوڵەکەی لێ دەکرێتەوە.

الْجَلَلُ: شتی گەورەو کاری مەزن و پیرۆز ە لــە هــەمان کاتــدا بــەماناى پێچــەوانەش دێ ە وتــە: شــتی بچوك و بێ نرخ.

الْجِلَّةُ: ئامێرێکە بۆ خورما لێکردنەوە.

الْجُلَّـى: کــاری نــاخۆش و چــورتم و تەنگانـەو بـەڵای گـەورە لـە پەنـدی پێشینانـدا هـاتووە (لا يُـدْعى لِلْجُلَـى الأأخوها) کاری گەورەو ئەرکی گـران دەخرێتە ئەستۆی پیاوی خۆی.

الْجَلاَّء: بەمانا (الْجُلَى) دێ.

الْجَلاَّلَـةُ مـن الماشـية: ئەوەیـە قشپل و شیاکە بخوا.

الجليل: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ە لـە زانیـاری فەلسەفەدا بـە شتێك دەگوترێ: لە سنوور تێپەڕی کردبێ لەڕووی رەوشت و فەن و فیکرەوە ە دەگوترێ: (منظر جليل رائع).

الْمَجلَّـة: پـەڕاو، گۆفـار کـە زۆر لایـەنی زانسـتی تێـدا تۆمـار دەکـرێ ە لــە بوارێــك لــە بوارەکــانی فــەن و ئەدەبـدا کـە مانگانــەو وەرزانــەو ساڵانە دەردەچن، نـەك رۆژ نامـەی رۆژانە، (ك: مِجال مجلات)ە

جَلَمَ الشَّئَ جَلْماً: شتەکەی بڕیەوە تاشی.

جَلَمَ الشعر والصوف: مـوو خورییەکە بـە برینگ بڕییەوە.

جَلَمَ الحیـوان: گۆشتی سەر ئێسقانی حەیوانە کوشتنییەکەی داتاشی و لێی کردەوە.

اجْتَلَمَ الحیـوانَ: کوڵـك و مووەکـەی بـە برینگ لە ئاژەڵەکە کردەوە.

الْجُلاَمَـةُ: ئـەو خـوری و مـوو کوڵـك و بەرگنەیە لە حەیوان کرابێتەوە.

الجَلَمُ: برینگ، مانگی یەکشەوە.

الْجَلَمَـانُ: لەسـەر کێشـی (فَعَـلاَن)ە ئـەو مقەست و برینگەیە خوری و مووەکەی پێ دەبڕدرێتەوە، (ك: جِلام)ە.

الجلْمُ: بەزی ورگ و ریخۆڵە.

الْجَلْمَـدُ: بـەرد ە پیـاوی ئـازاو مـەرد ە دەنـگ گـەورە ە جەڵەبـە حـەیوان ە ئاژەڵی بەتەمەن، (ك: جلامِد)ە.

الْجُلْمُـدُ مـن الرجـالِ: پیـاوی ئـازاو بەجەرگ و چاونەترس.

الْجِلْمِدُ: بەردی گەورە لەناوی کەمدا.

الْجَلْمَدَةُ مِن الأرض: زەوی بەردەڵان ٥ کە بۆ بیاو بەکار هێنرا ٥ بەمانا ئـازاو نەبەردە ٥ هەروا بەمانا (مانگا)ش دێ، (ك: جَلاَمِدُ).

الْجُلْمُودُ: بەمانا (الْجَلْمَدُ)دێ (ك: جلامید)ە ٥ دەگوترێ: (أَلقی علیه جلامیده) واتە قورسایی خۆی خستە سەر.

جَلْمَقَ القَوْسَ: کەوانەکەی بە تیلمە سیرم پێچا.

الْجِلْمَاقُ: ئەو سەرەمو چەرمەیە کەوانی پێ بپێچرێ، (ك: جلامیق)ە.

الْجَلْمَقُ: خێوەت، (ك: جلامیق)ە.

الْجُلَنَارُ: گوڵی درەختی هەنار.

جَلَهَ الرجُلَ جَلْهاً: پیاوەکەی لەکارێکی گرنگو ترسناك گێڕایەوە

جَلَهَ الشَّيءَ: شتەکەی ئاشکرا کرد.

جَلَهَ البَيْتَ: خانووەکەی واڵێ کرد بێ دەرگاو پەردەو پەنجەرە بوو (هو مجلوه).

جَلَهَ العَمَامَةَ: میزەرەکەی لە پێشە سەری بەرزکردەوە.

جَلِهَ جَلَهاً: ناوچەوانی پانو گەورە بوو مـوی پێشـە سەری بەرەو دواوە هەڵدراوەتەوە ٥ یان هەر پێشەسەری موی لێ نەڕوا.

الأجْلَهُ: کەڵەگای بێ شاخ.

الْجَلَهَةُ: بەردی گەورەی خڕ ٥ گەڕەكو هۆبەی قەوم ٥ کـەنارێك لـە دوو کـەناری روبـار ٥ خورمایـەك دەنکەکەی دەرهاتبێو بەماست یان بە رۆن تێکەڵ بکرێ.

الْجِلِيهَةُ: خورما ناوکەکەی دەرهاتبێو بەماست یا بەرۆن تێکەڵ بکرێ ٥ شـوێنێك لـە خڕکـە بـەرد پاککرابێتەوە.

جَلْهَـزَ: چـاو پۆشـی لـەو شـتە کـردو شاردیەوە، دەیزانـی لەکوێیـەو چـی دەکا خۆی لێ بێ ئاگاکرد.

الجُلاَهِقُ: قوڕی خڕی لوسکراوی سواوە، کەلاگلێنـە، ئـەو بوندوقـەی پێـی دەهاوێژرێ، (ك: الجَلاَهق)ە.

الْجَلْهَمُ: روەکێکە لە پێڕی نەبگەکانە.

الْجُلْهُمُ: بەردی گەورە تاوێرە بەرد، (ك: جَلاهِم).

الْجَلْهَمَةُ: یەکێك لە لێوارەکانی روبارە، (ك: جَلاهِم).

الْجُلْهُمَةُ: بەمانا (الْجَلْهَمَةُ) دێ. توندو تیژیو چورتم ٥ پلانو نەخشە.

الْجُلْهُومُ: کۆمەڵی زۆر.

جلا القوم عن الوطن ومنه جَلاءً وجَلْواً: خەڵـکەکە لـە برسان یـان لەترسان نیشـتمانیان جـێ هێشت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَلَوْلَا أَن كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا﴾.

جـلا الأمـر جـلاءً: کارەکـە ئاشـکرا بـوو دەرکەوت.

جلا فلان عینه: فلانکەس چاوی خۆی رشتن.

جلا بثوبه: پۆشاکەی خۆی فڕێ دا.

جَلاَ العدو أو الجدبُ القومَ عن أوطانهم: دوژمن یان گرانیو قاتو قڕی ئەو قەومەی لەزێدو نیشتمانی خۆیان دەرپەڕاند.

جَـلا الـنحـلَ جـلاءً: دوکـەڵی بەسەر هەنگەڵانەکەدا کـرد قـانگی دان بـۆ ئەوەی هەنگوێنەکە ببڕێ.

جَلا السيفَ والفِضّةَ والمرآة ونحوها جَلْواً وجلاءً: مشتو مـاڵی کـردن ژەنـگو چڵکی لێ داماڵین ٥ دەگوترێ: (جـلا بصره بالكحل): چاوی بەکل رشتن.

جَلَت الماشِطَةُ العروسَ على بَعْلِها: ئالارەتە بوکرازێنەرەوەکە بوکەکەی رانواند بۆ زاواکە، وای کرد چاوی پـێ بکـەوێ بـە رازاوەییو جوانکراوی.

جـلا الـزوجُ عروسه: زاواکـە سـەیری بوکەکەی کرد بەرازاوەیی.

جلا الزوجُ عروسه وصيفةً أو غيرها جلواً: زاواکـە کارەکـەرێکی پێشـکەش بـە بوکەکـەی کـرد لـەکاتی رازانـەوەو خۆجوانکردندا.

جـلا الأمـرَ جـلاءً: شـتـەکەی ئاشـکراکرد، پەردەی لەسەر کارەکە هەڵگرت.

جَـلا فلانـاً الأمـرَ جلـواً: شـتـەکەی بـۆ فلانکەس ئاشکرا کرد.

جلا فلاناً وعنـه الْهَـمَّ: غـەمو خەفـەتی لـە دڵی فلانکەس دەرکرد.

جَلّى السيفَ والفضة ونحوها جَلْياً وجـلاءً: ژەنـگو چڵـکەکەی لێ کردنـەوەو مشتو ماڵی کردن.

جليت السـماءُ جَلَى: ئاسمان هەساو بـوو هەوری پێوە نەما.

جليت الليلةُ – والجبهةُ: شەو درێژ بوو ٥ ناوچـاوانی پـان بـوو، مـوی پێشەسەری پاشەکشەیان کرد.

جَلَـي الرجـل: پیاوەکە قژی پێشەسـەری بـەرەو دوا هەڵدرانـەوە گردبونـەوە یان هەر قژی پێشە سەری نـەڕوان ناوچـەوانی پـاش دەرکـەوت دەگـوترێ: (هو أجلى، وهي جَلـواء)، (ك: جُلوٌ).

أجْلى القومُ عن المكان ومنه: خەڵـکەکە لەو شوێنە دەرپـەڕین لـە ترسان یـا لە بەر قاتو قڕی.

أجْلى الناسُ عن الشَّيْءِ: خەڵکەکە لـەو کارەساتو جورتمە رزگاریان بوو.

اجْلى يعدو: پەلەی کردو رۆیشت.

اجْلى الجَدْبُ أو العَدُوُّ القومَ عن مكانهم: قـاتو قـڕی یـان دوژمـن ئـەو گـەلو نەتەوەیـەی لـە شـوێنی خۆیـان دەرپەڕاند.

اجْلـى عنـه الْهَـمُّ: خـەمو خەفـەتی لـەدڵ دەرهاویشـت ٥ لـەکاتی پاڕانـەوە بـۆ نەخۆش دەگوترێ: (أجلى الله عنه) خـودا لەو نەخۆشییە لە جەستەی دەربهاوێ.

جَالَيْتُهُ بالأمر: کارەکەم ئاشکرا کرد.

جَلّي الفرسُ تجلية: لەرەبازیـدا ئەسپەکە پێش کەوت.

جَلِيَ البازى: هەڵۆکە سەری بەرز کـردەوە ئەمجار روانی.

جَلِيَ ببصره: چاوی تیژبی‌و سەیری کرد وەکوو چۆن هەڵۆ بۆ نێچیری خۆی دەڕوانێ.

جَلّي عن نفسه: بیرو رای خۆی دەربڕی.

جلي النهارُ الظلمة: رۆژ تاریکی رادا، رەمالی.

جلي الأمرَ والهمَّ عنه: کارەکەی لەسەر لابرد ٥ خەفەتی لە دڵ دەرکرد.

جلي القَوْمَ عن أوطانهم: ئەو نەتەوەی لە نیشتمانی خۆیان وەدەرنا

جَلّي فلان عروسه وصيفةً أو غيرها: زاواکە کارەکەرێك یان دیاری تری پێشکەشی بوکەکەکرد لەکاتی خۆرازاندنەوەدا.

اجْتَلَى القومُ عن الموضع: ئەو نەتەوە لەو شوێنە دەرچوون‌و بڵاوەیان لێکرد.

اجْتَلَى الجَدْبُ أو العَدُوُّ القوم عن موضعهم: گرانی یان دوژمن ئەو قەومەی لەشوێنی خۆیان دەرپەڕاند.

اجتلى العروسُ على بعلها: بوکەکەی بۆ زاواکە رانواند بە ئارایشکراوی نیشانی دا.

اجتلى الشَّيْءَ: سەیری شتەکەی کرد.

اجتلى العروسَ بَعْلُها: مێردەکە سەیری ژنەکەی خۆی کرد لەکاتێکا رازێنرابۆوە.

اجْتَلَى السَّيفَ: شمشێرەکەی مشت‌و ماڵ کرد.

اجتلى العمامة: مێزەرەکەی بەرزکردەوە لەسەر ناچەوانی لای برد.

اجتلى العمامة عن رأسه: مێزەرەکەی لەسەری کردەوە.

إنجلى: بۆ موطاوعەی (جلاه) هاتووە.

تجاليا: ئەو دووە بەنهێنی یەکتریان زانی‌و لێك ئاشکرا بوون.

تجلى الشَّيْءَ تجلياً: بۆ مطاوعەی (جلاّه) هاتووە.

تَجَلَّى الصقرُ: هەڵۆکە چاوی نوقاندن‌و پاشان کردنیەوە بۆ ئەوەی چاوەکانی باش ببینن.

اجْلَوْلَى: لەوڵاتێکەوە رۆیی بۆ وڵاتێکی تر.

الأجلى: روخسار جوان (ابن الأجلى) شێرە ٥ پیاو ماقوڵ‌و گەورە پیاو ٥ بەهانی ٥ کارو شتی ئاشکرا.

الجالية: ئەو کەسانەی لەوڵاتی خۆیان دەرچوون‌و کەوتوونە وڵاتێکی تر ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد کە لەوڵاتێکی تازەدا ژیان بەسەر دەبەن، ئەو وڵاتە تازەیە لەبنەڕەتدا زێدو نیشتمانی ئەوان نییە. هەروا وشەی (الجالية) بە ئەهلی زیممەش دەگوترێ ٥ هەروا بەهەموو کەسێك دەگوترێ کە سەرانەیان لێ بسەنرێ، یا لەزێدو نیشتمانی خۆشیاندا مابنەوە.

الجلا: کل ٥ (ابن جلا): پیاو ماقوڵ: کەسێك ناسراوبێ‌و خەڵکی رێزی لێ بگرن، شوێن جێگەی دیاربێ بە پەنجە ئاماژەی بۆ بکرێ.

الجَلاءُ: کاری ئاشکرا ٥ شایەت‌و بەڵگە

لەدادگادا ٥ کلە سوبحانی ٥ کاتی رووناکی رۆژ، دەگوترێ: (ما ألمت عنده الا جلاء یوم).

الجِلاَءُ: کل (کلە سوبحانی) لە حەدیثی نوممو سەلەمەدا هاتووە: (کرهتُ لِلْمُحِدّ أن تکتحِلَ بالجلاء).

جلاء فلان: ئەو کونیەو نازناوەیە کە دەبێتە نیشانەی رێز لێگرتنی.

الجِلْوَةُ: رازاندنەوەی بووك ٥ ئەودیارییەیە زاوا دەیدا بەبووك.

الجَلِیَّةُ: هەواڵی راست، راستی رووداو.

المَجَالِي: شوێنی روتانەوەی سەر لەو شوێنەی لەسەر تووکی پێوە نەمابێ، کە زۆربەی کات پێشەسەر دەگرێتەوە.

الجلوکوما: نەخۆشییەکە نیشانەکەی ئەوەیە فشاری خوێن لەناو چاودا پەیدا دەبێ.

جَمِئَ علی فلان جَمَأً: رقی لەفلانکەس هەڵسا ٥ (هو جمِئٌ).

جَمِئَ الفَرَسُ: پەڵە سپییەکەی جەستەی درێژ بووە (هو اجأ)

تَجَمَّأَ القومُ: قەومو خوێش کۆبوونەوە.

تَجَمَّأَ فلان في ثیابه: خۆی کۆکردەوە، خۆی گرمۆڵە کرد.

تَجمأ علی الشَّيءِ: خۆی بەسەر شتەکەدا داو دایپۆشی.

الجَمَأ: کەس.

الجماء: بەمانا (الجمأ) دێ.

المُجَمَّأ لفرس مُجَمَّأ: ئەسپێکە پەڵەسپی ناوچاوانی درێژە.

الجُمْبَازُ: جۆرە یارییەکی وەرزشە.

جَمجم فلان: فلانکەس قسەکەی خۆی روون نەکردەوە هەرمینگە مینگی بوو.

جمجم کلامَهُ: قسەکانی بە توێکڵ کردن.

جمجم الشَّيءَ في صدره: شتەکەی لەدڵی خۆی داهێشتەوەو ئاشکرای نەکرد.

جمجم فلاناً: فلانکەسی بەهیلاك برد.

تَجَمْجَمَ فلان: بەمانا (جَمْجَمَ) دێ.

الجُمْجُمُ: شتی زێر پێ دراو.

الجُمْجُمَةُ: ئیسقانی سەر کە مێشکی لەخۆ گرتووە ٥ بەمانا (سەر) دێ ٥ ئادەمیزاد ٥ سەرۆك خێڵو فەرمانڕەوا ٥ وەجاخزادە ٥ پیاڵەی ئاو خواردنەوە کە لە دار دروست کرابێ وەکوو (کاسە) ٥ ئامێری پێوانە وەکوو قسناخ ٥ هەوجاڕ ٥ بیرێك کە لەزەوی هەڵۆڵو خراپدا لێ بدرێ، (ك: جُمْجُمُ، جَمَاجِمُ)

جَمَحَ الفَرَسُ جَمحاً وجموحاً وجماحاً: ئەسپەکە سەرکەش بوو بەویستی خاوەنەکەی رەوی نەکرد، (ك: جوامح وجُماح)٥.

جَمَحَ الرجلُ: پیاوەکە هەر بەقسەی خۆی کردو شوێن هەواو هەوەسی خۆی کەوت ٥ (هو جامح وجموح).

جَمَحَت السفینة: کەشتییەکە لەرێڕەوی خۆی لایداو کەشتیەوانەکان نەیان توانی کۆنترۆڵی بکەن.

جَمَحَتِ المفازَةُ بالقوم: بیابان‌و سارایه که بەهۆی دووری‌و بەرفراوانییەوە ئەو هۆزەی بەهیلاك برد.

جَمَحَ فلان إلى كذا: فلانکەس پەلەی کرد بۆ فلان شت.

جَمَحَت المرأة من زوجها: ژنەکە لەماڵەوە بەرق هەڵساوی هاتە دەرەوەو رۆیشتەوە بۆ ماڵی باوانی بەبێ رازی بوونی مێردەکەی.

الجُمَّاحُ: تیروکەوانی بێ سەرتیرە، شتێکی سەرخرە پێی فێری تیرهاوێژی دەبێ ٥ تیرێکە قوڕی لەسەرەکەی دەدرێ دەهاوێژرێتە باڵندەو شتی وەها، (ك: جامیح).

الجَمْحَلُ: گیانلەبەری ناو صەدەف.

جَمْخَ جَمْخاً: لوتبەرزی نواندو خۆی بەزلزانی‌و شانازی کرد ٥ (هو جامخ وجرخ وجمیخ وجُمّاخ، (ك: جُمَّخ).

جَمَخَ الصَّبِيَ: منداڵەکە بازی هاویشت.

جَمَخَ الصبیان بالكِعاب: منداڵەکان یاریان بە تۆپەڵەکرد.

جَمَخَ الخیلَ والكِعاب: ئەسپەکەی تاودا تۆپەکەی هاویشت.

جَمْخَهُ: شانازی بەسەردا کرد.

جَمَدَ الماءُ والسائلُ جَمْداً: ئاوەکە بەستی شلەمەنییەکە رەق بوو

جَمُدَت عینه: چاوی بێ فرمێسك بوو فرمێسکی کەم هەڵوەراند. (فهي جامدة وجمود.)

جَمَدَت الناقةُ أوالشاةُ: حوشترەکە یان مەڕەکە شیری کەم بوو

جَمُدَتِ الأرض: زەوییەکە بارانی لێ نەباری.

جَمدت السَّنةُ: ساڵەکە بێ باران بوو وشکە ساڵ بوو بارانی تێدا نەباری.

جَمُدَ فلان: فلانکەس دەس قوچاو بوو ٥ دەگوترێ: (جَمُدَتْ كَفُّهُ): دەست قوچاو بوو، (فهو جامد وجماد الكف).

جَمُدَ حق فلان: مافی فلان چەسپا.

جَمَدَ الشَّيءَ جَمْداً: شتەکەی بڕییەوە.

أجْمَدَ فلان: فلانکەس کەوتە مانگی (جُرمادی)ییەوە ٥ بەخیلی‌و چروکییەکەی پەرەی ساند ٥ خێرو بیری کەم بوو ٥ مافی فلان چەسپا.

جَمَّدَ الماءَ والسائل: نزیك بوو ئاوەکە یان شلەمەنییەکە بی بەستێ.

الجامِدُ: سنووری نێوان دوو پارچە زەوی یان دوو خانوو، (ك: جوامد)٥.

الجَماد: بەشی سێیەم لە بونەوەردا.

جَمَادِ: بەدەست قوچاوو چروك دەگوترێ: بۆ زەمکردنی بەپێچەوانەی (حَمادِ) بۆ مەدحکردن بەکاردێ.

الجَمَدُ: سەهۆڵ.

الجَمَدُ: بەمانا (الجَمْدُ) دێ ٥ گردۆلکەیەکی رەقەڵان‌و سەخت، بەردو شاخ، (ك: اجماد جِماد)٥.

الجُمُـــدُ: گردۆلـــكەی رەق و ســـەخت لــە زەوی، (ك: جِماد رأجماد)ە.

جُمَادِي: یەكێكە لەمانگە عەرەبییەكان دوو مانگ هەن ناویان (جُمادی)یە (جمادی یەكەم) و (جُمادی دووەم).

جُمَـادي: بـە رۆژانـی زسـتان دەگـوترێ: چـونكە لـەو رۆژانـەدا ئـاو دەبێتـە ســـەهۆڵ و دەیبەســـتێ ٥ لەیەنـــدێ پێشینانندا هاتووە دەڵێ: (شـهرا ربیع كُجُمَادی البۆس) یەكەسێك دەگوترێ كە لە هەموو حاڵێكدا ئاخ و ئۆف بكا لـە خۆشـی و ناخۆشـی دا ئـەو هـەر زاكـەی بـێ، دەگـوترێ: (ظلـت العـینُ جمادی) چاوەكان بێ فرمێسكن.

الجَمْـادُ: (ســـیف جَمْـــادٌ): شەمشـێرێكی بڕندەیە.

جَمَـــرَ الفَـــرَسُ جَمْـــراً: بـــە پێوەنـــدەوە ئەسپەكە بازی دا.

جَمَرت الدابةُ: ولاغەكە بـازی هاوێشت و یەكورجی رۆیی.

أجْمَرَ القومُ: قەوم و خوێش كۆبونەوە.

أجْمَرَ الفرسُ: بەمانا (جَمَرَ) دێ.

أجْمَـــرَتِ الليلـــةُ: شـــەوەكە بـــەردەوام مانگەشەو بوو.

أجْمَرَ ثوبَهُ: پۆشاكەكەی گولاو پژێن كرد.

أجْمَـــرَت المـــرأةُ: ئافرەتەكـــە قـــژەكانی لەپاشە سەری داكۆكردەوەو لە دواوە توند بەستی و بەری نەدانەوە.

أجْمَـرَ الرجـلُ شـعره: پیاوەكـە قـژەكانی كردنە گودلەو كاكۆڵ.

أجْمَرَ الأمرُ بنی فلان: ئەو كـارە هـەموو خێڵی فلانی گرتەوە.

أجْمَرَ الخَيْلَ: ئەسپەكەی لاوازكرد وای لێ كرد ورگی بچوك بووە.

أجْمَرَ الجِمَارُ الخفَّ والحافِرَ: كرۆكی دارخورما سمی ولاغەكانی پتەو كرد.

جَمَّرَ القومُ: خزم و خوێش كۆبوونەوە.

جَمَّرَ الحاجُ: حاجی رەجمی شەیتانیان كرد.

جَمَّـــرَ الرجـــلُ: پیاوەكـــە كرۆكـــی دارخورماكـــەی بـــڕی ٥ دەگـــوترێ: (جَمَّـــرَ الرجـــلُ النخـــلَ): پیاوەكـە درەختە خورماكەی بڕی.

جَمَّـرَت المـرأةُ: بـەمانا (أجْمَـرَتَ) دێ ٥ دەگـوترێ: (جَمَّـرَت شـعرها): قـژی لەپاشە سەری بەست.

جَمَّرَ الشَّيْءَ: شتەكەی كۆ كردەوە.

جَمَّـــرَ الأمـــيرُ الجَـيْشَ: پاشـا سـوپاكەی كـــۆكردەوە لەبـــەرەكانی جـــەنگ دا دایمەزراندن و نەیهێشت بگەڕێنـەوە بۆ ماڵەوە.

جَمَّـــرَ اللَحْـــمَ أو الخُبْـــزَ: گۆشـتەكە یـان نانەكەی خستەسەر پشكۆ ئاگر.

جَمَّرَ الثوبَ: كراسەكەی بوخار پژێن كرد.

اجْتَمَـــرَ بـــالمِجْمَرَةِ: بـــە گولاوپـــژێن پۆشاكەكەی رشاند.

تَجَمَّرَ القومُ: خزم و قەوم كۆبونەوە.

تَجمَّرَ الجَيْشُ: سوپاكە لەبەرەی جەنگدا قەتیس ما.

استجْمَرَ القومُ: قەومەكە كۆبوونەوە.

استَجْمَرَ الرجلُ: پیاوەكە بە بەرد خۆی پاك كردەوە.

الجامور: كرۆكی دار خورما ناوەرۆكی ٥ تاكەكەی (جامورة)ە هەروا ناوە بۆ گۆڕ ٥ بۆ سەر.

الجَمَارُ: كۆمەڵو جەلەب جەلەب ٥ دەگوترێ: (عدّ فلان اهله جماراً).

الجَمَارُ: بەلای جولەكەوە رافەی (المِشنی)يەو تەواوكەريەتی.

جُمَاری: هەموو: دەگوترێ: (جاء القوم جُماری): قەومەكە هەموويان بەكۆمەڵ هاتن.

الجَمْرَةُ: پشكۆ ئاگر ٥ لە پەندی پێشینانا هاتووە (لولك لعرّة لقال جَمْرَة) بۆ كەسێك دەگوترێ: هەرلايەنی دژايەتی بگرێ ٥ هەروا ناوە بۆ بەردە وردكە ٥ بەزوريش ناوە بۆ ئەو بەردە وردانەی حاجیەكەن رەجمی شەيتانی پێ دەكەن ٥ تاريكی شەو كەبگاتە ئەوپەڕی ٥ گەلو نەتەوەيەك يەككرتوو بنو كەسيان لێ ئەرمەنەبێو لەگەڵ كەسی تر پەيمانبەستو سوێندخۆر نەبن ٥ دەگوترێ: (هم جَمْرَة) ئازاو ئەبەردو داكۆكيكەرن لەولاتو خێڵو نەتەوە ٥ بەمانا رقو تورەييش هاتووە لە پەندا دەڵێ: (اهرق علی جمرك ماءً) ئاو بكە بەسەر پشكۆی رقو تورەييتدا.

الجُمّارُ: ناوەرۆكی دارخورما تاكەكەی (جمّارة)ە ٥ لە پەندی پێشینانا هاتووە ٥ (جُمارَة لزكل بالمُلاس) بۆ ماڵو سامان دەگوترێ: يەكێك بەنارەحەتی كۆی دەكاتەوە دوايی دەبێتە ميرات بۆ ئەبلەو نەزان ٥ لە زانستی رووەكناسی دا بەناوەرۆكی رووەكەكە دەگوترێ.

الجَمْرُ: كۆمەڵگای گەلو نەتەوە ٥ لەڤز ئەوەی كراوە بە كاكۆڵو گودلە.

ابن جمير: شەوی زۆر تاريك ٥ مانگی يەكشەوەی ون.

ابنا جمير: شەوو رۆژ.

الجميرة: زولف كە دەهۆندرێتەوە.

المِجْمَرُ: مقەڵی، ئاگردان ٥ ئەو شتەی پشكۆ ئاگری تێدا دادەنرێ ٥ ئەو دارە عوودەی دەسووتێ بۆن بڵاودەكاتەوە، (ك: مجامِرَ)ە.

المُجْمَرَ: بخورا بخورد.

الجُمرك: گومرگ وشەيەكی (توركی)يە بە عەرەبی پێی دەگوترێ: (مكس).

جَمَزَ الفرسُ ونحوه جَمْزاً وجَمَزی: ئەسپەكە بە گورگە لوقە رۆيی، رۆيشتنەكەی نزيك بوو لەراكردن ٥ بازی دا.

جَمَزَ الانسانُ: بەپەلە رۆيی.

جَمَزَ فلان في الأرض: رۆيی بەناو زەويدا.

جَمَزَ فلان به: گاڵتەی پێكرد.

الجُمْزُ: باقی ماندەی لاسكی هێشوە خورما، (ك: اجماز وجموز).

الجُمْزَةُ: ئەو لاسكو سەرە لق و پۆپە کە دانەوێڵەکەی پێوەیە.

الجَمَّازُ من الدواب: ولاغی خۆشڕۆو بەراپەڕ.

الجُمّازَةُ: جبەیەکە لە خوری دروستکرابێ قۆڵەکانی تەسك بن ٥ لە حەدیثدا هاتووە کە پێغەمبەر (د.خ): (توضأ فضاق عن يديه كُما جُمّازة كانت عليه).

اَلْجَمّازَةُ: ئامێرێکە بۆ سواربوونو شت گواستنەوە لە شێوەی عەرەبانەدا ئەسپ رای دەکێشێ.

اَلْجُمَّيْزُ: جۆرە درەختێکە میوەکەی دەشوبهێتە هەنجیر.

الجُمَّيْزَى: بەمانا (الجُمَّيْزُ) دێ.

جَمَسَ السمنُ ونحوه جمساً وجموساً: ڕۆنەکە رەق بوو، بەستی.

جَمَسَ النَّبتُ: رووەکەکە ناسکیو تازەییەکەی نەماو رەق بوو ٥ لە حەدیثدا هاتووە لە ئیمامی عومەریان پرسی دەربارەی مشکێك بکەوێتە ناو ڕۆنەوە، لەوەڵامدا وتی: (ان كان جامساً أُلقِيَ ماحوله وأكل، وان كان مائعاً أريق كله).

جَمُسَ السّمنُ جُمُوسة: بەمانا (جَمَسَ) دێ.

الجاموس: گامێش ٥ رەشە ولاغێکە لەمانگا گەورەترە بەخێو دەکرێ بۆ جوتو بۆ شیردان.

الجُمَاسِيَة: دەگوترێ: (ليلة جماسية) شەوێکی ساردە ئاو دەیبەستێو دەبێ بە سەهۆڵ.

اَلْجَمْشَةُ: ئاگر.

اَلْجُمْشَةُ: خورمای وشك ٥ خورمای تازە پێگەیشتووی کەشیرین نەبووبێو نەرمیش نەبووبێ ٥ جەڵەبە حوشتر، (ك: جُمَشٌ)٥.

جَمَشَ نبات الأرض جَمْشاً: گیاو گژی زەوییەکەی دوریەوە.

جَمَشَ رأسَهُ: سەری خۆی تاشی ٥ دەگوترێ: (جَمَشَ شَعْرَهُ).

جَمَشَتِ النورةُ الشَّعْرَ: داڕووەکە مووەکانی هەموو لێکردنەوە.

جَمَشَ الجِسْمَ: جەستەی سوتاند.

جَمَشَ الضرعَ: بەسەری پەنجە گوانەکەی دۆشی.

جَمَشَ المرأة: دڵداری لەگەڵ ئافرەتەکە کرد ٥ یان یاری لەگەڵ کرد ٥ (هو جامش وجَمّاش) دەشگوترێ: (جَمَشته المرأةُ).

جَمَّشَ المرأةَ: بەمانا (جَمَشَها) دێ.

الجَمُوشُ: داروی مولێکردنەوە ٥ دەگوترێ: (سنة جموش) ساڵێکە گیاو گژی هیچ نەهێشتەوە.

الجَمِيشُ: داڕوی روتێنەرەوە ٥ شوێنێك گیای لێ نەڕوێ.

جَمَعَ المتفرق جمعاً: شتەکانی کۆکردنەوە.

جمع الله القلوبَ: خودا دڵەکانی یەکدیگیرکردن ٥ (هو جامع وجَموع).

جَمَعَ القومُ لاعدالهم: ئەو قەومە خۆيان حازر کرد بۆ شەڕ لەگەڵ دوژمن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ﴾.

جَمَعَ أمْرَهُ: بڕیاری لەسەر کاری خۆیدا.

جَمَعَ عليه ثيابَهُ: پۆشاکەکەی لەبەرکرد.

اجْمَعَ القومُ: خەڵکەکە یەکیان گرتو رای خۆیان کرد بەیەك.

اجْمَعَت الأرض: زەوییەکە روتایەوە بێ گیاوگژ بوو.

اجمع القدر: مەنجەڵەکە کوڵی هەڵچوو

اجمع المُتَفَرِّقَ: شتە بڵاوبووەکانی کۆکردەوە.

اجمع الأمْرَ: کارەکەی توندو تۆڵو پتەو کرد ٥ لەقورئاندا هاتووە ﴿فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا﴾ ٥

اجْمَعَ الأمر وعليه: بڕیاری لەسەردا نیازی خۆی یەکالا بکاتەوە ٥ لەحەدیسدا هاتووە (من لم يجمع الصيام من الليل فلا صيام لـه) کەسێك شەو بڕیاری بە رۆژو بوون نەداو نییەت نەهێنێ رۆژوی دروست نییە.

اجْمَعَ الشيءَ: شتەکەی حازر کرد ٥ وشکی کردەوەو کزر بووە.

اجْمَعَ فلاناً: فلانکەسی وەگری خۆی کرد.

اجْمَعَ الابلَ: بەکۆمەڵ حوشترەکانی لێ خوڕین.

اجْمَعَ المطر الأرض: بارانەکە بەسەر زەویدا باری و ئاو ڕەوان بوو زەوی ڕەق و نەرمی گرتەوە.

جَامَعَ المرأةَ: کاری سەرجێی لەگەڵ ژنەکەدا کرد.

جَمَعَ فلاناً على أمر كذا: لەگەڵ فلاندا رایان یەکی گرت.

جَمَّعَ الناسُ: خەڵکەکە ئامادەی ئەنجامدانی نوێژو مەراسیمی جومعە بوون.

جَمَّعَ الدجاجةُ: مریشکەکە هێلکەکانی لەسکی خۆیدا کۆکردەوە.

جَمَّعَ المتفرِّقَ: شتە بڵاوەکانی کۆکردەوە.

اجْتَمَعَ: بۆ مطاوعەی (جَمَعَهُ) هاتووە.

اِجْتَمع الرجلُ: ریشی پڕبووە، گەیشتە تۆپەڵاکی گەنجییەتی.

اجْتَمَعَ الماشي: پیادەکە پەلەی کرد لە رۆیشتندا ٥ لەرەوشتو وەصفی پێغەمبەردا هاتووە (كان اذا مشى مشى مجتمعاً).

تَجَمَّعَ: هەندێ لەشتەکان پاڵیان دایە پاڵ شتەکانی تر.

استجْمَعَ: بەمانا (تَجَمَّعَ) هاتووە ٥ دەگوترێ: (استجمع القوم): لە هەموو لایەکەوە خەڵکەکە کۆبوونەوە.

استجمعَ السيلُ: لافاوەکە لەهەموو لایەکەوە کۆ بووەوە ٥ دەگوترێ: (استجمع الوادي): لە هەموو لایەکەوە لافاو هەڵسا: هیچ شوێنێك نەما لافاوی لێ هەڵنەستێ.

استَجْمَعَ البَقْلُ ولوه: دانەوێڵەکە وشك بووە.

استجمعَ للجرى أو الوثوب: خۆی کێف داو خۆی ئامادەکرد بۆ ڕۆیشتن یان بۆ بازدان.

استجمع الرَّجُلُ: پیاوەکە گەیشتە پلەی کاملی‌و هێزو توانا.

استجمع له أمره: هەموو کارە دڵخۆشکەرەکانی بۆ دەستەبەر بوو.

أجْمَعُ: ناوێکە بۆ تەئیدو جەختکردنەوەی هەموانی بەکاردێ ٥ دەگوترێ: (جاء القومُ أجمعهم) (باجمعهم).

الاجماعُ: یەکدیگیربوون‌و ڕێککەوتنی کۆمەڵێکی تایبەتی یان هەموو کەس لەسەر کارێکی تایبەتی، ئەم یەکگرتنە دەبێتە بەڵگە لەسەر بڕیارو حوکمەکە ٥ فوقەهای موسوڵمانەکان وشەی (اجماع) کورت هەڵدێنن لە هاوڕایی موجتەهیدەکان لە چەرخێکدا، لەسەر کارێکی ئاینی‌و بەبنە مایەك لەبنەماکانی تەشریع دەژمێردرێ.

الاجتماع: زانستی کۆمەڵایەتی: زانیاری زانستێکە باس لە دروستبوون‌و گەشەکردنی کۆمەڵنی ئادەمیزاد دەکا ٥ سروشت‌و قانون‌و یاسای کۆمەڵایەتی باس دەکاو دیاردەکانیان دەخاتە بەر توێژینەوەو لێکۆڵینەوە ٥ دەگوترێ: (رجل اجتماعی) پیاوێکە بەگوێرەی پێداویستییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی هەڵس‌و کەوت دەکاو زۆر تێکەڵ بە جەماوەر دەبێ.

الجامعُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ مزگەوتێك کەنوێژی هەینی تێدا ئەنجام بدرێ ٥ دەگوترێ: (مسجد الجامع) (أمر جامع): کارێکە گرنگەو خەڵك لەسەری کۆدەبێتەوە ٥ لەقورئان داهاتووە: ﴿وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ﴾.

کلام جامع: دەق‌و قسەیەکە وشەکانی کەم‌و ماناکانی جوان‌و زۆرن ٥ (قِدْرٌ جامع) مەنجەڵی گەورە.

الجامعة: زنجیرێکە دەست‌و مل پێکەوە دەبەستێ ٥ کۆمەڵێك کۆلیژو پەیمانگای خوێندن‌و زانستین ئاداب‌و زانیارییان تێدا دەخوێندرێ‌و دەگوترێتەوە.

قدر جامعة: مەنجەڵی گەورە ٥ (جمعتهم جامعة) کارێکی گەورە کۆی کردونەوە ٥ (کلمة جامعة) مانای زۆر هەڵدەگرێ‌و وشەکە بۆ خۆی کورتە ٥ لە حەدیثدا هاتووە پێغەمبەر فەرموویەتی: (أوتیت جوامع الکلم) قسەی بەهێزو پڕ مانا فێر کراوم.

ج م ع

جامع
مجوز
مجهر
مجول
مجمرة
جناح
جوانح
جيب
جفت
منجنيق
جفنة
جام
جمجمة
جورب
جنك
مجن
جفن
جلبة
جناحية
جلبان
جوز
جوز الهند
جوز القوطل
جعدة
جاورس
جلم
جلكى
جعل
جاموس
جمل
جمل البحر
جندب

الجامع: کۆکەرەوەی هەموو شتێك کە لەبنەمایەك داکۆ دەبنەوە ٥ وەکوو قەدی دار کە هێزی هەموو لق و پۆپەکانی تێدا کۆ دەبێتەوە وەکوو کە کۆمەڵێك شت کۆبکاتەوە وەکوو دەگوترێ: (الخمر جماع الاثم) ٥ هەروا دەگوترێ: (هذا الباب جماع هذه الأبواب)، (فلان جماع لبنی فلان) هەموو خزم و کەس و کارەکانی لێی کۆدەبنەوەو، گوێ لەبیرو راکانی دەگرن و بەقسەی دەکەن.

قِدر جماع: مەنجەڵێکی گەورەو پان و پۆرە، مەرێکی تێدا جێگە دەبێتەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (استأجَرَ الأجیرَ جِماعاً ومجامعةً) کرێکاری بەکرێ گرت و هەموو حەفتەیەك کرێی خۆی دایە.

الجَماعَةُ: ژمارەی زۆر لە ئادەمیزاد لە درەخت و رووەك ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد کە یەك مەبەست کۆیان بکاتەوە.

الجماعیَّة: لەزاراوەی ئابوری سیاسیدا، بریتییە لە رێبازێکی سۆشیالیستی، ئەوە دەچەسپێنێ کە سودی بەروبوم و بەرهەم دەبێ بۆ دەوڵەت بێ ٥ مڵکایەتی تایبەت و تاك نەمێنێ تەنیا ماڵی دانراو بۆ سەرف کردن نەبێ لەچوار چێوەی مڵکایەتی تایبەتی دا بمێنێ ٥ (المعاهدة الجماعیة): پەیماننامەی نێوان زیاد لە دوو دەوڵەت دەگەیەنێ.

الجَمْعُ: کۆمەڵ، کۆبووەکان ٥ سوپا ٥ دارخورما بەروی لە دەنکێك نەزانرێ صنفەکەی چییە، وەجبە خورمایەکی تێکەڵە لەچەند جۆرێك کە پەسند نەبن، لەزگەو کەتیرەی سور ٥ لەزاراوەی زانستی ریاضی: بریتییە لە کۆکردنە چەند ژمارەیەك ٥ (یوم الجمع): رۆژی قیامەت (یوم جمع) رۆژی عەرەفە.

أیام جمع: رۆژانی کە حاجییەکان لە سارای مینا دەمێننەوە.

الجُمْعُ والجِمْعُ: پێکەوە بە هەمووی دەگوترێ: (ضَرَبَهُ بِجُمْعِ یده) یان دەگوترێ: (أعطاه جُمْعَ الکفِّ) پڕ بەمشتی شتی پێدا ٥ هەروا دەگوترێ: (أخذ بجُمْع ثیابه) پڕ بەکراسەکەی وەرگرت ٥ هەروا دەگوترێ: (أمرهم بجُمْعٍ) کارەکانیان هەمووی بەنهێنییە ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهب الشهر بجُمْعٍ) مانگەکە هەمووی تێپەڕ بوو.

الجَمْعاءُ من البهائم: ئەو ماڵات و حەیوانانەیە کە جەستەیان ساغ بێ هیچ بەشێکی لەجستە نەبوبێتەوە ٥ کە بوحوشتر بەکاربێ مەبەست حوشتری پیرە.

جِماءٌ: وشەیەکە بۆ گفتگۆی و

هـــەموانی بـــەکاردێ دەگـــوترێ: (جــاءت القبيلــة جَمْعَــاءَ) هۆزەکــە هەموویان هاتن.

الجُمْعَــةُ: کۆمــەڵ‌و دەســتەو پێــر ٥ دەشگوترێ: (جُمعة من تمر) چنگێك لەخورما ٥ بـەمانا ئولفـەت‌و وەگـر بـوونی پـەکتر دێ: دەگـوترێ: (أدام الله جُمْعَةَ مابينكما).

الجُمْعَــةُ والجُمُعَــةُ والجُمَعَــةُ: رۆژی هـەینی ئـەو رۆژەی نێـوان پێـنج شـەممەو شەممە لە رۆژانی حەفتەدا.

الجُمَّــاعُ مِـــن كُـــلِّ شَـــيءٍ: بنکـەو سەرچەمســـەری هـــەموو لـــق‌و پۆپـەکان ٥ هەرشـتێك کۆببێتـەوەو چەند شتێك یـاڵ بدرێنـەلای چـەند شـتێکی تـر ٥ کۆمەڵـگایەکی تێکـەڵ لەچەند هۆزو بنەماڵەی جیاجیـا ٥ (جُمَّـــاعُ الجَسَـــدِ) بریتییـە لەســەر ٥(جُمّـــاع الثريـــا)ئـــەو کۆمەڵـــە ئەستێرەیە کە پێی دەگوترێ: کۆ.

الجَمعِيَّـــةُ: کۆمـــەڵێك یەکـــدەگرن بـــۆ مەبەستێکی تایبەتی‌و بیرو هزرێکی هاوبـەش لـە نێوانیانـدا ٥ وەکـوو (الجَمعِية الخيرية الاسلامية)، (الجمعيـة التشريعية) ، (الجمعية العلمية)

الجَميــعُ: کۆبـوەوە ٥ دەگـوترێ: (حـــي جميع) خێڵێکی کۆبووەوەن ٥ (وقــوم جميع) قەومێکی گردوکۆن ٥ (ورجــل جميع): پیاوێکە تێکسمراوو پەشان‌و شەوکەتە (هو جميع الرأي) ئەو پیاوە رایەســندو بـیرو بۆچـون زیرانەیـە (جميع الســلاح): کۆکەرەوەی چـەك ٥ (ناقــة جميــع) حوشترێکە لـە سـکیدا بێچوو هەیە، هەروەها وشەی (جميع) بـەمانا سوپایە ٥ هـەم بـۆ تەنکیـدو گشـــتگیری بـــەکاردێ دەگـــوترێ: (أخذت حقي جميعه).

المُجْتَمَـــعُ: شـــوێنی کۆبوونـــەوەی ٥ کۆمەڵگای ئادەمیزاد.

المَجْمَـــعُ: شـــوێنی کۆبوونـــەوە ٥ ئـــەو خەڵـــکانەی کۆبوونـــەوە واتـــە: ئەوانـــەی کۆبوونەوەکـــەیان پێـــك هێنـاوە ٥ شـوێنی بەیـەك گەیشتنی دوو شـت یـان زیـاتر وەکـوو (مجمـع البحرين) ٥ هەروا ناوە بۆ دەزگایـەك کە گرنگی بەلایەنی زمانـەوانی یـان فـەنن‌و ئـەدەب‌و زانسـت‌و زانیـاری بدا، (ك: مجامع)٥.

المَجْمَعَة: شوێنی کۆبونەوە.

المُجْمَعَةُ: وتارێکی رێك‌و پێك کە کەم‌و کوڕی تێدا نەبێ.

المجموع: کۆ ٥ ئاکامی لێکدانی چـەند ژمارەیەك.

جَمَلَ الشَّيَ جَمْلاً: لەشـتە بـڵاوە بووەکـان ئەوەی کۆ کردۆتەوە.

جَمَلَ الشَحْمَ: بەزو پیوەکەی تواندەوە.

جَمُلَ جَمالاً: شێوەو روخساری جـوان بـوو ٥ رەوشـــت‌و ئـــەخلاقی جـــوان بـــوو

(فهو جميل)، (ك: جملاء) (وهي جميلة)، (ك: جمائل).

أَجْمَلَ: حوشترەکانی زۆر بون ٥ (أجْمَلَ في الطلب) بەجوانی داخوازییەکەی خۆی گەیاند ٥ لە حەدیسدا هاتووە: (اجملوا في طلب الرزق فان كلاً ميسر لما خلق له).

أَجْمَلَ الشَّحْمَ: بەزوپیوەکەی تواندەوە.

أَجْمَلَ الشَّيْئَ: ئەو شتەی لەبلاوە بومکان کۆ کردەوە.

أَجْمَلَ الحسابَ: ژمارەکانی حیسابی کۆکردەوە.

أَجْمَلَ الكلامَ: قسەکەی بەکورتی رانواندو شتەکەی دەربڕی.

أَجْمَلَ الصَّنيعَةَ: کردارەکەی جوان ئەنجام داو رازاندییەوەو زۆری کرد.

جَامَلَهُ: بەجوانی هەڵس و کەوتی لەگەڵدا کردو بەپیر داخوازییەکانییەوە چوو.

جَمَّلَهُ: جوانی کردو ئارایشی دا ٥ لە دوعاو پارانەوەدا دەگوترێ: (جَمَّلَ الله عليك): خودا جوانخاصت بکاو لەدڵی خەڵکی دا شیرین ببی.

جَمَّلَ الأميرُ الجيشَ: فەرمانڕەوا سوپاکەی لەبەرەی شەڕهێشتەوە ٥ مانەوەی سوپای درێژ کردەوە.

أجْتَمَلَ: بەزوپیوی خوارد ٥ خۆی پێ چەورکرد.

اجتملَ الشحمَ: بەزەکەی تواندەوە.

تَجَمَّلَ: بۆ مطاوعەی (جَمَّلَهُ) هاتووە ٥ خۆی جوان کردو بەتەکەللوف جوانی بەسەر خۆیدا هێنا ٥ دەشگوترێ: (تجَمَّلَ الفقيرُ): هەژارەکە پیوی خوارد.

اسْتَجْمَلَ الشيئ: شتەکەی بەجوان لەقەڵەمدا.

الجامِلُ: جملە بە حوشتر لەگەڵ شوان و بارو بارگەنەکەیدا.

رجل جامل: پیاوێکی خاوەن حوشتر.

الجَمَالُ: بەلای فەیلەسوفەکانەوە صیفەتێکە لە شتەکاندا دەبینرێ و دڵ خۆش دەکاو رەزامەندی وەدی دێنێ.

علم الجمال: بەشێکە لەبەشەکانی فەلسەفە باسی جوانی و ئەندازەکانی جوانی و بیرۆکەو تیوری جوانی دەکا.

الجُمَّالُ: کەسێک شتێک زۆر جوان بێ لە جوانی دا بێ وێنەبێ.

الجُمَاليُّ من الابل والناس: کەتەو دەست و پل قەوی و تێکسمڕاوو جەستە تەواو.

الجَمَلُ: حوشتری گەورە ٥ لەو حوشترە گەورانە هی وایان هەیە دوو دوگی هەیە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (ما استتر من قاد الجَمَلَ): کەسێک حوشتر لێ بخورێ خۆی بۆ ناشێردرێتەوە بەکەسێک دەگوترێ: کارێکی ئاشکرا بکاو نەشێردرێتەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (رَكِبَ اللَّيلَ

جَمَلاً شەوی کردووە بە حوشترو سواری بووە بەکەسێك دەگوترێ: هەر بەشەو ئیشەکانی بکاو بەشەو کەم بخەوێ (ك: جُمْلٌ وأجمالٌ وجِمال وأجْمَلٌ وجمالة و....)

الجَمَلُ: حەبلی ئەستور ٥ ماسی ٥ جۆرە ماسی یەکە.

الجُمَلُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الجُمَّلَةُ: بولبول.

الجُمْلَةُ: کۆکەرەوەی هەر شتێك، کۆی شت، دەگوترێ: (أخذ الشيءَ جُمْلَةً وباعه جُمْلَةً) واته: بەکۆ نەك پارچە پارچە.

الجُمْلَـةُ: لـەلای زانایـانی بەلاغـەو نەحوییـەکان رستەیەکە موسنەدو موسنەدو ئیلەیهی تێدابێ موبتەداو خەبەری لەخۆگرتبێ.

الجَمَلُونُ: هەڵاشێکی کەوانەییە لە شێوەی دوگی حوشتردایە.

الجَمّالُ: خاوەنی حوشتر، شوانی حوشتر، (ك: جَمّالة)ە.

الجُمّالُ: زۆر زۆر جوان و قەشەنگ.

الجُمَّلُ: حەبلی ئەستور.

حِسابُ الجُمَّلِ: جۆرێکە لە حیسابو هەژمار لەبەرامبەر هەر پیتێك ژمارەیەك دادەنرێ بەشێوەی (أبجد هوز).

الجُمَّيْلُ: بولبول.

الجُمُولُ: ئافرەتی قەڵەوو گۆشتن ٥ ئەو کەسەی بەز دەتوێنێتەوە.

الجَمِيلُ: بەزی تواوەی کۆبوەوە.

الجُمَيْلُ: بولبول.

المُجْمَلُ من الكلام: رستەی کورت ٥ لەزانیاری رەسمدا شێوەیەکە گرنگی دەدا بەلایەنی شێوەکە.

جَمَّ جموماً: کۆبووەوە، زۆر بوو ٥ دەگوترێ: (جَمّتِ البئرُ): بیرەکە ئاوەکەی داکەوت رۆچو بەتایبەتی دوای ئاولی هەڵکۆزتن.

جَمَّ الفرسُ وغيره جَمّاً وجَماماً: ئەسپەکە پشوی داو حەسایەوە هێزی پەیداکردەوە.

جَمَّ العظمُ: گۆشتی زۆر بوو (جَمَّ الفرسُ جماماً): ئەسپەکە نەپەڕیو تۆوەکەی تێدا کۆبوە.

جَمَّ الأمرُ: کارەکە نزیك بوەوەو کاتی هات.

جَمَّ الاناءَ والمكيالَ ونحوهما: قاپەکەی پڕکرد هەتا لەسەرییەوە رژا.

جَمَّ الرجلُ جَمَّتِ المرأة: گۆشتیان زۆر بوو قەڵەو بوون.

جَمَّ الكبشُ والنعجةُ ونحوهما: بەرانەکە یان مەڕیەکە کۆڵ بوون؛ شاخیان نەبوو ٥ لە پەندی پێشینانیدا هاتووە دەڵێ: (عند النطاح يغلب الكبش الأجم) ئەم پەندە بۆ کەسێك لێ دەدرێ کە هاوەڵەکەی بەسەردا زاڵ ببێ بەهۆی ئامادەباشیو خۆحازرکردنەوە ٥ دەگوترێ: (جَم الرجلُ): پیاوەکە بەبێ رمب (بێ چەك) چووە گۆڕەپانی جەنگەوە.

رحل
رحل (الطوارق ، الجزائر)
رحل جزائري
جمل ذو سنامين
هودج جزائري
جمل الجرائة (القطر التونسي)
محمل لنقل المرضى
رحل آسيوي
رحل آسيوي
شكال أو عقال
هودج
رحل طارقي
هودج (أولاد سليمان)

جَمَّ البناءُ: بالەخانەکە بەبێ بارکۆن‌و سوێ بان بوو.
جَمَّ السَّطحُ: سەربانەکە بەبێ سیباج‌و شورا بوو
أجَمَّ الانسانُ والفرسُ ونحوهما: ئادەمیزادەکە یان ئەسپەکە پشوویان داو ماندوو بوونیان نەما.
أجَمَّ الأمرُ: کارەکە نزیك بووەو کاتی خۆی هات.
اجَمَّت الحاجةُ: پێویستییەکە هاتە پێشەوە.
أجَمَّ الفراقُ: کاتی لێك جیابوونەوە هات.
أجَمَّ الماء ونحوه: وازی لە ئاوەکە هێنا کۆبووەوە.
أجَمَّ الانسانَ والفرسَ وغیرهما: ئارامی پێدان ٥ دەگوترێ: (أجمّ نفسك)، (أجمّ فلان لسانه من الکلام).
جَمَّمَ النباتُ: ڕووەکەکە لەخۆکەوت‌و پەل‌و پۆی کردن.
جَمَّمَت المرأة: ئافرەتەکە قژەکانی کۆکردنەوەو کورتی کردنەوە بۆ ئەوەی وەکوو پیاو بچێ.
جَمم شعره: پیاوەکە قژەکانی کۆکردنەوەو کاکۆڵەکانی ڕێك خست لە حەدیثدا هاتووە: (لَعَنَ اللهُ المجممات من النساء) پەروەردگار نەفرینی لەو ئافرەتانە کردووە کە قژیان کۆدەکەنەوەو لە پاشە سەریان دەیان بەستن.
جَمَّمَ الإناءَ والمكیالَ: قاپەکەو پێوەرەکەی پڕ کرد.
تَجَمَّمَ النبتُ: ڕووەکەکە لەخۆکەوت‌و پەل‌و پۆپی کردن.
استجمَّ: کۆبووە، زۆر بوو.
استجمَّت الأرض: زەوی گیاو گژی ڕوا.
استجم الانسان والفرس وغیرهما: بەمانا (أجمّ) دێ.
استجمَّ البئرَ واستجمَ الفرسَ واستجمَّ نفسه: پشوی دایەو ماوەیەك لێی وەستا تا وەگۆڕ بکەوێتەوە.
الْجَمَامُ: پشودان‌و ئەستیراحەت.
الجُمَامُ: پڕکردنی قاپ‌و مەنجەڵ‌و شتی وا ٥ مەنجەڵێك یان تەنەکەو ڕبەو قسناغێك کە دوای تێکردنی شتەکە بەسەریەوە بڕ ژێ.
الجَمُّ: زۆرینە زۆر لە هەموو شتێك ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾.
الجَمُّ من الشيءَ: زۆرینە لەشت، (ك: جمام وجموم) دەگوترێ: (جَمّ الغفیر، الجمّ الغفیر) کۆمەڵی زۆر.
الجَمَمُ: زۆرو کۆبووەوە لە هەموو شتێك ٥ ئەگەر بۆ قاپ‌و ئامێری پێوانە بەکارهات بەمانا پڕو سەرڕێژە.
الجُمَّاءُ: هێلکەی سەر، کاسە سەر، کەللەی سەر.
الجُمَّالي: کۆبووەوەی قژی پێشەسەر ٥ قژی زۆرو درێژ کە بەسەر شان دا بەخش بوبن.

الْجَمَّةُ: مێینەی (اَلْجَمّ)ە.

جَمَّةُ البئرِ: ئەوەیە ئاوەکەی داکەوتبێ دوای ئەوەی ئاوی لێ هەڵگوازرا.

جَمَّةُ السفینة: ئەو شوێنەیە کە لەشوێنی بزمارو رەباطەکانییەوە ئاو دەتکێ‌و تێیدا کۆ دەبێتەوە ٥ دەگوترێ: (جاءوا لِي جَمَّةٍ): بەکۆمەڵ هاتن داوای خوێن دەکەن.

اَلْجَمُومُ: زۆرو کۆبووەوە لە هەموو شتێك، گیاو گژی زۆر، روەك‌و دەرەختی چرو پڕی تر کە روی زەوییەکە داپۆشن ٥ دەگوترێ ٥ (بئر جَمُوم)، (فرس جَمُومُ العدو): ئەسپێکە لە ڕیشتندا دەمەبێ‌و بەردەوام باز دەهاوێ.

اَلْجَمِيمُ: زۆرو کۆبووەوە لە هەموو شتێك ٥ گیاو گژی زۆر ٥ ڕوەك‌و درەختی چڕو پڕ کەزەوییەکە داپۆشی.

اَلْجَمُّ: شوێنی راوەستانی ئاو ٥ سنگ ٥ دەگوترێ: (فلان واسع اَلْمَجَمّ) فلانکەس سنگ فراوانە بەهیچ شتێك رقی هەڵناستێ بە پێچەوانەوە دەگوترێ: (فلان ضَيِّق الْمَجَمّ) فلانکەس تەنگە تیژەیە زوو تورە دەبێ، (ك: مَجَامّ)ە.

الْمَجَمَّةُ: هەرشتێك راحەت‌و کەیفخۆشی بێنێ.

الْجُمَّانُ لرللو: دەنکە مورو لەزیو دروست دەکرێ لەسەر شێوەی لوئلوە ٥ هەروا پێستێکی چندراوو پەراوێز بۆ کراو بە میروی رەنگاو رەنگ ئافرەت دەیکاتە ملی خۆی، نێوان گەردن‌و مەمکی دادەگرێ.

جَمْهَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆ کردەوە ٥ لەسەر گۆڕەکە گڵی کۆکردەوە.

جَمْهَرَ الكلامَ: قسەکەی کورت کردەوە.

جَمْهَرَ له الخَبَرَ واليه وعليه: هەواڵی جەماوەرەکەی پێدا ٥ یان هەواڵی هەندێ لەجەماوەری پێداو راستییەکانی لێ شاردنەوە.

تَجَمْهَرَ عليه: دەستدرێژی کردە سەر ٥ (تَجَمْهَرَ الناس) جەماوەرەکە کرد بۆوەو.

الجُمَاهِرُ: کەتەو زەبەلاح، (ك: جماهر)ە.

الجُمْهُورُ من كل شيء: زۆرینە ٥ لەبو جەوی کۆمەڵ بوو، زوربەی جەماوەر، (ك: جماهیر)ە (جماهير الناس): پیاو ماقولان.

الجمهوري: پاڵدراو بۆلای جەماوەر (الحكم الجمهوري) ئەوەیە کارو باری دەوڵەت بەدەست کەسانێکەوە بێ گەل هەڵیان بژێرێ لەسەر دلب‌و نەرێتێکی تایبەتی ٥ گەل‌و نەتەوەکان سەرەك کۆمارێك بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بۆ خۆیان هەڵدەبژێرن ٥ هەرواناوە بۆ شەرابێك لەترێ دروست دەکرێ‌و سەرخۆشکەرە.

الجمهورية: دەوڵەتێکە حاکمێکی

هەڵبژێراو لەلایەن گەلەوە یان
لەلایەن پەرلەمانەوە بەڕێوەی دەبا
بۆ ماوەیەکی دیاریکراو.

اَلْمَجْمَهَرُ: تووندو تۆڵ و دامەزراوو
جەستەرێك و پێك.

مُجَمْهَرات العرب: حەوت چامەی
عەرەبین هی شاعیرانی جینی
دووەمن و لەدوا (اَلْمُعَلَّقات السبعة)
لەسەری کۆبونەوە.

تَجَمَّی من کل شیئ: کەسایەتی و
قەبارەو چەندییەت و چۆنیەت بۆ
هەموو شتێك ٥ لەلکە شاخ و درکە
شاخ ٥ گری و لوو هاوسان
لەجەستەی ئادەمیزاد.

الجُماءُ: بەمانا (الجِمَّا) دێ ٥ (الجُماةُ)
بەمانا (الجُماءُ) دێ.

جَنَأَ جُنُوءاً: خۆی کۆم کردەوەو مەیلان
بوو ٥ خۆی بەسەردا کوشمەڵە کرد
٥ دەگوترێ: (جنأ لي عَدْوِه) خۆی
نەوی کردو بەگورجی رۆیی.

جَنِئَ: (جَنَأ) شانەکانی بەسەرسنگی دا
دەڕوانن پشتی کۆم بۆتەوە.

جنأ الکبش ونحوه: بەرانەکە
شاخەکانی بەرەو پاش هەڵگەڕانەوە
٥ (هو اجنأ وهي جَنآء).

اجْنَأَ علیه: بەمانا (جنأ علیه)دێ.

اجتنأ علیه: بەمانا (جنأ علیه) دێ ٥
(جانأ علیه) بەمانا (جَنأ علیه) دێ.

تَجانأ علیه: بەمانا (جَنأ علیه) دێ.

الأجْنَأ: پشت کوڕ: کەسێکە شانی
بەسەر سنگی دابڕوانن.

الُجنَأ: تیرو کەوان.

اَلْمُجْنَأَة: چاڵی گۆڕ، گۆڕیچە

جَنَبَ فلان في بني فلان جنابةً: فلانکەس
لەناو خێڵی فلاندا نیشتەجێ بوو
بەغەریبی.

جَنَبَ الریحُ جنوباً: هەوا لە باشورەوە
هاتووە یان بەرەو باشوور دەچێ.

جَنَبَ الیه جنباً: ئارەزووی کردو حەزی لێ
بوو دیدەنی بکا.

جَنَبَ الشَّیْئَ: لێی دوورکەوتەوە ٥ دووری
خستەوە ٥ پاڵی پێوەنا، لاتەنیشتی
هەنگاوت، خاترو خوایشی نەگرت
ڕێزی لێنەنا.

جَنَبَ البعیرَ: لاتەنیشتی حوشترەکەی داخ
کرد.

جَنب البیتَ ونحوه جنباً: بەکەرتو گڵی بۆ
خانوەکە هێناو دایپۆشی ٥ یان
خێرو بێری زۆری بەسەردا رشت.

جنب الأرض: بە کەرتو یان بە ماڵماڵ
زەوییەکەی ڕێك خست و تەختی
کرد.

جنب الفرسَ او الأسیر جنباً: کێشایە لاوەو
کەنارگیری کرد.

جَنَبَ فلاناً الشَّیئَ جَنْباً وجنوباً وجنابةً: دووری
خستەوە ٥ قورئان دەفەرموێ:
﴿وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَن نَّعْبُدَ الأَصْنَامَ﴾.

جَنِبَ جنباً: دوورکەوتەوە ٥ هاواری
لاکەلەکەی کرد ٥ بەلادا سوڕا لە

تینواندا دولاهاتەوە، گرمۆڵەبوو (جَنِب الیە): ئارەزووی لای ئەوی کردو کەوتە دڵەراوکێوە.

جَنِب الریح: بەمانا (جَنَبَ) دێ.

جَنَبَ فلان: فلاّنکەس لەشی پیس بوو.

جَنُبَ جنابة: دوورکەوتەوە ٥ نزیك بووە ٥ لەشی پیس بوو ٥ (جُنِبَ): هاواری لاکەلەکەی کرد ٥ رەشەبا لێی دا بای وەشت تێکیدا ٥ دەگوترێ: (جُنِبَ القومُ أو الزرعُ).

أجْنَبَ: دوورکەوتەوە.(اجنب عنه) لێی دورکەوتەوە ٥ لەشی پیس بوو.

اجْنَبَ فلاناً الشَّيْئَ: ئەو شتانەی لە فلاّنکەس دوور خستەوە.

جانَبَهُ: لایەنگیری ئەوی کرد، یان بۆ پشتگیری ئەوی رۆیی ٥ دوری خستەوە ٥ لەپەندی پێشینانـدا هاتووە (قد جانب الروضَ رأهری الجرل) لە باخ و گوڵستان دوور کەوتۆتەوە ئارەزووی ولاّتی سوتەمەرۆیەتی.

جَنَّبَ القومُ: ئەو هۆزە شیریان بڕایەوەو کەم بوو.

جَنَّبَ العامُ: ساڵەکە نەهات بوو.

جَنَّبَ الفرسَ أو الشَّيْئَ: دووری خستەوە.

جَنَّبَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی لەفلاّنکەس دوور خستەوە.

اجتَنَبَ: لەشی پیس بوو.

اجتنبَ الشَّيْئَ: لەشتەکە دوور کەوتەوەو خۆی پاراست.

أجتنب الفَرَسَ وغیره: ئەسپەکەی دوور خستەوە.

اجتنبَ الشَّيْئَ: لێی دوور کەوتەوە

تَجَنَّبَ: لەشی پیس بوو.

تَجَنَّبَ الشَّيْئَ: لە شتەکە دوور کەوتەوە دەگوترێ: (هو مُتَجَنِّبٌ له) ئەو خۆی لەو شتە دور دەگرێ.

استَجْنَبَ: لەشی پیس بوو.

الأجْنَبُ: بێگانە لە خزمایەتی دا، یان لەزێدو نیشتماندا ٥ شتێك رام نەبێ.

الأجْنَبي: بێگانە، دەرەکی ٥ دەگوترێ: (هو اجنبی لي هذا الأمر) ئەو لەو کارە بێگانەیەو دوورە نایزانێ و ناگای لێ نیە ٥ کەسێك مافی ئەوەی نەبێ رەگەزنامەی ئەو وڵاتە وەربگرێ، (ك: أجانب)٥.

الجانب: لاتەنیشتی ئادەمیزادو هی تریش ٥ ئەملا، ئەولا، ناوچە ٥ بەردەرگای ماڵ ٥ هۆبەو گەرەك، (ك: جوانب) ٥ هەندێکیان دەگوترێ: (إنه لَمُنتَفِخُ الْجَوانِب) فلاّن لوتبەرزو خۆبەزلزانە ٥ غەریب ٥ ئەو کەسەی گەردن کەچ نەبێ.

الْجَنَاب: دەوروبەر، دەگوترێ: (مَروا یسیرون جَنابَیه) پێیان بڵێ: با بەدەوری فلاّندا بڕۆن ٥ بەردەرگای ماڵ یان گەرەك و هۆبە، دەگوترێ:

(أنا في جَنَابِ فلان) من لەژێر چاودێری فلاّندام و لەھۆبەو دیوەخانی ئەودام ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان رحب الجناب، خصب الجناب) دەستو دڵ فراوانو سەخی سروشتە ٥ مەردو نەبەردو پیاوە (ك: أجنبة)٥.

الجُنَابُ: نەخۆشی ٥ (ذات الجَنْب) نەخۆشییەکە توشی پەردەی سییەکان دەبێ.

الجِنَابُ: دژایەتیو ئاژاوەو دڵ ئازاردان ٥ دەگوترێ: (فلان لجّ في جِنَابٍ قبیح) فلان زۆر توندڕەو بوو لە ئازاردانی خەڵکو کاری ناشیریندا ٥ هەروا دەگوترێ: (فرس طوع الجناب) ئەسپێکی سەرنەرمو جڵەو خۆشە.

الجَنَاب: یارییەکی منالانە (دوو مناڵ بەرامبەر بەیەك هەرەیەکە یان هەوڵی ئەوەدەدا بەرامبەرەکەی نەیگرێ).

الجنابا٠: بەمانا (الجُنابی) دێ.

اَلْجَنَابَةُ: لەش پیسی، حاڵەتێکە بەسەر پیاوو ئافرەت دا دێ لەماکامی جوتبون یان ئاوهاتنەوە بەبێ جوتبوون ٥ دەگوترێ: (اغتسل من الجنابة) غوسڵی لەش پیسی لەخۆی دەرکرد ٥ بەمانا (نزیك، ئەولاو ئەملا) دێ، دەگوترێ: (مرّوا یسیرون جنابته) پێیان بڵێ بەنزیکی ئەودا بڕۆن بەلای ئەودا تێپەڕن ٥ لەئەملای ئەوەوە بڕۆن ٥ (ولعدوا جنابته) لەنزیك ئەو دانیشتن.

اَلْجَنْبُ من کل شیئ: تەنیشتو ئەملاو ئەولای شتەکە ٥ لایەنێك ٥ بەرامبەر ٥ دەگوترێ: (هذا قلیل في جنب مودتك) (ماذا فعلت في جنب حاجتي) لە قورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿یَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللّهِ﴾، (ك: جنوب، أجناب)٥.

جار الجَنْب: ئەو جیرانەی ماڵی بەماڵی تۆوە نووسابێ ٥ (الصاحب بالجنب): ئەو کەسەی بەجەستە لێت نزیك بێ، هاوڕێی سەفەرت بێ.

اَلْجَنَبُ في الساق: ئەوەیە پێشڕکێ کەر لەتەك ئەسپەکەیدا ئەسپێکی تر وەکوو یەدەگ ئامادە بکا، بۆ ئەوەی ئەگەر ئەسپەکەی شکستی هێنا خێرا ئەسپەکەی تر بەکار بێنێ ٥ کورتو کولەبنە.

الجُنُبُ: دوور ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا یَشْعُرُونَ﴾ ٥ بەمانا (نزیکیش) دێ ٥ خزم ببێتە جیرانت.

جار الجُنُب: هاوڕێی سەفەرت ٥ ئەو کەسەی پابەندی ویستەکانت نەبێ ٥ ئەو کەسەی توشی حاڵەتی لەش پیسی بێ.

الجَنْبَةُ من الشَّیئ: لایەنی شتەکە ٥ نزیكو ئەملاو ئەولای شتەکە ٥

گۆشەگیری و خۆپارێزی ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (علیكم بالجنَبَةِ فانها عَفَافُ) تابۆتان دەكرێ گۆشەگیری هەڵبژێرن چونكە دەبێتە مایەی دەستو داوێنپاكی ٥ هەروا بەدرەختێك دەگوترێ: گەڵادار بێو هاوینان سەوزبێ ٥ ئەو گیاو گژەی لەنێوان درەختو رەوەكدا دەڕوێ.

الْجَنَبَةُ: لای شتو نزیكی شت.

الْجُنَبَةُ: ئەو كەسەیە خۆی لەخەڵكی تر دەپارێزێ.

الْجُنَّابُ: هاوڕێی هەمناهەنگو هاودەم.

الْجَنُوبُ: لای پێچەوانەی باكور واتە: باشور ٥ بایەك كە لەولایەوە بێ.

الْجَنِیبُ: ئەو ئەسپەی بۆ قەراغ رێ كێش دەكرێ.

الْجُنَّابُ: لغاو شلو سەرنەرم ٥ كەسێك یان ولاغێك لە رۆیشتندا بلەنگێ ٥ بێگانەو غەریب ٥ جۆرێكە لە خورمای باش، (ك: جُنُب)٥.

الْجَنِیبَةُ: ولاخی كێشكراو ٥ لابار بەتەنیشتی حوشترەوە ٥ بەهەردو تایەكان دەگوترێ: (جنیبتان)، (ك: جنائب)٥ ٥ دەگوترێ: (فلان لقَادُ الجنائب بین یدیه) فلاَنكەس بارو بارگەنە لە پێشیەوە دەڕوا.

الْمَجْنَبُ: خێرو شەڕی زۆر.

الْمِجْنَبُ: بەمانا (اَلْمَجنَب) دێ ٥ كەرتو (دێراو هەڵدەر) ٥ ئامێرێكە وەكوو خاكەناز ددانی نیە لای خواروی زۆر تەنگو تیژە ٥ زەوی پێ تەخت دەكرێ، گڵی پی بەرز دەكرێتەوە بۆبەهێزكردنی دەورو بەری جۆگا ئاو ٥ كەوان ٥ پەردە ٥ سنووری نێوان دوو دەوڵەت.

اَلْجَنَبَةُ من الجیش: لایەكی سوپا (چا راست یان چەپ) ٥ هەر دوولای سوپا پێیان دەگوترێ: (مُجَنِّبَتَان) لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (انه صلى الله علیه وسم بَعَث خالد بن الولید یوم الفتح على الجنة الیمنى والزبیر على الجنبة الیسرى).

تَجَنَّثَ: خۆی پاڵ خێزانی تردا، خۆی كردە كوڕو نەوەی خەڵكی تر ٥ دەزووی لەسەر شت هەڵكرد بەجۆرێك شتەكەی شاردەوە باڵندەكە باڵی خۆی بڵاوكردنەوەو هەڵنیشت.

الجِنْثُ: لوغەتێكە لە وشەی (جِنْس) ٥ یان جۆرە زمان لاتیییەكە، (ك: جناث وجنوث).

الجُنْثیُّ: ئاسنگەر ٥ حوشتر خنكین٥ زرێ٥ شمشێر ٥ جۆرێكیشە لە ئاسنی باش، (ك: أجناث)٥.

اَلْجُنْجَنُ والْجِنْجِنُ: ئێسقانی سنگ، (ك: جناجن)٥.

الْجُنْجُنَةُ والجِنجِنَة: بەمانا (اَلْجُنجُنُ) دێ.

اَلْجُنْجُون: بەمانا (الجُنجِنُ) دێ، (ك: جَنَاجِنُ)ە.

جَنَحَ جَنْحاً وجنوحاً: خواربۆوە دەگوترێ: (جنح اليه وجنح له) بەلای ئەویدا لاشی، قسەی ئەوی پەسندکرد ٥ شوێن ئەو کەوت.

جَنَحَ الانسانُ والبعيرُ: بەسەر یەکدا کەوت ٥ مەیەلانی کرد .

جَنَحَت السفينةُ: گەشتییەکە گەیشتە تەنکاو شانی داداو بەزەوییەوە نووساو لەلورچەقی‌و رۆیشتنی بۆ نەکرا.

جَنَحَ الطائرُ: باڵندەکە باڵەکانی لێك دان.

جَنَحَ الرجلُ: پیاوەکە پابەندی فەرمان بوو.

جَنَحَ الليل: شەو رەشکا بەرەو کۆتایی رۆیی.

جَنَحَ الحيوان في سيره: ئاژەڵەکە لەکاتی رۆیشتندا بەهۆی پەلەو خێرا رۆیشتنەوە ملی بۆ پێشەوە درێژکرد.

جَنَحَ فلان على مِرفَقَيهِ: فلانکەس خۆی خستە سەر هەردوو ئانیشکی‌و لەزەوی قایمی کرد ٥ یان خستنیە سەر سەرین.

جَنَحَ على الشيئ: روی لەشتەکە کرد بەهەردوو دەستی خەریکیەتی‌و خۆی بەسەردا شۆڕکردۆتەوە.

جَنَحَ أن يأكل كذا: بەلایەوە تاوان بوو ئەو شتە ئاوا بخوا.

جَنَحَ الطائر جَنحاً: لەشەقەی باڵی داو فڕی ٥ باڵی خۆی شکاندنەوەو لێکی دان.

جُنِحَ: باڵی شکا.

أجْنَحَ الشَّيئَ: شتەکەی خوار کردەوە.

جَنَّحَهُ: باڵی بۆ دروست کردن.

جَنَّحَ للمخالفة: بڕیاری دا سەرپێچییەکەی شیاوی سزادان بێ.

إجتَنَحَ الانسان: پەراسوی شکان.

اجْتَنَحَ الرجل على رحله: پیاوەکە لەسەر ولاغەکەی هەردوك ئانیشکی دادان ٥ خۆی خستە سەر هەردوو دەستی ٥ لە حەدیثدا هاتووە کە پێغەمبەر (د.خ) نەخۆش کەوتووە پاشان تۆزێك ئازارەکەی لەسەر سوك بووە (فاجتنح على أسامة حتى دخل المسجد) قورسایی خۆی خستە سەر ئوسامە چووە ناومزگەوتەوە.

اجْتَنَحَ في السجود: قورسایی خۆی خستە سەر لەپی دەستی‌و ئانیشکی لەزەوی بەرزکردەوەو لەگەلەکەی خۆی دووری خستنەوە بەجۆرێك ئانیشکی وەکوو باڵ دەهاتنە بەرچاو.

اجْتَنَحَ الحيوان في سيره: حەیوانەکە لە رۆیشتندا شوێنی کەوت.

اجْتَنَحَ الشَّيئَ: شتەکەی خوارکردەوە دوولای هێنایەوە.

تَجَنَّحَ: بۆ (مطاوعە)ی (جَنَّحَهُ) هاتووە.

تَجَنَّحَ في السجود: بەمانا (اجتَنَحَ) هاتووە.

اسْتَجْنَحَ الليلُ: شەوداهات.

الجَانِحَةُ: پەراسووە کورتەکان کە لەسنگەوە نزیکن.

الجَنَاحُ: باڵ (ئەو ئەندامەی باڵندە پێی دەفڕێ ○ دوو باڵ ○ قۆڵ ○ بن هەنگڵ ○ لاتەنیشت ○ (جناح القصر وجناح البیت) لایەك لەباڵەخانە لایەك لەخانوو ○ كۆمەڵێك لەشت ○ (جناح الرحى) دوولای بەرداش ○ (جناحا النصل) تیژاییەكانی ○ (جناحا العسكر) دوولای سوپا (جناحا الوادی) ئەم بەرو ئەو بەری شیو ○ دەگوترێ: (فلان في جَنَاحِ فلان) فلانكەس لەژێر چاودێری‌و سەرپەرشتیاری فلان دایە.

جناح السفر: لەسەر سەفەر ○ دەگوترێ: (هو علی جناح السفر) خەریكە سەفەربكا ○ (ركب جناحی الطائر) ولاتی جێ هێشت ○ (ركب جناحی نعامة) بە لێبڕانەوە خەریكی كارەكەیەو زۆر گرنگی پێ دەدا ○ (هو في جناحي طائر) لەدڵەراوكێ‌و ڕاڕایی دایە (خفض له جناحه) گوێ لە مستی بوو گوێ ڕادێریەتی ○ لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ ○ (فلان مقصوص الجناح) فلانكەس دەستەوەستانەو هیچی بۆ ئەنجام نادرێ ○ یەكێكە لە لایەنەكانی یاری تۆپی پێ ○ كە پێك دێ لە پانزە.

الجُنَاحُ: تاوان ○ مەیل كردن بۆ تاوان‌و گوناه ○ هەڵگرتنی خەم‌و خەفەت ○ كۆمەڵێك لەشت ○ هەروا دەگوترێ: (انا الیك جُناح) تامەزرۆم بۆ دیدارتان.

الجَناحِیةُ: بەرێكن لە شیعە توندرەوەكان، شوێنكەوتەی عەبدوڵلای كوڕی موعاویەی كوڕی عەبدوڵلای كوڕی جەعفەری (ذی الجناحین)ن.

الجِنحُ: لا ○ ئەملاو ئەولا ○ چاودێری ○ بەشێك لەشەو ○ تاریكی شەو ○ دەوروبەری رێگا.

الجُنحُ: تاریكی شەو.

الجُنحَةُ: تاوانێكە شیاوی ئەوەیە ئەوەی ئەنجامی داوە سزا بدرێ.

المَجْنَحَةُ: پارچە پێستێكە لە پێشەوەی بار دادەنرێ كاروانچی لەسەر رادەكشێ (ك: مجانح).

جَنَّدَ الجُنودَ: سەربازەكانی كۆكردەوە (جَنَّدَ فلاناً) فلانكەسی كرد بەسەرباز.

تَجَنَّدَ: سەربازی دامەزراندن ○ سەربازی پەیداكردن.

الجُنَادِيُّ: قوماشێك كە لە دیوار بدرێ‌و دیواری پێ داپۆشرێ ○ هەشتێك راخەربێ یان پێخەف بێ ○ لەحەدیثی سالدا هاتووە دەڵێ: (سترنا البیت بجُنادیٍّ أخضر) دیواری ماڵەكەمان بە قوماشێكی سەوز داپۆشیبو ○ ئەبو ئەیوب هاتە ژوورەوە بینی‌و بەپەلە رۆیە دەرەوە، چونكە پێی ناخۆش بوو كە ئەو قوماشە لە دیوار دراوە.

جناح ومجنّحات: ١) ذوات الجناحين - ٢) مستقيمات الأجنحة - ٣) مغمدة الأجنحة - ٤) نصفيّة الأجنحة

اَلْجَنْدُ: سەربازی، یارمەتیدەرو دەستەو پێوەند، (ك: أجناد وجنود).

اَلْجَنَدُ: زەوی رەقەڵاتو سەخت ە بەردێکە لەقوڕ دەچێ.

اَلْجُنْدِيُّ: یەك سەرباز.

اَلْجُنْدِيَةُ: یاسای سوپا.

اَلْجُنْدُبُ: جۆرە کوللەیەکە دەنگی (سیرە سیری) لێ دێو باز دەهاوێو دەفڕێ، (ك: جَنادِبُ)ە ە لەپەندی پێشینانْدا هاتووە دەڵێ: (وصَرَّ الجندبُ) کارەکە بەبنبەست گەیی و کێشەکە قورس بوو.

أم جُنْدُب: بەلاو کارەسات، ستەمو تاوان ە لەپەندا هاتووە دەڵێ ە (رکب أمَّ جُندب): واتە تاوانی کردو ستەمی ئەنجامدا ە (وقع بأم جندب) غەدری کردو غەیری بکوژی کوشتەوە.

جَنْدَرَ الثوبُ: پۆشاکەکە رەونەقی جارانی بۆ هاتەوە لە ئوتوی دا، مشتو ماڵی کردەوە.

جَنْدَرَ الكتابَ: بەقەڵەم بەسەر وشەکانْ و کوژاوەکانْدا هاتەوە تۆخی کردنەوە بۆ ئەوەی بخوێندرێنەوە.

اَلْجَنْدَرَةُ: ئامێرێکی دارینەیە پۆشاکی پێ لەو توو دەدرێو چرچو لۆچی پێراست دەکرێتەوە.

اَلْجَنادِلُ: شتی گەورەو پتەوو بەهێز، (ك: جَنادِلُ)ە.

اَلْجَنْدَلُ: شوێنێکە لە ڕێڕەوی رووباردا بەهۆی زۆر بەسەرا رۆیشتنی ئاوەکە بەردو شاخەکە پتەو دەبن لەپەندی پێشیناندا هاتووە (جندلتان إصْطَكَّتا) ە بەدوو هێزی پتەو دەگوترێ: کە بەگژیەکدا بچن، (ك: جَنادِلُ)ە.

جَنَزَ الشيءَ جَنْزاً: شتەکەی شاردەوە ە کۆی کردەوە.

جَنَزَ الميتَ: مردووەکەی خستەسەر دارەمەیت.

اَلْجِنازَةُ: دارەمەیت ە مردو ە یان دارەمەیتو مردووەکەو ئەوانەی لەگەڵی دا دەچن بۆ سەر قەبرانو کفنو دفنی دەکەن ە شتێك لەسەرشانی جەماوەر ناخۆش بێو خەفەتی پێ بخۆن ە دەگوترێ: (ضُرِبَ حتى تُرك جنازةً) ئەوەندەی لێ درا تا بەمردویان خست (طعن في جَنازته) واتە مرد.

اَلْجَنائِزِيُّ: ئەو کەسەی لەپێش جەنازەکەوە دەڕواو قورئان یان ذیکرو تەهلیلە دەخوێنێ.

اَللّحن الجنائزيّ: سودو ذیکرێکە لە پێش جەنازەکەوە دەخوێندرێ.

جَنَسَتِ الرُّطَبَةُ جَنْساً: خورماکە هەمووی تێکڕا گەیی.

جالَسَهُ: چووە پەری ئەوەوە، خۆی وەکوو ئەو لێ کرد.

جَنَّسَ الأشياءَ: هەموو تاکەکانی وەکوو یەك لێکردن کردنی بەیەك

جینس و بیّر پالّیدان بەرەگەزو جینسی خۆیانەوە.

تَجَنَّسَ: بۆ مطاوعەی (جَنَّسَهُ) هاتووە.

تَجَانَساً: لەرەگەزدا خۆیان وەکوو یەک لیّکرد.

الجِنَاسُ: لەزاراوەی بەلاغیاندا ئەوەیە دوو وشەیان دوو رستە لەهەموو پیتەکانیاندا یان لە زۆربەیان دا وەکوو یەک بێن و مانایان جوودابێ.

الجِنْسُ: بنەماو رەگەزو جۆر ە لە زاراوەی مەنتیقیەکاندا ئەوەیە دەلالەت بکا لەسەر زۆر شت کە جۆرەکانیان جوداواز بن وەکوو (حەیوان) کە رەگەزێکە زۆر جۆری وەکوو (ئادەمیزاد)و (ئەسپ)و (رەشە وڵاخ)و زۆر جۆری تری گیانلەبەر دەگرێتەوە ە بەیەککەیشتنی نێرو مێ لەبارەی سێکسەوە.

الجِنْسِيُّ: پالّدراو بۆلای (جینس) لە زاراوەی یاساو قانونیدا پەیوەندییەکی یاسایە تاکێک دەبەستێتەوە بە وڵاتێکەوە، وا دەبێ پەیوەندییەکە راستەقینەو بنەرەتییە، وادەبێ لاوەکییەو بەهۆی شتی ترەوە ئەو هاوڵاتی بوونە بەدەست دەهێندرێ.

الجِنْسِيَّةُ: صیفەتێکە بە ئادەمیزادەوە دەلکێ لە روی پەیوەندیی و گەڕانەوەی بۆ نەتەوەو گەلێک.

الجَنِيسُ: ماسییەکە لەنێوان رەنگی سپی و رەنگی زەردا.

الْجَنِيسُ: شتی رەسەن و ساغلەم.

جَنَفَ، جَنِفَ جُنُوفاً: لا خواربوو، ستەمی کرد ە دەگوترێ: (جنف علیه، وعنه) لایدا (جنف لەه) ستەمی کرد.

جَنِفَ جَنَفاً: بەمانا (جَنَفَ) دێ ە لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: (فَمَنْ خَافَ مِن مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ) ە پشتی کۆم بۆوە.

أَجْنَفَ: بەمانا (جَنِفَ) دێ.

أَجْنَفَ فلاناً: لە بڕیارەکەی فلان دا ستەمی بەدیکرد.

جانَفَ القَوْمَ: خۆی لە گەلەکەی تەرە کردو لێیان دوور کەوتەوە.

تَجانَفَ: لایدا، لە رێگای راست کلابوو ە لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: (فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ).

تَجانَفَ عنه: لێی لادا، (تجانف لە والیه) بۆی لادا.

تَجانَفَ في مشیته: لە رۆیشتندا خۆی بادا و فیزی کرد.

الأَجْنَفُ: کەتەو زەبەللاح ە دەگوترێ: (قدح أجنف) پیاڵەیەکی ئەستور.

الجُنَافِيُّ: ئەوکەسەی لە رۆیشتندا خۆی بادەدا فیزو لوتبەرزی دەنوێنێ.

الْمِجْنَفُ: ستەمکار (خصم مجنف) رکابەرێکی ستەمکارە.

جَنَقَهُ: بە قۆچەقانی بە (مەنجەنیق) بەردی تێگرت ئاگر بارانی کرد.

أجناس:

أسوجي
من سكّان أوروبا الوسطى
من سكّان جزيرة كريت
شيخ لبناني
هندوستاني
شيخ درزي
يمني
زيدي
شيخ عربي
مغربي
من الطوارق
من سكّان مراكش

أجناس:

تركي — صيني — من سُكان التيبت

ياباني — من هنود أميركا — من سُكان الكونغو

من قبيلة مُوي (فيتنام) — من سُكان جُزر فيلبين — رئيس قبيلة من حُمر الجلود

من سُكان أستراليا البدائيين — من سُكان صومالي — من سُكان غينيه

جَنَقَةٌ: بەمانا (جَنَقَة) دێ.

الجُنَّـق: ئەوانـەی سـەروكاری مەنجەنیق دەكـەن ٥ ئـەو بەردانـەی بـە مەنجەنیق دەهاوێژرێن.

المِنْجَنِيقُ: (المَنْجَلِيق): مەنجەنیق، (ك: منجنيقات، مجانق، مجانيق).

الجُنْكُ: تەنبور، ئامێرێكی گۆرانی‌و مۆسیقایە.

جَنَّ جَنّاً: خۆی حەشاردا.

جَـنَّ الليـلُ جِنّـاً وجنونـاً وجنانـاً: شـەو تـاریكیی هێنـا ٥ تـاریكی داهـات ٥ دەگـوترێ: (جَـنَّ الظـلامُ) تاریكـایی شەو چڕو پڕتر بوو.

جَنَّ عليه، جَنَّ الشَّيءَ: شـتـەكەی داپۆشی ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفـەرموێ: (فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا).

جَـنَّ المَيِّـتَ: مردوەكـەی كفـن كـرد ٥ مردوەكەی خستە ناو گۆڕەوە.

جُنَّ جَنّاً وجُنوناً وجِنَّةً ومَجَنَّـةً: شێت بـوو، عـەقڵی لەدەسـت دا، بـۆ زێـدەڕەوی لەو مانایەدا دەگوترێ: (جُنَّ جُنُونُهُ).

جُنَّ بِهِ ومنه: سەری لێی سوڕماو سەرنجی راكێشا وای لێ هات بۆی شێت بوو.

أجَنَّ: بەمانا (جُنَّ) دێ.

أجَنَّ الشَّيْءَ عنه: شتەكە خۆی حەشاردا.

أجَـنَّ المـرأة جَنينـاً: ئافرەتەكـە منـداڵی كەوتە سكەوە.

أجَنَّ الشَّيْءَ: شتەكەی حەشاردا، شتێكی بۆ دانا داپۆشی.

أجَـنَّ المَيِّـتَ: مردوەكـەی داپۆشـی ٥ لـە حەدیثدا هاتووە: (وَلِيَ دفن رسول الله وإجنانه علي والعباس).

أجَنَّ الله فلاناً: خـودا عـەقڵ‌و ئـاوەزی لەفلانكەس ستاندەوە.

أجَنَّ الشَّيْءَ صَدْرُهُ: شتەكەی لە سنگی خۆی دا شاردەوە.

جَنَّنَهُ: بەمانا (أجَنَّهُ) دێ.

اجْتَنَّ: خۆی حەشاردا.

تَجَانَّ وتَجَالَنَّ: خۆی بە شێت نیشاندا ٥ دەگوترێ: (تجانَّ عليه).

تَجَـنَّنَ: بـۆ مرطاوعـەی (جَنَّنَـهُ) دێ ٥ دەشگوترێ: (تجنَّنَ عليه).

اسْتَجَنَّ: خۆی حەشاردا، ویستی خۆی حەشاربدا.

التَّجْنِينُ: شێوە قسەی جندۆكە، ئەوەی جندۆكە دەیڵێن ٥ دەگـوترێ: (هـو ينطـق بـالتجنين): بەشێوەی قسەی هەڵەق‌و مەلەق‌و بێ‌مانا قسە دەكا ٥ كەس تێی ناگا دەڵێ چی.

الجانُّ: جندۆكە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ﴾ ٥ جـۆرە مارێكـە چـاو ڕەش‌و ڕەنـگ زەردو قـەبارە گـەورە ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا﴾، (ك: جِنّان وجَوَان) ٥ لـە حـەدیثدا هـاتووە دەڵـێ: (انَّ فيها جناناً كثيراً).

الجَنَانُ: لە هەموو شتێكدا ناو سكیەتی ٥ دڵ ٥ لە هەندێ پێشیناندا هاتووە

دەڵێ: (اذا قرحَ الجَنانُ بكت العينان) ٥ هەروا بەمانا كاری نهێنی هاتووە ٥ شتی شێردراوە.

جَنّان الناس: كۆمەڵی ئادەمیزاد كە ئەوانەی دەكەونە ناوەو دادەپۆشرێن.

جنان الليل: تاریكی شەوی زۆر تاریك.

الجِنُّ: پێچەوانەی ئادەمیزاد كە رەگەزی جنۆكە دەگرێتەوە ٥ تاكەكەی (جِنّی)یە ٥ دەگوترێ: (بات فلان ضيف جن بمكان خال لا أنيس به).

الجِنّ من كل شيء: سەرەتاو دەستە گوڵی شت ٥ نیشات و هێزی شت.

جِنّ الشباب: هەرەتی لاوەتی و گەنجییەتی.

جِنّ النبات: گوڵ و جرۆی رووەك.

جِنّ الليل: بەمانا (جنانه) دێ.

الجَنَنُ: پەردە، گۆڕ، كفن ٥ شێردراوە ٥ مردو، (ك: أجنان).

الجَنّةُ: باخ و بێستان ٥ بەمەرجێ درەختی تێدا بێ ٥ بەتایبەتی درەختی خورماو داری مێو ٥ بەهەشت ٥ ئەو شوێنەی رۆژی قیامەت خودا پێداوان دەچنە ناوی، (ك: جِنان)ە.

الجِنّةُ: شێتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أم به جِنّة﴾؟ ٥ هەروا بەمانا جنۆكەش هاتووە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِنَ الجِنّةِ وَ النّاس﴾ ٥ كۆمەڵی جنۆكە ٥ لە هەموو شتێكدا جۆرە بەهێزو بە

تواناو كامڵ و بێ خەوشەكەی.

الجُنُون: نەمانی عەقڵ و ئاوەز، یان نەخۆشی و شێوانی عەقڵ.

الجَنِينُ: گۆڕ ٥ شتی حەشاردراوو داپۆشراو ٥ منداڵ لەو كاتەیدا كە لەسكی دایكیایەتی ٥ بەلای پزیشكەكانەوە بەو زارۆڵەیە دەگوترێ: كە لە منداڵدان دایە تا تەمەنی دەگاتە كۆتایی هەفتەی هەشتەم، لەوە بەولاوە پێی دەگوترێ: (حَمْل) ٥ لە زانیاری (أحياء)دا بەیەكەم رووەكی پەیدا بوو لە دەنكە تۆم دەگوترێ زیندو لەسەرەتای موتربە بوونی تادێتە ژیانی سەر زەوی، (ك: أجنّة، أجنُنّ).

الجَنينةُ: پارچە قوماشێكە ئافرەت لە شان و ملی خۆی دەئاڵێنێ.

المِجَنُّ: مەتەڵ ٥ دەگوترێ: (قَلَبَ فلان مَجِنّهُ): فلانكەس حەیاو شەرمی تكاو ئەوی ناشێ كردی ٥ یان دەگوترێ: دوژمنایەتی بگرێتە بەر لەگەڵ یەكێكدا یان لەگەڵ كۆمەڵێك ٥ هەروا بەمانا گەردن بەند دێ.

المِجَنّةُ: مەتەڵ، (ك: مَجان)ە.

المَجَنّةُ: شێتی ٥ شوێنی خۆ حەشاردان ٥ زەوییەك جنۆكەی زۆری هەبێ، (ك: مجان).

المجنون: شێت، كەسێك عەقڵی لەدەست دابێ، (ك: مجانين).

الْمَجْنُولَةُ: دارخورمای زۆر بەرزو قوچ، (ك: مجانين).

جَنَى جناية: تاوانی ئەنجامدا ٥ دەگوترێ: (جنى على نفسه) و(جنى على قومه).

جنى الذنبَ على فلان: كێشی كرد بۆئەنجامدانی تاوانو خراپەكاری.

جَنَى الثَمَرَةَ ونحوه: میوەكەی چنی.

جنى جَنياً: میوەكەی لە شوێنی خۆی لێكردەوە.

جَنَى الثمرة لفلان، وجنى الثمرة فلاناً جنى الذهبُ: كۆی كردەوە، (ك: جناة وجُنَاءِ)ة.

جَنَيَ جَنىً: پشتی دەرپەڕیو سنگی چووە ناوەوە ٥ دەگوترێ: (هو أجنى وهي جَنْواءُ).

أجْنَى الثمرُ: كاتی چنینی میوەكە هات.

أجْنَى الشجرُ: درەختەكە میوەی پەیدابوو، میوە چن دەستی كرد بە میوە چنین.

أجْنَى الأرضُ: زەوییەكە شتی چنراوی زۆر بوو.

أجْنى الله الماشية: پەروەردگار گیاو گژی بۆ ئاژەڵەكان رواند.

أجْنى الله فلاناً الثمرَ: خودا هێزی چنینی میوەی دا بە فلان.

جانى عليه: داوای كردنی تاوانێكی لەسەر تۆمار كرد كە نەیكردبوو.

اجتنى الثمرة ونحوها: میوەكەی چنی.

اجتنى العَسَلَ: هەنگوینەكەی كۆكردەوە.

اجتنى ماءَ المطر: چووە سەر ناوی بارانەكەو لێی خواردەوە.

تَجَنَّى عليه: دەست درێژی كردە سەر، دەگوترێ: (تجنى عليه جناية).

تجنى الثمرة ونحوها: میوەكەی چنی.

الجاني: ئەوكەسەیە خورما موتوربە دەكا ٥ كاسبكار.

الْجَنَى: هەر بەروبومێك لە درەخت لێبكرێتەوە ٥ لەپەندی پێشینانda هاتووە (هذا جَنَايَ وخياره فيه) بە كەسێك دەگوترێ: بەرژەوەندی هاوەڵەكەی پێش بەرژەوەندی خۆی بخا ٥ هەروا بەمانا قارچك دێ ٥ ناوە بۆ لەوەڕ، بۆ ترێ، بۆ خورمای تەڕو گەییو كە پێی دەگوترێ: روتەب ٥ بۆ هەنگوین، بۆ زێڕ، (ك: أجنٍ وأجناء)ة.

الجِنَايَة: لە زاراوەی قانوندا بە تاوانێك دەگوترێ شیاوی سزادان بێ یان بە ئیعدام یان بەحەبسو زیندانی هەتا هەتایی یان ماوەیەكی دیاریكراو، (ك: جنايا).

الْجَنِيُّ: هەر میوەیەك كە تازە لە درەختەكە چنرابێ.

الجاهِبُ: ئاشكرا ٥ دەگوترێ: (أتاه جاهباً) بە ئاشكرا هات بۆلای.

الجَهْبُ: دەمو چاوی گرژو ناشیرینو رەزا قورس.

الْمِجْهَبُ: بێ حەیاو نابڕو تكاو، (ك: مَجَاهِبُ)ة.

الجِهْبَاذُ: ڕەخنە گری شارەزاو لێزان بە نهێنی کارەکان، (ك: جهابذة).

الْجَهْبَلُ: سەر گەورە ٥ بە ساڵاچوو ٥ پیرەمێرد.

الجَهْبَلَةُ: ئافرەتی ناشیرینی ڕەزا گران.

جَهَثَ جَهْثاً: ترس‌و ڕق هەڵسان یان کەیفخۆشی‌و تەڕ دەماخی وای لێکرد سەنگینی خۆی لە دەستدا، (هو جاهث وهي جهثان).

جَهْجَهَ الأبطالُ: پاڵەوانەکان لە مەیدانی جەنگدا دەستیان کرد بە هەلهەلە کێشان جەهجەهە.

جَهْجَهَ بالسبع: جەفەی لە دڕندەکە کرد بۆئەوەی ولزبێنێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: پیاوێکی هۆزی ئەسلەم گورگ بەلاماری ڕانە مەڕەکەی داو مەڕێکی برد (فَجَهْجَهَ الرجلُ).

جَهْجَهَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی لە هەموو شتێك گێڕایەوە.

تَجَهْجَهَ الأبطالُ: پاڵەوانەکان لە مەیدانی جەنگدا هەلهەلەیان کێشا.

جَهَدَ جَهْداً: گرنگی جیددییەت ٥ لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَأَقْسَمُواْ بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ﴾ ٥ بەمانا تێکۆشان‌و هەوڵدان بۆ گەیشتن بە مەبەست هاتووە ٥ توشی جورتم‌و نارەحەتی بوو.

جَهَدَ بفلان: فلانکەسی بە تاقی کردەوە.

جَهَدَ فلاناً: فلانکەس نارەحەتی تووش بوو ٥ بە جەختەوە داوای لێکردو ئیلحاحی لێکرد.

جَهَدَ الدابَّةَ: زیاد لە توانای وڵاغەکە باری لێنا، یان ڕێگای پێ بڕی.

جَهَدَ المرضُ أو التعبُ أو الحبُّ: نەخۆشی یان ماندو بوون یان دڵداری لاوازی کرد.

جَهَدَ اللَّبن: ماستەکەی کردە ماستاوو هەموو ڕۆن‌و چەورییەکەی لێگرت.

جَهَدَ الطعامَ: حەزی لە خواردنەکە کرد ٥ زۆری لێ خوارد.

جَهَدَت الماشيةُ المرعى: ئاژەڵەکان زۆریان لە لەوەڕی پاوانەکە خوارد.

جَهَدَ المالَ: ماڵەکەی دابەش کرد هەموی تەخشان‌و پەخشان کرد.

جُهِدَ الناسُ: خەڵکەکە توشی قات‌و قڕی بوون.

جَهَدَ العيشُ جهداً: ژیان ناخۆش‌و پڕ جورتم بوو.

أجْهَدَ: کەوتە نێو ناخۆشی‌و کارەساتەوە ٥ بوو بە خاوەنی وڵاغێکی زەعیف‌و لاواز.

أجْهَدَت الأرضُ: زەوییەکە فشەڵ بوو بەرز بۆوە.

أجْهَدَ لە الطريقُ والحقُّ: ڕێگای ڕاست‌و حەق دەرکەوت.

أجْهَدَ الشيءُ: شتەکە تێکەڵاو بوو.

أجْهَدَ الشيبُ فيه: خێرا پیربوو، پیری بە خێرایی بە جەستەیدا بڵاوبۆوە.

أجْهَدَ العدوُّ عليه: دوژمن بە تەواوەتی ڕق‌و قینی خۆی دەرخست.

أجْهَدَ فلان في الأمر: فلانکەس لە ئیشەکەدا ئیحتیاتی کرد.

أَجْهَدَ له الشَّيْءُ والأمرُ: شتەکەی خستە ژێر دەستی ە کارەکەی بۆ سپارد.

أَجْهَدَ فلاناً: بەمانا (جَهَدَهُ) دێ.

أَجْهَدَ الدابةَ: ماندوی کرد ە دەگوترێ: (أجْهَدَهُ على أن يفعل كذا): زەحمەتی لێکرد بەتۆپزی ئەو کارەی پێکرد.

أَجْهَدَ مالَهُ: ماڵو سامانەکەی دابەش کردو هەمووی سەرف کرد.

أَجْهَدَ الطعامُ: ئارەزوی خواردنەکەی کرد.

جاهَدَ العدوّ مُجاهدةً وجهاداً: شەڕی لەگەڵ دوژمن کرد.

اجْتَهَدَ: ئەوی لە توانایدا بوو ئەنجامی داو درێغی نەکرد.

تَجاهَدَ: بەمانا (اجتهد) هاتووە.

الاجتهاد: لە زاراوەی فوقەهاو شەرع زانانــدا هەوڵــدانو توێژینــەوەی شــەرعزانە، لێکۆڵینــەوەو بــەراورد کردنی بەڵــگەو دەقەکانە بۆئــەوەی بگاتــە ئــەوەی رای بــۆ دروست بــێ لەســـەر بڕیارێـــك دەربـــارەی قەضییەیەکی شەرعی.

الْجَهَادُ: زەوی دەشتایی‌و تــەخت جا گیاو گژی لێ روابێ یان نا ە هــەروا بەمانا ساراو چۆڵەوانی دێ ە بەمانا زەوی رەقــەڵانو پتــەویش دێ ە لەحەدیثدا هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر (د.خ) دەفــەرموێ: (لــزلَ بــأرض جَهَــاد) ە هــەروا بــەمانا بــەری درەختی ئەراك دێ.

الجِهَادُ: لــە زاراوەی شــەرع زانانــدا بریتییــە لــە شــەڕکردنو بەگــژا چونەوەی ئەو ناموسوڵمانانەی کە لە ئەهلی زیممە نین.

الجُهادَى: بەمانا کورتەی شتو پوختەی شتە ە دەگوترێ: (جهادى الأمر) پوختەی کار.

الْجَهْدُ: ماندو بوونو ناخۆشی ە کۆتایی‌و مەبەست ە تواناو وزە ە دەگوترێ: (جَهْدٌ جاهدٌ وجَهْدُ البلاء) ە خێزانی زۆرو هــــەژاری ە لـــــە زاراوەی فەلسەفەدا: هەر هەوڵو تێکۆشانێك زینــدەوەرێکی عاقڵمەنــد ئــەنجامی بدا بــە جەستە یان بــە تێفکرینو وردبوونەوە.

الْجُهَيْــدَى: بــەمانا (الجُهْــدُ) دێ ە دەگوترێ: (لَأَبْلُغَنَّ جهيدى من هذا الأمر).

الْمُجْتَهِــدُ: ئــەو شــەرع زانەیــە کــە هەرچــی توانــای خــۆی هەیـــە ئاڕاســـتەی مەســـەلەیەکی دەکـــا بۆئــەوەی بڕیــارێکی لەســەر بــدا لەگــەڵ شــەرعی خــودادا بگونجــێ ە پێویســـتە موجتەهیـــد چـــەند مــەرجێکی تێــدابن ئــەمجار دەتوانــێ ئیجتهاد بکا.

المجهود: وزەو توانای بەکارهێنراو.

جَهَــرَ الشَّيْءَ جهراً: شتەکە دەرکــەوت ە دەری خست، ئاشکرای کرد.

جَهَرَ بالكلام وغيره: قسەکەی راگەیاند ە لەقورئانــدا دەفــەرموێ: (وَإن تَجْهَــرْ

بالقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى) ٥ دەشگوترێ: (جَهَرَ الكلامَ): قسەكەی راگەیاند بە دەنگی بەرز.

جَهَرَ الشَّئَ: بەبێ پەردە چاوی پێكەوت ٥ ئامادەی كردو مەزەندەی كرد.

جَهَرَت الشمسُ فلاناً: خۆر چاوی فلانی تێكداو نەیبینی.

جَهَرَ الأرضَ: بە نەشارەزایی رێگاكەی بڕی.

جَهَرَ الجَيْشَ والقومَ: لەپێش چاوی سوپاو خەڵكەكە زۆر بوون.

جَهَرَ الشَّئُ فلاناً: ئەوشتە لەپێش چاوی فلانكەس زۆر گەورەبوو ٥ روخسارو جوانی سەرنجی راكێشا ٥ لە وەصفی پێغەمبەردا گوتراوە: (مَن رآه جهده) هەركەسێ چاوی پێ بكەوتایە سەرنجی رادەكێشاو لێی سەرسام دەبوو.

جَهَرَ فلان البئرَ: فلانكەس بیرەكەی لە قوڕو لیتە پاك كردەوە ٥ ئاوی لێ هەڵێنجا ٥ هەڵی كەند تا گەیشتە ئاو.

جَهَرَ السِّقاءَ: مەشكەكەی هەژاندو رۆنەكەی لێ دەرهێنا.

جَهَرَ القومَ: بەناكاو لە بەرەبەیاندا بەسەریدا دان و غافڵگیری كردن.

جَهِرَ الانسان وغيره جهراً: چاوی بە تیشكی خۆر تێك چوون و هیچی نەبینی.

جَهِرَت العينُ: چاوی زەق بوو ٥ چاوی دەرپەڕی، تۆزێك خێل و قیچ بوو.

جَهِرَ الفرسُ: ئەسپەكە سپیاتییەكەی هەموو ناوچەوانی گرتەوە.

جَهِرَ الانسانُ جَهورةً وجهاراً: جەستەی پڕ گەیی و خۆی قایم كردو روخساری جوان بوو ٥ (هو أجهر وهي جهراء).

جَهُرَ الصوتُ جَهورةً وجهارةً: دەنگی بەرز بۆوە.

جَهُرَ فلان: فلانكەس جەستەی رێك و پێك بوو خۆی دارشت ٥ روخساری جوان و شیرین بوو ٥ (هو جَهير).

أجْهَرَ: رایگەیاند، دەری خست.

أجْهَرَ بالكلام: قسەكەی دەرخست، ئاشكرای كرد.

أجْهَرَ فلان: فلانكەس بە دەنگ گەورە ناسراوە ٥ یان منداڵی جوانی بوون.

جَاهَرَهُ بالعداوة: دەست پێشخەری كرد لە دوژمنایەتیدا.

جاهره بالأمر: كارەكەی لە لا دركاند.

جَهْوَرَ فلان: فلانكەس دەنگی بەرزكردەوە.

جَهْوَرَ الحديثَ: قسەكەی ئاشكرا كرد.

تَجَاهَرَ فلان: فلانكەس دەری خست كە چاوی زەعیفە.

اجْتَهَرَ الشَّئَ: بەبێ پەردە شتەكەی بینی.

اجْتَهَرَ الجَيْشَ والقومَ: بەمانا (جَهَرَهم) دێ.

اجْتَهَرَ فلاناً: لە چاو فلانكەس دا زۆر گەورەبوو، جوانی روخساری سەرنجی راكێشا ٥ دەگوترێ: (اجْتَهَرَ

البُرّ: بیرەکەی لە قوڕو لیتە پاك کردەوە ٥ ناوی لێ دەرهێنا.

الجِهَارُ: بە ئاشکراو عەلەنی ٥ دەگوترێ: (لقیه نهاراً جهاراً).

الجَهْـرُ: ماوەیێـك لـە رۆژگـار ٥ سـاڵێکی تەواو.

جَهْرُ الرجلِ: شێوەو روخساری پیاوەکە ٥ دەگوترێ: (ما احسن جُهرَهُ).

الجَهْـرَاءُ مـن الأرض: زەوییـەکی پـان و پـۆڕو بـێ دارو درەخـت بـێ گـردو شـیوو درکـە شـاخ ٥ بـانووی سـەر دەشت و بان.

الجَهْـرَاءُ مـن القـوم: کۆمـەڵ و پیـرو تاقمیـان ٥ پیـاو مـاقوڵ و ریـش سپێیان.

الجَهْرَةُ: ئـەوەی ئاشکراو دیار بێ ٥ بێ پـەردەو داپۆشـەر بـێ ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿لَـن نُّـؤْمِنَ لَـكَ حَتَّـى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً﴾.

الْجَهْوَرُ: پیاوی ئازاو چاو نەترس.

الجَهِـيرُ: درەوشـاوە ٥ دەگـوترێ: (رجـۃ جَهِيرٌ) روناکایی روخساری دیارە.

الجَهِيرُ مـن اللبن: ئـەو ماستەی لەگـەڵ ئاوەکـە تێکـەڵ نـەبووبێ بـە کلۆیی مابێتەوە.

الجَهِـيرَةُ: (جَهِـيرَةُ الانـسـان): لایەنـە ئاشکراکانی ئادەمیزاد.

المِجْهَارُ: ئەو کەسەی سروشتی وابێ بە دەنگی بەرز قسە بکا ٥ هـەروا ئـاوە بۆ موکەبیەرەو میکرۆفۆن.

المِجْهَرُ: میکرۆسکۆپ (ك: مجاهر).

الْمَجْهُورُ من الأصوات: دەنگێکە زەبزەبـەی هەیـە لەگـەڵ ئـەو دەنگـە زەبزەبەییـە دوو وەتەری دەنگی لە گەرودا زەبزەبە بەرێك و پێك دێننە کایەوە.

جَهَـزَ علـى الجـريح جَهْـزاً: پەلـەی کـرد لـە کوشتنی بریندارەکەو زوو لەناوی برد.

أجْهَزَ على الجـريح: بـەمانا (جَهَـزَ) دێ ٥ لـە حـەدیـثـی ئیبنـو مەسـعود دا هاتووە دەڵێ: (انه أتى على ابى جهـل وهو صـريع فَاجْهَزَ عليه).

جَهَّـزَهُ: جیازییەکـەی بـۆ ئامـادەکرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَلَمَّـا جَهَّـزَهُم بِجَهَازِهِمْ﴾.

تَجَهَّزَ للأمر: خۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد.

الْجَهَـازُ: پێداویسـتی کـاروان و بـارو بارگەنـەو ئـەو کالایـەی بـە کاروانەکەیە.

الجِهَاز: پێداویستی هـەموو کارێـك پێـی دەگوترێ: (جَهَاز). دەگوترێ: (جهاز العروس، جهاز الجیش، جهاز المیت) ٥ لـە زیـنـدوا (جَهَـاز) یـان (جِهَـاز) ئەوەیە ئامێرێکی جەستە ئەرکێکی تایبەتی و گرنگ ئەنجام بدا وەکوو (جهاز التنفس) (جهاز الهضم) ٥ هەروا بـە مەکینـەی ئامێرێـك دەڵێن: کـە کـارێکی تایبـەتی پـێ ئـەنجام بـدرێ وەکو (جهاز القطیر، جهاز التبخیر) ٥

هـــەروا بـــە كۆمـــەڵێك خەڵـــك دەگوترێ: كارێكی تایبەتیو گرنگ ئەنجام بدەن وەكوو (جهاز الدعایة) (جهـــاز الاســـتخبارات، جهـــاز الجاسوسیة).

اَلْجَهِیزُ: دەگـوترێ: (صـوت جَهِـیزٌ): دەنگێكە پەلە پەلی تێدایە.

فرس جَهِیز: ئەسپێكی قاڵب سوكە ٥ (فرس جهیز الشدّ) ئەسپێكە گورجو گۆڵو بەرپێبەرە.

اَلْجَهِیزَةُ: گورگ ٥ ورچ، بێچوە ورچ.

جَهِیزَةُ: ناوی ئافرەتێكە هەموو قسەی وتـار بڕێو قسەكەرەكانی گەلەكەی بــڕیو كێشـەكەی یـەكالآ كــردەوە؛ ئــەوە بــوو كۆمــەڵێك خەڵــك كـۆ ببوونەوە بۆ صولحو كوژاندنـەوەی خوێنێك لە پڕێكا ئافرەتێك كەناوی (جهیـزة) بــوو هاتــە ژوورەوەو وتــی بكوژەكە لەلایەن خزمی كوژراوەكە كوژرایــەوە؛ ئــیتر خەڵكەكــە بــە یەكتریان گوت (قطعت جهیـزة قـولَ كل خطیب).

جَهَشَتْ نَفْسُهُ جَهْشَاناً وجهشاً وجهوشاً: جوڵایەوەو خەریك بــوو لــە پرمــەی گریان بدا.

جَهَشَ الصبی الی أمـه: منداڵەكـە بـۆلای دایكی روانیو لە پرمەی گریانی دا ٥ لــە حــەدیــثدا هــاتووە دەڵــێ: پێغەمبــەر (د.خ) لــە حودەیبیــە دەڵێت: (فَجَهَشْنَا الی رســول الله) ســەیری پێغەمبــەرمان كــردوو خــەریك بــوو لــە پرمــەی گریــان بدەین.

جَهَشَ للشـرق والحـزن والبكـاء: خـۆی بـۆ خۆشـی یـان ماتــەمو گریان ئامـادە كرد.

جَهَشَ الی القوم: هات بۆلای قەومەكە.

جَهَـشَ فــلان مــن أرض الی أرض: فــلان بەپەلـە لـە فلآن شوێنەوە هات بـۆ فلآن شوێن.

جَهَشَ من الشَّیْءِ: لەشتەكە هەلآت.

جَهَشَتْ الیه نفسـه جَهَوشاً: ویستی خـۆی بڕشێنێتەوە.

جَهِـشَ الصـبیُّ الی امـه: منداڵەكـە دایكـی بینیو خەریك بوو بگری.

أجْهَــشَ: ویسـتی بگـری ٥ دەگــوترێ: (أجْهَــشَ للبكــاء و بالبكــاء) لــە حەدیثدا هاتووە: (فـأبْنِي فأجهشت بالْبُكاءِ).

أجْهَشَـتْ الیـه نفسُـهُ: هێڵنجی هاتـیو رشایەوە.

أجْهَشَ فلاناً عن الأمر: پەلـەی لـە فلآن كرد.

اَلْجَهْشَةُ: كۆمـەڵێك ئـادەمیزاد ٥ فرمێسك كە لەكاتی گریاندا هەڵدەوەرن.

جَهَضَ فلاناً: بەسـەر فـلان دا سـەركەوت ٥ دەگـوترێ: (جَهَضَـه عـن الأمـر) لـەو كارە دووری خستەوە.

مختلف الأجهزة عند الانسان والحيوان

أجهضت الحامـلُ: ئافرەتەکە منداڵەکەی بە ناکامی لەبار خۆی برد ٥ دەگوترێ: (اجْهَضَتْ جنيناً) کۆرپەکەی لەبار خۆی چواند ٥ لە حەدیشدا هاتووە: (فأجْهَضَتْ جنينها) (هي مجهض ومجهضةُ)، (ك: مجاهض ومجاهيض) ٥ منداڵە لەبار چووەکە پێی دەگوترێ: (مُجْهَض، جهيض).

اجْهَضَ الجارحَ عن صيده: تاژییەکەی لە نێچیرەکە دوور خستەوە.

اجْهَضَ عن مكانه: شتەکەی لە شوێنی خۆی جوڵاندو لای برد.

اجْهَضَ عن الأمر: پەلەی کرد لە کارەکە ٥ لە حەدیشدا هاتووە دەڵێ: (فأجْهَضوهم عن القائم يوم أحد).

جاهَضَهُ عنه: داکۆکی لێکردو نەیهێشت بچێ بۆلای ٥ لە حەدیثی موحەممەدی کوڕی مەسلەمەدا هاتووە ٥ (قصد يوم أحد رجلاً، قال: فجاهَضَني عنه ابو سفيان).

الإجْهَاضُ: لەبارچوونی زارۆکە لە منداڵدان بێتە دەرەوە پێش ئەوەی تەمەنی زارۆکەکە بگاتە چوار مانگ.

الجاهِضُ: ئەوەی لە دووگی حوشتر بەرزدەبێتەوە.

الجاهِضَةُ: جاشە کەری تەمەن یەك ساڵ.

الجَهَاض: میوەی درەختی ئەراك.

الْجِهْضُ: منداڵی لەبارچوو.

الجهّاضَةُ: حوشتری پیر.

الجَهيضُ: بەمانا (الجِهْضُ) دێ.

المِجْهَاضُ: ئەو ئافرەتەی منداڵی بۆ ڕانەوەستێ هەرکە منداڵی لەسکی کەوت پاش ماوەیەك لەباری بچێ، (ك: مجاهيض)ە.

تَجَهْضَمَ: خۆی ڕانواندو تەکەببوری کردو خۆی بەزل زانی.

الْجَهْضَمُ: کەسێك دەمو چاو گەورەو خڕو قەد ئەستوورو کەتەبێ ٥ ناوێکیشە بۆ شێر.

جَهِلَت القِدْرُ: مەنجەڵەکە زۆر کوڵی، بە پێچەوانەی مانای (لَحَلَمتَ)ە.

جَهِلَ فلان على غيره جهلاً وجهالةً: فلانکەس ڕەفتاری ناشیرینی لەگەڵ فلانکەس کرد ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: (قَالُواْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُواً قَالَ أَعُوذُ بِاللّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ).

جَهِلَ الشيءَ وبه: شتەکەی نەزانی، بەشتەکەی نەزانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾.

جَهِلَ الحقَّ: حەقی بە زایەدا ٥ (هو جاهل)، (ك: جُهَّالٌ، جَهَلة جُهَلاَء....).

أجْهَلَهُ: وای لێکرد نەزان‌و نەفام بێ.

جَهَّلَهُ: بە نەفامی لەقەڵەم دا، نیسبەتی دا بۆ نەزانی ٥ خستییە ناو حاڵەتی نەفامی‌و سەر لێ شێوان‌و نەزانییەوە.

إجْتَهَلَهُ الغضبُ والأَلَفةُ: ڕق هەڵسان‌و دەمارگیری وایان لێکرد ڕاستی نەبینێ‌و جاهیل بێ.

تَجَاهَلَ: خۆی بە نەزان نیشان دا هەرچەندە نەزان نەبوو.

إسْتَجْهَلَهُ: بە نەفامی لە قەڵەم دا ٥ بە نەفام و کاڵ فامی هاتە بەرچاو ٥ هەڵی نا بۆ نەفامی ٥ لە حەدیثی ئیبنو عەبباسدا هاتووە دەفەرموێ: (من استَجْهَلَ مؤمناً فعليه إثمه) هەر کەسێك موسوڵمانێك هەڵنێ بۆ نەفامی ئەوە تاوانی ئەو کەسەی لە ئەستۆیە ٥ هەروا (استجهل) بەمانا سوکایەتی پێکردنیش هاتووە.

اسْتَجْهَلَ الريحُ الغُصْنَ: بایەکە لق و پۆپی درەختەکەی جولاندەوە.

الْجَاهِلُ: شێر.

الجاهلية: ئەو سەردەم و رۆژگارەی عەرەبە پێش هاتنی ئیسلام ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى﴾ ٥ هەروەها وشەی (الجاهلية) بەمانا ئەو رۆژگارانە دێ کە دەکەوێتە نێوان هاتنی دوو پێغەمبەرەوە کە پێی دەگوترێ: زەمانی (فیترەت).

الجَهْلُ: لە زاراوەی زانا کەلامییەکاندا ئەوەیە بڕوات بە شتێك بێ بە پێچەوانەی واقیعەکەی ٥ (جەهل دوو بەشە): (١) الجهل البسيط: نەبوونی زانیاری دەربارەی شتێك ٥ (٢) الجهل المركب: بڕیتییە لەوەی بڕوات وابێ فلان شت بەو جۆرەیە لە واقیعیشدا بە پێچەوانەوە بێ.

الْجَيْهَلُ: دارێکە (کۆڵەوەزێکە) پشکۆ ئاگری پێ تێکەڵ دەدرێن ٥ بەردی گەورە.

الْجَيْهَلَةُ: دارێکە پشکۆ ئاگری پێ تێك هەڵدەدرێن.

المِجْهالُ: حوشترێکە بە هێواشی بڕوا.

الْمَجْهَلُ: سارایەك نیشانەی رێگاو بانی تێدا نەبێ ٥ دەگوترێ: (أَرْضٌ مَجْهَلٌ): زەوییەکە ئادەمیزاد سەری لێ دەرناکا ناتوانێ پێیدا بڕوا، (ك: مَجَاهِلَ).

الْمِجْهَلُ: بەمانا (الجيهلة) دێ.

الْمَجْهَلَةُ: ئەوەیە پاڵ بە ئادەمیزادەوە بنێ بۆ نەفامی و نەزانی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (الولد مَبْخَلَةٌ مَجْبَنَةٌ مجهلة).

المِجْهَلَةُ: بەمانا (الْجَيْهَلَةُ) دێ.

المجهول من النوق: ئەو حوشترەیە سك نەکا ٥ زەوییەك نیشانەو کێوی تێدا نەبێ.

جَهَمَهُ جَهْماً: بە دەم و چاوێکی ناشیرینەوە پێشوازی لێ کرد قسەی رەقی پێ گوت ٥ دەگوترێ: (جَهَمَنِي بما أكره) قسەی ناشیرینی پێ گوتم.

جَهِمَهُ جَهْماً: بە رووەکی ناشیرینەوە پێشوازی لێکرد.

جَهُمَ جَهَامَةً وجُهُومَةً: دەم و چاوی گرژ بوو، رووی ترش کرد ٥ دەگوترێ: (جَهُمَ وجْهُهُ).

أَجْهَمَتِ السَّماءُ: ئاسمان هەورێکی بێ بارانی پێوەیە.

إِجْثَهَمَ: کەوتە ناو تاریکایی کۆتایی شەوەوە ٥ لە تاریکی کۆتای شەودا رۆیی.

تَجَهَّمَهُ: ولە: بەمانا (جَهَمَهُ) دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (الی من تکلنی؟ الی عدو یتجهمنی) بە کێم دەسپێری؟ بە دوژمنێك کە بەڕوی گرژەوە پێشوازیم لێ دەکا.

تَجَهَّمَ الأملُ فلاناً: هیواو ئاوات فلانی نەگرتەوە، ئاواتەکەی نەهاتە دی.

الجَهامُ: هەورێك بارانی پێوە نەبێ ٥ دەگوترێ: (جاءنی بهذا الأمر بجهام) شتێکی بێ خێرو بێری بۆ هێنام.

الجَهْمَةُ: مەنجەڵی گەورە.

الجُهْمَةُ: تاریکایی کۆتایی شەو.

الجَهْمِيةُ: پێڕەوێکن لە خەواریجەکان لە مورجیئەکان کە ڕێڕەوی جەهمی کوڕی صفوانن.

الجَهْرمُ من الرجال: پیاوی لاوازی بێ دەسەلات.

الْجَيْهُمَان: زەعفەران.

جَهَنَ جُهوناً: نزیك بووە ٥ پێی گەیشت.

الجُهَانَةُ: کەنیزەکی گەنجو تازە پێگەیشتوو.

الْجَهْنُ: روو گرژی.

الْجُهْنَةُ: تاریکی کۆتایی شەو.

جُهَيْنَةُ: هۆزێکن لە خێڵی قوضاعە ٥ دەگوترێ: (فلان جُهَيْنَةُ الأخبار): هەواڵی راست لای فلانە.

الْجِهْنَامُ: جاڵی قوڵ ٥ بیرێك زۆر قوڵ بێ.

جَهَنَّمُ: ناوێکە لە ناوی ئەو شوێنەی خودا تاوانبارانی تێدا سزا دەدا ولتە: دۆزەخ.

جَهَنَّمِيةٌ: گوڵە جەهەنەمی؛ گوڵێکە لە باغچەی ماڵانو باغچە گشتییەکاندا بۆ جوانی دەڕوێندرێ.

جَهِيَتِ السماءُ جَهىً: ئاسمان ساو بوو هەوری پێوە نەما.

جَهِي البَيْتُ:خانووەکە وێران بوو.

جَهِي فلان: فلان کەس سەری روتایەوەو توکی پێوە نەما.

اجْهَت السماء: بەمانا (جَهِيَتْ) دێ.

أَجْهَى القومُ: ئاسمان بۆ ئەو نەتەوە ساو بوو.

أَجْهَى الطريقُ: رێگەکە ئاشکرا بوو، دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (أَجْهَى لە الطريق والأمرُ): رێگاکەو کارەکە بۆ فلان کەس رون بووەوە.

أَجْهَى الخِبَاءُ: ماڵەکە ٥ خێمەکە، رەشماڵەکە، بێ پەردە بوو.

أَجْهَى فلان عليه: فلانکەس رژدو چروك بوو.

أَجْهَت المرأة على زوجها: ئافرەتەکە نەزۆك بوو منداڵی لە سکی نەکەوت.

أجْهَى الطريقَ والبَيْتَ: رێگاکەی رون کردەوە ماڵەکەی بۆ دیاری کرد.
جاهاه: شلنازی بەسەردا کرد.
جَهّيَ الشجَّةَ: برینەکەی گەورەکرد.
الجاهي: ئاشکرا، دەگوترێ: (أتاه جاهياً) بە ئاشکرا هات بۆ لای.
الجَهْوَةُ: تەپۆلکە، گرد.
جَابَ الطيرُ جوباً: باڵندەکە کەوتە خوار.
جاب فلان الشَيْئَ: فلانکەس شتەکەی بڕییەوە ٥ ناوەڕاستەکەی بڕییەوە، کونی تێکرد.
جاب النَعْلَ: نەعلەکەی دارِشت.
جاب الصخرةَ: بەردەکەی تاشی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ﴾.
جاب الأرض والفلات والبلاد: بەناو زەوییەکەدا رۆیشت دەشتەکەی بڕی وڵاتەکەی بڕی بە پێدا رۆیشتن.
جاب الخبرُ البلادَ: هەواڵەکە بەناو وڵاتدا بلاوەی کرد.
جاب الظلامَ: چووە ناو تاریکاییەوە.
أجَابَتِ الأرض: زەوییەکە گیای رواند.
أجَابَ فلان فلاناً: فلان وەلامی پرسیارەکانی فلانی دایەوە ٥ دەگوترێ: (أجاب عن السؤال): وەلامی پرسیارەکەی دایەوە.
أجابَ طَلَبَهُ: داواکەی قبوڵ کرد ٥ ئیشەکەی بۆ جێبەجێ کرد ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾.
جَاوَبَهُ مُجاوَبَةً وجواباً: هەریەکە لە بەرامبەرەکان وەلامی ئەوی تری دایەوە.
جَوَّبَ القمرُ: مانگ دونیای روناك كردەوە ٥ دەرکەوت.
جَوَّبَ على فلان بيته: بە مەتەڵ فلانکەسی پاراست.
جَوَّبَ الشَيْئَ: شتەکەی ناو بۆش کرد ٥ ناوەڕاستەکەی بڕی کونی کرد ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (أخذت اهاباً معطوناً فجوبت).
جَوَّبَ المطرُ الأرض: بارانەکە هەندێ لە زەوی گرتەوەو هەندێکی نەگرتەوە واتە لە هەندێ شوێن باری و لە هەندێ شوێنی تر نا.
اجتابَ الشَيْئَ: شتەکەی کون کرد، چووە ناوی.
اجتاب البئرَ: بیرەکەی هەڵکەند.
اجتاب البلاد والفلاة: وڵاتو دەشتو سارای تەی کرد پێیاندا تێپەڕی.
اجتاب القميصَ: کراسەکەی لەبەر کرد لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (أتاه مجتابي النمار).
اجتاب الظلام: چووە ناو تاریکییەوە.
انجاب: هەڵقڵیشا، دولمت بوو بڕایەوە.
انجاب السحابُ: هەورەکە لاچوو.
انجاب الظلام: تاریکی لاچوو نەما، دونیا روناك بوو.

تجارب القومُ: ئەو قەومە هەندێکیان وەلامی هەندێکیانی دایەوە داخوازی یەکتریان هێنایە دی‌و رێك کەوتن.

استجابهُ: وەلامی بۆ ناردەوە.

استجاب لە: گوێبیستی فەرمانەکەی بوو داواکەی جێبەجێ کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي﴾.

استجاب الله فلاناً ولە ومنە: خودا دوعای فلانکەسی قبوڵ کردو داخوازییەکەی بۆ هێنایە دی.

استجوبَهُ: داوای وەلامی لێکرد.

الْجَابَةُ: وەلام، دەگوترێ: (أساءَ سمعاً فأساء جابةً).

الجواب: وەلامی پرسیار، بە پەرەوە هاتنی داخوازی، رەدکردنەوەی داوا، وەلامدانەوەی نامە، وەلامی رەخنە ٥ دەنگی باڵندە ٥ لە حەدیثدا هاتووە لە باسی دروستکردنی کابەدا دەفەرموێ: (فسمعنا جَواباً من السماء فاذا بطائر أعظم من النسر) ٥ لە زانستی مۆسیقادا بە ئاوازی هەشتەم دەگوترێ لە پلەکانی مۆسیقادا.

الْجَوْبُ: کراسێکە ئافرەت لەبەری دەکا ٥ مەتەڵ ٥ دوڵچەی گەورە ٥ جۆر، دەگوترێ: (لِي فلان جَوْبان من خلق) فلانکەس دوو جۆر رەوشتی تێدایە لەسەر هیچ جۆرێکیان بەردەوام نابێ.

الجَوبَةُ: کەلێن کەلێن لە هەوردا یان لە کێودا ٥ هەروا هەر چاڵ‌و دۆڵێکی بەر فراوان ٥ دەشتایی روتەنی نێوان دوو کێو ٥ کۆڵانی نێوان دوو خانوو ٥ چاڵایی زەوی کەم درەخت ٥ مەتەڵ.

الجوّاب من الرجال: کەرپەدەو رەوتەنی هەمیشەیی.

المِجْوَابُ: ئاسنی بڕندە شتی تری پێ بپەردرێتەوە ٥ ئامێری شت کون کردن ٥ برین.

المِجْوَبُ: ئاسنێك شتی پێ بپەردرێتەوە ٥ مەتەڵ ٥ کراس ئافرەت لەبەری بکا.

المَجُوبَة: وەلام.

جَوِثَ جَوَثاً: سکی لە سەرەوە گەورە بوو ٥ سکی لە خوارەوە داچۆڕا (هو أجوث وهي جَوْثاء)، (ك: جُوث).

جاحَ فلان: فلانکەس ماڵ‌و سامانی خزمەکانی فەوتا ٥ وازی لە بەڵگە هێنانەوە هێنا شتی تری رەچاو کرد.

جاحت الجائحةُ للمال: بەلاکە ماڵ‌و سامانەکەی فەوتاندو لە بێخ دەری هێنا دەگوترێ: (أعاذكم الله من جوح الدهر): خودا لە بەلای زەمانە بتانپارێزێ.

أجاحَت الجائحةُ المال: بەلاکە ماڵ‌و سامانەکەی فەوتاند.

جَوَّحَ رجلَهُ: قاچی روت کرد پێخواس بوو.

الأجْوَحُ: پان‌و پۆڕ لە هەموو شتێك، (هي جَوْحَاءُ)، (ك: جوح).

الجائحةُ: بەلاو کارەسات کە توشی ماڵ‌و سامانی پیاو دەبێ‌و لەناوی دەبا ٥ لە زاراوەی شەرعزاناندا بریتییە لە

بەڵاو ئافاتێك لە ئاسمانەوە هاتبێ بەرو بوومو میوەی لەناو بردبێ هەمووی لەناو بردبێ یان هەندێکی.

سنة جالحة: ساڵێکی قاتو قڕی.

الْجَوْحُ: کاڵەکە شامی.

الْجَوْحَةُ: کارەساتو بەڵای ئاسمانی.

الْمِجْوَحُ: ئەو کەسەی پێویستی بە هەموو شتێك بێ، (ك: مُحارِح).

جاخ السیلُ الوادي جاخە: لافاوەکە قەراخو بیجاغی شیوەکەی دادڕی.

جَوَّخ السیلُ فلاناً: لافاوەکە فلانکەسی لەناو برد، کوشتی.

تَجوخت البئرُ: بیرەکە تێك روخا.

تجوخت القرحةُ: دومەڵەکە بە چەقۆ شەقی برد.

الجوخ: خوێندان، تورەکەیەکە لە خوری رەنگ کراو دەچنرێ.

الجوخةُ: جاڵ.

جاد جودةً: باش بوو، (جاد العملُ) کردەوەکە باش بوو، (ك: جیاد وجیائد).

جادَ الرجلُ: کاری باشی کرد قسەی چاکی کردن، (هو مُجواد).

جاد الفرسُ: ئەسپی چاك بوو.

جاد الفرسُ في عَدْوِهِ: ئەسپەکە تیژڕەو بوو (فهو رهي جواد) ٥ لە پەندی پێشینانـدا هاتووە دەڵێ: (ان الجواد قد یَعْثِرُ) ئەسپی رەسەنیش هەڵدەنگوێ ٥ بە کەسێك دەگوترێ: زۆربەی کردەوەکانی باش بن‌و جارێك هەڵە بکا، (ك: جیاد).

جاد فلان جوداً: فلانکەس سەخاوەتی نواند، ماڵی بەخشی.

جاد بنفسه جَوْداً وجئوداً: نزیك بوو گیانی دەرچێ، بمرێ.

جاد المطر: باران زۆر باری.

جاد العینُ: چاوەکە فرمێسکی زۆر ڕشت.

جاد المطرُ الأرض: باران لەو زەوییە باری، گرتیەوە ٥ دەگوترێ: (جاد المطرُ القومَ) بارانەکە ئەو خێڵەو زەوی‌و وڵاتیانی گرتەوە ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ترکت اهل مکة وقد جیدوا).

جاد الهوی فلاناً: سۆزو دڵداری فلانکەسی ئەخۆش خست، بەسەریدا زاڵ بوو، بڕستی لێ بڕی.

جاد النعاسُ فلاناً: وەنەوز بەسەر فلانـدا زاڵ بوو، (هو جائد).

جادَ فلاناً: لە سەخاوەتدا بەسەر فلانکەسدا زاڵ بوو.

جِیدَ فلان جواداً: فلانکەس تینووی بوو.

جِیدَ من العطشِ: لە تینوانـدا بە هیلاك چوو، خەریك بوو بمرێ ٥ دەگوترێ: (انی لأُجادُ الی لقائه): ئارەزووی دیتنی دەکەم‌و دەمرێم بۆلای.

أجادَ: کاری باشی ئەنجامدا، قسەی چاکی کرد، دەگوترێ: (اجاد الشیئَ ولـه): وای لێکرد باش بێ ٥ لە کارەکەدا ئیشی باشی کرد.

أجاد فلان: فلانکەس بوو بە خاوەنی ئەسپی چاك ٥ لە حەدیسدا هاتووە دەفەرموێ: (باعَدَهُ الله من النار سبعین خریفاً للمضمر المجید).

أجادت فلانة: فلان ئافرەت منداڵێکی سەخی سروشتی بووە.

أجاد فلاناً: بە سەخی سروشتی لە قەڵەم دا.

أجاد فلاناً النقد والثیاب: پارەی باش، قوماشی باشی دابە فلانکەس.

أجادَ الجَوْدُ الأرض: بارانەکە لە زەوییەکەی دا.

أجاد الجَوْدُ فلاناً: باران فلانکەسی کوشت.

أجْوَدَ: کاری باشی کرد، قسەی چاکی کرد ٥ بوو بە خاوەنی ئەسپی باش‌و رەسەن.

أجْوَدَ الشَّيْءَ ولیه: شتەکەی بە باشی ئەنجامدا.

جَاوَدَهُ: لە سەخاوەتیدا لەوی تێپەڕاند.

جَوَّدَ الفرسُ في عدوه: ئەسپەکە لە ڕۆیشتن دا زۆر باش بوو.

جَوَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی چاك کرد.

تجاودوا في الشَّيْءِ: سەیریان کرد تاخۆ کامیان ئیشەکەی باشتر ئەنجامداوە.

تجاودوا في المحاورة: سەیریان کرد بزانن کامیان بەڵگەکەی بەهێزترە ٥ لە حەدیسدا هاتووە دەگوترێ: (نظروا أیهم أجود حدیثاً).

تَجَوَّدَ في العمل: دەست ڕەنگینی لە کارەکەیدا کرد.

تَجَوَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵبژاردو داوای کرد شتێکی باش بێ.

استجاد الشَّيْءَ: بەمانا (تجوَّده) هاتووە ٥ بە باشی لە قەڵەم دا.

استجاد الفَرَسَ: هیوای خواست ئەسپەکەی ئەسپی ڕەسەن بێ ٥ بەدوای ئەسپی ڕەسەندا گەڕا ٥ ئەسپی چاکی پەیدا کرد.

استجاد فلاناً: داوای بەخشش‌و دەسەندەی لێکرد.

التجاوید: بارانی زۆر.

الجادیّ: زەعفەران.

الجَوَادُ: ئەسپی ڕەسەن، (ك: جِیَاد)ە ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: (إِذْ عُرِضَ عَلَیْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِیَادُ).

الْجُوَادُ: هەنوز.

الجَوْد: بارانی زۆر ٥ لە حەدیسی نوێژە بارانەدا هاتووە دەفەرموێ: (ولم یأتِ أحد من ناحیة الاحَدَثَ بالجَوْد).

الجُودُ: بەلای زانایانی ئەخلاقەوە ڕەوشتێکە خاوەنەکەی هەڵدەنێ بۆ بەخشینی ئەو شتەی پێویستە ببەخشرێ بەبێ بارتەقا.

الجُودَةُ: چاك‌و باش ٥ باش ماڵی بوون، لە زاراوەی ئەهلی فکرو وردبونەوەدا ئەوەیە بە ڕێك‌و پێکی لە شتێك شتێکی دی بەدی بکا، بە باشی لە مەلزوماتەوە بڕوا بۆ لەوازیم.

جاوَ جَوْراً: داوای ئەوەی کرد پەنا بدری، نەهێڵدرێ دەستی دوژمنی بگاتێ.

جار الطريقُ: رێگاکەی نەدییەوە.

جار الأرض: گژو گیاو رووەکی زەوییەکە زۆر بەرز بووەوە.

جار عن القصد والطريق: لە مەبەستو رێگا کلا بوو، لایدا.

جار في حكمه: لە بڕیارەکەی ستەمی کرد، ناحەقی کرد ٥ دەگوترێ: (جار عليه في حكمه): لە بڕیارەکەیدا ستەمی لێکرد ٥ (هو جائر)، (ك: جَوْرَة).

أجَارَهُ: پەنای داو پاراستی، نەیهێشت دەستی دوژمنی بگاتێ ٥ دەشگوترێ: (أجاره من فلان): لە دەستی فلانکەس پاراستی ٥ لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ﴾.

أجار الله من عذابه: خودا لە سزای خۆی پاراستی.

أجارَ المتاعَ: کالاکەی پاراست.

أجارَ فلاناً عن الطريق: فلانکەسی لە رێبازەکە لادا.

أجارَ على القوم فلان: فلانکەس لادان لە رێبازی بەسەر قەومەکەدا سەپاند.

جاوره مُجاورة وجِواراً: لە پەنایدا نیشتەجێ بوو، بوو بە هاوسێی ٥ پەیمانی دایە پارمەتی بدا، بیپارێزێ لە دوژمن.

جاور المسجدَ: لە مزگەوتدا مایەوە بۆ خودا پەرستی بە مەبەستی (اعتكاف).

جاور المدينة أو مكة: لە مەدینەدا یا لە مەککە دا مایەوە.

جاورَ بني فلان وفيهم: بە هاوسێیەتی فلان بنەماڵە بەختەوەر بوو.

جَوَّرَهُ: ستەمی پاڵ دا، بە ستەمکاری لە قەڵەم دا.

جَوَّرَ البناءَ: بیناکەی روخاند.

جَوَّرَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا دا، کوشتی.

اجْتَوَرَ القومُ: ئەو خێڵە هەندێکیان بوونە هاوسێی هەندێکیان.

تَجَاوَرَ القومُ: بەمانا (اجتوروا) هاتووە.

تَجَوَّرَ: بۆ موطاوعەی (جَوَّرَهُ) هاتووە.

تَجَوَّرَ على فراشه: کابرا لەسەر نوێنی خۆی راکشا، پاڵ کەوت.

تَجَوَّرَ ضياءُ الليل: تاریکایی شەو لاچوو نەما.

اسْتَجَارَ بفلان: پەنای بۆ فلانکەس برد، هاواری بۆ ئەو برد.

اسْتَجَارَ فلاناً: داوای لە فلانکەس کرد کە پەنای بداو ترسی دوژمنی لێ بڕەوێنێتەوە ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ﴾ ٥ دەگوترێ: (استجاره من فلان): لە ستەمو دەست درێژی فلان رزگاری کرد.

الجار: هاوسێ، ئەوکەسەی ماڵی لەپەنا ماڵتەوە بێ یان دوکانی لە تەنیشت دوکانتەوە بێ، یان شەریکی تیجارتت بێ ٥ لە پەندی پێشیناندا

هـاتووه دهگـوتریّ: (قـد يزخـد الجـار بذنب الجـار) ٥ هـهروا وشـهى (الْجَـارُ) بهمانـهش دهگـوتریّ: پـهنا دهر، پـهنا دراو، هاوسهر (ميْرد يـان ژن)، سويّند خـۆرو پهيمانـدهرو يارمهتيـدهر، (ك: جيرة، جيران، أجوار).

الْجَـــوَارُ: نـاوى زۆرو قـولٌ ٥ هـهروا دهوروبهرى خانوو.

الجِوارُ: عههدو بهلّيّن‌و ئهمان.

الْجَوْرُ: ستهم، (ك: جَوَرَةٌ وجُـوَرَةٌ) دهگوتريّ: (عنده من المال الجَوْرُ) مـالٌو سامانيّكى زۆرو له راده بهدهرى ههيه.

الجُوَرُ: شتى رهق‌و پتهو ٥ دهگـوتريّ: (بعير جوَرٌ): حوشترى كهتهو ئهباره گهوره ٥ (سَيْلٌ جِوَرٌ): لافاويّكى زۆرو ترسناك ٥ (غيـــث جِـــوَرٌ): بـارانيّكى زۆرو ههورهكانى بهگرمه گرم.

الْجَـوَار: زهوى كـيّلّ، جوتيـار، ئــهو كهســهى ههميشــه خــهريكى بـاخ‌و بيّستان بىّ‌و نيشيان تيّدا بكا.

جَوْرَبَهُ: گۆرهويى لهپىّ كرد.

تَجَوْرَبَ: بۆ موطاوعهى (جَوْرَبَهُ) دىّ.

الجَوْرَبُ: پۆشاكى پياو، (ك: جواربة)ه.

جازَ القولُ جوزاً وجَـوازاً ومَجَـازاً: وتهكه پهسـهندكرا، وتهكـهى قبـولٌ كـردو تهنفيزيشى كرد.

جاز العقدُ وغيرُهُ: گريّبهستهكه پهسهند بوو، گـرىّ بهسـت‌و پهيمانهكـهى جىّبـهجىّ كرد، رۆيانديى، رهتى نهكردهوه.

جَازَ الْمَوْضِعَ وبه: ئهو شويّنهى برى‌و پيّيدا رۆيى‌و تهى كرد.

جاز بفلان الْمَوْضِعَ: رابهرايهتى فلانـى كـرد تـا ئـهو مهودايـهى بـرى ٥ دهسـت دريّـژى كـرده سـهرو خسـتيه دوا خۆى ٥ پاش خۆى دا.

أجازَ على اسمه: نيشانهى لهسـهر نـاوى خۆى دانا.

اجازَ الشَّيْءَ: ريّگهى به شتهكهى داو به جائيزى دانا.

أجاز الموضعَ: ئهو شويّنهى برى‌و پيّيدا تيّپهرى.

أجاز فلاناً الموضـع: رابهرايـهتى فلانـى كرد تا ئهو مهودايهى برى.

أجاز العَقْدَ: گرىّ بهستهكهى مۆر كردو پيّى رازى بوو.

أجـاز الـرأي والأمـرَ: رايهكـهى پهسـهند كردو كارهكهى ئهنجامدا.

أجـاز المعلـمُ تلميـذَهُ: مامۆسـتاكه بـروا نامهكـهى دا بـه قوتابييهكـهى‌و ريّگهى دا زانيارى لىّ ريوايهت بكا.

جاوَزَ عن ذنبه: چاوپۆشى له تاوانهكهى كردو ليّى خۆش بوو.

جـاوَزَ الطريـقَ وبـه: ريّگاكـهى خسـته پاش خۆيهوه ليّى تيّپهرى.

جَوَّزَ لهم دوابَّهُم: يهكه يهكه ئاژهلّهكانى بۆ پهرِاندنهوه.

جَـوَّزَ الـدراهِمَ: پارهكـهى قبـولٌ كـرد ههرچـهند كـهم‌و كورِيشـيان تيّـدا بوو.

جَوَّزَ الرأيَ والأمرَ: رایەکەی پەسەند کرد، فەرمانەکەی جێبەجێ کرد.

جَوَّزَ لهم الدواب: ئاژەڵەکانی بۆ ئاودان.

اجتاز: تێپەڕی ٥ دەگوترێ: (اجتاز الموضعَ) لەو شوێنە تێپەڕی.

تجاوز عن الشَّيْءِ: چاو پۆشی لەشتەکە کرد.

تجاوَزَ عن الرجل: لە پیاوەکە خۆش بوو ٥ دەگوترێ: (تجاوز عن الذنب) لە تاوانەکە خۆش بوو.

تجاوز في الشَّيْءِ: زێدە ڕۆیی لەشتەکەدا کرد.

تجاوزَ للموضعَ: بەمانا (جازَهُ) دێ.

تجوَّزَ في الأمر: بە ناچاری تەحەممول کردو چاوی لێ پۆشی.

تجوَّزَ عن الرجل: بەمانا (تجاوزَ) دێ.

تجَوَّزَ في الصلاة: نوێژەکەی کەم کردەوەو درێژەی پێ نەدا، لە حەدیثی عەلی دا هاتووە دەفەرموێ: (تجوَّزوا في الصلاة).

تجوَّزَ في الكلام: قسەکانی بە توێکڵەوە کردن.

تجوَّزَ الدراهمَ: دیرهەمەکانی قبوڵ کردن هەرچەندە لەزوێریشیان تێدا بوو.

استجاز: داوای مۆڵەتی کرد.

استجاز المسافر فلاناً: ڕێبوارەکە داوای لە فلان کرد هەندێکی پارە بداتێ بۆئەوەی کاڵاکەی لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێك پێ بگوێزێتەوە.

استجاز: داوای لێکرد ئاژەڵەکانی یان کشتوکاڵەکەی بۆ ئاوبدا.

استجاز فلاناً: داوای لە فلان کرد ڕێگەی پێ بدا ڕیوایەتی لێوە بگێڕێتەوە.

الجائز: ئەو کەسەیە بەلای هۆبەیەکدا تێپەڕێ‌و تینووی بێ جا ئاوی بدەنێ یان ئاموسوڵمانەکان ٥ هەروا ئاوە بۆ نێرگە؛ (دارێکی ئەستوورە رادێڵدرێ‌و ئەمسەرو سەری دارەکانی تری دەخرێنە سەر)، (ك: أجوزة، جیزان جوزان).

الجائزة: ئەو بڕە ئاوەیە ڕێبوار لەگەڵ خۆی هەڵی دەگرێ لەم قۆناغ بۆ ئەو قۆناغ یان لەم بیرە ئاوەوە تا دەگاتە بیرە ئاوێکی تر ٥ جامە ئاوێك ٥ بەخشش‌و رێز لێنان، (ك: جوائز)ە.

جوائز الأمثال والأشعار: ئەو شیعرو پەندانەن خەڵك لەم شارەوە دەیانباتە شارێکی تر واتە زوو بەناو خەڵکیدا بلاو دەبنەوە.

الجَرَّازُ: ئەو ئاوەیە کشتوکاڵ یان ئاژەڵ دەیخواتەوە ٥ ئەو ئاوەیە ڕێبوار بۆ پێداویستی ڕێگا لەگەڵ خۆی دەیبات.

جواز السفر: پێناسەو بەڵگە نامەیەکە دەوڵەت دەیدا بە هاوڵاتیان بۆئەوەی بتوانن سەفەر بکەن بۆ دەرەوەی وڵات هەرکاتێ حەزیان لێ بوو، (ك: اجوزه)ە.

الجَوْزُ مِن كل شيء: ناوەڕاستی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (أنه قام من جوز الليل يصلّي) ٥ هەروا بەمانا

زۆرینەی شت دێ ە بەرووبومێك بە کەڵکی خواردن بێ ە دارێکی جوانە بۆ ئەساسی ناو ماڵ بەکاردێ.

جوز الهند: دەنکی نەرجیل.

الجوزاء: بورجێکە لە بورجەکانی ئاسمان.

الجوزة: تاکی گوێز ە جامێك ناو ە ئەو ئەندازە ناوەی رێبوار لەگەڵ خۆی هەڵی دەگرێ بۆ پێویستی رێگا لە کانییەکەوە بۆ کانیاوێکی تر ە جۆرێکە لە ترێ زەردە کە پێگەیی زۆر زەرد دەبێ.

الجیز: قەراخی شیو ە شوێنی قەومو زێدو نیشتمانیان ە دەگوترێ: (نزلنا جیز بنی فلان).

الجیزة: ئەو بڕە ناوەیە رێبوار لە قۆناغێکەوە لەگەڵ خۆی دەیبا تا دەگاتە قۆناغێکی تر یان کانیاوو بیرە ناوێکی تر، (ك: جِیَز وجِیَز).

المجاز: شوێنی تێپەڕ بوون ە (المجاز فی الکلام) ئەوەیە لە مانای خۆی لایدابێ وشەکە بۆ مانایەکی تر بەکار هێنرابێ.

مجازة النهر: پردی سەر روبار.

أرض جازة: زەوییەك داری گوێزی زۆری لێ بێ.

المجیز: سەرپەرشتیار، وەکوو وەلی و وەصی ە مامۆستایەك ئیجازەیدا بە قوتابیەکەی.

جاسَ جوساً وجوساناً: زارا بوو، هاموشۆی بەناودا کرد، پێیدا بڵاو بوونەوە ە دەگوترێ: (جاسوا خلال الدیار) بەناو کوڵانو هۆبەو خێڵەکاندا بڵاوبوونەوە بە مەبەستی تێکدانو شێواندنی وڵاتو تاڵانکردنی.

جاس الحارسُ وغیره: حەرەسەکە بەشەو بەناو ماڵەکاندا گەڕا.

جاسَ الشیْئَ: ویستی وردە وردە شتەکە بە دەست بێنێ ە پێی لێنا.

اجْتاسَ: هاتوچۆی کرد.

الجوسق: باڵەخانەی بچوك ە قەڵاو شورا.

جَاشَ جَرَشاً: هەموو شەو نەوەستاو رۆیی.

تجرّشَ اللیلُ: بەشێك لە شەو رۆیی.

تجرّشَ فلان: فلانکەس کەمێك لاواز بوو.

الجَوْشُ: سینگ ە ناوەڕاست ە بەشی زۆری شەو.

الجُوْش: سینگ.

الجَوْشَنُ: سینگە زرێ، (ك: جواشن)ە.

جَاعَ جوعاً وجَوْعةً ومجاعةً: برسی بوو ە (تجوع الحرةُ ولا تأکل بثدیها) بە کەسێك دەگوترێ خۆ بپارێزێ لە کاری سوکانەو ئیشی نالەبار.

جاع الحيُّ: زیندەوەرەکە ناو سکی بەتاڵ بوو، لە پەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (بطن جائع ورجه مدهون) سکی برسیو دەمو چاوی ئارایشکراو ە بەکەسێك دەگوترێ: بە درۆ خۆ بە تێرو تەسەل نیشان بدا، لە پەندی کوردی دا دەڵێ: (سك لە

برسا قۆرەی دێ و كراس لەبەرا خشەی دێ).

جائع القلب: برسی‌و هەژار، (ك: جياع وجُوَّع وجُيَّع) ٥ (هو جَوْعان وهي جوعى)، (ك: جياع وجياعى).

أجاعَهُ: خۆراكی لێ قەدەغە كرد ٥ ناچاری برسیایەتی كرد.

جَوَّعه: بەمانا (أجاعَهُ) دێ ٥ لە پەندی پێشیناندا هاتووە: (جَوِّعْ كَلْبَكَ يَتْبَعْكَ): سەگەكەت برسی بكە شوێنت دەكەوێ.

تَجَوَّعَ: بە ئەنقەست خۆی بە برسی كردن دا یان خۆی برسی كرد ٥ دەگوترێ: (تَجَوَّع للدواء): خۆت برسی بكە بۆ دەرمان خواردن.

اسْتَجَاعَ: سات دوا سات خەریكی خواردن بوو هەمیشە دەمی دەجولا.

الجُوعُ: برسیەتی ٥ خاڵی بوونی گەدە لە خواردەمەنی.

المَجاعَةُ: ساڵی بێ بارانی‌و قات‌و قڕی، (ك: مجائع).

المَجْوَعَةُ: بەمانا (المَجاعَة) دێ.

المَجُوعَةُ: بەمانا (المَجاعَةُ) دێ.

جافَهُ جَوْفاً: لەناو سكی دا، ناو سكی هەنگاوت.

جاف الصيدَ: ناو سكی نێچیرەكەی هەنگاوت گوللەكە چووە ناو سكیەوەو ئەم دیواو دیوی نەكرد ٥ هەروا دەگوترێ: (جاف فلاناً بطعنةٍ، وجافت الطعنة فلاناً): سەرە رمێكی بەورگی فلانەدا كرد ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (في الجائفة ثلث الدية).

جاف الدواءُ فلاناً: دەرمانەكە چووە ناو سكی فلانكەسەوە.

جَوِفَ جَوَفاً: ناوسكی هەبوو ٥ ناوسكی خاڵی بوو ٥ سكی گەورە بوو ٥ (هو أجْوَفَ وهي جوفاء)، (ك: جوف، وجُوفان).

أجافَهُ الطَّعْنَةَ وبها: بە زەبرەكە ناوسكی پێ هەنگاوت.

أجَافَ البابَ: دەرگاكەی پێوە دایەوە ٥ چووە ناو خانووەكەوەو دەرگاكەی پێوە دایەوە.

جَوَّفَ الشَّيْءَ: شتەكەی ناو كلۆر كرد.

جَوَّفَ الصَّيْدَ: تیرەكەی لەناو جەرگی نێچیرەكە دا ناوسكی هەنگاوت.

إجْتافَهُ: چووە ناو بۆشایی جەستەیەوە.

تَجَوَّفَ: بۆ موطاوەعەی (جَوَّفَهُ) هاتووە.

تَجَوَّفَ الشَّيْءَ: چووە ناو كلۆرایی جەستەیەوە.

اسْتَجَافَ: بەر فراوان بوو.

اسْتَجَافَ الشَّيْءَ: شتەكە هاتە دەستی بە كلۆری.

اسْتَجْوَفَ: بەمانا (اسْتَجَافَ) دێ.

الأجْوَفَان: گەدەو شەرمگا.

التجويف: ئەو بۆشاییەیە دەكەوێتە ناو شتەوە.

التجويف البريتوني: بۆشایی ناو سكە، دەورە دراوە بە پەردەیەكی لووسی

وەهـا کـە ڕیخۆڵـەکانی لـەناو خـۆ گرتـووە ٥ هـەروا نـاوە بـۆ دیـوی ناوەوەی دیواری گەدە، (ك: تجاريف)ە.

الجـائف: رەگێکـە بـە باسـك و قـۆڵی ئـادەمیزاددا دەڕوا تـا دەگاتـە غوضروق شان.

الجائفة: عەیبی گەورە.

الجُـرافُ: نەخۆشـی سکچـوونە کـە هۆکارەکـەی نەزانـدرێ، بـە زۆری توشی پیاوی بە ساڵاچوو دەبێ.

الجُرافة: جۆرە ماسییەکە، گۆشتەکەی زۆر بـاش نیبـە ٥ لـە حـەدیثـی مالیکـدا هـاتووە دەفـەرموێ: (أكلـت رغيفـاً ورأسَ جُرافـةٍ لعلـى الـدنيا العفـاء) ٥ جۆرێکیشـە لـە سێوە ئـەمریکی، یـان میوەیەکە لە سێوی ئەمریکی دەچێ.

الجَوْفُ من كل شيء: کلۆرایی و ناوسکیەتی ٥ کە جاری وا هەیـە پـڕەو جاری وا هەیە خاڵییە، (ك: أجواف)ە.

الجَوْفُ من الليل: سێیەکی کۆتایی شەو.

الجوف مـن الأرض: ناوسکی زەوی، جاڵی قوڵ و پان، شیوو دۆڵ.

المجَـوَّفُ: زۆر کلـۆر ٥ بـە پیـاوی ترسنۆکیش دەگـوترێ ٥ لـەم ڕووەوە کە دڵی نیە دڵی مردووە.

جَوِقَ جَوَقاً: ملی ئەستور بوو.

جَوِقَ الرجُلُ: دەم و چاوی خوار بـوو (هـو اجوق وهي جوقاء)، (ك: جوق).

جَـوَّقَ القـومُ عليـه: قەومەکـە دەنگیـان بەسـەردا بـەرز کـردەوەو هەریەکـە لەلای خۆیەوە دەینەڕاند بەسەریدا.

جَوَّقَ القومَ: قەومەکەی کۆکردەوە.

تَجَوَّقَ: بۆ موطاوەعەی (جَوَّقَهُ) هاتووە.

تَجَـوَّقَ فـلان: کۆمـەڵێکی خەڵـك کۆکردەوە.

الْجَـوْقُ: کۆمـەڵێك لـە ئـادەمیزاد ٥ هـەر کۆمەڵـە خەڵـکێك کـۆ ببنـەوە بـۆ یەك مەبەست، (ك: أجواق)ە.

الجَوْقَةُ: بەمانا (الجوق) دێ.

المُجَـوَّقُ: ئەوەیـە کاکیلـەکانی خـواربن و لە ئاستی یەك نەبن.

جَالَ الترابُ جـولاً وجَوْلـةً وجولانـاً وجُئـولاً: تەپ و تۆز بـەرز بـووەوە ٥ لە هەندێ پێشینانـدا هاتووە دەڵێ: (للباطل جَوْلَـةٌ لم يضمحل).

جَـالَ النطـاقُ: پشـتێنەکەی دەجوڵـێ، دەخزێ لەبەر گەورەیی و پانی.

جَالَ في الأرض: بە زەویدا سوڕایەوە بەبێ ئەوەی لە شوێنێك نیشتەجێ بێ.

جال القومُ في الحرب جولـةً: قەومەکـە لـە شـەڕدا پاشـە کشـەیان کـردو پاشـان هێرشیان بردەوە.

جال بسيفه: شمشێرەکەی هەڵسوڕاندو بـە دەوری خۆیدا خول دا.

جـال الامـرُ في نفســه: کارەکـە سـەقامگیر نەبوو، لە دڵیا هاتو چوو.

جال الشيءَ من غيره: شتەکەی هەڵبژارد.

أجالَهُ و به: وای لێکرد بێ و بچێ.

أجالَ القومُ الرأيَ فيما بينهم: خەڵكەكە لەناو خۆیانـدا بۆچوونەکەیان لێك دایەوەو چەندو چونیان تێدا کرد ٥ دەگوترێ: (أجِلْ جائِلَتكَ): کاری خۆت بکەو گوێ بەکەس مەدە، ڕارا مەبە.

جاولە: بەرەنگاری بووەو دەری کرد.

جَـوَّلَ البلادَ وفيها تجويلاً: زۆر بەناو وڵاتدا هاتو چۆی کرد.

اجتالَ في البلاد: بەمانا (جَوَّلَ) دێ.

اجتالَ من الشَّيْءِ: لەو شتە هەڵی بژارد.

اجْتَالَ القومَ: قەومەکەی لە ڕێبازی خۆیان لادا، لەبیرو بۆچوونەکەیان هەڵی گێڕانەوە.

اجتالَ الشيطانُ فلاناً: شەیتان سوکایەتی بە فلان کردو لە ڕێبازەکەی هەڵیداشتو خستیە سەر ڕێبازی گڵاوی خۆی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (اني خلقت عبادي حنفاءَ فاجتالهم الشيطانُ).

إنْجَالَ الترابُ: گڵو خۆڵ بەرز بووەوە.

انجالَ في البلاد: بەمانا (جَوَّلَ) دێ.

تجاولوا في الحرب: لە شەڕدا یەکتریان هێناو بردو لێکیان دا.

استجاله الشيطانُ: بەمانا (اجتاله) دێ.

استجالَ الريحُ السحابَ: بایەکە هەورەکەی ڕاداو بردی بۆ شوێنێکی تر.

استجالَ فلانٌ السحابَ: فلانکەس هەورەکەی بینی با ڕایدەداو دەیهێناو دەیبرد.

الجـالُ: قەراخی بیر، قەراخی شیو ٥ عەزیمەتو سوربوون لەسەر شت.

جُوال: نەخۆشییەکە توشی ئادەمیزاد دەبێ بریتییە لەوەی لەکاتی نووستندا دەروا چەو جوڵ دەکا.

الْجَـوْلُ: ئەو شتەیە با هەڵی دەگرێ لەسەر ڕووی زەوی لە گڵو خۆڵو زیخو بەرد ٥ دەستە سەربازی زۆر ٥ جەڵەبە ئاژەڵی زۆر ٥ بەردی زل بنکی بیر کە بناغەی دیواری بیرەکەی لەسەر هەڵدەچندرێ ٥ عەقڵو ئاوەز، (ك: أجوال)ە.

الْجَـوْلانُ: ئەو پوشو پەڵاشو زیخو خشتو خۆڵەیە کە با هەڵیدەگرێ بۆ حەوا.

الجَولاني: (یوم جـولاني): ڕۆژێکی زۆر تەپو تۆزاوییە ٥ (رجـل جـولاني): پیاوێکە خێرو بێری بۆ هەموو کەسە بەخششو دەسەندەی نزیكو دوری گرتەوە.

الْجَوَّالـةُ: پێرێکی وەرزشکارن، بەپێ بەناو وڵاتدا دەگەڕێن.

الْجَوِيـلُ: ئەو پوشو پەڵاشو گەڵاو خشتو خۆڵەیە کە با هەڵی دەگرێ.

الْمَجَـالُ: شوێنی هاتوچۆ، شوێنێك جێگای شتی تری تێدا بێتەوە.

المِجْوَلُ: کراسێکە لە ماڵەوە لەبەر دەکرێ، وەکوو بیجامەو جزداشە ٥ لە حەدیثی عائیشەدا هاتووە دەفەرموێ: ﴿کان النبي (ص) اذا دخل علينا لَبِسَ مِجْـوَلاً﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ پارچە

قوماشێکی سپی دەخرێتە سەر دەستی ئەو پیاوەی قومار چییەکان قوداحەکانی دەدەنێ لەکاتی کۆبونەوەدا ٥ مەتەڵ ٥ دیرهەمی ساغ‌و بێ غەش ٥ زیو ٥ وێنەی مانگ لە زیو دابڕێژرێ‌و بخرێتە ریزی ملوانکەوە ٥ کەرە کێوی، (ك: مَجَاوِلَ).

الجُوالِيق: جەواڵ ٥ شتێکە لە خوری‌و موو دروست دەکرێ‌و شتی تێدەکرێ وەکوو گوێنی‌و خەرار، (ك: جوالِقٌ وجوالِيق)ە.

جَامَ جَوْماً: داوای شتێکی کرد، خێربێ یان شەڕبێ.

الْجَامُ: پەرداخ بۆ شت تێدا خواردنەوە لە زیو دروست دەکرێ یان لەشتی تر بە زۆری بۆ پیاڵەی مەیخواردنەوە بەکاردێ ٥ دەگوترێ: (صَبَّ عليه جام غضبه): رقی خۆی بەسەردا رشت، (ك: جامات، أجوام، جوم)ە.

الجامة: بەمانا (الجامُ) دێ.

الجَوْمُ: چاودێری کارو شوانی شت ٥ کەمەك شتیان هەبێ.

جَانَ جَوْناً وجُوْنَةً: رەش داگەرسا ٥ تاریك بوو.

الجَوْنُ: رەش، سپی، بۆ هەردوو ماناکە بەکاردێ ٥ هەروا بۆ مانای روناکی، تاریکی یان بۆ رەنگێکی رەش رەنگی سوری تێکەڵ بێ ٥ قەراخەکانی قەوس، کە پێیان دەگوترێ: (جَوْنان).

الجَوْناءُ: خۆر، مەنجەڵ، حوشتری رەش.

الجَوْنَةُ: خۆر.

الجُونَة: رەش ٥ گردۆڵکە ٥ هەمبانچوکەیەکی خڕو کەوانەیە چەرمی تێوە دەپێچرێ، عەتار باشی عەترەکانی تێدا هەڵدەگرێ ٥ دەربارەی صیفەتی پێغەمبەر (د.خ) گوتراوە: (فوجدت ليده بَرْداً وريحاً كأنما أخرجها من جونة العطار)، (ك: جُوَن)ە.

الجُوْنيُّ: رەش ٥ جۆرێکە لە باڵندەی قەتێ بەر ورگ‌و باڵەکانیان رەشن.

جَاهَ فلاناً بمكروه جوهاً: بە خراپەکاری بەرەنگاری فلان بووە.

تَجَوَّهَ فلان: هەوڵی پلەو پایەی دا.

الْجَاهُ: پلەو پایە ڕێزداری.

الجاهة: بەمانا (الجاه) دێ.

الْجَوْهَرُ: حەقیقەت، کرۆك، خودی شت.

الجَوْهَرُ من الأحجَارِ: هەرشتێك شتێکی بەسوودی لێ پەیدا بێ ٥ شتی بەنرخ کە دەنکە گەوهەری لێ دروست بکرێ ٥ لە زاراوەی فەلسەفەدا جەوهەر شتێکە خۆی خۆی رادەگرێ، بەرامبەرەکەی پێی دەگوترێ: (عەرەض) کە دیاردەیەکە بەشتی ترەوە دەوەستێ، تاکەکەی (جوهرة)، (ك: جواهر).

الجَوْهَرِيّ: ئەوکەسەی جەوهەر دروست دەکا ٥ جەوهەر فرۆش.

جَوِيَ فلان جَوىً: فلان سنگی نەخۆش بوو ٥ سنگی تەنگ بوو ٥ نەخۆشییەکەی

درێـژەی کێشا ٥ خۆشەویستییەکەی بەهێز بوو.

جَوِيَ الماءُ: ئاوەکە گۆڕاو بۆنی کرد ٥ لە حـەدیثـی بـەنجوج و مەئجوجـدا هـاتووە دەڵـێ: (فتجـوی الأرض مـن نتنهم): زەوی بە بۆگەنیان پڕبوو.

جَـوِيَ الْبَلَـدَ وجـه وجنـه: ئـاوو هـەوای وڵاتەکەی پێ نەکەوت، پێی ناخۆش بوو.

جـاوی الإبـلَ بهـا: حوشـترەکانی بـانگ کردن بۆ سەر ئاو.

جَوّی السقاء ونحوه: کوندەکەی پینەکرد.

اجْتَـوِيَ الطعـامَ: خۆراکەکـەی بـەلاوە ناخۆش بوو رەتی کردەوە.

إجْتَـوِي الْبَلَـدَ: مانـەوەی لـەو وڵاتـەدا بـەلاوە نـاخۆش بـوو ٥ لە حـەدیثـی عورەینـەدا هـاتووە: (قـدموا المدینـة فاجتووهــا) ٥ دەگــوترێ: (اجتـــوی القومَ): ڕقی لە قەومەکە هەڵسا.

استجوی الْبَلَدَ: بەمانا (اجتواه) دێ.

الجِــواءُ: دۆڵو شـیوی پـانو بـۆڕ ٥ پانتایی‌و بەتاڵایی نێوان خانوەکان ٥ ئـــەو شـــتەی دەخرێتـــە ژێـــر مەنجەڵـەوە دوای داگرتنـی لەسـەر ئاگر بۆئەوەی ئەو گەرمییـەی زیـان بەژێر خۆیەوە نەگەیەنێ.

الْجَــوُّ: بۆشـایی نێـوان ئاسمـانو زەوی ٥ نزمایی دەشتاییەکان.

جَوّ کل شيء: ناوەوەی شتەکە، (ك: جـواء واجواء).

الجَوَّةُ من كل شيء: ناوەوەی شتەکەیە ٥ پارچە زەوییەك کە دەماری پتـەوو بەردە زڕوتی تێدابن.

الجُوَّةُ: پینەی کوندەو مەشکە ٥ کون لە کێوو شتی تر.

جَـوّالي: نـاوەوە پێچـەوانەی (برّانــی) والــە: دەرەکـی ٥ لـە حـەدیثـەکەی سـەلماندا هـاتووە دەڵـێ: (ان لکـل امرئ جوّانیـاً وبرّانیـاً فمـن أصـلح جوّانیه اصلح الله برّانیه).

جاء جیئاً وَمَجیئاً وجَیْئَةً: هات ٥ دەگوترێ: (جاءه وجاء الیه وجاء به) هاتە لای، هێنای.

جاء الغیث: باران باری.

جاء الأمرُ: کارەکە رویدا، هات ٥ چەسپا.

جاء الأمر: کارەکەی کرد.

جایَـأ فلانـاً فجـاءَهُ: لـە هاتنـدا پـێش فلانکەس کەوت.

أجَاءَ فلاناً الی کذا: ناچاری کـرد فـلان هانا بۆ ئەوشتە بـەرێ ٥ لەقورئانـدا هــاتووە دەفــەرموێ: ﴿فَأَجَاءَهَـــا الْمَخَـاضُ إِلَـى جِـذْعِ النَّخْلَـةِ﴾ ٥ لـە هەنـدی پێشـینانـدا هـاتووە دەڵـێ: (شـرّمّا اجـاءك الی مخـة عرقـوب): تەنگانەیـەك پـاڵی بـەتۆوە نـاوە بـۆ مۆخی دەماری پاژنەپێ ٥ بەکەسێك دەگوترێ: زۆر پێداویستی هەبێ.

اجـاءت المـرأة ثربهـا علـی خـدیها: ئافرەتەکـە سەرپۆشـەکەی خسـتە سەر دوو کوڵمی.

اجَـأ النَعْـلَ: پێڵاوەكـەی بـە چـەرمی باریك بە (سیرمە) دوورییەوە.

جاءَهُ مجاءاً وجیاءً: لە زۆر هاتنندا پێشی كـەوت ٥ هاتنەكـەی لەگـەڵ هـاتنی ئەودابوو.

جاءَ فلاناً: روبـەڕوی فلانكەس بۆوەو بەلای دا تێپەڕی.

جَیَّأ القِربَةَ: كونەكە یان مەشكەكەی بە سیرمە چەرم دوورییەوە.

الجائِئةُ: ئەو كێمو زوخاوەیە لە برین دێ.

الجِیـاءُ: ئەوشتەیە تەختـە دار بـەردی تەختو شتی وا كە مەنجەڵی لەسەر ئـاگر داگـیراوی دەخرێتەسـەر تـا ژێرخۆی نەسوتێنێ.

الجِیاءَة: بەمانا (الجِاءُ) دێ.

الجَیْئَـةُ: كێمو زوخـاوی لـە بـرین دێ ٥ پارچەیەكە لـە ژێـر پێڵاو دەدرێ ٥ تیلمـە چـەرمێكە شـتی پـێ دەدورێتەوە.

جَیْئَةُ البطن: خوار ناوك، نێوان ناوكو بەر.

الْجِیئَةُ: شێوە هاتن ٥ دەگوترێ: (جِئتنا جیئة مباركة).

جابَ القَمیصَ ونحوه: گیرفانی بۆ كراسەكە یان كەواو چاكەتەكە كرد.

جَیَّبَ القَمیصَ: گیرفانی بۆ كراسەكە كرد.

جَیْبُ القمیص: ئەو كونەیە لەكاتی لەبەر كردنـی كراسـەكەدا سـەری تێـرۆ دەكـەی، (ك: جـیوب وأجیـاب)ە ٥ لەقورئانـدا هـاتووە دەفـەرموێ:

﴿وَلْیَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُیُوبِهِنَّ﴾.

ناصح الجَیْب: ئەمینو دەست پاك.

جیب الأرض: شوێنی چونە ناو زەوییەكە ٥ (جیب الثوب) گیرفان.

جِیدَ یُجْیَدُ یَجادُ جَیَداً: گـەردنی درێـژ بـوو جوان بوو (هو أجید وهي جَیْداء).

الجِیـدُ: گـەردن، لای پێشـەوەی شـوێنی ملوانكە تێكردنی.

جِیرَ یُجْیَـرُ جـیراً: كورتـە بـالاْبوو قـەمبور بوو.

جَیَّرَهُ: چەوری كرد بەمادەی جیر.

جَیَّرَ الحَوضَ: حەوزەكەی قوڵ كرد.

الجائر: گەرماییەكە لـە قـورگو سنگدا پەیـدا دەبـێ بـەهۆی ڕق هەڵسانەوە یان برسییەتی.

جَیـر: پیتـی وەڵامـە بـەمانا بـەڵێ دێ ٥ سوێندەو بەمانا (حقاً) دێ.

الْجِیرُ: مادەیەكی سپییە لە بەردی جیری بەرهـەم دەهێنـدرێ كـە بـە ئـاگر دەخرێتـە پلەیـەكی زۆر گەرمـەوە ٥ دوایی بەئاو سارد دەكرێتەوە.

الجَیّارُ: بـەمانا (الجـائر) دێ ٥ دروستكەری جیری یان فرۆشیاری.

جَاشَ الماءُ جیشاً وجیوشاً وجیشاناً: ئاوەكە هەڵقوڵاو فیچقەی كرد رەوان بوو.

جـاش البحـرُ: دەریـا كەوتـە شـەپۆلدانو كەس نەیوێرا سواری بێ.

جـاش بـالأمواج: بـە شـەپۆلەكانی كەوتـە چەمو جوڵ.

جـاش الـوادي: ئـاوی روبارەکـە بـەرز بووەوە.

جاش الميزابُ: پلوسکەکە ئاوی لێ هەڵڕژاو رەوان بوو.

جاش العين: چاو فرمێسکی هەڵوەراند.

جاشَ الفَرَسُ: ئەسپەکە کەوتە جەوەلان کاتێك ئاوزەنگی لێدرا.

جـاشَ القِـدرُ: مەنجەڵەکە کوڵی‌و کەوتە قلپە قلپ.

جاشت الحربُ بينهم: شەڕ لەنێوانیان دا بەرپا بوو ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ستكون فتنة لا يهدأ منها جانب الاجاش جانب).

جاش نَفْسُهُ: هێڵنجی هاتنێ‌و خەریك بوو وەرشێ ٥ دڵی کەوتە تربە ترپ لە ترسان یا لە خەفەتان ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (وكانَ نفسي جاشت).

جـاش نفـس الجبـان: دڵـی ترسـنۆك، راچڵەکاو ویستی هەڵێ.

جاش الصدرُ: سنگی لە رق‌و تورە بووندا کوڵی‌و کەفی دەهاند.

جَاشَ الَهمُّ في صدره واليه نفسه: دڵی وای بۆ چوو داوای شتێکی لێ دەکاو کاری پێیەتی.

تَجَيَّشَتْ نفسه: هێڵنجی هاتنێ‌و خەریك بوو وەرشێ ٥ لە حەدیث دا هاتووە دەڵێ: (جاءوا بلحم فتجيّشت أنفس أصحابه).

استجاشت القدرُ: بەمانا (جاشت) دێ.

استجاش فلاناً: داوای سوپای لێکرد ٥ لە حەدیثی عامری کوڕی فوهەیرەدا هاتووە دەڵێ: (فاستجاش عامر بن الطفيل).

الجَيْشُ: سوپا، کۆمەڵێك خەڵك لە شەڕدا.

الجُيْشان: هێزو گەنجیەتی.

جاضَ جيضاً: بە فیزو خۆبادانەوە رۆیشت ٥ دەگوترێ: (جاض في مشيته).

جاض عن الشَيْئَ: لە شتەکە لایداو کلا بوو.

جاض في القتال: لە شەڕدا هەڵات ٥ (هو جائض وجيّاض).

جايَضَهُمْ: شانازی بەسەرەوە کردن.

جَيَّضَ عن الشَيْئَ: بەمانا (جاضَ) دێ.

الجِيَضَّى: رۆیشتنێکە خۆ بادان‌و فیزی پێوە دیارە.

جافت الميتَةُ: مردوەکە بۆنی کرد.

جيفت الْمَيْتَةُ: بەمانا (جافت) دێ ٥ لە حەدیثی بەدردا هاتووە دەفەرموێ: (أتكلّمُ اناساً جَيَّفوا؟).

جاف فلان: فلانکەس ترسا.

جاف فلاناً: لە فلانکەسی دا.

اجتافت الْمَيْتَةُ: بەمانا (جافت) دێ.

انجافت الْمَيْتَةُ: بەمانا (جافت) دێ.

الجيفة: جەستەی مردو کاتێ بۆگەن دەکا.

الجيل: نەتەوە، رەگەزی ئادەمیزاد، چینێك لە ئادەمیزاد.

الجيلُ: چەرخێکی رۆژگار ٥ سەدەیەکی چەرخێك کە خەڵکی تێدا دەژیا، (ك: أجيال).

الجيلاتين: مادەیەکی شێوە لینجەو شت بەیەکەوە دەنووسێنێ‌و لە ئاودا ناتوێتەوە، لە ئێسقانی زیندەوەرو شتی تر دەردەهێندرێ پاش ئەوەی ماوەیەکی زۆر لە ئاودا دەکوڵێندرێ.

جَيَّمَ جيماً: نووسی.

الجيمُ: پیتێکە لە پیتەکانی هیجا ٥ هەروا ناوە بۆ حوشتری هارو سەرکەش، (ك: أجيام، جيمان).

الجيولوجيا: زانیارییەکە باسی زەوی دەکا لە روی دروستبونیەوەو ئەوشتانەی کاریان تێکردوەو ئەو قۆناغانەی پێیاندا تێپەڕیوە.

ح

الحاءُ: پیتی شەشەمە لە ریزی هیجادا، شوێنی ناوەڕاستی قوڕگەو لەوێوە دێتەدەر.
حَاحَـاً بالحمـار: گوێدرێژەکەی هەڵنا بۆ خێرا ڕۆیشتن بە دەنگی (حەلحەلە) بــە زۆری ســووکی تێـدا دەکــرێو دەگوترێ: (حاحا).
حَبَّ الإنسانُ والشَّيْءُ حُبّاً: ئادەمیزادەکە یان شتەکە خۆشەویست بوو.
حَبَّ فلاناً: فلانکەسی خۆش ویست ٥ دەگوترێ: (حَبُبْتَ اليّ): لای مـن خۆشەویست بووی ٥ دەگوترێ: (ماأحَبَّهُ اليّ): لە بـواری مـەدحو سەرسوڕماندا.
أحَبَّ فلاناً: فلان کەسی خۆش ویست.
أحَبَّ الزَّرْعُ والنَّبْتُ: کشتو کاڵەکە بوو بە خاوەن دانو توێکڵ.
حَابَّهُ مُحابَّةً وحِبَاباً: خۆشـی ویستو دۆستایەتی لەگەڵ دا کرد.
حَبَّبَ الزرعُ: دانەوێڵەکەی دەرکەوت.
حَبَّبَ الشَّيْءَ اليه: شتەکەی وا لێکرد خۆشـی بوێ لـە قورئانـدا هـاتووە: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ﴾.
حَبَّبَ السِّقَاءَ وامثره: کونەکەی پڕکرد لە ئاوو تاوەکوو کوپەی لێ هات.
حَبَّبَ الدواءَ وامثره: دەرمانەکەی وەکوو حەب لێکرد.

تَحابُّوا: خەڵکەکە یەکتریان خۆش ویست ٥ لەحـەدیـثدا هـاتووە: (تَهَادَوْا تَحَابُّوا).
تَحَبَّبَ اليه: خۆشـی ویستو خۆشەویستی خۆی بۆ دەربڕی.
تَحَبَّبَ الماءُ وامثره: لەسەر ئاوەکە بڵق پەیدابوو.
تَحَبَّبَ السِّقَاءُ وامثره: کونەکە پڕبوو لە ئاو وەکوو کووپە ڕاوەستا.
الْحَابُّ: ئەو هاوێژراوەیە لە نزیـک هـەدەف دەکـەوێو نـای هەنگێوێ ٥ دەگوترێ: (سهم حابٌّ) و (كرة حابّةٌ)، (ك: حَوَابٌّ.)ه
الْحَبَابُ: چەند ڕێگایەکن لەسەر ڕووبەری ئـاو پەیـدادەبن بـەهۆی زەختـی بـا ٥ دەگوترێ: (طفا الحَبَابُ على الشراب): بڵقەکان وەکوو دەنکە مرواری بەسەر شەرابەکەوە دەرکەوتن.
الْحَبَابُ: شەونم کە دەکەوێتە سەر گوڵو گیا.
الْحَـبُّ: دانەوێڵەکە لـەناو گـوڵو توێکڵەکەدایە، وەکوو دەنکە گەنمو دەنکە جۆ هەرشتێـک لـە شێوەی دەنکە دانەوێڵەدا بێ، وەکوو دەنکی تەسـبیحو دڵۆپـە بـارانو دەنکـە تەرزە.
الْحُـبُّ: خۆشەویسـتی، بـەلای

فەیلەسوفەکانەوە ئارەزوی ئادەمیزادە بۆ ئادەمیزادێکی تر یان بۆ شتێ تری بەنرخ و بە سوود ٥ هەروا ناوە بۆ مەرکانەو گوزەو کوپەی ئاو، (ك: أحباب حِبَبَة وحِباب)ە.

الحَبُّ: خۆشەویست و دڵسۆزو سۆزدار، (ك: أحباب وحِبان وحِبَبَةٌ) دەنکە تۆمی گیاو گژ ٥ پاقلەی کێوی کە یەکەلکی بزرو دێ ٥ گوارەی یەك گۆ.

الحَبَبُ: بەمانا (الحباب) دێ ٥ ددانی وردو رێك و جوانی وەکوو دەنکە مرواری.

الحَبَّةُ: تاکی کۆی (الحَبُّ)ە ٥ هەروا بەمانا بەشێك لە شت دێ ٥ کە بۆکێش بگوترێ: مەبەست کێشی دوو دەنکە جۆی مامناوەندییە.

حَبَّةُ القلب: ناخی دڵ و دەروون.

الحِبَّةُ: دانەوێڵەی رووەکی کێوی ٥ لە حەدیسدا هاتووە دەفەرموێ: (فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ).

المَحَبَّةُ: ئارەزوی شتی دڵخۆشکەر.

المُسْتَحَبُّ: ئەو شتەی شەرع بە پەسەندی بزانێ و واجبی نەکردبێ.

حَبَّذا: ئوسلوبێکە بۆ مەدح بەکار دەهێندرێ.

حَبَّذا فلاناً: بە فلان کەسی گوت: (حَبَّذا) (حَبَّذا الامر) مەدحی کرد.

حَبْتَرَ الجِسْمُ: جەستەکە لاوازبوو کێشی سووك بوو.

الحُباتِرُ والحَبْتَرُ: کورتە باڵا، کوڵە بنە، (ك: حَباتِر)ە.

تَحَبْجَرَت الأمعاءُ: ریخۆڵەکان پێکدا نووسان.

حَبْحَبَ: بەهۆی بەد خۆراکییەوە لاوازو کزبوو.

حَبْحَبَ الماءُ: ئاوەکە کەم کەم هاتە خوارەوە.

الحُباحِبُ: مێشێکە بەشەو دەفرێ کلکی دەدرەوشێتەوە.

نار الحُباحِب: ئەو پریشکە ئاگرانەن کە لە حەوادا بەهۆی لێك کەوتنی بەردو شتی واوە پەیدا دەبێ.

أم حُباحِب: دەعبایێکە وەکوو (کوللە بچکۆلە) رەنگاو رەنگە.

الحَبْحَبُ: کورتە باڵا کوڵە بنە ٥ رووەکێکە لە پێری کولەکە بەرەکەی لە وڵاتی میصر پێی دەگوترێ: (بطیخ) لە عێراق پێی دەڵێن: (الرقي) واتە: شوتی.

حَبَرَه حبوراً: کەیف خۆش کرد، نازو نیعمەتی بەسەردا رشت ٥ لە قورئاندا هاتووە: ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ﴾.

حَبَّرَ البُرْدَ: بوردەکەی بەراوێز جن کردو رازاندییەوە.

حَبِرَ حَبَراً: کەیف خۆش بوو، گەشایەوە.

حَبِرَ الأرض: زەوییەکە گیاو گژی زۆربوو، زەوییەکە بە گیا داپۆشرا.

حَبِرَ الجُرْحُ: برینەکە چاك بووەو ئازاری ماوە.

حَبِرَ الأسنانُ: ددانەکان زەرد بوون.
أحْبَرَتِ الأرضُ: بەمانا (حَبِرَتْ) دێ.
أحْبَرَ فلاناً: فلانکەس کەیف خۆش کرد.
أحْبَرَتِ الضربةُ جِلدَهُ: لێدانەکە شوێنەواری خۆی بە پێستیەوە هێشتەوە.
حَبَّرَهُ: بەمانا (حَبَرَهُ) دێ.
حَبَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی رازاندەوە، جوانی کرد ە دەگوترێ:
حَبَّـرَ الشـعر والكـلامَ والخـط: شیعرو قسەکانو خەتەکەی رازانـدەوە وای لێـکرد گـوێ لەبیسـتنیو چـاو لەسەیرکردنی تێرنەبن.
حَبَّـرَ الـدَّوَاةَ: فوتوەکـەی پڕکـرد لـە مەرەکەب.
حَبَّرَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوە.
حَبَّرَ الرسْمَ: بە مەرەکەب وێنەکەی دیاری کرد.
الحـابُورُ: کـۆڕو کۆبوونـەوەی خۆشـیو رابواردن (ئاپۆڕا).
الحِبَـارُ: وشـکەڵبوونی پێسـتی دەسـت بـــەهۆی ئـــیش پێـــکردنەوە ە شوێنەواری لێدانو داخ کردنو شتی وا بەسەر پێستەوە.
الحُبَارى: باڵندەیـەکی مـل درێـژە رەنگـی خاکییـە وەکوو قـاز دەچێ دەنـدۆکی درێــژە ە نێـرو مـێو تـاكو کـۆ هەموویان پێیان دەگوترێ: (حباری).
الحَبْرُ: زاناو رۆشنبیر، (ك: أحْبار وحبور)ە.
الحِبْرُ: بەمانا (الحَبرُ) دێ ە مەرەکەبی شت پێ نووسین.

الحِبَرَةُ: قوماشێکە لە لۆکە یان لە کەتان بەرهـەم دەهێنـدرێ خەتخـەت بـوو کاتی خۆی لە وڵاتی یەمەن دروست کـراوە ە چـارەکەو سەرپۆشێـکی دروستکراو لە حـەریر بـوو، ئافرەت کـە لـەماڵ دەچـوونە دەرەوە سـەرو ملی خۆیانیان پێ دادەپۆشی.
الحُبْرَةُ: زەردییەکە دەکەوێتە سەر ددان.
الحَبيرُ: کرسی نەرمو نیانی گوڵگوڵاویو رەنگاو رەنگ.
المَحْبَرَةُ: شوشەی مەرەکەب، (ك: محابِر)ە.
الحَبَرْكى: ئادەمیزادی پشت درێژی قاچ کورت.
حَبَسَهُ حَبْساً: بەندیکرد، نەیهێشت بڕوا یەل بهاوێ.
حَبَّسَ الشَّيْءَ: ئەو ماڵەی ئـەو شتەی وەقف کرد نـە دەفرۆشرێ نـە دەبێتـە ماڵی میراتی، تەنها سوود لە بەروبوومەکەی دەبیندرێ.
حَبَسَ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ: ئەوشتەی بەو شتە داپۆشی ە تێیەوە پێچا.
أحْبَسَهُ وحَبَّسَهُ: بەمانا (حَبَسَهُ) دێن.
إحْتَبَسَ: نەیهێشت مـەنعی کـرد ە بـۆ مطاوعەی (حَبَسَهُ) دێ.
إحْتَبَسَ الانسانَ وغيرَه: بەمانا (حَبَسَهُ) دێ.
إحْتَـبَسَ فـلان الشَّـيْءَ: فـلان کـەس ئەوشتەی تایبەت کرد بەخۆیەوە.
تَحَبَّسَ في الكلام: لـە قسەکردن کەوت، لە قسەکردن وەستا.
تَحَبَّسَ على كذا: خـۆی لەسـەر ئەوشتە

تایبەت کردو پێیەوە هەڵەو گیربوو.
الحابِسُ: شتێکە وەکوو حەوز ئاوی تێدا پەزمەندە دەکرێ ٥ دەگوترێ: (زِقُ حـابِس): کوندەیەکـە ئـاوی تێـدا هەڵدەگیرێ.
کـلأٌ حـابِسٌ: لەوەڕگاو پاوانێـکە ئـاژەڵ تێیـدا قـەتیس دەمێنـێ‌و لێـی دەرناچێ.
الحُبَاسَةُ: شتێکە لەشێوەی حەوزدا ئاوی تێدا پەزمەندە دەکرێ.
الْحُبْسُ: پیرۆی سوپا.
الحَـبْسُ: بەندیخانـە، شـوێنی تێـدا بەندکردنی تاوانبارو تۆمەتبار.
الْحِبْسُ: ئەوشتەیە دەخرێتە نێو رێـڕەوی ئـاوەوە بۆئـەوەی بەربەسـتی بکـا وەکوو قفڵ.
المـاء الحِبْسُ: ئـەو ئاوەیـە ئـاوی تـری نەیەتە سەرو زیادنەکا.
الْحُبْسَـةُ: قورسـایی‌و گرێیەکـە لەسـەر زوبـان خاوەنەکەی ناتوانـێ ویستی خۆی دەربڕێ.
الحَبِـیسُ: بەنـدکراو، (ك: حُـبُسٌ)ە ٥ (حَبِیسَـةٌ) بـۆ مێیینـە بـەکاردێ، (ك: حَبَائِسٌ)ە.
الْمَحْـبِسُ: شـوێنی ئاڵفـدانی ئـاژەڵ ٥ پشتیری وڵاخ، ئاغەڵ.
المِحْبَسُ: بـەمانا(الْمَحْبِسُ)دێ ٥ هـەروا بـەمانا چەرچـەفی سـەر دۆشـەکی نوستن دێ.
مِحْـبَسُ المـاء: قفـڵ‌و سـەدادە کـە کۆنترۆڵی رەوانبوون‌و گیرانەوەی ئـاو، غاز، نەوت‌و ئەو جۆرە شتانە دەکا.
حَـبَشَ لـه حَبْشـاً: بـۆی کـۆکردەوە ٥ دەگوترێ: (حَبَشَ لأهله) پێداویستی بۆ ماڵ‌و منداڵەکەی کۆکردەوە.
احْبَشَـتِ المـرأةُ بولـدها: ئافرەتەکـە منداڵێکی قوله رەشی بوو.
حَبَّشَ له: بەمانا (حَبَشَ) دێ.
حَـبَّشَ الأشـیاءَ ونحوهـا: شـتەکانی کۆکردنەوە.
احْتَبَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوە.
تَحَبَّشَ القومُ: قەومەکە کۆبوونـەوە ٥ دەگوترێ: (تَحَبَّشُوا علیه).
الأحْـبَشُ: بـەمانا (الحَـبَشُ) دێ، (ك: الأحابِشُ)ە.
الأحْبُوشُ والأحْبُوشَةُ: کۆمەڵێك خەڵك کەلە هۆزو خێڵی جیا جیا بن، (ك: أحابیش)ە.
أحابِیشُ قریش: کۆمەڵێـك ئـادەمیزادی قـوڕەیش‌و کەنانـەو خوزاعـە کـە لەلای کێوی حوبشی کۆبوونـەوە لـە خوار مەککەو پەیمانیان بەست دژی پێغەمبەرو موسوڵمانەکان بجەنگن.
الحُبَاشَـةُ: هەرشتێـك کۆکرابێتـەوە ٥ کۆمەڵێکی تێکەڵ‌و هەمە جۆر لـە ئادەمیزاد.
الحُبَاشِیَةُ: هەڵۆ.
الحَـبَشُ: رەگەزێـکن لـە وڵاتـی سۆدان ٥ دانیشـتوانی وڵاتـی حەبەشـە ٥ تاکەکـەی (حَبَشِـيٌّ)، (ك: حُبْشـانٌ).

الحَبَشَةُ: بەمانا (الحَبَشُ) دێ.

بلاد الحُبْشان: وڵاتی ئەثیوبیایە لە رۆژهەڵاتی ئەفریقیا.

الحَبَشِيَّةُ: ئافرەتی حەبەشی، مێینەی (الحَبَشي)یە ٥ دەگوترێ: (روضة حَبَشِيةٌ): باخێکی سەوزو جڕو پڕو بەدەماخ لە سەوزیانا رەش هەڵگەڕاوە.

حَبَضَ الوَتَرُ حَبْضاً: ژێیەکە بەتوندی دەرپەڕی ورشەی هات، گیزەی کرد.

حَبَضَ بالوَتَر: بە ژێ بۆلای خۆی کێشی کردو ئەمجار بەرەڵای کردەوە دەنگی لێوە هات.

حَبَضَ القلب والعرق: دڵ، یان دەمار بەپەلە لێیداو پاشان هێدی بووە.

حَبَضَ الشَّيءَ حبوضاً:شتەکە کەمی کرد.

حَبَضَ السَّهمُ: تیرەکە سەری کردو هەدەفەکەی نەهەنگاوت.

حَبَضَ الأمرُ: کارەکە پوچەڵ بووەو بەسەر چوو ٥ دەگوترێ: (حَبَضَ حقُّهُ): مافی پێشێل کرا.

حَبَضَ فلان: پێچەوانەی ئەوەی کە گومانی لێدەکرا هەڵس‌و کەوتی کرد هیچ خێرو بێرێکی لێ هەڵنەوەری ٥ چروك بوو.

حَبِضَ الشَّيءَ أو السَّهمُ أو العِرقُ حَبَضاً: بەمانا (حَبَضَ) دێ.

أحْبَضَ الرامي السَّهْمَ: تیر هاوێژەکە تیرەکەی بڵند هاویشت‌و سەری کرد.

أحْبَضَ البئرَ: هەموو ئاوی بیرەکەی هەڵێنجاو هیچی تێدا نەهێشت.

أحْبَضَ الحقَّ: حەقەکەی پوچاندەوە، حەقی بەفیڕۆدا.

الحُبَاضُ: زەعیفی‌و لاوازی.

الحَبَضُ: دەنگی کزو نزم ٥ باقی ماندەی ژیان ٥ دەگوترێ: (مابه حَبَضٌ ولانَبَضٌ) نە نوزەی دێ نە جوڵەی ماوە.

المِحْبَضُ: کەوچکە دارینەیەکی تایبەتییە هەنگوینی پێ دەردەهێندرێ ٥ یان بەدارێك دەگوترێ هەنگ‌و زەردەواڵەی پێ دەردەکرێ ٥ هەروا بەو دارە دەگوترێ کە بەهۆیەوە ژێیەکە لەلۆکەکە دەدرێ بۆ شیکردنەوەی لۆکەکە ٥ ژێی کەمانچە، (ك: مَحَابض)ە.

حَبِطَ عَمَلُهُ حَبْطا وحُبُوطا: کردەوەکەی بەتاڵ بووە.

حَبِطَتِ الدابةُ حَبَطا: گەدەی ئاژەڵەکە بای کرد بەهۆی زۆر خواردن یان بەهۆی خواردنی شتێك کە بۆی نەگونجاو بوو.

حَبِطَ البَطنُ أو الجِلْدُ: گەدەی ئەستوور بوو پێستی هاوسا.

حَبِطَ الجُرْحُ: برینەکە دوا چاکبوونەوە شوێنەواری ما.

حَبِطَ ماء البئر: ئاوی بیرەکە رۆچوو دیارنەماو وشك بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَئِنْ أشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾.

حَبِطَ دمُهُ: خوێنەکەی بەفیڕۆ چوو.

احْبَطَ ماءُ البئرِ: ئاوی بیرەکە ڕۆچوو نەزیایەوە.

احْبَطَ عملَهُ ودمَهُ: کارەکەی پوچ کردەوە خوێنەکەی بەفیڕۆدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَحْبَطَ اللّهُ أعْمَالَهُمْ﴾.

الحُبَاطُ: هێشانی سك و سك هاوسان بەهۆی زۆر خواردنەوە یان خواردنی شتێك کە لەگەڵ میزاجیدا نەگونجێ.

حَبَقَ فلان حباقاً: فلان بای لێبووە، تسی کەند.

حَبَقَ فلاناً حَبْقاً: لە فلان کەسی دا بەدار بە شورك بە قەمچی بە حەبل.

حَبَقَ المتاعَ: کاڵاکانی کۆکردنەوەو توند شەتەکی دان.

الحَبَقُ: گیایەکی بۆنخۆشە.

حَبَقُ الماء وحَبَقُ التمساح: پنگی ئاوی.

حَبَقَ الفتی وحَبَقَ الفیل: مەرزنجۆش، مەرد قوش ٥ گیایەکی بۆنخۆشە بۆ میزگیران و مەعیدە تێکچون و پێوەدانی دووپشك سودی هەیە، بەعەرەبی ناوە ئەصڵییەکەی (السُّمْسُقُ).

حَبَق البقر: گوڵە بەیبون، گوڵە فەقێلە.

الحِبِقِّی: ڕۆیشتنی گورج و خێرا.

الحِبِقَّةُ: کورتە باڵا.

حَبَكَ الشیءَ حَبْکاً: شتەکەی پتەو کرد ٥ دەگوترێ: (حَبَكَ الثوبَ): بەباشی قوماشەکەی چنی، شاڵەکەی بەباشی جۆڵایی کرد.

حَبَكَ الحَبْلَ: گرێی حەبلەکەی زۆر توند کرد.

حَبَكَ العُقْدَةَ: گرێیەکەی توند کردو پتەوی کرد.

حَبَكَ الأمْرَ: کارەکەی باش تەگبیر کرد.

حَبَكَ الثوبَ: لکی کراسەکەی هەڵدایەوەو دووری.

حَبَّكَ الشیءَ: بەمانا (حَبَكَهُ) دێ.

حَبَّكَ الشَّعْرَ: مووەکەی، قژەکەی گرژکرد.

حَبَّكَ الثوبَ: بەشێوەی خەت خەت قوماشەکەی چنی.

حَبَّكَ الریحُ الرملَ والماءَ الساكنَ: بایەکە لە لمبەلانەکە یان لە ئاوە راوەستاوەکەدا رێگەی دروست کردن.

احْتَبَكَ الشیءَ: بەمانا (حَبَكَه) دێ.

تَحَبَّكَ: حەبلەکەی توند کردو شەتەکی دا.

الحِبَاكُ: ئەو رێگەو بانانەن کە بای بەهێز لە ئاوی راوەستاوو لمبەلاندا دروستی دەکا ٥ گورزە قەفەزاژە کە بەیەکەوە دەبەسرێ.

حِبَاكُ الثوبِ: ئەوەیە کراسەکە لکەکانی هەڵبدرێنەوەو بدروێ.

حِبَاكُ الحَمَامِ: ئەو رەشاییەی لەسەر باڵی کۆترە، (ك: حُبُكٌ)ە.

الحُبْكَةُ: حەبلێکە لە ناوقەد دەبێچرێ.

الحُبْكَةُ من السراویل: ئەوەیە دۆخینی

تێدابێ، (ك: حُبُك)ە.

الحُبِيكَةُ: چندراو، ڕێگەو شوێنێکە کە بای بەهێز لە ئاوو لمبەلانی دەکاە ڕێــرەوی ئەســتێرە، (ك: حُبُــك)ە، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ﴾.

المحبوك: نازاو بەهێز دەگوترێ: (فرس محبوك) ئەسپێکی بەهێزە.

حَبَلَهُ: بە حەبل بەستییەوە.

حَبَلَ الصَّيدَ: داوی بۆ نێچیرەکە نایەوەو بــەو هۆیــەوە گرتــی ە دەگــوترێ: (حَبَلَــتْ فلانــةُ فلانــاً): فلان ئافرەت فــلان کەســی خستــە داوی عیشـقی خۆیەوەو گیرۆدەی کرد.

حَبِلَتْ الأُنْثى حَبَلاً: سکی بوو، منداڵی لە سکی کەوت ە (هي حابِلة)، (ك: حَبَلَــةٌ وهي حُبْلى)، (ك: حُبَالى).

حَبِلَ الزرعُ: گوڵە گەنمو جۆ کە پڕبــوون لە دانەوێڵە ە دەگوترێ: (حَبِلَ فــلان من الشراب): فلان گەدەی پڕبوو لــە شەراب.

احْبَلَهُ: بەمانا (حَبَلَهُ) دێ.

احْبَلَ الأنثى: موتوربەی کرد.

حَبَّلَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە گەشــەی کــردو تێك چرژا.

حَبَّــلَ الشَّعرَ: مووەکــەی بــادا قــژەکانی کردن بە پرچ هۆنینیەوە.

احْتَبَلَ الصَّيْدَ: بــەمانا (حَبَلَــهُ) دێ واتــە، داوی بــۆ دانــا ە دەگــوترێ: (احتبلــه الموتُ بحبالـه): مــردن جۆرەها داوی خۆی نایەوە بۆی.

احْتَبَلت فلانةُ فلاناً: فــلان ئــافرەت فــلان کەسی خستــە داوی عیشقو دڵداری خۆیەوە.

تَحَبَّلَــت الدابَــةُ: وڵاغەکــە قاچەکانی لــە حەبل ئاڵۆزان و گیرۆدەبوو.

تَحَبَّــلَ الصــيدَ: داوی بــۆ نێچــیرەکە نایەوە.

الأَحْبُــول والأُحْبولــة: داوو کــەمەند، (ك: أحابيل)ە.

الحابِــل: ئــەو نێچــیرەوانەیە کــە نێچــیر بەداو دەگرێ ە کــەمەکی بــۆ دادەنــێ ە لە پەندی پێشیناندا هاتووە (اختـلط الحابل بالنابل) (ثار الحابل بالنابل) (ثار الحابل على النابل) کاتێــك دەگــوترێ: کــە ئیشــەکان چەواشــە بــوبن و نەزانــدرێ چۆن چارەسەر بکرێن.

الحابِلُ: ئەو حەبلەیە کە خورماڕن پێی ســەردەکەوێتە ســەر دارخورماکــە، (ك: حوابِل)ە.

الحِبَالَةُ: داوو کەمەند، (ك: حَبَائِل)ە.

حبائل الموت: هۆکارەکانی مردن.

الحَبَّــالُ: حــەبل دروستکەر یــان حــەبل فرۆش، (ك: حَبَّالَة).

الحَبْــلُ: گــوریس، پــەتك، حــەبل ە ئــەو شــتەیە لــە گــۆش و لــەمۆو شــتی وا بادرابێ شتی پێ ببەسترێ یان شتی پــێ ڕاکێشــرێ ە دەگــوترێ: (فــلان

يخطب في حبل فلان) فلان كەس كۆڵەدار بە گوريسى فلان دێنێ ە كينايەيە لەوەى يارمەتى دەداو كۆمەگى پێ دەكا.

حَبْلَ الوريد: رەگى بناگوێ، رەگى لامل ە شا دەمارى لامل ە لە قورئان دا هاتووه ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾.

حَبْل العاتق: رەگێكە لەنێوان شان و ملدا.

حَبل الذراع: رەگى دەست ە دەگوترێ: (هو على حبل ذراعك) واتە: ئەو كارە بەتۆ دەكرێ.

حَبْل الفقار: رەگێكە بە درێژايى پشت درێژبۆتەوە ە پەيمان و وادەو بەڵێن ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾.

الحَبْلان: شەوو رۆژ.

الْحَبَل: هەرشتێك شتێكى تر لەخۆى گرتبێ ە بێچو حەبەلە بۆ سك و منداڵدان ە لوئلوە حەبەلە بۆ صەدەف ە شەراب حەبەلە بۆ پەرداخ.

الْحَبْلَةُ: دارى مێو ە تولە مێو، (ك: حَبَلٌ)ە.

الْحُبْلَةُ: دانەوێڵەى وەكوو نيسك و فاسۆلياو فول و شتى لەو جۆرە.

الْمَحْبِلُ: منداڵدان، رەحم، كۆئەندامى زاوزێى ئافرەت، (ك: محابل)ە.

الْمُحْتَبِل: زەنگى دەستى ولاغ ئەو شوێنەى حەبلى تێدەخرێ بۆ بەستنەوە زۆر سمى دەستى.

حَبِنَ حَبَناً: ورگى زلبوو بە سروشت يان بەنەخۆشى.

حَبِن القدم: قاچەكە گۆشتن بوو.

حَبِن عليه: رقى لێ هەڵساو لێى تورە بوو (هو احْبَنُ وهى حَبْناء).

أحْبَنَهُ الطعام والدواءُ: خۆراكەكە يان دەرمانەكە واى لێكرد رقى هەڵسێ.

الحَبَنُ: دەردێكە تووشى گەدە دەبێ، گەورەى دەكاو دەئاوسێ.

الحِبْنُ: دومەڵ، كوان، مەيمون، (ك: حُبون).

الحَبْنُ: درەختى (دفلى)يە.

الحَبْناء: ئەو كۆترەيە كە هێلكە ناكا، (ك: حُبْنٌ)ە.

الحِبْنَةُ: دومەڵ، كوان، (ك: حِبَنٌ)ە.

الحَبينُ: درەختى (دفلايە).

حَبَا الصَّبِيُّ حبواً: منداڵەكە بە گاگۆڵكى رۆيى ە دەگوترێ: (حبا البعيرُ): حوشترەكە پێخى كرد لەبەر ماندويەتى ە يان بەستراوەتەوەو زەحفى كرد.

حبا الشَّيْءُ: شتەكە نزيك بووه ە دەگوترێ: (حبا السحابُ) هەورەكە سوارى يەك بوو لە زەوى نزيك بووە.

حبا السهمُ: تيرەكە لە زەوى خشكاو ئەمجار هەڵبەزييەوە رێى مەبەست كەوت.

حبا فلان للخمسين: فلان کەس لەپەنجا نزیك بۆوە.

حبا فلاناً حباءً وحَبْوةً: بەخششی دا بەفلان ٥ دەگوترێ: (حباه العطاءَ).

أحبى الرامي: تیرهاوێژەکە تیرەکەی هاویشتی کورتی هێناو نیشانەکەی نەهەنگاوت.

حاباه مُحاباةً وحِباءً: تایبەتی کرد بەخۆیەوەو روی دایە.

حاباه في البيع: لە مامەڵەدا سەنگو سووکی بۆ کردو لێی خۆش بوو.

إحْتَبى: کڵۆتی سمتی خستە سەر زەوی‌و ران‌و قاچی بە گەدەی خۆیەوە نان بەهەردوو دەستی چەمبەرەی لە ئەژنۆکانیەوە دا.

إحْتَبى بالثوب: قوماشەکەی لە پشتی خۆی‌و هەردوو ئەژنۆی وەرهێناو کڵۆتی سمتی خستە سەر زەوی ٥ واتە: بەشێوەی (ليحتباء) دانیشت.

الْحَبا: هەوری پڕو گەواڵ گەواڵ‌و نزیك لەزەوی.

الحِباءُ: ئەو رێزو ئیکرامییەیە پیاو دەیبەخشێ بە هاوەڵەکەی.

حِباء المرأة: مارەیی ئافرەت، (ك: أحبية)،

الحُبَّةُ: دەنکی ترێ، (ك: حباً).

الحُبْوَة: شێوە دانیشتنی ئیحتباء کڵۆت بخەیە سەر زەوی‌و ئەژنۆ هەڵنێی ٥ دەگوترێ: (حَلَّ فلان حُبْوَتَهُ) فلان کەس وازی لە دانیشتنی دەستەو ئەژنۆ هێنا ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو

قوماش‌و حەبلەی خۆی پێ کەمەنددەکا لە پشت‌و ئەژنۆی خۆی وەردەهێنێ، (ك: حُبىً)یە.

حَتَّا حَتّاً: چاوی بڕیە شتەکەو زۆری سەیرکرد.

حَتَّا الشَّيْءَ: شتەکەی قایم کرد ٥ دەگوترێ: (حَتَأَ الجدارَ): دیوارەکەی بە پتەوی دانا.

حَتَأ العُقْدَةَ: گرێکەی زۆر توند کرد.

حَتَّا الثوبَ: قوماشەکەی سەر لەنوێ دوریەوە، بەسەر دورمانەکەدا چۆوە.

حَتَأ الكِساءَ: پەرزی قوماشەکەی بادانەوە ریشوی بۆ دروست کردن.

حَتَأ الحِمْلَ عن الدابة: بارەکەی لە وڵاغەکە داگرت.

احْتَأَ الشَّيْءَ: بەمانا (حَتَأَهُ) دێ.

الحِتْءُ: ئەوەی لە قەراغ‌و بیجاغی کراسەوە هەڵپێچرابێ.

الْحَتِيءُ: قاوتی دروستکراو لە بەروبوومی درەختی دوم (ئەم درەختە لە میصر هەیە).

حَتَّ الورقُ عن الشجر حتّاً: گەڵاکە لە درەختەکە هەڵوەری.

حَتَّ الشَّيْءَ: دایگرت، هێنایە خوارێ.

حَتَّ الشَّجَرَ: دارەکەی سپی کرد توێکڵەکەی لێ کردەوە.

حَتَّ اللهُ مالَهُ: خودا ماڵ‌و سامانەکەی لێ ستاندەوە هەژار کەوت.

حَتَّ الشَّيْءَ عن الثوب: شتەکەی بە

کراسەکەوە هەڵیروانـدو لێـی کردەوە.

أحَتَّ الشَّجَرُ: درەختەکە وشك بوو، گەڵاکەی هەڵوەری.

إنْحَتَّ الورقُ عن الشجر: گەڵاکە لە درەختەکە هەڵوەری.

انْحَتَّ شَعْرُهُ: قژی روتایەوە، تووکی سەری هەڵوەری.

تَحَاتَّ الشَّيْءُ: شتەکە لێك بووەو بڵاو بووە ٥ دەگوترێ: (تحاتّت أسنانُهُ): ددانەکانی داخوران و هەڵوەرین.

تَحَاتَّ الورقُ من الغُصْنِ: پەلکە گەڵاکان لە لقی درەختەکانەوە هەڵوەرین ٥ دەگوترێ: (تحاتّت الشجرةُ): گەڵاکانی درەختەکە هەڵوەرین.

تَحَاتَّت عنه ذنوبُهُ: گوناهەکانی لێ هەڵوەرین لە تاوان پاك بووە.

الحُتَاتُ والحُتَاتَةُ: ئەوەیە هەڵوەرێ جا لەهەر شتێك هەڵوەرێ و هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (مالی بِیَدی منه حتاتٌ) هیچ شتێکم لە دەستدا نییە.

الحُتَاتُ: لەڕی و لاوازییەکە تووشی ئاژەڵ و ووڵاخ دەبێ رەنگی دەگۆڕێ گۆشتەکەی لەڕ دەکا و تووکی دەڕوتێتەوە.

الحَتُّ: تیژڕەو ٥ دەگوترێ: (فرسٌ حتٌّ وظلیم).

الحتُّ من التمر: ئەوەیە بەیەکەوە نەنووسێن، دەنکە خورماکان وشکەڵ بێ، (ك: احتات) دەگوترێ: (مالی بِیَدی منه حتٌّ) هیچ شتێکم لەدەستدا نییە ٥ لە پەندی پێشینانداهاتووە دەڵێ: (ترکوهم حتًّا بتًّا، أو حتًّا فتًّا) واتە: قەلاچۆیان کردن لەناویان بردن.

الحُتَّةُ: توێکڵ ٥ بەشێك لەشت.

الحَتُّوتُ والمِحْتَاتُ من النخل: ئەوەیە خورما بەرسیلەکانی هەڵوەرن.

حتی: پیتی جەڕە ئیسم مەجرور دەکا.

حَتْحَتَ الورقَ عن الشجر: گەڵای درەختەکەی هەڵوەراند.

حَتْحَتَ الشَّيْءَ: شتەکەی ورد ورد کرد.

تَحَتْحَتَ: بۆ مطاوعەی (حتحت) هاتووە.

حَتِدَ حَتَداً: بنەماکەی پاڵفتە بوو.

حَتَّدَ: هەڵی بژارد لەبەر چاکی و رەسەنی.

الحَتِدُ من العیون: ئەو چاوەیە ئاوی ئەوەستێ هەمیشە ئاویان لێ بێ ٥ دەگوترێ: (عین حَتِدٌ).

المَحْتِدُ: ئەصڵ و رەسەن ٥ تەبیعەت و سروشت ٥ دەگوترێ: (رجع الی مَحْتِدِه).

حَتَرَ فلاناً حَتْراً: بەخششی بۆ فلان کەس کەمکردەوە یان خۆراکی لێ کەمکردەوە.

حَتَرَ له شیئاً: کەمێکی پێ بەخشی.

حَتَرَ أهلَهُ: ژیانی لەسەر ماڵ و منداڵ و خێزانی تەنگ کرد ٥ یان بەخێوی نەکردن.

حَتَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی پتەوکردو بناغەکەی
چاك دامەزراند.
حَتَرَ العُقْدَةَ: گرێیەکەی پتەوکرد توندی
کرد.
حَتَرَ الحَبْلَ: حەبلەکەی باش بادا.
حَتَرَ الشَّيْءَ: چاوی لە شتەکە بڕیو زۆر
تەماشای کرد.
أَحْتَرَ: خێرو بێری کەم بوو.
أَحْتَرَ علی نفسه وأهله: مەسرەفی ماڵو
منداڵی کەمکردەوە، بەباشی بژێوی
بۆ دابین نەکردن.
أَحْتَرَ فلاناً: خۆراكو دەستەی لە فلان
بڕی.
حَتَّرَ للناس: خواردەمەنی بۆ خەڵك
دروست کرد بەبۆنەی دروستکردنی
خانوو.
الحَتْفُ: مردن، لەناوچوون ە دەگوترێ:
(مات فلان حتف أنفه أو حتف أنفيه)
واتە: لەسەر جێگاو نوێنی خۆی
مرد، بەمردنی سروشتی خۆی
گیانی سپارد ە دەشگوترێ: (مات
فلان حتف فيه) ئەمەش لە رووی
ئەوەوە هاتووە عەرەب پێیان وابوو
ئادەمیزاد ئەگەر بکوژرێ روحەکەی
لە شوێنی برینەکەیەوە دەردەچێ ە
ئەگەر بە مردنی سروشتی خۆی
بمرێ گیانەکەی لە لوتیەوە یان
لەدەمیەوە دەردەچێ.
حَيَّةٌ حَتْفَةٌ: مارێکی کوشندەیە.
الحُتْفُلُ: پاشماوەی شۆربا ە وردە
گۆشتی بنکی مەنجەڵ ە دەشگوترێ:
(فلان من حتفل الناس): فلان کەس
لە پێری هەتیو مچەو ئادەمیزادە
پەستەکانە.
حَتَكَ حتكاناً: هەنگاوەکانی بەهۆی خێرا
رۆیشتنەوە لێك نزیکبوونەوە.
حَتَكَ الطائرُ الحصى والرمل: باڵندەکە
بەردە وردەو لمەکەی بە باڵەکانی
پشکنیو چینی تێداکردن.
حَتَكَ الرجلُ الشَّيْءَ: پیاوەکە پشکنینی لە
شتەکەدا ئەنجام دا.
تَحَتَّكَ في مشيه: لە رۆیشتندا
هەنگاوەکانی لێك نزیك بوونەوە.
الحَتْرَكُ: کورتە باڵای کزو کۆڵەوار.
حَتَمَ بكذا حَتْماً: بڕیاری داو حوکمی
دەرکرد بەو جۆرە.
حَتَمَ الأمْرَ: کارەکەی قایم کرد، بناوانەکەی
شێلا.
حَتَمَ عليه الأمْرَ: کارەکەی لەسەر پێویست
کرد ە (هو حتم)، (ك: حُتُم)ە.
أَحْتَمَ من طعامه: هەندێکی لە
خواردەمەنییەکە هێشتەوە
نەیخوارد.
إِنْحَتَمَ الأمرُ: کارەکە پێویست بوو نابێ
پاشگوێ بخرێ.
تَحَتَّمَ الأمرُ: بەمانا (إنْحَتَمَ الأمر)دێ.
تَحَتَّمَ فلان: فلان کەس بەرماوەی
خوارد.
تَحَتَّمَ الأمْرَ: ئیشەکەی لەسەر پێویست کرد.

الحاتِمُ: قازی، دادوەر ٥ قەلە رەشە، لەم رووەوە عەرەب لە کۆندا بەرو باوەڕیان وابووە هەرکاتێ قەلە ڕەشە قیڕاندی نیشانەی ئەوەیە لێك جودا بوونەوەی دوو دڵدار روودەدا.

الحُتامَةُ: بەرماوەی خۆراك لەسەر سفرەو خوان ٥ ئەو دەنك و وردەیەی لەکاتی خواردندا دەکەوێتە خوار.

الحَتم: بڕیارو حوکم و قەزا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ ٥ هەروا بەمانا بڕادەری راستەقینەو دڵسۆز دێ ٥ دەگوترێ: (هو الأخ الحَتْمُ).

الحَتْمَةُ: وردو هاڕ، دەگوترێ: (قارورة حَتْمَةٌ) گۆزەیەکی کەرت و پەرت.

الحَتْمِيَّةُ: (حتمية الأمر): پێویستی و گرنگی ئیشەکەو ولز لێ نەهێنانی.

حَتِنَتْ السهامُ حَتَنًا: پەشەکان بەشوێن یەکدا هاتن و دابەشکران جون یەك و بێ جیاوازی.

حَتِنَ الحَرُّ: گەرماکە بەرەی سەندو بەردەوام بوو.

حَتَنَ اليومُ: سەروبنی رۆژەکە وەکوو یەکی لێ هات لەگەرمیدا.

احْتَتَنَ في رميه: هەموو تیرەکانی هاویشتنی لەیەك شوێنیان دا.

حاتَنَ فلان فلاناً: فلان کەس وەکوو فلانی لێ هات جووە ریزی ئەوەوە.

إحْتَتَنَ الشَّيْءُ: شتەکە رێك بوو هیچی جوداوازی لەگەڵ ئەوی تری دانیە.

تحاتنت الرياحُ: بایەکە بەردەوام هەڵی کردو بروکەی نەدایە.

تحاتنت الأشياء: شتەکان یەك بەدوای یەکدا هاتن و جوون یەك بوون ٥ دەگوترێ: (تحاتنت السهامُ و تحاتنت الدموعُ).

تحاتن القومُ: قەومەکە رانواندنیان کردو کەوتنە پێشبڕکێ کردن لە تفەنگ هاویشتن و تیر هاویشتن داو وەك یەك دەرچوون.

الحاتِنُ: هاوشان و بەرامبەر.

الحَتْنُ: دەستاوەڵ و هاوشان.

الحَتْنى: هاوشان و لەیەکچوو کۆمەڵێك هەموویان لەیەك بچن ٥ دەگوترێ: (وقعت النَّبْلُ حتنى) گوللەو تیرەکان وەکوو یەك بوون.

حَتَا حَتْواً: خێرا خێرا هەنگاوی هەڵێنان، بازێکی گورج و گۆڵانەی دا.

حَتَا الثوبَ: قوماشەکەی دوروو چاك قایمی کرد.

حَتَا هُدْب الكساء: پرزی تورەکەکەی وێك نان و نوساندنی پێیەوە.

حتى الثوبَ وهُدْبَ الكساء: قەراخی قوماشەکە یان پرزی قەراخی تورەکەکەی وێك نان.

حَتّى الشرابَ: زۆری شەراب خواردەوە.

الحاتي: ئەو کەسەی زۆر شەراب بخواتەوە.

الحَتِيُّ: ئەوەی لە درەختی (دۆم) هەڵوەرێ (دۆم: درەختێکە لە وڵاتی

میصر هەیە) ە خورما وشکەڵەو
تۆێکڵە خورما.

حَثَّهُ حثاً: پەیتا پەیتا هەڵینا بۆ
ئەنجامدانی کارەکەی.

حثه علی الشَّیْئ: هەڵینا بۆ ئەنجامدانی
شتەکە.

احَثَّهُ: بەمانا (حَثَّهُ) دێ.

حَثَّثَ فلان: فلان کەس خەو تینی بۆ
هێناو خێرا بەسەریدا زاڵ بوو.

حَثَّثَ فلاناً علی الشَّیْئ: فلان کەسی
هەڵنا بۆ ئەنجامدانی ئیشەکە.

إحْتَثَّهُ: بەمانا (حَثَّهُ) دێ.

تَحَاثَّ القومُ علی الشَّیْئ: قەومەکە فلان
کەسیان هەڵنا بۆ ئەوکارە.

اسْتَحَثَّهُ: بەمانا (حَثَّهُ) دێ.

الحِثاثُ: نوستنی سوك کە خێرا بۆ چاو دێ.

الحِثَالَةُ: گەرمایی‌و گرێ‌و گڕاڵ کە
ئادەمیزاد لەچاوی خۆیدا هەستی
پێ دەکا.

الحُثُّ: وردکراو کوتراوو هاڕاو لەهەر
شتێك بێ ە وردەکا ە لمی زبرو
رەق‌و وشك ە نانی بێ پێخۆر ە
دەگوترێ: (سویقٌ حُثٌّ): قاوتێك کە
وردە هەویری لەگەڵ نەبێ.

الحِثِّیثَی: بەمانا (الحُثُّ) دێ.

الْحَثُوثُ وَالْحَثِیثُ: گورج‌و گۆڵ‌و
بەخەمەوە بوو بۆ ئەنجامدانی
ئەرکی سەر شانی ە خێراو کۆڵنەدەر
لەبەرنامەی خۆیدا ە قورئان
دەفەرموێ: ﴿یُغْشِي اللَّیْلَ النَّهَارَ
یَطْلُبُهُ حَثِیثاً﴾ دەگوترێ: (ولّی حَثِیثاً):
بە خێرایی‌و تیژڕۆ ڕۆیی بەرەو
ئامانجی خۆی.

الْمَحَثَّةُ: ئەسپێکی رەسەن‌و خۆشڕۆ
کەلە ڕۆیشتن زوو ماندوو نەبێ.

حَثْحَثَ البرقُ: هەورە بروسکە کە تێکیەوە
هاویشت.

حَثْحَثَ الأمرَ والشَّیْئَ : کارەکەی جوڵاند،
ئیشەکەی ڕاپەڕاند.

حَثْحَثَ فلاناً علی الشَّیْ: فلان کەسی هەڵنا
بۆ شتەکەو رێگای بۆ دۆزییەوە.

الْحَثْحَاثُ: مارێك کە هەمیشە لە جم‌و
جۆڵدا بێ ە ڕۆیشتنێك کە رێك‌و
راست بێ‌و ئەملاو ئەولای تێدا نەبێ
ە خەونێك خێرا لەچاو بکەوێ.

الْحُثْحُوثُ: هەڵنان ە گورج‌و گۆڵ لە
ئەنجامدانی کارەکانیدا دەگوترێ:
(کتیبة حُثْحُوث): تیپێکی گورج‌و گۆڵە
بە باشی ئەرکەکانی ئەنجام دەدا.

حَثِرَ حَثَراً: توند بوو، مەیی، رەق بوو،
گرژبوو.

حَثِرَ الجلدُ وحَثِرَ الدواء، وحَثِرَ العسلُ:
پێستەکە زیپکەی دەرکرد ە
دەرمانەکەی کرد بە حەب‌و گولاج،
هەنگوینەکە رەق بوو.

حَثِرَتِ العین: چاوەکە تووشی تراخوما
بوو پێڵوەکانی ئەستوور بوون لە
پێڵوەکانیدا زیپکەی سور پەیدا بوون.

حَثِرَ الدقیقُ: ئاردەکە تەڕبوو بووبە
پرپۆڵەو پەکتری نەگرت.

حَثِرَ اللسانُ: زمانەکە تفت بوو تامی خواردەمەنییەکەی نەکرد.
حَثِرَت أذُنُهُ: گوێچکەی بەباشی نەیبیست.
حَثِرَ فؤادُه: دڵی باش شتەکەی وەرنەگرت (هو أحثَرُ هي حثراء).
أحثَرَ النَّخلُ: میوەی دارخورماکە پێش ئەوەی بگا وردو رەق بوو.
حَثَّرَ الدواءَ: دەرمانەکەی کردە حەبو گولاج.
الحَثَرُ: گریو گوڵو زیپکەیەك لە چاودا پەیدا دەبێ بەهۆی چاو ئێشەوە ٥ گوڵوکی تری پێش ئەوەی ببێتە بەرسیلە ٥ هێشوی تری.
الحَثَرَةُ: دەنکی هێشوە تری سەرەتای پەیدابوونی ٥ نەخۆشییەکە تووشی چاو دەبێ.
الحَثِيرَةُ: خواردنێکە دروست دەکرێ دوای تەواوبوونی خانوو.
المُحَثَّرُ: لوت زل، لوت کەشکۆڵ.
حَثْرَبَ الماءُ: ئاوەکە لێڵ بوو ٥ دەگوترێ: (حَثرَبت البئرُ:) ئاوی بیرەکە لێڵ بوو.
الحُثْرُبُ: ئاوی لێڵ ٥ چەوراییو بنکری بنکی مەنجەڵ ٥ کەدەمێنێتەوە.
الحَثْرَلَةُ: خڕۆو سوراییی کەلەچاودا پەیدا دەبێ.
حَثْرَمَت الشَّفَةُ: لێوەکە ئەستور بوو، هاوسا.
الحُثارِمُ: لێو ئەستور، لێو فشەوەبوو.
الحِثْرِمَةُ: کەوانەیەکە لەخوار لووتەوە لە ناوەڕاستی لێوی سەرەوەدا ٥ کەناری لوت.
الحَثَاثِيلُ: هەموو ٥ دەگوترێ: (أخذه بحثاثيره) واتە: (بحذافيره) و (بمجوعه).
الحُثْفُرُ: خڵتەو پڵتەی ڕۆنی قاڵ کراو، دۆنگ ٥ مندالی فڕێ دراو هەتیومچە، (ك: حثالر).
الحَثْفَرَةُ: خڵتەو پڵتە کەلە بنکی قاپو مەنجەڵو گۆزەو دیزەدا دەمێنێتەوە.
حَثِلَ حَثَلاً: وەزعو حالی خراپ بوو.
أحثَلَهُ: خراپەی لەگەڵ کرد ٥ دەگوترێ: (أحثَلَتِ الأم ولدها) دایکەکە بە نالەباریو خراپی شیری دا بە زاروکەکەی.
أحثَلَ اللهُ فلاناً: خودا وەزعو حالی فلانی گۆڕی توشی ناخۆشی کرد.
الحُثالَةُ: شتی خراپ، شتی خراپو بێ کەڵك لەهەموو شتێك ٥ شتی بێ کەڵك لە دانەوێڵەو لە خورماو ئەو جۆرە شتانە ٥ کەسانی خراپو خوێڕیو هەتیومچە.
الحَثَلُ: بارودۆخی نالەبار ٥ شیرپێدانی منداڵ بە ناڕێكو پێکی.
الحِثْلُ: کزو لەڕو لاواز، کەمو کوڕو بێ کەڵك.
الحِثْلَةُ: ناوی کەم لە حەوزدا.
الحَثَمَةُ: نەخۆشی ڕەبوە، هەناسەی توند، ڕێبازی کوتراوەو ڕەق ٥ نەرمایی لوت، (ك: جثام)٥.

الْحُثْمَةُ: پلوسکی ئـاو لـه بەربەستی
ئـاودا ٥ شـوێنی هـەڵڕژانی ئـاو لـه
حەوزەوە.
الْحَوْكَمُ: ئادەمیزادی مام ناوەندی لەبارەی
باڵاوە یان ئاژەڵی مام ناوەندی.
حَثَا الترابَ ونحوه حثواً: گڵی بەسەردا کرد
٥ دەگوترێ: (حَثَا الترابُ عليه وله)
شتێکی کەمی پێدا.
حَثَا الترابَ ونَحْوَهُ: گڵی بەسەردا کرد ٥
دەگوترێ: (حثا عليه التراب) .
حثا في وجهه التراب: پێشی کەوت.
حثا في وجهه الرماد: تەریقی کردەوە ٥
بەسەر پاشوانیدا بردەوە.
حثا الماءَ: لوێچێکی ئاو هەڵگواز، بەلۆیچ
بە مست ئاوی هەڵگرت.
حَثى الترابَ ونحوَهُ حثياً: بەمانا (حثا) دێ.
حَثى الترابَ ونحوَه: بەمانا (حثاه) دێ.
أحثاه: وای لێکرد گڵی بەسەرابدا.
إحتثى الترابَ: گڵی بەسەردا کرد.
استحثوا: ئەو کۆمەڵە یەکتریان گڵ
باران کرد گڵیان بەیەکتردادا.
الحاثيـاء: گڵی دەردراو لە کونی
(یەربوع) گیانلەبەرێکە وەکوو جرج
وایە کلکی درێژو دەستی کورت و
پاشوی درێژن، (ك: حواث).
الحثا: گڵی بەسەرا کراو گڵه شەند ٥ کا یان
وردەکڵ ٥ بنخۆڵی کا ٥ توێکڵی خورما.
الحثواء: زەوییەك گڵی زۆربێ.
الحَثوةُ: مشتە خۆڵێك، جنگە خۆڵێك.

الحَثْيَةُ: بەمانا (الحثوة) دێ.
حَجَا به حَجْواً: دەستی پێوە گرت و پێی
کەیف خۆش بوو.
حَجَا اليه: پەنای بۆ برد.
حَجَا عنه كذا: ئەو شتەی لێ قەدەغە کرد.
تَحَجاً به: بەمانا (حجابه) دێ.
حَجَبَ بينهما حَجباً: بوو بە پەردەو ناوەند
لە نێوانیاندا.
حَجَبَ الشيَ: دایپۆشی، شتەکەی شاردەوە.
حَجَبَ فلاناً: نەیهێشت فلان کەس بچێتە
ژوورەوە یان نەیهێشت میرات بگرێ.
حَجَبَ الأميرَ: بوو بە دەرگەوانی پاشا، بوو
بە سکرتێری پاشا.
حَجَّبَ الشيئَ: بەمانا (حَجَبَهُ) دێ.
احْتَجَبَ: خۆی شاردەوە.
انْحَجَبَ: بەمانا (احتجب) دێ.
استَحْجَبَهُ: کردی بە دەرگەوانی خۆی،
کاری حیجابەی پێ سپارد.
الحاجِبُ: دەرگەوان (ك: حَجَبَةٌ حُجُبٌ
وحُجاب) ئێسقانی پشت چاو لەگەڵ
گۆشتەکەی ٥ بڕۆ ٥ ئەو موانەی
لەبەرزایی پشت چاوەوە رواون ٥
(جوتە برۆ).
الحاجِبُ من كل شيئ: قەراخ و ئەملاو
ئەولای، (ك: حواجب).
حاجب الصبح: بەرەبەیان و سەرەتای
گزنگ.
الحجابُ: پەردە، باڵاپۆشی، (ك:
حُجُبٌ)ە.

الحِجابَةُ: پیشەی دەرگەوانی.

الحَجْـــبُ: مــەنع کــردن ٥ لــە شــەرعدا مـــەنعکردنی نـــادەمیزادە بـــەهۆی بـوونی یەکێـکی تـر لـە میراتگـرتن جایا ناهێڵێ هیچ بگری یان لێی کەم دەکاتەوە.

الحَجَبَة: سەری کڵاوت ٥ کۆتایی رانە وەکوو جۆن شان کۆتایی قۆڵە، (ك: حَجَبٌ).

حَجَّ الیه: هات بۆلای.

حَجَّ المكانَ: قەصدی ئەو شوێنەی کـرد ٥ چوو بۆی.

حَـجَّ البیـت الحـرامَ: چـوو بـۆ مـاڵی خـوا بەمەبەستی عیبادەتو حەجکردن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ﴾ ٥ دەگوترێ: (حَـجَّ بنـو فـــلان فلانـــاً): فــلان بنەماڵــە زۆر هاموشۆی فلان کەسیان کرد.

حَجَّ الجُـرْحَ: برینەکەی پشکنی بۆئـەوەی بزانێ چەند قوڵە تا چارەسەری بکا.

حَجَّ فلانـاً: لـە قـولایی چاویدا بـە بەڵـگە بۆری دا ٥ دەگوترێ: (حاجَّهُ فَحَجَّهُ).

أحَجَّ فلاناً: فلان کەسـی نـارد بۆئـەوەی حەجی ماڵی خودا بکا.

حاجَّـهُ مُحَاجَّـةً وحِجاجـاً: دەمـە دەمێـی لەگـــەڵ کـــردو کەوتـــە کێشـــەو موجادەلـــە لەگەڵیـــدا ٥ قورئـــان دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّـذِي حَـاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ﴾.

احْـتَجَّ علیـه: بەڵـگەی راسـت کـردەوە، رەدی دایـــەوە بـــەرەو روی وەســـتاو رەخنەی لە کارەکەی گرت.

تَحاجّوا: موجادەلەیان لەگەڵ یەك کرد.

الحاج: ئەو کەسەیە دیەدەنی کەعبە دەکا بەمەبەستی حـەجکردن، (ك: حُجّاج وحجـــــج)ە ٥ جـــاری وا هەیـــە دەگوترێ: (حاجِجُ).

الحاجَّة: ئـافرەت کـە چووبێ بـۆ حـەج ٥ نەرمەی گوێ.

المَحَاجُّ من كل شيئ: قـەراخو بیجاخی شـت ٥ ئێسـقانی بـرۆ، (ك: احجـة وحجاج)ە.

الحَجُّ: حەج یەکێـکە لـە پێـنج فـەرزەکانی ئیسـلام کـە بریتییـە لـە دیـدەنی کردنی ماڵی خوداو راوەستان لەسـەر کێوی عەرەفە بە گوێرەی شەرع.

الحج الأكبر: ئەوەیە وێڕای تـەواف و ئیحـرام راوەستانی عەرەفەشی پێش بکەوێ.

الحـــج الأصـــغر: ئەوەیـــە راوەســـتانی عەرەفەی تێدا نەبێ واتە: عومرە.

الْحَجَّةُ: یـەکجار حـەجکردن ٥ نـەرمایی گـوێ ٥ مرویـەك یـان لولوئێـك وەکوو گوارە بکرێتە گوێ.

الحُجَّـةُ: بەڵـگەو نیشانە ٥ چەکی کڕینو فرۆشـتن ٥ زانـای زۆر زانـاو خـاوەن بتمانە ٥ لە زاراوەی عیلمی حەدیث دا (حُجّة) بریتییە لە حەدیث زانێك سێ سـەد هـەزار حـەدیثی لەبـەر بێ بـە سـەنەدو مەتنـەوە، هـەروەها ئاگاداری

حاڵو وەزعی ڕاوییەکان بێ لەڕوی جەرحو تەعدیلەوە لەڕووی مێژوو ژینامەیانەوە، (ك: حجج حجاجَ).

الحِجَّةُ: چاوگی کرداری (حَجَّ) بە یان (مصدر مرة)یە.

حَجَّةُ الوداع: حەجی ماڵئاوایی: دوا حەجکردنی پێغەمبەرە ٥ هەروا بەمانا (ساڵە) واتە دوانزە مانگ، (ك: حِجَج)ە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَلَى أَن تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ﴾.

ذوالحِجَّة: مانگی دوانزەی ساڵی قەمەرییە ٥ کە دەبێتە مانگی حەجکردن.

المِحْجَاجُ: ئەو کەسەیە زۆر دەمەدەمێ و کێشە دەکا ٥ ئامێرێکە پزیشک بەکاری دەهێنێ بۆئەوەی بزانێ برینەکە چەند قووڵە.

المَحَجَّةُ: ڕێبازی ڕاستەقینە، (ك: مَحَاجّ).

حَجْحَجَ عن الشَّيْءِ: نەوێرایە شتەکەو ولزی لێ هێنا.

حَجَرَ عليه حَجْراً: دەست بەسەری کردو مامەڵە کردنو دەست وەردانە ماڵو سامانی خۆی لێ قەدەغە کرد.

حَجَرَ عليه الأمرَ: ئەوکارەی لێ قەدەغە کرد.

حَجَرَ الشَّيْءَ على نفسه: شتەکەی تایبەت کرد بەخۆیەوە.

حَجَّرَ الأرضَ عليها وحولها: لەسەر سنوورەکانی زەوی نیشانەی دانان، سنگی چەقاندن، بەردی دانان.

حَجَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەسك کردەوە.

احْتَجَرَ الحيوانُ: حەیوانەکە سکی توند بوو، گەدەی ڕەق بوو.

احتجر بفلان: پەنای بۆ فلأنکەس بردو داوای پارمەتیدانی لێکرد.

احْتَجَرَ الأرضَ وعليها وحولها: سنووری بۆ زەوییەکە دانا.

احْتَجَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە کۆشی خۆیەوە.

احْتَجَرَ حُجْرَةً: ژوورێکی بۆخۆی دیاری کرد، کردی بە ژوور.

تَحَجَّرَ: وەکوو بەرد ڕەق بوو.

تَحَجَّرَ المكانُ: شوێنەکە بەردی زۆر بوو.

تَحَجَّرَ على فلان: تەنگی بە فلأنکەس هەڵچنی.

تَحَجَّرَ الجرحُ: برینەکە هاتەوە یەكو گۆشتەوەزونی هێنایەوە.

تَحَجَّرَ الرجلُ: پیاوەکە ژوورێکی بۆخۆی بنیات نا.

تَحَجَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەنگ کردەوە ٥ دەگوترێ: (تحَجَّرَ واسعاً).

استَحْجَرَ الطين: قوڕەکە ڕەق بوو بووبە بەرد بووبە سواڵەت.

استَحْجَرَ الرجل: پیاوەکە ژوورێکی بۆخۆی دانا.

استَحْجَرَ عليه: گاڵتەی پێکردو سوکایەتی لەگەڵ دا نواند.

الحاجر: زەوییەك چوار دەوری بەرز

بکرێتــەوە ناوەڕاسـتی چـاڵ بــێ ، چاڵاییەك ئاوی تێدا ڕاوەستێ.

الحاجور: بەمانا (الحاجر) دێ ، بەمانا بەستو (پاساغ)یش دێ.

الحـــاجورة: یارییەکـــە بـــەم جـــۆرە منداڵـــەکان دێـــن جوغزێـــك لـــە ناوەڕاسـتی گۆڕەپانەکـەدا دەکێشـن ئـەمجار یەکێـکیان لـە ناوەڕاسـتی جوغزەکـــــەدا ڕادەوەســـــتێ ، منداڵـــەکانی تـــر بـــە دەورییـــەوە دەیانـەوێ بیگـرن و ئـەویش هـەوڵ دەدا خۆ بەدەستەوە نەدا.

الحِجَارُ: بەرزێن و شورا، سیاج ، دیواری خانوو.

الْحَجَّارُ: ئەو کەسەی ئیشی بەرد دەکا بەرد دەشکێنێ ، ئەڤاری دەکا.

الحَجْــــرُ: لــە شــەرعدا بریتییــە لــە مـــــەنعکردنی شــــەخص لـــەوەی تەصەروف لە ماڵ و سامانی خۆیدا بکا جا لەبەر منداڵی بێ یان بێ عەقڵ بێ یان شێت بێ.

الحَجْرُ: باوەشی ئـادەمیزاد دەگوترێ: (هـو فِي حِجْرِهِ) واتـە: لـەژێر چاودێری و حیمایەی ئەودایە.

حجر العين: دەوران دەوری چاو.

الحِجْرُ: بەمانا (الْحَجْر) دێ ، جگە لەمانـە شەرعییەکەی ، هەروا وشەی (حِجْر) بەمانا عەقڵ دێ قورئان دەفەرموێ: ﴿هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ﴾ ، هەروا بـەمانا مـاین دێ، (ك: حُجُـور وأحجـار)ە ، بـاکوری کەعبـە کـە ناوچـەی (الحطـــیم) دەگرێتـــەوە ، کۆشی ئادەمیزاد.

الْحَجَـر: بـەردی شـکاو یـان شاخ و بـەردی گەورەو ڕەق و پتەو کە پێـك دێ لـە کۆمەڵـە بـەردی زل ، یـان بـەردی شـکاوی یەکگرتوو پێـکەوە نووسـاو جـۆش خـواردوو ، هـەروا نـاوە بـۆ بـەردی بـەنرخ وەکـوو یـاقوت و ئـەو جۆرە شتانە.

الحجـــر الأســـود: بـــەردە ڕەشـــە کەلـــە گۆشـــەیەکی دیـــواری کەعبەدایـــە، حاجییـەکان لـەکاتی تـەواف کردنـی کەعبەدا ماچی دەکەن یان بەدەست ئاماژەی بۆدەکەن.

حجـر الطباعـة: جـۆرە بەردێـکی جیرییـە گـرن گرنـە لـە ڕۆژگـاری کۆنـدا بـۆ چـاپکردن و ڕەسـم گـرتن بـەکاریان هێناوە.

الْحَجِـــرُ: بـــەردەڵان ، دەگـــوترێ: (مکـــان حَجِرٌ) شوێنێکی بەردەڵانە.

الْحُجُــــــرُ: ئــــەو گۆشـــتەی بـــە دەوری نینۆکەوەیە.

الْحَجْرَة: قەراخ و لایەن، دەگوترێ: (قعد حَجْـرَةً وحَجْـرت الطریـق) ئـەملاو ئەولای ڕێگا.

الْحُجْـــــرَة: ژوور لــــەژێر خــــانوودا ، ژێرزەمین ، تەویلەی ئاژەڵ.

حُجْرَتا العسکر: لای ڕاست و لای چەپی سوپا.

الْمَحْجَرُ: کانەبەرد ، ئەو شوێنەی لە کێو بەردی لێ دەردەهێندرێ.

الْمَحْجَرُ في العين: دەوران دەوری چاو.

الْمِحْجَرُ: بەمانا (الْمَحجِر) دێ و شوێنی قورمتێنە ئەو ناوچەیەی فەرمانگەی تەندروستی پاسانی دەکاو ناهێڵێ کەسی لێ بێتە دەرو کەسی بچێتە ناو.

حَجَزَ بينهما حَجْزاً: نێوانی خستە ناویانەوە لێکی جیاکردنەوە.

حَجَزَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەخۆی گرت‌و نەیهێشت بۆ کەسی تر بێ.

حَجَزَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە گێڕایەوەو مەنعی کرد.

حَجَزَ القاضي على المال: قازیی خاوەن ماڵەکەی مەنع کرد لەوەی تەصەروف بە ماڵەکەوە بکا.

حُجِزَ: دەست بەسەر کرا.

حَجِزَ حَجَزاً: ریخۆڵەکانی قەبز بوون، تووشی گرفت بوون نەیتوانی خواردن‌و خواردنەوەی زۆر بخواو بخواتەوە.

أَحْجَزَ: هاتە وڵاتی حیجاز.

حاجَزَهُ: داوای لێکرد واز لە دژایەتیکردن بێنێ.

احْتَجَزَ: سەرپێچی کرد و پابەند نەبوو و هاتە وڵاتی حیجاز.

احْتَجَزَ بالإزار: پشتێنی لەپشت بەست.

احْتَجَزَ بالحصن: بە قەڵاکە خۆی پاراست و دلگۆکی لەخۆی کرد.

احْتَجَزَ من كذا: خۆی لەوە پاراست.

احْتَجَزَ لَحْمُهُ: گۆشتی گرت، گۆشتن بوو.

احْتَجَزَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەبەر پشتێنیدا.

إِنْحَجَزَ: لاساری کرد و دەگوترێ: (انْحَجَزَ عنه) وازی لێ هێنا.

تَحاجَزَ القَوْمُ: قەومەکە لێک ترازان هەندێکیان لە هەندێکیان دابڕان و هەندێکیان پشتێنی هەندێکیان گرت‌و دەستەو دامانی یەکتر بوون و دەگوترێ: (تحاجزت العبارات) رستەکان توکمەو پێکەوە گونجاو رێك‌و پێك بوون.

تَحَجَّزَ: پشتێنی توند کرد، ناوقەدی خۆی بە پشتێن توندکرد.

الحاجز: ناوانی دوو شت و ناوەند و ئەو کەسەی ناهێڵێ هەندێ کەس پەیوەندی بە هەندێکی تریانەوە بکەن و بەحەق‌و راستی حوکمیان لەنێوانیاندا دەکا، (ك: حَجَزَة)ە.

الحِجَازُ: بەمانا (الحاجز) دێ و پشتێن‌و قایش پشتێن کەلە پشت دەبەسرێ‌و ئاتەك‌و داوێنی پێوە قایم بکرێ و ئەو حەبل‌و گوریسەیە وڵاخی پێ دەبەسرێتەوە و هەروا ناوە بۆ ئەو دەڤەرو وڵاتەی دەکەوێتە نێوان وڵاتی تیهامەو وڵاتی نەجدەوە و جۆرێکیشە لە دەنگ‌و ناوازی مۆسیقا.

حَجَازَيْكَ: بەردەوام لە نێوانیان دا بە و بکەوە نێوانیانەوە.

الحُجْزُ: ناحیەو ئەملاو ئەولا و هۆزو خێڵ‌و خزم کە دەبنە پارێزەرو

داكۆكیكەر لەو كەسەی سەر بەوانە.

اَلْحُجْزَةُ: ناوقەد، شوێنی بەستنی پشتێن لە سێبەندەو ناوك ٥ شوێنی دۆخێنی شەرواڵ دەگوترێ: (أخذ بحُجْزَتِهِ) بەمانای بۆ بردوو پشتێنەكەی گرت داوای لێكرد یارمەتی بدا ٥ (رجل طیب الحُجْزَة) پیاوێكی داوێنپاكە ٥ (رجل شدید الحجزة) پیاوێكی خۆ راگرو پشوو درێژە ٥ (هذا كلام أخذ بعضه بحجز بعض) ئەمە قسەیەكی رێك‌و پێكە رستەكانی پێكەوە گونجاون.

حَجِفَ: سك چوونی توش بوو.

اَلْحُجَافُ: سكچوون بەهۆی زۆر خواردن یان خواردنی خراپ ٥ سك هێشەو تێكچوونی كۆئەندامی هەزم.

الحجیف: قۆرەی سك ٥ قورتە قورتی گەدەو ریخۆڵە.

حَجَلَ حَجْلاً وحجلاناً: قاچێكی هەڵبڕی‌و لەسەر قاچێك رۆیشت ٥ لەسەر قاچێك جندەڵ خۆی كرد ٥ هەنگڵە شەلەی كرد.

حَجلَ المقید: زنجیری لەپێدا بوو بازی دا.

حَجِلَتْ عینهُ: چاوی قوڵ بوون.

حَجِلَتِ الدابَّةُ: وڵاخەكە زەندەكانی سپی بوون جەستەی تری هەمووی رەشە.

أحْجَلَ الدابَّةَ: پەتەكەی لە قاچێكی وڵاغەكە كردەوە كردییە قاچەكەی تری.

حَجَّلَ: بەمانا (حَجَلَ) دێ.

حَجَّلَ فی وضوله: لەگەڵ شتنی دەستیدا هەندێ لە قۆڵی شت‌و لەگەڵ شتنی قاچەكانیشی دا هەندێ لە پەلەكی شت.

حَجَّلَ العَروُسَ: پاوانەی بۆ بوكەكە كرد.

حَجَّلَ الدابَّةَ: وڵاغەكەی بە پێوەند بەستەوە.

حَجَّلَت المرأةُ بَنَانَهَا: ئافرەتەكە خەنەی سەر پەنجەكانی رەنگاو رەنگ كرد.

حَجَّلَ أمْرَهُ: كارەكەی خۆی مەشهور كرد.

یومٌ أغَرُّ مُحَجَّلٌ: رۆژێكی بەناوبانگە.

حَجَّلَ فی مَشْیهِ: لە رۆیشتندا خۆی لەنگاند.

التحجیلُ: سپیایەتی لە قاچی وڵاغ دا لە ئەژنۆی تێپەڕنەكا.

الحِجْلُ: پاوانە، خرخاڵ ٥ زنجیرو پێوەند.

اَلْحَجَلَةُ: یارییەكی منداڵانە، بەم جۆرە لەناو گۆڕەپانەكەدا چەند چوار گۆشەیەك دروست دەكەن، ئەمجار بە شێوەی (عیلۆكێ) لەم چوار گۆشەوە دەگوێزنەوە بۆ چوار گۆشەیەكی تر.

اَلْحَجَلَـةُ: تارایەكە، سەرپۆشێكە، كەژاوەیەكە بە قوماشی رەنگاو رەنگ دەرازێندرێتەوە بۆ بوك ٥ پەردەیەكە بۆ بوك لەناو ماڵدا دەگیرێتەوە ٥ كەوا باڵندەیەكە لە كۆتر گەورەترە دەنوك‌و قاچەكانی سورن گۆشتەكەی بۆ خواردن زۆر خۆشە.

الْمُحَجَّلُ من الدواب: ئەو ولاخەیە خوار ئەژنۆی سپی بێ ناوچەوان و شوێنی تریشی پەڵەی سپی تێدابێ واتە پەڵەك بێ.

ثوب مُحَجَّلٌ: کراسێکی ناو دامانە بگاتە پشت قولە قاپیەوە.

حَجَمَ فم الحيوان: لغاو یان (دەمبێن)ی لەدەمی حەیوانەکە کرد بۆئەوەی نەتوانێ شت بگەزێ یان بیجوێ.

حَجَمَ الْحَيْوانَ: حەیوانەکەی مەنع کرد.

حَجَمَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەوکارە لەو شوێنە مەنع کرد نەیهێشت بیگاتێ.

حَجَمَ الصَّبِيُّ ثدي أمه: منداڵەکە مەمکی دایکی مژی.

حَجَمَت الحيةُ فلاناً: مارەکە فلانکەسی گەست، پێیەوە دا.

حَجَمَ المريضَ: نەخۆشەکەی چارەسەر کرد بە کەڵە شاخ لێگرتن.

أَحْجَمَ الثديُ: مەمکی خڕکرد، (مەمکەکە خڕبوو).

احجم فلان عن الشَّيْئ: فلانکەس ئەوشتەی ئەنجام نەداو لێی پەشیمان بووە.

احجمت المرأةُ الصغير: ئافرەتەکە یەکەم جار شیری دا بەمنداڵەکە.

حَجَّمَ: زۆری تێ ڕوانی و لێی وردبووە.

احْتَجَمَ: داوای کەڵەشاخ لێگرتنی لێ کرد.

المِحجامُ: لغاو، ئاسنێکە دەکرێتە دەمی ولاخەوە بۆئەوەی شتی بۆ نەخورێ شت نەگەزێ.

الحِجَامَةُ: پیشەی کەڵەشاخ گرتن.

الحَجَّامُ: کەڵەشاخ گر.

الحَجْمُ من كل شيئ: قەبارەکەیەتی، ئەندازەی جەستەکەیەتی، (ك: حجوم)ە.

المَحْجَمُ: شوێنی کەڵەشاخ لێگرتن.

المِحجم: ئالەتی کەڵەشاخ گرتن، ئامێرەکەی ٥ ئەو قاپ و کیسەیەی کە خوێنەکەی تێدا کۆدەکرێتەوە، (ك: مَحَاجِمَ).

المِحْجَمَةُ: بەمانا (المِحْجَمُ) دێ.

حَجَنَ العودَ: شوڕکە دارەکەی چەماندەوە.

حَجَنَ الشَّيْئَ: بە کۆچان ئەوشتەی بۆلای خۆی کێش کرد.

حَجَنَ الدابةَ: بەکۆچان ولاغەکەی لاو نیوکرد.

حَجَنَ فلاناً عن الشَّيْئَ: فلانکەسی لەوشتە گێڕایەوە نەیهێشت ئەنجامی بدا.

حَجِنَ حَجَناً وحُجْنةً: نوشتایەوە خواربوو ٥ دەگوترێ: (حَجِنَ أنفه): سەری لووتی خوارببۆوە بۆلای دەمی، لوتی شێوە قەلانگی بوو.

حَجِنَتْ أذنه: نەرمەی لای سەروی گوێی بەرەو خوار شۆڕبووە.

حَجِنَ الشَّعْرُ: سەری تاڵە مووی قژەکانی گرژبوو هەڵگەڕانەوە.

حَجِنَ بالدار: لە ماڵ مایەوە دەرنەچوو.

حَجِنَ عليه وبه: دڵی پێوەبوو دەستی نەچوویە دەست بەرداری بێ ٥ (هەر

حَجِنَ، واُحْجَنَّ (هي حَجِنَةٌ وحجناء).

حَجُنَهُ: بەمانا (حَجِنَهُ) دێ.

إحْتَجَنَ عليه: دەس بەسەری کرد، نەیهێشت.

إحْتَجَنَ الشَّيْءَ: بەمانا (حَجَنَهُ) دێ ٥ بۆلای خۆی برد بەخۆیەوە نوساند.

إحْتَجَنَ المالَ: ماڵو سامانەکەی کۆکردەوە.

إحْتَجَنَ مال غيره: ماڵی خەڵکی داگیرکرد، دزی، بۆ خۆی کۆنترۆڵ کرد.

تَحَجَّنَ: چەماندییەوە کردیە گۆچان.

الحُجْنَةُ: هەموو شتێکی چەماوەو خوار ٥ سەلکە تەشی ٥ هەر شتێک هەڵبژێریو تایبەتی بکەی بەخۆتەوە.

الحَجْنَةُ: روەکێکی تەمەن درێژە لە کەناری روبارو قەراخ پرد دەروێ ٥ زۆر دەشوبهێتە قەفەزاز.

الحَجُونُ: تەمبەڵ ٥ بتەوێ وڵاتێک داگیربکەیو بە فێڵو بۆ چەواشەکاری رو لە شوێنێکی تر بکەی ٥ ناوی کێوێکیشە لە دەوروبەری مەککە.

المِحْجَنُ: هەرشتێک سەرێکی چەمابێتەوە وەکوو گۆچانو دەندوکی باڵندە ٥ دەشگوترێ (فلان محجن مال) فلان باش دەزانێ سەروکاری ماڵو سامانی خۆی بکا، (ك: محاجن)ە.

حَجَا حَجواً: راوەستا.

حَجَا بالمكان: لەو شوێنە مایەوەو جێگیربوو.

حَجَا بالشَّيءِ: دەستی پێوە گرتو چروکی تێداکرد لێی نەبەخشی.

حَجَا فلاناً كذا: گومانی بە فلانکەس برد کە ئەوەیە.

حَجَا الشَّيءَ: شتەکەی پاراستو لەخۆی گرت، دەستی پێوە گرت.

حَجَا فلاناً: فلانکەسی مەنع کرد.

حَجَا الأمرَ: وا گومانی بردو ئیدیعای ئەوەی کرد وەلێ لێی بەقین نەبوو.

حَجَا بفلان خيراً: گومانی خێرو چاکەی لە فلان کرد پێی وابوو پیاوی چاکە.

حَجَا الريح السفينة: با کەشتییەکەی رۆیاند.

حَجَا فلاناً: بە بەڵگە بەسەریدا زاڵ بوو بۆری دا.

حَجِيَ بە حجاً: خۆشی ویستو پێیەوە نووساو لێی نەبووەوە.

حَجِيَ اليه: پەنای بۆ برد.

أحْجى بالشيء: بەمانا (حَجِي بە) دێ.

حاجاه محاجاةً وحِجَاءً: دەمە دەمێی لەگەڵ کردو بە بەڵگە بۆری دا.

احْتَجى: بەڵگەی بیرهاتەوە.

احْتَجى الشَّيْءَ: شتەکەی پاراست.

تَحاجوا: هەریەکە لەلای خۆیەوە بەڵگەی هێنایەوە رای خۆی پێ پەسەند بوو.

تَحَجّى: لە پەناگەو مەلجەئا مایەوە خۆی دەرنەخست.

تَحَجى بالمكان: پێشكەوت چوو بۆ شوێنەكەو تێیدا مایەوە.

تَحَجى بالشَيئ: عاشقی شتەكە بوو وەگـری بوو نەیویست لێی جیابێتەوە ، دەستی پێوە گرت و نەیویست لە دەستی دەرچێ.

تَحَجىَّ فلان بظنِّه: گومانی بە شتێك بردو لێی بەقین نەبوو.

تَحَجىّ للشيئ: شتەكەی هاتەوە بیر.

إستَحَجى اللحمُ: بۆنی گۆشتەكە گۆڕا بەهۆی كاریگەرییەكی دەرەكییەوە كە تووشی حەیوانەكە بوو.

الأحجُوَّة: وشەیەك ماناكەی پێچەوانەی لە فزەكەی بێ، (ك: أحاجی).

الأحجِيَّةُ: بەمانا (الأحجوة) دێ ، لوغزو موعەممایەكە خەڵكی پێشبڕكێ دەكەن لە حەلكردنیدا.

حجا: شیاو بوو ، دەگوترێ: (هو حجًا بە) ئەو شیاوی ئەوشتەیە.

الحَجَا: پەناگەو مەلجەء ، بەردە ، تەپۆڵكەو هەر شوێنێك بەرزبێ و بەسەر زەوییەكە بڕوانێ ، ئەملاو ئەولای شوێن ، قەراخ.

الحجا من الشَيئ: قەراخی شت ، لایەكی شتەكە، (ك: أحجاء).

الحِجَا: بەردە ، عەقڵ و ئاوەز، (ك: أحجاء).

الحَجوى: ناوە بۆ حاڵەتی دەمە دەمێ.

الحُجَيَّا: بەمانا (الأحجية) دێ.

حَدَأَ حَدْءاً: لای دا، گێڕایەوە.

حَدِئَ بالمكان حَدَءاً: لەو شوێنە مایەوەو تێیدا جێگیربوو.

حَدِئَ الى المكان: پەنای بۆ ئەو شوێنە برد.

حَدِئَ علیه: بەردەوام بوو لەسەر پارمەتیدان و لەخۆگرتنی و بەخێوكردنی.

حدئت المرأة على ولدها: ئافرەتەكە بەردەوام بوو لەسەر بەخێوكردنی كوڕەكەی.

الحَدَأَة: پاچی دوو سەر ، تیری كەوان (سەرەتیر).

الحِدَأة: واشە ، باڵندەیەكی گورج و گۆڵە لە حەوارا پەلاماری جرج و مریشك و شتی وادەداو زۆر بە پرتاوی دەیانگرێ ، دەگوترێ: (هو أخطف من الحِدَأة).

حَدِبَت الأرض حَدَباً: هەندێ لە شتەكان بەرزبوونەوە.

حَدَب الرجلُ: پیاوەكە قەمبوور بوو.

حَدَب علیه: بەسەریدا كۆمایەوەو سۆزی خۆی بۆ نواند.

حَدَبت المرأة على ولدها: ئافرەتەكە بەسەر منداڵەكەیەوە دانیشت و دوای مردنی مێردەكەی شوی نەكردەوە لەبەر خاتری بەردەوامبوونی نازی منداڵەكەی ، (هو حَدِبٌ وهي حدِبَة).

أحْدَبَهُ اللهُ: خودا پشت كوڕی كرد.

حَدَّبَه الله: بەمانا (أحدَبَهُ) دێ.

حَدَّبَ الرسامُ الخطَّ: خۆشنووسەکە نووسینەکەی زۆر قوڵ نەکرد.

تَحادَبَ: بەمانا (حَدَبَ) دێ ٥ بە ئەنقەست پشتی خۆی کوڕ کرد.

تَحَدَّبَ علیه: بەمانا (حَدَبَ علیه) دێ.

تَحَدَّبَتِ المرأة علی ولدها: بەمانا (حَدِبَتْ) دێ.

احدودب: بەمانا (حدب) دێ.

الْأَحْدَبُ: ناخۆش و ناڵۆزو قورس: دەگوترێ: (امر أحدَبُ) کارێکە بەکەس ناکرێ و دەستەبەر نابێ ٥ رەگێکە لە نێسقانی پاسکدا هەیە.

الحَدَبُ: ئەوەیە لە زەوی بەرزبێتەوە تەپۆلکە ٥ ئیلمە دەمارە گڵی پتەو، بانوێک بەسەر نزمایی دا بڕوانێ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ﴾ ٥ زێدە گۆشت و بەرزاییەکە لەپشت پەیدا دەبێ ٥ (حدب الماء) ئەو شەپۆلە ئاوانەن بەرزدەبنەوە.

حدب الشتاء: جەنگەی سەرمای زستان، (ك: أحدابٌ وحِدابٌ).

الحَدباء: دەگوترێ: (دابة حدباء) وڵاغێکە نێسقانی پشتی دیارە ٥ (سنة حدباء) ساڵێکی قات و قڕییە ٥ (حالة حدباء) بارو دۆخێکی نالەبارە کەس لەخۆی دڵنیا نییە.

الآلَة الحدباء: دارە مەیت ٥ کەعبی کوڕی زوهەیر دەڵێ:

وكلّ ابن أنثى وإن طالت سلامتُهُ — يوماً على آلة حدباءَ مَحْمُولُ

الحَدَبَةُ: تەپۆلکەی رەقەڵان و پتەو ٥ ئەو بەرزاییانەی لە پشت دەردەکەون.

حَدَثَ الشَّيْءُ حدوثاً وحداثةً: تازە پەیدابوو (پێچەوانەی کۆن) ئەگەر وشەی (حدث) لەگەڵ وشەی (قَدُمَ) خرایە رستەوە ئەوە بۆ (مزاوجة)و بۆ گشتگیری دەگوترێ: ئوسلوبێکی بەلاغییە دەڵێی (اخذه ماقَدُم وحَدَث).

حدَثَ الأمرُ حدوثاً: شتەکە روویدا رودلوەکە هاتە کایەوە.

أحدث الرجلُ: پیاوەکە بێ دەست نوێژبوو دەستنوێژەکەی شکا.

أحدث الشَّيْءَ: ئەوشتەی داهێنا ٥ دروستی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾.

أحدَثَ السَّيفَ: شمشێرەکەی مشت و ماڵ کرد.

حَادَثَهُ: قسەی لەگەڵ کرد.

حادث السيف وغیره: مشت و ماڵی کرد.

حَادَثَ قَلْبَهُ بذكرالله: دڵی خۆی راهێنا بەیادی خودا.

حَدَّثَ: قسەی کرد، هەواڵی دا، فەرمایشتی پێغەمبەری گێرانەوە.

حَدَّثَ بالنِّعمَةِ: سوپاسگوزاری نیعمەتەکانی بوو باسی کردن.

حَدَّث فلاناً الحديث وبه: هەواڵەکەی بە فلان گەیاند، حەدیثەکەی بۆ ریوایەت کرد.

تَحَدَّث: خەڵکەکە قسەی کرد، قسەی بۆکرد.

تَحادَث القومُ: قسەیان بۆ یەکتر کرد ٥ کەوتنە گفت و گۆ.

استَحْدَثَهُ: پەدی هێنا، هێنایە کایەوە ٥ بە حەدیثی دانا.

الأحْـداثُ: بارانی پەڵـە، بارانی سەرەتای ساڵ.

الأُحْدُوثَةُ: ئەوەیە بکەوێتە سەر زاری خەڵك ٥ دەگوترێ: (صار فلان احدوثةً): فلانکەس بوبە چیرۆکی سەر زوبانی خەڵك ٥ قسەی نەستەق و گاڵتەو گەپ ٥ قسەی پڕو پوچ.

الحادث: ئەوەی تازە پەیدابێ و سەر هەڵبدا پێچەوانەی (القدیم)ە، (ك: حوادث).

الحادثة: مێینەی (الحادث)ە ٥ بەڵاو کارەسات، (ك: حوادث)ە.

الحداثة: ساڵانی گەنجی ٥ سەرەتاو هەوەڵ ٥ دەگوترێ: (أخذ الأمر بحداثته) لەسەرەتاوە کارەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

الحَدَثُ: تەمەن پچوك ئەوەی تەمەنی لە خوار هەژدە ساڵەوە بێ ٥ کاری تازە پەیدابوو ٥ ئیشی خراپ کەلای خەڵك ڤێزەون بێ ٥ لەش پیسییەکی مەعنەوی کە بە دەستنوێژگرتن و غوسڵکردن تەیەموم کردن نامێنێ.

حَدَثُ الدهر: بەڵاو کارەساتی رۆژگار، (ك: أحداث)ە.

الحِدْثُ: ئەو کەسەیە زۆر قسەبکاو جوان شت رون بکاتەوە ٥ دەگوترێ: (فلان حِدْثُ فلان) فلانکەس وتەبێژی فلانە بە ناوی ئەوەوە قسە دەکا ٥ (حِدْثُ نساء) بە ناوی ژنانەوە قسە دەکا داکۆکییان لێ دەکا (حِدْثُ ملوك) وتەبێژی پاشایانە.

الْحَدَثان: شەوو رۆژ.

حَدَثان الدهر: بەڵاو کارەساتی رۆژگار.

الحِدثان: سەرەتا دەگوترێ: (حِدْثان الشباب) سەرەتای گەنجییەتی.

الحِدیث: زۆر بلێ ٥ کەسێك زۆری حەدیث ریوایەت کردبێ.

الحَدیث: هەر قسەو باسێك بگێڕدرێتەوەو بگوترێ: دەڵێن: (الحدیث ذو شجون) قسەیەکە کەسانی تری پێ ئاگادار دەکرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ گفتارو کردارو هەڵوێستی پێغەمبەر (د.خ) ٥ بەمانا تازە بابەت دێ دەگوترێ: (هو حدیث عهد بکذا) ئەو لەو بارەوە تازەیەو لێی شارەزانیە.

علم الحديث: زانیاریو زانستێکە لەبارەی گوفتارو کردارو هەڵوێستەکانی پێغەمبەر (د.خ) لە ژیانیدا چۆنیەتی ریوایەت کردنیانو حاڵو وەزعی ئەوانەی حەدیثەکەیان ریوایەت کردووەو ئەندازەی راستیو دروستی وەپاڵدانی ئەو حەدیثانە بۆ پێغەمبەر (د.خ)و گەلێ لایەنی تر.

المُحْدَثُ: شتێکە نەلە قورئانو نەلە حەدیثدا نەبە ئیجماع باسی کرابێ، (ك: محدثات) دەگوترێ: (مُحْدَثاتُ الأمور).

المُحْدِثُ: تازە گەریکەر لە فەنو زانستدا.

المُحْدَثون: زاناو رۆشنبیرەکانی دوا سەدەکانی ناوەراست.

المُحَدِّثُ: ئەو راویانەی حەدیثی پێغەمبەریان ریوایەت کردوە.

المُحَدَّثُ: ئەوەی گومانی راستو دروست بە خەڵك بەرێ.

حَدَجَهُ حَدْجاً: کاڵەکە مارانەی تێگرت.

حَدَجَ فلاناً بِسَهْمٍ ونحوه: تیری تێگرت.

حَدَجَ ببصره: چاوی تێ بڕی سەرنجی خۆی خستە سەر، لە حەدیثی ئیبنو مەسعوددا هاتووە دەفەرموێ: (حَدِّث الناسَ ما حَدَجوك بأبصارهم) هەروا بەمانای تێڕوانینی سوکایەتی پێکردنو رق لێبوونەوە سەیری کرد.

حَدَجَهُ بذنب غيره: تاوانی خەڵکی تری وەپاڵدا.

حَدَجَ البعيرَ: بارەکەی لە پشتی حوشترەکە بارکردو شەتەکی دا.

حَدَجَ فلاناً ببيع سوء أو متاع سوء: فلانکەسی تووشی زیان کرد بەوە کە مامەڵەی خراپی لەگەڵیدا کرد یان کاڵای خراپی دایە.

احدجت شجرة الحَنْظَل: درەختی گوژاڵك کاڵەکە مارانەکانی خۆی دەرکردن.

احْدَجَ البعيرَ: باری لە حوشترەکە بارکردو شەتەکی دا.

حَدَجَ ببصره: نیگای خستە سەرو چاوی تێبڕین.

حَدَجَ الشيءَ: چاوی لە شتەکە بڕیو زۆری سەیر کرد.

الحِدْجُ: بار، هەر شتێك بە وڵاخ بگوێزرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ کەژاوەو بارگەنەی ئافرەتەکە، (ك: حدوج وحُدْج)ە.

الحُدْجُ: کاڵەکە مارانە ٥ کاڵەکی وردی نەگەیشتو (زرکە تاڵ).

الحَدَجُ: بەمانا (الحُدْج) دێ ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەك لەشێوەی (قەتێ) دایە.

أبو حُدَيج: لەقلەق.

المِحْدَجُ: ئامێری داخکردنی حوشتر.

حَدَّ السيف ونحوه حِدَّةً: شمشێرەکە برندە بوو.

حَدَّت الرائحة: بۆنەکە زۆر کەسکون بوو.

حَدَّ الرجلُ: پیاوەکە زۆر بە نیشات بوو دڵی قایم و خۆڕاگر بوو.
حَدَّ على غيره: رقی هەڵساو قسەی رەقی بەکابرا گوت.
حَــدَّ لِي معاملاتــه: لــه مامەڵــەو هــەڵس و کەوتیدا زۆر بەلای خۆیدا دائاشی.
حَدَّت المرأة على زوجها حداداً: ژنەکە بۆ مردنی مێردەکەی خۆی رەشپۆش کردو وازی لە خۆڕازاندنەوەو خۆ ئارایشدان هەڵگرت.
حَدَّ السيفَ حداً: شمشێرەکەی مشت و ماڵ کرد.
حَـدَّ بصــره اليـه: بـە سەرنجەوە سەیری کرد.
حَدَّ الأرض: سنوری بۆ زەوییەکە دانا لە پارچەکانی تر جیای کردەوە.
حَدَّ الشيءَ من غيره: شتەکەی جیاکردەوە لە شتەکانی تر هەڵی هاوارد.
حَدَّ فلاناً عن الأمر: فلاَنکەسی لەوکارە لادا.
حَــدَّ الجــاني: حــەددی شـەرعی بەسـەر تاوانکاردا چەسپاند ٥ سزای شەرعی لە تاوانکار ستاند.
حُدَّ فلان حَدّاً: لـە رزق و رۆزی فلاَنکەسی کەمکردەوە.
أحَــدَّت المــرأة: ئافرەتەکـە خـۆی بـۆ مردنـی مێردەکـەی لـەخەم گـرت ٥ خۆی رەشپۆش کرد.
أحَدَّت السَّيفَ والسكين: شمشێرەکە یان چەقۆکەی تیژکرد.
أحَدَّ بصره اليـه: چاوی تـێ بـڕی زۆری سەیرکرد.
حــادَّت الأرض الأرض: ئــەو پارچــە زەوییــە هــاو سنووری فلاَن پارچە زەوییە.
حــاد فــلان فلانــاً: فلاَنکـەس بووبـە جیرانی فلاَنکەس ٥ رقـی لێ هەڵساو لێی یاخی بوو، قورئان دەفەرموێ: ﴿أَلَـمْ يَعْلَمُـواْ أَنَّـهُ مَـن يُحَـادِدِ اللَّـهَ وَرَسُـولَهُ فَـأَنَّ لَـهُ نَـارَ جَهَنَّمَ خَالِـدًا فِيهَا﴾.
حَـدَّدَ علـى الشَّيءَ: سـنووری لەسـەر شتەکە دانا.
حَدَّدَ على فلان: فلاَنکەسی مەنع کرد لـەوەی بـە ویستی خـۆی کاروبـاری خۆی بەڕێوەبەرێ.
حَدَّدَ اليه وله: قەصدی کرد.
حَدَّدَ السَّيفَ ولحوه: تیژی کرد.
حَـدَّدَ الشَّـيءَ: شـتەکەی دیـاری کـرد ٥ دەگـوترێ: (حـــدّد زمـــن المقابلـــة ومكانهـا) کـاتی چـاو پێـکەوتنەکەو شوێنەکەی دیاری کرد.
حَـــدَّدَ الســـلطانُ اقامـــة فـــلان: پاشـا مانـــــەوەی فـــلاَن و شــــوێنی لێ مانەوەکەی دیاری کرد.
حَـدَّدَ معنـى اللفـظ أو العبارة: مانـای وشەو رستەکانی شی کردەوە.
احْتَدَّ: بەمانا (حَدَّ) دێ.
تَحــادّوا: هەندێــک لەوانــە بــوون بــە جیرانی هەندێک لە ئەوان.

تَحَدَّ: دیاری کرد.

استَحَدَّ: کێردەکەی تیژکرد ٥ بە تیغی تیژ سەرو ڕیشی تاشی.

حُسَّادُكَ أن تفْعَـلَ كـذا: هـەموو توانـاو هێزی تۆ ئەوە بوو ئەوە بکەی.

الْحِـــادُّ: بـــەرگی تازیـــەو کۆتـــەڵ ٥ ڕەشپۆشی.

الحِدادَةُ: ئاسنگەری و پیشەی ئاسنگەری کردن.

الحَدُّ: پەردەو نێوان لە نێوان دوو شتدا.

الحَـدُّ مـن كـل شـيء: لـە هـەر شتێـك لاتیژەکـەی، کۆتـایی ئـەم سـەرەو سەری شت ٥ دەگوترێ: (وضـع حـداً للأمر) سنورێکی بۆ شتەکە دانا.

الحَدُّ من كـل شـيء حدتـه: لەهـەر شتێـك تیژایییەکەی.

الحَـدُّ مـن الخمـر والشـراب: هەڵچـوونی شەراب.

حدّ الرجل: زەبرو زەنگی پیاو، مەردایەتی لە بەمانا چوونی لێ قەوماوان ٥ لـە زاراوەی شـــەرعدا ســـزایەکی دیـاریکراوە پێویسـتە لـە تاوانکـار بسـەنرێ ٥ هـەروا وشـەی (الحـدّ) لـە زاراوەی مـەنطیقیـەکان دا بریتییـە لــە پێناســەی شــت ٥ ڕســتەیەکە قســەیەکە ئامـاژە بکـا بـۆ خـودی شـــتەکەو جەوهـــەرو کاکڵەکـــەی دەربخا، (ك: حُدُود)ە.

حـدود الله: ئەوەیـە خـودا بـە فـەرمان و نەهییەکانی سنورداری کردبن.

الحَـدَدُ: پاسـاغ ٥ دەگـوترێ: (أمـر حَـدَدٌ) شتێـکە نـەگونجاوو پـوچ و پاسـاغە ٥ یان بەمانا (چارنیە) دەگوترێ: (مالی عن هذا الأمر حَـدَدٌ) لـە کردنـی ئـەم کـارەدا ناچـارم بەدەسـت خـۆم نیـە هەر دەبێ بیکەم.

الحداد: ئاسنگەر، ئاسـن گـەرم دەکـاو بـە چەکوچ دەیکوتێ بۆئـەوەی شتێـکی لێ دروست بکـا بـە ویسـتی خـۆی ٥ هـەروا بـەمانا ئاسـن فرۆشـیش دێ ٥ کاربەدەستی بەندیخانە.

الحِـــدَّةُ: ڕق هەڵســـان و دەمـــار گـــیرێ ٥ دەگوترێ: (أخذته حِدَة الغضب) ڕقـی هەڵساو تورە بـوو، هـەروا دەگـوترێ: (هو معروف بحدة الفكر) ئـەو پیـاوە بە بیرتیژو بیر قوڵ و سیاسی و لێزان بەناوبانگە.

الحَدِيـدُ: ئاسـن، عونصورێـــکی فلزییـــە موغنـاتیس کێشـی دەکـا ٥ ژەنـــگ دەگـرێ، ئاسـنی نـەرم و ئاسـنی زۆر ڕەق هەیە، (ك: حدائد)ە دەگوترێ: (فلان حديد فلان) فلانکەس جیرانـی فلانکەسـە هـەرکاتێ خانوویـان بـە تەنیشـت یـەکترەوە هـەبوو یـان زەوی و ملك و ماڵیان لـە پەنایەکـەوە هـەبوو ٥ دەگـوترێ: (داری حديـدة دارك) ماڵم جیرانی ماڵی تۆیە.

المحـدود: بـێ بـەخت و کـەم شـانس ٥ دەگـوترێ: (الفكـره محـدود) بـیرو بۆچوونی تەسك و کەم مەودایە.

حَدَرَ الشيءُ حَدْراً: شتەکە پڕبوو ئەستوور بوو ٥ دەگوترێ:

حَدَرَ الرجلُ: پیاوەکە قەڵەو بوو خۆی دارِشت و تێک سمرِا.

حَدَرَ جلده: پێستی ئاوساو ئەستوور بوو.

حَدَرَت العينُ: چاوەکە ئەستوور بوو زەق بوو.

حَدَرَ الشيءَ حُدوراً: لە بەرزاییەوە شتەکەی هێنایە نزمایی.

حَدَرَ الحجرَ: بەردەکەی جوولاندو خولاندی.

حَدَرَت العينُ الدمعَ وبالدمع: چاو فرمێسکی باراند.

حَدَرَ اللثامَ عن فمه: ئەوشتەی دەم و چاوی خۆی پێ داپۆشیبوو لایدا.

حَدَرَ الدواءُ البطنَ: دەرمانەکە کاری لە گەدەی کرد سکی چواند.

حَدَرَ السفينةَ: کەشتییەکەی لەسەرچاوەی رووبارەکەوە پاڵ پێوەنا بەرەو خواری رووبار.

حَدَرَ السفينة في الماء: کەشتییەکەی خستە ناو ئاوەکەوە.

حَدَرَ الثوبَ: درێژی قوماشەکەی کەم کردەوە بەوەی کە قەراخەکەی هەڵپێچا.

حَدَرَ القراءةَ والاقامةَ: پەلەی کرد لە خوێندنەوەو بانگدان وقامەت کردندا.

حَدِرَت العينُ حَدَراً: چاوەکە خێل بوو دەگوترێ: (حَدِرَ الرجلُ) (هو احدَرُ وهي حدراءُ).

أحْدَرَ: بەمانا (حَدَرَ) دێ.

إنْحَدَرَ: دابەزی داکەوت.

تَحادَرَ: بەربۆوە، دابەزی.

تَحَدَّرَ الشيءُ: شتەکە بەرەو ببری هات.

الأُحْدُورُ: ئەو شوێنەیە شتی لێوە دێتە خوار.

الحادِرُ: رەوشت جوان، جەستە رێک و پێک و گۆشتن و دامەزراو ٥ دەگوترێ: (غلام حادِر) لاوێکی رەوشت بەرزە ٥ بەمانا بەرزو بڵند دێ دەگوترێ: (جبل حادِر) کێوێکی بەرزە.

الحادرة: مێینەی (الحادر)ە.

الحادور: بەمانا (الأحدور) دێ ٥ گوارە لە گوێدا ٥ دەرمانێک سکی پێ بچێ، قەبز رەوان بکا.

الحَدَرُ: تەپۆلکەی پتەو لەسەر زەوی ٥ بەمانا (گورج و بەپەلە)ش دێ دەگوترێ: (رجل حَدْر) پیاوێکی گورج و گۆڵ بەپەلەیە.

الحَدَرُ: چاڵ و چوێڵی ناو زەوی.

الحدراء: بەمانا (الأُحْدور) دێ.

الحَدَرَةُ: زیپکەو کوان کەلە پێڵوی چاو دەربێ و چاو بهاوسێ.

الحَدُورُ: شوێنی چاڵ ٥ ئەندازەی ئەو ئاوەی لە بەرزاییەوە هەڵ دەرژێ.

المُنْحَدَرُ: بەمانا (الأحدُورُ) دێ.

حَدْرَجَ الشيءَ: شتەکەی خولاندەوە ٥ لوسی کرد سفت و سۆڵی کرد.

حَـدْرَجَ الحبـلَ: گوریسـەکەی بـاداو گشتی کرد، پتەوی کرد.

الحَـدْرَجُ: بچـوك ٥ کـەس ٥ دەگـوترێ: (مابالـدار مـن حَـدْرَجٍ) کـەس لـە خانووەکەدا نییە.

الحُدْرُجُ: سفتو لوس.

الحُدروجُ: بەمانا (الحُدْرُجُ) دێ.

المُحَدْرَجُ: قامچی، دارو شورکی فەلاقە کردن.

حَـدَسَ في الأرض حَدْسـاً: بـە نەشارەزایی بە زەوییەکەدا ڕۆیی.

حَـدَسَ في الســير: بـە گـورجی ڕۆیـی زۆر قورتو پێچی کردن.

حَـدَسَ في الأمـر ونحـوه: گومـانی بـردو مەزندەی کرد.

حَدَسَ الشَّيْءَ: شتەکەی مەزەندە کرد.

حَـدَسَ علـى فـلان ظَنَّـهُ: ئاواتەکـەی لـە فلانکەسدا نەهاتە دی.

حَدَسَ الكلام على عواهنه: قسەکانی کردن بەبێ ئەوەی بزانێ ئاخۆ ڕاستن یان نا.

حَـدَسَ الشَّـيْءَ برجلـه: شـتەی ژێرپـێ داو بەسەریدا ڕۆیی.

حَدَسَ فلاناً بسهم ونحوه: تیری لە فلانکەس گرت.

حَدَسَ الناقَـةَ ربهـا: حوشـترەکەی پـیخ دا ٥ پخـی داو کێـردی لـە گـەردنی نـاو سەری بری.

حَـدَسَ الشـاةَ: مەڕەکـەی پـاڵ خسـت بـۆ سەربڕین ٥ سەری بڕی.

حَـدَسَ الرجـلَ: پیاوەکـەی بـە زەویدا دا ٥ دەگـوترێ: (حَـدَس بـه الأرض) بـه زەوی کێشا.

حَدَّسَ الأخبارَ ونحوها: هەواڵەکانی جوان گێڕانەوە.

الحَـدْسُ: دەرك کردنـی بەدەرکردنێـکی ڕاستەوخۆ.

الحدسية: ڕێبازێکە دەڵێ دەبێ زانیاری بـە شـێوەیەکی ڕاسـتەوخۆو بـە هەستەکان دەستەبەر بکرێ.

حَدَقَ المريضُ ونحوه حُدُوقاً: نەخۆشەکە چـاوی کردنـەوە ورد ورد پێـی ڕوانـینو چـاوی بـەدەوری خۆیـدا گێڕا.

حَدَقَ به: دەورەی دا چوارلای لێ گرت.

حَدَقَ فلاناً حَدْقاً: ڕەشایی هەنگاوت.

حَـدَقَ الشَّـيْءَ بعينـه: بەچـاو تێبڕینـەوە تەماشای ئەو شتەی کرد.

حَدَقَ اليه: بـە سـەرنجەوە بـۆلای شـتەکەی ڕوانی.

أحدقت الأرض: زەوی هـەمووی بـوو بـە باخو باخات.

أحْـدَقَ بـه: بـەمانا (حَـدَقَ) دێ ٥ واتـە دەورەی دا.

حَدَّقَ به: بەمانا (حَدَق) دێ.

حَـدَّقَ اليـه: زۆری تـێ ڕوانـیو بـەوردی سەیری کرد.

الحَدَقَـةُ: ڕەشـێنەی چـاو، (ك: حَـدَقٌ وحداقٌ)ە ٥ دەگوترێ: (هو مـن رمـاة

الحدق) به کەسێك دەڵێن لێزانو دەست ڕەنگین بێ لە بەڕێوە بردنی ئیشو کاردا ٥ هەروا دەگوترێ: (لکلمت علی حَدَق القوم) واتە: قسەم بۆ خەڵکەکە کرد هەموو چاویان تێ بڕیبووم.

الحديقة: باخ ٥ هەر زەوییەك درەختی بەردار یا دارخورمای تێدابێو پەرژینی بۆ کرابێ.

حَدِلَ حدلاً: لە ڕێگای ڕاست لای دا، ستەمی نواند ٥ دەگوترێ: (حَدِلَ عليه): ستەمی لێکردو دوژمنایەتی نواند ٥ لاسەنگ ڕۆیی ٥ بە سروشت ملی خواربوو یان بەهۆی ئێشو ئازارەوە ملی خوار کردبوو ٥ دەگوترێ: (هو أحدل وهي حدلاء).

حَادَلَهُ: چاوو ڕاوی لێکرد هەڵی فریواند.

تحادل الرامي: تفەنگ هاوێژەکە بەسەر تفەنگەکەیدا چەمایەوە.

تحادل في مشيته: لە ڕۆیشتنندا خۆی بادا.

الأحدل: یەك دەست ٥ یەك گون.

الحَدَلُ: نا عادیل، حوکم ناڕەوا، ستەمکار.

الحِدَلُ: ئازارێکە لە ملدا پەیدا دەبێ.

حَدَمَهُ حَدْماً: بە ئاگر گەرمی کرد، یان بە گەرمی خۆر گەرمی کرد.

حَدَمَ الدم: خوێنەکەی زۆر سور کرد تا بەلای ڕەشیدا ڕوانی.

حَدِمَت النار حَدَماً وحَدَمَةً: ئاگرەکە هەڵگیرساو بڵێسەی سەند.

أحْدَمت النار والحرارة: بەمانا (حدمت) دێ.

أحْدَمَ فلاناً: ڕقی فلانکەسی هەڵساندو توڕەی کرد.

احتدمت الحرارة والنار ونحوهما: گەرما یان ئاگرەکە پەرەی سەند.

تحَدَّم: سوتا.

الْحَدَمَةُ: دەنگی هەڵگیرسانی ئاگر (فرجه فرجی لرفه لرفی).

حَدَا الابلَ وبها حُدءًا: حوشترەکەی لێ خوڕی حودیەی بۆ گوت بۆئەوەی باش بڕوا.

حدا فلاناً علی کذا: فلانکەسی نارد بۆسەر فلان....

حَدا الشئَ حَذواً: شوێن ئەوشتە کەوت ٥ بەمانا هەرگیزاو هەرگیزیش هاتووە ٥ دەڵێ (ما أفعل ذلك ماحدا الليل والنهار) هەروا بەمانا لێکۆڵینەوەو توێژینەوە لە شت هاتووە.

احتدی الشَّئَ: بەمانا (حداه) دێ.

تحدّی الشَّئَ: شوێن ئەوشتە کەوت.

تحدّی فلاناً: داوای بەرامبەریو پێشبڕکێی لەگەڵ داکرد ٥ ڕەدی دایەوە تەحەدای کرد.

الأحْدُوَّةُ، والأُحْدِيَةُ: گۆرانییەکە بۆ حوشتر دەگوترێ: بۆئەوەی باش بڕوا، (ك: أحادي).

الحادي: ئەو کەسەیە بە گۆرانی گوتن حوشتر لێ دەخوڕێ، (ك: حداة)ە.

حادي النجم: ناوه بۆ پێنج ئەستێره یان
بە ئەستێرەیەك دەگوترێ:
دەكەوێتە نێوان ئەستێرەی
ثورەییاو جەوزاء.
الحُداءُ: حودیە ٥ گۆرانییەکە بۆ حوشتر
دەگوترێ.
الحَدَی: هەتا هەتایە، هەرگیزاو هەرگیز.
الحَدْراءُ: بای شەماڵ، چونکە ئەویش
هەور لێ دەخورێ.
الحُدَیّا: کێشەو نیزاع ٥ تاقە بەرامبەرو
هاوشان.
حَذَّ حَذّاً: خێرا بڕییەوە.
حَذَّ الشَّیءُ حَذَذاً: شتەکە دوایی هات دوا
بڕاو بوو.
حَذَّ لي سیره، حَذَّ لي كلامه، حَذَّ لي عمله: له
ڕۆیشتندا لە قسە کردندا لە ئیش
کردندا گورج و گۆڵ بوو.
الأحَذُّ: سفت و لوس بەجۆرێك هیچی
پێوە نەنووسێ ٥ دەگوترێ: (سیف
أحَذّ) شمشێری بڕندەو خێرا بڕ ٥
(امر احَذّ) دڵێکی زیرەك و هەست و
بیر تیژ (فلان احَذُّ) فلانکەس بێ
خێرەو هیچی لەدەست هەڵنایە ٥
یان هەژارو دڵنەرمە.
الحَذّاءُ: (رحِمٌ حَذّاء) خزمایەتی دابڕاو ٥
(عزیمة حَذّاء) سوور بوون لەسەر
ئەنجامدانی کار ٥ (قصیدة حَذّاء)
چامە شیعرێکە لەبەر باشیی و
رەوانیی زوو بەناو وڵات دا
بڵاودەبێتەوە ٥ (حاجة حَذّاء)
کارێکە زوو ئەنجام دەدرێ.
الحَذَذُ: بەلای زانایانی عورووزەوە کەوتنی
وە تەدە لە بەحری کامل ٥ دەبێتە
(مفاعلن مَعِلن).
الحُذّةُ: پارچە (کوت) دەگوترێ: (أعطاه
حُذَّةً من اللحم) ٥ کوتە گۆشتێکی
پێدا.
حَذِرَ حَذَراً: بەخەبەر بوو خۆی ئامادە
کرد.
حَذِرَ الشَّیءَ ومنه: لێی ترساو خۆ پارێزی
لێکرد.
حاذَرَهُ مُحاذرةً وحِذاراً: هەریەك لەو دوانە
یەکتریان ترساندو لەیەك ترسان.
حَذَّرَه الشَّيءَ ومنه: لەو شتە ترساندی ٥
قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ
نَفْسَهُ﴾.
الحاذورا: کەسێك زۆر حەزەری هەبێ و
شت لێك بداتەوە.
حَذارِ: (اسم الفعل)ە بەمانا فیعلی
ئەمرە واتە: بترسە.
الحَذَرُ: دەگوترێ: (حَذَرَكَ زیداً) واتە لە
زەید بترسە ٥ قورسایی و گرێیەکە لە
چاودا پەیدا دەبێ بەهۆی زەختێك
کە ڕێی دەکەوێ ٥ هەروا بەمانا
حەزەرو ورە بەرزی دێ ٥ دەگوترێ:
(لابْنُ حَذَر وأحذارٍ) کوڕێکی خاوەن
حەزەرو خۆپارێزییە.
الحَذُرُ: کەسێك زۆر شت لێك بداتەوەو
بترسێ.

الحِذرِيَةُ: (حِذرِيَة الديك) بەری ملی کەڵەشێر، (ك: حَذاری وحَذار)ە.

الحَذِيرُ: ترسێنەر دەگوترێ: (أنا حذيرك منه) من ترسێنەری تۆم لەو شتە.

المحذور: شتێك خۆی لێ دەپارێزرێ قورئان دەفەرموێ: ﴿إنَّ عَذابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوراً﴾.

المَحْذُورَةُ: خودی ترسان‌و ترسەکە ٥ بەلاو کارەسات ٥ هاوارو دەنگی ترسێنەر، ئەسپ سواری هێرش بەر.

حَذَفَ الشَّيْءَ حَذْفاً: لەلایەکەوە فڕتاندی لێی فڕتاند ٥ دەگوترێ: (حَذَفَ الحجام الشَّعْرَ): کەڵەشاخ گرەکە مووەکانی هەڵپاچین.

حَذَفَ بالعصا ونحوه: بەگۆچان لێیدا دار عەصاکەی تێگرت.

حَذَفَهُ بجائزة: بەخششی پێدا بۆئەوەی خۆشەویستی خزمایەتی لە نێوانیاندا بەهێز ببێ.

حَذَّفَ الشَّيْءَ: شتەکەی رێك خست راستەو پاستەی کرد ٥ دەگوترێ: (حَذَّفَ الحجام الشَّعر) کەڵەشاخ گرەکە مووەکانی رێك خستن.

حَذَّفَ الخطيبُ الكلامَ: وتاربێژەکە قسەکانی رێك خستن‌و جوان رازاندنیەوە.

احتَذَفَ الثوبَ ونحوه: هەندێکی لە قوماشەکە بڕی.

الحُذافَةُ: ئەوشتەی بپردرێ‌و فڕێ بدرێ ٥ شتی کەم ٥ دەگوترێ: (ما في رحله حُذافة) لە بارەکەی کەمێ لە خواردەمەنی هەیە.

الحَذَفُ: مەڕو ماڵاتێکی رەشی روت‌و بێ توکە قەبارە بچوك‌و بێ کلك‌و گوێچکەن ٥ جۆرێکن لە مەڕاوی بچوك ٥ گەلاو پڕۆی روەك.

الحَذَفاءُ: گوێی بچوك کەئەوەندە بچوك بێ بە ئاستەم دیاربێ.

الحِذْفَةُ: پارچەیەکی بڕدراو لە قوماش‌و شتی وەها.

المَحْذُوفُ من الزقاق: کونەو مەشکەی هەنگڵ بڕاو ٥ لەزاراوەی زانا عوروزییەکاندا بەوو بەشە کرتاوە دەگوترێ: کە لەکۆتایی سەبەبی خەفیف دەفرتێندرێ.

حَذَرَهُ حذفرةً وحذفاراً: شتەکەی پڕکرد.

الحذفار والحُذْفُورُ: لایەن‌و شوێن ٥ ناوچە، (ك: حذافير)ە دەگوترێ: (أخذ الشيء بحذافيره) شتەکەی بەتەواوی وەرگرت هیچی نەهێشتەوە ٥ هەموو لایەن‌و ئەملاو ئەولای هەڵگرت.

حَذِقَ الخلُّ ونحوه حُذوقاً: سرکەکە زۆر مزربوو گەستی.

حَذَقَ الخلُّ ونحوه اللسانَ: سرکەکە زمانی بەست بە مزرایەتیەکەی.

حَذَقَ فلان الشَّيْءَ حِذقاً: فلانکەس شتەکەی بڕیەوە.

حَذَقَ العمل وفيه: لە کارەکەدا کارامەبوو باش چووە ناو ئیشەکەوەو تێیدا دەست

رەنگین بوو دەگوترێ: (هو حاذِق).

أَحْذَقَهُ: وای لێکرد کاراما بێ لێزان و دەست رەنگین بێ.

إِنْحَذَقَ: دابڕا، بڕایەوە.

تَحَذَّقَ: بوو بە کاراما ◦ لافی لێزانی و کارامایی لێدا.

الحَاذِقِيّ: کێردی تیژکراوی بڕندە ◦ دەگوترێ: (رجل حاذقی) پیاوێکی قسەزان و بەڵگە دروستە ◦ قسەکانی وەکوو دوخ راستن ◦ شتی زۆر مزرو ترش.

حذِلَتْ عَيْنُهُ حَذَلاً: چاوەکانی لەبەر زۆر گریان سوور بوون ◦ برژانگەکانی بەهۆی زیپکەو پروشەوە کە لە پێڵۆی چاوەکان هاتوون هەڵوەرین ◦ (هي حَذِلَة وحَذْلاء).

أَحْذَلَ البكاءُ أو الحرُّ العَيْنَ: بە گریان یان گەرمایی، برژانگی چاوەکانی هەڵوەرین.

الحُذَالُ: سەمغێکی سورە لە درەختی سەموور دێتە دەرەوە عەرەب پێی دەڵێن (حیض السَّمُر).

الحُذُلُ: ئەصڵ، بناغە، دۆخێنی دەرپێ ◦ دامێنی دەرپێ و کراس ◦ دەگوترێ: (هو في حذل أمه) ئەو لە باوەشی دایکیدایە.

حَذْلَقَ: زیاد لە توانای خۆی لافی لێدا ◦ لافی لێزانی و عاقڵ مەندی لێداو واش نەبوو.

تَحَذْلَقَ: بەمانا (حَذْلَقَ) دێ ◦ دەگوترێ: (هو يتحذلق في كلامه) بە قسەی خۆی هیچی نەهێشتۆتەوە لافی لێزانی و کارامایی لێدەدا.

الحِذْلِقُ من الرجال: پیاوی زۆر بڵێ و سەر رەق.

الحَذْلَقَةُ: چاو گێڕان.

حَذْلَمَ: پەلەی کرد دەتگوت قلمباز دەهاوێ.

تَحَذْلَمَ: بەمانا (حَذْلَمَ) دێ.

الحذلوم: پیاوی قالب سووکی گورج و گۆڵ.

حَذَمَ في كذا حذماً وحَذَماناً: پەلەی کرد دەگوترێ: (حَذَمَ في مشيه، حَذَمَ في قراءته وحذم في طيرانه) پەلەی کرد لە رۆیشتنیدا لە خوێندنەوەیدا لە فڕیندا ◦ ئیمامی عومەر دەفەرموێ: (إذا أذنت فَتَرَسَّلْ وإذا أقمتَ فاحذم) کە بانگت دا وشەکان لەسەرخۆ بڵێ و درێژیان بکەرەوە ◦ کە قامەتت کرد خێرا خێرا وشەکان بڵێ و پەلەبکە.

حَذَمَ الشَّيْءَ حَذْماً: شتەکەی بەخێرایی کەرت کردو بڕیەوە ◦ (هو حاذم وحذيم).

الحَذِمُ: بڕندەو تیژ ◦ دەگوترێ: (سیف حاذم) شمشێرێکی بڕندەیە.

الحُذَمُ: کەروێشکی گورج و گۆڵ ◦ دزی کاراما.

الحُذْمُ: کورتە باڵای هەنگاو کورت.

الحِذْيَمُ من السيوف: بڕندەو تیژ ◦ (ومن الرجال) کاراماو لێزان.

الحُذمُور: هەموو ٥ دەگوترێ: (أخذ الشَيءَ بِحُذمُورِه وبحذاميره) هەموو شتەكەی هەڵگرت هیچی نەهێشتەوە.

الحُذُنُّ: ناوقەدی كراس، شوێنی بەستنی پشتێن لە ناوقەدی كراس.

الحُذُلّةُ من الرجال: كورتە باڵاو گوێ بچووك.

حَذَا النَعلَ حَذواً: ئەندازەی نەعلەكەی گرت‌و لەسەر شێوەی ئەو نەعلەی تری تاشی، بڕی.

حَذَا فلان حذو فلان: فلان شوێن پێی فلانی هەڵگرت ئەوچی كرد ئەویش كردی.

حَذَا لفلان نعلاً: نەعلێكی بۆ فلانكەس دروست كرد.

حَذَا فلاناً شيئاً: شتێكی دا بە فلانكەس.

حَذَا الجِلدَ ونحوه حَذياً: پێستەكەی بڕی هەڵی دڕی.

حَذَا الشرابُ لسانَهُ: شەرابەكە زوبانی تفت كرد.

حَذَا فلاناً بلسانه: بە زوبان رەخنەی لە فلان گرت.

أحذاهُ: پێی بەخشی ٥ لە حەدیث دا هاتووە: (مَثَلُ الجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الدَّارِيِّ إِنْ لَمْ يُحْذِكَ مِنْ عِطْرِهِ عَلِقَ بِكَ مِنْ رِيحِهِ).

أحذاهُ طَعْنَةً: زەبرێكی كوشندەی لێدا.

حاذاه مُحاذاةً وحِذاءً: كەوتە بەرامبەری‌و روبەڕوی.

احتَذَى: پێڵاوی كردن.

احتذى الحِذاءَ: پێڵاوی لەپێ كردن.

احتذى مثال فلان أو على مثاله: لەسەر شێوەی ئەو هەڵس‌و كەوتی كرد.

تحاذى القومُ الشَيءَ: قەومەكە شتەكەیان دابەش كرد.

اسْتَحْذاهُ: داوای پێڵاوی لێكرد، داوای بەخشش‌و پاداشی لێكرد ٥ دەگوترێ: (استحذيتُهُ فحذاني).

الحاذي: پێڵاو لەپێكەر.

الحِذاءُ: نەعل‌و پێڵاو سمی حوشتر‌و ئەسپ‌و رەشە وڵاخ.

حِذاء الشَيءِ: بەرامبەری شت ٥ (داری بحذاء داره) ماڵم بەرامبەر ماڵیانە.

الحُذاوةُ: ئەوەی بەردەمێنێتەوە لە پێست‌و ئەوەی لێی دەكرێتەوە.

الحُذايَةُ: بەشە تاڵانی‌و بەشە دەسكەوتی شەڕ.

الحَذّاءُ: پینەچی پێڵاو دروستكەر ٥ پێڵاو فرۆش.

الحُذوَةُ: بەمانا (الحَذاوةُ) دێ ٥ توێیەك لە گۆشت ٥ پارچە گۆشتێك.

الحُذيا: بەمانا (الحذاية) دێ ٥ دیاری دانە بەمزدە هێنەر ٥ بەرامبەر ٥ دەگوترێ: (هو حُذيّاك) ئەو بەرامبەری تۆیە.

الحَذِيّةُ: عەطاو بەخشش.

الْمِحذى: ئەو چەقۆی گۆشتی پێ كوت كوت دەكەی.

أَلبحلاءُ: ئانەدەرو عەیبگرو لەکەدارکەری ناموسی خەڵك.

حَرّبَهُ بالحَرْبَةِ حَرْباً: بە حەربە زەبرێکی لێدا.

حَرَبَ حَرْباً: هەرچی هەیبوو لێی ستاند ٥ دەگوترێ: (حَرَبَ فلانا مَالَهُ) ماڵەکەی لە فلانکەس ستاند.

حَرِب حَرَباً: هەموو ماڵو سامانەکەی لێ زەوت کرا ٥ زۆر رقی هەڵسا.

أَحْرَبَ النَخْلُ: خورماکە تۆوەکەی دەردا.

أَحْرَبَ الرجلُ النَّخْلَ: پیاوەکە خورماکەی موتوربە کرد بەتۆو.

أَحْرَبَ الحَرْبَ: شەڕەکەی هەڵگیرساند.

أَحْرَبَ فلاناً: شارەزایی کرد بۆئەوەی دەستکەوتی شەڕی بەرکەوێ.

حَارَبَهُ محاربةً وحِراباً: شەڕی لەگەڵ کرد.

حاربَ اللهَ: لە خودا یاخی بوو سەرپێچی فەرمانەکەی کرد.

حَرَّبَ السنانَ ونحوه: سەرە رمبەکەی تیژکرد.

حَرَّبَ فلاناً: رقی فلانکەسی هەڵساند.

حَرَّبَ فلاناً على فلان: فلانکەسی هەڵنا بۆسەری، دەنە دەنەی دا پەلاماری دا.

إحْتَرَبوا: هەندێکیان دژی هەندێکیان جەنگان.

تحاربوا: بەمانا (احتربوا) دێ.

إحْرَنْبى: رقو کینەی خۆی لێ خواردەوەو خۆی ئامادەکرد بۆ داخ پێ رشتنی.

إحْرَنْبى المكانُ: شوێنەکە بەرفراوان بوو.

الحَرْبُ: شەڕ لەنێوان دوو کەسو دوو تاقمدا.

الحَرْبُ الباردةُ: ئەوەیە هەریەکە لەو دوو لایەنە دژی یەکتر کاربکەن بەبێ ئەوەی بگاتە حاڵەتی پەلاماردانو لێکدان، (ك: حُروُب)ە ٥ دەگوترێ: (قامت الحرب على ساقٍ) شەڕەکە گەرم بوو، زۆر بەزەحمەت دادەمرکێتەوە ٥ (رجل حَرْبٌ) پیاوێکی ئازایەو چاو نەترسە.

حرب لي و عليّ: دوژمنمە.

الحَرَبُ: فەوتانو بەهیلاك چوون ٥ دەگوترێ: (واحَرَباهُ) لەکاتی ناخۆشیو تەنگانەدا ٥ هەروا ناوە بۆ تۆوی خورما کە لە توێکڵەکەی دابێ.

الحِرْباءُ: گیانلەبەرە خشۆکێکی بچوکە وەکوو (سام)ی بەڵەك وایە چوار قاچی هەن، سەری زۆر بچوکە رەنگاو رەنگە لەهەر جێیەك بێ بەرەنگی ئەو شوێنە دەنوێنێ ٥ زۆری حەز لەبەر خۆرە ٥ بە رۆژ خۆی بەر خۆر دەداو لە گەڵیا دەگەڕێو تا ئاوادەبێ روی تێ دەکا ٥ نالی لە مەدحی حوجرەکەی دا دەڵێ:

ئەبیری لەمەظلەم وەها ئاوی مەدا وەکە مەنجەنیق

بۆ مەواسی رۆژ پەرستی جینسی حەربای دێتە ناو

الحَرْبَةُ: ئامێرە ئاسنێکی کورتە، سەری تیژە لەشەڕدا بەکار دەهێندرێ، (ك: حِرَابٌ)ە.

الحَرَّابَةُ: ئەوکەسەی زۆر ماڵو سامان داگیربکا ٥ دەستکەوتی زۆربێ ٥ دەگوترێ: (كتيبةٌ حرّابةٌ) دەستەیەکی شەڕکەری چاکن دەستکەوتیان زۆرە ٥ (امرأة حَرَّابةٌ) ئافرەتێکی فیتنەو دوزمانو ئاژاوە گێڕو شەڕ هەڵگیرسێنەرە.

الحَريبةُ: (حَريبةُ الرجل) ئەو ماڵو داهاتەیەتی پێی دەژیا ٥ هەروا ئاوە بۆ دەستکەوتی شەڕ، (ك: حَرَائِب)ە.

المِحرابُ: ژوور، ژووری خودا پەرستیو تێفکرین ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ﴾ ٥ هەروا بەمانا باڵە خانە هاتووە قورئان دەفەرموێ: ﴿يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِن مَّحَارِيبَ﴾ ٥ هەروا بە پێشی خانوو شوێنی گرنگی خانووش دەگوترێ: هەروا بە شوێنی راوەستانو نوێژکردنی ئیمامیش دەگوترێ: لە مزگەوتدا ٥ دەگوترێ: (رجل محراب) پیاوێکی ئازاو چاو نەترسە، (ك: محاريب)ە.

المِحْرَبُ: من الرجال: بەمانا (المحراب) دێ.

المحروبةُ: ئافرەتێکە منداڵی لێ سەندرابێ.

حَرَثَهُ حَرْثاً: دایکرۆشتو خواردی، کەوانە کەوانەی کرد کردی بەچەند پارچەیەکی کەوانەیی ٥ زۆر بە توندی شێلای.

الحُرَثَةُ: زۆر خۆر.

حَرَثَ الأرض: بە گاسن زەوییەکەی کێڵا بۆئەوەی کشتو کاڵی تێدا بکا.

حَرَثَ النّارَ: ئاگرەکەی بە مقاش تێک وەردا.

حَرَثَ الدابّةَ: وڵاخەکەی ماندوکردو برستی لێ بڕی.

حَرَثَ الشيءَ: هەڵی پشکنیو گرنگی پێ داو لێی کۆڵیەوە.

حَرَثَ القَوْسَ: شوێنی هاتوچۆی وەتەری بۆ قەوسەکە دروست کرد.

حَرَثَ المال: ماڵو سامانەکەی کۆکردەوە.

أحرثَ الدابّةَ أو نفسه: وڵاخەکەی یان خۆی ماندوو کرد.

احترثَ الأرض: زەوییەکەی کێڵا ٥ (احترث المالَ) ماڵەکەی کۆکردەوە.

الحارِثُ (أبو الحارث): شێر، کونیەی شێر.

الحُراثُ: شوێنی هاتوچۆی وەتەر لە قەوسدا.

الحِراثُ: تیر (سەرە تیر) پێش ئەوەی تیژ بکرێ ٥ مەجرای قەوس.

الحِراثة: پیشەی جوتیار، وەرزێر.

الحَرْثُ: کشتوکاڵ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ﴾ ٥ زەوی کێڵدراو ٥ ڕنهازی خۆڵە بەتاوی بەهۆی زۆر پێدا ڕۆیشتنەوە.

حرث الدنيا: کاڵاو شتومەکی دونیایی و ماڵو منداڵ.

حرث الآخرة: کردەوەی چاك بۆ دوارۆژ ٥ پاداشو ئازو نیعمەتی قیامەت.

الْحـرّاثُ: ئەوکەسـەی زەوی دەکێڵـێ ٥ وەرزێر، جوتیار.

المحراثُ والمِحْرَثُ: ئامێری زەوی کێڵان ٥ گاسن و هەوجار ٥ مقاش و کۆڵەوەژ کە ئـاگری پـێ ئێـك وەردەدرێ ٥ دەگوترێ: (هو محراث حرب).

حَرِجَ أنیابُهُ حَرَجاً: ددانی جیرکردنەوەو لێکی گیرکردن لە رق و قینا.

حَرِجَ الصَّدْرُ حَرَجاً: سنگی تەنگ بوو، هەناسە بڕکەی پێ کەوت.

حَرِجَتِ العینُ: چاوی سەرسام بوو (حَرِجَ الیە) پەنای بۆ برد لە ناچاری و تەنگە بەریدا.

حَرِجَ الشَّیْءَ: لە شتەکە ترسا.

أحْرَجَ لي یمینه: سوێندەکەی لێ کەوت.

أحْرَجَ فلاناً: فلانکەسی خستە حاڵەتی حەرەجەوە، یان خستیە گێژاوی تاوانەوە.

أحرَجَ الشَّيْءَ علی فلان: ئەوشتەی لە فلان قەدەغە کرد.

أحرَجَ فلاناً الی کذا: فلانکەسی ناچارکرد بۆئەوە.

حَرَّجَ الشَّيْءَ: ئەوشتەی یاساغ کرد ٥ لە حەدیث دا هاتووە: دەفەرموێ: (اللّهم إني أحَرِّجُ حق الضعیفین: الیتیمَ والمرأة).

حَرَّجَ علیه: تەنگی پێ هەڵچنی ٥ (حَرَّجَ في الأمر) بەردەوام بوو لە کارەکەداو سوور بوو لەسەر ئەنجامدانی.

حَرَّجَ الحیوانَ: پەتی نێچیری لە ملی ئاژەڵەکە کرد.

تَحَرَّجَ: خۆی لە شتێك پاراست لە ئەریقبوونەوەو کردنی کارێك کە تووشی شۆکی بکا ٥ خۆی لەوە پاراست ئەو کارە بکا.

تَحَرَّجَ مِنْهُ: خۆی پاراست لەو کارە لەو شتە، هەرچەند وا چاوەڕوان دەکرا توشی چورتم و کێشە ببێ.

الحارِجُ: گوناهکار.

الحَرَجُ: لق و پۆپی درەختێکی چڕو پڕ کە ناتواندرێ بچیە نێویەوە.

الحَرَجُ من النوق: حوشتری لەڕو لاواز ٥ یان بە پێچەوانەوە حوشتری گۆشتن و قەبارە گەورە ٥ باروبۆخی ناڵەبارو پڕ تەنگژە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿یَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَیِّقًا حَرَجًا﴾ ٥ یان دەگوترێ: (حَدِثْ ولا حَرَج) واتە: هیچ گوناهێک ناگاتێ چی دەڵێی بیڵێ.

الحَرِجُ: ئەوکەسەی دەترسێ لەگژ ئیش رابچێ.

الحِرْجُ: داوی نێچیروان (تەمێک و داوو دان ٥ قلیدەی ملی حەیوان ٥ جەڵەبە مەڕو بزن)، (ك: حِراجٌ وأحْراج وحِرَجة)ە.

الحَرَجة: درەختێکە هێندە چڕوپڕە کەس ئەتوانێ بچێتە نێو لق و پۆپەکانی ٥ درەختێکی ناو دارەستان کە گەلا خۆر دەمی ئەیگاتێ، (ك: حرجٌ حِراج).

الحَرُوجُ من النوق: ئەو حوشترەیە

گۆشتن و قەڵەو بێ.

الحَرِيجُ: شوێنی تەنگەبەر.

المِحْـراجُ: شـەوی زۆر سـاردو تـوش و زریان و کرێوە.

المُحْرِجـة مـن الأيمـان: ئـەو سوێندەیە ناچاری دەبێ بیخۆی.

الحُرْجُـوجُ مِـن النـوقِ: حوشـتری درێـژی گــــەورە، حوشـــتری بـــەهێز ٥ ئـادەمیزادی زەبـن تیـژی دڵ وریـا ٥ بای ساردو بەهێز، (ك: حراجيج)ە.

الحَرْجَفُ من الرياح: بای ساردی بەهێز لە ساڵی وشکدا.

ليلة حَرْجَفٌ: شەوێکی ساردو سەرما.

حَرْجَلَ: بازی دا بە راست و بە چەپدا ٥ ریـزی تـەواوکرد لـە نوێـژو غـەیری نوێژدا.

الحَرْجَلَـةُ: رەوە نەسـپ، (ك: حَراجِـلُ) دەگـوترێ: (جـاءوا حَراجلـة علــى خيولهم).

حَرْجَمَ الدوابَّ: هەنـدێ لـە حەیوانـەکانی بەســەر ئـەوانی تـردا شـکاندەوە پێشـەکەی گێڕانـەوە، پێشـە تـای جەڵەبەکەو پاشە تاکەی تێـك بۆوە ٥ کۆی کردنەوە.

إحْرَنْجَمَ القوم والدوابُّ: ناژەڵ و خەڵکەکە کۆبونەوەو تێك بوونەوە.

إحْرَنْجَمَ فلان: فلانکەس کارێکی بڕیارداو دوایی لێی پەشیمان بۆوە.

حَرَده حَرْداً: قەصدی کرد.

حَرَدَ فلان عن قومه حروداً: فلانکـەس لـە قەومەکەی خۆی گۆشەگیربوو.

حَرِد عليه حَرَداً: رقـی لێ هەڵسا ٥ قینـی لێ هەڵـگرت گێچـەڵی پێـکرد ویسـتی پەلاماری بدا.

حَـرِدَتْ الدابـةُ: ولاغەکـە رەگێـکی جەستەی وشك بـوو، کـە دەڕوا لـۆژ لۆژیەتی (لهي حَرداء).

حَـرِدَ فـلان: فـلان کۆڵەکـەی گـران بـوو نەیتوانی بیبەوە بڕوا.

أحْرَدَ في السير: پەلەی کرد لە رۆیینـدا بەخێرایی بە رێگادا رۆیی.

أحْـرَدَ فلانـاً: فلانکەسـی جیـاکردەوەو گۆشەگیری کرد.

حـارَدَت الابـل: حوشـترەکە شـیرەکەی وشکی کرد یان کەم بوو.

حارَدَت السنةُ: ساڵەکە کەم باران بوو.

حـارد حـال فـلان: وەزع و حـاڵی فـلان خراپ بوو.

حــارَدَ الرجــل: ئــەو پیــاوە دوای سەخاوەت و دەست و دڵفراوانی رژدو چرۆك بوو.

حَرَّدَ فلان: خۆی خستە ناو کۆخیلکەیەکەوە جێگای خۆی تێدا کردەوە.

حَرَّدَ الشيءَ: شتەکەی خوار کردەوە.

حَـرَّدَ الكــرخ: سـەربانی کۆخەکــەی بەرزکردەوە وەکوو پشتی حوشتر.

حَرَّد الشيءَ: شتەکەی هەمموو چەورکرد.

إنْحَرَدَ: تاق بۆوە کەسی لەگەڵ نەما.

إنْحَرَدَ النجمُ: ئەستێرەکە کشا.

تَحَرَّدَ: دوورکەوتەوە ٥ کلا بوو ٥ لا کەوت.

الأحْرَدُ: ئەو وڵاغەیە تووشی نەخۆشی (حەرەد) بوو کە نەخۆشییە لە رەگەی لەشی کاردەکا ٥ دەگوترێ: (رجل احرَدُ) پیاوێکی چروك و خراپە.

الحارد: کەم شیر (ناژەڵی کەم شیر).

الحَرْدُ: گۆشەگیر ٥ دەگوترێ: (رجل حَرْدٌ) پیاوێکە لە کۆمەڵ و لە قەوم و خوێش دورکەوتۆتەوە تێکەڵاویان نابێ.

الحَرَدُ: دەردێکە تووشی رەگی لەشی حوشتر دەبێ رۆیشتنەکەی دەشێوێنێ.

الحُرُودُ من النوق: حوشتری کەم شیر، یان هەر شیری نەبێ.

الحريدُ: پیاوی گۆشەگیر ٥ خانووی بەتاقەوەو دوور لە خانووی تر ٥ ماسی توێ توێ کراو.

حَرْدَبَ حَرْدَبَةً: سوك و گورج و گۆل بوو.

حَرَّ الماء والهواء وغيرهما: ئاوەکە، کەش و هەواکە گەرم بوو.

حَرَّ القَتْلُ: شەڕ گەرم بوو.

حَرَّ الشيءَ حراً: شتەکەی گەرم کرد.

حَرَّ الرجلُ: پیاوەکە تینووی بوو.

حَرَّت كبِدُهُ: جەرگی لە تینوانا یا بەخەفەت وشك بوو.

حَرَّ العَبْدُ حراراً: عەبدەکە لە کۆیلایەتی رزگاری بوو.

أحَرَّ: گەرم بوو ٥ (أحَرَّ الشيءَ) وای لێکرد گەرم بێ.

حَرَّرَهُ: ئازادی کرد (حَرَّرَ الولدَ) منداڵەکەی تایبەت کرد بۆ خزمەتکردنی مزگەوت و خودا پەرستی قورئان دەفەرموێ: ﴿رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا﴾.

حَرَّرَ الكتابَ وغيره: کتێبەکەی نووسیەوە، رێکی خست.

حَرَّرَ الوزنَ: وردەکاری لە کێشانەکەدا کرد.

حَرَّرَ الرميَ: رەمیەکەی چاك ئەنجام دا ٥ هەنگاوتی.

إسْتَحَرَّ: چاك گەرم بوو.

إسْتَحَرَّ القَتْلُ: شەڕ گەرم بوو.

إسْتَحَرَّ فلانةً: داوای لە فلان ئافرەت کرد پارچە حەریرێکی بۆ دروست بکا، بۆ تەون بکا، ئەویش بۆی کرد.

الاحَرُّ: (هو أحَرُّ منه حسباً) ئەو لەو قۆزترە.

الحارُّ: گەرم ٥ (الحارّ من العمل) کاری قورس.

الحرارةُ: گەرمایی ٥ گەرمایی ناو دەم بەهۆی خواردنی شتێکەوە ٥ دڵ گەرمی بەهۆی خەم و خەفەتەوە.

الحَرَاريّ: ئەو قاڵب و شتانەی وا دروستکراون بەرگەی گەرمی بگرن.

الحراريات: ئەو مەوادانەی بەکاردێن بۆ دروستکردنی ئەو شتانەی لە گەرمیدا بەکاردەهێندرێن و پێویستە خۆ بۆ گەرمی زۆر رابگرن.

الحَرُّ: گەرمایی، (ك: حُرُور)ە.

الحُرُّ: شتی پاڵفتەو بێ غەڵو غەش ٥ دەگوترێ: (ذهب حُرٌّ) زێڕی پاڵفتەو ساغ بێ ئەوەی مسی تێدابێ ٥ (فَرَسٌ حُرّ) ئەسپی رەسەن ٥ هەروا وشەی (الحُرّ): بەمانا بەندەی ئازاد، پیاوی مەردو سەخی هاتووە ٥ بەمانا شتی باش‌و بەنرخ ٥ خواردەمەنییەك بێ كوڵاندن بخورێ ٥ بەشێك لە دەم‌و چاو ٥ قسەی چاك‌و بەنرخ دێ.

الحرّار: حەریر فرۆش ٥ ئەوكەسەی حەریر دروست دەكا.

الحَرَّة: زەوی بەردەڵان كە بەردەكانی رەش بن وەكوو ئەوەی سوتابن، (ك: حِرار) ٥ زیپكەی بچوك ٥ شوێنێكە لە دەرەوەی شاری مەدینە ٥ لەخوار (واقم)ەوەیە، شەڕی بەناوبانگی (الحرة) لەسەردەمی یەزیدی كوری معاویەدا لەوێ رویدا.

الحُرَّةُ: ئافرەتی ئازاد پێچەوانەی كەنیزەك.

سحابة حُرَّةٌ: هەورێكی باراناوی زۆر.

الحُرِّيَّةُ: ئازادی بۆ گەل بۆ وڵات بۆ تاك ٥ پاڵفتەو رزگاربوو لە تانەو تەشەرو رەخنەو لۆمە ٥ لە بازرگانیدا بریتییە لە رێبازێكی ئابوری داوا دەكا بازرگانی نێودەوڵەتی لە رەسم‌و بەربەستی جۆراو جۆر رزگاری بێ.

الحَرُور: گەرمایی خۆر ٥ گەرمایی بەردەوام ٥ گەرمایی ئاگر.

الحَرُورِيَّة: پێڕێكن لە خەواریج نیسبەت دەدرێن بۆ ناوچەی (حَرُوراء) لە نزیك كوفە ٥ چونكە یەكەمجار لەوێ كۆبونەوەو بڕیاری (تەحكیمیان) داو دژایەتی ئیمامی عەلییان راگەیاند ٥ ئەو خەواریجانە ئەوەندەیان زێدەڕەوی كرد لە ئاین لێی دەرچوون.

الحرير: دەزوێكە كرمی (قەز) بەرهەمی دێنێ.

الحرير الصناعي: چەند لیفەو گلۆڵەیەكە لە هەویری دارو پاڵفتەی لۆكە بەرهەم دەهێندرێ.

الحريرة: پارچە حەریر ٥ ئاردێكە بەشیر یان بەرۆن دەكرێتە حەڵوا.

الحريريّ: ئەوكەسەی حەریر دروست دەكا یان دەیفرۆشێ.

المِحَرُّ: ماڵماڵ، ئامێرێكە دوو رەشە وڵاخ یان دوو ئێستر رای دەكێشن زەوی كێڵدراوی پێ تەخت دەكرێ، (ك: مَحَار)ە.

المُحَرَّرُ: دزێو.

حَرَزَ حرزاً: پاراستی.

حَرِزَ حَرَزاً: وەرع‌و خودا پەرستی زۆر بوو.

حَرُزَ حَرَازَةً: سەرپێچی كردو خۆی خستە قەڵاو پەناگەی قایمەوە.

أحْرَزَهُ: بەمانا (حَرَزَهُ) دێ ٥ لەخۆی گرت‌و كردی بە ماڵی خۆی ٥ دەگوترێ: (أحْرَزَ قَصَبَ السَّبْق) پێش كەسانی دی ئەو سەركەوتنەی بەدەست هێنا.

أحْرَزَ مَالَـهُ: ماڵەکەی بەزمەنـدە کـرد بۆکاتی پێویستی.

أحْرَزَ المكانَ للمتاعَ: کاڵاکەی خستە ئەو شوێنە.

حَـرُزَ الشَّـيْئُ: زێـدەڕۆیی کـرد لــە پاراستنیدا.

احْتَرَزَ منه: خۆی لێ پاراست.

تَحَرَّزَ منه: خۆی لێ پاراست.

استَحْرَزَ: کەوتـە شوێنی شیاوی خۆی‌و تێیدا هەڵگیرا.

الحارِزُ: پارێزەرێـکی باشەو هیچی تێدا نافەوتێ.

الحِرْزُ: صندوق‌و قاصەی قایم‌و پتەو کە شتی تێدا هەڵدەگیرێ شوێنی قایم‌و پتەو کە پەنای بۆ دەبرێ.

الْحَرَزَةُ: ماڵی هەڵبژاردە.

الحريزُ: شوێنی قایم.

الحَرِيـزَةُ: کاڵایـەك کەلەبــەر بــەنرخی نەفرۆشرێ.

حَرَسَهُ حَرْساً وحِراسَةً: پاراستی.

حَرِسَ حَرَساً: تەمەنی درێژبوو (هو أحْرَسُ وهي حَرْسَاءُ).

أحْرَسَ بالمكان: لەوشوێنەدا زۆر مایەوە.

احْتَرَسَ منه: خۆی لێ پاراست.

تَحَرَّسَ منه: خۆی لێ پاراست.

الإحْتِراسُ: لـەزاراوەی عیلمـی مەعانیـدا ئەوەیە لە دەقێـکدا کە پێچەوانەی مەبەست دەگەیـەنێ شتێـك دابنێـی ئەو پێچەوانەیە لابەرێ.

الحِراسَـةُ: دەس بەسـەرکردن دەگـوترێ: (وضع فلاناً تحت الحراسة) فلانکەسی خستە ژێـر چاودێرییەوە بۆئـەوەی نەتوانێ تەصەروف لە ماڵەکەیدا بکا.

الأحْرَسُ من الأبنية: بینای قایم‌و پتەو ٥ یان بینای کۆن کە رۆژگارێکی زۆری بەسەردا تێپەڕ بووبێ.

الحَرْسُ: زەمانەو رۆژگار ٥ کاتی دورو درێژ ٥ دەگوترێ: (لضى عليه حَرْسٌ من الدهر)، (ك: احْرُس)٥.

الحَـرَسُ: پارێزیـکار قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَأنَّا لَمَسْنَا السَّمَاء فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا﴾ ٥ هـەروا بـەو کەســانە دەگــوترێ: کــە موچــە وەردەگـرن‌و پارێزگـاری بـەرپرس‌و دەزگــاو مــاڵ‌و ســامانی دەوڵــەت‌و هاوڵاتیان دەکەن.

الْحَرَسِـيُّ: تــاکی (حەرەســە) واتــە: پــۆلیس‌و ســەربازێ کــە موچــە وەردەگرن‌و فەرمانڕەوا دەپارێزن.

الحَرِيسَـةُ: پـارێزراو ٥ کەڵەکە بەردێـکە دەکرێتــە شــوراو بــزن‌و مــەڕی تێدەکرێ‌و تێیدا دەپارێزرێ.

المحروسة: وەصفێـکە بـۆ شـاری قاهیرە بەکاردەهێندرێ.

حَرَشَهُ حَرْشاً: روشاندی (حَرَشَ الدابَّةَ) لـە پشتی ولاغەکەیـەوە زەنـی بۆئـەوەی خێرا بڕوا.

حَـرَشَ الصـيدَ: نێچـیرەکەی هەڵفڕانـد دەربەڕاند بۆئەوەی نێچیری بکا ٥ لە

پەندی پێشینانندا هاتووە (أتعلمني بضب أنا حرشته) شارەزایم دەکەی بۆ شوێنی سوسەمار لەکاتێکدا من لە هێلانەکەی دەرم پەڕاندوە ٥ بەکەسێك دەگوترێ کە ڕێنمایی کەسێکی لەخۆی زاناتر بکا.

حَرَشَ الانسانَ والحيوانَ: هەڵێنا بۆ فلان شت.

حَرَشَ بين القوم: ئاژاوەی خستە نێوان قەومەکەوە.

حَرِشَ الشَّئُ: شتەکە زبر بوو (هو أحرش وهي حرشاء).

حُرِشَ حُرُوشَة: زبر بوو.

أحْرَشَ الصيدَ: بەمانا (حَرَشَهُ) دێ.

حارَشَهُ: شەڕی لەگەڵ کرد.

حَرَّشَ بينهم: بەمانا (حَرَش بينهم) دێ.

احْتَرَش الصَّيْدَ: بەمانا (حَرَشه) دێ.

احترش فلاناً: فێڵی لێ کرد.

احْتَرَش الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوە.

احترش لعياله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کردو بژێوی بۆ پەیداکردن.

تَحَرَّشَ به: جوڵاندی هەڵی هاژاند بۆئەوەی ڕقی هەڵبسێنێ.

الحارِشُ: نەخۆشییەکە تووشی ڕەشە وڵاخ دەبێ بەتایبەتی توشی زوبانیو لاشەویلەی، بە کوردی پێی دەگوترێ: (قەڵناسو) زیپکەی ئەستوورو کێماوی لێ پەیدا دەبێ.

الحَرْش: ئەسەرو شوێن دەست ٥ جێ شوێنی برین کە چاك بووبێتەوەو توکی لێ نەیەتەوە ٥ فێڵو پیلان، (ك: حِرّاش).

الحرشاء: وشتری گروێ ٥ ڕووەکێکی دەشتەکییە ئاژەڵ زۆری حەز لێ دەکا ٥ خەردەلە کێویلکە.

الحُرِيش: هەزارپێ، ڕەشە خەڵکی عەرەب پێی دەڵێن: (أم أربعة وأربعين).

الحَرِيشَةُ: ئەوەی لەژێر دەستت دایە ٥ دەڵێ: (أخرجت له حريشتي).

المِحْرَاشُ: مەتەڵ، (ك: محاريش).

الحَرْشَفُ: پەڵە فلوسی پێستی ماسی ٥ ئەو پەڵەو گۆو شتە وردیلە زیویانە چەکی پێ جوان دەکرێ ٥ باڵندەو پێرۆی پچوك ٥ کوللەی کە هێشتا باڵی لێ نەڕوابێ ٥ پیاوی پیرو بێ دەسەڵات ٥ سوپای پێرۆ ٥ ڕووەکی زبر.

حَرَصَ حِرْصاً: هەڵپەی کردو زیاد لەپێویست هەوڵی ماڵ پەیداکردنی دا.

حَرَصَ على الشَّئَ: زۆری حەز لێکردو هەوڵی وەدەستهێنانی دا.

حَرَصَ على الرجل: بەزەیی بە پیاوەکەدا هاتەوەو هەوڵیدا شارەزای بکا فێری بکا.

حَرَصَ الشَّئَ: شتەکەی دڕاند قەڵاشتی دڕزی پێ برد ٥ دەگوترێ: (حَرَصَت الشَّجةُ الجِلْدَ): برینەکە پێستەکەی دڕی.

حَرَصَ القصار الثوْبَ: جل شۆرو جل کوتەکە کراسەکەی دڕاند.

حَرِضَ الجِلدُ ونحوه: پێستەکەی دادڕی هەڵدڕی ٥ دەگوترێ

حَرَضَ المطرُ وجه الأرض: باران ڕوی زەوی دادڕی.

حرصت الماشيةُ للرعي: ئاژەڵەکە هەموو لەوەڕی پاوانەکەی خوارد (هو حارص وهي حارصة)، (ك: حَوارص)ە.

حَرَّصَهُ عليه: زۆری ئارەزو لێ بوو.

حَرَصَ الشَّيءَ: شتەکەی ڕوشاند.

احْتَرَصَ الرجلُ: پیاوەکە زۆری هەوڵدا شتێك وەدەست بێنێ.

تَحَرَّصَ: زۆری هەوڵدا کاتێکی گونجاو دیاری بکا بۆ وەدەستهێنانی ٥ دەگوترێ: (هو يتحرّص غَداءهم وعشاءهم).

الحارصة: برینێك: کەپێست ببڕێ بگاتە گۆشت یان ئێسقان.

الحَرْصَةُ: کونی کراس، دڕاوی پۆشاك.

الحِرْصِيان: ژێر پێست، پەردەیەکی تەنکە لەنێوان پێستو گۆشتدا، دوای کەوڵ کردن دەدڕێندرێ.

الحريصة: بەمانا (الحارصة) دێ.

حَرَضَ حُرُضاً: ماندو بوو بڕستی لێ بڕا، خەریك بوو لێدابچێ ٥ ڕەوشتی ناشیرین بوو ٥ عەقڵی تێکچوو ٥ ڕێبازی ناشیرینی پەیڕەو کرد.

حَرَضَ الثوبُ حَرَضاً: نوشتاوەی کراسەکە رزی.

حَرَضَ فلان: گەدەی تێك چوو ٥ غەمو ناڕەحەتی توانییەوە ٥ گوڵە زەعفەرانی کۆکردنەوە.

حَرُضَ: بەمانا (حَرَضَ) دێ.

أَحْرَضَ فلان: فلانکەس منداڵی خراپی بوو (حَرَضَ الحب فلاناً) دڵداریی فلانکەسی بەدبەخت کرد.

حارَضَ على العمل: بەردەوام بوو لەسەر کارەکەی.

حَرَّضَهُ على الشَّيءِ: هەڵینا بۆ ئەوشتە قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾.

حَرَّضَ الشرب: بە ڕەنگی زەرد قوماشەکەی بۆیەکرد.

تحارضوا عليه: هەریەکەیان لەبەر خۆیەوە ئەوی تری هەڵنا.

الأحْرَضُ من الرجال: ئەو کەسەیە برژانگی هەڵوەریبن.

الإحريض: گیاو گوڵە زەعفەران.

الإحريض من الرجال: پیاوی پۆلکاوی پیرو پەککەوتە کەنەتوانێ هەڵسێ ٥ یان ئەوکەسەی هیچ خێرو بێری تێدا نەبێ، (ك: أحاريض)ە.

الحارضة من الرجال: نەخۆشی چارە نەکراو.

الحُرّاض: ئەو کەسەی خەریکی چاککردنی جۆرە صابونێکە ٥ کە لەگیا ئەسپۆن دروست دەکرێ.

الحُراضَةُ: مێینەی (الحراض)ە ٥ شوێنی سوتاندنی ئەسپۆنو بەردە قسڵە ٥ بازاڕی ئەسپۆن فرۆشتن.

الحَرَضُ: پیاوی زۆر نەخۆش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ﴾ پیاوی لەرو لاوازو بێ نمود کە نەتوانێ شەڕ بکا ٥ پیاوی هیچ و پوچ نە خێری لەدەست بێ نە بتوانێ شەڕ بۆ خەڵك بنێتەوە ٥ نە بەهومێدی خێری بە نە لەشەڕی بترسە.

الحَرَضُ من الثوب: داوێنی کراس و شوێنە نوشتاوەکانی، (ك: أحراض وحرضان، وحِرَضة).

الحَرِضُ من الرجال: بەمانا (الحَرَض) دێ، (ك: أحراض)ە.

الحُرُضُ: ئەسپۆن ٥ خۆڵێکە کە سوتێنراو ئاوی لێ پرژێندرا رەق دەبێ و وەکوو صابوونی لێ دێ ٥ جەستەو پۆشاکی پێ پاك دەکرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ بەردی جیری.

الحِرْضَةُ من الرجال: پیاوی خوێڕی و پڕوپوچ، (ك: حِرَض).

الحُرْضَةُ: ئەوکەسەی گۆشت ناکڕێ و نایخوا مەگەر لای خەڵك بەخۆڕایی دەستی بکەوێ.

المِحْرَضَةُ: قاڵب و قاپی ئەسپۆن.

حَرَفَ عنه حَرْفاً: لێی لای داو لاڕێ بوو لێی.

حَرَّفَ لعياله: لەهەموو بوارێکدا بۆ ماڵ و مندالەکەی تێکۆشا.

حَرَفَ الشَّيءَ عن وجهه حرفاً: شتەکەی لە ڕێڕەوی خۆی لاداو گۆڕی.

حَرُفَ الشَّيءُ حرافةً: شتەکە مزرو ترش بوو دەم و زمانی گەست.

حُرِفَ فلان في ماله: هەندێك لە ماڵ و سامانەکەی لەکیس چوو.

أَحْرَفَ: دوای هەژاری دەوڵەمەند بوو، بۆ خێزانەکەی خۆی ماندو کرد ٥ پاداشتی دایەوە لەسەر چاکە یان خراپە ٥ حوشترەکە یان وڵاغەکە کزبوو.

حارف الجُرْحَ: ئەندازەی برینەکەی بە ئامێری برین پشکن ئەندازە گرت.

حارف فلاناً: مامەڵەی لەگەڵ کرد دەربارەی نیشەکەی ٥ پاداشتی فڵانکەسی دایەوە ٥ شانازی بەسەردا کرد.

حَرَّف الشَّيْءَ: شتەکەی لە شوێنی خۆی گۆڕی، لایدا.

حورف فلان: رزق و رۆزی فڵان کەم کوڕی بەسەردا هات.

حَرَّف الشَّيْءَ: شتەکەی لە شوێنی خۆی لادا.

حرّف القَلَمَ: لایەکی قەڵەمەکەی تاشی.

حَرَّفَ الكلامَ: قسەکەی لەسەر مانای خۆی گۆڕی لایدا ٥ مانایەکی تری بۆ دیاری کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾.

احترف: پیشەی بۆخۆی دیاری کرد.

احترف لأهله: کاسبی بۆ ماڵ و مندالی خۆی کرد.

الحَرَفَ: لابدا (انحرف مزاجه) تەبیاتی گۆڕا لەسەر شێوەی ئاسایی خۆی نەما.

الحَـرَفَ الى فـلان: مـەیلی فلانـی کـرد (انحرف عن فلان) ڕوی لێ وەرگێڕا.

تَحَرَّفَ عنه: بەمانا (انحرف) دێ.

تَحَرَّفَ لعیاله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کرد.

الحَرَافَةُ: تیژایی‌و ترشییەکە لە تامدا زوبان دەسوتێنێ ٥ دەگـوترێ: (فـی الطعـام حَرَافة) لە خۆراکەکەدا تیژایی هەیە.

الحِرِّیفُ: ئـەو خواردەمەنییەیـە تیـژایی تێدابێ ٥ دەگوترێ: (بصل حِرِّیف).

الحَـرْفُ مـن کـل شـیئ: کـەنارو قـەراغ‌و بیجاخی ٥ دەگـوترێ: (فـلان علـی حَـرْف مـن امـره) فـلان لایەنێـکی نیشـەکەی گرتـووە ٥ یـان لەسـەر قـەراغ وەسـتاوە ٥ ئەگـەر شتێـکی بـەدڵ نـەبوو یەکسـەر لـە ڕێبازەکـە لادەداو هەڵدەگەڕێتـەوە قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ﴾.

الحَرْفُ من الدواب: ولاخی کزی ڕەقەڵە ٥ هەر بیستو هەشت پیتەکانی مەبانی کاتێک کەلیمەو کەلامیان لێ پێک نەیە ٥ واتە پیتەکانی هیجا ٥ هـەروا هـەموو حەرفـەکانی مـەعانی کەوێڕای ئەوەی مانا دەگەیەنن لـە غەیری خۆیانـدا ڕەبتـی کـەلیماتیش دەکەن بۆئەوەی کەلام پێک بێ.

الحُـرْفُ: هـەر شتێـک گـەرمایی‌و ترشـی‌و تیژی تێدا بێ.

الحِرْفَـةُ: پێشـە هۆکـارو وەسـیلەی دابـین کردنی پێداویستی ژیان.

الحِرْفِیُّ: ئەو کەسـەی پیشـەیەک بۆخـۆی بڕیـاردەداو دەیکاتـــە هۆکـــاری دابینکردنـــی پێداویســـتییەکانی ژیـانی‌و بـەردەوام بـەو پیشـەوە خەریک بێ جا پیشەکە وەستایی بێ بازرگانی بێ ڕۆژنامە نووسی بێ....

الحَرِیفُ: کەسێک لە پیشەیەک کاربکا.

المُحَـارَفُ: بـێ بـەش هـەوڵ دەداو داوا دەکاو هیچی دەست ناکەوێ.

المِحْـرَافُ: ئـەو ئـامێرەی قـوڵایی برینـی پێ ئەندازە دەگیرێ، (ك: مَحـاریف و مَحَارف)ە.

حَرَقَ الْحَدِیدَ حرقاً: ئاسنەکەی بڕیـەوە بـە مشار.

حَـرَقَ انیابَـهُ: ددانـی لێـک جیڕکـردن هەندێـکیانی لـــە هەندێـــکیان خشاندن سیرە سیریان هات.

حَـرَقَ القصـارُ الثـوبَ: جـل شـۆرو جـل کوتەکە بە کوتکەکەی شوێنکەی لـە کراسەکە کرد.

حَـرَقَ النـارُ الشـیئَ: ئاگرەکـە شـوێنی لـە شتەکە کرد.

حَـرِقَ حَرَقـاً: ڕەگـی تەنیشتی، ئەورەگـەی سـەری ڕان‌و کلـۆتی پێـکەوە دەبەستێتەوە پچڕا، پسا.

حَرِقَ الثَّوْبُ: كراسەكە بە كوتك لێدانی جل كوتەكە شەقی برد.

حَرِقَ الشَّعْرُ والریش: مووەكان قژەكان، پەڕو باڵەكانی قرتان‌و هەڵوەرین.

حَرِقَتْ اللحیةُ: مووی چەناگەی لە مووی لا روومەتی كورت تربوون.

حَرِقَ فلان: فلانكەس دەست‌و پەنجەی قەڵشان.

حُرِقَ حَرَقاً: شا دەماری كە كلۆت‌و رانی پێكەوە دەبەستێ پچڕا.

أحرقت النارُ الشَّيْئَ: ئاگرەكە شتەكەی سوتاند ٥ دەگوترێ: (أحرقه النارُ) ئاگر سوتاندی.

احْرَقَ الشَّيْئَ: فەوتاندی.

حَرَّقت النارُ الشَّيْئَ: ئاگر شتەكەی سوتاند.

احْتَرَقَ الشَّيْئُ: شتەكە سوتا.

تحرّق الشَّيْئُ: بۆ مطاوعەی (حَرَّقَ) دێ.

تَحَرَّقَ النارُ: ئاگرەكە هەڵگیرساو بڵێسەی سەند.

الحارِقُ: ددانی درندە ٥ ئاگر ٥ ئەو رەگەی كلۆت‌و ران پێكەوە دەبەستێتەوە ٥ دەگوترێ: (إمرأة حارقة) ئافرەتێكە زۆر جنێو بە هاوسێكانی دەدا.

الحاروق: شمشێری بڕندەو تیژ.

الحراق: ئامێرێكە خورمای پێ تەلقیح دەكرێ ٥ هەروا بەوشتە دەگوترێ: كە هەموو شتێك تێك بداو خراپی بكا ٥ دەگوترێ: (نار حِراق) ئاگرێكە هەموو شتێك دەكوژێنێتەوە.

رمي حراق: رەمی توندو تیژ.

الحُراقُ: ئامێرێكە خورمای پێ تەلقیح دەكرێ ٥ ئەوەی ئاگری پێ دەكەوێ لەكاتی هەڵگیرساندا لە پوشوو كەركۆڵ ٥ هەروا وشەی (الحُراق) بەو مادەیە دەگوترێ: كە هەموو شتێك لەناو دەباو تێكی دەدا ٥ ناوێك زۆر سوێر بێ ٥ ئەسپی باز هاوێژو گورج‌و بەلەكان.

الحُراقة: ئەوەی ئاگری رێ دەكەوێ لەكاتی هەڵگیرسان دا وەكوو پوشوو كەركۆڵ.

الْحُرّاقُ: بەمانا (الحراقة) دێ ٥ ئەسپی باز هاوێژو بەلەكان.

الحَرّاقةُ: جۆرێكە لە كەشتی شەڕ، شوێنی ئەوەی تێدایە بە تۆپ‌و هاوەن تەقە لە دوژمن بكەی ٥ هەروا ناوە بۆ كەشتی بچوك.

الْحَرْقُ: شوێنكەی سوتانی پۆشاك بە ئاگر ئەو كون تێبوون‌و هەڵقرچانەی بەهۆی ئاگرەكەوە پەیدا دەبێ.

الْحَرَقُ: ئاگر، بڵێسەی ئاگر ٥ هەڵقرچانی پۆشاك‌و كون تێبوونی بەهۆی ئاگرەكەوە ٥ یان درانی پۆشاك بەهۆی شتنەوەو كوتانی پۆشاكەكە بە كوتەك.

الْحُرْقانُ: لێك كەوتنی هەردوو ران لەكاتی رۆیشتندا.

الحُرْقَةُ: گەرمایی، ئەو خەمو نارەحەتیەی توشی دڵدار دەبێ بەهۆی دڵداریەوە ٥ یان ئەو تیزیو ترشییەی لە خواردندا هەستی پێ دەکرێ.

الحَرْقُوَةُ: لای زووروی قورگ.

الحريــق: هەڵگیرسانی ئاگرو شت سوتاندنی ٥ بڵێسەی ئاگر ٥ هەروا وشەی (الحریق) بە رەشەبای توندو بە سوتاندنو سەرما بردنی روەكو بەروبومیش دەگوترێ.

الحَرِيقَةُ: گەرمایی ٥ پەڵو (ئاردو ئاو تێکەڵ دەکرێ دەکوڵێندرێ).

الحَرْقَدَةُ: گرێی گەرو.

الحِرْقِدَةُ: بنی زمان ٥ وشتری رەسەن.

حَرْقَصَ في مشيه وكلامه: هەنگاوی كورتی نان ٥ قسەی خێرا خێرا كردن.

حَرْقَصَ النَّسْجَ: تەونەكەی زۆر توند چنی هەوداكانی لێك نزیك كردنەوە.

الحُرْقُوصُ: دەعبایەكی بچوكە وەكوو كێچ ٥ دەنكی خورما كە بەرسیلە بێ ٥ كەناری قامچی، سەروبنی قامچی، (ك: حرالبص)ە.

الحَرْقَفَةُ: ئێسقانی سەری كلۆت، (ك: حرالف)ە.

الحُرْقُوفُ: جوار پێی كزو لاواز.

حرك حَرَكاً: سەری شانی ئازاری لێ پەیدا بوو ٥ لە مەسەلەكەدا زۆر جیرە جیری كرد ٥ ئەو مافەی لە ئەستۆی بوو نەیدا ٥ سەرشانی ئاژەڵەكە یان ئادەمیزاد هەنگێورا.

حَرَكَ الحارِك: سەر شانی بری.

حرك فلاناً بالسيف: بە شمشێر لە ملی فلانكەسی دا ٥ یان شوێنێكی جەستەی بریندار كرد.

حَرَكَ صيد البَحْرِ حَرَكاً: نێچیری دەریا كەم بوو.

حَرِكَ حركاً: لە بەرامبەر ئافرەتدا پیاوەتی نەما ٥ (هو حَرِيكٌ).

حَرُكَ حركاً وحركةً: بێدەنگی خۆی دری‌و كەوتە جمو جوڵ.

حَرَّكَه: لە بێدەنگی‌و پاڵدانەوەی خۆی راپەڕاند.

احرك: بە توندی راساو بێدەنگی خۆی شلەقاند.

الحارِكُ: زورووی شان.

الحَراك: جمو جوڵ.

الحَرِك: منداڵی رۆح سووكی زیرەك.

الحَرَكَةُ: گواستنەوەی جەستەیە بە رۆیشتن لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكی تر ٥ یان گواستنەوەو جمو جوڵی هەندێك لە جەستەی وەكوو جوڵانەوەی ئاش یان مەكینە ٥ لە زانیاری دەنگدا جۆنیەتیەكە بۆ دەنگ پەیدا دەبێ كە بریتیە لە (فەتحەو كەسرەو ضەممە) بەرامبەریان (سكون)ە.

المِحْراكُ: كۆڵە وەز ٥ مقاش.

المَحْرَك: ئەوپەری مل بەلای زوورووەوە ٥ كۆتایی مل كە لەگەڵ سەردا بەیەك دەگەن.

الحَرَكْكَةُ: سەری کلۆت ، یان قەراخی کلۆت ئەوەی دەکەوێتە سەر زەوی لەکاتی دانیشتندا، (ك: حَرَاكِكُ)ە.

الحُركوك: شان ، شتی کەتەو بەهێز.

حَرَمَ فلاناً الشيئَ حرماناً: شتەکەی لەفلان پاساغ کرد بوو.

حَرُمَ الشيئُ: شتەکە حەرام بوو دەگوترێ: (حَرُمَ علیه کذا) ئەو شتەی لێ پاساغ بوو.

حَرُمَ الصلاةُ حُرْماً: نوێژکردنەکەی پاساغ بوو.

أحرم الرجلُ: پیاوەکە چووە حاڵەتی ئیحرامەوە یان چووە ناو مەککەوە، یان کەوتە ناو مانگە شەڕ تێدا قەدەغە کراوەکان ، یان چووە ناو پەیمان و بەڵێنەوە.

أحرم بفلان: چووە ناو حەرەمی فلانەوە خۆی خستە ژێر حیمایەی ئەوەوە.

أحرم بالصلاة: نوێژی دابەست و چووە ناو نوێژەوە.

أحرم عن الشيئ: خۆی لەو شتە گرتەوە.

أحْرَمَ بالحج أو العمرةِ: چووە ناو ئەنجامدانی کاری حەج یان عومرە بەوەش ئەو شتەی لەوەپێش بۆی حەڵاڵ بوو ئێستا لێی پاساغە.

حَرَّمَ الشيئَ علیه: شتەکەی لێ پاساغ کرد، بە حەرامی دانا.

احْتَرَمَهُ: ڕێزی لێ گرت.

تحرَّم منه بِحُرْمَةٍ: خۆی خستە پەنای کەسێکەوە بیپارێزێ.

تحرَّم فلان بفلان: فلانکەس لەگەڵ فلان ژیاو قسەی لەگەڵ کردو دڵنیا بوو کە ڕێزو وەفا لە نێوانیاندایە.

تَحَرَّمَ بطعامه و مجالستِهِ: بە دەمەك خواردنی و دانیشتن لەگەڵیدا ئەوەی بۆی هەبوو وەری بگرێ لێی پاساغ بوو.

استَحْرَمَ الشيئَ: شتەکەی بە پاساغ داناو حەرامی کرد.

الحرام: پاساغ و قەدەغە ، (بیت الحرام) کەعبە ، (مسجد الحرام) ئەو مزگەوتەی کەعبەی تێدایە ، (البلد الحرام) شاری مەککە ، (الشهر الحرام): یەکێك لەو چوار مانگانەی شەڕیان تێدا قەدەغە بووە کە مانگی (ذوالقعدة) و (ذوالحجة) و (المحرم) و (رجب) ، قورئان دەفەرموێ: ﴿مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ ... ﴿يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾.

حرام الله: واتە سوێند بەخوا.

الحرامي: ئەوکەسەی کاری خراپ بکا.

الحَرَمُ: پەستی مەککە ، (الحرمان): مەککەو مەدینە.

حرم الرجل: ئەوەی پیاو شەڕی لەسەر دەکاو دەیپارێزێ، (ك: أحْرام)ە.

الحُرْمَةُ: ئەوەی پاساغە پێ شێل بکرێ جا وادەو بەڵێن بێ یان ماف بێ یان ڕەفاقەتی و هەڤاڵیەتی بێ.

الحُرْمَةُ: ئافرەت، ژن.

حرم الرجل: خێزانی پیاو یان ئافرەتی خزم و خوێش.

الحِرْمِيّ: ئەوەی نیسبەت بە حەرەم دەدرێ.

الحريم: ئەوەی پاساغە پێ شێل بکرێ‌و بەبێ ڕیزی سەیری بکرێ ٥ کراسی ئەوکەسەی ئیحرام دەبەستێ ٥ هەروا وشەی (الحريم) شتە پەیوەست بووەکانیش دەگرێتەوە بۆ نموونە (حريم الدار) بەو شتانە دەگوترێ: کە پەیوەندییان بە خانووەکەوە هەبێ ٥ لە حەوشەو بەر بێلاو هەیوان‌و بەردەرگا.

حريم المسجد: هەرچی پەیوەندی بە مزگەوتەوە هەبێ لە حەوشەو ژووری ئیمام‌و ژووری مجەوەرو تەعزییە خانەو خوێندنگا.

الحَرِيمَةُ: ئەوەی لەناوچووە لە تەماع لێکراوەکان.

المُحَرَّمُ: ئەوەی پاساغ بێ ٥ حوشتری جەموش کە نەتواندرێ کەس بچێتە سەر پشتی ٥ یەکەم مانگی ساڵی قەمەری ٥ پێستی دەباغ نەکراو یان ئەوەی دەباغکردنی تەواو نەبووبێ هەروەها شوڕك‌و قامچی کە نەرم نەبووبێ ٥ نەرمەی لوت.

المَحْرَمُ: مەحرەم ئەو ژن‌و پیاوەی بەیەکتر بێگانە نەبن، حەرام بێ ببنە هاوسەری یەکتری‌و عەقدی مارەبڕین ئەنجام بدەن ٥ هەرشتێك خودا حەرامی کردبێ.

المِحْرَمُ: پۆشاکی ئیحرام بەستن.

المَحْرَمَةُ و الحُرْمَةُ: ئەو شتەی پێشێل کردنی پاساغ بێ لە وادەو بەڵێن‌و پەیمان‌و ئەو جۆرە شتانە ٥ ژنی پیاو ماڵ‌و منداڵی.

المَحْرُومُ: بەدبەختی وەها بۆ هەرشتێك بچی بە دەستییەوە نەیە.

حَرْمَدَ في الأمر: زۆر جمەو جمی کردو لە کارەکەی کۆڵیەوە.

حَرْمَزَهُ: نەفرەتی لێ کرد.

الحِرْماسُ: سفت‌و لووس ٥ ڕەق‌و پتەو، (ك: جرامس).

الحِرْمِسُ: بەمانا (الحرماس) دێ ٥ دەگوترێ: (سنة حرمس) ساڵێکی پڕ تەنگژەو گرانی‌و قاتی‌و قڕی بوو، (ك: حَرامِس).

الحَرْمَلُ: گیایەکی کێوییە لە بواری تەندروستیدا بەکاردەهێندرێ.

الحَرْمَلَةُ: پۆشاکێکی کورت‌و پانە لە مل دەپێچرێ‌و دەکەوێتە سەر شان‌و بەناوقەدی پشتدا شۆڕ دەبێتەوە ٥ دەق دەشوبهێتە دەسماڵی ئافرەتی کوردەواری.

حَرَنَت الدابةُ حِراناً وحروناً: وڵاغەکە پاشەو پاش کشایەوە، کاتێك داوای لێکرا بەرەو پێش بڕوا کشایەوە دواوە.

حَرَنَ فلان بالمكان: فلانکەس لەو شوێنە مایەوەو تێیدا نیشتەجێبوو.

حَرَنَ العسلُ في الخلية: هەنگوینەکە لە خەلیەو شانە هەنگوینەکەدا نووسا

بــــه کۆڵەســــەکەوەو دەرهـــاتنی
زەحمەت بوو.
حَرَنَ فلان في البيع: فلانکەس لە مامەڵەکەدا
زیادو کەمی نەنجام نەدا بە نرخی خۆی
فرۆشتیەوە، (فهو رهي حرون).
لِلحُرانُ من النحل: ئەو هەنگانەن کە
بەدیار شانە هەنگوینەکەوە بن و
بەجێی نەهێڵن.
حرا به حراً: شیاوی ئەوە بوو (فهو حري)
ئەو پیاوە شیاوە ٥ (رهي حَرِيَة) ئەو
ئافرەتە شیاوە، (ك: حرايا).
حري الشئ حرياً: ئەو شتە کەم بوو ٥
(حرى عليه): رقی لێ هەڵسا.
حري الشئ: روی لەوشتە کرد وای بۆچوو
٥ دەگوترێ: (حرى أن يكون ذلك)
هیوا وایە ئەوشتە وابێ.
أحراهُ: کەمی کردەوە.
تَحَرّى بالمكان: لەو شوێنە مایەوە ٥
(تحرّى في الأمور) لەکارەکان دا
ویستی باشترەکەیان وەدەست بێنێ.
تَحَرّى الشئ: بەمانا (حَرَاهُ) دێ ٥ (تحرّى
الشئ) زۆری لێ کۆڵیەوە ٥ زۆر
بەدویدا گەڕاو ویستی بگاتە بنج و
بناوانی.
الأحرى: باشترو شیاوتر.
الحراوة: ترش و تیزی خۆراك کە
لەدەمدا هەستی پێ دەکرێ.
الحروة: بەمانا (الحراوة) دێ ٥ هەروا
جوزانەوەو سوتانەوەیەکە لە
قورگ و لە سنگدا هەستی پێ دەکرێ
٥ جۆرە سەر ئێشەیەکە ٥ بۆگەنی
زۆر ناخۆش.
حَزَأَ الابل ونحوها حَزْءاً: حوشترەکانی
کۆکردەوەو لێی خوڕین.
إحزَنْزَأَ: کۆبۆوە ٥ (احزوزأ الطائر)
باڵندەکە باڵی لێك نان و لە
هێلکەکانی دوورکەوتەوە.
حَزَبَ الأمرُ حَزْباً: کارەکە توند بوو قورس
بوو بە بنبەست گەیشت.
حزب الأمرُ فلاناً: کارەسات تووشی فلان
بوو ٥ تەنگ و چەڵەمەی هاتە پێش
٥ لە حەدیثدا هاتووە ٥ (كان رَسُولُ
اللّهِ صلى الله عليه وسلم اذا حَزَبَهُ امر
صلى): پێغەمبەر (د.خ) هەرکاتێ
کارێکی گرنگی بهاتایە پێش پەنای
بۆ نوێژکردن دەبرد ٥ بەشێك لە
دوعاو پاڕانەوەی پێغەمبەر ئەوەبوو
دەیفەرموو: (اللهم انت عُدّتي ان
حُزِبْتُ) خودایە تۆ پشت و پەنامی
کە توشی ناخۆشی و چورتم بووم
(هو حازب رهي حازبة).
حـارب فلاناً: یارمەتی فلانی داو
پشتگیری کرد.
حَزَّبَهُمْ: کردنی بە حیزب حیزب و
پارچە پارچە.
حَزَّبَ القرآن: قورئانی بەش بەش کرد
کردی بەچەند حیزبێك.
تَحَازَبَ القوم: قەومەکە بوون بەچەند
پارت و لایەنێك.

تحازبوا عليه: له دژی ئەو یارمەتی یەكتریان دا.
تحزّبَ القومُ: بەمانا (تحازبوا) دێ.
الحِزْبُ: زەوی توندو پتەو ○ كۆمەڵێك ئادەمیزادی بە ورەو جەربەزە ○ هەر تاقمو پێڕو كۆمەڵێك بیرو بۆچونو ئامانجیان جیابێ ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾.
حزب الرجل: خزمو خوێشو یارمەتی دەرەكانی.
حزب الله: ئەوانەی شوێن پەیڕەوو رێبازی ئایینی خودا كەوتوون ○ ئەوەی ئادەمیزاد خووی پێوە دەگرێ لە ئەنجامدانی عیبادەتو خوێندنی قورئانو زیكرەكان.
الحِزْباءُ: زەوی توندو پتەو.
حَزْحَزَ الشيءَ: شتەی جوڵاندو دووری خستەوە.
حَزْحَزَ القومَ: هەندێ لە قەومەكەی پێش خستو هەندێكیانی دواخست لەكاتی خۆساز دانا.
تحزحزَ عن الشيءِ: لە شتەكە دوور كەوتەوە.
الحزحزةُ: ئازارێكە لە دڵ پەیدا دەبێ بەهۆی نەخۆشی یان رق هەڵسان یان خەفەت یان ترس.
حَزَرَ اللَّبَنُ ونحوه حُزوراً: ترش بوو.
حَزَرَ الوجه: روخساری گرژبوو.
حَزَرَ الشيءَ حَزْراً: لە گوێترە شتەكەی مەزندە كرد (هو حازِرٌ).
الحَزْراءُ: ئەوەی بڕشێ لە ماستو شتی تر.
الحَزْرةُ: (حزرة المال): ماڵی باشو هەڵبژاردە دەگوترێ: (هذا حَزَرَةُ نفسي) ئەمە باشترینو بەنرخترین شتی لای منە ○ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (لا تأخذوا من حَزَرات انفس الناس شيئاً).
الحَزوَّرُ: شوێنی پتەوو قایم، رەقەڵانو سەخت ○ منداڵی پێگەیشتو چوستو چالاك كە بگاتە تەمەنی بالغی.
الحَزوَّرَةُ: حوشتری بەستەزمانو بار خۆش ○ تەپۆڵكەی بچوك.
الحَزَوَّرُ: گەنجی بەهێز ○ پیاوی بەهێز.
حزیران: مانگی نۆی سورەیانیو مانگی شەشی رۆمی.
الحزيرة من المال: ماڵی باشو هەڵبژاردە، (ك: حزائر).
حَزَّهُ حزّاً: شتەكەی بڕیەوە بەڵام دوو كەرتی نەكرد ○ دەگوترێ: (حزَّ الشيءُ في صدره أو قلبه): ئەوشتە كاری لە دڵو دەروونی كرد.
احَزَّ على كرم فلان وشرفه: لە كەرەمو بەخششی فلانكەسی زیادكرد.
حَازَّهُ محازّةً وحِزازاً: دووری خستەوە ○ دەگوترێ: (بينهما شركة حِزاز) ○ ئەو دوو پیاوە هاوبەشییەكی ئاڵمارییان هەیە هیچیان متمانە بەوی تریان ناكا.
حَزَّزهُ: زۆری لێ بڕیە زۆر لێ كردەوە

○ دەگوترێ: (حَزَّزَ اسنانه) لە ددانەکانی زۆر تاشی ددانی بچوك کردنەوە.

احتَزَّهُ: بەمانا (حَزَّهُ) دێ ○ هەروا دەگوترێ: (احتَزّ السیافُ رأسَهُ) شمشێر بەدەستەکە سەری بڕیە سەری لێ کردەوە.

التحزیز: دەگوترێ: (فی أسنانه تحزیز) ددانەکانی تیژاییەکیان هەیە وەکوو ددانی مشار وەهان.

الحزاز: ئازارێکە لە دڵدا پەیدا دەبێ بەهۆی نەخۆشییەوە یان رق هەڵسانەوە یان ترس و خۆف ○ هەروا ئازارێکە بەهۆی خواردنێکەوە کە لەگەدەی دا دەترشێ.

الحزاز من الرجال: پیاوی ئازا بۆ لێخوڕینی شت و بۆ شەڕکردن و بۆ کارکردن.

الحزازیُّ: بەمانا (الحزاز) دێ.

الحَزَز: بەهێزو توندو تۆڵ ○ چاڵاییەك لەزەوی بکەوێتە نێوان دوو پارچە زەوی توندو پتەو.

الحَزَزُ من الرجال: پیاوی قسە رەق ○ کڵتو ماوە.

الحَزَازُ: ئازارێکە پەیدا دەبێ لەدڵدا بەهۆی نەخۆشییەوە یان رق هەڵسانەوە یان ترسەوە.

الحُزَّةُ: پارچە لە جەرگ بڕابێ یان لەگۆشت بڕابێ.

الحُزَّةُ من السراویل: شوێنی دوخینەکەیەتی ○ شوێنی پشتێن.

الحزیز من الرجال: بەمانا (الحَزَازُ) دێ.

الحَزیز من الأرض: چاڵایی بکەوێتە نێوان دوو پارچەی رەق و توندەوە ○ شوێنێك بەردی زۆر بێ بەردەکانی تیژبن وەکوو کێرد شت ببڕن، (ك: احزّة)ە.

الْمَحَزُّ: شوێنی شت بڕین شت کەرت کردن ○ دەگوترێ: (تکلم فأصاب الْمَحَزَّ) واتە: قسەی کردو قسەکانی بتمانە پێکراو بوون و شوێنی خۆیان گرت.

الْمِحَزُّ: ئامێرێکی شت بڕینەوەو شت کەرتکردنە ○ ئامێری شت مەزندەکردن و ئەندازە گرتنە.

حَزَقَ القوم به حَزْقاً: قەومەکە لە دەوری کۆبوونەوە.

حَزَقَ الشَّیْءَ: شتەکەی گوشی و زەختی لێکرد.

حَزَقَ الخُفُّ رجلَه: پێڵاوەکە (خوففەکە) قاچی گوشی ○ تەنگاوی کرد.

حَزَقَ فلاناً: تەنگی بە فلان هەڵچنی.

حَزَقَ الأسیر: پێوەندو کەلەپچەی دیلەکەی توندکرد ○ دەست و قاچی توند بەیەکەوە بەست.

احْزَقَّ: مەنعی کرد نەیهێشت.

تَحَزَّقَ: کۆبۆوە یەك هاتەوە.

تَحَزَّقَ فلان: فلانکەس چروك بوو، دەستی بەماڵی خۆیەوە گرت و لێی صەرف نەکرد.

الحازق: ئەوکەسەیە پێڵاوی تەنگ بێ‌و قاچی بگوشێ.

الحازقـةُ: مێینـەی (الحـازق) گـروپ‌و کۆمەڵ لە هەموو شتێك.

الحِـزاقُ: بۆینبـاخ ٥ بازنـەی ئەسـتورو پتەو.

الحَزَق: پیاوی چروك.

الحِزَقـةُ: گـروپ‌و کۆمـەڵ لـە هـەموو شتێـك، (ك: حِـزَقٌ) دەگـوترێ: (تتابعوا كأنهم حِزَقُ الجراد).

الحُـزُقُ مـن الرجـال: کورتـە باڵایـەکی وەهایـە هـەنگاوی کـورت بهـاوێ ٥ ئـادەمیزادی بەدخۆو خراپ ٥ چرۆك‌و دەست قوچاو.

الحُزُقَّةُ: بەمانا (الحُزُقُ) دێ.

احْتَزَك بالثوب: کراسـەکە (قوماشـەکە)ی کرد بە پشتێن.

حَزَمَـهُ حَزْمـاً: بـە پشـتێنەکەی تونـد بەستی بۆئەوەی جوڵەنەکا.

حَزَمَ الشيءَ: شتەکەی کردە کۆمەڵ کۆمەڵ یان باوەش باوەشی کرد.

حَـزَمَ أمـره أو رأيـه: ئـیش‌و کـاری خـۆی ڕێك‌و پێك کـرد یـان ڕاوو بۆچونی خۆی ڕونکردەوە.

حَزِمَ حَزَماً: سـنگی توشـی گـرێ‌و ئازارێـك بوو ٥ گەدەی گەورەبوو (هـو أحـزم وهي حزماء).

حَزُمَ حزامةً: سوور بوو لەسەر ئەنجامدانی کارەکە.

أحْزَمَهُ: پیاوەکە پشتێنی بـۆ دروسـتکرد یان پشتێنی لەسەر بەست.

أحْزَمَ فلاناً: فلانکەسی بە ورەبەرزو سوور بوو لەسەر هەڵوێست هاتە بەرچاو.

حَزَّمَهُ: پشتێنەکەی توند کرد.

إحْتَزَمَ الرجلُ: پشتێنی لە ناوقەدی خـۆی بەست.

تَحَزَّمَ: بـەمانا (احْتَـزَمَ) دێ ٥ دەگـوترێ: (تَحَـزَّمَ للأمـر) خـۆی بـۆ کارەکـە ئامادەکردو خۆی هەڵکرد.

تَحَزَّمَ لي أمـره: بـە ورەی بـەرزو بتمانـە بەخۆ تەصەروفی کرد.

الأحْزَمُ من الأرض: زەوی بـەرزی تۆکمـەو توند.

الحِزامُ: هەرشتێـك لـە پشـت ببەسـترێ حـەبل بـێ، پـەڕۆ بـێ، قـایش بـێ، دەگوترێ: (شَدَّ للأمر حِزامَهُ) خـۆی بۆ کارەکە ئامادە باش کـردو سـوور بوو لەسەر هەڵوێستی خۆی.

حِـزَامُ الطريـق: ناوەڕاسـتی ڕێـگەو نیشـانەی ڕێـگە ٥ دەگـوترێ: (أخـذ فلان حِزام الطريق) ڕێبازێکی ڕێـك‌و پێکی گرتەبەر.

الحَزْم من الأرض: بەمانا (الأحزم) دێ.

الحَـزَمُ: ئـازارو هەسـت کـردن بـە گـرێ‌و گرییەك لە سنگدا.

الحُزْمـةُ: هەرشتێـك باقـە باقـە بکـرێ‌و ببەسترێ.

الحُزُمَّـةُ: کورتـە بـاڵای تێـکسمڕاوی گۆشتن.

الحَزِيمُ: ناوقەدی باڵا، شوێنی بەستنی پشتێن ◦ سینگ، ناوەڕاستی سینگ دەگوترێ: (شدّ لهذا الأمر حزيمة) خۆی بۆ ئەم کارە ئامادە کرد، (ك: حُزُمٌ أحزِمة).

الحَيْزُومُ من الأرض: زەوی توندو پتەوی رەقو بەرز ◦ سینگ یان ناوەڕاستی سینگ، (ك: حيازم) دەگوترێ: (أُشْدُدْ للأمر حَيازِمك) نەفسی خۆتی بۆ ئامادە بکەو خۆتی لەسەر رابێنە.

المِحزَمُ المِحزَمَةُ: پشتێن، (ك: مَحازم)ە.

حَزَنَ الأمرُ فلاناً حُزناً: ئەو کارە فلانکەسی غەمبار کرد ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿يا أيُّها الرَّسُولُ لا يَحْزُنكَ الَّذينَ يُسارِعُونَ فِي الْكُفْرِ﴾.

حَزِنَ المكانُ حَزَناً: شوێنەکە زبرو رەقو توند بوو.

حَزِنَ الرجلُ حَزَناً وحُزناً: پیاوەکە خەفەتبار بوو ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ یان ﴿وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ﴾.

حَزُنَ المكانُ حُزُونةً: بەمانا (حَزِن) دێ.

أحزَنَ المكانُ: بەمانا (حَزُن) دێ ◦ دەگوترێ: (احزَنَ بهم المنزلَ) مەنزڵگاکە پێیان نەکەوتو بەلایانەوە ناخۆش بوو.

احزَنَ فلان: چووە ناو خەمو خەفەتەوە ◦ سواری ولاخی چەموشو هاربوو.

احزَنَ الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانی غەمبار کرد.

حَزَّنَ القارئُ في قراءته: خوێنەرەکە دەنگی خۆی لە خوێندنەوەکەدا باریك کردەوە.

حَزَّنَ الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانی غەمبار کرد.

الحُزَانةُ: کەسو کاری پیاو ئەوانەی هەمیشە لە هەوڵی پێگەیاندنو بەخێوکردنیان دایەو بۆیان غەمبارە ◦ هەرشتێك ببێتە هۆی خەمو خەفەت.

الحَزْنُ من الأرض: ئەو زەوییەی توندو پتەو بێ.

الحَزْنُ من التراب: ئەو ولاغەیە ژێر بار نەبێ.

الحَزْنُ من الناس: ئەو ئادەمیزادەیە مامەڵەی زبرو توندو تیژبێ.

حَزَا حزواً: رەملی لێدا وای بۆچوو.

حَزَا الشيءَ: بە گۆترە شتەکەی مەزندە کرد.

أحزى بالشيء: شتەکەی زانی (أحزى عليه في السلعة) نرخی کاڵاکەی بەرزکردەوە.

تَحَزَّى: وای بۆچوو بێ بنەماو زانیاری رەملی هاویشت.

الحازي: کوڵە وەنانیو فاڵگرەوە ◦ دەگوترێ: (على الحازي سقطت) بەسەر شارەزاو خەبیرەکەدا کەوت بووبە بەشی ئەو.

الحَزَّاءُ: بەمانا (الحازي) دێ.

حَسَبَ المالَ حساباً وحسباناً: ماڵەکەی ژماردو سەر ژمێری کرد ◦ مەزندەی کرد.

حداجة
مخيض
حربة
محدلة الطرق
محراب المسجد
خط محدّب
محدلة
محجن
محبرة
قلم الحبر
محجم
حبل
حجام
حدأة
حاجبة الشمس
حجاب
حجاب
محرَد
محراث
حرشف
حزاز
حبق
ثلاثيّة الحزّات
حاجبيّة
حرمل
حزنبل
حدقة
حرقون
حرباءة
حدأة
حجل
حبار
حباحب
مالك الحزين
حبارى
حراشف
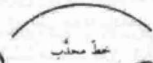
حَسِبَ حسباً: پێستی سپی بوو بەهۆی
نەخۆشییەوە ٥ (هو أحسبُ وهي
حسباءُ).
حَسِبَ الشَّيءَ كذا حِسَاباً: گومانی وابرد کە
ئەوشتە وایە.
حَسُبَ الانسانُ حَسَباً: خۆی و باوك و باپیری
خاوەن ڕێزبوون و هەموویان وەجاخ
زادە بوون.
أَحسَبَ: وتی ئەوەم بەسە ٥ (أحسَبَ
الشَّيءَ) شتەکە بەشی کرد.
أحسَبَ الشَّيْءَ فلاناً: ئەوەندەی شت دا
بەفلان تا گوتی بەسمەو هیچی تر
ناوێ ٥ دەگوترێ: (أعطاه فأحسَبَ)
بەشی دا زۆری پێ بەخشی.
حاسَبَهُ محاسبةً وحساباً: تووێژینەوەی
حیسابی لەگەڵدا کرد.
حَسَّبَهُ: بنەچەی خوێندەوەو باسی
وەجاخ زادەیی ئەوی کرد.
حَسَّبَ فلان فلاناً: فلانکەس بەخششی
زۆری دا بە فلان.
احتَسَبَ بكذا: کیفایەتی پێکرد.
احْتَسَبَ على فلان الأمرَ: رەخنەی لە
فلان گرت لەسەر کارەکەی
نیشەکەی بەدڵ نەبوو.
احْتَسَبَ الأمرَ: گومانی بۆ کارەکە بردو
وای زانی وەهایە.
احْتَسَبَ بە: گرنگی پێدا.
احْتَسَبَ الأجرَ على الله: پاداشی خۆی لای
خودا ویست، ویستی پاداشی لای
خودا بۆ بنوسرێ.
احْتَسَبَ فلان وَلَدَه: فلانکەس لە ئاستی
روداوی مردنی کوڕەکەی خۆگربوو
ویستی خودا پاداشی بداتەوە.
احتَسَبَ ما عند فلان: ئەوەی هەڵپشکنی
کە لای فلان بوو تابزانێ چیە.
تحاسَبَا: هەریەك لە هاوبەشەکان حیسابی
خۆی لەگەڵ ئەوی تریان کرد.
تَحَسَّبَ الأمرَ: هەوڵی دا بزانێ کارەکە
چۆنەو چییە.
الحِسَابُ: هەژماردن ٥ شتی زۆرو کافی ٥
قورئان دەفەرموێ: ﴿جَزَاء مِّن رَّبِّكَ
عَطاء حِسَابًا﴾.
يوم الحساب: ڕۆژی قیامەت.
علم الحساب: زانستی ژمارە.
الحساب الجاري: لە زاراوەی ئابوریدا
ڕێککەوتنێکە لەنێوان دوو کەسدا
کە مامەڵەی هەمیشەییان هەبێ.
حَسْبُ: واتە: بەس ٥ دەگوترێ: (مررت
برجل حسبك من رجل) بەلای
پیاوێکدا ڕۆیشتم چۆن پیاوێك بوو
هەر مەپرسە.
حَسْبُكَ هذا: ئەوەت بەسە، هەوڵی شتی تر
مەدە ٥ پێی قنیات بکە.
حَسْبُكَ من شرٍّ سماعُهُ: کیفایەتە بیستنی
شەڕ کە بیبیستی ئیتر یەکسەر لێی
بێزار دەبی.
الحَسَبُ: حَسَبُ الشَّيءِ: ئەندازەی شت و
ژمارەی شت ٥ دەگوترێ: (الأجر

بحَسَبِ العمل) کری بە ئەندازەی کارکردنە.

الحَسَبُ: ئەو بە هاوسەروەری و ڕێزدارییە کە پیاو پاڵ باوک و باپیرو بنەماڵەی خۆی دەدا.

الحُسْبَانُ: ژماردن ٥ تەگبیری تۆکمەو ورد، هەڵسوڕانی ڕێک و پێک و هاتوچۆی بێ دواکەوتن و بێ خەلەل ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾ ٥ هەورە بروسکە ٥ زریان ساردو سەرما ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا﴾.

الحِسْبَةُ: حیساب دەگوترێ: (فلان حسن الحِسْبَةِ في الأمر) فلانکەس حیسابی ڕاست و دروستەو باش دەزانێ کارو پیشەی خۆی بەڕێوە بەرێ.

لعله حِسْبَةً: ئەو ئیشەی لەبەر خاتری خودا ئەنجام داو بەتەمای پاداشی باشی ئەوە ٥ هەروا (حِسْبَة) (نظام الحسبة): لە ڕۆژگاری ئەمەوی و عەباسییەکانداو لەوە دواش بریتی بووە لە چەند فەرمانگەیەک پیاوێکی زاناو لێهاتوو سەرپەرشتی کردوە ئەو فەرمانگەیە چاودێری هەڵس و کەوتی بازاڕو شێوەی ئاداب و داب و نەریتی کۆمەڵگای کردووە بەتایبەتی نرخی کاڵاو چۆنیەتی ئەو کاڵایەی لە بازاڕەکاندا فرۆشراوە ٥ (نظام الحسبة) وەکوو (نظام القضاء) فەرمانگەیەکی گرنگ بووە.

الحَسِيبُ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ ژمێریار.

المُحْتَسِبُ: ئەو کەسەبووە کە سەروکاری فەرمانگەی (الحسبە)ی کردوە ٥ وەکوو وەزیری کاروباری کۆمەڵایەتی وابووە.

حَسْبَلَ: وتی: (حسبي الله).

حَسْحَسَ للشيءِ: ئازاری چەشت و هێشانی ئەو ئازارەی دەرخست.

حَسْحَسَ اللحمَ ونحوهُ: گۆشتەکەی خستە سەر پشکۆ بۆئەوەی ببرژێ.

تَحَسْحَسَ للقيام: هەوڵیدا بکەوێتە جم و جوڵ.

المُحَسْحَاسُ من الرجال: کەسێکە گورج و گۆڵ و بە ڕاپەڕ بێ.

حَسَدَهُ حَسَداً: ئاواتی خواست ئەو خێرو خۆشییەی لای فلانە لەو دەرچێ و بێ بۆلای ئەم ٥ یان هەر ئەو نیعمەتەی نەمێنێ ٥ دەگوترێ: (حَسَدَهُ النِعْمَةَ وحَسَدَهُ عليها).

أحْسَدَهُ: کابرای بە حەسودو بەخیل زانی.

تَحَاسَداً: هەریەک لەو دووانە حەسوودی بەوی تریان برد ٥ لە حەدیثدا دەفەرموێ: (لا تحاسدوا ولا تباغضوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله اخواناً).

الحسود: ئەو کەسەی بە سروشت حەسوود بێ، چ پیاو بێ چ ژن.

الحَسَدَلُ: پەرۆیەکی بچکۆلەیە قاچی زۆرن دەعبای بچوك دەخوا.

حَسَرَ الشَّئُ حسوراً: شتەکە دەرکەوت، ئاشکرا بوو.

حَسَرَ الغُصنَ: لقە دارەکەی سپی کرد توێکلەکەی لێ داماڵی.

حَسَرَ القوم فلاناً: ئەو قەومە داوایان لە فلانکەس کرد ئەویش چی هەبوو پێی دان و هیچی نەمایەوە.

حَسَرَ الدابةَ: ولاغەکەی هێندە ماندوو کرد کزو کۆڵەوار بوو.

حَسَرَ الشَّئَ عن الشَّئ: ئەوشتەی لەسەر ئەوشتە لاداو دەری خست ٥ دەگوترێ: (حَسَدَ كُمَّهُ عن ذراعه) قەقیانەی هەڵدایەوەو قۆڵی هەڵماڵی.

حَسَرت الجارية خمارها عن وجهها: کەنیزەکەکە سەرپۆشەکەی لەسەر رووی خۆی لادا.

حَسِرَ فلان حَسَراً: فلانکەس خەفەتی خواردو دڵگران بوو.

حَسِرَ على الشَّئ: پەرۆشی شتەکەی بوو (هو حسرانٌ وهي حَسْرى).

حَسُرَ البعيرُ والبَصَرُ حسارة: حوشترەکە ماندوو بوو چاو لە تەماشاکردن ماندوو بوو.

أحسَرَ الدابةَ: ولاغەکەی لێ خوڕی هەتا ماندوی کرد.

حَسَّرَ الطيرُ: باڵندەکە پەرو باڵی هەڵوەرین.

حَسَّرَ الطيرَ: پەرو باڵی باڵندەکەی لێ کردنەوە.

حَسَّرَ الحيوانَ: ولاغەکەی ماندوکرد.

حَسَّرَ فلاناً: فلانکەسی خستە ناو خەم و خەفەتەوە یان سوکایەتی پێ کردو ئەزیەتی دا.

إنحَسَرَ: دەرکەوت کەشف بوو.

انحَسَرَ الماء عن الساحل: ئاوی دەریاکە کشایەوە زەوییەکە دەرکەوت.

انحَسَرَ الطيرُ: باڵندەکە پەرو باڵی کۆنی هەڵوەرین و پەرو باڵی تازەی دەرکردن.

تَحَسَّرَ الشَّعرُ: موەکانی هەڵوەرین.

تَحَسَّرَ الطيرُ: پەرو باڵی فڕێ دان.

تَحَسَّرَت فلانةُ: فلان ئافرەت روبەندی لەسەر روخساری خۆی لادا.

تَحَسَّرَ على الشَّئِ: خەفەتی بۆ شتەکە خواردو پەرۆشی بوو.

استَحسَرَ: ماندوو بوو، وەڕز بوو، قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ﴾.

الحاسر من الجنود: ئەوەیە زرێ پۆشی و شتی لەوجۆرەی نەبێ ٥ وشەی (الحَاسِر) ئەگەر بۆ پیاو گوترا بەمانا سەر روتە ٥ ئەگەر بۆ ئافرەت بەکار هات واتە سەری و قۆڵی روت بن ٥ ئافرەتی سفور ٥ ئافرەتی روت، (ك: حُسر وحواسر).

الحسار: گیایەکی سەوزی ئەمەن درێژە بەسەر زەوی دا بڵاو دەبێتەوە بەزۆری لە شوێنی لیەڵاندا دەروێ ٥ ئاژەڵ زۆری حەز لێ دەکا.

الحَسْرَةُ: ئاهو خەفەت خواردنی زۆر.

المُحَسَّرُ: دەرخستنی ئەو شوێنانەیە لە جەستەی ئافرەت کە هەوەس دەجوڵێنن، (ك: محاسر) ٥ دەگوترێ: (فلان كريم المحسر) فلانکەس سەخی سروشتە ٥ (أرض عارية المحاسر) زەوییەکی سوتە مەرزییەو هیچ گیای تێدا نیە.

حَسَّ الشيءَ حَسّاً: شتەکەی لە بنێخ دەرهێنا، دەگوترێ: (حَسَّ البردُ الزرعَ) سەرماو سۆڵەکە کشتوکاڵەکەی لە بنێخ دەرهێنا.

حَسَّ رأسَ الذبيحة: سەری کوشتییەکەی خستە سەر ئاگرو دوایی کەوڵی کرد ٥ دەگوترێ: (حَسَّ عنه الغبارَ) تەپو تۆزی لە وڵاغەکە تەکاند بەرنەك.

حَسَّ فلاناً: فلانکەسی کوشت بەوە سەری هەڵکەند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ﴾.

حَسَّ الشيءَ وبه حَسّاً وحِسّاً: بەیەکێك لە هەستەکانی دەرکی بە شتەکە کرد.

حَسَّتِ النُّفَسَاءُ: ئافرەتەکە ژانی هاتیو بەهۆی منداڵبونەوە ئازاری توش بوو.

حَسَّ لە حَسّاً: بەهۆی ئازاری ئەوەوە توشی ئارەحمەتی بوو.

أحَسَّ الشيءَ وبه: بەشتەکەی زانیو هەستی پێکرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ﴾ ٥ بە یەکێ لە هەستەکانی هەستی پێکرد.

الحَسُّ: برایەوەو هەڵوەری دەگوترێ: (الحَسُّ شَعْرُهُ) واتە: قژی هەڵوەری.

انحَسَّت أسنانه: ددانی کەوتن.

تَحَسَّسَ الخبرَ: هەواڵیدا بنچو بناوانی هەواڵەکە بزانێ ٥ دەگوترێ: (تَحَسَّسَ من القوم) لە هەواڵو بەسەرهاتی قەومەکەی کۆڵیەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا بَنِيَّ اذْهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ﴾.

تَحَسَّسَ للقوم: هەوڵیدا زانیاریو جۆنیەتی روداویان بۆ کۆبکاتەوە.

الحاسَّةُ: ئافەتێکە توشی کشتو کاڵو لەوەرگا دەبێ لەناوی دەبا هەڵیدەپروکێنێ لە کەڵکی دەخا ٥ هێزێکی سروشتییە پەیوەندی هەیە بە جیهازەکانی جەستەی زیندەوەرەوە بەهۆی ئەوەوە ئادەمیزادو حەیوانات هەست بەو گۆڕانکاریو روداوانە دەکەن کە بەسەر جەستەیاندا دێ ٥ هەستەکانی ئادەمیزادو حەیواناتی تر پێنجن ٥ دیتن، بیستن، بۆنکردن، تامکردن، لێکەوتن (لەمس) ئەم پێنج هەستە پێیان دەگوترێ: (حەواس ظاهرە).

حَسَّاس: وشەیەکە کاتێك دەگوترێ: ئادەمیزاد هەوڵی شتێك بداو دەستی نەکەوێ.

الحَسَّاسُ: شوێن دەست، شوێن ٥

دەگوترێ: (ذهب فلان فلاحساس به): فلانکەس ڕۆیشت و شوێن پێی دیار نییە ٥ یان دەگوترێ: (اله لَیَجِدُ حَسَاسَ الحمی) هەست دەکا سەرەتای پەیدابوونی تا لەجەستەی دا هەیە.

الحُسَاسُ: وردەی شت ٥ وردە باران، وردە بەرد، وردە نان ٥ هتد ٥ ماسییەکە لە ولاتی بەحرەین هەیە وشک دەکرێتەوە تا هیچ ئاوی تێدا نامێنێ ٥ ڕەوشتی ناشیرین و بەدبەخت.

حَسِّ: وشەیەکە لەکاتی پەیدابوونی ئازاری گۆزو گومەتدا دەگوترێ ٥ دەڵێی (ضرب فلان فما قال حَسِّ).

الحَسُّ: وشەیەکە لەگەڵ وشەی (بَسِّ) دەگوترێ: بەمانا ڕازی و ئارازی، خۆشی و ناخۆشی ٥ دەڵێی (جِئْ بِهِ الشَّيْءَ من حَسِّك وبَسِّك) ئەو شتە بێنە بەخۆشی یان بەناخۆشی.

الحِسُّ: هەست کردن بەشت بەیەکێ لە هەستەکان ٥ دەنگی نزم ٥ ئەوەی دەیبیسی لە خشەو فرتەی شتێك بەلاتا دەڕواو نایبینی ٥ سەرماو سۆڵەیەك کشت و کاڵ لەناو بەرێ ٥ ئازارێکە توشی ئافرەتی زەیستان دەبێ ٥ سەرەتای پەیدابوونی تا لەجەستەدا.

الحِسِّيُّ: شتی هەست پێکراو بەیەکێ لە هەستەکان.

الحَسِيسُ: بەمانا (الحِسّ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ﴾.

المَحَسَّةُ: هەڵپڕوکێنەر ٥ دەگوترێ: (البرد مَحَسَّةُ النبات).

المِحَسَّةُ: ڕنەك، ئامێرێکە لە ئاسن دەدانی بۆکراون پشتی وڵاخی پێ دەخورێنی یان قوڕی پێ لە جەستەی دەکەیەوە.

المَحْسُوسُ: ئەوشتەی هەستی پێ دەکرێ بەیەکێ لە پێنج هەستەکان.

حَسَفَ الشَّيْءَ حَسْفاً: شتەکەی سپی کرد، توێکڵی لێ کردەوە.

حَسَفَ التَّمرَ: خورماکەی لە خشت و خۆڵەکەی پاك کردەوە.

حَسِفَ علیه حَسَفاً: ڕق و کینەی لێ پەیدا کرد.

حُسِفَ فلان: فلانکەس ڕەزیل بوو ڕوخا حەیای چوو لادرا.

حَسَّفَهُ: شتەکەی لە خشت و خۆڵ و پرزو پاڵ پاك کردەوە.

حَسَّفَ شارِبَهُ: سمێڵی تاشین.

انحَسَفَ: وردو پەت بوو، دەگوترێ: (انحَسَفَ الشَّيْءَ في يدِه) شتەکە لە دەستمدا وردو خاش بوو.

تَحَسَّفَ: بۆ مطاوعەی (حَسَّفَه) هاتووە ٥ توێکڵی لێ بووە.

تَحَسَّفَ فلان: فلانکەس هەرچی هاتە بەردەستی خواردی، هیچی نەهێشتەوە.

الحُسَافُ: خشت و خۆڵ و پرزو پاڵی هەموو شتێك ٥ لەمەی خورما مەبەست توێکڵ و خورما

وشـــكەڵەكانە ە لـــە ئـــادەمیزاد
مەبەست خوێڕیو هەتیو مجەیە ە
رق هەڵسان ە دوژمنایەتی ە ئـاوی
كەم ە دەگوترێ: (حُسافة الماء).

الحَسَفُ: چقڵ.

الْحَسِيفَة: رقو كینە ە دوژمنایەتی.

حَسِكَ المكان حَسَكاً: ئەو شوێنە گیا
حەسەكەی زۆر بوو (حەسەكە)
گیایێكە بەرێكی زبرو درکـاوی
هەیە بە خوریو كوڵكی مەڕو
حوشترەوە دەنووسێ.

حَسِكَ رأسُه: قژی سەری زۆر گشتو
گرژبوون.

حَسِكت الدابةُ: حەیوانەكە گیا
حەسەكەی كرۆشت.

حَسِك علیه: رقی لێ هەڵگرت.

أحْسَكَ النبات: گیا حەسەكە (بەیكوڵ)
بەری گرت.

أحْسَكَ الدابةَ: ناليكو جۆی دا بە ولاغەكە.

حَسَّكَ فلان: فلانكەس بەخیل بوو رژدو
چروك بوو.

الحُسَاكَةُ: رقو كینو دوژمنایەتی.

الحَسَكُ: گیایێكە بەرێكی زبرو گرناویو
چـقڵاوی هەیە لـە خـوری مـەڕو
كوڵكی حوشترەوە دەهاڵێ، وەكوو
بەیكوڵ وەهایە.

حَسَك السَّعدان: بەری زبرو گرناوی گیا
سەعدانە.

الحَسَكَةُ: تاكی (الْحَسَكَ).

الحُسَاكَةُ والحَسِيكَةُ: ئەو ئاڵفو ناليكەیە
ئـاژەڵ دەیكـرۆژێ وەكـوو جـۆ ە
قالۆنچە، (ك: حَسَالَكَ).

حَسَلَ مـن الشيءِ حَسْلاً: لەشتەكە
پـوخڵاوات بنـژێلو شـتە خـراپو
پوچەكانی هێشتەوە.

حَسَلَ بفلان: بەشی خراپی بۆ فلان دانا ە شتە
ناشیرینو خراپەكەی بە شیاوی ئەوزانی.

حَسُلَ بنفسه: ملی لـە خوێڕیەتی نـاو
كەمتەرخەمی لە كارەكەیدا كرد.

احْتَسَلَ: بێچووی سوسەمار (زیشك)ی
نێچیر كرد.

الحُسَالَةُ: شـتی خـراپو بـێ خێـر لـە
هەموو شتێك ە برۆێشی جۆو شتی
لەو جۆرە ە خڵتەی زیو ە دەگوترێ:
(هـو مـن حـسالة النـاس) ئـەو لـە
خوێڕیو پروپوچی ئادەمیزادە.

الحَسْلُ: ئـەبقی كـاڵ، دەنكـە ئـەبقی
نەگەییشتوو.

الحِسْلُ: بێچووی سوسەمار كاتێ سەری لـە
هێلكـە دەچروكـێ، (ك: أحســال
وحـسول وحِسْلَة) دەگوترێ: (لا آتيك
سِنَّ الحِسْلِ) هەرگیزاو هەرگیز مـن
نایەم بۆلات هەتا سوسەمار ددانی
نەكەوێ من نایەم ە چونكە هەرگیز
ئەو دەعبایە ددانی ناكەوێ.

الْحَسِيلُ: پروپـوچو شـتی خـراپ لەهـەر
شتێك بێ ە گۆلەكەی ماڵی ە دەگوترێ:
(اشـرى بقـرة بحَسِيلها) مانگاكـەی بـە
گۆلەكەوە كری، (ك: حُسُل)ە.

الحَسِيلَةُ: تاكی (الحَسِيل)ە ٥ بەمانا
پروپووچ و خوێری دێ ٥ دەگوترێ:
(هو من حَسِيلة الناس) ئەو زەلامە لە
خوێری و پەستە هەتیو مچەكانی
ئادەمیزادە.

حَسَمَ فلان حَسْماً: فلانكەس بەردەوام بوو
لەسەر كار.

حَسَمَ الشيءَ: شتەكەی بڕیەوە كۆتایی بە
كارەكە هێنا ٥ دەگوترێ: (حَسَمَ الداءَ):
بە دەرمان چاری دەردەكەی كرد.

حَسَمَ العرق: رەگەكەی بڕی و داخی كرد
بۆئەوەی خوێنی لێ نەیە.

حَسَمَ عنه الأمر: دوری خستەوە بۆئەوەی
ئیستراحەتی لێ بكا.

حَسَمَ على فلان غرضَهُ: نەیهێشت فلان بە
ئاواتی خۆی بگا.

حَسَمَت الأم طفلها: دایكەكە منداڵەكەی
لە شیر بڕییەوە.

الأحْسَمُ من الرجال: عاقڵمەندێكی ئەوتۆ
كە كارەكان بەرێك و پێكی و چاو
نەترسییەوە ئەنجام بدا.

الحَاسِمُ: یەكالا كەرەوە ٥ دەگوترێ:
(رأى حاسم) راوبۆچوونەكەی كێشەو
نیزاعەكەی یەكالا كردەوە.

الحُسَامُ: شمشێری بڕندە ٥ (احسام
السیف) ئەولا تیژەی زەبری پێ
دەوەشێندرێ.

الحُسُومُ: بەدبەختی ٥ دەگوترێ: (أیام
حسوم ولیال حسوم) رۆژگارو
شەوگارێكی بێ خێرو بێرو پڕنەگبەتی
٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ
سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا﴾.

الْمَحْسَمَةُ: ئەوشتەیە كارەكان یەكالا
دەكاتەوە ٥ دەگوترێ: (هذا مَحْسَمَةٌ
للداء) ئەم دەرمانە دەردەكە یەكالا
دەكاتەوە.

المحسوم: شتی یەكالا كراوە ٥
دەگوترێ: (صبی محسوم) منداڵێكی
لەشیر براوەیە یان منداڵێك كە
توشی بەدخۆراكی بووبێ.

حَسُنَ حُسْناً: جوان بوو (هو حسن وهي
حسناء)، (ك: حِسان).

أحْسَنَ: شتێكی كرد جوان و پەسند بوو.

أحْسَنَ الشيءَ: جوان ئەوشتەی دروست
كرد.

احسن به والیه: كارێكی جوانی ئەنجامدا،
شتێكی جوانی دروستكرد.

حاسَنَهُ: مامەڵەی جوانی لەگەڵدا كرد.

حاسَنَ به الناسَ: بە جوانییەكەی شانازی
بەسەر خەڵكدا كرد.

حَسَّنَ الشيءَ: شتەكەی جوانكردو
رازاندییەوە ٥ بەرزی كردەوەو حاڵ و
وەزعی باش كرد.

تَحَسَّنَ: خۆی جوانكردو روخساری خۆی
ئارایش دا.

استَحْسَنَهُ: بەجوان و باشی لەقەڵەم دا.

الأحْسَنُ: جوانترو باشتر.

الاستحسان: لە زاراوەی زانایانی ئوصولی

فیقهـدا بریتییـه لـەوەی واز لـه (قیـاس) بهێنـیو کـار بـه حوکمێـك بکەی کە بۆ ئادەمیزادەکان سوکترو خۆشتر بێ.

التحاسن: جوانییـەکان، رەنگـاو رەنـگ نوانـدنی شتێـك ٥ دەگـوترێ: (مـا أبدع محاسن الطاوس).

الحَسّانُ: پیاوێك کاری باشی زۆر بێ.

الحُسّان: شتی زۆر جوان.

الحَسَـنُ: حـەدیثـێ کـه ڕاوییـەکانی مەشهوربن.

الحُسْنُ: جوانی ٥ هەر پەیڕەوو پڕۆگرامێـك که بچێتە دڵی خەڵکەوە، (ك: محاسن)ە ٥ ئێسقانی دوا ئانیشك.

بـِـتُّ الحُسْـن: گیایەکـه لـه درەخـت دەهاڵێو گوڵێکی جوانی هەیە.

الحُسْـنى: مێینـەی (الأحسـن)ە ٥ سەرەنجامی باش.

الاسماء الحُسْنى: ناوە جوانەکانی خودا.

الحُسْنَیان: سەرکەوتنو شەهید بوون لە ڕێـگەی خـوادا قورئـان دەفـەرموێ: ﴿قُـلْ هَـلْ تَرَبَّصُـونَ بِنَـا إِلاَّ إِحْـدَى الْحُسْـنَيَيْنِ﴾ ٥ دەگـوترێ: (حُسَـناءُ وحسـناءِ ان یفعـل کـذا) هـەوڵو مەبەستی ئەوەیە ئەوە بکا.

الحَسَنَةُ: چاکە ٥ بێچەوانەی خراپەیە ٥ نازو نیعمـەت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَـإِذَا جَاءتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَـالُواْ لَنَـا هَـذِهِ﴾ ٥ خێرو چـاکەو بەخشین بـه ئاتاجـان ٥ خـاڵو نیشـانەیە کـه لـه پێستدا دیمەنەکـەی جوانە، ڕوخسار شیرین دەکا.

المُحَسِّنَةُ: ئەوەی شت باش دەکا، بـەلای باشـی دا کـاری تـێ دەکـا، دەگـوترێ: (هـذا الطعـام مُحَسِّـنَةٌ للجسـم) ئـەو خۆراکـه باشـەو بـۆ جەسـتە پێـی دەکەوێ دەرەنجامی چاکی هەیە.

حَسَا الطـائِرُ المـاءَ حَسْـواً: باڵندەکـه بـه دەندوکی پەلاماری خواردنەکەیدا.

حَسَا الرجل الحَسَاءَ: پیاوەکـه (پەڵوەکـەی) حەڵواکـەی پـارو پـارو خـوارد یـان شورباکەی قوم قوم خوارد.

احساه الحَسَاءَ: شورباوی بەدەمدا کرد.

حاسـاه الشـرابَ: وایکـرد شـەرابەکەی لەگـەڵ خـواردەوە ٥ کـردی بـه هاوبەشی خۆی لە خواردنەوەیدا.

حاسَيْتُهُ كَأْساً مُرّاً: هاوبەشیم کرد لـه غەمو نارەحەتیدا.

حَسَّاه الحساءَ: بەمانا (أحساه) دێ.

احْتَسَى الحساءَ ونحوه: شۆرباکەی لرف دا.

احتَسَى أنفاس النوم: هەناسـەی خـەوی هەڵمـژی، خـەوی لێ کـەوتو دەسـتی کرد بە پرخە پرخ.

احتَسَى مافي نفسـه: هەڵیپشکنی بزانـی چی لە دڵدایە.

اخْتَسَى سيرَ الفَرَسِ والجمل والناقة: شوێن پێی ڕۆیشتنی ئەسپو حوشترەکانی هەڵگرت سەرنجی ڕێگاکەیانی دا.

تَحاسَيَا: بـون بـه هاوبـەش لـه خواردنی شۆرباکە، حەڵواکە، پەڵوەکە.

الحَسَا: شۆرباوو شتی لەوجۆرە ە پەلۆ، حەلوا، (ك: احساء واحسية).

الحَسَاءُ: بەمانا (الحَسَا) دێ.

الحَسْوُ: کورتو کەم خایەن ە دەگوترێ: (يوم كحَسْوِ الطير) رۆژێکە بە ئەندازەی ئەوەی بالندە دەندوك بخاتە ناو خواردنەوە، بەمکوردی خۆمان دەڵێین: ئەوەندەی مریشك دەندوك بە زەوی دادا ە هەروا ناوە بۆ پەلۆ بۆ حەلوا بۆ شۆربە.

الحُسْوَة: پڕ بەدەم پەلۆ یان حەلوا، شتی کەم ە دەگوترێ: (سقاني مثل حسوة الطائر): ئەوەندەی ناو دامێ کە بالندە بە دەندوك هەڵی دەگرێ.

حَسِيَ الحِسْيَ حَسْيًا: زەوییەکەی هەڵکەند تا ئاوی لێ بێتەدەر.

حَسِيَ مالي لفسه: هەڵی پشکنی بۆئەوەی بزانێ چی لەدڵیدایە.

حَسَى الحِسْيَ: پارو پارو پەلۆمکە، حەلواکەی خوارد.

احْتَسَى الحِسْيَ: پارو پارو پەلۆمکە، حەلواکەی خوارد.

الحِسْي: دەشتایی زەوی کە ئاوی تێدا رادەوەستێ ە لمی رەق هەڵاتوو کە ژێرەکەی پتەو بێ.

حَشَاهُ بالقصى أو السوط حَشْياً: بە گۆچان بە قامچی لە گەدەو لەلا کەلەکەی دا.

حَشَاهُ بهم: تیرێکی لێدا چووە کلۆرایی جەستەیەوە.

حَشَا النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

المِحْشَاة: پۆشاکێکی سپی بچوکە دەکرێ بە دەرپێ.

احْتَشَهُ: رقی هەڵسان.

احْتَشَبُوا: کۆبونەوە.

الحَشِيبُ من الثياب: قوماشی ئەستور ە ئێسقانێکە لەناو سمی ولاغدایە کەوتۆتە نێوان رەگو زەنگی.

حَشْحَشُوا: ویستی راپەڕێ بکەوێتە جمو جوڵ ە قەومەکە هەر دەهاتنو دەچونو تێکیانەوە دەهاویشت ە لێك بڵاوبوونەوەو هەریەکەیان بە لایەك دا رۆیشت.

حَشْحَشَتِ النارَ: ئاگرەکە سوتاندی.

تَحَشْحَشُوا: بەمانا (حَشْحَشُوا) دێ.

حَشَدَ الزرعُ حَشْداً: کشتو کاڵەکە هەمووی روا.

حَشَدَت الناقةُ رلعوها: حوشترەکە شیر لە گوانیدا زۆر بوو.

حَشَدَ القومُ أو الجندُ حشوداً: کۆبونەوە، قەومەکە، سەربازەکان کۆبوونەوە بۆ هاریکاریکردنی یەکتری.

حَشَدَ القومَ حَشْداً: قەومەکەی کۆکردەوە ە دەگوترێ: (حَشَدَ لهذا الأمر جميع قواه): هەموو هێزو توانایەکی بۆ ئەو کارە کۆکردەوە (بِتُّ لي ليلةٍ لحَشَدٌ على الهموم) لە شەوێکدا مامەوە هەموو خەمو خەفەتی لێ بارکردبووم.

أحْشَدوا: خەڵکەکە کۆبوونەوە بۆ کارێك.

إحْتَشَدُوا: بەمانا (أحْشَدوا) دێ.

احتشدَ فلان لي كذا: فلانکەس باش خۆی بۆ شتەکە ئامادە کرد.

احْتَشَدَ القومُ على الأمر: قەومەکە لەبارەی کارەکە کۆبوونەوەو هەموویان هاریکاری یەکتری دەکەن.

تحاشدوا: بەمانا (احتشدوا) دێ.

تحشدوا: بەمانا (احتشدوا) دێ.

الحاشِدُ: ئێکۆشەرو هەوڵدەر ، دەگوترێ: (عِذْقٌ حاشد) لقە دارێکی بە بەرە زۆری بەروبووم پێوەیە.

الحَشادُ: ئەو شوێنانەیە بە کەمێک باران لافاویان لێ هەڵدەستێ ، دەگوترێ: (واد حشاد) و (ارض حشادٌ).

الحَشْدُ من الناس: گروپو کۆمەڵ.

الحَشِدُ من الرجال: ئەو پیاوەیە چی لە توانادا بێ بۆ یارمەتیدانی خەڵك دریغی ناکا.

الحَشِدُ من الأمكنة: ئەو شوێنەیە بەکەمێک باران لافاوی لێ هەڵدەستێ.

الحَشِدُ من العيون: ئەو چاوەیە هەمیشە فرمێسك دەرێژێ.

الحشودُ من النوق: ئەو حوشترەیە زوو شیر لە گوانەکانیدا کۆدەبێتەوە یان ئەو حوشترەیە کە بەیەکەم جار کەڵ بگرێ.

المَحشُود: قسە رۆیشتوو ، خزمەتکراو، دەگوترێ: (فلان محفود محشود) فلانکەس لەناو قەومەکەیدا قسە رۆیشتووە هەموویان ئامادەن بۆ خزمەتکردنیو بە قسەکردنی.

حشرهم حَشْراً: کۆی کردنەوەو راپێچی کردن ، دەگوترێ: (حَشَرَ اللهُ الخَلْقَ حَشْراً): خودا ئادەمیزادانی لە گۆڕەکانیان زیندو کردەوەو کۆی کردنەوەو راپێچی سارای مەحشەری کردن.

حَشَرَ الجَدْبُ الناسَ: گرانی خەڵکەکەی پاڵ پێوەنا بۆئەوەی روبکەنە شارەکان.

حَشَرَ الجدبُ الماشيةَ: قاتو قڕی مەڕو ماڵاتی بە قڕداو هەموی لەناو بردن.

حَشِرَ الشيءُ حشراً: شتەکە لینج بوو ، چلکن بوو.

حُشِرَ في رأسه: سەری زل بوو.

حَشَرَهُ: کۆی کردەوەو هەندێکی خستنە پاڵ هێندێکیان.

احتشر في أحد أعضائه: ئەو ئەندامی جەستەیەی گەورەبوو.

إنْحَشَرَ: بۆ مطاوعەی (حَشَرَهُ) دێ.

تَحَشَّرَ: کۆبونەوە.

الحاشِرُ: ناوێکە لە ناوەکانی پێغەمبەری ئیسلام ، هەروا ناوە بۆ ئەوکەسەی خەڵك کۆدەکاتەوە ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾ ، هەروەها بەو کەسەش دەگوترێ: کە پارەی میری کۆدەکاتەوە واتە کاری (جابی)یەتی دەکا.

الحَشْـــــرُ: کۆبونـــــەوە ٥ کۆبونـــــەوەی ئادەمیزادەکان لە ڕۆژی قیامەتدا.

یوم الحَشْرِ: ڕۆژی قیامەت.

الحَشَرُ- الحُشُرُ: شتی لە بێژنگ دراو.

الْحَشَـرَةُ: زیندەوەرێـک لـە گیانـدارانی سەر زەوی وەکوو قالۆچەو دوپشکو مشكو ژیشكو ئەو جۆرە حەیوانانە ٥ لـە زانیـاری زینـدەوەر زانیـدا بـە زیندەوەرێـك دەگـوترێ: کـە لـە دروستبوونیدا سێ قۆنـاغ بـبڕێ: قۆناغێ کە هێلکە بێ ئەمجار ببێتە زاڕۆڵە ٥ ئەمجار فەراشە.

الْمَحْشَـرُ: شـوێنی کۆکردنـەوەی ئـادەمیزاد بەهەر شێوەیەك بێ ٥ بە زۆری ئاوە بۆ ئـــەو شـــوێنەی کـــە ڕۆژی قیامـــەت پەروەردگار هەموو ئادەمیزادەکانی تێدا کۆدەکاتـەوە بـۆ حیسابو لێکۆڵینەوە ٥ جۆرە کلاوێکە وەکوو سدارە.

الْمَحْشَـرَة: ئـەو گیـاو گژەیـە کـە دوای دروێنە دەمێنێتـەوە لـە پەرێزەکـەدا ٥ ئـــەوەی دوای دروێنـــە شـــین دەبێتـــەوە ٥ دەگـــوترێ: (أرســـلوا دوابَّهُـمْ فِي الْمَحْشَـرَةِ) ئاژەڵـەکانیان ڕەوانەی پەرێزەکە کرد.

حَشْرَجَ: هەناسەکەی لە قورگی دا هاتوو چـۆی کـرد ٥ دەگـوترێ: (حَشْـرَجَ الْمُحْتَضَـرُ عنـد المـوت): کـابرای گەیشـتوو بـە حالـەتی گیانـەڵاو هەناسەی لە قورگیدا هاتوو چوو، (ك: محاشـر) ٥ دەگـوترێ: (حَشْـرَجَ روحُهُ فِي صدره): خەریکە بمرێ.

الْحَشْـرَجُ: کونێـکە لـە کێـو ئـاوی تێـدا کۆدەبێتـەوە ئاوەکـە صـاف دەبـێ ٥ ئاوێـکە لـە ژێـر زەوی کـەس پێـی نازانـێ کـە تـۆ هـەڵت کـۆڵیو ئەندازەیەك قوڵت کرد ئاو فیچقە دەکـاو هەڵـدەقوڵێ ٥ گۆزەیـەکی تـەنكو نایابـە ئـاوی تێـدا سـارد دەکـرێ ٥ گـوێزی هیندییـە، (ك: حشارج).

حَشَّ الشَّيْءُ حَشّاً: شتەکە تەڕایی نەماو وشك بوو ٥ دەگوترێ: (حَشَّ الجنينُ): بێچوەکە لەناو منداڵدانی دایکیدا وشـك بـوو گەشـەی نـەکردوو لـەبار چوو.

حَشَّتِ اليدُ ونحوها: دەستەکە شەلە بەتـە بوو وشك بوو.

حَشَّ الحشيشَ: گیا حەشیشـەکەی دروەوەو کۆی کردەوە.

حَشَّ الماشيةَ: گیای بۆ ئاژەڵەکان هاویشت.

حَـشَّ النـارَ: سـوتەمەنی بـۆ ئاگرەکـە کـۆکردەوە، تێـکی وەردا بۆئـەوەی خۆش ببێو بڵێسە بسێنێ.

حَشَّ الحَرْبَ: ئـاگری شـەڕەکەی هـەڵکردو خۆشی کرد.

حَشَّ شيئاً بشيءٍ: ئەو شتەی بە شتێـکی تر بەهێز کرد دەگوترێ: (حشَشْتُ النار بالحطبِ وحَشّ الحربَ بالسلاح وحَشَّ السهم بالريش وحَشَّ مال فـلان بمـال غيره).

أَحَشَّ للكانُ: ئەو شوێنە گیاو گژی تێدا روا.

أَحَشَّ الكـلأ: وەختـی دروێنـەی گیاکـە هات.

أَحَشَّ فلاناً: یارمەتی فلانکەسی دا بۆ درونەوەی گیاکەو کۆکردنەوەی ٥ یان یارمەتی دا بۆ ئاگر کردنەوە.

أَحَشَّ اللهُ يَدَهُ: خودا دەستی وشك کرد ئـەم رسـتەیە بـە زۆری بـۆ دوعـا بەکاردێ.

أَحَشَّـت الحامـلُ الجـنينَ: ئافرەتەکـە منداڵەکەی لەبار چوو.

احتَشَّ الْحَشِيشَ: گیایەکەی دروێنە کرد.

احتَشَّ للنـارِ: سـوتەمەنی بـۆ ئاگرەکـە کۆکردەوە.

اسـتحشَّ: کـزو لاواز بـوو ٥ (اِسْـتحشَّ الجـنينُ في الـرحم) کۆرپەلەکـە لـە منداڵدانی دایکی دا وشك بوو.

الأحشُـوشُ: کۆرپەلـەی وشـکەوەبوو لەسکی دایکی دا، (ك: أحاشيش).

الحِشَاش: جەواڵ و تابینچەو شتی وا کە گیاو گژی تێدا بێ.

الحُشَاشُ: دەگوترێ: (حُشَاشاكَ أن تفعل كـذا): هەرچـی توانـای تـۆ هەیـە بریتییـە لـەوەی ئـەوە بکـەی، هەرئەوەت لەدەست دێ.

الحُشاشَـةُ: بـاقی مانـدەی گیـان لـە نەخۆشدا ٥ دەگوترێ: (ما بقي من الشـمس الاّ حُشاشَـة نـار ع) خـۆر خەریکە ئاوابێ و تۆزقاڵێکی ماوە.

الحُشُّ: بەمانا (الأحشـوش) دێ ٥ بـاغ ٥ خورمای کۆکراوە ٥ ئاغەڵ و پەناگە ٥ شوێنی دەست نوێژ شتن.

الحُشَّـةُ: تەپۆڵکـەی گـەورە کـە حەشیشـەی لەسـەر بـڕوێ، (ك: حُشَشٌ).

الحَشَّاشُ: دروێنەکەری گیا حەشیشە ٥ کۆکەرەوەی گیا حەشیش ٥ فرۆشیاری حەشیشە ٥ حەشیشە کێش.

الحُشَّـاش: داس، ماراغـان، ئامێرێـکە گیاو گژی پێ دەدرونێتەوە.

الحَشَّاشُـون: پێرێـکن لـە شـیعەی ئیسماعیلی، حەسەنی کوڕی صەباح ئەم پێڕەی پێکەوە ناوە.

الْحَشِيشُ: گیاو گژی وشك بوو کە بتوانرێ کۆبکرێتەوەو بکرێ بە لەوەڕ بۆ ئاژەڵ ٥ روەکێکە بێهۆشکەرە.

الْحَشِيشَـةُ: باقـەو گورزەیـەك لـە گیـاو حەشیشە.

حشيشةُ النار: روەکێکی تەمەن درێـژە لـە پێڕی (قِنَّبَات)ە لە خۆرهەڵاتدا هەیـەو لە ئەورووپاش شەتڵ دەکرێ و لـە بواری بۆن خۆشیدا بەکاردەهێندرێ.

المِحَـشُّ: داسـی درونـەوەی گیاوگـژ ٥ مقاش و کۆڵەوەژی ئاگر تێـك وەردان و خۆشکردن ٥ دەگوترێ: (فـلان مِحَشُّ حـرب) فلانکـەس ئـاگر خۆشـکەری شەڕو هۆی هەڵـگیرسانیەتی ٥ باش لەشەڕ دەزانێ.

مِحَشُّ الكتيبة: پیاوی ئازاو چاو نەترس ٥ کیسەی حەشیشە.

لِلحَشَّةُ: بەمانا (المِحَشُّ) دێ ٥ گۆچانێك یان دارێکی درێژ کە گەڵای درەختی پێ بوەرێنی، (ك: مَحَاش).

حَشَفَ حَشْفاً: وشك بوو چرچ بوو وێك هاتەوە ٥ دەگوترێ: (حَشَفَ الضرعُ): شیری گوانەکە سەر کەوتەوەو نەدۆشرا.

احْشَفَ: بەمانا (حَشَفَ) دێ.

حَشَفَ النخلُ: خورماکە خراپ بوو دەنکەکانی وشکەڵ بوون.

حَشَّفَ عينَيه: پێڵوی چاوی وێك نان لە نێوان برژوڵەکانیەوە روانی.

تَحَشَّف: بەمانا (حَشَفَ) دێ.

تَحَشَّفَ فلان: فلانکەس پۆشاکی رزیوو دراوی لەبەرکرد.

تَحَشَّفَ أوبار الابل: کوڵکی حوشترەکە لێی بووە بە بادا رۆیی.

إسْتَحْشَفَ: بەمانا (حَشَفَ) و (تَحَشَّفَ) هاتووە.

إسْتَحْشَفَ الأنف: ناو لوتی وشك بوو جەرو جۆڵی خۆی بەئاسانی بۆ ناکرێ.

الحُشافَةُ: ناوی کەم.

الحَشَفُ من التمر: خورمای وشکەڵو خراپ ئەوەی پێش گەیینی وشك بێتەوەو رەق هەڵبێ نە دەنکی هەبێ نە توێکڵ نە شیرنایی ٥ دەگوترێ: (أحَشَفاً وسوء كيلة؟) خورمای خراپیش و پێوانەی خراپیش؟! بە کەسێك دەگوترێ: دوو رەوشتی خراپی تێدا بن ٥ گوانی وشك و بێ شیر، ئانی وشك.

الحَشِفُ: خراپ و بێ کەڵك: دەگوترێ: (تَمر حَشِفٌ) خورمایکە وشکەڵو قرچۆکی زۆرە.

الحَشَفَةُ: ئەوەی دوای سوننەتکردنی ئالەتی نێرینە دەردەکەوێ ٥ دومەڵێکە لە قورگی ئادەمیزادو حوشتر دێ ٥ بەردێکە لەناو دەریادا دروست دەبێ، (ك: حشاف) ٥ بنچکی گیاو دەغڵ و دانی درواوە دوای درونە کردنی ٥ پیرێژنی زۆر پیرو پەککەوتە، (ك: حَشَفٌ حِشاف).

الحَشِف: پۆشاکی کۆن.

حَشَكَ القومُ حشركاً: خەڵکەکە کۆبونەوە ٥ دەگوترێ: (حَشَكَتِ القوسُ) کەوانەکە تیرەکەی زۆر دوور فڕێدا ٥ هەروا ناوە بۆ هەر گیاندارێکی شیردەر کەشیر لە گوانەکانیدا کۆ ببێتەوە ٥ درەختی خورما کە زۆری بەر گرتبێ ٥ هەور کە زۆری باران پێبێ، ئاسمان بارانی زۆری باراندبێ ٥ رەشەبای بەهێز.

حَشَكَ فلان الناقة: فلانکەس حوشترەکەی نەدۆشی بۆئەوەی شیر لە گوانەکانیدا کۆبێتەوە.

حَشِكَ الحمران حَشَكاً: ئاژەڵەکە جۆی کرۆشت.

احْشَلَ الدابةَ: ئالیك‌و جۆی دا بە ئاژەڵەكە.

الحِشاك: دەمبێن، لولە دارێكە لە دەمی بێچوی ئاژەڵ دەكرێ بۆئەوەی نەتوانێ لە گوانی دایكی شیر بخوا (ك: حُشُك واحْشِكة).

الْحَشْكَةُ: ئاوە باران‌و شتی لەوجۆرە.

الْحَشَكَةُ: كۆمەڵی ئادەمیزاد ◦ دەگوترێ: (جاء القوم بحشكتهم) هەمەكە تێكڕا هەموویان هاتن.

الْحَشُوكُ: ئەو حوشترەی خێرا شیر لە گوانەكانیدا كۆدەبێتەوە.

الْحَشِيكَةُ: جۆ ◦ دەگوترێ: (علف دابته حشيكة).

حَشَمَ فلان حُشُوماً: فلانكەس بەخۆیدا شكایەوەو شەرمی كرد.

حَشَمَ منه: شەرمی لێكرد ◦ دوای كزی‌و لاوازی تەندروستی بەرەو باشی ڕۆیی.

حَشَمَت الدوابُ في أول الربيع: لەسەرەتای بەهاردا ئاژەڵەكان لەوەڕی باشیان دەست كەوت‌و تێریان خواردو قەڵەو بوون.

حَشَمَ فلاناً حَشْماً: ئەزیەتی داو قسەی وای لە ڕوداكرد پێی ناخۆش بێ ◦ خەجاڵەتی كرد ◦ ڕقی هەڵساند ◦ بە كەسێكیش دەگوترێ: كە جۆرە خواردەمەنیەكی پێش چاو كەوتبێ (ماالذی حَشَمَكَ؟) چی تۆی لەو خواردنە بێزراندوە.

حَشِمَ حَشْماً: خەجاڵەت بوو ◦ ڕقی هەڵسا.

أحْشَمَهُ: بەمانا (حَشَمَهُ) دێ كەسێكیش خواردنێكی پێش چاو كەوتبێ پێی دەگوترێ: (ما الذی أحشمَكَ؟).

حَشَّمَهُ: ڕقی هەڵساند.

احْتَشَمَ: شەرمی كرد ◦ لە زمانیدا ڕێبازێكی مامناوەندی گرتە بەر.

احْتَشَمَ بأمره: گرنگی بە كارەكەی دا.

تَحَشَّمَ منه: شەرمی لێكرد.

تَحَشَّمَ الشَّيْئَ: خۆی لە شتەكە پاراست‌و خۆی لێ دوور خستەوە.

الْحَشَمُ: دارو دەستەو تاقمی كەسێك كە بۆ هەموو كارێك گوێ لە مستی بن لە خۆشی‌و ناخۆشیدا هاریكارو هەماهەنگی بن.

الْحُشْمَةُ حُشْمَةُ الرجل: خزم‌و كەسو كاری پیاو ◦ خێزانی پیاو.

الحِشمَةُ: حەیاو شەرم ◦ ڕێبازی مام ناوەندی‌و میانەڕەوی.

الحُشوم: درزو چرچ‌و لۆچ ◦ دەگوترێ: (فی یدیه حُشوم) دەستی قەڵشت‌و چرچ‌و لۆچی تێدان.

الْحَشِيمُ: ئادەمیزادی بەحەیاو ڕەزان‌و بەخۆ چاراو ◦ شكۆمەندو ڕێزگیراو لە لایەن خەڵكەوە ◦ جیران ◦ میوان، (ك: حُشَمَاءُ).

حَشِنَ الوعاء ونحوه حَشَناً: قاپەكە گۆڕاو بۆگەنی كرد بەهۆی چەوری ئەو ماستەی پێوەی نووساوە.

حَشِنَ فلان: فلانكەس كینەی پەیدا كرد.

أخشَنَ الوِعَاءُ ونحوه: باری به شتنی مەنجەڵەکەوە نەگرت گوێی بە شتنی نەدا تا بۆگەنی کرد.

حاشَنَهُ: جنێوی پێداو قسەی ناشیرینی ئاراستە کرد.

تَحَشَّنَ: بەمانا (حَشِنَ) دێ.

الحِشَانُ: قاپێك كە بۆنی گۆڕاوبێ بەهۆی ئەوەی چڵك و چەوری پێوە ماوەتەوەو نەشۆراوە.

الحِشْنَةُ: کینەو رق و قار.

الحَشْوَرُ مِن الدواب: زیندەوەری قەبارە گەورەو زەبەللاح، (ك: حَشَاوِرُ وحَشْوَرة).

الحَشْوَرَةُ: مێینەی (الحَشْوَر) ە.

الحَشْوَرَةُ: پیرە ژنی قسە خۆش، (ك: حشاور).

حشا الوِسادة ونحوها: سەرینەکەی پڕکرد لە لۆکەو شتی لەوجۆرە.

حشا فلاناً: زەبرەکەی ئاراستەی ریخۆڵەی فلان کرد.

حَشِيَ السِّقاءُ حشاً: ماستەکە بە دیوی ناوەوەی مەشکەکەدا نوساو لێی بوو بە توێکڵ.

حَشِيَ فلان: ناوسکی ئازاری لێ پەیدا بوو ٥ توشی نەخۆشی رەبوە (هەناسە سواری) بوو.

حُشِيَ فلان غيظاً وكبراً: فلانکەس پڕبوو لە قین و قار.

أحشاه: بەشی دا، پێی بەخشی ٥ دەگوترێ: (أتيته فما أحلني وما أحشاني) هاتم بۆلای نە رێزی گرتم نەبەشی دام.

حاشا: جگە، وشەیەکە بۆ جەرت کردنە.

حَشّىَ الكتابَ: پەراوێزی بۆ کتێبەکە کرد.

حَشّى الثوبَ: پەراوێزی بۆ کراسەکە دروست کرد.

احْتَشَى: پڕبوو.

إحْتَشت المرأة المشية: ئافرەتەکە دەرپێی دوو توێی لە پێ کرد یا فەروەی ئیسفنجی خستە سەر سمتی بۆئەوەی سمتی قەڵەو بنوێنن.

الحَشّي: دەنگێ تێکەڵ بە دەنگی تر بێ (ژاوەژاو).

تحاشى عن كذا: خۆی لەوشتە بەدوور گرت.

تحَشَّتِ المرأة: ئافرەتەکە فەروە یا ئیسفنجی خستە سەر سمتی بۆئەوەی وا بزانرێ سمتی گەورەن.

تحشت المرأة من فلان: ئافرەتەکە لە فلان جاڕز بوو.

تحاشى في بني فلان: هەڵی کرد لەناو فلان قەوما مایەوە.

تحاشى من القوم فلاناً: فلانکەسی لە قەومەکە جەرت کرد.

الحاشية: لە هەموو شتێك، قەراخ و بیجاغ و دەوروبەری ئەملاو ئەولا.

الحاشية من الابل: حوشتری بچکۆلە، کۆمەڵە حوشترێکی ورد کە حوشتری گەورەیان تێدا نەبێ ٥

ماڵو منداڵو خێزان ٥ خزمو کەسو کارو دارو دەستە، دەسو پێوەند ٥ دەگوترێ: (هؤلاء حاشیة الأمیر) ٥ هەروا (حاشیە) بەو پەراوێزو نووسینە رونکەرەوانە دەگوترێ: کە لەسەر کتێب دەنووسرێن، (ك: حواشی)یە ٥ دەگوترێ: (عیش رقیق الحواشی) ژیانێکی خۆشو پڕ نازو نیعمەتە ٥ (کلام رقیق الحواشی) قسەی نەرمو نیانو لەسەرەخۆ ٥ (رجل رقیق الحواشی) پیاوێکە هاونشینیو رەفاقەتی خۆشە.

الحَشا: ئەوەی ژێر پەردە ئەو دیو پێستی سك کە هەموو ناوسك دەگرێتەوە بەجەرگو سپڵو ریخۆڵەو ئەو شتانەوە ٥ هەروا بەقەدی باریکیش دەگوترێ ٥ دەڵێ (هو لطیف الحشا): ئەو پیاوە قەد باریكو گەدە بچوکە ٥ بە دەقەرو ناحیەش دەگوترێ: دەڵێی (أنا في حشاه) ئەمن لە ژێر سێبەرو وڵاتی ئەودام.

الحَشاة: زەوی رەشو سوتە مەرۆ کە هیچ خێرو بێرێکی لێ پەیدا نەبێ ٥ دەڵێی (أرض حشاة).

الحَشوُ: ناواخن.

الحَشوُ من الابل: حوشتری بچوك ٥ (الحشو من الرجال) ئەو پیاوانەی پشتیان پێ نابەسترێ ٥ (الحشو من الکلام) قسەی زیادو بێ نرخ (حشو الرجل) خودی پیاوەکە خۆی.

حشو البیت من الشعر: پێکهاتەکانی شیعرەکە جگە لە عوروزو ضەربەکانی.

الحُشوَةُ: هەرچی لەناو سکدا بێ جگە لە بەزو پیو.

الحُشوَة من الشاة: ناوسکی مەڕەکە.

الحُشوَة من الناس: خوێڕی هەتیو مچە ٥ دەگوترێ: (ماأکثر حشوة أرضه).

الحَشوِیة، الحَشَویة: ئەوشتەی نیسبەت دەدرێ بۆلای (حشو)و بە حەشو لە قەڵەم بدرێ ٥ کۆمەڵێکن کار بە ظاهیر دەکەنو بڕوایان بە زۆر شتی (ما وراء المادة) نیە، جەستە بۆ خودا بڕیار دەدەن.

الحَشِیُّ: ئەوکەسەی ئازاری ناوسکی هەبێ ٥ شتی وشك بوو، پوشو پەلاش ٥ کە کەڕوی هێنابێو بۆگەنی کردبێ.

الحَشِیة: راخەرو لێفەی ئاودار ٥ دەرپێیەکی کورتە لە فەروە یان لە ئیسفنج دروست دەکرێ ئافرەت لە پێی دەکا بۆئەوەی سمتی گۆشتن بنوێنن، (ك: حشایا)یە.

حَصَا الرضیع حَصْواً: شیرە خۆرەکە تا تێر بوو شیری خوارد.

حَصَا من الماء: تێر ئاو بوو.

أحصاه: تێر ئاوی کرد.

حَصَبَهُ حَصْباً: بەردە ورکەو شتی وای تێگرت.

حَصَب المكان: شوێنەکەی بە بەردە وردکە راخست بەردە وردکەی لە شوێنەکە ڕۆکردن‌و بڵاوی کردنەوەو تەختی کردن.

حَصَبَ النارَ بالحَصَب: بەردی گۆگردی فڕێدانە ناو ئاگرەکە بۆئەوەی خۆش ببێ‌و بڵێسەی زیاد بکا ٥ یان دەستە چیلەی تێ فڕێدان بۆئەوەی زیاتر بڵێسەی زیاد بکا.

حَصَبَ فلاناً عن کذا: فلانکەسی لەوشوێنە لەوشتە دوورخستەوە.

حَصِب الطفل: منداڵەکە سورێژەی لێ هاتن.

اَحْصَبَ الفرسُ وغیره: ئەسپەکە پەلەی کردو غاری داو تەپ‌و تۆزو زیخ‌و بەردە وردکەی هەڵساند.

اَحْصَبَ فلاناً عن کذا: فلانکەسی لەوشوێنە یان لەوشتە دورخستەوە.

حَصَّبَ الحاجُ: حاجیەکە لە شەودا نزیکەی سەعاتێك لە میحصەب نووست (شوێنێکە لە نزیك موزدەلیفە دەوروبەری مەککە.)

حَصَّبَ المکانَ: شوێنەکەی بە بەردە وردە فەرش کرد.

حُصِّبَ الطفل: منداڵەکە سورێژەی گرت (سورێژەی لێهاتن).

تَحاصَبا: بەردە وردکەیان بە یەکتردادا ٥ شەڕە بەردە وردەیان کرد.

تَحَصَّبَ: بۆ مطاوعەی (حَصَّبَه) هاتووە.

تَحَصَّبَ الطیْ: باڵندەکە لە لانەی دەرچوو بۆئەوەی دانەوێڵەی دەست بکەوێ.

الحاصِبُ: شوێنی بەردە وردکاوی ٥ رەشەبای توند کە زیخ‌و بەردەوردە هەڵبگرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا﴾ ٥ هەورێك کە تەرزە ببارێنێ.

المِحصابُ: شوێنی شەیتان رەجم کردن.

الحَصَبُ: بەردە وردکە ٥ داری سوتاندن ٥ هەرشتێك بخرێتە ناو ئاگرەوە بۆ سوتاندن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾.

الحَصِبُ: بەمانا (الحاصب) دێ دەگوترێ: (مکان حَصِبٌ وریح حَصِبَة) هەروا دەگوترێ: (لَبَنٌ حَصِبٌ) ماستەکە توند بوو رۆنەکەی لێ دەرنەهات.

الحَصْباء: بەردە وردکە.

الحَصْبَةُ: بەمانا (الحَصْباء) دێ ٥ سورێژە (کۆکەو هەڵامەت‌و لەرزو تای لەگەڵدایە).

لیلة الحَصْبَة: ئەو شەوەی دوا سێ رۆژەی دوای یەکەم رۆژی جەژنی قوربان دێن.

الحَصَبَةُ: تاکی (الحَصَب).

المَحْصَبَةُ: دەگوترێ: (أرض محصبة): زەویەکی بەردە وردکاوییە زۆری بەردە وردکە لێ هەیە ٥ یان دەڤەرێکە خەڵکەکەی زۆر توشی سورێژە دەبن.

المُحَصَّبُ: شوێنی شەیتان رەجمکردن.

حَصْحَصَ: بەشێوەیەك ڕۆیشت وەکوو پێوەندی لە پێدابێ ٥ پەلەی کرد لەڕۆیشتنەکەی دا ٥ زێدە رۆیی کرد

لە ئیشەکەدا گلەکەی ئەمدیوو ئەو دیو کردو پشکنی.

حَصْحَصَ الشَّيءُ: شتەکە دوای نادیاری و نامەعلوومی رون بووەوە، دەگوترێ: (حَصْحَصَ الحقُّ): حەق و راستی روون بووەوە.

حَصْحَصَ البَعِيرُ: حوشترەکە ئەژنۆی خۆی هەڵنان لە زەوی گیر کردن بۆ ئەوەی بەبارەوە هەڵسێ.

حَصْحَصَ بِفلان: بە فلانکەسەوە نووساو وازی لێ نەهێنا.

حَصْحَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی جوولاندو لەمدیوو ئەودیوی کرد.

حَصْحَصَ الشَّيءَ في الشَّيْ: شتەکەی جوولاند تالەناو شتەکەی تردا جێگیربوو.

حَصْحَصَ البعير بصدره الأرضَ: حوشترەکە بەسنگی زەوییەکەی تەخت کرد تالەسەری پێخ بخواو پاڵبکەوێ.

تَحَصْحَصَ: بۆ مطاوعەی (حَصْحَصَ) دێ ٥ بەزەوییەکەوە نووساو تەخت بوو.

تَحَصْحَصَ الوبَرُ ونحوه: کوڵکەکە روتایەوەو بلاوبووەوە.

الحَصْحَاصُ: گل ٥ (سیر حصحاص) رۆیشتنێکە بێ پێچ و پەناو راوەستان.

الحُصْحُصُ وَالحُصْحُوصُ: ئەو پیاوەی زۆر بەدوای شت دا بگەرێ و شت ورد بکاتەوە بچێتە بنج و بناوانی شت بۆ ئەوەی بیانزانێ و سەرژمێرییان بکا.

حَصَدَ الزَّرْعَ والنباتَ حَصْداً وحصاداً: گیاو دەغڵەکەی بەداس درووێنەکرد.

حَصَدَ القومَ بالسيف: خەڵکەکەی بە شمشێر کوشت و قارە بڕی کردن.

حَصِدَ الحَبْلُ ونحوه حَصَداً: حەبلەکەی توند بادلو گشتی کرد، (هو حَصِدُ واحْصَدُ وهي حصداء).

وتر أحْصَدُ: ژێیەکە زۆر توند کراوە ٥ (درْع حصداء) زرێیەکە ئەڵقەکانی بچوک و تۆکمەن.

أحْصَدَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە کاتی درووێنەی هاتووە.

أحصَدَ الحبلَ: حەبلەکەی گشت باداوە زۆر بەپتەوی دروستی کردووە.

أحْتَصَدَ الزرعَ ونحوه: بەمانا (حَصَدَهُ) دێ.

اسْتَحصَدَ: توندوپتەوی کرد.

الحَصَادُ: بەمانا (الحَصْدُ)دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ ٥ کاتی درووێنە ٥ کشت و کاڵی درواوە ٥ بەروبومی درەخت.

الحَصَدُ: توند کردن و گشت کردنی وەتەری ئامێری موسیقاو حەبل و گوریس و زرێ.

الحَصْداءُ من الشجر: ئەو درەختەیە گەڵای زۆربێ.

الحَصِيدُ: کشتوکاڵی درواوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَبَّ الْحَصِيدِ﴾.

الحصيدة: بەمانا (الحصيد) دێ ٥ زەوی کشتوکاڵ ٥ لای خواروی روەك و دەغڵ کە داس نایگرێتەوە، بەر دەمی داس ناکەوێ، (ك: حصالد).

حصائد الألسنة: قسەو باسێك كە بێ مانـاو سودو قازانج بێ ٥ پێغەمبەر دەفـەرموێ: (وهـل يكـب النـاسَ الأحصائد الستهم).

لِلحَصَـدُ: داسو مارانغـان ٥ ئـامێرى دروێنە، (ك: محاصد).

لُمُحصَدُ: بيرو بۆ چونى راستو دروست ٥ دەگوترێ: (رجـل مُحصَـدُ الـرأى) پياوێـكە بـيرو بۆچونێـكى راسـتو رەواى هەيە.

حَصَـرت الناقـةُ حَصْـراً: كـونى هاتنـە دەرەوەى شـيرى تەنگەبـەر بـووە ٥ بۆرى ميز كردنى تەنگ بۆتەوە.

حَصَـوَ الإحْليـلُ: بـۆرى ميـزى يـان بـۆرى هاتنـــەوە دەرەوەى شـيرى تەنگـــە بەربووە.

حَصَرَ البَعيرَ: حوشترەكەى بەزنجير بەستەوە.

حَصَـرَ فلانـاً: تـەنگى بـەفلان هەڵچـنىو هـــەموو لايـــەكى لێ بڕيـــەوە ٥ دەگوترێ: (حصره المرض أو الخوف): نەخۆشـى يـان تـرس مـەنعى كـرد لەوەى بەردەوام بێ لەسەر كارەكەى، (هو محصور وحصير).

حَصَرَ الشَّيءَ: شتەكەى سەر ژمێر كرد.

حَصِـرَ فـلان حَصَـراً: فلانكـەس سـنگى تونـــدبوو ٥ بـــەخيلو رژدبـــوو، دەگـوترێ: (حَصِـرَ علـى فـلان): پارەمەتيـەكانى خـۆى لـە فلانكـەس برى ٥ شتەكەى لێ ياساغ كرد.

حَصِـرَ القـارىءُ: قورئـان خوێنەكە زمـانى گـيراو وشـەكانى بـۆ دەرنـەبڕان ٥ نـەيتوانى قسـەكانى يـان قورئـان خوێندنەكەى تەواو بكا.

حَصِـرَ بالسِـرِّ: نهێنـى يـەكانى شـاردەوەو ئاشكراى نەكردن.

حَصِـرَ عـن الشَّـيءِ: بـەهۆى نەتوانينـەوە وازى لەشتەكە نەهێنا، (هو حصر).

حُصِرَ فـلان: فلانكەس توشى گرفت بـوو، پيسايى بۆ نەكرا.

أحْصَرَ البَعيرَ: بەمانا (حَصِرَه) دێ.

أحْصَرَ فلاناً: فلانكەسى بەند كرد.

أحْصَرَهُ المرضُ وأحْصَـرَهُ الخوف: نەخۆشـى يـــان تـــرسو بـــيم رێـــگەى بەردەوامبوونى لەسەر كارەكـەى لێ گـرت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَـإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾.

أحْصِـرَ فـلان: فلانكـەس توشـى گيرانـى ڕيخۆڵە بوو ئەوەى لە گەدەى دا هەيـە لە پيسايى نايەتـە دەرەوە، دەگوترێ: (أحْصِرَ الرجلُ واحْصِرَ بغائِطِهِ أو بولـه، واحصر عليه غَائِطهُ او بوله).

حاصَـرَهُ محاصَـرةً وحصـاراً: دەورەى داو هـەموو لايـەكى لێ گـرتو نەيهێشـت لە شوێنى خۆى دەربچێ.

احتصر البَعيرَ: بەمانا (حصره) دێ.

الحِصَارُ: پەتو زنجيرى بەستنەوەى ولاخ ٥ ئـەو شـوێنەى ئـادەميزادى تێـدا بەنـــد دەكـــرێ ٥ ئاوازێـــكە لـــە

ئاوازەكانی موسیقا ٥ شورای دەوری قەلاو شار، (ك: حُصُرّ و أحصرة).

الْحَصَرُ: واتە: كورت هەلێنان ئیثباتی حوكم بۆشتەكەو لادانی لەشتی تر ٥ بەلای مەنطیقییەكانەوە بریتیە لە(قضیەی سنووردار).

الْحُصُرُ: میز گیران‌و پیسایی گیران.

الْحَصُورُ: دەست‌و دەم‌و داوێنپاك.

الْحَصِيرُ: بێ چكلدانەو تەنگەتیزەو تورە ٥ رژدو چروك ٥ فەرشی چنراو لەگەلای بەڕەدا ٥ بەندكراو، ئەو كەسەی ناهێلی یەكێكی تر جم‌و جۆل بكا قەتیسی دەكا وەكوو قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا﴾.

الْحَصِيرَةُ: حەسیر راخەری چنراو لەگەلای بەڕەدا.

المحصورة: زەوی پەرژینكراو.

حَصْرَمَ فلان: كابرا رژدو چروك بوو بێ خێرو بێرە.

حَصَّ الفرسُ وغيره حصّاً وحُصاصاً: ئەسپەكە رۆیشتنی گورج‌و گول‌و خێرا بوو.

حَصَّ الشَّعْرَ حصّاً: موومكانی تاشین.

حَصَّ الشَّيْءَ: شتەكەی رۆیاند.

حَصَّ فلاناً كذا من المال: فلانكەس بەشی خۆی لەماڵەكە برد.

حَصَّ الشَّعْرُ: قژەكانی هەلوەرین ٥ (حَصَّ فلان) ریشی تەنك بوو.

حَصَّ الطائرُ وحَصَّ جناحُهُ: بالندەكە پەروبالی تەنك بوون هەلوەرین ٥ (هو أحَصُّ وهي حصّاء)، (ك: حُصٌّ).

أحَصَّهُ: بەشی خۆی پێ دا.

حَاصَّهُ وحِصاصاً: شتەكەی بەش بەش كرد هەركەسە بەشی خۆی برد.

حَصْحَصَ الشَّيْءُ: شتەكە دەركەوت‌و رون بووەوە.

حَصَّصَ الشَّيْءَ: شتەكەی بەش بەش كرد.

إِحْصَصَّ: روت بۆوە تووك‌و قژی هەلوەرین.

تَحَاصُّوا الشَّيْءَ: شتەكەیان كردە چەند بەشێك.

تَحَصَّصَ فلان: قژی روتایەوە.

الأحَصُّ: پیاوێك كە قژی زیاد نەكا، دەگوترێ: (رجل أحَصُّ) ٥ (يوم أحَصُّ) رۆژێكی زۆر ساردو سەرمایەو خۆر بەدەرەوە نییە ٥ (سيف أحَصُّ) شمشێرێكە هیچ گەلی تێ نەكەوتوون.

الْحَصَّاءُ: سالی بێ خێر ٥ (ريح حصَّاء) بایەكە تەپ‌و تۆزی پێوە نییە.

الحِصَّة:: گیا زەعفەران.

الحَاصَّةُ: نەخۆشییەكە دەبێتە هۆی قژ هەلوەرین.

الحُصَاصَةُ: ئەو تولەی بەمێوەكەوە دەمێنێ پاشی برینی.

الْحِصَّةُ: بەش‌و بار، (ك: حِصَص)ە ٥ ماوەیەكە لەزەمەن.

الحصيصُ من الشَّعْرِ والريش: ئەو قژو

پــەرو پۆلەیــە کــە هــەڵوەریوە ‌ە دەگـوترێ: (فــرس حصــص) ئـەو ئەسپەیە تـوکی سەرشـانی پـاتوکی کلکـی کـورت بـێ ‌ە بـەمانا زمـارەش دێ، دەگـوترێ: (حَصِص القوم کـذا) زمارەی ئەو گەلە ئەوەندەیە.

الحَصيصَةُ: ئـەو تـوك‌و کوڵك‌و مووەیـە دوای تاشـــــین‌و هەڵکەنـــــــدن کۆبکرێتەوە، (ك: حصالص)ە.

حَصِفَ الرجلُ وجِلْدُهُ حصفاً: ئەو پیاوە یـان پێستەکەی تووشی گرونیـەکی وشك هاتووە، (هو حَصِفٌ)

حَصُفَ الشَّيْءُ حصـافةً: شـتەکە پتـەوو تۆکمە بوو کەم‌و کورتی تێدا نـەبوو ‌ە دەگوترێ: (حَصُفَ فلان) فلانکەس عەقڵ‌و ئارەزووی رێك‌و پێكەو راوو بۆ چوونی لـە جـێی خۆیـەتی، (هـو حَصِفٌ)

أحْصَفَ الفرسُ وغيره: ئەسپەکە بـازی بـە هێـزی هاویشـت‌و بازەکـانی کـورت کورت بوون.

أحْصَفَ الشيءَ: شـتەکەی پتـەوکرد ‌ە دەگـوترێ: (أحْصَـفَ الحائـكُ نسـج الثوبُ) جۆلاکە ئـەنینی قوماشـەکە (بزوە)کەی زۆر توندو تۆڵ کردوە.

أحْصَفَ الحَرُّ فلاناً: گـەرما کـاری کـردە ســەرفلان‌و زیپکــەی لــە پێســت‌و جەستەدا پەیداکردن.

أحْصَفَ الشيءَ عن كذا: شتەکەی لـەوە دوور خستەوە.

استَحْصَفَ الشَّيْءُ: شـتەکە بـاش بـوو، قــایم‌و پتــەو بــوو ‌ە دەگــوترێ: (إستَحْصَفَ الحبلُ واستَحْصَفَ الرأي).

استَحْصَفَ القومُ: ئەوم‌و خۆیش کۆبونەوە.

استَحْصَفَ عليه الزمـانُ: رۆژگـار لەگـەڵ فلان دا توندو تیژ بوو.

الحَصَفُ: گرویی وشك ‌ە زیپکەی بچوك کـە کێمیان لێ دێ بەلام گەورە نابن، زۆر جـار وادەبـێ لـە رۆژگـاری گـەرم دا لەورگیش پەیدا دەبن.

المِحْصَـافُ مـن الـدواب: ولاخـی گـورج‌و بەهێزو خێرا رۆ.

المِحْصَفُ وَالْمُحْصِفُ مـن الـدواب: بـەمانا (المِحصـاف) دێ.

حَصَـلَ الشَّـيْءُ حصـولاً: شـتەکە مایـەوە پەیدا بوو.

حَصَلَ عليـه كـذا: ئـەوەی لەسـەر چەسـپاو پێویست بوو.

أحْصَلَ النَّخْلُ: خورماکە ناڵ‌و بـۆڵی لێ پەیدا بوو یان زۆر خورمای خـراپ‌و پوچی تێکەلاو بوو.

حَصَّلَ النَّخْلُ: بەمانا (أحْصَلَ) دێ.

حَصَّـلَ الشَّـيْءَ والأمْـرَ: شـتەکەی یـا کارەکەی لـە وانـی تـر جیـا کـردەوە، دەگـوترێ: (حَصَّـلَ البُـرَّ مـن الـتبن) گەنمەکەی لە کایەکە جیا کردەوە.

حَصَّـلَ: کـۆی کـردەوە ‌ە (حَصَّـلَ عليـه) پەیدای کردو وەدەستی هێنا.

حَصَّلَ العلم: زانیاری بەدەست هێنا.

حَصَّلَ المالَ: ماڵو سامانی کۆکردەوە.

حَصَّلَ الكلامَ: رستەکەی بردەوە سەربنچو بناوان.

تَحَصَّلَ الشَّيْءُ: شتەکە کۆبووەوەو جەسپا ە دەگوترێ: (تحصَّلَ من المناقشة كذا): ئەوتو وێزەکەدا ئەو دەرئەنجامە سەری هەڵدا.

الحَاصِلُ: ئەو زێرە پاڵفتەکراوەیە کەلە بەردی کانەکان جیاکراوەتەوە ە دەگوترێ: (هذا حاصل المال) ئەوە پوختەو دەرئەنجامی ماڵەکەیە.

حاصِلُ الموضوعِ: پوختەی باسەکە.

الحُصَالة من الحَبِّ: پاڵفتەکراوی گەنمو جۆو ئەو جۆرە شتانە.

الحُصَالة: کیسەی پارە ە قاصەی پارە ە کیسە باخەڵ.

الحَصَلُ: خورمای ئاڵو بۆڵ تێکەوتوو پێش ئەوەی شیرین بێ ە شتی خراپو کاڵای پوچ ە گژنیژو زیزانە کە تێکەڵ گەنمو جۆو ئەو جۆرە شتانە دەبن ە بە بیژنگو شتی وا ئەو گژنیژو زیزانە جیا دەکرێنەوە.

الحصيل: ماڵو سامانی بەدەست هاتوو یاهەرشتێکی تر پەیدا کرابێ ە (الحصيلة) بەمانا (الحصيل) دێ دەگوترێ: (حصيلة الغرائب)و (حصيلة الأرباح) ە باقیماندەی شت.

المُحَصِّلُ: ئەو کەسەیە گڵی کانەکە دەردێنێ ە هەروا ئەو کەسەیە زیوەکە لە گڵو بەردی کانەکە جیا دەکاتەوە ە هەروا بەو کەسانەش دەگوترێ پارەی پاسایی لەکرێ جیو سەپانو کارمەندان کۆدەکاتەوە بۆ حکوومەتو کۆمپانیاکان

المِحْصَلُ: بێژینگ، (ك: محاصِل)

المَحْصُولُ: بەمانا (الحاصل) دێ ە باقی ماندەی شت ە پاڵفتە کراوی شت ە دەگوترێ: (هذا محصول كلامه) ئەمە پوختەی قسەکانیەتی ە هەروا دەگوترێ: (مالفلان محصول ولا معقول) فلانکەس ئەڕاو بۆچوونی هەیە نەهەڵاواردنو لێك جیا کردنەوەی هەیە.

حَضَمَ الشَّيْءَ حَضْماً: شتەکەی ورد کردەوە.

انْحَضَمَ العودُ: شورکە دارەکە شکا.

الحَضِيمُ: بەردە وردە.

المِحصَمَةُ: دەسکەوان.

حَصُنَ المكانُ حَصَانةً: شوێنەکە پارێزراو بوو، پتەوبوو.

حَصُنَت المرأةُ حِصْناً وحصانة: ئافرەتەکە داوێن پاك بوو ە شوی کرد (هي حصان).

أَحْصَنَ الرجلُ: پیاوەکە ژنی هێنا ە داوێنپاك بوو دەگوترێ: ە (هو محصن وهي محصنة).

أَحْصَنَ الفرسُ: ماینەکە جوانو ئەسپی بوو (هي مُحْصِنٌ).

أَحْصَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی پاراست.

حَصَّنَ الشَّيْءَ: بەمانا (أَحْصَنَهُ)دێ.

حَصَّنَ الحيوانَ والأنسان من المرض: چەند

پلانێـــکی رەچـاو کـرد کەنـەهێڵێ نەخۆشـــییەکە توشــی ئــاژەڵ و ئادەمیزادەکان ببێ.

تَحَصَّنَ: پارێزگارو قـەڵاو شـورەی بـۆ دروست کرد بۆ ئەوەی بیپارێزێ.

تَحَصَّنَ بالحصنِ: خۆی بەشوراو قەڵاکە پاراست.

تحصّنت المرأة: ئافرەتەکە داوێنپاک بوو.

تَحَصَّنَ المهرُ: مـارەیی بـوو بـە شورا بـۆ ئافرەتەکە.

الحاصنُ والحاصنةُ من النساء: ئـافرەتی داوێنپاک یان خاوەن مێرد.

الحِصانُ: ئەسپە (ك: حُصُن واحصنة).

الحَصْناءُ من النساء: بەمانا (الحاصن) دێ.

الحِصـــنُ: قــەڵا، ســەنگەر، (ك: حصـــون واحصان وحِصَنة).

أبو الحصن: کونیەی رێوییە.

الحَصِينُ: شوێنی قایم و پتەو.

الحُصَيْنُ: (أبو الحصين) کونیەی رێوییە.

المحَصَّنُ: قەڵا.

حَصَاهُ حصواً: مەنعی کرد.

الحَصْوُ: ژان یا پێچ کە بەریخۆڵە دا دێن.

حَصَاه حَصْياً: بەبەردە وردە لـێی دا یان بەردە وردەی تێ گرت.

حَصِيَت الأرضُ حصىً: زەوییەکە بـەردە وردەی زۆربوون.

حَصِيَ الرجلُ: پیاوەکە توشی ئەوە بوو بەرد بکەوێتە میزەڵدانیەوە (هو مَحْصِيّ).

أحصى الشيءَ: ئەندازەی شتەکەی زانی ◦ دەگـوترێ: (أحصـــى الكتـــابَ) کتێبەکەی لەبەرکرد.

حَصَّى الشيءَ: شتەکەی پاراست.

تَحَصَّى: خۆی پاراست.

إستحصى: عـەقڵ و ئـارەزوی تـەواو بـوو پێکەیی.

الحَصَى: بەردە وردە ◦ ژمارەی زۆر.

الحُصَـــاةُ: تـــاك لەبـــەردە وردە ◦ میــز خەستبوونەوە لە میزەڵدان دا تـاوای لێ دێ وادەزانـــی بـــەردە وردەیـــە ◦ عــەقڵ و ئــاوەز ◦ عــەقڵ و بـیرو بـۆ چــون ◦ دەگــوترێ: (مالــه حصـــاة ولاأصاة) نە عەقڵی هەیە نەڕاو بیرو بۆ چونی هەیە.

حصاة اللسان: زمانپاراوی.

الحَصِيُّ: پیاوی عاقڵمەند.

المَحْصَـــاةُ: بـــەردەڵان ◦ (أرض محصـــاة) زەوییەك زۆری بەرد هەبێ.

حَضَأَت النارُ حَضْناً: ئاگرەکە هەڵگیرساو بڵێسەی سەند ◦ دەگوترێ: (حَضَـأت الحرب) شەڕ بەرپابوو هەڵگیرسا.

حَضَـــا النـــارَ: ئاگرەکـــەی داگیرســـاندو خۆشیکرد.

حَضَا الحوادثُ المرءَ: روداوەکان خـەم و خەفەتیان هێنا.

احتَضَأ النارَ: بەمانا (حَضَاها) دێ.

الحَضَاءُ: بڵێسەی ئاگر.

الحَضِيءُ: زۆر سپی، دەگـوترێ: (أبـيض حضيءٌ) زۆر سپی یە.

المِحْضَأ: مقاش، كۆڵەوەز، ئەو شتەی ئاگری پێ تێك وەردەدەی.

حَضَبَ النارَ حَضْباً: دارو چیلکەی خستە ناو ئاگرەکە بۆ ئەوەی زیاتر بڵێسە بسێنێ ○ دەگوترێ: (حَضَبَ الحربَ): شەڕی هەڵگیرساند.

تَحَضَّبَ الرجلُ: ئەو پیاوە ڕەنگای ناخۆش و هەڵدێرو پڕ کەمندو لەمندی گرتە بەر لەبەر نزیکی، بەڕێگای خۆش و تەخت دانەڕۆیی لەبەر دووری.

الحضبُ – الْحُضبُ: دەنگی کەوان.

الْحَضَبُ: داری سوتاندن ○ سوتەمەنی ○ بۆیە ئیبنو عەبباس لە جیاتی (حَصَبُ جهنم) خوێندویەتیەوە (حَضَبُ جهنم) ○ هەر شتێك ئاگر خۆش بکاو بڵێسەی بدات پێی دەگوترێ: (حَضَب).

المِحضَبُ: بەمانا (المِحضَأ) دێ.

حَضَجَ عن الطريق: لەڕێگاکە لای داو بەهەڵە ڕۆیی.

حَضَجَ بالشيءِ الأرضَ: شتەکەی بەزەوی کێشا.

حَضَجَ بفلان الأرضَ: فلانکەسی بەزەوی دا داو خستی.

حَضَّج كلامَهُ وبه ولهُ: قسەکەی کورت کردەوەو لایەنێکی گرت.

انْحَضَجَ البَعِيرُ وغيرُهُ: حوشترەکە یان وڵاغەکە لەسەر لا کەوت پەخی خوارد ○ پیاوەکە لەسەر تەنیشت ڕاکشا ○ لەڕقا خۆی بەسەر زەوی دا داو دادو فیغانی کرد.

انْحَضَجَ على الشيءِ: بەسەر شتەکەدا بڵاوکرایەوە.

الحِضْجُ: ئەوەیە بە زەوییەوە بنوسێ ○ ئەو قوڕو لیتەیە بەبنکی حەوزی ئاوەوە دەنووسێ ○ ئەو ئاوەی لە دوێڵاوی ولاخ و ئاژەڵدا دەمێنێتەوە، (ك: أحضاج) دەگوترێ: (رجل حِضْجٌ) پیاوێکی ئازاو چاونەترسە.

الْحَضِيجُ: (حَضِيجُ الوادي): لای شیوەکە.

المِحْضاجُ: دارێکە بەئەندازەی کلکە پاچ و بچوکتر جل شۆر کە جل دەشوا بەوداره لە جلەکان دەدا بۆ ئەوەی زوو چڵکەکەیان لێ بێتەوە.

المِحْضَجُ: ئەو کەسەی لە ڕێگا لای دابێ.

المِحْضَجَةُ: بەمانا (المِحضاج)دێ.

حَضَرَ فلان حَضارةً: فلان لەئاوەدانی دا نیشتەجێ بوو ○ بوو بەشارستانی.

حَضَرَ الغائبُ حضوراً: پیاوە نادیارەکە هاتەوە، گەڕایەوە.

حَضَرَ الشيءُ والأمر: شتەکە هات، پەیدا بوو.

حَضَرَت الصلاةُ: کاتی نوێژ هات.

حَضَرَ عن فلان: لە جیاتی فلانکەس ئەم ئامادە بوو.

حَضَرَ المَجْلِسَ ونحوه: ئامادەی ئەنجومەن و کۆبونەوەکە بوو.

حَضَرَ الأمرُ فلاناً: ڕوداوەکە هاتە سەر فلان ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾.

حَضَرَ الأمرَ بخير: راوو بۆ چوونی جوانی دەربارەی هەبوو.

أحضَرَ الفرسُ أو الرجلُ: ئەسپەکە یان پیاوەکە لەکاتی رۆیشتن دا بازی دا (هو وهي محضار ومحضير).

أحضَرَ الشيءَ: شتەکەی هێنا ئامادەی کرد.

أحضَرَ الشيءَ فلاناً: بەفلانکەس شتەکەی هێنا.

أحضَرَ ذِهنَهُ للأمر: سەرنجی ڕاکێشا بۆ لای کارەکە.

حاضَرَ القومَ: لەگەڵ قەومەکە دانیشت و دەرسی دا بان، قسەی بۆ کردن.

حاضَرَ خصمَهُ: لەگەڵ بەرامبەرەکەی دا دانیشت و ئەزنۆیان پێکەوە نان و دەستیان کرد بەدەمە دەمێ.

حاضَرَ فلاناً: لەسەر مافی خۆی بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو جی کەوت لێی سەند.

حَضَّرَ الشيءَ: ئامادەی کرد ٥ دەگوترێ: (حَضَّرَ الدواء) دەرمانەکەی ئامادە کرد.

حَضَّرَ الدرس: وانەکەی لە ذیهنی خۆی دا ئامادە کرد.

احْتَضَرَ المجلسَ: بەمانا (حَضَرَهُ)دێ.

احْتَضَرَ المكانَ: لەو شوێنە دا نیشتەجێ بوو.

احْتُضِرَ: کەوتە گیانەڵاوەوە.

تحضَّرَ: ئامادەبوو ٥ ڕەوشت و داب و نەریتی شارستانیانی هەڵگرت و وەکوو ئەوان هەڵس و کەوتی کرد.

استحضَرَهُ: داوای ئامادەبوونی کرد.

استَحْضَرَ الفَرَسَ: بازی بەئەسپەکەدا.

استَحْضَرَ الشيءَ: بەمانا (أحضَرَهُ)دێ.

استَحْضَرَ فلان للمسائل والمعاني: فلان مەسەلەو زانیارییەکانی بیر خۆی هێنایەوە.

الحاضِرُ: خێڵ و هۆبەیەك لەسەر ئاوێك بخەون و جێی نەهێڵن ٥ هۆزو خێڵ کە بگەڕێنەوە بۆ ئەو خانوەی کە کۆمەڵگاکەی خۆیانی تێدایە ٥ ئەو کەسەی دانیشتوی ئاوەدانی و شارنشینە ٥ کات و ساتی نێوان رابردوو داهاتوو، (ك: حُضُور حُضَّار وحُضَّر) ٥ دەگوترێ: (فلان حاضر الجواب) فلانکەس زوو وەڵام دەداتەوەو بۆ قسە دانامێنێ.

حاضر البديهة: زوو لەشت حاڵی دەبێ.

الحاضِرةُ: قەومێکی دانیشتوو لە ئاوەدانی یەك دا.

حاضِرةُ الشيء: نزیك بەو شتە ٥ (حاضرة البحر) نزیك دەریا ٥ پێچەوانەی خێڵەکی و سارانشینی ٥ شارو گوند ٥ (التجارة الحاضرة) واتە بازرگانیکردن بەشێوەی نەقدو بەدەرێ دەتدەمێ.

المِحضار: جۆرێکە لە رۆیشتنی ولاغ، جۆرە رەوتێکە.

المِحضار من الأهل: حوشتری بە هێزو خۆشڕەو ٥ هەروا بە حوشتری (سپی)ش دەگوترێ ٥ بۆنی خۆش

بەسەر روخساری کەنیزەکەوە.

اَلْحِضارة: نیشتەجێ بوون لە ئاوەدانی و شاردا ٥ پێچەوانەی ساراو دەوار نشینی ٥ زیارو پێشکەوتن لە هەموو بوارێکی ژیان دا هەروا لەروی فەنن و ئەدەبیش.

الحَضَرُ: شارو گوندو شارۆچکە ٥ ئادەمیزادی نیشتەجێ بوو لە شارو شارۆچکەو گونددا ٥ کەسێك توانای سەفەری نەبێ.

الحُضْرُ: رۆیشتنی بەباز.

الحَضْراءُ: حوشترێك زۆر پەلاماری لەوەڕو ئاوبدا.

الحَضْرَةُ: حازربوون ٥ دەگوترێ: (کلمتهُ بحضرة فلان) قسەم لەگەڵ کرد بەئامادەبوونی فلان ٥ بەمانا نزیکی شتیش دێ دەڵێ: (کنت بحضرة الدار) لەنزیك خانوەکە بوم کەرەستەی خانوو دروستکردن لە گڵ و بەردو گەچ و قسل خشت و بلوك.

الحَضُوريّ من الثياب: قوماشێکە لە (حەضوره) وەهێنراوە (حەضوره) گوندێکە لەیەمەن.

الحضيرة: پێرێك لەقەوم و خوێش، یان گروپێك کە خۆیان بۆ شەڕ ئامادەکردبێ ٥ پێشەنگای سوپا ٥ خەرمانی خورما (مشتاخی خورما)، (ك: حضائر وحضر) ە.

المِحْضار: ئەوەیە هەنگاوی بەهێز بهاوێ (ك: محاضير).

محاضر العرب: خێڵێکن لە عەرەب بۆ رۆیشتن بەناو بانگ بوون لەبەر خۆشرەوی ئاز ئاوی (العدالون)یان هەبووە.

اَلْمَحْضَرُ: شوێنی شت لێ دەرهێنان ٥ ئەو خێڵ و هۆبەی دەچنە سەر ئاوێك و لێ ی دەمێننەوە ٥ پەڕە کاغەزێکە رووداوێکی تێدا دەنووسرێ لەکۆتایی دا چەند کەسێك واژۆی دەکەن ٥ لەوانە مەحضەری ئەنجومەنی وەزیران و مەحضەری پولیس و ئەو جۆرە شتانە، (ك: محاضر)ە.

اَلْمُحضِرُ: کاربەدەستێکە سەرەنجامی بڕیاری دادوەر بڵاو دەکاتەوەو حوکمەکە جێ بەجێ دەکا.

اَلْمُحَضِّرُ: کار بەدەستێکە یارمەتی مامۆستایانی (الطبیعیات) دەدا کەل و پەل پێویست بۆ ئەزمونکاریەکەیان بۆ دابین دەکا.

المحضور من الأشياء: ئەو شتەیە زوو تێك بچێ و بفەوتێ.

حَضْرَمَ في كلامه: لەنگی و زمانخواری بەقسەکانیەوە دیار بوو.

حَضْرَمَ الشيءَ: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

الحَضْرَميُّ: هەر کەسێك خەڵکی (حضرموت) بێ، (ك: حضارمه)ە.

حَضَّهُ على الأمر حضاً: هەڵینا بۆ کردنی کارەکەی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾.

حاضٌ فلان فلاناً: هەریەکە لەو دوانە یەکتریان هەڵنا.

حَضْحَضَــهُ علــی الأمــر: هــەڵی نــاو بەجەختەوە داوای لێ کرد کارەکە بکا.

تَحاضُّوا: ئەو کۆمەڵە یەکتریان هەڵنا بۆ ئەنجامــدانی کارەکــە ٥ قورئــان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ، وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾.

التَّحْضِيض: بــەلای نەحوییەکانــەوە بــەمانا هەڵنانــە بــۆ کردنــی کارێــك بەهۆی بەکار هێنانی پیتێك لەپیتە تایبەتییەکانی تەحضیض کە (هلاّ الاّ الا لوما لولا)ن.

الحَضْحَضُ: هیچ ٥ دەگوترێ: (ماعنده حضض ولا بضض): واته هیچی لانیه.

الحِضّـی: ئیسمی مەصدەرە لەوشــەی (الحضّ) وەرگیراوە.

الحَضِيضُ: چاڵ و زلکاو ٥ هەر شوێنێــك لــەزەوی کــەنزم بــێ ٥ هــەروا بەتۆپــەلاکی کێــویش دەگــوترێ ٥ بەلای زانایانی ئاسمان شوناسییەوە خاڵێــکە بەرامبــەر بــەرزترین مەنزڵی مانگ.

الحَضِيضَــةُ: ئــەوەی لــەتوانا دابــێ ٥ دەگوترێ: (أخرجت اليه حضيضتي وبضيضتي) هەرچیم شك بردو هەم بوو بۆم دەرهێنا.

حَضَـنَهُ حَضْنـاً وحِضـانَةً: خستییە ژێــر چــاودێری و ژێــر بــاڵی خۆیــەوە ٥ دەگــوترێ: (حضــن الطــائرُ البــيضَ) باڵندەکە هێلکەکانی خستە ژێر باڵی خۆیــەوەو لەســەریان هەڵنیشــت ٥ (حَضَــنَ الرجــلُ الصَّــبيَّ) پیاوەکــە منداڵەکەی پەروەردە کردو چاودێری کرد (هو حاضن)، (ك: حَضَنَة وحُضّان) ٥ (هي حاضنة)، (ك: حواضن).

احْضَــنَ الطــائرُ البــيضَ: مریشــکەکەی، (پەلەوەرەکــەی) لەســەر هێلکــە نایەوە.

احْتَضَــنَ الشَّيْءَ: بەمانا (حَضَنَهُ) دێ: دەگــوترێ: (احْتَضَــنَ هــذا الأمــرَ) سەرپەرشتی کارەکەی کردو داکۆکی لێ کرد.

الحاضِــنَة: دایــەن ٥ ئــەو ئافرەتــەی لــە شوێنی باوك و دایك ئەرکی بەخێو کردنــی زارۆك لــە ئەستۆ دەگــرێ ٥ هــەروا بەدارخورمایــەك دەگــوترێ لاسکی هێشوە خورماکانی کورت بن.

الحَضـانَةُ: سەرپەرشتی و بــەخێو کردنــی منداڵــە ٥ (دور الحضــانه) ئــەو قوتابخانــەن کــە منــداڵیان تێــدا پەروەردە دەکرێن.

الحِضْنُ: باوەش، سینگ تا دەگاتە خوار ناوکەوە.

الحِضْنُ من کل شيء: ئەملاو ئەو لای شتە ٥ دەگوترێ: (مازال يقطع احضان الأرض) (وصنع الطائر عِشّاً في حِضْن الجبل) هێلانــەی باڵنــدەو لاتــەی ئــاژەڵ و ئەویلەو گەوڕ.

المُحْتَضَنُ: بەمانا (الحِضْن) دێ.
حضا النارَ حَضْواً: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.
حَطا بـه الأرْضَ حَطْـاً: بـەزەوی دادا و خستی.
حَطا الرَّجُـلَ: بەبـەری دەسـتی پانـەوپان بەپشتی پیاوەکەی کێشا.
حَطا الشَّيءَ وبِـهِ: شتەکەی پـاڵ پێوە نـاو هاویشتی، شتەکەی لەولادلو دالکۆکی لێ کرد ٥ دەگوترێ: (حَطا بفلان عن رأيه).
الحِطْءُ: پاشماوەی ئـاو لـەبنکی پـەرداخ و قـاپ دا ٥ کەمێـك لـە خورمـا واتـە ئەوەندە بێ پیاو لە پشتی بەستێ.
الحُطِيءُ مـن النـاس: هـەتیو مجـەو خوێڕی.
الحُطَيْئَـةُ: پیـاوی کورتـە بـالا ٥ پیـاوی روخسار ناشیرین.
حَطَبَ حَطْباً: داری سوتاندنی کۆکردنەوە.
حَطَبَ في حبل فـلان: یارمـەتی فلانـی داو کەوتە سەر پیرو باوەری ئەو.
حَطَبَ علينا بخير: هەولی خێرو خۆشی بۆ داین.
حَطَبَ الحَطَبَ: داری سوتاندنی کۆکردەوە ٥ (حَطَبَ المالَ) مالی کۆکردەوە.
حَطَـبَ القـومَ والنـارَ: داری سوتاندنی بـۆ قەومەکە بۆ ئاگرەکە گرد کردەوە.
حَطَبَ العِنَبَ: وشکەڵ و بیزوڵەکانی لـە دار میوەکە کـردەوە ٥ یان بۆڵە وشك و بیزوڵی لە هێشوە ترێیەکان کـردەوە ٥ (هو حاطب)، (ك: حُطّابٌ) ٥ (وهـي حاطبة)، (ك: حَواطبَ).
حاطـب لیـل: ئەوکەسـەی گـوێ نـەداتێ هەرچی بەسـەرزاری دابێ بیڵێ.
حَطِبَ المكانُ حَطَباً: ئەو شوێنە دا ری زۆر بوو.
احْطَبَ المكانُ: بەمانا (حَطَبَ) دێ.
احْطَـبَ الكَـرْمُ: داری میوەکـە شـیاوی ئەوەیە بکرێتە داری سوتاندن.
احْتَطَـبَ الحَطَـبَ: داری سـوتاندنی کۆکردنەوە.
احتَطَـبَ المطـرُ الـزرعَ: بارانەکـە کشـت و کاڵەکەی لە بێخ دەرهێنا.
اسْتَحْطَبَ الكَرْمُ: تولـە میوەکـان وشـك بـوون و شـیاوی ئـەوەن بـبڕدرێن و بکرێنە سوتەمەنی.
الحِطابُ: ئـەو تولە میوانـەن کە سـالانە لـەداره میوەکـە دەبـڕدرێ پـێی دەڵێن:مێولاك.
الحَطَبُ: هەرچی وشك بووبێ لەلق و پۆپی درەخت و تولـە مێوو کشـت و کـاڵ و بکرێتە کەرەسەی سوتاندن و ئـاگر کردنـەوە، جـەقڵی داری (عیضـا) دەگوتری: (فـلان يمشـي بـين القـوم بالحَطَـب) فلانکـەس فیتنـەیی و دوزمـانی لـە نێـو قەومەکەدا بـلاو دەکاتەوە.
الحَطّـابُ: دار گـرد کـەرەوە، دار فـرۆش، (ك: حَطّابةٌ)ە
المَحْطُوبَةُ: گورزەدار.

لِلحَطَبِ: بیور، تەور (ئامێری دارکردنەوە).

حَطْحَطَ في عمله أو مَشْيه: پەلەی کرد لەکارەکەی دایان لەڕۆیشتن دا یان کەوتە خوار، پەربۆوە.

حَطَرَ حَطْراً: خستی، کێشای بەزەوی دا.

حَطَرَ بالنبل: تیری پێوە نان، تیرە بارانی کرد.

الحاطورة: برندە ٥ دەگوترێ: (سیف حاطورة) شمشێرێکی تیژەو برندەیە.

حَطَّتِ الدابَّةُ حطاطا: ولاغەکە بەخێرایی رۆیی.

حَطَّ فلان حَطّاً: فلانکەس دابەزی نیشتەجێ بوو.

حَطَّ السِّعْرُ: نرخ دابەزی کالا هەرزان بوو.

حَطَّ في عرض فلان: تانەی لە نامووسی فلان دا لە رێزو نرخی داشکاند سوکایەتی پێ کرد.

حَطَّ الوجهُ: دەمو چاوی زیپکەیان دەردان.

حَطَّ الشَّيءَ: شتەکەی داگرت دەگوترێ: (حَطَّ رحله): بارو بارگەنەی خستو مایەوە.

الحِطابُ: ئەو تولە مێوانەن کەساڵانە لە دارە مێوەکە دەبڕدرێ پێی دەڵێن: مێولاك.

حَطَّ وِزرَه: تاوانی لێ داگرتو لە کۆڵی داماڵین.

حَطَّ السِعْرَ: نرخی هەرزان کرد.

حَطَّ الدَّيْنَ: قەرزەکەی لەسەر لابرد.

حَطَّ ورق الشجر ونحوه: گەڵای درەختەکەی هەڵوەراند.

حَطَّ الشيءَ: شتەکەی دانا.

حَطَّ الجِلْدَ بالمِحط: پێستەکەی بە ئاسنێکی سەرچەماوە نیف نیفەدا.

أَحَطَّ وجهُهُ: بەمانا (حَطَّهُ) دێ.

إِنْحَطَّ: دابەزیو سەرەوژێر بۆوە ٥ (الحَطُّ الوجهُ) بەمانا (حَطَّ) دێ.

اسْتَحَطَّ شيئاً من كذا: داوای کرد لێ ی دابشکێنێ.

اسْتَحَطَّ فلاناً وِزرَهُ: لە تاوانەکانی فلانی کەم کردەوە.

الحُطائط: ئادەمیزادی بچوك و کورتە بالا ٥ مێرویەکی سوری بچوك.

الحَطاط: رۆنەکەرە ٥ زیپکەی دەمو چاو.

الحُطاطُ: بۆنی ناخۆش.

الحَطاطةُ: کەنیزەکی بچوك.

الحِطَّة: داوای لێخۆشبون لەتاوان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَادْخُلُواْ الْبَابَ سُجَّداً وَقُولُواْ حِطَّةٌ﴾ ٥ کەمبونەوەی پلەو پایەو رێز و نرخ، دەگوترێ: (في عمله هذا حِطَّة له).

المَحْطُوطُ: شوێنی دابەزین ٥ فەقیانە.

المَحْطِيطُ: بەمانا (الحطائط) دێ ٥ دەگوترێ: (هي حطيط الكعب) پوزی قەڵەوو گوشتن، قاپەرەقەی لە گۆشت دا هون بون.

المَحْطِيطةُ: ئەو برە پارەیەی لە کۆتایی حیسابکردن دا چاو پۆشی لێ دەکرێو دەکرێتە سەماح، (ك: حطائط).

اَلْمَحَطُّ: شوێنی دابەزین و تێدا مانەوە ٥ (مَحَطُّ الكلام) ئەو قسەیەی پڕ سودو مەبەستە.

الْمِحَطُّ: ئاسنێکی سەرچەماوە بە پێستی پێ تیف تیفە دەدرێ نەقشی تێدا پێ دروست دەکرێ.

المحطوط: شمشێری تیژ دەگوترێ: (سیف محطوط)، (أدیم محطوط) چەرمی سفت و لووس کراو.

الْمَحْطُوطَةُ: کە نیزمیەکی قەدو بالا جوان و شۆخ و شەنگ.

حَطَمَ الشيءَ حَطماً: شتەکەی شکاند ٥ دەگوترێ: (حطمه الكِبَرُ) هێزو خۆ بەزلزانی تێکی شکاند.

حَطَمَ الأسدُ الماشيةَ: شێرەکە ئاژەڵەکەی تێک شکاند.

حَطَمَ الناسُ بعضهم بَعْضاً: خەڵکەکە پاڵە پەستۆیان کردو هەندێکیان ئەزیەتی هەندێکیان دا.

حَطَمَت الريحُ الشيءَ: رەشەباکە بەسەر ئەو شتەدا هات و شێواندی ٥ (هو وهي حطوم).

حَطِمَ حَطَماً: بەهۆی نەخۆشی یان پیری کزو لاواز بوو.

حَطِمَت الدابةُ: ئاژەڵەکە توشی سم قڵیشان بوو.

أحطمت الأرضُ: زەوییەکە وشکەڵ و پرژو پاڵی زۆر بوو.

حَطَّمَهُ: بەمانا (حَطَمَهُ) دێ.

انْحَطَمَ: بۆ مطاوعەی (حَطَمَهُ) دێ.

انْحَطَمَ الناس عليه: خەڵکەکە گەلە کۆمەکیان لەسەر کرد.

تَحَطَّمَ: بۆ موطاوعەی (حَطَّمَهُ) دێ.

تَحَطَّمت الأرض: زەوییەکە هەڵوەری بە هۆی زۆر وشکبوونەوەی.

تَحَطَّمَ البيض عن الفراخ: هێلکەکە پیس بوو بێچووی لێ هاتەدەر بێچوەکە سەری لە هێلکە جووڵا.

تَحَطَّمَ عليه غَيْظاً: ئاگرەکە بڵێسەی سەندو نێڵە نێڵەی کرد.

الحاطوم من السنين: ساڵی قات و قڕی و گرانی.

الحاطوم من الماء: ئاوی خۆش و گوارا.

الحُطامُ من كل شيء: ئەوەی هەڵدەوەرێ و وشکەڵ دەبێ.

الْحَطَمُ: دەردێکە توشی قاچی ولاخ دەبێ، سمی دەقەڵشێ و ناتوانێ بڕوا.

الحَطَمُ: شوانی توندو تیژو دڵڕەق لەگەڵ ئاژەڵەکانی دا.

الحُطَمُ من الجبل: دەربەندی کێو: کەسەری کێوەکە کەل تێکەوێ.

الحُطُمُ: زۆر خۆرێک کە تێر نەخوا.

الحَطْمَةُ: هەڵسانی لافاو.

الحَطْمَةُ والحُطَمَةُ: ساڵێکی قات و قڕی و گرانی.

اَلحِطْمَةُ: کوێن، بەرد شکێن، (ك: حَطَمٌ).

اَلْحُطَمَةُ: شوانی توندو تیژ لەگەڵ ئاژەڵەکانی دا.

اَلْحُطَمَةُ مـن الأبـل والغـنم: ئـەو حـەیوان‌و ئاژەلانـەن كـە بەقاچـەكانیان گیـاو گـەلا وردو خـاش دەكـەن گێـرەی دەكـەن‌و دەیخـۆن ٥ ئـاگری زۆرو بڵێسەدار.

اَلْحُطَیِّةُ مـن الـدروع: زرێی پتـەوو پـان‌و بۆر كە شمشێر بشكێنێ.

اَلْحَطِیمُ: ئەو پوش‌و پەلاشەیە كە سالێ بەسەردا دێتەوەو وشك وورد بووە ٥ بینایەكـە لـە بـەردەم میـزاب دا لەدەرەوەی كەعبە.

حطا الشَّيْءَ حَطْواً: بەتوندی جولاندی.

إحْطَوْطَى: باى كرد.

الحَطا: ئەسپێ گەورە.

اَلْحَطْواءُ من الغنم: ئاژەڵی سوور.

حَظِـبَ حَظْبـاً: گۆشـتی گـرت‌و قەلـەو بـوو جەستەی پڕ بۆوە.

الحُظُبُ من الرجال: كورتە بـالاّو ورگ زل ٥ رەوشـت زبـرو تونـدو تیـژو بـێ چلێكەدانە ٥ پیاوی سروشت وشك و بەخیل‌و رژدو چروك.

الحِظِبُ: بەمانا (الحُظُبُ) دێ.

حَظَرَ الرجلُ حَظْراً وحِظَاراً: پیاوەكە ئامادە باشـی خـۆی وەرگـرت شـوێنی بـۆ ئاژەڵەكانی بنیات نا بۆ ئەوەی تێیدا بحەوێنـەوە لەسـەرماو گـەرما بپارێزرێن.

حَظَـرَ علیـه: دەسـت بەسـتی كـردو قورومتێنەی لەسەر داناو نەیهێشت بەویستی خۆی هەڵس‌و كەوت بكا.

حَظَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی لێ قەدەغە كرد ٥ بۆ خۆی دا ناو تایبەتی كرد.

حَظَرَ الماشِیَةَ: ئاژەڵەكەی بەند كرد، لە ناو گەورە كە نەیهێشت بڕواتە دەرەوە.

حَظَـرَ الشـيءَ علـى فـلان: كەوتـە نێـوان فلان‌و شتەكەوە.

أحْظَـرَ: زۆرو شـوێنی حەوانـەوەی بـۆ كەسانی دیكە دروست دەكرد.

حَظَّـرَ: زیـادەڕەوی كـرد لـەداپێنكردنی شوێنی حەوانەوە بۆ غەیری خۆی.

احْتَظَـرَ: شـوێنی حەوانـەوەی بـۆ خـۆی بنیات نا.

أحْتَظَرَ بكذا: پەنای برد بۆ فلان شت تـا خۆی تێدا بپا رێزێ.

اَلْحَظِرُ: چقل ٥ دەگوترێ: (وقـع في الحظـر الرطـب) كەوتـە نـاو گۆبەندێـكەوە ناتوانێ لەگەڵی دەربەرێ.

الحِظَارُ: هەر شتێك بكەوێتـە نێـوان دوو شتەوە، پەرژین‌و شورای باخ ٥ زەوی شورا بۆ كراو.

الحظـیا: تەویلـەو ئاغـەڵ‌و گـەوڕ ٥ مشتاخی خورما.

حظیا النفس: بەهەشت.

المِحْظَـارُ: مێشێـكی رەنـگ سـەوزە دەگەزێ.

حَظَّ حظّاً: شانسی باشی هـەبوو دەگـوترێ: (هو محظوظ وحظیظ).

أحَظَّ: بەمانا (حَظَّ) دێ ٥ بێ ئاتـاج بـوو پێویستی نەما.

الحَظُّ: بەش‌و بار ◦ بەخت‌و شانس، (ك: حظوظ واحاظ)
الحَظِيُّ: بە خت دار.
حَظَلَ فلان حَظَلاناً: لەبەر نازار یان لەبەر رق‌و کینە قاچی نەبوو بڕوا، واتە: لە رقا یا لەبەر نازار قاچی عەرزی نەدەگرت.
حَظَلَ فلاناً حَظلاً: مەنعی فلانی کردو نەیهێشت بە ئامانجی خۆی بگا.
حَظَلَ علیه: تەنگی پێ هەڵچنی.
حَظِلَ فلان حَظَلاً: فلان رژدو چروك بوو ◦ لە ڕۆیشتن دا هەنگاوی کورتی نا لەرقاو لەبەر نازار نەیتوانی بەرێك‌و پێکی بڕوا.
حَظِلَ البَعیرُ: حوشترەکە زۆر گیا کاڵەکە مارانە خواردو پێی نەخۆش کەوت.
حَظِلَت النخلةُ: پرزی دار خورماکە هەڵپروکاو بێ کەلك بوو (فهو حَظِلٌ وهي حَظِلَةٌ).
احظَل المکانُ: شوێنە کە کاڵەکە مارانەی زۆر بوو.
حَظَا فلان حَظواً: فلانکەس کەمێك ڕۆیشت.
حَظِيَ عند الناس حُظوَةً: لای خەلکی ڕێزی پەیدا کردو بە چاوێکی ڕێزەوە بۆی دەڕوانن و خۆشیان دەوێ.
حَظِيَ بالرزق: هەندێ لەرزق‌و ڕۆزی دەست کەوت.
أحظاه: پلەو پایەی بەرز کردەوەو لە خۆی نزیك کردەوە.
أحظاه بکذا: پیاوەتی لەگەڵ کرد بەوەی ئەوەی بۆ ئەنجام دا.
أحظی فلاناً علی فلان: فلانکەسی بەسەر فلانکەس دا پاساو دایەوە زیاتر ڕوی دا بە ئەو یان و ئەوی تری فەرامۆش کرد.
احتَظی: پلەو پایەی بەرزبووە.
الحِظَةُ: پلەو پایەو ڕێز ◦ بەشە رزق‌و ڕۆزی.
الحَظوَةُ: ئەو تیرە بە پەڕو شان‌و شفرەی نەبێ.
الحَظوَةَ والحُظوَةَ: تیرو کەوانێکی بچوکە بە ئەندازەی باسکی ئادەمیزاد منداڵ بەکاری دەهێنن بۆ فێر بوونی تفەنگ‌و تیر هاویشتن.
الحِظوَةُ- الحُظوَةُ: بەمانا (الحِظَةُ) دێ.
الحُظیاً: ڕۆیشتنی لەسەرە خۆ.
الحَظِیَّةُ- الحَظِیَّةُ: ئەو ئافرەتەیە لە هی تر خۆشەویست تربێ.
حَفَّ حَفّاً: دەنگێکە مریشکی پێ دەردەکرێ.
حَفَأ حَفْأً: گوڵلەی پێوە ناو خستی، سەرەنگری کرد.
حَفَأَ به الأرضَ: لەسەر زەوی تەختی کرد.
احتَفَأ الحَفَأَ: لەرەگ‌و ڕیشەوە هەڵی کێشا.
الحَفَأ: گیا بەڕەدایە ◦ ڕوەکێکە گەلاکانی پانن لە ڕۆژگاری کۆن دا بۆ نووسین بەکار هاتووە.
حَفحَفَ: دەنگی لێوە هات.
حَفحَفَ الرجلُ: پیاوەکە گوزەرانی تەنگ بوو.

حَفَدَ الرجل ونحوه حَفَداناً: پیاوەکە پەلەی کرد لەکارەکە داو زو رایپەڕاند.

حَفَـدَ فلانـاً حَفْـداً: یارمـەتی داو ویستی خزمەتی بکا.

أحْفَدَ الرجلُ: پیاوەکە پەلەی کرد.

أحْفَدَ فلاناً: خزمەتکارێکی پێشکەش بە فلان کرد.

أحْفَدَ الدابّةَ: ولاغەکەی تاودا بۆ خێرا ڕۆیشتن‌و هەنگاونانی خێرا.

احتَفَدَ: بەمانا (حَفَدَ)دێ ە دەگوترێ: (سیف محتفد) شمشێرێکی بڕندەیە.

الحافِدُ: یارمەتیدەر ە خزمەتچی ە کوڕی کوڕ، کوڕی کچ واتە: منداڵی منداڵ، (ك: حَفَدَة، حَفَدٌ واحفاد)

ألمَحْفَد: کۆی وشەی (الحافِد)ە.

الحفید: کوڕی کوڕ، کوڕی کچ.

حَفَرَتْ أسنانُه حَفْراً: ددانی خراپ بوون بنکیان کرمۆڵ بوو، دەگوترێ: (حَفرفوه) ددانی هەموو خوران هەڵوەرین.

حَفَرَ عن الشئ: لەناو زەوییەکە دەستی کرد بەهەڵکۆڵین‌و بەدوا داچون‌و پشکنین بۆ ئەوەی شتەکە بدۆزێتەوە دەری بێنێ ە دەگوترێ: (حَفَرَ عن الکنز والأثر) هەڵکۆڵین‌و پشکنینی دەست پێ کرد بە دو گەنج‌و خەزێنەو شتی کونینە دا گەڕا.

حَفَـرَ لـری فـلان: دەربارەی فلانکەس توێژینەوەی ئەنجام دا بزانێ پیاوێکی چۆنەو چیە.

حَفَـرَ الشـئَ: چاڵێکی لەشتەکە کرد، فەوارەیەکی تێ خست.

حَفَرَ المرض ونحوه فلاناً: نەخۆشی فلانی لاوازی کرد.

أحْفَرَ فلان: فلانکەس نیشی لە چاڵەکە دا کرد بەپاچ‌و قولنگ.

أحْفَرَ الصبي والحیوان: منداڵەکە ددانی حەوت ساڵەی کەوتن ە گیانلەبەرەکە شیلەی فڕی دان.

أحْفَرَ فلاناً الشیءَ: یارمەتی فلانکەسی دا بۆ هەڵکۆڵینی شتەکە.

حَافَرَ: زێدەڕەوی کرد لە هەڵکەندن دا دەڵێی جرجە چۆنە ژێر زەوی.

احْتَفَرَ بکذا: بەوشتە زەوی هەڵکۆڵی.

احْتَفَرَ عن الشیء: بەمانا (حَفَرَ) دێ.

احْتَفَرَ الشیءَ: شتەکەی هەڵکۆڵی.

تَحَفَّرَ السیلُ: لافاوەکە زەوی دا دڕی.

تَحَفَّـرَ البئـرُ: بیرەکە ئەملاو ئەولای دا خوران‌و لەسەرەوە بۆ خوارەوە دیوارەکانی (قەراخەکانی) دا ڕوخان.

استَحْفَرَ النهرُ ونحوه: وەختی ئەوە هاتووە جۆگاکە لێ بدرێ قول بکرێ.

الحافِر من الدواب: سمی ئاژەڵ‌و ولاغ ە بۆ ناشیرین کردن جاری وادەبێ بەقاچی ئادەمیزادیش دەگوترێ سم، دەگوترێ: (وقع الحافر علی الحافر) بۆ دەربڕین ئەوەی کە دوشت پەکیان گرت، هاوکات بوون ە هەروا دەگوترێ: (فلان یملك الحفُ

والحاضر) فلانکەس دەوڵەمەندە لە
هەموو شتێك شتی هەیە.

الحافرة: مێینەی (الحافر) ە زەوی
هەڵکەندراو ە ڕێبازی خۆی ە
دەگوترێ: (رجع الی حافرته) ە
دروستبوونی یەکەمجار، قورئان
دەفەرموێ: ﴿يَقُولُونَ أَئِنَّا لَمَرْدُودُونَ
فِي الْحَافِرَةِ﴾.

الحِفارة: پیشەی هەڵکۆڵین.

الحَفَرُ: ئەو شتەی چاڵ کرابێ ە بەرێك زیاد
لە ئەندازەی خۆی یان کرابێ ە گڵی
هەڵکەندراو ە کزیو لاوازی ە
زەردییەکە دەکەوێتە سەر ددان ە یان
کلس کردنی بنکی ددانە ئەو توێکڵە
سپی یەی بەبنکی ددانەوەیە.

الحِفراء: قولنگ و پاچو شتی لەو جۆرە ە
درەختێکە لقو پۆپو چڵی هەیە
گوڵێکی سپی هەیە لە خاکی توندا
نەبێ ناڕوێ حەزی بەچەقەنو
رەقەنە.

الحُفْرة: چاڵ.

الحَفار: کەسێکە پیشەی زەوی چاڵ
کردن بێ، بەزۆری بۆ گۆڕ هەڵکەن
بەکاردێ ە هەروا بەوکەسە
دەگوترێ: دار هەڵدەکۆڵی بۆ کورسی
و تابلۆ ە جۆرە قالونچەیەکە شاخی
هەن زەوی پێ هەڵدەکۆڵێ.

المِحْفار: ئامێرێکە بەزەوی دا دەڕواتە
خوار بەکاری دەهێنن بۆ دۆزینەوەی
نەوتو شتی وا.

الحَفيُّ: بەرێکە زیاد لە ئەندازە یان
کرابێ ە گۆڕ.

الحَفِيَّةُ: بەمانا (الحفيُّ) دێ ە هەروا بەو
ئامێرەش دەگوترێ کە بەکاری
دەهێنن بۆ دۆزینەوەی ئاثار.

المحافرُ من الرجال: کەسێکە هیچی
نەبێ.

لِلحُفارُ: بێڵو خاکەناز ە هەروا
هەرشتێك زەوی پێ هەڵکۆڵدرێ.

حَفَزَ حَفْزاً: لەدواوە پاڵی پێوە نا، جا بە
هاویشتن یان بە ڕۆیشتنو ڕادان ە
دەگوترێ: (حفزت القوسُ السَّهْمَ)
(والليل يحفز النهار) (حفزوا عليهم
الخيلَ والركاب).

حَفَزَ فلاناً بالرمح: لە فلانکەسی دا بەرمب،
(هو حافز وهي حافزة).

حافَزَ: لێی نزیك کەوتەوەو ئەژنۆی بە
ئەژنۆوەنا.

تَحَفَّزَ في جلسته: لە دانیشتنەکەی دا ملی
خۆی قیت کردبووەوە ترسێکی
هەبوو، دڵنیا نەبوو ە خۆیو ێك
دەهێنایەوەو خۆی خڕ دەکردەوە ە
لە ڕۆیشتن بەخێرا بی ڕۆیی.خۆی
بۆ کارەکە ئامادە کرد.

احتَفَزَ: بەمانا (تحفَّزَ) دێ.

الحَفّاز: لە زانستی ئیحیادا بە مادەیەك
دەگوترێ زۆر کاریگەربێ بۆ
تەفاعول کردن بەبێ ئەوەی لە
کۆتایی دا خۆی کاریگەری ئەو
تەفاعولەی پێوە بێ.

حَفَشَ السيل حَفشاً: لاوەکە لە هەموو لایەکەوە هەڵساو هەموو ڕوویکردە چاڵایی یەکەو لە نەستێراو دا قەتیس ما.

حَفَشَ الفرسُ: ئەسپەکە کەوتە ڕۆیشتن‌و جوان ڕۆیی.

حَفَشَت السماءُ: ئاسمان ئاوە بارانێکی بە خوڕەمی باراندو وەستایەوە.

حَفَشَ الناسُ عليه: خەڵك لێی گردبوونەوەو قەرە قشیلەیان لێ کرد.

حَفَشَ في الأمر: گرنگی بەکارەکەدا.

حَفَش المطرُ الأرضَ: باران ڕووەکەکەی لە زەوی وەدەرنا.

حَفَشَ لفلان الودَّ: خۆشەویستی و ئیخلاصی خۆی بۆ نواند.

حَفَشَ السيلُ الوادي: لافاوەکە لە دۆڵەکە دا کۆبووەوە و پڕی کرد

الحافِشة: ئاکی (الحوافِش) دەراوی ئاو.

الحِفش: خانووی خرا پ (قۆخیلکە) کە هەلاش‌و زەوی لێك نزیك بن ٥ هەلاشی نزم بێ، خانوە قورینەی بچوکی سارا نشینەکان ٥ (یەغدان، سندوق، تورەکە) کە ئافرەت پێداویستی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ تورەکەی تەشی‌و ڕیس‌و شتی کۆن‌و دڕاوو بێ کەڵك، (ك: احفاش).

أحفاش الأرض: سوسەمارو قالۆنچە.

حَفَصَ الشيءَ حفصاً: کۆی کردەوە.

حَفَصَ من يده: لە دەستی فڕێ دا.

الحُفَاصَةُ: هەر شتێك کۆ بکرێتەوە.

الحفص: خانووی بچوك ٥ تورەکەیەك لە پێست دروستکرابێ ٥ بێچوە شێر، (ك: أحفاص، حفوص).

ابو حفص: کونیەی شێرە.

حَفْصَةُ: کەمتیار، هەڵۆ.

أم حَفْصة: هەڵۆ، مریشك.

المِحْفَصَةُ: تورەکەی دروستکراو لە پێست (هەمبانە)، (ك: مَحَافِص)

حَفَضَ العود حفضاً: شورکەکەی چەماندەوە.

حَفَضَ الشيءَ: شتەکەی فڕێ دا.

الحفض: کەل‌و پەلی ناو ماڵ ٥ ئەو ولاغەی کەل‌و پەلی ناو ماڵی لێ بار دەکرێ.

الحَفِيضَةُ: شانەکە هەنگ بنیاتی دەنێ‌و هەنگوینی تێدا دروست دەکا.

حَفِظَ الشيءَ حِفظاً: شتەکەی پاراست‌و چاودێری کرد.

حَفِظَ المالَ: ماڵەکەی پاراست ٥ (حَفِظ العهدَ) پابەندی وادەو بەڵێنەکەی بوو.

حَفِظَ العلم والكلامَ: زانیاری و قسەکەی پاش لە گوێ گرت‌و هەزمی کرد.

أحفَظَهُ: ڕقی هەڵساند.

حافظ على الشيءِ محافظة وحفاظاً: چاودێری شتەکەی کردو پارێزگاری لێ کردو، بەردەوام بوو لەسەر ئەنجامدانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾ ٥ دەگوترێ: (هو يحافِظُ عن

المحارم) ئەو خۆدەپارێزێ لە شتە پاشاغەکان و توخنیان ناکەوێ ٥ (هو ذو محافظة وحفاظ) ئەو مەردەو کەسایەتی خۆی دەپارێزێ.

حَفَّظَهُ العِلْمَ والكَلامَ: وای لێ کرد زانستەکە لە بەریکاو قسەکان لە دڵی خۆی دا جێ بکاتەوەو لەبیری نەچنەوە.

احْتَفَظَ: بۆ مطاوعەی (أحفَظَهُ) دێ.

احْتَفَظَ الشَّيْءَ لنفسه: رشتەکەی تایبەت کرد بەخۆیەوە.

تَحَفَّظَ عن الشيء ومنه: خۆی لە شتەکە پاراست.

تَحَفَّظَ بالشَّيْءِ: گرنگی بە شتەکەدا.

تَحَفَّظَ الكتابَ: ماوەو وزەیەکی زۆری خەرج کرد بۆ ئەوەی بەش دوا بەش کتێبەکە لەبەر بکا.

تَحَفَّظَ عليه: پاراستی.

تَحَفَّظَ في قوله أو رأيه: قسەکەی بەرەهایی نەکرد رایەکەی خۆی بەرەهای دەرنەبڕی.

اسْتَحْفَظَهُ الشَّيْءَ: داوای لێ کرد ئەو شتە پارێزگاری بکا.

اسْتَحْفَظَهُ له: کردیە ئەمینەدار بەسەریەوەو بەئەمانەت لای دانا.

اَلْحَافِظُ: حەرەس و چاودێر ٥ دەگوترێ: (هو حافظ العين) ئەو خەوی نایەو خەوتوخن چاوی ناکەوێ ٥ هەروەها بەمانای ڕێگای راست و ئاشکرا دێ ٥ بە کەسێکیش دەگوترێ قورئانی لەبەر بێ، یان ژمارەیەکی زۆری لە فەرموودەکانی پێغەمبەر لەبەر بێ، (ك: حُفَّاظ وحَفَظة).

الحافِظَةُ: هێزو توانایە کە ئادەمیزاد دەتوانێ بەهۆیەوە ئەوەی هێزی وەهمی دەرکی دەکا لە مەعانی ئەو لەبەری بکاو کاتی پێویست بەسەر روبەری مێشکی دا بێنەوە، پێشی دەگوترێ (الذاكرة) ٥ هەروا ناوە بۆ زەرفێك بۆ جانتایەك پەڕەکاغەزو بەڵگەنامەو شتی لەو جۆرەی تێدا هەڵدەگیرێ.

الحِفَاظ: داکۆکیکردن لە مەحرەم و ناموس و بەرگری کردن لە نیشتمان لەکاتی شەڕو هەرادا ٥ پابەندبوون بەوادەو بەڵێنەوە.

الحِفْظَةُ: رق هەڵسان ٥ خاوەن غیرەت و پیاوەتی و ناموس و شەرەف بۆ ئافرەتی خزم و عەشیرەتی.

الحَفِيظ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ ئەمیندارو کار بەدەستی دەستپاك ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾.

الحَفِيظَةُ: رق و تووڕەیی ٥ دەمارگیری ٥ ترس و خۆپارێزی ٥ نوشتەو دوعا کە بە منداڵ دا دەکرێ، (ك: حفائظ)ە ٥ (أهل الحفائظ) بەو کەسانە دەگوترێ کە بەرگری لە ناموس و شەرەفی خۆیان دەکەن.

المُحَافِظُ: پارێزگار، ئەو کەسەی

کاروباری شارێک یا چەند شارێک بەڕێوە دەبا، ئەو ولآتەی پارێزگاری کاروبارەکانی بەڕێوە دەبا پێی دەگوترێ: (المحافظة = پارێزگا) هەر لەم ڕووەوەیە کە دەگوترێ: (محافظ العاصمة ومحافظ المصرف) هەروەها بەو کەسایەتیو بنەماڵانەش دەگوترێ: کە پابەندی دابو نەریتی کۆمەڵایەتیو ڕامیاری خۆیان دەبن.

الحِفَظَةُ: کیسە باخەڵ بۆ پارە، یان جانتا بۆ کتێبی قوتابخانەو جلو بەرگو شتی لەو جۆرە.

حَفَّتِ الأرضُ حُفوفاً: زەوییەکە گیاو گژو ڕووەکی وشك بوو.

حَفَّ الطعامُ: کێشتەکە وشك بوو چەور نەبوو، دەگوترێ: (حَفَّ عَيْشُهُ): ژیانی تەنگو کولە مەرگی بوو ژیانێکی زبری ڕابوارد.

حَفَّ شَعْرُهُ أو رأسُهُ: موی ڕیشی یان قژی سەری ژاکاو پەرشو بڵاو بوو لەبەرئەوەی ڕۆنی لێ نەدابوون.

حَفَّ السمعُ: زۆربەی بیستنی لە دەست دا.

حَفَّ الشيءُ حفيفاً: دەنگێکی لێ هات وەکوو دەنگی باڵی باڵندە ٥ یان وەکوو دەنگی بلێسە کردنی ئاگرە یان وەکوو ئەو دەنگەی کە با لە درەخت دەدا.

حَفَّ الشيءَ حَفاً وحفافاً: بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە ٥ دەگوترێ: (حَفَّ الشيء بالشيء) (حَفَّ الشيءَ الشيءَ) ٥ لە

حەدیثدا هاتووە: (حُفَّت الجنةُ بالمكاره)

دەگوترێ: (حفَّ فلاناً): گرنگی بە فلان داو مەدحی کرد ٥ (حفّ الثوبَ) قوماشەکەی چنی.

حفَّ شَعْرَهُ ولحيته وشاربه: مووەکانی جەستەیو ڕیشیو سمێڵی تاشین.

حَفَّت المرأةُ وجهَهَا: ئافرەتەکە گەندەموو موی دەمو چاو هەڵگرتن.

حَفَّتْهُ الحاجه: ئاتاجی توش هات.

أحَفَّ رأسَهُ: ماوەیەکی زۆر ڕۆنی لە قژی سەری نەدا.

أحَفَّ الميزانَ: ئاژەڵەکەی ڕۆیاند تا دەنگی ڕۆیشت.

أحَفَّ الثوبَ: قوماشەکەی چنی.

أحَفَّ فلاناً: بەخراپە باسی فلانکەسی کرد.

حَفَّفَ فلان: فلانکەس ماڵو سامانی کەم بووە ژیانی زبرو نا خۆش بووە

حَفَّفَ المرأةُ وجهَهَا: ئافرەتەکە زێدەموی کرد لەدەمو چاو هەڵگرتنو خۆ ئارایش کردن دا.

حَفْحَفَ الشيءُ الشيءَ: شتەکە دەوری ئەو شتەی دا ٥ هەروەها دەگوترێ: (حفّف الشيءَ بالشيء).

حَفَّفَ الثوبَ: قوماشەکەی چنی.

احْتَفَّ النبتَ: ڕووەکەکەی پارچە پارچە کرد.

احْتَفَّ الطعامَ: خواردنەکەی خوارد.

احْتَفَّ المرأةُ وجهها: ئافرەتەکە داوای لە

کەسـانی دیکـە کـرد مـووی دەم‌و چاوی بۆ هەڵبکرن.

استحفَّ الشَّيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.

الحافُّ: ئەو شتەیە دەوری شتێکی تـر بـدا؛ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَتَـرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ﴾.

الحِفَافُ: (حفاف الشيء): ئەو شتەیە کە دەورەی شتەکەی داوەو لە ئامێزی گرتووە ٥ دەگوترێ: (فلان أصلعُ لـه حِفـــاف) فلانکـەس ئەصـــلەعە بـەدەوری روتاوییەکـەی سـەری دا موو هەیە.

حِفَافـــا الشـــيء: دولای شـــتەکە ٥ دەگـوترێ: (حفافـا الـرأس)، (حَفافـا الأناء وحِفافا الجبل).

حِفَافا الرمل: کۆتایی لمەلان، (ك: احِفَّـة) ٥ دەگـوترێ: (جاء علي حفافِ ذلـك) لـەکاتی ئـەو شـتەدا هـات ٥ (کـان الطعـام حِفـاف مـا آکلـوا قَـدْرَهُ) خۆراکەکـە بـە ئەنـدازەی بخۆرەکـان بوو نەکەم بوو نەزیاد.

الحُفَافَـةُ: ئـەو تـوك‌و قژەیـە کەلەسـەرو ریشـی جـەورنەکراو هەڵـدەورێ ٥ باقی ماندەی ئاڵقی ئاژەڵ‌و ولاخ.

الحَفـفُ: شـەبیتەی جـولا، (ك: حفـوف) ٥ دەگـوترێ: (هـو حـفٌ بنَفْسِـهِ) ئـەو پیـاوە زۆر گرنگـی بـە خـۆی دەداو زۆر خەریکی رازاندنـەوەی خۆیـەتی ٥ (جاء علي حفه) شوێن پێی ئەوی هەڵگرت ٥ یان لەکاتی پێگەیشتنی فلان شت پەیدا بوو.

الحَفَفُ: پێداویستی ٥ دەگوترێ: (وِلدَ لـه علـى حفف) ٥ گوزەرانی ناخۆش و ژیانی زبر ٥ دەگوترێ: (طعـام حَفَـفٌ) خۆراکێـکی کـەم ٥ (معیشـة حفـف) ژیـانی تـەنگ‌و هەژاری ٥ (جاءَ علي حَفَفِ ذلك) لەکاتی پێگەیشتنی ئەو دا هات.

الحَفّـــانُ: ئـــەو کەســـەی دەم‌و چـــاو هەڵـدەگرێ، سـەروریش دەتاشـێ ٥ گۆشتی زۆر جوڵەمە.

الحَفَّـانُ: زینـدەوەری بچـکۆلە ٥ تاکەکـە (الحفانـة) ه ٥ خزمـەتکار هـەروا بـە گـوزەو جەرەیـەك دەگـوترێ تـا هەنگلانی پر بووبێ.

الحَفَّةُ: ئەوەی لە شتێکی تر کرابێتەوە ٥ مەکوکی جولا ٥ یان ئـەو دارەیـە کـە جولا تێوە دانەکەی لەسەر هەڵدەکا ٥ یان بزوەکەی لەسەر هەڵدەپێچی ٥ بڕیوو زەخیرە؛ کـە بـێ زیـادو کـەم بەشی خێزان بکا.

الحِفَّةُ: دارێکە وەکوو شمشێر جولایـەکاری دێنێ بۆشە بێتە پێوەدان.

الحَفِيفُ من النبات والكلأ: گیاوو لـەوەری وشك.

المِحَفَّـةُ: کەژاوەیەکـە گومبـەزی نـەبێ للفرەت دەچێتە ناویـەوە لـە کاتێـك دا کەلەسـەر پشتی حوشترەکە ئـەو کەژاوە قایم کراوە.

اَلمَحفُوفُ: كە سێکە ژیانی زبرو تەنگ بێ هەژارو ئاتاج بێ.

حَفَلَ الماءُ واللبنُ حفولاً: ئاوەکە، شیرەکە کۆبوەوە.

حَفَلَ الدمعُ: فرمیسکەکە زۆر بوون.

حَفَلَ السماءُ: ئاسمان بارانەکەی زۆر بە خوڕەم بوو.

حَفَلَ الشيءُ بالشيِّ: ئەو شتە بەو شتە پڕ بوو ٥ دەگوترێ: (حَفَلَ الوادی بالسیل): شیوەکە بە لافاوەکە پڕ بوو.

حَفَلَ النادی بالقوم: یانەکە بەخەڵکەکە هاخندرا پڕ بوو.

حَفَلَ فلان اللبن فی الضرع: فلانکەس شیرەکەی لە گوانی ئاژەڵەکە کۆکردەوە ٥ (حَفَلَ الماء فی المکان) ئاوەکەی لەو شوێنەدا کۆکردەوە.

حَفَلَ الشيءَ والأمرَ و بە: گرنگی بە شتەکەدا.

حَفَّلَ اللبنَ فی الضرع والماء فی المکان: بە مانا (حفلة) دێ.

حَفَّلَ الناقة: حوشترەکەی چەند ڕۆژێك نە دۆشی بۆ ئەوەی شیرەکە لە گوانەکانی دا کۆ ببێتەوە.

حَفَّلَ الشَّيءَ: شتەکەی دەرخست جوانیەکانی ئاشکرا کردن.

حَفَّلَ الجاريةَ: کەنیزەکەکەی رازاندەوە.

إِحتَفَلَ الشيءُ: شتەکە کۆبووەوە ٥ دەگوترێ: (إِحتَفَلَ القَومُ فی المکان): خەڵکەکە لەو شوێنە کۆبونەوە.

إِحتَفَلَ: ئاشکرابوو دەرکەوت (احتفل الطریق) ڕێگاکە ڕون بوو.

إِحتَفَلَت المرأة: ئافرەتەکە خۆی ڕازاندەوە خۆی ئارایش دا.

إِحتَفَلَ بالأمر: گرنگی بەکارەکەدا.

إِحتَفَلَ بفلان: ڕێزی فلانکەسی گرت و گرنگی پێ دا.

تَحَفَّلَ المجلسُ: دانیشتوانی ئەنجومەنەکە زۆر بوون.

تَحَفَّلَت المرأة: ئافرەتەکە خۆی جوان کرد.

الحالِلة: بارهەڵگرێکی درێژە بە گازو بەنزین دەڕوا.

الحفلُ: کۆمەڵی زۆر گردبووەوە ٥ دەگوترێ: (عنده حفل من الناس) فلانکەس کۆمەڵێکی زۆری خەڵك لایە.

الحَفلَةُ: جوانی، رازاندنەوە ٥ ئاهەنگ گێران، بە خێر هاتن ٥ دەگوترێ: (أقام له حفلة استقبال): ئاهەنگی پێشوازی کردنی بۆ گێڕا ٥ زێدەڕەوی لە کارێك داو گرنگی پێدانی ٥ دەگوترێ: (أخذ للأمر حفلته) بە جیددی کەوتە وێزەی ئەنجامدانی کارەکە ٥ دەگوترێ: (جاؤوا بحفلتهم) هاتن بە کۆمەڵ و هەموانی هاتن.

الحفیلُ: زۆر ٥ دەگوترێ: (جمع حفیل) کۆمەڵێکی زۆرن.

المُحتَفَلُ: شوێنی ئاهەنگ گێڕان و کۆبونەوە.

محتفل الشيء: زۆربەی شتەکە.

المَحْفِلُ: شوێنی کۆبوونەوە ٥ ئەنجومەن، (ك: محافل).

حَفَنَ الشيءَ حَفْناً: بەبەری دەستی گرتی، یان بە هەردوو بەری دەستی و بەنجەکانی پێکەوە نوساندبوون شتەکەی هەڵگرت ٥ دەگوترێ: (حَفَنَ لهم) هەریەکەیان لونچێکی پێدان.

حَفَنَ لفلان حفنةً: کە مێکی لەو شتەدا بەفلان کەس.

حَفَنَ: بەهەردو دەستی شتەکەی بادا ٥ (حَفَنَ الدلیل وحفن التراب) ٥ بە هەردوو دەستی ناردەکەی رادا ٥ بەهەردوو دەستی گلەکەی ڕامالی.

حَفَنَ الماءَ علی رأسه: بە مست ئاوی کرد بەسەری خۆی دا.

حَفِنَ حَفْناً: کە ڕۆیشت قاچی وەرسوڕاند وەکوو ئەوەی گلیان پێ هەڵکەنێ.

احْتَفَنَ من الشيء: زۆری لەو شتەکرد، هەڵگرت، خوارد...

أحتَفَنَ الشيء: بۆ خۆی هەڵگرت، تایبەتی کرد بەخۆیەوە.

أحتَفَنَ الشجرَ: درەختەکەی لە ڕیشەوە هەڵکەند.

إحتَفَنَ فلاناً: دەستی خستە ژێر ڕەفیچکیەوەو حەوای دا.

الحُفنةُ والحُفْنَةُ: لونچێك یان مستێك لەهەر شتێك بێ ٥ چاڵ، مولکە، (ك: حُفَن).

حفاء وحفا به: ڕێزی گرت ٥ (حفا فلاناً): بەخششی پێ دا.

حفا شاربَهُ: سمێلی زۆر کورت کردەوە.

حفي حفاً: بە پێخواسی بەبێ ئەوەی نەعل یا خوففی لەپێدا بێ ڕۆیشت ٥ دەگوترێ: (حَفِيَتْ قدمُهُ، وحَفِيَ من نعله) ٥ (هو حافٍ)، (ك: حُفاةٌ) ٥ (هي حافية)، (ك: حوافٍ)ە.

حَفِيت القدمُ والخفُ والحافر: پێستی قاچی بەرە قاچی بەرسمی لەبەر زۆر لەسەر ڕۆیشتن تەنك بوو.

حَفِيَ بفلان حفاوةً: ناهەنگی خۆشی بۆ فلانکەس گێڕا.

حَفِيَ اليه في الوصیه: لەوصییەتنامەکەی دا زیاد لەبەشی خۆی بۆ دیاری کرد.

احفی فلان: فلانکەس بەری سمی ناژەڵەکەی تەنك بوو بە هۆی زۆر لەسەر ڕۆیشتنەوە.

أحفَیَ الشيءَ: شتەکەی ریشە کێش کرد ٥ دەگوترێ: (أحفی النبات): گیایەکەی هەڵکەند (أحفی شاربهُ) سمێلی زۆر کورت کردنەوە ٥

احفی فلاناً: فلانکەسی وا لێ کرد نە خوففی هەبێ نەنەعل ٥ زۆری پرسیار لێ کردو ماندوی کرد ٥ دەگوترێ: (أحفی السؤالَ واحفی الکلام) پرسیارەکەی زۆر دوبارەو سێبارە کردەوەو قسەی درێژ کردەوەو گوتیەوە.

حافاه: کێشەی لەگەڵ کردو کەوتە نیزاعەوە لەگەڵی.

إحْتفى: بە پێخواسی ڕۆیی ە (إحتفی فلانا ربە) ئاهەنگی بۆ فلان گێڕا.
إحتفى الشيءَ: شتەکەی لەرەگەوە دەرکێشا، هەڵی کەند ە دەگوترێ: (احتفى النبت واحتفى الشَعَرَ).
تَحَفّى بفلان: ئاهەنگی بۆ فلانکەس گێڕا.
تَحَفّى اليه في الوصية: لە وەسێتنامەکەی دا بەشی زۆری بۆ دانا.
استحفى عن الشيء: زێدەڕەوی کرد لە زانینی هەواڵ دەربارەی شتەکە زۆری هەوڵ بۆ دا.
اَلْحفا: ڕۆیشتن بەبێ نەعلو بەبێ خوفف واتە: بە پێخواسی ە تەنك بوونی بەری قاچە یان بەری سمە یان هی خوففە لەبەر زۆر لەسەر ڕۆیشتن.
الحافي: ئەو کەسەی زێدەڕەوی بکا لە ریشە کێشکردنی شتێك دا ە پێخواس ە هیچی لە پێ دا نەبێ.
الحَفِيّ: زاناو لێکۆڵەرەوە ە بە لوطفو خاوەن بەزەیی ە قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾، (ك: حَفَراءُ).
حَقَبَ الحقيبة ولحرها: جانتاکە یان شتێ لەو جۆرەی هەڵگرت.
حَقَبَ الشيءُ حَقَبا: شتەکە گیری خوارد دوا کەوت ە دەگوترێ: (حقب السماء وحقِبَ المطر) هەروا دەگوترێ: (حَقِبِ العام): ساڵەکە بێ بارانی بوو بارانی تێدا نەباری.
حَقَبَ عطاء فلان: بەخششی فلان دواکەوت.
حقِبَ أمر الناس: ئیش و کاری خەڵك دواکەوت.
حَقِبَ المعدنُ: کانەکە هیچی تێدا نەبوو.
حَقِبَ الحيوان: حەیوانەکە میزی گیرا میزی بۆ ناکرێ ە (هو أحقب وهي حَقباء)، (ك: حُقْبٌ).
أحْقَبَ البَعِيرَ: تەنگەی بارەکەی توند کرد.
احْقَبَ الرجلَ أو للزاد وللتاعَ: لە دوا خۆیەوە پیاوەکەی سواری ولاخ کرد ە تێشوو کاڵاکەی خستە پاشکۆی خۆیەوە.
احْتَقَبَ الشيءَ: شتەکەی خستە پاشکۆی خۆی ە دەگوترێ: (احْتَقَبَ شراً أو خيراً) خراپەیان چاکەی کردە پاشکۆو تێشوو بۆ خۆی.
احتقبَ الأثمَ: تاوانی ئەنجام دا.
استَحْقَبَ الشيءَ: بەمانا (احتقَبَهُ) دێ.
الأحْقَبُ: کەرە کێوی ئەگەر بەرورگی پەڵەی سپی تێدا بن.
الحاقِبُ: ئەوەی پیسایی بۆ نەکرێ، قەبزبێ.
الحِقابُ: ئەو سپییەتییەیە کەلە بنکی نینۆك دا دیارە ە شتێکە ئافرەت لەناو قەدی خۆی دەبەستێ خشڵ و شتی وای پێوە هەڵدەواسێ.
الحَقَبُ: ئەو حەبلەیە کە کورتانی ولاخی پێ لەولاخەکە قایم دەکرێ حەبلێکە سەرێکی لە کورتانەکە بەستراوە بە بەرسنگی ولاخەکەدا دەیهێنن لەم دیو لە قوڵفی کورتانەکەی قایم دەکەی ە حەبلێکە جانتاو حەقیبەی پێ دەبەسترێ.

الحُقْبُ والحُقُبُ: زەمانی دوورو درێژ هەشتا ساڵو زیاتر قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا﴾، یان دەفەرموێ: ﴿لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا﴾.

الحِقْبَةُ من الدهر: ماوەیەکی دیاری نەکراو ٥ یان ساڵێکە، (ك: حِقَب وحُقُوبٌ).

الحَقيبة: جانتا: صندوق ئەو شتەی پێداویستی و تێشووی تێدەکرێ ٥ هەرشتێك لە کاروان دا پێداویستی قەتارچیو رێبوارانی تێدا هەڵگیرێ.

حَقَدَ عليه حَقْداً وحِقْداً: لەدڵی خۆی دا رقی لێ بوو قاروکینی لێ خواردەوە ٥ چاوەڕوان بوو هەل بۆ هەڵکەوێو داخی دڵی خۆی پێ بڕێژێ ٥ (هو حاقِد)، (ك: حَقَدَةٌ)، (وهي حقود)، (ك: حُقُدٌ).

حَقِدَ المطرُ والسماءُ حَقَداً: باران نەباری ئاسمان بارانی نەباراند.

حَقِد المَعْدِنُ: کانەکە هیچی لێ پەیدا نەبوو.

أَحْقَدَ فلان: هەوڵی دا لە کانەکەدا شتێك بدۆزێتەوە هیچی دەست نەکەوت.

أَحْقَدَ فلاناً: فلانکەسی وا لێ کرد لە دڵ دا کین و رق هەڵبگرێ.

تَحاقدوا: ئەو کۆمەڵە هەریەکەیان رقی لەوی تریانە.

إحتَقَدَ المَعْدِنُ والمطرُ: بەمانا (حَقِدَ) دێ.

إحتَقَدَ فلان على فلان: بەمانا (حَقَدَ) دێ.

تَحَقَّدَ عليه: بەمانا (حَقَدَ) دێ.

الحِقْدُ: رقو کین لەدڵ دا پەزمەندە کردنو چاوەڕوان کردنی هەڵکەوتنی هەل بۆ تۆڵە کردنەوە.

الحَقيدة: بەمانا (الحِقْد) دێ، (ك: حِقَاد).

حَقُرَ حَقْراً وحقارة: زەلیل بوو حەیای چوو.

أَحْقَرَهُ: بەمانا (حَقَّرَهُ) دێ.

تَحاقَرَ: خۆی بە بچوك ناساندو نیشان دا.

إحْتَقَرَهُ: بەمانا (حَقَّرَهُ) دێ.

استَحْقَرَهُ: بەمانا (إحتقر) دێ.

المُحَقَّرَ: ئەو شتەی داوای سوکایەتی دەکاو بانگەشەی بۆ دەکا.

المُحَقَّرات: شتی بچوكو بێ نمود.

حَقِط حَقَطاً: جەستە سوكو گورجو گۆڵ بوو، زۆری جمو جۆڵ کرد.

الحَقَطَةُ: ئافرەتی کورتە باڵا، جەستە بچوکی قیزە قیزکەر.

حَقَفَ الشيءُ حُقُوفاً: شتەکە لەخواریو تێك باهەڵدراوی دا بەردەوام بوو.

حَقَفَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە لەناو لمبەلآن دا پاڵکەوت ٥ خۆی کۆم کردەوەو پشتی خوارو دەرپەڕیو.

أحقَوْقَفَ الشيءُ: شتەکە کەوانەیی بووەوە ٥ (إحقوقف الظهرُ) پشتی چەمایەوە (احقوقف الهلال) مانگ کەوانەیی بوو.

المِحْقَفُ: ئەو کەسەیە واز لە خواردنو خواردنەوە دێنێ مان دەگرێ.

حقَّ الأمرُ حقاً وحقَّةً: چەسپاو کارەکە جێ

بەجێ بوو، کارەکە پێویست بوو دەبێ بکرێ ٥ دەگوترێ: (يحق عليك أن تفعل كذا) پێویستە لەسەرت ئەو کارە ئەنجام بدەی ٥ ڕەوایە بۆ تۆ ئەوە بکەی ٥ (الْحِقَّةُ) بێچوە حوشتر (سێ ساڵو چووبێتە ساڵی چوارەم).

حَقَّ العقدة: گرێیەکەی توند کرد.

حَقَّ فلاناً: بەسەر فلانکەس دا باڵا دەست بوو.

حَقَّ الطَّرِيقَ: چووە ناوەڕاستی ڕێگا ٥ ناوەڕاستی ڕێگای گرتە بەر.

حَقَّ: بەڕاستی زانیو شوێنی کەوت.

حُقَّ: بەمانا (حَقَّ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ﴾.

أحَقَّ فلان: فلان گوتی ئەوە حەقە ٥ ڕاستی گوت ٥ داوای مافێکی خۆی کردو چەسپاندی.

أحَقَّ الأمرَ: کارەکەی چەسپاند (أحَقَّ عليه القضاء) بڕیارەکەی بەسەرا داو چەسپاندی.

أحَقَّ الشيءَ: قایمی کردو ڕاستی کردەوە هەڵەی لێ لابردن

أحَقَّ الرمية: کوشتی.

حَاقَّهُ مُحاقَّةً وحِقاقاً: کێشەیان تێکەوت هەریەکێ لەوان داوای مافی خۆی کردو پێی وابوو لەسەر حەقە ٥ بەزۆری ئەم وشەیە بۆ کرداری نادیار بەکار دەهێندرێ، دەگوترێ: (ماله في هذا حقاق) لەمەدا مافی کێشەی نییەو گێچەڵ دەکا ٥ (فلان نزق الحِقاق) فلانکەس لەسەر شتی بچوک و بێ نرخ کێشە دەکا.

حَقَّقَ الأمرَ: کاری چەسپاندو بەڕاستی گێڕا ٥ دەگوترێ: (حَقَّقَ الظنَّ) و (حقق القولَ والقضيةَ)

حَقَّقَ الشيءَ والأمرَ: شتەکەی پتەو کردو باشباش قایمی کرد.

حَقَّقَ الثوبَ: قوماشەکەی باش چنیو چاك پتەوی کرد.

حَقَّقَ مع فلان في قضية: قسەکانی لێ وەرگرتو نووسینی

احْتَقَّ الرجلان: ئەو دوو پیاوە کێشەیان تێ کەوتو هەریەکەیان ئیدیعای ئەوەی کرد کە حەق بە ئەوە.

احْتَقَّ الأمر والشيءَ: کارەکەی پتەو کرد بناوانی شتەکەی شێلا.

احْتَقَّ الطعنةَ: زەبرێکی کوشندەی لێ دا خەنجەرێکی وەشاندو کاریگەربوو.

احْتَقَّ الصيدَ: تفەنگێکی چاکی بەنێچیرەکەوە ناو کوشتی.

انْحَقَّتِ العقدة: گرێیەکە چاك توند بوو.

تَحَاقَّا: کێشەیان تێکەوتو هەریەکەیان لافی ئەوەی لێ دا مافی خوراوەو حەق بەئەوە.

تَحَقَّقَ الأمرُ: کارەکە بەڕاست گەڕاو ڕوی دا.

تَحَقَّقَ الأمرَ: کرۆکی کارەکەی زانی و لێی حاڵی بوو.

اسْتَحَقَّ الشيءَ والأمرَ: شتەکەی بە پێویست زانیو کارەکەی بە واجب دانا.

اسْتَحَقَّ الأثمَ: شیاوی سزای تاوانەکەیە.

الحاقُ: (حاق كل شيء:) ناوەڕاستی ئەوشتە ٥ دەگوترێ: (حاق الطريق) ناوەڕاستی ڕێگا ٥ (حاق الراس وحاق العين) (حاق الشتاء) ناوەڕاستی زستان ٥ دەگوترێ: (هو رجل حاق الرجل) پیاوێکە تا بڵێی پیاوو ئازایە.

أَلْفَيْتُهُ عند حاقِ باب المسجد: لە نزیک دەرگای مزگەوت توشی بووم.

الحاقَّةُ: بەڵاو کارەسات ٥ بەزۆری بۆ ڕۆژی قیامەتو دونیا وێرانبوون بەکاردەهێنرێ ٥ هەروەها دەگوترێ: (هو رجل حاقة الرجل) پیاوێکی پیاوانە و تابڵێی ئازایە.

الحَقُّ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ هەبوونی شت بەبێ ئەوەی گومانی تێدا بێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ﴾ ٥ هەروەها دەگوترێ: (هو العالم حق العالم): ئەو بەڕاستی زاناو خوێندەوارەو گەیشتۆتە ئەو پەڕی.

حقوق الله: ئەوەی لەسەر بەندەکان پێویستە بیکەن بۆ خودا.

الحِقُّ من الأبل: حوشترێکە سێ ساڵەی تەواو کردبێو چوبێتە ساڵی چوارەمەوە بەکەڵکی ئەوەبێ باری لێ بنرێ یان کەڵ بدرێو سکی بێ.

الحُقُّ: قاپێکە بچکۆلە سەر قاپێکی بەسەرەوەیە لەشوشە یان لە داری عاج یان لە شتی تر دروست دەکرێ ٥ کونە مشکو دەعبا ٥ ئەو چاڵایی یەی سەری ئێسقانی ڕانی تێدایە (حەوزی ڕان) هەروا ئەو چاڵایی یەی سەری ئێسقانی شانی تێدایە٥ سەری قۆڵ ٥ زەوی دەشتو نەرمان ٥ ناوە ڕاستی هەموو شتێک.

الحقّاني: ئەوەی بە حەقکۆو حەقخوازو ناو دەبرێ.

الحِقَّةُ: بەش ٥ دەڵێی (هذة حِقَّتي) ئەوە بەشی منە ٥ درەختی بچکۆلە:

الحُقَّةُ: بەمانا (الحُقُّ) دێ.

الحَقيقُ: شیاو گونجاو ٥ دەگوترێ: (الحقيق بالأمر) لایەقو شیاو بۆ ئەو کارە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿حَقِيقٌ عَلَى أَن لاَّ أَقُولَ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ﴾.

الحقيقة: شتی ثابتو چەسپاو بەلای لوغەوییەکانەوە ٥ ئەو وشەو ڕستەیەیە کە لەمانای خۆی دا بەکار بهێندرێ.

حقيقة الشيء: کرۆکو بالفتەی شت.

حقيقة الأمر: دڵنیایی لە چۆنیەتی کارەکە.

حقيقة الرجل: ئەوەی لەسەری پێویستە پارێزگاری لێ بکاو بیپارێزێ.

المحقوق: بەمانا (حقيق) دێ ٥ ئەو کەسەیە حەقی لەسەر چەسپابێ.

حَقَلَ حَقْلاً: ناشتی، چاندی، فەلایی کرد ٥ بوو بە وەرزێر.

حَقِلَت الماشيةُ: ئاژەڵەکە تووشی دەردی (حوقال) بوو نەخۆشی یەکە بەهۆی

ئاوی قوڕاو یان له وەری گڵ تێکەڵ بوو تووشی ئاژەڵ دەبێ.

أحْقَلَ الزرعُ: كشتو كاڵەكە جۆراو جۆر بوو.

أحقَلَت الأرضُ: زەوییەكە بوو بە شوێنی كشتو كاڵو وەبەرهات.

حاقَلَـهُ: كشـتو كاڵەكـەی پـێ فرۆشـت پێش ئـەوەی پـێ بگا ٥ موزارعـەو بەر بەنیوەیی كشتو كاڵی لەگەڵ كـرد، یـان لەگەڵی رێـك كـەوت كـه بەشێكی دیاریكراو بدا بەسەپانەكە.

اَلْحَقْـلُ: زەوی كشـتو كـاڵی یـانو پـۆرو بـەرفراوان كـەزرعاتی تێـدا بكـرێو دیمەنێـــكی دڵــرفێن بنوێنـــێ ٥ زرعـاتو كشـتو كـاڵ ئاسـەوز بـێو نەبەری بێ.

حقل البورل: ئـەو شوێنەی كه ئـەوتی لێ دەردەهێنـدرێ.

حقـل التجـارب: ئـەو شوێنەی ئـەزمونی تێدا ئـەنجام دەدرێو وەكوو تاقیگە بەكاردێ.

الحَقْلِيُّ: ئەوشتە ئەو كەسەی پاڵ حـەقڵ دەدرێ وەكـــــوو توتنـــــــەوان رەزەوان.. هتد.

المحصـولات الحقليـة: بـەروبوومی زەوی وەكوو بەموو گـەنم و جـۆو نیسكو نۆكو ئەو جۆرە شتانە.

اَلْحَقْلَـةُ: بەشێــك لـــه دێبـــەرو زەوی كشتیاری.

اَلْمَحْقَلَةُ: زەوی كشتوكاڵی.

اَلْحِقْلِدُ: بەدرفتارو رەزاگران.

اَلْحَقَلَّدُ: رژدو چرووك ٥ بێ هێـزو زەبـون ٥ ئاوانبار ٥ رقو كینە.

اَلْحَكَـــيمُ: قولینچـــكی چـــاو بـــەلای گوێچكەدا.

حَقَنَ الماءَ واللبن في القربة حَقناً: ئاوەكه یان شیرەماستەكەی لەكوندەكـه یـان لـه مەشـكەكەدا هەڵـگرت ٥ دەگـوترێ: (حَقَنَ الأناءَ بالماء وغيره): زەرفەكـەی پڕ كرد لەناو.

حَقَنَ بولَهُ: میزی خۆی ڕاگرتو نەیكرد.

حقـن دم فـلان: نەیهێشـت خـوێنی فلان بڕژێ.

حَقَـنَ مـاء وَجْهِـهِ: بـێ ئاتـاجی كـردو لـه سوالكردن ڕزگاری كرد.

حَقَـنَ اللـبن في القِربـة: ماسـتەكەی كـردە مەشـكەكەوەو هەژانـدی بـۆ ئـەوەی ڕۆنەكەی لێ بگرێ.

حَقَنَ فلاناً: له ڕێگەی دەرزییەوە دەرمانی كردە جەستەی فلان كەسەوە.

إحْـتَقَنَ: كۆبــۆوەو حــەبس بــوو دەگوترێ: (أحتقَنَ اللبنُ والماءُ) (احتَقَنَ الدم والبولُ).

إحْـتَقَنَ العُضْــوُ: خــوێن یــان ئــاو لــه ئەندامێكی له شی دا كۆبوەوەو هاوسا ٥ دەگـوترێ: (احـتقَنَ الكَبِـدُ واحتقنـت الكليةُ فانتفخَتْ) هـەروەها دەگـوترێ: (احتقن الضرعُ) گوانی ئاژەڵەكه شیری تێدا ماوە ئەو گوانە كه هاوسا.

احْتَقَنَ المريضُ: نەخۆشـەكە میـزی گیراو

بە حوقنە میزەکەی لێ دەرهێندرا.

الحاقِنُ: ئەو کەسەیە میزی گیرابێ و لە میزەڵدانی دا کۆبوبێتەوە، هەروا بەو کەسەش دەگوترێ: کە میزەکە بە حوقنە سەحب دەکا.

الحاقنة: مێینەی (الحاقِنُ) ، هەروئاوە بۆ مەعیدە.

الحُقنةُ: حوقنە کردن ، دەرمانێکە پێش حوقنەکەیا لەگەڵ حوقنەکە دەکرێتە جەستەی نەخۆشەکەوە ، هەروئاوە بۆ ئامێری حوقنە کردنەکە.

الحُقْنةُ: ئازاری گەدە، سک ئێشان، (ك: أحقان).

المِحْقانُ: میز گیراو! ئەو کەسەیە میزی دەگیرێ، (ك: محاقین).

اَلمِحْقَنُ: ئامێری حوقنە کردن.

المِحْقَنةُ: ئامیری حوقنە کردن، (ك: محاقِنُ)

حَقَا، حقواً: لەکەلەکەی دا ، دەگوترێ: (ضَربهُ محقاه) لێ ی داو کەلەکەی ئازاری لێ پەیدا بوو ، (حقا الشَّيءُ فلاناً): ئەو شتە گەیشتە کەلەکەی فلان ، دەگوترێ: (نزل في الماء حتى حقاه): چوو ناو ئاوەکەوە ئاوەکە گەیشتە بنهەنگلی.

حَقِيَ حقاً: کەلەکەی ئازاری پەیدا کرد.

حُقِيَ حقاً: ئازاری کەلەکەی بوو ، سکی هێشا بە هۆی گۆشت خواردن، (هو مَحقُوٌ۔ ومَحقِيٌ)

تَحَقّيٌ: بەمانا (حقي)دێ.

الحِقاءُ: دەرپێ یان دوخینی دەرپێ ، ئازارێکە لە سک دا بەهۆی گۆشت خواردنەوە پەیدا دەبێ ، ئەو حەبلەیە کە زینی ئەسپی پێ لە پشتی ئەسپەکە دەبەسترێ، (ك: أحقِيَةٌ).

اَلحَقْوُ: کەلەکە ، بەرپشتێن ، دەگوترێ: (أخذ بحقوه) و (عاذ بحقوه) دەستی بەبەرپشتی دا کردو لێی پاڕایەوە پەنای بۆ بردو داوای لێ کرد بیپارێزێ.

حَقْوا الثَّنِيَةِ: ئەملاو ئەولای ڕێگەی کەژ.

حَقْو الجبل: لۆتەسەری کێو ، دۆخین ، دەرپێ ، دەگوترێ: (رَمى بحَقْوه) دەرپێکەی فڕێ دا.

حَكَا العُقْدَةَ حَكْواً: زۆر بە توندی گرێی دا، گرێکەی توند کرد

أحْكَاها: بە مانا (حكاها) دێ.

إِحْتَكا: (احتكات العقدة) گرێکە زۆر توند بوو.

احْتَكَا الأمر في نفسه: کارەکە لەلای جەسپاو هیچ گومانی تێدا نەما ، دەگوترێ: (لو إِحتَكا لي أمري لفعلت) ئەگەر لەسەرەتاوە من لە کارەکەم دڵنیابومایە، ئەوە هەڵس و کەوتم بەجۆرێکی وا دەبوو.

إِحْتَكا العقدا: گرێکەی زۆر توند کرد.

اَلحُكَأ: قۆزی، سەرمازەڵەی گەورە.

حَكَرَهُ حَكْراً: ستەمی لێ کردو کاڵاکەی لێ کەم کردەوە ، هەڵس و کەوتی خراپی لەگەڵ دا کرد.

حَكَرَ السِّلَعَ: كالاكانى كۆكردەوە بۆ ئەوەى بۆ خۆى بەنارەزۆى بيانفرۆشىّ‌و كەس دەستى بەردەست نەهێنىّ.

حَكَرَ فلان حكراً: زۆرى گيرە گير كردو هەولى دا مەبەستەكەى خۆى بسەپێنىّ.

حَكِرَ برأيه: هەرراو بۆ چونى خۆى بەلاوە پەسەند بوو تا كرەوى كرد.

حَكِرَ السُّلْطَةَ: بەمانا (حَكَرَها) دىّ.

حاكرا: كێشەى لەگەلّ دا كرد.

تَحَكَّرَ فلان على الشَّيْءِ: خەفەتى بۆ ئەو شتە خوارد.

تَحَكَّرَ السُّلْطَةَ: بەمانا (حَكَرَها)دىّ.

الحاكورا: زەوييەكە لە نزيك گوندو شار تايبەت دەكرىّ بە ناشتنى درەخت.

الحُكْرُ: شتى كەم، (ك: أحكار).

الحِكْرُ: زەوى وەقف كراو لەسەر شتێك، (ك: أحكار).

الحَكَرُ: هەرشتێك هەلّبگيرىّ بەمەبەستى گران فرۆشتن ٥ واتە كالاو بزێو بكرىّ‌و نەيفرۆشىّ چاوەروانى گرانبوونى بكا ٥ شتى كەم ٥ دەگوترىّ: (ماء حكر وطعام حكر).

الحُكْرَةُ: شت شاردنەوەو هەلّگرتن بۆ ئەوەى بەگران بيفرۆشىّ.

حَكَشَ حَكْشاً: وێك هاتەوە.

حَكَشَ الشَّيْءَ: شتەكەى كۆكردەوە.

حَكَشَ فلاناً: ستەمى لە فلاّنكەس كرد.

حَكَشَ حَكْشاً: زۆر گێرە گيرى كرد (هو حَكِشٌ).

الحُكَكَةُ: بارييەكە تۆپێكى گەورە بۆ يارى پێكردن بەكار دەهێنرىّ‌و بەدارێك لىّ ى دەدەن‌و ئەمبەرو ئەوبەرى پىّ دەكرىّ.

حَكَّ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ وعلى الشَّيْءِ حَكّاً: قەبارەيەكى بەسەر قەبارەيەكى تر هێناو بەرد لێكى خشاندن ٥ دەگوترىّ: (حَكَّ الحجر بالحجر) و (حَكَّ جِسمَهُ بيده).

حَكَّ فلاناً جِسمُهُ: داواى لە فلانكەس كرد جەستەى بۆ بخورێنىّ ٥ (هو مِحَكٌّ وحَكّاك) ٥ دەگوترىّ: (حَكَّ الأمرُ في صدره): كارەكە كاريگەرى بووە لە دلّ‌و دەرونى دا (ماحَكَّ هذا الأمر في صدري) بەدلّ ئەو كارەم پىّ خۆش نيە ٥ دلّم بۆى لىّ نادا ٥ (حَكَّ في صدره من الأمر شيء) لەو بارەوە توشى دلّەراوكىّ بوو.

حَكَّ الشَّيْءَ: شتەكەى سپى كرد تونكلّەكەى لىّ كردەوە.

أحَكَّ فلاناً جِسمُهُ: بەمانا (حَكَّهُ) دىّ.

حاكَّهُ مُحاكَّةً وحِكاكاً: يەكتريان خوراند ٥ پێشبركێيان كرد لە خۆ خوراندن دا.

حَكَّكَهُ: بەمانا (حَكَّهُ) دىّ.

إحْتَكَّ الجِسمُ: لەشى خورا، حەزى لە خوراندن بوو.

إحْتَكَّ بالشَّيْءِ: بەشتەكە خۆى خوراند ٥ هەروا دەگوترىّ: (احتكَّ الأمر في صدره، واحْتَكَّ في صدرة من الأمر شيء) بەمانا (حَكَّ)دىّ.

تماكّا: هەردوكیان خۆیان بەیەكترەوە ناو یەكتریان خوراند.

تحكّك بالشّيء: بەمانا (احتك بە) دێ ٥ هەروا دەگوترێ: (هو يتحكّك بي): ئەو بەهانەم پێ دەگرێو دەستم بۆ دێنێ.

تحكّكت العقربُ بالأفعى: دوپشك بەهانە بەمار دەگرێ ٥ كاتێك دەگوترێ: كە شتێك بەگژ لەخۆی بەهێزتردا بچێ.

استحلّ فلاناً جسمُهُ: فلانكەس جەستەی خورا ٥ حەزی لە خواردن كرد.

الاحتكاك: ئەو هێزەی پێچەوانە جولانی قەبارەیەكی ترە كە لەسەر قەبارەیەكی زبر دەجولێ.

الحالّ: ئەو كەسەیە زۆر ئیلحاح دەكا لەداوا كاریدا، (ك: حُكُكّ).

الحاكّة: ددان ٥ دەگوترێ: (ما بقيت لي فيه حاكّة)، (ك: حواكّ).

الحِكّاك: دەگوترێ: (هو حكاك شرّ) حەزی لەشەڕەو هەوڵ دەدا هەڵیگیرسێنێ.

الحُكاك: خوێنەكە لە ناوی گەرمدا زوو دەتوێتەوە لەناوی ساردا درەنگ دەتوێتەوە ٥ نەخۆشییەكە وەكوو گرێنی خوران لە جەستەدا دروست دەكا.

الحُكاكة: وردەو پرزو پاڵ كەلەكاتی خوراندندا هەڵدەوەرن.

الحِكّ: گومان ٥ دەگوترێ: (هو حِكّ شرٍّ وحِكاك شرّ).

الحَكَك: بەردێكی نەرمی سپییە (بەردە قسل).

الحكّاكة: صیغەی موبالەغەیە ئامێری خوراندن.

الحكاكات: گومانو وەسوەسە.

الحِكّة: گومان هۆی پەیدا بوونی خرو لە جەستەدا.

الحَكَكة: تاكەكەی (الحَكَك)ە زەوییەكە بەردە قسلی تێدابن.

الحُكَيْكة: مەتەڵو لوغزو موعەمما.

المِحَكّ: هەرشتێك خۆتی پێ بخورێنی بەرد بێ یان دار بێ.

حَكَلَ عليه الأمرُ حَكْلاً: كارەكە چەواشە بوو ٥ دەگوترێ: (حَكَلَت عليه الأخبار): هەواڵەكان چەواشە بوون ناتوانی بزانی كامە راستەو كامە درۆ.

حَكَلَ في مشيه: قونگڕانیو تەمبەڵی كرد لەرۆیشتندا

حَكَلَ فلان الرمحَ: رمبەكەی لەسەر یەك قاچ راگرت.

حَكَلَ فلان بالعصا: بەگۆچان فلانكەس لێی دا.

أحكَلَ عليه الأمر: بەمانا (حَكَلَ) دێ.

أحكَلَ عليهم: شەڕی پێ فرۆشتن، شەڕی هاوێشتنێ.

احتكَلَ فلان: دوای عەرەبی فلانكەس فێری زمانی تربوو.

احتكَلَ عليهم الأمر: بەمانا (حَكَلَ) دێ.

تحكّلَ: لە ئەزانیدا رۆچوو زۆری خۆبێ عەقڵ كرد.

الأَحْكَلُ: گیانداری بێ زمان ٥ حەیوانات ٥ گیاندارێك كەدەنگی نەبیسترێ وەكوو مێرو ٥ (هي حَكْلاء)، (ك: حُكْلٌ).

الحاكِلُ: مەزنەكار، (ك: حُكْلٌ وحُكّال).

اَلْحُكْلَةُ: ئەوەیە كابرا نەتوانێ مەبەستی خۆی دەربڕێ ٥ بەردەوام بوون لە كێشەو جەدەلدا بەنەزانی ٥ زمان گیران ٥ زمان نارەوان ٥ زمان فسك.

الحكيلة: ئەوەیە لەجیاتی پیتێك پیتێكی تر بڵێی وەكوو لەباتی (س) (پ)ێ بڵێی لە جیاتی (ق) ٥ (غ) بڵێی هەروا بەو جۆرە، (ك: حَكَائِل).

حَكَمَ بالأمر حُكْماً: بڕیاری دا، دەگوترێ: (حكم له، حكم عليه وحكم بينهما).

حَكَمَ الفرسَ: لغاوی ئەسپەكەی واڵ كرد ئەسپەكە سەرنەرم بێ.

حَكَمَ فلاناً: نەیهێشت فلانكەس ئەوەی دەیویست بەدەستی بێنێ.

حَكُمَ حُكماً: بوو بەپزیشك بەعاقڵمەندو كاردروست.

أحْكَمَ الفَرَسَ: لغاوێكی وای لەدەمی ئەسپەكە كرد سەرنەرم بێ.

أحْكَمَ فلاناً عن الأمر: فلانكەسی كردە كاراما لەكارەكە دا.

أحْكَمَ التجارِبُ فلاناً: ئەزمون و تەجرەبە فلانكەسی كرد بەحەكیم و عاقڵمەندو لێزان.

أحْكَمَ الشَّيْءَ والأمرَ: شتەكەی بەرێك و پێكی ئەنجامدا.

حاكمه الى الله والى الكتاب والى الحاكم: لەگەڵیا كەوتە كێشەوەو داوای لێ كرد بەحوكمی شەرع یان بەحوكمی دادوەر كۆتایی بەكێشەكە بێنێ.

احْتَكَمَ الشَّيْءَ والأمرَ: شتەكە چەسپاو قایم و پتەو بوو بناوانی شێلدرا.

احْتَكَمَ الخصمان الى الحاكم: دوو كێشە كارەكە كێشەكەیان بردە لای دادوەر.

احْتَكَمَ في الشَّيْءَ والأمر: بەئارەزوی خۆی هەڵس و كەوتی لەشتەكەدا كرد ٥ دەگوترێ: (احْتَكَمَ في مال فلان): بەئارەزوی خۆی دەستی خستە ماڵی فلانەوە.

احتكم في أمر فلان: بەئارەزوی خۆی سەرو كاری ئیشی فلانی كرد.

تحاكما: بەمانا (إحتكما) دێ.

تَحَكَّمَ في الأمر: بەمانا (إحْتَكَمَ) دێ.

تَحَكَّمَ: بەگوێرەی رای خۆی كاری كردو گوێی نەدایە قسەكەی.

تَحَكَّمَ الحرورية من الخوارج: حەرەورییە خەوارجەكان وتیان: حوكم هەر بۆ خودایەو بڕیاری عەمری كوڕی ئەبو لعاص و ئەبو موسای ئەشعەری بایەخیان نیە.

استحكم الشَّيْءَ والأمرَ: بەمانا (إحتكم) دێ.

إسْتَحْكَمَ فلان: فلانكەس بوو بەحەكیم و ئەی دەكا لەوشتانەی زیانی بێ دەگەیەنن.

اسْتَحْكَمَ عليه الشَّيْءُ: شتەكەی لێ تێك چوو.

الحاكم: دادوەر.

الحُكْمُ: زانیاریو تێگەیشتنو فیقهـ زانین ٥ حیکمەتو لێزانی ٥ دەگوترێ: (الصمت حُكمٌ) و (الحُكْمُ القضاء).

اَلْحَكَمُ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ بەمانا دادوەریش هاتووە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا﴾ ٥ هەروا بەکەسێک دەگوترێ: کە هەڵدەبژێردرێ بۆ ئەوەی ناوانی دوکەس بکا کەکێشەیان هەیە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا﴾.

اَلْحِكْمَةُ: زانینی گەورەترینو نایابترین شت بە باشترین زانیاری ٥ هەروا بە زانیاریو تێگەیشتن لەشەرعی خوداش دەگوترێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ ٥ عەدالەت ٥ هۆکار ٥ دەگوترێ: (حكمة التشريع) یان دەگوترێ: (وما الحكمة في ذلك) ٥ وشەی کەمو مانای زۆر، (ك: حِكَمٌ).

علم الحِكْمَة: بریتییە لە زانستی کیمیاو زانستی پزیشکی.

اَلْحَكَمَةُ: لغاو، ئاسنێکە دەکرێتە دەمی ئەسپ بۆ ئەوەی بەئاسانی بەدەست بێ ٥ بەچەناگەی ئاژەڵ دەگوترێ: بۆ ئادەمیزادیش بەخوار دەمو چاوی دەگوترێ: یان بەهەموو روخساری دەگوترێ: ئەوەتا دەگوترێ: (رفع الله حَكَمَتَهُ) ٥ خودا ڕێزو شکۆمەندی داوە بەفڵان.

اَلْحَكِيمُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ هەروا بەکەسێکیش دەگوترێ: کە خاوەنی حیکمەت بێ ٥ بەفەیلەسوفیش دەگوترێ ٥ بۆ پزیشکیش بەکار دەهێنرێ ٥ ناوی قورئانی پیرۆزیش (والذكر الحكيم) مەبەست قورئانە.

اَلْمُحَكَّمُ: تاکی (اَلْمُحَكَّمَةُ)یە، کە پێڕێکی خەواریجەکانن، کە گوتیان: (لاحكم الا لله).

اَلْمُحْكَمُ: شتی چاکو دروست کراوو ڕێك پێك ٥ ئەو ئایەتانەی قورئان کەماناکەیان زاهیرو ئاشکرایە قورئان دەفەرموێ: ﴿مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ﴾.

اَلْمَحْكَمَةُ: دادگا ٥ دەزگایەکە کە کێشەی خەڵك یەکالا دەکاتەوە ٥ شوێنی کۆبونەوەی دادوەرەکان.

حَكَى الشَّيْءَ حِكَايَةً: وەکوو ئەو شتەی هێنایە کایەوە ٥ لەو چوو لەو دەچێ ٥ دەگوترێ: (هي تحكي الشمس حسناً): وەکوو خۆر وایە لەجوانی دا قسەی ئەوی گێڕایەوە ٥ (هو حاكٍ)، (ك: حُكاةٌ).

حَاكَاهُ: لاسایی ئەوی کردەوە لە قسەکردندا یان لە کرداردا یان لەشتی تردا.

الحكاية: بەسەرهاتو چیرۆك جا واقیع بێ یان خەیاڵی بێ ٥ زاراوە دەگوترێ: (هذه حكايتنا) ئەمە لەهجەو زاراوەمانە.

ٱلْحَكَّاءُ: حیکایەتخوان ئەوکەسەی حیکایەت دەگێڕێتەوە.

ٱلْحَكِيُّ من النساء: ئافرەتی فیتنەو چەقەچەناو.

حَلأَ الجِلْدَ حَلْأً: پێستەکەی کەوڵ کرد.

حَلأَ فلاناً: لەفلانکەسی داوە.

حَلأَهُ بالسوط وبالسيف: بەقەمچی بەشمشێر کوشتی.

حَلِئَ الأديمُ حَلَأً: پێستەکەی موی تێدا پەیدا بوو.

حَلِئَتِ الشَّفَةُ: لێوەکە زیبکەی لێ هاتن ٥ زیبکەی لەلێو هاتن.

أَحْلَأَهُ الطعامَ: بەمانا (حَلأَهُ) دێ.

التَّحْلِيُ: موی پێست ٥ چلکی پێست ٥ ڕەشایی پێست.

التِّحْلِئَةُ: بەمانا (التِّحْلِيُ) دێ.

الحُلَأَةُ: توێکڵی پێست ئەوەی بەهۆی دەباغکردنەوە لێی دەبێتەوە، ئەو توێکڵەی دەکەوێتە نێوان گۆشتو پێستەوە ٥ بەردێکە بەوردەکەی ئازاری چاو لادەچێ ٥ چاو کەمێشا ئەو جۆرە کلەوردەی تێ ڕادەدرێ بۆ ئەوەی ئازاری نەمێنێ ٥ ئەو وردە بەردەی لەئاکامی لێك خشاندنی دوو بەردە کل پەیدا دەبێو چاوی پێ دەڕێژرێ.

ٱلْحَلَأُ: ئەو زیبکەو دومەڵە بچکۆلانەن کە لەسەر لێوی ئادەمیزاد دوا ئەخۆشی پەیدا دەبن.

ٱلْحَلُوءُ: بەردێکە وردەو هەڵوەرێوەکەی چاوی پێ دەڕێژرێ بۆ ئەوەی ئازاری نەمێنێ.

ٱلْمِحْلَأَةُ: ئامێرێکە پێستی پێ سپی دەکرێ.

حَلَبَ القومُ حَلْباً وحَلُوباً: قەومو خوێش لەهەموو لایەك کۆبوونەوە.

حَلَبَ الشاةَ ونحوها حَلْباً: هەرچی شیرێکی لە گوانی مەڕەکەدا هەبوو هەمووی دۆشی.

حَلَبَ فلاناً: شیری بۆ فلانکەس دۆشی.

حَلَبَ فلاناً الشاةَ: مەڕەکەی دا بەفلان بۆ ئەوەی بیدۆشێ.

حَلَبَ الدهرَ أشطُرَهُ: ڕۆژگار هەموو کارو بارەکانی بەتاقی کردنەوە بەخێرو شەڕیەوە.

أَحْلَبَ فلان: حوشترەکانی هەموو بێچوی مێینەیان بوون.

أَحْلَبَ القومُ: لە هەموو لایەکەوە خەڵك گرد بوونەوە بۆ شەڕ یان بۆ شتی تر.

أَحْلَبَ أهلَهُ: لەکێوو لەوەڕگاوە شیرەکەی دۆشیو ناردی بۆ خزمەکانی.

أَحْلَبَ فلاناً الشاةَ ونحوها: مەڕەکەی دا بەفلان بۆ ئەوەی بۆ خۆی بیدۆشێ.

حَالَبَهُ: بێشبرکێیان کرد لە شیردۆشیندا ٥ یارمەتی دا بۆ شیردۆشین.

تَحَلَّبَ المائعُ: شلەمەنییەکە رەوان بوو رژاو رۆیی.
احْتَلَبَ الشاةَ ونحوها: بەمانا (حَلَبَهَا) دێ.
استَحْلَبَ القومُ: قەوم‌و خویش کۆبونەوە بۆ هاوکاریکاری کردن.
اِستَحْلَبَ الشَّیْئَ: شتەکەی دۆشی ویستی شلەمەنیەکەی دەربێنێ ە هێنایە دەرێ‌و هەڵی مژی.
الاِحْلابَةُ: شیر لە دەرەوەی ناوەدانی (لە بەربێر) دەدۆشرێ‌و مەڕدۆشەکە شیرەکە دەنێرێتەوە بۆ خاوەنی مەڕەکان.
الحالِبُ: یەکێك لەو دوو بۆریانەوە کە لەگورچیلەوە میز دەهێنن بۆ میزەڵدان.
حوالب (حوالب البئر): سەرچاوەی ناوی بیرەکە.
حوالب العیون: سەرچاوەی ناوی چاو.
الحِلابُ: شیر.
حَلَبُ العصر: شەرب ە هەروا لەباسی تاڵان‌و دەسکەوتدا بەمانا بەهەرم دێ، دەگوترێ: (هذا فَيءُ المسلمین وحَلَبُ أسيافهم) ئەوە بەرهەمی شمشێرەکانیانە ە بەنووکی شمشێر پەیایان کردووە ە هەروا دەگوترێ: (ذاق فلان حَلَب أمره) فلانکەس ناکامی کارەکانی خۆی چەشت.
الحَلْبَاءُ: خاوەن شیر ە شیردەر ە دەگوترێ: (شاة حلباءُ).
الحَلْبَةُ: رەوە ئەسپ لەهەموو لایەکەوە کۆدەکرێنەوە بۆ پێشبڕکێ ە هەروا ناوە بۆ گۆڕەپانی پێشبڕکێکە ە هەروا ئەو شوێنەی ئامادە دەکرێ بۆ زۆرانبازی‌و ئەو جۆرە شتانە.
حَلْبَتَان: بەیانی‌و ئێوارە.
اَلْحُلْبَةُ: روەکێکە دەخورێ‌و دەشکرێتە دەرمان، (ك: حُلَّبٌ).
اَلْحَلّابُ: کەسێکە کاری ئاژەڵ دوشین بێ ە (یوم حلّاب) ە رۆژێك شەوەنمی زۆربێ.
اَلْحَلُوبُ: ئاژەڵی شیر دەر، (ك: حُلُبٌ وحلائب).
اَلْحَلُوبَةُ: بەمانا (اَلْحَلُوبُ) دێ.
الحلیبُ: شیر دۆشراو ە شەربی وەرگیراو لە خورما ە (دم حَلیبٌ) خوێنی گەش.
اَلْمَحْلَبُ: درەختێکە بەرێکی هەیە بۆ دروستکردنی بۆنی خۆش بەکار دەهێندرێ ە بەمانا هەنگوینیش دێ.
اَلْمِحْلَبُ: ئەو مەنجەڵ‌و سەتڵەی شیری تێدا دەدۆشرێ.
اَلْحُلاَبِسُ: شێر ە پیاوی ئازا.
اَلْحَلْبَسُ: بەمانا (الحلابِسُ) دێ ە ئەو کەسەی زۆر سورە لەسەر کاری خۆی‌و گرنگی پێ دەدا.
حَلَتَ الجلدُ حَلْتاً: پەستەڵەکەکە توایەوە.
حَلَتَ الصُّوفَ: خوریەکەی هەڵکەند لە پێستی خاراو.
حَلَتَ دَيْنَهُ: قەرزەکە دایەوە.
حَلَتَ فلاناً كذا سوطاً: ئەوەندە شوڕك‌و قەمچی لەفلانکەس وەشاند.

اَلْحُلاَثَـةُ: (حُلاَثَـةُ الصّـوف) ٥ بنەشـەو پتکەپتکەی خوری.

اَلْحُلْتِيتُ: صمغێکی راتنجییـە لـەبواری پزیشکی دا بەکار دەهێنلری.

اَلْحَلِيـت: ئـەو سیخوارەیە کـە شـەوانی سارد دەکەوێتە سەرزەوی.

حَلَـجَ السـحابُ حَلْجـاً: هەورەکـە بـارانی باراند.

حَلَجَ القُطْن حَلْجاً: لۆکەکەی لـە پـرزو پالّو توێـکلّو خشـتو خالەکـەی پـاك کـردەوە ٥ لۆکەکـەی لەچـیکەنەدا، (هو محلوج وحليجٌ).

حَلَجَ الخُبْزَةَ: نانەکەی خشت کرد.

الحِلاَجَةُ: پیشەی هەلاجی کردن.

الحَلاّجُ: کەسێـکە پیشەی حەلاجی بکا.

اَلْحَلُوجُ: هەورە تریشقە.

المِحْـلاَجُ: ئـامێری هـەلاجی ٥ تـەروك؛ دارێـکە نـانی پێ پان دەکرێتـەوە ٥ گوێدرێژی بچوك، (ك: مَحَالِجَ).

حَلْحَـلَ الشّـيْءَ: شـتەکەی لەشـوێنی خـۆی جولاندو گواستییەوە.

تَحَلْحَلَ: شتەکەی جولاّو لەشوێنی خۆی لاچو.

اَلْحُلاَحِـلُ: ئـەواو؛ دەگـوترێ: (حـول حُلاحِـلٌ) سالەوەختێـکی تـەواو ٥ گەورەو سەرۆك هۆزو قسە رۆیشتوو ٥ پیـاوی ئـازاو نـەترس لـە کـۆڕو کۆبونەوەکانی دا، (ك: حَلاَحِلَ).

اَلْمُحَلْحَلُ: بەمانا (الحُلاَحِلُ) دێ.

حَلَزَ الأديمَ وغيره حَلْزاً: پێستەکەی سپی کرد.

حَلِـزَ حَلَـزاً: لەخەفـەتا دلّـی ئـازاری پـێ گەیی.

احْتَلَزَ حَقَّهُ: مافی خۆی وەرگرت.

تَحَلَّزَ الشَّيْءُ: شتەکە مایەوە.

تَحَلَّزَ القلب عنـد الحزن: لـەکاتی خـەم خواردنندا دلّی ئازاری پێ گەیی دلّـی گوشرا.

تَحَلَّزَ فـلان للأمـر: فلانکەس خۆی بـۆ کارەکـە ئامـادە کـردو قـۆلّی لێ هەلّمالّین.

اَلْحَالِزُ: دەگوترێ: (قلب حـالِزٌ) دلّێـکی هێشاو پڕ ئازار.

اَلْحَلِـزُ: دەگـوترێ: (قلـب حَلِـزٌ) دلّێـکی بریندار.

اَلْحِلِزُ: کوندەپەبو ٥ کورتە بالا ٥ پیاوی رژدو چروك ٥ بەدرەوشت.

اَلْحَلَزُونُ: بێڕۆیەکە لەتەویلەو پشتیرا دەژی ٥ گیاندارێکی ئاوییە لەناو صەدەفەکەی خۆیدا دەژی ٥ هەنـدێ لـەو گیانلدارانـە بەکەلّکی خواردنیش دێ.

اَلْحَلَزُونِـيّ: ئـەوەی پـالّ دەدرێ بـۆلای حەلەزون.

حَلَسَتِ السـماءُ حَلْسـاً: ئاسمـان بارانێـکی وردی بەردەوامی باراند.

حَلَسَــتِ الدابَّــةَ: ســەرجلی لەپشــتی ولاخەکە کرد.

حَلِـسَ بالمكـان ولِـه حَلَســاً: لـەو شـوێنە مایەوە.

حَلِسَ فلان: لەبەرامبەر هاوشانەکەیدا خۆراگربوو.

حَلِسَ بالشَّيْءَ: شەیدای شتەکە بوو خۆی پێوەگرت ٥ (هو حَلِسٌ، وهي حَلِسَةٌ، هو أَحْلَسُ وهي حَلْساء).

أَحْلَسَتِ السَّمَاءُ: بەمانا (حَلَتْ) دێ.

أَحْلَسَت الأرض: گژو گیاکەی راساو زەوییەکەی داپۆشی.

أَحْلَسَت الدابة: بەمانا (حَلَسَهَا) دێ.

أَحْلَسَ فلاناً: وادەو بەڵێنی تەواوی دایە.

أَحْلَسَ فلاناً في البيع: زیانی لەفلانکەس دا لەمامەڵەدا.

أَحْلَسَ فلاناً على الأمر: فلانکەسی هەڵنا بۆ ئەوکارە.

حالَسَهُ: پێوەی نووساو لەکۆڵی نەبووەوە ٥ دەگوترێ: (هو يُجالِسُهُ ويُحَالِسُهُ).

تَحَلَّسَ له: دەورەی دا ٥ (تحلس بالمكان) لەو شوێنە مایەوە.

اسْتَحْلَسَتِ الأرض: بەمانا (أَحْلَسَت) دێ ٥ دەگوترێ: (استَحْلَسَ السنامُ): بەزی سەرێک نا.

اسْتَحْلَسَ الليلَ بالظلام: تاریکایی شەو بەرەی سەندو تەواو دونیا تاریک بوو.

اسْتَحْلَسَ الشَّيْءَ فلاناً: ئەوشتە بە فلانکەسەوە نووسلو لەکۆڵی نەبووەوە ٥ دەگوترێ: (إستَحْلَسَه الخوف): ترس دایگرت و لەکۆڵی نەبۆوە.

الحُلَسُ: وادەو بەڵێنی تەواو.

الحِلْسُ: هەر پارچە قوماشێك لەژێر زین و لەژێر کورتانەوە لە پشتی وڵاخ بکرێ ٥ هەروا هەرشتێك لەماڵا لەژێر فەرشی بەنرخ و ئەو جۆرە شانە رابخرێ وەکوو حەصیرو بەڕە ٥ هەروا دەگوترێ: (هو حِلْسُ بيته) واتە: بۆتە سیپاڵی ماڵەوەو دەرناکەوێ ٥ (هو احلاس البلاد، وهو من احلاس الخيل) وڵات بەجێ ناهێڵێ ٥ هەمیشە بەسەر ئەسپەوەیەو دانابەزێ ٥ هەروا ناوە بۆ چوارەم قوداحی قومار کە چوار بەشی هەن ٥ پەیمان و بەڵێن ٥ هەروا دەگوترێ: (هذا ليس من أحلاس فلان) ئەو هاوشانی فلان نیە ٥ (أم حِلْس) کونیەی دێڵەکەرە.

الحُلَيْسُ: (ام حُلَيْس) کونیەی دێڵەکەرە.

حَلِطَ حَلْطاً: رقی هەڵسا ٥ لەسوێند خواردن دا زێدەڕۆیی کرد ٥ (حَلَطَ في الأمر) پەلەی کرد.

أَحْلَطَ: بەمانا (حَلَطَ) دێ.

أَحْلَطَ فلان: فلانکەس چووە خانوێکی خەتەرناکەوە زەحمەتە بتوانێ ژیانی تێدا بەسەربەرێ.

أَحْلَطَ بالمكان: لەو شوێنە مایەوە.

أَحْلَطَ فلانا: رقی فلانی هەڵساند.

إحْتَلَطَ عليه: رقی لێ هەڵسا ٥ (احتلط منه) لێی وەڕز بوو.

حَلَفَ حَلِفاً وحَلْفاً: سوێندی خوارد (هو حالِف وهي حالفة).

حَلُفَ الشَّيْءُ: تیژبوو ە برندە بوو ە دەگوترێ: (حَلُفَ السیفُ وحَلُفَ اللسانُ).

أحْلَفَت الأرضُ: زەوی (حەلف)ی رواند؛ رووەکێکە وەکوو لق و پرزی خورما وەهایە لەزەلکاوو دەم ئاودا دەڕوێ، بەکوردی پێی دەگوترێ (قەفەزاز).

أحْلَفَتْ: قەفەزازەکە پێگەیی.

أحْلَفَ الشَّيْءُ: خەڵك لە بارەیەوە راوو بۆچوونی جیاجیایان هەبوو بۆیە هەرکەسە بەجۆرێك سوێندی لەسەر خوارد.

أحْلَفَ فلاناً: داوای لێ کرد سوێندی بۆبخوا.

حَالَفَهُ مُحَالَفَةً وحِلافاً: پەیمانی لەگەڵ بەست ە (حَالَفَ بینهما) برایەتی خستە نێوانیانەوە.

تَحَالَفوا: یەکیان گرت و بوونە هاوپەیمانی یەکتر.

استَحْلَفَهُ: سوێندی دا.

الحَلْفُ: قەفەزازا رووەکێکە پەلکەکانی وەکوو پەلکی دارخورما وایە، لەزەلکاوو گەراودا دەڕوێ.

الحِلْفُ: پەیمان بەستن لەسەر هاریکاری کردنی یەکتر، (ك: أحلاف).

الحَلْفَاءُ: بەمانا (الحَلْف) دێ ە هەروەها ناوە بۆ کەنیزەکی خراپ و ناشیرین، (ك: حُلُفٌ وحُلُفٌ)ە.

الحَلِفَةُ: زەوییەك گیاقەفەزازی لێ بڕوێ یان زۆری لێ بڕوێ.

اَلْحَلّافُ: کەسێك زۆر سوێند بخوا ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ﴾.

الحَلِيفُ: یارمەتیدەرو هەمئاهەنگ، (ك: أحلاف وحُلَفاء) ە هەروا بەکەسێك دەگوترێ: یاربەشتێکەوە بگرێ و وازی لێ نەهێنێ ە دەگوترێ: (فلان حليف الجود وحليف الفصاحة).

حليف اللسان: زمان تیژو چەقە چەناو.

اَلْحُلْفُقُ: ئەملاو ئەولای پەیژە، شانی پەیژە.

حَلَقَ الضَّرْعُ حُلُوقاً: گوانەکە لەبەر ئەوەی شیری کەم تێدایە هەڵکشاوەتەوە ە دەگوترێ: (حَلَقَ لبن الضرع): شیری گوانەکە چۆوە یان کەم بوو.

حَلَقَ فلاناً حَلْقاً: لەگەردنی فلانی دا ە دەگوترێ: (حَلَقَهُ الداءُ) دەردەکە قوڕگی ئازاردا.

حَلَّقَ الإناءَ: گۆزەکەی پڕکرد تا گەیشتە ملی.

حَلَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی سپی کرد توێکڵ و مووی لێ داماڵی.

حَلَقَ الرأسَ: سەری تاشی و مووی سەری لێ کردنەوە.

حلقت الماشية: مەڕو ماڵاتەکە بەسەر گیاو گژەکەدا هاتن هەموویان خوارد.

حَلَقَ القومُ أعداءَهُم: قەومەکە هەموو دوژمنەکانیان لەناو بردن.

أحْلَقَ الاناءُ: بەمانا (حَلَّقَهُ) دێ.

حَلَّقَ القَمَرُ: مانگ خەرمانەی داوە ە

دەگوترێ: (حَلَّقَ على اسم فلان): بازنەیەکی بەدەوری ناوی فلانکەسدا هێناو لەلیستەکە دەری کردو کۆبوونەکەی بڕی.

حَلَّقَ الاناءُ وغیره: گوزەکە، جەڕەکە ئەوەی تێیدا بوو تا ملی هات.

حَلَّقَ البسرُ: هێشوە خورماکە دوبەش لەسێ بەشی بوو بەخورمای گەییو.

حَلَّقَ الضرعُ: گوانەکە پڕبوو لەشیرو هەڵاوسا.

حَلَّقَ الطائر: باڵندەکە لەهەوادا زۆر بەرز بووەو سوڕایەوە.

حَلَّقَ ببصره الى كذا: چاوی گێڕاو چاوی بەرزکردەوە بۆلای.

حَلَّقَ بالشیئ الى فلان: شتەکەی بۆ لا فڕێ دا.

حَلَّقَ ماء البئر: ئاوی بیرەکە داکەوت و کەم بوو رۆچوو.

حَلَّقَتْ عَیْنُ البَعیر: چاوی حوشترەکەی بەقوڵا چوو.

حَلَّقَ الشَّعْرَ: زیدەڕەوی کرد لەتاشینی مووی ریش و سمێڵی.

حَلَّقَ الشَّیئَ: شتەکەی والێکرد بازنەیی بێ.

حَلَّقَ الدابَّةَ: حەیوانەکەی بەداخی کەوانەیی داخ کردو نیشانە زەدی کرد.

احْتَلَقَ الرجلُ: پیاوەکە مووی خۆی تاشین.

احْتَلَقَ الشَّیئَ: بەمانا (حَلَّقَهُ) دێ.

احْتَلَقَت السنةُ للماشیةِ: ساڵەکە نەهاتی بوو هەموو ئاژەڵی فەوتان.

تَحَلَّقَ القومُ: خەڵکەکە بەشێوەی بازنەیی دانیشتن.

تَحَلَّقَ القمرُ: مانگ خشت بوو بوو بە مانگی چواردە.

تَحلاق: (یوم تَحلاق): ئەو رۆژەیە کە لەشەڕی بەسوسدا بەنو تەغلەب زاڵ بوون بەسەر هۆزی بەکردا، بۆیەش بەوناوە مەشهوربوو چونکە شیعاریان سەر بەڕاندن بووە.

اَلْحَالِقُ: شوێنی بەرز ٥ هەوای نێوان ئاسمان و زەوی.

اَلْحَالِقُ من الرجال: ئەو پیاوەیە ببێتە هۆی نەگبەتی بۆ هۆزەکەی.

الحالق من السیوف: شمشێری بڕندەو تیژ.

اَلْحَالِقَةُ: پچڕاندنی صیلەی رەحم ٥ ستەمکاری ٥ قسەی خراپ و فیتنە جۆ ٥ ساڵی قات و قڕی کە هیچ نەهێڵێ ٥ مردن.

الحالوقُ: مردن.

الحالوقةُ من الرجال ومن السیوف: بەمانا (اَلْحَالِقُ) دێ.

حَلاَقِ: مردن ٥ ناوە بۆ مردن.

الحِلاَقُ: دوورخستنەوەی کوڵک و مووە لەسەر.

الحُلاَقَةُ: ئەو موانەی کە لەدوای تاشینی سەرو ریش دەکەونە سەر زەوی.

الحِلاَقَةُ: پیشەی سەرتاشی.

الحَلْقُ: گەردن ٥ گەرو، (ك: احلاق وحلوق وحُلُق) ٥ (حرف الحلق) ئەو پیتانەن کە لەگەرو دێنەدەر:

حەرفی حەلقە شەش بوصد لەمی نوەی سەین!

هـا و هەمزە حا و خا و عەین و غەین

حلوق الأرض والآنيةِ والحياض: ڕێڕەوی ئاو
دۆڵ و شیوو تەنگەبەرانی.
الحَلَقُ: حوشتری داخکراو بەداخی
کەوانەیی ٥ گوارە.
اَلْحَلَقَةُ: هەر شتێك کەوانەیی بێ ٥
وەکوو ئەڵقەی دەرگا ٥ ئەڵقەی زێڕو
زیوو پلاتین کە لە پەنجە دەکرێ ٥
دەگوترێ: (حَلَقَةُ القوم): دانیشتنی
کەوانەیی قەومەکە ٥ (تلقى العِلمَ في
حَلَقَةِ فلان) لەحەلقەی دەرس
وتنەوەی فلان زانیاری وەرگرتووە.
حَلَقَةُ الماشِيةِ: ئەو داخە کەوانەییەی
ئاژەڵی پێ نیشان دەکرێ.
حَلَقَة الباب: ئەو ئەڵقە کەوانەییەی کە
بە دەرگاوەیە بۆ لێدان ٥ (وولیت حَلَقَةُ
الحوض): حەوزەکە نزیکە پڕبێ.
الحُلَّقةُ: چەك بەگشتی یان چەکی
زرێپۆش.
الحَلاَّقُ: صیغەی موبالەغەیە ٥ یان ئەو
کەسەی پیشەی سەرتاشینە.
لِلحَلاقُ مِن الکرم: ئەو تولە میوانەن کە
بەم لاو بەولای کەپرەکەدا
هەڵدەگەڕێ و پەل دەهاون، (ك:
محالِق ومحالِيق).
اَلْمِحْلَقُ: موس ٥ گوێزان ٥ بەرگی زبر.
اَلْمَحْلَقُ: شوێنی سەرتاشینە بۆ ئیحرام
شکاندن، لەمینا.
اَلْمُحَلَّقُ من الشیاه: مەڕو بزنی لەڕو لاواز.
حَلْقَمَ البُسْرُ: هێشوە خورماکە زیاد لە
دوبەش لەسێ بەشی گەیی.
حَلْقَمَ الحیوانُ: سەری بڕی و گەروی
هەڵبڕی.
الحُلْقامَةُ: هێشوە خورما کە ئاڵ و بۆڵی
تێکەوی زیاد لەدوو بەش لەسێ
بەشی گەیبێ.
الحُلْقُومُ: گەرو، (ك: حَلاقم وحلاقيم).
حلاقيم البلاد: دەوروبەری وڵات.
حَلْقَنَ البُسْرُ: بەمانا (حَلْقَمَ) دێ.
اَلْحُلْقَانَةُ: بەمانا (الْحُلْقامة) دێ، (ك:
حُلْقانٌ)٥.
حَلَكَ حَلْكاً وحُلْكَةً: زۆر ڕەش بوو (هو
حَلِك وحالِكٌ).
اسْتَحْلَكَ: ڕەشاییەکەی زۆر بوو وەکوو
شتی سووتاو.
اِحْلَولَكَ: بەمانا (استحلك) دێ.
اَلْحَلَكُ: شتی زۆر ڕەش.
اَلْحُلْكَةُ: زۆر ڕەش.
حَلَّ الشَّئَ حلالاً: شتەکە ڕەواو حەڵاڵ بوو.
حَلَّت للمرأةُ: ئافرەتەکە بۆ ئەوە دەبێ
مارەبکرێ ٥ قورئان دەفەرموێ:
﴿فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّى
تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾.
حَلَّ المُحْرِمُ: حاجی ئیحرامەکەی شکاند،
ئەو کەسەی ئیحرامی بەستبێ بۆی
ڕەوا دەبێ ئەوەی لەکاتی ئیحرامەکەدا
لێی یاساغ بوو ٥ قورئان دەفەرموێ:
﴿وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا﴾ کە
ئیحرامتان شکاند بۆتان ڕەوایە
ڕاوبکەن.

حَلَّ الدين حلولاً: قەرزەکە وەختی دانەوەی هات و واجب بوو.

حَلَّ غضبُ الله: رق و قاری خودا نازڵ بوو.

حَلَّ العُقْدَةَ: گرێ کوێرکەکەی کردەوە ٥ دەگوترێ: (حَلَّ المشكلة ونحوها).

حـل الجامِدَ: سەهۆڵەکەی توانـدەوە، شتە رەقبووەکەی شل کردەوە، توانییەوە.

حَلَّ الكلامَ المنظومَ: دەقە هۆنراوەکەی کرد بە پەخشان.

حَلَّ المكانَ وبه: لەو شوێنەدا مایەوە نیشتەجێ بوو، دەگوترێ: (حللت القومَ وحللت بهم وحللت عليهم).

حللت البيتَ: لەو خانوەدا نیشتەجێ بوم.

أحَلَّ: لەمێحرام بەستن زگاری بوو ئێستا ئەوشتانەی لەوەپێش لێی حەرام بووە بۆی هەیە بیانکا.

أحَلَّ فلان: لەناوچەی حەرەم دەرچوو ٥ خۆی لەپابەندبوون بەموادەو بەڵێنەکانی رزگارکرد.

أحَلَّ فلاناً المكانَ وبه: کابرای لەو شوێنە نیشتەجێ کرد.

أحَلَّ الشَيْءَ: شتەکەی حەڵاڵ کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾.

حَالَّهُ: لەگەڵیا دابەزی، پێکەوە نیشتەجێ بوون.

حَلَّلَ العُقْدَةَ: گرێکەی کردەوە.

حَلَّلَ الشَيْءَ: شتەکەی گێڕایەوە بۆ حاڵی پێشووی ٥ بردیەوە سەر عونصورەکانی پێشوی ٥ دەگوترێ: (حَلَّلَ الدم وحَلَّلَ البول).

حَلَّلَ نفسية فلان: دەروونی فلانکەسی شی کردەوە ٥ نهێنییەکانی ناو دەروونی کابرای ئاشکرا کردن.

حَلَّلَ اليمينَ: کەفارەتی سوێندەکەی دا.

حَلَّلَ الشَيْءَ: شتەکەی حەڵاڵ کرد.

احتل المكانَ وبه: تێیدا نیشتەجێ بوو.

احتلت دولةٌ بلادَ أخرى: دەوڵەتێك وڵاتێکی تری داگیرکرد.

انْحَلَّتِ العُقْدَةُ: گرێکە کرایەوە.

تَحَلَّلَ من يمينه ونحوها: لەگوناهی سوێندەکەی رزگاری بوو.

اسْتَحَلَّ الشَيْءَ: شتەکەی بەحەڵاڵ دانا.

اِسْتَحَلَّ فلاناً الشَيْءَ: داوای لەکابراکە کرد ئەو شتەی بۆ حەڵاڵ بکا.

الإحتلال: داگیرکردنی وڵاتێك یان هەندێکی لەلایەن وڵاتێکی ترەوە.

الإحليل: گۆی وانێکی ئادەمیزادی نێرینە ٥ گۆی مەمك شوێنی لێ هاتنە دەرەوەی شیر ٥ گۆی گوان، (ك: أحاليل).

التَحِلَّةُ: (تحِلَّةُ اليمين) کەفارەتی سوێند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ﴾.

التحليل: (تحليل الجملة) شی کردنەوەی پێکهاتەی رستەو دیاریکردنی رۆڵی هەریەکێ لەوانە.

التَّحْليلُ النفساني: بەشێکە لە زانستی دەروونناسی.

اَلْحَلاَلُ: شتی حەلاڵ ٥ شتێك كە یاساغ نەبێ.

الحِلاَلُ: ئامێرێكە ئافرەت سواری دەبێ.

اُلْحَلَـلُ: شلیەكە لەقاچی وڵاخدا پەیدا دەبێ رەگی قاچی شل دەبن.

الحِـلُّ: شتی رەواو حەلاڵ ٥ شوێنێك كە لەدەرەوەی حەرەم بێ ٥ ئەو مەبەستەی هەوڵی بۆ دەدەی ٥ دەشگوترێ: (فلان حِلٌّ ببلد كذا) فلانكەس نیشتەجێی فلان شارە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ ٥ (فلان حِلٌّ من احرامه) فلان لەئیحرامدا نیە.

اَلْحَلُّ: رۆنی كونجی كە پێشی دەگوترێ (شَیْرَج).

اَلْحُـلاَّن: كارەكێوی ٥ هەرشتێك مندالدانی دایكی هەڵبدرێ و بێتە سەردونیا.

حُلاَّنُ الیمین: كەفارەتی سوێند ٥ (دمٌ حلاّن) خوێنی ناحەق.

اَلْحَلَّةُ: زەنبیلەیەكی گەورەیە خواردەمەنی تێ دەكرێ ٥ مەنجەڵێكی مەعدەنیە خواردنی تێدا ئامادە دەكرێ.

اَلْحِلَّةُ: خانووی هاوولاتیان ٥ دیوەخانی خەلك ٥ كۆمەلێك خانووی نیشتەجێ بوون ٥ درەختێكە هەركاتێ حوشتر گەڵاكەی بخوا بەئاسانی شیردەدا، (ك: حِلَل وأحِلّة).

اَلْحُلَّةُ: پۆشاكی تازەو باش و دەستور، یان تەمنك ٥ هەروا پۆشاكێكە ئاواخنی هەمبێ ٥ دوپارچە پۆشاك كەیەك جۆربن یان سێ پارچە پۆشاك ٥ وادەبێ بەكراس و دەرپێ دەگوترێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئافرەت ٥ بۆچەك، (ك: حُلَل وحِلال).

اَلْحُلُـولُ: بەیەكگرتوویی دوو قەبارە دوومادده بەجۆرێك ئامازە بۆیەكیان بكەی بری ئامازەكردن بۆ ئەوی تریان بكەوێ.

مذهب الحُلول: ئەو بیرو باوەڕو بۆچوونەیە كە دەڵێن: خودا لەهەموو شتێكدا هەیە.

الحُلولِیّة: بیرێكن لە سۆفی و پێیان وایە خودا لە هەموو شتێكدا هەیە.

اَلْحَلِیلُ: پێچەوانەی یاساغە ٥ دراوسێ ٥ (حليل الرجل) هاوسەری پیاو ٥ (حليل المرأة) مێردی ژن.

المِحْلال: (مكان محلال): شوێنێكە خەڵكی زۆر بۆ بچێ.

اَلْمَحَلّ: شوێنی كار ٥ ئەو شوێنەی تێیدا دادەنیشی.

محل الاعراب: لەزانستی نەحوییەكاندا ئەو حاڵەتەیە وشەكە ئەگەر موعرەب بێ لەو جۆرە ئیعرابە وەردەگرێ.

اَلْمَحِلُّ: ئەو شوێنەیە دەبێتە شوێنی نیشتەمەنی.

مَحِلّ الدین: كاتی دانەوەی قەرز.

مَحِلّ الهدی: رۆژی قوربانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَحْلِقُواْ رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ﴾.

اَلْمُحَلِّلُ: شتی کەم ٥ شوێنێك خەڵکی زۆر بۆ بچی ٥ دەگوترێ: (مکان مُحَلِّلٌ) شوێنێکە خەڵکی زۆر تێ بچێ.

اَلْمُحَلِّلُ: ئەو پیاوەی ژنی سێ بەسێ تەڵاقدراوی لێ مارە بکرێ بۆ ئەوەی تەڵاقی بداتەوە ئەمجار مێردە کۆنەکەی مارەی بکاتەوە، بەکوردی (مارە بەحاش)ی پێ دەگوترێ ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرمەوێ: (لَعَنَ اللهُ المُحَلِّلَ والمُحَلَّلَ لە).

اَلْمَحَلَّةُ: شوێنی نیشتەجێ بوونی نەتەوە ٥ گەرەك و هۆبە.

اَلْمُحِلَّةُ: خانوێك یان دو خانوو کە بەیەکەوە بن ٥ (تاقە ماڵە یان دوو ماڵ).

اَلْمُحِلَّاتُ: دیزە ٥ ئاش ٥ دۆڵچە ٥ کوندە ٥ سوێنە ٥ کێرد ٥ پاچ ٥ ئاگر ٥ ئەمانە هەموویان پێداویستی ناوماڵن و گرنگن، هەرکەسێ ئەمانەی هەبن دەتوانێ بۆخۆی سەربەخۆ دوور لەئاوایی ژیان بەسەر بەرێ.

حَلَمَ حُلْماً وحُلُماً: خەوی بینی ٥ منداڵەکە باڵغ بوو لەتەمەنی منداڵی تێپەری.

حَلَمَ بە وعنە: خەوی پێوە بینی (حَلَمَ الشَّيْءَ وبە) لەخەودا شتەکەی بینی یان خەوی بەو شتەوە بینی.

حَلِمَ الجلدَ حَلَماً: پرزۆ پاڵ و کرمۆڵی لە پێستەکە داماڵی.

حَلِمَ البَعِيرُ حَلَماً: حوشترەکە گەنەی زۆر پێوە بوون.

حَلِمَ الجلدُ: پێستەکەی کرمی تێکەوت و داپرزاند.

حَلُمَ حِلْماً: رقی نیشتەوەو هاتەوە سەرخۆ ٥ لێ بووردەیی پەیرەوکرد ٥ عاقڵ بوو.

أَحْلَمَ: منداڵی لەسەرخۆو ئاقڵی بوون.

حَلَّمَهُ الرضاعَ والأكلَ: شیرو خۆراك قەدەوی کرد.

حَلَّمَ القِربةَ: کوندەکەی پرکرد لەئاو.

حَلَّمَ فلاناً: فلانکەسی والێکرد لەسەرەخۆبێ.

حَلَّمَ الحيوانَ: گەنەو ئەسپێکانی لەئاژەڵەکان کردەوە.

احْتَلَمَ: بەمانا (حَلَمَ) دێ ٥ هەروا بەمانای ئەوەش دێ منداڵەکە باڵغ بوو.

تَحالَمَ: بەرواڵەت خۆی بەلەسەرەخۆ نیشان دا.

تَحَلَّمَ: بەزۆر لەسەرخۆیی و بارقوڵی بەسەر خۆی دا هێنا ٥ بەدرۆ وتی خەونم دیوە.

اَلتِّحْلَمَةُ: (شاةٌ تِحْلَمَةٌ): مەرێکە زۆری گەنە پێوەن.

الحالوم: لۆرك یان فرۆ ٥ یان شیریز (شیر خەست بێ و وەکوو پەنیری لێبێ و پەنیریش نەبێ).

اَلْحُلَّامُ: کاریلەو بەرخۆلە، ئەو بێچووەی شیری دایکی بخوا.

اَلْحَلَمُ: گەنەو ئەسپێی بچوك یان گەورە.

اَلْحُلُمُ: ئەو شتەیە ئادەمیزاد لەخەودا دەیبینێ.

الحطبات العليا
حلزونة
شكل حلزوني
الحطبات السفلى
حلّة
حلمة
محلاج
حلقة
محلج
حقّ الطيب
محلق
حقيبة
محفظة
التحليل الكهربائي
محشّة
حافلة كهربائيّة
حلقة الباب
الحاكي
محصد
محشّ
حشيشة الملائكة
حكمة
حلبة
حشيشة او قنّب الهند
ستّ الحسن
حلبوب
حافريّة
حافر
حلفاء
حسّون
حلزون
حشرات

الحِلْمُ: لەسەرخۆیی و دان بەخۆداگرتن ٥ عەقڵ و ئاوەز ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أمْ تأمُرُهُمْ أحلامُهُم﴾.

الحَلَمَةُ: کەنەی گەورە یان بچوك ٥ کرمێکە بەپێستەوە دەنووسێ دەیخوا ٥ جا کە پێستەکە دەباغ دەکرێ پێستەکە کونکون و شەقار شەقار دەبێ ٥ هەروا ناوە بۆ گۆی مەمك کە شیری لێ دێتەدەر ٥ گیا سەعدانە.

حلا الشَیءُ حلاوةً: شتەکە شیرین بوو.

حَلَتِ الفاکِهَةُ: میوەکە پێگەیی و خۆش بوو.

حلا الشَیءُ له في عینه: شتەکەی بەلەزەت بوو جوان بوو.

حلا من فلان: فرسەتی لەفلانکەس هێنا.

حلاَ المرأةَ حَلْواً: خشڵی دا بەئافرەتەکە.

حلا فلاناً الشَیءَ وبالشَیءِ حَلْواً: شتەکەی دا بەفلانکەس.

حَلِيَ الشَیءَ: شتەکەی بەشیرین دانا.

أحْلَی الشَیءَ: شتەکەی شیرین کرد ٥ بەشیرینی کەوتە بەردەستی.

احلی المکانَ: شوێنەکەی بەلاوە خۆش بوو تێیدا مایەوە.

حالاه: بەخۆشی حسێب کردو خاتری گرت نەگینا ولنەبوو.

حَلَّی الطعامَ: خواردنەکەی شیرین کرد ٥ دەگوترێ: (حَلَّی الشَیءَ في عینه): شتەکەی لەپێش چاو شیرین کرد.

تَحَالَی: بەمزۆرە ملێ ویستی خۆی بەنەجیب و شیرین زمان بخاتە بەرچاو.

تَحَلَّی: شیرین زوبانی لێ داو ولنەبوو.

تَحَلَّى الشَیءَ: شتەکەی بەشیرین لەقەڵەمدا.

احْلَوْلَی الشَیءُ: شیرین و جوان بوو.

احلَوْلَی فلان الجاریةَ: کەنیزەکەی بەردڵ کەوت و پێی جوان بوو.

الحَلَّی: تێمیسك و زیبکە، کە لەدەمی منداڵ دێن.

حلاوة القفا: ناوەڕاستی پشتەمل.

الحَلْواءُ: حەڵوا، (ك: حَلاوَی).

الحَلْوَی: هەر خواردەمەنییەك شەکر یان هەنگوینی تێکەڵ بکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ میوەی شیرین.

الحُلْوانُ: کرێی دەلاڵ ٥ بەرتیل.

الحُلْوانِيّ: حەڵوافرۆش ٥ حەڵوا دروستکەر ٥ حەڵواچی.

الحُلْوُ: شتی زۆر شیرین.

الحَلِيُّ: شتی باش و زۆر شیرین.

المَحْلَی: شوێنێکە حەڵوای تێدا دروست دەکرێ یان لێی دەخورێ.

حَلَی المرأةَ حَلْیاً: خشڵی بۆ ئافرەتەکە کرد.

حَلَّی المرأةَ والسیفَ وغیرهما: بەخشڵ رازاندییەوە.

حَلِیَتْ الجاریةُ حَلْیاً: کەنیزەکەکە بوو بەخاوەن خشڵ ٥ یان کەنیزەکەکە خشڵی پۆشی ٥ یان سوودی لەخشڵ بینی.

حَلِیت الشجرة: درەختەکە گەڵای کرد، میوەی وەبەر هێنا.

حَلَّى الجارِيَةَ: خشلی بۆ کەنیزەکەکە هێنا بۆ ئەوە ببپۆشێ ٥ خشلی کردە بەری ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ﴾.

حَلَّى السَّيْفَ: شمشێرەکەی خشڵ دار کرد.

حَلَّى فلاناً: وەصفی فلانکەسی لەدڵی کەسانی دیکەدا شیرین کرد.

حَلَّى الشَّيْءَ في عين فلان: شتەکەی لەپێش چاوی فلانکەس جوان کرد.

تَحَلَّى: بۆ موطاوعەی (حلاّه) دێ.

تَحَلَّت الجارِيَةُ: کەنیزەکەکە خۆی بەخشڵ رازاندەوە.

تَحَلَّى بالفضيلة: بوو بەخاوەنی رەوشتی جوان.

الحَلَى: تێمیسكو زیبکە، کە لەدەمی منداڵ دێن.

الحَلاةُ (حلا السيف): رازاندنەوەی شمشێر.

الحَلْيُ: ئەوشتانەی دەکرێن بەخشڵو خۆی پێ دەرازێندرێتەوە، وەکوو متو میروو بەردی بەنرخو پارچە زێڕو زیو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَداً لَّهُ خُوَارٌ﴾.

الحِلْيَةُ: بۆ شمشێر جوانیەکەی بۆ پیاو رەوشتو روخساری.

حَمَأَ البِئْرَ حَمْأً: قوڕی بنکی بیرەکەی دەرهێنا.

حَمِئَ الماءُ حَمَأً: ئاوەکە قوڕی زۆری تێدا بوو ئاوەکە لیڵ بوو بۆنی ئاوەکە گۆڕا.

حَمِئَ فلان على فلان: فلانکەس رقی لە فلان هەڵسا.

أَحْمَأَ البِئْرَ: بیرەکەی قوڕاو کرد، قوڕی کردە بیرەکەوە.

الحَمْأَةُ: قوڕو لیتە.

الحَمَأ: قوڕە رەشو گۆراوو بۆگەن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ﴾.

الحَمِئُ: پیاوی چاو پیس.

حَمَّتَهُ الله عليه حَمْتاً: خودا بەسەریا رشتو زاڵی کرد.

حَمِتَ الجوز ونحوه حَمْتاً: گوێزەکە پوچەڵ بوو تامی گۆڕا.

حَمُتَ التَّمرُ: خورماکە زۆر شیرین بوو.

حَمُتَ اليوم حُمُوتَةً: گەرماکەی تاوی سەندو رۆژێکی گەرم بوو.

حَمُتَ الشَّيْءُ: شتەکەی گەیشتە کۆتاییو باش بەرهەم هات.

تَحَمَّتَ لَوْنُهُ: رەنگەکەی پالفتە بوو.

الحَمِيتُ: زێدەڕۆو توندو تیژ لە هەموو شتێکدا.

الحَمِيتُ: هیزە، رۆنی یان هەنگوین یان زەیتی تێدەکرێ.

حَمْحَمَ الفَرَسُ والبِرذَون: دەنگێکی لێوە هات لەخوار حیلاندنەوە بوو.

تَحَمْحَمَ: بەمانا (حَمْحَمَ) دێ.

تَحَمْحَمَ الشَّيْءُ: شتەکە رەش داگیرسا ٥ رەش بوو.

حلقة أذن
تاج منقوش بالفضّة
حلية من فضّة
حلية الرأس
سوار من فضّة
عقد ذهبي مرصّع بالحجارة الكريمة
وسام
عقد
حلقة أذن
عقد
عقد
ابزيم
حلية
حلية
عقد
خاتم
خاتم
حلقة أذن
سوار
سوار من فضّة
عقد

الحَمَاحِمُ: گیایەکی بۆنخۆشە.

الحُمَاحِمُ: بۆیەکی رەشە.

الحِمْحِمُ: شتی رەش لە هەموو شتێک ٥ رووەکێکی ساڵانەیە تام خۆش و بۆنخۆشە.

حَمِدَه حَمْداً: سوپاسی کرد.

حَمِدَ فلاناً: پاداشی فلانکەسی دایەوەو ئەرکی خۆی بەجی هێنا.

حَمِدَ الشَّیْءَ: لەشتەکە رازی بوو بەدڵی بوو ٥ لەکردەوەی فلان رازی بوو رێزەوی بەپەسەند زانی.

حَمَّدَ فلاناً: چەند جارێک و پەیتا پەیتا سوپاسی فلانکەسی کرد.

تَحَمَّدَ: بەزۆر ملێ و بەتەکلیف سوپاسی کرد.

تَحَمَّدَ علی فلان بکذا: منەتی بەسەر فلاندا کردو پیاوەتی خۆی بەسەردا باسکرد ٥ وای نیشاندا کە خۆی جێگای سوپاسەو پێویستە سوپاسگوزاری بن.

تَحامَدوا: قەومەکەی هەریەکەیان سوپاسگوزاری یەکتر بوون.

اِسْتَحْمَدَ الی الناس: داوای لە خەڵکەکە کرد سوپاسی بکەن.

حَمَادِ: سوپاسگوزاری بۆ ئەو.

حُمادی: دەگوترێ: (حماداك أن تفعل كذا) کۆتایی ئەوەی لەتۆ چاوەڕوان دەکرێ ئەوەیە ئەو کارە بکەی.

الحمدُ: باسکردن و وەصف کردن بەچاکەو لەسەر چاکە.

الحمداُ: وەصفێکە دەهێنرێ بۆ زێدە موبالغە.

الْمَحْمَدَةُ: ئەو کردارو گوفتارەیە کە دەبنە هۆی سوپاسگوزاری.

حَمْدَلَ: ئەلحەمدو لیلای گوت.

حَمَرَ الشَّیْءَ حَمْراً: شتەکەی سپی کرد توێکڵەکەی لێ کردەوە.

حَمَرَ الرأسَ والشَّعْرَ والصوف: سەری تاشی ٥ مووەکەی بڕییەوە ٥ خورییەکەی بڕینگ کرد.

حَمِرَ الفرسُ ونحوه: بەهۆی جۆخواردنی زۆرەوە ئەسپەکە توشی نینتەلا بوو بۆنی دەمی گۆڕا (جۆگرتی).

حَمِرَت الدابَّةُ: ئاژەڵەکە بەهۆی قەڵەوی زۆر گێژ بووە ٥ وەکوو گوێدرێژی لێهاتووە.

حَمِرَ فلان: فلانکەس رقی هەڵساو سوور بۆوە.

أحْمَرَ الرجلُ: پیاوەکە منداڵی سوورە پێستی بوو.

أحْمَرَ الدابَّةَ: ئەوەندەی جۆ دەرخواردی ئاژەڵەکە دا دەمی بۆ گەنی کرد.

حَمَّرَ: بەزمانی حیمیەری ئاخاوت ٥ سواری ئەسپی هەجین بوو.

حَمَّرَ فلاناً: بەفلانکەسی گوت ئەی گوێدرێژ.

حَمَّرَ الشَّیْءَ: شتەکەی سوورکرد بەرەنگی سور.

حَمَّرَ اللَّحْمَ: گۆشتەکەی بەرۆن سوورکردەوە تا سوور هەڵگەڕا.

إحمارَّ الشَّيْءُ: شتەکە وردە وردە سور بوو.

احمَرَّ: سوربوو.

احمرُّ البأسُ: توندو تیژی‌و ناخۆشی پەرەی سەند.

الأحمَرُ من الأشیاء: ئەوەیە رەنگی سوربێ ٥ زێڕ ٥ زەعفەران.

الموت الأحمر: مردنێك بەکوشتن بێ ٥ یان مردنێکی وا نەخۆشەکە زۆر بەگیانەڵاوە بێ.

الأحمران: زێڕو زەعفەران ٥ گۆشت‌و عەرەق ٥ نان‌و گۆشت.

الأُحَیمِرُ: چوککراوەی (الأحمر)ە ٥ رەشە بایەکی نەگبەتە کەشتی لەناو دەریادا وەردەگێڕێ.

اَلْحَامِرُ: خاوەن گوێدرێژ ٥ جۆرێکە لە ماسی.

الحامِرَةُ: خاوەنی گوێدرێژ.

الحِمارُ: گوێدرێژ ٥ دارێکە لە پێشی کەژاوە، سواربووەکە دەستی پێ دەگرێ ٥ یان ئەو بنکە دارەیە ئاسنی لەسەر مشت‌و ماڵ دەکرێ ٥ لەزانیاری وەرزشدا بەودارە دەگوترێ ٥ دوو کەس هەڵی دەگرن‌و بازی بەسەردا دەدرێ.

حِمارُ الزرد: جۆرە کەرەکێوییەکی رەنگ خەتخەتە.

حِمار قَبّان: پێرۆیەکە بچوکە بەزەوییەوە دەنووسێ وەکوو قالۆنچە وایەو لەو بچوکترە کە دەستی دەکەیە خۆتێك دەهاوێتەوە.

اَلْحِمَّارَةُ: ماکەر ٥ بەردی گەورە کە دەخرێتە قەراخی حەوز بۆ ئەوەی ئاوەکە نەڕوا ٥ یان ئەو بەردەیە دەکرێتە کۆختەی راوکەر ٥ دارێکە لە پێشی کەژاوە دەدرێ بۆ ئەوەی سوارەکە دەستی پێ بگرێ ٥ لەقاچیشدا نێوان قاپە رەقەو پەنجەیە.

الحَمَارَّةُ: (حَمَارَّةُ القَیْظِ) وَحَمَّارَّةُ: توندی گەرما، (ك: حَمَارٌ).

الحُمَّرُ: خورمای هیندی ٥ جۆرێکە لە چۆلەکە ٥ گۆڕ.

اَلْحَمَرُ: گەدە تێکچوون‌و ئینتلا کردنێکە توشی ئاژەڵ‌و وڵاخ دەبێ، بەهۆی زۆر خواردنی جۆوە.

الحمراء: لەمبزن ئەوەیە یەك رەنگبێ ٥ لەژنیش ئەوەی پێستی سپی بێ ٥ رەگەزی ناعەرەب کە بەزۆری رەنگیان سورو سپییە.

ابن الحمراء: ئەو کەسەیە دایکی عەرەب نەبێ ٥ چەقی گەرمای نیوەڕۆ ٥ ساڵی گرانی‌و قات‌و قڕی.

حُمْراء الشدائد: ئەو ئافرەتەی لەبەر پیری‌و کۆنەساڵی ددانەکانی کەوتبن‌و پوکەکانی دیاربن.

حمراء النَّعم: ئاژەڵە باشەکان ٥ حوشترە رەسەنەکان.

حَمراء العِجَان: وشەیەکە عەرەب بۆ زەمکردنی ناحەزیان دەیڵێن.

الحُمْرَةُ: رەنگی سور ٥ نەخۆشی سورێژە ٥ نەخۆشییەکی پێستەو دەتەنێتەوە ٥

شوێنی سورێژەکان سور دەبێتەوە ٥ تایەکی زۆر بەهێواشی لەگەڵدایە ٥ وردەی خشتی سوور.

اَلحِمِّرُ: لە هەموو شتێك تۆخ‌و بەهێزەکەیەتی ٥ دەگوترێ: (رجل حِمِّرٌ): پیاوێکی شەڕانی‌و بەدخووە ٥ (غَيْثٌ حِمِّرٌ) بارانێکی بەلێزمەو توند تیژە زەوی دادڕ دادڕکرد.

اَلحَمَّارُ: خاوەنی گوێدرێژ ٥ یان ئەو کەسەی گوێدرێژەکان بەخێو دەکاو سەرو کاریان دەکا.

اَلحَمَّارَةُ: ئەو ئەسپەی هەنگاوی وەکوو هەنگاوی گوێدرێژ دەهاوێ.

اَلحُمَّرُ: جۆرێکە لە چۆلەکە، یان قومری.

اَلحُمَيْراءُ: سورکەڵە ٥ بچوککراوەی (الحمراء)ە ٥ وەصفێکیشە بۆ دایکی موسوڵمانان خاتوو عائیشە پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی (خذوا نصف دینکم من هذه الحميراء) ٥ هەروا ناوە بۆ سورێژە.

اَلمِحْمَرُ: ئەو شتەیە توێکڵی لێ دەکرێتەوە یان دەروێ یان دەتاشرێ بە کێردو چەقۆ ٥ بەپیاوی لەئیم‌و خوێڕیش دەگوترێ ٥ بە ئەسپێکیش دەگوترێ کەرۆیشتنی لە رۆیشتنی گوێدرێژ بچێ، (ك: حَمَائِرَ وَمَحَامِرَ).

اَلمُحَمِّرَةُ: تاقمێکن لەخورەمییەکان کە ئاڵاو دوروشمیان سوور بووە، دژی ئاڵاو دروشمی رەش یان سپی بوون.

اَلْيَحْمُورُ: بەمانا (الأحمر) دێ ٥ ئاژەڵێکی شیر دەری کاوێژکارە لە پێڕی حەیوانە کێوییە ٥ کەرەکێوی.

اَلحُمَارِسُ: شێر ٥ بەهێزو توانا ٥ ئازاو چاو نەترس.

حَمَزَ الشربُ حَمْزاً: شەرابەکە زۆر تیژو کەسکون بوو.

حَمَزَ اللبنُ والرمان ونحوهما: ماستەکە یان هەنارەکە ترش بوون.

حَمَزَ الهَمُّ: خەم‌و خەفەتەکەی زۆر توند بوون.

حَمَزَ الفؤادُ: دڵ‌و دەروونی قایم‌و پتەو بوو.

حَمَزَ الشيءَ: شتەکەی وەرگرت‌و لەخۆی گرت شاردییەوە.

حَمَزَ النصلَ: تیرەکەی تیژ کرد.

حَمَزَ الشرابُ اللسانَ: شەرابەکە زمانی گەست، کەسکون بوو.

حَمَزَ الكلمةُ فؤادَه: قسەکە کاری لە دڵ‌و دەروونی کرد.

حَمَزَ الدواءُ الجرحَ: دەرمانەکە برینەکەی هێواش کردەوەو هاوساوییەکەی نەهێشت.

حَمُزَ الرجلُ حمازةً: پیاوەکە خۆراگرو ورە بەرزبوو ٥ دەگوترێ: (حَمُزَ فؤادُهُ):

اَلحَمْزَةُ: شێر لەڕوانگەی ئازایەتی‌و جەربەزەییەوە.

اَلحَمُوزُ: بەو کەسە دەگوترێ زۆر بەخەمەوە بێ بۆ ئەو کارو بارەی لێی بەرپرسیارە.

اَلحَمِيزُ: ئەو کەسەی زۆر زیرەك‌و لێهاتوو بێ.

أَلْمَحْمُـوزُ: بەوكەسـە دەگـوترێ دەسـتـو پەنجەی بەهێزوبەتوانابێ. (ك: محامز)ە.

حَمَّسَ اللَّحْمَ ونحوه حَمْسـاً: گۆشـتەكەی سوركردەوە.

حَمَسَ فلاناً: فلانكەسی تەرەكرد.

حَمَـسَ حَمْسـاً: رەق بـوو پتـەو بـوو ە دەگـوترێ: (حَمِشَـتِ الأرضُ): زوییەكە رەق بوو توندو پتەو بوو.

حَمِسَ الشرُّ والـوغى: شـەڕو گێرەوەژەكان زۆر توند بوو.

حَمِسَ الرجل في الدين: پیاوەكە زێدەڕۆیی كرد لە بواری ئاییندا.

حَمِـسَ بالشـيء: خـوی بەشـتەكەوە گـرتو وەگری بوو ە (هو احمس وهي حمساء).

حَمُسَ حَمَاسَةً: ئـازابوو ە دەگـوترێ: (هـو حمِس)، (ك: حُمَسَاء).

احْمَسَهُ: رقی هەڵسان.

حَمَّسَ الحِمَّصَ: نۆكەكەی سوركردەوە.

حَمَّـسَ الـدواء: دەرمانەكـەی خستە سـەر ئاگر بۆ ماوەیەكی كەم.

حَمَّسَ فلاناً: رقی فلانكەسی هەڵساند.

إِحْـتَمَسَ الـديكان أو القرنـان: دوو كەڵەشـێرەكە یـان دوو هاوشـانەكە هێرشـیان بـۆ یـەكتر هێنـاو پێـك هەڵپرژان، شەڕیان كرد.

تَحَامَسَ القومُ: قەومەكە لێـك تورە بونو قسەی نـاخۆشو جوێنیـان بەیـەكتر گووتو بوو بەشەڕیان.

تَحَمَّسَ: بۆ موطاوعەی (حَمَّسَهُ) هاتووە ە لێـكتر دڕ دۆم بـوون ە بەرابـەر یەك سەررەق بوون.

تَحَمَّـسَ الأمـر وغيره: كارەكـە قـورس بـوو ئاڵۆزاو حەلكردنی زەحمەت بوو.

تَحَمَّـسَ فـلان: فلانكـەس پـەنای بـردو داوای كۆمەكی كرد.

تَحَمَّسَ فلان للأمـر: فلانكـەس بۆكارەكە ئامادە باشیو سوربوونی خۆی هەیـە بـۆ ئەنجامـدانیو حـەزی لێیـەو كەسانی دیكەش بانگـەوازی دەكا بـۆ ئەنجامدانی.

الحَمَاسُ والحماسَـةُ: ئازایـەتیو سـوربوون لەسـەر شـت ە داكـۆكی كـردن ە بەرەنگاربوونەوە.

أَلْحُمْسَةُ: حەرامبوون.

الْحَمَسَـةُ: گیانـدارێـكی نـاو دەریایـە لـە بێری سولەحفاتەكانە.

أَلْحَمِيسُ: تەندور (ك: احماس).

الحميسَـةُ: مێینـەی (الحُمَـيسَ) ە تـاوە: كەشتی تێدا سوور دەكرێتەوە ە گۆشتی تازەو پێگەیشتوو.

حَمَشَ الناسَ حَمْشاً: خەڵكەكەی كۆكردەوە.

حَمَشَ فلاناً حَمْشاً وحَمْشَةً: رقی هەڵساندو تووڕەی كرد.

حَمَّـشَ القـومَ: بـەرقو تووڕەییـەوە خەڵكەكەی پێش خۆی دان.

حَمِشَ الرجلُ حَمْشاً: پیاوەكە قاچی باریك بوون ە دەگوترێ: (حَمِش عظم سـاقه وحَمِشَ الوتر).

حَمِشَت اللثة: پوكەكە گۆشتن نییە ە یان تەنكو جوانە.

حَمِشَ فلان حَمَشاً: فلانكەس رقی هەڵساو توڕە بوو.

حَمِشَ الشرُّ: شەڕەکە پەرەی ساندو گەرم بوو.

حَمُشَتْ قوائم الدابة: قاچی حەیوانەکە باریك بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (حَمُشَتْ ساقه وحَمُشَ الوتر).

أحْمَشَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساندو داری پێوەنان و خۆشی کرد.

أحْمَشَ الشحْمَ ولحو: بەئاگر بەزەکەی تواندەوە خەریك بوو بسوتێ.

أحْمَشَ فلاناً: بەمانا (حَمَشَهُ) دێ.

أحْمَشَ الشرَّ: شەڕەکەی هەڵگیرساند.

أحْمَشَ القومَ: قەومەکەی هەڵنا بۆ شەڕکردن.

حَمَّشَ الشحم والنار: بەمانا (أحْمَشَ) دێ.

حَمَّشَ فلاناً: بەمانا (حَمَشَهُ) دێ.

حَمَّشَ الناسَ وفيهم: بەمانا (أحْمَشَهُمْ) دێ.

تَحَمَّشَ: بۆ موطاوەعەی (حَمَشَهُ) دێ.

تَحَمَّشَ فلان: فلانكەس رقی هەڵسا.

تَحَمَّشَ بنوفلان لفلان: هۆزی فلان لەسەر فلانکەسیان کردەوە.

اسْتَحْمَشَ: رقی هەڵسا ٥ دەشگوترێ (اسْتَحْمَشَ عليه غضباً)

حَمَصَ الوَرَمُ حمصاً وحموصاً: هاوساویەکە فش بۆوە.

حَمَصَ الجرحُ: برینەکە هاوساویەکەی نیشتەوە.

حَمَصَتِ الأرجوحةُ: جۆلانەکە لەهاتوچۆ وەستایەوە.

حَمَصَ الغلامُ: منداڵەکە بۆ خۆی چووە سەر جۆلانەکەو لێ نیشت بەبێ ئەوەی کەسێك یارمەتی بدا.

حَمَصَ العرقُ عن الجسم: ئارەق بەجەستەیەوە نەما.

حَمَصَ الدواءُ الجُرحَ: دەرمانەکە برینەکەی سارێژکرد.

حَمَصَ القذاةَ: پوشکەکەی لەچاو دەرهێنا بەهێدی.

حَمَّصَ: لەکاتی نیوەڕۆدا ئاسکی نێچیر کرد.

حَمَّصَ الحَبَّ: دانەوێڵەکەی سور کردەوە.

إنْحَمَصَ الوَرَمُ: هاوساویەکەی نیشتەوە.

إنْحَمَصَ الجرحُ: برینەکە هاوساوی نەما.

إنْحَمَصَ الانسان أو الحيوان: ئادەمیزادەکە یان حەیوانەکە کزبوو گۆشتی پێوەنەما.

انْحَمَصَتِ الجرادُ: کوللە گەڵای درەختی سەلی خواردو سوور هەڵگەڕا.

تَحَمَّصَ اللحمُ: گۆشتەکە وشك بۆوە ئاوی پێوە نەما چرچ بوو.

اَلْحِمَّصُ والْحِمِّصُ: نۆك.

الحِمّاص: نۆك فرۆش.

المِحْمَصَةُ: ئامێری شت سورکردنەوە.

حَمَضَت الماشيةُ: ئاژەڵەکە شتی مزرو ترشی خوارد.

حَمُضَ عنه: حەزی لە خواردنی نەبوو ٥ (حَمِضَ به) حەزی لەخواردنی بوو.

حَمُضَ اللَّبَنُ والفاكهةُ حموضةً: شیرەکە یان میوەکە ترش بوو.

أَحْمَضَ المكانُ: ئەو شوێنە شتی ترش (لەوەڕی) مزرو ترشی لێبوو.

أَحْمَضَ القومُ: هۆزەکە لەناو خۆیاندا قسەی خۆش‌و پێکەنین ئامێزیان بۆیەکتر کردو درێژەیان پێ دا.

أَحْمَضَ الماشيةَ: خۆراکی ترشی دەرخواردی ئاژەڵەکان دا.

أَحْمَضَ الشَّيْءَ: شتەکەی ترش کرد.

حَمَّضَ فلانٌ في الشَّيْءِ: فلانکەس لەشتەکەی کەم کردەوە.

حَمَّضَ الشَّيْءَ: واتە: (أَحْمَضَهُ).

حَمَّضَ الصورةَ: وێنەکەی خستە ناو حەوزی ترشەڵۆکەوە، بۆ ئەوەی وێنەکە بەروونی دەرکەوێ.

تَحَمَّضَ الراعي: شوانەکە ئاژەڵەکانی لە لەوەڕگای شیرینەوە گواستەوە بۆ لەوەڕگای ترش.

تَحَمَّضَ فلانٌ: فلانکەس لە حاڵێکەوە چووە حاڵێکی ترەوە.

اِسْتَحْمَضَ اللَّبَنُ: شیرەکە درەنگ مەیی.

الحامِضُ: هەر خواردنێك تیژو ترش بێ زمان بگەزێ، وەکوو سرکەو ماستی ترش.

الحُمَاضُ: حاڵەتێکە لە جەستەدا ماددە ترشەکان زیاددەکەن‌و قەڵەوییات کەم دەبنەوە.

الحَمْضُ: هەر رووەك‌و گیاو گژێك ترش یا سوێربێ فەدی هەبێ‌و زۆر رەگی دانەکوتابێ ○ ئەم جۆرە خۆراکە بۆ ئاژەڵ وەکوو میوە وایە بۆ ئادەمیزاد، (ك: حُمُوضٌ)○ ○ دەگوترێ: (فلان دحمض رنفس حمضة).

الحَمِضِيُّ: ئەوەی پاڵ ترشی دەدرێ ○ دەگوترێ: (أرض حمضية)، (معدة حمضية).

الحُمَّاضُ: گیاو گژی ترش تام.

الحَمِيضُ: شوێنێك کە زۆر لەوەڕی ترش تامی تێدابێ بۆ ئاژەڵ ○ (هو حميض) کۆیەکەی (حُمُضٌ)، (هي حميضة) کۆیەکەی (حمائض).

المَحْمَضُ والمُحْمَضُ: لەوەرگایەك زۆری لەوەڕی ترش تێدابێ

حَمَّطَ الكَرْمَ: درەختێکی لەنزیك میوەکە رواند بۆ ئەوەی سێبەر لەمێوەکە بکا.

الحَمَاطُ: درەختێکە دەشوبهێتە درەختی هەنجیر مارحەز دەکا تێیدا ژیان بەسەر بەرێ ○ دەرەختی هەنجیرە کێویلە ○ (شيطان الحَمَاطِ) جۆرێکە لەمار حەزی لەوەیە لە سێبەری ئەو درەختەدا بکوزەرێنێ.

الحَمَاطَةُ: تاکی (الحَمَاط) ○ چوزانەوەیەکە لە قوڕگدایە.

حَمِقَ فلانٌ حَمَقاً: ریشی تەنك بوو ○ عەقڵی سوك بوو، (هو أحمق وهي حمقاء) (ك: حُمْقٌ).

حَمُقَ حُمْقاً وحَمَاقَةً: عەقڵی کەم بوو ○ کرداری نەحەمەقی ئەنجام دان.

حَمُقَ السوقُ: بازاڕ وەستاو کڕین‌و فرۆشتن کەم بوو.

أحْمَقَ: منداڵێکی ئەحمەقی بوو.

أحْمَقَ بە: بەئەحمەق ناوی برد، ڕەوشتی ئەحمەقی پاڵدا.

أحْمَقَ فلاناً: بەئەحمەق فلانکەسی هاتە بەرچاو.

حَامَقَهُ: لەئەحمەقیدا هاوبەشی کرد.

حَمَّقَهُ: نیسبەتی دا بۆ ئەحمەق و بەئەحمەقی لەقەڵەمدا ٥ وەکوو ئەحمەق مامەڵەی لەگەڵ کرد.

انْحَمَقَ: بەمانا (حَمُقَ) دێ ٥ بەبێ لێ ود بوونەوە ملی نا.

انْحَمَقَ الثوبُ: کراسەکەی ڕزی.

تَحَامَقَ: لافی ئەحمەقیی لێدا.

تَحَمَّقَ: بەزۆرە ملی ڕەوشتی ئەحمەقی بەسەر خۆیدا هێنا.

اسْتَحْمَقَ: بەمانا (حَمُقَ) دێ.

اسْتَحْمَقَ فلاناً: ئەحمەقیی فێری فلان کرد، ڕەوشتی ناپیاوانەی لەلا شیرین کرد.

الأحْمُوقَةُ: ئەو ڕەوشتانەی لەیەکێک دیاری دەدەن و بەرەوشتی ئەحمەقانە پێناسە دەکرێن.

الأحْمَقُ: ئەو کەسەیە زۆر ڕەوشتی ئەحمەقی لێ ڕوبدەن.

الحُمَاقُ والحُمَاقُ: ناوڵە کە لەمنادەمیزاد دێ و بەجەستەدا بڵاو دەبێتەوە.

الحَمْقَاءُ: مێینەی (الأحمق) ٥ (والبَقْلَةُ الحَمْقَاءُ): پێکوڵ.

الحُموقَةُ: ئەو کەسەیە لەئەحمەقی دا گەیشتێتە ئەوپەڕی.

المِحْمَاقُ: ئەو ئافرەتەیە هەر منداڵی ئەحمەقی ببن، (ك: مَحَامِق)٥.

المُحِقَّات الليالي: ئەو شەوانەیە هەمیشە مانگیان تێدا هەڵبێ.

حَمَكَ الدليلُ حَمْكاً: بەجوانی ڕێبوارانی شارەزایی کردن.

الحَمَكُ: ئەو شارەزایانەن کە لەسارادا ڕەهنومایی خەڵکی نەشارەزا دەکەن ٥ هەروا ناوە بۆ شتی بچکۆلە لەهەر ڕەگەزێک بێ ٥ بنەمای شت و سروشتی.

حَمَلَت المرأةُ: ئافرەتەکە زارۆکی لەسکی کەوت.

حملت المرأة جنينها وبه: ئافرەتەکە حامیلە بوو ٥ دەگوترێ: (هي حامل وحاملة).

حَمَلَت الشجرةُ: درەختەکە میوەی گرت، میوەی دەرکرد.

حَمَلَ عليه في الحرب: هێرشی بۆ برد.

حَمَلَ الحِمْلَ على ظهر الدابة: بارەکەی خستە سەرپشتی وڵاخەکە.

حَمَلَ الشيءَ على الشيءِ: شتەکەی پەیوەست کرد بەو شتەوە.

حَمَلَ فلاناً على الامر: فلانکەسی هەڵنا بۆ کردنی ئەوکارە.

حَمَلَ عليه الحِقْدَ: ڕق و کینەی بۆ لەدڵدا خواردەوە.

حَمَلَ الغضب: ڕقەکەی دەرخست.

حَمَلَ عليه ذنبه: تاوانەکەی خستە سەر.

حَمَلَ فلاناً: وڵاغێکی سواری دا بەفلان بۆ ئەوەی سواری بێ.

أحْمَلَتِ المرأة والناقةُ: ئافرەتەکە بێ ئەوەی مێردی هەبێ مەمکەکانی شیریان تێهات ٥ حوشترەکە بێ ئەوە کەڵ بگرێ شیری لێ پەیدا بوو ٥ زۆری سك و زا کردن.

أحْمَلَ فلاناً الحِمْلَ: یارمەتی دا بۆ کۆڵ هەڵگرتنەکەی.

حَمَّلَهُ الشیئَ والأمرَ: داوای لێکرد ئەوە هەڵگرێ.

إحتَمَلَ الأمرُ أن یکون هکذا: پێدەچێ کارەکە ئاوابێ.

إحْتَمَلَ ماکان منه: چاو پۆشی لێکردو لێی خۆش بوو.

احْتَمَلَ فلان الصنیعةَ: فلانکەس سوپاسگوزاری کردەوە کەی بوو.

احْتَمَلَ الغضبُ فلاناً: رق هەڵسان فلانکەسی والێکرد ئاگای لە خۆ نەمێنێ و نەزانێ چی بکا.

احْتُمِلَ: کە رقی هەڵسا سور بووە رەنگی گۆڕا.

تَحامَلَ علی فلان: ستەمی لە فلانکەس کرد ٥ شتێکی وای داوا لێ کرد لە تاقەتیا نەبێ ئەنجامی بدا ٥ دەگوترێ: (تَحامَلْتُ علی نفسی): ئەرکی قورسم خستە سەر نەفسم.

تَحامَلَ الشیئَ ولیه ربه: داوای لێکرد ئەو کارە بکا وێڕای ناخۆشی و قورسی کارەکە.

تَحامَلَ الزمان عن فلان: رۆژگار روی لەفلان وەرگێڕا.

تَحامَلَ الرجلان الشیئ: دوو پیاوەکە بەنۆرە کۆڵەکەیان هەڵگرت و یارمەتی یەکتریان دا.

تَحَمَّلَ القومُ: هۆزەکە رەویان کرد.

تَحَمَّلَ فلان: فلانکەس خۆڕاگرو ورە بەرزو ئازا بوو.

تَحَمَّلَ الحمالةَ: کۆڵەکەی لەکۆڵ دا.

تَحَمَّلَ الأمرَ: کارەکەی لەئەستۆگرت بەنارەحەتی چووە ژێری.

تَحَمَّلَ شهادةَ فلان: لەجیاتی فلانکەس شایەتی دا واتە شایەتییەکەی لێ وەرگرت و ئەمجار چو شایەتییەکەی دا.

اِسْتَحْمَلَ البعیرُ رغبةً: حوشترەکە یان وڵاخەکە توانای بار هەڵگرتنی هەیە.

استَحْمَلَ فلان: فلانکەس هەڵی گرت.

استَحْمَلَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد شتەکەی بۆ هەڵگرێ.

اسْتَحْمَلَ فلاناً نَفْسَهُ: هەموو کارو بارو پێداویستی خۆی خستە ئەستۆی فلانکەس خۆی.

الحاملةُ: مێینەی (الحامِل) ٥ زەنبیلەو بەچنەو قەرتاڵە کە ترێی تێدا هەڵدەگرێ ٥ مەکوکی جۆلا

حاملة الطائرات: کەشتی گەورەی زەبەللاح کە لە دەریادا فڕۆکەی لەسەر دەنیشێتەوە هەروا زرێپۆش تۆپ و چەکی تریش هەڵدەگرێ ٥ لەناو دەریادا دەبێتە فڕۆکەخانەو سەرباز خانە، (ك: حَوامِلَ).

المرامِلُ: قاچ ٥ قاچەکان.

الماملة من اللدم واللراع: رەگەکانی قاچو دەستە.

الحَمَالُ: خوێنو غەرامە، کە کەسانی دیکە لەئەستۆی خۆیانی دەگرن.

الحُمَالَةُ: کرێی هەڵگرتنی کۆڵ.

الحَمالَةُ: ئەڵقەی شمشێرو شتی لەو جۆرە کە پێی هەڵدەواسرێ.

اَلْحَمْلُ: دەگوترێ: (فلان حَمْلٌ علی أهله) فلانکەس بارە بەسەر خێزانەکەیەوە ئەگەر نەخۆشییەکەی کوشندە بێ ٥ زارۆك کە لەسکی دایکی دا بێ ٥ یان میوە کە بەدرەختەکەوە بێ ٥ کەژاوە ٥ ئەو حوشترەی کە کەژاوەکەی لێ بارکراوە، (ك: أحمال وحُمُول وحِمال).

الحِمْلُ: ئەوەی بەکۆڵ هەڵدەگیرێ ٥ کەژاوە ٥ ئەو حوشترەی کەژاوەکەی لێ باردەکرێ ٥ لەزاراوەی (ریاضیات)دا بریتییە لە قەبارەیەك یان قورساییەك کە هەڵدەگیرێ یان رادەکێشرێ بەهۆی ئامێرێکەوە.

اَلْحَمَلُ: بەرخۆلە، (ك: حُمْلانٌ وأحمالٌ) ٥ بورجێکە لەئاسمان لە بورجە بەهارییەکانە.

اَلْحُمْلاَن: ئەو وڵاخەیە دیارییەکانی لێ دەنرێ کە دەبرێن بۆ شوێنێکی تر ٥ کرێی حەماڵ.

الحِمْلَةُ والحُمْلَةُ: گواستنەوە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

اَلْحَمُولُ: پیاوی لەسەرخۆو هێدیو خۆراگرو پشوودرێژ.

اَلْحَمِيلُ: منداڵی بێ نازو فرێندراو کە کەسانی دیکە هەڵی دەگرنەوەو بەخێوی دەکەن ٥ فرێندراو کە لەوڵاتێکەوە دەبرێ بۆ وڵاتێکی تر ٥ غەریبو ئاوارە ٥ ئەو کەسەی پاڵ باوکی خۆی نەدرێ نەزانرێ باوکی کێیە ٥ ئەو پرزو پاڵەی لافاو هەڵی دەگرێ.

اَلْحَمِيلَةُ: مێینەی (الحميل) ٥ ئەڵقەی شمشێر، (ك: حَمَائِلٌ) ٥ دەشگوترێ: (هو حميلة علينا) ئەو بارێکە لەسەر شانمان.

اَلْمَحْمِلُ: کەژاوە ٥ دووتای بار کە بەسەر پشتی وڵاخەکەوە بێ ٥ زەنبیلەو بەرچنە کە ترێی تێ دەکرێ، (ك: محامل)٥ ٥ دەگوترێ: (ما علی فلان مَحْمِلٌ) فلانکەس پشتی پێ نابەسترێ، بتمانەی لەسەر نییە.

المحمول: بەلای مەنطیقییەکانەوە جێگای خەبەری نەحوییەکان دەگرێتەوە.

حَمْلَجَ الحَبْلَ: جەبلەکەی زۆر توند بادا.

اَلْحِمْلاَجُ: حەبلی گشت بادراو ٥ موشەدەمەی مزگەرو ئاسنگەر شاخی گاو ئاسك، (ك: حمالیج).

حَمْلَقَ: چاوی کردنەوە ٥ زۆر بەوردی سەیری کرد.

حِمْلاَقُ العين وحِمْلِقُها: ئەو شوێنانەی کل رەشی دەکا لەچاو ٥ لە دیوی پێلووەکانی چاوەوە، (ك: حَمَالِق).

حَمَّ التـور ونحوه حَمّاً: تەندورەکەی هەڵگیرساند.
حَمَّ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی گەرم کرد.
حَمَّ الشحمَ ونحوه: پیوەکەی تواندەوە.
حَمَّ الأمرُ فلاناً: کارەکە گرنگی دا بەفلان.
حَمَّ الماءُ ونحوه: ئاوەکە گەرم بوو.
حَمَّ الشئ: شتەکە رەش داگیرسا.
حَمَّتْ الجرةُ: دیزەکە سوتا ٥ (هو أحَمُّ وهي حَمّاءُ).
حُمَّ حَمَاماً: تای لێ هات.
حُمَّ الأمر: کارەکە جێبەجێ بوو (حُمَّ الشئُ) نزیك بوو.
حُمَّ لفلان: بۆ فلانکەس وامەزندە کراوە.
احَمَّتِ الأرضُ: لەرزو تا لەو ولاتە بلاو بۆوە.
أحَمَّ الشئُ: شتەکە نزیك بوو ئامادە بوو.
أحَمَّ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی گەرم کرد.
أحَمَّ الطفلَ ونحوه: مندالەکەی بەئاوی گەرم شت.
أحَمَّ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی لەرزو تاکرد.
أحَمَّ الله كذا: خودا ئەوەی بڕیارداو ئەنجامی دا.
حَامَّ فلاناً: فلانکەسی نزیك کردەوە ٥ داوای لێکرد.
حَمَّمَت الأرضُ: گیاو گژەکە لەسەوزاییەوە بەرەو رەشی رۆیی.
حَمَّمَ الغلامُ: کوڕەکە ریشی هات.
حَمَّمَ الفرخُ: بێچوە پەلەوەرەکە بەرو بالی لێ روان.
حَمَّمَ الماءَ ونحوه: گەرمی کرد ٥ کولاندی.
حَمَّمَ الرجلَ: دەمو چاوی پیاوەکەی بەخەڵوز رەش کرد.
احْتَمَّ: گرنگی پێدا ٥ (احتمت عينه) چاوی بەبێ ئازار فرمێسکی رشتن.
احْتَمَّ لفلان: لەبەر فلانکەس رقی هەلسا.
تَحَمَّمَ: رەش هەلگیرسا.
استحمَّ: چووە گەرماوەوە خۆی شت.
الحامَّةُ: کەسانی تایبەتی لەخزمو کەسو کارو کورونەوە ٥ حوشتری باش.
الحَمَامُ: کۆتر.
الحِمَامُ: قەزاو قەدەری مردن.
الحُمَامُ: لەرزو تای هەموو ئاژەلو ولاغێك.
الحَمَامَةُ: تاکی (الحَمَام)٥ بۆ کوتری نێرو مێ بەکاردێ.
الحَمُّ: بەزو پیوی تواوە ٥ پاشماوەی بەزو پیوی تواوە.
حَمُّ الظهيرة: توندی گەرمای نیوەڕۆ.
حَمُّ الشئِ: زوربەی شت ٥ جا هەر شتێك بێ.
الحُمَمُ: خەڵوز ٥ خۆلەمێش ٥ هەر شتێك بەئاگر سوتابێ ٥ تاکەکەی (حُمَمَةٌ).
الحُمّى: نەخۆشییەکە جەستەی پێ گەرم دەبێو چەند جۆرێکی هەیە ٥ (الغب، الربع، الدق، الصفراء، القرمزية).
الحَمّامُ: ئەو شوێنەی خۆی لێ دەشۆی ٥ شوێنی خۆ لێ شتن.

اَلْحَمّامِيُّ: خاوەنی گەرماو ٥ ناتری گەرماو.

اَلْحَمَّةُ: هەر سەرچاوەیەك ئاوەكەی گەرم بێ‌و لەزەوی هەڵقوڵێ، خەڵك بە مەبەستی شیفاو چاكبوونەوە لە نەخۆشی خۆی لێ بشۆن، (ك: حَمٌّ وحِمامٌ).

اَلْحُمَّةُ: تا ٥ رەنگێكە لە نێوان بۆرو شیدا.

اَلْحِمَّةُ: مردن.

اَلحَمِيمُ: پشكۆ ئاگر ٥ گەرمای نیوەڕۆ ٥ بارانێك دوای گەرمای زۆر ببارێ ٥ ئاوی كوڵاتو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا﴾ ٥ هەروا بە نارەقیش دەگوترێ ٥ خزمێك خوشی بوێو خۆشی بوێ.

الحَميمُ بالحاجة: ئەو كەسەی كارەكەی دەخرێتە ئەستۆ.

الحَمِيمَةُ: مێینەی (الحميم)٥، ئاوی كوڵاتو ٥ شیری گەرم ٥ حوشتری رەسەن‌و چاك، (ك: حَمائِم).

اَلمِحَمُّ: قاپێكی بچوكە لە مس‌و حەوجۆش‌و شتی وا دروست دەكرێ بۆ ئاوتێدا گەرمكردن بەكار دەهێندرێ.

اَلمَحَمَّةُ: زەوییەكە لەرزو تای تێدا بڵاو بوبێتەوە.

طعام مَحَمَّةٌ: هەر كەسێك بیخوا تای لێ دێ، (ك: مَحامُّ).

اَلمُسْتَحَمُّ: گەرماو.

اَلْيَحْمُومُ: هەرشتێك زۆر گەرم بێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ﴾ ٥ شتی رەش لەهەر رەنگەزو گەرایەك بێ ٥ دوكەڵی رەش‌و گەرم ٥ جۆرە كۆترێكە بەرورگی‌و ملی‌و سەری رەشە دەندوك‌و قاچی زەرد، (ك: يحاميم).

لیت يحموم: رووەكێكی تێر ئاوە كە لەسەوزییا رەش هەڵگەڕێ.

اَلْحَمْنانُ: مەیمونی بچكۆلە ٥ جۆرێكە لەترێی طائیف رەشی مەیلەو سورە، بۆلەكەی گەورەو دەنكی ناوی بچوك.

اَلمَحْمَنَةُ: زەوییەكە مەیمونی بچوكی زۆربێ.

حَمَتِ الشَّمْسُ او النارُ حُمُواً: گەرمییەكە پەرەی سەند.

حَمَى المريضَ: ئەو شتانەی زیانی بۆ نەخۆشەكە هەیە لێی قەدەغە كرد.

حَمَى الشَّيْءُ فلاناً حَمْياً وحِمايةً: ئەو شتەی لەفلانكەس مەنع كردو لێی دوور خستەوە.

حَمِيَتْ الشمسُ والنّار والحديد حمياً وحُمُواً وحَمَياً: گەرم بوو.

حَمِيَ الوطيسُ: شەڕ گەرم بوو.

حَمِيَ الفَرَسُ: ئەسپەكە لەشی گەرم داهات‌و عارەقی كرد.

حَمِيَ عليه: رقی لێ هەڵسا.

حَمِيَ من الشَّيْئِ حمية: بێزی ئەهات ئەو شتە ئەنجام بدا.

أحْمَى الشَّيْئَ: شتەکەی گەرم کرد.

أحْمَى المكان: شوێنەکەی وا لێ کرد پارێزراو بێ کەس نەتوانێ توخنی بکەوێ.

حامى عنه محاماةً وحِمَاءً: داکۆکی لێ کرد.

حامى ضَيْفَهُ: پێشوازی گەرمی لە میوانەکەی کرد.

احْتَمى في الحرب: لەشەڕدا خۆی پاراست ٥ خۆی پەنادا.

أحْتَمى للمريض عما يضره: نەخۆشەکە خۆی پاراست لەو شتانەی زیانی پێ دەگەیەنن.

احتمى من فلان: خۆی لەفلانکەس پاراست ٥ (وبە) پەنای بۆ فلان برد.

تحاماه: خۆی لێ پاراست.

الحامي من الابل: ئەو حوشترەیە لای خاوەنەکەی بمێنێتەوە تا دەجار سك دەکا، ئیتر ئەوکاتە حوشترەکە مەرەخەس دەکەن و هیچ بارو ئەرکی ناخەنە سەر، قورئان دەفەرموێ: ﴿مَا جَعَلَ اللَّهُ مِن بَحِيرَةٍ وَلاَ سَآئِبَةٍ وَلاَ وَصِيلَةٍ وَلاَ حَامٍ﴾.

الحامية: مێینەی (الحامي)یە ٥ ئەو پیاوەی لەشەڕدا پارێزگاری هاوەڵەکانی دەدا ٥ کۆمەڵێك سەرباز کە پارێزگاری نەفەرێك یان شارێك دەکەن.

حما المرأة: باوکی یان مێردی نافرەتەکە، هەروا خزمو کەسو کاری مێردی ژن.

حما الرجل: خەزووری پیاوەکە ٥ هەروا خزمی ژنەکە بەنیسبەت مێردەکەیەوە.

الحِمى: پاوان ئەو شوێنەی لەوەڕگایەو تایبەتە بە یەکێکەوە یان بەبنەماڵەیەکەوە ٥ شتی پارێزراو.

اَلْحَمَاةُ: مێینەی (اَلْحَمَا)یە ٥ ماسولکەی قاچ.

اَلْحُمَةُ: ژەهری جانەوەرێکی پێوە بدا ٥ یان بگەزێ ٥ جەزوی دوپشك و زەرگەتەو ژەنگە سورەو ئەو شتانە.

حُمَةُ البرد: جەنگەی سەرماو سۆڵ، (ك: حُمىً وحُمَات).

حَمْوُ الشمس: گەرمی خۆر.

حَمْـوُ المـرأة: خزمی ژن بەهۆی مێردەکەیەوە.

حَمْـوُ الرجـل: خزمی پیاو بەهۆی ژنەکەیەوە.

حُمَوَّا الألم: ئەو بەری ئازارو ئەندێشە.

اَلْحِمْيَةُ: کەمخۆری ٥ کەمکردنەوە لەو خواردنانەی کە زیانبەخشن.

الحَمِيُّ: نەخۆش کە خواردنی زیان بەخشی لێ قەدەغە کرابێ.

حُمَيَّا: بۆ هەموو شتێك هەرەتی هێزو تواناو تونـدو تیژییەتی بۆ گەنج هەرەتی لاوەتی هێزو توانای ٥ بۆ شەراب، کاتی هەڵچوون و کفەکردنی ٥ یان هەرناوە بۆ خودی شەرابەکە.

اَلْحَمِيَّةُ: دەمارگیری ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ ٥ پارێزگاری لە ئایین و شەرەف و ناموس.

المحامي: پارێزەر کە لەدادگادا داکۆکی لەیەکێ لە دوو کێشە کارەکان دەکا.

المُحاماة: پیشەی پارێزەریی.

اَلْمَحْمِيُّ: شیر.

تَحَمَّرَ: بەزوبانی حیمیەری قسەی کرد ٥ رەوشتی ناشیرین بوو.

حَنَأَ المکان حَنْأً: شوێنەکە سەوز بوو گیاوو گژی وەخۆ کەوتو راساو تێك هالاّ.

حَنّا لِحْيَتَهُ او رأسَه: ریشی یا سەری بەخەنەرەنگ کرد.

الحِناءُ: درەختێکە گەلاّو قەدی وەکوو هی هەناروایە، گوڵێکی سپی دەردەکا لە شێوەی هێشوودا لە گەلاکەی خەنەی سور بەرهەم دەهێندرێ ٥ تاکەکەی (حِناة)٥.

حَنِبَ الفرسُ حَنَباً: قاچی خوار بوون ٥ نێوان قاچەکانی پان بوو (هو أحنب وهي حَنْباءُ)، (ك: حُنْبٌ).

حَنَّبَ الفرسُ: بەمانا (حَنِبَ) دێ.

حَنَّبَ الکِبَرُ فلاناً: پیری فلانکەسی چەماندۆتەوە پشتی کۆم بۆتەوە.

تَحَنَّبَ: پشتی کۆم بۆوە (تَحَنَّبَ علیه) بەزەیی پێدا هاتەوە.

حَنْبَلَ: لوبیای خوارد ٥ فەرووی کۆن و رزیوی لەبەرکرد.

تَحَنْبَلَ: سەری تەقاند ٥ چووە سەر رێبازی ئەحمەدی کوری حەنبەل.

الحَنابِلُ: ژنی ئەستورو پتەو یان حەبلی ئەستورو قایم.

اَلْحَنْبَلُ: کورتە باڵای ورگ زل ٥ عەباو فەرووی کۆن و رزیو.

اَلْحَنْبَلِيُّ: ئەو کەسەی شوێن رێبازی ئەحمەدی کوری حەنبەل دەکەوێ.

الحانوت: دوکانی مەی فرۆشی ٥ دوکانی بازرگانی (ك: حوانیت).

اَلْحَنْتَفُ: کوللەی پاککراو بۆ چێشت لێنان.

اَلْحَنْتُول: ئەو کەسەی ریشی هەڵدەکەنێ.

اَلْحُنْتُمُ: هەموو رەش و سەوزێك ٥ سواڵەتی رەش ٥ جەرەی سەوز ٥ هەوری رەش ٥ درەختی حەنظەل (ك: حناتم)٥.

حَنَثَ في يمينه: لە سوێند خواردنەکەیدا راستی نەکرد (سوێندی بەدرۆی خوارد).

حَنَثَ: لەحەق لایداو شتی باطل و پوچی پەیرەو کرد.

اَحْنَثَهُ: وای لێ کرد سوێندی لێ بکەوێ.

حَنَّثَهُ: سوێندی لێ خست.

تَحَنَّثَ: خودا پەرستی کرد ٥ کارێکی کرد تاوانی سوێندی لێ نەکەوێ.

اَلْحِنْثُ: تاوان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ﴾ ٥ هاوەڵدانان بۆ خودا.

اَلْحُمانِثُ: تاوانکار ٥ شوێنی تاوان.

حَنَجَتْ له حَاجَةٌ حَنْجاً: کارێکی بۆ هاتە پێشەوە.

حَنَجَ الشَّيءَ: شتەکەی لادا لەرێبازی خۆی ٥ (حَنَجَ الْحَبْلَ) گوریسەکەی توندکرد گشتی بادا بەتەواوی گرژی کرد.

حَنَجَ كلامهُ: قسەکەی خۆی گۆڕی.

أَحْنَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی لا دا.

أَحْـــنَجَ فــلان: فلانکـــەس ســـەیری دواخۆیەوە کـرد سەری و سنگی وەر سوڕاند بۆ ئاوڕدانەوەکەی.

إِحْتَنَجَ الشَّيْءُ: بەمانا (أَحنَجَ) دێ.

حَنْجَـرَت عَيْنُـهُ: چـاوی قـوڵ بـوو ٥ بەقولاچوون.

حَنْجَرَ الحيوانَ: ئاژەڵەکەی سەربڕی.

الْحَنْجَرةُ: گـەرو ٥ بـۆری هەناسـەدان لـە ئاستی مل.

الْحُنْجُورُ: بەمانا (الْحَنْجَرةُ) دێ ٥ سندوقی بـاوە ئـی بچـوك ٥ شوشـەی عـەترو شتی لەوجۆرە.

الْحُناجِلُ: کورتە بالای تێکسمڕاو.

الْحِنْجِـلُ مِـن النســاء: ئـافرەتی کەتـەی ناشیرین و دەمەوەر، (ك: جَنَاجِلُ).

الْحُنْـدُرَةُ: گلێنـەی چـاو، دەگـوترێ: (هـو على حندرة عينه).

الْحُنْدُورةُ: بەمانا (الْحُنْدُرَةُ) دێ.

تَحَنْـدَسَ الرجـلُ: زەعیـف بـوو کـەوت ٥ (تحندس الليلُ) شەوەکە تاریك بوو.

الحِنْدِسُ: تاریکی شەو ٥ شەوی زۆر تاریك، (ك: حَنادِس)٥.

الحَنادِسُ: سێ شـەوی کۆتـایی مـانگن (٢٨ — ٢٩ — ٣٠).

الْحَنْـدَقُوقُ: پیـاوی درێـژی شـل و شـێواو ٥ پیاوی ئەحمـەق ٥ گیاییەکـە سـاڵانەیە لەکێوو دەشت دەڕوێ و ئاڵفێـکی باشـە بۆ وڵاغ و ئاژەڵ ٥ ناوێـکی تـری هەیـە پێی دەڵێن: (اللُّرَقُ).

حَنَذَ الحَرُّ حَنْذاً: گەرما تاوی ساند.

حَنَذَ لە: ئـاوی کـەم کـردەوەو شـەرابی زۆر کرد.

حَنَذَ العِجْلَ وغيره حَنْذاً وتَحْناذاً: سووری کردەوە ٥ گۆلکەڵەکـەی سـورکردەوە بـەم جـۆرە بیخاتـە نـاو ئـاگرەوە، یـان بیخاتـە نـاو شتێکەوە بەئاگر گەرم بووبێ.

حَنَـذَ الشَّـمسُ الشَّـيْءَ: خـۆر شـتەکەی سوتانـدو برژانـد.

حَنَـذَ الفَـرَسَ حَنْـذاً: بـازی بـە ئەسـپەکە داو چـەند مەودایـەکی پـێ بـڕی ٥ ئـەمجار لەبــــەر خۆرەتــــاو جلێـــــکی بەئەسپەکەداداو بۆ ئەوەی عەرەق بکا.

اسْـتَحْنَذَ: لەبـەر خۆرەتــاو راکشــاو بەتانی و لێفەی بەخۆی دادا بۆ ئەوە عەرەق بکاتەوە.

حَنَاذ: ناوێکی خۆرە.

الْحُنْذَةُ: گەرمایی توندو بەهێز.

الحِنْـذِيان: ئـادەمیزادی جنێـو فرۆشـی زمان پیس.

الْحَنِيـذُ: ئـاوی گـەرم ٥ گۆشـتی بـرژاو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَمَـا لَبِـثَ أَن جَاء بِعِجْلٍ حَنِيذٍ﴾.

حَنَـرَ الحـنيرةَ حَنْـراً: تاقـە کەوانەییەکـەی دروست کرد ٥ قەوسی بێ ژێی دروست کـرد ٥ ئـامێری خاوکردنـەوەی لۆکـەی دروسـتکرد ٥ هـەروا (حَنَـر) ئـاوە بـو هەرشتێـك کەم بێتەوە.

حَنِسَ حَنَساً: لەناو جەنگەی گۆڕەپانی جەنگدا ڕاوەستاو سەنگەری بەرنەدا.

الحُنُسُ: ئەوکەسانەی زۆر خۆلەماڵی حەرامو کاری نابەجێ دەپارێزن.

الحَرَنسُ: کەسێک کەس نەتوانێ پەڕ بەچاو سەیری بکاو کەس نەتوانێ ستەمی لێ بکا ٥ ئەگەر لەشوێنی خۆی جوڵا کەس نەوێرێ لەهەڵوێستی خۆیو وەیگێڕێ.

حَنَشَهُ (الحَنَشُ) حنشاً: پێوەی دا گەستی.

حَنَشَـــهُ: لێـــی خـــوڕی دەری کرد ٥ دەگوترێ: (حَـنَشَ الصـیدَ) نێچیرەکەی ڕاوکرد.

حَنَشَ فلاناً: فلانکەسی هەڵخەڵەتاند.

حُنِشَ: لەحەسەبو نەسەبی کەم کردەوە.

أحْنَشَهُ عن الأمر: پەلەی لێ کرد.

الحَـنَشُ: ماری گەورەی ڕەش ٥ ڕەشماری گەورە کە ژەهراوی نەبێ ٥ هەروا پەڕۆیەک سەری لەسەری مار بچێ.

المِحْـنَشُ: کەسێک زۆر کاسب بێو هەمیشە لەهەوڵی کاسبی ماڵ کۆکردنەوەدا بێ.

حَنَطَ الزرعُ حُنوطا: کشتوکاڵەکە پێگەیی.

حَنَطَ فلان: هەناسەی قوڵی هەڵکێشا.

حَـنَطَ الادِیمُ: پێستەکە سور بوو (هو حانِطٌ).

حَنِطَ الرجلُ حنطا: پیاوەکە ڕیشی گەورە بوو پڕبوو، (هو أحنط).

أحْنَطَ الزَّرْعَ وغیره: بەمانا (حَنَطَ) دێ.

أحْـنَطَ المَیِّتَ: مردووەکەی تەحنیط کرد ٥ بۆنی خۆشی بەمردووەکە کرد.

حَنَّطَ المیتَ: بەمانا (أحنَطَهُ) دێ.

تَحَنَّطَ مِن الحِنطة: گەنمی خوارد.

اسْتَحْنَطَ فلان: فلانکەس پەلاماری مردنی داو دونیای بەلاوە هیچو پوچ بوو.

الحَـــانِطُ: بەروبوومی درەختی غەضا ٥ خاوەن گەنم ٥ کەسێک گەنمی زۆر هەبێ ٥ (رجل حانِط) پیاوێک کە کشتوکاڵەکەی کاتی دروێنەی هاتووە ٥ (أحمر حانط) سورێکی مەیلەو ڕەش.

الحِنـاطُ: هەر بۆنێکی خۆش تێکەڵ بکرێ بۆ کفنو جەستەی مردوو وەکوو (میسکو صەندەلو عەنبەرو کافور..)

الحِنَاطَـةُ: پیشەی عەلافی (گەنمو جۆ فرۆشی).

الحِنطَةُ: گەنم، (ك: حِنَط).

الحِنطِـیُّ: ئەو کەسەی زۆر گەنم دەخوا ٥ کەسێک گەنم ڕەنگ بێ.

الحَنَّـاطُ: گەنم فرۆش ٥ ئەو کەسەی مردو تەحنیط دەکا.

الحَنُوطُ: بەمانا (الحِنَاطُ) دێ.

الحَنُـوطِیُّ: ئەو کەسەیە کەرەسەی تەحنیط کردنی مردو دەفرۆشێ ٥ هەروا ئەو کەسەی هەڵدەستێ بەکفنو دفنکردنی مردوو.

التَحْنيطُ: بریتییە لە هێشتنەوەی جەستەی مردوو لەسەر حاڵەتی خۆ بەوە لە مادەی نەرم و پێست و پەردەکان بپارێزرێ و ناوسکی بەمادەی تایبەتی پاك بکرێتەوە.

حَنظَلَت الشجرةُ: درەختەکە میوەی تاڵە وەکوو کاڵەکە مارانە.

الحَنظَلُ: رەوەکێکە بەسەر زەویدا بلاو دەبێتەوەو پەل دەهاوێ ٥ بەرەکەی لە قەبارەی رەنگی پرتەقاڵ دایە، ناوکەکەی زۆر زۆر تاڵە.

حَنَفَ عن الشيءِ حنفاً: لەشتەکە لایدا.

حَنِفَ الرجلُ حَنَفاً: قاچی خوار بوون رویان لەناوەوە کرد ٥ دەگوترێ: (حَنِفَتْ رِجْلُهُ) (هو أَحْنَفُ)، (بد حَنفَاءُ)، (ك: حُنُفٌ).

حَنَّفَهُ: وای لێکرد قاچی خوارو قەیزەن بن ٥ دەگوترێ: (ضَرَبت فلاناً على رجله فحنّفْتُها)، (هو أحنف وهي حَنفَاءُ).

تَحَنَّفَ: وازی لەبتپەرستی هێناو موسوڵمان بوو دەستیکرد بەخودا پەرستی ٥ چووە سەر رێبازی ئەبو حەنیفە.

تَحَنَّفَ الى الشيءِ: مەیلی بۆ لای ئەو شتە بوو ٥ رووی لەو کرد.

الحَنفاءُ: کەوان ٥ موس ٥ دەعبای حیرباء ٥ ئافرەتی کەنیزەك دەمی تەمبەڵ و دەمی بەنیشات ٥ سولەحفاتی ئاو (کیسەڵی ئاوی) ٥ ماسییەکی دەریاییە ناوی (أخْوم)ە.

الحَنَفيُّ: شوێنکەوتەی مەزهەبی ئەبو حەنیفە.

الحَنيفُ: ئەو کەسەیە لەشەر لایدابێ بۆ کاری خێرو باش ٥ ئەو کەسەی لەسەر ئاینی ئیسلام بێ و لێی لانەدا ٥ ئەو کەسەی حەجی ماڵی خودای کردبێ (ك: حنفاء).

الحنفاء: پێرێکی عەرەبی پێش هاتنی ئیسلام بوون لە ناخەوە دژی بتپەرستی بوون یەکێ لەوانە (ئومەییەی کوری ئەبی الصلت) بووە ٥ یا ئەوانەی لەسەر ئاینی حەزرەتی ئیبراهیم ماونەوە ٥ حەجیان کردووەو داب و نەرێتی خەتەنە کردنیان ئەنجام داوە بتپەرستییان نەکردووە.

الحنيفية: نەتەوەی ئیسلام دەگوترێ: (ملة حنيفية) ٥ جۆرێکە لە شمشێر کە نیسبەت دەدرێن بۆلای ئەحنەفی کوری قەیس، چونکە ئەو یەکەم کەس بووە لەناو عەرەبدا شمشێری داهێنا.

حَنِقَ عليه حَنَقاً: رقی لێ هەڵسا ٥ (هو حَنِقٌ وحنيق).

أحْنَقَ: بەمانا رق لێبوونی بەردەوامە.

احْنَقَ الصُلْبُ: پشتی نووسا بەسکیەوە.

أحْنَقَ السنامُ: دوگی حوشترەکە لەڕو لاواز بوو ٥ بەمانا قەڵەو بوونی دوگیش دێ واتە: دومانای دژبەیەکی هەیە.

أحْنَقَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە بلاو بۆوە.

أَحْنَقَ فلاناً: رقى فلانكەسى هەڵساند،
(هو مُحْنَقٌ وحنِق).
اَلْحَنِقُ: قەڵەو، (ك: حُنُقٌ).
حَنَكَت اَلأُمُّ الصَّبِيَّ حَنْكاً: دايكەكە مەلاشووى منداڵەكەى هەڵدايەوە.
حَنَكَ فلان الدابَةَ: فلانكەس ولاغەكەى لغاوكرد.
حنك التجارب الرجلَ حَنْكاً وحَنَكاً: ئەزمون و تەجرەبە ئەو پياوەيان قاڵ كردو لەبۆتەيان دا.
حَنَكَ الشَّيْءَ: لەشتەكە حاڵى بوو ، شتەكەى پتەو كرد.
أَحْنَكَتْهُ التجاربُ: ئەزمون و تەجرەبە لەبۆتەيان داوە.
احْنَكَ فلاناً عن الأمر: فلانكەسى لەكارەكە گێڕايەوە.
حَنَكتِ الأم الصَّبِيَّ: بەمانا (حنكته) دێ.
حَنَكَ فلان الدَّابَّةَ: دارێكى خستە ژێر مەلاشوى سەروى بۆ چارەسەرى نەخۆشى و خوێنى لێهێنا.
حَنَكَت السِنُّ والتجاربُ فلاناً: تەمەن و ئەزمون فلانكەسى قاڵ كرد.
إحتَنَكَ الدابَةَ: پەتى لە لغاوى ولاخەكردو رايكێشا بە حەبلەكە.
احْتَنَكَ التجاربُ الجلَ: بەمانا(حَنَكَتْهُ)دێ.
احتَنَكَ الرجُلُ: پياوەكە بوو بەحەكيم و دلناو پياوى خاوەن ئەزمون.
احْتَنَكَ الشَّيْءَ: شتەكەى لەبێخ دەرهێنا.
احْتَنَكَ فلاناً: بەسەر فلانكەسدا زاڵ بوو وەدوى خۆى خست ، قورئان دەفەرموێ:

﴿لأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلاَّ قَلِيلاً﴾.
اسْتَحْنَكَ: خواردنى زۆر بوو دواى ئەوەى كەمى دەخوارد.
إسْتَحْنَكَ الشجرُ: دەرەختەكە بەرگ و ريشەوە هەڵكەندرا.
اَلحالِكُ: رەش.
الحِنَاكُ: ئەو دەزوەى ئەوپەتەى دەمى ولاخى پێ دەبەسترێ.
اَلْحَنَكُ: مەلاشو ، دەندوكى باڵندە ، كۆمەڵە رێبوارێك لا بدەنە شارێك و ماوەيى تێيدا بمێننەوە، (ك: أحناك).
اَلْحُنْكُ: ئەزمون و تێگەيشتن لەكاروبار.
الحُنُكُ: پياوى ئاقڵ و لێزان و خاوەن ئەزمون و قاڵبوو.
الحُنْكَةُ: بەمانا (اَلْحُنْكُ) دێ.
اَلْحَنِيكُ: پەرەمێردى خاوەن ئەزمون ، ئادەميزادى زۆر خۆر.
اَلْمِحْنَكُ: بەمانا (اَلْحِنَاك) دێ.
حَنْكَلَ فِي المشي: لەرۆيشتندا تەمبەڵى كردو هەنگاوى قورسى هاويشتن.
اَلْحُنْكُلُ: كورتە بالا ، ئادەميزادى وشك و روگرژ ، پياوى خوێڕى و بێ ئەمەك، (ك: حناكل).
اَلْحَنْكَلَةُ من النساء: ئافرەتى ناشيرينى قولەرەش ، ئافرەتى وشك تەبيات و مرو مۆچ، (ك: حَناكِلُ).
حَنَّ حنيناً: ناڵاندى ، كوركاندى ، باڕاندى ، بۆڕاندى ، دەگوترێ: (حَنَّت الناقةُ): حوشترەكە قوڕاندى بۆ بێچووەكەى.

حَنَّت الرياحُ: رەشەباكە دەنگى لێ هات وەكوو دەنگى حوشتر دەرچوو.

حَنَّت القوسُ: كەوانەكە دەنگى لێهات لەكاتى هاويشتندا.

حَنَّ العودُ: عودو كەمانەكە بەهۆى پەنجە لێدانەوە دەنگى لێوەهات.

حَنَّ الرجل: پياوەكە هاوارى كرد يا لەخۆشييا يا لەتاو ئازار.

حَنَّ اليه: ئارەزوى ديدارى كرد.

حَنَّ عليه: بەزەيى پێدا هاتەوە.

أحَنَّ فلان القوسَ: فلأنكەس واى كرد كەوانەكە دەنگى لێبێ.

حَنَّنَ الشجرُ: درەختەكە گوڵوكى دەركرد.

تَحانَّ قوم: ئەو نەتەوە هەندێكيان ئارەزوى ديدەنى يەكتر دەكەن.

تَحَنَّنَ عليه: بەزەيى پێدا هاتەوە.

استَحَنَّ الى الشيْءَ: حەزى لەو شتەكرد.

استحنَّ الشوقُ فلاناً: سۆزو خۆشەويستى فلأنكەسى خستە كەيف خۆشىو هەڵپەركێوە.

التَّحْنانُ: شەوقو ئارەزۆى زۆر.

الحانَّة: حوشتر ، دەگوترێ: (ماله حانَّة ولا آنة) نەحوشترى هەيە نەمەڕ.

اَلْحَنانُ: دڵنەرمى ، ڕەحمەتو بەزەيى ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا﴾.

اَلْحَنَّانُ: خاوەن ڕەحمو بەزەيى ، صيفەتێكە لە سيفەتەكانى خودا ، كەسێك جاكە لەگەڵ كەسێك بكا كە ئەو روى لێ وەرگێرابێ ، تير بەناو پەنجەكانتا هەڵپسوڕێنى دەنگى لێوەبێ ، ڕێگەى راست.

اَلْحَنَّانَةُ: ئافرەتێك سۆزى هەڵسێ بۆ ديتنى منداڵەكەى يان يادى مێردە كۆنەكەى بكاتەوەو بۆى بكوركێنێ.

اَلْحَنَّةُ: (حَنَّة الرجل) ژنى پياو هاوسەرى پياو ، (حَنَّة البعير) بۆڕەبۆڕى حوشتر.

اَلْحِنَّةُ: دڵنەرمى.

اَلْحَنُونُ: ئەو بێوەژنەى لەبەر خاترى بەخێوكردنى منداڵە وردیلەكانى شودەكا بە پياوێكى تر بۆ ئەوەى ژێواريان دابين بكا ، رەشەبايەك لورەى بێ وەكوو دەنگى حوشتر.

اَلْحَنينُ: حەزو ئارەزۆ.

حَنَا عليه حُنُواً: سۆزى بۆى هەبوو ، (حنت المرأة على ولدها) بێوەژنەكە لەبەر خاترى منداڵەكانى شوى نەكردەوەو بەبێوەژن كۆشى دواى مردنى مێردەكەى منداڵەكانى پەروەردە كردن.

حَنَا الشيْءَ: شتەكەى دولا هێنايەوە.

حَنَى العود وغيره حَنياً وحِنايةً: خوارى كردەوە ، توێكڵەكەى لێ كردەوە.

حَنَى يد الرجل: دەستى فلأنكەسى چەماندەوە.

حنى القوسَ: كەوانەكەى دروست كرد.

أحنى عليه: بەمانا (حنا) دێ.

الحَنَى: كۆمايەوە.

تَحَنَّى: بەمانا (الحَنى) هاتووە.

تَحَنىٰ على فلان: سۆزو خۆشەویستی بۆ فلانکەس دەرخست.

الأحنى: پشت کوڕ ٥ (هي حَنْواء).

الحانـاتُ: عەرەقخانـە ٥ شوێنی عـەرەق خواردنەوە (بار).

الحانَةُ: بەمانا (الحَانَاة) دێ.

الحـانوت: بـەمانا (الحانـاة) دێ ٥ دوکـانی مەیفرۆشی.

الحانيـةُ: بـەمانا (الحانـاة) دێ ٥ حوشـتڕو رەشـــە وڵاخ کـــە ملیـــان خـــوار بکەنـــــــەوە ٥ مێینـــــــەی (اَلْحَانِي)یە ٥ عەرەق.

الحَانِيُّ: خاو مەنی حانوت.

الحِنْوُ: هەرشتێك خواربێ‌و سوچ‌و گۆشەی تێدابێ.

الْحَنْواءُ مـن الغنم: ئـەو مـەڕو بزنەیـە ملـــی خـــوار بوبێتـــەوە ٥ هـــەروا بەحوشتری پشت کوڕ.

الْحَنِيَّـــــةُ: کـــــەوان ٥ کۆیەکــــەی (حنایـــا)یـــە ٥ دەگـــوترێ: (خرجـــوا بالحنايا يحفون الرماها).

الحَوَاني: درێژترین پەراسوو.

الْمَحْنِيَـةُ مـن الـوادي: لێـژایی‌و چـاڵایی دۆڵ.

الْمُنْحَنـىَ: لێـژایی دۆڵ یـــان نزمـــایی رێـگە.

حَابَ حوباً: تاوانبار بوو.

أحْوَبَ إحْواباً: هەڵخلیسکا بۆ ناو زلکاوی تاوان.

حَوَّبَ فلان: فلانکەس مـاڵ‌و سامانەکەی فەوتاو دوایی دەوڵەمەند بوو.

حَـوَّبَ بالابـل: حوشـترەکانی راونـان بـە (حَوْبِ حَوْب).

تَحَوَّبَ: وازی لەتاوان هێنا ٥ دەستی کرد بەخوداپەرســـتی بـــۆ ئـــەوەی تاوانەکانی پێشوی بشواتەوە.

تَحَـوَّبَ مــن القبيــح: شـەرمی هــات لەتاوانکردن.

تَحَوَّبَ من الشَّيْئِ: لەو شـتە دڵـی ئـازاری پێگەیی‌و خەفەتبار بوو.

تَحَوَّبَ في دعائـه: لـە پاڕانەوەکەیدا زۆر لالایەوە.

تَحَوَّبَت الأم على ولـدها: دایـك سۆزی بـۆ منداڵەکەی بوو.

اَلْحَوْبُ: وەحشەت‌و خەفەت.

الحُوبُ: تاوان ٥ بەهیلاکچوون‌و فەوتان.

الحَوْبَاءُ: نەفس.

اَلْحَوْبَةُ: تاوانی ئەزیەتدانی باوك‌و دایك ٥ تـاوان بەگشـتی ٥ پێداویسـتی ٥ غـەم‌و نارەحەتی.

الْحُوبـة: تـاوان ٥ خـزم بـەهۆی دایکـەوە، ئافرەت یا پیاوی زەعیف‌و لاواز، (ك: حُوَبَ).

حـــات الطـــائر علـــى الشَّـيْئ: باڵندەکـە بەدەوری فلان شتدا سوڕایەوە.

حَاوَتَهُ: چاووڕاوی لێکردو فێڵی لێکرد.

الحَايِتُ: ئەو کەسەیە زۆر لۆمەکاربێ.

اَلْحُـــوتُ: ماســـی بچـــوك بـــێ یـــان

گەورە ٥ جۆرە گیانلەبەرێکی شیردەریشە ٥ هەروا ناوی بورجێکە لە بورجەکانی ئاسمان.

اَلْحُوْتَاءُ: ئەومیە کەلەکەی ئەستور بوبن‌و گۆشتەکەیان داچۆڕابێ.

حَوْتَكَ الرجلُ: پیاوەکە رۆیشت بەرۆیشتنی کورتە بالا، لاسایی کورتەبالای کردەوە.

اَلْحَوْتَكُ: ئادەمیزادی کورتە بالاو کزو کۆڵەوار.

أَحَاثَهُ: جولاندی‌و لێکی جیاکردەوە.

أحاثَ الخَيْلُ الأرضَ: ئەسپەکان زەوییەکەیان کوتاو گڵەکەیان وردکرد.

أحاثَ فلانٌ الأرضَ: فلان گڵ‌و خۆڵی زەوییەکەی سەروناو کردو بەناوی دا گەڕا بزانێ چی تێدایە.

اسْتَحَاثَهُ: ویستی دەری بێنێ ٥ بەناو گڵ‌و خۆڵەکەی دا گەڕا بزانێ شتەکەی لێی گوم بووە بیدۆزێتەوە.

استحاثَ فلانٌ الأرضَ: فلانکەس گڵەکەی سەروناو کرد.

حاثِ باثِ: پەرت‌و بڵاو.

حَوْثُ: بەمانا (حَيْثُ) دێ.

اَلْحَوْثُ: جەرگ‌و دەوروبەری، ریشەی جەرگ.

حَوثُ بَوْثُ: پەرت‌و بڵاو.

الحَوْثَاءُ: جەرگ‌و دەوروبەری.

اَلْحَوْثَمُ: ئەو گیاندارەیە چ ئادەمی چ گیانلەبەری تر درێژییەکەی مام ناوەندی بێ.

حَاجَ حَوْجاً: پێویستی هەبوو ٥ هەژار بوو.

أحْوَجَ إحْوَاجاً: هەژار کەوت.

أحْوَجَ فلاناً الى كذا: وای لە فلان کرد موحتاج بێ.

اِحْتَاجَ: پێداویستی هەبوو ٥ هەژار بوو.

تَحَوَّجَ: داوای پێداویستی کرد ٥ دەگوترێ: (تَحَوَّجَ يَتَحَوَّجُ) چووە دەر بۆ بەدەستهێنانی پێداویستییەکانی خۆی ٥ یەك بەدوا یەکدا داوای پێداویستییەکانی خۆی کرد.

الحَائِجُ: ئاتاج‌و هەژار.

الحائِجَةُ: مێینەی (الحائج) ٥ هەروا ئەو شتەیە کە ئادەمیزاد پێویستی پێبێ.

الحَوْجُ: پێداویستی ٥ بێوەیی‌و سەلامەتی.

الحَوْجَاءُ: پێداویستی ٥ دەگوترێ: (كَلَّمَهُ فمارَدَّ عليه حَوْجاء ولا لوجاء) نە بەچاك نە بەخراپ وڵامی نەدایەوە ٥ (ما في صدري حوجاء ولا لوجاء) هیچ شك‌و گومانێك لەدڵمدا نییە.

الْمُحْوَجَبُ: برۆ پان‌و گەورە.

اَلْحَوْجَلَةُ: گۆزەی بنك ئەستور، یان گۆزەی بچوکی دەم بڵاو.

حادَ عنه حَوْداً: مەیلی کرد.

حَاوَدَهُ الحُمَّى مُحاوَدةً: ئاو بەناو لەرزو تای بۆ دێتەوە ٥ دەگوترێ: (هو يحاودنا بالزيارة): ناوبەناو دیدەنیمان دەکا.

حاود في الأمر: لەکارەکە بووەو تێی فکری.

حاذَ عليه حَوْذاً: پاراستی (حَاذَ الشَّيءَ) شتەکەی پاراست ◦ بەسەریدا زاڵ بوو.

حاذَ الدوابَّ: ئاژەڵەکەی بەتوندی لێ خوڕی.

احْوَذَ: پەلەی کرد ◦ دەگوترێ: (أحْوَذَ السيرَ).

احْوَذَ الدواب: بەتوندی ئاژەڵەکەی ئاژووت.

أحْوَذَ الشَّيءَ: شتەکەی کۆکردەوە، خستیە پەنایەك.

احوذ القصيدة: چامە شیعرەکەی جوان و پتەو ڕێك خست.

استحوذ على الشَّيءِ: بەسەر شتەکەدا باڵادەست بوو.

استحوذ عليه الشيطان: شەیتان بەسەریدا زاڵ بوو.

الأحوذي: ئەو کەسەی قۆڵ بۆ کارکردن هەڵدەکا، ئیشەکە لەئەستۆی دەگرێ و بەجوانی ئەنجامی دەدا؛ یان خێرا ئەنجامی دەدا ◦ زانا و لێزان لەکاردا.

الْحَاذُ: پەناو پشتیوان ◦ دەگوترێ: (فلان خفيف الحاذ) فلانکەس ماڵ و خێزانی کەمە زۆر دەوڵەمەند و خێزاندار نیە ◦ درەختێکە لە پێڕی (الحمض) زۆر گەورە دەبێ ◦ لە دەشتایی و لەبەلاندا دەڕوێ حوشتر زۆر حەزی لەگەڵاکە یەتی، بەتەڕی و بەوشکی.

الحِواذُ: دووریی.

الحَوذان: ڕووەکێکە لەڕووەکە دوو فاقەکان، گوڵەکانی جوانن، زۆر جۆری هەیە ◦ لەبەر خاتری جوانی گوڵەکەی دەڕوێندرێ ◦ بۆخۆشی لەکێو دەڕوێ.

الْحُوذِيّ: دەربەڕێنەر ◦ هەڵنەر بۆ ڕۆیشتن ◦ شۆفێری عەرەبانە.

الْحويذ: بەمانا (الأحوذى) دێ.

حارَ حَوْراً وحُئوراً: گەڕایەوە.

حار الشَّيءُ: شتەکە کەم بوو.

حار بعد ما كـار: کەمی کرد دوای ئەوەی زیاد بوو.

حار الماءُ في الغدير: ئاوەکە لە زەلکاوەکەدا هاتوو چۆی کرد.

حار في أمره: لەکارەکەیدا سەری لێ شێوا.

حار الثوبَ: پۆشاکەکەی شت و سپی کردەوە.

حَوِرَت الْعَيْنُ حَوَراً: سپیایی چاوی زۆر سپی و ڕەشاییەکەی زۆر ڕەش ◦ بیلبیلەی چاوی کەوانەیی و پێڵوەکانی تەنك ◦ یان ڕشێنەی چاوی زۆرە وەکوو چاوی ئاسك و گا کێوی ◦ دەگوترێ: (حَوِرَتِ الْمَرأةُ) و (حَوِرَ الظَّبْيُ)، (هو أحور وهي حوراء).

أحارت الناقة: حوشترەکە بوو بەخاوەن بێچوو.

أحارَ الجوابَ: وەڵامەکەی ڕەتکردەوە (دەنگەکەی دایەوە).

حاوره محاورة وحِواراً: وەڵامی دایەوە ◦ گفتوگۆی لەگەڵ کرد.

حَوَّرَ الدَّقِيقَ أو الثَّوبَ: ئاردەکە یان کراسەکەی سپی کردەوە.

حَوَّرَ الأديمَ: چەرمەکەی بەرەنگی سور رەنگ کرد.

حَوَّرَ القُرصَ: شتە بازنەییەکەی هەڵخولاند.

حَوَّرَ الدابَّةَ: ئاژەڵەکەی بەداخی کەوانەیی داخکرد.

حَوَّرَ الخُبزَةَ: نانەکەی پانکردەوەو ئامادەی کرد بۆ ئەوەی بیخاتە سەر ئاگرەکە بۆ ئەوەی ببرژێ.

حَوَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی گێڕایەوە.

حَوَّرَ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی گێڕایەوە بۆ حاڵەتی دەستکورتی‌و بێ هێزی‌و کەم‌و کوڕی.

حَوَّرَ فلانٌ الكلامَ: فلانکەس قسەکەی گۆڕی.

تَحاوَرُوا: گفتوگۆیان کرد ٥ لەنێو خۆیاندا وتو وێژیان کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا﴾.

اِحْوَرَّ: بۆ موطاوعەی (حَوَّرَهُ) هاتووە ٥ یان سپیایی چاوی‌و رەشاییەکەی زیاد لە ئاساییە (چاوگەورە).

اِستَحَارَهُ: بەقسەی هێنا ٥ دەمی پێکردەوە.

الأحْوَرِيُّ: سپی نەرم.

الحائِرُ: سەرلێ شێواو ٥ لاوازو بێهێز.

الحائِرَةُ: بۆ مێینەی (الحائر) بەکاردێ.

الحُوارُ: بێچوی حوشتر لەو کاتەوە لەدایکی دەبێتەوە تا لەشیر دەبڕێتەوە.

الحِوارُ: گفتو گۆیەکە ئەنجام دەدرێ لەنێوان دوکەس یان زیاتر لەبواری شانۆدا.

الحَوارِيُّ: ئەوەی پۆشاک سپی دەکاتەوە ٥ ئەوەی پاک‌و بێ خەوش‌و هەڵبژێراوە ٥ هاوەڵ‌و یارمەتیدەر، (ك: حواريون)٥.

الحواريون: یارمەتیدەرانی حەزرەتی عیسا بوون.

الحُوَّارُ: کەمی‌و فەوتان ٥ بەتاڵ‌و پوچ ٥ دارێکی سپییە دەیمەنێکی لێك جوی هەیە ٥ بۆ دروستکردنی لەوحەی خەشەبی بەکار دێ.

الحَوَرُ: سپیاتی سپێنەی چاوو رەشایەتی رەشێنەکەی ٥ سێیەم ئەستێرەی کلکی (بَناتُ النَّعْش)٥ دەکەوێتە تەنیشت (نەعش) ٥ هەروا داوو دەرمانێکە لە رەصاصی سوتاو وەردەگیرێ ئافرەت دەموچاوی خۆی پێ میکیاج دەکا ٥ ناویشە بۆ مانگا ٥ چەرمی رەنگکراو بەسور بۆ داپۆشینی شت ٥ چەرمی سپی تەنك جانتای لێ دروست دەکرێ.

الحَوْراءُ من النساء: ئەو ئافرەتانەی سپی پێستن مەبەست ئەوە نیە کە سپێنەی چاوی زۆر سپی بێ.

الحُورِيَةُ: کچێکی ئەفسانەییە خەیاڵ دروستی کردووە، لە ناو دەریاو

چـــــزم و جەنگەڵســـــــاندا
دەبینـــدرێ ٥ ئــافرەتی جــوانی زۆر
ناســـك و قـــۆز ٥ حەشـــرەو جـــرو
جانەوەر لەدوا قۆناغی هێلكەیی دا.

اَلْحُـوَارَى: ئـاردی سپی ٥ ئـادی بـێ سۆو
پـرزو پـاڵ ٥ هـەروا خواردەمەنییەكـە
سپی بكرێ و ئامادەبكرێ بۆ خواردن.

الحَوِيرُ: دوژمنایەتی ٥ وەلام ٥ دەگوتـرێ:
(كلمته فمارَدَّ اليّ حويراً).

الْمُحَارُ: مەرجیع.

الْمَحَـــارَةُ: ئـــەو شـــوێنەی دەنـــگ
بداتەوە ٥ صەدەف و مرواری.

المحـــارَةُ مـــن الأذن: دیـــوی نـــاوەوەی
گوێچـــــكە ٥ داخـــــی حوشـــــتر
داخكـردن ٥ قروێلكی شان (حەوشـی
شان) ئەو قوڵكە نیسقانەی كە سەری
شانی تێدا دێوو دەچێ ٥ حەوزی ران
ئـەو چاڵە نێسقانەی سـەر نێسقانی
رانـی تێدایـە ٥ رازەوی هەناسـە بـۆ
نزیـك كـە پـو ٥ ئامێرێـكە لـەو
ئامێرانـەی دیوارو دەرگاو پەنجەرەی
پێ بۆیە دەكرێ ٥ ئامێرێكە بیناى پێ
بۆیاخ دەكرێ.

المِحْـوَرُ: دار یـان ئاسنێـكە بەكرەكـەی
لەســـەر هەڵـدەخولێ ٥ تـیرۆك یـان
كۆڵەوەژی ئانەوا ٥ وتوو ٥ لـەزانیاری
ئەندازیاریـدا بریتییـە لـە هێڵێـكی
راسـت كـە هـەردوك لای كورەكـە
دەگرێتەوە، (ك: محاور).

الْمَحُورَةُ: وەلام ٥ دەگوتـرێ: (كلمته فما
رَدَّ اليّ مَحُورَةً).

الْمَحْوَرَةُ: بەمانا (المَحُورَةُ) دێ.

حـاز فـلان حَـوْزاً: فلآنكـەس بەهێواشـی
رۆیی.

حاز الشَّيْئَ حيازةً: ئـەو شتەی بـۆ خـۆی
هەڵـــگرت پێـــی بـــرا بـــۆ ئـــەو
دەرچوو ٥ دەگوترێ: (حازَ المالَ وحاز
العقار).

حاز الـدوابَ حـوزاً: ئاژەڵەكانی لەسەرخۆ
لێخوڕی ٥ بردنی بۆ سەر ئاو بۆ ئـاو
خواردنەوە.

حَوَّزَ الدوابَ الى الماء: بەمانا (حازها) دێ.

حَوَّزَ الأمرَ: كارەكەی توندو تۆڵ كرد.

إحْتَازَهُ: شتەكەی بۆخـۆی دانـاو بـەخۆی
بـرا ٥ بەرنـەو كـەوت ٥ دەگـوترێ:
(إحتازه إلى نفسه).

إنْحـــازَ: بـــۆ مـــوطـــاوعـــەی (حَـــوْزُ)
هاتووە ٥ هەروا بـەمانا پـاڵی پێوەدا
لەگەڵی كۆ بووە ٥ دەگـوترێ: (إنحاز
اليه) بەلای ئەودا دایتاشی.

انحازَ القومُ: ئەو هۆزە شوێنی خۆیان واز
لێهێنا بۆ كەسانی دیكە.

انحاز على الشَّيْئِ: بەسـەر ئـەو شتەدا
كۆمایەوە خۆی بەسەردادا.

انحازَ عنه: لێی لادا.

تحاوزوا في الحرب: هەریەك لە لایەنەكانی
شەڕ لـەوێ تـر كـەنارگیر بـوو لێـك
دووركەوتنەوە.

تَحَوَّزَ: بۆ موطاوعەی (حَوَّزَ) هاتووە.

تَحَوَّزَ الرَّجُلُ: ئەو پیاوە ویستی هەڵسیءو بەنارەحەتی راست بووە ، مایەوە ، خۆی هێشتەوە ، قۆرتءو پێچی هێنانیءو زاڵ بوو بەسەریدا.

تَحوَّزَ عنه: لێی تەکیەوە ، لێی دوورکەوتەوە.

اسْتَحَازَهُ: خستیە لای خۆیءو بۆ خۆی داناو کردی بەهی خۆی.

الأحوَزُ: لێخوڕی لەسەرە خۆو هێدی.

الأحْوَزِيُّ: بەمانا (الأحوز) دێ ، رەش ، ئەو کەسەی بەڕێكءو پێکی کارەکانی بەڕێوە دەبا ، کاراما لەئیشءو کاردا.

الانحياز: پاڵدان بەشتێکەوە ، سیاسەتی وڵاتانی (عدم الانحياز) لەسەردەمی تازەدا بریتییە لەوەی نە بەلای غەرب یان شەرقدا خۆیان ساغ بکەنەوە.

الْحَوْزُ: لەسەرە خۆیی ، کەم تاکورت ، مڵکایەتی.

الحوزُ من الأرضِ: ئەو پارچە زەوییەی ئادەمیزاد بۆ خۆی قۆرغی بکاو سنورەکانی دیاری بکاو خاوەنیەتی بکا ، سروشت بەچاكءو خراپیەوە.

الحَوزَةُ: ناحیەو هەرێم ، (حوزة الرجل) ئەوەی کە دەکەوێتە ژێر کۆنترۆڵءو دەسەڵاتییەوە.

حَوزَةُ السَّلام: سنووری ئاشتیءو ناوچەکانی ، تریبەکە دەنکەکانی گەورەنین.

الْحوزِيُّ: ئەو کەسەیە بەتەنیا دانیشیءو کەس لەگەڵیا نەبیءو تێکەڵاوی کەس نەکا ، یان کەسێکە کارو بار جوان بەڕێوە بەری.

الحُوَيْزَاءُ: ئەوەیە زەخیرەو بژێو لەهاوەڵەکەی پەنهان بکا.

الحِيازَةُ: (حيازة الرجل) ئەوەی لەژێر دەستی پیاوا بێ لەزەویءو ماڵءو سامان.

الْحَيِّزُ: هەموو کۆمەڵە شتێك کە پێکەوە بگونجێنءو کۆببنەوە ، شوێنءو مەکان ، موشتەمەلاتی خانوو مەنفەعەتءو داهاتی.

حاس الغارةُ حَوْساً: هەڵمەتءو هێرشەکە بەربڵاو بوو.

حاس الرجلُ: پیاوەکە ئازاو بەجەرگ بوو نەترسا.

حاس الأمْر فلاناً: شتەکە کارەکە لەسەر فڵانکەس کاریگەر بوو.

حاس الذئب الغَنَمَ: گورگ کەوتە ناو مەڕو بزنەکانەوەو پەرتەوازەی کردن ، دەگوترێ: (حَل على القوم لحاسهم) تێکەڵاوی ئەو گەلە بوو سوکایەتی پێکردن ، هەروا دەگوترێ: (حاسَهُمْ خَطْبٌ كريه) بەڵاو کارەساتێکی گەورەیان توش بوو.

حاست الفتنةُ فلاناً: فیتنەو ئاشوب چووە ناو دڵی فڵانەوەو تێکی دا.

حَوِسَ حَوَساً: ئازابوو خۆگربوو، لە شوێنی

خۆی وەستاو سەنگەری بەرنەدا تا سەرکەوتنی بەدەست هێنا ٥ خۆراکی زۆر بوو زۆر خۆر بوو تێری نەخوارد ٥ (هو أحوس وهي حوساء)، (ك: حُوسٌ).

حاوَسَت المرأة الرجالَ: ئافرەت تێکەڵاوی پیاوان بوو چووە ناویانەوە.

تَحَوَّسَ في الكلام: خۆی ئامادەکرد بۆ قسەکردن و هێز و توانای دایە خۆی ٥ راوەستاو تەمبەڵی نواند.

استَحْوَسَ: خۆی خافڵاندو تەمبەڵی نواند.

الأحْوَسِيّ: بەردەوام و هەمیشەیی ٥ دەگوترێ: (غيث أحوسي) بارانێکی بەردەوامەو هەڵی ناپڕوکێنێ.

حاسَتْهُمُ الخطوبُ الحُوسُ: ئەو بەڵاو کارەساتانە کە توشی گەل و نەتەوەیەك دەبێ و برستیان لێ دەبڕێ ٥ بەخەی گرتن.

الحُواسةُ: خزمایەتی و خوێنگری ٥ هێرش و پەلامار ٥ دەسکەوتی شەر ٥ پێداویستی ٥ کۆمەڵێك لەخەڵکی جیا.

الحُواس: ئەو کەسەی لەشەڕا بانگی ئەمو ئەو دەکاو دەڵێ: هۆی فلان هۆی فیسار کەس ٥ ئەو کەسەی ئازاو چاو نەترسەو ئازناوی کوڕی تەنگانەو کوڕی شەوی هەیە.

حَاشَ الدَّوابُ حَوْشاً: ئاژەڵەکانی کۆکردنەوەو لێی خوڕین.

حاشَ الْقَومُ الصَّيدَ: خەڵکەکە نێچیرەکانیان هێنان و بردیانن بۆ ئەوەی بیانگرن.

حاشَ الِّلصُ وَنَحوه: دزەکەی گرت و نەیهێشت بەحەرام بکا.

أحاشَ الصَّيدَ: بەمانا (حاشَهُ) دێ.

حاوَشَهُ على الأمر: هەڵی نا بۆ کارەکە.

حاوشَ الرجلُ البرقَ أو المطرَ: پیاوەکە خۆی لە هەورە بروسکەکە یان بارانەکە کەنار گیرکرد.

حَوَّشَ المالَ ونحوه: ماڵ و سامانی کۆکردەوەو پەزمەندەی کرد.

احْتَوَشَ القومُ الصَّيدَ: خەڵکەکە نێچیرەکانیان هێنان و بردن بۆ ئەوەی بیانگرن.

احْتَوَشَ القوم الشَّيءَ: خەڵکەکە شتەکەیان خستە ناو خۆیانەوەو دەوریانندا.

إنْحَاشَ: بۆ موطاوعەی (حَشَهُ) دێ.

إنْحَاشَ عَنْهُ ومِنهُ: لێی دوور کەوتەوە ٥ دەگوترێ: (فلان لاينحاش من شئ) فلانکەس گرنگی بەهیچ نادا.

تَحاوشوا الشَّيءَ بَيْنَهُمْ: شتەکەیان خستە نێو خۆیانەوەو دەوریاندا.

تَحَوَّشَ منه: شەرمی لێکرد ٥ (تحوَّشَ عنه): لێی دوور کەوتەوە.

تَحَوَّشَتْ فلانةُ من زوجها: فلان ئافرەت بێ مێرد بوو، بوو بە بێوەژن.

الحائش: کۆمەڵێك درەختی دار خورما یان دەرەختی تر.

اَلْحُواشَةُ: پێداویستی ٥ هەرشتێك شەرمی لێبکرێ ٥ تاوان بێ یان نا.

الحَوْشُ: حەوشەی ماڵ.

الحُوشُ: حوشتری هارو چەموش.

الحُوشِيُّ من الكلام: قسەو وشەی غەریبو کەم بیستراو.

الحوشيّ من الليالي: شەوی تاریكو نوتەك ٥ دەگوترێ: (رجل حوشيٌّ): پیاوێکە تێکەڵاوی کەس ناکاو تەریکە.

اَلْمَحَاشُ: ئامێرو کەرستەی ناو ماڵ.

الحَوْشَبُ: ناو زەنگی ولاخ ئەو شوێنەی سمو ئێسقانی قاچی پەیەك دەگەن ٥ یان خودی ئێسقانی قاچی کە لەگەڵ سمی دا پەیەك دەگەن ٥ بۆشایی سم ٥ کەروێشکی نێر ٥ گۆلك ٥ قەدبارێكو ورگ بچکۆلە ٥ یان ورگ زلو کەلەکە هەڵاوساو ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد.

اَلْحَوْشَكَةُ: ئەو دەنگە دەنگو گاڵو بوغڵییەی لەکۆڵان دەبیسرێو تۆ لەماڵەوە گوێت لێیەو تێیان ناگەی.

حَاصَ الثوبَ ونحوه حَوْصاً: کراسەکەی دوریی بەدورین.

حاصَ بين الشيئين: نێوانی دوشتەکەی تەسك کردەوە.

حاصَ حولَهُ: دەورەی داو پاراستی.

حَوِصَ الرجل يحوصُ حوصاً: قولنجکی چاوی ئەو پیاوە چوك بون هەر دەڵێی قولینچکە چاوی دوراون ٥ هەروا بەمانا ئەوەش دێ ٥ چاوێکی لەوی تری پچوکتر بێ ٥ (هو أحوصُ وهي حوصاء)، (ك: حَوصٌ).

حَاوصَهُ: بەقولینچکی چاوی سەیری کرد تیلەی چاوی دایە.

احْتَاصَ في الأمر: لەکارەکەدا ئیحتیاتی کرد.

الحِواصُ: دەرزیو سوژن یان شتێکی تری لەو جۆرە کەشتی پێ بدروێ.

الْحَوْصُ: هەڵوەشاندنەوە، روخاندنەوە، دەگوترێ: (لأطعنَنَّ في حَوْصِهِ) ئەوەی کە دوریویەتەوە هەڵی دەوەشێنمەوە ئەوەی چاکی کردۆتەوە دەیڕوخێنمەوە.

الحَيَاصَةُ: قەیاسەو پەرتەنگەی (ولاخ ئەو حەبلەی کورتانو باری پێ لە ولاخ قایم دەکرێ).

حَوْصَلَ الطائر: باڵندەکە چکڵدانەی پڕ کرد لە خۆراك.

حَوْصَلَ الانسان وغيره: ئادەمیزاد خوار ورگی زل بوو ٥ دامێنی ورگی بەرز بووە.

اَلْحوْصَلُ للطير: هەڵاوسانی چیکڵدانەیەتی خواردنی تێدا کۆ دەبێتەوە پێش ئەوەی خواردنەکە بچێتە مەعیدەیەوە.

حَوْصَلَ الدار: گەنجینەی خانوو.

حَوْصَلَ الحوض: بنکی حەوز کە ئاوی تێدا راوەستێ.

الحَوْصَلُ من الشاة: ئەو ئاژەڵەو حەیوانەیە ورگی لەژور ناوکییەوە زل بێ ٥ (ك: حواصل).

الحَوْصَلَة: بۆ باڵندە بەمانا (الحَوْصَل) دێ ٥ بۆ ئادەمیزاد لەخوار ناوکییەوە گەدەی زل بنوێنێ ٥ صندوقە بچكۆلەیەكە پارەو شتی وای تێدا هەڵدەگیرێ.

حاضَ الماءَ حَوْضاً: ئاوەكەی كۆكردەوەو دەورەی دا.

حَوَّضَ: حەوزی دروست كرد ٥ (حَوَّضَ الماءَ) ئاوەكەی لە حەوزەكەدا كۆكردەوە ٥ (حَوَّض حوله): بەدەوری حەوزەكەدا دیواری كرد.

احتاضَ: حەوزی دروست كرد.

استحوض فلان: بەمانا (احتاض) دێ ٥ (استحوضَ الماءُ) ئاوەكە كۆ بۆوە.

الحَوْضُ: شوێنی كۆبونەوەی ئاو ٥ (الحَوْضُ من الأذن): كرکراگەی گوێ ٥ پارچەیەك لەزەوی سنوردار ٥ زرعاتو باخی پەرژینكراو.

حَوْض البحر: ئەو وڵاتو شارانەی دەكەونە سەر لێواری دەریا.

حَوْض النهر: ئەو زەویو زارەی بەناوی روبارەكە ئاو دەدرێو بەناویا تێپەڕ دەبێ ٥ (الحوض الجاف) ئەو حەوزەیە ئاوەكەی بەتاڵ دەكرێو كەشتی تێدا چاك دەكرێتەوە، (ك: أحواض وحياض وحيضان)٥.

المُحَوِّضُ: ئەستێرۆكە بەدەوری بنكی دارخورماو درەختی تردا دەكرێو ئاوی تێدەكرێ بۆ ئەوەی درەختەكە تێر ئاو ببێ.

حاط القومُ بالبلد حَيَاطةً: خەڵكەكە دەورەی شارەكەیان دا.

حاط الصَّبيُّ: منداڵەكە پەتی چاوەزاری لە پشتی بەست.

حاط الشَّيْءَ: شتەكەی پارێزگاری كردو بەڵێنی داچی لە بەرژەوەندی شتەكەدابێ بیكاو زیانی لێ دوور بخاتەوە.

أحَاطَ الحائِطَ: دیواری دانا، دیواری رابەست.

أحاط القومُ بالبلد: خەڵكەكە دەورەی شارەكەیاندا.

أحاط بالأمر: لەهەموو لایەكەوە گرنگی بەكارەكە داو كۆنتڕۆڵی كرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾.

أحَاطَ الشَّيْءَ: دەورەی شتەكەیدا ٥ (أحَاطَ بالقوم) خەڵكەكەی منع كرد.

أُحِيطَ بفلان: فەوتانو تێیدا چوونی فلانكەس نزیك بووە.

أُحِيط بالشّر: تێداچوو فەوتا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ﴾.

حاوَطَهُ: گفتوگۆی لەگەڵ كرد لەسەر كارێك بۆ ئەوەی رازی بكا.

حَوَّطَ حائِطاً: دیواری رابەست ٥ (حَوَّط كرمَهُ) پەرژینی بۆ درەختی مێوەكەی كرد.

حَوَّطَ حولَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەچوار دەوری شتەکەدا کۆمەڵ کردو بۆی کردە شورا.

حَوَّطَ الشَّيْءَ: شتەکەی چاودێری کردو پەیمانی دا پارێزگاری بکاو جێی لەبەرژەوەندی ئەودایە ئەنجامی بدا.

إحْتَاطَ: لە کاروباری خۆی دا زۆر وردبینیو لێکۆڵینەوەی ئەنجامدا ٥ دەگوترێ: (إحتاطَ لِنَفْسِهِ وللشيء).

تَحَوَّطَهُ: پارێزگاری شتەکەی کردو پەیمانی دا جێی لەبەرژەوەندی ئەودابێ بیکا.

استحاط في الأمر: زێدە ڕۆیی کرد لە ئیحتیاتکردندا.

التَّحْرِيطَةُ: دەزوی دورەنگو بادراو (ڕەنگی سورو ڕەش) ٥ مێرووی تێدەکرێو بۆ چاوەزار لە پشت دەبەسترێ ٥ هەروا بەمانا نوشتەو جادوش دێ.

الحَائِطُ: دیوار ٥ شورای باخ، (ك: حيطان وحوائط).

الحُوَاطَةُ: زورێک بۆ هەڵگرتنو پاراستنی گەنمو جۆو دانەوێڵە.

الحَوْطُ: دەزوێکی ڕەنگاو ڕەنگە (سورو ڕەش) مێروی شینی پێ دەهۆندرێتەوە هەرشکڵی مانگی یەکشەوەی لەزیو داڕێزراوی تێدەکرێو لە پشت دەبەسترێ بۆ دەفعی چاوەزار.

الحِوَطُ: تەواوکەری مەبلەغی پارە لەکاتی دابەشکردنی میرات هەرکاتێ دیرهەمەکان کەمیان هێنا دەگوترێ: (هلم حِوَطَهَا) چەند دیرهەمێک بێنە ئەندازەکە تەواو بکە.

الحَوْطَةُ: بەمانا ئیحتیات دێ.

الحَوطَةُ: یارییەکە یاریکەرەکان تێیدا بەدەوری یەکتردا دەخولێنەوە.

الحُوَّاط: ڕاگر ٥ دەگوترێ: (حُوَّاط الأمر): ڕاگری کارەکە.

الحَيْطَةُ: ئیحتیات ٥ سۆزو بەزەیی ٥ دەگوترێ: (لدى فلان حَيْطَةٌ لك).

الحَيِّطُ: دەگوترێ: (رجل حَيِّطٌ) پیاوێکە زۆر چاودێری ماڵو منداڵی خۆی دەکا.

المُحَاطُ: ئەو شوێنەی دەبێتە دەوروبەری ماڵو سامان، واتە: پەرژین.

المُحِيطُ: دەریا لووش.

حَافَ فلان الشَّيْءَ حَوْفاً: فلانکەس لەسەر لێواری شتەکە بوو.

حَوْفَةٌ: خستیە سەر لێواری شتەکە.

حَافَ النباتُ المكانَ: ڕووەکی لەدەوری شوێنەکە ڕواند.

تَحَوَّفَ: بۆ مطاوعەی (حَوَّفَهُ) دێ.

تَحَوَّفَ الشَّيْءَ: قەراغی شتەکەی گرت ٥ یان لە قەراغەوە گرتی.

الحَافَةُ: لایەنو کەنار (الحَافَةُ من الشَّيْءِ کەنارو قەراغی شت ٥ پێداویستی ٥ دەستکورتیو

کەم دەرامەتی ژیان.

اَلحَوْفُ: لایەن و قەراغ ٥ پۆشاکێک منداڵ لەبەری دەکا بۆ قوڵ وەکوو سوخمە، (ك: أحْواف).

حَوَّفَ الصَّبِيُّ: منداڵەکەی خستە سەر پەنجەی قاچی و بەقاچی بەرزی کردەوە.

حاقَ البَيْتَ ونحوه حَوْقاً: ماڵەکەی ماڵی.

حَوَّقَ عليه: قسەکانی لێ خوارو خێچ و تێکەڵ و پێکەڵ کردن.

حَوَّقَ راسَهُ: ناوەڕاستی سەری تاشی و ئەوی تری هێشتەوە.

احتاق مالە من ورائە: ماڵەکەی زەوت کرد.

اَلحَوّاقَةُ: ماڵماڵێن ٥ جلدە ماڵێن.

اَلحَوْقُ: کۆمەڵی زۆرو فەرەباڵقی.

اَلحَوْقَةُ: بەمانا (اَلحَوْقُ) دێ.

اَلحُوقُ: چوار چێوەی شت کە بەکەوانەیی دەوری شت دەدەن.

اَلمِحْوَقَةُ: گەسك، (ك: محاوِق)ە.

حَوْقَلَ حَوْقَلَةً وحِيقالاً: هەردوو دەستی خۆی خستنە سەر کەلەکەی، سەر سێ پەندەی ٥ بەخێرایی رۆیی خەریکبوو رۆیشتنەکەی بگاتە راکردن ٥ ماندوبوو.

حَوْقَلَ فلان: وتی: (لاحول ولا قوة الا بالله).

حَوْقَلَ الشَّيْءَ أو فلاناً: پاڵی پێوەنا ٥ هەڵی نا.

اَلحَوْقَلُ: ئادەمیزادی بەتەمەنی ماندو.

اَلحَوْقَلَةُ: دیزەو گۆزەی مل درێژ کە ناو فەرۆش بەکاری دێنێ ٥ بەمانا

(الحولقة)ش دێ، (ك: حوالِل).

حاكَ الشَّيْءُ في صدره أو قلبه: شتەکە لە مێشکی دا یان لە دڵی دا چەسپاو جێگیربوو یان بەمانا دەنەدەنەو خوراندن دێ ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (الاثم ماحاك في صدرك وكرهت أن يطلع عليه الناس).

حاكَ الثوبَ حِياكَةً: قوماشەکەی چنی.

حاكَ المطرُ الرَّوْضَ: بارانەکە گەشەی بەگوڵ و رەوەکی باغەکەدا دەگوترێ: (هو حائك)، (ك: حاكة)، (وهي حائكة)، (ك: حوائك).

أحَاكَ: دەگوترێ: (ما أحاك سيفُهُ) شمشێرەکەی نەی بڕی ٥ (وما أحاكته أسناني) ددانم نەیبڕی.

تَحَوَّكَ بالثوب: پۆشاکەکەی لەسێ پەندەیەوە هێنا بۆ پێشی ئەژنۆی و لەسەر سیچکانی دانیشت، واتە خۆی کەمەندکێش کرد.

اَلحَوْكُ: نموونەی وێنە ٥ دەگوترێ: (هذا على حَوْكِ ذاك) ئەوە لەسەر شێوەی ئەوەیە.

اَلحَوَكَةُ: دەگوترێ: (هم ناس ليس عليه حوكة هؤلاء القوم) ئەوانە کەسانێکن لەو هۆزو خێڵە ناچن.

الحِياكَةُ: جۆلایی.

اَلمَحْوَكَةُ: شەڕو هەرا.

حالَ الشَّيْءُ حولاً: ساڵێک بەسەر ئەوشتەدا تێپەڕی.

حال الحولُ: ساڵەکە تەواو بوو.

حـال الشـيُ: شـتەکە گـۆڕا ، دەگـوترێ: (حال اللونُ وحال العهدُ).

حال في ظهر دابته: بازی داو لەسەر پشتی وڵاغەکەی وەستا ، دەگوترێ: (حـال علـى الفـرس) خـۆی هەڵدایـە سـەر پشتی وڵاغەکەی.

حال عن العهد: لە پەیمانی خۆی پەشیمان بۆوە.

حال الشـيء بـين الشـيئين حـولاً وحيلولـةً: نـاوانی کـردن ، بـوو بـە پـەردەو حائیل لەنێوان ئەو دو شتەدا.

حالت النَّخْلَةُ حُئُـولاً: درەختـی خورماکـە ساڵێـک بـەری گـرت‌و ساڵێـک بـەری نەگرت.

حَالَتِ الناقةُ: حوشترە مێینەکە کەڵ درا بەڵام ئاوس نەبوو.

حَوِلَت عينه أو طرفـه: چـاوی خێـل بـوو، چاوەکەی توشی فیچی بوو.

احَـــوَلَّ: ساڵێـــــک بەســــەری دا تێپەڕی ، دەگوترێ: (احْوَلَّ الصبيُّ): منداڵەکە ساڵێکی تەواو کرد.

أحْوَلَـت الـدارُ: خانوەکە ڕۆژگـاری زۆری بەســــەردا تێپەـــڕی‌و گۆڕانکــاری تێکەوت.

احْـوَلَّ بالمكـان: ساڵێـک لـەو شـوێنە مایەوە.

أحْوَلَت المرأة أو الناقـةُ: ئافرەتەکـە لـەدوا کچ کوڕی بوو ، یان حوشترەکە دوای بێچوی مێینە بێچوی نێری بوو.

احْوَلَّ عَيْنُهُ ، چاوی خێلکرد.

أحَــالَ: ساڵێــکی تــەواوی بەســـەردا تێپەڕی.

أحـال الـدارُ: خانووەکـە گۆڕانکـاریی بەســـەردا هــات‌و ساڵانێــکی زۆری بەسـەردا تێپەڕی ، دانیشتوانەکەی چـەند سـاڵ‌و عەیامێـکە لێـی دوور کەوتوونەوە.

أحَالَ الشَيْئُ الرجلُ: شتەکە یـان پیاوەکـە لەحاڵێکەوە چووە سەر حاڵێکی تر.

أحَالَتْ المرأةُ أو الناقـةُ: بـەمانا (احْوَلَـت) دێ.

أحال بالمكان: ساڵێک لەو شوێنە مایەوە.

أحـال الرجـلُ: ئـەو پیـاوە حوشـترەکانی ئاوس نابن‌و نـەزۆکن ، قسـەکانی دژ بەیـەکن‌و هیچـی بەسـەر هیچـەوە نیە.

احـالَ عليـه بـالكلام: بەقسـە ڕوی تـێ کـردوو دەسـتی کـرد بـە ناخـاوتن لەگەڵیـدا ، دەگـوترێ: (أحـال عليـه بالسَّوْطِ).

أحَالَ في ظهـر دابتـه وعليـه: بـازی دایـە سەرپشتی وڵاغەکەی‌و جێگیر بوو.

أحالَ الغريمَ: خاوەن قەرزەکەی ڕەوانەی سەرپەکێکی تر کرد.

أحَالَ الشَيْئَ: شتەکەی گواستەوە.

احال العمل الى فلان: کارەکەی بەفلان سپارد.

أحال القاضي القضية الى محكمـة الجنايـات: قـازی ڕوداوو کێشـەکەی ڕەوانـەی داداگای تاوانەکان کرد.

أحَالَ الماءَ في الجدول: ئاوەكەی كردە ناو جۆگاكەی.

حاولَ الأمرَ محاولة حِوالاً: ویستی بەكارەكە بكاو تەواوی بكا.

حَـوَّلَ الشَّيْءَ: شتەكەی گۆڕی یان گواستیەوە لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكی تر.

حَـوَّلَ فـلان الشَّيْءَ الى غيره: فلانكەس شتەكەی نارد بۆ لای یەكێكی تر.

حَوَّلَ الأرضَ: زەویيەكەی ساڵە ناساڵێك كێلا بۆ ئەوەی خاكەكەی بەهێزبێ.

حَـوَّلَ الشَّيْءَ: شتەكەی لە حاڵێكەوە گۆڕی بۆ حاڵێكی تر.

احتولَهُ القومُ: خەڵكەكە فلانیان خستە ناو خۆیانەوە.

احَالَ الشَّيْءُ: ساڵێك بەسەر ئەو شتەدا رۆیی.

احتـال فـلان: فلانكەس ویستی بەفێڵ‌و تەڵەكەبازی فلان شتی دەست بكەوێ.

احْتَـالَ الأرضُ: زەویيەكە بارانی لێ نەباری.

احتـال علیـه بالـدین: قەرزەكەی حەواڵەی ئەستۆی ئەو كرد.

تَحَوَّلَ: لە شوێنێكەوە گواستییەوە بۆ شوێنێكی تر ، یان لەحاڵ‌و وەزعێكەوە كەوتە حاڵ‌و وەزعێكی ترەوە.

تَحَوَّلَ عـن الشَّيْءَ: لەو شتە وازی هێنا چووە سەركارێكی تر.

تَحَوَّلَ فلاناً بالنصیحة والوصیة والموعظة: تێفكری بۆ ئەوەی بزانێ ئاخۆ بەچ شێوەیەك كاری تێ بكاو بیهێنێتەوە سەر رێگای راست.

استَحَالَ الشَّيْءُ: شتەكە لاچوو چووە سەر شوێنێكی تر ، یان شتەكە خوار بووە چەمایەوە ، گۆڕا.

استحال الكلامَ: كەلامەكەی لەمانای خۆی لاداو مانایەكی تری لێ هەڵهێنجا.

استحال الشَّيْءُ: شتەكە حەواڵەكرا.

الإحتیـال: هەڵخەڵەتاندن جەریمەیەكی یاساییە ، بریتییە لەوەی كەسێك بیەوێ بەناڕەوا ماڵی كەسێكی تر بخوا.

التحاویـل: ئافرەتێكە ساڵە ناساڵێك منداڵی ببێ ، هەروا بەزەوییەك دەگوترێ ساڵە ناساڵێك بكێڵدرێ‌و تۆو بكرێ.

الحائـل: ئەو شتەی گۆڕان پەیدا دەكا ، بێچووە مێینەی حوشتر ئەو ساتەی لەدایك دەبێ ، هەرمێینەیەك كە ئەزۆك بێ، دەگوترێ: (امرأة حائل، ناقة حائل، نخلة حائل)، (ك: حُوَّل وحول وحِیال).

الحالُ: ئەوكاتەی كەتێیدای.

حال الدهر: گۆڕانكاری زەمانە ، (حال الشَّيْ) صیفەتی شتەكە.

حـال الانسـان: هەموو كارو بارێكی تایبەتی ئادەمیزاد چ مادی چ مەعنەوی.

الحـال في الطبیعـة: جۆنیەتێكی زوو

بەسەر جووە وەکوو ترشی‌و وشکی ساردی‌و گەرمی..هتد.

الحالُ في علم النفس: بریتییە لەو شێوازە دەروونییەی پەیدا دەبێ پێش ئەوەی بچەسپێ.

الحـــال في النحــو: حـــاڵ لـــەزاراوەی نەحوییانـــدا بریتییـــە لـــەزەمانی هەنووکـــــــەیی‌و کـــــــاتی قسەکردنەکە ٥ وشەیەکە شێوەی ئەو شتەی کارەکە دەکا یان کارەکـەی ئاراســــتە دەکــــرێ روون دەکاتـــەوە ٥ لـــەزاراوەی بەلاغـــەدا بریتییـە لـەو حـاڵ‌و هۆکارانـەی داوا دەکا کەلامەکە بەشێوەیەکی تایبەتی دەر ببڕدرێ ٥ (ك: أحوال وأحولة)ە بە.

الحالَةُ: بەمانا (الحال) دێ.

الحَــوَالُ: دەوروبـەری شـت، دەگـوترێ: (رأيت النـاس حوالـه) خـەڵکم بینی دەوریان دابوو.

حَوَالُ الـدهر: گۆڕانكاری رۆژگارو بـەڵاو کارەساتی.

اَلْحَوَالَـــةُ: ئەوەیـــە خـــاوەنی قـــەرز لەقەرزدارێکەوە بگوێزیەوە بۆ سـەر قەرزدارێکی تـر ٥ گواستنەوەی ئـاو لـــە جۆگەیـــەکەوە بـــۆ رووبارێـــکی تـر ٥ شایەتیدان ٥ بەرعۆدەبوون ٥ چەکێکە یان کۆمپیالەیەکە پارەی پێ دەگوێزرێتەوە لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

اَلْحَـــوالِيّ وَالْحُـــوَالِي مـــن الرجـــال: ئەوکەسەیە زۆر فێڵبازو فوڵبڕە.

اَلْحَوْلُ: جەم‌و جوڵ‌و هاتو چۆ ٥ ساڵ، (ك: أحـــــوال)ە ٥ ئـــەملاو ئـــەولای شت ٥ دەگوترێ: (رأيت الناس حولَهُ).

اَلْحَـــوَلُ: لەمپـــەرو پـــەردەی نێـــوان دوشت ٥ پیاوی فێڵبازو فوڵبڕ.

اَلْحِـوَلُ: زیرەکی‌و لێهاتوویی‌و کارامایی لەئەنجامـدانی کاردا ٥ ئـەو کەنـدڕو جۆگـە هەڵکەندراوەیـە کـە بـەڕێز ئەمامـــــە خورمـــــای تێـــــدا دەنێژرێ ٥ دەگوترێ: (هذا من حِوَلِ الــــدهر) ئەمــــە لەکارەســــەرو عەجایەبەکانی رۆژگارە.

اَلْحَـــوَلُ: پـــەردەو لەمپـــەرێ لـــەنێوان دوشـــتدا ٥ خێلـــی‌و فیچـــی لـــە ناڕاستەکردنی نیگای دوو چاودا.

اَلْحِـوَلاءُ: ئـەو پـەردەی بێچـوە حوشـتر لــەناو ســکی دایکــی دا لــەناوی دایـــە ٥ وەکـــوو مەشـــیمە بـــۆ زاروك لەسکی ناقرمتـدا ٥ ئـەو ئاوەیـە کـە لەپێش سەردەرهاتنی زارۆك لەسکی دایکی دەڕژێتەدەر.

اَلْحُـــوَلاءُ: (حُـــوَلاء الـــدهر) ســـەیرو سەمەرەی رۆژگار.

الحولان: بەمانا (الحُوَلاء) دێ.

الحُوَلَـةُ مـن الرجـال: ئـەو پیاوەیـە زۆر کارامایـــی لــــە فێڵبـــازی‌و فـــوڵبڕی دا ٥ (الحُوَلَةُ من الأمور) کـاری سـەیرو سەمەرە ٥ دەگوترێ: (هذا من حُوَلَـةِ الـــدهر) ئەمـــە لەشـــتە ســـەیرو سەمەرەکانی رۆژگارە.

اَلْحُوَلَةُ من الرجال: بـەمانا (اَلْحُوَلـة) دێ.

اَلْحَوَلِيُّ: هەرشتێك ساڵێكی بەسەردا تێبەڕێ گیانلەبەربێ یان روەك بێ، (ك: حَوَالِيُّ وحوالیە).

المُحَوَّلُ: قەناتێكی بچكۆلەیە ئاوی لێ دەگوازرێتەوە بۆ شوێنێكی تر.

اَلْحُوَّلُ: ئەو پیاوەی خێرا دەگۆڕێ‌و هەر رۆژەی لەسەر هەوایەكە ٥ پیاوی فێڵبازی فۆڵبڕ.

اَلْحِيَالُ: پەتێكە سەرێكی لەپەتی بەرسنگی حوشتر دەبەسترێ‌و سەرەكەی تری بەپاڵوەكەیەو قایم دەكرێ ٥ پێشی شت ٥ دەگوترێ: (قَعَدَ حِيَالَهُ) لەبەردەمی دانیشت ٥ لەبەرامبەری رۆنیشت.

اَلْحِيْلَةُ: فێڵ‌و تەڵەكەو بەتوانایی لە بەڕێوەبردنی ئیش‌و كاردا.

اَلْحَيَّالُ: فێڵبازو سیاسەتمەدار.

اَلْحِيْلُ: ئەو كەسەی حەواڵەكەی بۆسەر دەنێردرێ ٥ ئەوكەسەی حەواڵەكەی بۆ دەكرێ ٥ بەهەردووكیان دەگوترێ (اَلْحَيِّلان) وەكوو چۆن بەكڕیارو فرۆشیار دەگوترێ (اَلْبَيِّعان).

اَلْمَحَالُ: لێزان‌و بەتوانا لەسەر بەڕێوەبردنی كارو بار.

اَلْمُحَالُ: ئەوشتەی نەگونجێ ببێ ٥ وەكوو كۆبونەوەی جم‌و جۆڵ‌و راوەستان لەیەك ساتدا بۆ قەبارەیەك ٥ هەروا كۆبونەوەی تاریك‌و روناكایی ٥ ساردی‌و گەرمی بۆ شتێك لەیەك كاتدا.

اَلْمُحَالَةُ: فێڵ‌و چاوبەست لێ كردن ٥ شتێك لەشێوەی ئاعوور ئاوی پێ هەڵدەهێنجندرێ.

اِلمحْوَالُ مِن الرجال: ئەو كەسەیە لەقسەكردندا پشت بەقسەی پێش خۆیەوە ببەستێ‌و قسەی خەڵك بجوێتەوە.

اَلْحُوَلُ: ئامێرێكە بەرزو نزمی كارەبای پێ كۆنترۆڵ دەكرێ.

اَلْمُحِيلُ: ئەو كەسەی منداڵی نابێ (ئەزۆك).

المستحيلُ: شتی بەتاڵ‌و پوچ ٥ شتێك هەبوونی یان پەیدابوونی محاڵ بێ.

حَوْلَقَ: وتی (لاحول ولا قوة الا بالله).

حــام حـول الشَّيء: بەدەوری شتەكەدا سوڕایەوەو دەوریدا ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (من حام حول الحمى یوشك أن یقع فیە) كەسێك لەتاوان نزیك ببێتەوە لەوانەیە تێی بكەوێ.

حام الشَّيءَ: هەوڵی بۆ ئەو شتەداو ویستی بەدەستی بێنێ.

حــام علـى قرابته: سۆزی بۆ خزمەكانی نواندو یارمەتی دان.

حام الحيوانُ: گیانلەبەرەكە تینووی بوو، (ك: حوالم، حُوَّم).

حَوَّمَ في الأمر: زۆر لەكارەكە ورد بووەوە زۆری تێ روانی.

الحَوْمُ: جەڵەبە حوشتری قەرەباڵغ.

الحَوْمُ: شەرابی کۆن.

اَلْحَوْمَةُ من البحر والماء والرّمل: زۆرینەو بەشی هەرە زۆری ٥ لەشەڕو جەنگا بەشوێنی ترسناکی ناو شەڕەکە دەگوترێ.

الحُوَمَةُ: بلور.

الحَوْماتة: زەوی رەقی تەخت (ك: حَوْمان وحَوامين)٥.

الحَوْمَلُ: لەهەموو شتێکدا بەسەرەتاکەی دەگوترێ ٥ لافاوێک ناوەکەی قوڕاو نەبێ ٥ هەوری رەشی باراناوی ٥ (ك: حَوامِل).

تَحَوَّنَ: زەلیل بوو هیلاك بوو.

الحانَةُ: دوکانی عەرەق فرۆشتن.

حَوى الشَّيْءَ حوايةً: بەسەر شتەکەدا زاڵ بوو کردییە ملکی خۆی ٥ دەگوترێ: (حَوَى الحيّة) پشی پشی مارەکەی کردو خۆی بەدەستەوەدا.

حَوِيَ الشَّيْءُ حوى وحُوَّةً: ئەوشتە سەوزی تێکەڵ رەشاییەکەی بوو ٥ یان رەشی تێکەڵی سورییەکەی بوو.

حَوِيتِ شفة الرجل: لێوی پیاوەکە لە سوری دا مەیلەو رەش بوون.

حَوِيَ النباتُ: گژو گیاکە لەسەوزیدا خۆی بەرەش نواند ٥ (هو أحوى وهي حَوّاء) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَجَعَلَهُ غُثَاء أَحْوَى﴾.

حَوَّى الشَّيْءَ: شتەکەی وێک هاڵەوە

حَوَّى الشَّيْءَ: شتەکەی وەرگرت.

احتوى الشَّيْءَ وعليه: لەخۆی گرت جێی کردەوە.

تَحَوَّى: خۆی کۆکردەوەو پاپۆکەی بەست ٥ دەگوترێ: (تحوّت الحيّةُ)

الحاوي: ئەو کەسەی مار بەخێو دەکاو پشی پشییان دەکا ٥ پیاوێک کاری سەر سوڕهێنەر ئەنجام بدا.

الحاوياء: ریخۆڵە ٥ ناوسك.

الحاوِية: مێینەی (الْحَوِي).

اَلْحِواءُ: ئەو شوێنەی شتی تێ دەکرێ وەکوو گەنجینە ٥ گادێن ٥ هۆبەو مەنزڵی رشماڵ نشین واتە: خانوی لە (موو کوڵك دروست کراو) کۆمەڵە رەشماڵ نشین کە لەسەر ناوێک کۆدەبنەوە.

الحُوُّ: مێروە سورە ٥ مێروی سلێمان (مێروە سلێمانە).

حَوّاء: دایە حەوا.

اَلْحُوَّةُ: رەنگێکە لەرەنگی ژنگی ئاسن دەکا.

حُوَّةُ الوادي: ئەمبەرو ئەو بەری شیو.

اَلْحَوِيُّ: خڕی و کەوانەیی ٥ بۆ هەرشتێك بێ ٥ حەوزی بچوکی ئاو بۆ حوشتر.

اَلْحَوِيَّةُ: پۆشاکێکە ئاواخنی هەیە دەکرێتە سەرپشتی حوشتر ئافرەت لەسەرییەوە سوار دەبێ ٥ پەرۆیەکە لەسەر سەر دادەنرێت کاتێ قاپێك یان شتێکی تر دەخەیتە سەر سەرت ٥ زەوی رەق و روتەن کە بە بەرد یان بەخشتی کاڵ و قوڕ شورای بۆ دەکرێ.

حارية البطن: ریخۆڵەو جەرگو سی.

اَلْحَيَّةُ: مار ٥ لەمیش چەند جۆرێکی هەیە.

المِحتوي: هۆبەو رەشماڵ نشین کە لەسەر ئاوێك کۆدەبنەوە.

اَلْحَوِي: بەمانا (اَلحتوی) دێ ٥ جۆرە بسمارێکیشە.

حَيْثُ: زەرفی مەکانەو ئیضافەدەکرێ بۆلای رستە.

اَلْمَحْوَاةُ: (أرضٌ مَحواةٌ) زەوی ماراوی کە زۆری مار لێبێ.

حَاجَ حَيْجاً: هەژار کەوت.

أحاجت الأرضُ: زەوییەکە رووەکی (الحاج)ی رواند.

اَلْحَاجُ: رووەکێکی چقڵاوییە سەوزییەکەی زۆر درێژە دەکێشێ و رەگەکانی زۆر بەزەویدا دەڕۆنە خوار ٥ بەعەرەبی دوو ناوی تری هەن (العاقول، شوك الجمال).

حَيْجَمَ الرجل: پیاوەکە بەسرتە قسەی کردو لەبەر خۆیەوە ورتە ورتی بوو.

حاد عن الشَّيْءَ حَيْداً وحَيَدَاناً: لەشتەکەی لادا دەگوترێ: (حاد عن الطريق) لەرێگە لایدا.

أحاده عن الشَّيْءِ: لەو شتەی لاداو دوری خستەوە.

حايَدَهُ مُحايدةً وحياداً: وازی لێ هێناو روی لێ وەرگێرا ٥ وازی لە دژایەتی ئەو هێنا.

حَيَادِ: دەگوترێ: (حِيدِی حَيَادِ) وازی لێ بێنەو لابکەوە.

الحِيَادُ: ئەوەیە بێ لایەن بێ پشتگیری هیچ لایەکی کێشەکە نەکەی.

الحِيَاد الا يجابي: لەسیاسەتی نێو دەوڵەتی دا ئەوەیە وڵاتێك هاوکاری یەکێك لەو دەوڵەتە دژە یەیەکەکەکان نەکاو لەگەڵ باقی دەوڵەتەکانی تردا هاوکارو هاوسۆز بێ بۆ بەرقەرار بوونی ئاشتەوایی گشتی.

اَلْحَيْدُ: ئەوەی لە ئەملاو ئەولای شت هەڵتۆقێتەوە، دەگوترێ: (حَيْدُ الجبل و حَيْدُ الرأس) ٥ هاوتاو هاوشان ٥ بەرامبەری زۆر خوار.

اَلْحَيَدُ: ئاخێ بوونی زارۆکە لەسکی دایکی داو بەئاسانی نەیەتە دەرەوە.

اَلْحَيَدی: رۆیشتنی بەتەکەبوورو لارو لەنجە ٥ هەروا دەگوترێ: (حمار حَيَدی) گوێدرێژێکە لە سێبەری خۆی دەسڵەمێتەوە ئەوەندە سرك و تەڕ دەماخە.

اَلْحَيَدانُ: ئەو بەردو زیخەیە لەکاتی رۆیشتندا لەژێر پێی وڵاخ دەردەپەڕێ.

اَلْحَيْدَةُ: روانینی بەبرق و کینەوە ٥ دەگوترێ: (مانظر اليّ إلا نظر الحَيْدَاةِ) بەخراپە نەبێ قەت سەیری منی نەکردووە ٥ هەروا ناوە بۆ گرێی شاخی کەڵەکێوی.

أَلْحَيْدُ: گوێدرێژی زۆر سرك و تەڕ دەماخ.

أَلْمَحِيدُ: ناچار ٥ دەگوترێ: (مالك محيد عن هذا) چارت ناچارەو ناتوانی خۆی لێ بپارێزی.

حَارَ بَصَرُهُ حَيْراً وحيرةً وحيراناً: تەماشای شتەکەی کردو چاوی نەیتوانی لێی بڕوانێ ٥ چاوی لێی هەڵبەزییەوە.

حـــار فــلان: فلانکەس ڕێـی لێ گـوم بـوو ٥ (حـار في الأمـر) لـەو کـارەدا سەری لێ تێکچوو.

حار الماءُ: ئاوەکە کۆبـوەو هـەڵخولا ٥ (هـو حـائر وحـيران وهـي حَيْـرى)، (ك. حيارى)٥.

حَيَّرَهُ: خستیە سەر لێ شێوانەوە.

تَحَيَّرَ: کەوتە سەر لێ شێواوییەوە.

تَحَيَّر السحابُ: هەورەکە لەشوێنی خۆی وەستاو بارانی باراند.

تَحَيَّرَ الماءُ: بەمانا (حار الماء) دێ.

تَحَيَّرَ المكان والاناء بالماء: پڕ بوو لەئاو.

استحار الرَّجُلُ أو الماء في المكان: بـەمانا (حارَ) دێ.

استحير الشرابُ: بەخۆشی شـەرابەکەی بۆ قوت چوو.

الحــــائِرُ: کەسێــــك ســــەرگەردان بـێ ٥ شوێنێـك ئـەملاو ئـەولای بەرزبێ و ئاوی تێدا بووەستێ ٥ باغ و بێستان.

الحارَةُ: بەرو بەرماڵ ٥ ئاوچەیەك نزیـك بێ لەماڵەوە.

الحاري: دەگوترێ: (لا آتيه حارِيَ الدهر) قەت نایەمە لای.

الحِيَـرَةُ: ســەرگەردانیی و رارایــی ٥ زەوی ســەوزو پــڕ دانەوێڵـە ٥ دەگـوترێ: (أصبحت الأرضُ حيرةً): زەوی سـەوز هەڵگەڕاو پۆلکەو پاقلەی باشی تێدا هەن.

أَلْحَيْرُ: هەور لەگەڵ باران پەیدا ببێ و نەڕەوێتەوە.

أَلْمَحَارَةُ: دیوی ناوەوەی مەلاشوو.

أَلْمُسْتَحِيرُ: ڕێگەیەك لەسارایەك دابێ و نیشــانەی دیارنــەبێ و ســەری لێ دەرنەکرێ.

أَلْمُسْتَحِيرَةُ: پێڵوی چاو کـە گۆشـت و چەوری زۆربێ.

حازَ حَيْزاً حيازةً: بڕوانە (حَوَزَ).

تَحَيَّزَ الرجلُ: پیاوەکە ویستی هەڵسێ و زۆر بەزەحمەت بوو هەڵسانەکەی.

تَحَيَّزَ الـيهم: پـاڵی بەوانـەوە داو چـووە سەر بیرو بڕوای ئەوان.

حــاس الحَيْسَ حيساً: تریـتی خورمـاو کەشکی دروست کرد.

حاس الشيءَ بغيره: ئەوشتەی تێـکەڵاوی شتی تـرکرد.

حَيَّسَ الحَيْسَ: تریـتی خورمـاو کەشـکی دروست کرد.

الحَـيْسُ: خورمـاو کەشـك و ڕۆن تێــکەڵ بەیــەك دەکــرێن و دەکــوترێن و دەشێلدرێن دەکرێتە قاوت.

حــاشَ حَيْشـاً: ترسـا ٥ وەکـوو ترسـنۆك ڕۆیشت.

حاش الوادي: دۆڵەکە درێژ بووە.
حاش فلاناً: فلاّنکەسی ترساند.
تَحَيَّشَتْ نَفْسُهُ: نەفسی لێی تۆراو پێش چاوی کەوت.
اَلْحَيْشُ: کۆمەڵ.
اَلْحَيْشانُ: پیاوی زۆر ترسنۆك.
حاصَ عنه حيصاً وحيصاناً ومحيصاً: لای داو لەرێگە دورکەوتەوە.
حاصَ القومُ: خەلکەکە کەوتنە هاتو چۆ دەگەڕان رێگای هەلاّتن بدۆزنەوە.
حَايَصَهُ: چاوو راوی لێکرد ویستی بەسەریدا زاڵ بوو.
حايَصَ للموتَ: سوور بوو لەسەر ئەوەی خۆ لەمردن رزگار بکا.
إنحاصَ: لایداو دوور کەوتەوە.
تَحايَصَ عنه: بەمانا (انحاصَ) دێ.
حاصِ: تەنگانەو نارەحەتی دەگوترێ ٥ (رقع القومُ في حاصِ باصِ) خەلکەکە کەوتە گیرو گرفتو تەنگژەوە.
حَيصَ بَيصَ: تەنگانەو نارەحەتی ٥ دەشگوترێ: (حِيصَ).
اَلْحَيُوصُ: چەمووش ٥ دەگوترێ: (دابة حيوص) ولاّغێکی چەموشە ژێر بارنابێو بەویستی خاوەنەکەی ناکا.
اَلْمَحيصُ: چارەو پەنا ٥ دەگوترێ: (ما عنه محيص): هیچ رێگا چارەیەك نییە بۆ خۆلادان لەوشتە.
حاضت المرأةُ: ئافرەتەکە بێ نوێژ بوو کەوتە عادەتی مانگانەیەوە ٥ (هي حائض)، (ك: حوائض وحُيَّضٌ) ٥ هەروا بەمانا ئەوەیە ئافرەتەکە گەیشتە تەمەنی باڵغیو عادەتی مانگانە.
حاضت شجرة السَّمُر: شتێك لە درەختی سەمورە هاتە خوارێ وەکوو خوێن سورە.
حاض السيلُ: لافاوەکە هەڵسا.
حَيَّضَ الماءَ: ئاوەکەی بەرداو وەکوو لافاوی لێکرد.
تحيضت المرأةُ: بەمانا (حاضت) دێ ٥ رۆژانی عادەی مانگانە ئافرەتەکە وازی لە ئەنجامدانی نوێژو رۆژو هێناو چاوەڕوانی کۆتایی هاتنی خوێنی حەیزەکەی کرد ٥ خۆی بە لەحەیزکەوتوو لەقەڵەمدا ٥ هەڵسو کەوتی وای کرد کە کەوتۆتەوە عادەی مانگانەوە.
اُسْتُحِيضَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە دوای تێپەڕبوونی ماوەی عادەتی مانگانەی خۆێنەکەی نەوەستاو هەر بەردەوام بوو.
الحِيَاضُ: خوێنی حەیز.
الحَيْضُ: ئەو خوێنەی مانگانە چەند رۆژێکی دیاریکراو بەشێوەیەکی سروشتی لەرەحەمی ئافرەتەوە دێتە خوار.
اَلْحِيضَةُ: ئەو پاچە پەڕۆیەیە ئافرەت بەخۆیەوە هەڵدەگرێ بۆ ئەوەی

خوێنەکە لە جەستەیەوە نەچی‌و بڵاو نەبێتەوە ٥ بەخودی خوێنەکەش دەگوترێ: (اَلْمَحِيضُ): بەمانا (الحيض) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى﴾.

حَيْعَلَ المؤذنُ: بانگدەرەکە وتی: (حيَّ على الصلاة).

حافَ عليه حَيْفاً: ستەمی کرد.

حافَ الأبُ: باوکەکە خۆشەویستی‌و ڕێزی بۆ منداڵێک لە منداڵەکانی لەوانی تر زیاتر دەربڕی ٥ گرنگی بە منداڵێکی زیاتر لەوانی تردا ٥ (هو حائِف)، (ك: حُوَّفٌ).

تَحَيَّفَ الشَّيْءَ: وردە وردە لەقەراخ‌و بیجاخی شتەکەی گرت‌و لێی کەمکردەوە ٥ دەگوترێ: (تَحَيَّفَتْهُمُ السَّنَةُ) ساڵ‌و ڕۆژگار وردە وردە لەتەمەنی کەم کردەوە.

الحائف (حائف الجبل): قەراخی کێو بنارو دامێنی کێو.

الحَافُ: ڕەنگێکی سەوزە لەژێر زوبانەوەیە.

اَلْحَافَةُ من كل شيءٍ: لایەن‌و ئەملاو ئەولای شت.

الحَيْفُ: تیژایی بەرد، (ك: حِيَف).

اَلحِيفَةُ: تیژکەرەوەیەکە سەرەتیرو سەرە ڕمی پێ تیژ دەکرێتەوە.

الحيفة من الشَّيْءِ: لایەن‌و قەراخ‌و ئەملاو ئەولای شت.

حاقَ به الشَّيْءُ حَيْقاً وحيوقاً وحَيَقاناً:

حاق به الأمر: کارەکەی لەسەر پێویست بوو.

حاق فيه السيفُ: شمشێر کاری لێکرد.

حاق الشَّيْءَ: شتەکەی هەموو وزۆری دەست ڕێ خست.

أحاق به الشَّيْءُ: بەمانا (حاق) دێ ٥ دەگوترێ: (أحاق الله بهم مكرهم) خودا شێوەی مەکری خۆیانی بەسەردا دان.

حَايَكَهُ: حەسوودی پێ بردو رقی لێ بوو.

إحْتَاقَ على الشَّيْءِ: ئیحتیاتی کرد بۆ ئەوشتە.

اَلْحَاقُ حاق الجوع: برسیایەتی زۆر ٥ ئەوپەڕی برسییەتی.

اَلْحَيْقُ: ئەوەی دێتەوە ڕێی ئادەمیزاد لەخراپەکانی.

اَلْحيِّقُ: بەمانا (اَلْحَيْقُ) دێ.

اَلْحَيْقَرُ: لاواز یان نارەسەن‌و بنەچە خوێڕی.

حَاكَ في كذا حَيْكاً: شوێنکەی لێکرد، کاریگەریی لێ کرد ٥ دەگوترێ: (حاك السيف في فلان) شمشێرەکە کاری لەفلان کرد (حاك القول في القلب) قسەکە لەدڵدا کاری کرد ٥ دڵی بریندار کرد دڵی هێشاند ٥ دڵی خۆش کرد.

حاك الْمُدْيَةُ: کێردەکە بڕی.

حاك في مشيته حَيَكاناً: لە ڕۆیشتنەکەیدا لارو لەنجەی کرد خۆی

بـادا ٥ بەتونـدی پێـی لـەزەویدداو عەرزەکەی کوتایەوە ٥ دەگوترێ: (جاء یحیك) هات لە رۆیشتندا قاچی بڵاو کردبـووون هـەنگاوی پـانی دەنـان دەتگوت شتێـکی لەناوگەڵیدایە لەبەر زۆر قەڵەوی.

حـاك الـثوبَ: قوماشـەکەی چـنی ٥ (هـو حائك وحاك وهـی حاكـة وَحَیَـكی وحِیكی).

أحـاك فیـه الـسیفَ: بـەمانا (حـاك) دێ، واتە: شمشێر کاری تێکرد.

إحتـالَ بثوبـهِ: بـە کراسـەکەی خـۆی کەمەنـدکێش کـرد واتـە: قاچـی‌و پشتی پێکەوە بەستن.

تحایَك: بەلارو لەنجە هات.

حَالَ الماءُ حیلاً: ئاوەکە لەناو شێوەکەدا کۆ بۆوە.

تحایَلَ علـى الرجـل أو الشَّیئَ: فێڵی لـە پیاوەکە کردو بەسیاسەت لەگەڵی دا هەڵس‌و کەوتی کرد بـۆ ئـەوەی لێـی بەمراد بگا.

تحیَّـلَ: فـێڵ‌و فەجـەری بـەکار هێنـا بەئەنجامدانی کارەکانی.

اَلْحَیْلُ: ئاوی کـۆ بـووەوە لـەناو شێوەکەدا، (ك: أحیال وحیول).

اَلْحَیْلَـةُ: جەڵەبـە مـەڕو بـزن ٥ بـەردی بـەربۆوە لـەکێوەوە بـۆ دامێنـی‌و هێنـدە کۆببنـەوە تـا زۆر دەبـن‌و دەبێتە بەردەڵان.

حان الأمـرُ حَیْنـاً وحَیْنونَـةً: کـاتی نیشـەکە نزیـك بۆتـەوە ٥ دەگـوترێ: (حَـانَ وقت الصلاة) کاتی نوێژ نزیك بۆوە.

حَانَ الرَّجُلُ: پیاوەکە فەوتا.

أحانَ: زۆر مایەوە.

أحـان الشَّـیئَ: شـتەکەی فەوتانـدو لـە ناوی برد.

أحْیَنَ القومُ: گەلەکە کاتی ئەوەی هاتووە بەمافی خۆی بگا.

أحْـیَنَ الابـلُ: حوشـترەکە کـاتی ئـەوەی هاتووە بدۆشرێ یان باری لێ بنرێ.

أحْـیَنَ بالمكـان: چـەند ماوەیـەك لـەو شوێنە مایەوە.

حَایَنَهُ مُحاینةً وحِیَاناً: مامەڵەی لەگەڵ کرد ساڵ لە دوای ساڵ.

حَیَّنَهُ: کاتێـکی بۆ دیاری کرد.

حَـیَّنَ اللهُ فلانـاً: خـودا فلانکەسـی هیدایەت دا بۆ رێی راست.

الحائنـةُ: مێینـەی (الحـائن)٥ ٥ بـەمانا بەڵای کوشندە دێ.

اَلْحِینُ: ماوەیەك لەزەمەن کەم یا زۆر.

اَلْحَـیْنُ: هـیلاك‌و تێداچـون ٥ بـەڵاو ناخۆشـی ٥ لەبەهـەنـدی پێشـینانـدا هـاتووە ٥ (اذا حـان اَلحَـیْنُ حـارت العینُ).

الحِینةُ: بەمانا کات دێ ٥ دەگوترێ: (ما ألقاه الا الحِینة بعد الحِینـة) نـاو بـەناو نـەبێ نـایبینم ٥ هـەروا دەگـوترێ: (هو یاكل الحِینـةُ: رۆژی یـەکجار نـان دەخوا.

المِحْيانُ: (مِحْيانُ الشيْ) كاتى شت ٥ وەرزى شت.

حَيِيَ حياةً وحيواناً: گەشەى كرد.

حَيِيَ القومُ: قەومەكە وەزعو حاڵيان باش بوو.

حَيِيَ الطريق: رێگاكە ئاشكرا بوو.

حَيِيَ من القبح حياءً: نەفسى لەشتى خراپو ناشرين هەڵە نگوتو پێى ناخۆش بوو.

حَيِيَ من الرجل: شەرمى لەپياوەكە كرد.

أحيا القومُ: زاوو زێيان زۆر بوو ٥ وەزعو خاڵى ئاژەڵەكانيان باش بوو.

أحيا الله فلاناً: خودا فلانكەسى زيندوو كرد.

أحيا الله الأرضَ: خودا رووەكو گژو گياى لەزەوى دەرهێنا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ﴾.

أحيا الرائدُ الأرضَ: كابرا زەوييەكەى بينى گژو گياكەى لەوپەڕى گەشەو سەوزيدا بوو.

أحيا فلان الليلَ: فلانكەس شەو نەنوست هەر خەريكى خودا پەرستى بوو.

حَيَّاهُ الله: خودا هێشتيەوە ٥ دەگوترێ: (حياك الله وبياك) خودا بتهێڵێتەوەو لەگەشەو نەشەدابى.

حَيّا الله القوم بحَيّاً: خودا بەهاناى ئەو قەومەوە هاتو بارانى بۆ باراندن.

حَيّا فلان فلاناً: فلانكەس دوعاى بۆ فلان كرد بەتەمەنى درێژو تەندروستى باش.

حَيّا الخمسينَ: لەتەمەنى (٥٠) ساڵى نزيك بۆوە.

حايا القومُ بعضهم بعضاً: ئەو خەڵكە دوعايان بۆ يەكتر كرد بەتەمەنى درێژو تەندروستى.

حَيّا النارَ بالنفخ: ئاگرەكەى بەفو لێكردن هەڵگيرساندەوە.

حَيّا الصَّبيَّ: خۆراكى دا بەمنداڵەكە.

تحايا القومُ: خەڵكەكە دوعاى تەمەن درێژىو تەندروستيان بۆ يەكتر كرد.

تَحَيّا منه: خۆى لێ شاردەوە.

استحيا الأسيرَ: ديلەكەى هێشتەوە نەيكوشت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾.

استحيا فلان فلاناً: فلان شەرمى لە فلان كرد ٥ دەگوترێ: (استحيا منه واستحاه).

التحية: سەلام.

الحَيا: هەرزانىو باران.

الحَيَاءُ: شەرمو شكۆ (الحياءُ) بۆ ئاژەڵ بە (زێى) دەگوترێ.

الحياةُ: گەشە كردنو مانەوە بەزيندوويى ٥ لەزاراوەى زانستى زيندەوەرزانى دا (حياة) بريتييە لە كۆمەڵێك دياردە كە لەگيانلەبەرو رووەكو درەختدا دەبينرێو جيايان دەكاتەوە لە (جەمادات).

الحايي: خاوەنى مار ٥ مار بەخێوكەر.

الحَيَوانُ: زيندوويىو ژيان.

حَيَّ على كذا: حازر بەو وەرە بۆ ئەنجامدانى فلان كار ٥ وەكوو (حي على الصلاة وحي على الفلاح).

١ غوريلا ◆ ٢ قرد ◆ ٣ بواء ◆ ٤ حية ◆ ٥ فهد ◆ ٦ لبوة ◆ ٧ أسد ◆ ٨ ماعز ◆ ٩ نعامة ◆ ١٠ غزال ◆ ١١ خنزير ◆
١٢ ذلال ◆ ١٣ حمار الزرد او عتابي ◆ ١٤ زرافة ◆ ١٥ جاموس ◆ ١٦ فيل ◆ ١٧ كركدن ◆ ١٨ نعجة ◆ ١٩ تمساح ◆
٢٠ فرس البحر ◆ ٢١ سلحفاة
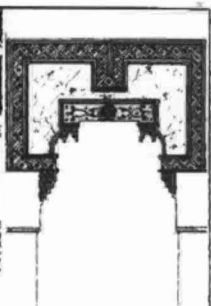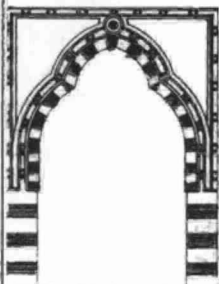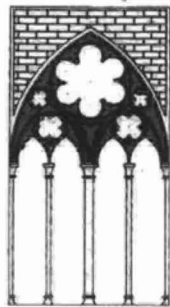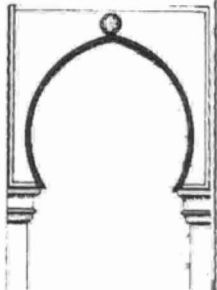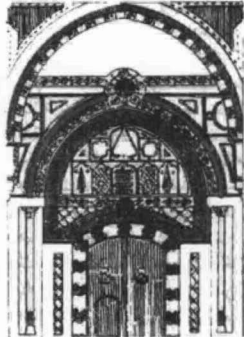
جامع قرطبة في الاندلس
محراب مسجد الاندلس في فاس
سبيل في مراكش
مسجد قايتباي بقرافة المماليك (القاهرة)
حنايا قرطبة
الجامع الكبير في فاس الجديد
الحمراء في غرناطة
مدخل قصر بيت الدين
مسجد الملك في اصبهان